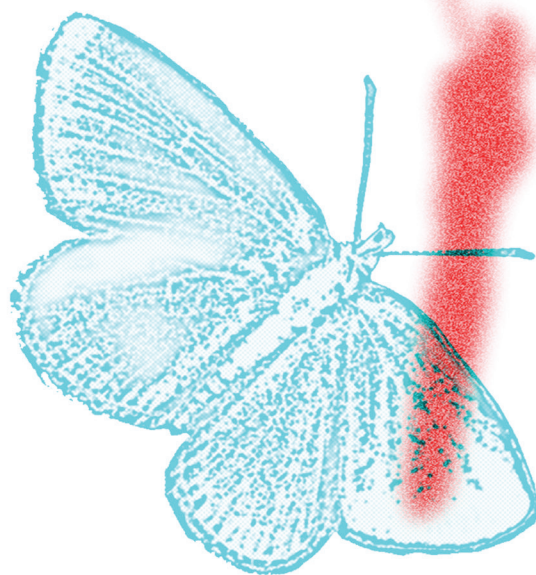

18ο ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

www.elpse2022.gr

Ελληνική Ψυχολογική Εταιρεία
Hellenic Psychological Society

“Τίποτα το ανθρώπινο δε μου είναι ξένο”

Τερέντιος, 186 - 159 π.Χ.

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΡΙΛΗΨΕΩΝ

5 - 9 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2022

Πάντειον
Πανεπιστήμιο
Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών

Panteion
University
of Social and Political Sciences

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Χαιρετισμός	3
Ευχαριστίες	4
Διοικητικό Συμβούλιο ΕΛΨΕ	5
Οργάνωση και Επιτροπές του Συνεδρίου	6
Πρόεδρος	6
Οργανωτική Επιτροπή	6
Επιστημονική Επιτροπή	7
Κριτικές Επιτροπές Βραβείων	9
Προσκεκλημένοι Ομιλητές	10
Προσκεκλημένα Συμπόσια	10-13
Συμπόσια Κλάδων ΕΛΨΕ	13-20
Εκδηλώσεις	21-22
Θεματικές Ενότητες Συνεδρίου	23
Περιλήψεις Συνεδρίου	24-371
Περιλήψεις Τετάρτης, 5 Οκτωβρίου	25-81
Περιλήψεις Πέμπτης, 6 Οκτωβρίου	82-163
Περιλήψεις Παρασκευής, 7 Οκτωβρίου	164-244
Περιλήψεις Σαββάτου, 8 Οκτωβρίου	245-309
Περιλήψεις Κυριακής, 9 Οκτωβρίου	310-371

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ

Με ιδιαίτερη χαρά σας υποδεχόμαστε στο 18ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψυχολογικής Έρευνας της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας, της ΕΛΨΕ, στην Αθήνα, στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Στο συνέδριό μας, ανταμώνουμε ξανά στον οικείο και δραστήριο χώρο παραγωγής και μετάδοσης γνώσης του δημόσιου Πανεπιστημίου, μετά από μακρά και συνεχιζόμενη περίοδο δοκιμασίας, αβεβαιότητας, φανερών και υποδόριων αλλαγών στη ζωή όλων.

Η πανδημία βάθυνε τις πληγές που έχει αφήσει η οικονομική και η μεταναστευτική κρίση στην «ανθρώπινη κατάσταση», τις αξίες και τη συνοχή της κοινωνίας μας. Οι προκλήσεις είναι μεγάλες και η Ψυχολογία μπορεί καίρια να συμβάλει στην απόκρισή μας, για να κατανοήσουμε όσα πάσχουμε και όσα έρχονται, για να παρέμβουμε, στηρίξουμε, θεραπεύσουμε σε ατομικό, διαπροσωπικό και κοινοτικό επίπεδο.

Κεντρικό θέμα του συνεδρίου είναι η ρήση **“nihil humanum, mihi alienum”**, **«τίποτα το ανθρώπινο δε μου είναι ξένο»**. Εμπνευσμένη από τον Ρωμαίο θεατρικό συγγραφέα Τερέντιο (185-159 π.Χ.), η ρήση αντανakλά την προσπάθεια, μέσα από την επιστήμη μας, να συναντηθούμε και συμφιλιωθούμε με τον άγνωστο, συχνά ανέστιο κι αποκλεισμένο «ξένο», εκείνον που βρίσκεται δίπλα μας αλλά κι εκείνον που έχουμε μέσα μας, τη σκοτεινή πλευρά μας, τον άκρατο ατομικισμό, την παρορμητικότητα, το τραύμα, το αρνητικό συναίσθημα, την άκαμπτη προκατάληψη, τους αυτόματους μεροληπτικούς μηχανισμούς της σκέψης μας... Συναντήσεις που μπορούν να μας κάνουν πιο ολοκληρωμένους και τις κοινότητές μας, κοινότητες πιο ενεργών πολιτών, κατανόησης και αλληλεγγύης.

Σας υποδεχόμαστε με χαρά στο Πάντειο Πανεπιστήμιο!

Οι διοργανωτές,

Παναγιώτης Κορδούτης, Πρόεδρος του Συνεδρίου
Αργυρώ Βατάκη, Πρόεδρος της Οργανωτικής Επιτροπής
Σμαράγδα Καζή, Πρόεδρος της Επιστημονικής Επιτροπής

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Οι διοργανωτές του 18ου Συνεδρίου ευχαριστούν τις εταιρείες / οργανισμούς για την ευγενική τους χορηγία:

ΧΟΡΗΓΟΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
GUTENBERG

ΑΙΓΙΔΕΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ

Οι διοργανωτές είναι ευγνώμονες στους δημιουργούς που δίνουν στο συνέδριό μας χρώμα και βάθος ανθρώπινο με την αφιλοκερδή προσφορά της δουλειάς τους:

Στον **Κωνσταντίνο Βήτα** για το λογότυπο και το μουσικό θέμα,
στους σκηνοθέτες **Νίκο Αυγουσίδη**, **Γρηγόρη Βαρδαρινό** και **Τζέλη Χατζηδημητρίου**,
στον εικαστικό **Νίκο Καζή**, στον χορογράφο **Γιώργο Χρηστάκη**
και την ομάδα **DAGIPOLI DANCE Co**
και στην **ομάδα του περιοδικού δρόμου «Σχεδιά»**.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες στη **Χορωδία του Παντείου Πανεπιστημίου**
και στον **Μάεστρο Γιάννη Βρυζάκη!**

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΕΛΨΕ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Μαρία Πλατσίδου
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

ΓΕΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

Αλεξάνδρα Καρούσου
Δημοκρίτειο Παν/μιο Θράκης

ΤΑΜΙΑΣ

Ευγενία Γεωργάκα
Αριστοτέλειο Παν/μιο Θεσσαλονίκης

ΜΕΛΗ

- Ι. Δημάκος**, Πανεπιστήμιο Πατρών
- Π. Κορδούτης**, Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Ν. Μακρής**, Δημοκρίτειο Παν/μιο Θράκης
- Μ. Ντάβου**, Εθνικό & Καποδιστριακό Παν/μιο
- Α. Σταλίκας**, Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Δ. Φιλιππάτου**, Εθνικό & Καποδιστριακό Παν/μιο

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

Παναγιώτης Κορδούτης

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος Οργανωτικής Επιτροπής:

Αργυρώ Βατάκη

ΚΥΡΙΑ ΟΜΑΔΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ

Φώτιος Φωτιάδης, ΕΔΙΠ
Ειρήνη Καρακασίδου, PhD
Βασιλική Καραδήμα, ΥΔ

Μαρία Κωλέτση, PhD
Ράνια Ταχματζίδου, MA
Λυδία Λιάπη, ΥΔ

ΑΛΛΑ ΜΕΛΗ

ΔΕΠ

Αλεξιάς Γεώργιος
Γιωτσίδη Βασιλική
Κορωναίου Αλεξάνδρα
Μαντόγλου Άννα
Παρπούλα Χριστίνα
Σαμαρτζή Σταυρούλα
Στυλιανίδης Στυλιανός
Χρυσόχοου Ξένια

Αναγνωστόπουλος Φώτιος
Κατερέλος Ιωάννης
Κοσκινάς Κωνσταντίνος
Μέλλον Ρόμπερτ
Προδρομίτης Γεράσιμος
Σταλίκας Αναστάσιος
Χαντζή Αλεξάνδρα
Κασελίμης Δημήτριος

ΕΔΙΠ

Ευθυμίουπουλος Αχιλλέας
Μηράϊλας Αλέξιος
Ντοροπούλου Μαρία

Θεοδοσάκης Δημήτριος
Μωραΐτου Δέσποινα

Συνεργαζόμενοι Ερευνητές, Εκπαιδευτικοί

Βασίλιος Τσίτος

Αγνή Παύλου

Εθελοντές Υποψήφιοι Διδάκτορες

Κωνσταντίνος Δαουλτζής
Λάουρα Ζιάκα
Βασιλική Μητρούσια

Ιωάννα Λεβαντίνου
Κατερίνα Παπαγιαννάκη
Βασίλης Θανόπουλος

Εθελοντές Φοιτητές

Βασίλειος Στυλιανός Γάτσιος
Ερασμία Γουγή
Παναγιώτης Σταυρίδης
Νικολέττα Γκατσονίδου
Βίκυ Ευαγγελοπούλου
Έλενα Μοσχοπούλου
Δημήτριος Αποστόλου
Άλκης Τουλάτος
Αικατερίνη Παξινού
Κωνσταντίνα Χρήστου
Κωνσταντίνα Ρούκα

Κατερίνα Κωνσταντοπούλου
Αναστασία Μούλη
Ανδρέας Ψαρράκης
Λία Μπούρα
Διαμάντω Γιαλλελή
Άννα-Μαρία Ψαρομπά
Μαρία Λάμπου
Μαρία-Ελένη Ζαμάγια
Δημήτριος Βασίσις
Μαρία Μοδινού
Άννα Κοκτσίδη

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πρόεδρος Επιστημονικής Επιτροπής:

Σμαράγδα Καζή

Τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου της ΕΛΨΕ

Μαρία Πλατσίδου (Πρόεδρος)
Αλεξάνδρα Καρούσου (Γεν. Γραμματέας)
Ευγενία Γεωργάκα (Ταμίας)
Ιωάννης Δημάκος
Παναγιώτης Κορδούτης

Νικόλαος Μακρής
Δέσποινα Ντάβου
Αναστάσιος Σταλίκας
Διαμάντω Φιλιππάτου

Οι Συντονιστές των Κλάδων της ΕΛΨΕ και εκπρόσωποί τους

ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Νατάσσα Κυριακοπούλου
Ειρήνη Σκοπελίτη

Ζωή Μπαμπλέκου
Γέτρος Ρούσσος
Σταυρούλα Σαμαρτζή

ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Ευθύμιος Λαμπρίδης
Βασίλης Παυλόπουλος

Άρτεμις Γιώτσα
Αικατερίνη Γκαρή
Αντωνία Παπασυλιανού

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Φάννυ Μπονώτη
Μαρία Μαροδημητράκη

Ευαγγελία Γαλανάκη
Κωνσταντίνος Πετρογιάννης
Σπύρος Τάνταρος

ΚΛΙΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ & ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

Βασιλική Γιωτσίδη
Ηλίας Κουρκούτας

Αγγελική Γενά
Γιώργος Κουλιεράκης
Αλεξάνδρα Πάλλη

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Αφροδίτη Μπάκα
Πετρούλα Παναγιωτοπούλου

Τηλέμαχος Ιατρίδης
Σπυριδούλα Κωσταρά
Νίκος Μποζατζής

ΝΕΥΡΟΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Μαριέττα Παπαδάτου-Παστού
Λάμπρος Μεσσήνης

Αργύρης Καραπέτσας
Φίλιππος Βλάχος

ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΙΑΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Κωνσταντίνος Παπαχριστόπουλος
Δέσποινα Ξανθοπούλου

Αλέξανδρος-Σταμάτιος Αντωνίου
Μαρία Βακόλα
Κατερίνα Γεωργαντά

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Αντώνιος Σαπουντζής
Ευαγγελία Φίγγου

Ξένια Χρυσοχόου
Δέσποινα Σακκά
Ειρήνη Καδιανάκη

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Καλλιόπη Κουνενού
Φιλία Ίσαρη

Μαρία Μαλικιώση - Λοϊζου
Γεώργιος Κλεφτάρας
Θεόδωρος Γιοβαζολιάς

ΣΧΟΛΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Παναγιώτα Δημητροπούλου
Φαίη Αντωνίου

Σοφία-Ελευθερία Γωνίδα
Αγγελική Μουζάκη
Άννα Τουλουμάκου

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ

Γαρδικιώτης Αντώνης
Παναγιώτης Κορδούτης

Αγγελική Γαζή
Πέτρος Ρούσσο

ΘΕΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

Αναστάσιος Σταλίκας
Αγάθη Λακιώτη

Μιχάλης Γαλανάκης
Ξένια Γεωργιάδου
Σόφη Λεοντοπούλου

ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Κατερίνα Γκαρή
Μάριος Πουρκός

Φιλία Ίσαρη

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΕΠΙΤΡΟΠΕΣ ΒΡΑΒΕΙΩΝ

ΒΡΑΒΕΙΟ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ε. Φίγγου,

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια,

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ξ. Χρυσοχόου,

Καθηγήτρια, *Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών*

και Πολιτικών Επιστημών

ΒΡΑΒΕΙΟ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ε. Λαμπρίδης,

Αναπληρωτής Καθηγητής,

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Α. Παπαστυλιανού,

Καθηγήτρια, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

ΒΡΑΒΕΙΟ «ΜΑΡΙΑ ΝΑΣΙΑΚΟΥ»

ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Γ. Αμπακούμκιν,

Καθηγητής, *Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας*

Ε. Αυδή,

Καθηγήτρια, *Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Μ. Παπαδάτου-Παστού,

Επίκουρη Καθηγήτρια, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟΙ ΟΜΙΛΗΤΕΣ

Είναι ιδιαίτερη τιμή και χαρά μας που υποδεχόμαστε στο **18ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψυχολογικής Έρευνας της ΕΛΨΕ** μια σειρά από εξαιρετικούς Προσκεκλημένους Ομιλητές, που με την παρουσία αλλά και τις ομιλίες τους δίνουν στο Συνέδριό μας ξεχωριστή αξία:

Αικατερίνη Φωτοπούλου – PhD, DCPsych:
“Embodied Psychology In Health and Disease”

Μάνος Τσακίρης – PhD:
“Ways of feeling: from body awareness to social awareness”

Mario Mikulincer – PhD:
*“An expanded version of attachment theory:
Security dynamics in individuals, dyads, groups, and societies”*

Anke Ehlers – Dipl-Psych PhD Dr rer nat habil CPsychol:
*“Understanding and treating posttraumatic stress disorder:
A cognitive approach”*

Φρόσω Μόττη-Στεφανίδη – PhD:
*«Ψυχική ανθεκτικότητα μεταναστών εφήβων στο χώρο του σχολείου:
Εμπόδια και υποστηρικτικοί πόροι»*

**Φωτεινή Τσαλκόγλου – Συγγραφέας, Ομότιμη Καθηγήτρια Ψυχολογίας,
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών:**
«Τίποτα το ανθρώπινο δε μου είναι ξένο. Μήπως;»

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΑ ΣΥΜΠΟΣΙΑ

1ο συμπόσιο

Εξηγώντας το ανεξήγητο: Ατομικές, κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις της αντι-επιστημονικής, συνωμοσιολογικής και μεροληπτικής σκέψης

Πρόεδρος: **Θ. Γκινόπουλος** Πανεπιστήμιο Κρήτης

Συζητητής: **Γ. Προδρομίτης** Εργαστήριο Πειραματικής και Κοινωνικής Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Εμπιστοσύνη σε θεσμούς, θεωρίες συνωμοσίας και πολιτική ιδεολογία υπό το πρίσμα του COVID-19: Αποτελέσματα μιας συγχρονικής μελέτης

Ε. Μάσσου¹, Γ. Τσουβέλας^{2,3} & Γ. Προδρομίτης³

¹Πανεπιστήμιο του Cambridge, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ³Εργαστήριο Πειραματικής και Κοινωνικής Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Παρακινούμενη νόηση: Ένα νέο πρίσμα για την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης και των θεωριών συνωμοσίας

Κ. Αρμάος, University of Lausanne

Η νευρωνική βάση της πώλωσης των πεποιθήσεων: Ασυμμετρία στην ενσωμάτωση θετικής και αρνητικής πληροφορίας ή ενδοομαδική μεροληψία

Γ. Λόνς¹, Α. Riedl¹, Η. Τσάκας¹ & Κ. Yuen²

¹Maastricht University, ²Universitätsmedizin Mainz

Πίστη σε θεωρίες συνωμοσίας: Διομαδικές, συναισθηματικές και ηθικές διαστάσεις

Θ. Γκινόπουλος¹, S. Pagliaro², Κ. Douglas³, Π. Μιτκίδης⁴ & S. Mari⁵

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²University of Chieti Pescara, ³University of Kent, ⁴Aarhus University, ⁵of Milano Bicocca

2ο συμπόσιο

Πρόεδροι: **Χ. Αθανασιάδου¹ & Δ. Σακκά²**

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Συζητήτρια: **Δ. Σακκά**

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Εμπειρίες γυναικών που έχουν υποστεί συντροφική βία και η συμβουλευτική υποστήριξή τους

Π. Καστράνη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Τι δεν συζητάμε για τη γυναικοκτονία: Αίτια, έκταση, ανεξερεύνητες και άορατες διαστάσεις και συνέπειες

Α. Βουγιούκα, ΔΙΟΤΙΜΑ - Κέντρο για τα Έμφυλα Δικαιώματα και την Ισότητα

Διατομεακή στήριξη και προστασία γυναικών και παιδιών θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας κατά τα πρότυπα της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης

Κ. Πετρουλάκη, Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας

Το φαινόμενο της σεξουαλικής παρενόχλησης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση: Η οπτική των φοιτητών/τριών του Α.Π.Θ.

Χ. Αθανασιάδου & Δ. Σταμοβλάσης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

3ο συμπόσιο

Πρόεδρος & Συζητητής: Β. Παυλόπουλος, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Προσλαμβανόμενη οικονομική ανισότητα και συλλογική δράση: Ο διαμεσολαβητικός ρόλος της συλλογικής απειλής

Κ. Πετκανοπούλου¹, Ε. García-Sánchez², R. M. Rodríguez Bailón², G. B. Willis Sánchez², G. Lois³, C. Darnon⁴, M. Marot⁴, N. A. Lantos⁵ & A. Kende⁵,

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²University of Granada, ³University, ⁴Université Clermont Auvergne, ⁵Eötvös Loránd University

Πολιτισμικοί προσανατολισμοί, αποδόσεις ανισότητας και στάσεις και προθέσεις συμμετοχής των νέων στα κοινά

Κ. Καφέτσιος¹ & Ε. Κατέρη²

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ² Πανεπιστήμιο Κρήτης

Παράγοντες ώθησης και αποτροπής στην πρόθεση μετοίκησης νέων φοιτητών/τριών στο εξωτερικό: Ο διαμεσολαβητικός ρόλος των συναισθημάτων για το μέλλον στην Ελλάδα

Φ. Κολιούλη, Π. Μαριόλη, Μ. Κυριακίδου, Α. Λάου, Μ. Κούρτογλου, Φ. Ίσαρη & Β. Παυλόπουλος

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Νοηματοδοτώντας τη φυγή από την Ελλάδα της κρίσης: Η νεωτερικότητα ως πόρος και επίτευξη στον συνεντευξιακό λόγο νεομεταναστών στην Αυστραλία

Ν. Μποζατζής, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

4ο συμπόσιο

Προσφυγικό ζήτημα: «Ιδεολογία, διαφορετικότητα, πολιτισμός και ένταξη: Τα «μαύρα κουτιά» της κοινωνιο-ψυχολογίας του προσφυγικού»

Πρόεδρος: Ε. Φίγγου Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Συζητητής: Ν. Μποζατζής Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

«Ιδεολογία» και «πολιτικός ρεαλισμός» στον κοινοβουλευτικό λόγο για το προσφυγικό

Ε. Φίγγου & Δ. Αναγνωστοπούλου, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Διεκδίκηση και αποκέρυξη της 'διαφορετικότητας' στο Twitter: Η συγκρότηση των επιχειρημάτων του δεξιού λαϊκισμού μέσα από την ιδεολογική αντιπαράθεση

Τ. Ιατρίδης¹, Ε. Καδιανάκη² & Θ. Γκινόπουλος¹

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ποιος πολιτισμός; Υπερεθνικά πολιτισμικά στοιχεία στο λόγο εργαζομένων σε ΜΚΟ για ασυνόδευτα ανήλικα

Α. Σαπουντζής & Ε. Ζαρμακούπη

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Χωρικές και χρονικές διαστάσεις της ένταξης και αστική πολιτειότητα: Επανα-προσεγγίζοντας την ένταξη προσφύγων μέσα από την ενεργή κατασκευή της σύνδεσής τους με την πόλη.

A. Ζησάκου & E. Φίγγου

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

5ο συμπόσιο

Ψυχική υγεία και ενδυνάμωση στα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα

Πρόεδρος: **Η. Τσακανίκος**, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Συζητητής: **Η. Κουρκούτας**, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Διαφορές στην ψυχική υγεία και τις εμπειρίες εκφοβισμού/θυματοποίησης μεταξύ νέων 15 ως 18 ετών με διαφορετικές σεξουαλικότητες

Γ. Βλειώρας¹, Ε. Ανδρέου¹ & Ό. Παπαδόπουλος²

¹Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ²Κέντρο «Ψυχάγειν»

Ψυχική υγεία και παράγοντες που σχετίζονται με αυτή σε άνδρες που κάνουν σεξ με άνδρες στην Ελλάδα

Ά. Αποστολίδου¹, Α. Πούλιος^{1,2}, Σ. Τριανταφυλλίδου¹, Α. Ασλάνης³, Ν. Βέγκος¹, Γ. Κούτσι¹, Α. Μανωλοπούλου¹, Σ. Μάτσης¹, Ε. Ντινοπούλου³, Α. Πασπαλάκης³, Γ. Παπαδοπετράκης¹, Κ. Πρωτοπαπάς⁴, Π. Σιαμήτρου³, Α. Αντωνιάδου⁴ & Λ. Κανελλοπούλου³

¹Σύλλογος Οροθετικών Ελλάδας «Θετική Φωνή», ²Πανεπιστήμιο Κρήτης, ³Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ⁴ΠΓΝ «Αττικών»

Ομογενεϊκότητα: Εμπειρίες και προκλήσεις μέσα από το πρίσμα του μειονοτικού στρες

Η. Γρηγορόπουλος, Διεθνές Πανεπιστήμιο

Αντιλήψεις των ομόφυλων σχέσεων και των χαρακτηριστικών του ιδανικού συντρόφου μεταξύ Ελλήνων γκέι ανδρών

Κ. Χ. Δαουλιτζής & Π. Κορδούτης

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Συμπόσια Κλάδων ΕΛΨΕ

Κλάδος Γνωστικής Ψυχολογίας

Η επίδραση γνωστικών παραγόντων στην αλλαγή των αντιλήψεων υποψήφιων εκπαιδευτικών για τη μάθηση και τη διδασκαλία

Πρόεδροι: **Ε. Σκοπελίτη¹ & Ν. Κυριακοπούλου²**

¹Πανεπιστήμιο Πατρών, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητητές: **Ε. Γωνίδα¹ & Ν. Μακρής²**

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Οι εκπαιδευτικές πεποιθήσεις των υποψήφιων εκπαιδευτικών για την αυτορρυθμιζόμενη μάθηση και η αλλαγή τους κατά τη διάρκεια των σπουδών τους

Ε. Σκοπελίτη¹, Ν. Κυριακοπούλου² & Σ. Βοσνιάδου³

¹Πανεπιστήμιο Πατρών, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ³Flinders University

Οι επιστημικές πεποιθήσεις υποψήφιων εκπαιδευτικών ως μέρος του συστήματος των εκπαιδευτικών πεποιθήσεών τους για την αυτορρυθμιζόμενη μάθηση

Ν. Κυριακοπούλου¹ & Ε. Σκοπελίτη²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πανεπιστήμιο Πατρών

Η συνεισφορά εργαλείων μεταγνωστικής ενημερότητας στη διδασκαλία «με» μεταγνώση

Μ. Κουλιανού¹, Σ. Σαμαρτζή¹, Κ. Μαστροθανάσης² & Π. Ρούσσοσ³

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Πανεπιστήμιο Αιγαίου, ³Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Κλάδος Διαπολιτισμικής Ψυχολογίας

Από την προσαρμογή στη συμπερίληψη: Μεταβαλλόμενες μορφές του μεταναστευτικού φαινομένου στη σύγχρονη Ελλάδα

Πρόεδρος: **Ε. Λαμπρίδης**

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Συζητητής: **Β. Παυλόπουλος**

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο ρόλος του αντιλαμβανόμενου ρατσισμού, του επιπολιτισμού, και της κατασκευής εαυτού στην ψυχολογική προσαρμογή μεταναστών στην Ελλάδα

Ε. Κατέρη¹, Α. Παπαστυλιανού² & Ε. Καραδήμας¹

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η προσαρμογή των αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα ως διεργασία αλλαγής της κοινωνικής ταυτότητας: Μία διαχρονική μελέτη

Α. Παναγιωτόπουλος¹, Ι. Giovanetti² & Β. Παυλόπουλος¹

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ² of Padova

Μέσα κοινωνικής δικτύωσης και προσαρμογή γηγενών και μεταναστών εφήβων στην Ελλάδα

Α. Παπαστυλιανού & Α. Τσινού

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Διαπολιτισμική ευαισθησία εκπαιδευτικών τάξεων υποδοχής προσφύγων μαθητών:

Ο ρόλος των στερεότυπων αντιλήψεων και της διακριτικής προκατάληψης

Ε. Λαμπρίδης & Ο. Μητροπούλου Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Κλάδος Αναπτυξιακής Ψυχολογίας

Αναδυόμενη ενηλικίωση: Ανθρώπινη ανάπτυξη σε καιρούς ξένους

Πρόεδρος: **Ε. Γαλανάκη**

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητήτρια: **Σ. Καζή**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Χαρακτηριστικά που θαυμάζουν οι άνθρωποι κατά την αναδυόμενη ενηλικίωση:

Διαφορές ως προς το φύλο και την κοινωνικοοικονομική κατάσταση

Γ. Βλειώρας¹ & Ο. Robinson²

¹Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ²University of Greenwich

Ο σκοπός στη ζωή των αναδυόμενων ενηλίκων κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης

Σ. Λεοντοπούλου¹, Κ. Cotton Bronk² & J. McConchie²

¹Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ²Graduate University

Υποκειμενική εμπειρία ενηλικίωσης, ηθικές αξίες και οπτική του μέλλοντος στην αναδυόμενη ενηλικίωση: Σύγκριση πριν και μετά την οικονομική κρίση

Ε. Γαλανάκη¹, Γ. Σιδερίδης¹ & Ε. Αμανάκη²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Κίνητρα, άγχος εξετάσεων και ακαδημαϊκή ανθεκτικότητα φοιτητών με και χωρίς μαθησιακές δυσκολίες κατά την περίοδο της πανδημίας

Φ. Πολυχρόνη, Α. Σ. Αντωνίου & Α. Κασίκη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Κλάδος Κλινικής Ψυχολογίας & Ψυχολογίας της Υγείας

Ψυχικό τραύμα: Κλινικά και ερευνητικά δεδομένα

Πρόεδρος: **Η. Κουρκούτας**

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Συζητήτρια: **Α. Καλαντζή-Αζίζι**

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

«Ξένος στον εαυτό μου»: Ψυχική απόσχιση ως μετατραυματικό σύμπτωμα σε θύτες και θύματα σχολικού εκφοβισμού και γονικοί τύποι δεσμού

Σ. Πλεξουσάκης & Η. Κουρκούτας Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ψυχολογικές συνέπειες της πανδημίας COVID-19:

Αποτελέσματα συστηματικής έρευνας δύο ετών

Α. Καλαϊτζάκη¹, Α. Ταμιωλάκη¹, Γ. Τσουβέλας¹ & Γ. Κωνσταντακόπουλος^{2,3}

¹Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ³ College London

Η μετατραυματική ανάπτυξη και ευημερία των ληπτών υπηρεσιών ψυχικής υγείας στη διάρκεια της πανδημίας COVID-19

Β. Γιωτσίδη¹, Α. Φραγκούλη², Δ. Ταγαρά¹, Δ. Κατσούδα² & Π. Φίτσιου²

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Εταιρία Κοινωνικής Ψυχιατρικής

Π. Σακελλαρόπουλος

Η τραυματοθεραπεία EMDR: Τεκμηρίωση και αποτελεσματικότητα

Γ. Τσουβέλας^{1,2}

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²EMDR-Hellas

Κλάδος Κοινωνικής Ψυχολογίας

Κοινωνικές αναπαραστάσεις και γνωστικο-συναισθηματική πολυφασία για την πανδημία Covid-19

Πρόεδρος: **Α. Μαντόγλου**

Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Συζητήτης: **Π. Κορδούτης**

Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Κοινωνικές αναπαραστάσεις και γνωστική πολυφασία. Συγκλίσεις, αποκλίσεις και θεωρητικές προεκτάσεις

Π. Ξανθόπουλος

Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Κοινωνική αναπαράσταση της Covid-19 και ταυτοτικές διαφοροποιήσεις

A. Μοροκλιάδης¹, Δ. Καλαμάρας², Κ. Καραγεώργου², Α. Μαντόγλου² & Κ. Πετκανοπούλου³

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ³Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η Πολυφασική Αναπαράσταση της Νόσου Covid-19 κατά τη Δεύτερη Καραντίνα μέσα από Ψυχολογικές, Κοινωνιοψυχολογικές και Κοινωνιολογικές Επικεντρώσεις

Κ. Καραγεώργου, Ε. Ψυχάρη, Δ. Καλαμάρας & Α. Μαντόγλου

Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τι σημαίνει να πιστεύεις σε θεωρίες συνωμοσίας; Θεωρίες συνωμοσίας και δομική ανάλυση μιας κοινωνικής αναπαράστασης

Ι. Κατερέλος Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Κλάδος Νευροψυχολογίας

Νευροτυπική και μη νευροτυπική ανάπτυξη και συμπεριφορά

Πρόεδρος: **Φ. Βλάχος**

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Συζητητής: **Δ. Κασελίμης**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η νευρογνωστική βάση της αναπτυξιακής δυσλεξίας: Δεδομένα που υποστηρίζουν τα μοντέλα πολλαπλών ελλειμμάτων

Φ. Βλάχος & Μ. Χαλμπέ Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Γλωσσική πλευρίωση για τη γραφή: Πρόσφατα δεδομένα και μελλοντικές προεκτάσεις

Χ. Σαμσούρης^{1,2}, Α. Κ. Παπαδοπούλου^{1,2}, Φ. Βλάχος³ & Μ. Παπαδάτου-Παστού^{1,2}

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Ιδρυμα Ιατροβιολογικών Ερευνών Ακαδημίας Αθηνών, ³Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Κατανοώντας την κυριοχειρία με τη χρήση της μετα-ανάλυσης: Το ταξίδι συνεχίζεται

Μ. Παπαδάτου-Παστού^{1,2}

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Ιδρυμα Ιατροβιολογικών Ερευνών Ακαδημίας Αθηνών

Ευαισθησία Αισθητηριακής Επεξεργασίας νωρίς στην ζωή: διερεύνηση νευρογνωστικών μηχανισμών

Α. Ι. Χρήστου¹, Κ. Φάντης², Γ. Σούρσου² & Ι. Μαυρομάτης²

¹Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ²Πανεπιστήμιο Κύπρου

Κλάδος Εργασιακής και Οργανωσιακής Ψυχολογίας

Προσέλκυση και Επιλογή Ανθρώπινου Δυναμικού στην Ψηφιακή Εποχή

Πρόεδρος: **Ι. Νικολάου**

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητήτρια: **Δ. Ξανθοπούλου**

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η Παιχνιδοποίηση στην Επιλογή Προσωπικού

Κ. Γεωργίου

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο Αντίκτυπος των Διαδικτυακών Αξιολογήσεων στην Οργανωσιακή Ελκυστικότητα

Ε. Τσώνη & Ι. Νικολάου

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι αντιδράσεις των υποψηφίων σε σύγχρονες μεθόδους επιλογής προσωπικού: Η περίπτωση των ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης

Α. Μ. Τανακίδου & Σ. Χατζή

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Κλάδος Πολιτικής Ψυχολογίας

Πολιτικός λόγος και λαϊκισμός – Διαδικασίες κοινωνικής οργάνωσης και επιρροής

Πρόεδρος: **Ξ. Χρυσοχόου**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Συζητητές: **Ξ. Χρυσοχόου¹ & Ε. Φίγγου²**

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Λαϊκισμός και ουσιοποίηση και στον κοινοβουλευτικό λόγο ΣΥΡΙΖΑ και ΜέΡΑ 25 για το νόμο 4636/2019 για τους αιτούντες άσυλο.

Α. Σαπουντζής Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Ο λαϊκισμός ως στρατηγική: Περιπέτειες της «διαφορετικότητας» στον δεξιό κοινοβουλευτικό λόγο σε Ελλάδα και Κύπρο την τελευταία 20ετία

Τ. Ιατρίδης¹, Θ. Γκινόπουλος¹ & Ε. Καδιανάκη²

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²Πανεπιστήμιο Κύπρου

Κράτος – Πολίτες: Τα ‘Σημαδεμένα Χαρτιά’ μιας δύσκολης σχέσης σε πανδημικούς καιρούς. Πειραματικές Απεικονίσεις

Γ. Προδρομίτης, Α. Τσιτσέλη & Μ. Κουλούρης

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Αναπαραστάσεις της Κοινωνικής τάξης πραγμάτων και αντιδράσεις στην Covid-19 στην Ελλάδα: Εμπιστοσύνη, λαϊκισμός και θεωρίες συνωμοσίας.

Ξ. Χρυσοχόου, Α. Δημάκης, Α. Γρίβα & Α. Χαντζή

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Κλάδος Συμβουλευτικής Ψυχολογίας

Συμβουλευτική Φοιτητών: Νέες Προκλήσεις και Αφηγήσεις

Πρόεδρος: **Α. Γιοβαζολιάς**

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Συζητήτρια: **Μ. Μαλικιώση-Λοϊζου**

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Αφηγήσεις προπτυχιακών φοιτητών/τριών γύρω από τη φοιτητική τους ζωή και την προοπτική μετοίκησης στο εξωτερικό

Α. Λάου, Μ. Κούρτογλου, Φ. Κολιούλη, Μ. Κυριακίδου, Π. Μαριόλη, Α. Κυριακούλη,

Β. Παυλόπουλος & Φ. Ίσαρη Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η σχέση μεταξύ των θετικών συναισθημάτων, ανθεκτικότητας, αυτοεκτίμησης, υποκειμενικής ευτυχίας και ποιότητα ζωής των φοιτητών της ΑΣΠΑΙΤΕ: Ένα ψυχοεκπαιδευτικό πρόγραμμα

Κ. Κουνενού, Α. Καλαματιανός, Α. Γαρίπη & Ν. Κουρμούση
Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης

Ενίσχυση του εσωτερικού καλέσματος σε προπτυχιακούς φοιτητές μέσω ομαδικής συμβουλευτικής βασισμένης στις αρχές της θετικής ψυχολογίας

Χ. Πεζηρκιανίδης, Ε. Σταυροπούλου & Α. Σταλίκας
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των ψυχολογικών παρεμβάσεων στο Συμβουλευτικό Κέντρο Φοιτητών του Πανεπιστημίου Κρήτης: Μια ποσοτική μελέτη

Α. Γιοβαζολιάς, Α. Κούτρα, Μ. Κρητικού, Μ. Σμαργιαννάκη, Ε. Χαμηλάκη, Ο. Καπελλάκη & Κ. Βλαστού
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Κλάδος Σχολικής Ψυχολογίας

Η σκέψη του παιδιού και το αποτύπωμά της σε εκφάνσεις της συμπεριφοράς

Πρόεδροι: **Α. Αντωνοπούλου¹, Φ. Αντωνίου² & Π. Δημητροπούλου³**

¹Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ³Πανεπιστήμιο Κρήτης

Συζητήτρια: **Α. Ράλλη**

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Γνωστικές Διεργασίες και Συγκινήσεις: Από τη κανονικότητα στη διαταραχή. Ερευνητικά δεδομένα και παρουσίαση μιας μελέτης περίπτωσης

Ε. Βασιλάκη & Μ. Αναστασάκης Πανεπιστήμιο Κρήτης

Εκπαίδευση παιδιού με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) σε Προηγμένες Δεξιότητες Θεωρίας του Νου και άλλες Πραγματολογικές Πτυχές του Λόγου

Α. Γενά¹ & Ε. Τσιρέμπολου²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Ινστιτούτο Συστημικής Ανάλυσης της Συμπεριφοράς

Η ενημερότητα παιδιών Δημοτικού για τη δυνατότητα ρύθμισης των αρνητικών συναισθημάτων μέσω της χρήσης μεταγνωστικών στρατηγικών

Π. Μεταλλίδου¹, Ε. Λαμπριανίδου², Ρ. Γιοβανοπούλου³ & Ι. Μ. Ευαγγελινού⁴

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Διεύθυνση Π.Ε Κέρκυρας, ³Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου, ⁴Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ακαδημαϊκά Συναισθήματα και Κίνητρα αναφορικά με την Παραγωγή Γραπτού Λόγου σε μαθητές με και χωρίς Μαθησιακές Δυσκολίες

Δ. Φιλιππάτου¹, Μ. Τζωρτζάκη² & Π. Δημητροπούλου³

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Εκπαιδευτικός Π.Ε, ³Πανεπιστήμιο Κρήτης

Κλάδος Ψυχολογίας των Μέσων και της Τεχνολογίας

Η σημασία της επικοινωνίας για τις στάσεις, πεποιθήσεις και συμπεριφορές των πολιτών κατά τη διάρκεια της πανδημίας της Covid-19

Πρόεδρος: **Α. Γαρδικιώτης**

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Συζητήτρια: **Μ. Ντάβου**

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Πλαισίωση μηνυμάτων προαγωγής του εμβολιασμού κατά της Covid-19. Μια πειραματική μελέτη

A. Πηλιούσης, A. Γαρδικιώτης, A. Ανδρουλάκη, Π. Μαραζοπούλου, A. Μαργώνη, Σ. Μπαντή, M. Μυλωνά, B. Παγώνη & M. N. Ραφτοπούλου
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Πρόθεση εμβολιασμού και εφαρμογή των μέτρων κατά της διασποράς της Covid-19 σε συνθήκες εγκλεισμού: Χρήση μέσων επικοινωνίας και πεποιθήσεις των πολιτών ως προβλεπτικοί παράγοντες

A. Αργυρούδη & A. Γαρδικιώτης Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Επικοινωνιακή υπερπληροφόρηση για την COVID-19: Γνωστικές και συναισθηματικές συνέπειες

E. Μαλινάκη, A. Γαρδικιώτης, X. Χαρισιάδης-Τσιτλακίδης, A. Πρωτονοτάριου, Σ. Αρχοντής, A. Λαμπροπούλου, E. Μαράκη, K. Παπαθεοδώρου & Γ. Ζαφειρίου
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

«Γονεϊκό» κράτος και «συμμορφούμενοι» πολίτες. Πολιτική ρητορική και διαδικασίες συμμόρφωσης στα πρωθυπουργικά διαγγέλματα περί Covid-19

M. Τάκας & A. Γαρδικιώτης
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Κλάδος Θετικής Ψυχολογίας

Η Θετική Ψυχολογία στην Ελλάδα: Εξελίξεις και προοπτικές

Πρόεδρος: **A. Λακιώτη**
Ελληνική Εταιρία Θετικής Ψυχολογίας
Συζητητής: **A. Σταλίκας**^{1,2}
¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Ελληνική Εταιρία Θετικής Ψυχολογίας

Ελληνικό παρατηρητήριο ευζωίας: Η ψυχική υγεία κι οι διαπροσωπικές σχέσεις των Ελλήνων στον απόηχο της πανδημίας

X. Πεζηρκιανίδης, X. Παρπούλα & A. Σταλίκας
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η συμβολή του μοντέλου PERMA στη μελέτη της ευζωίας και της θετικής ψυχολογικής ανάπτυξης κατά την αναδυόμενη ενηλικίωση

Σ. Λεοντοπούλου Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Έχουν οι Έλληνες εκπαιδευτικοί συναισθηματική νοημοσύνη; Εννοιολογική εγκυρότητα της Wong-Law κλίμακας της συναισθηματικής νοημοσύνης (WLEIS) και η προβλεπτική της αξία στην ικανοποίηση από τη ζωή

N. Κουρμούση¹, Θ. Κυριάζος², K. Κουνενού¹, B. Γιωτσίδη² & B. Κούτρας³
¹Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ³Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Εκπαιδεύοντας τα παιδιά στην αυτοσυμπόνια: Ένα πρόγραμμα παρέμβασης

E. Καρακασίδου & A. Σταλίκας Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Κλάδος της Ψυχολογίας της Δημιουργικότητας και της Τέχνης

Ψυχολογία της Δημιουργικότητας, Καλλιτεχνική Δημιουργικότητα και Εικαστικές Δράσεις: Η Δυναμική της Αλληλεπίδρασης της Δημιουργικότητας και του Πλαισίου

Πρόεδροι: **Α. Γκαρή¹ & Μ. Πουρκός²**

¹Εργαστήριο Ανάπτυξης της Δημιουργικότητας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών,

²Πανεπιστήμιο Κρήτης

Συζητήτρια: **Φ. Ίσαρη**

Εργαστήριο Ποιοτικής Έρευνας στην Ψυχολογία και την Ψυχική Υγεία, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Κοινωνική και Πολιτισμική Ψυχολογία της Δημιουργικότητας: Η Δυναμική της Αλληλεπίδρασης της Δημιουργικότητας και του Πλαισίου

Α. Γκαρή & Β. Νικολοπούλου

Εργαστήριο Ανάπτυξης της Δημιουργικότητας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συγκροτήσεις της Καλλιτεχνικής Δημιουργικότητας στις Επιστολές του Vincent van Gogh

Α. Αποστολοπούλου¹ & Φ. Ίσαρη²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Εργαστήριο Ποιοτικής Έρευνας στην Ψυχολογία και την Ψυχική Υγεία, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η Αισθητική Ανάπτυξη ως Λειτουργικός Παράγοντας Ενεργοποίησης της Δημιουργικότητας και του Ιδεασμού κατά τη Σχεδιαστική Διεργασία

Ι. Ξενάκης

Εργαστήριο Πολύπλοκων Συστημάτων & Σχεδίασης Υπηρεσιών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Η Επίδραση της Χειρονομιακής Τέχνης σε Άτομα που βρίσκονται στο Φάσμα του Αυτισμού

Κ. Κόντογλη & Ι. Δημάκος

Πανεπιστήμιο Πατρών

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

Τίποτα ανθρώπινο δε μου είναι ξένο: Προσφυγικό ζήτημα

ΝΙΚΟΣ ΑΥΓΟΥΣΤΙΔΗΣ

Ο **Νίκος Αυγουστήδης** γεννήθηκε στη Χίο. Σπούδασε Ιατρική και Κινηματογράφο. Η πτυχιακή του ταινία **UMMI** συμμετείχε σε πολλά φεστιβάλ (Δράμα, Νύχτες Πρεμιέρας, Odense, Palm Springs). Διακρίθηκε με το Βραβείο Πρωτοεμφανιζόμενου Σκηνοθέτη στο Φεστιβάλ Δράμας (2016) και με το Βραβείο καλύτερης ταινίας στο Διεθνές Μεσογειακό Φεστιβάλ Ρώμης. Η επόμενη του ταινία **APALLOU** μια ελληνογαλλική συμπαραγωγή με την υποστήριξη του Ελληνικού Κέντρου Κινηματογράφου και της ΕΡΤ συμμετείχε σε σημαντικά Φεστιβάλ (Premieres Plans d Angers France, Leeds, Curta Cinema Rio de Janeiro). Η έννοια του ξένου κι η αντιμετώπισή του από οργανωμένες κοινωνίες είναι η κύρια θεματική και των δυο ταινιών. Χρησιμοποιώντας σκληρό ρεαλισμό –όπως στην περίπτωση του **UMMI**- ή σκοτεινή αλληγορία –στην περίπτωση του **APALLOU**- ο Νίκος προσπαθεί να εξερευνήσει τις περιοχές εκείνες της ανθρώπινης ψυχοσύνθεσης που οδηγούν ολόκληρες κοινωνίες να λειτουργούν σαν ένας οργανισμός όταν νοιώθουν την απειλή από κάτι που λογίζουν ως ξένο κι ανοίκειο.

Στο συνέδριο θα προβάλουμε τις δύο αυτές ταινίες του Νίκου:

UMMI (2016): *Ο εξάχρονος Μοχάμεντ είναι μόνος του σε μια πολυσύχναστη παραλία του Αιγαίου. Κρυμμένος πίσω από έναν βράχο, παρακολουθεί τους λουόμενους και περιμένει τη μητέρα του να έρθει. Την έχασε στη θάλασσα, και τώρα πρέπει να τη βρει ξανά, για να συνεχίσουν μαζί το μεγάλο ταξίδι προς τη Δύση.*

APALLOU (2021): *Ένας εγγονός επιστρέφει στο χωριό των προγόνων του για να ξεχειμωλιάσει. Ένας παππούς επιστρέφει από το θάνατο για να δει για μια τελευταία φορά τον εγγονό του. Ένα χωριό ανήμπορο να διαχειριστεί φεπιστροφές που έγιναν από αγάπη.*

Τίποτα ανθρώπινο δε μου είναι ξένο: Έμφυλη βία

ΓΡΗΓΟΡΗΣ ΒΑΡΔΑΡΙΝΟΣ

Για τον σκηνοθέτη από τον σκηνοθέτη:

Ονομάζομαι **Γρηγόρης Βαρδαρινός** και είμαι σκηνοθέτης. Αποφοίτησα το 2010 από τη Σχολή Καλών Τεχνών του Πανεπιστημίου του Εδιμβούργου, με υποτροφία του Ιδρύματος Αλέξανδρος Σ. Ωνάσης. Έγινα σκηνοθέτης γιατί δεν θα μπορούσα να γίνω τίποτα άλλο. Με συναρπάζει να δημιουργώ συνθήκες, που επιτρέπουν σε κάθε ιστορία να οπτικοποιηθεί και να ξεδιπλωθεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο, “μιλώντας” σε ετερόκλητα κοινά. Όταν δουλεύω αξιοποιώ στο έπακρο όλα τα διαθέσιμα μέσα: από το υποκριτικό ταλέντο των ηθοποιών και τις δυνατότητες κάθε σεναρίου, μέχρι τις τεχνικές λεπτομέρειες και τις αισθητικές παραμέτρους που συνθέτουν το τελικό αποτέλεσμα.

Η μέχρι σήμερα σκηνοθετική μου πορεία με έχει οδηγήσει σε πολλούς ενδιαφέροντες προορισμούς: από βραβευμένες μικρού μήκους ταινίες, δημιουργικά και ιστορικά ντοκιμαντέρ και τηλεοπτικές παραγωγές, μέχρι πρωτότυπες συνεργασίες και εκπαιδευτικές δράσεις, με έμφαση στο νεανικό κοινό, ενώ αυτό τον καιρό δουλεύω και στην πρώτη μεγάλου μήκους ταινία μου. Επίσης, από το 2017 έχω τα δημιουργικά νήια της ανεξάρτητης εταιρίας παραγωγής *le plus petit chef*, με έδρα σε Θεσσαλονίκη και Αθήνα. Η σκηνοθεσία είναι ένα ταξίδι, κατά την προετοιμασία του οποίου τίποτα δεν πρέπει να αφήνεται στην τύχη. Κι όμως, όλα μπορούν να αλλάξουν από μια τυχαία έμπνευση, μια αλλαγή πορείας της τελευταίας στιγμής. Πιστεύω στη δύναμη και τη δυναμική της δημιουργίας: στις ιδέες που περιμένουν να γεννηθούν, τις ιστορίες που περιμένουν να ειπωθούν. Με μια διαρκή διάθεση πειραματισμού, ανυπομονώ για την επόμενη μέρα στο δικό μου δημιουργικό ταξίδι.

Στο συνέδριο θα προβάλουμε την ταινία:

THE NOIR PROJECT (2014): Με τα λόγια του Γρηγόρη Βαρδαρινού: Μέσα από την καινοτόμο μίξη του live action με το animation, στη μικρού μήκους ταινία “The Noir Project” επιχειρήσα μια πρωτότυπη προσέγγιση στο ζήτημα της ενδοοικογενειακής βίας. Η ταινία επιλέχθηκε από δεκάδες φεστιβάλ στην Ελλάδα και το εξωτερικό και απέσπασε πλήθος βραβείων και θετικών κριτικών. Προβλήθηκε σε περισσότερες από 30 πόλεις της Ελλάδας και αποτέλεσε τη βάση για ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για την ισότητα των δύο φύλων και τα δικαιώματα των γυναικών στα ελληνικά σχολεία. Πρόκειται για συμπαραγωγή με την ΕΡΤ και την Cosmote TV, που υποστηρίχτηκε και από το πρόγραμμα MEDIA – Κινηματογραφικό Δίκτυο Νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Τίποτα ανθρώπινο δε μου είναι ξένο: ΛΟΑΤΚΙ

ΤΖΕΛΗ ΧΑΤΖΗΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Για την **Τζέλη Χατζηδημητρίου** από την ίδια: Είμαι φωτογράφος, συγγραφέας, και δημιουργός ταινιών, είμαι όμως κι ερευνήτρια του αυθεντικού. Μεγάλωσα στη Λέσβο. Από νεαρό κορίτσι γοητευόμουν απ' την ποιότητα που είχε εκεί το φως, μα έφυγα, ταξίδεψα στον κόσμο. Είμαι καλλιτέχνης σε κίνηση, περνώ από το ένα στο άλλο, ακολουθώντας την εσωτερική ανάγκη μου για έκφραση. Στα ντοκιμαντέρ μου χρησιμοποιώ όλες τις εμπειρίες και δεξιότητές μου για να δώσω χώρο και φωνή στους κοινούς ανθρώπους, που δεν είναι ούτε διάσημοι ούτε ξεχωριστοί με κάποιο τρόπο, μα ζουν τις ζωές τους με απλότητα, μακριά από τους καθημερινούς πηχυαίους τίτλους των εφημερίδων.

Στο συνέδριο θα προβάλουμε την ταινία:

Ο ΚΥΡΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΑΙ Η ΚΑ ΔΗΜΗΤΡΟΥΛΑ (2019): Ένας άντρας, μεσήλικας χορεύει μέσα στη μέση του δρόμου. Τραγούδια του ραδιοφώνου της δεκαετίας του 70 και αναμνήσεις κρατούν διαρκώς ένα χαμόγελο στο πρόσωπο του. Μόνη του παρέα μια γάτα. Παρατηρητής μια κάμερα που κλέβει εικόνες και σκέψεις του. Ο Δημήτρης είναι διαφορετικός. Λίγο πιο ανθρώπινος αλλά και πολύ πιο μόνος από τους υπόλοιπους. Το κόκκινο του φόρεμα τράβηξε τη προσοχή όσων βρέθηκαν στη Μυτιλήνη για να καλύψουν τον πόνο των προσφύγων. Πολλοί θεώρησαν ότι το δικό του δράμα είναι λίγο πιο ανάλαφρο, λίγο πιο εύθυμο. Ο Δημήτρης όμως συνεχίζει να ζει μέσα στη μοναξιά και τώρα που τα φώτα της δημοσιότητας έχουν σβήσει, η νύχτα φαίνεται πιο σκοτεινή από ποτέ. Συναντηθήκαμε ένα πρωινό του 2016. Αυτή είναι η ιστορία του, όπως μου τη διηγήθηκε.

Για τον ίδιο το Δημήτρη (σκότισο από την Ζακλίν Πολενάκη): Η αυλαία στη ζωή του Δημήτρη έπεσε όταν αναγνωρίστηκε ως το θύμα τροχαίου. Τον είχαν εγκαταλείψει στην άκρη του δρόμου. Η αλήθεια είναι ότι ο Δημήτρης είχε εγκαταλειφθεί στην άκρη των δρόμων του κόσμου μας πολύ πιο πριν. Να σκεφτούμε γιατί δεν υπήρχε οδός για το Δημήτρη. Να θυμηθούμε με τι θαρραλέο κέφι κι όρεξη για ζωή χόρευε στο δρόμο του χωριού του πάνω στις κόκκινες μπότες του. Πως να σε λέμε, Δημήτρη ή Δήμητρα; Έχει σημασία; «Το ρόδο είναι ρόδο όπως και να το ονομάσεις».

Τίποτα ανθρώπινο δε μου είναι ξένο: Οικονομική κρίση

ΣΧΕΔΙΑ – ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΔΡΟΜΟΥ

Το περιοδικό δρόμου «σχεδία» σε συνεργασία με την Οργανωτική Επιτροπή του 18ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ψυχολογικής Έρευνας της ΕΛΨΕ παρουσιάζει στο Πάντειο Πανεπιστήμιο τη δραστηριότητα του περιοδικού και την προσφορά του στην κοινωνία μέσα από μια έκθεση γελοιογραφίας και την παρουσία ενός πωλητή, ανθρώπου με το κόκκινο γιλέκο. Το κοινό θα έχει την ευκαιρία να ανακαλύψει τον κόσμο της «σχεδία» και να ενημερωθεί για την φιλοσοφία, την πορεία και την εξέλιξη του περιοδικού.

Η «σχεδία» είναι το μοναδικό ελληνικό περιοδικό δρόμου, επίσημο μέλος του Διεθνούς Δικτύου Περιοδικών Δρόμου (INSP). Η «σχεδία», δεν πωλείται στα συνήθη σημεία διάθεσης Τύπου (περίπου 2 κ.λπ.), αλλά αποκλειστικά και μόνο στους δρόμους της πόλης από διαπιστευμένους πωλητές. Οι πωλητές αυτοί προέρχονται από ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες: Άστεγοι, μακροχρόνια άνεργοι και, γενικότερα, άνθρωποι που βιώνουν τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό στις πιο ακραίες τους μορφές. Από την τιμή πώλησης του περιοδικού (4,00 ευρώ), το μεγαλύτερο ποσοστό (για την ακρίβεια τα 2,70 ευρώ, εκ των οποίων τα 2,06 ευρώ ως απευθείας «καθαρό έσοδο») πηγαίνει στον ίδιο τον πωλητή. Πέρα από μια ξεχωριστή ευκαιρία που παρέχεται σε ανθρώπους που βιώνουν τον κοινωνικό αποκλεισμό να εξασφαλίσουν με αξιοπρέπεια ένα μικρό έστω εισόδημα για να καλύψουν κάποιες από τις πιο βασικές τους ανάγκες και να ξαναχτίσουν, σιγά σιγά, τις ζωές τους, η «σχεδία» είναι ένα μέσο ενεργοποίησης και κοινωνικής (επαν)ένταξης. Μέσα από ένα ευρύ φάσμα προγραμμάτων (όπως η ποδοσφαιρική ομάδα αστεγών, οι κοινωνικές περιηγήσεις «Αόρατες διαδρομές», το περιβαλλοντικό πρόγραμμα «σχεδία art» κ.ά.), φροντίζει για την ενεργοποίηση, ενδυνάμωση, εκπαίδευση και, εν τέλει, τη δημιουργία προοπτικών απασχόλησης, για κάποιους (έστω) από τους πιο φτωχούς από τους φτωχούς του τόπου μας. Η «σχεδία» είναι, επίσης, μια ανεξάρτητη δημοσιογραφική πηγή ενημέρωσης, αλλά και μέσο στον αγώνα για την καταπολέμηση κάθε μορφής κοινωνικού αποκλεισμού. Είναι ένα όχημα που δίνει φωνή στους αδύναμους. Μέρος της λύσης στον αγώνα ενάντια στη φτώχεια και στον κοινωνικό αποκλεισμό. Για περισσότερες πληροφορίες: www.shedia.gr

ΕΚΘΕΣΗ ΓΕΛΟΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

«Η γελοιογραφία είναι και ένας πρωτότυπος τρόπος να βάζεις ερωτήσεις, θέματα, να μπορέσεις να αναλύσεις. Υπάρχει ανταπόκριση και διάλογος από τον κόσμο», μας έλεγε σε μία παλαιότερη συνέντευξή του στη «σχεδία» ο καταξιωμένος σκιτσογράφος Μιχάλης Κουντούρης, ο οποίος μαζί με τον επίσης σπουδαίο ομότεχνό του Τάσο Αναστασίου θα ανοίξουν διάλογο μέσα από το πενάκι τους με τους επισκέπτες του Πανεπιστημίου για σημαντικά ζητήματα του καιρού μας. Τα έργα που θα εκτεθούν έχουν όλα δημοσιευτεί στο περιοδικό δρόμου «σχεδία». Διαστάσεις: 40X50 εκ. **Σύνολο έργων: 24**

ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

Ανθρώπινος Παράγοντας
Αθλητική Ψυχολογία
Αναπτυξιακή Ψυχολογία
Βιομηχανική Ψυχολογία
Γνωστική και Πειραματική Ψυχολογία
Γνωστική Νευροεπιστήμη
Γνωσιακή Επιστήμη
Διαπολιτισμική Ψυχολογία
Δικαστική Ψυχολογία
Ειδική Εκπαίδευση
Εκπαιδευτική Ψυχολογία
Επαγγελματική Συμβουλευτική και Συμβουλευτική Ψυχολογία
Θετική Ψυχολογία
Ιατρική Ψυχολογία
Κλινική Ψυχολογία και Ψυχοπαθολογία
Κοινοτική Ψυχολογία
Κοινωνική Ψυχολογία
Μεθοδολογία Έρευνας στην Ψυχολογία
Νευροεπιστήμες
Νευροψυχολογία
Οικολογική και Περιβαλλοντική Ψυχολογία
Οικονομική Ψυχολογία
Οργανωσιακή Ψυχολογία
Πολιτική Ψυχολογία
Σχολική Ψυχολογία
Ψυχογλωσσολογία
Ψυχολογία της Υγείας
Ψυχολογία της Δημιουργικότητας και της Τέχνης
Ψυχολογία των Μέσων και της Τεχνολογίας

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΤΕΤΑΡΤΗ 5 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2022

09:00 – 11:00

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ 1 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2)**Εισαγωγή στη Συμβουλευτική ΛΟΑΤΚΙΑ2+ ατόμων: Κοινωνικο-ιστορικό πλαίσιο, ταυτότητες, απαραίτητες θεραπευτικές γνώσεις και προσεγγίσεις.**Οργανωτής: **Η. Κασσάρας***Δημόσιος Τομέας-Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας*

Σε αυτό το εργαστήριο θα ασχοληθούμε με την Συμβουλευτική υποστήριξη και Ψυχοθεραπεία σε ΛΟΑΤΚΙΑ2+ άτομα. Θα μιλήσουμε για το πολιτισμικό, κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο ως αναπόσπαστο κομμάτι της συμβουλευτικής και ψυχοθεραπευτικής πράξης, ενώ θα εστιάσουμε και στις απαραίτητες γνώσεις που οφείλει να έχει ο/η ειδικός ψυχικής υγείας που συνεργάζεται σε συμβουλευτικό ή ψυχοθεραπευτικό επίπεδο με ΛΟΑΤΚΙΑ2+ άτομα. Επίσης, θα μιλήσουμε για ταυτοτικά θέματα και τις προεκτάσεις αυτών εντός και εκτός της συνεδρίας. Ακόμα, θα θίξουμε μείζονα ψυχοθεραπευτικά ζητήματα όπως οι προσωπικές απόψεις, κρίσεις, προκαταλήψεις, η χρήση της γλώσσας από την/τον ειδικό ψυχικής υγείας, καθώς και άλλες γνωστικές διεργασίες κατά την διάρκεια ενός εξατομικευμένου κύκλου συνεδριών. Τέλος, θα αναφερθούμε στις βασικές προσεγγίσεις που προτείνονται από διεθνείς κατευθυντήριες γραμμές. Τέτοιες δράσεις θεωρούνται ιδιαίτερες σημαντικές και αναγκαίες, αν μάλιστα λάβουμε υπόψιν τα διεθνή ερευνητικά ευρήματα στα οποία μεγάλο ποσοστό ΛΟΑΤΚΙΑ2+ ατόμων περιγράφει πως βιώνει θυμό και απογοήτευση λόγω συχνά μη επαρκούς γνώσης, αλλά ακόμα και κακής χρήσης της επιστήμης από τους ειδικούς ψυχικής υγείας στους οποίους απευθύνεται και εν τέλει δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες του. Το εν λόγω εργαστήριο στοχεύει στην ευαισθητοποίηση των ειδικών ψυχικής υγείας, αλλά και των φοιτητών ψυχολογίας, κοινωνιολογίας και ευρύτερων ανθρωπιστικών γνωστικών αντικειμένων σε ζητήματα που απασχολούν την ΛΟΑΤΚΙΑ2+ κοινότητα, καθώς και στην παροχή βασικών κατευθυντήριων γραμμών με σκοπό την βελτίωση της παροχής υπηρεσιών ψυχικής υγείας για όλους-ες-α.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ 2 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3)**Παρακολούθηση οφθαλμοκινήσεων (eye tracking): Μεθοδολογία και Εφαρμογές**Οργανωτές: **Λ. Ζιάκα¹ & Φ. Φωτιάδης²***¹University of Oslo, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών*

Η παρακολούθηση οφθαλμοκινήσεων είναι μια πειραματική μέθοδος που βασίζεται στην θέση και τον χρονισμό του βλέμματος κατά τη διάρκεια ενός έργου επιτρέποντας τη διερεύνηση των απαιτήσεων σε προσοχή και πόρους επεξεργασίας (Carter & Luke, 2020). Η παρακολούθηση οφθαλμοκινήσεων μπορεί να παρέχει πολύτιμες πληροφορίες για την περιοχή που εστιάζουμε, το πόσο και το πότε, παρέχοντας στους ερευνητές ένα σημαντικό μεθοδολογικό εργαλείο στη μελέτη υποκείμενων γνωστικών διεργασιών για την επιτέλεση ενός έργου (Carter & Luke, 2020). Επιπρόσθετα, η υψηλή χρονική και χωρική ευαισθησία των διαθέσιμων καταγραφών οφθαλμοκινήσεων (π.χ., των εταιριών Tobii, SR-Research) επιτρέπει τον δυναμικό χειρισμό πειραματικών συνθηκών (με οθόνες εξαρτώμενες από το βλέμμα, McConkie & Rayner, 1975) καθιστώντας εφικτή τη μελέτη διεργασιών προσοχής και αντίληψης που αλλιώς δεν θα μπορούσαν να διερευνηθούν. Επιπλέον, η καταγραφή των οφθαλμοκινήσεων παρέχει δεδομένα που σχετίζονται με το μέγεθος της κόρης, αποτελώντας επιπρόσθετο δείκτη των διεργασιών προσοχής. Πιο συγκεκριμένα, οι αποκρίσεις της κόρης έχουν συνδεθεί με τις «εντός-έργου επεξεργαστικές απαιτήσεις» (Hess & Polt, 1964, p. 1190) και με τις «δευτερόλεπτο-προς-δευτερόλεπτο διακυμάνσεις στον φόρτο που επιβάλλει η νοητική δραστηριότητα» (Kahneman et al., 1967, p. 218). Καθώς η συστολή και διαστολή της κόρης είναι αποτέλεσμα δυναμικής εγκεφαλικής δραστηριότητας (Kahneman, 1973; Beatty, 1982; Beatty & Lucero-Wagoner, 2000) χρησιμοποιούνται ως δείκτες του επιπέδου επεξεργασίας και του γνωστικού φόρτου σε πλήθος ερευνητικών πεδίων (Laeng et al., 2012, van der Wel & van Steenbergen, 2018). Συνολικά, η μεθοδολογία παρακολούθησης οφθαλμοκινήσεων, είτε μέσω της παρακολούθησης της θέσης του βλέμματος είτε μέσω της μέτρησης του μεγέθους της κόρης, είναι σε θέση να προάγει την έρευνα των υποκείμενων γνωστικών μηχανισμών σε ερευνητικές περιοχές όπως π.χ., στη γνωστική, εκπαιδευτική και κλινική ψυχολογία.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ 3 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α1)**Εξάρτηση και οικογένεια: η ενίσχυση για αλλαγή**Οργανωτές: **Σ. Κουτσούκη & Ε. Σιδεράκη***18 Άνω, Τμήμα Οικογένειας, Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Αττικής*

Οι προκλήσεις της πανδημίας, οι αναταραχές σε παγκόσμιο επίπεδο, η κλιματική αλλαγή φαίνεται να οδηγούν σε αξιοσημείωτη αύξηση των εξαρτήσεων και να αφορούν όλο και περισσότερους ανθρώπους, μαζί και την οικογένεια τους και τους σημαντικούς δικούς

τους ανθρώπους. Στην καρδιά των εξαρτητικών συμπεριφορών συναντούμε τραύμα, κακοποίηση και οικογενειακές σχέσεις ακραία φορτισμένες. Ο κλινικός έρχεται αντιμέτωπος συχνά πρώτα με το αίτημα της οικογένειας για βοήθεια.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ 4 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α4)

Παιδεία και εναλλακτικές-βιωματικές, αφηγηματικές-πολυτροπικές και ενσώματες-επιτελεστικές διαδικασίες και μέσα επιμέλειας του εαυτού: Η οικο-σωματικο-βιωματική προσέγγιση και η Βιωματική, Ευρετική και Αφηγηματική-Διαλογική Ψυχοπαιδαγωγική

Οργανωτής: **Μ. Πουρκός**

Εργαστηριακή Μονάδα Οικολογικής Ψυχολογίας και Βιωματικής, Ευρετικής και Αφηγηματικής-Διαλογικής Ψυχοπαιδαγωγικής, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Το σώμα/σωματοποίηση (embodiment), το βίωμα, η εμπρόθετη δράση (agency), η «επιτέλεση»/«επιτελεστικότητα» (performance/performativity), η πολυτροπικότητα, η αφήγηση, τα παιγνιώδη δημιουργικά πλαίσια μάθησης και ανάπτυξης είναι όροι/έννοιες που τείνουν να είναι αποδεκτές «αλήθειες» και στο πλαίσιο της ψυχολογικής και ψυχοπαιδαγωγικής θεωρίας και έρευνας, που όμως τα ιδιαίτερα νοήματα που αποδίδονται σ' αυτές χρησιμοποιούνται σε μια ποικιλία διαφορετικών πλαισίων με διαφορετικούς στόχους κάθε φορά.

Στο εργαστήριο αυτό, αντιμετωπίζοντας κριτικά τις διάφορες ατομικιστικά, θετικιστικά, μηχανιστικά, φορμαλιστικά, αναγωγιστικά και νοσηριακά προσανατολισμένες προσεγγίσεις της ψυχολογίας και της ψυχοπαιδαγωγικής, προσκαλούμε στην υιοθέτηση μιας εναλλακτικής, ολιστικής, συστημικής, μη αναπαραστατικής και σχεσιακής, αλληλεπιδραστικής, ενσώματης, βιωματικής, πλαίσιοθετημένης, διαλογικής και επιτελεστικής-πολυτροπικής προοπτικής, που ονομάζουμε οικο-σωματικο-βιωματική. Βασικός μας στόχος είναι να παρουσιάσουμε το πνεύμα εργασίας και τις βασικές αρχές της εναλλακτικής μας πρότασης στην παιδεία που ονομάζουμε Βιωματική, Ευρετική και Αφηγηματική-Διαλογική Ψυχοπαιδαγωγική σε αντιπαράθεση προς τις γνωστικιστικά και μηχανιστικά προσανατολισμένες παραδοχές και πρακτικές του αφαιρετικού αντικειμενισμού και του γραμμικού, μονολογικού/λογοκεντρικού και μονοτροπικού κειμενικού ορθολογισμού που τείνουν προς την ομοιογενοποίηση και τυποποίηση, φτωχαίνοντας έτσι τον πολυφωνικό και δημιουργικό πολιτισμό της παιδείας. Η έμφαση εδώ δίνεται στην ενσώματη έξη, τεχνική, πρακτική και ενσυναισθητική-συμπονετική βιωματική κατανόηση, στην εμπρόθετη δράση (agency) και στον δημιουργικό-αισθητικό οικο-σωματικο-βιωματικό μετασχηματισμό. Στο πλαίσιο του εργαστηρίου συζητούνται οι οικολογικές, εναλλακτικές-βιωματικές, ενσώματες-πολυτροπικές και βασισμένες στην τέχνη ποιοτικές και βιωματικές ψυχοπαιδαγωγικές και επιτελεστικές μεθοδολογικές διαδικασίες και τεχνικές/πρακτικές υποστήριξης και καλλιέργειας της παιδείας που εφαρμόζουμε κατά τα τελευταία 30 χρόνια σε χώρους συμμετοχικής παιγνιώδους δημιουργικής αλληλεπιδραστικής. Τα ζητήματα αυτά εξετάζονται και συζητούνται τόσο στη βάση συγκεκριμένων θεωρητικών θέσεων όσο και μέσα από βιωματικές και διαδραστικές δραστηριότητες υπό το πρίσμα της επεξεργασίας κοινωνικών δραμάτων και τραυματικών συναισθηματικών καταστάσεων, καθώς και υπαρξιακών και κοινωνικο-ηθικών διλημάτων με τη μορφή παιγνιωδών επιτελεστικών αυτοβιογραφικών δρώμενων, παραμυθιών, φωτοϊστοριών και θεατρικών μονοπράκτων ως ψυχοπαιδαγωγικών δυναμικών διαδικασιών και μέσων επιμέλειας ή φροντίδας του εαυτού, ανάπτυξης της αυτογνωσίας και κινητοποίησης της προσωπικής ανάπτυξης.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ 5 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β1)

Από την Αναγνώριση στην Ανάλυση Συμπεριφορών Υγείας: Εμπειρικό Εργαστήριο Εφαρμογής και χρήσης του μοντέλου «Αλλαγής Συμπεριφορών-Τροχός» (BCW) με τη χρήση ποιοτικής μεθοδολογίας

Οργανωτές: **Β. Βασιλείου¹ & Φ. Ίσαρη²**

¹Πανεπιστήμιο Οξφόρδης & ΕΠΙ (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών), ²Εργαστήριο Ποιοτικής Έρευνας στην Ψυχολογία και την Ψυχική Υγεία, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τα μοντέλα αλλαγής συμπεριφορών υγείας που στοχεύουν στη διατήρηση και προστασία της ή την έκθεσή της σε κίνδυνο (π.χ., το κάπνισμα, το αλκοόλ, την άσκηση) παρέχουν σήμερα τρόπους με τους οποίους μπορούμε να ρυθμίσουμε, προβλέψουμε, και αλλάξουμε «συμπεριφορές υγείας» (π.χ., κάπνισμα, αλκοόλ). Ωστόσο, η εφαρμογή τους στο πεδίο (π.χ., σχολείο, κλινική, κλπ) συχνά αποτυγχάνει να πετύχει μία μακροπρόθεσμη διατήρηση της επιθυμητής αλλαγής των συμπεριφορών υγείας. Το Μοντέλο «Αλλαγής Συμπεριφορών-Τροχός» (Behavioral Change Wheel- BCW γνωστό και ως COM-B; Mickie et al., 2017) αποτελεί μια συστηματική μέθοδο ανάλυσης και αναγνώρισης όλων εκείνων των ενδοατομικών και περιβαλλοντικών παραγόντων που μπορούν να επηρεάσουν την αλλαγή και διατήρηση συμπεριφορών υγείας. Το μοντέλο συνέθεσε 33 θεωρίες συμπεριφοράς τις οποίες οργάνωσε σε 14 θεωρητικούς τομείς- παράγοντες (π.χ., γνώση, δεξιότητες, περιβαλλοντικές πηγές υποστήριξης, κοινωνικές επιδράσεις, συναισθηματική αυτο-ρύθμιση, στόχοι και κίνητρα, κλπ). Παρέχει μια σειρά από οχτώ βήματα που ένας ερευνητής ή κλινικός μπορεί να ακολουθήσει με σκοπό να αναγνωρίσει τι είναι αυτό που χρειάζεται να αλλάξει, για ποιους, και με ποιόν τρόπο. Αρχικά θα γίνει παρουσίαση του μοντέλου μέσω παραδειγμάτων και των εφαρμογών του σε διάφορα πλαίσια (κλινικά, υγείας, επαγγελματικά, κλπ). Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες θα εφαρμόσουν το μοντέλο, αναλύοντας σε μικρές ομάδες, ανώνυμα ποιοτικά δεδομένα που θα τους βοηθήσουν να αναγνωρίσουν συγκεκριμένους παράγοντες σχετιζόμενους με την συμπεριφορά στόχο που έχουν θέσει. Στο τέλος, οι συμμετέχοντες

θα χρησιμοποιήσουν τους παράγοντες που θα προκύψουν από την ποιοτική ανάλυση με σκοπό να ορίσουν ποιες διαδικασίες αλλαγής συμπεριφοράς θα χρησιμοποιούσαν σε μια παρέμβαση (π.χ., ατομική, δημόσιας υγείας, ψηφιακή, κλπ), χρησιμοποιώντας το σύστημα ταξινόμησης συμπεριφορών BCCTv1. Το εργαστήριο απευθύνεται σε ερευνητές, επαγγελματίες ψυχικής υγείας και μεταπτυχιακούς/διδακτορικούς φοιτητές που ασχολούνται με αλλαγές συμπεριφορών υγείας. Αν και θα δοθούν δραστηριότητες με στοχευόμενες αλλαγές συμπεριφορών υγείας, οι συμμετέχοντες μπορούν να δουλέψουν, επίσης, σε δικές τους ιδέες.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ 6 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β3)

Εκπαιδευτικό σεμινάριο στη νευροψυχολογική αξιολόγηση

Οργανωτές: **Δ. Κασελίμης¹, Γ. Αγγελοπούλου², Δ. Τσολακόπουλος² & Γ. Παπαγεωργίου²**

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Το σεμινάριο εστιάζει στην εκπαίδευση των βασικών αρχών που διέπουν τη νευροψυχολογική αξιολόγηση των νοητικών λειτουργικών, όπως η μνήμη, ο λόγος και οι επιτελικές λειτουργίες, με στόχο τη διερεύνηση και σαφή περιγραφή πιθανών νοητικών ελλειμμάτων που σχετίζονται με νευρολογικές παθήσεις. Αρχικά, θα παρουσιαστεί η σημασία, η πορεία και οι βασικοί στόχοι της νευροψυχολογικής αξιολόγησης, δηλαδή την περιγραφή των νοητικών λειτουργιών που έχουν πληγεί και εκείνων που παραμένουν ανέπαφες.

Στην συνέχεια θα πραγματοποιηθεί αναλυτική παρουσίαση και εκπαίδευση των συμμετεχόντων στον τρόπο χορήγησης και βαθμολόγησης συγκεκριμένων νευροψυχολογικών δοκιμασιών που χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση των βασικών τομέων της νόησης (όπως: λόγος, μνήμη, πράξη, προσοχή, ταχύτητα επεξεργασίας). Κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου, οι συμμετέχοντες θα έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν συγκεκριμένες νευροψυχολογικές δοκιμασίες, που χρησιμοποιούνται ευρέως τόσο στην έρευνα όσο και στην κλινική πράξη και να κατανοήσουν ζητήματα που αφορούν την επιλογή και την εφαρμογή τους στην αξιολόγηση των νοητικών λειτουργιών. Τέλος, θα πραγματοποιηθεί συζήτηση για τη βαθμολόγηση των δοκιμασιών καθώς και τη διεξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με το νευροψυχολογικό προφίλ του εξεταζόμενου. Με βάση το παραπάνω γνωστικό υπόβαθρο, το σεμινάριο θα εισάγει τους συμμετέχοντες στα διακριτά νευροψυχολογικά προφίλ που χαρακτηρίζουν διαφορετικές κλινικές ομάδες νευρολογικών ασθενών. Χρηματοδότηση: Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας - ΕΛΙΔΕΚ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ 7 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β5)

OVERCOME: Θετική Συμβουλευτική Καριέρας σε άτομα με χαμηλές δεξιότητες και χαμηλά επαγγελματικά προσόντα

Οργανωτές: **Μ. Χριστοπούλου, Κ. Πρασσά, Κ. Καραμπάς, Η. Ραφαήλ & Χ. Πεζηρκιανίδης**

Ελληνική Εταιρεία Θετικής Ψυχολογίας

Σύμφωνα με τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), οι ενήλικες με χαμηλές δεξιότητες συχνά έχουν περιορισμένες ευκαιρίες να αναπτύξουν περαιτέρω τις δεξιότητές τους μέσω της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. Πολλοί βρίσκονται παγιδευμένοι σε μια «παγίδα χαμηλών δεξιοτήτων», σε θέσεις χαμηλού επιπέδου με περιορισμένες ευκαιρίες εξέλιξης, και βιώνουν συχνές και μερικές φορές παρατεταμένες περιόδους ανεργίας. Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΟΟΣΑ, ένας στους πέντε ενήλικες έχει χαμηλές δεξιότητες, ενώ 22% των ενηλίκων έχουν χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και χαμηλές γνωστικές δεξιότητες. Το OVERCOME (Θετική Συμβουλευτική Καριέρας σε άτομα με χαμηλές δεξιότητες και χαμηλά επαγγελματικά προσόντα), είναι ένα έργο χρηματοδοτούμενο από το Πρόγραμμα Erasmus+ της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που στοχεύει στην ενίσχυση των δεξιοτήτων των ενηλίκων με χαμηλή ειδίκευση και στην παροχή υποστήριξης αναφορικά με την ένταξή τους στην αγορά εργασίας και την κοινωνία, ενισχύοντας τις δεξιότητες απασχολησιμότητας (δημιουργικότητα, κριτική σκέψη, στοχοθέτηση, επίλυση προβλημάτων, εσωτερική παρακίνηση, επικοινωνία, ομαδική εργασία), καθώς και το ψυχολογικό τους κεφάλαιο (αισιοδοξία, ελπίδα, ψυχική ανθεκτικότητα, δυνατά στοιχεία του χαρακτήρα, αυτό-αποτελεσματικότητα και νόημα ζωής).

Σκοπός του εργαστηρίου είναι η παρουσίαση των βασικών σημείων του έργου και η βιωματική εκμάθηση επιλεγμένων δραστηριοτήτων που εφαρμόζονται σε αυτό. Επαγγελματίες ψυχικής υγείας, σύμβουλοι, εκπαιδευτικοί και coaches μπορούν να αξιοποιήσουν τις δραστηριότητες αυτές ως εργαλεία στην καθημερινή τους πρακτική.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ 8 (ΑΙΘΟΥΣΑ Γ1)

Πρόγραμμα HEDY - Μια καινοτόμα εργαλειοθήκη για την ευαισθητοποίηση σχετικά με τις παιδικές αναπηρίες και το φάσμα του αυτισμού καθώς και την προώθηση της συμπεριληπτικής τάξης

Οργανωτές: **Η. Ραφαήλ¹, Έ. Κότας² & Έ. Νικολακοπούλου²**

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²ΑρΜΕ ΙΑΣΙΣ

Το εργαστήριο αποτελεί τμήμα του εκπαιδευτικού προγράμματος που κατασκευάστηκε από την Ερευνητική Ομάδα της ΙΑΣΙΣ ΑρΜΕ στα πλαίσια του έργου «Health Education for Young People with Disabilities» (HEDY – 2020-1-RO01-KA201-080353) και αφορά

Εκπαιδευτικούς ή Ψυχολόγους και Συμβούλους που θέλουν να εργαστούν σε σχολικά πλαίσια. Οι βιωματικές δραστηριότητες που θα πραγματοποιηθούν στα πλαίσια του Συνεδρίου είναι οι εξής:

1. Ευαισθητοποίηση σχετικά με την έννοια της αναπηρίας μέσω βιωματικών προσομοιώσεων και η εφαρμογή τους σε μαθητές νευροτυπικής ανάπτυξης,
2. Βιωματικές δραστηριότητες γλωσσικής συμπερίληψης και επικοινωνιακής προσέγγισης με σκοπό την ενσωμάτωση μαθητών που ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού,
3. Τεχνικές πρόωξης της κοινωνικής συμπερίληψης των μαθητών με αναπηρία στα σχολικά και γενικά κοινωνικά πλαίσια,
4. Πρώιμη αξιολόγηση χαρακτηριστικών άγχους και στρες σε παιδιά με αναπηρία, και
5. Βιωματικές τεχνικές σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης σε παιδιά με αυτισμό. Οι συμμετέχοντες θα κληθούν να πάρουν ενεργό μέρος στις παραπάνω δραστηριότητες, ενώ παράλληλα θα υπάρχει παρουσίαση του θεωρητικού υπόβαθρου, χώρος για ανοιχτό διάλογο, αξιολόγηση και ανταλλαγή εμπειριών.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ 10 (ΑΙΘΟΥΣΑ Γ5)

Το Photovoice ως εργαλείο ποιοτικής έρευνας και παρέμβασης στην Κοινωνική Ψυχολογία

Οργανωτής: **Χ. Παπαθανασίου**

Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας (ΕΠΑΨΥ) - Εργαστήριο Κλινικής Ψυχολογίας & Ψυχοπαθολογίας, Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Αναπτυξιακής Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Το Photovoice είναι μια συμμετοχική έρευνα δράσης, με την οποία -μέσω της χρήσης των φωτογραφιών που τραβήχτηκαν από τους/ τις συμμετέχοντες/ουσες- διαμορφώνεται ένας συλλογικός προβληματισμός για τις προκλήσεις και τις δυνατότητες της κοινότητας, με σκοπό την κινητοποίηση των ατόμων για κοινωνική αλλαγή. Το Photovoice χρησιμοποιείται με επιτυχία σε κοινωνικά αποκλεισμένες και περιθωριοποιημένες ομάδες, δίνοντας τη δυνατότητα να ακουστεί η φωνή τους στα κέντρα λήψης αποφάσεων και τη δημόσια σφαίρα. Για το λόγο αυτό, οι κοινοτικοί ψυχολόγοι χρησιμοποιούν το Photovoice ως εργαλείο τόσο έρευνας όσο και παρέμβασης. Κατά τη διάρκεια του εργαστηρίου, οι συμμετέχοντες/ουσες θα έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν τις βασικές αρχές και έννοιες της μεθόδου, να ευαισθητοποιηθούν σε θέματα ηθικής και δεοντολογίας κατά την εφαρμογή της και να παρακολουθήσουν τα στάδια υλοποίησης ενός προγράμματος, μέσω της παρουσίασης δύο δράσεων Photovoice με πρόσφυγες, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο του προγράμματος «Προσωπικό Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης στην Κοινότητα – Community Psychosocial Workforce», το οποίο υλοποιείται από την ΕΠΑΨΥ σε συνεργασία με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες.

Χρηματοδότηση: Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR)

11:00 - 13:00

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ 9 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2)

Η γλώσσα που περιλαμβάνει τις trans ταυτότητες, μέσα από τα ποσοτικά εργαλεία της θεωρίας κοινωνικών αναπαραστάσεων

Οργανώτρια: **Ν. Γιαλλούση**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η γλώσσα που περιλαμβάνει τις trans ταυτότητες είναι από τα πλέον ακανθώδη διακυβεύματα της εποχής μας. Στην Ελλάδα, τη Βρετανία, τη Γερμανία, την Ισπανία, νομοσχέδια νομικής αναγνώρισης της ταυτότητας φύλου στη βάση του αυτοπροσδιορισμού, απασχόλησαν το δημόσιο διάλογο. Η άνοδος της βρετανικής τρανσφοβίας αποτελεί ένα σύνθετο φαινόμενο που απασχολεί εξίσου ακτιβιστές και κοινωνικούς επιστήμονες. Σειρά νομοθετικών ρυθμίσεων, ειδικά στον αγγλοσαξονικό κόσμο, στοχοποιούν τα trans άτομα στον αθλητισμό και την εκπαίδευση, ειδικά τα ανήλικα trans άτομα. Κορύφωση αυτών είναι η ποινική δίωξη των ιατρικών υπηρεσιών ή και της συμπεριφορικής αποδοχής της διεμφυλικότητας ανήλικων ατόμων. Έχουμε επομένως αντιστροφή του κλίματος του 2017, που θεωρείται η κορύφωση της ορατότητας των trans ατόμων και των δικαιωμάτων τους. Η γλωσσική χρήση αποτελεί μικρό μέρος αυτής της αντιπαράθεσης, αλλά η καθημερινότητα της γλωσσικής επικοινωνίας και η φυσικοποίηση των κοινωνικών κατηγοριών την έχει φέρει στο επίκεντρο της αντιπαράθεσης. Η προσφώνηση ενός ατόμου με βάση την ταυτότητα φύλου του είναι υποχρεωτική σε ορισμένες νομοθεσίες. Πολλά άτομα θεωρούν πως αυτό συνιστά παραβίαση της ελευθερίας του λόγου, αφού στην αντίληψή τους επιτελούν γλωσσικά μία «ιδεολογία με την οποία διαφωνούν». Η περιεκτική των trans ατόμων γλώσσα διαρθρώνεται με βασικές διεργασίες, από την «γνωστικά θεμελιώδη» αντίληψη του φύλου, μέχρι την ψυχολογική αναδραστικότητα, την κοινωνική επιρροή, και τις θεωρίες συνωμοσίας, που αναδεικνύονται ως πεδίο έρευνας της κοινωνικής ψυχολογίας. Είναι δύσκολο να δεί κανείς την πολιτική ψυχολογία του σήμερα χωρίς κατανόηση της τρανσφοβικής ρητορικής και δυναμικής. Μέσα από το σεμινάριο θα γνωρίσουμε την ορολογία, την έρευνα, και τις θεματικές της διεκδίκησης των trans ατόμων, με έμφαση στη γλωσσική συμπερίληψη. Με τις μεθόδους της πολυδιάστατης παραγοντικής ανάλυσης και της εφαρμοσμένης πολλαπλής παλινδρόμησης θα αναδείξουμε διαφορετικές ομαδοποιήσεις και ιδεολογικές συγκροτήσεις, και θα δούμε ότι η γλωσσική συμπερίληψη των trans ατόμων είναι πολυδιάστατη, αντηχεί σε διαφορετικές κοινωνιοψυχολογικές διεργασίες, και ερμηνεύεται διαφορετικά από διαφορετικές κατηγορίες ανθρώπων.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ 11 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3)

Το νου σου στο νου σου! Ενίσχυση της εκπαίδευσης μέσα από την αλληλεπίδραση και την απαρτίωση των αισθήσεων στον εγκέφαλο

Οργανωτές: **A. Βατάκη¹, E. Λάμπρου¹, B. Θανόπουλος², Λ. Λιάπη¹, B. Καραδήμα¹, E. Μαυροειδή¹ & O. Ταχματζίδου²**

¹Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο ανθρώπινος εγκέφαλος έχει εξελιχθεί ώστε να μαθαίνει και να λειτουργεί στο φυσικό περιβάλλον όπου η συμπεριφορά καθοδηγείται από πληροφορίες προερχόμενες από πολλά διαφορετικά αισθητηριακά κανάλια. Οι αλληλεπιδράσεις των αισθητηριακών εισροών είναι πανταχού παρούσες στο νευρικό σύστημα και συμβαίνουν στα αρχικά στάδια της αντιληπτικής επεξεργασίας. Ως εκ τούτου, πρωτόκολλα εκμάθησης δεξιοτήτων που είναι βασισμένα σε μια αίσθηση ή είναι αισθητηριακά φτωχά παρέχουν ένα αφύσικο πλαίσιο μάθησης που δεν αξιοποιούν τους μηχανισμούς πολυαισθητηριακής μάθησης, οι οποίοι έχουν εξελιχθεί για να παράγουν την βέλτιστη συμπεριφορά στο φυσικό πολυαισθητηριακό περιβάλλον στο οποίο ζούμε. Αφού λοιπόν ζούμε σε έναν πολυαισθητηριακό κόσμο γιατί η εκπαίδευση μας να είναι αισθητηριακά περιορισμένη; Τα πολυαισθητηριακά ερεθίσματα παρέχουν μια εμπλουτισμένη, ολιστική αναπαράσταση του περιβάλλοντος μας. Επιπλέον, δεδομένου ότι οι απαρτιωμένες διεργασίες του εγκεφάλου μπορούν να ενισχύσουν την ταχύτητα και ακρίβεια των διαφόρων αντιληπτικών διεργασιών και συμπεριφορών, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι η ανάπτυξη πολυαισθητηριακών ικανοτήτων στην αρχή της ζωής εμπλέκεται στην αντιληπτική μάθηση και την απόκτηση γενικών διανοητικών και γνωστικών ικανοτήτων. Παρά την σημαντική λοιπόν συνεισφορά της πολυαισθητηριακής αντίληψης στην μάθηση, η κυρίαρχη διδακτική προσέγγιση παραμένει η παράδοση αφηρημένων πληροφοριών σε ένα αισθητηριακά φτωχό περιβάλλον. Η επιστημονική έρευνα έχει προσφέρει πολλές γνώσεις και τεχνικές σχετικές με την ενίσχυση της αντίληψης και τη βελτίωση της μάθησης από την χρήση πολυαισθητηριακών μεθόδων παρουσίασης και απαρτίωσης της πληροφορίας, η γνώση αυτή όμως δεν έχει κοινοποιηθεί σωστά και συστηματικά. Το εργαστήριο αυτό στα πλαίσια του εθνικού έργου ΤΝουΣΣΝουΣ σκοπό έχει να κοινοποιήσει αυτή τη γνώση μέσω σχεδίων μαθημάτων και διαδραστικών δραστηριοτήτων. Συγκεκριμένα, θα παρουσιάσουμε σχέδια και δραστηριότητες που σχετίζονται με το ορισμό και αριθμό των αισθήσεων, την πολυαισθητηριακή αντίληψη και τους κανόνες που την διέπουν, την πολυαισθητηριακή λειτουργία της μάθησης, μνήμης και προσοχής για βέλτιστα μαθησιακά αποτελέσματα, καθώς και την καινοτόμο χρήση της πολυαισθητηριακής αντίληψης στην διδασκαλία και τα μαθησιακά αποτελέσματα της.

Χρηματοδότηση: Το έργο υποστηρίχτηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της 3ης Προκήρυξης της Δράσης «Επιστήμη και Κοινωνία» με τίτλο «Κόμβοι Έρευνας, Καινοτομίας και Διάχυσης» (Αριθμός Έργου: 01454).

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ 12 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α1)

Μαθαίνοντας ψηφιοποιώντας: Εμπειρικό εργαστήριο σχεδίασης δραστηριοτήτων αλλαγής συμπεριφορών υγείας με σκοπό την δημιουργία ψηφιακών ψυχολογικών παρεμβάσεων

Οργανωτές: **B. Βασιλείου¹, M. Καρεκλά² & C. Linehan³**

¹Πανεπιστήμιο Οξφόρδης & ΕΠΙ (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών), ²Πανεπιστήμιο Κύπρου, ³Εθνικό Πανεπιστήμιο Ιρλανδίας

Η ταχεία διάδοση ψυχολογικών παρεμβάσεων αλλαγής συμπεριφορών υγείας (π.χ., κάπνισμα, διαχείριση χρόνιας ασθένειας, κλπ.) μέσω ψηφιακών εφαρμογών (διαδικτυακών ή μέσω τηλεφώνου) προϋποθέτει γνώση και εμπειρίες εκτός της παραδοσιακής ψυχολογικής επιστήμης, όπως μεθόδους σχεδιασμού με επίκεντρο τον χρήστη (User-Centred Design). Μέχρι τώρα ο τρόπος που μπορεί κανείς να δημιουργήσει αρχέτυπα, δηλαδή μη τελικά για τον χρήστη μοτίβα παρουσίασης μια συμπεριφοράς υγείας (π.χ., πώς θα εφαρμόζατε ψηφιακά μια δραστηριότητα που στοχεύει στην αναγνώριση και ακολουθία αξιών μέσω παιχνιδιού σε εφήβους για αλλαγή καπνιστικής συμπεριφοράς) είναι ένα βήμα που αγνοείται στον σχεδιασμό ψηφιακών ψυχολογικών παρεμβάσεων. Η αγνόηση αυτού του βήματος φαίνεται να επηρεάζει την αποτελεσματικότητα και αποδεκτικότητα μιας ψηφιακής ψυχολογικής παρέμβασης από τον τελικό χρήστη, οδηγώντας πολλές φορές είτε σε απόρριψη της ψηφιακής εφαρμογής ή πρόωρη αποχώρηση των χρηστών από αυτή (drop out). Οι συμμετέχοντες σε αυτό το εργαστήριο θα μάθουν πώς να υιοθετούν τις μεθόδους σχεδιασμού με επίκεντρο τον χρήστη (User-Centred Design) και να μετατρέπουν συμπεριφορές υγείας σε ψηφιακά αρχέτυπα. Αρχικά, οι συμμετέχοντες θα δουν ψηφιακά αρχέτυπα (σκίτσα, μακέτες, ιστορίες σεναρίου) με «πρακτικές εμπειρίες» και «συμβουλές», από τρεις διαφορετικές ερευνητικές ομάδες σε Ελλάδα, Κύπρο και Ιρλανδία. Στη συνέχεια, θα μάθουν πώς (α) να ενσωματώνουν μεθόδους σχεδιασμού με επίκεντρο τον χρήστη για να δημιουργούν αρχέτυπα (prototypes) με δραστηριότητες αλλαγής συμπεριφορών υγείας, (β) πώς να χρησιμοποιούν μεθόδους αξιολόγησης αυτών των αρχετύπων, και (γ) πώς να χρησιμοποιούν τα ευρήματα από την αξιολόγηση για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με τις παρεμβάσεις που θέλουν να δημιουργήσουν ψηφιακά. Τέλος, οι συμμετέχοντες θα λάβουν οδηγίες για να δημιουργήσουν σε χαρτί αρχέτυπα αλλαγής συμπεριφορών υγείας. Το εργαστήριο απευθύνεται σε ερευνητές, επαγγελματίες ψυχικής υγείας και μεταπτυχιακούς/διδακτορικούς φοιτητές που εφαρμόζουν ψηφιακά μέσα στις μελέτες τους. Αν και θα δοθούν δραστηριότητες με στοχευόμενες αλλαγές συμπεριφορών υγείας, οι συμμετέχοντες θα ενθαρρυνθούν να δουλέψουν σε δικές τους ιδέες.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ 13 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α4)

Εκπαιδευτικό σεμινάριο στις μεθόδους απεικόνισης του εγκεφάλου

Οργανωτές: Γ. Αγγελουπούλου^{1,2}, Γ. Βελονάκης³ & Δ. Κασελίμης^{1,4}

¹Αιγινήτειο Νοσοκομείο, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, ³Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ⁴Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Το σεμινάριο εστιάζει στις βασικές αρχές που διέπουν τις μεθόδους δομικής και λειτουργικής απεικόνισης του εγκεφάλου, καθώς και στη χρήση αυτών για τη διερεύνηση του νευροβιολογικού υποστρώματος της συμπεριφοράς και της νόσου. Αρχικά, θα παρουσιαστούν βασικές έννοιες και τα χαρακτηριστικά των διαφορετικών μεθόδων νευροαπεικόνισης, με έμφαση στις παραμέτρους που λαμβάνονται υπόψη για την επιλογή της εκάστοτε μεθόδου, ανάλογα με την υπό μελέτη παθολογία ή/και το ερευνητικό ερώτημα. Στην συνέχεια θα πραγματοποιηθεί αναλυτική παρουσίαση των βασικών μεθόδων ποσοτικοποίησης της δομής και της λειτουργίας του εγκεφάλου, όπως η ογκομετρία και η μέτρηση της επιφάνειας του φλοιού, με συγκεκριμένα υπολογιστικά προγράμματα. Θα γίνει εκτενής αναφορά στην επεξεργασία δεδομένων που προέρχονται τόσο από υγιείς συμμετέχοντες, όσο και από ασθενείς με εστιακές βλάβες (πχ Αγγειακό Εγκεφαλικό Επεισόδιο, όγκοι του Κεντρικού Νευρικού Συστήματος). Στο πλαίσιο αυτό θα παρουσιαστούν συγκεκριμένα παραδείγματα ανάλυσης δεδομένων, χρησιμοποιώντας υπολογιστικά προγράμματα επεξεργασίας όπως το Freesurfer, το FSL και το NiiStat, ενώ θα γίνει ιδιαίτερη αναφορά στο είδος των δεδομένων που λαμβάνεται κάθε φορά ανάλογα με την μεθοδολογική προσέγγιση που έχει επιλεγεί. Κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου, οι συμμετέχοντες θα έχουν την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με συγκεκριμένες τεχνικές, που χρησιμοποιούνται ευρέως στην έρευνα αλλά και στην κλινική πράξη και να κατανοήσουν ζητήματα που σχετίζονται με την επιλογή και εφαρμογή τους. Τέλος, θα γίνει αναφορά στους πιθανούς κινδύνους και τα σφάλματα που σχετίζονται με την εφαρμογή των νευροαπεικονιστικών μεθόδων. Συνολικά, το σεμινάριο θα εισάγει τους συμμετέχοντες στις μεθόδους δομικής και λειτουργικής απεικόνισης και στους τρόπους με τους οποίους αυτές μπορούν να εφαρμοστούν, τόσο για τη μελέτη διαφορετικών κλινικών ομάδων με ελλείμματα στη νόσηση και τη συμπεριφορά, όσο και για τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ συμπεριφοράς και ανατομίας σε υγιείς συμμετέχοντες.

Χρηματοδότηση: Η ερευνητική εργασία υποστηρίζεται από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της Δράσης «1η Προκήρυξη ερευνητικών έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για την ενίσχυση των μελών ΔΕΠ και Ερευνητών/τριών και την προμήθεια ερευνητικού εξοπλισμού μεγάλης αξίας» (Αριθμός Έργου: 4081)

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ 14 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β1)

Στατιστικά μοντέλα μετα-ανάλυσης με τη χρήση της R: Εφαρμογές στην Ψυχολογία

Οργανώτρια: Χ. Παρπούλα

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Το εργαστήριο (workshop) επικεντρώνεται σε στατιστικά μοντέλα μετα-ανάλυσης όπως αυτά εφαρμόζονται στην Ψυχολογική και Συμπεριφορική επιστήμη με τη χρήση της γλώσσας προγραμματισμού ανοικτού κώδικα της R. Αρχικά παρουσιάζονται τρόποι εγκατάστασης της R, (καθ)ορισμού του χώρου εργασίας, εγκατάστασης πακέτων και εισαγωγής αρχείων δεδομένων διαφορετικού τύπου, ώστε να επιτευχθεί μία πρώτη εξοικείωση με το περιβάλλον της R. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τρόποι προετοιμασίας και συλλογής μετα-αναλυτικών δεδομένων, διαγράμματα αναπαράστασης δεδομένων, ανάλυση επιδράσεων (σταθερών ή/και τυχαίων), τρόποι μέτρησης και αντιμετώπισης της ετερογένειας ερευνών, ερμηνεία των ευρημάτων και εξαγωγή συμπερασμάτων. Το εκπαιδευτικό υλικό, το αρχείο μετα-αναλυτικών δεδομένων και ο κώδικας προγραμματισμού στην R θα είναι διαθέσιμα στους/ισ εκπαιδευόμενους/ες.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ 15 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β3)

Εργαστήριο του Κλάδου Κλινικής Ψυχολογίας και Ψυχολογίας της Υγείας της ΕΛΨΕ: Θεραπευτική σχέση και συναισθηματικός δεσμός – Αξιοποίησή του στη διαχείριση των αντιστάσεων με παιδιά με ΔΑΦ και ενήλικες

Οργανωτές: Α. Γενά¹, Β. Γιωσιδης², Τ. Μπαφίτη³ & Α. Στεφανάκη¹

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ³Λόγω Ψυχής – Ινστιτούτο Εκπαίδευσης και Έρευνας στη Συστημική Ψυχοθεραπεία

Τα τελευταία χρόνια έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην ποιότητα της θεραπευτικής σχέσης ως κοινός θεραπευτικός παράγοντας για τη θετική έκβαση της θεραπείας. Στο πλαίσιο αυτό, ανάμεσα στις απαραίτητες δεξιότητες των θεραπευτών περιλαμβάνονται οι κλινικές εφαρμογές της θεωρίας δεσμού και η δυνατότητα για σταδιακή ανάπτυξη ενός ασφαλούς δεσμού με τους θεραπευόμενους, που θα μειώνει τις αντιστάσεις τους και τα εμπόδια απέναντι στη θεραπεία. Ειδικότερα δε, δύο ζητήματα που έχουν ελάχιστη διερευνηθεί είναι η θεραπευτική σχέση παιδιού-θεραπευτή, καθώς και η θεωρία δεσμού και συγκεκριμένα ο δεσμός μητέρας-παιδιού, στο πεδίο του Αυτισμού. Στο παρόν workshop, θα διερευνήσουμε την έννοια της ασφάλειας μέσα από τη θεωρία δεσμού και τις συχνές παρερμηνείες που γίνονται στις παρεμβάσεις των θεραπευτών κατά την κλινική πράξη στην προσπάθεια τους να διαμορφωθεί ένας ασφαλής δεσμός

στη θεραπευτική σχέση. Προκειμένου να εξασκηθούν οι συμμετέχοντες στις κλινικές εφαρμογές της θεωρίας δεσμού, θα δοθούν κλινικά παραδείγματα αντιστάσεων στη θεραπεία, ώστε να διαφανεί ο ρόλος του ασφαλούς δεσμού στη θεραπευτική αντιμετώπιση των «δύσκολων» στιγμών στη θεραπευτική διαδικασία. Ως ευρύτερο παράδειγμα εφαρμογής, με το παρόν workshop θα αποπειραθούμε μια σύνθεση επιστημολογικών παραδειγμάτων, ώστε αντλώντας, σε θεωρητικό επίπεδο, από την ψυχαναλυτική προοπτική για τη θεραπευτική σχέση και τη θεωρία δεσμού και, σε επίπεδο θεραπευτικής παρέμβασης, από το συμπεριφορικό-αναλυτικό επιστημολογικό πλαίσιο, να εμβαθύνουμε στο πώς μπορούν αυτά τα δύο πεδία στον Αυτισμό να αναπτυχθούν με σκοπό μια πληρέστερη αντιμετώπιση των αναγκών του παιδιού με ΔΑΦ, της οικογένειάς του και της θεραπευτικής του ομάδας.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ 16 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β5)

Μοντέλα, εφαρμογές και πρακτικές δημόσιας υγείας στα δημόσια σχολεία

Οργανωτής: **Ν. Μπάρδος**

EduMetrisis

Πολυάριθμες αδιαμφισβήτητες αναφορές στην βιβλιογραφία, δεδομένα από εθνικούς οργανισμούς και αναφορές στον τύπο (New York Times, May 30th, 2022) τεκμηριώνουν ότι οι μαθητές αντιμετωπίζουν περισσότερες κοινωνικές, συναισθηματικές και συμπεριφορικές προκλήσεις σε μεγαλύτερο μέγεθος τώρα από ό, τι πριν από την πανδημία COVID-19. Σχολεία, νοσοκομεία, και εθνικές παιδιατρικές και ψυχιατρικές οργανώσεις καταγράφουν ότι η κατάθλιψη μεταξύ των εφήβων έχει αυξηθεί κατά 30%, ενώ στις ΗΠΑ το Κέντρο Ελέγχου Ασθενειών (CDC: Center of Disease Control) καταγράφει αύξηση 70% στα ποσοστά εφηβικής αυτοκτονίας κατά τη διάρκεια μιας δεκαετίας (2007 έως 2017). Οι στατιστικές δείχνουν ότι 1 στους 5 μαθητές βιώνουν μια διαγνωσμένη κατάσταση ψυχικής υγείας και χρειάζονται βοήθεια. Πολλά δημόσια σχολεία στις ΗΠΑ έχουν ήδη υιοθετήσει προγράμματα κοινωνικής-συναισθηματικής μάθησης (SEL) και διδάσκουν κοινωνικές-συναισθηματικές δεξιότητες σε όλους τους μαθητές. Η θετική ψυχολογία και τα προγράμματα κοινωνικής-συναισθηματικής μάθησης αναγνωρίζονται σαν μια ελπιδοφόρα προσέγγιση, αλλά ακόμη και ο οργανισμός CASEL που ηγείται το κίνημα SEL αναγνωρίζει ότι οι υπηρεσίες αυτές δεν πρέπει να θεωρούνται αντικαταστατά στοχευμένων παρεμβάσεων από επαγγελματίες ψυχικής υγείας. Σχολικοί σύμβουλοι, κοινωνικοί λειτουργοί, σχολικοί ψυχολόγοι θα πρέπει να παρέχουν πιο στοχευμένες υπηρεσίες σε έναν αριθμό μαθητών και αυτό απαιτεί ανίχνευση (screening) των παιδιών με συναισθηματικές ανάγκες και στην συνέχεια παρακολούθηση της αποτελεσματικότητας των παρεμβάσεων (progress monitoring) και προγραμμάτων που εφαρμόζονται για όλους τους μαθητές (Lane, et. all. 2014; Cook, et. all, 2010). Στο προτεινόμενο εργαστήριο θα παρουσιαστούν διάφορα μοντέλα και πρακτικές ολοκληρωμένων υπηρεσιών ψυχικής υγείας όπως εφαρμόζονται σε σχολεία τις ΗΠΑ. Διαδικτυακές εφαρμογές και εργαλεία ανίχνευσης ψυχικής υγείας και παρακολούθησης παρεμβάσεων θα παρουσιαστούν από ΗΠΑ για μαθητές προσχολικής έως 18 ετών ηλικίας. Αποτελέσματα διαπολιτισμικών ερευνών (ΗΠΑ/Ελλάδα) και εφαρμογές που δημιουργήθηκαν πρόσφατα στην Ελλάδα (Κ-ΣΕΠ: Κλίμακα Συναισθηματικής Ευεξίας Προσχολικής ηλικίας) (Μπάρδος, Πετρογιαννης, 2020) θα παρουσιαστούν με παραδείγματα και προτεινόμενες από την βιβλιογραφία παρεμβάσεις.

13:00 - 14:30

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ (ΣΑΚΗ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΑ ΙΙ)

Εξηγώντας το ανεξήγητο: Ατομικές, κοινωνικές και πολιτικές διαστάσεις της αντι-επιστημονικής, συνωμοσιολογικής και μεροληπτικής σκέψης

Πρόεδρος: **Θ. Γκινόπουλος**

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Συζητητής: **Γ. Προδρομίτης**

Εργαστήριο Πειραματικής και Κοινωνικής Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Οι θεωρίες συνωμοσίας αποτελούν ένα σύγχρονο κοινωνικό φαινόμενο με ολόένα και περισσότερο ανησυχητικές διαστάσεις παγκοσμίως. Οι θεωρίες συνωμοσίας ευδοκούν σε συνθήκες κρίσης και αβεβαιότητας, πολιτικής, κοινωνικής, οικονομικής. Οι μηχανισμοί κινητοποίησης των θεωριών συνωμοσίας, καθώς επίσης και οι επιπτώσεις των πεποιθήσεων ως προς θεωρίες συνωμοσίας αφορούν τόσο το ατομικό, όσο και το διομαδικό αλλά και το θεσμικό και το επιστημονικό επίπεδο με αντίστοιχες πολυεπίπεδες εξηγήσεις της συνωμοσιολογικής σκέψης. Το συμπόσιο αυτό, μέσα από μία σειρά τεσσάρων ομιλιών, επιχειρεί να διαφωτίσει τις πολυεπίπεδες – ατομικές, διομαδικές, θεσμικές, (αντι)επιστημονικές διαστάσεις των θεωριών συνωμοσίας και της παραπληροφόρησης που τις συνοδεύει. Οι ατομικές εξηγήσεις θα εστιάσουν σε γνωστικούς, νευρωνικούς παράγοντες και παράγοντες κινήτρων, συναισθημάτων και ηθικότητας. Οι διομαδικές εξηγήσεις θα εστιάσουν στην ενδοομαδική μεροληψία και την περιγραφή των θεωριών συνωμοσίας με όρους ενδοομάδας και εξωομάδας. Οι θεσμικές εξηγήσεις θα εστιάσουν στην επίπτωση των πεποιθήσεων σε θεωρίες συνωμοσίας στην εμπιστοσύνη σε σημαντικούς θεσμούς του κράτους. Τέλος, θα σκιαγραφηθεί η αντι-επιστημονική διάσταση των πεποιθήσεων σε θεωρίες συνωμοσίας. Η συζήτηση συνοψίζει τις πολυεπίπεδες εξηγήσεις της συνωμοσιολογικής σκέψης, εντοπίζει κοινά σημεία και αποκλίσεις, ενώ σκιαγραφεί μελλοντικές κατευθύνσεις της επιστημονικής έρευνας στην περιοχή των θεωριών συνωμοσίας.

Εμπιστοσύνη σε θεσμούς, θεωρίες συνομοσίας και πολιτική ιδεολογία υπό το πρίσμα του COVID-19: Αποτελέσματα μιας συγχρονικής μελέτης

Ε. Μάσσου¹, Γ. Τσουβέλας^{2,3} & Γ. Προδρομίτης³

¹Πανεπιστήμιο του Cambridge, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ³Εργαστήριο Πειραματικής και Κοινωνικής Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Μέσα από την παρούσα συγχρονική μελέτη αποτυπώνονται όψεις της εμπιστοσύνης στους θεσμούς στην Ελλάδα και γίνεται διερεύνηση των ιδεολογικών παραμέτρων που συμβάλλουν στην πρόβλεψη της εμπιστοσύνης λίγο μετά το πρώτο κύμα της πανδημίας του κορωνοϊού και την απαγόρευση της ελεύθερης κυκλοφορίας (Ιούλιος 2020). Η μελέτη, που διενεργήθηκε μέσω διαδικτυακού ερωτηματολογίου, διερευνούσε 22 τομείς εμπιστοσύνης και συμπληρώθηκε από 438 συμμετέχοντες ηλικίας 18-77 ετών (67,5% γυναίκες). Χορηγήθηκαν κλίμακες θεωριών συνομοσίας, πολιτικών στάσεων και πολιτικής αυτοτοποθέτησης. Συνολικά, η εμπιστοσύνη των συμμετεχόντων στους εξεταζόμενους θεσμούς σχετικά με τη διαχείριση της πανδημίας ήταν χαμηλή, με την υψηλότερη εμπιστοσύνη να εντοπίζεται στους γιατρούς/νοσηλευτές και στο εθνικό σύστημα υγείας, και τη χαμηλότερη στα εγχώρια ΜΜΕ και το πολιτικό προσωπικό. Η έρευνα αποτυπώνει επίσης το σημαντικό βαθμό υποστήριξης και διάδοσης θεωριών συνομοσίας στην ελληνική κοινωνία. Ύστερα από έλεγχο των δημογραφικών παραγόντων και των πολιτικών στάσεων, προέκυψε ότι ο σημαντικότερος προβλεπτικός παράγοντας για την εμπιστοσύνη στους θεσμούς ήταν η ηλικία. Η υιοθέτηση θεωριών συνομοσίας και η συντηρητική οπτική ήταν επίσης ισχυροί προβλεπτικοί παράγοντες της εμπιστοσύνης στους θεσμούς. Οι θεωρίες συνομοσίας συσχετίστηκαν αρνητικά με την εμπιστοσύνη στην πλειοψηφία των εξεταζόμενων θεσμών, ενώ συσχετίστηκαν θετικά με την εμπιστοσύνη στην εκκλησία και το στρατό. Η παρούσα μελέτη ανέδειξε, υπό το πρίσμα μιας σοβαρής κρίσης της δημόσιας υγείας, τη συμβολή των κοινωνικοπολιτικών διαστάσεων στην πρόβλεψη της εμπιστοσύνης στους θεσμούς, και παρά τους περιορισμούς της, τα ευρήματα της αποτελούν τις πρώτες σχετικές ενδείξεις στην Ελλάδα αμέσως μετά το πρώτο κύμα του κορωνοϊού.

Παρακινούμενη νόσηση: Ένα νέο πρίσμα για την αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης και των θεωριών συνομοσίας

Κ. Αρμάος

University of Lausanne

Η ανεπανάληπτη ταχύτητα και ευκολία διάδοσης της πληροφορίας έχουν δημιουργήσει ένα περιβάλλον αμφισβήτησης για το τι είναι αλήθεια και τι όχι ενώ ανοίγουν τον δρόμο στην παραπληροφόρηση και την εξάπλωση των θεωριών συνομοσίας. Οι θεωρίες μας για την ανθρώπινη νόσηση παίζουν κρίσιμο ρόλο στη χάραξη πολιτικών για την αντιμετώπιση των κακόπιστων πηγών αλλά και των πρόθυμων και ευκολόπιστων δεκτών της παραπληροφόρησης. Οι κυρίαρχες θεωρίες στον χώρο της ψυχολογίας της νόσησης υποστηρίζουν την ύπαρξη δύο συστημάτων νόσησης: ένα αργό, ακριβές και συνειδητό και ένα γρήγορο, πρόχειρο και ασυνείδητο. Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, οι άνθρωποι υποπίπτουν σε λογικά σφάλματα, έχουν ανακριβείς πεποιθήσεις και παίρνουν λάθος αποφάσεις γιατί χρησιμοποιούν το γρήγορο σύστημα αντί για το αργό. Λογική συνέπεια αυτής της αντίληψης είναι η πεποίθηση ότι οι περισσότεροι άνθρωποι είναι ανορθολογικοί και χρειάζονται πατερναλιστικές μεθόδους που να τους σπρώχνουν μαζικά (διακριτικά ή μη) προς τη σωστή (ορθολογική) κατεύθυνση. Αντίθετα προς την κυρίαρχη αυτή αφήγηση, πρόσφατες μελέτες έχουν δείξει πως υπάρχουν λογικά 'σφάλματα' στα οποία φαίνεται να υποπίπτουν οι άνθρωποι μόνο όταν αυτό τους εξυπηρετεί. Επιπρόσθετα, οι πλάνες αυτές συχνά είναι αποτέλεσμα συνειδητής συλλογιστικής και όχι γρήγορων ευρετικών. Αυτές οι παρατηρήσεις συνομολογούν προς μία διαφορετική οπτική: η νόσηση είναι ως επί το πλείστον παρακινούμενη, με κύριο στόχο όχι την προσέγγιση της αλήθειας αλλά το να δικαιολογήσουμε τους εαυτούς μας και να πείσουμε τους άλλους. Ορμώμενοι από αυτή τη νέα θεωρία, μπορούμε να δούμε το φαινόμενο της παραπληροφόρησης και των θεωριών συνομοσίας υπό μία διαφορετική οπτική. Οι άνθρωποι που πιστεύουν σε εσφαλμένες πληροφορίες ή ασπάζονται θεωρίες συνομοσίας μπορεί να το κάνουν για προσωπικούς λόγους (συμφέρον, αντίδραση, άρνηση, ανάγκη) και όχι αναγκαστικά από νοητική ανικανότητα να διαχειριστούν την πληροφορία. Διαφορετικές κοινωνικές συνθήκες, στοιχεία ταυτότητας και χαρακτηριστικά προσωπικότητας μπορεί να ευθύνονται για μία τέτοια στάση και το φαινόμενο απαιτεί μια ολιστική και ειλικρινή προσέγγιση.

Η νευρωνική βάση της πόλωσης των πεποιθήσεων: Ασυμμετρία στην ενσωμάτωση θετικής και αρνητικής πληροφορίας ή ενδοομαδική μεροληψία

Γ. Λόνς¹, Α. Riedl¹, Η. Τσάκας¹ & Κ. Yuen²

¹Maastricht University, ²Universitätsmedizin Mainz

Η άνοδος των μέσων κοινωνικής δικτύωσης έχει συνδεθεί με μια αυξανόμενη τάση πόλωσης μεταξύ διαφορετικών πολιτικών και κοινωνικών ομάδων. Δύο γνωστικές διαδικασίες μπορούν να εξηγήσουν αυτό το φαινόμενο: Πρώτον, η συλλογιστική διαδικασία διαστρεβλώνεται ώστε να προστατεύονται οι επιθυμητές πεποιθήσεις και να απορρίπτονται οι ανεπιθύμητες. Δεύτερον, πληροφορίες που προέρχονται από μέλη της ενδοομάδας ενσωματώνονται, ενώ πληροφορίες που προέρχονται από μέλη της εξωομάδας απορρίπτονται. Στόχος της πρώτης συμπεριφορικής μελέτης είναι η διερεύνηση της αλληλεπίδραση αυτών των δύο γνωστικών διεργασιών

στην δημιουργία πολωμένων πεποιθήσεων. Αρχικά, οι συμμετέχοντες/ουσες (n=62) κατατάχθηκαν σε δύο ομάδες με βάση τις στάσεις τους απέναντι στη μετανάστευση (ομάδα υπέρ και ομάδα κατά της μετανάστευσης) και παρείχαν μία εκτίμηση του ποσοστού των εγκλημάτων που διαπράττονται από αλλοδαπούς. Στη συνέχεια, έλαβαν μηνύματα από μέλη της ενδοομάδας ή εξωομάδας που τους/τις πληροφόρουσαν για το αν η εκτίμησή τους ήταν μικρότερη ή μεγαλύτερη του πραγματικού ποσοστού. Για κάθε ένα μήνυμα τους ζητήθηκε να αξιολογήσουν πόσο πιθανό ήταν να είναι αληθές. Τα ευρήματα της πρώτης συμπεριφορικής μελέτης ανέδειξαν την τάση των συμμετεχόντων/ουσών να εμπιστεύονται λιγότερο ανεπιθύμητα μηνύματα (που αντιτίθενται στις στάσεις τους) ειδικά αν προέρχονται από μέλη της εξωομάδας. Η δεύτερη μελέτη διερευνά τη νευρωνική βάση των παραπάνω διαδικασιών μέσω της μεθόδου της λειτουργικής απεικόνισης. Υποθέτουμε ότι οι εγκεφαλικές περιοχές που σχετίζονται με τα σφάλματα πρόβλεψης (prediction errors) θα ενεργοποιηθούν διαφορετικά ως απόκριση σε επιθυμητά συγκριτικά με ανεπιθύμητα μηνύματα καθώς και μηνύματα που λαμβάνονται από μέλη της ενδοομάδας συγκριτικά με μηνύματα της εξωομάδας. Αναμένουμε επίσης ότι η ασυμφωνία μεταξύ του περιεχομένου και της πηγής του μηνύματος (π.χ. επιθυμητό μήνυμα που προέρχεται από την εξωομάδα) θα ενεργοποιήσει εγκεφαλικές περιοχές που σχετίζονται με την προσπάθεια κατανόησης άλλων (mentalizing network). Η παρούσα μελέτη διευρύνει την υπάρχουσα βιβλιογραφία σχετικά με τους παράγοντες και τις γνωστικές διεργασίες που οδηγούν στην πόλωση των πεποιθήσεων σε σημαντικά κοινωνικά θέματα.

Πίστη σε θεωρίες συνωμοσίας: Διομαδικές, συναισθηματικές και ηθικές διαστάσεις

Θ. Γκινόπουλος¹, S. Pagliaro², K. Douglas³, Π. Μιτκίδης⁴ & S. Mari⁵

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²University of Chieti Pescara, ³University of Kent, ⁴Aarhus University, ⁵University of Milano Bicocca

Η πίστη στις θεωρίες συνωμοσίας εξελίσσεται σε σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα, ειδικά σε περιόδους κρίσης, ανασφάλειας και τραυματικών/καταστροφικών γεγονότων. Ειδικότερα, η επιβεβαίωση της ισχύος αυτών των θεωριών από ολοένα και αυξανόμενο αριθμό ανθρώπων έχει ως αποτέλεσμα την υιοθέτηση δυσλειτουργικών συμπεριφορών και δράσεων πολλές φορές με αρνητικό αποτέλεσμα για την ευρύτερη κοινωνία (πχ. βία, συμπεριφορές αντίθετες προς τη δημόσια υγεία). Οι θεωρίες συνωμοσίας χαρακτηρίζονται από μία διομαδική διάσταση (αφορούν μία ομάδα-στόχο, που συνήθως είναι σε ευάλωτη θέση και εναντίον της οποίας στρέφεται μία ομάδα-ελίτ), μία συναισθηματική διάσταση (εγείρουν συνήθως αρνητικά συναισθήματα φόβου, άγχους ή θυμού παρακλύοντας την υιοθέτηση κατάλληλων δράσεων αντιμετώπισης ενδεχόμενης απειλής) και μία ηθική διάσταση (αποδίδοντας το χαρακτηριστικό του μη-ηθικού στην ομάδα-ελίτ που συνήθως περιγράφεται ως ενάντια σε μία ευάλωτη ομάδα-στόχο). Στην παρουσίαση αυτή θα συζητηθούν ευρήματα τριών πρόσφατων ερευνών που αφορούν: (α) στις συνέπειες της έκθεσης, μέσω πειραματικού χειρισμού, σε θεωρίες συνωμοσίας στην υιοθέτηση κανονιστικών και μη-κανονιστικών συλλογικών δράσεων καθώς και τον διαμεσολαβητικό ρόλο αρνητικών συναισθημάτων στην περίπτωση της πυρκαγιάς στο Μάτι Αττικής το 2018, καθώς και μία πρόσφατη θεώρηση της συνωμοσιολογικής σκέψης υπό το πρίσμα της θεωρίας διομαδικών συναισθημάτων (β) στις συνέπειες της πεποίθησης σε θεωρίες συνωμοσίας, μέσα από συσχετιστική διεθνή μελέτη 67 χωρών, στην υιοθέτηση υγειονομικών συμπεριφορών αντιμετώπισης της πανδημίας COVID-19 και τον διαμεσολαβητικό ρόλο της ηθικότητας ως χαρακτηριστικό ατομικής ταυτότητας και ως χαρακτηριστικό συνεργασίας με άλλους, (γ) στις συνέπειες της έκθεσης, μέσω πειραματικού χειρισμού, σε προσομοιωμένο πολιτικό μήνυμα που περιγράφει την ενδοομάδα ή την εξωομάδα ως μέρος συνωμοτικού σεναρίου στην αντίληψη της πολιτικής ηγεσίας ως ηθικής. Η συζήτηση συνοψίζει τρεις αναδυόμενες διαστάσεις των θεωριών συνωμοσίας, εγείροντας ερωτήματα που θα χρησιμεύσουν για περαιτέρω διεξαγωγή εμπειρικών ερευνών.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 1 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2)

Γλωσσική ανάπτυξη

Προεδρείο: Σ. Τσεμελή, Πανεπιστήμιο Πατρών

Η επίδραση της Φωνολογικής Επίγνωσης στο δίγλωσσο αλφαβητισμό

Ε. Μορφίδη

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Στόχος της εργασίας ήταν η διερεύνηση της συμβολής γλωσσικών και μεταγλωσσικών ικανοτήτων στην ανάπτυξη του αλφαβητισμού. Ακολουθείται μία διαγλωσσική προσέγγιση με μαθητές που είχαν την Αγγλική ως πρώτη γλώσσα και την Ελληνική ως δεύτερη. Συμμετείχαν 50 μαθητές (23 αγόρια και 27 κορίτσια) ηλικίας 9-12 ετών (μ.ο. = 10.30, τ.α. = 1.17). Οι μετρήσεις αφορούσαν φωνολογική και μορφολογική επίγνωση, αφηγηματικό λόγο και λεξιλόγιο. Εξετάστηκαν επίσης, η ανάγνωση λέξεων και η κατανόηση κειμένου και στις δύο γλώσσες.

Στην πρώτη γλώσσα (Αγγλική), οι σημαντικότεροι προβλεπτικοί παράγοντες ήταν η μορφολογική επίγνωση για την ανάγνωση λέξεων, η φωνολογική επίγνωση για την αναγνωστική κατανόηση, ενώ η αφηγηματική ικανότητα αναδείχτηκε σημαντικός παράγοντας και για τις δύο διεργασίες της ανάγνωσης.

Στη δεύτερη γλώσσα (Ελληνική), η μορφολογική επίγνωση και η αφηγηματική ικανότητα είχαν την μεγαλύτερη συμβολή στην αναγνωστική κατανόηση.

Η διαγλωσσική προσέγγιση ανέδειξε τη σημασία της μεταφοράς φωνολογικών δεξιοτήτων όταν η φωνολογική επίγνωση στην

πρώτη γλώσσα μπορούσε να συνεισφέρει στην αναγνωστική κατανόηση στην ελληνική, αλλά και το αντίστροφο, η φωνολογική επίγνωση στην ελληνική είχε προβλεπτική αξία για την αναγνωστική κατανόηση στην αγγλική. Το λεξιλόγιο στην πρώτη γλώσσα είχε επίσης ισχυρή συνεισφορά στο μοντέλο αναγνωστικής κατανόησης στην ελληνική.

Τα αποτελέσματα ερμηνεύονται μέσα στα πλαίσια της υπόθεσης για την ποιότητα των λεξικών αναπαραστάσεων (Perfetti, 2007) που προσδιορίζουν και την κατάκτηση του αλφαριθμητισμού στη δεύτερη γλώσσα. Οι εκπαιδευτικές προεκτάσεις αφορούν τη διδασκαλία της ανάγνωσης με έμφαση στην καλλιέργεια του προφορικού λόγου, και την συστηματική επεξεργασία των επιμέρους συνθετικών μερών των λέξεων.

Η επίδραση της μορφοφωολογικής διαφάνειας στην άσκηση της μορφολογικής επίγνωσης των σύνθετων λέξεων σε μαθητές δημοτικού: Μια διαχρονική και παρεμβατική μελέτη

Σ. Τσεσμελή & Ι. Σκαρμούτσου
Πανεπιστήμιο Πατρών

Σκοπός της μελέτης ήταν να διερευνηθεί την επίδραση της μορφοφωολογικής διαφάνειας στην άσκηση της μορφολογικής επίγνωσης των σύνθετων λέξεων ως προς την ορθογραφία και σημασία τους από 72 μαθητές της Γ' και Δ' τάξης ενός δημοτικού σχολείου στο Ν. Αχαΐας. Όλοι οι μαθητές αξιολογήθηκαν δύο έτη πριν την παρέμβαση σε σταθμισμένα και μη κριτήρια της γενικής νοημοσύνης, φωνολογικής επίγνωσης, ανάγνωσης, ορθογραφίας, αναγνωστικής κατανόησης, εκφραστικού λεξιλογίου και μορφολογικής επίγνωσης. Το πειραματικό υλικό αποτέλεσαν σύνθετες λέξεις διαβαθμισμένες σε τέσσερις συνθήκες ανάλογα με τον βαθμό μορφοφωολογικής διαφάνειας. Οι μαθητές χωρίστηκαν σε μια ομάδα παρέμβασης και σε μια ομάδα ελέγχου ανά σχολική τάξη. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα περιλάμβανε 5 συνεδρίες, μια προ-αξιολόγηση και μια μετα-αξιολόγηση, και εφαρμόστηκε στους μαθητές μέσω ομαδο-συνεργατικών δραστηριοτήτων στα πλαίσια της σχολικής τάξης από τον/την εκπαιδευτικό της κάθε τάξης, μετά από συστηματική καθοδήγηση τους και εξ αποστάσεως εποπτεία μέσω τηλεδιάσκεψης (λόγω της πανδημίας). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η συστηματική άσκηση στη μορφολογική δομή των λέξεων βελτίωσε σημαντικά την ορθογραφική και σημασιολογική επίδοση των μαθητών της ομάδας παρέμβασης σε όλες τις κατηγορίες λέξεων, με τα μεγαλύτερα οφέλη στην ορθογραφία και σημασιολογική κατανόηση των μορφοφωολογικά διαφανών λέξεων. Οι ιεραρχικές αναλύσεις παλινδρόμησης έδειξαν ότι η ανάγνωση λέξεων και το εκφραστικό λεξιλόγιο είχαν ξεχωριστά μια σημαντική ανεξάρτητη συμβολή στην αξιολόγηση των μαθητών μετά την παρέμβαση ανεξαρτήτως της χρονολογικής ηλικίας και της γενικής τους νοημοσύνης. Τα αποτελέσματα αυτά είναι σημαντικά και συμβατά με τη διεθνή βιβλιογραφία και υπογραμμίζουν τη συνεισφορά εναλλακτικών εκπαιδευτικών στρατηγικών στην εκμάθηση ενός σύνθετου και απαιτητικού λεξιλογίου προς όφελος όλων των μαθητών στα πλαίσια της σχολικής τους τάξης.

Η επίδραση του χρονικού συντονισμού λόγου και χειρονομίας στη μνήμη κατά την εκμάθηση μιας ξένης γλώσσας

Ε. Ι. Λεβαντίνου¹ & C. Navarretta² & Α. Βατάκη¹

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²University of Copenhagen

Οι χειρονομίες είναι στενά συνδεδεμένες με την ομιλία και οι μηχανισμοί που διέπουν αυτή τη σύνδεση διερευνώνται ενδελεχώς. Στοιχεία αυτών των ερευνών υποστηρίζουν ότι οι χειρονομίες παίζουν σημαντικό ρόλο στην παραγωγή (Krauss κ.α., 1995) και την κατανόηση του λόγου, καθώς και στην μετάδοση του μηνύματος (McNeill, 1992), στην εκμάθηση ξένων γλωσσών (Gullberg, 2008), αλλά και στην μνήμη (Cook κ.α., 2010). Τα παραπάνω απαιτούν τον κατάλληλο χρονικό συντονισμό χειρονομίας και λόγου (Cassell κ.α., 1999). Με αυτόν επιτυγχάνεται η ενοποίηση της πληροφορίας και διευκολύνεται η μάθηση (Habets κ.α., 2011 • Obermeier & Gunter, 2014). Μέχρι σήμερα δεν υπάρχουν έρευνες που να παρέχουν πληροφορίες για το πώς επηρεάζει ο χρονικός συντονισμός την ενοποίηση της πληροφορίας σε ομιλητές ξένων γλωσσών, με αποτέλεσμα να μην γνωρίζουμε πως η ασυγχρονία λόγου και χειρονομίας μπορεί να επιδράσει στην εκμάθηση και ανάκληση μιας ξένης γλώσσας. Στην παρούσα μελέτη λοιπόν διερευνήσαμε τα όρια του χρονικού συντονισμού λόγου και χειρονομίας, σε ένα έργο ενεργού μνήμης σε πολύγλωσσους ενήλικες. Υποθέτουμε ότι οι ασυγχρονίες διαφορετικών επιπέδων (± 600 , ± 200 , 0) θα έχουν διαφορετική επίδραση στη μνήμη. Δηλαδή η μεγαλύτερη ασυγχρονία λόγου και χειρονομίας θα επηρεάζει αρνητικά τη μνήμη και όσο οι ασυγχρονίες πλησιάζουν τον συγχρονισμό, η μνήμη θα επωφελείται. Για να ερευνηθεί ολόπλευρα το φαινόμενο, χρησιμοποιήθηκαν ερεθίσματα με δύο είδη χειρονομίας, εικονική και ρυθμική, στην μητρική και στην ξένη γλώσσα, και παρουσιάστηκαν στους συμμετέχοντες σε διάφορα επίπεδα ασυγχρονίας σε ένα έργο n-back. Προκαταρκτικά αποτελέσματα δείχνουν ότι η ασυγχρονία της τάξης των -200ms διαφοράς του λόγου με την χειρονομία (η χειρονομία να προηγείται), επηρεάζει αρνητικά την μνήμη περισσότερο από τις άλλες ασυγχρονίες και στα δύο είδη χειρονομιών, με τη μνήμη να επωφελείται λιγότερο από τις ρυθμικές σε σχέση με τις εικονικές. Περαιτέρω ανάλυση των δεδομένων αναμένεται να δώσει ενδείξεις σχετικά με την επίδραση του χρονικού συντονισμού λόγου και χειρονομίας στη μνήμη ομιλητών ξένης γλώσσας.

Ορθογραφική δομή και επίδοση στην ορθογραφία και σημασία των σύνθετων λέξεων από μαθητές δημοτικού σχολείου

Σ. Τσεσμελή & Θ. Κουτσίκου

Πανεπιστήμιο Πατρών

Σκοπός της εργασίας ήταν η μελέτη της επίδρασης της ορθογραφικής δομής των σύνθετων λέξεων στην ορθογραφική και σημασιολογική επίδοση των μαθητών δημοτικού σχολείου. Οι συμμετέχοντες ήταν 87 μαθητές της Β΄, Δ΄ και Στ΄ τάξης ενός δημοτικού σχολείου της Ν. Σάμου. Η προκαταρκτική τους αξιολόγηση περιλάμβανε σταθμισμένες δοκιμασίες ορθογραφίας και σημασιολογικής κατανόησης λέξεων. Τα πειραματικά έργα που κατασκευάστηκαν, περιλάμβαναν τις εξής δύο δοκιμασίες: (α) Ορθογραφία σύνθετων λέξεων (N=60), οι οποίες διαφοροποιούνταν ως προς την ορθογραφική τους δομή σε έξι πειραματικές συνθήκες, οι οποίες καταρτίστηκαν με βάση τον τρόπο σύνδεσης των σύνθετων λέξεων μεταξύ τους. (β) Σημασία σύνθετων λέξεων (N=36) σε προτάσεις, διαβαθμισμένων ως προς τις ίδιες συνθήκες. Οι λέξεις και των δύο κριτηρίων ήταν ισοσταθμισμένες ως προς τον αριθμό/ μήκος λέξεων και το συγκεκριμένο/αφηρημένο χαρακτήρα τους. Τα αποτελέσματα έδειξαν σημαντικές αναπτυξιακές διαφορές των τάξεων υπέρ των συγκεκριμένων λέξεων έναντι των αφηρημένων, ενώ η ικανότητα των μαθητών να γράφουν ορθογραφημένα και να κατανοούν τη σημασία σύνθετων λέξεων επηρεάστηκε σημαντικά από το είδος της ορθογραφικής τους δομής. Οι μαθητές όλων των τάξεων είχαν σημαντικά υψηλότερες επιδόσεις στην ορθογραφία και σημασία σύνθετων λέξεων με δομή Ο-Σ («αλατόνερο») και -Φ («αεριοαγωγός»), ενώ οι χαμηλότερες επιδόσεις παρατηρήθηκαν στην ορθογραφία σύνθετων λέξεων με δομή Ο-ΣΣ («χορογράφος») και στη σημασία λέξεων με δομή Ο-Φ («μαυρόασπρος»). Τα αποτελέσματα είναι σημαντικά για την κατάρτιση αξιολογικών εργαλείων και εκπαιδευτικών παρεμβάσεων σε μαθητές με και χωρίς δυσκολίες στην κατάκτηση των αναπτυξιακών αυτών ικανοτήτων.

Η επίδραση της σημασίας των λέξεων στην υπόθεση της ενότητας της πολυαισθητηριακής αντίληψης

Μ. Λάμπου¹, Λ. Μπούρα² & Α. Βατάκη¹

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η ενοποίηση πολλαπλών αισθητηριακών εισροών εξαρτάται από το κατά πόσο ο παραλήπτης θα θεωρήσει αντιληπτικά πως τα ερεθίσματα αυτά ανήκουν στο ίδιο ή σε διαφορετικά γεγονότα, φαινόμενο γνωστό και ως «υπόθεση ενότητας» (Welch & Warren, 1980). Με βάση αυτή την υπόθεση, πέρα από την χωροχρονική ταύτιση των ερεθισμών, ενοποιούμε γεγονότα που σημασιολογικά ταιριάζουν (Vatakis & Spence, 2007) με αποτέλεσμα το αντιληπτικό μας σύστημα να τα δέχεται ως ανήκοντα στο ίδιο πολυαισθητηριακό γεγονός παρά σε διαφορετικά μονοτροπικά γεγονότα (Vatakis & Spence, 2007, 2008). Μελέτες της πολυαισθητηριακής ενοποίησης με οπτικοακουστικά λεκτικά ερεθίσματα έχουν δείξει σύμφωνα με την υπόθεση της ενότητας αποτελέσματα (Vatakis & Spence, 2007), ενώ άλλες όχι (Vroomen & Stekelenburg, 2011). Στην παρούσα, λοιπόν, μελέτη διερευνήσαμε κατά πόσο η σημασιολογική συνάφεια λεκτικών ερεθισμών επηρεάζει ή όχι την ενοποίηση, ενώ οι χαμηλού επιπέδου παράγοντες (χρόνος, χώρος) διατηρούνται σταθεροί. Συγκεκριμένα, παρουσιάσαμε πέντε ζευγάρια δυσύλλαβων λέξεων και ψευδολέξεων με μια σειρά χρονικών οπτικοακουστικών αποκλίσεων. Οι λέξεις διαφοροποιούνται από τις αντίστοιχες ψευδολέξεις μόνο ως προς ένα σύμφωνο, το οποίο στο πρώτο πείραμα είχε κοινό τόπο και τρόπο άρθρωσης (π.χ. /ptósi/ και /ptózi/), ενώ στο δεύτερο πείραμα διαφορετικό (πχ. /prézvis/ και /prévis/). Για το πρώτο πείραμα, στο έργο κρίσης χρονικής σειράς συμμετείχαν έντεκα άτομα (M = 22.18 έτη) τα οποία έπρεπε να αποφασίσουν για κάθε λέξη και ψευδολέξη εάν προηγείτο ο οπτικός ή ο ακουστικός λόγος. Στο έργο κρίσης συγχρονίας συμμετείχαν 25 άτομα (M = 20.80 έτη), που έπρεπε να κρίνουν εάν ο οπτικοακουστικός λόγος παρουσιάζονταν σε συγχρονία ή ασυγχρονία. Δεν προέκυψαν στατιστικώς σημαντικά αποτελέσματα για το πρώτο πείραμα που να υποστηρίζουν την επίδραση του σημασιολογικού πλαισίου στην υπόθεση ενότητας. Με βάση τα δεδομένα αυτά σαν ένα πρώτο συμπέρασμα μπορούμε να πούμε ότι στην αντιπαράθεση λέξεων και ψευδολέξεων κυριαρχεί η χωροχρονική ταύτιση των ερεθισμών στην ενοποίηση τους.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 1 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3)

Εφαρμογές της Θετικής Ψυχολογίας στον χώρο της υγείας

Οργανωτής / Πρόεδρος: Δ. Θεοδοσάκης

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Συζητήτρια: Ε. Καρακασίδου

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η κεντρική ιδέα του συμποσίου βρίσκεται στις εφαρμογές της Θετικής Ψυχολογίας στον τομέα των ασθενών αλλά και των εργαζομένων σε κλάδους της Υγείας. Έννοιες όπως τα θετικά συναισθήματα, η ενσυναίσθηση και γενικότερα οι θετικές παρεμβάσεις αποτέλεσαν βασικούς πυρήνες των εισηγητών – ερευνητών, τα ευρήματα των οποίων θα παρουσιαστούν στο παρόν συμπόσιο. Συγκεκριμένα, θα συζητηθούν τα αποτελέσματα έρευνας από Νοσοκομείο της Αττικής σχετικά με την αποτελεσματικότητα του προγράμματος PEACE (Positive Emotions after Acute Cardiac Events) του Jeffery C. Huffman, σε ασθενείς με Συσκευή Υποβοήθησης Αριστερής Κοιλίας (LVAD), οι οποίοι, σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, εμφανίζουν συχνά άγχος και κατάθλιψη. Η θετική επίδραση των ασκήσεων της παρέμβασης υπήρξε ιδιαίτερα ενθαρρυντική για τους ασθενείς, αναδεικνύοντας έτσι τα πιθανά μακροπρόθεσμα οφέλη της. Επιπλέον

ον, θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα έρευνας σε άτομα που πάσχουν από καρδιακή ανεπάρκεια τελικού σταδίου και καλούνται να διαχειριστούν τις σωματικές και ψυχολογικές μεταβολές που τους επισυμβαίνουν. Και αυτή η έρευνα βασίστηκε στην εφαρμογή του προγράμματος PEACE σε ασθενείς που φέρουν συσκευή υποβοήθησης καρδιάς (LVAD) και παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Στην συνέχεια, θα ακολουθήσει η παρουσίαση μιας άλλης μελέτης για τη διερεύνηση της μακρόπνοης χρησιμότητας του προγράμματος θετικής παρέμβασης του Huffman σε Έλληνες ασθενείς με τεχνητή καρδιά, καθώς έχει φανεί ότι μετά τις παρεμβάσεις οι συμμετέχοντες σημειώνουν χαμηλά επίπεδα αρνητικών συναισθημάτων και αρχίζουν να αναγνωρίζουν τα θετικά. Θα συζητηθεί η περαιτέρω ανάπτυξη της ερευνητικής προσπάθειας. Το παρόν συμπόσιο θα ολοκληρωθεί με την παρουσίαση και συζήτηση μελέτης σχετικά με τον βαθμό ενσυναίσθησης των επαγγελματιών υγείας που εργάζονται σε τομείς περιγεννητικής αγωγής και φροντίδας σε δημόσια και ιδιωτικά νοσηλευτικά ιδρύματα και τους παράγοντες που τον επηρεάζουν.

Η κλινική εφαρμογή ενός προγράμματος παρέμβασης Θετικής Ψυχολογίας-PEACE σε ασθενείς με συσκευή υποβοήθησης της αριστερής κοιλίας-LVAD

Κ. Κανελλάκης, Ε. Καρακασίδου & Μ. Γαλανάκης

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η παρούσα εισήγηση θα εστιάσει στην αποτελεσματικότητα του προγράμματος PEACE σε ασθενείς με συσκευή υποβοήθησης αριστερής κοιλίας (LVAD). Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, οι ασθενείς με LVAD εμφανίζουν υψηλά επίπεδα άγχους και κατάθλιψης. Στην έρευνα συμμετείχαν 14 συμμετέχοντες ηλικίας από 22 έως 66 ετών νοσηλευμένοι σε νοσοκομεία της Αττικής. Πραγματοποιήθηκαν οκτώ τηλεφωνικές συναντήσεις κατά τις οποίες συμμετείχαν σε ασκήσεις Θετικής Ψυχολογίας σχετικά με την ευγνωμοσύνη, την καλοσύνη και τα δυνατά στοιχεία του χαρακτήρα. Τα αποτελέσματα της παρέμβασης έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες παρουσίασαν μείωση του άγχους, της κατάθλιψης και των αρνητικών συναισθημάτων και αύξηση της ικανοποίησης από τη ζωή και των θετικών συναισθημάτων. Δεν υπήρξαν στατιστικά σημαντικές αλλαγές στα επίπεδα άγχους. Θα συζητηθεί η σημαντικότητα αυτών των ευρημάτων και η ανάγκη μελέτης των μακροπρόθεσμων οφελών της παρέμβασης.

Αξιολόγηση της βίωσης θετικών συναισθημάτων σε άτομα με συσκευή υποβοήθησης καρδιάς

Α. Κ. Ανδρωνή

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η παρούσα εισήγηση εστιάζει στα άτομα που πάσχουν από καρδιακή ανεπάρκεια τελικού σταδίου και καλούνται να διαχειριστούν τις σωματικές και ψυχολογικές μεταβολές, που μια τέτοια συνθήκη, επιφέρει. Ο κλάδος της Θετικής Ψυχολογίας έρχεται σε αυτό το σημείο να εφαρμόσει στην πράξη μεθόδους και τεχνικές, προκειμένου να προαχθεί, συνολικά, η υγεία των ατόμων μέσα από την ανάπτυξη, τη βίωση και την έκφραση των θετικών σκέψεων και συναισθημάτων. Μέχρι σήμερα, η Θετική Ψυχολογία έχει στρέψει το ενδιαφέρον της στον ρόλο που παίζουν τα συναισθήματα στη σωματική υγεία και, συγκεκριμένα, στη σωστή λειτουργία της καρδιάς, έχοντας ως βασική παραδοχή ότι τα αρνητικά συναισθήματα, όπως η κατάθλιψη και το άγχος, συνδέονται με την εμφάνιση καρδιοπαθειών αλλά και με την υποτροπή προγενέστερων καρδιακών επεισοδίων. Στην ίδια βάση, έχει βρεθεί ότι η ύπαρξη θετικών συναισθημάτων και θετικών στοιχείων του χαρακτήρα, λειτουργεί με τρόπο προστατευτικό για τους ασθενείς και σχετίζεται αρνητικά με την πιθανότητα εμφάνισης εμφράγματος του μυοκαρδίου. Στην εισήγηση αυτή, παρουσιάζεται η εφαρμογή του προγράμματος PEACE (Positive Emotions after Acute Cardiac Events) του Jeffery C. Huffman, σε ασθενείς που φέρουν συσκευή υποβοήθησης καρδιάς (LVAD). Πρόκειται για μια ερευνητική προσπάθεια που δεν έχει πραγματοποιηθεί ξανά στην Ελλάδα σε αυτήν την ομάδα ασθενών, καθώς στοχεύει στην εκτίμηση της αύξησης των θετικών συναισθημάτων σε μια τόσο ειδική πληθυσμιακή ομάδα. Μέσα από αυτή την παρέμβαση θα εξεταστεί και η αποτελεσματικότητα του ανωτέρω προγράμματος στη βελτίωση του θετικού συναισθήματος και την αίσθηση ικανοποίησης από τη ζωή, ενώ θα δοθεί μεγάλη σημασία στην αξιολόγηση της μείωσης του άγχους, της κατάθλιψης και του αρνητικού συναισθήματος συλλήβδην.

Ο έλεγχος της διατήρησης της αποτελεσματικότητας των παρεμβάσεων στο χρόνο, που βασίζονται στη θετική ψυχολογία, σε ασθενείς με τεχνητή καρδιά

Α. Καραμπέρη

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η εφαρμογή των παρεμβάσεων θετικής ψυχολογίας στον κλινικό χώρο έχει ως στόχο τη θωράκιση της ψυχικής υγείας των ασθενών εκείνων, που ταλαιπωρούνται από χρόνιες ασθένειες. Ειδικότερα, η καρδιαγγειακή νόσος επιφέρει μία σειρά από αρνητικά συναισθήματα, όπως κατάθλιψη, άγχος, θυμό, εκθρότητα, τα οποία συνοδεύονται από σωματικές ενοχλήσεις και προκαλούν τη σαθρότητα των συναισθημάτων, κατάσταση που παρακωλύει τη επίτευξη της ευδαιμονίας. Πώς οι ασθενείς αυτοί θα μπορέσουν να βιώσουν θετικά συναισθήματα μέσα σε ένα αβέβαιο και απρόσμενο περιβάλλον. Σε αυτό το ερώτημα, προβάδισμα έχει ο κλάδος της Θετικής Ψυχολογίας, ο οποίος πρεσβεύει το ευ ζην και κατασκευάζει παρεμβάσεις που θα ωθήσουν τους ασθενείς να αποκτήσουν νόημα και σκοπό

στη ζωή τους και να «φορέσουν» εκείνα τα γυαλιά που θα τους βοηθήσουν να αντικρίσουν ένα ρεαλιστικό αισιόδοξο μέλλον. Θετικές παρεμβάσεις, όπως η ευγνωμοσύνη, η καλοσύνη, η εμπλοκή σε ευχάριστες και ουσιαστικές δραστηριότητες, οι αναμνήσεις ευχάριστων γεγονότων και η ανακάλυψη των δυνατών στοιχείων του χαρακτήρα έχουν σχεδιαστεί με μεθοδικότητα, ώστε οι ασθενείς με καρδιακή ανεπάρκεια να «πυροδοτήσουν» μια σειρά από θετικές συναισθηματικές καταστάσεις. Λαμβάνοντας υπόψιν το θεωρητικό πλαίσιο, η παρούσα μικτή έρευνα στοχεύει στη διερεύνηση της μακρόπνοης χρησιμότητας του προγράμματος θετικής παρέμβασης του Huffman σε Έλληνες ασθενείς με τεχνητή καρδιά. Δείγμα της μελέτης αποτέλεσαν επτά ασθενείς, ηλικίας 45 έως 65 ετών, οι οποίοι προέρχονταν από το Ωνάσειο Καρδιοχειρουργικό Κέντρο. Βέβαια, μέσα από έρευνες έχει φανεί ότι μετά τις παρεμβάσεις οι συμμετέχοντες σημειώνουν χαμηλά επίπεδα αρνητικών συναισθημάτων και αρχίζουν να αναγνωρίζουν τα θετικά. Θα μπορέσουν όμως, μετά από ένα χρονικό διάστημα να διατηρήσουν ή ακόμη και να αυξήσουν τα θετικά συναισθήματα;

Ο βαθμός ενσυναίσθησης των επαγγελματιών υγείας που εργάζονται σε τομείς περιγεννητικής αγωγής και φροντίδας σε δημόσια και ιδιωτικά νοσηλευτικά ιδρύματα

Δ. Θεοδοσάκης¹ & Ε. Χασαλεύρη²

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Υγεία IVF Εμβρυογένεσις

Σκοπός της παρούσας εισήγησης αποτελεί η διερεύνηση του βαθμού ενσυναίσθησης (empathy) των επαγγελματιών υγείας που συνδέονται άμεσα με τη μητρότητα και εργάζονται στον ευαίσθητο τομέα της περιγεννητικής αγωγής και φροντίδας γυναικών αναπαραγωγικής ηλικίας, κατά την προσπάθειά τους να επιτευχθεί η κύηση, είτε κατά την διάρκεια της κύησης, είτε κατά τη φάση του τοκετού ή της λοχείας. Τα επίπεδα ενσυναίσθησης του ιατρικού προσωπικού έχει βρεθεί ότι συσχετίζονται με δημογραφικά χαρακτηριστικά και άλλες μεταβλητές, όπως ο φόρτος εργασίας, τα έτη προϋπηρεσίας, η ικανοποίηση από την εργασία, το καθημερινό στρες αλλά και η θετική στάση για τη ζωή και η συμπεριφορά των εξεταζόμενων γυναικών. Επίσης συνεξετάζεται εάν ο τομέας προσφοράς ιατρικής υπηρεσίας διαδραματίζει ιδιαίτερο ρόλο στο συγκεκριμένο ζήτημα. Ως μεθοδολογικό εργαλείο για τη μέτρηση της ενσυναίσθησης επιλέχθηκε η σταθμισμένη κλίμακα BEES (Balanced Emotional Empathy Scale-Mehrabian, Cronbach's $\alpha=0,82$) που δίνει έμφαση στη συναισθηματική διάσταση και συμβαδίζει με το θεωρητικό μοντέλο των Petrides & Furnham (2004). Το δείγμα περιλάμβανε ιατρικό προσωπικό, ιατρούς γυναικολόγους και μαίες, που εργάζονται σε δημόσια και ιδιωτικά νοσηλευτικά ιδρύματα (N=124) στο λεκανοπέδιο Αττικής. Τα αποτελέσματα, όπως αποτυπώνονται μέσα από τα στατιστικά ευρήματα της έρευνας, επιβεβαιώνουν ένα μέρος της σύγχρονης σχετικής βιβλιογραφίας που αναδεικνύει τη διασύνδεση δημογραφικών χαρακτηριστικών αλλά και άλλων παραγόντων (τομέας εργασίας, στρες, φόρτος εργασίας και στάση εξεταζόμενων) με τον βαθμό ενσυναίσθησης του δείγματος.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 2 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α1)

Μεθοδολογία έρευνας στην Ψυχολογία: ποιοτικές προσεγγίσεις

Προεδρείο: Β. Νέστορη, Πανεπιστήμιο Πατρών

Αξιολογώντας την προσπάθεια σε ερωτήσεις ανοικτού τύπου στο δοκίμιο Κατανόησης Κειμένου PISA

M. Ivanova & M. Μιχαηλίδης

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η προσπάθεια που καταβάλλουν οι μαθητές σε εξετάσεις και αξιολογήσεις χαμηλού διακυβεύματος (low-stakes assessments) επηρεάζει την επίδοσή τους και προσθέτει διακύμανση στα αποτελέσματά τους μη σχετική με την πραγματική τους επίδοση (construct irrelevant variance). Προηγούμενες έρευνες εστίασαν στη μέτρηση της προσπάθειας των μαθητών μέσω κλιμάκων αυτοαναφοράς και χρόνου απόκρισης (response-time) σε ερωτήσεις κλειστού τύπου. Ωστόσο, η έρευνα σε ερωτήσεις ανοικτού τύπου είναι περιορισμένη, παρόλο που ειδικά σε αυτές τις - συνήθως πιο απαιτητικές - ερωτήσεις η προσπάθεια αναμένεται να είναι χαμηλότερη. Ο αριθμός των ενεργών δράσεων (ΑΕΔ· number of actions) που πραγματοποιούν οι εξεταζόμενοι ενώ αλληλοεπιδρούν με ερωτήσεις ανοικτού τύπου έχει σχετιστεί θετικά με την προσπάθεια που οι ίδιοι οι μαθητές ανέφεραν ότι έχουν καταβάλει σε ένα τεστ, με την απόδοση τους και με την πιθανότητα ορθής απάντησης. Προηγούμενες μελέτες υποστήριξαν ότι ο ΑΕΔ σε μια ερώτηση μπορεί να αντικατοπτρίζει την ενεργή προσπάθεια των μαθητών να απαντήσουν σωστά στην ερώτηση (π.χ. Ivanova et al., 2020). Η παρούσα έρευνα χρησιμοποίησε δεδομένα από 26964 μαθητές από την Ισπανία που εξετάστηκαν στο δοκίμιο αξιολόγησης Κατανόησης Κειμένου στο Πρόγραμμα PISA 2018. Η ανάλυση εστιάστηκε σε 47 ερωτήσεις ανοικτού τύπου με σκοπό να δημιουργήσει και να συγκρίνει δύο δείκτες προσπάθειας των μαθητών, χρησιμοποιώντας δεδομένα διαδικασιών απόκρισης (process data): τον χρόνο απόκρισης (ΧΑ) και τον ΑΕΔ. Οι δύο δείκτες συγκρίθηκαν με προκαθορισμένα κριτήρια επικύρωσης, συμπεριλαμβανομένου του ποσοστού ακρίβειας των απαντήσεων, τη σχέση της ακρίβειας των απαντήσεων εξεταζόμενων που δεν έχουν καταβάλει προσπάθεια με τη συνολική επίδοσή τους στο αντικείμενο, και τη συγκλίνοσα εγκυρότητα των δύο δεικτών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι με τη χρήση του δείκτη ΑΕΔ εντοπίστηκαν περισσότερες απαντήσεις χωρίς προσπάθεια από ότι με τον δείκτη ΧΑ. Η σύγκριση των δεικτών με βάση των κριτηρίων επικύρωσης απέδειξε ότι ο δείκτης ΑΕΔ οδήγησε σε υψηλότερο επίπεδο εσφαλμένης ταξινόμησης απαντήσεων από τον δείκτη ΧΑ.

Η δημιουργία τράπεζας στοιχείων του numetrive, ενός συστήματος προσαρμοστικής αξιολόγησης με υπολογιστή (computerized adaptive testing-cat)

Μ. Καραγιάννη & Ι. Τσαούσης

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στόχος της συγκεκριμένης μελέτης είναι η δημιουργία και η ψυχομετρική αξιολόγηση μίας τράπεζας στοιχείων (item bank), για τις ανάγκες ενός συστήματος προσαρμοστικής αξιολόγησης με υπολογιστή (Computerized Adaptive testing – CAT). Τράπεζα στοιχείων είναι η στοχευμένη δημιουργία μιας βάσης δεδομένων η οποία αποτελείται από στοιχεία (items) και αποτελεί βασική διάσταση μιας ποιοτικής ψυχομετρικής αξιολόγησης. Χρησιμοποιείται για την δημιουργία πολλαπλών ισοδύναμων εκδοχών εργαλείων τα οποία αξιολογούν τη ίδια έννοια, και κυρίως στα συστήματα CAT. Η κατασκευή μίας τράπεζας στοιχείων περιλαμβάνει μία σειρά αυστηρών μεθοδολογικών βημάτων. Αρχικά ένας αριθμός εμπειρογνομόνων (Subject Matter Experts) κατασκευάζει πολυάριθμα στοιχεία με ευρύ φάσμα δυσκολίας για την εκάστοτε έννοια υπό αξιολόγηση. Στην συνέχεια, τα στοιχεία χορηγούνται σε πολλαπλά δείγματα, το μέγεθος των οποίων ποικίλει και εξαρτάται από μοντέλο της Θεωρίας Απόκρισης Στοιχείου (Item Response Theory-IRT) στο οποίο στοχεύει ο ερευνητής. Έπειτα, ακολουθεί η βαθμονόμηση και η ψυχομετρική αξιολόγηση των στοιχείων. Στο τελευταίο στάδιο, τα στοιχεία μετασχηματίζονται σε ένα κοινό μετρικό σύστημα με τη χρήση μεθόδων εξίσωσης (equating ή linking). Το αντικείμενο αυτής της παρουσίασης είναι η κατασκευή τράπεζας στοιχείων του Numetrive, ενός συστήματος CAT για την αξιολόγηση του αριθμητικού συλλογισμού. Αρχικά, κατασκευάστηκαν 250 στοιχεία με ευρύ φάσμα δυσκολίας. Στη συνέχεια, δημιουργήθηκαν 8 διαφορετικές εκδοχές. Κάθε εκδοχή περιλάμβανε 30 μοναδικά στοιχεία και 9 κοινά στοιχεία για τις ανάγκες της εξίσωσης των διαφορετικών εκδοχών. Κάθε διαφορετική εκδοχή χορηγήθηκε σε δείγμα 250 ατόμων (συνολικό N=2000). Στο επόμενο στάδιο ακολούθησε η βαθμονόμηση των στοιχείων χρησιμοποιώντας το λογιστικό μοντέλο των δύο παραμέτρων (2 Parameter Logistic Model-2PL), καθώς και η ψυχομετρική αξιολόγησή τους χρησιμοποιώντας διάφορους δείκτες (item and person fit indices, DIF κ.α.). Στο τελικό στάδιο τα στοιχεία μετασχηματιστήκαν σε κοινό μετρικό σύστημα χρησιμοποιώντας την μέθοδο εξίσωσης της ταυτόχρονης βαθμονόμησης (concurrent calibration). Η παρουσίαση θα ολοκληρωθεί με τη συζήτηση των σημαντικών πλεονεκτημάτων της χρήσης των διαφόρων μεθόδων εξίσωσης των στοιχείων στο πλαίσιο της ψυχολογικής αξιολόγησης.

Ένα αφηγηματικό-ερμηνευτικό ταξίδι σε παιδιατρικό νοσοκομείο

Α. Θεοδοσίου & Α. Βερδής

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στην παρούσα εισήγηση παρουσιάζεται ένα μεθοδολογικό παράδειγμα αυτοεθνογραφικής-φαινομενολογικής καταγραφής. Σε αυτόν τον τύπο καταγραφής υιοθετείται μια διεπιστημονική μεθοδολογία έρευνας, η οποία μελετά τον εαυτό «ως πηγή δεδομένων» και έχει ως στόχο να διεισδύσει στον τρόπο με το οποίο οι συμμετέχοντες της έρευνας αντιλαμβάνονται τον κόσμο τους και νοηματοδοτούν τις βιωμένες εμπειρίες. Η εφαρμογή αυτής της μεθόδου, με χρήση απλής καθημερινής γλώσσας, αφορά στην καταγραφή της ζωσας εμπειρίας και του φαινομενολογικού βιόκοσμου που περιβάλλει τους συμμετέχοντες της έρευνας και παρέχει συσσωρευμένες προσωπικές παρατηρήσεις, πυκνές περιγραφές και ερμηνείες συμπεριφορών, δράσεων και νοημάτων. Ο ρόλος του ερευνητή, ο οποίος παρατηρεί αλλά και συμμετέχει ενεργά στη ζωή των συμμετεχόντων, είναι κεντρικός ενώ, παράλληλα, χρησιμοποιείται η αφηγηματική, πρωτοπρόσωπη μέθοδος γραφής (narrative inquiry). Το συγκεκριμένο παράδειγμα αυτοεθνογραφικής-φαινομενολογικής καταγραφής εφαρμόστηκε επί μία δεκαπενταετία, μέσω της δημιουργίας και λειτουργίας ομάδων δημιουργικής έκφρασης, σε παιδιά που νοσηλεύονταν επί μακρόν στην ογκολογική και παιδοψυχιατρική κλινική ενός δημόσιου νοσοκομείου. Μέσω της εφαρμογής αυτής της μεθόδου αναδείχθηκε η θετική επίδραση της προσωπικής και επαγγελματικής μεταμόρφωσης του παιδαγωγού στην ποιότητα ζωής των νοσηλευόμενων παιδιών. Η καταγραφή αυτή, επίσης, επέτρεψε την ανάλυση των ορίων μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής, την αναγνώριση και αναμέτρηση με τις θεμελιώδεις αξίες της ανθρώπινης ύπαρξης, καθώς και την ανάδειξη της Τέχνης ως σημαντικό στοιχείο της ψυχοπαιδαγωγικής προσέγγισης. Επιπλέον, μέσω της αναστοχαστικής διαδικασίας, αλλά και της βιωματικής διερεύνησης, φάνηκε ότι, μέσω της συμμετοχής του ερευνητή με ενεργό τρόπο στη ζωή της κλινικής, διευκολύνεται η ενοποίηση δράσεων και πρακτικών, οι οποίες προέρχονται από ποικίλα θεωρητικά επιστημονικά πεδία. Τέλος, συζητούνται οι δυνατότητες και τα όρια των ποιοτικών μεθοδολογιών έρευνας στην Ψυχολογία.

Αφήγηση και αφηγηματικές θεραπευτικές καταγραφές. Η συμβολή τους στην διερεύνηση της νοηματοδότησης του θανάτου και στην φαινομενολογική προσέγγιση της ψυχικής οδύνης σε ασθενείς λίγο πριν το τέλος

Β. Νέστορη

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η παρούσα ερευνητική προσπάθεια εξετάζει το ενδεχόμενο δόκιμο της συμβολής της αφήγησης και των αφηγηματικών θεραπευτικών καταγραφών με την μορφή αποδιδόμενων τεκμηρίων ζωής, ως μεθόδων πρακτικής εφαρμογής της αφηγηματικής προσέγγισης, με σκοπό την κατά το δυνατόν εγγύτερη προσέγγιση της ανθρώπινης νόησης και φαντασίας προ του φαινόμενου του θανάτου στον πραγ-

ματικό χρόνο πλαισίωσης της εμπειρίας της προδιαγεγραμμένης πορείας των ατόμων-ασθενών προς το τέλος της ζωής. Μέσα από την συλλογή ευαίσθητων κειμενικών, λεκτικών και ζωγραφικών δεδομένων, η έρευνα παρατηρεί, καταγράφει και επιχειρεί μια ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση της νοηματοδότησης του θανάτου καθώς και του τρόπου αντιμετώπισης (coping) της συνοδής ψυχικής οδύνης του αφανισμού. Τα αποτελέσματα της έρευνας καταδεικνύουν την σημαντικότητα της συμβολής του αφηγηματικού εκφωνήματος στην κατασκευή και την ανάγκη μιας δημόσιας δήλωσης των τελευταίων ειπωμένων ιστοριών, προδίδουν τα χαρακτηριστικά του, επεξηγούν το νόημα του και διερευνούν την σημασία του προσεκτικά δημιουργημένου αφηγήματος ως άλλο ταξίδι στην μνήμη, την φαντασία και την ανα-νόηση, έτσι ώστε να καταστεί σαφές αυτό που εξάγεται ως βασικό συμπέρασμα. η ανάγκη της ανάδειξης της μοναδικότητας της ζωής πριν τον θάνατο.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 3 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α4)

Μέσα και τεχνολογία: νέοι τρόποι επικοινωνίας

Προεδρείο: **Φ. Ίσαρη**, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Πίσω από τις οθόνες: η εμπειρία της διαδικτυακής θεραπείας για τους εκπαιδευόμενους στο κέντρο ψυχικής υγείας του αμερικανικού κολλεγίου Ελλάδος, κατά την διάρκεια της πανδημίας του COVID-19

Ε. Μιχαλοπούλου & Ν. Τάκης

Deree – The American College of Greece

Ο απρόσμενος ερχομός του COVID-19 και της πανδημίας που επακολούθησε, ανάγκασαν τους θεραπευτές να μεταβούν στη χρήση διαδικτυακών μέσων επικοινωνίας για τη παροχή των υπηρεσιών τους. Τη μετάβαση αυτή κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν και οι εκπαιδευόμενοι μαθητές του μεταπτυχιακού «Συμβουλευτική και Ψυχοθεραπεία» ενός ιδιωτικού κολλεγίου στην Ελλάδα, με το κέντρο ψυχικής υγείας να προσαρμόζει τις υπηρεσίες του στις ανάγκες της εποχής. Στην παρούσα έρευνα, ακολουθώντας ποιοτική μεθοδολογία βασισμένη στην ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση (Interpretative Phenomenological Analysis) και χρησιμοποιώντας ημιδομημένες, ανοικτού τύπου συνεντεύξεις, διερευνήθηκαν τα βιώματα τεσσάρων εκπαιδευόμενων Συμβουλευτικής και Ψυχοθεραπείας που διεξήγαγαν τις συνεδρίες τους διαδικτυακά. Η ανάλυση των δεδομένων οδήγησε στην ανάδυση τριών κυρίων θεμάτων, τα οποία ήταν: α) η γέννηση της επαγγελματικής ταυτότητας (π.χ., αισθήματα ανικανότητας και χαμηλής αυτό-αποτελεσματικότητας, αποξένωση από συναδέλφους και επόπτες), β) η προσαρμογή των συμβουλευτικών υπηρεσιών σε ένα διαδικτυακό περιβάλλον (π.χ., θέματα εμπιστευτικότητας και ιδιωτικότητας, έλλειψη αντίστοιχης κατάρτισης), και γ) το βίωμα της θεραπευτικής σχέσης από τους εκπαιδευόμενους (π.χ., η επαναδιαπραγμάτευση των ορίων, η έλλειψη της γλώσσας του σώματος). Όντας από τις πρώτες του είδους της που διερευνούν τέτοιου είδους ερωτήματα σε ελληνικό πληθυσμό, η παρούσα έρευνα όχι μόνο ενισχύει την υπάρχουσα γνώση, αλλά θέτει και τα θεμέλια για νέα πεδία έρευνας. Λαμβάνοντας υπόψη τον τεράστιο αντίκτυπο της πανδημίας στην παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας παγκοσμίως, τα αποτελέσματα μπορούν να χρησιμεύσουν ως σημαντικό παράδειγμα των ζητημάτων που ενδέχεται να αντιμετωπίσουν οι εκπαιδευόμενοι, καθώς και το διδακτικό προσωπικό, στη μετά-COVID εποχή.

Χρηματοδότηση: Deree - The American College of Greece

Η ομάδα πίσω από το «γυαλί»: Μια ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση της διαδικτυακής ομαδικής ψυχοθεραπείας στην εποχή του Covid-19

Χ. Χ. Δένη & Χ. Παπαχρήστου

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ο στόχος της μελέτης ήταν να ερευνήσει και να αποτυπώσει το βίωμα ομαδικών ψυχοθεραπευτών/τριών από την εμπειρία της ομαδικής διαδικτυακής ψυχοθεραπείας στη διάρκεια της καραντίνας του Covid-19. Μελετήθηκαν οι εμπειρίες των ψυχοθεραπευτών/τριών αναφορικά με τη μετάβαση των ομάδων στο διαδίκτυο, τις προκλήσεις και τις δυνατότητες που αναδύθηκαν, την επίδραση της διαδικτυακής ομάδας στο θεραπευτικό πλαίσιο, στην αλληλεπίδραση και στις θεραπευτικές παρεμβάσεις όπως επίσης και τα αποτελέσματα της ψυχοθεραπείας, υπό το πρίσμα της πανδημίας. Πραγματοποιήθηκαν ημι-δομημένες ατομικές συνεντεύξεις με 15 ομαδικούς/ες ψυχοθεραπευτές/τριες διαδικτυακών ομάδων, από διάφορες θεραπευτικές προσεγγίσεις. Για την ανάλυση των δεδομένων εφαρμόστηκε η μέθοδος της Ερμηνευτικής Φαινομενολογικής Ανάλυσης. Ένα κύριο εύρημα αφορά την ιδιαιτερότητα του διαδικτυακού πλαισίου ψυχοθεραπείας, που εξαιτίας της παρεμβολής της τεχνολογίας και της χωροταξικής απόστασης, απαιτεί την αναδιαμόρφωση των θεραπευτικών παρεμβάσεων και των κανόνων που το διέπουν, διαφοροποιώντας τη διαδικασία της ψυχοθεραπείας από αυτήν στο φυσικό πλαίσιο. Ταυτόχρονα, η εξ αποστάσεως συμμετοχή στην ομάδα φάνηκε να αποδυναμώνει το πλαίσιο απέναντι σε ρήξεις και να διαταράσσει τη διατήρηση της εχεμύθειας. Σύμφωνα με τα ευρήματα, αναδύθηκε η ανεπάρκεια του διαδικτυακού πλαισίου στην εγκαθίδρυση των σχέσεων και της συνοχής της ομάδας. Διαπιστώθηκε η επιφανειακή και περιορισμένη αντίληψη της ομάδας εξαιτίας της σωματικής έλλειψης και η λειτουργία της απουσίας του φυσικού χώρου ως επιτρεπτική ή αποτρεπτική συνθήκη για την αυτοαποκάλυψη. Παράλληλα, αναδείχθηκε η αναγωγή του εγχειρήματος αυτού, ως λύση ανάγκης στους χαλεπούς καιρούς της πανδημίας, και το θετικό θεραπευτικό αποτέλεσμα του, παρά τους περιορισμούς. Παρατίθενται προτάσεις εφαρμογής μιας στάσης κλινικής ευελιξίας

και προσαρμοστικότητα στη θεραπευτική πράξη, για την εξασφάλιση ενός επαγγελματικού και ασφαλούς περιβάλλοντος παροχής ψυχοθεραπείας σε στιγμές κρίσης και σημαντικών αλλαγών. Καθώς, με αφορμή την πανδημία η διαδικτυακή ψυχοθεραπεία αποτελεί εναλλακτική που απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή και εκπαίδευση, τα αποτελέσματα συμβάλουν στην κατανόηση και στην αποτελεσματική εφαρμογή των διαδικτυακών ομαδικών παρεμβάσεων.

Διερεύνηση της θεραπευτικής σχέσης σε δια ζώσης και εξ αποστάσεως θεραπεία εν μέσω της πανδημίας COVID-19

Χ. Πιερίδη, Ξ. Γεωργιάδου & Χ. Τζιόγκουρος
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Η αναπάντεχη κρίση της πανδημίας του COVID-19 φάνηκε να είχε πολύπλοκες συνέπειες στην παροχή ψυχοθεραπευτικών υπηρεσιών. Η φυσική παρουσία σε έναν κοινό χώρο και η άμεση παρατήρηση μη-λεκτικών στοιχείων επικοινωνίας αντικαταστάθηκαν από τηλεφωνικές και διαδικτυακές συναντήσεις. Μέσα σε αυτή την πρωτόγνωρη κατάσταση, το ερώτημα του κατά πόσο έχει επηρεαστεί η θεραπευτική σχέση παραμένει αναπάντητο.

Ο σκοπός της παρούσας ποιοτικής έρευνας είναι να διερευνήσει την εμπειρία ασκούμενων θεραπευτών και θεραπευομένων, με ιδιαίτερη έμφαση στη διαμόρφωση της θεραπευτικής τους συμμαχίας μέσα από την αλλαγή από δια-ζώσης θεραπεία σε εξ αποστάσεως. Προσεγγίστηκαν οι ασκούμενοι ψυχολόγοι των μεταπτυχιακών προγραμμάτων Κλινικής Ψυχολογίας και Συμβουλευτικής Ψυχολογίας του Πανεπιστημίου Λευκωσίας, οι οποίοι βρίσκονται στο στάδιο της πρακτικής τους άσκησης στο Κέντρο Έρευνας και Συμβουλευτικών Υπηρεσιών (ΚΕΣΥ), και οι αντίστοιχοι πελάτες τους. Χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος του Interpretative Phenomenological Analysis (IPA) για την ανάλυση των δεδομένων από τις συνεντεύξεις, με σκοπό την εκ βάθους εξερεύνηση της εμπειρίας των συμμετεχόντων.

Αρχικά ευρήματα μας πληροφορούν ότι η πανδημία επέτρεψε στους ασκούμενους να α) δουλέψουν πιο στενά με τους πελάτες τους για τη συντήρηση και ενίσχυση της θεραπευτικής σχέσης, β) να ενημερωθούν καλύτερα για τις πρακτικές της εξ αποστάσεως ψυχοθεραπείας, και γ) να δοκιμαστούν στη διατήρηση των επαγγελματικών ορίων της θεραπευτικής σχέσης κατά τη διάρκεια της εξ αποστάσεως θεραπείας. Γενικά, οι ασκούμενοι ψυχολόγοι ένοιωσαν άνετα με την εξ αποστάσεως θεραπεία και ήταν ανοικτοί στο να την προσφέρουν ως επιλογή στους μελλοντικούς τους θεραπευόμενους.

Αναμένεται ότι τα αποτελέσματα της έρευνας θα ενημερώσουν θεραπευτές για το πώς μπορούν να είναι καλύτερα προετοιμασμένοι για την αντιμετώπιση μελλοντικών κρίσεων που ενδέχεται να έχουν αντίκτυπο πάνω στη θεραπευτική σχέση με τους πελάτες τους και θα επιτρέψουν σε θεραπευτές και θεραπευόμενους να αναλογιστούν πάνω στους παράγοντες που διευκολύνουν ή αποτρέπουν την ανάπτυξη της μεταξύ τους θεραπευτικής σχέσης, και εν συνεχεία, τη διαδικασία της προσωπικής τους ανάπτυξης.

Αναπτύσσοντας μια ψηφιακή πλατφόρμα συμβουλευτικών δεξιοτήτων Ιατρών στη μετά COVID-19 εποχή με τη χρήση του Πλαισίου Θεωρητικών Δομών (TDF)

Β. Βασιλείου¹, Φ. Ίσαρη², Ε. Μήτση², Κ. Δροσάτου² & Ι. Τσάκωνας³

¹Πανεπιστήμιο Οξφόρδης, ²Έθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ³W Ltd

Το 5ο κύμα COVID-19 δημιούργησε απαιτήσεις σχετικά με τις γνώσεις και δεξιότητες που απαιτούνται για τη διαχείριση ψυχοκοινωνικών προκλήσεων του COVID-19 σε χρόνιους ασθενείς που επιδημιολογικά επικρατούν αυτών των ασθενών με COVID-19. Μελέτες δείχνουν ότι τα ψηφιακά προγράμματα εκπαίδευσης δεξιοτήτων επικοινωνίας και συμβουλευτικής βοηθούν τους επαγγελματίες υγείας (ΕΥ) στη διαχείριση των ψυχοκοινωνικών αναγκών των ασθενών τους. Ωστόσο, τα προγράμματα αυτά σπάνια λαμβάνουν υπόψη τις ανάγκες των Ε.Υ. ανάλογα με τις εκάστοτε συγκυρίες.

Στην παρούσα μελέτη διερευνήσαμε τις ανάγκες και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι Ε.Υ. με σκοπό την ανάπτυξη του Lead-in-Care, μιας καινοτόμου ψηφιακής πλατφόρμας εκπαίδευσης για την αναβάθμιση δεξιοτήτων επικοινωνίας και συμβουλευτικής. Αξιοποιήσαμε το Πλαίσιο Θεωρητικών Δομών (Theoretical Domain Framework) για να προσδιορίσουμε τις πεποιθήσεις, τα εμπόδια, και τις παραμέτρους (γνωστικούς, περιβαλλοντικούς, συμπεριφορικούς, κλπ.) που μπορεί να οδηγήσουν στην αύξηση της χρήσης δεξιοτήτων επικοινωνίας.

Πραγματοποιήσαμε 14 σε βάθος ημι-δομημένες συνεντεύξεις με Ιατρούς από όλη την Ελλάδα που υποστηρίζουν χρόνιους ασθενείς και αναλύσαμε τα δεδομένα τους με επαγωγική και παραγωγική μέθοδο ποιοτικής ανάλυσης.

Οι Ιατροί τόνισαν την έλλειψη χρόνου, την αδυναμία εξέτασης ασθενών δια ζώσης, την έλλειψη χώρου εξέτασης μη COVID-19 ασθενών, και τις υφιστάμενες οργανωτικές διαδικασίες ως εμπόδια στη χρήση δεξιοτήτων επικοινωνίας. Προσδιορίσαμε 5 από τους 14 τομείς του Πλαισίου Θεωρητικών Δομών ως τους εξέχοντες που θα μπορούσαν να υποστηρίξουν την ψηφιακή πλατφόρμα: παροχή πρακτικής και συστηματικά οργανωμένης γνώσης των δεξιοτήτων, δεξιότητες που να υποστηρίζουν τους ασθενείς και τις οικογένειες τους, αύξηση της αυτοπεποίθησης των ιατρών ως προς τις ικανότητες τους να χρησιμοποιούν τις δεξιότητες επικοινωνίας, και ανάδειξη των οφελών που προκύπτουν από τη χρήση αυτών των δεξιοτήτων (εργασιακή ικανοποίηση). Χαρτογραφήσαμε τις πεποιθήσεις και τομείς σε έξι πρακτικές που καθοδήγησαν την ανάπτυξη του περιεχομένου του Lead-in-Care.

Οι Ε.Υ. χρειάζονται δεξιότητες πέρα από την επικοινωνία που να καλλιεργούν την ανθεκτικότητα και την ευελιξία.

Χρηματοδότηση: Wanax Health Care Solutions Ltd.

«Σσσς, ψυχία!»: στοιχεία προσωπικότητας στην κινηματογραφική αίθουσα

Κ. Κόντς¹, Α. Δαδιώτς² & Α. Πολύζου¹

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Centre de Recherche en Neurosciences de Lyon, PsyR2 Team

Παρόλο που ο κινηματογράφος έχει γίνει έναυσμα για πολλές έρευνες στη βάση του περιεχομένου του, η ίδια η συμπεριφορά στην αίθουσα δεν έχει λάβει την προσοχή που της αναλογεί. Οι νόρμες που διέπουν την τελευταία (για παράδειγμα, η ψυχία που απαιτείται κατά τη διάρκεια της προβολής), αποτελούν μια εξαιρετική ευκαιρία για μια -εφαρμοσμένη στη καθημερινότητα και σε συγκεκριμένο χώρο - διερεύνηση διάφορων συμπεριφορών. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να συνδέσει στοιχεία της προσωπικότητας (προσόνεια, ευσυνειδησία), χειριστικές συμπεριφορές (ναρκισσισμός, ψυχοπάθεια) και την παρορμητικότητα προσοχής με το κατά πόσο τα άτομα μπορεί να καταφύγουν σε ενοχλητικές συμπεριφορές κατά τη διάρκεια μιας προβολής, όπως το να μιλάνε. Το δείγμα της παρούσας μελέτης αποτελείται από 358 συμμετέχοντες (53 άντρες, 303 γυναίκες, 2 άτομα ρευστού φύλου), με μ.ο. ηλικίας τα 33,8 έτη (SD = 9,51). Για να εξετάσουμε τις υποθέσεις μας, χρησιμοποιήσαμε μπαγεζιανή παλινδρόμηση (H1), δομικές αιτιακές εξισώσεις (SEM) (H2) και μπαγεζιανή σύγκριση μοντέλων (H3). Τα αποτελέσματα της ανάλυσης ανέδειξαν ότι υψηλότερο σκορ στον ναρκισσισμό (H1) συνδέεται με περισσότερη ομιλία στην κινηματογραφική αίθουσα ($\beta=0,35$; 95% Credible Intervals=0.13-0.57) ελέγχοντας για ηλικία, φύλο και εκπαίδευση. Επιπλέον, σύμφωνα με το μοντέλο SEM (H2) η παρορμητικότητα της προσοχής διαμεσολαβεί πλήρως την σχέση μεταξύ ψυχοπάθειας και ομιλίας στο σινεμά ($\beta = 0,14$), [$x^2/df=1,5$, RMSEA=0,038, 90% CI=0,027-0,048, SRMR=0,062, CFI=0,94]. Τέλος, η σύγκριση μοντέλων (H3) ανέδειξε ότι η προσόνεια και η ευσυνειδησία συνδέονται αρνητικά με την ομιλία στον κινηματογράφο (Bayes Factor 10 = 38,96 υπέρ της εναλλακτικής υπόθεσης) αφού ελεγχθεί η επίδραση του φύλου, της ηλικίας και της εκπαίδευσης (κώδικας και δεδομένα διαθέσιμα: https://github.com/D-Anastasio/cinema_project). Τα αποτελέσματα ερμηνεύονται με βάση το πώς οι συγκεκριμένες συμπεριφορές δομούν την σχέση με τους συνθεατές, την ταινία και τις νόρμες της αίθουσας, ενώ δίνονται προτάσεις για περαιτέρω έρευνα σε αυτό το υπομελετημένο πεδίο και τονίζεται η σημασία της διερεύνησης της συμπεριφοράς/προσωπικότητας σε συγκεκριμένα, καθημερινά πλαίσια.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 2 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β1)

Η πανδημία ως μια ρήξη συνέχειας στην πολυεπίπεδη διαδικασία της ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης

Οργανώτρια / Πρόεδρος: **Β. Φωή**

Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης Και Ψυχικής Υγείας- Ε.Π.Α.Ψ.Υ

Συζητήτρια: **Π. Μπελέκου**

Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης Και Ψυχικής Υγείας- Ε.Π.Α.Ψ.Υ

Η πανδημία COVID-19 εμφανίστηκε, βιώθηκε και σε έναν βαθμό συνεχίζει να βιώνεται ως μια ρήξη συνέχειας στη ζωή όλων των ανθρώπων, ως μια σημαντική πρόκληση για την σωματική, ψυχική και κοινωνική ευεξία παγκοσμίως. Τα άτομα με σοβαρή ψυχική διαταραχή εξαιτίας των ψυχολογικών, ιατρικών και κοινωνικών ευάλωτοτήτων που συνοδεύουν τις ίδιες τις διαταραχές είχαν τοποθετηθεί εξ αρχής σε κατάσταση υψηλού κινδύνου σχετικά με την μόλυνση από Covid-19, με τη νοσηρότητα και τη θνησιμότητα. Η επίδραση της πανδημίας έχει αξιολογηθεί ήδη ως πολύ επιβαρυντική για τα άτομα με ψυχική διαταραχή υπό φροντίδα σε κοινοτικές δομές ψυχικής υγείας εξαιτίας των περιοριστικών μέτρων, της διακοπής της δια ζώσης θεραπευτικής διαδικασίας και της ψυχικής επιβάρυνσης που συνόδευε την ίδια τη νόσο COVID-19. Κατά τη διάρκεια της πανδημίας, εμφανίστηκαν σημαντικές προκλήσεις για την ψυχική υγεία και η θεραπευτική πορεία των ατόμων με ψυχική διαταραχή που διαμένουν σε στεγαστικές δομές ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης, οι οποίες και καταγράφονται μέσα από τις τέσσερις εισηγήσεις του εν λόγω συμποσίου. Ξεκινώντας από το άτομο, συνεχίζοντας στην οικογένεια και στην κοινότητα και καταλήγοντας στην ίδια τη στεγαστική δομή και την πολυκλαδική ομάδα, θα γίνει μια προσπάθεια αποτύπωσης της επίδρασης της πανδημίας σε όλες τις πτυχές της ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης μέσα από την παρουσίαση περιστατικών και προβληματισμών.

Η διαδικασία ανάρρωσης από την ψυχική νόσο στον καιρό της πανδημίας COVID-19.

Η εμπειρία από στεγαστική μονάδα. Μετακινήσεις - Προσκλήσεις – Ευκαιρίες

Π. Μπελέκου

Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης Και Ψυχικής Υγείας- Ε.Π.Α.Ψ.Υ.

Με την έναρξη της Πανδημίας και στη συνέχεια αυτής οι Μονάδες Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης «έκλεισαν». Σε ένα πραγματικό επίπεδο λόγω των αυστηρών περιοριστικών μέτρων, ταυτόχρονα και σε ένα συμβολικό, εσωτερικό επίπεδο. Σύμφωνα με το μοντέλο ανάρρωσης η τελευταία δεν μπορεί να συμβεί στην απομόνωση (Fisher, 1994). Οι βασικές θεωρητικές έννοιες της ανάρρωσης, όπως η συνδεσιμότητα και η νοηματοδότηση χρειάστηκε να πάρουν άλλη μορφή και δομή στο πλαίσιο ενός ρυθμού που δεν θα παραβίαζε τον εσωτερικό ρυθμό – χρόνο των ωφελουμένων. Αυτό το εγχείρημα αποτέλεσε «κοινό τόπο συνάντησης» όλων των εμπλεκόμενων μερών. Ωφελούμενοι, Πολυκλαδική Θεραπευτική Ομάδα, Κοινότητα. Επιπρόσθετα τα αγωνιώδη ερωτήματα που τίθεντο ποικίλα: πιθανές υποτροπές και ολισθήματα, πιθανές ευκαιρίες που δεν ήταν εύκολα ορατές, δυνατότητες «ανοιγμάτων» μέσα στην ευρύτερη κλειστότητα. Στόχος της παρουσίασης είναι η εμπειρική περιγραφή αυτής της διαδρομής ως μέρος μια νέας μετακίνησης στη διαδικασία ανάρρωσης. Αυτή που ακολουθεί και είναι συνδεδεμένη με τις ευρύτερες «εξωτερικές» διεργασίες σε μια πορεία επανα-νοηματοδότησης.

Η ρήξη στην επικοινωνία με την οικογένεια: Μια παράδοση ιστορία εν μέσω πανδημίας

Α. Μασούρη & Μ. Παπανικολάου

Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης Και Ψυχικής Υγείας- Ε.Π.Α.Ψ.Υ.

Η οικογένεια αποτελεί το πρώτο βασικό περιβάλλον ανάπτυξης του ατόμου, η οποία διαρκώς προσδιορίζει ή επικυρώνει τις εμπειρίες των μελών της (Minuchin, 2000). Στην παρούσα εισήγηση, μελετάται το βαθύ αποτύπωμα που επέφερε η πανδημία Covid-19 στην εξέλιξη της ιστορίας της Χ., ενοίκου Μ.Ψ.Α. Φωτίζονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της οικογένειας της, με στόχο της πληρέστερη κατανόηση και βελτίωση της ποιότητας της ζωής της ενοίκου, υπό το πρίσμα των αρχών της ψυχοκοινωνικής αποκατάστασης: το επίπεδο της οικογενειακής λειτουργικότητας, των οικογενειακών σχέσεων και της επικοινωνίας των μελών της. Κατόπιν, προσεγγίζεται ο τρόπος της οικογενειακής οργάνωσης της Χ., για την κατανόηση της παθολογίας της, η οποία φαίνεται να πηγάζει από τα πρώτα, κρίσιμα στάδια ανάπτυξης που δεν κατακτήθηκαν, παρουσιάζοντας μία άκαμπτη ενσυνείδητη ντροπή, δυσπιστία και ανεπιτυχή αυτονόμηση. Παράλληλα, παρά την a priori παραδοχή της σωρρευτικότητας του χαμηλού βαθμού διαφοροποίησης της οικογένειας στην Χ. και της ακραίας συνακόλουθης συναισθηματικής αποκοπής της Χ. από την οικογένεια, φανερώνεται ότι το γονικό υποσύστημα αδυνατεί να εκπληρώσει τις θεμελιώδεις οικογενειακές της λειτουργίες, συντηρώντας ένα δυσλειτουργικό μοντέλο συναλλαγής, τόσο μεταξύ των μελών της οικογένειας, όσο και της Χ. με την οικογένεια, αλλά και την ευρύτερη κοινωνία. Στο τέλος, αναδύεται η εξής παραδοξότητα: πως η μεταβλητή της πανδημίας, επέδρασε τροποποιητικά στην πορεία της, αφενός προστατεύοντάς την από την κρίση, αφετέρου λειτουργώντας ως εφαλτήριο για την προσωπική της ανάπτυξη και ενδυνάμωση.

Αναστολείς της κοινωνικοποίησης: Οι περιορισμοί της πανδημίας

Σ. Στουραϊτού & Β. Καραδεδέ

Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης Και Ψυχικής Υγείας- Ε.Π.Α.Ψ.Υ.

Η πανδημία και τα συνοδά περιοριστικά μέτρα επέφεραν σημαντικές συνέπειες στις επαφές των ενοίκων του ξενώνα με την κοινότητα. Δραστηριότητες όπως η αλληλεπίδραση με γείτονες, η εβδομαδιαία αγορά ατομικών αγαθών από το σούπερ μάρκετ ή το φούρνο, που περιελάμβανε και την επικοινωνία με το προσωπικό των καταστημάτων ανεστάλησαν, με αποτέλεσμα οι ένοικοι να εκφράζουν δυσαρέσκεια και να υπάρχει επίπτωση στην ψυχική τους διάθεση. Πιο συγκεκριμένα, οι ανωτέρω επιδράσεις φάνηκαν ιδιαίτερα σε έναν ένοικο του Ξενώνα «Θέτις», 55 ετών, ο οποίος εργάζεται από 20ετία σε ιδιωτική επιχείρηση της ευρύτερης περιοχής που βρίσκεται ο ξενώνας. Κατά τη διάρκεια της ομιλίας θα παρουσιαστούν συνοπτικά το ιστορικό του ενοίκου, η ψυχική του κατάσταση, οι σχέσεις που έχει δημιουργήσει με τους εργοδότες του και με το κοινωνικό σύνολο εν γένει, στο πλαίσιο της εργασίας του. Επιπλέον, θα γίνει προσπάθεια να αναλυθούν οι συνέπειες που έχουν η εργασία του και η ευρύτερη επαφή του με την κοινότητα στην ψυχοκοινωνική του αποκατάσταση. Η περίοδος της πανδημίας αποτέλεσε σημείο ρωγμής στην ψυχική του διάθεση, δεδομένου ότι περιορίστηκε η λειτουργικότητά του τόσο σε κοινωνικό όσο και επαγγελματικό επίπεδο. Για μεγάλο χρονικό διάστημα, ένιωθε ότι δεν ήταν χρήσιμος και εξέφραζε την ανάγκη να επανέλθει στην κανονικότητα που είχε κατακτήσει εδώ και χρόνια, γεγονός που του προκαλούσε ανησυχία και εκνευρισμό. Παράλληλα, θα παρουσιαστούν οι προσπάθειες που έγιναν από τη θεραπευτική ομάδα να υποστηριχθεί ο συγκεκριμένος ένοικος, προκειμένου να εξομαλυνθούν τα συναισθήματα δυσαρέσκειας που βίωνε έντονα. Η πολυκλαδική θεραπευτική ομάδα πρόβη (και για εκείνον και για τους συνηγόρους του) σε διάφορες τεχνικές υποστήριξης και ενίσχυσης, κάποιες από τις οποίες περιλάμβαναν την απασχόληση στον κήπο και εκπαιδευτικές δραστηριότητες εντός της Δομής.

Αναστοχασμοί: Δικαιώματα ληπτών – Διλήμματα πολυκλαδικής θεραπευτικής ομάδας

Κ. Θανάση & Β. Φωή

Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης Και Ψυχικής Υγείας- Ε.Π.Α.Ψ.Υ.

Η πανδημία αποτέλεσε μια δοκιμασία για την κοινωνία, τις κυβερνήσεις, τις τοπικές κοινότητες και τα άτομα. Τα επιβεβλημένα μέτρα που κλήθηκαν να λάβουν οι ειδικοί, με σκοπό να διαφυλάξουν τη Δημόσια υγεία σε συνδυασμό με την απειλή από την επέλαση της πανδημίας, προκάλεσαν έντονα και αρνητικά συναισθήματα όχι μόνο στον ευρύ πληθυσμό, αλλά και σε ομάδες ανθρώπων όπου ήδη ζούσαν σε πλαισιωμένο σύστημα φροντίδας. Ως επαγγελματίες ψυχικής υγείας ήρθαμε αντιμέτωποι με ένα νέο φαινόμενο, που έπρεπε να κατανοήσουμε και να βρούμε βέλτιστες λύσεις για την ψυχική αντιμετώπισή του, την προσαρμογή στα μέτρα πρόληψης κατά της διασποράς του ιού, την διαφύλαξη της ψυχικής ισορροπίας των φιλοξενούμενων έχοντας ως βασικό στόχο την συνεχή υποστήριξη για την προαγωγή των δικαιωμάτων τους. Τόσο τα βιβλιογραφικά δεδομένα όσο και η κλινική εμπειρία δείχνουν ότι τα άτομα με σοβαρές ψυχιατρικές διαταραχές, μπορεί να έχουν δυσκολίες στη λήψη «μέτρων φραγμού», με άλλα λόγια, παρουσιάζουν δυσκολία στην εκπαίδευση να υιοθετήσουν μέτρα περιορισμού και απομόνωσης από μόλυνση (μέτρα συμπεριφοράς για την προστασία του εαυτού και την προστασία άλλων από τον ιό) καθώς και στην κατανόηση για συμμόρφωση με τις οδηγίες (Kozloff, 2020; Yip, 2021). Ποια είναι λοιπόν, η ευθύνη των επαγγελματιών ψυχικής υγείας απέναντι στους αποδέκτες των παρεχόμενων υπηρεσιών; Πού βρίσκεται το όριο της ηθικής και μη ηθικής συμπεριφοράς των επαγγελματιών σε ζητήματα υγείας; Τι επιπτώσεις μπορεί να έχει μία μη ηθική συμπεριφορά για την υγεία, απέναντι σε έναν ωφελούμενο; Εν κατακλείδι, τοποθετώντας την ψυχική υγεία στο επίκεντρο του συστήματος υγείας καθώς και την προάσπιση των δικαιωμάτων των ληπτών, η έγκαιρη αναγνώριση της ψυχολογικής δυσφορίας και οι έγκαιρες ψυχοκοινωνικές παρεμβάσεις όχι μόνο μπορούν να αποτρέψουν την κρίση σε περιόδους πανδημίας, αλλά και να βοηθήσουν στον περιορισμό εξάπλωσής της.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 4 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β3)**Προαγωγή Υγείας: Στάσεις και αναπαράστασεις σχετιζόμενες με την Πανδημία**Προεδρείο: **Α. Κασσιανός**, Πανεπιστήμιο Κύπρου**Πολυφασική αναπαράσταση της πανδημίας covid-19 κατά την περίοδο της πρώτης καραντίνας**

Ε. Σινάκου, Α. Μαντόγλου & Δ. Καλαμάρας

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Ο κορονοϊός (Covid-19), ένα άγνωστο φαινόμενο, εισβάλλει στην καθημερινότητα των ανθρώπων και τους δημιουργεί την ανάγκη να το οικειοποιηθούν και να το επικοινωνήσουν. Αυτό συμβαίνει μέσω της κατασκευής μιας κοινωνικής αναπαράστασης, η οποία είναι πολυφασική. Η γνωστική πολυφασία συνίσταται στην ταυτόχρονη εμφάνιση αντιπαρετιθέμενων μορφών σκέψης, που χρησιμοποιούν τα κοινωνικά υποκείμενα (άτομα και ομάδες), με βάση την ταυτότητά τους και το εκάστοτε πλαίσιο, για την πρόσληψη, κατανόηση και ερμηνεία ενός αντικειμένου. Σύμφωνα με τον Moscovici (1991/2014), προτείνονται τέσσερις τρόποι σκέψης: επιστημονικός, ιδεολογικός, θρησκευτικός και μαγικός. Στόχος της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη της αναπαράστασης του κορονοϊού και των συναισθημάτων που προκάλεσε, ως προς την ταυτότητα των ερωτώμενων, σε συνθήκες καραντίνας. Στην έρευνα συμμετείχαν 1.560 άνδρες και γυναίκες, διαφόρων ηλικιών, κοινωνικο-οικονομικού επιπέδου, θρησκευτικότητας και πολιτικής αυτο-τοποθέτησης, που απάντησαν σε αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο, το οποίο περιλάμβανε κλίμακες πολυφασίας και συναισθημάτων. Το ερωτηματολόγιο χορηγήθηκε διαδικτυακά και απαντήθηκε κατά τη διάρκεια της καραντίνας. Στις κλίμακες της πολυφασίας και των συναισθημάτων πραγματοποιήθηκε Διερευνητική Παραγοντική Ανάλυση, η οποία ανέδειξε τρεις κύριους τρόπους σκέψης (μαγικό, θρησκευτικό, επιστημονικο-ιδεολογικό) και δύο κύρια συναισθήματα (αρνητικό, θετικό). Ένα Μοντέλο Δομικών Εξισώσεων που εφαρμόστηκε στα δεδομένα της έρευνας έδειξε ότι ο επιστημονικο-ιδεολογικός τρόπος σκέψης είναι ο κυρίαρχος και συσχετίζεται αρνητικά με τον θρησκευτικό και τον μαγικό, ενώ ο θρησκευτικός συσχετίζεται θετικά με τον μαγικό. Τα συναισθήματα εκφράζονται αμφίθυμα και ουδέτερα. Επίσης, αναδείχθηκε ο ρυθμιστικός ρόλος του φύλου, της ηλικίας, του κοινωνικοοικονομικού επιπέδου, της θρησκευτικότητας και της πολιτικής τοποθέτησης στην πολυφασική γνωστικο-συναισθηματική αναπαράσταση του κορονοϊού.

Η αλληλεπίδραση ιδεολογίας και ευαισθησίας απδίας στις στάσεις στον εμβολιασμό

Μ. Α. Κουλούρης & Γ. Προδρομίτης

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η πειραματική διερεύνηση της σχέσης μεταξύ ευαισθησίας απδίας με την ιδεολογία στις στάσεις τόσο στον γενικό εμβολιασμό, όσο και στον εμβολιασμό κατά του κορονοϊού. Σύμφωνα με τη θεωρία Ευαισθησίας Απδίας, υψηλότερα επίπεδα απδίας σχετίζονται με συντηρητικές ιδεολογικές πεποιθήσεις καθώς και με συμπεριφορές αποφυγής παθογόνων απειλών. Η κοινωνιοψυχολογική έρευνα, όμως, κατά την πανδημία του κορονοϊού έχει δείξει αντιφατικά αποτελέσματα, με τους ιδεολογικά συντηρητικούς να είναι πιο αρνητικοί, τόσο ως προς τα μέτρα όσο και ως προς τον εμβολιασμό κατά του ιού.

Μέθοδος: 197 συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ηλεκτρονικά ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς ιδεολογικών στάσεων και κλιμάκων απδίας. Κατόπιν χωρίστηκαν σε δύο ομάδες. 98 εκτέθηκαν σε ένα απδιστικό ερέθισμα σχετικό με τον κορονοϊό, ενώ 99 δεν εκτέθηκαν σε αυτό. Εξετάστηκε η επίδραση του ερεθίσματος και η πιθανή αλληλεπίδρασή του με τα pretests στις στάσεις στον γενικό και στον εμβολιασμό κατά του κορονοϊού, όπως μετρήθηκαν μέσω ερωτηματολογίων αυτοαναφοράς. Αποτελέσματα: Η μόνη μεταβλητή που σχετίστηκε σημαντικά και αρνητικά με τις στάσεις στους εμβολιασμούς ήταν ο Κομφορμισμός. Δεν βρέθηκαν σημαντικές συσχετίσεις των κλιμάκων απδίας με τις στάσεις στους εμβολιασμούς. Από την ανάλυση προέκυψε ότι το απδιστικό ερέθισμα έγινε αντιληπτό με δύο διαφορετικούς τρόπους. Αυτοί που δήλωσαν υψηλότερη απδία δήλωσαν θετικότερες στάσεις στους εμβολιασμούς, συγκριτικά τόσο με την ομάδα ελέγχου, όσο και με εκείνους που δήλωσαν χαμηλότερη απδία.

Συζήτηση: Οι αρνητικότερες στάσεις στους εμβολιασμούς των συμμετεχόντων με υψηλό Κομφορμισμό επιβεβαιώνουν την εικόνα που προκύπτει από την ευρύτερη βιβλιογραφία. Το απδιστικό ερέθισμα λειτούργησε προκαλώντας θετικότερες στάσεις στους εμβολιασμούς, αλλά αρνητικότερες σε εκείνους που δεν το εξέλαβαν ως απδιστικό, γεγονός που αναδεικνύει τη σημασία των πρότερων ιδεολογικών αναπαράστασεων που μεσολαβούν μεταξύ ερεθίσματος και αποδέκτη.

Προσδιορισμός δισταγμού για τους εμβολιασμούς COVID-19 σε έξι ευρωπαϊκές χώρες:**Συμπεριφορικοί, στάσεις και δημογραφικοί καθοριστικοί παράγοντες**

Α. Κασσιανός, Μ. Κυπριανίδου, Π. Κωνσταντίνου & Μ. Καρεκλά

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ο εντοπισμός των καθοριστικών παραγόντων της διστακτικότητας στον εμβολιασμό κατά της COVID-19 μπορεί να συμβάλει στη μείωση των ποσοστών θνησιμότητας. Περαιτέρω, δεδομένης της μεταβλητότητας των παραγόντων και των διαφορετικών συστάσεων που χρησιμοποιούνται σε κάθε χώρα, είναι σημαντικό να διεξαχθεί έρευνα μεταξύ των χωρών για το προφίλ των ατόμων που διστάζουν να εμβολιαστούν κατά της COVID-19.

Σε αυτή την παρουσίαση θα συζητήσουμε δεδομένα τόσο από μια συγχρονική όσο και από μια διαχρονική μελέτη με στόχο να εξετάσουμε τις διαφορές μεταξύ των χωρών και τα χαρακτηριστικά συμπεριφοράς και δημογραφικών χαρακτηριστικών ατόμων που διαστάζουν να εμβολιαστούν από έξι ευρωπαϊκές χώρες (Κύπρος, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Πολωνία, Ισπανία).

Συνολικά 832 άτομα συμπλήρωσαν το διαδικτυακό ερωτηματολόγιο, με το 17,9% να δηλώνει διστακτικό για να εμβολιαστεί κατά της COVID-19. Η ανάλυση διάκρισης έδειξε ότι το προφίλ διστακτικότητας περιλαμβάνει άτομα μικρότερης ηλικίας, που ζουν μόνα τους σε μικρότερες κοινότητες και χωρίς παιδιά. Επιπλέον, οι διστακτικοί συμμετέχοντες ανέφεραν χαμηλότερη θεσμική εμπιστοσύνη, λιγότερη προσκόλληση στις προστατευτικές συμπεριφορές για την COVID-19 και υψηλότερη πανδημική κόπωση που καταδεικνύει χαρακτηριστικά διστακτικότητας που είναι ειδικά για την COVID-19.

Συνιστάται στους ενδιαφερόμενους φορείς να εφαρμόζουν στοχευμένα προγράμματα εμβολιασμού, να χτίζουν εμπιστοσύνη με τον πληθυσμό, προκειμένου να μειωθούν τα ποσοστά διστακτικότητας. Περαιτέρω, προτείνεται στους ενδιαφερόμενους φορείς και στις αρχές δημόσιας υγείας σε κάθε χώρα να στοχεύουν παρεμβάσεις σύμφωνα με διαφορετικά χαρακτηριστικά πληθυσμού, καθώς διέφεραν οι παράγοντες συμπεριφοράς του δισταγμού στον εμβολιασμό κατά της COVID-19.

Χρηματοδότηση: Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (EXCELLENCE/0918/0115)

Η εμπειρία του εγκλεισμού την εποχή του covid-19: Μια ποιοτική προσέγγιση

Β. Καλούμενος Καραβάς & Λ. Κανελλοπούλου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο

Την άνοιξη του 2020 η πανδημία του ιού SARS-CoV-2 οδήγησε όλο και περισσότερες χώρες στην εφαρμογή του lockdown σε εθνικό επίπεδο. Η συνθήκη του εγκλεισμού υπήρξε φορέας σημαντικών ψυχοκοινωνικών συνεπειών, οδηγώντας στην ψυχική επιβάρυνση μεγάλου μέρους των ατόμων που βρίσκονταν σε περιορισμό. Η παρούσα έρευνα αφορά την περίοδο από τον Απρίλιο του 2020 έως τον Μάιο του 2021 και μελετά την υποκειμενική εμπειρία του εγκλεισμού επιχειρώντας να αναδείξει τις ψυχικές διεργασίες που την τροφοδοτούν. Πραγματοποιήθηκαν οκτώ ημιδομημένες συνεντεύξεις με ενήλικες 30 έως 65 ετών σε διαφορετικές συνθήκες εγκλεισμού. Το ερευνητικό υλικό οργανώθηκε και αναλύθηκε με βάση τη θεματική ανάλυση. Ως κεντρικά θέματα αναδείχθηκαν τα συναισθήματα, η βίωση του χώρου και του σώματος, οι ανθρώπινες σχέσεις και τέλος ο απολογισμός της εμπειρίας του εγκλεισμού. Όπως προκύπτει από τις περιγραφές των ατόμων που συμμετείχαν, τα αρνητικά συναισθήματα επικράτησαν με προεξέχοντα αυτά του φόβου του αγνώστου, της πίεσης και της μοναξιάς. Ο χώρος του σπιτιού βιώθηκε ως περιοριστικός αλλά και προστατευτικός, ενώ ο έξω χώρος συχνά προβάλλεται ως πεδίο αβεβαιότητας. Η ενσώματη εμπειρία χαρακτηρίστηκε από αίσθηση δυσφορίας ή και παραίτησης σε συνδυασμό με την έλλειψη της οικείας σωματικής επαφής και του αγγίγματος. Τέλος, η επαφή με τους οικείους αλλά και τους ξένους συνδέθηκε με αμφιθυμικά συναισθήματα, έλλειψη αυθορμητισμού και φόβο μέσα στο αβέβαιο περιβάλλον της πανδημίας. Συνολικά, αν και ο εγκλεισμός είχε κάποιες θετικές όψεις βιώθηκε κυρίως ως μια πρόκληση προσαρμογής σε μια πρωτόγνωρη και αναπάντεχη συνθήκη. Σε αυτή την διαδικασία, τα άτομα που συμμετείχαν αντιμετώπισαν δυσκολίες αναφορικά με τα συναισθήματά τους, τη σχέση τους με τους άλλους αλλά και με τα άγνωστα κομμάτια του εαυτού τους που αναδύθηκαν. Τα συμπεράσματα της παρούσας έρευνας βοηθούν σε μια πληρέστερη κατανόηση της εμπειρίας του εγκλεισμού μέσα από τον λόγο και τις εμπειρίες ανθρώπων που την βίωσαν.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 5 (ΑΙΘΟΥΣΑ B5)

Σεξουαλική κακοποίηση ανηλίκων

Προεδρείο: **Ο. Θεμελή, Πανεπιστήμιο Κρήτης**

Ο ρόλος του ψυχολόγου στην εξέταση ανήλικων μαρτύρων σε υποθέσεις σεξουαλικής κακοποίησης: Θεσμικό πλαίσιο και κατευθύνσεις για τη μεθοδολογία εργασίας των επαγγελματιών του ποινικού συστήματος

Κ. Πανάγος

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο

Η εισήγηση πραγματεύεται την ανάλυση του θεσμικού πλαισίου αναφορικά με την εξέταση των ανήλικων μαρτύρων σε υποθέσεις σεξουαλικής κακοποίησής τους με απώτερο στόχο να αναδειχθούν οι κατευθύνσεις που παρέχει για τη μεθοδολογία εργασίας των επαγγελματιών της ποινικής δικαιοσύνης. Ειδικότερα, θα αναλυθούν το άρθρο 227 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και η Υ.Α. 7320/10.6.2019 υπό το πρίσμα των Κατευθυντήριων Γραμμών της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη φιλική δικαιοσύνη προς το παιδί (2010). Η κύρια έμφαση θα δοθεί στον ρόλο που διαδραματίζουν οι επιστήμονες ψυχικής υγείας στην εξέταση (ιδίως οι ψυχολόγοι που απασχολούνται στα νεοσύστατα Αυτοτελή Γραφεία «Σπίτια του Παιδιού»). Στο πλαίσιο αυτό, θα αναδειχθεί η σημασία της συνεργασίας που είναι αναγκαία να διαμορφώνουν με τους δικαστικούς λειτουργούς και προανακριτικούς υπαλλήλους. Η ανάλυση θα διεξαχθεί υπό το πρίσμα της ανακριτικής επιστήμης, της δικαστικής ψυχολογίας, της θυματολογίας και του δικαίου του παιδιού. Πιο αναλυτικά, η εισήγηση θα περιλαμβάνει τις ακόλουθες θεματικές:

α) Ο κίνδυνος της δευτερογενούς θυματοποίησης του ανήλικου μάρτυρα σε υποθέσεις σεξουαλικής κακοποίησης,

- β) Η έννοια της φιλικής δικαιοσύνης προς το παιδί,
- γ) Τα επιμέρους στάδια της εξέτασης των ανήλικων μαρτύρων με βάση το νομοθετικό πλαίσιο,
- δ) Ο ρόλος και τα καθήκοντα του ψυχολόγου – επαγγελματία των Υπηρεσιών «Σπίτι του Παιδιού» κατά την προετοιμασία του μάρτυρα και την κύρια φάση της εξέτασης,
- ε) Η συνεργασία των επιστημόνων ψυχικής υγείας με τους προανακριτικούς υπαλλήλους και τους δικαστικούς λειτουργούς

Από «τους Λαιστρυγόνες και τους Κύκλωπας» στο πρώτο Πρωτόκολλο Δικανικής Συνέντευξης κακοποιημένων ανηλίκων

Ο. Θεμελή

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η αποκάλυψη της παραβίασης της γενετήσιας ελευθερίας του ανήλικου ενεργοποιεί τη λειτουργία του Ποινικού Μηχανισμού, εμπλέκοντας το θύμα σε διαδικασίες που δεν είναι προσαρμοσμένες στις ανάγκες και τις απαιτήσεις της ανηλικότητας. Η πορεία προς την ανεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας είναι πολυδαίδαλη, επίπονη και χρονοβόρα. Το θύμα συναντά «τους Λαιστρυγόνες και τους Κύκλωπας», την προανάκριση, στην προκαταρκτική διαδικασία, στην Ιατροδικαστική εξέταση, την κύρια ανάκριση, την ακροαματική διαδικασία, την πραγματογνωμοσύνη, την ιατροδικαστική εξέταση, κ.ά. Τα ανήλικα θύματα σεξουαλικής κακοποίησης εξακολουθούν να καλούνται αναρίθμητες φορές να περιγράψουν τα δεινά της παραβίασής τους σε επαγγελματίες των υπηρεσιών της ψυχικής υγείας και του Συστήματος Ποινικής Δικαιοσύνης που δεν έχουν λάβει καμία εκπαίδευση. Συχνά, η ερασιτεχνική και κακοποιητική προσέγγιση οδηγεί σε επιμόλυνση και παραφορά της μνήμης, σε λανθασμένη διαμόρφωση δικανικής κρίσης και εν τέλει, σε απομάκρυνση από την ανεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας. Στην ελληνική έννομη τάξη, σε μια προσπάθεια της εναρμόνισης του θεσμικού μας πλαισίου με τις επιταγές της διεθνούς και εθνικής νομοθεσίας και τις θεμελιώδεις αρχές της Φιλικής προς τα Παιδιά Δικαιοσύνης, θεσπίστηκε το 2019 το πρώτο πρωτόκολλο Δικανικής Συνέντευξης (ΥΑ 7320/2019 - ΦΕΚ 2238 Β'/10-6-19), λαμβάνοντας υπόψη τις διεθνείς καλές πρακτικές (όπως π.χ το NICHHD Forensic Interview Protocol) και την επιτακτική ανάγκη για την προστασία των παιδιών από τον κίνδυνο του επανατραυματισμού τους. Πρόκειται για ένα αυστηρά δομημένο πρωτόκολλο, το οποίο συνέταξε το «Κεντρικό Επιστημονικό Συμβούλιο για την Πρόληψη και την Αντιμετώπιση της Θυματοποίησης και της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων - ΚΕΣΑΘΕΑ» του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Αποτελείται από τρία στάδια με επιμέρους υπο-στάδια, η τήρηση των οποίων είναι υποχρεωτική. Στην παρούσα εισήγηση θα παρουσιαστεί για πρώτη φορά σε συνέδριο το εν λόγω πρωτόκολλο, υπογραμμίζοντας την επιτακτική ανάγκη εφαρμογής του, λαμβάνοντας κυρίως υπόψη τον αναχρονιστικό και αντιδεοντολογικό τρόπο με τον οποίο καταθέτουν στη δικαιοταξία μας τα ανήλικα θύματα μέχρι σήμερα και παρά τις επιταγές της νομοθεσίας.

Περιγραφικές και αιτιακές προσεγγίσεις του φαινομένου της σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκων στην Ελλάδα

Β. Μπρουσκέλη & Γ. Μαυριδάκης

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η σεξουαλική κακοποίηση αποτελεί σημαντικό πρόβλημα δημόσιας υγείας με διαχρονικές συνέπειες στην αναπτυξιακή πορεία, στην ψυχική ανθεκτικότητα και στην ποιότητα ζωής του θύματος. Παράλληλα, η πράξη της κακοποίησης έχει και ποινικές προεκτάσεις. Η δικαστική καταγραφή των περιπτώσεων σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκων και εν συνεχεία η έρευνα αρχείων επιτρέπει να προσδιοριστούν αιτιακά και περιγραφικά τα βασικά χαρακτηριστικά του φαινομένου.

Σκοπός της παρούσας εισήγησης είναι να παρουσιαστούν τα ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά του φαινομένου της σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκων, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του τραύματος που προκαλεί η σεξουαλική βία και να συγκριθούν τα ερευνητικά αποτελέσματα της χώρας μας, με παρόμοιες διεθνείς ερευνητικές προσπάθειες. Στην έρευνα που διεξάγεται αντλήθηκαν έως σήμερα στοιχεία σεξουαλικής κακοποίησης 120 ανηλίκων από τα αρχεία υπηρεσιών της Ελληνικής Αστυνομίας (στην περιοχή της Κρήτης). Μελετήθηκαν χαρακτηριστικά του θύματος, του θύτη, της χρονιότητας της κακοποίησης και του τρόπου αποκάλυψης της πράξης. Σε άμεσο επόμενο χρόνο προβλέπεται η χορήγηση ερωτηματολογίων σε παιδιά θύματα που φιλοξενούνται σε δομές προστασίας ανηλίκων και τους φροντιστές τους, σχετικά με την ποιότητα ζωής (KIDSCREEN 52), την αυτοεκτίμηση (Πώς Αντιλαμβάνομαι τον Εαυτό Μου – Π.Α.Τ.Ε.Μ II, III, IV), την ψυχική ανθεκτικότητα (Strengths Difficulties Questionnaire) και την ελπίδα (Children's Hope Scale). Από τη μέχρι σήμερα ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων προκύπτει η θυματοποίηση κυρίως κοριτσιών, με συχνότερη ηλικία κακοποίησης αυτή ανάμεσα στα 12-17 έτη. Παρατηρείται ότι στη χώρα μας χρησιμοποιείται ιδιαίτερα το διαδίκτυο ως βασικό μέσο προσέγγισης των θυμάτων. Επιπλέον, προκύπτει η θετική συσχέτιση ανάμεσα στη προσέγγιση «υπόσχεσης» που χρησιμοποιούν οι δράστες και την επανάληψη της κακοποίησης, καθώς και θετική συσχέτιση μεταξύ της εγγύτερης σχέσης του θύτη με το θύμα και συγκεκριμένων μορφών κακοποίησης. Τα συμπεράσματα μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο πεδίο του σχεδιασμού πολιτικών πρόληψης του φαινομένου της κακοποίησης.

Η ψυχική εικόνα και τα θεραπευτικά δεδομένα σεξουαλικά αδικοπραγούντων κατά ανηλίκων που λαμβάνουν υποχρεωτική ψυχολογική παρακολούθηση

Κ. Πλατρίτης, Μ. Κόκκινου, Μ. Μπαλή & Α. Παραδεισιώτου

Διεύθυνση Υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας

Σκοπός: Οι σεξουαλικά αδικοπραγούντες κατά ανηλίκων αποτελούν μια ετερογενή ομάδα ατόμων που εμπλέκονται σε αδικήματα διαφορετικού τύπου, ενώ έχουν μοναδικά δημογραφικά και προσωπικά χαρακτηριστικά (ιστορικό, κατάσταση ψυχικής υγείας κτλ.). Επιπλέον, οι στάσεις και πεποιθήσεις που διατηρούν ως προς την αποκλίνουσα συμπεριφορά μπορεί να διαφέρουν. Ως εκ τούτου, σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση των ψυχοδιαγνωστικών χαρακτηριστικών και το βασικό περιεχόμενο της ψυχολογικής παρακολούθησης σε δομές της Διεύθυνσης Υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας Κύπρου, των αποφυλακισθέντων σεξουαλικά αδικοπραγούντων κατά ανηλίκων με σκοπό την τεκμηρίωση των ψυχολογικών αναγκών και βελτιστοποίηση των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Μεθοδολογία: Η έρευνα αφορά σε 40 σεξουαλικά αδικοπραγούντες, που παρακολουθούνταν από 6 θεραπευτές, με μικρότερο χρονικό διάστημα παρακολούθησης τους 2 μήνες και μέγιστο τα 4 χρόνια (μέσω υποχρεωτικού διατάγματος παρακολούθησης). Διερευνήθηκε το προφίλ των αδικοπραγούντων όπως αυτό διαμορφώνεται μέσω του αρχείου του θεραπευτικού φακέλου, συμπεριλαμβανομένων σημειώσεων και αξιολογήσεων που κατά διαστήματα είχαν συνταχθεί. Επιπλέον, μέσω ημι-δομημένων συνεντεύξεων αντλήθηκαν πληροφορίες από τους θεραπευτές. Τα αποτελέσματα της στατιστικής επεξεργασίας θα παρουσιαστούν σε αντιπαραβολή με ευρήματα παρόμοιων ερευνών στη διεθνή βιβλιογραφία.

Αποτελέσματα: Θα αναφερθούν δημογραφικά χαρακτηριστικά των σεξουαλικά αδικοπραγούντων, το ψυχολογικό προφίλ με ιδιαίτερη αναφορά σε θέματα επικινδυνότητας για επανάληψη παρόμοιας φύσης αδικημάτων, καθώς και στοιχεία που αφορούν στις θεραπευτικές ανάγκες όπως αυτές διατυπώνονται από τις αναφορές των θεραπευτών. Η κατανόηση των χαρακτηριστικών και των κινήτρων των σεξουαλικά αδικοπραγούντων μπορεί να οδηγήσει στην αποτελεσματικότερη θεραπευτική παρέμβαση, επίβλεψη αλλά και διαχείριση των δραστών.

Χρηματοδότηση: Διεύθυνση Υπηρεσιών Ψυχικής Υγείας Οργανισμού Κρατικών Υπηρεσιών Υγείας Κύπρου

Μελέτη των σωματικών εμπειριών κρατούμενων για παιδική σεξουαλική κακοποίηση

Κ. Τόγκας & Γ. Αλεξιάς

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Εισαγωγή: Οι άνδρες κρατούμενοι εκτίθενται σε ιδιαίτερους παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν την αντίληψη και την ικανοποίηση από το σώμα τους. Ωστόσο, οι σωματικές εμπειρίες αυτών των κρατούμενων έχουν διερευνηθεί ελάχιστα.

Σκοπός: η διερεύνηση των σωματικών εμπειριών κρατούμενων για παιδική σεξουαλική κακοποίηση και ο εντοπισμός των παραγόντων που σχετίζονται με αυτές.

Υλικό-μέθοδος: πραγματοποιήθηκε ποιοτική έρευνα με συνεντεύξεις σε βάθος σε δείγμα 10 κρατούμενων για παιδική σεξουαλική κακοποίηση. Η διάρκεια της μελέτης ήταν 2 μήνες.

Αποτελέσματα: Οι σωματικές εμπειρίες αυτών των κρατούμενων είναι περίπλοκες και μεταβάλλονται σε μεγάλο βαθμό κατά το διάστημα της κράτησης. Συνήθη ζητήματα είναι η έλλειψη ικανοποίησης από το σώμα λόγω αύξησης του βάρους, μειωμένης σωματικής δραστηριότητας, δυσκολίας ή και απροθυμίας φροντίδας του σώματος και περιορισμών στη διατροφή. Ταυτόχρονα καταγράφεται και κάποιου βαθμού μεταβολή της αντιλαμβανόμενης υγείας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι σωματικές εμπειρίες που προκύπτουν από τη σωματική εργασία, τις σωματικές έρευνες, τη χρήση μέτρων περιορισμού του σώματος (χειροπέδες) και τα τατουάζ. Τέλος, καταγράφονται οι απόψεις για ενδεχόμενη σύνδεση των αρνητικών σωματικών εμπειριών τους (εάν υπάρχουν) με πιθανά προβλήματα στη δημιουργία φυσιολογικών σεξουαλικών σχέσεων.

Συμπεράσματα: Η έρευνα αποτελεί μια πρώτη προσπάθεια διερεύνησης των σωματικών εμπειριών αυτών των κρατούμενων. Τα αποτελέσματα μπορούν να φανούν χρήσιμα για τη μελέτη των φαινομένων της κράτησης, για το σχεδιασμό παρεμβάσεων προαγωγής υγείας αλλά και για την προώθηση της κοινωνικής επανένταξης. Απαιτούνται και άλλες έρευνες με ποσοτικό και ποιοτικό σχεδιασμό για την περαιτέρω εξέταση αυτών των ζητημάτων.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 3 (ΑΙΘΟΥΣΑ Γ1)

Αορατότητα, διακρίσεις και διεργασίες ανθεκτικότητας: η κοινοτική προσέγγιση στην ποιοτική και ποσοτική έρευνα και την παρέμβαση σε ΛΟΑΤΚΙ+ πληθυσμούς

Οργανώτρια / Πρόεδρος: **Ν. Παπαθανασίου**

Orlando LGBT+

Συζητήτρια: **Ε. Ό. Χρηστίδη**

Orlando LGBT+

Στόχος αυτού του συμποσίου είναι να επικεντρωθεί σε αόρατες εμπειρίες ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων και των οικογενειών τους καθώς και στις διεργασίες και υπηρεσίες που δυνάμει λειτουργούν ως ανάχωμα στη διάχυτη ομοφοβία και τρανσφοβία. Θα παρουσιαστούν στοιχεία

από τρεις έρευνες και η μελέτη δύο περιπτώσεων παρέμβασης, όλα υπό το πρίσμα της κοινοτικής ψυχολογίας. Η Χρυστίδη θα παρουσιάσει τα πρώτα αποτελέσματα ενός πληθυσμού εν πολλοίς αόρατου, τα ήδη ενήλικα παιδιά ΛΟΑΤΚ+ γονέων, που για πρώτη φορά καταγράφεται στην Ελλάδα ακολουθώντας τη μεθοδολογία της Ερμηνευτικής Φαινομενολογικής Προσέγγισης που προσφέρει μία εις βάθος κατανόηση της εμπειρίας του υποκειμένου. Οι Πούλιος και συν. με την έρευνά τους θα ρίξουν φως σε στους προβλεπτικούς παράγοντες της σεξουαλικοποιημένης χρήσης ουσιών, συγκεκριμένα στις διακρίσεις και σε όψεις της ψυχικής υγείας. Οι Παγάνης και συν. θα επικεντρωθούν στα αποτελέσματα μιας ευρείας έρευνας επικεντρωμένης στην επίδραση των διακρίσεων στην ψυχική υγεία των trans ατόμων με έμφαση στους προστατευτικούς παράγοντες και τη σύνδεση με την κοινότητα. Τέλος οι Γεννατά και συν. θα παρουσιάσουν συγκεντρωτικά στοιχεία του 11528 τηλεφωνική γραμμή ψυχολογικής στήριξης για ΛΟΑΤΚ+ άτομα, το φιλικό, οικογενειακό και σχολικό περιβάλλον, και θα αναλύσουν δύο περιπτώσεις παρέμβασης σε τραύμα με επιβεβαιωτική (affirmative) προσέγγιση. Συνολικά οι παρουσιάσεις θα προσφέρουν μία βαθύτερη κατανόηση άγνωστων όψεων των διακρίσεων και του τραύματος, αλλά και της επίδρασης της κοινοτικής και της επιβεβαιωτικής προσέγγισης στις παρεμβάσεις.

Τα αόρατα παιδιά: οι εμπειρίες ενήλικων ατόμων που μεγάλωσαν με ΛΟΑΤΚ+ γονείς στην Ελλάδα

Ε. Ο. Χρυστίδη
Orlando LGBT+

Η παρούσα έρευνα εξετάζει την βιωμένη εμπειρία των ενήλικων ατόμων που μεγάλωσαν με έναν/μία ή παραπάνω ΛΟΑΤΚ+ γονείς στην Ελλάδα. Τα τελευταία χρόνια οι ΛΟΑΤΚ+ ταυτότητες έχουν απασχολήσει συχνά τον δημόσιο και επιστημονικό διάλογο.

Ενώ τα επιστημονικά δεδομένα και οι διεθνείς φορείς ψυχικής υγείας υποστηρίζουν ότι ο σεξουαλικός προσανατολισμός ή/και η ταυτότητα φύλου των γονιών δεν επηρεάζουν την ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, μόλις πρόσφατα ο νόμος περί αναδοχής συμπεριέλαβε και τα ομόφυλα ζευγάρια, ενώ δεν έχει ακόμα νομοθετηθεί στη χώρα μας η τεκνοθεσία και ο πολιτικός γάμος. Παρά το νομικό κενό, ΛΟΑΤΚ+ άτομα έχουν αποκτήσει παιδιά στην Ελλάδα, πολλά από τα οποία είναι ήδη ενήλικες, διαφορετικών ηλικιών. Τα ενήλικα αυτά άτομα αποτελούν έναν αόρατο πληθυσμό που η εμπειρία τους ως παιδιά ΛΟΑΤΚ+ γονέων δεν έχει καταγραφεί ποτέ στη χώρα.

Το δείγμα αποτελούν ενήλικα άτομα, που έχουν γεννηθεί ή/και μεγαλώσει στην Ελλάδα ή/και αυτοπροσδιορίζονται ως Έλληνες/Ελληνίδες με τουλάχιστον έναν ΛΟΑΤ+ γονέα. Στους ερευνητικούς στόχους συμπεριλαμβάνονται η ανάδειξη της εμπειρίας τους και η καταγραφή στοιχείων που μπορεί να αφορούν την ανατροφή, την παιδική ηλικία, την σχέση με τους γονείς τους στο παρελθόν και το παρόν καθώς και το κατά πόσο θεωρούν ή όχι ότι συνδέονται προσωπικά με τη ΛΟΑΤΚ+ κοινότητα. Τα πρώτα αποτελέσματα της έρευνας που πραγματοποιείται με τη μεθοδολογία IPA δείχνουν την κοινή τους προέλευση από αρχικά ετεροκανονικές οικογένειες παντρεμένων γονέων, κάποια κοινά βιώματα ως προς τον τρόπο αποκάλυψης/γνωστοποίησης στα παιδιά της ταυτότητας/εμπειρίας των ΛΟΑΤΚ+ γονιών τους, κοινές άμεσες αντιδράσεις όπως το σοκ, και κάποια κοινά σημεία ως προς την στάση και τις κοινωνικές αντιλήψεις τους απέναντι σε ζητήματα διακρίσεων και μειονοτήτων. Σε κάποιες περιπτώσεις αναδύεται επίσης ο γονεϊκός ρόλος τον οποίον αποδίδουν στον/η ομόφυλο/η σύντροφο του γονέα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και το υψηλό ποσοστό των ατόμων που ερωτήθηκαν αλλά δεν δέχτηκαν να συμμετέχουν στην έρευνα, με πολλαπλές πιθανές ερμηνείες.

Παράγοντες πρόβλεψης της σεξουαλικοποιημένης χρήσης ουσιών σε άντρες που κάνουν σεξ με άντρες, ο ρόλος της ψυχικής υγείας και των αντιλαμβανόμενων διακρίσεων

Α. Πούλιος^{1,2}, Ά. Αποστολίδου¹, Σ. Τριανταφυλλίδου¹, Α. Πασπαλάκης³, Κ. Πρωτοπαπάς⁴, Γ. Παπαδοπετράκης¹, Π. Σιαμήτρου³, Ε. Ντινοπούλου³, Σ. Μάτνης¹, Α. Μανωλοπούλου¹, Γ. Κούτση¹, Α. Ασλάνης³, Α. Αντωνιάδου⁴ & Λ. Κανελλοπούλου³

¹Σύλλογος Οροθετικών Ελλάδας «Θετική Φωνή», ²Πανεπιστήμιο Κρήτης, ³Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ⁴ΠΓΝ «Αττικό»

Η σεξουαλικοποιημένη χρήση ουσιών (ΣΧΟ), η χρήση, δηλαδή, ψυχοτρόπων ουσιών πριν ή κατά τη διάρκεια του σεξ, θεωρείται σημαντικό παράγοντα σχετιζόμενος με τη σεξουαλικής υγεία, ιδιαίτερα στον πληθυσμό των ανδρών που κάνουν σεξ με άνδρες (ΑΣΑ), καθώς, σύμφωνα με διεθνή ερευνητικά ευρήματα, σχετίζεται με σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα (ΣΜΝ) και σεξουαλικές πρακτικές υψηλού κινδύνου. Η εμπλοκή σε ΣΧΟ συχνά συνδέεται με τον HIV, καθώς και με απώλεια αυτοπεποίθησης και αυξημένο αριθμό σεξουαλικών συντρόφων. Μολαταύτα, έχει δοθεί λιγότερη προσοχή στην επίδραση των αντιλαμβανόμενων διακρίσεων.

Στην παρούσα έρευνα μελετήθηκαν παράγοντες που προβλέπουν την εμπλοκή σε ΣΧΟ. Το δείγμα αποτελείται από 249 ΑΣΑ μέσης ηλικίας 32 ετών, εκ των οποίων 115 είναι ωφελούμενοι των κοινοτικών κέντρων εξέτασης και πρόληψης του HIV «Checkpoint» της «Θετικής Φωνής» σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη και 95 ζουν με τον HIV και παρακολουθούνται από τη ΜΕΛ του ΠΓΝ «Αττικών». Χορηγήθηκαν η Κλίμακα Γενικής Ψυχικής Υγείας GHQ-12, με τις διαστάσεις άγχους και κατάθλιψης, κοινωνικής δυσλειτουργίας και απώλειας αυτοπεποίθησης, η Κλίμακα Καθημερινών Διακρίσεων EDS-9 και ένα αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο δημογραφικών και ψυχοκοινωνικών δεδομένων.

Τα αποτελέσματά μας έδειξαν ότι τα άτομα που ζουν με το HIV εμφανίζουν συχνότερη εμπλοκή σε ΣΧΟ. Από τις διαστάσεις ψυχικής υγείας, μόνο η απώλεια αυτοπεποίθησης φάνηκε να διαφέρει στατιστικώς σημαντικά, παρουσιάζοντας αύξηση σε συνθήκες εμπλοκής σε ΣΧΟ. Υψηλότερος είναι και ο αριθμός σεξουαλικών συντρόφων στα άτομα που εμπλέκονται σε ΣΧΟ και ο βαθμός αντι-

λαμβάνομενων διακρίσεων, με συχνότερη αιτία απόδοσης τον σεξουαλικό προσανατολισμό. Η ύπαρξη HIV, ο αριθμός σεξουαλικών συντρόφων, η απώλεια αυτοπεποίθησης και οι αντιλαμβανόμενες διακρίσεις παρέμειναν στατιστικώς σημαντικοί προβλεπτικοί παράγοντες εμπλοκής με ΣΧΟ και σε πολυπαραγοντικό επίπεδο.

Συμπερασματικά, πέρα από τον αυξημένο αριθμό συντρόφων και τον HIV, γίνονται φανεροί ψυχοκοινωνικοί παράγοντες που σχετίζονται με εμπλοκή σε ΣΧΟ και συχνά παραβλέπονται από επαγγελματίες υγείας, όπως η απώλεια αυτοπεποίθησης και οι σχετικές με τον σεξουαλικό προσανατολισμό διακρίσεις που βιώνουν τα εμπλεκόμενα άτομα. Οι τελευταίες αναδεικνύουν τη σημασία των κοινοτικών προγραμμάτων ενδυνάμωσης και μείωσης βλάβης που προσφέρουν ένα ασφαλές, μη στιγματιστικό, συμπεριληπτικό πλαίσιο στα ωφελούμενα άτομα.

Η επίδραση των διακρίσεων στην ψυχική υγεία των trans ατόμων στην Ελλάδα

Φ. Παγάνης, Ε. Πετράκη & Ε. Ο. Χρηστίδη
Orlando LGBT+

Σύμφωνα με το μοντέλο του μειονοτικού στρες τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα αντιμετωπίζουν ένα επιπρόσθετο είδος στρες, το οποίο σχετίζεται με το ότι φέρουν μια μειονοτική ταυτότητα, και είναι διαφορετικό από τα στρεσογόνα γεγονότα ζωής που είναι κοινά για όλα τα άτομα. Οι υπάρχουσες έρευνες επιβεβαιώνουν το μοντέλο του μειονοτικού στρες, αναδεικνύοντας σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ εμπειριών βίας, διάκρισης και απόρριψης με αυξημένες προκλήσεις ψυχικής υγείας, όπως αυτοκτονικότητα και αυτοτραυματισμούς, αγχώδεις διαταραχές, κατάθλιψη και χρήση ουσιών.

Ωστόσο, αν και τα trans άτομα έρχονται αντιμέτωπα με περισσότερα στρεσογόνα γεγονότα, λόγω της μη κανονιστικής τους ταυτότητας, φαίνεται πως αρκετά από αυτά δεν αντιμετωπίζουν αυξημένες προκλήσεις ψυχικής υγείας και έχουν παρόμοια επίπεδα ψυχοσυναισθηματικής ευεξίας και προσαρμογής με cis άτομα.

Το γεγονός ότι η επίδραση του μειονοτικού στρες δεν είναι καθολική, αποτελεί ένδειξη για την ύπαρξη παραγόντων οι οποίοι μπορούν να δράσουν προστατευτικά, ανακόπτοντας τη διαβρωτική επίδραση των διακρίσεων και βοηθώντας τα άτομα να αναπτύξουν την ψυχική τους ανθεκτικότητα. Υπάρχουσα βιβλιογραφία έχει αναδείξει την προστατευτική για την ψυχική ευεξία δράση συγκεκριμένων παραγόντων όπως η αίσθηση σύνδεσης με τη ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα, η ύπαρξη υποστηρικτικού δικτύου, αλλά και η αίσθηση υπερηφάνειας αναφορικά με την ταυτότητά τους.

Παρότι τα τελευταία χρόνια υπάρχουν ολοένα και περισσότερες μελέτες για την ψυχική υγεία των trans ατόμων μέσα από το πρίσμα της επίδρασης των διακρίσεων και όχι μιας παθολογιοποιητικής προσέγγισης που ερμηνεύει την ύπαρξη προκλήσεων ως αποτέλεσμα της ίδιας της μειονοτικής ταυτότητας φύλου, δεν υπάρχουν μέχρι σήμερα γνωστές αντίστοιχες έρευνες στο ελληνικό πλαίσιο. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η μελέτη των στρεσογόνων παραγόντων, των παραγόντων ψυχικής ανθεκτικότητας και της ψυχικής υγείας των trans ατόμων στην Ελλάδα, στη βάση του μοντέλου του μειονοτικού στρες.

Η μελέτη εστιάστηκε στη διερεύνηση της επίδρασης των εμπειριών διάκρισης, θυματοποίησης, αναμονής απόρριψης και μη επιβεβαίωσης της ταυτότητας φύλου στην αυτοεκτίμηση και την ψυχική υγεία των trans ατόμων, καθώς και της επίδρασης της σύνδεσης με τη ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα, του αισθήματος υπερηφάνειας και της ύπαρξης υποστηρικτικού δικτύου, παρουσία των προαναφερθέντων -δυννητικών- παραγόντων επικινδυνότητας. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 129 άτομα που αυτοπροσδιορίζονται ως trans ή gender non-conforming και ζουν στην Ελλάδα, ηλικίας 16 έως 66 ετών.

Τα αποτελέσματα αναδεικνύουν την αρνητική επίδραση της αναμονής απόρριψης, της μη επιβεβαίωσης της ταυτότητας φύλου, των γεγονότων διάκρισης και των γεγονότων θυματοποίησης στην αυτοεκτίμηση και την ψυχική υγεία των ατόμων, σε συμφωνία με την υπάρχουσα βιβλιογραφία. Ως προς την επίδραση των προστατευτικών παραγόντων, η σύνδεση με την κοινότητα φάνηκε να έχει σημαντική θετική επίδραση στην αυτοεκτίμηση, ανακόπτοντας την μείωση της σε συνθήκες υψηλής θυματοποίησης και αναμονής απόρριψης. Τα ευρήματα αυτά φαίνεται να συμφωνούν με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, ως προς την θετική επίδραση που έχει στην ανάπτυξη ψυχικής ανθεκτικότητας η σύνδεση με την κοινότητα. Επιπλέον, η αίσθηση υπερηφάνειας λειτουργεί προστατευτικά για την ψυχική υγεία απέναντι στα γεγονότα θυματοποίησης.

Γραμμή Ψυχολογικής Στήριξης 11528: Από το τραύμα και τις διακρίσεις, στην συμπερίληψη και υπερηφάνεια των ΛΟΑΤΚΙ+ ταυτοτήτων/ατόμων

Χ. Γεννάτα^{1,2}, Γ. Κασφίκης^{1,2} & Ν. Παπαθανασίου¹

¹Orlando LGBT+, ²11528: Γραμμή Ψυχολογικής Στήριξης

Η Γραμμή Ψυχολογικής στήριξης 11528 - Δίπλα Σου απευθύνεται σε όλο το φάσμα των αιτημάτων που αφορούν τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την ταυτότητα φύλου, την έκφραση και τα χαρακτηριστικά φύλου. Η ψυχολογική στήριξη που παρέχεται συνήθως αφορά είτε την τηλεφωνική επαφή για μια φορά ενός ατόμου που χρειάζεται στήριξη με έναν ψυχολόγο, είτε περιπτώσεις τακτικών καλούντων (επαναληπτικών κλήσεων), που συνήθως αναλαμβάνει ένας επαγγελματίας ψυχικής υγείας, παρέχοντας υπηρεσίες βραχείας υποστηρικτικής παρέμβασης.

Στόχος της παρουσίας είναι η ανάδειξη του εύρους των αιτημάτων που δέχεται η γραμμή, καθώς και η μελέτη περιπτώσεων που υπογραμμίζουν την επίδραση των διακρίσεων στη ψυχική υγεία και ευζωία των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων ή/ και των οικείων τους. Η συζήτηση

θα επικεντρωθεί στο ατομικό και συλλογικό τραύμα καθώς και τους τρόπους με τους οποίους αυτό προκύπτει: μέσα από ομο/αμφί/τρανσφοβικές συμπεριφορές και έμφυλους/ετεροκανονικούς διαχωρισμούς, προερχόμενοι από πλαίσια και περιβάλλοντα μη υποστηρικτικά όπως η οικογένεια, οι φίλοι, το εργασιακό, το σχολικό περιβάλλον ή και σε κάποιες περιπτώσεις το ψυχοθεραπευτικό δωμάτιο. Τέλος, σκοπός της παρουσίασης αποτελεί τόσο η επικέντρωση στις ιδιαίτερες προκλήσεις, αλλά και συγκεκριμένα και εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα λόγω των διακρίσεων και του κοινωνικού στίγματος, όσο και η έμφαση στην σημασία της επιβιωτικής στάσης των επαγγελματιών ψυχικής υγείας (gender affirmative care) όπως και στη στάση αποδοχής και συμπερίληψης που είναι απαραίτητο να υπάρχει οριζόντια στην παροχή υπηρεσιών ψυχικής υγείας για όλα τα άτομα ανεξαρτήτως σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας έκφρασης και χαρακτηριστικών φύλου.

14:30 - 16:00

ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΚΛΑΔΟΥ ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2)

Από την προσαρμογή στη συμπερίληψη: Μεταβαλλόμενες μορφές του μεταναστευτικού φαινομένου στη σύγχρονη Ελλάδα

Οργανωτής / Πρόεδρος: **Ε. Λαμπρίδης**

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Συζητητής: **Β. Παυλόπουλος**

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τα τελευταία χρόνια οι μεγάλες μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές μοιάζουν να διαμορφώνουν μια νέα πολυπολιτισμική πραγματικότητα στην Ελλάδα με την οποία συνδιαλέγονται τόσο οι μετανάστες/πρόσφυγες, όσο και οι γηγενείς. Η συμπερίληψη συνιστά το ζητούμενο μιας απαιτητικής διαδρομής που διανύουν οι πρόσφυγες προκειμένου να ενταχθούν στο νέο κοινωνικοπολιτισμικό τους παρόν. Αντίστοιχα, τα μέλη της κοινωνίας υποδοχής μοιάζουν να αναδιαπραγματεύονται τη θέση τους στο μεταβαλλόμενο πολυπολιτισμικό τοπίο. Σε μια τόσο ενδιαφέρουσα ερευνητική συγκυρία, η ψυχολογική έρευνα καλείται να ανταποκριθεί στις πολλαπλές επιστημονικές και κοινωνικές προκλήσεις που αναδύονται και να φωτίσει τις μεταβαλλόμενες όψεις του ζητήματος: αφενός να αναδείξει κρίσιμες πτυχές της προσαρμογής μεταναστών και προσφύγων στην Ελλάδα και, αφετέρου, να υπογραμμίσει καίριες ψυχολογικές μεταβλητές που συνδέονται με τις στάσεις των γηγενών. Στο παρόν συμπόσιο θα παρουσιαστούν ευρήματα από τέσσερις πρόσφατες έρευνες που μελετούν τόσο πρόσφυγες/μετανάστες, όσο και γηγενείς. Η εργασία των Κατέρη, Παπαστυλιανού και Καραδήμα αφορά στην ψυχολογική προσαρμογή μεταναστών στην Ελλάδα και καταθέτει ευρήματα που επισημαίνουν τον ρόλο του αντιλαμβανόμενου ρατσισμού στη διαδικασία του επιπολιτισμού και την επίδρασή του στην κατασκευή του εαυτού. Η εργασία των Παναγιωτόπουλου και Παυλόπουλου παρουσιάζει διαχρονικά στοιχεία σχετικά με την πρόβλεψη της προσαρμογής στην Ελλάδα αιτούντων άσυλο, στη βάση του μοντέλου της κοινωνικής ταυτότητας της αλλαγής ταυτότητας. Η εργασία των Παπαστυλιανού και Τσινού αναδεικνύει την επίδραση των κινήτρων χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην ψυχολογική και κοινωνικοπολιτισμική προσαρμογή γηγενών και μεταναστών εφήβων και περιλαμβάνει ευρήματα τα οποία υπογραμμίζουν τον διαμεσολαβητικό ρόλο της αυτοαποτελεσματικότητας, της μοναξιάς και της νοσταλγίας. Η εργασία των Λαμπρίδη και Μητροπούλου εστιάζει στη μελέτη του ρόλου που διαδραματίζουν οι στερεότυπες αντιλήψεις και η διακριτική προκατάληψη απέναντι στους πρόσφυγες στη διαπολιτισμική ευαισθησία των εκπαιδευτικών σε τάξεις υποδοχής προσφύγων μαθητών.

Ο ρόλος του αντιλαμβανόμενου ρατσισμού, του επιπολιτισμού, και της κατασκευής εαυτού στην ψυχολογική προσαρμογή μεταναστών στην Ελλάδα

Ε. Κατέρη¹, Α. Παπαστυλιανού² & Ε. Καραδήμα¹

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα έρευνα βασίστηκε στο μοντέλο άρνησης-ταύτισης (rejection-identification model), αναφορικά με τον επιπολιτισμό μεταναστών. Ο αντιλαμβανόμενος ρατσισμός, οι επιπολιτισμικές στρατηγικές, η κατασκευή εαυτού και η ψυχολογική προσαρμογή εξετάστηκαν ταυτόχρονα σε μετανάστες από την Αλβανία και την Ινδία που διέμεναν στην Ελλάδα (N = 233). Διατυπώθηκε η υπόθεση ότι ο αντιλαμβανόμενος ρατσισμός θα συνδέεται αρνητικά με την ψυχολογική προσαρμογή των μεταναστών, άμεσα και έμμεσα. Αναμενόταν θετική σχέση του αντιλαμβανόμενου ρατσισμού με τον διαχωρισμό και την αλληλοεξαρτώμενη κατασκευή εαυτού και αρνητική σχέση με την εναρμόνιση ή την αφομοίωση και την ανεξάρτητη κατασκευή εαυτού. Επιπλέον, εξετάστηκε ο διαμεσολαβητικός ρόλος του διαχωρισμού και ο ρυθμιστικός ρόλος της αλληλοεξαρτώμενης κατασκευής εαυτού στην σχέση αντιλαμβανόμενου ρατσισμού και ψυχολογικής προσαρμογής. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, ο αντιλαμβανόμενος ρατσισμός συνδεόταν με την κατάθλιψη άμεσα και έμμεσα. Λιγότερα συμπτώματα κατάθλιψης καταγράφηκαν σε μετανάστες που βίωναν ρατσισμό και επέλεγαν τον διαχωρισμό. Επίσης, μετανάστες με υψηλότερα επίπεδα αλληλοεξαρτώμενης κατασκευής εαυτού φάνηκε να προστατεύονται από την κατάθλιψη και το άγχος. Τα αποτελέσματα αυτά αναδεικνύουν ότι μετανάστες που βιώνουν ρατσισμό βελτιώνουν την ψυχολογική τους προσαρμογή με το να επικεντρώνονται στις σχέσεις με την εσω-ομάδα τους.

Η προσαρμογή των αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα ως διεργασία αλλαγής της κοινωνικής ταυτότητας: Μία διαχρονική μελέτη

A. Παναγιωτόπουλος¹, I. Giovanetti² & B. Παυλόπουλος¹

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²University of Padova

Αν και η κοινωνική απομόνωση σχετίζεται με την ελλιπή προσαρμογή των προσφύγων στις χώρες υποδοχής, οι υποκείμενοι κοινωνιο-ψυχολογικοί μηχανισμοί που συμβάλλουν στην κοινωνική απομόνωση και επηρεάζουν κατ' επέκταση την προσαρμογή τους δεν είναι επαρκώς κατανοητοί. Σύμφωνα με το Μοντέλο Κοινωνικής Ταυτότητας της Αλλαγής Ταυτότητας (SIMIC), η προσαρμογή στη χώρα υποδοχής εξαρτάται από (i) τη διατήρηση της συμμετοχής στις προμεταναστευτικές κοινωνικές ομάδες (οδός συνέχειας της κοινωνικής ταυτότητας), (ii) τη συμμετοχή σε νέες ομάδες μετά τη μετανάστευση (οδός εμπλουτισμού της κοινωνικής ταυτότητας), και (iii) την προσλαμβανόμενη συμβατότητα μεταξύ τους. Η ένταξη σε πολλαπλές ομάδες πριν την εκτόπιση από τη χώρα καταγωγής θεωρείται ότι διευκολύνει τις δύο οδούς. Η παρούσα μελέτη πάλιν τεσσάρων μηνών με δύο σημεία μέτρησης εξέτασε το μοντέλο SIMIC μεταξύ 60 αγγλόφωνων και γαλλόφωνων Αφρικανών αιτούντων άσυλο στην Ελλάδα (54 άντρες, μέση ηλικία 27,4 έτη). Το 77% του δείγματος βρισκόταν στην Ελλάδα λιγότερο από δύο χρόνια και το 23% μεταξύ 2-4 χρόνων. Το ποσοστό διατήρησης στην επαναμέτρηση ήταν 75%. Πολυεπίπεδες αναλύσεις έδειξαν ότι η διατήρηση των προμεταναστευτικών ομάδων και η ένταξη σε νέες ομάδες προέβλεπαν θετικά την κοινωνικοπολιτισμική και σωματική προσαρμογή και την αίσθηση ευημερίας. Η αυξημένη αίσθηση συνέχειας της κοινωνικής ταυτότητας στην αρχική μέτρηση οδήγησε σε αύξηση της σωματικής προσαρμογής και ευημερίας τέσσερις μήνες αργότερα. Η ένταξη σε πολλαπλές κοινωνικές ομάδες πριν την εκτόπιση προέβλεπε βελτιωμένους δείκτες προσαρμογής στη δεύτερη μέτρηση, διαμέσου των δύο ταυτοτικών οδών τέσσερις μήνες νωρίτερα. Επιπλέον, βρέθηκαν αλληλεπιδράσεις μεταξύ της προσλαμβανόμενης συμβατότητας και των δύο ταυτοτικών οδών κατά την αρχική μέτρηση, οι οποίες προέβλεψαν τους δείκτες προσαρμογής τέσσερις μήνες αργότερα. Σε γενικές γραμμές, τα παραπάνω ευρήματα είναι σύμφωνα με το θεωρητικό μοντέλο, υποδηλώνοντας ότι οι διεργασίες αλλαγής της κοινωνικής ταυτότητας που εκτυλίσσονται στον χρόνο είναι σημαντικές προκειμένου να κατανοήσουμε και να προωθήσουμε την προσαρμογή των προσφύγων στις χώρες υποδοχής.

Χρηματοδότηση: Η ερευνητική εργασία υποστηρίχθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της «3ης Προκήρυξης ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για Υποψήφιους/ες Διδάκτορες» (Αριθμός Υποτροφίας: 5220)

Μέσα κοινωνικής δικτύωσης και προσαρμογή γηγενών και μεταναστών εφήβων στην Ελλάδα

A. Παπαστυλιανού & A. Τσινού

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η προσαρμογή των εφήβων μεταναστών, ως απόκριση στις απαιτήσεις που συνεπάγεται η μετεγκατάσταση σε μια καινούρια χώρα, πραγματοποιείται μέσα από μια σειρά ψυχολογικών και κοινωνικοπολιτισμικών αλλαγών. Στις διεργασίες επιπολιτισμοποίησης, η ψηφιακή τεχνολογία και ειδικότερα η ενασχόληση με τα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης (ΜΚΔ) επιδρά σημαντικά στην κοινωνικοποίηση, την προσαρμογή και τη διαμόρφωση ταυτότητας των εφήβων. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη της επίδρασης των κινήτρων χρήσης των ΜΚΔ στην ψυχολογική και κοινωνικοπολιτισμική προσαρμογή των γηγενών και μεταναστών εφήβων. Περαιτέρω, εξετάζεται ο διαμεσολαβητικός ρόλος της αυτοαποτελεσματικότητας, της μοναξιάς και της νοσταλγίας στην παραπάνω σχέση. Τα κίνητρα χρήσης των ΜΚΔ που μελετώνται είναι η διασκέδαση, η διαφυγή, η επικοινωνία, το συναίσθημα, η συντροφιά, η ενημέρωση και η νοσταλγία-ανήκειν. Το δείγμα αποτελείται από 380 εφήβους, ηλικίας 13 έως 17 ετών, εκ των οποίων 259 είναι γηγενείς και 121 είναι μετανάστες. Η ανάλυση των δεδομένων βασίστηκε στο μοντέλο δομικών εξισώσεων. Σύμφωνα με τα ευρήματα, η χρήση των ΜΚΔ έχει τόσο θετικές όσο και αρνητικές επιδράσεις, με τα κίνητρα χρήσης να καθορίζουν την έκταση της προσαρμογής. Τέλος, επιβεβαιώθηκε ο διαμεσολαβητικός ρόλος της αυτοαποτελεσματικότητας, τη μοναξιάς και της νοσταλγίας στη σχέση ανάμεσα στα κίνητρα χρήσης των ΜΚΔ και την προσαρμογή των εφήβων μεταναστών. Τα ευρήματα συζητούνται σε συνάρτηση με την υπάρχουσα βιβλιογραφία.

Διαπολιτισμική ευαισθησία εκπαιδευτικών τάξεων υποδοχής προσφύγων μαθητών:

Ο ρόλος των στερεότυπων αντιλήψεων και της διακριτικής προκατάληψης

E. Λαμπρίδης & O. Μητροπούλου

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η διαπολιτισμική ευαισθησία των εκπαιδευτικών έχει αναδειχθεί σε κρίσιμη έννοια ως προς την αποτελεσματική ένταξη εθνοπολιτισμικά διαφορετικών μαθητών σε τάξεις υποδοχής. Η παρούσα έρευνα μελετά το εννοιολογικό περιεχόμενο του τρίπτυχου της διαπολιτισμικής ευαισθησίας (ετοιμότητα, ευαισθητοποίηση, επάρκεια) εκπαιδευτικών τάξεων υποδοχής προσφύγων μαθητών και συνάμα προσπαθεί να φωτίσει τη συμβολή των στερεότυπων αντιλήψεων και της διακριτικής προκατάληψης προς τους πρόσφυγες στη διαμόρφωση του συγκεκριμένου εννοιολογικού αρχιτεκτονήματος. Διενεργήθηκαν 12 ερευνητικές συνεντεύξεις ημιδομημένου τύπου με άνδρες και γυναίκες εκπαιδευτικούς που υπηρετούν σε τάξεις υποδοχής προσφύγων μαθητών. Οι συνεντεύξεις δομήθηκαν στους ακόλουθους άξονες: Διαπολιτισμική ευαισθησία σύμφωνα με το σχετικό μοντέλο των Chen και Starosta, στερεότυπες αντιλήψεις για την προοπτική κοινωνικής και εκπαιδευτικής ενσωμάτωσης των προσφύγων μαθητών και προκατάληψη κατά της συγκεκριμένης κοινω-

νικής ομάδας. Για την ανάλυση του λόγου των συμμετεχόντων επιλέχθηκε η μέθοδος της ανάλυσης περιεχομένου. Τα ευρήματα φαίνεται να υποδεικνύουν την ύπαρξη στερεότυπων αντιλήψεων ως προς την κοινωνική ενσωμάτωση και την εκπαιδευτική συμπερίληψη των προσφύγων μαθητών. Επίσης, φαίνεται ότι οι συμμετέχοντες εκδηλώνουν διακριτική προκατάληψη κατά της κοινωνικής ομάδας των προσφύγων. Οι στερεότυπες αντιλήψεις και η διακριτική προκατάληψη αναδεικνύονται ως δομικά στοιχεία της διαπολιτισμικής ευαισθησίας των συμμετεχόντων, οι οποίοι επικαλούμενοι την περιορισμένη ενημέρωση και εκπαίδευσή τους σε ζητήματα διαπολιτισμικής εκπαίδευσης αιτιολογούν και τεκμηριώνουν την περιορισμένη διαπολιτισμική τους επάρκεια και ετοιμότητα ως προς τους πρόσφυγες μαθητές τους. Τα ευρήματα συζητούνται περαιτέρω στη βάση της κοινωνικής ψυχολογίας των διομαδικών σχέσεων.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 6 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3)

Εκπαίδευση - Διαφορετικότητα

Προεδρείο: **Μ. Αναστασάκης, Πανεπιστήμιο Κρήτης**

Η επίδραση του μαθηματικού άγχους και του γένους στην μαθηματική απόδοση

Δ. Γκιουζέπας & Μ. Κλάδος

University of York Europe Campus (CITY College)

Η επίδραση του γένους, και του μαθηματικού άγχους (ΜΑ) στην μαθηματική απόδοση έχει διερευνηθεί αρκετά, ωστόσο υπάρχουν αρκετές αντιφάσεις σε αυτόν τον τομέα της έρευνας. Η παρούσα έρευνα σχεδιάστηκε για να αντιμετωπίσει την προαναφερόμενη απώλεια πρόσφατων δεδομένων, συμβάλλοντας στο πεδίο, σχετικά με την επίδραση του γένους και του μαθηματικού άγχους στην μαθηματική απόδοση. Επιπλέον, ορίσαμε ως συμπληρωματικό στόχο να εξερευνήσουμε την εγκυρότητα, και αξιοπιστία διαφόρων άλλων εργαλείων μέτρησης του ΜΑ. Κατά την διάρκεια της έρευνας μας, μετρήσαμε το ΜΑ, και την απόδοση των συμμετεχόντων τόσο σε διάφορες αλγεβρικές πράξεις (πρόσθεση, αφαίρεση, πολλαπλασιασμός, και διαίρεση) όσο και σε καθημερινά προβλήματα αριθμητικής και ανάλυσης κινδύνων. Το παρόν πείραμα διεξάχθηκε σε δύο φάσεις. Αρχικά, οι συμμετέχοντες καλούνταν να απαντήσουν στα Abbreviate Math Anxiety Scale (AMAS)(Hopko et al., 2003), Single-Item Math Anxiety scale (SIMA)(Núñez-Peña et al., 2014), και Berlin Numeracy Task (BNT)(Cokely et al., 2012) ερωτηματολόγια. Έπειτα, σε όσους υπερίσχυε χαμηλό ή υψηλό μαθηματικό άγχος (υπολογισμένο με βάση το AMAS 20th και 80th εκατοστημόριο), κλήθηκαν να συμμετάσχουν και στην δεύτερη φάση της έρευνας μας, όπου εκεί ζητήθηκαν να απαντήσουν στο abbreviated Math Anxiety Rating Scale (aMARS) (Suinn & Winston, 2003) και στο σετ των προαναφερόμενων μαθηματικών πράξεων. Τα αποτελέσματά μας έδειξαν, μια στατιστικώς σημαντική δράση του ΜΑ στην μαθηματική απόδοση ($F(1, 32) = 17.47, p < .001$). Ωστόσο, η επίδραση του γένους στη μαθηματική απόδοση δεν φαίνεται να ήταν στατιστικώς σημαντική. Όσον αφορά τον επιπρόσθετο στόχο της έρευνας μας, καταφέραμε να βρούμε στοιχεία που να δείχνουν πως το ερωτηματολόγιο SIMA ήταν ένας έγκυρος, και αξιόπιστος τρόπος μέτρησης, σε σύγκριση με το AMAS ($r = 0.95, p < .001$). Εν κατακλείδι, μελλοντικές έρευνες στον τομέα αυτόν είναι απαραίτητες, δεδομένου ότι χρειαζόμαστε περισσότερες μελέτες για το ΜΑ, ώστε να κατανοήσουμε καλύτερα τόσο τον μηχανισμό του όσο και το πως επηρεάζει τις υπόλοιπες γνωστικές διεργασίες.

Χρηματοδότηση: University of York Europe Campus, CITY College

Ερμηνευτικές προσεγγίσεις της ειδικής μαθησιακής αναπηρίας: Ζητήματα νοηματοδότησης και ετικετοποίησης στο πλαίσιο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης

Τ. Μούσουρα

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα ανακοίνωση αποτελεί μέρος μεγαλύτερης έρευνας μελέτης περίπτωσης ενός παιδαγωγικού τμήματος πανεπιστημιακής εκπαίδευσης (εφεξής ΤΠΕ). Οι –κατά συγκυρία– αθέατες μαθησιακές προκλήσεις καθώς και η ερμηνευτική προσέγγιση αυτών αποτελούν το θέμα προβληματισμού της παρούσας ανακοίνωσης. Ο όρος Ειδική Μαθησιακή Αναπηρία (εφεξής ΕΜΑ) χρησιμοποιείται υπό το πρίσμα της κοινωνικής προσέγγισης, καθώς αναφέρεται σε παράγοντες πέραν του πεδίου μιας μαθησιακής πρόκλησης σε ατομικό επίπεδο και άπτεται παραγόντων που αφορούν την εκπαιδευτική και κοινωνική ολότητα. Η ίδια η ύπαρξη διαφόρων ονομάτων για το ίδιο φαινόμενο –μαθησιακή διαταραχή, ειδική μαθησιακή δυσκολία, δυσλεξία– προδίδει την κοινωνική διάσταση του θέματος.

Τα δεδομένα στα οποία θα γίνει αναφορά συγκεντρώθηκαν μέσω μεικτής μεθόδου με σκοπό την τριγωνοποίηση αυτών. Οι ποιοτικές μέθοδοι διερεύνησης περιλαμβάνουν δέκα (10) συνεντεύξεις με φοιτήτριες με ΕΜΑ και δεκαπέντε (15) συνεντεύξεις με μέλη το ακαδημαϊκού προσωπικού· βάσει της ποσοτικής μεθόδου αναφορά θα γίνει σε δεδομένα από εκατόν εξήντα πέντε (165) ερωτηματολόγια συμπληρωμένα από φοιτητές/-ήτριες τρίτου και άνω έτους του τμήματος.

Στο ΤΠΕ, η έρευνα ανέδειξε την ιατρικοποίηση της «ειδικής εκπαιδευτικής ανάγκης» λόγω της ύπαρξης στερεοτυπικών αντιλήψεων του φοιτητικού πληθυσμού σχετικά με την πρόληψη, «θεραπεία» και απόδοση θετικών χαρακτηριστικών όσον αφορά την ΕΜΑ. Προβληματισμοί ανέκυψαν από πλευράς ακαδημαϊκού προσωπικού και φοιτητριών με ΕΜΑ ως προς την ηλικία, αλλά και τα υποκειμενικά κριτήρια απόδοσης μιας τέτοιας ετικέτας. Αντίστοιχα, σκεπτικισμός υπήρξε γύρω από την χρήση της ετικέτας, η οποία, εκ πρώτης ωφελεί, ωστόσο κεκαλυμμένα τελικά προάγει –αντί να εξαλείφει– τον διαχωρισμό και την κατηγοριοποίηση των ανθρώπων. Η διαπραγμάτευση των ζητημάτων που προέκυψαν στην έρευνα συζητάται υπό το πρίσμα της επίτευξης μιας «κανονικότητας», της οποίας τα επίπλαστα υφιστάμενα όρια επίσης τίθενται υπό αμφισβήτηση όσον αφορά την ΕΜΑ.

Η νοηματοδότηση της αναπηρίας και της διαφορετικότητας στα αναλυτικά προγράμματα της προσχολικής εκπαίδευσης

Ε. Ντεροπούλου Ντέρου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η πολυπλοκότητα προσδιορισμού της αναπηρίας οδήγησε στην ανάπτυξη θεωρητικού διαλόγου στο πλαίσιο των Σπουδών στην Αναπηρία ο οποίος χαρακτηρίζεται από πολυφωνία, αλλά και από μια ενοποιητική αρχή της απόρριψης του ιατρικού μοντέλου ως βάση κατανόησης της βλάβης και της αναπηρίας. Η θεωρητικοποίηση της αναπηρίας κινείται σε διαφορετικούς άξονες μέσω ποικίλων ερμηνευτικών προσεγγίσεων που άλλοτε εστιάζουν στην πολιτική των δομών, και στην πολιτική της ταυτότητας και άλλοτε κινούνται στην κατεύθυνση των βιολογικών, κοινωνικών και βιο-κοινωνικών προσεγγίσεων της βλάβης. Η εισήγηση διαπραγματεύεται τον τρόπο αντίληψης της διαφορετικότητας στα αναλυτικά προγράμματα σπουδών της προσχολικής εκπαίδευσης. Λαμβάνοντας υπόψη την έννοια της «πρακτικής του λόγου» και ότι η γλώσσα διαμορφώνει τις μεταξύ των ανθρώπων σχέσεις, θα επιχειρηθεί η διαπραγμάτευση της νοηματοδότησης των λέξεων «αναπηρία» και «διαφορετικότητα» στα θεσμικά κείμενα των αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών της προσχολικής εκπαίδευσης στο πλαίσιο της ενταξιακής προσέγγισης της εκπαίδευσης. Τα αναλυτικά προγράμματα δεν προσφέρουν απλώς γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες, αλλά είναι σε θέση να προβάλουν και ευνοήσουν συγκεκριμένες ιστορίες και εμπειρίες και να αποκλείσουν ή να σιωπήσουν φωνές ομάδων μικρότερης δυναμικής.

Μαθηματικά και αρνητικά γεγονότα ζωής: Μια πολιτισμική-ιστορική προσέγγιση

Μ. Αναστασάκης & Ε. Βασιλάκη

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Τα αρνητικά και συγκινησιακά φορτισμένα γεγονότα που βιώνει ένα άτομο κατά τη διαδικασία μάθησης των μαθηματικών μπορεί να προκαλέσουν -ανάμεσα σε άλλα- άγχος, μειωμένη επίδοση και έλλειψη κινήτρου. Στην περίπτωση μάλιστα των εκπαιδευτικών, τέτοιου είδους εμπειρίες μπορεί να ανακυκλώνονται, με αποτέλεσμα οι ίδιοι να αναπαράγουν τις συμπεριφορές που βίωσαν και να δημιουργούν -συνειδητά ή μη- αρνητικές συγκινήσεις στους μαθητές και τις μαθήτριες τους. Έχοντας κατά νου τον περιορισμένο αριθμό σχετικών ερευνών (ειδικά σε ελληνικό πληθυσμό), σκοπός της παρούσας ποιοτικής μελέτης είναι να διερευνήσει την επίδραση που έχουν τα αρνητικά γεγονότα ζωής στα μαθηματικά κατά την εκπαίδευση των μελλοντικών δασκάλων. Για την επίτευξη των ερευνητικών μας στόχων, πραγματοποιήσαμε συνεντεύξεις με 24 προπτυχιακούς φοιτητές και προπτυχιακές φοιτήτριες που φοιτούν σε παιδαγωγικό τμήμα δημοτικής εκπαίδευσης. Τα δεδομένα που προέκυψαν ερμηνεύθηκαν με βάση την πολιτισμική-ιστορική θεωρία του Vygotsky και συγκεκριμένα την έννοια του *perezhivanie*, σύμφωνα με την οποία η επίδραση των αρνητικών γεγονότων ζωής εξαρτάται όχι μόνο από το περιεχόμενο αλλά και από τον τρόπο με τον οποίο το άτομο αντιλαμβάνεται και νοηματοδοτεί μια κατάσταση. Τα αποτελέσματα μας δείχνουν ότι η πλειοψηφία των μελλοντικών εκπαιδευτικών έχουν βιώσει αρνητικά γεγονότα ζωής στα μαθηματικά κατά την πρωτοβάθμια εκπαίδευση τους ενώ συνήθως επιλέγουν να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες που προκύπτουν από αυτά εστιάζοντας στο περιεχόμενο των μαθηματικών και όχι στη συγκινησιακή φόρτιση που τα συνοδεύει.

Χρηματοδότηση: Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Μηνύματα επίδοσης – αποφυγής στην τάξη: η διακριτή επίδρασή τους στην ακαδημαϊκή επίδοση, την αυτονομία και το συναίσθημα. Έρευνα σε μαθητές δημοτικού σχολείου

Ν. Γκερτσάκης¹ & Γ. Σιδερίδης²

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι στόχοι επίτευξης της τάξης περιγράφουν τον τύπο του στόχου επίτευξης (μάθησης ή επίδοσης), στον οποίο οι εκπαιδευτικές πρακτικές δίνουν έμφαση. Οι εκπαιδευτικοί είναι προσανατολισμένοι είτε στη μάθηση, είτε στην επίδοση και δεν ενθαρρύνουν συνήθως τους/τις μαθητές/τριες να επικεντρώνονται στην αποφυγή της αποτυχίας ή στο να μη φανούν ανεπαρκείς στα μάτια των συμμαθητών/τριών τους. Παραβλέπεται ωστόσο το ενδεχόμενο τα μηνύματα επίδοσης - αποφυγής στις τάξεις να μεταφέρονται με έναν έμμεσο τρόπο, ειδικά στους πιο αδύνατους μαθητές. Σκοπός – και πρόκληση – για την παρούσα έρευνα ήταν ανάδειξη της ύπαρξης μιας συνθήκης επίδοσης - αποφυγής με διακριτά αποτελέσματα σε σχέση με τις υπόλοιπες συνθήκες. Σύμφωνα με τον ερευνητικό σχεδιασμό, στο μάθημα της ελληνικής γλώσσας, 59 μαθητές/τριες Στ' τάξης κλήθηκαν να εργαστούν, σε διαφορετικές κάθε φορά συνθήκες επίτευξης (μάθησης, επίδοσης-προσέγγισης & επίδοσης-αποφυγής), που δημιουργήθηκαν μέσα από διδακτικές πρακτικές των εκπαιδευτικών. Στο τέλος κάθε παρέμβασης συμπληρώθηκαν κλίμακες για τους αντιλαμβανόμενους στόχους επίτευξης, την υποστήριξη της αυτονομίας και την συναισθηματική εμπλοκή. Εξαιτίας της «εμφωλευμένης», πολύ-επίπεδης δομής των δεδομένων (μετρήσεις «εντός ατόμων» και μετρήσεις σε «άτομα εντός ομάδων») χρησιμοποιήθηκαν πολυ-επίπεδα μοντέλα ανάλυσης (στατιστικό πρόγραμμα HLM 7). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι μαθητές/τριες ήταν σε θέση να ξεχωρίσουν την κατεύθυνση της προσέγγισης από την κατεύθυνση της αποφυγής στα σχετιζόμενα με στόχους επίτευξης μηνύματα της τάξης. Επιπρόσθετα, στη συνθήκη επίδοσης - αποφυγής, οι μαθητές/τριες παρουσίασαν τα χαμηλότερα επίπεδα ακαδημαϊκής επίδοσης, αίσθησης υποστήριξης της αυτονομίας, εμπειρίας ροής και θετικού συναισθήματος. Με δεδομένες τις επιβλαβείς επιδράσεις των στόχων επίδοσης - αποφυγής σε πληθώρα σχετικών με την επίτευξη

αποτελεσμάτων, είναι σημαντικό οι εκπαιδευτικοί να εξοβελίσουν τα μηνύματα επίδοσης - αποφυγής από την τάξη και να ενθαρρύνουν τα παιδιά να προσπαθούν να επιτύχουν, παρά να αποφύγουν την αποτυχία.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 4 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α 1)

Η συμπερίληψη της τέχνης

Οργανωτής / Πρόεδρος & Συζητητής: **Σ. Κρασσανάκης**,

Ινστιτούτο Δραματοθεραπείας ΑΙΩΝ, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στην παρουσίαση μας επιχειρούμε να αναδείξουμε τη λειτουργικότητα της τέχνης ως αποτελεσματικό μέσον στη διαδικασία αντιμετώπισης των προβλημάτων των εφήβων προσφύγων.

Εφαρμόζοντας τη Δραματοθεραπευτική τεχνική «Το ταξίδι του ήρωα» του Robert Landy που βασίζεται στο βιβλίο του Joseph Campbell «Ο ήρωας με τα χίλια πρόσωπα», ακολουθούμε τα επόμενα έξι βήματα του ταξιδιού του νεαρού εφήβου μέσα από την εκδραμάτιση και το παίξιμο των εκάστοτε ρόλων.

1. Ονομασία του ήρωα και τα χαρακτηριστικά του
2. Στόχος του ήρωα
3. Βοηθοί του στην επίτευξη των στόχων
4. Τα εμπόδια που συναντά στην πορεία του
5. Κυρίως δράση για την επίτευξη του στόχου του
6. Επιστροφή, τι συμβαίνει στο τέλος

Κατά τη διάρκεια των δράσεων αξιοποιούμε τα πολιτισμικά στοιχεία των προσφύγων, μύθους, τραγούδια, μουσικές, παραμύθια, αντικείμενα και χορούς με στόχο τη δημιουργία μια δραματικής γλώσσας προκειμένου να επικοινωνήσουμε μαζί τους.

Αξιοποιούμε την αισθητική απόσταση και τη μεταφορά, αναπόσπαστα δραματοθεραπευτικά εργαλεία προκειμένου να δουλέψουμε με δύσκολα και ευάλωτα κομμάτια της προσωπικότητας τους στην κατεύθυνση της συμπερίληψης τους στη νέα πραγματικότητα που έχουν βρεθεί.

Η Δραματοθεραπεία ως βοηθός στην πορεία αναζήτησης ταυτότητας του έφηβου πρόσφυγα

Χ. Βαζούκνης

Πανελλαδική Ένωση για την Ψυχοκοινωνική Αποκατάσταση και την Επαγγελματική Επανάταξη (ΠΕΨΑΕΕ), Ομοσπονδία Φορέων Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης και Ψυχικής Υγείας «ΑΡΓΩ»

Η εφηβεία είναι ένα εξαιρετικά σύνθετο, δημιουργικό φαινόμενο σωματο-ψυχικής ανέλιξης, το οποίο καθορίζεται από πολλαπλές διαστάσεις κοινωνικού, συμβολικού, σωματικού και ψυχολογικού γίνεσθαι, που οδηγούν σε μια μοναδική κάθε φορά ριζική αναμόρφωση του πρώην παιδιού. Πρόσφυγες και μετανάστες ναυαγούν στις ελληνικές ακτές, έχοντας υποστεί πολλαπλές απώλειες. Οι πρόσφυγες είναι εξ ορισμού αντιμετώπιμοι με πολλαπλά πένθη: πένθος για τον τόπο και τη ζωή που άφησαν πίσω τους, πολλές φορές ανεπιστρεπτή. Πένθος για αγαπημένα πρόσωπα που πέθαναν στις καταστροφές. Πένθος για τα τμήματα του εαυτού τους που δεν θα ξαναβρούν, όπως την υγεία τους που είναι κατεστραμμένη από βασιανιστήρια, την κοινωνική, οικονομική ή επαγγελματική θέση κ.α. Παράλληλα αντιμετωπίζουν μια λιγότερη εμφανή αλλά μείζονα κρίση ταυτότητας εξαιτίας α) διεργασιών πένθους και β) της ανάγκης προσαρμογής στη χώρα υποδοχής, χώρα τράνζιτ, με ανάλογη προσαρμογή της ταυτότητας τους. Οι άνθρωποι αυτοί δεν έχουν τις περισσότερες φορές την ευκαιρία να αποχαιρετήσουν με ομαλό τρόπο κομμάτια της παλιάς τους ζωής και στον καινούριο τόπο βιώνουν εκ νέου την αστάθεια. Μέσα σε κλίμα αβεβαιότητας, μοιάζουν να απουσιάζουν τα τελετουργικά εκείνα που θα επιτρέψουν να γεφυρωθεί το «παλιό» και το «καινούριο», ώστε να είναι πιο ανώδυνα τα περάσματα. Για έναν πληθυσμό προσφύγων είναι αναγκαίο τα κατακερματισμένα κομμάτια του εαυτού να αντιμετωπιστούν κατάλληλα, ώστε πλαίσιο και ταυτότητα, εμπειρία και ιστορία, αξία και νόημα να ξανασυνδεθούν μεταξύ τους. Η Δραματοθεραπεία, με ρίζες στα τελετουργικά και τις παραδοσιακές θεραπευτικές πρακτικές των αυτόχθονων πολιτισμών όλου του κόσμου, λειτουργώντας διαπολιτισμικά και με τελετουργικό τρόπο, μπορεί να το πετύχει αυτό και να υποστηρίξει τέτοιες μεταβάσεις. Μέσω της δραματοθεραπευτικής διεργασίας αποδίδεται σχήμα και μορφή στο χάος των συναισθημάτων και στις συγκρουσιακές εσωτερικές καταστάσεις, που χωρίς τη χρήση της μεταφοράς θα ήταν πάρα πολύ δύσκολο να αφομοιωθούν, αλλά και να εκφραστούν.

Συντονίζοντας μια δραματοθεραπευτική ομάδα ασυνόδετων ανηλίκων - Φωτίζοντας τη διεργασία - Το βίωμα του θεραπευτή

Ο. Τσικαλάκη

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου

Η δραματοθεραπευτική εργασία με έφηβους ασυνόδευτους ανήλικους ήταν ιδιαίτερα προκλητική λόγω των διττών δυσκολιών που φέρουν: τις πολλαπλές απώλειες που είναι χαρακτηριστικές του προσφυγικού πληθυσμού, ενώ ταυτόχρονα βιώνουν τις αναπτυξιακές

προκλήσεις της περιόδου της εφηβείας. Στο προφίλ αυτό έρχονται να προστεθούν οι δυσκολίες επικοινωνίας, με το εμπόδιο της διαφορετικής γλώσσας, και την παρουσία διερμηνέα ως βασικό κομμάτι της διαδικασίας, και οι πολιτισμικές διαφορές.

Στην ομάδα αυτή ήρθαμε αντιμέτωποι με τα τραυματισμένα κομμάτια, αλλά και την ψυχική ανθεκτικότητα των εφήβων, που ο καθένας έφερε την μοναδική και περίπλοκη προσωπική του ιστορία.

Χρειάστηκε να αφουγκραστούμε τις ιδιαίτερες ανάγκες της ομάδας για να μπορέσουμε να ανταποκριθούμε σε αυτές.

Το βίωμα του πένθους ήταν παρόν στην ομάδα μέσα από όλα τα στάδια του, ενώ στα αρχικά στάδια της ομάδας εκφραζόταν κυρίως μέσα από το συναίσθημα του θυμού που οι θεραπευτές καλούσαν να το νοηματοδοτήσουν και να το εμπεριέξουν. Οι έντονες διακυμάνσεις στη συμμετοχή των μελών, οι παλινδρομήσεις σε προηγούμενα στάδια, οι αποχωρήσεις, η εκδραμάτιση, οι σιωπές, οι δυσκολίες στη λεκτικοποίηση ήταν βασικά χαρακτηριστικά της διεργασίας της ομάδας.

Τα έντονα συναισθήματα αβεβαιότητας, ανασφάλειας, έλλειψης σταθερότητας και ματαίωσης μεταφέρονται στους θεραπευτές που καλούνται να τα αντέξουν, να διαχειριστούν και να εμπεριέξουν την προσωπική τους ματαίωση και να παραμείνουν παρόντες και σταθεροί ανταποκρινόμενοι στο ασυνείδητο αίτημα της ομάδας. Καλούνται επίσης να επεξεργαστούν την απώλεια από τις αιφνίδιες αποχωρήσεις και να διαφυλάξουν τη συνοχή της ομάδας.

Σε αυτό το όμορφο και δύσκολο ταξίδι πολύ σημαντικό ρόλο έπαιξε η ασφάλεια στη σχέση των θεραπευτών, που επέτρεψε τη δημιουργία ενός ασφαλούς πλαισίου που μπορούσε να «κρατήσει» τους εφήβους που διέρχονται αυτή τη δύσκολη μετάβαση.

Μια φορά κι έναν καιρό.. ήταν και δεν ήταν ...Αφγανιστάν Σχιστό κι ακόμη παραπέρα! - Τα παραμύθια και το θέατρο σε μια δραματοθεραπευτική αφήγηση με στόχο την προσωπική ανάπτυξη των προσφύγων

Τ. Στεργιούλης

ΑΡΣΙΣ ΜΚΟ

Μέσα από την παρουσίαση μου θα αναφερθώ σε ένα εργαστήρι δραματοθεραπείας, όπου είχα τον ρόλο του συντονιστή, με αφήγηση και καταγραφή παραμυθιών, στο οποίο συμμετείχαν ασυνόδετοι ανήλικοι πρόσφυγες.

Το εργαστήριο παραμυθιού – θεάτρου για την προσωπική ανάπτυξη των συμμετεχόντων, έλαβε χώρα το καλοκαίρι του 2020 στα πλαίσια της μη τυπικής εκπαίδευσης ανήλικων προσφύγων στον χώρο της βιβλιοθήκης του Camp στη Δομή φιλοξενίας του Σχιστού.

Η εφηβεία είναι μια από τις γρήγορες φάσεις της ανθρώπινης ανάπτυξης, με την έννοια ότι κατά τη διάρκεια της, σε μικρό χρονικό διάστημα λαμβάνουν χώρα πολλές αλλαγές σε σωματικό και ψυχικό επίπεδο. Κύριος στόχος της είναι η αναζήτηση ταυτότητας.

Δεν υπάρχει λαός που να μην έχει παραμύθια και δεν υπάρχουν ιστορικοί περίοδοι και πολιτισμοί που να μην έχουν αναδείξει τα δικά τους προφορικά ή γραπτά παραμύθια. Η γλώσσα των παραμυθιών προσφέρεται για δραματοθεραπευτική επεξεργασία διότι είναι ενοποιητική, οικουμενική, ασυνείδητη, ταυτόχρονα όμως αφήνει μεγάλα περιθώρια για το διαφορετικό και την εμφάνιση των εθνικών πολιτισμικών διαφορών και την αποδοχή τους.

Θα γίνει αναφορά στα είδη των παραμυθιών, στη δομή τους και στα αφηγηματικά χαρακτηριστικά τους.

Οι στόχοι της ομάδας ήταν:

- Ενίσχυση και βελτίωση δεξιοτήτων των μελών με την αφήγηση και την καταγραφή παραμυθιών από την πατρίδα τους.
- Έκφραση συναισθημάτων (θετικών-αρνητικών) των μελών.
- Έκφραση και ανάπτυξη του δημιουργικού εαυτού.
- Καλλιέργεια αυτοεκτίμησης.

Στη δραματοθεραπευτική διαδικασία αξιοποιήσαμε τις τεχνικές της αφήγησης ιστοριών της Alida Gersie καθώς και τις τεχνικές της αυτοβιογραφικής και εθνογραφικής performance της Susana Pedznik.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 5 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α4)

Συμπόσιο Δικτύου ΛΟΑΤΚΙ+ - Εργαστηρίου Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο: Αναπαραστασιακές έρευνες για την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα

Οργανώτρια / Πρόεδρος: **Α. Μαντόγλου**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Συζητητής: **Η. Τσακανίκος**

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Την περασμένη δεκαετία ψηφίστηκαν στη Βουλή τρία νομοσχέδια για τη συνταγματική κατοχύρωση των δικαιωμάτων των ατόμων που ανήκουν στη ΛΟΤΚΙ+ κοινότητα: το σύμφωνο συμβίωσης (2015), η αναγνώριση ταυτότητας φύλου (2017) και η δυνατότητα αναδοχής παιδιών από ομόφυλα ζευγάρια (2018). Ωστόσο, συχνά, παρατηρείται ότι παρόλο που τα δικαιώματα μειονοτικών ομάδων, όπως ΑμεΑ, προσφύγων, ψυχικά ασθενών, ΛΟΑΤΚΙ+, κ.ά., αναγνωρίζονται νομικά/θεσμικά, αυτά προσκρούουν σε παρωχημένες και δυνητικά επικίνδυνες αναπαραστάσεις. Ακόμη και στην περίπτωση της λεκτικής αποδοχής («άνθρωποι είναι και αυτοί»), που επιβάλει το πνεύμα των καιρών, δεν διαπιστώνεται εσωτερικευμένη αποδοχή, με αντίστοιχα συναισθήματα, ενώ καταγράφονται συμπεριφορές διάκρισης, συχνά ακραίας μορφής. Για παράδειγμα, σε πρόσφατο σχέδιο νόμου (11/05/2022), ενώ «απαγορεύεται η διενέργεια πρα-

κτικών μεταστροφής σε ευάλωτα άτομα», αναφέρεται ότι «οποιοσδήποτε εφαρμόζει σε άλλους πρακτικές μεταστροφής, πρέπει να εξασφαλίσει προηγουμένως τη ρητή συναίνεσή τους». Αφενός, δηλαδή, υπονοείται ότι η μεταστροφή ως προς την ταυτότητα φύλου και τον σεξουαλικό προσανατολισμό θεωρείται εφικτή και επιθυμητή, και το μόνο που διακυβεύεται είναι η συναίνεση ή μη του ατόμου, και, αφετέρου, υποβόσκει η πεποίθηση ότι με τη συναίνεση «νομιμοποιούνται» αντιεπιστημονικές πρακτικές, οι οποίες καταπατούν θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα. Είναι προφανές ότι η νομοσχεδιακή μεταβολή δεν σημαίνει αυτόματα ιδεολογική μεταστροφή και ουσιαστική αποδοχή. Στόχος του συμποσίου είναι να αναδειχθούν οι απόψεις, αντιλήψεις, στάσεις και συμπεριφορές των ανθρώπων για ζητήματα που αφορούν στη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα. Συγκεκριμένα, θα παρουσιαστούν εισηγήσεις σε θέματα: α) αναπαραστασιακής αποδοχής των νομοσχεδίων και της ανατροφής παιδιών από ομόφυλους γονείς στην Ελλάδα, β) στάσεων ετεροφυλόφιλου ενήλικου πληθυσμού υπό το πρίσμα των ηθικών θεμελίων και της ηθικής αποσύνδεσης, γ) διερεύνησης του ρόλου που διαδραματίζει το κοινωνικό φύλο, η θρησκεία και η πολιτική ιδεολογία στη διαμόρφωση στάσεων απέναντι στην αναγκαιότητα ορατότητας των ομοφυλόφιλων ατόμων και διεκδίκησης των δικαιωμάτων τους, και δ) θρησκευτικότητας και θρησκευτικών πρακτικών ως προς τον τρόπο που αυτές επηρεάζουν τις στάσεις απέναντι σε θέματα σεξουαλικότητας και φύλου.

Κοινωνικές αναπαραστάσεις της νομικής κατοχύρωσης των ομόφυλων ζευγαριών και της ανατροφής παιδιών από ομόφυλους γονείς

Κ. Μανιαδάκη¹, Α. Μαντόγλου², Κ. Βασιλείου¹ & Σ. Δεδότση¹

¹Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Στην Ελληνική Βουλή έχει ψηφιστεί νομοσχέδιο συμφώνου συμβίωσης για τη συνταγματική κατοχύρωση των ομόφυλων ζευγαριών και το δικαίωμα αναδοχής παιδιών από ομόφυλα ζευγάρια. Ωστόσο, δεν επιτρέπεται ακόμη η τεκνοθεσία από ομόφυλα ζευγάρια και δεν κατοχυρώνεται ο γονεϊκός ρόλος του ενός ομόφυλου γονέα απέναντι στο βιολογικό παιδί του/της συντρόφου του. Ωστόσο, πλήθος διεθνών ερευνών τεκμηριώνει ότι τα παιδιά που ανατρέφονται από ομόφυλους γονείς δεν διαφέρουν ως προς αυτά που ανατρέφονται από ετερόφυλους γονείς σε κανέναν τομέα της ανάπτυξης (Manning et al., 2014; Patterson, 2006). Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των κοινωνικών αναπαραστάσεων απέναντι στη νομική κατοχύρωση των ομόφυλων ζευγαριών και στην ανατροφή παιδιών από ομόφυλους γονείς. Μία αυτοσχέδια κλίμακα μέτρησης αντιλήψεων τύπου Likert (1=Διαφωνώ απόλυτα, 7=Συμφωνώ απόλυτα) συμπληρώθηκε από ευκαιριακό δείγμα (N=174, γυναίκες=120, άνδρες=54), με μέση ηλικία τα 30,8 έτη (T.A.=13.3). Το 64,3% του δείγματος ήταν ανώτατου εκπαιδευτικού επιπέδου ενώ το 43,1% ήταν φοιτητές/ήτριες. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι συμμετέχοντες διάκρινονται θετικά απέναντι στη νομική κατοχύρωση των ομόφυλων ζευγαριών (M=6.08, T.A.=1.54) και στο δικαίωμα αναδοχής (φιλοξενίας, φροντίδας) παιδιών από ομόφυλα ζευγάρια (M=5.09, T.A.=2, 12). Επίσης, φαίνεται να διαφωνούν με τη θέση ότι τα παιδιά που μεγαλώνουν σε ομόφυλες οικογένειες διαφέρουν ως προς την εξέλιξή τους από αυτά που μεγαλώνουν σε ετερόφυλες οικογένειες (M=2.49, T.A.=1.33), καθώς και με τη θέση ότι είναι σημαντική η διάκριση των δύο φύλων ως προς τον γονεϊκό ρόλο (M=3.62, T.A.=1.85). Επίσης, φαίνεται ότι οι γυναίκες είναι πιο υποστηρικτικές ως προς τα δικαιώματα και τον γονεϊκό ρόλο των ομόφυλων γονέων σε σχέση με τους άντρες, όπως και οι συμμετέχοντες που αυτοπροσδιορίζονται ως άθεοι ή αγνωστικιστές σε σχέση με τους χριστιανούς ορθόδοξους. Τα αποτελέσματα συζητούνται στο πλαίσιο της αναγκαιότητας πληρέστερης και ευρύτερης νομικής και συνταγματικής κατοχύρωσης της γονεϊκότητας των ομόφυλων ζευγαριών και της ανάπτυξης ακόμη θετικότερων κοινωνικών στάσεων και αντιλήψεων απέναντι στο ζήτημα αυτό.

Ο ρόλος των ηθικών θεμελίων, της ηθικής αποσύνδεσης και του αυτοαντιλαμβανόμενου αισθήματος αρρενωπότητας/θηλυκότητας στην διαμόρφωση των στάσεων προς τα ΛΟΑΤ άτομα

Η. Κασσάρας

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τα μέλη της ΛΟΑΤΚΙΑ2+ κοινότητας συνεχίζουν μέχρι και σήμερα να είναι δέκτες ανάρμοστων και άδίκων συμπεριφορών από ετεροφυλόφιλους συμπολίτες τους. Ως τώρα έχουν εντοπιστεί κάποιοι δείκτες που λειτουργούν ως προβλεπτικοί παράγοντες στάσεων προς μη ετεροφυλόφιλα άτομα. Το φύλο, το θρησκευτικό αίσθημα, ο συντηρητισμός, ο αυταρχισμός, η προηγούμενη επαφή και φιλία με μη ετεροφυλόφιλα άτομα αποτελούν παραδείγματα τέτοιων δεικτών. Παρ' όλα αυτά, προκύπτει η ανάγκη για βαθύτερη και πιο ολιστική διερεύνηση των αιτιών που επηρεάζουν τις στάσεις ετεροφυλόφιλων προς τα ΛΟΑΤ άτομα, αν μάλιστα ληφθεί υπόψη και το γεγονός πως η μεγάλη πλειοψηφία των ως τώρα ερευνών έχει εστιάσει σχεδόν αποκλειστικά στα ομοφυλόφιλα άτομα. Στην παρούσα έρευνα εισάγονται οι έννοιες της ηθικής (όπως αυτές περιγράφονται από την θεωρία των ηθικών θεμελίων), της ηθικής αποσύνδεσης και του αυτοαντιλαμβανόμενου αισθήματος αρρενωπότητας/θηλυκότητας σε μια προσπάθεια αναζήτησης πιο 'πυρνικών' αιτιών που οδηγούν τον ετεροφυλόφιλο πληθυσμό να τηρεί περισσότερο θετικές ή αρνητικές στάσεις προς τα ΛΟΑΤ άτομα. Το δείγμα αποτελούνταν από 608 άτομα που αυτοπαρουσιάστηκαν ως ετεροφυλόφιλα. Τα δεδομένα συνελέγησαν ηλεκτρονικά μέσω ερωτηματολογίου. Η χορήγηση έγινε με την τεχνική της ευκαιριακής δειγματοληψίας και της χιονοσιβάδας. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν τις δύο διαστάσεις των ηθικών θεμελίων (ΗΘ) ως τους ισχυρότερους παράγοντες πρόβλεψης στάσεων, με ισχυρότερη την συνεκτική διάσταση. Παράλληλα, η ηθική αποσύνδεση ρύθμιζε σε ένα βαθμό τη σχέση φύλου – στάσεων προς ΛΟΑΤ άτομα. Επίσης, ο ρόλος του αυτοαντιλαμβανόμενου αισθήματος αρρενωπότητας/θηλυκότητας έπαιξε καταλυτικό ρόλο σε κάποιες αναλύσεις, υπογραμμίζοντας διαφορές πέρα και

ανεξάρτητα από το φύλο των ετεροφυλόφιλων ατόμων. Συνολικά, οι αναλύσεις διαμεσολάβησης και ρύθμισης φανέρωσαν κοινά και διαφορετικά στοιχεία μεταξύ των υπό εξέταση μεταβλητών με την κύρια εστίαση να είναι στις διαστάσεις των ΗΘ και τα δύο φύλα. Η παρούσα συναφειακή έρευνα υπόκειται σε κάποιους περιορισμούς, που συζητούνται στο τέλος.

Θέλουμε να φαίνονται; Η επίδραση του φύλου, της θρησκείας και του πολιτικού αυτοπροσδιορισμού στη διαμόρφωση στάσεων απέναντι στην ορατότητα και τις διεκδικήσεις των ομοφυλόφιλων ατόμων

Κ. Βασιλείου¹, Α. Μαντόγλου², Κ. Μανιαδάκη¹ & Σ. Δεδότση¹

¹Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τα τελευταία χρόνια έχει συντελεστεί σημαντική πρόοδος στη χώρα μας σχετικά με την αναγνώριση βασικών δικαιωμάτων της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας. Ωστόσο, παραμένουν σημαντικές κοινωνικές προκλήσεις ως προς τη στάση των ετεροκανονικών ατόμων απέναντι στους ομοφυλόφιλους και την ουσιαστική αποδοχή της αναγκαιότητας για δημόσια ορατότητά τους και διεκδίκηση της νομοθετικής κατοχύρωσης των δικαιωμάτων τους. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση του ρόλου που διαδραματίζει το κοινωνικό φύλο, η θρησκεία και η πολιτική ιδεολογία στη διαμόρφωση και έκφραση στάσεων απέναντι στην αναγκαιότητα ορατότητας των ομοφυλόφιλων ατόμων και διεκδίκησης των κοινωνικών και συνταγματικών δικαιωμάτων τους. Η παρούσα ανακοίνωση εντάσσεται στα πλαίσια μιας ευρύτερης έρευνας για τις κοινωνικές αναπαραστάσεις απέναντι στη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα. Μία αυτοσχέδια κλίμακα μέτρησης αντιλήψεων τύπου Likert (1=Διαφωνώ απόλυτα, 7=Συμφωνώ απόλυτα) συμπληρώθηκε από ευκαιριακό δείγμα (N=174, γυναίκες=120, άνδρες=54), με μέση ηλικία τα 30,8 έτη (Τ.Α.=13.3). Το 64,3% του δείγματος ήταν ανώτατου εκπαιδευτικού επιπέδου ενώ το 43,1% ήταν φοιτητές/ήτριες. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, επικρατεί μια μάλλον ουδέτερη στάση σχετικά με την αναγκαιότητα ορατότητας των ομοφυλόφιλων (M=4.16, T.A.=0.81) και τις δημόσιες εκδηλώσεις ορατότητας (M=4.60, T.A.=1.60) και μία περισσότερο θετική στάση απέναντι στη διεκδίκηση δικαιωμάτων, όπως το σύμφωνο συμβίωσης (M=5.27, T.A.=1.38). Οι γυναίκες, οι αυτοπροσδιοριζόμενοι ως άθεοι/αγνωστικιστές και εκείνοι που δηλώνουν αριστερής πολιτικής ιδεολογίας εκδηλώνουν σταθερά θετικότερες στάσεις απέναντι στην αναγκαιότητα ορατότητας των ομοφυλόφιλων και στις δημόσιες εκδηλώσεις αυτής, καθώς και της διεκδίκησης των δικαιωμάτων τους σε σύγκριση με τους άνδρες, τους χριστιανούς ορθόδοξους και εκείνους που δηλώνουν δεξιές πολιτικής ιδεολογίας αντίστοιχα. Στη βάση των παραπάνω αποτελεσμάτων συζητείται ο σχεδιασμός δράσεων για την τροποποίηση δυσλειτουργικών κοινωνικών αναπαραστάσεων σχετικά με την αναγκαιότητα ορατότητας των ομοφυλόφιλων ατόμων και αποδοχής των διεκδικήσεών τους για τα κοινωνικά και συνταγματικά τους δικαιώματα. Επίσης, αναδεικνύονται οι ειδικότερες ομάδες-στόχοι στις οποίες είναι σημαντικό να επικεντρωθούν οι σχετικές δράσεις για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητάς τους και της γενίκευσης μια ευνοϊκότερης στάσης αναγνώρισης, αποδοχής και υποστήριξης της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 6 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β 1)

Τεχνολογικά διαμεσολαβημένες μορφές επικοινωνίας και ψηφιακή πραγματικότητα

Οργανώτρια / Πρόεδρος & Συζητήτρια: **Α. Γαζή**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Το συγκεκριμένο Συμπόσιο εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο η φυσική πραγματικότητα διαμεσολαβείται από την ψηφιακή μέσω της χρήσης της τεχνολογίας. Στόχος μας αποτελεί η διερεύνηση των αλληλεπιδράσεων εντός των τεχνολογικών πλατφορμών καθώς και η παρουσίαση και ανάλυση του πολύπλοκου πλαισίου εντός του οποίου παράγεται το νόημα της διαμεσολαβημένης αλληλεπίδρασης.

Παράλληλο στόχο μας αποτελεί η διερεύνηση της επένδυσης του ατόμου στην ψηφιακά διαμεσολαβημένη επικοινωνία καθώς η χρήση της επικοινωνίας αυτής είναι πιθανό να αλλάξει και να εξελιχθεί με τον χρόνο. Στο παρόν Συμπόσιο διερευνούμε τις ψυχολογικές προκλήσεις της ψηφιακής πραγματικότητας και προσπαθούμε να απαντήσουμε στο ερώτημα αναφορικά με το αν η δυναμική πραγματικότητα είναι προγραμματισμένη για εμάς.

Ο αναπτυσσόμενος κλάδος της Ψυχολογίας των Μέσων και της Τεχνολογίας παρακολουθεί την ψηφιακή καινοτομία και τους τρόπους με τους οποίους οι τεχνολογίες αυτές γίνονται κατανοητές μέσα από την καθημερινή εμπειρία.

Χρήση βιντεοπαιχνιδιών από τους προέφηβους μαθητές και ζητήματα επιθετικής συμπεριφοράς

Μ. Τζιβάνη

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η παρούσα έρευνα εστιάζει στη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της χρήσης των βιντεοπαιχνιδιών από τους προέφηβους μαθητές και της επιθετικότητας. Το δείγμα αποτέλεσαν 225 μαθητές της Ε' και ΣΤ' τάξης του Δημοτικού, οι οποίοι συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς. Από τις αναλύσεις των δεδομένων που έγιναν βρέθηκε ότι, κατά μέσο όρο, οι μαθητές που συμμετείχαν παίζουν βιντεοπαιχνίδια 8 ώρες εβδομαδιαίως. Επιπλέον, βρέθηκε ότι, ανάλογα με το μοντέλο που θα εφαρμοστεί, ποσοστό της τάξης του 0,9% έως 11,1% είναι εθισμένο στα βιντεοπαιχνίδια. Ακόμη, η υψηλότερη διάμεση βαθμολογία του δείγματος σημειώθηκε στον παράγοντα της Αντιδραστικής Άμεσης Επιθετικότητας και ακολούθησε ο παράγοντας της Αντιδραστικής Επιθετικότητας Σχέσεων. Τα αγόρια,

επίσης, φάνηκε να ασχολούνται περισσότερο από τα κορίτσια με βιντεοπαιχνίδια Επιβίωσης/Μάχης/Σωματικής Βίας και Σκοπευτών/Ανταλλαγής Πυρών, ενώ τα κορίτσια παίζουν κυρίως βιντεοπαιχνίδια της κατηγορίας Άλλο, δηλαδή παιχνίδια που δεν περιέχουν επιθετικότητα/βία ή έντονο ανταγωνισμό. Όσον αφορά τη συχνότητα ενασχόλησης, τα αγόρια παρουσίασαν προβάδισμα σχετικά με τα κορίτσια και ως εκ τούτου (τα αγόρια) σημείωσαν στατιστικά σημαντική υψηλότερη βαθμολογία συνολικά και στην κλίμακα του εθισμού, αλλά και σε όλους τους επιμέρους παράγοντες του εθισμού, όπως και στατιστικά σημαντική υψηλότερη βαθμολογία σε όλες τις μεταβλητές της επιθετικότητας. Επιπροσθέτως, βρέθηκε πως όλες οι συσχετίσεις των επιμέρους παραγόντων του εθισμού και της επιθετικότητας ήταν στατιστικά σημαντικές. Αναφορικά με την πρόβλεψη της συνολικής άμεσης επιθετικότητας και της συνολικής επιθετικότητας σχέσεων από τις υπόλοιπες μεταβλητές, βρέθηκε ότι και οι δύο μορφές επιθετικότητας προβλέπονται κυρίως από το συνολικό σκορ του εθισμού. Εν συνεχεία, από τις αναλύσεις διαμεσολάβησης, που εφαρμόστηκαν, εντοπίστηκε άμεση και στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ του εθισμού και της άμεσης επιθετικότητας, όπως και της επιθετικότητας σχέσεων. Τέλος, από την ανάλυση ρύθμισης στη σχέση μεταξύ εθισμού και επιθετικότητας σχέσεων, βρέθηκε ότι υπάρχει ρύθμιση από τις κατηγορίες των βιντεοπαιχνιδιών Επιβίωσης/Μάχης/Σωματικής Βίας, Σκοπευτών/Ανταλλαγής Πυρών και Στρατηγικής.

Νεολαία και ψηφιακές εμπειρίες: Επαναπροσδιορίζοντας το ρόλο των ψηφιακά διαμεσολαβημένων μορφών επικοινωνίας στην παραγωγή και κατανάλωση ψηφιακών εμπειριών

Κ. Θεοδωρίδης

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να εξετάσει τη σχέση της νεολαίας με τους πολιτιστικούς χώρους μέσα από το πρίσμα της ψηφιακά διαμεσολαβημένης επικοινωνίας. Ο τρόπος διάδρασης των νέων με την πόλη είναι ολοένα και περισσότερο ψηφιακά διαμεσολαβημένος λόγω της ανάπτυξης των νέων τεχνολογιών και της διευρυνμένης χρήσης των ψηφιακών συσκευών. Στις σημερινές κοινωνικές συνθήκες, έτσι όπως αυτές διαμορφώνονται στην μετά-COVID-19 εποχή, είναι έκδηλη η σημασία μελέτης των επιπτώσεων της χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης από τους νέους και τις νέες στις προσπάθειές τους για αλληλεπίδραση με την πόλη (Georgiou, 2013). Επιπλέον, αναλύονται οι τρόποι με τους οποίους οι νέοι άνθρωποι λειτουργούν ως παραγωγοί και καταναλωτές ψηφιακών εμπειριών στο διαδικτυακό περιβάλλον και τις επιπτώσεις που μπορεί αυτό να έχει στη σχέση τους με τον χώρο. Η συγκεκριμένη μελέτη έχει ως στόχο να παρουσιάσει και να αναλύσει το ερευνητικό σχέδιο, καθώς και τη θεωρητική συζήτηση που σχετίζεται με την ταυτότητα των νέων στην ψηφιακή εποχή στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος LOCUS: Social media, Youth and Consumption of Cultural Spaces το οποίο χρηματοδοτείται από το ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ (Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας, Φορέας Υποδοχής: Πάντειο Πανεπιστήμιο). Η έρευνα εστιάζει στη σχέση των νέων με τα ψηφιακά μέσα επικοινωνίας σε μια εποχή που χαρακτηρίζεται από τον επαναπροσδιορισμό της «κανονικότητας», και προσπαθεί να διερευνήσει το ρόλο των οποίων τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης λαμβάνουν αναφορικά με τη διαμόρφωση των νεανικών ταυτοτήτων εντός του ευρύτερου πλαισίου του κοινωνικού και πολιτισμικού μετασχηματισμού της πόλης.

Χρηματοδότηση: Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας - ΕΛΙΔΕΚ

Η διαφορετικότητα στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και ο ρόλος των δυνητικών κοινοτήτων

Ι. Τεπετίδη

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Αν μέχρι πρότινος τα πρωτεία για την προώθηση επεξεργασμένων, στο όνομα της τελειότητας, εικόνων και τη δημιουργία στερεοτύπων κατείχαν τα παραδοσιακά Μέσα, η ραγδαία ανάπτυξη του Διαδικτύου και ειδικότερα των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης δεν άργησε να μεταφέρει και στα συγκεκριμένα περιβάλλοντα τα πρότυπα που ίσχυαν στα παραδοσιακά μέσα επικοινωνίας. Η μεγάλη σημασία των ΜΚΔ εναπόκειται στο γεγονός ότι επιτρέπουν, μεταξύ άλλων, στους χρήστες τον πειραματισμό με την ταυτότητα. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως τα ΜΚΔ βρίσκονται σε διαρκή διάλογο και αλληλόδραση με το άτομο και την κοινωνία.

Μελετώντας το “Live Tinted”, μία δυνητική κοινότητα στην πλατφόρμα του Instagram, της οποίας κύριος στόχος είναι να φέρει στο προσκήνιο της βιομηχανίας της ομορφιάς και όχι μόνο, τους ανθρώπους που αντιπροσωπεύουν το διαφορετικό και λιγότερο εκπροσωπούμενο, διερευνήθηκε η σύνδεση των ΜΚΔ με την προβολή της διαφορετικότητας. Θέτοντας ως κοινό σημείο αναφοράς την αίσθηση της ομορφιάς, η κοινότητα προτρέπει τα μέλη της να μοιραστούν τις προσωπικές τους εμπειρίες στο ταξίδι προς την αναζήτηση της ταυτότητά τους. Πραγματοποιήθηκε ανάλυση περιεχομένου σε 84 δημοσιεύσεις (φωτογραφίες και οπτικοακουστικό περιεχόμενο) του “Live Tinted” με σκοπό την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο παρουσιάζεται η διαφορετικότητα στο Instagram καθώς και εάν το έργο της κοινότητας επηρεάζει την ταυτότητα του χρήστη και μέλους της.

Η δυνητική κοινότητα προβάλλει άτομα διαφορετικής καταγωγής, θρησκείας και με εμφανή διαφορετικά εξωτερικά χαρακτηριστικά. Μέσω της ψηφιακής αφήγησης τα άτομα αυτά μοιράζονται διαφορετικές προσωπικές ιστορίες αναφορικά με την ταυτότητά τους, εξυπηρετώντας την ταύτιση και τη δέσμευση των μελών με την κοινότητα. Τα μέλη της κοινότητας παρουσιάζουν και αυτά με τη σειρά τους διαφοροποιήσεις. Προέρχονται από διαφορετικές χώρες του κόσμου, αλλά μοιράζονται παρόμοιες προσωπικές εμπειρίες, ενισχύοντας το έργο της κοινότητας. Αναγνωρίζουν την πολλαπλότητα των εαυτών τους, άλλοτε «αγκαλιάζοντας» τη διαφορετικότητα ως στοιχείο της μοναδικότητάς τους και άλλοτε επιδιώκοντας την ανάδειξη άλλων πλευρών του εαυτού τους.

Σχεδιασμός πλατφόρμας εικονικής πραγματικότητας για τη διαχείριση πολιτισμικού τραύματος

Ε. Πνευματικού

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η παρούσα έρευνα είναι μια μελέτη περίπτωσης σε εξέλιξη, σε μία κοινότητα της Δυτικής Μακεδονίας, όπου λόγω της δραστηριότητας των λιγνιτωρυχείων της ΔΕΗ οι κάτοικοι αναγκάζονται να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους.

Μέσα από τη θεωρία του Πολιτισμικού Τραύματος, επιχειρείται η χαρτογράφηση των βιωμάτων – εμπειριών που προκύπτουν στην κοινότητα από αυτή τη συνθήκη της αναγκαστικής μετακίνησης. Παράλληλα, με τις αφηγήσεις των μελών της κοινότητας, καταγράφονται στοιχεία / σημεία του τοπίου του οικισμού, προτού αυτός καταστραφεί, και σημαντικά γεγονότα που συγκροτούν τη συλλογική ταυτότητα και μνήμη της κοινότητας.

Τα δεδομένα αυτά αξιοποιούνται για τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη εφαρμογών εικονικής πραγματικότητας (VR), προκειμένου να εξεταστεί ο τρόπος που οι εμπειρίες συμμετοχής σε μια τέτοια πλατφόρμα θα μπορούσαν να αποτελέσουν για τους κατοίκους ένα ευεργετικό εργαλείο κατά τη διαχείριση των βιωμάτων που θα χαρτογραφηθούν.

Η εθνογραφική μελέτη ανέδειξε ως σημαντικά σημεία του τοπίου, τα οποία οι κάτοικοι επιθυμούν να συμπεριλάβουν σε μια εκ των προτέρων συγκρότηση της μνήμης του οικισμού και της κοινότητας: την είσοδο του χωριού, το Δημοτικό Σχολείο, την Εκκλησία και τα Κοιμητήρια, καθώς και στιγμές έκφρασης συλλογικότητας, όπως στιγμές της καθημερινότητας (η εβδομαδιαία υπαίθρια λαϊκή αγορά), θρησκευτικές εορτές (η περιφορά του Επιταφίου και η Ανάσταση), κοινωνικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις (η κλήρωση των οικοπέδων για τον νέο οικισμό και το πανηγύρι του πολιούχου του χωριού).

Οι στιγμές που υποδείχθηκαν βιντεοσκοπήθηκαν με κάμερα υψηλής ανάλυσης (HD) και το τοπίο καταγράφηκε σε φωτογραφίες και βίντεο 360ο. Η εγκυροποίηση του υλικού που συγκεντρώθηκε έγινε σε ατομικές και συλλογικές συναντήσεις, στις οποίες οι συμμετέχοντες εκφράστηκαν για τον βαθμό που το υλικό αυτό καλύπτει και αποτυπώνει με ακρίβεια τις αναπαραστάσεις τους για την συλλογική τους μνήμη και ταυτότητα.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 7 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β3)

Εξουθένωση κι ανθεκτικότητα σε εκπαιδευτικό πλαίσιο

Προεδρείο: **Α. Ευθυμιόπουλος,**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η ψυχική ανθεκτικότητα μαθητών δημοτικού και η σχέση της με την αυτο-αποτελεσματικότητα και την έδρα ελέγχου

Α. Παπουλίδη & Κ. Μανιαδάκη

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Η ψυχική ανθεκτικότητα είναι μία δυναμική αναπτυξιακή διαδικασία που διαμορφώνεται από την αλληλεπίδραση των εσωτερικών προτερημάτων του ατόμου, των περιβαλλοντικών κινδύνων και των προστατευτικών παραγόντων. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει τη σχέση ανάμεσα στην ψυχική ανθεκτικότητα, την αυτοαποτελεσματικότητα και την έδρα ελέγχου, και να μελετήσει εάν η αυτοαποτελεσματικότητα και η έδρα ελέγχου λειτουργούν ως ισοδύναμοι προστατευτικοί παράγοντες για την εκδήλωση υψηλής ψυχικής ανθεκτικότητας ή εάν η αυτοαποτελεσματικότητα δρα ως μεσολαβητικός παράγοντας ανάμεσα στην έδρα ελέγχου και την ψυχική ανθεκτικότητα. Το δείγμα της έρευνας περιλαμβάνει 300 τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά ηλικίας 9 έως 12 ετών που φοιτούν στις Δ', Ε' και ΣΤ' τάξεις δημοτικών σχολείων. Για τη διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των μεταβλητών, χορηγήθηκαν στους μαθητές τρία ερωτηματολόγια: η «Κλίμακα Ανθεκτικότητας Παιδιών» (Resilience Youth and Development Module [RYDM], Constantine & Benard, 2001), η «Κλίμακα Αξιολόγησης του Κέντρου Ελέγχου» (The Nowicki- Strickland life-span locus of control scales, Nowicki & Strickland, 1973), και η «Νέα Κλίμακα Γενικής Αυτοαποτελεσματικότητας» (New Generalized Self-Efficacy Scale, Chen et al., 2001). Με βάση την προκαταρκτική ανάλυση των αποτελεσμάτων: i) τα παιδιά με εσωτερική έδρα ελέγχου έχουν υψηλότερα επίπεδα ψυχικής ανθεκτικότητας και αυτοαποτελεσματικότητας, σε σύγκριση με τα παιδιά με εξωτερική έδρα ελέγχου, ii) τα παιδιά με υψηλή αυτοαποτελεσματικότητα είναι περισσότερο ψυχικά ανθεκτικά, iii) υπάρχουν διαφυλικές διαφορές ως προς την έδρα ελέγχου, τα επίπεδα αυτοαποτελεσματικότητας και την ψυχική ανθεκτικότητα. Στο πλαίσιο της έρευνας αυτής σχεδιάζεται ένα πρόγραμμα προληπτικής παρέμβασης για την ενδυνάμωση της ψυχικής ανθεκτικότητας των μαθητών δημοτικού σχολείου, μέσω της ενίσχυσης της αυτοαποτελεσματικότητας και την υιοθέτηση εσωτερικής έδρας ελέγχου, το οποίο βασίζεται στις αρχές της γνωσιακής συμπεριφοριστικής προσέγγισης.

Επαγγελματική εξουθένωση, ψυχική ανθεκτικότητα και χιούμορ: μία συγχρονική μελέτη εκπαιδευτικών κατά τη διάρκεια της πανδημίας covid-19

N. Τζιουμάκη¹, Α. Καλτσούδα², Ζ. Γ. Α. Κουγιουμτζής⁴, ³ & Ζ. Σιούτη⁴

¹Αεροπορική Σχολή Πολέμου, ²Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ³Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ⁴Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σκοπός: Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να μελετήσει τα επίπεδα της επαγγελματικής εξουθένωσης Ελλήνων εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στις συνθήκες της πανδημίας covid-19 σε σχέση με την ψυχική ανθεκτικότητα και το χιούμορ ως μέσα αντιστάθμισης των αρνητικών συναισθημάτων.

Μέθοδος: Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 109 εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης του νομού Αττικής, στους οποίους χορηγήθηκε το Ερωτηματολόγιο Επαγγελματικής Εξουθένωσης Maslach, η Κλίμακα Ψυχικής Ανθεκτικότητας Connor-Davidson και το Ερωτηματολόγιο Τύπων Χιούμορ. Επιπλέον ζητήθηκαν τα δημογραφικά και εργασιακά στοιχεία, καθώς και ο βαθμός επιβάρυνσης από την εργασία στις συνθήκες της πανδημίας.

Αποτελέσματα: Η πλειονότητα των εξεταζόμενων ήταν γυναίκες με μέση ηλικία τα 38,3 (±7,8) έτη και μέσο χρόνο εργασίας στο σχολείο τα 12,9 (±7,5) έτη. Ανέφεραν υψηλή εργασιακή επιβάρυνση κατά τη διάρκεια της πανδημίας, καθώς και χαμηλά επίπεδα προσωπικών επιτευγμάτων γενικά, τα οποία είναι ενδεικτικά αυξημένης επαγγελματικής εξουθένωσης. Οι εξεταζόμενοι/ες που δήλωσαν υψηλή εργασιακή επιβάρυνση κατά την πανδημία ανέφεραν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερη συναισθηματική εξάντληση και έλλειψη προσωπικών επιτευγμάτων, καθώς και στατιστικά σημαντικά μικρότερη ψυχική ανθεκτικότητα και χρήση του υποστηρικτικού (συνεργατικού) τύπου χιούμορ έναντι εκείνων που δήλωσαν μικρή ή καθόλου επιβάρυνση. Όσο μεγαλύτερη ήταν η χρήση του αυτοσαρκασμού τόσο υψηλότερα ήταν τα επίπεδα της επαγγελματικής εξουθένωσης σε όλους τους δείκτες αυτής. Αντίθετα όσο μεγαλύτερη ήταν η χρήση του υποστηρικτικού (συνεργατικού) χιούμορ τόσο μικρότερα ήταν τα επίπεδα της επαγγελματικής εξουθένωσης για τους δείκτες της αποπροσωποποίησης και της έλλειψης προσωπικών επιτευγμάτων. Τα υψηλότερα επίπεδα ψυχικής ανθεκτικότητας συσχετίστηκαν στατιστικά σημαντικά με μικρότερη έλλειψη προσωπικών επιτευγμάτων.

Συμπεράσματα: Τα αποτελέσματα ανέδειξαν ορισμένες ψυχολογικές συνιστώσες της επαγγελματικής εξουθένωσης των εκπαιδευτικών γενικά αλλά και ειδικά στην περίοδο της πανδημίας με σαφείς εκφάνσεις στο επίπεδο πρόληψης του φαινομένου.

Διερεύνηση της συσχέτισης μεταξύ επαγγελματικής εξουθένωσης και ψυχικής ανθεκτικότητας των Ελλήνων εκπαιδευτικών

Σ. Ασημακοπούλου¹, Α. Σ. Αντωνίου²

¹Υπουργείο Παιδείας, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα μελέτη επιχειρήσει να διερευνήσει τους παράγοντες που οδηγούν σε επαγγελματική εξουθένωση τους Έλληνες εκπαιδευτικούς καθώς και τις παραμέτρους που ενισχύουν την ψυχική τους ανθεκτικότητα. Στην έρευνα συμμετείχαν 484 εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, γενικής και ειδική αγωγής. Χρησιμοποιήθηκε ένα ερωτηματολόγιο που αποτελείται από τρία μέρη: α) το Maslach Burnout Inventory-Educators Survey (MBI-ES) των Maslach, Jackson και Schwab (1986) το οποίο αξιολογεί το σύνδρομο επαγγελματικής εξουθένωσης, β) την Chinese Mental Resilience Scale (CMRS) των Sun και συν. (2014) που αφορά την μέτρηση της ψυχικής ανθεκτικότητας και γ) ερωτήματα για τα δημογραφικά και άλλα στοιχεία των εκπαιδευτικών όπως φύλο, ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, βαθμίδα διδασκαλίας κ.ά. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η συναισθηματική εξάντληση εμφανίζει αρνητική συσχέτιση με τα προσωπικά εργασιακά επιτεύγματα, με την ψυχική ανθεκτικότητα, την οικογενειακή υποστήριξη, την αυτοπεποίθηση, την επίλυση προβλημάτων και την διαπροσωπική αλληλεπίδραση αλλά θετική συσχέτιση με την αποπροσωποποίηση. Όσον αφορά στα προσωπικά επιτεύγματα βρέθηκε ότι έχει αρνητική συσχέτιση με την αποπροσωποποίηση και με το ποσοστό των απουσιών που πιστεύουν οι εκπαιδευτικοί ότι οφείλεται στο στρες. Από την άλλη πλευρά, με την ψυχική ανθεκτικότητα, την οικογενειακή υποστήριξη, την αυτοπεποίθηση και την διαπροσωπική αλληλεπίδραση έχει θετική συσχέτιση. Επιπλέον, η αποπροσωποποίηση βρέθηκε να έχει αρνητική συσχέτιση με την ψυχική ανθεκτικότητα, την θέληση, την οικογενειακή υποστήριξη, αυτοπεποίθηση και την διαπροσωπική αλληλεπίδραση. Όσον αφορά την δεύτερη κλίμακα της έρευνας, τα ευρήματα έδειξαν στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ της ψυχικής ανθεκτικότητας και της θέλησης, της οικογενειακής υποστήριξης, της επίλυσης προβλημάτων και του ποσοστού των απουσιών που θεωρούν οι εκπαιδευτικοί ότι οφείλεται στο στρες.

Η σχέση της επαγγελματικής εξουθένωσης με την επαγγελματική ικανοποίηση και τη συναισθηματική νοημοσύνη σε εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης

B. M. Πατρινού

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η σχέση της επαγγελματικής εξουθένωσης με την επαγγελματική ικανοποίηση και την συναισθηματική νοημοσύνη είναι ιδιαίτερα σημαντική για το εργασιακό περιβάλλον των εκπαιδευτικών. Η παρούσα εργασία διερευνά την συσχέτιση της επαγγελματικής εξουθένωσης με την επαγγελματική ικανοποίηση και την συναισθηματική νοημοσύνη σε 111 εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης της περιφέρειας Αττικής.

Για την συλλογή δεδομένων χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο το οποίο περιλάμβανε ερωτήσεις για τα δημογραφικά στοιχεία, την κλίμακα Επαγγελματικής Εξουθένωσης της Maslach (MBI), το ερωτηματολόγιο Επαγγελματικής Ικανοποίησης των εκπαιδευτικών (TSI) και το Trait Emotional Intelligence Questionnaire – Short Form (TEIQue-SF). Το ερωτηματολόγιο στο σύνολό του είχε δείκτη αξιοπιστίας .847. Σύμφωνα με τις στατιστικές αναλύσεις, βρέθηκε αρνητική συσχέτιση της συναισθηματικής εξάντλησης και της αποπροσωποποίησης με την επαγγελματική ικανοποίηση και την συναισθηματική νοημοσύνη. Από την άλλη παρατηρήθηκε θετική συσχέτιση των προσωπικών επιτευγμάτων με τις δύο μεταβλητές. Ακόμη, βρέθηκε ότι οι Έλληνες εκπαιδευτικοί έχουν χαμηλά επίπεδα συναισθηματικής εξάντλησης και αποπροσωποποίησης ενώ υψηλά επίπεδα προσωπικών επιτευγμάτων. Σχετικά με την επαγγελματική ικανοποίηση, οι εκπαιδευτικοί εμφάνισαν περισσότερα επίπεδα συσχέτισης με τις διαστάσεις της φύσης της εργασίας και τους μαθητές και χαμηλότερα επίπεδα με τον διευθυντή και τους συναδέλφους. Ως προς την συναισθηματική νοημοσύνη, υψηλότερα επίπεδα παρατηρήθηκαν στην συναισθηματικότητα και την ευημερία των εκπαιδευτικών ενώ χαμηλότερα στην αυτοπαρακίνηση και ικανότητα προσαρμογής. Ως προς τα δημογραφικά στοιχεία, το φύλο δεν παρουσίασε στατιστικά σημαντική διαφορά στις συσχετίσεις των μεταβλητών. Αναφορικά με τον τύπο του σχολείου, φάνηκε ότι οι εκπαιδευτικοί του δημοσίου είναι μετρίως περισσότερο εξουθενωμένοι από ότι του ιδιωτικού σχολείου. Τέλος, παρατηρήθηκαν υψηλότερα επίπεδα αποπροσωποποίησης σε εκπαιδευτικούς ηλικίας κάτω 30 και άνω των 61 ετών. Διαφοροποιήσεις στην επαγγελματική εξουθένωση, στην επαγγελματική ικανοποίηση και τη συναισθηματική νοημοσύνη βρέθηκαν, ακόμη, στην εκπαίδευση, στη σχέση εργασίας και στην οικογενειακή κατάσταση.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 8 (ΑΙΘΟΥΣΑ B5)

Χρόνια προβλήματα υγείας: προσεγγίσεις και παρεμβάσεις

Προεδρείο: **Φ. Αναγνωστόπουλος**,

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Καταστροφολογικές αντιλήψεις, κατάθλιψη και ποιότητα ζωής σε γυναίκες με ενδομητρίωση

Μ. Ψυχογιού, Φ. Αναγνωστόπουλος & Χ. Παρπούλα

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

ΣΚΟΠΟΣ Η διερεύνηση των ψυχοκοινωνικών παραγόντων που επηρεάζουν την ποιότητα ζωής των γυναικών με ενδομητρίωση. **ΥΛΙΚΟ-ΜΕΘΟΔΟΣ** Στην παρούσα συγχρονική έρευνα συμμετείχαν 155 γυναίκες διαγνωσμένες με ενδομητρίωση, με μέσο όρο ηλικίας τα 34,84 έτη. Το 36,7% των πασχουσών βρισκόταν στο στάδιο IV της ενδομητρίωσης. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε με την ηλεκτρονική χορήγηση τεσσάρων αυτο-συμπληρούμενων ερωτηματολογίων, στα οποία περιλαμβάνονταν το ερωτηματολόγιο καταγραφής δημογραφικών και ιατρικών πληροφοριών, η κλίμακα μέτρησης της κατάθλιψης (Beck Depression Inventory), η κλίμακα μέτρησης των καταστροφολογικών γνωσιών για τον πόνο (Pain Catastrophizing Scale) και, τέλος, η κλίμακα μέτρησης της ποιότητας ζωής των ασθενών (Endometriosis Health Profile, EHP-30). **ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ** Παρατηρήθηκαν σημαντικές και θετικές συσχετίσεις μεταξύ των επιπέδων κατάθλιψης των γυναικών με ενδομητρίωση και της επιβαρυνμένης ποιότητας ζωής. Συγκεκριμένα, φάνηκε ότι όσο αυξάνονται οι μετρήσεις της κατάθλιψης, τόσο αυξάνονται και οι τιμές στην κλίμακα μέτρησης της ποιότητας ζωής που ήταν δηλωτικές χειρότερης ποιότητας ζωής ($r = 0,579$, $p < 0,001$). Σε σύγκριση με τις γυναίκες με χαμηλά επίπεδα κατάθλιψης, οι γυναίκες με υψηλά επίπεδα κατάθλιψης εμφάνισαν σημαντικά χειρότερη ποιότητα ζωής σχεδόν σε όλες τις διαστάσεις του ερωτηματολογίου EHP-30, όπως η συναισθηματική ευεξία και η κοινωνική υποστήριξη. Επιπλέον, σημαντικές διαφορές παρατηρήθηκαν ανάμεσα στις γυναίκες αναφορικά με την καταστροφολογία για τον πόνο. Σε σύγκριση με τις γυναίκες με χαμηλά επίπεδα καταστροφολογίας, οι γυναίκες με υψηλά επίπεδα καταστροφολογίας είχαν χειρότερη ποιότητας ζωής σχεδόν σε όλες τις διαστάσεις του ερωτηματολογίου EHP-30, όπως η αδυναμία ελέγχου των συμπτωμάτων και η χαμηλή αυτο-εικόνα. **ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ** Η ενδομητρίωση, ως πάθηση με βιολογικές και ψυχοκοινωνικές διαστάσεις, καθιστά απαραίτητη τόσο την ανάδειξη του υποκειμενικού βιώματος της γυναίκας όσο και την αντιμετώπιση της καταστροφολογίας που αυτή ενδέχεται να αναπτύξει. Στο πλαίσιο αυτό, και προς την κατεύθυνση της βελτίωσης της ψυχικής της υγείας, είναι αναγκαίες ψυχολογικές παρεμβάσεις, όπως η CBT και η PMB (παρέμβαση εστιασμένη στο μυαλό και το σώμα), υπό το πρίσμα της διεπιστημονικής προσέγγισης.

Διαδικτυακή εφαρμογή του προγράμματος «resilience and activity every day for ms» (ready for ms) σε ελληνικό πληθυσμό με πολλαπλή σκλήρυνση

Ε. Γκουτσέλη¹, Σ. Θεοδώρου¹, Χ. Κρούπη¹, Π. Κεχαγιάς¹, Α. Ωρολογάς¹, Α. Μ. Giovanetti² & Κ. Pakenham²

¹Ελληνική Εταιρεία για τη Σκλήρυνση κατά Πλάκας, ²University of Queensland

Η διαβίωση με τη νόσο της Πολλαπλής Σκλήρυνσης (ΠΣ) μπορεί να επιφέρει ιδιαίτερες δυσκολίες στην καθημερινότητα των πασχόντων. Επιστημονικά ευρήματα καταδεικνύουν ότι τα άτομα με ΠΣ σημειώνουν χαμηλότερα επίπεδα ποιότητας ζωής, υψηλή συννοσηρότητα με ψυχικές διαταραχές και συνοδές δυσκολίες στις διαπροσωπικές τους σχέσεις σε σύγκριση με τον γενικό πληθυσμό, καθώς και με άτομα που πάσχουν από άλλου είδους χρόνιες νόσους. Μία δομημένη κοινοτική παρέμβαση με στόχο την προαγωγή της ψυχικής ανθεκτικότητας, δύναται να ανακουφίσει τις δυσμενείς επιπτώσεις από τη νόσο της ΠΣ, καθώς και να συμβάλλει στη διατήρηση της ποιότητας ζωής σε ικανοποιητικά επίπεδα. Το πρόγραμμα READY for MS, αποτελεί ένα ομαδικό ψυχοεκπαιδευτικό πρόγραμμα που

βασίζεται στις αρχές της θεραπείας της Αποδοχής και Δέσμευσης (Acceptance and Commitment Therapy) και παρουσιάζει ήδη θετικά ερευνητικά αποτελέσματα στην ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας και συναφών δεικτών ποιότητας ζωής με ΠΣ, σε μελέτες που έχουν διεξαχθεί διεθνώς. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διαδικτυακή εφαρμογή του προγράμματος READY for MS σε ελληνικό πληθυσμό ασθενών με ΠΣ, ώστε να προκύψουν ερευνητικά δεδομένα αναφορικά με την αποτελεσματικότητα του προγράμματος στην ενίσχυση της ψυχολογικής ευελιξίας, της ψυχικής ανθεκτικότητας και της βελτίωσης της ποιότητας ζωής στους ασθενείς με ΠΣ. Το δείγμα αποτελείται από 22 ασθενείς με ΠΣ, οι οποίοι συμμετείχαν στους δύο πρώτους κύκλους εφαρμογής του READY for MS. Ακολουθήθηκε ένα δομημένο πρωτόκολλο παρέμβασης 7 εβδομαδιαίων συνεδριών (2,5 ωρών έκαστη) και μιας ενισχυτικής συνεδρίας πέντε εβδομάδες αργότερα. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν σε τρεις φάσεις: πριν και αμέσως μετά την παρέμβαση καθώς και 3 μήνες μετά την 8η συνεδρία. Η παρέμβαση έλαβε χώρα την περίοδο της πανδημίας και ήταν η πρώτη φορά διεθνώς που εφαρμόστηκε μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας, υπερνικώντας κάθε εμπόδιο γεωγραφικής, φυσικής, κοινωνικο-πολιτισμικής φύσεως. Στην παρούσα φάση θα παρουσιαστούν τα αρχικά ευρήματα της πιλοτικής μελέτης (RCT) καθώς και τα μελλοντικά βήματα.

Η συμβολή της ψυχοεκπαίδευσης στην αποκατάσταση ατόμων με σχιζοφρένεια

Γ. Λεπενιώτη¹, Π. Καϊμάρα², Π. Ντάλλη² & Ζ. Χαβιάρας²

¹Πανεπιστήμιο Ουτρέχτης, ²Γενικό Νοσοκομείο Κέρκυρας

Στη σύγχρονη κοινωνία, η αποκατάσταση διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη θεραπεία και τη διαχείριση της σχιζοφρένειας. Αυτό συνάδει με το γεγονός ότι σηματοδοτεί την ικανότητα των ατόμων να ζουν μια ικανοποιητικού επιπέδου ζωή, παρά τις πολλαπλές δυσκολίες που τους επιφέρει η συγκεκριμένη ψυχική νόσος. Εκτός από τις επιπτώσεις του στίγματος, τις ιατρογενείς επιδράσεις (π.χ. ανεπιθύμητες ενέργειες των φαρμάκων) και την έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης, τα άτομα τα οποία εμφανίζουν τη νόσο σε νεαρή ηλικία, έρχονται αντιμέτωπα με δυσλειτουργίες σε γνωστικό, συναισθηματικό και κοινωνικό επίπεδο. Ενώ η φαρμακευτική αγωγή έχει αποδειχθεί ότι βοηθά στον έλεγχο των συμπτωμάτων που σχετίζονται με την σχιζοφρένεια (π.χ. παραληρητικές ιδέες, ψευδαισθήσεις και παραισθήσεις), δεν επαρκεί για να βοηθήσει το άτομο να αναπτύξει τις κατάλληλες δεξιότητες για την κοινωνική συμπερίληψη του. Ο στόχος αυτός είναι δυνατόν να επιτευχθεί μέσα από την παροχή ψυχοεκπαίδευσης στα άτομα που έχουν νοσήσει και στις οικογένειές τους. Ο όρος «ψυχοεκπαίδευση» αναφέρεται σε εμπειρικά τεκμηριωμένες (evidence-based) παρεμβάσεις θεραπευτικού και εκπαιδευτικού χαρακτήρα, με σκοπό την πολυδιάστατη εκπαίδευση του ατόμου και της οικογένειας, παρέχοντάς τους πληροφορίες, υποστήριξη και στρατηγικές διαχείρισης των δυσκολιών. Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι να παρουσιάσει τα αποτελέσματα μίας ψυχοεκπαιδευτικής παρέμβασης σε έναν άνδρα ηλικίας 34 ετών, ο οποίος είχε διακόψει τη φοίτησή του στην υποχρεωτική εκπαίδευση, προκειμένου να νοσηλευτεί στην Ψυχιατρική Κλινική του Γενικού Νοσοκομείου Κέρκυρας. Η διαδικασία από την νοσηλεία έως την αποκατάσταση ξεκίνησε από τα τμήματα της Ψυχιατρικής Κλινικής «Τμήμα Οξέων Περιστατικών» και «Μονάδα Βραχείας Νοσηλείας» και συνέχισε στην «Μονάδα Επαγγελματικής Αποκατάστασης και Κοινωνικής Ένταξης» και πιο συγκεκριμένα, στον Μετανοσοκομειακό Ξενώνα «Ν. Μώρος» και στο «Νοσοκομείο Ημέρας». Μέσα από την ψυχοεκπαιδευτική παρέμβαση επετεύχθη όχι μόνο η κατανόηση της φύσης της νόσου και των δυνατοτήτων του ατόμου από την οικογένεια αλλά και η ανάπτυξη δεξιοτήτων για τη διαχείριση της καθημερινής ζωής και για την επαγγελματική αποκατάσταση από το ίδιο το άτομο.

Σεξουαλική δυσλειτουργία σε ασθενείς με Πολλαπλή Σκλήρυνση στην Ελλάδα

Μ. Τζιτζικά¹, Π. Κορδούτση² & Δ. Καλαμάρας²

¹Εθνικό Κέντρο Αποκατάστασης, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Εισαγωγή: Η Πολλαπλή Σκλήρυνση (ΠΣ) μπορεί να επηρεάσει και να δυσκολέψει την έκφραση της σεξουαλικότητας με διάφορους τρόπους. Ο σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η καταγραφή, εξέταση και κατηγοριοποίηση της σεξουαλικής δυσλειτουργίας (ΣΔ) μεταξύ των Ελλήνων ασθενών με ΠΣ.

Μέθοδος: 866 ασθενείς με επιβεβαιωμένη ΠΣ συμπλήρωσαν την Ελληνική σταθμισμένη έκδοση του Ερωτηματολογίου Οικειότητας και Σεξουαλικότητας στην Πολλαπλή Σκλήρυνση μαζί με δημογραφικά στοιχεία

Αποτελέσματα: Το δείγμα των 866 συμμετεχόντων αποτελούνταν από το 66,5% των γυναικών και το 33,5% των ανδρών ΠΣ. Η ΣΔ ήταν παρούσα και στα δύο φύλα σε υψηλά επίπεδα με τις γυναίκες να έχουν υψηλότερες βαθμολογίες στο πρωτογενές επίπεδο ΣΔ και τους άνδρες να έχουν υψηλότερες βαθμολογίες στα άλλα δύο επίπεδα (δευτερογενές και τριτογενές). Για την περίπτωση της πρωτογενούς ΣΔ υπήρξε στατιστικά σημαντική επίδραση μεταξύ φύλου, ηλικίας και διάρκειας της σκλήρυνσης κατά πλάκας, και επικράτησης της ΣΔ. Το ίδιο ισχύει και για την περίπτωση της δευτερογενούς ΣΔ. Στην περίπτωση της τριτογενούς ΣΔ, το φύλο ήταν ο μόνος σημαντικός προγνωστικός παράγοντας επικράτησης της ΣΔ. Τα αποτελέσματα αποκάλυψαν μια σημαντική θετική σχέση μεταξύ ηλικίας και διάρκειας νόσου με τον επιπολασμό της ΣΔ. Επίσης, υπήρξε μια ισχυρή αρνητική επίδραση στον επιπολασμό της ΣΔ που μετριάστηκε από την ηλικία και τα έτη νόσου.

Συμπεράσματα: Η ΣΔ είναι παρούσα σε Έλληνες ασθενείς με ΠΣ σε υψηλά ποσοστά και στα δύο φύλα με την ηλικία, τα έτη νόσου και το φύλο να είναι οι κύριοι προγνωστικοί παράγοντες. Η ευαισθητοποίηση για την εμφάνιση ΣΔ σε ασθενείς με ΠΣ είναι απαραίτητη για την επιτυχή αξιολόγηση και διαχείριση. Οι κλινικοί γιατροί που εργάζονται με ασθενείς με ΠΣ θα πρέπει να ρωτούν τους ασθενείς τους σχετικά με τη σεξουαλική τους ζωή, προκειμένου να παρέχουν προτάσεις και λύσεις σχετικά με αυτά τα ζητήματα ή παραπομπή σε ειδικό κλινικό σεξολόγο.

Τίποτα χωρίς την εμπλοκή μας: Η συνεισφορά ομάδας ατόμων με χρόνια πόνο στην δημιουργία προγράμματος παρέμβασης στην κοινότητα για την καταπολέμηση του στίγματος

Κ. Λεβεντούρη¹, Β. Βασιλείου², C. Linehan¹ & A. Murphy¹

¹University College Cork, ²University of Oxford

Εισαγωγή: Το στίγμα ή η μεροληπτική αντιμετώπιση ενός ατόμου με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, συνδέεται με σημαντική επιδείνωση της ποιότητας ζωής ατόμων με χρόνια πόνο. Ωστόσο, πολύ λίγα προγράμματα ψυχοκοινωνικής παρέμβασης εστιάζονται στη διαχείριση αυτών των αρνητικών πεποιθήσεων και στάσεων. Το ερευνητικό πρόγραμμα “ASpida: Against Stigma pain intervention development approach” αποσκοπεί στον σχεδιασμό μιας βραχείας ομαδικού τύπου παρέμβασης για την μείωση της επίδρασης του στίγματος σε άτομα με χρόνια πόνο, εμπλέκοντας μια δημόσια ομάδα ασθενών με χρόνια πόνο (ΕΔΟΑ- Public and Patient Involvement; PPI).

Μέθοδος: Η μελέτη παρουσιάζει τη διαδικασία ανάπτυξης του προγράμματος παρέμβασης με τη χρήση μεθόδων συμμετοχικού σχεδιασμού. Η ΕΔΟΑ συμμετείχε ως συν-ερευνητές. Το πρόγραμμα περιλάμβανε την εμπλοκή της ομάδας στη δημιουργία του υλικού της διαδικτυακής μελέτης ψυχοκοινωνικών αναγκών (Φάση I) και την δημιουργία ψηφιακών πρωτόλειων δραστηριοτήτων της παρέμβασης για πιλοτική εξέταση (Φάση II). Έγινε κάθετη ποιοτική ανάλυση λόγου των βιντεοσκοπημένων συναντήσεων της ΕΔΟΑ και αποδόθηκαν θεματικές που παρουσιάζουν την συνεισφορά της ΕΔΟΑ στο πρόγραμμα.

Αποτελέσματα: Για τον σχηματισμό της ομάδας, ενημερωτικά μηνύματα στάλθηκαν σε όλα τα μέλη της ΜΚΟ “Chronic Pain Ireland”. Πραγματοποιήθηκαν 40 συνεντεύξεις με ενδιαφερόμενους και οκτώ άτομα αποτέλεσαν τα μέλη της ομάδας. Η ΕΔΟΑ συμμετείχε σε 12 διαδικτυακές ημιδομημένες συνεδρίες που στόχευαν στην εκπαίδευση των μελών σε μεθόδους έρευνας και βασική ψυχολογική γνώση σχετιζόμενη με το στίγμα. Παράλληλα, η ΕΔΟΑ συμμετείχε σε εμπειρικές ασκήσεις (τεχνικές, μεταφορές, κλπ.) που παρουσίαζαν υποψήφια θεραπευτικά πρωτόλεια δραστηριοτήτων. Η ΕΔΟΑ κλήθηκε να αξιολογήσει τα πρωτόλεια ως προς την καταλληλότητα τους να αποτελέσουν μέρος της παρέμβασης.

Συζήτηση: Η ενεργός εμπλοκή της ΕΔΟΑ οδήγησε στη δημιουργία δραστηριοτήτων σε ψηφιακή μορφή που αποτέλεσαν το πρότυπο της παρέμβασης. Η δυναμική της ομάδας διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη θέληση των ατόμων για συμμετοχή και συμβολή στην έρευνα. Η ΕΔΟΑ βελτίωσε την ποιότητα της παρέμβασης, κάνοντας την πιο κατανοητή και εστιασμένη στις ανάγκες ατόμων με χρόνια πόνο.

Χρηματοδότηση: Brain, Mind and Patient-Centred Innovation Grant (BMP Grant), The Pain Alliance Europe (PAE), P.I: Vasilis S. Vasilίου

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 9 (ΑΙΘΟΥΣΑ Γ1)

Οι αντιληπτικές ικανότητες στην καθημερινή ζωή

Προεδρείο: **Σ. Σαμαρτζή,**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Μουσική συμφωνία σε απλά και στατικά ηχητικά ερεθίσματα και αντιληπτό συναισθηματικό σθένος: ο ρόλος του μουσικού διαστήματος, της αρμονικότητας, και της χρονικής διάρκειας

Π. Παπαβασιλείου & Α. Βατάκη

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Στις έρευνες της Μουσικής Ψυχολογίας χρησιμοποιούνται συνήθως αποσπάσματα μουσικών κομματιών, τα οποία ισχυριζόμαστε ότι περιέχουν ένα πλήθος αστάθμητων παραγόντων, και για αυτό το λόγο ίσως αποκρύπτεται η συνεισφορά των ακουστικών παραμέτρων της μουσικής στο προκλήτο συναίσθημα. Ακόμη, η έννοια της Μουσικής Συμφωνίας, παρότι χρησιμοποιείται σχεδόν σαν συνώνυμη της ευχαρίστησης ορίζεται συνήθως από τους ερευνητές και ο ορισμός της αφορά συνήθως στις σχέσεις των θεμελιωδών συχνοτήτων των νοτών. Στην παρούσα έρευνα κατασκευάσαμε πολύ απλά (κάθε νότα συνετέθη από 3 συνιστώσες συχνότητες) και σύντομα (750, 1500 και 3000 ms) ηχητικά ερεθίσματα -εμπνευσμένα από την εργασία του Sethares (2004)- που αποτελούν σύγχρονα μουσικά διαστήματα, ελέγχοντας ταυτόχρονα τη χροιά τους, με τέτοιο τρόπο ώστε, χωρίς να αλλοιώνεται ο λόγος των θεμελιωδών συχνοτήτων, να προκαλείται αισθητηριακή διαφωνία εξαιτίας των σχέσεων των υπόλοιπων συνιστωσών συχνοτήτων. Τα αποτελέσματά μας υπέδειξαν ότι αυτού του είδους ο ακουστικός χειρισμός επαρκούσε για την σημαντική διαφοροποίηση των αξιολογήσεων ως προς τη διάσταση του σθένους, καθώς και ότι υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ της χροιάς και του μουσικού διαστήματος, αλλά και του μουσικού διαστήματος και της διάρκειας, στην αξιολόγηση της ευχαρίστησης/δυσαρέσκειας. Δευτερευόντως, επαναλάβαμε τα ευρήματα των Koelsch και συν. (2006) με μουσικά αποσπάσματα που χρησιμοποιήσαν στις έρευνές τους, και συγκρίναμε τα αποτελέσματα αυτά με απλά μουσικά ερεθίσματα (συγχορδίες) που υπέστησαν τον ίδιο ακριβώς ακουστικό χειρισμό. Τα αποτελέσματα αυτών των πειραμάτων έδειξαν ότι: α) υπάρχει αλληλεπίδραση της διάρκειας με τη συμφωνία μόνο για τα σύμφωνα μουσικά αποσπάσματα, β) ο χειρισμός των Koelsch και συν. επαρκούσε για τη σημαντική διαφοροποίηση ως προς την ευχαρίστηση/δυσαρέσκεια ακόμη και για απλά ερεθίσματα, γ) η επίδραση της διάρκειας για μικρές διάρκειες (750, 1500 και 3000 ms) έχει αντίστροφη τάση στα μουσικά αποσπάσματα με αυτή που έχει στα απλά μουσικά ερεθίσματα, και δ) οι συνολικές αξιολογήσεις ήταν χαμηλότερες για τα απλά ερεθίσματα από αυτές για τα μουσικά αποσπάσματα.

Η συμπεριφορά οπτικής αναζήτησης σε ποδοσφαιριστές διαφορετικής αγωνιστικής θέσης υψηλού επιπέδου

Ο. Χριστοφιλάκης, Κ. Εικοσπεντάκη & Μ. Μητροτάσιος
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η σύγκριση της συμπεριφοράς οπτικής αναζήτησης ποδοσφαιριστών υψηλού επιπέδου διαφορετικών αγωνιστικών θέσεων, μέσω της εξέτασης της επιλεκτικής προσοχής ερεθισμάτων στο οπτικό τους πεδίο. Οι αγωνιστικές θέσεις, οι οποίες μελετώνται είναι αυτές του κεντρικού και του πλάγιου αμυντικού, του κεντρικού μέσου και του κεντρικού και πλάγιου επιθετικού. Τα χαρακτηριστικά της οπτικής αναζήτησης εξετάζονται από τις προσηλώσεις των οφθαλμών (αριθμός, διάρκεια, αριθμός τοποθεσιών προσήλωσης, ποσοστό χρόνου προσήλωσης ανά τοποθεσία) κατά την διάρκεια της οποίας ο παίκτης δεν έχει το βλέμμα του στην μπάλα, αλλά στο περιβάλλον, παρακολουθώντας επιλεγμένες αγωνιστικές σκηνές σε μακρινή ή κοντινή απόσταση και σε διαφορετικές φάσεις του αγώνα από την προοπτική της θέσης του. Οι τελευταίες διερευνώνται με την χρήση στατικού ανιχνευτή βλέμματος παρακολούθησης σε εργαστηριακές συνθήκες. Από τα αποτελέσματα αναμένονται περισσότερες προσηλώσεις από τους κεντρικούς μέσους και τους κεντρικούς αμυντικούς ταυτόχρονα προς περισσότερες τοποθεσίες, με τους πλάγιους επιθετικούς, τους πλάγιους αμυντικούς και τους κεντρικούς επιθετικούς να ακολουθούν. Επιπλέον, δεν αναμένονται σημαντικές διαφορές ως προς την διάρκεια των προσηλώσεων ανά αγωνιστική θέση, εξαιτίας του υψηλού επιπέδου των συμμετεχόντων. Εντούτοις, στην συνθήκη μακρινής απόστασης, οι προσηλώσεις των παικτών παρουσιάζουν υψηλότερες τιμές ανεξαρτήτως της αγωνιστικής θέσης, σε σχέση με τις αντίστοιχες τιμές τους στην συνθήκη κοντινής απόστασης. Τέλος, στις φάσεις των μεταβάσεων αναμένονται τόσο μικρότερος αριθμός τοποθεσιών προσήλωσης, όσο και μικρότερη διάρκειά τους σε σύγκριση με τις φάσεις οργανωμένου παιχνιδιού, ιδίως από τους παίκτες με αγωνιστική θέση κοντά στο σημείο της εναλλαγής κατοχής της μπάλας. Η πρακτική αξία της παρούσας έρευνας έγκειται στο ότι θα διαφωτίσει τους προπονητές των επαγγελματικών ομάδων και των διαφόρων αναπτυξιακών ηλικιών σχετικά με την εστίαση της προσοχής των παικτών τους ανά θέση και θα αποτελέσει ένα μέτρο αξιολόγησης για τις εκτελεστικές λειτουργίες τους στον αγώνα και στην προπόνηση.

Ο ρόλος των οπτικοακουστικών ορόσημων κατά την πλοήγηση στο χώρο

Μ. Κωστάκη, Α. Βατάκη & Σ. Σαμαρτζή
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η πλοήγηση στο χώρο είναι μία σύνθετη γνωστική διεργασία που βασίζεται σημαντικά στη χρήση σταθερών και διακριτών μορφών στο χώρο, γνωστές ως ορόσημα. Παραδείγματος χάριν, σε ένα αστικό περιβάλλον, μια πλατεία μπορεί να αποτελέσει ορόσημο για τη θέση μας στο χώρο και την απόσταση που έχουμε διανύσει σε αυτόν. Η χρησιμότητα των οροσήμων στην κατασκευή ενός γνωστικού χάρτη έχει διερευνηθεί, σε βάθος, ως προς την οπτική τους διάσταση, τη θέση τους στο χώρο κτλ. Σύμφωνα όμως με ορισμένα ευρήματα, εκτός από την οπτική, και η ακουστική διάσταση κάποιων ερεθισμάτων μπορεί, υπό προϋποθέσεις, να λειτουργήσει ως ορόσημο. Φαίνεται επιπλέον ότι τα οπτικοακουστικά ερεθίσματα, λειτουργούν, σε κάποιες περιπτώσεις, ενισχυτικά ως προς την ικανότητα εύρεσης μίας διαδρομής σε ένα εικονικό περιβάλλον. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω και σε συνδυασμό με το μοντέλο βέλτιστης ενοποίησης πολυαισθητηριακών ερεθισμάτων, η βελτιωμένη επίδοση σε έργα πλοήγησης και χωρικής μνήμης παρουσία οπτικοακουστικών ερεθισμάτων (σε σχέση με τα μονοαισθητηριακά οπτικά ορόσημα), δεν αποτελεί έκπληξη. Το ερώτημα που προσπαθεί να απαντήσει η παρούσα έρευνα είναι εάν οι προβλέψεις του μοντέλου βέλτιστης ενοποίησης ισχύουν σε ένα πολυσύνθετο αστικό περιβάλλον όπως αυτό μίας τρισδιάστατης εικονικής πόλης. Για την διερεύνηση αυτού του ερωτήματος, 100 ενήλικες περιηγήθηκαν ελεύθερα σε τρισδιάστατα εικονικά αστικά περιβάλλοντα που περιλάμβαναν μόνο οπτικά ή οπτικοακουστικά ορόσημα. Στη συνέχεια, συμμετείχαν σε έργα ανάκλησης οροσήμων, εύρεσης διαδρομής προς ένα ορόσημο, κ.ά. Τα αποτελέσματα εμφανίζουν σαφή τάση για καλύτερη επίδοση στα έργα χωρικής μνήμης όταν η εξερεύνηση του χώρου γίνεται παρουσία οπτικοακουστικών οροσήμων, ενισχύοντας τη δυνατότητα εφαρμογής του μοντέλου βέλτιστης ενοποίησης στη διεργασία της χωρικής πλοήγησης. Ωστόσο, υποδεικνύουν και την ανάγκη για περαιτέρω διερεύνηση των παραμέτρων των οπτικοακουστικών οροσήμων που συμβάλλουν στην δημιουργία του γνωστικού χάρτη.

Η αυτοεπίγνωση της οδηγικής συμπεριφοράς στη φυσιολογική γήρανση: σύγκριση νέων και ηλικιωμένων στον υγιή πληθυσμό

Σ. Παπαγεωργίου¹ & Ε. Σμαραγδάκη²
¹Αιγινήτειο Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο αυξανόμενος αριθμός ηλικιωμένων ενηλίκων και κατ' επέκταση ηλικιωμένων οδηγών έχει δημιουργήσει ένα κύμα παγκόσμιας ανησυχίας σχετικά με την οδηγική τους ασφάλεια. Η αυτοεπίγνωση της οδηγικής συμπεριφοράς είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την ασφαλή οδήγηση και ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες που θα καθορίσουν εάν οι ηλικιωμένοι οδηγοί θα υιοθετήσουν αυτό-ρυθμιστικές συμπεριφορές, προσαρμοσμένες στις οδηγικές τους ικανότητες, ώστε να μειώσουν τον κίνδυνο ατυχήματος. Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η σύγκριση νέων και ηλικιωμένων στο φυσιολογικό πληθυσμό ως προς την οδηγική τους επίδοση σε προσομοιωτή οδήγησης και την αυτοεπίγνωση της οδηγικής τους συμπεριφοράς. Για το σκοπό αυτό, 18 νέοι και 14 ηλικιωμένοι

οδηγοί χωρίς ιστορικό νευρολογικής ή ψυχιατρικής παθολογίας πήραν μέρος στο πείραμα οδήγησης στον προσομοιωτή. Μετά την ολοκλήρωση του πειράματος ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να αξιολογήσουν την οδηγική τους συμπεριφορά συγκρίνοντας τη με μία μέση οδηγική επίδοση για την ηλικία και το μορφωτικό τους επίπεδο. Σύμφωνα με την ανάλυση διακύμανσης μεικτού σχεδιασμού που εφαρμόστηκε, οι δύο ομάδες δεν διέφεραν ως προς την ικανότητα τους να αξιολογούν την οδηγική τους συμπεριφορά παρόλο που η ομάδα των ηλικιωμένων οδηγών είχε χειρότερη επίδοση στον προσομοιωτή οδήγησης. Καταληκτικά, οι υγιείς ηλικιωμένοι φαίνεται να κάνουν χρήση αντισταθμιστικών στρατηγικών, μειώνοντας τον κίνδυνο που προκύπτει λόγω της ελλειμματικής τους επίδοσης σε οδηγικές παραμέτρους όπως ο χρόνος αντίδρασης σε απροσδόκητα συμβάντα. Ωστόσο, κρίνεται σκόπιμη η περαιτέρω μελέτη της αυτοεπίγνωσης της οδηγικής συμπεριφοράς και η σχέση της με τον εγκέφαλο που γηράσκει χρησιμοποιώντας απεικονιστικές τεχνικές.

Αναπτυξιακές αλλαγές στη διαμόρφωση και νοερή ανανέωση χωρικών αναπαραστάσεων

Χ. Μιχαηλίδης & Μ. Αβραμίδης

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η έρευνα στόχευε στην πειραματική αξιολόγηση της ικανότητας παιδιών διαφόρων ηλικιών (6 έως 11 ετών) και ενηλίκων (19, 35 & 60 ετών), να διαμορφώνουν και να ανανεώνουν νοερά χωρικές αναπαραστάσεις για μια διάταξη αντικειμένων. Αρχικά οι συμμετέχοντες μελέτησαν μια διάταξη 4 αντικειμένων τοποθετημένων σε συγκεκριμένες θέσεις στην περιφέρεια ενός στρογγυλού χαλιού (διάμετρος 3 μέτρα). Μόλις απομνημόνευαν τη χωρική διάταξη, και ενώ βρίσκονταν στην αρχική θέση μελέτης των αντικειμένων (συνθήκη προσανατολισμού), ο ερευνητής τοποθετούσε στα μάτια τους μια καλύπτρα και τους ζητούσε να δείξουν τα διάφορα αντικείμενα. Στη συνθήκη ανανέωσης, ο ερευνητής έστρεψε τους συμμετέχοντες 45 μοίρες δεξιόστροφα και τους ζητούσε να δείξουν τα αντικείμενα από τη νέα θέση. Τέλος, στη συνθήκη αποπροσανατολισμού, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να δείξουν τα αντικείμενα μετά από 30 δευτερόλεπτα συνεχόμενης υποβοηθούμενης περιστροφής, η οποία είχε αποτέλεσμα τον αποπροσανατολισμό τους. Για τη στατιστική ανάλυση των αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκαν διάφορες μετρήσεις. Η ηλικία των συμμετεχόντων, το φύλο και η χωρική βραχύχρονη τους μνήμη (χαμηλή, μέτρια, ψηλή) συμπεριλήφθηκαν ως μεταβλητές πρόβλεψης της ακρίβειας και της ταχύτητας δείξης των αντικειμένων. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι παρόλο που όλοι οι συμμετέχοντες παρέμειναν προσανατολισμένοι και έδειξαν με ακρίβεια τα διάφορα αντικείμενα, τα μικρά παιδιά και οι πιο ηλικιωμένοι συμμετέχοντες ήταν λιγότερο ακριβείς. Στη συνθήκη ανανέωσης, οι συμμετέχοντες μπορούσαν να δείξουν με ακρίβεια τα διάφορα αντικείμενα, γεγονός που υποδεικνύει ότι οι διάφορες ιδιοθητικές πληροφορίες είναι αρκετές για την ανανέωση και επικαιροποίηση των αποθηκευμένων χωρικών αναπαραστάσεων. Στη συνθήκη του αποπροσανατολισμού, για να μπορέσουν οι συμμετέχοντες να δείξουν τα αντικείμενα, έπρεπε πρώτα να υιοθετήσουν ένα υποκειμενικό προσανατολισμό. Όσοι υιοθέτησαν έναν από τους δύο προσανατολισμούς από τους οποίους προηγουμένως είχαν δείξει τα αντικείμενα (συνθήκη προσανατολισμού ή ανανέωσης), ήταν ταχύτεροι και ακριβέστεροι, συγκρινόμενοι με τους συμμετέχοντες που υιοθέτησαν άλλους τυχαίους προσανατολισμούς.

14:30-16:30

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ 17 (ΑΙΘΟΥΣΑ Γ5)

Σχεδιασμός και υλοποίηση προγραμμάτων προαγωγής της ψυχοκοινωνικής υγείας των μαθητών στο σχολείο: Το παράδειγμα πρόληψης του σχολικού εκφοβισμού και της βίας με έμφαση στην αποδοχή της διαφορετικότητας

Οργανωτές: Θ. Χατζηπέμου & Δ. Κομπότη

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Το σχολείο ως πεδίο παρέμβασης του σχολικού κοινωνικού λειτουργού και άλλων επαγγελματιών ψυχικής υγείας αποτελεί ένα σταθερό πλαίσιο για το σχεδιασμό και για την υλοποίηση διαθεματικών παρεμβάσεων προαγωγής της ψυχοκοινωνικής υγείας των μαθητών στο σχολείο. Ένα παράδειγμα τέτοιων παρεμβάσεων αποτελεί η πρόληψη και αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού και της βίας καθώς και η αναγνώριση, η αποδοχή, ο σεβασμός και η αλληλοσυμπληρωματική διαχείριση της διαφορετικότητας. Σημαντικά προγράμματα για την πρόληψη θεωρούνται αυτά που παρεμβαίνουν ολιστικά. Οι ολιστικές παρεμβάσεις επιδιώκουν αλλαγές σε πολλά επίπεδα ταυτοχρόνως (σχολείο, τάξη, άτομο, οικογένεια, κοινότητα) και για το λόγο αυτό έχουν αποδειχθεί περισσότερο αποτελεσματικές. Βασίζονται σε μία οικολογική θεώρηση του φαινομένου (πολυπαραγοντική αιτιολογία). Προσεγγίζουν το σχολείο τόσο ως έναν αυτόνομο οργανισμό, όσο και σαν ένα σύστημα σχέσεων και δικτύων. Διευκολύνουν την αλλαγή του κλίματος του σχολείου, τη σύνδεση του με την οικογένεια και την ευρύτερη κοινότητα, καθώς και την προάσπιση του δικαιώματος των παιδιών για ελεύθερη και χωρίς φόβο πρόσβαση στο σχολείο. Η προαγωγή της ψυχικής υγείας στο σχολείο, αποτελεί συγκροτημένη εκπαιδευτική διαδικασία διεπιστημονικού και διαθεματικού χαρακτήρα. Αξιοποιεί τη βιωματική, ενεργητική, συνεργατική μάθηση, δε στοχεύει μόνο στη γνωστική κατανόηση, αλλά δίνει έμφαση στην αλληλεπίδραση και στη σχέση, στην ενίσχυση της αυτοπεποίθησης των μαθητών και στην ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων. Αυτό σημαίνει μια ανοιχτή ψυχοεκπαιδευτική διαδικασία που εξελίσσεται ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες, προβλήματα και ενδιαφέροντα των συμμετεχόντων.

16:00 - 17:30

ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΚΛΑΔΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2)

Η σημασία της επικοινωνίας για τις στάσεις, πεποιθήσεις και συμπεριφορές των πολιτών κατά τη διάρκεια της πανδημίας της Covid-19

Οργανωτής / Πρόεδρος: **A. Γαρδικιώτης**
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Συζητήτρια: **M. Ντάβου**
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η πανδημία της Covid-19 επηρέασε και συνεχίζει να επηρεάζει δραματικά τη ζωή των ανθρώπων σε ολόκληρο τον πλανήτη. Η επικοινωνία στις διάφορες μορφές της, την ενημέρωση μέσω παραδοσιακών ή ψηφιακών μέσων, τον επίσημο πολιτικό λόγο, ή τις καμπάνιες πειθούς επηρεάζει, άλλοτε με θετικό και άλλοτε με αρνητικό τρόπο, τις αντιλήψεις των πολιτών σχετικά με την επικινδυνότητα του ιού, την απόφαση τους να συμμορφωθούν με τα μέτρα περιορισμού της διασποράς και να εμβολιαστούν κατά της Covid-19. Το συμπόσιο εξετάζει τις ψυχολογικές και επικοινωνιακές διαδικασίες που συνδέονται με τις στάσεις, τις πεποιθήσεις, και τη συμπεριφορά των πολιτών κατά τη διάρκεια της πανδημίας της Covid-19. Διερευνά την πολλαπλότητα της επικοινωνίας (είτε μετρώντας την έκθεση στην ενημερωτική επικοινωνία, είτε κατασκευάζοντας πειστικά μηνύματα, είτε αναλύοντας τον επίσημο πολιτικό λόγο) και το πώς αυτή συνδέεται με τις στάσεις και τις πεποιθήσεις (απέναντι στον ιό, τα μέτρα προφύλαξης, τα εμβόλια), τα συναισθήματα (φόβο και θυμό) και την πρόθεση συμπεριφοράς (συμμόρφωση στα μέτρα κατά της διασποράς του ιού και τον εμβολιασμό). Τα ερωτήματα που τίθενται είναι ποια η σημασία της χρήσης των μέσων επικοινωνίας για την πληροφόρηση των πολιτών σχετικά με τους αντιλαμβανόμενους κινδύνους της πανδημίας, την εφαρμογή των μέτρων και την πρόθεση για εμβολιασμό; Πώς η επικοινωνιακή υπερπληροφόρηση για την Covid-19 επηρεάζει τις γνωστικές και συναισθηματικές αντιδράσεις των πολιτών; Ποια είναι τα μηνύματα που μπορούν να παρακινήσουν τους πολίτες να εμβολιαστούν; Πώς η επίσημη πολιτική ρητορική νοηματοδοτεί την πανδημία και παρακινεί τους πολίτες να συμμορφωθούν με τα μέτρα κατά της διασποράς; Οι έρευνες που παρουσιάζονται υιοθετώντας μια ποικιλία θεωρητικών και μεθοδολογικών (συγχρονικών, πειραματικών, ρητορικής ανάλυσης) προσεγγίσεων προσφέρουν απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα.

Πλαισίωση μηνυμάτων προαγωγής του εμβολιασμού κατά της Covid-19. Μια πειραματική μελέτη

A. Πηλιούσης, A. Γαρδικιώτης, A. Ανδρουλάκη, Π. Μαραζοπούλου, A. Μαργώνη, Σ. Μπαντή, M. Μυλωνά, B. Παγώνη & M. N. Ραφτοπούλου
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η παρούσα μελέτη εξετάζει την αποτελεσματικότητα διαφορετικών πλαισιώσεων (επικεντρωμένες στο ατομικό ή κοινωνικό όφελος, ή την ηθική υποχρέωση) των μηνυμάτων που προάγουν τον εμβολιασμό κατά της Covid-19. Προηγούμενα ερευνητικά δεδομένα προσφέρουν αντικρουόμενα αποτελέσματα, με άλλες έρευνες να υποστηρίζουν ότι η επικεντρωμένη στο κοινωνικό όφελος πλαισίωση δεν είναι αποτελεσματική, άλλες να προσφέρουν μικτά αποτελέσματα, ενώ άλλες υποστηρίζουν την πειστικότητα της ηθικής πλαισίωσης. Στην παρούσα πειραματική μελέτη (N = 611) η οποία πραγματοποιήθηκε τον Ιανουάριο του 2021, η πλαισίωση των εκκλήσεων για εμβολιασμό εγχειρηματοποιήθηκε με τους ακόλουθους τρόπους: ατομική πλαισίωση (εστίαση στο ατομικό όφελος του εμβολιασμού), κοινωνική πλαισίωση (εστίαση στο κοινωνικό όφελος του εμβολιασμού), και ηθική πλαισίωση (εστίαση είτε στην ατομική ευθύνη, ή την κοινωνική ευθύνη, ή την αλληλεγγύη). Μία ομάδα ελέγχου δεν εκτέθηκε σε μήνυμα υπέρ του εμβολιασμού. Μια σειρά συναφών μεταβλητών μετρήθηκαν όπως η αντιλαμβανόμενη ευαλωτότητα και σοβαρότητα της Covid-19, πεποιθήσεις για την αποτελεσματικότητα και την ασφάλεια των εμβολίων, συμμόρφωση στα μέτρα κατά της διασποράς του ιού. Η ηθική πλαισίωση οδήγησε σε μεγαλύτερη πρόθεση για εμβολιασμό. Τα αποτελέσματα υποδεικνύουν τη σημασία της πλαισίωσης για την ανάπτυξη πειστική επικοινωνίας σχετικά με την παρακίνηση των πολιτών να εμβολιαστούν.

Πρόθεση εμβολιασμού και εφαρμογή των μέτρων κατά της διασποράς της Covid-19 σε συνθήκες εγκλεισμού: Χρήση μέσων επικοινωνίας και πεποιθήσεις των πολιτών ως προβλεπτικοί παράγοντες

A. Αργυρούδη & A. Γαρδικιώτης
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η παρούσα μελέτη διερευνά την πρόθεση ή δισταγμό για εμβολιασμό των πολιτών και την εφαρμογή των μέτρων κατά της διασποράς του ιού κατά τη διάρκεια της καραντίνας του πρώτου κύματος της COVID-19. Επίσης, εξετάζει δύο ομάδες παραγόντων που τις προβλέπουν, τις πηγές πληροφόρησης (χρήση και εμπιστοσύνη) και τις πεποιθήσεις των συμμετεχόντων (σχετικά με την COVID-19, τις θεωρίες συνωμοσίας, την αναμενόμενη μεταμείλια και τις προσλαμβανόμενες κοινωνικές νόρμες). Στην έρευνα, η οποία πραγματοποιήθηκε διαδικτυακά, συμμετείχαν 325 άτομα (ΜΟ ηλικίας= 41,58 έτη). Ένα μεγάλο ποσοστό των συμμετεχόντων δήλωσε αρνητική

ή διστακτική πρόθεση για εμβολιασμό (52%). Οι θετικές πεποιθήσεις για τα εμβόλια συνδέθηκαν θετικά με την πρόθεση για εμβολιασμό, ενώ οι συνωμοσιολογικές και οι αρνητικές πεποιθήσεις συνδέθηκαν με αρνητικό τρόπο. Με θετικό τρόπο συνδέθηκαν επίσης οι πεποιθήσεις για την αναμενόμενη μεταμέλεια και τις κοινωνικές νόρμες. Παρόμοια ήταν τα αποτελέσματα και για την εφαρμογή των μέτρων κατά της διασποράς του ιού. Επιβεβαιώθηκε η σύνδεση της πρόθεσης εμβολιασμού με την επιστημονική και επίσημη πληροφόρηση καθώς οι τελευταίες αναγνωρίστηκαν ως πηγές αυξημένης εμπιστοσύνης. Ωστόσο, τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης φάνηκε να αποτελούν πηγές ενημέρωσης για την COVID-19, περισσότερα από τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης, αν και αναγνωρίστηκαν ως πηγές ενημέρωσης χαμηλής εμπιστοσύνης. Αναλύσεις ιεραρχικής παλινδρόμησης έδειξαν ότι οι πεποιθήσεις των συμμετεχόντων προβλέπουν πέρα και πάνω από τις πηγές πληροφόρησης την πρόθεση για εμβολιασμό. Τα αποτελέσματα μπορούν να αξιοποιηθούν στην ανάπτυξη ενημερωτικών εκστρατειών για τον εμβολιασμό.

Επικοινωνιακή υπερπληροφόρηση για την COVID-19: Γνωστικές και συναισθηματικές συνέπειες

Ε. Μαλινάκη, Α. Γαρδικιώτης, Χ. Χαρισιάδης-Τσιτλακίδης, Α. Πρωτονοτάριου, Σ. Αρχοντίς, Α. Λαμπροπούλου, Ε. Μαράκη, Κ. Παπαθεοδώρου & Γ. Ζαφειρίου

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Στη μάχη κατά της COVID-19, η επικοινωνία έχει χρησιμοποιηθεί ως ένα απαραίτητο όπλο. Παγκοσμίως, έχουν αναπτυχθεί εντατικές επικοινωνιακές εκστρατείες με στόχο την ενημέρωση και την πειθώ του κοινού αναφορικά με τους κινδύνους της COVID-19. Ωστόσο, μαζί με τα επιθυμητά αποτελέσματα, η επικοινωνία μπορεί να επιφέρει και ορισμένα ανεπιθύμητα, ειδικά η υπερπληροφόρηση για το θέμα. Στην παρούσα έρευνα μελετήθηκαν οι θετικές και αρνητικές επιδράσεις της επικοινωνίας υγείας στη μάχη κατά της COVID-19 κατά την περίοδο του πρώτου κύματος της πανδημίας (πρώτο lockdown) στην Ελλάδα. Μέσω διαδικτυακής επισκόπησης (N = 1,190), μελετήθηκαν οι σχέσεις ανάμεσα στην εμπιστοσύνη στα Μέσα, τις συναισθηματικές και γνωστικές αντιδράσεις προς την υπερπληροφόρηση για την COVID-19, την προσοχή στα Μέσα και τον προσλαμβανόμενο κίνδυνο σχετικά με την COVID-19. Από τα αποτελέσματα φάνηκε ότι η έκθεση και προσοχή των συμμετεχόντων στα Μέσα για την ενημέρωση για την πανδημία συνδέεται με αυξημένο προσλαμβανόμενο κίνδυνο από την ασθένεια. Επιπλέον, η προσοχή στα Μέσα βρέθηκε να εξαρτάται από την εμπιστοσύνη των συμμετεχόντων προς τα Μέσα αν τα θεωρούσαν έγκυρες πηγές πληροφόρησης, καθώς και στις συναισθηματικές και γνωστικές τους αντιδράσεις απέναντι στην υπερπληροφόρηση σχετικά με την COVID-19. Ως αντίδραση σε αυτήν την υπερπληροφόρηση, οι συμμετέχοντες παρήγαγαν αρνητικές σκέψεις και περισσότερο αρνητικά (φόβος και θυμός) παρά θετικά συναισθήματα (προστασία). Αυτές οι ξεχωριστές αντιδράσεις είχαν διαφοροποιημένες αντιδράσεις στην προσοχή στα Μέσα και στον προσλαμβανόμενο κίνδυνο. Ο φόβος και η προστασία συνδέονταν με αυξημένη προσοχή στα Μέσα και προσλαμβανόμενο φόβο, ενώ ο θυμός και οι αρνητικές σκέψεις με μειωμένη. Επιπλέον, όλες οι αντιδράσεις βρέθηκαν να εξαρτώνται από την εμπιστοσύνη στα Μέσα, η οποία διαμεσολάβησε την επίδραση στην προσοχή στα Μέσα. Τα ευρήματα της παρούσας μελέτης υπογραμμίζουν επιθυμητές αλλά και ανεπιθύμητες επιδράσεις της επικοινωνίας υγείας στη μάχη κατά της COVID-19, οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να βελτιώσουν την επικοινωνία υγείας στο μέλλον.

«Γονεϊκό» κράτος και «συμμορφούμενοι» πολίτες. Πολιτική ρητορική και διαδικασίες συμμόρφωσης στα πρωθυπουργικά διαγγέλματα περί Covid-19

Μ. Τάκας & Α. Γαρδικιώτης

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στο πώς η επίσημη πολιτική ρητορική, εκφραζόμενη μέσω των πρωθυπουργικών τηλεοπτικών διαγγελμάτων, κλήθηκε να νοηματοδοτήσει και να αξιολογήσει μια «αόρατη απειλή», αυτή του κορονοϊού. Ειδικότερα, εστιάζεται στον τρόπο με τον οποίο ο πρωθυπουργικός λόγος, συγκρότησε ρητορικά την έννοια της «ευθύνης» και πώς αυτή η ρητορική κατασκευή λειτούργησε ως κάλεσμα προς συμμόρφωση στα περιοριστικά μέτρα. Το θεωρητικό πλαίσιο αντλεί από τις κοινωνιοψυχολογικές παραδόσεις των κοινωνικών αναπαραστάσεων (Moscovici, 1961/1976), της κοινωνικής επιρροής (Doise, 1993; Moscovici, 1976) καθώς και της απόδοσης αιτιότητας (Dunn, 2014; Heider, 1958), αλλά και από σύγχρονες κοινωνιοψυχολογικές προσεγγίσεις περί αποτελεσματικής ηγεσίας (Jetten et al., 2020).

Η ανάλυση επικεντρώνεται στα πρωθυπουργικά τηλεοπτικά διαγγέλματα κατά τη χρονική περίοδο των δύο πρώτων «κυμάτων» του κορονοϊού, δηλαδή από την 11η Μαρτίου 2020 – 28 Απριλίου (πρώτο «κύμα») και από την 24η Σεπτεμβρίου – 31η Οκτωβρίου 2020 (δεύτερο «κύμα»). Πραγματοποιήθηκε ανάλυση περιεχομένου στο σώμα κειμένων καθώς και κατηγοριοποίηση της «ευθύνης» βάσει της τυπολογίας του Weiner (1972, 2010) και αποδόθηκε επιπροσθέτως θετικό ή αρνητικό πρόσημο.

Από την ποιοτική ανάλυση αναδύθηκε επιπρόσθετα η κωδικοποίηση της επίκλησης της ευθύνης σε «ατομική», «συλλογική» και «μεικτή», καθώς η έννοια της ευθύνης εντοπίστηκε ως επίκληση α) στο ίδιο το άτομο (ο πολίτης, ο Πρωθυπουργός), σε μια έννοια συλλογικότητας (Κράτος, Πολιτεία, Ειδικοί, Κοινωνία) αλλά και γ) σε μια προσπάθεια ρητορικής σύνδεσης από το ατομικό στο συλλογικό και αντιστρόφως.

Επιπροσθέτως, η σύνδεση της ατομικής ευθύνης με τη συλλογική αναδείχθηκε ως κυρίαρχη έκκληση για συμμόρφωση με το κανονιστικό πλαίσιο των μέτρων αλλά και ως προϋπόθεση για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της πανδημίας. Με αυτόν τον τρόπο,

η ρητορική του Πρωθυπουργού παρουσίασε τους κρατικούς μηχανισμούς σε πλήρη ετοιμότητα για τη διαχείριση της πανδημίας υπό την καθοδήγηση ειδικών, εξοστρακίζοντας τις επιπτώσεις των πολιτικών επιλογών και εστιάζοντας στην ατομική συμμόρφωση ως μεσολαβή της επιτυχίας της αντιμετώπισης της πανδημίας. Έτσι, όμως, αναδύεται και μια «γονεϊκή» προσέγγιση έναντι των πολιτών, όπου η απόλυτη συμμόρφωση αποτελεί ατομική ευθύνη ως μέσο «ενότητας», γεγονός αντιθετικό προς τις ερευνητικές προσεγγίσεις περί αποτελεσματικής ηγεσίας σε περιόδους κρίσης (Haslam & Platow, 2001; Jetten et al., 2020).

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 7 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3)

Διαχείριση κρίσεων στη σχολική κοινότητα: Σύνδεση θεωρίας, ερευνητικών δεδομένων και δράσεων στην περίοδο της πανδημίας COVID -19

Οργανώτρια / Πρόεδρος: **Χ. Χατζηχρήστου**
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητητής: **Γ. Γεωργουλέας**
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η πανδημία COVID-19 συνιστά μια κρίση για τη δημόσια υγεία σε εξέλιξη που έχει προκαλέσει διεθνή ανησυχία. Στο πλαίσιο της νέας αυτής κρίσης και σε συνέχεια των πολυετών δράσεων του Εργαστηρίου Σχολικής Ψυχολογίας, ΕΚΠΑ για τη στήριξη των σχολικών κοινοτήτων σε δύσκολες περιόδους, αναπτύχθηκε από την επιστημονική ομάδα του Εργαστηρίου μια σειρά αλληλένδετων δράσεων για την αντιμετώπιση των αναδυόμενων αναγκών των σχολείων καθ' όλη τη διάρκεια της εξέλιξης της πανδημίας. Σε αυτό το συμπόσιο θα παρουσιαστούν συνοπτικά βασικά ευρήματα από το ευρύτερο ερευνητικό πρόγραμμα που αναπτύχθηκε από το Εργαστήριο Σχολικής Ψυχολογίας σε διαφορετικές χρονικές περιόδους της πανδημίας με τη συμμετοχή εκπαιδευτικών, γονέων, εφήβων μαθητών/τριών και ψυχολόγων για τη μελέτη ποικίλων ψυχολογικών και εκπαιδευτικών διαστάσεων. Επιπλέον θα παρουσιαστούν συνοπτικά οι δράσεις που αναπτύχθηκαν για τη στήριξη των σχολικών κοινοτήτων, οι οποίες συνδέθηκαν με τα εμπειρικά δεδομένα, στο πλαίσιο μιας ευρύτερης εννοιολογικής προσέγγισης και των αρχών της κοινωνικής δικαιοσύνης. Οι δράσεις που αναπτύχθηκαν αναδεικνύουν τον σημαντικό ρόλο των πανεπιστημίων όσον αφορά στη σύνδεση της θεωρίας, της εκπαίδευσης, της έρευνας και της πρακτικής εφαρμογής με στόχο τη στήριξη των σχολικών κοινοτήτων ιδιαίτερα σε δύσκολες περιόδους.

Διερεύνηση ψυχοκοινωνικών και εκπαιδευτικών αναγκών και πηγών στήριξης της σχολικής κοινότητας σε Ελλάδα και Κύπρο κατά την έναρξη της πανδημίας COVID-19

Π. Λιανός, Α. Λαμπροπούλου, Ν. Γεωργακάκου-Κουτσονίκου, Θ. Υφαντή & Χ. Χατζηχρήστου
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η πανδημία COVID-19 επηρέασε σημαντικά όλους τους τομείς δραστηριότητας των ανθρώπων σε παγκόσμιο επίπεδο. Τα υποχρεωτικά προληπτικά μέτρα που εφαρμόστηκαν – κατ' οίκον περιορισμός, αναστολή λειτουργίας σχολείων και τηλεκατάρτιση – είχαν σημαντική επίδραση στη λειτουργία των σχολικών κοινοτήτων. Στο πλαίσιο ευρύτερου ερευνητικού προγράμματος του Εργαστηρίου Σχολικής Ψυχολογίας του ΕΚΠΑ διερευνήθηκαν οι ανάγκες και οι πηγές στήριξης των μελών της σχολικής κοινότητας κατά την έναρξη της πανδημίας COVID-19 στην Ελλάδα και την Κύπρο. Η μελέτη ακολούθησε σχεδιασμό μικτής μεθόδου: τα ποσοτικά δεδομένα συλλέχθηκαν με τη χρήση ερωτηματολογίων [Κλίμακα Γενικευμένου Άγχους (GAD-7), Σύντομη Κλίμακα Ψυχολογικής Ανθεκτικότητας (BRS), ερωτηματολόγιο για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση] και τα ποιοτικά δεδομένα μέσω ερωτήσεων ανοικτού τύπου για τη διερεύνηση των αναγκών και των διαδικασιών προσαρμογής των συμμετεχόντων κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Το δείγμα για την Ελλάδα περιλάμβανε 1.157 (414 εκπαιδευτικοί, 487 γονείς και 256 έφηβοι) και για την Κύπρο 401 συμμετέχοντες-μέλη της σχολικής κοινότητας (281 εκπαιδευτικοί και 120 γονείς). Σύμφωνα με τα ευρήματα, γονείς και εκπαιδευτικοί έδειξαν υψηλή τάση για άγχος, αλλά και υψηλά επίπεδα ανθεκτικότητας στην αντιμετώπιση και οι έφηβοι υψηλά επίπεδα ανησυχίας. Ανησυχίες για την υγεία και την προσαρμογή ήταν εμφανείς σε όλα τα δείγματα. Οι ενήλικες συμμετέχοντες αναφέρθηκαν στην ανάγκη κατάλληλης προετοιμασίας των σχολικών μονάδων για τη διαχείριση της παρούσας κρίσης. Εκπαιδευτικοί, γονείς και έφηβοι περιέγραψαν στρατηγικές αντιμετώπισης που σχετίζονται κυρίως με την κοινωνική υποστήριξη. Τα ευρήματα συνέβαλαν στον εντοπισμό ατομικών, διαπροσωπικών και εκπαιδευτικών αναγκών και πηγών στήριξης κατά την πρώτη φάση έναρξης της πανδημίας, και συνδέθηκαν με δράσεις στήριξης των σχολείων.

Διερεύνηση των ψυχοκοινωνικών και εκπαιδευτικών αναγκών με βάση τις αντιλήψεις εκπαιδευτικών, γονέων, και μαθητών κατά τη δεύτερη περίοδο της πανδημίας COVID-19

Α. Λαμπροπούλου, Ν. Γεωργακάκου-Κουτσονίκου, Χ. Χατζηχρήστου, Θ. Υφαντή & Π. Ρούσσος
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στην παρουσίαση αυτή θα περιγραφεί το ερευνητικό πρόγραμμα που εκπονήθηκε κατά την δεύτερη περίοδο της πανδημίας COVID-19 στην Ελλάδα με σκοπό την διερεύνηση ψυχοκοινωνικών και εκπαιδευτικών αναγκών αλλά και δυνατοτήτων με βάση τις αντιλήψεις όλων

των μελών της σχολικής κοινότητας. Η έρευνα υλοποιήθηκε στο πλαίσιο ενός ευρύτερου ερευνητικού προγράμματος του Εργαστηρίου Σχολικής Ψυχολογίας, ΕΚΠΑ, με σκοπό την αξιολόγηση των παραπάνω διαστάσεων σε διαφορετικές χρονικές περιόδους της πανδημίας. Το δείγμα περιελάμβανε 526 εκπαιδευτικούς, 496 γονείς και 469 εφήβους. Η μελέτη ακολούθησε σχεδιασμό μικτής μεθόδου: τα ποσοτικά δεδομένα συλλέχθηκαν με τη χρήση ερωτηματολογίων [Για τους ενήλικες: Κλίμακα Γενικευμένου Άγχους (GAD-7), Σύντομη Κλίμακα Ψυχολογικής Ανθεκτικότητας (BRS), ερωτηματολόγιο για την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, Κλίμακα Φόβου για την COVID-19, Επαγγελματική Ποιότητα Ζωής και για τους εφήβους: Ερωτηματολόγιο για την Υποκειμενική Αίσθηση Ευεξίας (BSWB-Youth Form, Ερωτηματολόγιο Μοναξιάς, Σύντομη Κλίμακα Ψυχολογικής Ανθεκτικότητας (BRS)] και τα ποιοτικά δεδομένα μέσω ερωτήσεων για τη διερεύνηση της προσαρμογής και των αναγκών αλλά και των δυνατοτήτων/πηγών στήριξης των συμμετεχόντων κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Τα αποτελέσματα έδειξαν χαμηλό επίπεδο άγχους και φόβο για την COVID-19 και υψηλό επίπεδο ψυχικής ανθεκτικότητας για τους ενήλικες, ενώ αναφέρθηκαν ποικίλες δυσκολίες των παιδιών με βάση τις αντιλήψεις των ενηλίκων κατά τη διάρκεια του περιορισμού στο σπίτι. Τέλος, βρέθηκε ότι οι έφηβοι με υψηλότερο επίπεδο ψυχικής ανθεκτικότητας και ευεξίας βίωναν λιγότερη μοναξιά, φόβο για την COVID-19 και γενικότερες δυσκολίες. Τα ευρήματα αξιοποιήθηκαν στο πλαίσιο ανάπτυξης πολυεπίπεδων δράσεων και παρεμβάσεων του Εργαστηρίου Σχολικής Ψυχολογίας για την στήριξη όλων των μελών της σχολικής κοινότητας την περίοδο της πανδημίας.

Πολυεπίπεδες δράσεις στήριξης των σχολικών κοινοτήτων στην περίοδο της πανδημίας COVID -19: Σύνδεση θεωρίας, έρευνας, εκπαίδευσης και πράξης

Χ. Χατζηχρήστου, Θ. Υφαντή & Α. Λαμπροπούλου
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η πανδημία COVID-19 επηρέασε σε σημαντικό βαθμό την λειτουργία των σχολικών κοινοτήτων, καθώς διαμόρφωσε νέες συνθήκες τόσο όσον αφορά στην υλοποίηση της μαθησιακής και εκπαιδευτικής διαδικασίας όσο και σε θέματα ψυχοκοινωνικής προσαρμογής όλων των μελών των σχολικών κοινοτήτων. Η αναγκαιότητα στήριξης των σχολικών κοινοτήτων σε πολλαπλά επίπεδα αναδύθηκε ως η άμεση προτεραιότητα στο πλαίσιο της παροχής σχολικών ψυχολογικών και συμβουλευτικών υπηρεσιών διεθνώς. Στο πλαίσιο αυτό, και σε συνέχεια των πολυετών δράσεων και παρεμβάσεων σε δύσκολες περιόδους, το Εργαστήριο Σχολικής Ψυχολογίας, ΕΚΠΑ ανέπτυξε μία σειρά πολυεπίπεδων και αλληλένδετων δράσεων με στόχο την ανταπόκριση στις αναδυόμενες ανάγκες των σχολικών κοινοτήτων εστιάζοντας τόσο στις δυσκολίες όσο και στις δυνατότητες ατόμων και συστημάτων. Στην παρουσίαση αυτή θα περιγραφεί συνοπτικά η σταδιακή ανάπτυξη και υλοποίηση των δράσεων με έμφαση στη σύνδεση των εμπειρικών δεδομένων που προέκυπταν από την εκπόνηση ενός ευρύτερου ερευνητικού προγράμματος σε διαφορετικές χρονικές περιόδους της πανδημίας με τη διαμόρφωση κατάλληλων παρεμβάσεων. Μέσα από την παρουσίαση των δράσεων αναδεικνύονται η σημασία της σύνδεσης έρευνας, θεωρίας και πράξης με ιδιαίτερη έμφαση στις αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης και των δικαιωμάτων των παιδιών καθώς και οι πολλαπλές διαστάσεις του ρόλου του σχολικού ψυχολόγου ειδικά στο πλαίσιο δύσκολων συνθηκών.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 10 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α1)

Θετική Ψυχολογία

Προεδρείο: Δ. Μωραΐτου,
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Ισχυρή βούληση για καλή ψυχική υγεία: Μια διαπολιτισμική μελέτη του φαινομένου της Βούλησης σε Ελλάδα και Γερμανία

Μ. Ι. Αργυροπούλου
Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Η Βούληση συνίσταται στην ικανότητα διατήρησης και εφαρμογής μιας τάσης για δράση στην οποία ένα άτομο έχει δεσμευτεί, παρά την παρορμητική φύση άλλων ανταγωνιστικών τάσεων (Kuhl & Kraska, 1989) και περιλαμβάνει επιμέρους ικανότητες όπως ο αυτό-έλεγχος, η αυτό-ρύθμιση, η βουλητική ανάπτυξη και η πρόσβαση τον εαυτό. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διαπολιτισμική διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των 4 βουλητικών ικανοτήτων και των γενικών επιπέδων στρες με τη ψυχική υγεία και την αναβλητικότητα σε Ελλάδα και Γερμανία. Στην ελληνική μελέτη (N=865) χρησιμοποιήθηκαν η Κλίμακα Γενικής Αναβλητικότητας, (Lay, 1986), η Κλίμακα Αξιολόγησης της Αναβλητικότητας σε Φοιτητικό Πληθυσμό (Solomon & Rothblum, 1984, προσαρμογή Χατζηδήμου 1994), η Κλίμακα Βουλητικών Ικανοτήτων (Kuhl & Fuhrman, 2004) και 2 υποκλίμακες (Ευσυνειδησία & Νευρωτισμός) του τεστ χαρακτηριστικών προσωπικότητας –(ΤΕ.ΧΑ.Π, Τσαούσης, 1996). Στη γερμανική μελέτη (N=1310) χρησιμοποιήθηκαν η σύντομη εκδοχή του Ερωτηματολογίου Βουλητικών Ικανοτήτων (Kuhl & Fuhrmann, 2004), η Κλίμακα Ελέγχου της Δράσης (Kuhl, 1994) και η Κλίμακα Ψυχοπαθολογίας (Symptom Checklist 90-R, Derogatis, 1977). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι όλες οι βουλητικές ικανότητες συσχετίστηκαν αρνητικά με τον Νευρωτισμό, τη Γενική και την Ακαδημαϊκή Αναβλητικότητα, τα γενικά επίπεδα στρες και τη Ψυχοπαθολογία, ενώ βρέθηκαν θετικές συσχετίσεις με την Ευσυνειδησία και τον Έλεγχο της Δράσης. Θα συζητηθούν οι προεκτάσεις της έρευνας για τη θεωρία και την κλινική πρακτική, καθώς και η σημασία της πρόληψης.

Συμβουλευτική και αυτοβοήθεια στο Περί Αλυπίας έργο του Γαλννού

Δ. Μωραΐτου

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Στο περί αλυπίας έργο του ο Γαλννός απαντά σε έναν καλό του φίλο πώς τα κατάφερε και δεν λύγισε όταν σε ηλικία 60 και πλέον ετών έχασε, από μία καταστροφική πυρκαγιά, τα βιβλία, τα ιατρικά του εργαλεία, φάρμακα, ιατρικές συνταγές και άλλο πολύτιμο και αναντικατάστατο υλικό.

Αναφέρει ποιες φιλοσοφικές ιδέες, με τις ψυχολογικές συνέπειές τους, υιοθέτησε και αξιοποίησε για να αντέξει τη θλίψη της απώλειας. Εκθέτει ψυχολογικούς μηχανισμούς που εξασφαλίζουν τον αυτοέλεγχο, αναφερόμενος ακόμη και σε αντιξοότητες που προέρχονταν από τη δύσκολη πολιτική κατάσταση της εποχής του. Αναδεικνύει τη χρήση προτύπων που καθοδηγούν τον άνθρωπο προς τη γαλήνη και την ψυχική ανθεκτικότητα. Προβάλλει ακόμη τη συμβολή της κληρονομικότητας, αλλά και της παιδείας που δέχεται κάποιος από την παιδική και νεανική του ηλικία, στην απόκτηση των ιδεών και των αξιών που θα τον οδηγήσουν στην αλυπία. Δείχνει όμως και τα όρια των πιεστικών εκείνων καταστάσεων και των δεινών που μπορεί να αντέξει κάποιος με καρτερικότητα και ηρεμία.

Ο αυτοβιογραφικός χαρακτήρας του έργου, με την παράλληλη θεραπευτική των παθών λειτουργία του, καθιστούν σπάνιο το έργο ανάμεσα στα παρόμοια με αυτό, καθώς οι συμβουλές που απευθύνει ο συγγραφέας στους άλλους έχουν ήδη δοκιμαστεί και αποδειχθεί επιτυχείς στην προσωπική του εμπειρία.

Πολλά από τα στοιχεία που αναφέρει ο Γαλννός στο έργο του επιβεβαιώνονται από τη σύγχρονη ψυχολογική έρευνα για την αποφυγή της λύπης. Στο έργο αυτό του Γαλννού περιέχεται ένα σημαντικό μέρος της ηθικής, με ψυχολογική λειτουργία, διδασκαλίας του, η οποία συνδέεται αρμονικά με τα έργα που τον ανέδειξαν ως ιατρική αυθεντία για πολλούς αιώνες.

Διαστάσεις, διεργασίες και αποτελέσματα του διαλογισμού στην ψυχολογική ευεξία: Ποσοτική έρευνα

Ε. Χριστοπούλου & Β. Παυλόπουλος

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Όπως φαίνεται από την ιστορία των διαλογιστικών πρακτικών, ο διαλογισμός σχετίζεται με την υπερβατική αναζήτηση του ανθρώπου, τη διερεύνηση δηλαδή πέρα από τον ίδιο και τον αισθητό κόσμο, συνιστώντας ένα εργαλείο μύησης και εσωτερικής καταβύθισης. Στην κατεύθυνση της υπερβατικότητας συμπεριλαμβάνονται τόσο η θρησκευτικότητα όσο και η πνευματικότητα, στον οργανωμένο και θεσμοθετημένο χαρακτήρα της πρώτης να αντιπαραβάλλεται ο πιο προσωπικός και βιωματικός χαρακτήρας της δεύτερης. Παρά την προσπάθεια διάκρισης της θρησκευτικότητας και της πνευματικότητας, παρατηρείται ακόμα συγκεχυμένη χρήση των όρων, γεγονός που καθιστά τη μελέτη τους δύσκολο εγχείρημα. Ωστόσο, αμφότεροι οι ψυχοκοινωνικοί παράγοντες είναι σημαντικοί για την ψυχική υγεία και είναι ενδεικτικό ότι ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας προσεγγίζει την πνευματικότητα και τη θρησκευτικότητα ως βασικούς τομείς της ανθρώπινης ζωής. Παράλληλα, παρότι ο διαλογισμός αποτελεί ένα από τα πιο διαχρονικά ερευνημένα ψυχολογικά εργαλεία με παγκόσμια διάδοση και κατατάσσεται στις ερευνητικά τεκμηριωμένες ψυχοθεραπευτικές πρακτικές, δεν είναι ακόμα ξεκάθαροι οι μηχανισμοί και οι διεργασίες του. Η παρούσα ποσοτική έρευνα μελέτησε την επίδραση της εφαρμογής διαλογιστικών πρακτικών ως προς την ενσυνειδητότητα, την υπερβατικότητα και την ψυχολογική ευεξία σε δείγμα 260 ενηλίκων συμμετεχόντων. Βρέθηκε ότι η διαλογιστική εμπειρία συνδέεται με αυξημένα επίπεδα ενσυνειδητότητας και ψυχολογικής ευεξίας, καθώς και υψηλότερες βαθμολογίες σε διαστάσεις της υπερβατικότητας. Συνολικά, τα αποτελέσματα της έρευνας υπογραμμίζουν τον ρόλο του διαλογισμού και ιδιαίτερα της εντονότερης δέσμευσης στην εφαρμογή του. Η διαλογιστική εμπειρία συσχετίστηκε με αυξημένα επίπεδα ενσυνειδητότητας. Στα μοντέλα δομικών εξισώσεων που ελέγχθηκαν, η ψυχολογική ευεξία προβλέφθηκε από την εφαρμογή διαλογιστικών πρακτικών με τη διαμεσολάβηση της ενσυνειδητότητας και της υπερβατικότητας. Η υπερβατικότητα αναδεικνύεται έτσι ως καταλύτης της διαλογιστικής εμπειρίας στην προαγωγή της ενσυνειδητότητας και της ψυχολογικής ευεξίας. Εν γένει, η παρούσα έρευνα εγκαινιάζει το ερευνητικό αυτό πεδίο στην ελληνική ερευνητική δραστηριότητα.

Η αναζήτηση νοήματος κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης: μια ερμηνευτική φαινομενολογική μελέτη σε υψηλού μορφωτικού επιπέδου άνεργους, νέους Έλληνες επαγγελματίες

Δ. Σουρέλνς

Middlesex University, New School of Psychotherapy and Counselling

Ο κύριος στόχος της μελέτης ήταν να κατανοήσει πώς δημιουργούσαν νόημα οι νέοι Έλληνες επαγγελματίες στην κατά τη διάρκεια της Ελληνικής κοινωνικο-οικονομικής κρίσης. Επιπλέον, διερεύνησε τον αντίκτυπο της κρίσης στην καθημερινότητα και πώς και εάν η κρίση επηρέασε τις στάσεις και τις αξίες τους στη ζωή. Οκτώ συμμετέχοντες, άνεργοι, υψηλού μορφωτικού επιπέδου νέοι Έλληνες ερωτήθηκαν σχετικά με τις εμπειρίες τους και τη σημασία των διαδικασιών που ζούσαν στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της δεκαετούς (2009-2019) οικονομικής κρίσης. Η ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση χρησιμοποιήθηκε ως ερευνητική προσέγγιση για την εξαγωγή επτά βασικών θεμάτων: νοηματοδότηση στην οικονομική κρίση, αρνητικές επιπτώσεις της ανεργίας, θετικές επιπτώσεις της ανεργίας, στάσεις στην οικονομική κρίση, αξίες στην οικονομική κρίση, κυρίαρχα συναισθήματα, κοινωνικές παρατηρήσεις και πολιτισμός. Τα ευρήματα έδειξαν ότι οι μορφωμένοι και άνεργοι νέοι επαγγελματίες που ζουν στην Ελλάδα επιλέγουν πρόσθετες σπουδές για να

δημιουργήσουν νόημα και ευκαιρίες ενώ περνούν περισσότερο χρόνο με σημαντικούς άλλους, αγαπούν το φυσικό περιβάλλον της χώρας και χρησιμοποιούν την τέχνη και την ψυχοθεραπεία για τις διαδικασίες δημιουργίας των νοημάτων τους. Επιπλέον, διατηρούν ανεπηρέαστες τις αξίες τους, έχουν μια συνολική αισιόδοξη στάση για την υπέρβαση της κρίσης, αποδεχόμενοι τη σκληρή κατάσταση ενώ στοχάζονται κριτικά για τις θετικές και αρνητικές επιπτώσεις της ανεργίας. Τέλος, η μελέτη στοχεύει να βοηθήσει τους συμβουλευτικούς ψυχολόγους να κατανοήσουν καλύτερα τις έννοιες της υπαρξιακής ψυχολογίας και ψυχοθεραπείας, όπως η αναζήτηση νοήματος και ειδικότερα ο τρόπος με τον οποίο μπορεί να επηρεάσει τη ζωή των νέων ανέργων επαγγελματιών που ζουν σε κρίση, ελπίζοντας σε συμβολή στις ψυχολογικές και ψυχοθεραπευτικές πρακτικές τους.

Μία θετική ψυχολογική παρέμβαση για την ενίσχυση θετικών χαρακτηριστικών παιδιών με νεοπλασματικές παθήσεις

Σ. Σολδάτου¹ & Σ. Λεοντοπούλου²

¹Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ηρακλείου, ²Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η παρούσα έρευνα-παρέμβαση πραγματοποιήθηκε με σκοπό να εξετάσει την επίδραση μιας Θετικής Ψυχολογικής Παρέμβασης (ΘΨΠ) σε άτομα εφηβικής και προεφηβικής ηλικίας με νεοπλασματικές παθήσεις. Εστιάστηκε στην ενίσχυση των θετικών συναισθημάτων, της ελπιδοφόρας σκέψης και της ψυχικής ανθεκτικότητας μέσω της καλλιέργειας των θετικών συναισθημάτων και χαρακτηριστικών των παιδιών και εφήβων. Συμμετείχαν 25 νεαρά άτομα, 13 αγόρια και 12 κορίτσια, ηλικίας 10 έως 15 ετών. Όλα είχαν διαγνωστεί με κάποια μορφή νεοπλασματική πάθηση, ενώ ακολουθούσαν θεραπευτική αγωγή στην Ογκολογική Μονάδα Παιδιών «Ελπίδα» και φιλοξενούνταν στο ξενώνα «Φλόγα». Για τους σκοπούς της ΘΨΠ δημιουργήθηκαν δύο ομάδες μετά από κλήρωση, η πειραματική (N=20) και η ομάδα ελέγχου (N=5). Ο σχεδιασμός της ΘΨΠ περιλάμβανε τρεις ομαδικές συναντήσεις ανά ομάδα, διάρκειας μίας έως μιάμισης ώρας και σε απόσταση τουλάχιστον μίας εβδομάδας μεταξύ τους. Πριν από την ΘΨΠ, αμέσως μετά την ολοκλήρωσή της και ένα μήνα αργότερα οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν μια συστοιχία ερωτηματολογίων, η οποία αφορούσε τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά, στοιχεία για τη διάγνωση της πάθησής τους, όπως και τρεις κλίμακες (SPANE, Resilience Scale, Children's Hope Scale). Μετά το τέλος της παρέμβασης πραγματοποιήθηκε αξιολόγησή της με τη χρήση ενός ειδικά διαμορφωμένου ερωτηματολογίου. Η ΘΨΠ αποδείχθηκε αποτελεσματική, αυξάνοντας τα θετικά συναισθήματα και μειώνοντας τα αρνητικά, ενισχύοντας την ελπιδοφόρα σκέψη και την ψυχική ανθεκτικότητα της πειραματικής ομάδας σε σχέση την ομάδα ελέγχου. Το 70–75% της πειραματικής ομάδας ανέφερε ότι τους βοήθησε να έχουν περισσότερα θετικά και λιγότερα αρνητικά συναισθήματα, να σκέφτονται πιο ελπιδοφόρα και να αισθάνονται πιο δυνατοί να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες της ζωής τους. Το 85% αυτής της ομάδας βαθμολόγησε τη ΘΨΠ με 4 ή 5 (με άριστα το 5), ενώ το 60% της ομάδας ελέγχου με 3. Συμπερασματικά, η ΘΨΠ συνέβαλε στην ενίσχυση της ψυχικής υγείας των παιδιών και εφήβων με νεοπλασματικές παθήσεις, η οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένη και με τη σωματική.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 11 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α4)

Μεθοδολογία έρευνας στην Ψυχολογία : Θεωρία

Προεδρείο: Ι. Κατερέλος,

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Το νέο (εν εξελίξει) ομοφυλόφιλο και λεσβιακό υποκείμενο; Βιώματα και μετατοπίσεις σε ένα πεδίο δυναμικών αλλαγών - Μια πολυτροπική ποιοτική έρευνα σε ΛΟ(ΑΤ) εκπαιδευτικούς

Ε. Καζούλη-Πλαϊτάκη & Μ. Πουρκός

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η άλλοτε θεωρούμενη ως γενετικά, ηθικά, ψυχικά και κοινωνικά άλλο-τριωμένη ύπαρξη των ομοφυλόφιλων και λεσβίων βρίσκεται πλέον σε μια μετατόπιση, τόσο σε επίπεδο ατομικών βιωμάτων και πεποιθήσεων όσο και σε επίπεδο κοινωνικό-πολιτικής και επιστημονικής διαπραγμάτευσης (Browne, 2019). Η ίδια η επιστημονική ματιά που κάποτε κατασκεύασε αυτά τα υποκείμενα, πλέον προχωράει σε αναθεωρήσεις με συνεπαγωγές στα ίδια τα ΛΟΑΤΚΙ άτομα. Συνδιαλέγεται έτσι με νέες επιτελεστικές πολιτικές, τεχνολογικές, κινηματικές, νομοθετικές και άλλες κοινωνικές και θεσμικές αλλαγές αλληλοδιαπλεκόμενες με τα νέα ατομικά βιώματα και αντιλήψεις στο πλαίσιο της σύγχρονης φεμινιστικής και queer θεωρίας (Butler & Αθανασίου, 2016). Πρόκειται για σύνθετες ψυχολογικές και κοινωνικές διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ραγδαίων δυναμικών αλλαγών.

Στην παρούσα εισήγηση παρουσιάζεται μια μακροχρόνια πολυτροπική ποιοτική έρευνα με δεδομένα από σε βάθος συνεντεύξεις και από άλλες βασισμένες στην τέχνη ποιοτικές μεθόδους έρευνας (όπως το photovoice και τα ιχνογραφικά έργα) από ΛΟ(ΑΤ) εκπαιδευτικούς αλλά και με δεδομένα από το ευρύτερο κοινωνικό-πολιτικό πλαίσιο συμπεριλαμβάνοντας ετεροφυλόφιλους εκπαιδευτικούς κατά τη χρονική περίοδο 2014-2018 (βλ. επίσης Καζούλη-Πλαϊτάκη & Πουρκός, 2019, 2021). Ακολουθώντας την Κονστρουκτιβιστική Θεμελιωμένη Θεωρία (Charmaz, 2006) και συμπληρωματικά, την Situational Analysis (Clarke, Friese & Washburn, 2018), σκιαγραφούμε το σύγχρονο εν εξελίξει ομοφυλόφιλο/λεσβιακό (και όχι μόνο) υποκείμενο όπως αυτό αναδύεται πλαισιοθετημένα σε ένα μεταβαλλόμενο πεδίο διάχυσης νέας γνώσης και αξιών, νέων διάχυτων εξουσιών, αντιφάσεων και λόγων (discourses). Όπως προ-

κύπτει από ερευνητικά δεδομένα, το νέο αυτό υποκείμενο εξισορροπεί σε λεπτές γραμμές: άλλοτε παρατηρεί, σωπαίνει και οχυρώνεται όπως μακροχρόνια γνωρίζει να κάνει και άλλοτε πλέον διεκδικεί, φανερώνεται, παλεύει, ομιλεί και ακούγεται, ακόμα και σε μακράιωνα θεωρούμενα ως συντηρητικά πλαίσια, όπως αυτό της εκπαίδευσης. Πολλές φορές αφηγείται με νέους όρους, αντιλαμβάνεται διαφορετικά τον/την εαυτό/ή και τους Άλλους, χρησιμοποιεί νέα εργαλεία και στρατηγικές. Τελικά, φαίνεται να διαθέτει νέες δυνατότητες αλλά αντιμετωπίζει και νέες προκλήσεις εγκλώντας για βαθιά, ευαίσθητοποιημένη, εν κινήσει ψυχολογική και κοινωνική έρευνα.

Ο αυτοπροσδιορισμός της ψυχικής διάθεσης των απρόθυμων αποκρινόμενων: Δεδομένα από την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Έρευνα (2006, 2008)

Ε. Τσουπαροπούλου & Μ. Συμεωνάκη

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Την τελευταία εικοσαετία στη διεθνή βιβλιογραφία προστίθενται διαρκώς μελέτες που τεκμηριώνουν την όλο και αυξανόμενη πτωτική τάση των δεικτών απόκρισης (response rates). Η προθυμία (ή μη) συμμετοχής σε μια έρευνα, είναι γνωστό, πως συνδέεται με ένα σύνολο πάρα πολλών παραγόντων, όπως για παράδειγμα ενδεικτικά με το θέμα της έρευνας, την εμπειρία των συνεντευκτών/τριών, αλλά και τα κοινωνικό-δημογραφικά χαρακτηριστικά των ίδιων των ερωτώμενων. Ωστόσο, τόσο στην ελληνική όσο και στη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχει κενό στην ύπαρξη μελετών που να διερευνούν το ψυχολογικό «προφίλ» των απρόθυμων αποκρινόμενων μιας έρευνας. Ως απρόθυμοι αποκρινόμενοι (reluctant respondents) αποκαλούνται οι ερωτώμενοι που συμμετείχαν στην έρευνα μετά από τουλάχιστον μια άρνηση. Στην παρούσα εργασία διερευνάται το πώς οι απρόθυμοι αποκρινόμενοι αυτοπροσδιορίζονται ως προς την ψυχική τους διάθεση και μέσω ποιων παραγόντων αυτή φαίνεται να επιδρά στην προθυμία (ή μη) συμμετοχής τους σε μια δειγματοληπτική έρευνα μεγάλης-κλίμακας. Για την ανάλυση χρησιμοποιήθηκαν τα δεδομένα του Βελγίου, της Γερμανίας, της Ισπανίας, της Ολλανδίας και της Σουηδίας του 3ου (2006) και 6ου γύρου (2008) της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας (ESS). Η επιλογή των χωρών βασίστηκε στο μέγεθος των απρόθυμων αποκρινόμενων (>100) ενώ η επιλογή των συγκεκριμένων γύρων βασίστηκε στο γεγονός ότι οι υπό ανάλυση μεταβλητές ανήκουν στην ενότητα της Προσωπικής και Κοινωνικής Ευημερίας (Personal and Social Well-Being), η οποία συμπεριλήφθη στο ερωτηματολόγιο της ESS αποκλειστικά και μόνο στους δύο υπό μελέτη γύρους. Τα αποτελέσματα της μελέτης συνθέτουν, όσο αυτό είναι εφικτό, ένα βασικό ψυχολογικό «προφίλ» των απρόθυμων αποκρινόμενων ανά χώρα και αναδεικνύουν το πώς σε κάθε χώρα διαφορετικοί παράγοντες που συνδέονται με την ψυχολογία του ερωτώμενου φαίνεται να διαφοροποιούν τους απρόθυμους από τους πρόθυμους αποκρινόμενους. Η εν λόγω μελέτη ευελπιστεί να συμβάλει στο διαρκώς αυξανόμενο διεθνές ενδιαφέρον για το φαινόμενο της μη-απόκρισης θέτοντας ζητήματα που εστιάζουν στο πεδίο της ψυχολογικής έρευνας.

Ελέγχοντας το φαινόμενο μεροληψίας στη μέτρηση της προσωπικότητας: Τα στοιχεία αναγκαστικής επιλογής και η Θεωρία Απόκρισης Στοιχείων (Thurstonian IRT)

Ι. Τσαούσης¹ & Μ. Καραγιάννη²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πανεπιστήμιο Κρήτης

Στόχος της συγκεκριμένης έρευνας ήταν η δημιουργία ενός εργαλείου μέτρησης της προσωπικότητας με τη χρήση στοιχείων αναγκαστικής επιλογής (forced-choice items). Προηγούμενες έρευνες έχουν δείξει, ότι η χρήση στοιχείων αυτής της μορφής μειώνει σε σημαντικό βαθμό τα φαινόμενα μεροληψίας της απάντησης (π.χ., κοινωνική επιθυμητότητα, ψεύδος, κλπ.), φαινόμενο που δημιουργεί σημαντικά προβλήματα ιδιαίτερα σε διαδικασίες επιλογής προσωπικού. Στο πλαίσιο αυτής της έρευνας, τα 75 στοιχεία ενός ήδη υπάρχοντος εργαλείου μέτρησης της προσωπικότητας με βάση το μοντέλο των πέντε παραγόντων (Profiler), ομαδοποιήθηκαν σε 25 σετ των 3 στοιχείων. Στην έρευνα συμμετείχαν 607 ενήλικες από το γενικό πληθυσμό. Στα άτομα ζητήθηκε να επιλέξουν την περισσότερο αντιπροσωπευτική και τη λιγότερη αντιπροσωπευτική πρόταση από κάθε σετ στοιχείων. Στη συνέχεια, με τη χρήση της Θεωρίας Αποκρισης Στοιχείου (Thurstonian Item Response Theory – TIRT), μίας εξειδικευμένης στατιστικής τεχνικής που επιτρέπει την ανάλυση των «ιδιοσυγκρασιακών» δεδομένων (ipsative data) που δημιουργεί η χρήση των στοιχείων αναγκαστικής επιλογής, μελετήθηκε η παραγοντική δομή της νέας μορφής της κλίμακας. Πιο συγκεκριμένα, ακολουθώντας στον νόμο της συγκριτικής αξιολόγησης (law of comparative judgment) του Thurstone, τα «ιδιοσυγκρασιακά» δεδομένα αρχικά μετατράπηκαν σε διχοτομικά δεδομένα, και στη συνέχεια, χρησιμοποιώντας ένα δομικό μοντέλο εξισώσεων (structural equation modelling), μελετήθηκε η παραγοντική δομή του εργαλείου. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το μοντέλο των πέντε παραγόντων είχε καλή προσαρμογή στα δεδομένα. Επιπρόσθετα, η νέα εκδοχή του εργαλείου χορηγήθηκε σε νέο δείγμα (N=271), μαζί με την αρχική εκδοχή του τεστ (Profiler) καθώς και με μία σειρά από άλλες κλίμακες για τον έλεγχο της συγχρονικής, συγκλίνουσας και αποκλίνουσας εγκυρότητας. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τη νέα εκδοχή του τεστ Profiler είναι ένα τεστ με παρόμοια ψυχομετρικά στοιχεία με την αρχική του έκδοση έχοντας, ως επιπρόσθετο πλεονέκτημα, και τη δυνατότητα να μπορεί να ελέγχει αποτελεσματικά φαινόμενα όπως αυτά της κοινωνικής επιθυμητότητας και της ψευδούς απάντησης, που προκαλούν σημαντικό σφάλμα μέτρησης.

Χρηματοδότηση: Πανεπιστήμιο Κρήτης - Ειδικός Λογαριασμός Κονδυλίων Έρευνας (Κ.Ε. 10644)

Ανοιχτή και αναπαραγώγιμη επιστήμη: Επιπτώσεις στην γνώση επιστημονικών πρακτικών, την ενασχόληση φοιτητών με τις σπουδές τους και τις στάσεις τους απέναντι στην επιστήμη μέσα από επισκόπηση και σύνθεση ευρημάτων

Θ. Γκινόπουλος¹, M. Pownall² & F. Azevedo³

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²University of Leeds, ³Friedrich Schiller University Jena

Τα τελευταία χρόνια η επιστημονική κοινότητα έχει γείρει ζητήματα ανάγκης για βελτίωση της αξιοπιστίας, της αρτιότητας και της επαληψιμότητας της επιστημονικής έρευνας. Η επιστημονική έρευνα θεωρείται ότι είναι αναγκαίο να στηρίζεται σε επιστημονικά ευρήματα με ολοένα και αυξανόμενο ενδιαφέρον προς τις «ανοιχτές πρακτικές» και την προώθηση της διαφάνειας. Αν και η πρόοδος προς την κατεύθυνση αυτή είναι θετική και συνεχής, ελάχιστα έχουν γίνει σε εμπειρικό επίπεδο ως προς το κατά πόσο η προσέγγιση των ανοιχτών πρακτικών και της αναπαραγώγιμης και διαφανούς επιστήμης μπορεί να ενσωματωθεί στην εκπαίδευση προπτυχιακών και μεταπτυχιακών φοιτητών. Έως και πρόσφατα στην βιβλιογραφία δεν έχει εδραιωθεί η εμπειρική τεκμηρίωση της επίπτωσης της ενσωμάτωσης ανοιχτών πρακτικών διαφανούς επιστημονικής έρευνας ως μέρος του προγράμματος σπουδών στις γνώσεις, συμπεριφορές και στάσεις των φοιτητών. Επομένως, σε αυτή την παρουσίαση παρέχεται η πρώτη ολοκληρωμένη επισκόπηση του ζητήματος της ενσωμάτωσης ανοιχτών πρακτικών αναπαραγώγιμης και διαφανούς επιστήμης στη διδασκαλία και τη μάθηση και του κατά πόσο αυτή η ενσωμάτωση επηρεάζει τους φοιτητές. Για την πραγματοποίηση αυτής της επισκόπησης, υπήρχε συνεργασία 69 μελών του ερευνητικού προγράμματος FORRT (Framework for Open and Reproducible Research Training). Η επισκόπησης μας εστίασε στον τρόπο που η ενσωμάτωση ανοιχτών πρακτικών αναπαραγώγιμης και διαφανούς επιστήμης μπορεί να επηρεάσει: α) την γνώση των φοιτητών για επιστημονικά θέματα (πχ. κατανόηση ανοιχτής έρευνας, χρήση και επικοινωνία της επιστήμης και ανάπτυξη ευέλικτων προσόντων), β) την ενασχόληση των φοιτητών με τις σπουδές τους (πχ. κίνητρα και ενασχόληση με τη μάθηση, τη συνεργασία και την εμπλοκή σε δραστηριότητες ανοιχτής έρευνας), γ) τις στάσεις των φοιτητών απέναντι στην επιστήμη (πχ. εμπιστοσύνη στην επιστήμη και στα ερευνητικά ευρήματα). Η επισκόπησης μας, επίσης, εντόπισε την ανάγκη για περισσότερο άρτιες και ακριβείς μεθόδους για την αξιολόγηση της διδακτικής πρακτικής. Η συζήτηση εστιάζει στη σημασία της ανοιχτής και διαφανούς αναπαραγώγιμης επιστήμης για τη διδασκαλία και τη μάθηση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Χρηματοδότηση: FORRT

Από έναν Κοινωνικό Ψυχολόγο διδάσκοντα Μεθοδολογία Έρευνας: Μην πυροβολείτε τον/την Στατιστικό σας!

I. Κατερέλος

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Μέσα από παραδείγματα, επιχειρείται να δειχθεί όσο πιο αθόρυβα γίνεται το πως η στατιστική μπορεί να γίνει «μετά-μοντέρνο» αφήγημα της ερευνητικής διαδικασίας. Πιο συγκεκριμένα έχουμε: α/ Προβληματική χρήση της Ανάλυσης Αντιστοιχιών (Analyse Factorielle des Correspondances), β) Η μηδενική υπόθεση και η χρήση της, γ) Ανάλυση Παλινδρόμησης με Αποτέμνουσα (intercept) = 0!, και δ) Ανάλυση σημασιολογικού δικτύου (Network analysis - Semantic map) με συνάφειες (r) σε κατηγορικές μεταβλητές. Το κεντρικό ερώτημα είναι, όπως ετέθη, «Μα αφού θεωρητικά 'βγαίνει' τότε γιατί όχι!».

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 12 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β1)

Οργανωσιακή Ψυχολογία: σύγχρονες προσεγγίσεις στον εργασιακό χώρο

Προεδρείο: Λ. Ζαμπετάκης,

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Διαμεσολάβηση στον εργασιακό χώρο και οργανωσιακή δικαιοσύνη: η επίδραση του δίκαιου χαρακτήρα της διαμεσολάβησης σε εργασιακά αποτελέσματα

M. Νίκου & Σ. Χατζή

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Οι συγκρούσεις είναι μέρος της οργανωσιακής ζωής και συχνά έχουν καταστροφικές επιπτώσεις τόσο στον οργανισμό όσο και στα άτομα που εμπλέκονται. Η διαμεσολάβηση στον εργασιακό χώρο ως εναλλακτική, κατάλληλη διαδικασία επίλυσης διαφορών έχει ωφελήσει τους οργανισμούς να μειώσουν τον αριθμό των επίσημων καταγγελιών που υποβάλλονται και να βελτιώσουν το κλίμα στον χώρο εργασίας. Επιπλέον, η διαμεσολάβηση έχει αποδειχθεί ότι βελτιώνει τις δεξιότητες διαχείρισης συγκρούσεων και επικοινωνίας των προϊσταμένων και των εργαζομένων και τους βοηθά να διαχειριστούν το επαγγελματικό τους άγχος. Υπό το πρίσμα του κλασικού μοντέλου της οργανωσιακής δικαιοσύνης και της θεωρίας των κοινωνικών ανταλλαγών, η μελέτη αυτή διερευνά τον ρόλο της εμπιστοσύνης στη σχέση μεταξύ των αντιλήψεων των εμπλεκόμενων μερών στη διαφορά για το δίκαιο χαρακτήρα της διαμεσολάβησης στον εργασιακό χώρο και στα εργασιακά αποτελέσματα της οργανωσιακής αφοσίωσης και των προθέσεων αποχώρησης από τον οργανισμό. Λαμβάνοντας δεδομένα από 102 εργαζομένους οργανισμών του ιδιωτικού τομέα των ΗΠΑ και του Ηνωμένου Βασιλείου που

έχουν συμμετάσχει σε διαδικασία διαμεσολάβησης, διαπιστώθηκε ότι η διανεμητική δικαιοσύνη, η πληροφοριακή δικαιοσύνη και η μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών διαπροσωπική δικαιοσύνη είχαν σημαντική θετική επίδραση στην εμπιστοσύνη στον οργανισμό, ενώ η διαδικαστική δικαιοσύνη και η μεταξύ εμπλεκόμενου μέρους-διαμεσολαβητή διαπροσωπική δικαιοσύνη δεν είχαν καμία επίδραση στο εν λόγω κριτήριο. Η οργανωσιακή εμπιστοσύνη διαμεσολαβούσε μερικώς τη σχέση μεταξύ της πληροφοριακής δικαιοσύνης και της οργανωσιακής αφοσίωσης και τη σχέση ανάμεσα της μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών διαπροσωπικής δικαιοσύνης και της οργανωσιακής αφοσίωσης. Αντιθέτως, η οργανωσιακή εμπιστοσύνη διαμεσολαβούσε πλήρως τη σχέση μεταξύ της διανεμητικής δικαιοσύνης και της οργανωσιακής αφοσίωσης. Τέλος, η οργανωσιακή εμπιστοσύνη διαμεσολαβούσε πλήρως τη σχέση μεταξύ της πληροφοριακής δικαιοσύνης και των προθέσεων αποχώρησης από τον οργανισμό, και τη σχέση ανάμεσα της μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών διαπροσωπικής δικαιοσύνης και των προθέσεων αποχώρησης από τον οργανισμό. Τα αποτελέσματα δεικνύουν τον σημαντικό ρόλο της διαμεσολάβησης στη δημιουργία ενός συστήματος διαχείρισης συγκρούσεων σε οργανισμούς.

Ο ρόλος του κοινωνικού κεφαλαίου του χώρου εργασίας και του ατομικού κοινωνικού κεφαλαίου στη διαδικασία διασύνδεσης εργασίας-οικογένειας: Εξέταση ενός πολυεπίπεδου μοντέλου ρυθμιζόμενης διαμεσολάβησης

A. Τσουνής¹, Δ. Ξανθοπούλου¹, Ε. Δεμερούτη² & Κ. Καφέτσιος¹

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Eindhoven University of Technology

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση του ρόλου του κοινωνικού κεφαλαίου του χώρου εργασίας (ΚΚΧΕ), ως οικολογικού πόρου στο εργασιακό περιβάλλον, και του ατομικού κοινωνικού κεφαλαίου (ΑΚΚ), ως ατομικού πόρου στην ευρύτερη κοινωνική ζωή, στη διαδικασία διασύνδεσης εργασιακής-οικογενειακής ζωής. Στη βάση των θεωριών των πόρων και του μηχανισμού υπερχειλίσας, υποθέσαμε ότι οι εργασιακές απαιτήσεις (φόρτος εργασίας, συναισθηματικές απαιτήσεις) σχετίζονται αρνητικά με τη γενικευμένη ψυχολογική ευεξία, δια μέσου των αυξημένων επιπέδων σύγκρουσης εργασιακής-οικογενειακής ζωής και ότι η αυτή η έμμεση σχέση είναι ασθενέστερη για υψηλότερα επίπεδα ΚΚΧΕ και ΑΚΚ. Επιπλέον, υποθέσαμε ότι οι εργασιακοί (αυτονομία, ανατροφοδότηση ως προ την απόδοση) και οι προσωπικοί (ψυχολογικό κεφάλαιο) πόροι σχετίζονται θετικά με την ψυχολογική ευεξία, δια μέσου των αυξημένων επιπέδων εναρμόνισης εργασιακής-οικογενειακής ζωής, και ότι η σχέση αυτή είναι ισχυρότερη για υψηλότερα επίπεδα ΚΚΧΕ και ΑΚΚ. Στην έρευνα πήραν μέρος 547 εργαζόμενοι, εμψυχωμένοι σε 115 οργανισμούς. Τα αποτελέσματα πολυεπίπεδων αναλύσεων έδειξαν ότι ο εργασιακός φόρτος σχετίζεται έμμεσα και αρνητικά με την ψυχολογική ευεξία μέσω αυξημένων επιπέδων σύγκρουσης εργασιακής-οικογενειακής ζωής και ότι η σχέση αυτή είναι ισχυρότερη για τους εργαζόμενους με χαμηλότερο απόθεμα ΑΚΚ. Επίσης, σύμφωνα με τις υποθέσεις, η θετική σχέση μεταξύ ψυχολογικού κεφαλαίου και εναρμόνισης εργασιακής-οικογενειακής ζωής ήταν ισχυρότερη για τους εργαζόμενους σε οργανισμούς με υψηλότερο ΚΚΧΕ, ενώ τόσο η ανατροφοδότηση, όσο και το ψυχολογικό κεφάλαιο και το ΚΚΧΕ σχετιζόταν έμμεσα και θετικά με την ψυχολογική ευεξία μέσω αυξημένων επιπέδων εναρμόνισης εργασιακής-οικογενειακής ζωής. Τα παραπάνω ευρήματα υπογραμμίζουν τη σημασία της μελέτης των διαφόρων μορφών κοινωνικού κεφαλαίου για την κατανόηση της διαδικασίας διασύνδεσης εργασίας-οικογένειας.

Εργασιακή αυτονομία και αντιπαραγωγική συμπεριφορά: Μια πειραματική διερεύνηση

Λ. Ζαμπετάκης, & Ε. Καρούσης

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η αυτονομία στην εργασία, θεωρείται ένας σημαντικός εργασιακός πόρος με οφέλη για τον εργαζόμενο και τον οργανισμό. Τα τελευταία χρόνια όμως, πληθαίνουν οι μελέτες που επιβεβαιώνουν την ύπαρξη θετικής σχέσης μεταξύ της αυτονομίας στην εργασία και της εκδήλωσης αντιπαραγωγικών συμπεριφορών από τους εργαζόμενους. Στην παρούσα μελέτη, υιοθετούμε το πλαίσιο της θεωρίας των εργασιακών απαιτήσεων και πόρων και υποθέτουμε ότι διαφορετικές διαστάσεις της εργασιακής αυτονομίας γίνονται αντιληπτές από τους εργαζόμενους ως απαιτήσεις και ως πόροι με αποτέλεσμα να έχουν θετική και αρνητική επίδραση αντίστοιχα, στην εκδήλωση αντιπαραγωγικών συμπεριφορών. Στη συγκεκριμένη μελέτη πραγματοποιήσαμε ένα δημοσκοπικό πείραμα (survey experiment) και χρησιμοποιήσαμε μια παραλλαγή της μεθόδου της βινιέτας και ένα εντός των ατόμων ερευνητικό σχεδιασμό, προκειμένου να εξετάσουμε την επίδραση τριών διαστάσεων της εργασιακής αυτονομίας και συγκεκριμένα, της αυτονομίας στον προγραμματισμό της εργασίας, την αυτονομία ως προς την λήψη αποφάσεων και της αυτονομίας στη χρήση διαφορετικών μεθόδων εργασίας, στην εκδήλωση αντιπαραγωγικής συμπεριφοράς. Εβδομήντα έξι Έλληνες εργαζόμενοι σε διάφορους οργανισμούς (53 γυναίκες) έλαβαν μέρος στην εμπειρική έρευνα. Τα αποτελέσματα της πολυεπίπεδης λογιστικής παλινδρόμησης έδειξαν ότι η αυτονομία ως προς τον προγραμματισμό της εργασίας έχει αρνητική επίδραση στην εκδήλωση αντιπαραγωγικής συμπεριφοράς, ενώ η αυτονομία ως προς την λήψη αποφάσεων βρέθηκε να έχει θετική επίδραση. Η αυτονομία ως προς την χρήση μεθόδων εργασίας δεν βρέθηκε να έχει στατιστικά σημαντική επίδραση. Τα αποτελέσματα της μελέτης δείχνουν ότι αυτονομία των εργαζομένων ως προς την λήψη αποφάσεων στην εργασία, αποτελεί εργασιακή απαίτηση η οποία συνοδεύεται με πρόσθετη προσπάθεια και ψυχολογικό κόστος. Οι εργαζόμενοι εμπλέκονται σε αντιπαραγωγικές συμπεριφορές απέναντι στον οργανισμό σε μια προσπάθεια να αντισταθμίσουν την αντιλαμβανόμενη αδικία σε βάρος τους. Απεναντίας, η αυτονομία ως προς τον προγραμματισμό της εργασίας φαίνεται να λειτουργεί ως εργασιακός πόρος, ο οποίος βοηθά την ανάπτυξη και εξέλιξη του εργαζόμενου, ο οποίος δεν αισθάνεται την ανάγκη να εμπλακεί σε αντιπαραγωγικές συμπεριφορές.

Πώς και γιατί η αντίληψη της πολιτικής ικανότητας σχετίζεται με την δημιουργικότητα των εργαζομένων: Ανοίγοντας το κουτί της Πανδώρας

Ε. Στεργιοπούλου

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σε έναν κόσμο που κατακλύζεται από τις ραγδαίες τεχνολογικές αλλαγές, την ατέρμονη ανταγωνιστικότητα, και τις απρόβλεπτες κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις, όλο και περισσότερο εργαζόμενοι συνειδητοποιούν ότι απαιτείται να υιοθετήσουν δημιουργικές συμπεριφορές ώστε να ανταποκριθούν σε αυτές τις προκλήσεις. Για παράδειγμα, οργανισμοί/εταιρίες επενδύουν δισεκατομμύρια ευρώ σε προγράμματα για να προσλάβουν ανθρώπους, πέρα από τα εθνικά σύνορα, που θα είναι δημιουργικοί ελπίζοντας ότι έτσι θα μπορέσουν να αναγεννηθούν και να επιβιώσουν σε βάθος χρόνου. Ο όρος δημιουργικότητα αναφέρεται στην «δημιουργία και παραγωγή νέων και χρήσιμων ιδεών που συμβάλλουν σε καλύτερες διαδικασίες, πρακτικές ή νέα προϊόντα και συχνά θεωρείται ο σπόρος της καινοτομίας». Σημαντικά ευρήματα έχουν δείξει ότι η δημιουργικότητα στο χώρο εργασίας επιφέρει σημαντικά θετικά αποτελέσματα σε άτομα και ομάδες. Αδιαμφισβήτητα λοιπόν, για πολλούς θεωρείται το 'πετράδι του στέμματος' της οργανωτικής ζωής. Εντούτοις, δεν γνωρίζουμε ακόμη αρκετά γιατί, και κάτω υπό ποιες συνθήκες κάποιοι εργαζόμενοι περισσότερο από τους άλλους θα είναι δημιουργικοί. Σκοπός αυτής της έρευνας είναι να εξετάσει ένα μοντέλο με περίπλοκες αλληλεπιδράσεις τόσο μεταξύ ατομικών όσον και οργανωτικών μεταβλητών που θα συμβάλουν στην προώθηση της δημιουργικότητας των εργαζομένων. Στην καρδιά την έρευνας μου είναι τα εξής ερωτήματα α) πώς η αντίληψη της πολιτικής ικανότητας ενός ατόμου όταν αλληλεπιδρά με ψυχολογικούς πόρους όπως αυτοαποτελεσματικότητα, και αισιοδοξία σχετίζεται με δημιουργικότητα, και β) κατά πόσον η συναισθηματική δέσμευση, και η οργανωτική συμπεριφορά (OCB) διαδραματίζουν έναν διαμεσολαβητικό ρόλο στην πρόβλεψη της σχέσης: αντίληψη της πολιτικής ικανότητας-δημιουργικότητας. Εμπειρικά εξετάζουμε αυτά τα ερωτήματα χρησιμοποιώντας δύο ανεξάρτητες ποσοτικές μελέτες. Το δείγμα αποτελείται από Έλληνες εργαζομένους και τους προϊσταμένους, οι οποίοι αξιολογούν τον βαθμό δημιουργικότητας των εργαζομένων τους σε δύο φάσεις. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης θα διασκορπίσουν ένα νέο φως στους παράγοντες που εξηγούν γιατί είναι κάποιοι δημιουργικοί εργαζόμενοι και θα συμβάλλουν στην οργανωτική ευεξία των εργαζομένων, ωθώντας έτσι την ευρωστία των οργανισμών ολιστικά.

Προσφέρω, άρα υπάρχω και δημιουργώ: Ανιχνεύοντας το πεδίο της σχέσης μεταξύ θετικού κοινωνικού αντίκτυπου, δημιουργικότητας και ευημερίας στο χώρο της εργασίας

Κ. Παπαχριστόπουλος

Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών (ΑΣΚΤ), Université du Québec à Montréal

Σειρά ερευνών τα τελευταία χρόνια αναγνωρίζει πως η προσφορά μας στο κοινωνικό σύνολο συνδέεται με διευρυμένο και εμπλουτισμένο νόημα και ευημερία στη ζωή (Martela & Steger, 2022). Μικρότερη, ωστόσο, έμφαση έχει δοθεί στο πώς η αίσθηση ότι προσφέρουμε ως εργαζόμενοι/ες έχει σχέση με το πόσο εσωτερικά παρακινημένοι, ευημερούντες και δημιουργικοί είμαστε στην εργασία μας.

Σκοπός της παρουσίασης είναι να συνοψίσει τα αποτελέσματα τεσσάρων (4) συναφών ερευνών (συγχρονικών, έρευνα ημερολογίων, πειραματικών ερευνών) που έχουν διεξαχθεί στην Ελλάδα και στον Καναδά, σε διαφορετικούς χώρους (π.χ. καλλιτέχνες, εθελοντές, νέους επιχειρηματίες, εκπαιδευτικούς) και έχουν λάβει χώρα στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου MUSES (Marie Skłodowska-Curie Actions). Τα ευρήματα παρέχουν στοιχεία για τη θετική σχέση μεταξύ της αίσθησης του «προσφέρω στο κοινό καλό» μέσω του έργου μου και θετικά αποτελέσματα για τους εργαζόμενους (π.χ. νόημα, δέσμευση, δημιουργικότητα, ανθεκτικότητα) και τους οργανισμούς (π.χ. καινοτομική συμπεριφορά, θετική οργανωσιακή συμπεριφορά). Στις έρευνες μελετώνται ενδιάμεσες ερμηνευτικές μεταβλητές όπως η ικανοποίηση των τριών βασικών αναγκών (Ryan & Hawley, 2017) και της αυτόνομης παρακίνησης προκύπτει ότι η αλληλεπίδραση με τους ωφελούμενους του έργου μας μοιάζει να είναι ο ισχυρότερος προβλεπτικός παράγοντας για τη δημιουργικότητα και την ευημερία στο χώρο της εργασίας. Προτείνονται, τέλος, πρακτικές εφαρμογές και μελλοντικές έρευνες.

Χρηματοδότηση: Marie Skłodowska-Curie Actions

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 13 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β3)

Έμφυλη βία και γυναικοκτονία

Προεδρείο: **M. Shiaku**,

Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Στάσεις και αντιλήψεις για τον όρο «γυναικοκτονία»

A. Παπαδακάκης & E. Γιαννακάκης

Μητροπολιτικό Κολλέγιο

Το φαινόμενο της δολοφονίας γυναικών από συντρόφους τους στην Ελλάδα απασχολεί συστηματικά την κοινή γνώμη. Σύμφωνα με την ελληνική ομάδα του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου για τις Γυναικοκτονίες μέσα στο 2021 στην Ελλάδα κατεγράφησαν 30 ανα-

γνωρισμένες τέτοιες δολοφονίες, ενώ υπολογίζεται ότι παγκοσμίως διαπράττονται 50.000 γυναικοκτονίες ανά έτος. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας πλέον ορίζει τον όρο «γυναικοκτονία» ως εξής: «Η γυναικοκτονία θεωρείται ότι περιλαμβάνει τη σκόπιμη δολοφονία γυναικών ακριβώς επειδή είναι γυναίκες, αλλά ευρύτεροι ορισμοί περιλαμβάνουν οποιεσδήποτε δολοφονίες γυναικών ή κοριτσιών. Οι περισσότερες περιπτώσεις γυναικοκτονιών διαπράττονται από ερωτικούς συντρόφους, πρώην ή νυν, και ενέχουν συνεχή κακοποίηση στο σπίτι, απειλές ή εκφοβισμό, σεξουαλική βία, ή καταστάσεις όπου οι γυναίκες έχουν λιγότερη εξουσία ή λιγότερους πόρους από τον σύντροφό τους». Ιστορικά, αν και ο όρος έχει λάβει από το 1976 πολιτικές διαστάσεις από την ακτιβίστρια Diana Russell, ωστόσο, στη διεθνή βιβλιογραφία υφίσταται ένα μεγάλο κενό όσον αφορά τη μελέτη στάσεων και απόψεων του κόσμου όσον αφορά τη διαφοροποίηση του όρου «γυναικοκτονία» από τον γενικό όρο «ανθρωποκτονία», αλλά και τη νομική αναγνώρισή του. Αυτό κυρίως διαφαίνεται από τον πενιχρό αριθμό ερευνών που επικεντρώνονται στις γυναικοκτονίες, οι οποίες χρησιμοποιούν εξ ολοκλήρου ποιοτική μεθοδολογία. Απουσιάζει, επομένως, ένας αντικειμενικός δείκτης μελέτης του φαινομένου. Για τους προαναφερθέντες λόγους, πρωταρχικός στόχος της έρευνας ήταν η σύνθεση ενός πρότυπου ερωτηματολογίου που μετρά τις στάσεις και τις αντιλήψεις για τον όρο «γυναικοκτονία», και δευτερευόντως η διερεύνηση της συσχέτισής του με τρεις ήδη υπάρχουσες κλίμακες που μετράνε διαφορετικές μορφές σεξισμού. Η κλίμακα παρουσιάζει υψηλή εσωτερική εγκυρότητα, σύμφωνα με τον δείκτη Cronbach. Ταυτόχρονα, η κλίμακα των στάσεων και αντιλήψεων για τις γυναικοκτονίες παρουσίασε μέτρια αρνητική συσχέτιση με την κλίμακα Attitudes Toward Women Scale, που μετρά τον ευθύ (overt) σεξισμό, και ισχυρή αρνητική συσχέτιση με τις κλίμακες Modern Sexism Scale και Neosexism Scale που μετρούν τον συγκαλυμμένο (covert) και ήπιο (subtle) σεξισμό, αντίστοιχα.

Στάσεις και αντιλήψεις εφήβων ποδοσφαιριστών/τριών, στην Κύπρο, σχετικά με τα έμφυλα στερεότυπα, την αρρενωπότητα και τις επιδράσεις τους στις σχέσεις ανδρών και γυναικών και στην έμφυλη βία

M. Shiakou & A. Alexopoulos

Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Στόχος του προγράμματος η πρόληψη και αντιμετώπιση της βίας στη βάση του φύλου, μέσα από την αναγνώριση και αντιμετώπιση των έμφυλων στερεοτύπων στο ποδόσφαιρο και τον αθλητισμό, και την διασφάλιση της ενεργής εμπλοκής των αγοριών και ανδρών ως συμμάχους για την καταπολέμηση της βίας κατά των γυναικών και κοριτσιών.

Θα διεξαχθεί μια ποιοτική μελέτη που αποσκοπεί στη διερεύνηση των πεποιθήσεων και των στάσεων σχετικά με τις νόρμες των φύλων, τα στερεότυπα των φύλων και την αρρενωπότητα και τον τρόπο με τον οποίο αυτά κατασκευάζονται μέσω της επικρατούσας κουλτούρας στο χώρο του ποδοσφαίρου και τον αντίκτυπό τους στον αθλητή/τρια. Η μελέτη αποσκοπεί επίσης στη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο γίνεται αντιληπτή η έμφυλη βία στον τομέα του ποδοσφαίρου και του αθλητισμού. Τα δεδομένα θα συλλεχθούν μέσω τεσσάρων συζητήσεων σε ομάδες εστίασης με (n= 6-8) άνδρες ποδοσφαιριστές ηλικίας 14-17 ετών και 1 ομάδα εστίασης (n=6-8) με γυναίκες ποδοσφαιρίστριες ηλικίας 14-17 ετών.

Αυτές οι κοινές απόψεις θα αξιοποιηθούν για την οικοδόμηση ειδικών γνώσεων, βασισμένων σε εμπειρίες, οι οποίες θα εφαρμοστούν κατά τη διάρκεια των εργαστηρίων που αποσκοπούν στην ενδυνάμωσή των αγοριών ώστε να ηγηθούν της αλλαγής και να γίνουν σύμμαχοι προς την κατεύθυνση της ισότητας των φύλων και σύμμαχοι κατά της έμφυλης βίας.

Χρηματοδότηση: Πολίτες, Ισότητα, Δικαιώματα, και Αξίες (CERV-2021-DAPHNE)

Η κλιμάκωση της γυναικοκτονίας μέσα από τη συντροφική βία και ο ρόλος της αλεξιθυμίας ως παράγοντας κινδύνου

E. Ρέκου, K. Αγάς & A. Ζηκούλη

Μητροπολιτικό Κολλέγιο

Η βία κατά των γυναικών, ως προσβολή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εγείρει παγκόσμια ανησυχία και αποτελεί αντικείμενο μελέτης πληθώρας ερευνών. Από την άλλη πλευρά η γυναικοκτονία συνιστά την πιο ακραία μορφή φίμωσης του ατόμου. Κύρια στόχευση του παρόντος ερευνητικού εκπονήματος αποτέλεσε η διερεύνηση της βίας από οικείου συντρόφους και η κλιμάκωσή της σε γυναικοκτονία. Παράλληλα διερευνήθηκε και ο ρόλος του ψυχολογικού χαρακτηριστικού της Αλεξιθυμίας, ως παράγοντας κινδύνου. Για την επίτευξη του σκοπού της έρευνας επιλέχθηκε η ποσοτική μεθοδολογία και ο συσχετιστικός σχεδιασμός. Επιπλέον, λόγω των δεοντολογικών περιορισμών για την προσέγγιση φυλακισθέντων/καταδικασθέντων δραστών, συλλέχθηκαν δεδομένα από 132 συνολικά ιδιώτες επαγγελματίες του νομικού και δικαστικού χώρου. Το εργαλείο που χρησιμοποιήθηκαν ήταν η Αναθεωρημένη Κλίμακα των Τακτικών Σύγκρουσης (CTS2) για την αξιολόγηση της σωματικής και ψυχολογικής βίας και η Κλίμακα Αλεξιθυμίας του Τορόντο (TAS-20), προκειμένου να διερευνηθεί το επίπεδο Αλεξιθυμίας των δραστών της συντροφικής βίας. Τα δημογραφικά αποτελέσματα κατέδειξαν ότι από τα 132 καταγεγραμμένα περιστατικά κλιμάκωσης της βίας σε γυναικοκτονία, τα 96 αφορούσαν σε συντρόφους εντός γάμου και συντροφικών σχέσεων και τα 28 σε διαζευγμένους και χωρισμένους συντρόφους. Ακόμη, στα 6 περιστατικά περιστασιακών σχέσεων εντοπίστηκε μεγάλη συχνότητα βίας, γεγονός που ερμηνεύτηκε μέσα από σχέσεις μαστροπείας, trafficking και όσες εμπεριέχουν την έννοια της εγκληματικότητας. Η ανάλυση συσχέτισης Pearson επιβεβαίωσε ότι η ψυχολογική και σωματική βία σχετίζεται άμεσα με την κλιμάκωση σε γυναικοκτονία. Παράλληλα καταγράφηκε υψηλό ποσοστό Αλεξιθυμίας στους δράστες και η ανάλυση ANOVA φανέρωσε ότι η παρουσία Αλεξιθυμίας φαίνεται να συνιστά προβλεπτικό παράγοντα κινδύνου, για τη συντροφική

βία και την γυναικοκτονία. Τα ανησυχητικά ευρήματα επιζητούν άμεσες κοινωνικο-πολιτικές παρεμβάσεις και κλινικές στρατηγικές με εστίαση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά δραστών και θυμάτων.

Χρηματοδότηση: Μητροπολιτικό Κολλέγιο

Συσχέτιση του παρόντος μεταγεννητικού μητρικού δεσμού δείγματος κακοποιημένων μητέρων με τις συνθήκες ανατροφής τους

Σ. Γιαννοπούλου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Εισαγωγή: Παρόλο που οι μελέτες της συντροφικής βίας επικεντρώνονται συχνά στις επιπτώσεις της στις γυναίκες, λίγα είναι γνωστά, ειδικά, για την ποιότητα του μητρικού δεσμού σε αυτές τις περιπτώσεις αλλά ακόμα λιγότερα για τις συνθήκες ανατροφής των κακοποιημένων μητέρων και την ποιότητα του δεσμού τους με το παιδί

Σκοπός: είναι να διερευνηθεί η σχέση που θα μπορούσε να υφίσταται μεταξύ της στάσης ανατροφής από την πλευρά των γονιών τους, όπως αυτή περιγράφεται δια μνημονικής ανάκλησης από μια ομάδα μητέρων με συντροφική βία, με το μεταγεννητικό μητρικό δεσμό ειδικότερα της πρώιμης συναισθηματικής σχέσης μεταξύ μιας γυναίκας και του παιδιού τη

Πληθυσμός και Μέθοδος: Η μελέτη (συγχρονική) πραγματοποιήθηκε στο νομό Μεσσηνίας και Λακωνίας με ποσοστό απόκρισης 80,5. Το δείγμα μας ανέρχεται σε 85 μητέρες με συντροφική βία. Το δείγμα προήλθε από περιγεννητικές υπηρεσίες από τον Ιανουάριο μέχρι το Δεκέμβριο του 2021. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν με: (PBI),(MPAS) και το έντυπο δημογραφικών χαρακτηριστικών.

Αποτελέσματα: Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως η ηλικία, το επίπεδο μόρφωσης, το επάγγελμα, το εισόδημα, αλλά και η ύπαρξη ψυχικών και σωματικών προβλημάτων υγείας επηρεάζουν αρνητικά το επίπεδο φροντίδας του νεογνού, αλλά και τον τύπο γονικού δεσμού που αναπτύσσεται. Οι πρώτες ώρες του νεογνού, ο θηλασμός του και η κατάσταση της υγείας του είναι παράγοντες που επηρεάζουν θετικά την ποιότητα του μητρικού δεσμού.

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις των γυναικών θυμάτων βιασμού στα ελληνικά ΜΜΕ: Στερεότυπα και προκαταλήψεις

Ε. Μαυριγιάννη, Ε. Σμπλιάνη & Α. Δήμα

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η σεξουαλική βία αποτελεί ένα μείζον ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Σύμφωνα με τα στατιστικά δεδομένα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, το ποσοστό των γυναικών που έχουν υποστεί σεξουαλική κακοποίηση σε παγκόσμιο επίπεδο ανερχόταν περίπου στο 35% το 2016, ενώ η πανδημία φαίνεται να έχει επιφέρει αύξηση των περιστατικών αυτών. Βέβαια, οι βιασμοί που καταγγέλλονται και παίρνουν τον δρόμο της δικαιοσύνης είναι οι μισοί των πραγματικών. Μετά από ένα βιασμό τα θύματα έρχονται αντιμέτωπα όχι μόνο με τις σωματικές και ψυχολογικές επιπτώσεις της ασκηθείσας βίας, αλλά και με την κοινωνική κριτική και κατακραυγή του περίγυρου και των ΜΜΕ. Τα ΜΜΕ βομβαρδίζουν το ευρύ κοινό με ειδήσεις σχετικά με βιασμούς γυναικών, συμβάλλοντας με τον τρόπο τους στον επηρεασμό της κοινής γνώμης, αλλά και διαμορφώνοντας τις περισσότερες φορές τη στάση ολόκληρης της κοινωνίας απέναντι σε τέτοιου είδους θέματα. Η παρούσα μελέτη στοχεύει να προσεγγίσει ένα από τα εγκλήματα κατά των γυναικών και συγκεκριμένα του βιασμού, όπως αυτός αναδύεται στην ψηφιακή σφαίρα, προσεγγίζοντας τον βασισμένη στη Θεωρία των Κοινωνικών Αναπαραστάσεων. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις επικοινωνούν νόρμες και αξίες σε συμβολική μορφή, με την συνεχή αλλαγή των εικόνων και του τρόπου ομιλίας να οφείλεται στην κοινωνική επικοινωνία. Αυτές πολλές φορές χρησιμεύουν για να ευτελίζουν τη σεξουαλική βία προκειμένου να ελαχιστοποιήσουν ή να δικαιολογήσουν την επιθετικότητα, μεταθέτοντας έτσι την ευθύνη στα θύματα και απαλλάσσοντας τους δράστες από την ευθύνη. Πιο συγκεκριμένα, θα διερευνηθούν τα κοινωνικά στερεότυπα και προκαταλήψεις που μεταφέρονται μέσα από άρθρα σε δημοσιογραφικούς ιστότοπους, τηλεοπτικές εκπομπές υψηλής τηλεθέασης και αναρτήσεις στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της ανάλυσης λόγου.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 8 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β5)

Λόγος αντί γλώσσας: Μια νευροψυχολογική προσέγγιση για την κλινική πράξη και την αποκατάσταση της αφασίας

Οργανωτής / Πρόεδρος: **Κ. Πόταγας**

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητητής: **Δ. Κασελίμης**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η αφασία είναι μια επίκτητη διαταραχή του Λόγου που συνήθως προκύπτει μετά από αγγειακό εγκεφαλικό επεισόδιο του αριστερού εγκεφαλικού ημισφαιρίου. Η κλασική κλινική προσέγγιση εξετάζει την αφασία ως αποτέλεσμα βλάβης σε συγκεκριμένα κέντρα ενός σχετικά απλοποιημένου εγκεφαλικού δικτύου που βασίζεται στο νέο-συνδεσμικό μοντέλο Wernicke-Geschwind. Βασική αρχή της πα-

ραπάνω προσέγγισης είναι ότι οι περιοχές που αποτελούν το εν λόγω δίκτυο είναι εξειδικευμένες για τη γλώσσα. Παρ' όλα αυτά, τόσο η σύγχρονη βιβλιογραφία, όσο και η καθημερινή κλινική πράξη, υποδεικνύουν ότι η κλασική αντίληψη δεν προσφέρει αρκετά ως προς την κατανόηση της αφασίας, αλλά και του Λόγου εν γένει. Σε αυτό το σημείο μπορεί η Νευροψυχολογία να συμβάλει στην ανάπτυξη μιας σύγχρονης προσέγγισης της αφασίας ως νοητικής διαταραχής. Το παρόν συμπόσιο έχει ως στόχο την περιγραφή μιας τέτοιας νευροψυχολογικής προσέγγισης. Η πρώτη εισήγηση θα παρουσιάσει τη σύγχρονη άποψη περί του εγκεφαλικού δικτύου που υποστηρίζει, εκτός των άλλων, και τη γλωσσική λειτουργία. Στις επόμενες δύο εισηγήσεις, θα συζητηθεί η νευροψυχολογική προσέγγιση της αφασίας στην κλινική πράξη και συγκεκριμένα η αξιολόγηση και αποκατάσταση της αφασίας ως νοητικής διαταραχής. Στην τελευταία εισήγηση, θα συζητηθεί το πώς η τεχνολογία μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη εργαλείων κλινικής εκτίμησης και αποκατάστασης, με προσδοκώμενα οφέλη για τους ασθενείς αλλά και την έρευνα.

Η δομή, η λειτουργία και η φυλογενετική ιστορία του νευροβιολογικού δικτύου που υποστηρίζει αι τον Λόγο

Γ. Αγγελοπούλου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο Λόγος εμφανίζεται ως αποτέλεσμα διακριτών νοητικών διεργασιών που στηρίζονται σε ένα ευρύ δίκτυο εγκεφαλικών περιοχών κυρίως στο επικρατούν για τη γλώσσα (αριστερό) ημισφαίριο. Από την εποχή της φρενολογίας του Gall και το συνδεσμικό μοντέλο των Wernicke - Lichtheim μέχρι τις μελέτες της σύγχρονης εποχής με μεθόδους δομικής και λειτουργικής νευροαπεικόνισης αναζητούνται διαρκώς οι περιοχές εκείνες που φαίνεται να σχετίζονται με διακριτές γλωσσικές συνιστώσες, όπως η εύρεση λέξης, η εκφορά, η κατανόηση και η ανάγνωση. Σημαντικές πληροφορίες προκύπτουν από τη διερεύνηση των επίκτητων γλωσσικών διαταραχών (αφασία) μετά από εστιακή εγκεφαλική βλάβη, αλλά και από μελέτες σε υγιή πληθυσμό. Ωστόσο, το ερώτημα περί εντοπισμού του Λόγου – και, πιο συγκεκριμένα, το εάν υπάρχουν εγκεφαλικές περιοχές που είναι δυνατόν να χαρακτηριστούν ως «γλωσσικά κέντρα» - παραμένει αναπάντητο, ενώ παράλληλα τα αντεπιχειρήματα για την επάρκεια του κλασικού μοντέλου των συνδεσμιστών για την ερμηνεία του νευροβιολογικού υποστρώματος των γλωσσικών συνιστωσών σταδιακά πληθαίνουν. Η προσεκτική επαναξιολόγηση των πρώτων κλινικών περιπτώσεων αφασίας που παρουσιάστηκαν από τον Broca και τον Wernicke, τα δεδομένα από σύγχρονες νευροαπεικονιστικές μελέτες δομικής και λειτουργικής απεικόνισης σε υγιείς ομιλητές, αλλά και η διεξοδική μελέτη της λειτουργικής αναδιοργάνωσης των εγκεφαλικών περιοχών που συνδέονται με την αυθόρμητη ανάκαμψη των αφασικών ελλειμμάτων μετά από μία εστιακή εγκεφαλική βλάβη, φαίνεται να συνηγορούν υπέρ της ύπαρξης ενός ευρύτερου δικτύου εγκεφαλικών περιοχών, οι οποίες δύσκολα μπορούν να συσχετιστούν αποκλειστικά με τη γλώσσα. Τέλος, δεδομένα από τη συγκριτική ανατομία μεταξύ του εγκεφάλου του ανθρώπου και άλλων πρωτευόντων φαίνεται να ισχυροποιούν την άποψη ότι ο Λόγος υποστηρίζεται από ένα εκτεταμένο εγκεφαλικό δίκτυο, το οποίο ίσως υπήρξε πριν την ανάδυση της ανθρώπινης γλώσσας. Στην παρούσα εισήγηση θα γίνει μια απόπειρα σύνθεσης νευροαπεικονιστικών, κλινικών και εξελικτικών ευρημάτων, στην κατεύθυνση της πληρέστερης περιγραφής του περιήμμου «γλωσσικού» δικτύου.

Η αφασία στην κλινική πράξη: Αξιολόγηση πέραν των γλωσσικών ελλειμμάτων

Δ. Τσολακόπουλος

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η ανθρώπινη επικοινωνία δεν στηρίζεται μόνο στις γλωσσικές λειτουργίες, αλλά φαίνεται να σχετίζεται με ένα σύνολο υποκείμενων νοητικών μηχανισμών. Αντίστοιχα, τα επικοινωνιακά ελλείμματα στους ασθενείς με αφασία επεκτείνονται πέρα από τις γλωσσικές δυσκολίες που παρουσιάζουν. Σύγχρονες μελέτες αναδεικνύουν το ρόλο άλλων νοητικών λειτουργιών, όπως οι επιτελικές λειτουργίες, ως παράγοντα βαρύτητας των επικοινωνιακών διαταραχών στους ασθενείς με γλωσσικές δυσκολίες. Οι επιτελικές λειτουργίες πιθανώς να αποτελούν βασικό στοιχείο για μία ολοκληρωμένη επικοινωνία, καθώς για την επίτευξή της θα πρέπει ο ομιλητής, πέρα από την επιστράτευση γλωσσικών μηχανισμών, να συγκρατήσει τις πληροφορίες που εκπέμπει ο συνομιλητής, να σχεδιάσει την κατάλληλη απάντηση και άλλες φορές να αναστείλει μία «ακατάλληλη» λεκτική συμπεριφορά. Συνεπώς, μία ενδεχόμενη διαταραχή των επιτελικών λειτουργιών μπορεί να αποτελέσει βασικό παράγοντα για τη βαρύτητα των επικοινωνιακών ελλειμμάτων και της κλινικής εικόνας των ασθενών εν γένει. Αυτή η άποψη ενισχύεται περαιτέρω από δεδομένα μελετών με υγιή πληθυσμό αλλά και από κλινικές ομάδες ασθενών, τα οποία υποδεικνύουν αλληλεπικαλύψεις μεταξύ γλώσσας και άλλων νοητικών λειτουργιών σε νευροβιολογικό επίπεδο, καθώς και σχέσεις μεταξύ γλωσσικών και άλλων νοητικών ελλειμμάτων. Για παράδειγμα, μελέτες λειτουργικής απεικόνισης υποδεικνύουν αλληλεπικαλυπτόμενα εγκεφαλικά δίκτυα που υποστηρίζουν την επεξεργασία γλωσσικών και μη ερεθισμάτων. Επίσης, βάσει της σχετικής βιβλιογραφίας, οι ασθενείς με αφασία εμφανίζουν συστηματικά μη γλωσσικά, επιτελικά ελλείμματα. Με βάση τα παραπάνω, καθίσταται προφανής η αναγκαιότητα της νευροψυχολογικής αξιολόγησης νοητικών τομέων πέραν της γλώσσας στους ασθενείς με αφασία. Η παρούσα εισήγηση ως στόχο έχει να αναδείξει την προαναφερθείσα αναγκαιότητα.

Πέρα από την κλασική λογοθεραπεία: Νευροψυχολογική προσέγγιση της αποκατάστασης στην αφασία

Γ. Παπαγεωργίου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ένα από άλυτα ζητήματα στην μελέτη της αφασίας τις τελευταίες δεκαετίες, παραμένει η αποκατάσταση του λόγου σε ασθενείς με γλωσσικά ελλείμματα. Έχουν προταθεί διαφορετικά πρωτόκολλα παρέμβασης που φαίνεται να έχουν καλά αποτελέσματα, τα περισσότερα εκ των οποίων δεν λαμβάνουν υπόψη την ενίσχυση των υποκείμενων νοητικών λειτουργιών που υποστηρίζουν τον Λόγο. Τα τελευταία χρόνια πλήθος ερευνών αναφέρει πως η αποκατάσταση άλλων νοητικών λειτουργιών (π.χ. επιτελικές λειτουργίες, ενεργός μνήμη, δράση) οδηγούν στην αναδιοργάνωση των εγκεφαλικών δικτύων που σχετίζονται με τις γλωσσικές λειτουργίες, βελτιώνοντας με αυτόν τον τρόπο τις επιδόσεις των ασθενών σε λεκτικά έργα. Στην διεθνή βιβλιογραφία, είναι πλέον κοινώς αποδεκτό πως τα άτομα με αφασία συχνά παρουσιάζουν κατά τον κλινικό έλεγχο ελλείμματα σε επιτελικές λειτουργίες, όπως είναι η διαιρούμενη προσοχή και η λεκτική ενεργός μνήμη, στην οξεία αλλά και στη χρόνια φάση. Οι δυσκολίες αυτές επηρεάζουν λεκτικά έργα, όπως η κατονομασία και η φωνολογική/σημασιολογική λεκτική ροή. Η στοχευμένη παρέμβαση στις επιτελικές λειτουργίες φαίνεται να βελτιώνει την επίδοση σε λεκτικά έργα, όπως για παράδειγμα την κατονομασία. Ακόμη, υπάρχουν ισχυρές ενδείξεις για το ότι η ενίσχυση της εστιασμένης και διαιρούμενης προσοχής συμβάλλει σημαντικά στη βελτίωση της ικανότητας κατανόησης του Λόγου σε ασθενείς με αφασία. Τέλος, υπάρχουν ενδείξεις για τη συμβολή της ενεργού μνήμης στην αποκατάσταση του Λόγου, υπό την έννοια του ότι η βελτίωση της λεκτικής ενεργού μνήμης φαίνεται να σχετίζεται με καλύτερες επιδόσεις σε γλωσσικά έργα. Με βάση τα παραπάνω καθίσταται προφανές ότι ο κλινικός που ασχολείται με την αποκατάσταση οφείλει να λαμβάνει υπόψιν του και τους νοητικούς τομείς που παραδοσιακά θεωρούνται ως μη γλωσσικοί. Αυτό είναι και το κεντρικό θέμα της παρούσας εισήγησης.

Ψηφιακή Νευροψυχολογία και αξιολόγηση: Οι προηγμένες τεχνολογίες στην παρακολούθηση και αποκατάσταση ατόμων με αφασία

Ν. Λάσκαρης

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Οι νευροεπιστήμες έχουν γνωρίσει σημαντική πρόοδο μέσα από την χρήση προηγμένων τεχνολογιών τόσο στην κλινική πράξη όσο και σε επίπεδο έρευνας. Αυτές οι τεχνολογίες περιλαμβάνουν πλήθος ψηφιακών υλικών και εργαλείων όπως φορητές συσκευές (mobile devices) και αισθητήρες (wearable sensors). Επίσης τα ψηφιακά ιατρικά αρχεία και φάκελοι, η ανάλυση μεγάλων δεδομένων (big data), η τεχνητή νοημοσύνη και η βαθιά μάθηση (machine & deep learning) είναι μερικά μόνο από τα υπολογιστικά εργαλεία που αξιοποιούνται για την μελέτη των δεδομένων. Στόχος είναι είτε η ανάπτυξη στοχευμένων εφαρμογών όπως η εξ αποστάσεως παρακολούθηση και αξιολόγηση ενός ασθενούς λόγω νόσησης (πχ COVID-19) ή αδυναμίας προσέλευσης στην κλινική (πχ λόγω κινητικών δυσκολιών), είτε η σχεδίαση ενός προσωποποιημένου μοντέλου αποκατάστασης. Η ψηφιακή νευροψυχολογία (digital neuropsychology) δεν είναι απλά η αντικατάσταση των συνηθισμένων απτών εργαλείων μιας νευροψυχολογικής αξιολόγησης (πχ έντυπα και τρισδιάστατα ερεθίσματα) με φορητούς υπολογιστές και tablets αλλά η συνολικότερη και σφαιρικότερη σχεδίαση διαδικασιών αξιολόγησης με έμφαση σε όλο και μεγαλύτερη λεπτομέρεια των δεδομένων (π.χ. τον χρόνο αντίδρασης κατά την διάρκεια μιας δοκιμασίας). Για να επιτευχθούν όλα τα ανωτέρω υπάρχουν προκλήσεις, όπως το εάν η αλλαγή της δοκιμασίας επηρεάζει τις νοητικές λειτουργίες/διεργασίες που απαιτούνται για την εκτέλεσή της ή τα χαρακτηριστικά των συσκευών που ενδεχομένως να εισάγουν συστηματικά σφάλματα. Πέρα από τις προκλήσεις όμως υπάρχουν οφέλη και ευκαιρίες όπως η μείωση του κόστους ή και του χρόνου μιας νευροψυχολογικής αξιολόγησης αλλά και η αύξηση της προσβασιμότητας σε αυτήν από κοινωνικές ομάδες με περιορισμούς. Τέλος, ο κλάδος της τεχνητής νοημοσύνης συμπεριλαμβανομένης της μηχανικής μάθησης χρησιμοποιούνται για την πρόβλεψη του εύρους της αφασίας και της ανάκαμψης μετά από εγκεφαλικά επεισόδια. Στην παρούσα εισήγηση θα συζητηθούν τα παραπάνω, στο πλαίσιο μιας παρουσίασης της χρήσης νέων τεχνολογιών στην κλινική πράξη και την έρευνα σχετικά με τις επίκτητες διαταραχές του Λόγου.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 14 (ΑΙΘΟΥΣΑ Γ1)

Αυτοαντίληψη σώματος: Κοινωνικές, διαπροσωπικές και κλινικές πτυχές

Προεδρείο: **Ρ. Μέλλον,**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Διαταραχές σίτισης και πρόσληψης τροφής, εικόνα σώματος και αυτο-συμπόνοια σε χορεύτριες λατινοαμερικάνικων χωρών

Κ. Ζαριφοπούλου, Μ. Ψυχουντάκη, Μ. Κουτσούμπα, Α. Δόντη & Ο. Δόντη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η σχέση μεταξύ διαταραχών σίτισης και πρόσληψης τροφής (ΔΣΠΤ) και εικόνας σώματος στον χορό έχει εξεταστεί σε μεγάλο αριθμό μελετών ωστόσο, δεν είναι γνωστός ο ρόλος ψυχολογικών παραμέτρων που δρουν προστατευτικά απέναντι στην εμφάνιση ΔΣΠΤ, όπως η αυτο-συμπόνοια. Σκοπός αυτής της εργασίας ήταν να διερευνήσει τη σχέση μεταξύ εμφάνισης συμπτωμάτων ΔΣΠΤ, εικόνας

σώματος και αυτο-συμπόνοιας σε 162 χορεύτριες κοινωνικού χορού (ηλικία: 27.0 ± 6.4 έτη, χορευτική εμπειρία: 13.7 ± 6.4 , δείκτης μάζας σώματος: 20.8 ± 2.8). Για τη διερεύνηση των ΔΣΠΤ χρησιμοποιήθηκε το Ερωτηματολόγιο Στάσεων Διατροφής EAT-26 (παράγοντες: δίαιτα, βουλιμία, έλεγχος κατάποσης). Η εικόνα σώματος αξιολογήθηκε με το Ερωτηματολόγιο Εικόνας Σώματος για Χορεύτριες Κλασικού και Σύγχρονου Χορού (παράγοντες: ικανοποίηση από σωματική δομή, ικανοποίηση από φυσικές ικανότητες, έλεγχος σωματικού βάρους) και η αυτο-συμπόνοια με την Κλίμακα Αυτο-Συμπόνοιας (παράγοντες: καλοσύνη απέναντι στον εαυτό, επικριτική στάση, οικουμενικότητα/κοινή ανθρωπιά, απομόνωση, ενσυνειδητότητα, αποφυγή ή υπερβολική ταύτιση). Τα αποτελέσματα της εργασίας έδειξαν ότι το 35,18% των χορευτριών είχε συνολική βαθμολογία ≥ 20 στο EAT-26. Η συνολική βαθμολογία στο EAT-26 συσχετίστηκε με τους παράγοντες ικανοποίηση από σωματική δομή, έλεγχος σωματικού βάρους, με τη συνολική βαθμολογία του ερωτηματολογίου εικόνας σώματος και με τον παράγοντα επικριτική στάση ($r = -.457$, $r = .463$, $r = -.462$ και $r = .226$, αντίστοιχα, $p < .001$). Η ανάλυση πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης έδειξε πως οι παράγοντες ικανοποίηση από σωματική δομή και έλεγχος σωματικού βάρους ερμήνευσαν το 31,9% της διακύμανσης των τιμών του EAT-26 (Adjusted $R^2 = 0.319$, $F = 38.665$, $p < .001$). Η εικόνα που έχουν για το σώμα τους οι χορεύτριες αποτελεί σημαντικό παράγοντα κινδύνου ΔΣΠΤ, επιβεβαιώνοντας προγενέστερες μελέτες. Αντίθετα, η υιοθέτηση συμπονετικής στάσης προς τον εαυτό δεν φαίνεται να συνδέεται με ΔΣΠΤ στο περιβάλλον των λατινοαμερικάνικων χωρών, εύρημα το οποίο, σε συνδυασμό με το υψηλό ποσοστό χορευτριών με σκορ ≥ 20 στο EAT-26 υπογραμμίζει την ανάγκη αναζήτησης επαγγελματικής ψυχολογικής συμβουλευτικής.

Η επίδραση των υπαρξιακών παραγόντων στη δυσaréσκεια σώματος: Αποτελέσματα εμπειρικής έρευνας σε εφήβους και ενήλικες

Χ. Γεωργίου & Γ. Κλεφταράς
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ο ρόλος της δυσaréσκειας σώματος, ως βασικού παράγοντα στην ανάπτυξη διατροφικών διαταραχών, φαίνεται να συγκεντρώνει σημαντικό ερευνητικό ενδιαφέρον στη σύγχρονη βιβλιογραφία. Υπαρξιακοί παράγοντες φαίνεται να έχουν σημαντική επίδραση στη δυσaréσκεια με την εικόνα σώματος, σύμφωνα με πρόσφατα ερευνητικά αποτελέσματα. Ως εκ τούτου, σκοπός της παρούσας έρευνας, ήταν να διερευνηθεί εάν και με ποιο τρόπο σχετίζεται η Δυσaréσκεια Σώματος με το Υπαρξιακό Άγχος, το Νόημα Ζωής και την Ικανοποίηση από τη Ζωή. Οι υποθέσεις της έρευνας αφορούν τη σημαντικότητα της σχέσης ανάμεσα στη Δυσaréσκεια Σώματος και τους Υπαρξιακούς παράγοντες, τις διαφορές φύλου ως προς την Εικόνα Σώματος, και μοντέλα πρόβλεψης της Δυσaréσκειας Σώματος, τα οποία περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων παραγόντων, και τη σημαντικότητα της αλληλεπίδρασης Ηλικίας-Φύλου. Τα δεδομένα της παρούσας έρευνας αντλήθηκαν από ένα δείγμα 799 εφήβων και ενηλίκων από το γενικό πληθυσμό της Ελλάδας, με χρήση των εξής ερωτηματολογίων: Ερωτηματολόγιο για το Σχήμα Σώματος, Πολυδιάστατο Ερωτηματολόγιο Σχέσης Σώματος-Εαυτού, Ερωτηματολόγιο Υπαρξιακού Άγχους, Ερωτηματολόγιο Νοήματος Ζωής και Κλίμακα Ικανοποίησης από τη Ζωή. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν σημαντική συσχέτιση των μεταβλητών της Δυσaréσκειας Σώματος με το Υπαρξιακό Άγχος και την Αναζήτηση Νοήματος. Επιπλέον προσδιορίστηκαν στατιστικά μοντέλα πρόβλεψης των διαφορετικών διαστάσεων της Δυσaréσκειας Σώματος, από τα οποία προέκυψε ότι οι μεταβλητές, όπως το Υπαρξιακό Άγχος, η Ικανοποίηση από τη Ζωή, η Αναζήτηση Νοήματος, ο Δείκτης Μάζας Σώματος (ΔΜΣ), είναι στατιστικά σημαντικές. Σημαντικό ήταν επίσης το εύρημα ότι ενώ η επίδραση της Ηλικίας στη Δυσaréσκεια Σώματος είναι ανεξάρτητη του Φύλου, σε ό, τι αφορά την Ενασχόληση με το Βάρος του Σώματος, η επίδραση της ηλικίας είναι διαφορετική για τα δύο φύλα. Τα παραπάνω ευρήματα, αποκαλύπτουν μια νέα οπτική στην ερμηνεία της Δυσaréσκειας Σώματος, η οποία θα μπορούσε να ενταχθεί στην κλινική πρακτική με στόχο την καλύτερη κατανόηση των διατροφικών διαταραχών, και συνεπώς εμπλουτίζοντας και εμβαθύνοντας τη θεραπευτική διεργασία.

Η συντελεστική διαμόρφωση της αυτο και ετερο-εκτίμησης: Πειραματικές αναλύσεις

Κ. Ψιάχου¹ & Ρ. Μέλλον²

¹Queen's University Belfast, ² Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Το «ιδανικό» σώμα, οι «τέλειες» αναλογίες, αμέτρητα πρότυπα ομορφιάς διαφορετικά μεταξύ τους: Το «ιδανικό» γυναικείο σώμα, με βάση την «κοινή γνώμη», έχει λάβει ποικίλους διαφορετικούς ορισμούς ανά την ιστορία και συνεχίζει να αλλάζει, από την Marilyn Monroe στην Twiggy και από την Kate Moss στην Kim Kardashian. Είναι αξιοσημείωτο πόσες γυναίκες δηλώνουν δυσανεκτικές με την εμφάνισή τους και θέλουν να αλλάξουν κάτι σχετικά με αυτήν, και στην πλειοψηφία αυτό έχει να κάνει με το σώμα τους. Στην εποχή των social media, υπάρχουν συνεχείς συζητήσεις γύρω από αυτά τα ζητήματα, και τα σύγχρονα κινήματα του φεμινισμού, της θετικής εικόνας σώματος (body positivity) και της αποδοχής των εύσωμων ατόμων (fat ή thin acceptance) επιχειρούν να προωθήσουν μια πιο θετική εικόνα σώματος. Ωστόσο, ελάχιστες είναι οι πειραματικά αποδεδειγμένες ερμηνείες του φαινομένου της αισθητικής αυτο- και ετερο-αντίληψης του γυναικείου σώματος. Σύμφωνα με την επιστήμη της συμπεριφοράς, το φαινόμενο της αισθητικής εκτίμησης μπορεί να ερμηνευθεί όπως οποιαδήποτε συντελεστική διάκριση ερεθισμάτων, όπου η επίδραση μιας εικόνας στην τωρινή συμπεριφορά βασίζεται στις επιδράσεις εκτιμήσεων που εκδηλώθηκαν κατά την παρουσία παρόμοιων εικόνων στο παρελθόν. Σε δύο διαδοχικές πειραματικές έρευνες σε ειδικά σχεδιασμένα ψηφιακά περιβάλλοντα, επιχειρήσαμε να διαμορφώσουμε την αυτο-αντίληψη σώματος της κάθε συμμετέχουσας και την έτερο-εκτίμηση της ελκυστικότητας του σώματος τυχαίων γυναικών, αντίστοιχα. Ενισχύοντας (με

μονάδες) μικρές αλλαγές στην εκτιμήσεις τους ανάλογα με την κατεύθυνση ενός από τους δύο πόλους του σωματικού βάρους, ενώ οι εκτιμήσεις τους στην άλλη κατεύθυνση τιμωρούνταν (με την αφαίρεση μονάδων), επιτεύχθηκε σταδιακή συντελεστική διαμόρφωση της αισθητικής κρίσης τους προς την ενισχυμένη κατεύθυνση. Οι αλλαγές αυτές στην αισθητική εκτίμηση αντιστράφηκαν με την ανατροπή της συνάρτησης ενίσχυσης και τιμωρίας. Οι έρευνες αυτές σκοπεύουν στην καλύτερη κατανόηση του καθορισμού φαινομένων όπως η «διαστρεβλωμένη» αντίληψη για το κατάλληλο σωματικό βάρος, τον αποτρεπτικό αυτο-έλεγχο και την επιθετική συμπεριφορά σχετικά με το σωματικό βάρος (fat- και thin-shaming).

Η εμπειρία των ανθρώπων με πρόσθετο μέλος: Μια ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση

Ε. Μήτσου & Φ. Ίσαρη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζει την αρχική φάση της έρευνας σχετικά με την εμπειρία και την εικόνα σώματος ανθρώπων που χρησιμοποιούν τεχνητά μέλη. Τα προσθετικά ή τεχνητά μέλη θεωρούνται απαραίτητα στοιχεία για την αποκατάσταση τόσο των ατόμων με επίκτητη απώλεια άκρων όσο και με συγγενή ανεπάρκεια άκρων (Cutson & Bongiorno, 1996). Σκοπός της μελέτης είναι να κατανοήσει τη φαινομενολογική εμπειρία της χρήσης προσθετικών, να διερευνήσει πώς η τεχνολογία του άκρου επηρεάζει την εικόνα του σώματος των χρηστών και να προταθούν χρήσιμες πρακτικές για τη συμβουλευτική κατά την αποκατάσταση. Η μέχρι τώρα έρευνα στην Ελλάδα είναι περιορισμένη. Η παρούσα έρευνα διεξήχθη μέσω ποιοτικής μεθοδολογίας. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω 6 ημι-δομημένων συνεντεύξεων, με συμμετέχοντες έξι έλληνες άνδρες (29 ως 65 ετών) που χρησιμοποιούν πρόσθετο πόδι. Ως μέθοδος ανάλυσης των δεδομένων, χρησιμοποιήθηκε η Ερμηνευτική Φαινομενολογική Ανάλυση (Smith, Flowers, Larkin & Tindall, 2009). Τα αποτελέσματα οργανώνονται σε έξι θεματικές κατηγορίες (1. Η εμπειρία του ακρωτηριασμού 2. Η εμπειρία της χρήσης πρόσθεσης 3. Υποστηρικτικοί παράγοντες 4. Εμπόδια 5. Εικόνα σώματος 6. Διαδικασία αυτογνωσίας και ανάπτυξης). Βασικά συμπεράσματα είναι ότι η συμβουλευτική είναι απαραίτητη κατά τη διαδικασία της αποκατάστασης, προκειμένου να προετοιμάσει τον άνθρωπο πριν τη χρήση μέλους για την υποδοχή του και να τον υποστηρίξει κατά τη δοκιμή και την προσαρμογή του σε αυτό. Η πρώτη περίοδος μετά τον ακρωτηριασμό συνοδεύεται από έντονες ψυχικές δυσκολίες που καθιστούν τη συμβουλευτική για τον άνθρωπο και το υποστηρικτικό του δίκτυο σημαντική. Συνδυαστικά, η συμβουλευτική μπορεί να συμπεριλάβει παράγοντες που οι συμμετέχοντες αναφέρουν ότι προάγουν την ποιότητα ζωής και την ψυχική ανθεκτικότητα, όπως ο αθλητισμός και οι τέχνες. Τέλος, η επιστημονική κοινότητα και το κράτος είναι σημαντικό να προάγουν ένα κράτος πρόνοιας, με προσβασιμότητα στους πολίτες και άρση του κοινωνικού στίγματος.

Η έρευνα ικανοποίησης των γυναικών από το μέγεθος του στήθους: Αποτελέσματα από το ελληνικό σκέλος

Κ. Τόγκας & Γ. Αλεξιάς

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Εισαγωγή: Η ικανοποίηση από το στήθος αποτελεί σημαντική διάσταση της εικόνας σώματος στις γυναίκες.

Σκοπός: η διερεύνηση της ικανοποίησης από το μέγεθος του στήθους σε δείγμα Ελληνίδων από το γενικό πληθυσμό.

Υλικό-μέθοδος: πραγματοποιήθηκε συγχρονική μελέτη με δείγμα 1.888 γυναίκες, στο πλαίσιο διεθνούς έρευνας που πραγματοποιήθηκε σε 40 χώρες (επικεφαλής καθηγητής: Βίρεν Σουάμι, υπεύθυνος για το ελληνικό σκέλος: καθηγητής Αλεξιάς Γεώργιος).

Αποτελέσματα: επτά στις δέκα γυναίκες στην Ελλάδα και γενικότερα στον κόσμο (71%) δεν είναι ικανοποιημένες με το στήθος τους. Στην Ελλάδα το 47% των γυναικών θα ήθελαν μεγαλύτερο στήθος, το 23% θα ήθελαν μικρότερο, ενώ το 30% νιώθουν ικανοποιημένες με το στήθος που έχουν. Επίσης διαπιστώθηκε ότι η έλλειψη ικανοποίησης με το μέγεθος του στήθους μειώνεται όσο μια γυναίκα μεγαλώνει. Οι γυναίκες που δήλωσαν μη ικανοποιημένες, παραδέχτηκαν ότι είναι λιγότερο πιθανό να ψηλαφήσουν το στήθος τους για τυχόν πρόβλημα υγείας, κάτι που έχει δυνητικές επιπτώσεις για την έγκαιρη διάγνωση του καρκίνου του μαστού. Επίσης, όσες θα ήθελαν διαφορετικού μεγέθους στήθος, ανέφεραν μικρότερο βαθμό ικανοποίησης από τη ζωή και μικρότερη αυτοεκτίμηση και ευτυχία. Ακόμη είναι συχνότερα ανικανοποίητες με το βάρος τους και γενικότερα με την εξωτερική εμφάνισή τους.

Συμπεράσματα: Η έρευνα-ως τμήμα μιας πρωτότυπης διεθνούς μελέτης-ανέδειξε την έλλειψη ικανοποίησης των Ελληνίδων από το στήθος τους, σε συμφωνία με τα δεδομένα από τις υπόλοιπες χώρες. Το ζήτημα έχει σημαντικές προεκτάσεις και από άποψη δημόσιας υγείας

17:30 – 19:30

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ 18 (ΑΙΘΟΥΣΑ Γ5)**Το παιδικό βιβλίο “το Μικρό Εγώ είμαι Εγώ” στην σχολική, συμβουλευτική και κλινική πράξη**

Οργανωτές: **Α. Καλαντζή-Αζίζι¹, Α. Παναγιωτοπούλου¹, Α. Α. Σοφianoπούλου¹, Κ. Κωστακιώτη², Φ. Λοίζου³, Α. Χρηστάκη⁴, Π. Κοτρότσου⁵**

¹Ινστιτούτο Έρευνας και Θεραπείας της Συμπεριφοράς, ²1ο Δημοτικό Σχολείο Ιλίου, ³Εκπαιδευτήρια Κωστέα - Γείτονα, ⁴4ο Δημοτικό Σχολείο Βέροιας, ⁵17ο Δημοτικό Σχολείο Νίκαιας

Το «Μικρό εγώ είμαι εγώ» της Mira Lobe, είναι ένα παιδικό βιβλίο που απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας 4-10 ετών και κυκλοφορεί στα ελληνικά σε τετράγλωσση έκδοση (Ελληνικά, Γερμανικά, Αραβικά, Φαρσί) ενώ έχει μεταφραστεί σε 12 γλώσσες (Lobe, 2017). Το «Μικρό Εγώ» είναι ένα μικρό ζωάκι που περιπλανιέται μόνο του αναζητώντας την ταυτότητά του και περνάει από διάφορα συναισθηματικά στάδια μέχρι να φτάσει στην αναγνώριση και αποδοχή του εαυτού του. Η ιστορία αποτελεί ένα εργαλείο κατανόησης του εαυτού, του άλλου-του διαφορετικού-, της αποδοχής, και της χαράς που προσφέρει η αναγνώριση της μοναδικότητας του καθενός. Στο Εργαστήριο αυτό, οι συμμετέχοντες θα εξερευνήσουν τις δυνατότητες της χρήσης του «Μικρό Εγώ είμαι Εγώ» στην εκπαίδευση, τη συμβουλευτική αλλά και την κλινική πράξη (Καλαντζή – Αζίζι, 2022). Μέσα από το ταξίδι της αφήγησης της ιστορίας του Μικρού Εγώ αλλά και με βιωματικές δραστηριότητες, οι συμμετέχοντες θα δοκιμάσουν in vivo τρόπους χρήσης που προάγουν τη συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών, τρόπους που εισάγουν τα παιδιά στην γνωστική τριάδα (σύνδεση σκέψης-συναίσθηματος-συμπεριφοράς), στην επίλυση προβλήματος, στην ανάπτυξη της φαντασίας και της δημιουργικότητας, στην δεξιότητα της ενσυνειδητότητας, και στην αποδοχή του εαυτού. Τέλος, θα παρουσιαστούν εφαρμοσμένες χρήσεις του βιβλίου στην κλινική πράξη (σε ατομική και ομαδική βάση), σε σχολικές τάξεις, σε ειδικούς πληθυσμούς, και σε οικογένειες. Απευθύνεται στους εφαρμοσμένους κλάδους κλινικής, σχολικής και συμβουλευτικής ψυχολογίας και σε εκπαιδευτικούς. Όλο το εργαστήριο θα έχει ταυτόχρονη διερμηνεία στη νοηματική γλώσσα.

20.30-21.30

Προσκεκλημένη Ομιλία (ΣΚ II)**Τίποτα το ανθρώπινο δε μου είναι ξένο. Μήπως;**

Φ. Τσαλικογλου

*Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών*Προεδρείο: **Π. Κορδούτης***Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών*

Πρόκληση για την επιστήμη της ψυχολογίας, για την ερμηνεία και την κατανόηση του ανθρωπίνου ψυχισμού αποτελεί η εποχή μας. Η οικονομική κρίση, η οικολογική καταστροφή η πανδημία, ο πόλεμος κλονίζουν βεβαιότητες, αποδομούν ηθικές αξίες, δοκιμάζουν τις ατομικές και συλλογικές μας αντοχές. Στα χρόνια της ριζικής αβεβαιότητας το “Τίποτα δεν μου είναι ξένο” απόκτα μια παράξενη ανησυχιακή οικειότητα. Ο θάνατος ήλθε στο προσκήνιο Υπονόμωσε το “νηπενθές” που χαρακτήριζε την εποχή μας: Ένας τρόπος ύπαρξης και συνύπαρξης χτισμένος σε μια μεγάλη αυταπάτη: Στην άρνηση της θνητότητας. Η βία άρχισε να προβάλλει σαν μια άλλη πανδημία μέσα στην πανδημία. Γυναικοκτονίες, ρατσιστική βία, ομοφοβία, οπαδική βία, ενδο οικογενειακή βία. Το μίσος παντού. Απέναντι στον άλλον, τον διαφορετικό, τον αδύναμο, τον ισχυρό, τον εξαθλιωμένο, τον ευνοημένο. Μίσος απέναντι στο άλλο, απέναντι στο ίδιο. Μίσος, εν τέλει, απέναντι σε έναν εαυτό παγιδευμένο στο αδιέξοδο του Μίσους. Η βία προσφέρεται σαν ένας τρόπος ύπαρξης. Αποτελεί ένα προνομιούχο τρόπο εκφόρτωσης του άγχους του θανάτου, είτε στρέφεται στον άλλον και γίνεται καταστροφικότητα και μίσος, είτε στρέφεται στον ίδιο τον εαυτό. “Σε καταστρέφω για να μην καταστραφώ”. Βία και βίος είναι λέξεις ομόριζες. Η υπέρβαση ορίων μπορεί να είναι όχι μόνο βλαπτική αλλά απαραίτητη για την ίδια την εξέλιξη της ζωής. Υπάρχει μια ορθολογική, οργανωτική αναγκαία βία που μας συνοδεύει από την αρχή της ζωής. Δεν μπορεί να υπάρξει γένεση της σκέψης και του λόγου, δίχως αυτή τη βία, όπως έχουν φανερώσει σημαντικές ψυχοδυναμικά προσανατολισμένες θεωρήσεις (Freud, Melanie Klein, Winnicott, Mahler, Bion) Ποια είναι η μπέρα της ιστορίας; Η βία, ή ειρωνεία, ή μήπως η επανάληψη; Οι ενορμήσεις του θανάτου αποδεσμεύονται από τις ενορμήσεις της ζωής και κραταιός ως θάνατος προβάλλει ο παντοδύναμος πόλεμος. “Μαμά πεθαίνω’ ακούστηκε μια φωνή κι ένα σώμα έγειρε μέσα στο βομβαρδισμένο καταφύγιο. Ήταν ένα μικρό παιδί; Ένας ενήλικας; Ένας υπέργηρος; Ήσουν εσύ; Εγώ; Ήταν ο κόσμος όλος. “Αυτός είναι ο κόσμος σου. Αυτό ονομάζεται ένας κόσμος!” “Ένας άλλος κόσμος; Δεν υπάρχει ένας άλλος κόσμος!” Μήπως όμως υπάρχει ένας άλλος κόσμος; Και μήπως η ψυχολογία έχει να αρθρώσει το δικό της λόγο στην κατανόηση αυτού του “άλλου κόσμου”; Μήπως; Η λέξη “Μήπως” διατηρεί μια αξιομνημόνευτη δική της δυναμική. Στην ιχνηλάτηση αυτής της δυναμικής στοχεύει η εισήγηση μου.

Πέμπτη 6 Οκτωβρίου 2022

09.30-10.30

Προσκεκλημένη Ομιλία (ΣΚ II)

Understanding and treating posttraumatic stress disorder: A cognitive approach

A. Ehlers

University of Oxford

Προεδρείο: **Ρ. Μέλλον**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

After traumatic events such as interpersonal violence, severe accidents, natural disaster or warzone experiences, many people develop distressing symptoms such as intrusive reexperiencing of the event, hyperarousal, avoidance of reminders, negative changes in mood or emotional numbing. While many people recover from these symptoms on their own, a significant proportion develop chronic posttraumatic stress disorder (PTSD). Ehlers and Clark (2000) suggested that PTSD develops if trauma survivors process the traumatic event in a way that poses a serious current threat. The perceived threat can be internal (e.g., 'I am inferior' or 'I am a bad person') or external (e.g., 'I will be attacked again'). The perceived threat has two sources: First, people with chronic PTSD show excessively negative appraisals of the trauma and/or its sequelae. Second, the nature of trauma memories leads to easy cue-driven trauma memories that lack the awareness of the self in the past. Furthermore, the patients' appraisals motivate a series of unhelpful coping behaviours and cognitive strategies that are intended to reduce the sense of current threat, but maintain the disorder. The presentation will review a series of experimental and prospective longitudinal studies of trauma survivors and laboratory experiments that tested the role of the maintaining factors suggested in this model. It will briefly describe a treatment programme (Cognitive Therapy for PTSD) developed by our group that builds on this model. Treatment procedures aim at updating trauma memories (i.e., accessing worst moments of the trauma and actively incorporating information that updates their meanings) and training patients to discriminate between the stimuli that were present during the trauma ("then") and the innocuous triggers of re-experiencing symptoms ("now"). Problematic appraisals and maintaining cognitive and behavioural strategies are modified. Randomised controlled trials in adults and children showed that the treatment is highly acceptable, and more effective than treatment as usual, self-help or other equally credible psychological treatments. Dissemination studies found large treatment effect sizes by trained clinicians in a community setting and a routine NHS clinic. The treatment is recommended by international treatment guidelines as a first line intervention.

10.30-12.00

ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ 1

Η Διεπιστημονικότητα στην Γνωστική Ψυχολογία: Εξελίσσοντας την επιστήμη και αναπτύσσοντας εφαρμογές για τον πραγματικό κόσμο

A. Βατάκη, *Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών*

M. Δαγιάγλου, *Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών, ΕΚΕΦΕ «Δημόκριτος»*

Σ. Σαμαρτζή, *Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών*

Θ. Γιαννακόπουλος, *Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών, ΕΚΕΦΕ «Δημόκριτος»*

A. Κατσαμάνης, *Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου (ΙΕΛ), Ερευνητικά Κέντρα «Αθηνά»*

K. Πάστρα, *Ινστιτούτο Επεξεργασίας του Λόγου (ΙΕΛ), Ερευνητικά Κέντρα «Αθηνά»*

Γ. Γιαννακόπουλος, *Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών, ΕΚΕΦΕ «Δημόκριτος»*

Στην ολοένα και πιο σύνθετη πραγματικότητά μας, οι κοινωνικές και τεχνολογικές προκλήσεις δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν από έναν μόνο κλάδο, καθιστώντας την διεπιστημονική έρευνα και συνεργασία αναγκαία. Η διεπιστημονική έρευνα συνδυάζει την σύγχρονη μεθοδολογική και θεωρητική γνώση από πολλά διαφορετικά πεδία με στόχο την επίλυση προβλημάτων του πραγματικού κόσμου. Η διεπιστημονική αυτή συνεργασία μπορεί δυναμικά να οδηγήσει σε καινοτόμες λύσεις συγκεκριμένων προβλημάτων, αλλά και σε νέες ανακαλύψεις, εφευρέσεις και παρεμβάσεις κάτι που δεν θα ήταν δυνατόν χωρίς αυτή την σύμπραξη. Παρά τα πολλαπλά οφέλη αυτών των συμμάχων, δεν είναι και λίγες οι δυσκολίες και οι προκλήσεις τους. Κάθε πεδίο και κάθε κλάδος έχει τη δική του γλώσσα και προσέγγιση, καθιστώντας την όποια σύμπραξη χρονοβόρα, απαιτητική με επιτακτική τη διάθεση σοβαρής δέσμευσης. Σε αυτή την διεπιστημονική τράπεζα θα συζητήσουμε τα οφέλη και τις δυσκολίες της διεπιστημονικής έρευνας, θα παρουσιάσουμε παραδείγματα διεπιστημονικών συμμάχων με την ψυχολογία από ψυχολόγους και μη ψυχολόγους και θα περιγράψουμε τα μαθήματα που όλοι μάθαμε από αυτές τις συνεργασίες μαζί και τις στρατηγικές για το μέγιστο επιθυμητό αποτέλεσμα. Συγκεκριμένα, η Αργυρώ Βατάκη θα μιλήσει για την μεταφορά βασικής γνώσης από το πεδίο της γνωστικής ψυχολογίας σε εφαρμογές της πραγματικής ζωής και πιο συγκεκριμένα

κριμένα για τον τρόπο με τον οποίο αλλοιώσεις της υποκειμενικής αντίληψης του χρόνου μπορούν να επηρεάσουν την λήψη απόφασης για την αντιμετώπιση ή και αποφυγή κρίσιμων καταστάσεων. Η Μαρία Δαγιόγλου θα μιλήσει για τη μεταφορά βασικής γνώσης από το πεδίο της Ψυχολογίας για τη δημιουργία μεθόδων ρομποτικής αντίληψης στα πλαίσια της συνεργασίας ανθρώπου-ρομπότ σε κοινό εργασιακό χώρο, καθώς και για τη μελέτη της συμπεριφοράς του ανθρώπου κατά τη διάρκεια της εκμάθησης συνεργατικών εργασιών με ένα ρομπότ. Η Σταυρούλα Σαμαρτζή θα εστιάσει στο ζήτημα της αλληλεπίδρασης «ανθρώπου-μηχανής» (στην περίπτωση μας «παιδί-ρομπότ») ως προς τη βελτίωση των γνωστικών ικανοτήτων που μπορεί να επιφέρει. Μια τέτοιου τύπου αλληλεπίδραση επιτρέπει την υπέρβαση των ψυχολογικών εμποδίων, γνωστικών και κοινωνικών, που δημιουργούνται στα παιδιά εξαιτίας της ετεροβαρούς σχέσης τους με τους ενήλικες, καθώς προσφέρει μια σχέση μεταξύ «ισότιμων συνομιλητών», μειώνοντας συγχρόνως την επίδραση του ανθρώπινου παράγοντα. Ο Νάσος Κατσαμάνης θα μας μιλήσει για υπολογιστικά εργαλεία που μας δίνουν τη δυνατότητα να αναλύσουμε και να παρακολουθήσουμε τα μοτίβα αλληλεπίδρασης μιας ομάδας σε μεγάλη κλίμακα. Θα μιλήσει για την ανάλυση των καθημερινών συναντήσεων μιας ομάδας ανάπτυξης λογισμικού όπου με τη χρήση υπολογιστικών εργαλείων έγινε επεξεργασία του επιτονισμού και άλλων φωνητικών ιδιοτήτων όλων των συμμετεχόντων και αξιοποιήθηκαν βαθιά νευρωνικά δίκτυα για την εκτίμηση της συναισθηματικής τους κατάστασης. Με αυτόν τον τρόπο έχουμε μια μοναδική ευκαιρία να κατανοήσουμε και να αντλήσουμε γνώσεις σχετικά με την περίπλοκη συναισθηματική δυναμική που εμφανίζεται κατά την εικονική επικοινωνία μια ομάδας σε πραγματικές συνθήκες. Η Κατερίνα Πάστρα θα υποστηρίξει ότι «Και τα ρομπότ έχουν...ψυχή, αν βάλουν γλώσσα μέσα τους...». Ένας βασικός στόχος της Τεχνητής Νοημοσύνης και της Ρομποτικής είναι η δημιουργία συστημάτων/όντων ικανών να συνεργαστούν με τον άνθρωπο, όντων με ικανότητες μάθησης και γενίκευσης. Μπορούμε να φτιάξουμε τέτοια όντα χωρίς τη συμβολή αυτών που μελετούν πώς λειτουργεί η ανθρώπινη σκέψη και συμπεριφορά; Μπορούμε να τα φτιάξουμε χωρίς να τους δώσουμε γλωσσικές ικανότητες; Η κα Πάστρα θα μιλήσει για ρομπο-ψυχολόγους και ρομπο-γλωσσολόγους και τη συμβολή τους στη δημιουργία όντων τεχνητής νοημοσύνης. Ο Γιώργος Γιαννακόπουλος θα μιλήσει για το πώς η τεχνητή νοημοσύνη ξαναφέρει στο προσκήνιο την ανάγκη για διεπιστημονική συνεργασία της πληροφορικής με το χώρο της ψυχολογίας, πώς αυτή η συνεργασία φέρνει ευχάριστες και δυσάρεστες εκπλήξεις, και πώς - εν τέλει - ο άνθρωπος παραμένει στο επίκεντρο της συζήτησης, της συνάντησης, της συνύπαρξης.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΚΛΑΔΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3)

Συμβουλευτική Φοιτητών: Νέες Προκλήσεις και αφηγήσεις

Προεδρείο: **A. Γιοβαζολιάς**

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Συζητήτρια: **M. Μαλικιώση-Λοίζου**

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι φοιτητές/τριες του σημερινού πανεπιστημίου πρέπει να προσαρμόζονται σε περιβάλλοντα που μασιάζονται από ταχείες αλλαγές, ασάφεια, αβεβαιότητα και εξελίξεις που πολλές φορές υπερβαίνουν τη δυνατότητα συναισθηματικής επεξεργασίας. Επιπλέον, οι φοιτητές/τριες επίσης να αντιμετωπίσουν μια πληθώρα προσωπικών και ψυχολογικών προβλημάτων που κυμαίνονται από βασικά ζητήματα προσαρμογής και ανάπτυξης, ακαδημαϊκές και μαθησιακές προκλήσεις και ζητήματα σταδιοδρομίας μέχρι ψυχικές δυσκολίες διαφόρων τύπων. Στο πλαίσιο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, υπάρχει γενική συναίνεση ότι ο ρόλος της προσωπικής και ψυχολογικής συμβουλευτικής είναι να συμβάλλει στην ανάπτυξη, προσαρμογή και εξέλιξη των φοιτητών/τριών, επιτρέποντας έτσι στο άτομο να αποκομίσει τα μέγιστα δυνατά οφέλη από την ακαδημαϊκή εμπειρία του/της. Οι μεθοδολογίες και οι τρόποι παρέμβασης που χρησιμοποιούν διαφορετικά πανεπιστημιακά Ιδρύματα διαφέρουν σε μια προσπάθεια να εξυπηρετήσουν διαφορετικές ανάγκες και στόχους. Ο σκοπός του συγκεκριμένου συμποσίου είναι να παρουσιάσει δεδομένα από παρεμβάσεις αλλά και ερευνητικά πρωτόκολλα από τέσσερα πανεπιστημιακά Ιδρύματα της χώρας που σχετίζονται με καίρια θέματα της φοιτητικής ζωής, συμβάλλοντας έτσι στην συζήτηση για τις εξελισσόμενες ανάγκες για αποτελεσματική συμβουλευτική στήριξη των σημερινών φοιτητών/τριών. Η 1η εισήγηση αφορά στη διερεύνηση των ιστοριών ζωής προπτυχιακών φοιτητών/τριών σε ελληνικά πανεπιστήμια γύρω από τη φοιτητική τους ζωή, την κινητικότητα και τα σχέδια τους για το μέλλον, η 2η εισήγηση αξιολογεί την θετική επίδραση των θετικών συναισθημάτων στην ανθεκτικότητα, αυτοεκτίμηση, υποκειμενική ευτυχία και ποιότητα ζωής σε ένα δείγμα φοιτητών μέσω ενός ψυχοεκπαιδευτικού προγράμματος βασισμένου στις αρχές της Θετικής Ψυχολογίας, η 3η εισήγηση παρουσιάζει την αποτελεσματικότητα μιας διαδικτυακής παρέμβασης ομαδικής συμβουλευτικής βασισμένης στα δυνατά στοιχεία του χαρακτήρα στα επίπεδα ευζωίας και εσωτερικού καλέσματος προπτυχιακών φοιτητών κατά τη διάρκεια της πανδημίας του COVID-19, ενώ η 4η εισήγηση μελετά την αποτελεσματικότητα της προσωπικής συμβουλευτικής σε ένα πανεπιστημιακό συμβουλευτικό κέντρο ως προς την βελτίωση διαστάσεων της ψυχικής τους υγείας αλλά και της διευκόλυνσης της ακαδημαϊκής τους λειτουργίας.

Αφηγήσεις προπτυχιακών φοιτητών/τριών γύρω από τη φοιτητική τους ζωή και την προοπτική μετοίκησης στο εξωτερικό

A. Λάου, M. Κούρτογλου, Φ. Κολιούλη, M. Κυριακίδου, Π. Μαριόλη, A. Κυριακούλη, B. Παυλόπουλος & Φ. Ίσαρη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα ποιοτική μελέτη αποτελεί μέρος μίας ευρύτερης έρευνας μεικτών μεθόδων που υλοποιείται στο πλαίσιο ερευνητικού προγράμματος που χρηματοδοτείται από το ΕΛΙΔΕΚ με τίτλο: «Ιστορίες ζωής: Έλληνες μετανάστες υψηλής ειδίκευσης και νέοι υψηλής μόρφωσης που στοχάζονται για τη μετανάστευση» (Ε.Υ: Φ. Ίσαρη). Αφορά στη διερεύνηση των ιστοριών ζωής προπτυχιακών φοιτητών/τριών σε ελληνικά πανεπιστήμια γύρω από τη φοιτητική τους ζωή, την κινητικότητα και τα σχέδια τους για το μέλλον. Για την παραγωγή των ερευνητικών δεδομένων πραγματοποιήθηκαν 20 αφηγηματικές συνεντεύξεις και αξιοποιήθηκε η οπτική μέθοδος της φωτο-φωνής (photo-voice). Πραγματοποιήθηκε αφηγηματική ανάλυση του λεκτικού υλικού και πολυκειμενική θεματική ανάλυση του οπτικού υλικού. Στις αφηγήσεις (λεκτικά δεδομένα και φωτογραφίες) των φοιτητών/τριών αποτυπώνονται εμπειρίες, συναισθήματα, απόψεις και αναστοχασμοί για τη φοιτητική ζωή και το ελληνικό πανεπιστήμιο, καθώς και η έντονη επιθυμία πολλών για εκπαιδευτικές ή και επαγγελματικές εμπειρίες στο εξωτερικό. Οι ιστορίες γύρω από τη συμμετοχή στο πρόγραμμα Erasmus αναδεικνύουν θετικές απόψεις για τα πανεπιστημιακά ιδρύματα του εξωτερικού που φαίνεται να παίζουν σημαντικό ρόλο για τα μελλοντικά σχέδια κινητικότητας. Ιδιαίτερη θέση για τη διαμόρφωση των αποφάσεων που αφορούν την προοπτική μετοίκησης στο εξωτερικό κατέχουν οι ανησυχίες των φοιτητών/τριών για τις επαγγελματικές και οικονομικές συνθήκες στην Ελλάδα, καθώς και οι οικογενειακές και φιλικές σχέσεις και ο τρόπος ζωής στη χώρα. Θα συζητηθούν οι συνεπαγωγές για τη συμβουλευτική των φοιτητών/τριών, καθώς και για την ενίσχυση και την παροχή ευκαιριών και κινήτρων σε νέους επιστήμονες με σκοπό την αποφυγή της διαρροής επιστημονικού δυναμικού στο εξωτερικό.

Χρηματοδότηση: Η ερευνητική εργασία υποστηρίχθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της Δράσης «1η Προκήρυξη ερευνητικών έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για την ενίσχυση των μελών ΔΕΠ και Ερευνητών/τριών και την προμήθεια ερευνητικού εξοπλισμού μεγάλης αξίας» (Αριθμός Έργου 2376).

Η σχέση μεταξύ των θετικών συναισθημάτων, ανθεκτικότητας, αυτοεκτίμησης, υποκειμενικής ευτυχίας, και ποιότητα ζωής των φοιτητών της ΑΣΠΑΙΤΕ: Ένα ψυχοεκπαιδευτικό πρόγραμμα

Κ. Κουνενού, Α. Καλαματιανός, Α. Γαρίπη & Ν. Κουρμούση
Ανωτάτη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (ΑΣΠΑΙΤΕ)

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες οι παρεμβάσεις της θετικής ψυχολογίας έχουν εφαρμοστεί σε ποικίλα πλαίσια προκειμένου να αυξηθεί το ευ ζήν των ανθρώπων που ανήκουν σε αυτά. Σύμφωνα με τη Broaden-and-Build Theory of Positive Emotions (Fredrickson, 2001), η βίωση θετικών συναισθημάτων εμπλουτίζει εναλλακτικούς τρόπους σκέψης και πράξης του ατόμου. Αυτή η εργασία εξετάζει τη δυναμική της θετικής ψυχολογίας σε φοιτητικό πληθυσμό και αξιολογεί την θετική επίδραση των θετικών συναισθημάτων στην ανθεκτικότητα, αυτοεκτίμηση, υποκειμενική ευτυχία και ποιότητα ζωής των Ελλήνων φοιτητών. Οι φοιτητές της ΑΣΠΑΙΤΕ συμμετείχαν σε μία πειραματική ομάδα (N=35) και σε μία ομάδα ελέγχου (N=34). Μετρήσεις στις βασικές μεταβλητές πραγματοποιήθηκαν πριν και μετά την παρέμβαση και στις δύο ομάδες φοιτητών. Οι μετρήσεις αφορούσαν τα εξής ερωτηματολόγια: την Differential Emotions Scale-modified (mDES), την Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC), το Revised Life Orientation Test (LOT-R), την Subjective Happiness Scale (SHS), και τη Rosenberg Self-Esteem Scale (RSES). Η πειραματική ομάδα συμμετείχε σε ένα ψυχοεκπαιδευτικό πρόγραμμα 5 συνεδριών (διάρκειας 2 ωρών η κάθε μία). Το ψυχοεκπαιδευτικό πρόγραμμα βασίστηκε στο πρόγραμμα των Parkas και Seligman (2007), το How of happiness (Lyubomirsky, 2008), και των Acts of Kindness interventions (Aok) (Lyubomirsky, Sheldon, & Schkade, 2005). Το πρόγραμμα περιελάμβανε σύντομη εισήγηση από δύο ψυχολόγους, βιωματικές ασκήσεις στη διάρκεια της συνεδρίας και ασκήσεις στο ενδιάμεσο διάστημα μεταξύ των συνεδριών. Τα αποτελέσματα αναμένονται να δια φωτίσουν τον τρόπο συσχέτισης των μεταβλητών μεταξύ τους και συζητούνται σε σχέση με την αποτελεσματικότητα προγραμμάτων ψυχοεκπαίδευσης σε φοιτητικούς και νεανικούς πληθυσμούς.

Ενίσχυση του εσωτερικού καλέσματος σε προπτυχιακούς φοιτητές μέσω ομαδικής συμβουλευτικής βασισμένης στις αρχές της Θετικής Ψυχολογίας

Χ. Πεζηρκιανίδης, Ε. Σταυροπούλου & Α. Σταλίκας
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τι είναι αυτό που καλούμαι να κάνω σε αυτή τη ζωή μέσα από το επάγγελμά μου; Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα είναι ζωτικής σημασίας για να βιώσουν οι επαγγελματίες ότι η καριέρα τους έχει ένα προσωπικό νόημα κι έναν σκοπό κι αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία για τους προπτυχιακούς φοιτητές που είναι αναδυόμενοι ενήλικες κι επαγγελματίες. Σκοπός της παρούσας εισήγησης είναι η παρουσίαση της αποτελεσματικότητας μιας διαδικτυακής παρέμβασης ομαδικής συμβουλευτικής βασισμένης στα δυνατά στοιχεία του χαρακτήρα στα επίπεδα ευζωίας και εσωτερικού καλέσματος προπτυχιακών φοιτητών κατά τη διάρκεια της πανδημίας του COVID-19. Εικοσιπέντε προπτυχιακ@ φοιτητ@s συμμετείχαν στη μελέτη και κατανεμήθηκαν τυχαία στις ομάδες ελέγχου και παρέμβασης. Οι συμμετέχοντες/ουσες της ομάδας ελέγχου δε συμμετείχαν σε καμία παρέμβαση, ενώ οι συμμετέχοντες/ουσες της ομάδας παρέμβασης παρακολούθησαν ένα πρόγραμμα ομαδικής συμβουλευτικής έξι εβδομαδιαίων διαδικτυακών συναντήσεων. Πραγματοποιήθηκαν τρεις μετρήσεις των υπό μελέτη μεταβλητών, πριν, αμέσως μετά κι έναν μήνα μετά την παρέμβαση. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η ομάδα παρέμβασης ανέφερε αυξημένα επίπεδα ευζωίας κι εσωτερικού καλέσματος μετά τη λήξη της παρέμβασης, τα οποία διατηρήθηκαν έως κι έναν μήνα αργότερα. Αντιθέτως, τα επίπεδα της ομάδας ελέγχου δε σημείωσαν σημαντική αλλαγή. Τα ευρήματα της μελέτης υπο-

δεικνύουν πως μία παρέμβαση βασισμένη στα δυνατά στοιχεία του χαρακτήρα μπορεί να στηρίξει τους φοιτητές να εντοπίσουν στο επάγγελμα, το οποίο σπουδάζουν, ένα προσωπικό νόημα κι αυτό συμβάλει στα επίπεδα ευζωίας τους, καθώς και στις εσωτερικές τους διεργασίες στα πλαίσια της αναδυόμενης ανάπτυξής τους στην ενήλικη ζωή. Η σημαντικότητα των ευρημάτων θα συζητηθεί στα πλαίσια του εμπλουτισμού της θεωρίας και πράξης στη συμβουλευτική και του σχεδιασμού προγραμμάτων προαγωγής της ψυχικής υγείας και ενίσχυσης της ψυχικής ανθεκτικότητας σε προπτυχιακούς φοιτητές.

Αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των ψυχολογικών παρεμβάσεων στο Συμβουλευτικό Κέντρο Φοιτητών του Πανεπιστημίου Κρήτης: Μια ποσοτική μελέτη

Α. Γιοβαζολιάς, Α. Κούτρα, Μ. Κρητικού, Μ. Σμαργιαννάκη, Ε. Χαμπλάκη, Ο. Καπελλάκη & Κ. Βλαστού
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Υπάρχουν σημαντικές ενδείξεις ότι οι σημερινοί φοιτητές πανεπιστημίων αντιμετωπίζουν συναισθηματικά και συμπεριφορικά προβλήματα σε υψηλότερα ποσοστά σε σχέση με τις προηγούμενες γενιές. Ειδικά κατά την περίοδο της πανδημίας φαίνεται ότι οι φοιτητές ήρθαν αντιμέτωποι με ένα εύρος δυσκολιών. Με αυτό το δεδομένο καθίσταται εξαιρετικά σημαντική η συμβουλευτική υποστήριξη που παρέχεται από το ΑΕΙ καθώς και η αξιολόγηση αυτών των υπηρεσιών. Ο κύριος σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να διερευνήσει πώς η λήψη προσωπικής συμβουλευτικής σε ένα πανεπιστημιακό συμβουλευτικό κέντρο βοηθά τους φοιτητές/τριες να βελτιώσουν διαστάσεις της ψυχικής τους υγείας και να διευκολύνει την ακαδημαϊκή τους λειτουργία. Στην έρευνα συμμετείχαν 101 φοιτητές/τριες ($Mage=21.85$, $SD=3.27$, 56,4% γυναίκες) του Πανεπιστημίου Κρήτης οι οποίοι/ες συμμετείχαν σε 10 συνεδρίες ψυχολογικής συμβουλευτικής στο Συμβουλευτικό Κέντρο Φοιτητών (ΣΚΦ) του Ιδρύματος. Οι συμμετέχοντες/ουσες συμπλήρωσαν μια συστοιχία κλιμάκων πριν την έναρξη των συνεδριών (Time 1) και αμέσως μετά τη λήξη τους (Time 2). Οι κλίμακες ήταν: α) Το Ερωτηματολόγιο για την Ψυχολογική Υγεία των Φοιτητών (CCAPS-62), β) Η Κλίμακα Καταστασιακού-Περιστασιακού Άγχους (STAI-II), γ) Η Κλίμακα Κατάθλιψης του Beck (BDI), δ) η Κλίμακα Αυτοεκτίμησης του Rosenberg, και ε) η Κλίμακα Προσωπικής Ευζωίας (PWB). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η ψυχολογική παρέμβαση βελτίωσε τα επίπεδα γενικευμένου άγχους, κοινωνικού άγχους και καταθλιπτικών συμπτωμάτων στο συγκεκριμένο δείγμα φοιτητών/τριών. Συζητούνται οι προεκτάσεις των ευρημάτων στην πρακτική για τη συμβουλευτική στα πανεπιστημιακά συμβουλευτικά κέντρα, ιδίως σε σχέση με τις μεταβαλλόμενες ανάγκες της τρέχουσας περιόδου.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 15 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α1)

Κοινωνικές αναπαραστάσεις, στερεότυπα και πολιτική ιδεολογία

Προεδρείο: **Α. Μπάκα**

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Έμφυλα στερεότυπα στα σχολικά εγχειρίδια Νεοελληνικής Γλώσσας Β' Γυμνασίου

Μ. Ε. Αρβανιτάκη¹ & Α. Γιώτσα²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται την προβολή και ανάδειξη των έμφυλων στερεοτύπων στα εν χρήση σχολικά εγχειρίδια της Νεοελληνικής Γλώσσας της Β' Γυμνασίου. Σκοπός της έρευνας είναι να διερευνήσει την προβολή και διαιώνιση των έμφυλων στερεοτύπων και ανισοτήτων στα εν λόγω σχολικά βιβλία, συμπεριλαμβανομένου του βιβλίου των εργασιών μαθητή. Οι επιμέρους στόχοι της έρευνας εστιάζονται στην πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση του αναγνωστικού κοινού όσον αφορά τα έμφυλα στερεότυπα και τον τρόπο που παρουσιάζονται τα φύλα στην σύγχρονη εποχή στον σχολικό χώρο. Το κυρίως μέρος της εργασίας επιχειρεί την θεωρητική προσέγγιση του θέματος αλλά και μια ιστορική αναδρομή των υπαρχόντων ερευνών έως σήμερα. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε είναι η ποιοτική ανάλυση περιεχομένου σε μάκρο επίπεδο σε συνδυασμό με την ερμηνευτική προσέγγιση. Οι κατηγορίες ανάλυσης συνοψίζονται στην παρουσίαση των φύλων σε στερεοτυπικά παραδοσιακού ή μη παραδοσιακού ρόλους και στην προαγωγή της ισότητας των φύλων. Η ανάλυση αναδεικνύει την έντονη παρουσίαση των φύλων σε στερεοτυπικά παραδοσιακού έμφυλους ρόλους και με στερεοτυπικά έμφυλα χαρακτηριστικά κατά πλειοψηφία, αν και εντοπίζονται ορισμένα σημεία προαγωγής της ισότητας των φύλων. Ως συμπέρασμα προκύπτει η ανάγκη εκσυγχρονισμού των σχολικών εγχειριδίων έτσι ώστε να προσφέρουν στους μαθητές τόσο σύγχρονα μέσα ενημέρωσης όσο και κίνητρα ενεργοποίησης τους για την συνειδητοποίηση των έμφυλων ανισοτήτων και στερεοτύπων που μπορεί να επηρεάσουν την ανάπτυξη της ταυτότητάς τους. Τέλος, παρουσιάζονται ορισμένες προτάσεις ενίσχυσης της προβολής των έμφυλων ζητημάτων στα σχολικά εγχειρίδια της Νεοελληνικής Γλώσσας Β' Γυμνασίου, με σκοπό την ευαισθητοποίηση και τον προβληματισμό των μαθητών σχετικά με αυτά, με τρόπο εναρμονισμένο στα σύγχρονα κοινωνικά δεδομένα.

Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις των διαδηλώσεων σε νέους/ες στην Ελλάδα: Διαλογική δομή και ιδεολογική λειτουργία

Α. Βλαζάκης, Α. Μπάκα & Λ. Φίγγου

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η δημόσια διαμαρτυρία είναι μια αμφιλεγόμενη μορφή πολιτικής συμμετοχής που στοχεύει στην επαναδιαπραγμάτευση του κοινωνικο-πολιτικού status quo προωθώντας ή περιορίζοντας την κοινωνική αλλαγή. Η πολιτική και κοινωνική ζωή της Ελλάδας έχει επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από μορφές διαμαρτυρίας, όπως οι διαδηλώσεις, που, σε αρκετές περιπτώσεις, λειτούργησαν ως ρυθμιστές και κινητήριες δυνάμεις της κοινωνικής αλλαγής. Η παρούσα εργασία εξετάζει την κοινωνική αναπαράσταση των διαδηλώσεων σε νέους/ες Ελληνες/ίδες, στο σημερινό κοινωνικοπολιτικό και ιστορικό πλαίσιο. Χρησιμοποιώντας δεδομένα από ομάδες εστίασης, αξιολογούμε πρόσφατες προσεγγίσεις στη Θεωρία των Κοινωνικών Αναπαραστάσεων για να εξετάσουμε το περιεχόμενο, τις αναδυόμενες ταυτότητες, καθώς και τη δομή και την ιδεολογική λειτουργία των αναπαραστάσεων των διαδηλώσεων στους νέους/ες Ελληνες/ίδες. Τα ευρήματά μας υποδεικνύουν ότι η αναπαράσταση των διαδηλώσεων εννοιολογείται με βάση διαλεκτικές αντιθέσεις και αντιθετικές ταυτότητες. Η ιδεαλιστική αντίληψη της δημόσιας διαμαρτυρίας βασίζεται στην εννοιολόγηση της ταυτότητας του ενεργού πολίτη και των αποφασιστικών διαδηλωτών, ενώ η βίαιη πλευρά των διαδηλώσεων αναδύεται μέσα από την ταυτότητα των ταραξιών. Υποστηρίζεται ότι αυτά τα κύρια στοιχεία της αναπαράστασης των διαδηλώσεων καθορίζουν και την εσωτερική δομή της. Επιπλέον, ο τρόπος που δομείται η αναπαράσταση των διαδηλώσεων ενέχει μια άρρητη ιδεολογική λειτουργία καθώς εκφράζει τον τρόπο με τον οποίο οι νέοι/ες στην Ελλάδα συζητούν, διαπραγματεύονται, αφομοιώνουν και επαναπροσδιορίζουν τη δημόσια διαμαρτυρία μέσα από το σύνολο των πεποιθήσεών τους και την κοσμοθεωρία τους σχετικά με την κοινωνική πραγματικότητα.

Το τέλος των ιδεολογιών: Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις του δίπολου Αριστεράς – Δεξιάς στην Ελλάδα

Π. Ροπόκη, Δ. Καλαμάρας & Α. Μαντόγλου

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Αντικείμενο της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη της επίδρασης της ηλικίας, του φύλου και της πολιτικής αυτό-τοποθέτησης στις κοινωνικές αναπαραστάσεις για το δίπολο της Αριστεράς – Δεξιάς στην Ελλάδα. Παρότι η διάκριση Αριστεράς – Δεξιάς τείνει σήμερα να θεωρείται παρωχημένη, η παρούσα έρευνα ενδιαφέρεται να διερευνήσει το περιεχόμενο αυτής της αναπαράστασης, και τις διαφορικές της επικεντρώσεις. Στην έρευνα συμμετείχαν 400 άνδρες και γυναίκες τριών ηλικιακών ομάδων (20-30 ετών, 40-55 ετών και άνω των 60 ετών). Η συλλογή των δεδομένων έγινε με τη χορήγηση ερωτηματολογίου, που αποτελούνταν από μια κλίμακα 18 προτάσεων σχετικών με τη διάκριση της Αριστεράς – Δεξιάς, και από μια κλίμακα πολιτικής αυτο-τοποθέτησης. Για την επεξεργασία της αναπαράστασης του δίπολου Αριστερά – Δεξιά εφαρμόστηκε παραγοντική ανάλυση, απ' όπου προέκυψαν 4 παράγοντες. Για τον έλεγχο της επίδρασης του φύλου, της ηλικίας και της πολιτικής αυτο-τοποθέτησης, στην πιθανότητα εμφάνισης κάθε μιας από τις 4 νέες μεταβλητές χρησιμοποιήθηκε η λογιστική παλινδρόμηση. Από τα αποτελέσματα φάνηκε ότι τα άτομα που τοποθετούνται στο κέντρο απορρίπτουν τη διάκριση Αριστεράς – Δεξιάς, σε αντίθεση με τους δεξιούς και ακόμα περισσότερο τους αριστερούς, σύμφωνα με τους οποίους συνεχίζει να υφίσταται. Ως προς το φύλο, οι άνδρες είναι λιγότερο πιθανό να απορρίψουν τη διάκριση Αριστεράς – Δεξιάς σε σχέση με τις γυναίκες και πιο πιθανό να υπερασπιστούν τη Δεξιά και τη συνεργασία μεταξύ των δύο πολιτικών χώρων. Αναφορικά με την ηλικία, οι νέοι ηλικίας 20-30 ετών είναι λιγότερο πιθανό να θεωρούν ότι υπάρχει συνεργασία μεταξύ Αριστεράς – Δεξιάς. Για τα άτομα που τοποθετούνται στην Αριστερά και την Δεξιά, η διάκριση αυτή συνεχίζει να υφίσταται και να περιγράφει διαφορετικά ιδεολογικο-πολιτικά σχήματα, αξίες, και στόχους. Τα ως προς το φύλο αποτελέσματα αναδεικνύουν τις στερεοτυπικές αντιλήψεις περί πολιτικής που καταλήγουν σε αναπαραστασιακά και συμπεριφορικά μοντέλα. Τέλος, αναδεικνύεται η διαφοροποιημένη πρόσληψη της κοινωνικής πραγματικότητας σε επίπεδο γενεών.

Ο Καρλ Μαρξ για την Ψυχική Υγεία

Α. Κουμανταράκη

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Στην εισήγηση αυτή θα ασχοληθώ με την ανάδειξη του ζητήματος της ψυχικής υγείας στον πρώτο τόμο του Κεφαλαίου. Ο Μαρξ αντιλαμβάνεται τις συνέπειες που έχει η εργασία για την ψυχική υγεία των εργατών. Το σημείο αυτό αναδεικνύεται γλαφυρά αν και κάπως συνοπτικά στον πρώτο τόμο του Κεφαλαίου. Οι εργάτες εκεί παρουσιάζονται να βασανίζονται από ψυχικά προβλήματα εξαιτίας των σκληρών συνθηκών εργασίας του. Ο Μαρξ δεν προσφέρει μια επεξεργασμένη ανάλυση για τη σημασία των ψυχικών τραυμάτων των εργατών. Παρόλα αυτά τα θεωρεί άξια αναφοράς και σχολιασμού. Φαίνεται δε να θεωρεί τον συνδικαλισμό ως φάρμακο που μπορεί να βελτιώσει σημαντικά την ψυχική υγεία. Επειδή νομίζω ότι στην σχετική βιβλιογραφία έχει τονιστεί ιδιαίτερα η κοινωνιολογική διάσταση του Μαρξικού έργου, χωρίς να σχολιαστούν εκτενώς οι διαπιστώσεις του οι οποίες αφορούν το αντικείμενο της ψυχολογίας, η εργασία αυτή προσπαθεί να αναδείξει τις αναφορές για την ψυχική υγεία και να τις συνδέσει και με τις κοινωνιολογικές τοποθετήσεις του Μαρξ. Η ψυχαναλυτική επιρροή στο Μαρξισμό συνδέθηκε στη βιβλιογραφία με το έργο των Νεομαρξιστών θεωρητικών της πρώτης γενιάς της Σχολής της Φρανκφούρτης. Εδώ λοιπόν μας δίνεται η ευκαιρία να επανεξετάσουμε τον θεωρούμενο ως δεδομένο θετικισμό και άκρατο οικονομισμό του Μαρξικού έργου υπό το φως μιας καινούργιας ανάλυσης του.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 9 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α4)**Επαγγελματική εξουθένωση: προβλεπτικοί παράγοντες, αλληλεπιδράσεις και επιπτώσεις**Πρόεδρος: **Κ. Γεωργαντά***Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων*Συζητήτρια: **Δ. Ξανθοπούλου***Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης*

Η μελέτη της επαγγελματικής εξουθένωσης αποτελεί σημαντικό πεδίο έρευνας καθώς το φαινόμενο έχει συνδεθεί με κρίσιμες αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχική και σωματική υγεία, καθώς και στα οργανωσιακά αποτελέσματα. Η διεθνής έρευνα προσδιορίζει ατομικούς και καταστασιακούς παράγοντες που λειτουργούν ως αυξημένες απαιτήσεις και εντείνουν το φαινόμενο και προσωπικούς και εργασιακούς πόρους που λειτουργούν προστατευτικά. Μεγάλος όγκος ερευνών μελετά και τις επιπτώσεις της επαγγελματικής εξουθένωσης με αρκετές τα τελευταία χρόνια να αναδεικνύουν την σχέση της με ποικίλα γνωστικά ελλείματα. Σε αυτό το συμπόσιο παρουσιάζονται τέσσερις εμπειρικές μελέτες που διερευνούν ατομικούς και οργανωσιακούς προβλεπτικούς παράγοντες της επαγγελματικής εξουθένωσης, καθώς και την σύνθετη σχέση της με ένα εύρος γνωστικών ελλειμάτων. Η πρώτη ανακοίνωση αφορά τον προσδιορισμό με ανάλυση συστάδων τεσσάρων προφίλ εκπαιδευτικών ειδικής αγωγής με βάση τα επίπεδα επαγγελματικής εξουθένωσής τους, εργασιακής δέσμευσης και εργασιακής τους ικανοποίησης ώστε να εντοπιστούν ομάδες υψηλού κινδύνου με στόχο την έγκαιρη υποστήριξη. Στην δεύτερη ανακοίνωση παρουσιάζονται οι σχέσεις μεταξύ δύο τύπων τελειομανίας (κοινωνική τελειομανία και τελειομανία που προσανατολίζεται στον εαυτό) και των διαστάσεων της επαγγελματικής εξουθένωσης και ο ρυθμιστικός ρόλος της ηγετικής συμπεριφοράς και της αίσθησης αυτό-αποτελεσματικότητας στις σχέσεις αυτές. Στην τρίτη ανακοίνωση παρουσιάζονται συγχρονικά και διαχρονικά δεδομένα για τον διαμεσολαβητικό ρόλο των γνωστικών αποτυχιών και της γνωστικής ευελιξίας στη σχέση ανάμεσα στην εργασιακή εξάντληση και την εργασιακή απόδοση (καθήκοντος και πλαισίου) και διερευνάται ο ρυθμιστικός ρόλος των στρατηγικών επιλογής-βελτιστοποίησης-αντιστάθμισης στον μετριασμό των αρνητικών επιπτώσεων της εργασιακής εξάντλησης. Στην τέταρτη ανακοίνωση παρουσιάζονται τα αποτελέσματα διαχρονικής έρευνας που αφορά την διερεύνηση των σχέσεων αιτίου-αιτιατού μεταξύ της επαγγελματικής εξουθένωσης και μιας σειράς γνωστικών λειτουργιών, της κατάθλιψης και του άγχους. Επιπλέον, εξετάζεται ο προστατευτικός ρόλος της αντιλαμβανόμενης οικογενειακής στήριξης. Στη συζήτηση θα συνοψιστούν τα αποτελέσματα των ερευνών και θα αναλυθούν η συμβολή τους σε θεωρητικό και πρακτικό επίπεδο και οι μεθοδολογικοί περιορισμοί τους. Τέλος θα συζητηθούν οι κατευθύνσεις για μελλοντική έρευνα.

Προφίλ εργασιακής δέσμευσης εκπαιδευτικών Ειδικής Αγωγής σε σχέση με την επαγγελματική τους εξουθένωση και την ικανοποίηση από την εργασίαΑ. Σ. Αντωνίου¹, Κ. Παυλίδου², Γ. Χαριτάκη³ & Α. Αλευριάδου^{2,4}¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, ³Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο,⁴Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σκοπός της παρούσας μελέτης αποτελεί ο προσδιορισμός των προφίλ των εκπαιδευτικών ειδικής αγωγής σε σχέση με τα επίπεδα επαγγελματικής εξουθένωσής τους, την εργασιακή δέσμευση αλλά και την εργασιακή τους ικανοποίηση ακολουθώντας μια διατομική προσέγγιση. Η εν λόγω προσέγγιση επελέγη καθώς μπορεί να παρέχει μια σαφή εικόνα εκείνων των χαρακτηριστικών που διαμορφώνουν τις ομάδες υψηλού κινδύνου στις οποίες σημειώνονται χαμηλά επίπεδα επαγγελματική δέσμευσης και υψηλά επίπεδα επαγγελματικής εξουθένωσης. Επιπρόσθετα, διερευνήθηκε εάν αυτά τα προφίλ διαφοροποιούνται όσον αφορά δημογραφικές παραμέτρους αλλά και τα εργασιακά χαρακτηριστικά των εκπαιδευτικών ειδικής αγωγής. Ειδικότερα, τα χαρακτηριστικά που εξετάστηκαν αφορούν στην ηλικία, το φύλο, την οικογενειακή κατάσταση, τον αριθμό παιδιών στην οικογένεια, το επίπεδο εκπαίδευσης, την περιοχή απασχόλησης και την διδακτική εμπειρία. Το δείγμα περιελάμβανε 664 εκπαιδευτικούς ειδικής αγωγής (503 γυναίκες και 161 άνδρες) οι οποίοι εργάζονταν σε σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η ανάλυση συστάδων (two-step cluster analysis) κατέδειξε την υιοθέτηση τεσσάρων προφίλ τα οποία αποδόθηκαν ως εξής: αφοσιωμένος, εργασιομανής, λειτουργικός και καταβεβλημένος. Διαφορές σημειώθηκαν, επίσης, μεταξύ των προφίλ σε σχέση με την ηλικία των συμμετεχόντων, το μορφωτικό επίπεδο, την περιοχική εργασίας και τη διδακτική εμπειρία. Τα ευρήματα συζητούνται ως προς τις προοπτικές για μελλοντική έρευνα προκειμένου να εντοπιστούν έγκαιρα και να λάβουν την αναγκαία υποστήριξη οι εκπαιδευτικοί εκείνοι που βρίσκονται σε μεγαλύτερη επικινδυνότητα.

Τελειομανία και επαγγελματική εξουθένωση: Ο ρυθμιστικός ρόλος της ηγετικής συμπεριφοράςΚ. Γεωργαντά^{1,2}, Α. Μπουκουβάλας^{1,3} & Λ. Στεφάνου³¹Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, ²Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ³Δημοτικό Σχολείο Βελβεντού

Η τελειομανία θεωρείται ένας από τους παράγοντες που επιδρούν στην εμφάνιση της επαγγελματικής εξουθένωσης και ο ρόλος της έχει απασχολήσει την πρόσφατη έρευνα. Παρόλα αυτά η σχέση δεν είναι ξεκάθαρη καθιστώντας σημαντική την ανάγκη για διερεύνηση ρυθμιστικών παραγόντων. Με βάση το Μοντέλο των Απαιτήσεων-Πόρων Εργασίας υποθέσαμε ότι η θετική ηγετική συμπεριφορά (εξατομικευμένη φροντίδα) ως εργασιακός πόρος θα μετριάσει τις αρνητικές επιπτώσεις της κοινωνικής τελειομανίας στην επαγγελ-

ματική εξουθένωση και θα ενισχύσει την αρνητική σχέση μεταξύ τελειομανίας που προσανατολίζεται στον εαυτό και επαγγελματικής εξουθένωσης. Με βάση την Θεωρία του Αυτοπροσδιορισμού υποθέσαμε ότι οι συνθήκες κάλυψης των αναγκών της επάρκειας και της αυτονομίας θα ρυθμίζουν τη σχέση της τελειομανίας με την επαγγελματική εξουθένωση. Συγκεκριμένα, υποθέσαμε τον ρυθμιστικό ρόλο της αρνητικής ηγετικής συμπεριφοράς (επικέντρωση στις αποτυχίες και παθητική ηγεσία) ως στοιχείο αυτονομίας και της αίσθησης αυτο-αποτελεσματικότητας ως στοιχείο επάρκειας στην σχέση μεταξύ των δύο μορφών τελειομανίας και επαγγελματικής εξουθένωσης. Πραγματοποιήθηκε έρευνα χρονικής στιγμής με χρήση ερωτηματολογίων. Δείγμα αποτέλεσαν 188 εκπαιδευτικοί όλων των ειδικοτήτων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η αρνητική σχέση μεταξύ τελειομανίας που προσανατολίζεται στον εαυτό και συναισθηματικής εξάντλησης εμφανίζεται όταν τα επίπεδα της ηγεσίας που επικεντρώνεται στις αποτυχίες είναι υψηλά. Επίσης, η σχέση μεταξύ τελειομανίας που προσανατολίζεται στον εαυτό και συναισθηματικής εξάντλησης, αποπροσωποποίησης και προσωπικής επίτευξης διαφοροποιείται στα διαφορετικά επίπεδα παθητικής ηγετικής συμπεριφοράς τέτοια που στα υψηλά επίπεδα της παρουσιάζονται χαμηλότερα επίπεδα επαγγελματικής εξουθένωσης. Δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση της εξατομικευμένης φροντίδας και της αίσθησης αυτο-αποτελεσματικότητας. Η κοινωνική τελειομανία δεν βρέθηκε να συσχετίζεται με τις διαστάσεις της επαγγελματικής εξουθένωσης. Τα αποτελέσματα αναμένεται να είναι χρήσιμα κατά τον εργασιακό σχεδιασμό για άτομα με υψηλά επίπεδα τελειομανίας που προσανατολίζεται στον εαυτό, όπου είναι σημαντικό να δίνεται έμφαση στην αυτονομία και την ανατροφοδότηση.

Εξάντληση, γνωστική λειτουργία και εργασιακή απόδοση: συγχρονικά και διαχρονικά δεδομένα για το ρυθμιστικό ρόλο των στρατηγικών επιλογής-βελτιστοποίησης-αντιστάθμισης

Δ. Ξανθοπούλου & Α. Μαρούδα

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Πρόσφατες έρευνες έχουν αναδείξει το διαμεσολαβτικό ρόλο της (ελλειμματικής) γνωστικής λειτουργίας των εργαζόμενων στην αρνητική σχέση ανάμεσα στην εργασιακή εξάντληση και την εργασιακή απόδοση. Παρόλα αυτά, οι συνθήκες κάτω από τις οποίες η εξάντληση είναι πιο πιθανό να καθορίζει τη γνωστική λειτουργία δεν έχουν μελετηθεί εις βάθος. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να εξεταστεί ο διαμεσολαβτικός ρόλος των γνωστικών αποτυχιών και της γνωστικής ευελιξίας στη σχέση ανάμεσα στην εργασιακή εξάντληση και την εργασιακή απόδοση (καθήκοντος και πλαισίου) και να διερευνηθεί εάν οι στρατηγικές επιλογής-βελτιστοποίησης-αντιστάθμισης (E-B-A) μετριάζουν τις αρνητικές επιπτώσεις της εργασιακής εξάντλησης. Στη βάση της θεωρίας της αυτορύθμισης, υποθέσαμε ότι οι εξαντλημένοι εργαζόμενοι εμφανίζουν περισσότερα γνωστικά ελλείμματα (δηλ., γνωστικές αποτυχίες και μειωμένη γνωστική ευελιξία) με αποτέλεσμα να μην ανταποκρίνονται στα επιθυμητά επίπεδα απόδοσης. Επίσης, υποθέσαμε ότι οι εργαζόμενοι που υιοθετούν στρατηγικές E-B-A διαχειρίζονται πιο αποτελεσματικά τους διαθέσιμους πόρους, περιορίζοντας με αυτό τον τρόπο τη σχέση εξάντλησης και γνωστικών ελλειμμάτων. Οι υποθέσεις εξετάστηκαν με τη χρήση συγχρονικών (N = 132) και διαχρονικών δεδομένων (N = 49) από δείγμα εκπαιδευτικών. Αναλύσεις διαδρομών στα συγχρονικά δεδομένα επιβεβαίωσαν τις έμμεσες και αρνητικές σχέσεις της εξάντλησης με την εργασιακή απόδοση καθήκοντος και με την εργασιακή απόδοση πλαισίου δια μέσου της ενίσχυσης των γνωστικών αποτυχιών. Οι στρατηγικές E-B-A δε βρέθηκε να ρυθμίζουν τις έμμεσες αυτές σχέσεις. Αναλύσεις διαδρομών στα διαχρονικά δεδομένα δεν επιβεβαίωσαν τις έμμεσες σχέσεις. Παρόλα αυτά, οι στρατηγικές βελτιστοποίησης (δηλ., η καλύτερη χρήση των πόρων για την επίτευξη των στόχων) μετρίασαν τη σχέση ανάμεσα στην εξάντληση και τη γνωστική ευελιξία με τρόπο ώστε η σχέση να είναι αρνητική μόνο για τα άτομα που χρησιμοποιούν λιγότερο τις στρατηγικές βελτιστοποίησης, και μηδενική για τα άτομα που τις χρησιμοποιούν περισσότερο. Τα αποτελέσματα αυτά είναι σημαντικά γιατί αναδεικνύουν τη σημασία των στρατηγικών βελτιστοποίησης για τον περιορισμό των γνωστικών ελλειμμάτων που προκαλούνται από την εργασιακή εξάντληση.

Η διαχρονική διερεύνηση της σχέσης της επαγγελματικής εξουθένωσης με τις γνωστικές λειτουργίες, την κατάθλιψη και το άγχος: Ο προστατευτικός ρόλος της αντιλαμβανόμενης οικογενειακής στήριξης

Π. Κουτσιμανή & Α. Montgomery

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η Επαγγελματική Εξουθένωση (ΕΕ) συχνά χαρακτηρίζεται από γνωστικά ελλείμματα. Παραμένει ασαφές το εάν τα γνωστικά ελλείμματα είναι αποτέλεσμα της ΕΕ ή εάν οι εργαζόμενοι με φύσει χαμηλό γνωστικό δυναμικό είναι επιρρεπείς στην εμφάνιση ΕΕ. Η ΕΕ έχει συνδεθεί με υψηλά επίπεδα κατάθλιψης και άγχους αλλά η κατεύθυνση της σχέσης αιτιότητας μεταξύ ΕΕ και κατάθλιψης, και ΕΕ και άγχους, δεν είναι ξεκάθαρη. Παράλληλα, καθίσταται σημαντική η μελέτη εντοπισμού των παραγόντων που μπορούν να δράσουν προστατευτικά ενάντια στην εμφάνιση ψυχικών και γνωστικών δυσκολιών. Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση των σχέσεων αιτίου-αιτιατού της ΕΕ με τις γνωστικές λειτουργίες, την κατάθλιψη και το άγχος. Επιπλέον, εξετάστηκε ο ρόλος της αντιλαμβανόμενης οικογενειακής στήριξης (ΑΟΣ). Πραγματοποιήθηκαν τρεις αξιολογήσεις σε διάστημα 17 μηνών. Χορηγήθηκε σε εργαζόμενους του γενικού πληθυσμού (Nt1 = 104, Nt3 = 55) ένα εύρος γνωστικών δοκιμασιών οι οποίες εξέταζαν τις εκτελεστικές λειτουργίες, τη μνήμη (εργαζόμενη, βραχύχρονη, μακρόχρονη, επεισοδίων), την προσοχή, την ταχύτητα επεξεργασίας και τις οπτικοχωρικές ικανότητες. Η ΕΕ, η κατάθλιψη, το άγχος και η ΑΟΣ αξιολογήθηκαν μέσω της χορήγησης ερωτηματολογίων αυτό-αναφοράς. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν τον αρνητικό αντίκτυπο της ΕΕ στις οπτικοχωρικές ικανότητες. Παράλληλα, εντοπίστηκαν θετικές σχέσεις αμοιβαιότητας

ανάμεσα στις ικανότητες αυτόματης επεξεργασίας και αναστολής και συγκεκριμένων διαστάσεων της ΕΕ. Τα ευρήματα υποστήριξαν τη διαφοροποίηση της ΕΕ από την κατάθλιψη και το άγχος ενώ κατέδειξαν την ύπαρξη σχέσεων αμοιβαιότητας. Η υψηλή αίσθηση ΑΟΣ βρέθηκε να ενισχύει την οπτικοχωρική μακρόχρονη μνήμη και προέβλεπε τη μείωση της ΕΕ, της κατάθλιψης και του άγχους. Συνολικά, αναδεικνύεται η σύνθετη σχέση της ΕΕ με τις γνωστικές λειτουργίες. Η διαφοροποίηση -αλλά και η αμοιβαιότητα- της ΕΕ με την κατάθλιψη και το άγχος τονίζουν τη σημασία του σχεδιασμού στοχευμένων προγραμμάτων παρέμβασης. Η συμμετοχή των εργαζομένων σε προγράμματα ενδυνάμωσης των γνωστικών λειτουργιών και η ενίσχυση των οικογενειακών δεσμών προτείνονται ως πιθανές στρατηγικές παρέμβασης και πρόληψης.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 16 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β1)

Οικογένεια: δεσμοί, φροντίδα και προσωπική ανάπτυξη

Προεδρείο: **Β. Γιωτσίδη**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Δουλεύοντας με την αποδοχή και την πρόσδεση: Βασικά βήματα προς ένα ενοποιημένο μοντέλο στην ψυχοθεραπεία

Α. Γιώτσα¹ & Α. Τυράκη²

¹Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ²Ψυχολόγος σε ιδιωτική πρακτική

Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να εισάγει στην κλινική πρακτική ένα ενοποιημένο θεωρητικό μοντέλο βελτίωσης των διαπροσωπικών σχέσεων μέσα από τη συστημική οπτική. Πιο συγκεκριμένα, μέσα από την παρούσα εργασία στοχεύουμε να διερευνήσουμε την αποτελεσματικότητά του ως θεραπευτικό εργαλείο στην ατομική ψυχοθεραπεία ενηλίκων. Το θεωρητικό πλαίσιο προέρχεται από τη Θεωρία Διαπροσωπικής Αποδοχής – Απόρριψης (Interpersonal Acceptance - Rejection Theory) του Ronald Rohner και από το μοντέλο Συγκινησιακά Εστιασμένης Θεραπείας (Emotionally Focused Therapy) της Sue Johnson. Η επιλογή των δύο αυτών θεωρητικών πλαισίων, στηρίζεται στη βασική ανθρώπινη ανάγκη για αποδοχή από τους πρωταρχικούς άλλους και στον τρόπο με τον οποίο βιώνονται τα συναισθήματα στις διαπροσωπικές σχέσεις στην ενήλικη ζωή. Το δείγμα της μελέτης αποτελείται από ενήλικα άτομα, γυναίκες και άνδρες που βρίσκονται σε ατομική θεραπεία, στην οποία μέσα από τη Συστημική οπτική διαπραγματεύονται θέματα συντροφικότητας και δέσμευσης. Η θεραπευτική παρέμβαση συνίσταται στη χορήγηση του Ερωτηματολογίου Διαθεσιμότητας – Ανταπόκρισης – Δέσμευσης (Johnson, 2014) αναφορικά με τον σύντροφο, τη μητέρα και τον πατέρα καθώς και τη συντομευμένη μορφή του Ερωτηματολογίου Διαπροσωπικής Αποδοχής – Απόρριψης (Rohner, 2005). Η χορήγηση γίνεται στην 5η ατομική θεραπευτική συνεδρία, φάση κατά την οποία τα άτομα έχουν ήδη αναπτύξει θεραπευτική σχέση με τον θεραπευτή τους. Τα ερωτηματολόγια αποτελούν συμπληρωματικά μέσα συλλογής πολύτιμου θεραπευτικού υλικού έπειτα από την ενημέρωση και συγκατάθεση του πελάτη. Ακολουθεί παρεμβατική φάση τεσσάρων έως έξι συνεδριών όπου δίνεται ο χώρος να δουλευτούν θέματα οικειότητας και εγγύτητας στις οικογενειακές και συντροφικές σχέσεις αξιοποιώντας τα αποτελέσματα των ερωτηματολογίων. Έπειτα από τη θεραπευτική παρέμβαση πραγματοποιείται μία μέτρηση follow-up η οποία επιτρέπει να διερευνηθεί αν υπάρχουν μεταβολές στο συναίσθημα και στα προσωπικά νοήματα του θεραπευόμενου. Η πιλοτική αυτή μελέτη βρίσκεται σε εξέλιξη στο κλινικό πλαίσιο όπου επιχειρεί να ενσωματώσει και να αξιοποιήσει με εφαρμοσμένο τρόπο, βασικές αρχές και εργαλεία μεθοδολογίας της Θεωρίας Διαπροσωπικής Αποδοχής – Απόρριψης και της Συγκινησιακά Εστιασμένης Θεραπείας.

Το αίσθημα γονικής αποδοχής/απόρριψης ως προβλεπτικός παράγοντας της γνωστικής ευελιξίας σε παιδιά 9-12 ετών

Κ. Λυσιόβα & Β. Τσούρτου

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Οι εκτελεστικές λειτουργίες είναι ένα σύνολο διανοητικών διαδικασιών που απαιτούνται στη συγκέντρωση και την εστίαση της προσοχής για την επίτευξη ενός στόχου. Η γνωστική ευελιξία αναπτύσσεται ταχύτατα στην ηλικία των 7 ως 9 ετών, μαζί με την επεξεργασία πληροφοριών και τη στοχοπροσήλωση. Από την άλλη, η αντιληπτή γονική απόρριψη πλήττει κυρίως τον αυτοπροσδιορισμό και την αίσθηση του εαυτού. Η χαμηλή αυτεπάρκεια και η συγκεχυμένη αίσθηση του εαυτού ίσως συμβάλλουν στην εστίαση της προσοχής των παιδιών σε αρνητικές συναισθηματικές καταστάσεις που αποπροσανατολίζουν τη δράση τους.

Στην παρούσα μελέτη διερευνάται αν η αντιληπτή γονική απόρριψη σχετίζεται με τη γνωστική ευελιξία και με τον τρόπο που τα παιδιά αναπαριστούν τον εαυτό τους όταν βρίσκεται σε σκόπιμη δράση. Στην έρευνα συμμετείχαν 76 μαθητές (38 κορίτσια) ηλικίας 9-12 ετών. Για την αξιολόγηση της γνωστικής ευελιξίας των μαθητών χορηγήθηκε το Trail Making Test (TMT). Για την αξιολόγηση της αντιληπτής γονικής απόρριψης επιλέχθηκε το ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς του Rohner, Parental Acceptance/ Rejection Questionnaire (PARQ)- child sort version. Για την ανάγκη διερεύνησης της αναπαράστασης του δρώντος εαυτού επιλέχθηκε το ιχνογράφημα Person Picking an Apple from a Tree (PPAT).

Βρέθηκε ότι στο ιχνογράφημα, η αναπαράσταση ενός παθητικού εαυτού μεσολαβεί στη μείωση της γνωστικής ευελιξίας των παιδιών που αντιλαμβάνονται τη μητέρα τους ως πιο εχθρική και επιθετική. Αντίθετα, τα κίνητρα επίτευξης ενός στόχου μπορούν να ενισχυθούν όταν στα παιδιά κυριαρχεί το αίσθημα της πατρικής απόρριψης, και ενισχύουν την εναλλαγή προσοχής σε ένα απαιτητικό έργο, αυξάνοντας τη γνωστική ευελιξία. Επίσης, η μητρική εχθρότητα φαίνεται να αποτελεί αρνητικό προβλεπτικό παράγοντα για τη γνωστική ευελιξία των παιδιών ανεξαρτήτως φύλου, ενώ η πατρική απόρριψη προβλέπει την αύξηση της γνωστικής ευελιξίας των κοριτσιών.

«Παραμένοντας στην οικογενειακή εστία»: Η συμβίωση των φοιτητών με τους γονείς τους και οι επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 στη λειτουργία της οικογένειας»

Μ. Γεωργοπούλου & Β. Γιωτσίδη

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η πανδημία Covid-19 αποτέλεσε μια παγκόσμια υγειονομική κρίση που επηρέασε κάθε τομέα της ανθρώπινης δραστηριότητας. Σε αυτό το πλαίσιο, η λειτουργία της πανεπιστημιακής κοινότητας άλλαξε συλλήβδην μορφή με την εφαρμογή της τηλεκαίδευσης, με αποτέλεσμα πολλοί φοιτητές να επιστρέψουν στην οικογένεια καταγωγής ή να αναβάλουν την αυτόνομη διαβίωση στον τόπο σπουδών, παραμένοντας έτσι στην οικογενειακή εστία. Στόχος της παρούσας μελέτης είναι να αναδείξει τους παράγοντες που επηρέασαν τη συμβίωση των φοιτητών με την οικογένειά τους, κατά την περίοδο της δεύτερης καραντίνας, εστιάζοντας ιδιαίτερα στον τρόπο επικοινωνίας και στη συνοχή της οικογένειας.

Στη μελέτη συμμετείχαν 196 φοιτητές, προπτυχιακού και μεταπτυχιακού επιπέδου, εργαζόμενοι ή μη (72% γυναίκες, 50% εργαζόμενοι φοιτητές), από διάφορα Πανεπιστήμια της επικράτειας, μέσω διαδικτυακής συμπλήρωσης ερωτηματολογίου. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν την «Fear of Covid-19 Scale» για την εκτίμηση της έντασης του φόβου για τον κορονοϊό, την «Family Environment Scale» για τη μέτρηση του αντίκτυπου της καραντίνας στη συχνότητα και το περιεχόμενο των οικογενειακών συγκρούσεων αλλά και της σύμπτωσης στην οικογένεια, και την «Family Environment Scale» για τη διερεύνηση τριών επιμέρους διαστάσεων της οικογενειακής λειτουργίας, συγκεκριμένα των οικογενειακών σχέσεων, της προσωπικής ανάπτυξης και της διατήρησης του οικογενειακού συστήματος. Παρουσιάζονται αποτελέσματα που σκιαγραφούν την επίδραση των παραγόντων σχετικά με την πανδημία Covid-19 στη μείωση των οικογενειακών πόρων και ιδιαίτερα την επίδραση του φόβου για τον κορονοϊό στη δημιουργία ενός συγκρουσιακού οικογενειακού κλίματος. Τα αποτελέσματα συζητούνται στη βάση της κατανόησης των οικογενειακών σχέσεων, με γνώμονα την ψυχική ενδυνάμωση των φοιτητών στην παρούσα συγκυρία, καθώς και των προεκτάσεών τους σε επίπεδο κλινικών παρεμβάσεων στον φοιτητικό πληθυσμό.

Ποιοι παράγοντες επηρεάζουν τη συμμετοχή του πατέρα στη φροντίδα των παιδιών: Μια διαχρονική, συγκριτική μελέτη σε 3 ευρωπαϊκές χώρες

Κ. Γιαννάκου¹, S. Connolly¹ & M. O' Brien²

¹University of East Anglia, ²University College London

Ο χρόνος που αφιερώνουν οι γονείς στην φροντίδα των παιδιών αποτελεί καίριο θέμα της βιβλιογραφίας σχετικά με τον ρόλο των δύο φύλων. Βελτιώσεις στις κοινωνικές πολιτικές που στοχεύουν στην εξισορρόπηση της επαγγελματικής – οικογενειακής ζωής μπορούν να διευκολύνουν μια αλλαγή στο ρόλο των φύλων με τέτοιο τρόπο ώστε οι πατέρες και οι μητέρες να μπορούν να υιοθετήσουν μια πιο ισότιμη σχέση στη δουλειά και στο σπίτι. Έρευνες σχετικά με το πώς οι κοινωνικές πολιτικές επηρεάζουν τον καταμερισμό του χρόνου της παιδικής φροντίδας ανάμεσα στα (ετεροφυλόφιλα) ζευγάρια παραμένουν λίγες. Η παρούσα μελέτη στοχεύει στο να διαχωρίσει τις συνθήκες που επηρεάζουν τη φροντίδα των παιδιών, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον στους θεσμικούς, κοινωνικούς και οικογενειακούς παράγοντες που μπορεί να επηρεάσουν τη συμμετοχή του πατέρα. Για το σκοπό αυτό, χρησιμοποιούνται δευτερογενή δεδομένα (Time Use Surveys) σε επίπεδο ζευγαριού, από τρεις ευρωπαϊκές χώρες (Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία και Γερμανία) και από δύο χρονικές περιόδους προκειμένου να συγκριθεί ο απόλυτος και ο σχετικός χρόνος που αφιερώνουν οι γονείς σε δύο τύπους δραστηριοτήτων με τα παιδιά: κάλυψης φυσικών αναγκών/μετακίνησης και ψυχαγωγικού/εκπαιδευτικού χαρακτήρα. Τα αποτελέσματα της εμπειρικής ανάλυσης δείχνουν ότι οι πατέρες στη Γαλλία και τη Γερμανία (σε αντίθεση με το Ηνωμένο Βασίλειο) αυξάνουν τον συνολικό χρόνο φροντίδας τους προς τα παιδιά τις καθημερινές και αυτή η αύξηση συνδέεται θετικά με το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων και το ωράριο εργασίας της μητέρας. Η γονική φροντίδα τείνει να γίνεται πιο ισότιμη τα Σαββατοκύριακα με τους πατέρες να προσφέρουν περισσότερο χρόνο στις ψυχαγωγικού/εκπαιδευτικού τύπου δραστηριότητες με τα παιδιά από ότι τις καθημερινές. Τα αποτελέσματα και συμπεράσματα της έρευνας συνεισφέρουν στο σχεδιασμό και στη διαμόρφωση νέων κοινωνικών πολιτικών που προάγουν την ισότητα των δύο φύλων στη σύγχρονη οικογένεια.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 17 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β3)**Νευροψυχολογία**Προεδρείο: **Β. Ζακοπούλου***Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων***Πλήρης αγενεσία μεσολοβίου: Μελέτη περίπτωσης**Σ. Μπαϊράμ^{1,2}, Φ. Καραλής², Ι. Κωνσταντάκης², Μ.Ε. Κοσμίδου¹ & Γ. Δερετζή²¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Νευρολογική Κλινική, Γ.Ν.Θ. Παπαγεωργίου

Η πλήρης αγενεσία μεσολοβίου είναι μία σπάνια αναπτυξιακή ανωμαλία του εγκεφάλου, κατά την οποία το άτομο γεννιέται χωρίς τον σημαντικότερο σύνδεσμο που ενώνει τα δύο εγκεφαλικά ημισφαίρια. Τα γνωστικά ελλείμματα που μπορεί να προκύψουν από την αγενεσία μεσολοβίου μπορεί να αφορούν διάφορους τομείς, επομένως είναι απαραίτητο να γίνεται εκτίμηση των γνωστικών λειτουργιών ήδη από την παιδική ηλικία, προκειμένου να γίνουν οι κατάλληλες παρεμβάσεις και να αποφευχθούν δυσκολίες με την καθημερινή λειτουργικότητα. Στην παρούσα περίπτωση πρόκειται για ασθενή 49 ετών που προσήλθε στα επείγοντα για αδυναμία δεξιού άνω άκρου και δυσαρθρία, και εισήχθη για διερεύνηση πιθανού αγγειακού εγκεφαλικού επεισοδίου. Η αγενεσία ήταν τυχαίο εύρημα από τη μαγνητική εγκεφάλου, η οποία ανέδειξε και χρόνιες μικροϊσχαιμικές αλλοιώσεις που δε συνάδουν με την ηλικία του, χωρίς ωστόσο να εντοπιστούν αγγειακοί παράγοντες κινδύνου (π.χ. στένωση αγγείων). Είναι απόφοιτος γυμνασίου, άγαμος και εργάζεται με μερική απασχόληση. Ο ίδιος αναφέρει δυσκολίες με τη μνήμη και τη μάθηση από τα σχολικά του έτη. Διεξήχθη νευροψυχολογική εκτίμηση και εκτίμηση της νοημοσύνης, ενώ χορηγήθηκε και μία δοκιμασία αξιολόγησης της εσω-ημισφαιρικής μεταβίβασης απτικών πληροφοριών. Τα ελλείμματα στη λεκτική μνήμη ήταν όντως σοβαρά, ενώ χαμηλές ήταν οι επιδόσεις του και στις εκτελεστικές λειτουργίες (λεκτική ευχέρεια, δοκιμασία Stroop, επίλυση προβλημάτων). Ο γενικός δείκτης νοημοσύνης ήταν εντός του μέσου όρου με τον δείκτη της ταχύτητας επεξεργασίας να βρίσκεται χαμηλότερα από τους υπόλοιπους. Χαρακτηριστική ήταν η δυσκολία του και στη δοκιμασία με τις απτικές πληροφορίες. Τα παραπάνω φαίνεται να σχετίζονται με τα ευρήματα της βιβλιογραφίας που κάνουν λόγο για ελλείμματα στην δι-ημισφαιρική μεταβίβαση πληροφοριών, την ταχύτητα επεξεργασίας, και τη διαχείριση σύνθετων μη οικείων έργων. Τέτοιου είδους ελλείμματα συνδέονται με δυσκολίες στη μνήμη και μάθηση, την αφηρημένη σκέψη, τη γνωστική ευελιξία, την αυτοενημερότητα και τις κοινωνικές δεξιότητες, με αποτέλεσμα δυσχέρεια στην καθημερινή λειτουργικότητα.

Αλλαγές στη συμπεριφορά και την καθημερινή λειτουργικότητα στη μετωποκροταφική άνοια (ΜΚΑ) και η σχέση τους με νευροψυχολογικές επιδόσεις

Η. Χατζηδημητρίου

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Οι ασθενείς με μετωποκροταφική άνοια (ΜΚΑ) εμφανίζουν αξιοσημείωτες γνωστικές αλλαγές, προεξάρχουσες συμπεριφορικές διαταραχές και σημαντική λειτουργική έκπτωση. Ο στόχος της παρούσας εργασίας είναι να περιγράψει το πρότυπο των συμπεριφορικών και λειτουργικών δυσκολιών, καθώς και να διερευνήσει τις συνδέσεις μεταξύ νόησης, συμπεριφοράς και λειτουργικής εξασθένησης σε ασθενείς με ΜΚΑ. Η έρευνα αυτή στοχεύει επίσης στον προσδιορισμό των γνωστικών παραγόντων που συνδέονται με τη χρήση αντισταθμιστικών στρατηγικών στη συγκεκριμένη κλινική ομάδα. Μέθοδος: Συνολικά 13 ασθενείς με ΜΚΑ (συμπεριφορικός υπότυπος=9, μη-ρέουσα πρωτοπαθής προϊούσα αφασία=3, σηματολογική άνοια=1) αξιολογήθηκαν μ' ένα εύρος νευροψυχολογικών δοκιμασιών για την εξέταση διαφόρων γνωστικών λειτουργιών. Τα συμπεριφορικά συμπτώματα και η επίδοση σε καθημερινές δραστηριότητες αξιολογήθηκαν βάσει αναφορών από πληροφοριοδότες. Για την αποσαφήνιση του προτύπου συμπεριφορικών και λειτουργικών προβλημάτων χρησιμοποιήθηκαν δείκτες περιγραφικής στατιστικής, ενώ για τη διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ νόησης, συμπεριφοράς και λειτουργικής κατάστασης πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις πολλαπλής παλινδρόμησης κατά βήματα. Αποτελέσματα: Τα αρνητικά συμπτώματα, ειδικά η απάθεια, βρέθηκε να προεξάρχουν στη συμπεριφορά ασθενών με ΜΚΑ. Επιπλέον, σύνθετα έργα, όπως οι οικιακές εργασίες και οι δραστηριότητες ελεύθερου χρόνου, καθώς και η διαχείριση των οικονομικών φάνηκε πως αποτελούν τους πιο εξασθενημένους λειτουργικούς τομείς. Η εργαζόμενη μνήμη βρέθηκε πως είναι η γνωστική λειτουργία με την ισχυρότερη σύνδεση με την επίδοση σε ποικίλους τομείς καθημερινής λειτουργικότητας, ενώ η εργαζόμενη μνήμη μαζί με τη βραχύχρονη λεκτική μνήμη βρέθηκε πως ερμηνεύουν σημαντικό ποσοστό της διακύμανσης της χρήσης αντισταθμιστικών στρατηγικών. Οι συμπεριφορικές διαταραχές και ιδιαίτερα τα αρνητικά συμπτώματα, όπως η απάθεια, η έλλειψη αυθόρμητης συμπεριφοράς και η προσωπική παραμέληση, βρέθηκε πως συμβάλλουν σημαντικά στη λειτουργική έκπτωση στη ΜΚΑ. Η απάθεια και η μειωμένη αυθόρμητη συμπεριφορά δε βρέθηκε να προβλέπονται από καμία νευροψυχολογική επίδοση. Συμπεράσματα: Η εκτελεστική δυσλειτουργία και οι συμπεριφορικές διαταραχές συμβάλλουν σημαντικά στη λειτουργική έκπτωση στη ΜΚΑ. Παρεμβάσεις εστιασμένες σε αυτούς τους τομείς ίσως έχουν τη δυνατότητα βελτίωσης της λειτουργικής κατάστασης ασθενών με ΜΚΑ.

Χαρακτηριστικά επίκτητης φωνολογικής δυσλεξίας σε Έλληνες ασθενείς μετά από τραυματικές και μη-τραυματικές εγκεφαλικές βλάβες

Β. Ζακοπούλου¹, Λ. Μάγκου², Κ. Τσάμης¹, Β. Κωσταδήμα² & Α. Πλούμης¹

¹Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ²Γενικό Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Ιωαννίνων

Οι επίκτητες δυσκολίες ανάγνωσης και γραφής, που χαρακτηρίζονται ως επίκτητη δυσλεξία και δυσγραφία, αποτελούν δυνητικά πρότυπα επικοινωνιακών αναπηριών που παρατηρούνται μετά από τραυματικές και μη τραυματικές εγκεφαλικές βλάβες (T-nTBDs).

Σκοπός. Στην παρούσα μελέτη, διερευνήθηκε: (α) εάν η διαφοροδιάγνωση μεταξύ επίκτητης δυσλεξίας και αφασίας είναι εφικτή σε ασθενείς με T-nTBDs, (β) εάν η ερμηνεία του φαινοτύπου της επίκτητης δυσλεξίας καθιστά εφικτή την ανάδειξη συγκεκριμένων υποτύπων και, (γ) εάν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του συγκεκριμένου φαινοτύπου και της τοπολογίας της εγκεφαλικής βλάβης.

Μέθοδος. 22 Έλληνες ασθενείς με T-nTBDs ακολούθησαν ένα εξάμηνο πρόγραμμα αποκατάστασης, βασισμένο σε συστηματική λογοθεραπεία και εργοθεραπεία. Προκειμένου για τη διαφοροδιάγνωση δυσλεξίας και αφασίας χορηγήθηκαν το Western Aphasia Battery (WAB) και το Dyslexia Adults Screening Test (DAST), τα αποτελέσματα των οποίων συσχετίστηκαν με την τοπολογία της εγκεφαλικής βλάβης. Αποτελέσματα. Στο 24% των ασθενών καταγράφηκε πολύ ισχυρός δείκτης δυσλεξίας (>1) και καθόλου δείκτης Αφασίας (>93.8), αναδεικνύοντας την επίκτητη δυσλεξία ως κυρίαρχη διαταραχή. Οι στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των δοκιμασιών του DAST 'Σημαιολογική Ευχέρεια' και 'Ανάγνωση Κειμένου χωρίς Νόημα' ($p=,006$) και η στατιστικά σημαντική επίδρασή τους στον δείκτη δυσλεξίας ($p=,044$ και $p=,020$, αντίστοιχα), ανέδειξαν τον τύπο της φωνολογικής δυσλεξίας. Παρά την απουσία στατιστικά σημαντικής αιτιολογικής σχέσης μεταξύ δυσκολιών και τοπολογίας βλάβης, καταγράφηκαν υψηλού ποσοστού βλάβες σε ένα πολύπλοκο δίκτυο περιοχών (βασικά γάγγλια, συνδυασμοί αριστερού ημισφαιρίου /παρεγκεφαλίδας/εγκεφαλικού στελέχους, δεξιού και αριστερού ινιακού, κροταφικού και βρεγματικού λοβού, δεξιού εγκεφαλικού στελέχους και γέφυρας).

Συμπεράσματα. Ένας αριθμός ασθενών με T-nTBDs εμφανίζουν καλά καθορισμένα διαγνωστικά πρότυπα, τα οποία: (α) διαφοροποιούνται από αυτά της αφασίας, συνθέτουν τον τύπο της επίκτητης φωνολογικής δυσλεξίας και (β) ερμηνεύονται από ένα δίκτυο αλλοιώσεων περιοχών του εγκεφάλου που αφορά σε διαφορετικά αλλά και αλληλοεπιδρώντα συστατικά της μη λεξιλογικής διαδρομής. Τα παρόντα ευρήματα αναδεικνύουν την ανάγκη ασφαλούς διαφοροδιάγνωσης μεταξύ επίκτητης δυσλεξίας και αφασίας με στόχο την αποτελεσματική αποκατάσταση ασθενών με T-nTBDs.

Η σχέση της φωνολογικής επίγνωσης και της ανάγνωσης μέσω ηλεκτροφυσιολογικών μετρήσεων

Α. Φελλά¹, Χ. Χριστοφόρου², Μ. Λοϊζου³ & Τ. Παπαδόπουλος

¹Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, ²St John's University, ³Υπουργείο Παιδείας, Πολιτισμού, Αθλητισμού και Νεολαίας Κύπρου, ⁴Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η παρούσα έρευνα εξέτασε τις διαφορές μεταξύ παιδιών με αναγνωστικές δυσκολίες (ΑΔ) και τυπικών αναγνωστών (ΤΑ) (με ηλικιακό εύρος 7,70 μέχρι 12,08 χρονών· Μ.Ο. = 9,79, Τ.Α. = 1,57· Κορίτσια = 24) σε δύο έργα φωνολογικής επίγνωσης (αφαίρεση φωνήματος και παραδρομής της γλώσσας), μέσω της καταγραφής γνωστικών προκλητών δυναμικών. Η καταγραφή των ηλεκτροεγκεφαλογραφημάτων πραγματοποιήθηκε από 64 ενεργά ηλεκτρόδια μέσω του συστήματος BioSemi Active-two, με ρυθμό δειγματοληψίας 512Hz. Στο έργο αφαίρεσης φωνήματος, οι συμμετέχοντες έπρεπε να δηλώσουν κατά πόσο η προσλαμβάνουσα λέξη αποτελούσε ή όχι τη λέξη που σχηματιζόταν μετά τη διαγραφή του αρχικού φωνήματος από τη λέξη-στόχος. Στο έργο παραδρομής της γλώσσας, οι συμμετέχοντες καλούνταν να αποφασίσουν κατά πόσο οι προσλαμβάνουσες λέξεις αποτελούσαν ή όχι τις λέξεις που σχηματιζόνταν μετά την αντιστροφή των αρχικών ήχων των δύο λέξεων-στόχος.

Από την καταγραφή των ηλεκτροεγκεφαλογραφημάτων παρατηρήθηκε η έκλυση της κυματομορφής N400. Τα αποτελέσματα για την ηλικιακή ομάδα των 8 ετών έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες με ΑΔ είχαν εκτενέστερο N400 σε σχέση με τους ΤΑ στο έργο αφαίρεσης φωνήματος, εύρημα που φανερώνει μεγαλύτερη προσπάθεια εκ μέρους των παιδιών με ΑΔ για την επεξεργασία φωνολογικών πληροφοριών συγκριτικά με τους τυπικούς αναγνώστες. Τα χαρακτηριστικά της κυματομορφής N400 στο έργο αφαίρεσης φωνήματος ήταν παρόμοια μεταξύ των συμμετεχόντων με ΑΔ και των ΤΑ που ανήκαν στην ηλικιακή ομάδα των 11 ετών, υποδεικνύοντας ότι οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα παιδιά στην αναγνώριση και διαχείριση των φωνημάτων μετριάζονται με την ανάπτυξη, λόγω της ορθογραφικής διαφάνειας της ελληνικής γλώσσας. Στο έργο παραδρομής της γλώσσας, οι διαφορές μεταξύ των ομάδων στην κυματομορφή N400 δεν ήταν στατιστικά σημαντικές, πιθανότατα λόγω του αυξημένου βαθμού δυσκολίας του συγκεκριμένου έργου.

Η συζήτηση εστιάζεται στη σημασία της καταγραφής των γνωστικών προκλητών δυναμικών ως μίας τεχνικής που μπορεί να προσφέρει σημαντική πληροφόρηση αναφορικά με την κατανόηση των μηχανισμών που καθορίζουν και ερμηνεύουν την τυπική και άτυπη αναγνωστική ανάπτυξη.

Η σχέση της κινητικής λειτουργίας με την οπτική αντίληψη σε παιδιά σχολικής ηλικίας με νευροαναπτυξιακές διαταραχές

Σ. Δ. Δασκάλου^{1,2} Γ. Κολαϊτς², Α. Παπανικολάου² & Φ. Ζαραβίνος-Τσάκος²

¹Διεπιστημονικό κέντρο ψυχολογικής και θεραπευτικής υποστήριξης, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η κινητική λειτουργία και η οπτική αντίληψη αποτελούν βασικούς τομείς δεξιοτήτων εκτέλεσης έργου, στις οποίες τα παιδιά με νευροαναπτυξιακές διαταραχές παρουσιάζουν σημαντικά ελλείμματα, ιδιαίτερα κατά τη σχολική τους ηλικία. Τα ελλείμματα στους δύο τομείς δεξιοτήτων, όταν δεν αξιολογηθούν και αντιμετωπισθούν έγκαιρα, επιφέρουν αρνητικές επιπτώσεις στην επίδοση των παιδιών κατά τα καθημερινά τους έργα, όπως τη γραφή. Σκοπός της έρευνας αποτέλεσε, αφενός η διερεύνηση της σχέσης κινητικής λειτουργίας-οπτικής αντίληψης σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) και Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητα (ΔΕΠΥ), αφετέρου η ανεύρεση διαφορών στις επιδόσεις μεταξύ των διαγνώσεων. Το δείγμα αποτελείτο από 60 φακέλους παιδιών σχολικής ηλικίας, 30 με διάγνωση ΔΑΦ (Μ=8,53 έτη) και 30 με ΔΕΠΥ (Μ=8,42 έτη). Οι αναφερόμενοι φάκελοι συλλέχθηκαν στην Παιδοψυχιατρική Κλινική του Νοσοκομείου Παίδων «Η Αγία Σοφία» και περιλάμβαναν αξιολογήσεις στην κινητική λειτουργία (εργαλείο αξιολόγησης Movement ABC2) και την οπτική αντίληψη (εργαλείο αξιολόγησης Developmental Test of Visual Perception 2). Τα αποτελέσματα ανέδειξαν σημαντική συσχέτιση μεταξύ της συνολικής βαθμολογίας των επιδόσεων κινητικής λειτουργίας με τις κατηγορίες οπτικοκινητικής ολοκλήρωσης στα παιδιά με ΔΑΦ και ΔΕΠΥ. Εμβαθύνοντας, βρέθηκε ότι η επιδεξιότητα χεριού και η ισορροπία προβλέπουν τις επιδόσεις στην οπτικοκινητική ολοκλήρωση των παιδιών με ΔΑΦ και ΔΕΠΥ. Παράλληλα, παρατηρήθηκε ότι τα παιδιά με ΔΑΦ σημείωσαν χαμηλότερες επιδόσεις συγκριτικά με των παιδιών με ΔΕΠΥ στις κατηγορίες κινητικής λειτουργίας «Στόχευση και Σύλληψη» και «Ισορροπία». Τα ευρήματα της έρευνας συμβάλλουν στην ενίσχυση της επιστημονικής γνώσης για τη λειτουργία των δεξιοτήτων στις νευροαναπτυξιακές διαταραχές και στη διαμόρφωση αξιολογικών και θεραπευτικών δραστηριοτήτων που στοχεύουν στην αντιμετώπιση των δυσκολιών στους δύο τομείς δεξιοτήτων συνδυαστικά, για την εκάστοτε νευροαναπτυξιακή διαταραχή.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 10 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β5)

Διακρίσεις κατά των ΛΟΑΤΚΙ+ και εσωτερικευμένο στίγμα, καλές πρακτικές για συμπεριληπτικό περιβάλλον και ψυχοεκπαίδευση για την αποστιγματοποίηση

Οργανωτές / Πρόεδροι: Γ. Καραμπελιάς & Π. Κορδούτς

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Συζητητής: Π. Κορδούτς

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Στο συμπόσιο παρουσιάζονται για συνθετικό διάλογο τέσσερις πρωτότυπες εργασίες, δύο ερευνητικές και δύο παρέμβασης σε ΛΟΑΤΚΙ+ πληθυσμούς στην Ελλάδα. Η πρώτη, Κοινωνιολογικού χαρακτήρα, διερευνά στάσεις και συμπεριφορές διακρίσεων κατά των ΛΟΑΤΚΙ+ στο πανεπιστημιακό περιβάλλον. Διαπιστώνει θετικές εξελίξεις σε θεσμικό επίπεδο, σχετική αν και ισχνή ορατότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ και μικρή κινητικότητα ως προς την ικανοποίηση συμπεριληπτικών για τους ΛΟΑΤΚΙ+ εκπαιδευτικών αναγκών. Καταγράφονται, περιορισμένες μόνο εκδηλώσεις έντονης προκατάληψης αλλά, εμμέσως, τεκμηριώνονται συνεχιζόμενες έμμεσες και υποδόριες διακρίσεις. Η δεύτερη, επίσης Κοινωνιολογικής υφής εργασία, βασιζόμενη σε έρευνα με ΛΟΑΤΚΙ+ και μη, μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας σε Ελλάδα, Ιταλία και Λιθουανία αλλά και εμπειρία ήδη εφαρμοζόμενων καλών πρακτικών στις ΗΠΑ, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Αυστραλία, απολήγει στην συγκρότηση οδηγού συμπεριληπτικών πρακτικών, με έμφαση στην επικοινωνία προς τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα και γενικότερα. Η θεσμική υιοθέτηση και άτυπη διάχυση του οδηγού αυτού μπορεί να συμβάλει άμεσα στην αλλαγή του κλίματος για τους ΛΟΑΤΚΙ+ εντός του πανεπιστημιακού περιβάλλοντος. Η τρίτη, Ψυχολογικού χαρακτήρα, εργασία διαπιστώνει ότι η ολοκλήρωση της σεξουαλικής ταυτότητας σε Έλληνες γκέι άνδρες επιδρά θετικά στην κοινωνική τους αυτο-αποκάλυψη τους ενώ συνδέεται με την αποδυνάμωση των συνεπειών του εσωτερικευμένου σεξουαλικού στίγματος (αυτοστίγματος) για την ψυχική τους υγεία (δυσφορία, άγχος, κατάθλιψη). Το συμπόσιο ολοκληρώνεται με την παρουσίαση του προγράμματος ψυχοεκπαίδευσης, «Ειλικρινής, Υπερήφανος, Ανοιχτός» ή «Ε.Υ.Α.», το οποίο στηρίζεται στην αρχή ότι για να αρθούν οι συνέπειες της συνεχούς μειονοτικής πίεσης που δέχεται ένας πληθυσμός από την πλειονότητα κατά τη διαμόρφωση της ταυτότητάς του πρέπει πρώτα να κατανοηθούν. Το Ε.Υ.Α. αποτελεί προσαρμογή στο ΛΟΑΤΚΙ+ πληθυσμό δοκιμασμένου προγράμματος αποστιγματοποίησης σε πληθυσμούς ψυχικής ασθένειας. Επιχειρεί να βοηθήσει τους γκέι άνδρες μέσω μιας σειράς σύντομων ομαδικών συνεδριών για την αναψηλάφηση και επανεπεξεργασία εμπειριών μειονοτικής πίεσης να κατανοήσουν εάν είναι έτοιμοι να προβούν σε αποκάλυψη του σεξουαλικού τους προσανατολισμού και να καταπολεμήσουν το αυτοστίγμα.

Η κατάσταση των ΛΟΑΤΚΙ+ μελών της ελληνικής πανεπιστημιακής κοινότητας: Ερευνητικά αποτελέσματα του έργου «UniDiversity»

Χ. Ιωάννου & Θ. Θεοφιλόπουλος

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Ο σκοπός του έργου «UniDiversity» - το οποίο συντονίζεται από το Πάντειο Πανεπιστήμιο (Εργαστήριο «ΜΕΘΕΞΗ», Τμήμα Κοινωνιολογίας) - είναι να συμβάλλει στη δημιουργία ενός πιο ασφαλούς και συμπεριληπτικού πανεπιστημιακού περιβάλλοντος για τα ΛΟΑΤΚΙ+ μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας - φοιτητές-τριες, μέλη του διδακτικού, ερευνητικού και διοικητικού προσωπικού - απαλλαγμένου από διακρίσεις λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού, ταυτότητας ή/και χαρακτηριστικών φύλου, μέσω στοχευμένων δράσεων ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης, βασισμένων σε πρωτογενή έρευνα. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού, η ερευνητική ομάδα του Εργαστηρίου «ΜΕΘΕΞΗ» (Δρ. Χριστίνα Ιωάννου, Θανάσης Θεοφιλόπουλος, Έλλη Μαρία Καπλάνη-Δουφεξή) διεξήγαγε έρευνα πεδίου (συνδυασμός προσωπικών συνεντεύξεων, ομάδων εστιασμένης συζήτησης, διαδικτυακών ερευνών, ηλεκτρονικού εργαλείου ανώνυμης καταγραφής περιστατικών και βιβλιογραφικής επισκόπησης) με σκοπό τη διερεύνηση της υπάρχουσας κατάστασης και, συγκεκριμένα, τη διερεύνηση της έκτασης του φαινομένου της ομο / trans / αμφι / ιντερφοβικής βίας και διακρίσεων στα Πανεπιστήμια στην Ελλάδα, των μορφών και των χαρακτηριστικών του φαινομένου, του βαθμού ορατότητας και συμπεριλήψης των ΛΟΑΤΚΙ+ μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας αλλά και των ζητημάτων ΛΟΑΤΚΙ+ ενδιαφέροντος / περιεχομένου, του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου και των ήδη εφαρμοζόμενων καλών πρακτικών και θετικών μέτρων καθώς και τη διάγνωση εκπαιδευτικών αναγκών. Η έρευνα του έργου κατέληξε ότι, παρά τις πρόσφατες θετικές εξελίξεις σε θεσμικό επίπεδο (π.χ. σύσταση Επιτροπών Ισότητας των Φύλων), την περιορισμένη παρουσία ομο/trans/αμφι/ιντερφοβικών περιστατικών βίας αυξημένης έντασης και επικινδυνότητας εντός τους ή την – περιορισμένη – λήψη μέτρων και την εφαρμογή πρακτικών που ενισχύουν την ορατότητα των ΛΟΑΤΚΙ+ μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας, τα πανεπιστήμια στην Ελλάδα δεν είναι πλήρως απαλλαγμένα από συμπεριφορές ή πρακτικές ομο/trans/αμφι/ιντερφοβικού και υπάρχουν σαφή περιθώρια βελτίωσης: ενδεικτικά, αν και αρκετά εκ των συμμετεχόντων στην έρευνα ατόμων ανέφεραν ότι, σπανίως γίνονται μάρτυρες τέτοιων περιστατικών (ή λαμβάνουν σπανίως γνώση αυτών), εντούτοις, έχουν ακούσει/δει όλες τις συμπεριφορές διακρίσεων και παρενόχλησης από τουλάχιστον μία φορά κατά τη διάρκεια των σπουδών τους ή της συνεργασίας τους στο/με το πανεπιστήμιο.

Καλές πρακτικές και κατευθυντήριες γραμμές για την δημιουργία (ή ενίσχυση) ενός ασφαλούς και συμπεριληπτικού για τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα πανεπιστημιακού περιβάλλοντος: Ο οδηγός του έργου «UniDiversity»

Θ. Θεοφιλόπουλος

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

ΛΟΑΤΚΙ+ και μη φοιτητές-τριες, μέλη του διδακτικού, ερευνητικού και διοικητικού προσωπικού πανεπιστημίων στην Ελλάδα, στην Ιταλία και στη Λιθουανία έλαβαν μέρος στην έρευνα του έργου «UniDiversity: Πανεπιστήμια στο δρόμο προς την ποικιλομορφία» - το οποίο συντονίζεται από το Πάντειο Πανεπιστήμιο (Εργαστήριο «ΜΕΘΕΞΗ» του Τμήματος Κοινωνιολογίας) - καταθέτοντας τις εμπειρίες, τις σκέψεις και τις προτάσεις τους για πανεπιστήμια φιλικά και συμπεριληπτικά για όλα τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα που θέλουν να σπουδάσουν, να διδάσκουν, να ερευνούν, να συν-εργάζονται υπό πλήρως ισότιμες και ασφαλείς συνθήκες, αναπτύσσοντας έτσι πλήρως το δυναμικό τους. Προϊόν αυτής της διαδικασίας - και σε συνδυασμό με την επισκόπηση εφαρμοζόμενων πρακτικών σε πανεπιστήμια του εξωτερικού - είναι ένας οδηγός συμπεριληπτικών πρακτικών που περιλαμβάνει κατευθυντήριες γραμμές και πρακτικές συμβουλές για όλα τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας, ενδεικτικά παραδείγματα καλών πρακτικών σε πανεπιστήμια κρατών μελών της ΕΕ και άλλων χωρών (Ηνωμένου Βασιλείου, ΗΠΑ και Αυστραλίας), ένα πλήρως επικαιροποιημένο και περιεκτικό γλωσσάρι όρων και οδηγίες χρήσης αμερόληπτης, συμπεριληπτικής, μη κακοποιητικής γλώσσας κατά την επικοινωνία με ΛΟΑΤΚΙ+ πρόσωπα αλλά και ευρύτερα σε όλες τις επικοινωνίες και κείμενα του πανεπιστημίου. Ο οδηγός δεν περιορίζεται σε πρακτικές που απαιτούν - συχνά χρονοβόρες - αλλαγές του θεσμικού πλαισίου ή/και συνεπάγονται αυξημένο οικονομικό κόστος, αλλά συμπεριλαμβάνει πρακτικές άμεσα / εύκολα εφαρμόσιμες αλλά με ουσιαστική συμβολή στην αλλαγή του εκπαιδευτικού, διδακτικού, ερευνητικού, εργασιακού κλίματος εντός του πανεπιστημιακού περιβάλλοντος

Το εσωτερικευμένο σεξουαλικό στίγμα και η σχέση του με την ψυχική δυσφορία, την αυτοαποκάλυψη και τα στάδια διαμόρφωσης της ταυτότητας των Ελλήνων γκέι ανδρών

Κ.Χ. Δαουλτζής^{1,2}, Π. Κορδούτης^{1,2}, & Ε. Κορνελάτου¹

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Ερευνητικό Δίκτυο ΛΟΑΤΚΙ+

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η μελέτη της σχέσης του εσωτερικευμένου σεξουαλικού στίγματος που βιώνουν οι Έλληνες γκέι άνδρες με την ψυχική δυσφορία και τον βαθμό αυτοαποκάλυψης, καθώς και το εάν επηρεάζεται το αυτοστίγμα λόγω σεξουαλικού προσανατολισμού και η αυτοαποκάλυψη από τα στάδια διαμόρφωσης της ομοφυλόφιλης ταυτότητας σύμφωνα με το μοντέλο της Cass. Στην έρευνα συμμετείχαν 169 γκέι άνδρες, 18 με 58 ετών, οι οποίοι αποκρίθηκαν στο ερωτηματολόγιο αυτοαποκάλυψης των Bradford και Ryan, στο Ερωτηματολόγιο της Ομοφυλόφιλης Ταυτότητας (GIQ), στο Εργαλείο Μέτρησης του Εσωτερικευμένου Σε-

ξουαλικού Στίγματος για Λεσβίες και Γκέι (MISS - LG) και στο Ερωτηματολόγιο Γενικής Υγείας (GHQ - 28). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το αυτοστίγμα συνδέεται θετικά με τη γενική δυσφορία όσο και με τις υποκλίμακες της μείζονος κατάθλιψης και του άγχους – ανήσυχας, ενώ φάνηκε να έχει υψηλή αρνητική συσχέτιση με την αυτοαποκάλυψη. Επιπλέον, το στάδιο διαμόρφωσης της ομοφυλόφιλης ταυτότητας επιδρά στο αυτοστίγμα, καθώς οι συμμετέχοντες που βρέθηκαν να έχουν πλήρως διαμορφωμένη ταυτότητα (έκτο στάδιο) είχαν χαμηλότερο αυτοστίγμα σε σχέση με αυτούς που βρίσκονταν σε προηγούμενο στάδιο (τέταρτο), ενώ είναι περισσότερο πιθανόν να αυτοαποκαλυφθούν. Παρά την επιβεβαίωση των ερευνητικών υποθέσεων, τα αποτελέσματα για το στάδιο ανάπτυξης ταυτότητας πρέπει να αντιμετωπίζονται με επιφύλαξη λόγω της εξ' ορισμού χαμηλής αντιπροσωπευτικότητας συμμετεχόντων στα αρχικά στάδια διαμόρφωσης της ομοφυλόφιλης ταυτότητας (πρώτο, δεύτερο και τρίτο στάδιο). Ωστόσο, επιβεβαιώθηκε και στον Ελληνικό πληθυσμό ότι οι γκέι άνδρες αντιμετωπίζουν σοβαρές κοινωνιοψυχολογικές προκλήσεις. Περισσότερες εμπειρικές έρευνες απαιτούνται για την καλύτερη περιγραφή των σχέσεων των μεταβλητών αυτών. Τα ζητήματα αυτά μπορούν να εμπλουτίσουν τη βιβλιογραφία και να χρησιμοποιηθούν για τη δημιουργία κλινικών εργαλείων και παρεμβάσεων για τη μείωση του αυτοστίγματος, αυξάνοντας την κοινωνική ορατότητα της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας και των δυσκολιών που αντιμετωπίζει.

Ειλικρινής, Υπερήφανος, Ανοιχτός (EYA): Ένα νέο πρόγραμμα ψυχοεκπαίδευσης για την αντιμετώπιση του αυτοστίγματος στους γκέι άνδρες.

Κ.Χ. Δαουλτζής^{1,2}, Π. Κορδούτης^{1,2} & Α. Τουλάτος¹

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Ερευνητικό Δίκτυο ΛΟΑΤΚΙ+

Αν και πλήθος ποσοτικών και ποιοτικών ερευνών έχουν διεξαχθεί για τη διερεύνηση του αυτοστίγματος στους γκέι άνδρες, οι αντίστοιχες παρεμβάσεις είναι αρκετά περιορισμένες. Η παρούσα έρευνα προτείνει μια νέα ψυχοεκπαιδευτική παρέμβαση, την Ε.Υ.Α (Ειλικρινής, Υπερήφανος, Ανοιχτός) που στοχεύει στην αντιμετώπιση του αυτοστίγματος των γκέι ανδρών που μελλοντικά θα μπορούσε να προσαρμοστεί γενικά για τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα στην Ελλάδα. Η παρέμβαση αυτή στηρίζεται στο πρόγραμμα Η.Ο.Ρ (Honest, Open, Proud) για την αντιμετώπιση του αυτοστίγματος ατόμων με ψυχικές διαταραχές (Corrigan et al., 2015) μέσω της αυτοαποκάλυψης. Βάσει της καλά τεκμηριωμένης σύνδεσης μεταξύ του αυτοστίγματος και της αυτοαποκάλυψης στους γκέι άνδρες προτείνεται η τροποποιημένη έκδοση της EYA. Στόχος του προγράμματος EYA είναι να βοηθήσει τους γκέι άνδρες μέσω μιας σειράς σύντομων ομαδικών συνεδριών να κατανοήσουν εάν είναι έτοιμοι να προβούν σε αποκάλυψη του σεξουαλικού τους προσανατολισμού και να καταπολεμήσουν το αυτοστίγμα. Για να γίνει αυτό, διατηρήθηκε η δομή και το περιεχόμενο των συνεδριών του αρχικού προγράμματος HOP, πραγματοποιήθηκε μετάφραση από τα αγγλικά στα ελληνικά καθώς και προσαρμογή του περιεχομένου ώστε να ανταποκρίνονται στον σκοπό του νέου προγράμματος. Ο τελικός στόχος της ψυχοεκπαιδευτικής παρέμβασης EYA είναι η μελλοντική της χορήγηση στα πλαίσια ψυχοεκπαιδευτικών παρεμβάσεων από επαγγελματίες ψυχικής υγείας για την καλύτερη υποστήριξη των γκέι ανδρών στην Ελλάδα, οι οποίοι θα μπορούν να αναγνωρίσουν και να αποκαλύψουν την σεξουαλική τους ταυτότητα σε ένα ασφαλές πλαίσιο.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 11 (ΑΙΘΟΥΣΑ Γ1)

Η επιστήμη της ψυχολογίας στο στρατιωτικό πλαίσιο

Οργανωτής / Πρόεδρος: **Χ. Πεζηρκιανίδης**

Διακλαδικό Κέντρο Ψυχικής Υγείας Ενόπλων Δυνάμεων

Συζητήτρια: **Ε. Τετράδη**

Κέντρο Αεροπορικής Ιατρικής

Σκοπός του συμποσίου είναι να αναλυθούν και να συζητηθούν σύγχρονα θέματα έρευνας και εφαρμογών της επιστήμης της Ψυχολογίας στο στρατιωτικό περιβάλλον. Καταρχάς, θα συζητηθεί η σημαντική προσπάθεια που λαμβάνει χώρα στους κόλπους των Ενόπλων Δυνάμεων τα τελευταία χρόνια σχετικά με την κατασκευή και χρήση ψυχομετρικών εργαλείων προσαρμοσμένων στις ιδιαίτερες ανάγκες του συγκεκριμένου περιβάλλοντος. Τα εργαλεία αυτά στοχεύουν στη διασφάλιση της ψυχικής υγείας μέσω της πρόληψης και έγκαιρης διάγνωσης των ψυχικών διαταραχών, της επιλογής του κατάλληλου προσωπικού και του σχεδιασμού εξειδικευμένων παρεμβάσεων για την αντιμετώπιση των ψυχικών διαταραχών και την προαγωγή της ψυχικής υγείας. Επιπλέον, θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα μιας μελέτης του νοσητικού προφίλ νοσηλευόμενων ασθενών σε στρατιωτικό νοσοκομείο, θετικών στη νόσο COVID-19. Με αυτή την ευκαιρία, θα υπογραμμιστούν οι ερευνητικές προσπάθειες που αρχίζουν να λαμβάνουν χώρα αναφορικά με το πεδίο της Νευροψυχολογίας στο στρατιωτικό περιβάλλον. Ακόμη, θα παρουσιαστούν τα πρώτα ευρήματα μιας μελέτης αρρένων διδύμων που αφορά στις επιδράσεις του στρες κατά τη στράτευση στα επίπεδα της προσαρμοστικότητας και της ψυχικής τους ανθεκτικότητας. Αυτή η μελέτη δίνει το στίγμα του κλινικού ερευνητικού έργου των ψυχολόγων στο στρατιωτικό πλαίσιο και ανοίγει τη συζήτηση για τον ρόλο των εμπειριών των ανδρών στο στρατιωτικό περιβάλλον σε μια καθαρά επιστημονική βάση. Τέλος, θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα ενός πειραματικού σχεδιασμού για την ενίσχυση της αυτοαποτελεσματικότητας μαθητών στρατιωτικών σχολών με στόχο την ανάδυση των μηχανισμών που επιδρούν στην επίτευξη ενός έργου στο στρατιωτικό περιβάλλον. Το παρόν συμπόσιο αποτελεί μια προσπάθεια να παρουσιαστεί το έργο των ψυχολόγων των Ενόπλων Δυνάμεων στην επιστημονική κοινότητα της χώρας μας, ώστε να λάβει σταδιακά τη μορφή που οφείλει κατά τα πρότυπα της Αμερικανικής Ψυχολογικής Εταιρείας, όπου η Στρατιωτική Ψυχολογία αποτελεί έναν από τους διακριτούς Κλάδους της.

Η χρήση ψυχομετρικών εργαλείων στην αξιολόγηση της ψυχικής ανθεκτικότητας, ψυχοπαθολογίας και επαγγελματικής καταλληλότητας του ένστολου προσωπικού

Σ. Θεοδώρου, Χ. Πεζηρκιανίδης, Ε. Τζιτζιλάκη, Ε. Μπαλταδάκη, Κ. Ιωαννίδου & Κ. Μακρής

Διακλαδικό Κέντρο Ψυχικής Υγείας Ενόπλων Δυνάμεων

Τα ψυχομετρικά εργαλεία αποτελούν ένα από τα κυριότερα μέσα που χρησιμοποιούνται στην επιλογή και αξιολόγηση του προσωπικού στις Ένοπλες Δυνάμεις. Στα πλαίσια αυτής της εισήγησης, θα παρουσιαστούν οι προσπάθειες που έχουν λάβει χώρα τα τελευταία οκτώ χρόνια με στόχο την ανάπτυξη και εφαρμογή νέων ψυχομετρικών εργαλείων, εξειδικευμένων για τις ανάγκες του στρατιωτικού πλαισίου στη χώρα μας. Ανάμεσα σε αυτά τα εργαλεία, περιλαμβάνονται τέσσερα τεστ γνωστικών ικανοτήτων (λεκτικής, αριθμητικής, διαγραμματικής και χωροαντιληπτικής ικανότητας) κι ένα τεστ προσωπικότητας βασισμένο στη θεωρία HEXACO, τα οποία χρησιμοποιούνται κατά την επιλογή προσωπικού των Ενόπλων Δυνάμεων. Επιπρόσθετα, θα παρουσιαστούν τα νέα ερευνητικά έργα, τα οποία λαμβάνουν χώρα στις Ένοπλες Δυνάμεις της χώρας μας με στόχο την ανάπτυξη και εφαρμογή: α) ενός πολυδιάστατου εργαλείου ανίχνευσης ψυχοπαθολογίας βασισμένου στα διαστασιακά μοντέλα για την ψυχική συμπτωματολογία και β) ενός ερωτηματολογίου αξιολόγησης των επιπέδων ψυχικής ανθεκτικότητας και ευαλωτότητας του προσωπικού, σε συνεργασία με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών έργο που εντάσσεται στην επικαιροποίηση της στρατηγικής του ΟΗΕ για την ψυχική υγεία του ένστολου προσωπικού των κρατών-μελών του. Η χρήση ψυχομετρικών εργαλείων στις Ένοπλες Δυνάμεις δύναται να συνεισφέρει στη στοχευμένη και έγκυρη επιλογή, τοποθέτηση και αξιοποίηση του προσωπικού, στην πρόληψη εκδήλωσης ψυχοπαθολογίας στο στρατιωτικό περιβάλλον αλλά και στον εξατομικευμένο σχεδιασμό ψυχολογικών παρεμβάσεων. Στα πλαίσια αυτού, θα συζητηθεί η ανάγκη διαμόρφωσης μιας στρατηγικής προαγωγής της ψυχικής υγείας και ευζωίας του ένστολου προσωπικού και τα βήματα που μπορούν να οδηγήσουν στην επίτευξη αυτού του στόχου.

Νευροψυχολογική εξασθένηση σε νοσηλευόμενους ασθενείς με COVID-19: Κλινικές και φλεγμονώδεις συσχετίσεις.

Ι. Τσιάρας^{1,2}, Ν. Κιτσάκης², Ε. Παπαδοπούλου³, Ε. Καρανίκας², Δ. Κουρμπέτης² & Ε. Αρετούλη²

¹Ψυχιατρική Κλινική 424 Γενικό Στρατιωτικό Νοσοκομείο Εκπαιδύσεως, ²Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ³Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σκοπός: Η διερεύνηση του προφίλ των νοητικών αδυναμιών σε νοσηλευόμενους ασθενείς θετικούς στην COVID-19 και η συσχέτιση του με τα κλινικά χαρακτηριστικά της νόσου.

Μέθοδος: Σαράντα νοσηλευόμενοι ασθενείς με COVID-19 στο 424 ΓΣΝΕ [Μ.Ο. ηλικίας: 46,98 έτη (Τ.Α.: 9,30, εύρος: 41), Μ.Ο. εκπαίδευσης: 13,65 έτη (Τ.Α.: 2,07, εύρος: 6)] και 40 υγιείς συμμετέχοντες εξισωμένοι ως προς το φύλο, ηλικία και μορφωτικό επίπεδο συμπλήρωσαν μία σειρά από νευροψυχολογικές μετρήσεις χορηγούμενες αποκλειστικά δια τηλεφώνου. Το γνωστικό απόθεμα και η αγχώδης και καταθλιπτική συμπτωματολογία των συμμετεχόντων επίσης αξιολογήθηκαν. Η επίδοση των δύο ομάδων συγκρίθηκε με διαδοχικούς ελέγχους κατανομής t για ανεξάρτητα δείγματα. Η συσχέτιση των βιοδεικτών της COVID-19 (κορεσμός οξυγόνου, C-αντιδρώσα πρωτεΐνη (CRP), D-dimer, και φερίτίνη) με τις νευροψυχολογικές μετρήσεις εξετάστηκε με μία σειρά ιεραρχικών πολλαπλών γραμμικών παλινδρομήσεων, ελέγχοντας την επίδραση των δημογραφικών χαρακτηριστικών των ασθενών, των κλινικών χαρακτηριστικών της νόσου (διάρκεια συμπτωμάτων και διάρκεια νοσηλείας), της ψυχολογικής δυσφορίας και του γνωστικού αποθέματος.

Αποτελέσματα: Οι ασθενείς σημείωσαν χαμηλότερη επίδοση από τους υγιείς συμμετέχοντες στις μετρήσεις της προοπτικής μνήμης, της λεκτικής μνήμης, του αντιληπτικού συλλογισμού, της προσοχής, και της μνήμης εργασίας. Ο κορεσμός του οξυγόνου προέβλεψε σημαντικά την επίδοση στη λεκτική μνήμη και στη μνήμη εργασίας, ενώ η τιμή της CRP προέβλεψε σημαντικά την επίδοση στη λεκτική μνήμη, στον αντιληπτικό συλλογισμό και στη λεκτική ευχέρεια, έπειτα από τον έλεγχο των δημογραφικών και των κλινικών παραγόντων. Η τιμή της φερίτινης προέβλεψε μόνο την επίδοση στη λεκτική ευχέρεια, ενώ η τιμή των d-dimer δεν προέβλεψε σημαντικά καμία από τις νευροψυχολογικές μετρήσεις.

Συμπεράσματα: Νοητικές αδυναμίες σημειώθηκαν σε ένα εύρος νευροψυχολογικών μετρήσεων σε νοσηλευόμενους ασθενείς με COVID-19. Οι δείκτες υπερφλεγμονής προέβλεψαν την επίδοση των ασθενών πέρα και πάνω από τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, τη διάρκεια των συμπτωμάτων και της νοσηλείας και τη ψυχολογική δυσφορία των ασθενών.

Μελέτη διδύμων: Η σχέση των γενετικών και ψυχολογικών παραγόντων με την ανταπόκριση στο στρες της στρατιωτικής θητείας

Ι. Παυλίδης, Ε. Γκουτσέλη, Σ. Δημητρακόπουλος & Θ. Μουγιάκος

414 Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ειδικών Νοσημάτων

Εισαγωγή: Η ανταπόκριση των ατόμων στο στρες καθορίζεται από μια σειρά βιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνικών παραμέτρων με συνέπεια η απάντησή τους να εμφανίζει μεγάλη ετερογένεια. Η στρατιωτική θητεία αποτελεί μια ψυχοπαιστική συνθήκη, κοινή για όλους τους στρατεύσιμους άρρενες και η προσαρμογή σε αυτήν συνεπάγεται στρες με διαφορετική, εξατομικευμένη απάντηση.

Σκοπός: Η παρούσα μελέτη επιχειρεί να διερευνήσει τη συσχέτιση γενετικών (μονοζυγωτική ή διζυγωτική διδυμία) και ψυχολογικών

κών παραγόντων (μηχανισμοί άμυνας και τρόποι αντιμετώπισης του στρες) με τα επίπεδα ψυχικής ευλωτότητας ή ανθεκτικότητας του ατόμου σε ένα νατουραλιστικό περιβάλλον άγχους, όπως αυτό των συνθηκών της θητείας στις Ένοπλες Δυνάμεις.

Μέθοδος: Το δείγμα αποτελείται από 50 δίδυμους οπλίτες, οι οποίοι αξιολογήθηκαν με σειρά ψυχολογικών κλιμάκων με σκοπό την ανάδειξη των υποκείμενων παραγόντων ως προς την προσαρμογή στο στρες κατά τον πρώτο μήνα θητείας. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα Defense Style Questionnaire για τη διερεύνηση των μηχανισμών άμυνας, η κλίμακα SCL-90 για την αξιολόγηση του στρες και συναφών ψυχοπαθολογικών εκδηλώσεων, η κλίμακα Connor-Davidson Resilience Scale για την εκτίμηση της ψυχικής ανθεκτικότητας και η κλίμακα Brief COPE για την αξιολόγηση των τρόπων αντιμετώπισης του στρες. Με την ανίχνευση των παραπάνω παραγόντων, καθίσταται πιθανή η ανεύρεση ιδιαίτερων στοιχείων που μπορεί να σχετίζονται με τη βέλτιστη ή μη ανταπόκριση στις ανάγκες της θητείας ως προς την ατομική ικανότητα διαχείρισης του στρες.

Αποτελέσματα: Στο πλαίσιο αυτής της εργασίας, θα παρουσιασθούν τα αρχικά ευρήματα της μελέτης.

Ο χειρισμός της αίσθησης της αυτό-αποτελεσματικότητας και η επίδρασή του στις στρατιωτικές επιδόσεις

Β. Καραμανώλη, Β. Κοντοδημάκη & Ν. Καραδήμας

Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων

Ο στρατός, ως ένας από τους πολυπληθέστερους οργανισμούς, προσφέρει πρόσφορο περιβάλλον εφαρμογής ποικίλων θεμάτων της επιστήμης της Ψυχολογίας σε ενδοατομικό, διατομικό αλλά και διομαδικό επίπεδο. Η παρούσα έρευνα έχει ως σκοπό τη μελέτη της επίδρασης του χειρισμού της αίσθησης της γενικής Αυτό-αποτελεσματικότητας και της αίσθησης της αυτό-αποτελεσματικότητας στην ικανότητα της στρατιωτικής κολύμβησης αλλά και στις πραγματικές επιδόσεις. Σύμφωνα με τον πειραματικό σχεδιασμό, χορηγήθηκε αρχικά μια σειρά από ήδη γνωστά ερωτηματολόγια διερεύνησης μεταβλητών της προσωπικότητας (Locus of Control, PANAS, DASS, Self-esteem, Self-Efficacy, Leadership Self-efficacy), καθώς και δύο νέα που είναι προσαρμοσμένα στο στρατιωτικό πληθυσμό (Military Resilience & Military Swimming Self Efficacy) σε τρεις χρόνους: α. μια πιλοτική έρευνα (N=223), ώστε να διαπιστωθεί η δυνατότητα εφαρμογής των εργαλείων στο στρατιωτικό πληθυσμό, β. μια αρχική μέτρηση (N= 422), πριν το χειρισμό της αίσθησης της αυτο-αποτελεσματικότητας, γ. μια τελική μέτρηση (N=422), μετά το χειρισμό της αίσθησης της αυτο-αποτελεσματικότητας, ενώ ταυτόχρονα καταγράφηκε η επίδοση στην κολύμβηση και τη στρατιωτική κολύμβηση πριν και μετά το χειρισμό. Ο χειρισμός της αίσθησης της αυτό-αποτελεσματικότητας περιλάμβανε θετική (N=144) και αρνητική (N=114) ενίσχυση, και μια ομάδα ελέγχου (N=96) χωρίς χειρισμό. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν στο στρατιωτικό περιβάλλον και τη στρατιωτική εκπαίδευση, ενώ φωτίστηκε η σχέση των διάφορων μεταβλητών της προσωπικότητας, όπως για παράδειγμα η Στρατιωτική Ψυχική Ανθεκτικότητα & η Αυτοεκτίμηση, με την αίσθηση της Αυτό-αποτελεσματικότητας και ο τρόπος που αυτές διαμεσολαβούν στις στρατιωτικές επιδόσεις. Τέλος, αναδεικνύονται οι προοπτικές της έρευνας με έμφαση στην καλλιέργεια των ικανοτήτων Ηγεσίας.

13:00-14:30

Προσκεκλημένο συμπόσιο (ΣΚ II)

Έμφυλη βία: Εμπειρίες γυναικών και πρακτικές πρόληψης-αντιμετώπισης

Πρόεδροι: **Χ. Αθανασιάδου**¹ & **Δ. Σακκά**²

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Συζητήτρια: **Δ. Σακκά**

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Σύμφωνα με διεθνείς οργανισμούς, η έμφυλη βία, δηλαδή, η βία που κατευθύνεται εναντίον ενός ατόμου εξαιτίας του φύλου του, αποτελεί μηχανισμό σεξιστικής διάκρισης εναντίον των γυναικών, καθώς επηρεάζει δυσανάλογα το γυναικείο φύλο συγκριτικά με το ανδρικό. Σε παγκόσμιο επίπεδο, περίπου 1 στις 3 γυναίκες έχει υποστεί σωματική ή/και σεξουαλική βία, γεγονός που συνδέει το φαινόμενο με κοινωνικές και πολιτισμικές διαδικασίες, οι οποίες αναπαράγουν την υψηλή επιδημιολογική εμφάνισή του. Στο Συμπόσιο περιλαμβάνονται εργασίες, οι οποίες, αφενός, παρουσιάζουν τη σύγχρονη έρευνα που διεξάγεται σχετικά με διάφορες μορφές και εκφάνσεις της έμφυλης βίας, αφετέρου, αποσκοπούν στην ενδυνάμωση των ίδιων των γυναικών-θηλυκοτήτων, αλλά και στην υποστήριξη παρεμβάσεων και δομικών αλλαγών σε επίπεδο οργανισμών. Ειδικότερα, στην πρώτη εργασία, μέσα από μια ποιοτική διερεύνηση αφηγήσεων γυναικών-θυμάτων συντροφικής βίας που αναζητήσαν συμβουλευτική υποστήριξη, μελετώνται κρίσιμοι παράγοντες της θεραπευτικής σχέσης και διαδικασίας. Η δεύτερη εργασία πραγματεύεται το φαινόμενο της γυναικοκτονίας και συγκεκριμένα τον τρόπο με τον οποίο μια φεμινιστική διαθεματική προσέγγιση συμβάλλει στην καλύτερη και πιο ολοκληρωμένη κατανόησή του, ως το αποτέλεσμα μιας ευρύτερης κουλτούρας έμφυλης βίας. Η τρίτη εργασία επικεντρώνεται στο κρίσιμο ζήτημα της παροχής υπηρεσιών στήριξης και προστασίας των θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας, προτείνοντας τη διατομεακή συνεργασία και ανταπόκριση των εμπλεκόμενων φορέων, σύμφωνα και με το παράδειγμα των Αστυνομικών Αρχών της Ισλανδίας. Στην τελευταία εργασία παρουσιάζονται τα δεδομένα ποσοτικής έρευνας που διεξήχθη σε ένα από τα μεγαλύτερα πανεπιστημιακά ιδρύματα της χώρας για το φαινόμενο της σεξουαλικής

παρενόχλησης φοιτητών/τριών. Τα αποτελέσματα υπογραμμίζουν την ανάγκη λήψης κατάλληλων μέτρων για την ευαισθητοποίηση όλων των μελών της πανεπιστημιακής κοινότητας και την εγκαθίδρυση μιας κουλτούρας μηδενικής ανοχής ενάντια στην έμφυλη σεξουαλική βία. Απώτερος στόχος του Συμποσίου είναι η κατανόηση ενός ιδιαίτερα επίκαιρου και σύνθετου κοινωνικού προβλήματος και η διατύπωση προτάσεων σε ατομικό, κοινωνικό και οργανωσιακό επίπεδο, για την πρόληψη και αντιμετώπιση του φαινομένου της βίας εναντίον των γυναικών.

Εμπειρίες γυναικών που έχουν υποστεί συντροφική βία και η συμβουλευτική υποστήριξή τους

Π. Καστράνη

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η παρούσα ανακοίνωση περιλαμβάνει τα δεδομένα μιας ποιοτικής έρευνας, στο πλαίσιο της οποίας μελετήθηκαν οι εμπειρίες γυναικών που έχουν υποστεί συντροφική βία και αναζητήσαν συμβουλευτική υποστήριξη για την επεξεργασία των εμπειριών αυτών. Πιο συγκεκριμένα, στην έρευνα αναζητήθηκαν, αφενός, οι δυναμικές της θεραπευτικής σχέσης και, αφετέρου, οι κρίσιμοι παράγοντες μιας αποτελεσματικής συμβουλευτικής παρέμβασης σε σχέση με τις συναισθηματικές καταστάσεις που εγείρονται από την έμφυλη συντροφική βία. Στην έρευνα συμμετείχαν επτά γυναίκες, ενώ τα δεδομένα συλλέχθηκαν με το εργαλείο της ατομικής ημιδομημένης συνέντευξης, αφού τηρήθηκαν όλοι οι απαραίτητοι κανόνες δεοντολογίας και εχεμύθειας. Στη συνέχεια, οι συνεντεύξεις έγιναν αντικείμενο επεξεργασίας με την ποιοτική μέθοδο της ερμηνευτικής φαινομενολογικής ανάλυσης. Σύμφωνα με την εμπειρία των συμμετεχουσών, τα αποτελέσματα ανέδειξαν τη σημασία της εγγύτητας, της φροντίδας και της ασφάλειας στη θεραπευτική σχέση. Σε ό,τι αφορά την αποτελεσματικότητα της συμβουλευτικής διαδικασίας για την έμφυλη βία, οι συμμετέχουσες τόνισαν τους εξής παράγοντες: τη συνειδητοποίηση της κακοποίησης, την επεξεργασία των ενοχών, την ενδυνάμωση και την προσέγγιση της συντροφικής βίας ως κοινωνικοπολιτικού ζητήματος. Τα παραπάνω ενέχουν σημαντικές επιπτώσεις τόσο για το ρόλο των θεραπειών/τριών, όσο και για την μορφή της θεραπευτικής σχέσης και το περιεχόμενο της διαδικασίας, κατά τη συμβουλευτική υποστήριξη γυναικών που έχουν υποστεί συντροφική βία.

Τι δεν συζητάμε για τη γυναικοκτονία: Αίτια, έκταση, ανεξερεύνητες και αόρατες διαστάσεις και συνέπειες

Α. Βουγιούκα

ΔΙΟΤΙΜΑ - Κέντρο για τα Έμφυλα Δικαιώματα και την Ισότητα

Τα αίτια, η έκταση, οι ανεξερεύνητες διαστάσεις και συνέπειες των γυναικοκτονιών συνιστούν μέρος της σύγχρονης φεμινιστικής ατζέντας και οικουμενική πρόκληση τεραστίων διαστάσεων, η οποία από τα μέσα της δεκαετίας του '90 απασχολεί την κοινωνική έρευνα, τις φεμινιστικές/queer, κοινωνιολογικές, ανθρωπολογικές και εγκληματολογικές προσεγγίσεις, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις αντιποικιοκρατικές σπουδές, αλλά και τις σύγχρονες πολιτικές για την πρόληψη και εξάλειψη της έμφυλης βίας. Η κατονομασία της δολοφονίας των γυναικών επειδή είναι γυναίκες/θηλυκότητες ως γυναικοκτονίας, η αποκάλυψη δηλαδή του ονόματος και της αμετάκλητης συνέπειας του φαινομένου, αναδεικνύει και εν δυνάμει διαρρηγνύει τον σκληρό πυρήνα της έμφυλης ανισότητας που έχει να κάνει με αυτό καθαυτό το δικαίωμα στη ζωή. Η ονοματολογία σηματοδοτεί θάνατο και βία και δηλώνει φόνο εκ προθέσεως εκείνων των γυναικών/θηλυκοτήτων και trans γυναικών που αποκλίνουν από την έμφυληκανονιστική νόρμα. Στο πλαίσιο αυτό, έχει σημασία να εμπλουτίζεται διαρκώς η φεμινιστική-διαθεματική προσέγγιση, η οποία αποδομεί την κανονικοποίηση της έμφυλης βίας εντός του ετεροπατριарχικού, εθνικιστικού και ρατσιστικού συγκείμενου και την κοινότοπη γνώση που εγκλωβίζει την πρόσληψη του φαινομένου αποκλειστικά εντός του συστήματος δίωξης και καταδίκης, αντί να την κατανοεί ως τετελεσμένη κατάληξη του συνεχούς (continuum) της έμφυλης βίας. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η ανάδειξη σημαντικών όψεων της φαινομενολογίας της γυναικοκτονίας και η αναμέτρησή μας με τα όρια όσων γνωρίζουμε μέχρι στιγμής και όσων δεν έχουν διερευνηθεί επαρκώς.

Διατομεακή στήριξη και προστασία γυναικών και παιδιών θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας κατά τα πρότυπα της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης

Κ. Πετρούλακη

Ευρωπαϊκό Δίκτυο κατά της Βίας

Η παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζει την πρώτη απόπειρα σύμπραξης ελληνικών φορέων και Αρχών, με στόχο την βελτίωση τόσο της ταχύτητας παροχής όσο και της ποιότητας των μέτρων προστασίας και της στήριξης που λαμβάνουν οι επιζώσες ενδοοικογενειακής βίας και τα παιδιά τους. Στο ισχύον σύστημα προστασίας και στήριξης των θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας στην χώρα μας, παρατηρούνται σημαντικές ελλείψεις συντονισμού και δικτύωσης των αρμόδιων φορέων, απουσία ενός κοινού πρωτοκόλλου αντιμετώπισης των περιστατικών και εκπαίδευσης των επαγγελματιών. Επιπλέον, στην αντιμετώπιση των περιπτώσεων ενδοοικογενειακής βίας εμπλέκονται πολλά συστήματα, τα οποία δρουν διαδοχικά, χωρίς καμία διασύνδεση ή συντονισμό. Όλα τα παραπάνω επηρεάζουν αρνητικά την παροχή, την ταχύτητα, αλλά και την ποιότητα στήριξης και προστασίας των επιζώσων και των παιδιών τους, με αποτέλεσμα τα περιστατικά να υποαναφέρονται, καθώς τα θύματα διστάζουν να προσφύγουν στις Αρχές. Ακόμη κι όταν προσφεύγουν, η

προστασία τους δεν είναι πάντα εγγυημένη. Οι προβλέψεις της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης αποσκοπούν στη διόρθωση τέτοιων προβλημάτων, δίνοντας έμφαση στην διατομεακή συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων, όπου μέσω διασύνδεσης και υπό την μορφή Κέντρων Οικογενειακής Δικαιοσύνης, αντιδρούν συντονισμένα και άμεσα σε κάθε καταγγελία ενδοοικογενειακής βίας. Το έργο Ουσιαστική σύμπραξη Ελληνικών φορέων και Αρχών για την ενίσχυση της στήριξης και προστασίας γυναικών και παιδιών θυμάτων ενδοοικογενειακής βίας, κατά τα πρότυπα της Σύμβασης της Κωνσταντινούπολης, μέσω αξιοποίησης καλών πρακτικών της Αστυνομίας της Ισλανδίας, που υλοποιείται στο πλαίσιο του Προγράμματος Active Citizens Fund, θα σχεδιάσει και θα ελέγξει πιλοτικά στην Ελλάδα τη δυνατότητα σύστασης μιας ειδικής ομάδας διατομεακής ανταπόκρισης στην ενδοοικογενειακή βία, με κοινή κατάρτιση και τυποποιημένες διαδικασίες, που αναμένεται να βελτιώσει σημαντικά την πρόσβαση των επιζωσών ενδοοικογενειακής βίας στη Δικαιοσύνη και σε υπηρεσίες προστασίας και στήριξης.

Το φαινόμενο της σεξουαλικής παρενόχλησης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση: Η οπτική των φοιτητών/τριών του Α.Π.Θ.

Χ. Αθανασιάδου & Δ. Σταμοβλάσης
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται δεδομένα ποσοτικής έρευνας που διενεργήθηκε στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, από ερευνητική ομάδα, υπό την αιγίδα της Επιτροπής Ισότητας Φύλων και του Κέντρου Κοινωνικής Έρευνας και Λήψης Αποφάσεων του Ιδρύματος, κατά το ακαδημαϊκό έτος 2021-22, με θέμα το φαινόμενο της σεξουαλικής παρενόχλησης και άλλων μορφών σεξουαλικής βίας στο πλαίσιο της φοιτητικής ζωής. Στην έρευνα συμμετείχαν 2.134 φοιτητές και φοιτήτριες, εκ των οποίων το 81% φοιτούσε σε προπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών και το 70,5% ήταν γυναίκες. Οι φοιτητές/τριες συμπλήρωσαν ανώνυμα ένα ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, το οποίο περιελάμβανε πλήθος ερωτήσεων σχετικά με τις μορφές και τη συχνότητα διαφόρων κακοποινιτικών συμπεριφορών και των επιπτώσεών τους στην ακαδημαϊκή προσαρμογή και την ψυχική υγεία. Λόγω της φύσης των δεδομένων, τηρήθηκαν πιστά όλες οι αρχές της ερευνητικής δεοντολογίας και της προστασίας προσωπικών δεδομένων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, τα ποσοστά σεξουαλικής παρενόχλησης κυμάνθηκαν -ανάλογα με την μορφή- από 4% έως 30% για το σύνολο του δείγματος, με στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα φύλα. Οι περισσότεροι/ες φοιτητές/τριες δήλωσαν ότι θεωρούν τέτοιου είδους φαινόμενα πολύ ανησυχητικά και ότι δεν γνωρίζουν που μπορούν να αναζητήσουν βοήθεια ή πώς μπορούν να καταγγείλουν τα περιστατικά αυτά εντός Πανεπιστημίου. Από τις αναφορές παρενόχλησης, το 85,5% των θυμάτων ήταν γυναίκες και το 91% των θυτών ήταν άνδρες. Τα παραπάνω θα συζητηθούν στο πλαίσιο διαμόρφωσης μιας ευρύτερης πολιτικής στα Ανώτατα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα (Α.Ε.Ι.) ενάντια στην έμφυλη βία, όπως αυτή καθορίζεται και από τα Σχέδια Δράσης για την Ισότητα των Φύλων που θέτει ως προϋπόθεση η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την χρηματοδότηση της έρευνας στα Α.Ε.Ι.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 18 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2)

Ψυχική υγεία και Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητας (ΔΕΠΥ) στην εποχή της πανδημίας

Η. Τσακανίκος
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ενήλικες με ΔΕΠΥ έχουν βιώσει χρόνιο τραύμα, όπως συχνά συμβαίνει στα άτομα με νεύρο-αναπτυξιακές διαταραχές. Η βασανιστική αίσθηση της διαφορετικότητας, ο στιγματισμός, οι εμπειρίες κοινωνικής απόρριψης και εκφοβισμού αναφέρονται πολύ συχνά από άτομα που έλαβαν διάγνωση ΔΕΠΥ ως ενήλικες. Εάν δεχθούμε πως η πανδημία της Covid 19 αποτέλεσε ένα επιπρόσθετο, συλλογικό τραύμα, τότε ίσως δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι οι ενήλικες με ΔΕΠΥ παρουσιάζουν αυξημένα συμπτώματα άγχους και κατάθλιψης. Πρόσφατες μελέτες έδειξαν επίσης πως οι ενήλικοι με ΔΕΠΥ έχουν περίπου 6 έως 7 φορές μεγαλύτερη πιθανότητα να μολυνθούν με τον ιό της Covid 19 και να εκδηλώσουν σοβαρή νόσο σε σύγκριση με ενήλικες χωρίς ΔΕΠΥ. Η παρουσίαση αποτελεί μια προσπάθεια σύνθεσης και κριτικού σχολιασμού των σχετικών ευρημάτων καθώς και εφαρμογής τους στην κλινική πράξη.

Ψυχικές διαταραχές σε παιδιά και εφήβους κατά την περίοδο της πανδημίας Covid-19

Α. Σ. Αντωνίου & Ε. Παλιβάκου
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η διερεύνηση αλλαγών στη συμπεριφορά και την ψυχική υγεία παιδιών και εφήβων την περίοδο της πανδημίας COVID-19 στην Ελλάδα. Αρκετά στοιχεία πλέον έχουν δείξει ότι το ξέσπασμα του Covid-19, ο εγκλεισμός, το κλείσιμο των σχολικών μονάδων και η απομάκρυνση από συνομηλικούς και συγγενικά πρόσωπα επηρέασαν σε σημαντικό βαθμό την ψυχική υγεία των παιδιών και των εφήβων με αποτέλεσμα τα υψηλά ποσοστά άγχους, κατάθλιψης και στρες όπως και Διαταραχής Μετατραυματικού Στρες. Το δείγμα της έρευνας περιελάμβανε συνολικά 836 μαθητές πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, αγόρια και κορίτσια (187 μαθητές Ε' και Στ' Δημοτικού, 217 Γυμνασίου και 432 Λυκείου). Οι συμμετέχοντες ανάλογα με τη βαθμίδα εκπαί-

δευσις τους συμπλήρωσαν ηλεκτρονικά ερωτηματολόγια κατά το δεύτερο και τρίτο κύμα της πανδημίας στη χώρα και έχοντας λάβει την συγκατάθεση των γονέων/κηδεμόνων τους. Ειδικότερα, οι μαθητές δημοτικού συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια για την μέτρηση των επιπέδων άγχους προδιάθεσης μέσω της κλίμακας (STAI-C) και της κλίμακας επίπτωσης γεγονότων σε παιδιά (CRIES-13), ενώ αντίστοιχα οι μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια με τις κλίμακες DASS-21 για την μέτρηση των επιπέδων κατάθλιψης, άγχους και στρες και επίδρασης τραυματικών γεγονότων (Impact of Event Scale-Revised). Πληροφορίες σχετικά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος ήταν κοινές όπως και ερωτήματα που σχετιζόνταν με τον κορωνοϊό. Τα ευρήματα της παρούσας μελέτης έδειξαν διαφυλικές διαφορές μεταξύ των έφηβων μαθητών με τα κορίτσια να σημειώνουν υψηλότερα επίπεδα στρες και κατάθλιψης, όπως και στην υποκλίμακα αποφυγής. Ως προς τους μαθητές του δημοτικού διαπιστώθηκαν θετικές συσχετίσεις μεταξύ άγχους προδιάθεσης και της υποκλίμακας αποφυγής και ερωτημάτων σχετικών με την ευαλωτότητα ατόμων του οικογενειακού περιβάλλοντος και της νόσησης από Covid-19.

Το αποτύπωμα της πανδημίας του COVID-19 στην υποκειμενική ευημερία των εφήβων στην Ελλάδα και την Κύπρο

Μ. Χάλαρη & Μ. Βρυωνίδης
European University Cyprus

Η πανδημία του COVID-19 και τα μέτρα πρόληψης που επιβλήθηκαν έχουν επιφέρει ανατρεπτικές και απροσδόκτες αλλαγές στην καθημερινή ζωή και τις συνθήκες των εφήβων. Έχουν επίσης οδηγήσει στον επαναπροσδιορισμό και την αναπλαισίωση της κοινωνικής τους ταυτότητας και των σχέσεών τους με τους φίλους και την οικογένειά τους. Κατά τη διάρκεια των εγκλεισμών, οι έφηβοι αναγκάστηκαν να απομονωθούν στα σπίτια τους, μακριά από τα σχολεία τους, μερικές φορές για πολλούς μήνες. Οι προσωπικοί και κοινωνικοί τους ρυθμοί άλλαξαν σε μια προσπάθεια να προσαρμοστούν και να αντιμετωπίσουν αυτές τις ανατρεπτικές αλλαγές και το πλαίσιο της πανδημίας, το οποίο ήταν συχνά ποτισμένο με δυστυχία, φόβο, ένταση και μια αυξανόμενη αίσθηση ανασφάλειας. Οι έφηβοι και τα μέλη της οικογένειάς τους ξαφνικά έχασαν τα ορόσημα του χώρου και του χρόνου που συνήθως σηματοδοτούν την καθημερινότητά τους. Τα σπίτια τους έγιναν γραφεία για τους γονείς τους και τάξεις για τους ίδιους. Τα όρια του σχολείου, της εργασίας, της ανάπαυσης και των χώρων αναψυχής έγιναν πολύ αμυδρά. Η επικοινωνία με άτομα εκτός του σπιτιού τους έγινε κυρίως εικονική. Στην παρούσα εισήγηση, θα διερευνήσουμε το αποτύπωμα της πανδημίας του COVID-19 στην υποκειμενική ευημερία των εφήβων, καθώς και στη δυνατότητα τους να ζουν μια ευτυχισμένη και ποιοτική ζωή. Συγκεκριμένα, αυτή η εισήγηση βασίζεται στο ερευνητικό έργο SHINE, το οποίο προσπάθησε χρησιμοποιώντας ερωτηματολόγια, ομάδες εστίασης και ημι-δομημένες συνεντεύξεις να δώσει σε αρκετούς μαθητές δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα και την Κύπρο την ευκαιρία: α) να συζητήσουν τις εμπειρίες τους και να μοιραστούν τις απόψεις τους σχετικά με τον αντίκτυπο της πανδημίας στην καθημερινή τους ζωή και στην εκπαίδευση και β) να μοιραστούν τα συναισθήματα και τις σκέψεις τους σχετικά με τον πιθανό ρόλο της εκπαίδευσης στην προώθηση της ευημερίας των μαθητών/τριών.

Χρηματοδότηση: This project has received funding from the European Union's Horizon 2020 research and innovation programme under grant agreement No 842107.

Διερευνώντας την επίπτωση της πανδημίας σε παιδιά προσχολικής ηλικίας στην Αττική: Τα αρχικά ευρήματα της μελέτης VYKI (VYronas Kids Study)

Ν. Μαγκλάρα¹, Ε. Λαγάκου¹, Μ. Μπαδικιάν², Ζ. Καλογεράκης¹, Ε. Κασσωτάκη¹, Μ. Κυριακόπουλος¹, Κ. Πεθεριώτη² & Α. Σταυροπούλου²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Διεύθυνση Κοινωνικής Πολιτικής και Υγείας Δήμου Βύρωνα

Η πανδημία λόγω του COVID-19 επηρέασε σημαντικά την καθημερινή ζωή και την ψυχική υγεία των παιδιών και των εφήβων. Τα μικρότερα σε ηλικία παιδιά αναμένεται να βρίσκονται σε υψηλό κίνδυνο εξαιτίας των υπό ανάπτυξη γνωστικών ικανοτήτων τους καθώς και της εξάρτησής τους από τους ενήλικες. Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση των επιπτώσεων της πανδημίας COVID-19 και των περιοριστικών μέτρων κατά τον δεύτερο γενικό αποκλεισμό (Νοέμβριος 2020 – Μάιος 2021) στην ψυχική υγεία των παιδιών προσχολικής ηλικίας του Δήμου Βύρωνα. Οι γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας του Δήμου Βύρωνα προσκλήθηκαν να συμπληρώσουν διαδικτυακά ερωτηματολόγιο κατά τους τρεις τελευταίους μήνες του δεύτερου γενικού αποκλεισμού. Το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε ερωτήσεις προς τους γονείς σχετικά με δημογραφικές πληροφορίες, την ψυχοσυναισθηματική κατάσταση των παιδιών και τη λειτουργία της οικογένειας. Το δείγμα αποτελούνταν από 226 παιδιά (αγόρια: 53,8% με μέση ηλικία τα 3 έτη) τα οποία φοιτούσαν κυρίως σε δημόσιους παιδικούς σταθμούς (91,5%). Ένας στους δύο γονείς (49,6%) αυτών ανέφερε μείωση στο οικογενειακό εισόδημα ενώ 23% των οικογενειών παρουσίασε μεταβολή (αναστολή σύμβασης ή απόλυση) στο εργασιακό καθεστώς. 43,8% των γονέων ανέφεραν ότι τα περιοριστικά μέτρα επηρέασαν σε κάποιο βαθμό την ψυχική υγεία των παιδιών τους. Οι γονείς δεν ανέφεραν σημαντικές διαφορές στην ψυχολογική υγεία των παιδιών πριν το δεύτερο πανδημικό κύμα σε σχέση με πριν την πανδημία. Μερικά παιδιά αναφέρεται ότι είχαν μεγάλη ανησυχία για την πιθανότητα μόλυνσης από τον κορωνοϊό, άγχος αποχωρισμού, θλίψη και αρνητικές σκέψεις. Ο σχεδιασμός παρεμβάσεων για την αντιμετώπιση στρεσογόνων γεγονότων χρειάζεται να λαμβάνει υπόψη του το αναπτυξιακό στάδιο των παιδιών καθώς και τις σχετικές ανάγκες των γονιών.

Ψυχική υγεία και υποστήριξη φοιτητών/τρών στη διάρκεια της πανδημίας

Α. Βάσιου¹, Π. Ανδριοπούλου² & Α. Παπανδρέου¹

¹Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, ²Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Αρκετές πρόσφατες έρευνες έχουν εξετάσει τις επιπτώσεις του COVID-19 στην ψυχική υγεία των ατόμων γενικότερα και του φοιτητικού πληθυσμού ειδικότερα. Μάλιστα, η κοινωνική υποστήριξη μέσω των κοινωνικών δεσμών με άλλα άτομα, με ομάδες αλλά και με την ευρύτερη κοινότητα φάνηκε ότι λειτούργησε ως προστατευτικός παράγοντας για την ψυχική υγεία σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Επιπλέον, η συμπερίληψη των άλλων στον εαυτό, που έχει βρεθεί ότι συσχετίζεται θετικά με αυξημένα επίπεδα σχεσιακής ευημερίας και ψυχικής υγείας, αποτέλεσε έναν σημαντικό παράγοντα για την κατανόηση μη φαρμακευτικών παρεμβάσεων, όπως η παραμονή στο σπίτι, στη διάρκεια της πανδημίας. Σκοπός της έρευνας ήταν να εξετάσει την αντιληπτή κοινωνική υποστήριξη και τη συμπερίληψη των άλλων στον εαυτό ως προγνωστικούς παράγοντες της ψυχικής υγείας και των συναισθημάτων του φοιτητικού πληθυσμού κατά τη διάρκεια της καραντίνας, λόγω της πανδημίας του COVID-19. Η μελέτη διεξήχθη τον Οκτώβριο του 2021, όταν οι φοιτητές επέστρεψαν στο πανεπιστήμιο, μετά τον υποχρεωτικό εγκλεισμό λόγω της πανδημίας. Εκατό τριάντα επτά φοιτητές και φοιτήτριες από την Ελλάδα συμπλήρωσαν διαδικτυακά ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς, αποτελούμενο από τις κλίμακες: General Health Questionnaire, Job Affect Scale, Multidimensional Scale of Perceived Social Support και Inclusion of Others in the Self scale. Διεξήχθησαν αναλύσεις συσχετίσεων και πολλαπλής παλινδρόμησης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η ψυχική υγεία και το θετικό συναίσθημα των φοιτητών συσχετίζονται θετικά με την αντιληπτή κοινωνική υποστήριξη και τη συμπερίληψη των άλλων στον εαυτό, ενώ το αρνητικό συναίσθημα συσχετίζεται αρνητικά. Επιπλέον, η αντιληπτή κοινωνική υποστήριξη από την οικογένεια και η συμπερίληψη των άλλων στον εαυτό ήταν προγνωστικοί παράγοντες της ψυχικής υγείας των φοιτητών και του θετικού τους συναισθήματος. Η συζήτηση θα επικεντρωθεί στους υποστηρικτικούς παράγοντες για την ψυχική υγεία των φοιτητών κατά τη διάρκεια της πανδημίας.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΚΛΑΔΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3)

Πολιτικός Λόγος και λαϊκισμός: Διαδικασίες κοινωνικής οργάνωσης και επιρροής

Οργανώτρια / Πρόεδρος: **Ξ. Χρυσοχόου**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Συζητήτριες: **Ξ. Χρυσοχόου¹ & Ε. Φίγγου²**

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Το παρόν συμπόσιο στοχεύει να εξετάσει το ζήτημα του λαϊκισμού μέσα από διαφορετικές οπτικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις, θέλοντας να συμβάλει στην συζήτηση που έχει ανοίξει γύρω από το φαινόμενο αυτό στην κοινωνική και πολιτική γραμματεία. Σε αυτή τη συμβολή δεν προσπαθούμε να ορίσουμε την έννοια «λαϊκισμός» αλλά να εξετάσουμε το στρατηγικό χαρακτήρα που έχει σε διάφορες ιδεολογικές όψεις του δημόσιου λόγου και των διαδικασιών κοινωνικής οργάνωσης και επιρροής. Το συμπόσιο έχει μια πολυμεθοδολογική προσέγγιση αφού οι δύο πρώτες παρουσιάσεις ακολουθούν ποιοτική μεθοδολογία, η τρίτη παρουσίαση ακολουθεί την πειραματική μέθοδο και τέλος η τέταρτη συμβολή παρουσιάζει αποτελέσματα μιας έρευνας με ερωτηματολόγιο. Ειδικότερα:

Η πρώτη συμβολή από τον Αντώνη Σαπουντζή (ΔΠΘ) εξετάζει τη σχέση ουσιοποίησης και λαϊκισμού στον κοινοβουλευτικό λόγο κομμάτων που τοποθετούνται στα αριστερά στα πλαίσια της συζήτησης του νόμου για τους αιτούντες άσυλο και αναδεικνύει τον στρατηγικό χαρακτήρα μιας τέτοιας σχέσης. Η δεύτερη παρουσίαση από τον Τηλέμαχο Ιατρίδη (Παν/μιο Κρήτης) και συνεργάτες, συζητά το πώς χρησιμοποιείται στρατηγικά ο λαϊκισμός στον δεξιό λόγο για τη «διαφορετικότητα» σε Ελλάδα και Κύπρο. Η τρίτη συμβολή από τον Γεράσιμο Προδρομίτη και συνεργάτες (Πάντειο Πανεπιστήμιο) παρουσιάζει δύο πειράματα εξετάζοντας μια βασική διάσταση του λαϊκισμού, τον διαχωρισμό κράτους-πολιτών πάνω σε ιδεολογικές πτυχές της κοινωνικής επιρροής ενώ πλαισιώνει αυτές τις δυναμικές στο συγκεκριμένο της πανδημίας. Τέλος η τέταρτη παρουσίαση από την Ξένια Χρυσοχόου και συνεργάτες (Πάντειο Πανεπιστήμιο) εξετάζει τις πεποιθήσεις λαϊκισμού στα πλαίσια της πανδημίας και την επίδρασή τους στις αντιδράσεις απέναντι στα μέτρα αντιμετώπισής της, δίνοντας έμφαση στις σχέσεις αυτών των πεποιθήσεων με τις πεποιθήσεις για την κοινωνική οργάνωση, την εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση και τους ειδικούς και με θεωρίες συνομωσίας.

Λαϊκισμός και ουσιοποίηση και στον κοινοβουλευτικό λόγο ΣΥΡΙΖΑ και ΜέΡΑ 25 για το νόμο 4636/2019 για τους αιτούντες άσυλο

Α. Σαπουντζής

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Ο λαϊκισμός ως πολιτικός λόγος συχνά συναρθρώνεται γύρω από την επίκληση του λαού εναντίον ενός πολιτικού εχθρού. Στο παρόν άρθρο εξετάζεται πώς κατασκευές του ουσιοποιημένου εθνικού υποκειμένου χρησιμοποιήθηκαν από το ΣΥΡΙΖΑ και το ΜέΡΑ 25 στη συζήτηση του νόμου 4636/2019 για τους αιτούντες άσυλο. Η ουσιοποίηση ή εσσηνταλισμός (essentialism) έχει αποτελέσει σημαντικό πεδίο έρευνας της κοινωνικής ψυχολογίας, λόγω της σύνδεσής του τόσο με την προκατάληψη όσο και με τη στερεοτυποποίηση. Αν και αρχικά η κοινωνικοψυχολογική έρευνα υποστήριζε την άρρηκτη σύνδεση ουσιοποίησης και προκατάληψης, νεότερες έρευνες

υποστηρίζουν ότι η σύνδεση των δύο εξαρτάται τόσο από το κοινωνικό πλαίσιο όσο και από το περιεχόμενο που αποδίδεται στις κατηγορίες. Η παρουσίαση εξετάζει τη σχέση ουσιοποίησης και λαϊκισμού στον κοινοβουλευτικό λόγο του ΣΥΡΙΖΑ και ΜέΡΑ 25 για τον εν λόγω νομοσχέδιο. Η ανάλυση της συγκεκριμένης κοινοβουλευτικής συζήτησης έγινε χρησιμοποιώντας τις αρχές της Κριτικής Κοινωνικής Λογοψυχολογίας, και δίνει έμφαση στην ουσιοποίηση έτσι όπως χρησιμοποιήθηκε στις γραμμές επιχειρηματολογίας των ομιλητών. Οι γραμμές επιχειρηματολογίας με χρήση ουσιοποιημένων εκδοχών των ταυτοτήτων τόσο των προσφύγων όσο και των Ελλήνων, επέτρεπε στους συμμετέχοντες να επιτύχουν ρητορικούς στόχους, όπως την αποποίηση μιας πιθανής κατηγορίας έλλειψης φιλοπατρίας ή/και την προσπάθεια ηγεμόνευσης (hegemony) του πολιτικού χώρου, ενώ παράλληλα υποστήριζαν την απόδοση ασύλου σε πρόσφυγες και υπέσκαπαν το διαχωρισμό προσφύγων μεταναστών.

Χρηματοδότηση: 1η Προκήρυξη Ερευνητικών Έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για την ενίσχυση των Μελών ΔΕΠ και Ερευνητών/τριών και την προμήθεια ερευνητικού εξοπλισμού μεγάλης αξίας

Ο λαϊκισμός ως στρατηγική: Περιπέτειες της «διαφορετικότητας» στον δεξιό κοινοβουλευτικό λόγο σε Ελλάδα και Κύπρο την τελευταία 20ετία

Τ. Ιατρίδης¹, Θ. Γκινόπουλος¹ & Ε. Κανιαδάκη²

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ο δεξιός λαϊκισμός περιγράφεται ως πολιτικός λόγος που συγκροτείται στη βάση διαφοροποιήσεων ως προς τα ζητήματα της κυριαρχίας (όπου βάλει εναντίον των 'ελίτ') και των συμβολικών ορίων της ενδο-ομάδας (όπου βάλει εναντίον των μεταναστών και άλλων μειονοτήτων). Στη συγκεκριμένη συμβολή εξετάζουμε τις χρήσεις του όρου 'διαφορετικότητα' από τον ευρύτερο πολιτικό χώρο της Δεξιάς, στο ελληνικό και το κυπριακό κοινοβούλιο, μεταξύ 2000-2020. Οι χρήσεις αυτές υποβλήθηκαν σε επαγωγική θεματική ανάλυση, η οποία ανέδειξε μεταξύ άλλων ρητορικές στρατηγικές που προσιδιάζουν σύμφωνα με τη βιβλιογραφία στον δεξιό λαϊκισμό – όπως η καταγγελία της 'διαφορετικότητας' ως κουλτούρας των ελίτ – αλλά και στη σύγχρονη Εναλλακτική δεξιά (Alt-right) – όπως η ιδιοποίηση και επαναπλαισίωση του όρου 'διαφορετικότητα' ως θετικό σημαίνον. Είναι ενδιαφέρον ότι οι συγκεκριμένες στρατηγικές υιοθετήθηκαν από όλα τα δεξιά πολιτικά κόμματα, πέραν δηλαδή των χαρακτηρισμένων ως λαϊκιστικών (π.χ. ΛΑΟΣ), σε συγκεκριμένες περιόδους, σε συνάρτηση με τη θέση τους στη συμπολίτευση ή την αντιπολίτευση, καθώς και με το διαμορφούμενο κάθε φορά πολιτικό τοπίο και τις ευκαιρίες πολιτικής διαφοροποίησης που αυτό φαίνεται πως παρείχε σε κάθε εθνικό πλαίσιο. Τα αποτελέσματα αυτά συνομιλούν με ανάλογα ευρήματα στη βιβλιογραφία γύρω από τη διαφορετικότητα και θα συζητηθούν εδώ κυρίως ως προς τις επιπτώσεις τους για τη συζήτηση γύρω από τα πολιτικά και ρητορικά χαρακτηριστικά που υποστηρίζεται ότι συγκροτούν τον λαϊκισμό.

Χρηματοδότηση: 1η Προκήρυξη Ερευνητικών Έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για την ενίσχυση των Μελών ΔΕΠ και Ερευνητών/τριών και την προμήθεια ερευνητικού εξοπλισμού μεγάλης αξίας

Κράτος – Πολίτες: Τα «σημαδεμένα χαρτιά» μιας δύσκολης σχέσης σε πανδημικούς καιρούς. Πειραματικές απεικονίσεις

Γ. Προδρομίτης, Α. Τσιτσέλη & Μ. Κουλούρης

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η σχέση κράτους – πολίτη συνιστά μόνιμο κεντρικό διακύβευμα των πολλαπλών νοηματοδοτήσεων του δημόσιου χώρου, ειδικά σε περιόδους ποικιλόμορφων κρίσεων όπως αυτή της πρόσφατης πανδημίας. Στις δυο πειραματικές μελέτες που παρουσιάζονται, αναδεικνύεται η σημασία συγκεκριμένων απεικονίσεων και πλαισιώσεων των πόλων αυτής της σχέσης (Πείραμα 1) και διερευνώνται πλευρές της μεταξύ τους επιρροής, μέσα από την εξέταση επικοινωνιακών εγχειρημάτων, που ενεργοποιούν ιδεολογικές και συναισθηματικές επεξεργασίες ταυτόχρονα (Πείραμα 2). Και στις δύο μελέτες εξετάζεται ο ρυθμιστικός ρόλος προϋπαρχουσών ιδεολογικών και συναισθηματικών «ευαισθησιών» της κοινωνικής σκέψης.

Στο πρώτο πείραμα, το κράτος και οι πολίτες εμφανίζονται θετικά ή αρνητικά, κράτος: δίκαιο/αποτελεσματικό vs άδικο/αναποτελεσματικό, πολίτες: πειθαρχημένοι vs απειθαρχοί και εξετάζεται η αλληλεπίδραση των συγκεκριμένων συνδυαστικών απεικονίσεων, με τις σχετικές προϋπάρχουσες στάσεις των υποκειμένων, στην ενεργοποίηση συγκεκριμένων αναπαραστάσεων και «άρρητων θεωριών κοινωνικής επιρροής».

Στο δεύτερο πείραμα ελέγχεται η συναισθηματική-ιδεολογική επεξεργασία απεικονιστικού/εκφοβιστικού οπτικού μηνύματος σχετικού με τον covid-19, επίσης συνδυαστικά με τις προϋπάρχουσες στάσεις και συναισθηματικές διεργασίες των υποκειμένων και καταγράφονται οι δυναμικές «συμμόρφωσης» και «αντίστασης», που προκαλούνται.

Τα πειραματικά ευρήματα συζητώνται υπό το πρίσμα των διαδικασιών και των αναπαραστάσεων κοινωνικής επιρροής, ως μια πιθανή συνεισφορά στην θεωρητική και ερευνητική πραγμάτευση ευρύτερων ζητημάτων, που άπτονται μιας «υγιούς» ή «παθολογικής» πολιτικής αλληλεπίδρασης

Αναπαραστάσεις της Κοινωνικής τάξης πραγμάτων και αντιδράσεις στην Covid-19 στην Ελλάδα: εμπιστοσύνη, λαϊκισμός και θεωρίες συνωμοσίας

Ξ. Χρυσοχόου, Α. Δημάκης, Α. Γρίβα & Σ. Χαντζή

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Αυτή η έρευνα εξετάζει κατα πόσον αναπαραστάσεις της κοινωνικής τάξης πραγμάτων, θεωρίες συνωμοσίας, λαϊκιστικές αντιλήψεις και η εμπιστοσύνη στους επιστήμονες και την κυβέρνηση εξηγούν τις κοινωνικές αντιδράσεις στην πανδημία Covid-19. Διεξήχθη μια έρευνα με ερωτηματολόγιο σε ευκαιριακό δείγμα (N=582) μεταξύ Νοεμβρίου και Δεκεμβρίου 2020 όπου μετρήθηκαν οι αντιδράσεις στην πανδημία, αναπαραστάσεις της κοινωνικής τάξης πραγμάτων, πεποιθήσεις λαϊκισμού, η εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση και τους ειδικούς και θεωρίες συνωμοσίας για τον ιό. Η ανάλυση έδειξε 2 αναπαραστάσεις της κοινωνικής τάξης πραγμάτων : η πρώτη αφορούσε κανονιστικές πλευρές (ηθική τάξη, ελεύθερη αγορά) και η δεύτερη κατηγορικές πλευρές υπαγωγής (ποικιλομορφία, δομική ανισότητα), οι οποίες είχαν διαφορετική επίδραση στις αντιδράσεις ενάντια στην Covid, σε προ-κοινωνικές αντιδράσεις και σε αντιδράσεις μη υπακοής στα κυβερνητικά μέτρα προστασίας. Αντιδράσεις ενάντια στην Covid και αντιδράσεις ενάντια στον κυβερνητικό έλεγχο σχετίζονταν με μειωμένες πεποιθήσεις κανονιστικής κοινωνικής τάξης πραγμάτων και λιγότερη εμπιστοσύνη στους ειδικούς. Σύμφωνα με τις υποθέσεις αντιδράσεις ενάντια στην Covid σχετίζονταν με γενικές θεωρίες συνωμοσίας για την πανδημία ενώ οι αντιδράσεις μη υπακοής στα μέτρα με θεωρίες συνωμοσίας κοινωνικού ελέγχου. Προ-κοινωνικές αντιδράσεις προβλέπονταν από μια κατηγορική κοινωνική τάξη πραγμάτων και εμπιστοσύνη στους ειδικούς. Οι πεποιθήσεις λαϊκισμού ενώ αρχικά σχετίζονταν με τις αντιδράσεις διαμεσολαβούνται πλήρως από την εμπιστοσύνη και τις θεωρίες συνωμοσίας. Τα αποτελέσματα αυτά θα συζητηθούν μέσα από το πρίσμα των θεωριών του κοινού νου και του πως δίνει νόημα σε πρωτόγνωρες καταστάσεις.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 12 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α1)

Χτίσιμο θετικών σχέσεων με τους άλλους: Θεωρητικές και πρακτικές εξελίξεις

Οργανωτής / Πρόεδρος: **Χ. Πεζηρκιανίδης**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Συζητήτρια: **Α. Μπενέτου**

Ελληνική Εταιρία Θετικής Ψυχολογίας

Η διερεύνηση των ανθρώπινων σχέσεων μέσα από το πρίσμα της Θετικής Ψυχολογίας, είναι, εκτός από ένα επίκαιρο ζήτημα για τους επαγγελματίες του πεδίου, το βασικό ερευνητικό αντικείμενο του Συμποσίου. Μάλιστα, ο μεγεθυντικός φακός θα εστιάσει στα θετικά στοιχεία διαφορετικών σχέσεων, όπως η γονεϊκή, η εργασιακή και η φιλική. Συγκεκριμένα, θα παρουσιαστεί η σχέση της Θετικής Γονεϊκότητας με την ύπαρξη νοήματος στη ζωή, τα θετικά συναισθήματα και την ικανοποίηση από τη ζωή. Για την παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο ΝΙΚΟΜΑΧΟΣ, ενώ επιβεβαιώθηκε ότι η θετική γονεϊκότητα συνδέεται άρρηκτα με τα επίπεδα νοήματος στη ζωή των ατόμων.

Στην συνέχεια, η συζήτηση θα στραφεί σε ένα άλλο πολύ ενδιαφέρον πεδίο ζωής, εκείνο της διαπραγμάτευσης στον εργασιακό χώρο. Η διαπραγμάτευση αποτελεί μια κοινωνική αλληλεπίδραση που στοχεύει στην αποφυγή ή την επίλυση συγκρούσεων. Η σχέση μεταξύ των διαπραγματευτών και η βίωση θετικών συναισθημάτων κατά τη διάρκεια της διαπραγμάτευσης επηρεάζουν το αποτέλεσμά της κι αυτό ανοίγει τη συζήτηση για τη σημαντικότητα των θετικών σχέσεων στον εργασιακό χώρο. Έπειτα, η συζήτηση στο συμπόσιο θα επικεντρωθεί σε ένα άλλο εξαιρετικά ενδιαφέρον πεδίο, εκείνο της φιλίας. Οι φιλικές σχέσεις φαίνεται να είναι από τις πιο ωφέλιμες για την ευζωία των ατόμων σε σύγκριση με άλλες σχέσεις στη ζωή τους, ειδικά κατά την αναδυόμενη ενηλικίωση, καθώς συνδέονται με αυξημένα επίπεδα ψυχολογικής ευημερίας και σωματικής υγείας. Τέλος, το συμπόσιο θα ολοκληρωθεί με την παρουσίαση μιας ομαδικής παρέμβασης συμβουλευτικής που έχει ως στόχο να επιστεγάσει την έως τώρα συζήτηση με ευρήματα και σκέψεις για το πως μπορούμε να βοηθήσουμε τους ανθρώπους να αναπτύξουν και να καλλιεργήσουν θετικές σχέσεις στην καθημερινότητά τους.

Η σχέση της θετικής γονεϊκότητας με την ύπαρξη νοήματος στη ζωή, τα θετικά συναισθήματα και την ικανοποίηση από τη ζωή

Θ. Κυριάζος & Α. Σταλίκας

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Στόχος αυτής της εισήγησης είναι να παρουσιαστούν τα ευρήματα μιας έρευνας που εστιάζει στη διερεύνηση της σχέσης της θετικής γονεϊκότητας με την ύπαρξη νοήματος στη ζωή, τα θετικά συναισθήματα και την ικανοποίηση από τη ζωή. Επιπλέον, στα πλαίσια αυτής της έρευνας εξετάστηκε η πιθανή διαμεσολάβηση της ύπαρξης νοήματος στη ζωή στη σχέση μεταξύ της θετικής γονεϊκότητας και της ψυχολογικής ανθεκτικότητας. Το δείγμα της έρευνας αποτελούνταν από 489 γονείς/κηδεμόνες με μέσο όρο ηλικίας τα 44 έτη με τουλάχιστον 1 παιδί ηλικίας 7 έως 13 ετών. Η Θετική Γονεϊκότητα ποσοτικοποιήθηκε με το ερωτηματολόγιο ΝΙΚΟΜΑΧΟΣ – Θετική Γονεϊκότητα (NPP). Για τη μέτρηση της Ύπαρξης Νοήματος Ζωής χρησιμοποιήθηκε ο παράγοντας Presence του ερωτηματολογίου

Meaning in Life Questionnaire (MLQ). Επιπροσθέτως για τη μέτρηση των Θετικών Συναισθημάτων χρησιμοποιήθηκε ο παράγοντας των Θετικών Συναισθημάτων του ερωτηματολογίου Scale of Positive and Negative Experience (SPANE), ενώ για τη μέτρηση της Ψυχολογικής Ανθεκτικότητας χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο Brief Resilience Scale (BRS). Τα ευρήματα της μελέτης επιβεβαίωσαν την παραγοντική δομή και τα ψυχομετρικά χαρακτηριστικά του ερωτηματολογίου ΝΙΚΟΜΑΧΟΣ κι, εν συνεχεία, ένα Μοντέλο Δομικών Εξισώσεων που περιελάμβανε τη θετική γονεϊκότητα, την ύπαρξη νοήματος ζωής, την ικανοποίηση από τη ζωή και τα θετικά συναισθήματα, επιβεβαίωσε ότι η θετική γονεϊκότητα έχει στατιστικά σημαντική και θετική επίδραση στην ύπαρξη νοήματος ζωής. Τέλος, βρέθηκε ότι η ύπαρξη νοήματος ζωής διαμεσολαβούσε τη σχέση μεταξύ της θετικής γονεϊκότητας και της ψυχολογικής ανθεκτικότητας. Τα παραπάνω ευρήματα θα συζητηθούν αναφορικά με τη σημαντικότητά τους για την κατανόηση των ψυχολογικών μηχανισμών των γονέων που οδηγούν στην ευημερία τους αλλά και ως προς τη σταθερότητα του ερωτηματολογίου ΝΙΚΟΜΑΧΟΣ στη μέτρηση των λειτουργιών της θετικής γονεϊκότητας.

Διερεύνηση της επίδρασης των θετικών συναισθημάτων στις διαδικασίες και τα αποτελέσματα των διμερών διαπραγματεύσεων

Κ. Πρασά & Α. Σταλίκας

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η διαπραγμάτευση αποτελεί μια κοινωνική αλληλεπίδραση που στοχεύει στην αποφυγή ή την επίλυση συγκρούσεων. Ως σύγκρουση ορίζεται μια κατάσταση όπου επικρατεί ασυμφωνία στόχων ή αξιών μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων και καταβάλλονται προσπάθειες από τα μέρη που την απαρτίζουν προκειμένου να ασκηθεί έλεγχος. Τόσο στις συγκρούσεις όσο και στον βασικό μηχανισμό διαχείρισής τους, τη διαπραγμάτευση, τα συναισθήματα των ατόμων που εμπλέκονται διαδραματίζουν σημαντικό σημαντικό ρόλο. Αν και για πολλά χρόνια η σπουδαιότητα των συναισθημάτων στις διαπραγματεύσεις είχε υποτιμηθεί, αφού έμφαση δινόταν μόνο στις γνωστικές διεργασίες των διαπραγματευτών, τις τελευταίες δεκαετίες το ερευνητικό ενδιαφέρον έχει στραφεί στη μελέτη της συμβολής των συναισθημάτων στις διαπραγματεύσεις. Σε αυτό συνέβαλε και η άνθιση της θετικής ψυχολογίας, του κλάδου της ψυχολογίας που επικεντρώνεται στα θετικά συναισθήματα και τα θετικά χαρακτηριστικά των ατόμων. Από αρκετές έρευνες που έχουν διεξαχθεί αναφορικά με τον ρόλο των θετικών συναισθημάτων στις διαπραγματεύσεις έχει φανεί ότι τα θετικά συναισθήματα προωθούν τη συνεργασία, αυξάνουν τις παραχωρήσεις, μειώνουν τις επιθετικές συμπεριφορές και συνδράμουν στη διαμόρφωση ευνοϊκότερων διαπραγματευτικών διαδικασιών και καλύτερων διαπραγματευτικών αποτελεσμάτων. Ωστόσο, κάποιες μελέτες έχουν δείξει ότι η βίωση αρνητικών συναισθημάτων μπορεί να είναι εξαιρετικά ευεργετική για τους διαπραγματευτές. Δεδομένων των αντιφατικών αυτών ευρημάτων, στόχος της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση της επίδρασης των θετικών συναισθημάτων στις διαδικασίες και τα αποτελέσματα των διμερών διαπραγματεύσεων. Συγκεκριμένα, θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα μιας σειράς πειραμάτων που διεξήχθησαν με τη χρήση τεχνικών πρόκλησης διάθεσης και σκοπός των οποίων ήταν να αναδείξουν εάν και κατά πόσο τα θετικά συναισθήματα που βιώνονται από τους διαπραγματευτές δύνανται να επηρεάσουν τις προσδοκίες τους, την απόφαση για σύναψη συμφωνίας, την πρώτη προσφορά, τα ατομικά και αμοιβαία κέρδη, τη διάρκεια της διαπραγμάτευσης και την επιθυμία τους για μελλοντική αλληλεπίδραση. Τα αποτελέσματα της εν λόγω έρευνας θα αξιολογηθούν υπό το πρίσμα της θεωρίας διεύρυνσης και δόμησης, η οποία πρεσβεύει ότι η βίωση θετικών συναισθημάτων ενισχύει τις σωματικές, γνωστικές, ψυχολογικές και κοινωνικές λειτουργίες των ατόμων.

Φιλικές σχέσεις κι ευ ζην στην αναδυόμενη ενηλικίωση: Ο ρόλος του δεσμού με τους φίλους

Μ. Χριστοπούλου, Χ. Πεζηρκιανίδης & Α. Σταλίκας

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Οι θετικές σχέσεις αποτελούν έναν από τους βασικούς πυλώνες του ευ ζην. Οι θετικές φιλικές σχέσεις, μάλιστα, φαίνεται να είναι από τις πιο ωφέλιμες για την ευζωία σε σύγκριση με άλλες σχέσεις στη ζωή του ανθρώπου, καθώς συνδέονται με αυξημένα επίπεδα ψυχολογικής ευημερίας και σωματικής υγείας. Η ικανοποίηση από τη φιλία και οι λειτουργίες της φιλίας έχουν αναδειχθεί από τη βιβλιογραφία ως παράγοντες που συμβάλλουν στο ευ ζην και τις διαστάσεις του στην ενήλικη ζωή. Ωστόσο, υπάρχουν λίγες έρευνες για τον ρόλο του δεσμού με τους φίλους στην αναδυόμενη ενηλικίωση και τον αντίκτυπο των σχέσεων αυτών στην ψυχική υγεία. Στα πλαίσια αυτής της εισήγησης θα διερευνηθεί θεωρητικά κι ερευνητικά πώς οι λειτουργίες της φιλίας και η ικανοποίηση από τη φιλία συσχετίζονται και προβλέπουν δείκτες ευζωίας (π.χ. θετικά συναισθήματα, επιτεύγματα, νόημα στη ζωή), αλλά κι αν λειτουργούν προστατευτικά από δυσάρεστες ψυχολογικές καταστάσεις, όπως το άγχος και η κατάθλιψη. Επίσης, θα συζητηθεί πώς οι σχέσεις αυτές διαφοροποιούνται για διαφορετικά στυλ δεσμού. Το δείγμα της έρευνας που θα παρουσιαστεί είναι αναδυόμενοι ενήλικες 18 έως 28 ετών. Τα αποτελέσματα της μελέτης αναμένεται να συμβάλουν στην κατανόηση της σημαντικότητας των φιλικών σχέσεων ως δομικών στοιχείων της ευζωίας στην αναδυόμενη ενηλικίωση και να αποτελέσουν τη βάση για τον σχεδιασμό παρεμβάσεων βασισμένων στις αρχές της Θετικής Ψυχολογίας με στόχο τις θετικές φιλίες σε αυτή την ηλικιακή περίοδο. Τα ερευνητικά ευρήματα αναμένεται να έχουν σημαντικές εφαρμογές στο πεδίο της Συμβουλευτικής και της Ψυχοθεραπείας, όπου στόχος είναι, μεταξύ άλλων, η άνθιση των ατόμων και η καλλιέργεια δεξιοτήτων για την ενδυνάμωση και διατήρηση θετικών φιλικών σχέσεων.

Συμβουλευτική Θετικών Σχέσεων: Ένα πιλοτικό πρόγραμμα παρέμβασης

Χ. Πεζηρκιανίδης, Α. Μερτίκα & Π. Μυτσκίδου

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Ο όρος θετικές σχέσεις χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις στενές, υποστηρικτικές σχέσεις που δίνουν νόημα στη ζωή των ατόμων και συμβάλλουν στην αυτοβελτίωση και την ευημερία τους. Ο Κλάδος της Θετικής Ψυχολογίας έχει εστιάσει εντατικά τις προσπάθειές του τα τελευταία χρόνια στην περιγραφή των χαρακτηριστικών και των λειτουργιών των θετικών σχέσεων και την ενίσχυσή τους με διάφορες μορφές παρεμβάσεων. Στα πλαίσια αυτής της εισήγησης θα παρουσιαστεί το σκεπτικό για τον σχεδιασμό μιας παρέμβασης ομαδικής συμβουλευτικής, το θεωρητικό υπόβαθρο, στο οποίο στηρίχθηκε, και η πιλοτική εφαρμογή της σε ένα δείγμα φοιτητών. Επιπλέον, θα παρουσιαστούν τα ευρήματα της πιλοτικής εφαρμογής αναφορικά με τις επιδράσεις της στα επίπεδα ευζωίας και θετικών σχέσεων των συμμετεχόντων, ενώ θα γίνει ειδική μνεία σε συγκεκριμένους μηχανισμούς αλλαγής, όπως η βίωση θετικών συναισθημάτων. Επιπλέον, θα συζητηθεί η κλινική και κοινωνική σημαντικότητα των ευρημάτων καθώς και οι δυνατότητες εφαρμογής της παρέμβασης σε διαφορετικά πλαίσια συμβουλευτικής.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 19 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α4)

Η ψυχική υγεία των φροντιστών

Προεδρείο: Α. Καλτσούδα

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Διερεύνηση της εμπειρίας ατόμων που φροντίζουν συγγενείς με προβλήματα ψυχικής υγείας

Κ. Τσιφλικιώτη

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Στην παρούσα ερευνητική εργασία διερευνήθηκε η εμπειρία ατόμων που φροντίζουν συγγενείς με κάποια σοβαρή ψυχική διαταραχή και συγκεκριμένα ψύχωση. Τις τελευταίες δεκαετίες, στις περισσότερες κοινωνίες παγκοσμίως, η φροντίδα των ψυχικά πασχόντων έχει μετατοπιστεί από τις δομές και τους επαγγελματίες υγείας στην οικογένεια, αν και στην Ελλάδα αποτελεί σχεδόν διαχρονικό φαινόμενο (Χονδρός & Στυλιανίδης, 2014). Περισσότερη έμφαση έχει δοθεί στα αρνητικά βιώματα αυτής της εμπειρίας και συγκεκριμένα στην σωματική και ψυχική επιβάρυνση που ενδέχεται να βιώνουν οι φροντιστές (Schene, Tessler, & Gamache, 1994). Παρά το γεγονός αυτό, έχουν διαπιστωθεί και θετικές πλευρές στον ρόλο του τελευταίου (Chen & Greenberg, 2004). Προκειμένου να διερευνηθεί όλο το φάσμα της εμπειρίας στην παρούσα μελέτη δόθηκε έμφαση τόσο στα αρνητικά όσο και τα θετικά χαρακτηριστικά που ενδέχεται να υφίστανται οι φροντιστές. Για τον λόγο αυτό, διεξήχθησαν διαδικτυακές και τηλεφωνικές ημι-δομημένες συνεντεύξεις με εννέα γυναίκες που φρόντιζαν έναν συγγενή με ψύχωση. Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η Ερμηνευτική Φαινομενολογική Προσέγγιση από την οποία φάνηκε να επιβεβαιώνεται η υπεροχή της επιβάρυνσης των φροντιστών έναντι των θετικών στοιχείων. Παρόλο που υπήρχαν και θετικές αναφορές για τον ρόλο που διαδραμάτιζαν, η επιβάρυνση εξακολουθούσε να έχει κυρίαρχο ρόλο. Είναι σημαντικό οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας να στηρίζουν τις οικογένειές που φροντίζουν άτομα με ψυχικές δυσκολίες, δίνοντας έμφαση στα θετικά και όχι στα αρνητικά απότοκα, συνεισφέροντας έτσι στην αποσιγματοποίηση των ψυχικών προβλημάτων.

Χρηματοδότηση: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ψυχολογίας

Ψυχολογικές παρεμβάσεις που στοχεύουν στους συγγενείς-φροντιστές Ασθενών με Καρκίνο: Μια συστηματική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας από την σκοπιά της Θετικής Ψυχολογίας

Π. Παρπόττας¹, Ε. Πέτκαρη² & Λ. Χριστοδούλου¹

¹Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου, ²Universidad Internacional de La Rioja

Εισαγωγή: Οι παρεμβάσεις που απευθύνονται στους φροντιστές των ασθενών με καρκίνο και εστιάζουν στην ψυχική δυσφορία φαίνεται να μην έχουν ιδιαίτερα θετικά αποτελέσματα, με ευρήματα να προτείνουν ως εναλλακτική την εστίαση στις θετικές διαστάσεις και χαρακτηριστικά του ανθρώπου, την θετική δηλαδή Ψυχολογία. Παρόλα αυτά, δεν υπάρχει εις γνώση μας μέχρι σήμερα κάποια συστηματική εξέταση των μελετών αυτών.

Στόχος: Η παρούσα συστηματική ανασκόπηση στοχεύει στην εξέταση των παρεμβάσεων που προορίζονται για τους φροντιστές ασθενών με καρκίνο που εστιάζουν σε θετικά χαρακτηριστικά, όπως η Ευημερία, η Ανθεκτικότητα, η Μετα-τραυματική Ανάπτυξη, η Αισιοδοξία, και η Ελπίδα.

Μεθοδολογία: Έγινε αναζήτηση σχετικών μελετών από το PubMed, το Scopus, το PsycINFO, το Web of Science και το PsycARTICLES. Για τη σύνθεση των αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκε η αφηγηματική μέθοδος σύνθεσης.

Αποτελέσματα: Συμπεριλήφθηκαν συνολικά 14 μελέτες, πέντε από αυτές περιλάμβαναν ευρήματα που αφορούσαν την Ευημερία, δύο αναφέρονταν στην Μετα-τραυματική Ανάπτυξη, δύο στην Ελπίδα ενώ άλλες πέντε μελέτες επικεντρώθηκαν σε άλλα θετικά αποτελέσματα όπως η Αυτοενδυνάμωση, η Αισιοδοξία, η Σύνδεση και Συμπόνοια με τον εαυτό, η Χαρά. Συμπεριλήφθηκαν παρεμβάσεις βα-

σισμένες στην ενσυνειδητότητα (mindfulness), την ψυχο-εκπαίδευση (psycho-education), το τραγούδι, τις αναπνοές και άλλες τεχνικές χαλάρωσης, τη φυσική άσκηση-γυμναστική.

Συμπεράσματα: Κάποιες μελέτες έδειξαν σημαντικές διαφορές όσο αφορά την κοινωνική ευημερία, συγκρίνοντας τις ομάδες παρέμβασης με τις ομάδες ελέγχου. Το ίδιο ισχύει και για παρεμβάσεις που εστίασαν στην Αισιοδοξία. Οι ομάδες παρέμβασης είχαν σημαντικές διαφορές στην Μετά-τραυματική ανάπτυξη, σε σχέση με τις ομάδες ελέγχου, ενώ σημαντικές ήταν και οι διαφορές που εντοπίστηκαν στις παρεμβάσεις που αφορούσαν στην Ελπίδα. Τα αποτελέσματα αυτά επιδεικνύουν την ανάγκη για σχεδιασμό νέων παρεμβάσεων, αφού είναι ελάχιστες, για να διερευνηθούν περαιτέρω τα οφέλη τους σε φροντιστές των ασθενών με καρκίνο.

Επιβάρυνση άτυπων φροντιστών ψυχικά ασθενών: Ο ρόλος των μηχανισμών άμυνας και της διαχείρισης της κρίσης στην οικογένεια

Λ. Μασκό¹, Α. Καλτσούδα^{2,3} & Γ. Κουγιουμτζής^{3,4}

¹ΜΚΟ Κλίμακα, ²Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ³Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ⁴Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Εισαγωγή. Οι υψηλές απαιτήσεις της φροντίδας ψυχικά ασθενών στην οικογένεια συχνά οδηγούν σε ψυχολογική δυσφορία και επιβάρυνση, η οποία έχει συσχετιστεί με αυξημένη νοσηρότητα και θνησιμότητα των άτυπων φροντιστών, καθώς και με δυσμενή πορεία της ψυχικής υγείας των ασθενών.

Σκοπός. Σκοπός της μελέτης ήταν να διερευνηθεί την επιβάρυνση από τη φροντίδα ασθενών με ψυχική νόσο σε συνάφεια με τους τρόπους διαχείρισης της κρίσης στην οικογένεια, καθώς και τους μηχανισμούς άμυνας και την ψυχική υγεία των φροντιστών.

Μέθοδος. Στη μελέτη συμμετείχαν 93 άτυποι φροντιστές ασθενών με ψυχικές διαταραχές του ψυχωσικού φάσματος. Χορηγήθηκε η Κλίμακα Επιβάρυνσης Φροντίδας Zarit, το Ερωτηματολόγιο Γενικής Υγείας, η Κλίμακα Μέτρησης της Κρίσης στην Οικογένεια και το Ερωτηματολόγιο Μηχανισμών Άμυνας. Συλλέχθηκαν τα δημογραφικά στοιχεία των φροντιστών και των ασθενών, καθώς και στοιχεία για τη νόσο. Το επίπεδο λειτουργικότητας των ασθενών αξιολογήθηκε με την Κλίμακα Σφαιρικής Εκτίμησης της Λειτουργικότητας.

Αποτελέσματα. Η πλειονότητα των άτυπων φροντιστών ήταν γυναίκες με μέση ηλικία τα 63,8 ($\pm 10,2$) έτη, ήταν γονείς των ασθενών και διέμεναν στην ίδια κατοικία. Ο μέσος χρόνος φροντίδας συνολικά ήταν 15,9 ($\pm 8,2$) χρόνια και ο μέσος χρόνος φροντίδας ημερησίως ήταν 5,1 ($\pm 2,3$) ώρες. Η πλειονότητα των ασθενών ήταν άνδρες με μέση ηλικία τα 43,5 (± 39) χρόνια, είχαν διαγνωστεί με σχιζοφρένεια και η μέση λειτουργικότητά τους ήταν σε μέτρια επίπεδα (57,8 $\pm$ 13,1). Μέτρια έως σοβαρή επιβάρυνση από τη φροντίδα ανέφερε το 54,8% των φροντιστών με προγνωστικούς παράγοντες τα χαμηλά επίπεδα ψυχικής υγείας, άρνησης και απώθησης, καθώς και τον αυξημένο χρόνο ημερήσιας φροντίδας. Η υψηλή κινητοποίηση της οικογένειας για την αναζήτηση και λήψη βοήθειας, καθώς και τα χαμηλά επίπεδα ψυχικής υγείας των φροντιστών συνείσφεραν στατιστικά σημαντικά στο μοντέλο πρόβλεψης της διαχείρισης της φροντίδας.

Συμπεράσματα. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν πιθανούς προγνωστικούς παράγοντες για την επιβάρυνση των άτυπων φροντιστών ασθενών με ψυχική νόσο και συζητήθηκαν στο πλαίσιο της θεωρίας, προηγούμενων ευρημάτων και κλινικών εφαρμογών.

Ψυχολογική καταπόνηση άτυπων φροντιστών ατόμων με άνοια: Ο ρόλος του χιούμορ και των στρατηγικών διαχείρισης στην οικογένεια

Α. Καραμφίλ¹, Α. Καλτσούδα^{2,3} & Μ. Γκούβα³

¹Δήμος Άνδρου, ²Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ³Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Εισαγωγή: Η φροντίδα ατόμων με άνοια έχει συσχετιστεί με αυξημένη ψυχολογική καταπόνηση του μέλους της οικογένειας που την έχει άτυπα αναλάβει, ενώ ο ρόλος των μέσων που υιοθετούνται για τη διαχείριση των πιέσεων της φροντίδας έχει περιορισμένα διερευνηθεί.

Σκοπός: Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να καταγράψει τα επίπεδα επιβάρυνσης και ψυχικής υγείας των άτυπων φροντιστών ατόμων με άνοια, καθώς και να διερευνηθεί τον ρόλο των πόρων που αξιοποιεί η οικογένεια και του τύπου χιούμορ που χρησιμοποιούν οι φροντιστές για την εκτόνωση της ψυχικής έντασης και τη διαχείριση της ψυχοπαιστικής κατάστασης.

Μέθοδος: Στη μελέτη συμμετείχαν 109 άτυποι φροντιστές ατόμων με άνοια, οι οποίοι συμπλήρωσαν την Κλίμακα Επιβάρυνσης Zarit, το Ερωτηματολόγιο Γενικής Υγείας, την Κλίμακα Μέτρησης της Κρίσης στην Οικογένεια και το Ερωτηματολόγιο Τύπων Χιούμορ. Συλλέχθηκαν επίσης τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των φροντιστών και των ατόμων με άνοια, καθώς και στοιχεία για τη νόσο και τα χαρακτηριστικά της φροντίδας. Το επίπεδο λειτουργικότητας των ατόμων με άνοια καταγράφηκε με βάση το Barthel Index.

Αποτελέσματα: Η πλειονότητα των άτυπων φροντιστών ήταν έγγαμες γυναίκες με μέση ηλικία τα 52,16 ($\pm 10,61$) έτη, ήταν τέκνα των ασθενών και διέμεναν σε κοινή κατοικία μαζί τους. Ο μέσος χρόνος φροντίδας συνολικά ήταν 4,79 ($\pm 2,93$) έτη, ενώ ο μέσος χρόνος φροντίδας ημερησίως ήταν 11,37 ($\pm 8,45$) ώρες. Η πλειονότητα των ατόμων με άνοια είχαν διαγνωστεί με νόσο Alzheimer και η μέση λειτουργικότητά τους ήταν χαμηλή (37,47 $\pm$ 29,28). Διαπιστώθηκαν υψηλά επίπεδα καταθλιπτικής συμπτωματολογίας στους άτυπους φροντιστές με προγνωστικούς παράγοντες τις αυξημένες ώρες ημερήσιας φροντίδας, τα υψηλά επίπεδα προσωπικής έντασης και αυτοσαρκασμού, καθώς και τα χαμηλά επίπεδα του προσανατολισμού της οικογένειας στην κοινωνική υποστήριξη και του αυτοεπισχυτικού χιούμορ.

Συμπεράσματα: Τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης συζητήθηκαν στο πλαίσιο προηγούμενων ευρημάτων, συγκεκριμένων περιορισμών αλλά και κλινικών εφαρμογών για την προαγωγή της ψυχικής υγείας και ευεξίας των άτυπων φροντιστών.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 20 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β1)

Διατροφή και διατροφικές διαταραχές

Προεδρείο: **Μ. Τσιάκα**

Ελληνικό Κέντρο Διατροφικών Διαταραχών

Η ψυχική λειτουργία του ονείρου σε έφηβες με ψυχογενή ανορεξία περιοριστικού τύπου.

Κ. Αναστασόπουλος

Πανεπιστήμιο Πατρών

Η ψυχογενής ανορεξία αποτελεί μία από τις πιο θανατηφόρες ψυχιατρικές διαταραχές. Πλήττει κατά κύριο λόγο τον γυναικείο πληθυσμό ενώ όταν εκδηλώνεται στους άρρηνες αποτελεί, ως επί το πλείστον, ένα σύμπτωμα που εντάσσεται σε μία ευρύτερη νοσολογική οντότητα όπως αυτή της ψύκωσης. Αντικείμενο της παρούσας έρευνας, η οποία αποτελεί τμήμα μίας εν εξελίξει διδακτορικής διατριβής, είναι η μελέτη των εμπειριών που αφηγούνται έφηβες και νεαρές ενήλικες ηλικίας 16-24 ετών που έχουν διαγνωσθεί με ψυχογενή ανορεξία περιοριστικού τύπου στην Ελλάδα. Από τα δεδομένα που έχουν μέχρι στιγμής συλλεχθεί (ερωτηματολόγια, προβολικά tests, κλινική συνέντευξη) προκύπτει μία, πλούσια σε υλικό, ονειρική δραστηριότητα η οποία δείχνει να νοηματοδοτείται με έναν ιδιαίτερο τρόπο για κάθε ασθενή. Η εκδήλωση της ανορεκτικής συμπτωματολογίας σε ένα ιδιαίτερα εύθραυστο πεδίο όπως αυτό της εφηβείας συνθέτει μία κατάσταση τόσο σε σωματικό όσο και σε ψυχικό επίπεδο που παρεμποδίζει την λειτουργικότητα του υποκειμένου και ενέχει σοβαρές επιπλοκές για την συνέχεια της πορείας του. Στο προσκήνιο της έρευνας τίθενται ακόμη, οι ψυχικές διεργασίες της εφηβείας καθώς και οι μεταμορφώσεις έτσι όπως τις εκλαμβάνει η έφηβη ανορεκτική μέσα από το πρίσμα της αλλοιωμένης σχέσης με το φαγητό και κατ'επέκτασιν με τους σημαντικούς άλλους (γονείς, φίλοι, κοινωνικός περίγυρος). Η παρούσα έρευνα στοχεύει να καταδείξει τις σημαντικές παραμέτρους που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την φροντίδα και αντιμετώπιση των ανορεκτικών εφήβων σε ένα πλαίσιο το οποίο δεν έχει μελετηθεί στον ελλαδικό χώρο εκτενώς. Έτερος άξονας διερεύνησης αποτελεί η μελέτη του λόγου του ανορεκτικού υποκειμένου τον οποίο θεωρούμε απαραίτητο για την περαιτέρω κατανόηση του αιτήματος της εφήβου ως προς την επεξεργασία της ψυχικής διεργασίας της ήβης κατά την εκδήλωση της ανορεκτικής συμπτωματολογίας.

4-ήμερη εντατική πολυοικογενειακή θεραπεία για τις διαταραχές πρόσληψης τροφής, βασισμένη στα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας (TBT-S): Περιγραφή του μοντέλου και χαρακτηριστικά των ασθενών που έλαβαν μέρος κατά τα έτη 2019-2022

Μ. Τσιάκα¹, L. Hill² & Ε. Διέτν¹

¹Ελληνικό Κέντρο Διατροφικών Διαταραχών, ²Center for Balanced Living, Columbus, Ohio

Τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας που προσδιορίζονται γονιδιακά και νευροβιολογικά, όπως υψηλό άγχος, τελειομανία, γνωστική ακαμψία, παρορμητικότητα, αποφευκτικότητα, χαμηλή ανοχή στην αβεβαιότητα, έμφαση στη λεπτομέρεια και το λάθος, και ευαισθησία στην τιμωρία, έχει φανεί ότι επηρεάζουν όχι μόνο την εμφάνιση και τη διατήρηση μιας διαταραχής πρόσληψης τροφής (ΔΠΤ), αλλά και την πορεία της αντιμετώπισής της. Η 4-ήμερη Εντατική πολυοικογενειακή θεραπεία για ΔΠΤ με εμπλοκή των φροντιστών (Temperament-based treatment by supports; TBT-S) περιλαμβάνει ψυχοεκπαίδευση με στόχο την ενημέρωση και την εξοικείωση των ασθενών και των φροντιστών τους με το νευροβιολογικό υπόβαθρο των ΔΠΤ και με κατάλληλες δεξιότητες για την αντιμετώπιση της συμπτωματολογίας της ΔΠΤ και της αμφιθυμίας ως προς την θεραπευτική αλλαγή. Είκοσι επτά ασθενείς με τις οικογένειές τους έλαβαν μέρος σε πέντε κύκλους 4-ήμερης Εντατικής πολυοικογενειακής θεραπείας για τις ΔΠΤ που διοργανώθηκαν κατά τα έτη 2019-2022. Θα γίνει περιγραφή του μοντέλου Εντατικής πολυοικογενειακής θεραπείας για ΔΠΤ και των κοινωνικο-δημογραφικών και κλινικών χαρακτηριστικών των ασθενών που συμμετείχαν σε αυτή κατά τα έτη 2019-2022.

Η αυτοεκτίμηση σε σχέση με τις στάσεις απέναντι στη διατροφή σε δείγμα φοιτητικού πληθυσμού: Ο διαμεσολαβητικός ρόλος του κοινωνικού σωματικού άγχους

Χ. Μουάτσου, Σ. Ψωμά & Κ. Κούτρα

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η μεταβατική περίοδος της αναδυόμενης ενηλικίωσης θεωρείται ιδιαίτερα στρεσογόνος δεδομένων των πολλαπλών αλλαγών στη ζωή του ατόμου και των κοινωνικών πιέσεων. Έρευνες έχουν αναδείξει την χαμηλή αυτοεκτίμηση ως παράγοντα κινδύνου για την υιοθέτηση αποκλίνουσας διατροφικής συμπεριφοράς. Παράλληλα, το κοινωνικό σωματικό άγχος, το οποίο αναφέρεται στην ανησυχία που βιώνει κάποιος στην προοπτική της διαπροσωπικής αξιολόγησης της σωματικής του διάπλασης, έχει σχετιστεί τόσο με τα χαμηλά επίπεδα αυτοεκτίμησης όσο και με την αποκλίνουσα διατροφική συμπεριφορά. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει ένα μοντέλο, σύμφωνα με το οποίο η χαμηλή αυτοεκτίμηση αυξάνει το άγχος για την εικόνα σώματος, το οποίο με τη σειρά του συνδέεται με την υιοθέτηση αποκλίνουσας διατροφικής συμπεριφοράς. Στη μελέτη έλαβαν μέρος 390 φοιτητές, εκ των οποίων 276 γυναίκες

(70.8%) και 114 άντρες (29.2%), με μέσο όρο ηλικίας τα 20.64 έτη (± 1.83). Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν την Κλίμακα Αυτοεκτίμησης του Rosenberg (RSES), την Κλίμακα Κοινωνικού Σωματικού Άγχους (SPAS) και το Ερωτηματολόγιο Στάσεων Διατροφής (EAT-26). Οι γυναίκες ανέφεραν χαμηλότερα επίπεδα αυτοεκτίμησης, υψηλότερα επίπεδα άγχους για την εμφάνιση και αποκλίνουσα διατροφική συμπεριφορά σε σχέση με τους άνδρες. Η αυτοεκτίμηση συσχετίστηκε αρνητικά τόσο με το άγχος για την εικόνα σώματος ($r = -0.52$, $p < 0.001$) όσο και με την αποκλίνουσα διατροφική συμπεριφορά ($r = -0.26$, $p < 0.001$), ενώ βρέθηκε θετική συσχέτιση μεταξύ του κοινωνικού σωματικού άγχους και της αποκλίνουσας διατροφικής συμπεριφοράς ($r = 0.47$, $p < 0.001$). Τέλος, επιβεβαιώθηκε η ύπαρξη πλήρους διαμεσολάβησης του κοινωνικού σωματικού άγχους στη σχέση μεταξύ αυτοεκτίμησης και αποκλίνουσας διατροφικής συμπεριφοράς. Ψυχολογικές παρεμβάσεις εστιασμένες τόσο στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησης όσο και στην αποτελεσματική διαχείριση του άγχους για την εικόνα σώματος δύναται να συμβάλουν στην προώθηση υγιών διατροφικών συμπεριφορών κατά την περίοδο της αναδυόμενης ενηλικίωσης και να συνεισφέρουν στην πρόληψη των διατροφικών διαταραχών.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 21 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β3)

Η οικογένεια χώρος μάθησης και ευαισθητοποίησης για την ανάπτυξη και τη διαφορετικότητα

Προεδρείο: Δ. Φιλιππάτου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) ως παράγοντας διαμόρφωσης του οικογενειακού συστήματος:

Η περίπτωση των αδερφών ατόμων με ΔΑΦ

Ε. Κουκουρίκη

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Τα τελευταία χρόνια η κατεύθυνση της έρευνας στον τομέα των οικογενειών παιδιών με ΔΑΦ έχει μετατοπιστεί από τη διερεύνηση μεμονωμένων ατομικών παραγόντων, σχετικά με τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των μελών τους, σε μία πιο ευρεία εξέταση της προοπτικής, που έχει στη διάθεσή της ολόκληρη η οικογένεια ως ενιαίο σύνολο. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση της επίδρασης που ασκεί η ύπαρξη, εντός του οικογενειακού πλαισίου, μέλους με ΔΑΦ, στη γενικότερη ψυχοκοινωνική προσαρμογή και την ψυχολογική ανάπτυξη των τυπικής ανάπτυξης αδερφών σχολικής ηλικίας. Πιο συγκεκριμένα, τα χαρακτηριστικά που διερευνώνται στα αδέρφια τυπικής ανάπτυξης είναι τα εξής: προσαρμοστική συμπεριφορά (εσωτερικευμένα και εξωτερικευμένα προβλήματα συμπεριφοράς, αλλά και θετική κοινωνική συμπεριφορά), καταθλιπτική συμπτωματολογία, άγχος, μοναξιά και κοινωνική δυσάρεσκεια, αυτοεκτίμηση, ποιότητα ζωής σχετιζόμενη με την υγεία και ευρύτερος αυτιστικός φαινότυπος (ΕΑΦ). Συμμετείχαν συνολικά 233 δυάδες παιδιών-γονέων, χωρισμένοι στην ομάδα παρατήρησης (με αδελφό/ή με ΔΑΦ) και την ομάδα σύγκρισης (με αδελφό/ή τυπικής ανάπτυξης). Στις δύο ομάδες συμμετεχόντων μαθητών και γονέων χορηγήθηκαν σταθμισμένα ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς και ετεροαναφοράς σε σχέση με τους υπό εξέταση παράγοντες. Τα ευρήματα δείχνουν διαφορές σε όλο το εύρος των εξεταζόμενων ψυχολογικών χαρακτηριστικών μεταξύ των δύο ομάδων. Συγκεκριμένα, η ομάδα των αδερφών ατόμων με ΔΑΦ παρουσιάζει περισσότερα προβλήματα συμπεριφοράς και χαμηλότερες προ κοινωνικές δεξιότητες, υψηλότερο άγχος και καταθλιπτικά συμπτώματα, αλλά και αίσθημα μοναξιάς σε σχέση με την ομάδα σύγκρισης. Επίσης, παρουσιάζει χειρότερη ποιότητα ζωής σχετιζόμενη με την υγεία και πιο χαμηλή αυτοεκτίμηση. Τα ευρήματα σε σχέση με τα χαρακτηριστικά του ευρύτερου αυτιστικού φαινοτύπου αναπαράγουν τα ευρήματα της βιβλιογραφίας για τη διασπορά των υποκλινικών αυτών συμπτωμάτων, τόσο σε ειδικούς (ομάδα παρατήρησης) όσο και σε γενικούς πληθυσμούς (ομάδα σύγκρισης). Συνολικά, τα αποτελέσματα αυτά επεκτείνουν προηγούμενες αναφορές για την αρνητική επίδραση του αυτιστικού μέλους στην ψυχολογική ευημερία των μελών του οικογενειακού συστήματος και ειδικότερα του αδελφικού, ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύουν σημαντικούς παράγοντες συσχέτισης.

Εμπειρίες νέων ενήλικων ατόμων που έχουν αδέρφια με Αυτισμό

Κ. Γεωργίου & Δ. Φιλιππάτου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) επηρεάζουν καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τα άτομα, όσο και τις οικογένειές τους. Παρότι έχουν πραγματοποιηθεί αρκετές έρευνες σε γονείς παιδιών με ΔΑΦ, ελάχιστες έρευνες έχουν μελετήσει την αδελφική σχέση των ατόμων νευροτυπικής ανάπτυξης με τα αδέρφια τους με ΔΑΦ, και ιδιαίτερα στη νέα ενήλικη ζωή. Προκειμένου να διερευνηθούν οι εμπειρίες των αδερφών ατόμων με ΔΑΦ, πραγματοποιήθηκαν ατομικές ημι-δομημένες συνεντεύξεις σε 9 συμμετέχοντες ηλικίας 17-25 ετών, οι οποίες αναλύθηκαν με τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης. Από την ανάλυση προέκυψαν πέντε κύρια θέματα. Μέσα από αυτά, τα αδέρφια των ατόμων με ΔΑΦ περιέγραψαν τις αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στην αδελφική τους σχέση με το πέρασμα του χρόνου και τη διαδικασία από την οποία πέρασαν μέχρι να αποδεχτούν τη διάγνωση των αδερφών τους, που προσομοιάζει αρκετά με τα στάδια του πένθους. Επίσης, μίλησαν για την επιρροή της διαταραχής στη γενικότερη λειτουργία της οικογένειάς τους, συμπεριλαμβανομένης της σχέσης των ίδιων με τους γονείς τους, καθώς και στην προσωπική τους ανάπτυξη και ιδιαίτερα την κοινωνική τους ζωή.

και την ευαισθητοποίησή τους σχετικά με τις αναπηρίες. Τέλος, αναφέρθηκαν στα σχέδια και τις ανησυχίες που έχουν για το μέλλον. Τα αποτελέσματα συζητούνται στο πλαίσιο του σχεδιασμού κατάλληλων ψυχοεκπαιδευτικών προγραμμάτων υποστήριξης της οικογένειας και ειδικότερα των αδελφών σε σχέση με τις ανησυχίες τους για το μέλλον των αδελφών τους με ΔΑΦ.

Συσχέτιση ψυχολογικής δυσφορίας σε Έλληνες γονείς ατόμων με ΔΑΦ και των συμπτωμάτων άγχους στους νευροτυπικούς απογόνους τους: Αποτελέσματα πανελληνίας μελέτης

Ε. Κουκουρίκη

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Οι γονείς παιδιών με διαταραχή του φάσματος του αυτισμού (ΔΑΦ) διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο να υποφέρουν από προβλήματα ψυχικής υγείας από τους γονείς παιδιών με άλλες αναπτυξιακές δυσκολίες. Έρευνα στον γενικό πληθυσμό τεκμηρίωσε ότι τα προβλήματα ψυχικής υγείας στους γονείς συμβάλλουν ως σημαντικός παράγοντας κινδύνου για αποτελέσματα κακής προσαρμογής στους απογόνους τους, ενώ οι γονικές αγχώδεις διαταραχές ειδικότερα έχουν συσχετιστεί με υψηλότερο επιπολασμό αγχώδων διαταραχών στους απογόνους. Ωστόσο, τα στοιχεία σχετικά με πιθανές συσχετίσεις μεταξύ ψυχολογικών προβλημάτων γονέα-απογόνου στην περίπτωση των οικογενειών με ΔΑΦ είναι σπάνια και ασυνεπή. Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση οποιασδήποτε συσχέτισης μεταξύ συμπτωμάτων άγχους σε αδελφια ατόμων με ΔΑΦ με τα προβλήματα ψυχικής υγείας των γονέων. 118 δυάδες γονέων-παιδιών από οικογένειες με ΔΑΦ που πληρούσαν κριτήρια ένταξης συμμετείχαν σε αυτή τη μελέτη και απάντησαν σε δημογραφικό ερωτηματολόγιο. Στους γονείς χορηγήθηκε το Ερωτηματολόγιο Γενικής Υγείας-28 (GHQ-28), ενώ τα παιδιά απάντησαν στο ερωτηματολόγιο STAIC-A-Trait. Πραγματοποιήθηκε μια ιεραρχική πολλαπλή παλινδρόμηση για να ελεγχθεί η υπόθεση. Τα αποτελέσματα κατέδειξαν ότι οι συμμετέχοντες γονείς παρουσιάζουν χειρότερη ψυχική υγεία, με 53 (44,9%) από αυτούς να θεωρούνται ότι πάσχουν από ψυχολογική δυσφορία σύμφωνα με τη βαθμολογία του GHQ-28. Επιπλέον, η ιεραρχική παλινδρόμηση έδειξε ότι η συνολική βαθμολογία του STAIC-(A-Trait) των αδερφών ατόμων με ΔΑΦ συσχετίστηκε με το άγχος των γονέων (std beta=0,292; $p=0,29$; μοντέλο 1) και αυτή η συσχέτιση παρέμεινε μετά την είσοδο των δημογραφικών στοιχείων στο μοντέλο (std beta= 0,300, $p=0,029$). Συμπερασματικά, αυτή η μελέτη δείχνει μια σημαντική συσχέτιση μεταξύ της γονικής ψυχολογικής δυσφορίας και του άγχους στους νευροτυπικούς απογόνους σε οικογένειες με ΔΑΦ, υπογραμμίζοντας την ανάγκη παροχής των κατάλληλων υπηρεσιών σε όλα τα μέλη των οικογενειών με ΔΑΦ.

Διαγενεακή μάθηση και ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις σε παιδιά και άτομα μεγαλύτερης ηλικίας: μια συστηματική ανασκόπηση

Ε. Τσιλώνη¹, Ε. Δραγκιώτη², Μ. Γκούβα³ & Μ. Μέντης⁴

¹Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, ²Linköping University, ³Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ⁴Πανεπιστήμιο Πατρών

Η διαγενεακή μάθηση, ως μέρος της δια βίου μάθησης και εκπαίδευσης, περιλαμβάνει την αλληλεπίδραση, επικοινωνία και συνεργασία ατόμων διαφορετικών γενεών μέσα από σκόπιμες και οργανωμένες δραστηριότητες. Στόχος των διαγενεακών δραστηριοτήτων και των αντίστοιχων διαγενεακών προγραμμάτων είναι η ανάπτυξη δεξιοτήτων, γνώσεων και αξιών, η επίτευξη ποικίλων εκπαιδευτικών, κοινωνικών και ψυχολογικών στόχων και εν τέλει η προώθηση της «ενεργούς γήρανσης», της ένταξης δηλαδή των μεγαλύτερων ατόμων σε όλο το εύρος της κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής ζωής (World Health Organisation, 2002). Σκοπός της παρούσας συστηματικής ανασκόπησης ήταν η εξέταση των ψυχολογικών και κοινωνικών επιπτώσεων της διαγενεακής μάθησης σε παιδιά σχολικής ηλικίας (6 έως 12 ετών) και σε ενήλικες μεγαλύτερης ηλικίας (άνω των 60 ετών). Ακολουθήθηκε η μέθοδος της συστηματικής ανασκόπησης βάσει των οδηγιών του PRISMA (Page et al., 2021), συμπεριλαμβανομένων τόσο ποσοτικών όσο και ποιοτικών ερευνών. Οι ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων PubMed, Scopus, και ERIC διερευνήθηκαν έως την 28η Νοεμβρίου 2021, ενώ η ποιότητα των ερευνών αξιολογήθηκε με το Εργαλείο Αξιολόγησης Μικτών Μεθόδων (Mixed Methods Appraisal Tool, MMAT, Hong et al., 2018). Έντεκα μελέτες, βάσει των κριτηρίων εισαγωγής που είχαν ορισθεί εξαρχής, η πλειοψηφία των οποίων παρουσίασε σημαντικές επιδράσεις της διαγενεακής μάθησης σε ποικίλες ψυχολογικές και κοινωνικές διαστάσεις, όπως η βελτίωση των στάσεων των παιδιών απέναντι στα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, η αύξηση των επιπέδων χαράς και του ευ ζην καθώς και η μείωση των αισθημάτων κατάθλιψης και μοναξιάς σε άτομα μεγαλύτερης ηλικίας. Συμπερασματικά, όλες οι μελέτες ανέφεραν θετικά ψυχοκοινωνικά αποτελέσματα τόσο για τα παιδιά όσο και για τους μεγαλύτερους ενήλικες, αν και μεθοδολογικές ελλείψεις των ερευνών είναι υπό συζήτηση.

Αντιλήψεις των γονέων για τις αναπτυξιακές δεξιότητες των παιδιών τους με αναπτυξιακές διαταραχές

Π. Μπίμπο¹, Η. Καψοπούλου¹, Α. Παπουλίδη² & Α. Ράλλη¹

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Σύμφωνα με το βιοοικολογικό μοντέλο του Bronfenbrenner, το περιβάλλον μπορεί να επηρεάσει την ανάπτυξη των παιδιών. Η κατανόηση των αντιλήψεων των γονέων σχετικά με τις δεξιότητες των παιδιών τους με αναπτυξιακές διαταραχές μπορεί να συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση των αναγκών τόσο των παιδιών, αλλά και των γονέων. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθεί τις

αντιλήψεις των γονέων παιδιών με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) και με Νοτική Αναπηρία (ΝΑ) σε σχέση με τις αναπτυξιακές τους δεξιότητες. Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 105 γονείς, εκ των οποίων οι 77 είχαν παιδί με ΔΑΦ και οι 28 παιδί με ΝΑ ηλικίας 4-14 ετών. Σύμφωνα με τους γονείς, τα παιδιά με ΔΑΦ είχαν ιδιαίτερες ικανότητες στη χρήση νέων τεχνολογιών, ενώ τα παιδιά με ΝΑ στις διαπροσωπικές δεξιότητες. Στις γλωσσικές δεξιότητες, τα παιδιά και των δύο ομάδων είχαν τις υψηλότερες επιδόσεις στο λεξιλόγιο και τις χαμηλότερες στις δεξιότητες της συζήτησης. Στον τομέα των κοινωνικών δεξιοτήτων, τα παιδιά με ΔΑΦ σύμφωνα με τους γονείς τους αξιολογούνταν υψηλά στην αλληλεπίδρασή τους με τον δάσκαλο, ενώ πιο χαμηλά στις αλλαγές στη ρουτίνα. Από την άλλη πλευρά τα παιδιά με ΝΑ αξιολογούνταν θετικά ως προς τη σωματική επαφή και αρνητικά στην εναρμόνιση της συμπεριφοράς ανάλογα με το περιβάλλον. Σε σχέση με τις συναισθηματικές δεξιότητες, οι γονείς των παιδιών και από τις δύο ομάδες δήλωσαν ότι μπορούσαν να αναγνωρίζουν συναισθήματα, αλλά δυσκολεύονταν στον τομέα της ενσυναίσθησης. Σε σχέση με τις μαθησιακές δεξιότητες, τα παιδιά με ΔΑΦ είχαν καλύτερες επιδόσεις στις αριθμητικές πράξεις και λιγότερο καλές στην παραγωγή γραπτού λόγου, ενώ τα παιδιά με ΝΑ είχαν καλύτερες επιδόσεις στην ανάγνωση και λιγότερο καλές στην παραγωγή γραπτού λόγου. Τα αποτελέσματα της έρευνας συζητούνται σε σχέση με τις εκπαιδευτικές και κλινικές τους προεκτάσεις για την καλύτερη κατανόηση των αναγκών των παιδιών με ΔΑΦ και με ΝΑ.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 22 (ΑΙΘΟΥΣΑ B5)

Αντιλήψεις για τη σεξουαλικότητα και ζητήματα σεξουαλικής αγωγής

Προεδρείο: **Μ. Ντοροπούλου**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Αντιλήψεις και ανησυχίες γονέων εφήβων και νέων με ΔΑΦ σχετικά με τη σεξουαλική συμπεριφορά και εκπαίδευσή τους

Ε. Μ. Δημητροπούλου & Δ. Φιλιππάτου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι έφηβοι και οι νέοι με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) παρουσιάζουν σεξουαλικά ενδιαφέροντα και αναπτύσσουν σεξουαλικές συμπεριφορές σε αντιστοιχία με τους συνομηλίκους τους. Ωστόσο, φαίνεται ότι αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην έκφραση αυτών των ενδιαφερόντων και συμπεριφορών, καθώς και στη σύναψη συντροφικών σχέσεων. Επιπλέον, η επιστημονική κοινότητα τονίζει το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν οι γονείς ως πρωταρχική πηγή παροχής σεξουαλικής εκπαίδευσης των παιδιών τους. Όμως, οι γονείς εφήβων και νέων με ΔΑΦ αισθάνονται αβεβαιότητα για να επικοινωνήσουν πληροφορίες γύρω από τη σεξουαλικότητα. Η παρούσα έρευνα αποσκοπεί να διερευνήσει αρχικά τις αντιλήψεις των γονέων νεαρών ατόμων με ΔΑΦ σχετικά με τη σεξουαλική συμπεριφορά και εκπαίδευσή τους, στη συνέχεια τις ανάγκες τους ως προς τη διαχείριση ανάλογων ζητημάτων, και, τέλος, να αναδείξει θέματα που τους ανησυχούν. Πιο συγκεκριμένα, μελετήθηκαν οι αντιλήψεις 12 γονέων εφήβων και νέων με ΔΑΦ ηλικίας 15-22 ετών, υψηλής και μέσης λειτουργικότητας, μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων. Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων προκύπτει ότι οι τελευταίοι έχουν αναπτύξει υγιείς σεξουαλικές συμπεριφορές κι εκφράζουν απορίες σχετικά με τη σεξουαλικότητα, αλλά δεν έχουν λάβει σεξουαλική εκπαίδευση. Επίσης, δυσκολεύονται στη διατήρηση φιλικών σχέσεων και το ενδιαφέρον τους για το αντίθετο φύλο εκφράζεται από μακριά. Οι γονείς στηρίζουν τα παιδιά τους όσο μπορούν, αλλά αισθάνονται ανεπαρκείς να αναλάβουν το ρόλο του εκπαιδευτή και δηλώνουν την ανάγκη τους για ενημέρωση, υποστήριξη και καθοδήγηση. Η έρευνα καταλήγει στο συμπέρασμα πως ο τομέας της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης των εφήβων και νέων με ΔΑΦ χρειάζεται περαιτέρω διερεύνηση και ενίσχυση με την δημιουργία κατάλληλων προγραμμάτων εκπαίδευσης των νεαρών ατόμων, καθώς και συμβουλευτικής υποστήριξης και ψυχοεκπαίδευσης των γονέων.

Σεξιστικές αντιλήψεις νέων ενηλίκων στην Ελλάδα, σχέση με τις προσωπικές αξίες και τις πεποιθήσεις για τις ερωτικές σχέσεις

Μ. Ε. Παπανίκου & Α. Γκαρή

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα έρευνα, διερευνά τον σεξισμό μέσω της κλίμακας Αμφίθυμου σεξισμού (ASI) των Glick & Fiske (1996), στους νέους ενήλικες, με σκοπό να βρεθεί ο ρόλος που παίζουν κοινωνικο-δημογραφικοί παράγοντες όπως το φύλο, ο σεξουαλικός προσανατολισμός, η εκπαίδευση και ο τόπος κατοικίας στην υιοθέτηση σεξιστικών αντιλήψεων. Επιπλέον, μελετώνται οι προσωπικές αξίες των ατόμων, μέσω του αναθεωρημένου πορτρέτου Αξιών (PVQ-RR) των Schwartz et al., (2012) σε σχέση με την υιοθέτηση του αμφίθυμου σεξισμού. Τέλος, διερευνάτε η σχέση του αμφίθυμου σεξισμού, με διαφορές πεποιθήσεις των νέων ενηλίκων σχετικά με τις ερωτικές σχέσεις, όπως η πίστη σε μύθους για την ρομαντική αγάπη μέσω των Μύθων ρομαντικής αγάπης των Rodríguez et al., (2013), η προτίμηση σε χαρακτηριστικά συντρόφου που θεωρούνται ιδανικά για την σύναψη ερωτικών σχέσεων μέσω της Κλίμακας Ιδανικού συντρόφου (Ideal Partner) (Campbell et al., 2001), αλλά και ο τύπος προσκόλλησης που συνάπτουν στις ερωτικές τους σχέσεις, μέσω της σύντομης έκδοσης της Κλίμακας για τις στενές διαπροσωπικές σχέσεις (ECR-S), (Wei et al., 2007). Η συλλογή των

ερρωματολογίων διεξήχθη τον Ιανουαριο του 2021 μέσω μεθόδου χιονοστιβάδας και στην έρευνα συμμετείχαν 308 άτομα, 110 άνδρες και 198 γυναίκες, ηλικίας 18 έως 25 ετών. Τα ευρήματα έδειξαν ότι οι άνδρες και οι ετεροφυλόφιλοι σημείωσαν μεγαλύτερες βαθμολογίες αμφίθυμου σεξισμού. Ακόμη, τα άτομα που θεωρούν σημαντικές τις αξίες της παράδοσης, της δύναμης στους πόρους και της κοινωνικής ασφάλειας βρέθηκε ότι υιοθετούν περισσότερο τον αμφίθυμο σεξισμό ενώ τα άτομα που θεωρούν σημαντικές τις αξίες της παγκοσμιότητας είναι λιγότερο πιθανό να έχουν σεξιστικές αντιλήψεις. Όσον αφορά τις ερωτικές σχέσεις, φάνηκε ότι ο αμφίθυμος σεξισμός σχετίστηκε με την πίστη σε μύθους εξιδανίκευσης της αγάπης, και με την προτίμηση σε χαρακτηριστικά πόρων στους ερωτικούς συντρόφους.

Η διερεύνηση των παραγόντων που σχετίζονται με την ετοιμότητα των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης να διδάξουν θέματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στη δημόσια εκπαίδευση της Κύπρου

Β. Λουκαΐδου

Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Τα τελευταία χρόνια, είναι έκδηλο το ενδιαφέρον του επιστημονικού και εκπαιδευτικού κόσμου, για την εισαγωγή του μαθήματος της σεξουαλικής αγωγής (ΣΔ) στην εκπαίδευση. Παράλληλα, έχουν παρατηρηθεί έντονες συζητήσεις μεταξύ διαφόρων διεθνών οργανισμών και οργανωμένων φορέων για το εν λόγω θέμα. Η ΣΔ η οποία προσεγγίζεται ως μια εκπαιδευτική καινοτόμος παρέμβαση στα σχολεία στοχεύει στην ενδυνάμωση των παιδιών και των εφήβων για μια υπεύθυνη ζωή και στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη τους.

Οι γνώσεις, οι αντιλήψεις και η ετοιμότητα που έχουν οι εκπαιδευτικοί σε σχέση με τη διδασκαλία της ΣΔ θεωρούνται από τους σημαντικότερους παράγοντες της αποτελεσματικής ΣΔ. Η παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζει τα αποτελέσματα έρευνας στα πλαίσια διδακτορικής διατριβής, η οποία είχε ως στόχο τη διερεύνηση των παραγόντων της ετοιμότητας των εκπαιδευτικών της Δημοτικής Εκπαίδευσης που διδάσκουν το μάθημα Αγωγή Υγείας και των εκπαιδευτικών της Οικιακής Οικονομίας και Βιολογίας της Μέσης Εκπαίδευσης στη διδασκαλία των θεμάτων της ΣΔ στα δημόσια σχολεία της Κύπρου. Τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα της διδακτορικής διατριβής ήταν οι παράγοντες που επηρεάζουν το βαθμό ετοιμότητας των εκπαιδευτικών στη διδασκαλία θεμάτων ΣΔ και οι βασικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί στη διδασκαλία της ΣΔ.

Η μεθοδολογία η οποία εφαρμόστηκε για την πραγματοποίηση της έρευνας ήταν αυτή της μικτής προσέγγισης. Στην πρώτη φάση της έρευνας, συλλέχθηκαν δεδομένα από 318 εκπαιδευτικούς οι οποίοι συμπλήρωσαν ένα τυποποιημένο ερωτηματολόγιο. Στη δεύτερη φάση της έρευνας πραγματοποιήθηκε η συλλογή ποιοτικών δεδομένων μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων (N=25) σε ένα σκόπιμα επιλεγμένο δείγμα εκπαιδευτικών και σε εκπαιδευτικούς φορείς οι οποίοι είναι καθοριστικοί στην προώθηση της επιτυχημένης εφαρμογής της ΣΔ.

Τα αποτελέσματα των αναλύσεων υποδεικνύουν ότι οι βασικοί παράγοντες που επηρεάζουν την ετοιμότητα των εκπαιδευτικών να διδάξουν θέματα ΣΔ είναι ο μειωμένος διδακτικός χρόνος, ο φόβος για πιθανές αντιδράσεις των γονιών και μαθητών, οι προσωπικές/θρησκευτικές πεποιθήσεις, οι συντηρητικές στερεοτυπικές απόψεις καθώς και οι μειωμένες γνώσεις και δεξιότητες για τη διδασκαλία της ΣΔ.

Χρηματοδότηση: Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Μητρική αυταρχικότητα και σεξουαλικές πρακτικές - ο κρίσιμος ρόλος του δεσμού αποφυγής

Κ. Παπακώστα & Γ. Προδρομίτης

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να μελετήσει τη σχέση μητρικών στυλ ανατροφής και δημιουργίας σεξουαλικών απόψεων. Μελετήθηκε ακόμη ο ρόλος του δεσμού αποφυγής στη σχέση αυτή. Οι υποθέσεις της έρευνας ήταν: ο δεσμός αποφυγής επηρεάζει τις σεξουαλικές στάσεις με ρυθμιστή το φύλο και ο δεσμός αποφυγής λειτουργεί διαμεσολαβητικά στη σχέση μητρικής αυταρχικότητας και δημιουργίας σεξουαλικών απόψεων. Στην έρευνα συμμετείχαν 157 άνδρες και γυναίκες, 18-35 ετών, οι οποίοι συμπλήρωσαν ηλεκτρονικά ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς. Για τον έλεγχο των υποθέσεων χρησιμοποιήθηκαν αναλύσεις ρύθμισης και διαμεσολάβησης. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως το φύλο ρυθμίζει τη σχέση του δεσμού αποφυγής με την σωματική απόλαυση του σεξ καθώς ο δεσμός αποφυγής προβλέπει θετικά την άποψη για την σωματική απόλαυση του σεξ μόνο στους άνδρες. Σχετικά με το ύψος δεσμού αποφυγής βρέθηκε πως λειτουργεί διαμεσολαβητικά στις σχέσεις μητρικής μη επιτρεπτικότητας και σεξουαλικής ελευθεριότητας, μητρικής αυταρχικότητας και σεξουαλικής ελευθεριότητας και αξίας που προσδίδεται στο σεξ και μητρικής επιτακτικότητας με την αξία του σεξ. Τέλος, βρέθηκε πως η μητρική μη επιτρεπτικότητα προβλέπει αρνητικά την αξία που προσδίδεται στο σεξ χωρίς να διαμεσολαβεί ο δεσμός αποφυγής και ο δεσμός αποφυγής προβλέπει αρνητικά την ευθύνη για αντισύλληψη. Τα ευρήματα συζητούνται ως προς τη συνεισφορά τους στην κατανόηση του μητρικού ρόλου για την δημιουργία δεσμού και την σχέση τους με τις σεξουαλικές απόψεις και ως προς τη συμβολή τους στον εμπλουτισμό συμβουλευτικών και θεραπευτικών παρεμβάσεων.

Η σεξουαλική παρενόχληση στις εφηβικές σχέσεις και η παρέμβαση των εκπαιδευτικών ως παριστάμενοι σε τέτοια περιστατικά

Μ. Παπαδακάκη, Μ. Βελή, Μ.Ε. Κοτσογιάννη, Σ. Μπετεινάκη, Χ. Πασιαλή, Γ. Τζαμαλούκα & Ι. Χλιαουτάκης
Εργαστήριο Μελέτης Συμπεριφορών Υγείας & Οδικής Ασφάλειας (LaHeRS), Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο

Η βία και η σεξουαλική παρενόχληση στις εφηβικές γνωριμίες είναι ένα φαινόμενο, το οποίο παρόλο που έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις δεν φαίνεται να έχει μελετηθεί επαρκώς στην Ελλάδα, όπως επίσης και ο ρόλος των εκπαιδευτικών. Στην παρούσα μελέτη εκτιμήθηκε η πρόθεση ανάληψης δράσης και οι πρακτικές των εκπαιδευτικών της Περιφέρειας Κρήτης σε περιστατικά βίας ή/και σεξουαλικής παρενόχλησης μεταξύ των μαθητών, ως παριστάμενοι (bystanders) σε τέτοια περιστατικά. Επιπλέον, διερευνήθηκε ο βαθμός αποδοχής τέτοιων περιστατικών, τα εμπόδια στη διαχείριση και ο βαθμός ετοιμότητας απόκρισης των εκπαιδευτικών και των σχολικών μονάδων. Το δείγμα αποτέλεσαν 111 εκπαιδευτικοί της Β'θμιας Εκπαίδευσης, οι οποίοι κλήθηκαν να συμπληρώσουν ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, το οποίο κατασκευάστηκε έχοντας λάβει υπόψη την διεθνή βιβλιογραφία. Οι γυναίκες εκπαιδευτικοί είχαν αρκετά υψηλότερη συμμετοχή (69,7%) σε σύγκριση με τους άνδρες. Έγιναν όλες οι απαραίτητες στατιστικές δοκιμασίες κλιμάκων προκειμένου να ελεγχθεί η αξιοπιστία των απαντήσεων. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν υψηλή πρόθεση των εκπαιδευτικών για ανάληψη δράσης και απορριπτικές στάσεις ως προς αυτές τις συμπεριφορές {π.χ. «Αδιαφορώ για αγόρια που μιλούν στα κορίτσια με ασχημες σεξουαλικές εκφράσεις και υπονοούμενα» (12,7%) ή «Συζητώ με τους εφήβους για τις υγιείς σχέσεις» (87,1%), «Εκφράζω δυσαρέσκειά ακούγοντας αστεία για το σώμα μιας γυναίκας ή ενός άντρα» (92,7%), «Είμαι πολύ απασχολημένος για να παρέμβω» (2,8%) και «Δεν είναι δική μου ευθύνη να παρέμβω» (5,5%)}. Τέλος, ο μοναδικός παράγοντας που φάνηκε να επηρεάζει την πρόθεση των συμμετεχόντων να παρέμβουν ως παριστάμενοι σε ανεπιθύμητες συμπεριφορές των μαθητών, ήταν η προσλαμβανόμενη επάρκεια και αυτοαποτελεσματικότητα των συμμετεχόντων, η οποία βρέθηκε να συνδέεται με υψηλή πρόθεση για ανάληψη δράσης.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 23 (ΑΙΘΟΥΣΑ Γ1)

Γνωστική ανάπτυξη: Ο ρόλος των επιτελικών λειτουργιών

Προεδρείο: Γ. Ντρίτσος

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Η διερεύνηση της σχέσης του διδασκαλισμού των εκτελεστικών λειτουργιών και της εργαζόμενης μνήμης σε ενήλικο πληθυσμό. Μια συγκριτική μελέτη

Μ. Σοφολόγη¹, Ι. Παρτσουνίδου & Κ. Μέγαρη²

¹Δομή Ψυχοκοινωνικής Αποκατάστασης, 2ΚΔΑΠ ΑΜΕΑ

Σύγχρονες έρευνες υποστηρίζουν ότι η διγλωσσία και η πολυγλωσσία ενδεχομένως να συνδέονται με καλύτερες επιδόσεις σε γνωστικά έργα υποστηρίζοντας πιθανό γνωστικό πλεονέκτημα. Μελέτες δείχνουν ότι τα πολύγλωσσα και δίγλωσσα παιδιά σχολικής ηλικίας καθώς και υγιείς ενήλικες πολύγλωσσοι ή δίγλωσσοι σημειώνουν καλύτερες επιδόσεις σε έργα αξιολόγησης των εκτελεστικών λειτουργιών και της εργαζόμενης μνήμης σε σύγκριση με παιδιά και ενήλικες που μιλούν μια γλώσσα. Αντίστοιχα ευρήματα διαπιστώνονται σε διδασκαλικούς πληθυσμούς. Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση της σχέσης του διδασκαλισμού, των εκτελεστικών λειτουργιών και της εργαζόμενης μνήμης σε σύγκριση με τους μονόγλωσσους υγιείς ενήλικες. Δεύτερος στόχος της έρευνας ήταν η μελέτη της επίδρασης του διδασκαλισμού στην αναγνωστική κατανόηση της αγγλικής ως δεύτερης ξένης γλώσσας σε σύγκριση με μονόγλωσσους συμμετέχοντες. Για τις ανάγκες της έρευνας εξετάστηκαν συνολικά 60 ενήλικες οι οποίοι χωρίστηκαν σε δυο ομάδες. Στην πειραματική ομάδα συμμετείχαν ηλικίας 30 διδασκαλικοί Έλληνες Κυπριακής καταγωγής ηλικίας 19-29 ετών (Μ.Ο.=23,20, Τ.Α.=2,80) ενώ η πειραματική ομάδα αποτελούνταν από μονόγλωσσους ενήλικες Ελληνικής καταγωγής ηλικίας από 19 έως 29 έτη (Μ.Ο.=23,20, Τ.Α.=2,80). Χρησιμοποιήθηκαν τα έργα Σειριακής και Αντίστροφης Ανάκλησης Ψηφίων (Digit Span), η δοκιμασία Λεκτικής Ευχέρειας (Verbal Fluency task), το έργο εκτελεστικών λειτουργιών (Stroop Test). Η αναγνωστική κατανόηση αξιολογήθηκε με τρία κείμενα από το International English Language Testing System (IELTS). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η πειραματική ομάδα σημείωσε υψηλότερες επιδόσεις στα έργα μέτρησης της εργαζόμενης μνήμης και των εκτελεστικών λειτουργιών σε σύγκριση με τους μονόγλωσσους ενήλικες. Αντίστοιχα υψηλότερες επιδόσεις κατέγραψαν οι διδασκαλικοί συμμετέχοντες/ουσες στα έργα αξιολόγησης της αναγνωστικής κατανόησης. Τα ευρήματα της μελέτης επιχειρούν να ερμηνεύσουν ένα πιθανό γνωστικό πλεονέκτημα σε διδασκαλικό πληθυσμό.

Κλίμακα Αξιολόγησης των Επιτελικών Λειτουργιών (BRIEF-SR) στην εφηβική ηλικία:

Αναπτυξιακά δεδομένα και ψυχομετρικός έλεγχος

Β. Παπαχρήστου, Α. Ράλλη, Φ. Πολυχρόνη & Π. Ρούσσο

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι επιτελικές λειτουργίες αφορούν σε μια σειρά ψυχολογικών διαδικασιών, που επιτρέπουν στους εφήβους να έχουν συνειδητό έλεγχο της σκέψης τους και των πράξεων τους, ώστε να ρυθμίζουν τη συμπεριφορά τους προς την επίτευξη ενός στόχου. Σκοπός της

παρούσας μελέτης ήταν ο ψυχομετρικός έλεγχος της Κλίμακας Αξιολόγησης των Επιτελικών Λειτουργιών (BRIEF-SR) καθώς και η περιγραφή αναπτυξιακών δεδομένων. Συμμετείχαν 345 έφηβοι τυπικής ανάπτυξης ηλικίας 11-14 ετών (N=174) και 15-18 ετών (N=171). Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να αυτοαξιολογήσουν τις επιτελικές τους λειτουργίες και πιο συγκεκριμένα τον έλεγχο αναστολής, την ευελιξία (γνωστική & συμπεριφοράς), τη ρύθμιση συναισθημάτων, την εργαζόμενη μνήμη, την επίβλεψη, το σχεδιασμό-οργάνωση, την οργάνωση του οπτικού υλικού και την εκπλήρωση των σύνθετων υποχρεώσεών τους. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα η κλίμακα χαρακτηρίστηκε από υψηλή αξιοπιστία τόσο ως προς την εσωτερική συνοχή όσο και σε σχέση με την αξιοπιστία σε επίπεδο εξέτασης-επανεξέτασης. Επιπλέον βρέθηκε ότι η ηλικιακή ομάδα των 15-18 ετών εμφάνισε ιεραρχικά καλύτερες επιδόσεις α) στην ευελιξία της συμπεριφοράς β) τη ρύθμιση συναισθημάτων γ) την εκπλήρωση σύνθετων υποχρεώσεων και ε) την εργαζόμενη μνήμη, ενώ χαμηλότερες επιδόσεις σημείωσε α) στη γνωστική ευελιξία, β) την οργάνωση οπτικού υλικού και γ) τον έλεγχο αναστολής. Οι έφηβοι 11-14 εμφάνισαν ιεραρχικά καλύτερες επιδόσεις α) στη ρύθμιση συναισθημάτων β) στην ευελιξία της συμπεριφοράς, γ) στη γνωστική ευελιξία και ε) στην εργαζόμενη μνήμη, ενώ παρουσίασαν ιεραρχικά χαμηλότερες επιδόσεις α) στην εκπλήρωση σύνθετων υποχρεώσεων, β) στο σχεδιασμό-οργάνωση, γ) στον έλεγχο αναστολής και γ) στην οργάνωση οπτικού υλικού. Επίσης, συνολικά τα κορίτσια εμφάνισαν στατιστικά σημαντικά υψηλότερες επιδόσεις στις περισσότερες επιτελικές λειτουργίες (έλεγχος αναστολής, ευελιξία, εργαζόμενη μνήμη, σχεδιασμός-οργάνωση, ρύθμιση των συναισθημάτων και στο σχεδιασμό-οργάνωση) σε σχέση με τα αγόρια. Τα ευρήματά της παρούσας έρευνας συζητούνται σε σχέση με τη θεωρία των Zelazo & Müller (2002), Zelazo et al (2004, 2005). αλλά και σε σχέση με τις ερευνητικές και εκπαιδευτικές προεκτάσεις τους.

Ο προβλεπτικός ρόλος της εργαζόμενης μνήμης στην επίλυση προβλημάτων σε παιδιά με και χωρίς ειδικές αναγνωστικές δυσκολίες

A. Χιδερίδου-Μανδαρή & Σ. Παντελιάδου
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η επίλυση προβλημάτων αποτελεί κυρίαρχη μαθηματική δυσκολία για τα παιδιά με Ειδικές Αναγνωστικές Δυσκολίες (ΕΑΔ), ωστόσο, τα ερευνητικά δεδομένα για την επίδραση γνωστικών παραγόντων, όπως είναι η εργαζόμενη μνήμη, στην επίλυσή τους είναι ασαφή και περιορισμένα. Με την παρούσα έρευνα επιδιώχθηκε να διερευνηθεί ο προβλεπτικός ρόλος της εργαζόμενης μνήμης στην επίλυση μαθηματικών προβλημάτων σε παιδιά με και χωρίς ΕΑΔ. Στην έρευνα συμμετείχαν 134 παιδιά με ΕΑΔ και 147 παιδιά τυπικής ανάπτυξης από τις Β', Δ' και ΣΤ' τάξεις. Για τον έλεγχο της επίδοσης στην επίλυση προβλημάτων χορηγήθηκαν έξι προβλήματα (τέσσερα απλά και δύο σύνθετα), ενώ η εργαζόμενη μνήμη εξετάστηκε με τέσσερα έργα (δύο για το φωνολογικό κύκλωμα και το οπτικοχωρικό σημειωματάριο, αντίστοιχα και δύο για τον κεντρικό επεξεργαστή). Από τις ιεραρχικές γραμμικές παλινδρομήσεις που διεξήχθησαν, φάνηκε ότι η εργαζόμενη μνήμη συνέβαλε στην πρόβλεψη της επίδοσης των παιδιών και των δύο ομάδων. Ωστόσο, σημειώθηκαν διαφοροποιήσεις ως προς τον προβλεπτικό ρόλο των υποσυστημάτων της σε κάθε τάξη και ομάδα. Στη Β' τάξη, το οπτικοχωρικό σημειωματάριο αποτέλεσε τον μοναδικό προβλεπτικό παράγοντα της επίδοσης των παιδιών με ΕΑΔ, ενώ το φωνολογικό κύκλωμα και ο κεντρικός επεξεργαστής πρόβλεψαν μοναδικά και ανεξάρτητα την επίδοση των παιδιών τυπικής ανάπτυξης. Στη Δ' τάξη, το οπτικοχωρικό σημειωματάριο πρόβλεψε καλύτερα την επίδοση των παιδιών τυπικής ανάπτυξης, ενώ στη ΣΤ' τάξη η επίδοση των παιδιών με ΕΑΔ ερμηνεύτηκε καλύτερα από το σύνολο της εργαζόμενης μνήμης. Η επίδοση στην Επίλυση προβλημάτων των παιδιών με ΕΑΔ στη Δ' τάξη αλλά και με τυπική ανάπτυξη στη ΣΤ' τάξη δεν προβλέφθηκε από κανένα υποσύστημα της εργαζόμενης μνήμης. Οι μεταβολές που καταγράφονται ως προς την προβλεπτική ισχύ των υποσυστημάτων της εργαζόμενης μνήμης ερμηνεύονται με βάση τον τρόπο παρουσίας των προβλημάτων στις δύο ομάδες, καθώς και τις ανάγκες αξιοποίησης της εργαζόμενης μνήμης σε απλά και σύνθετα προβλήματα.

Ο ρόλος του φύλου στη συναισθηματική κατάσταση και τις εκτελεστικές λειτουργίες σε υγιείς ενήλικες

M. Σοφολόγη, K. Μέγαρη, Γ. Ντρίτσος, A. Στεφανίδου, E. Κωνσταντινοπούλου & A.X. Μαλεγιαννάκη
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Οι Εκτελεστικές Λειτουργίες θεωρούνται από τις πλέον περίπλοκες νοητικές λειτουργίες, οι οποίες βοηθούν το άτομο να προσαρμόζεται σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον, αλλάζοντας τη νοητική του κατάσταση και αναστέλλοντας παράλληλα τις μη κατάλληλες συμπεριφορές. Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση των σχέσεων και το ρόλο του φύλου, μεταξύ της τρέχουσας συναισθηματικής κατάστασης υγιών ενηλίκων και των επιδόσεών τους σε έργα εκτελεστικής λειτουργίας. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 150 ενήλικες (N = 73 γυναίκες) ηλικίας από 18 έως 60 ετών (ΜΟ ηλικίας= 42 έτη, ΤΑ ηλικίας = 1.48 έτη). Στις/στους συμμετέχουσες/οντες χορηγήθηκαν έργα εκτελεστικής λειτουργίας, όπως η Δοκιμασία Λεκτικής Ροής, το Άμεσο Μνημονικό Πεδίο Αριθμών και η Δοκιμασία Κατονομασίας Χρωμάτων-Λέξεων του Stroop. Για την αξιολόγηση της συναισθηματικής κατάστασης χορηγήθηκε ο Κατάλογος Θετικού και Αρνητικού Θυμικού. Για τον έλεγχο των σχέσεων μεταξύ συναισθηματικής κατάστασης και εκτελεστικής λειτουργίας, υπολογίστηκαν οι συντελεστές συνάφειας Pearson's r μεταξύ των επιδόσεων στα εκτελεστικά έργα και τη βαθμολογία στον κατάλογο για το θυμικό. Τα αποτελέσματα έδειξαν στατιστικώς σημαντική θετική συσχέτιση ανάμεσα στα θετικά συναισθήματα και την επίδοση στα εκτελεστικά έργα.

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ I

ΧΩΡΟΣ Α

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 1

Αναπτυξιακή Ψυχολογία

Διερεύνηση της σχέσης των γραφοκινητικών δεξιοτήτων με τις προαναγνωστικές δεξιότητες στο νηπιαγωγείο

Ι. Κραγιοπούλου¹, Μ. Λουάρν², Μαρία Χαλμπέ², Φ. Μπονώτη² & Φ. Βλάχος²
 1Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Α΄ Αθήνας, 2Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η γραφή και η ανάγνωση αποτελούν δυο όψεις του γραπτού λόγου, η σχέση των οποίων έχει μελετηθεί αρκετά την τελευταία δεκαετία. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η εξέλιξη των δεξιοτήτων γραφής και ανάγνωσης από την προσχολική στην πρώτη σχολική ηλικία καθώς μέσα από τη διερεύνηση της σχέσης αυτής μπορεί να καταστεί δυνατή η ανεύρεση παραγόντων για την έγκαιρη ανίχνευση μαθησιακών δυσκολιών. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των γραφοκινητικών και των προαναγνωστικών δεξιοτήτων στο Νηπιαγωγείο. Στην έρευνα συμμετείχαν 39 τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά (4-6 ετών). Στους συμμετέχοντες χορηγήθηκαν ατομικά η Κλίμακα Αξιολόγησης Γραφοκινητικών Δεξιοτήτων (ΚΑΓΔ) και οι δοκιμασίες φωνολογικής επίγνωσης και βραχύχρονης μνήμης φωνολογικών πληροφοριών από το Εργαλείο Ανίχνευσης και Διερεύνησης Αναγνωστικών Δυσκολιών στο Νηπιαγωγείο και την Α΄-Β΄ Δημοτικού. Τα αποτελέσματα έδειξαν στατιστικά σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στην ανάπτυξη γραφοκινητικών και προαναγνωστικών δεξιοτήτων. Εντοπίστηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα ηλικιακά μεγαλύτερα και στα μικρότερα παιδιά στην επίδοση σε γραφοκινητικές και προαναγνωστικές δοκιμασίες, όπου τα μεγάλα νήπια παρουσίασαν σημαντικά καλύτερη επίδοση και στους δυο τύπους δραστηριοτήτων συγκριτικά με τα μικρότερα νήπια. Οι διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα δυο φύλα στην επίδοση σε γραφοκινητικές και προαναγνωστικές δεξιότητες στο Νηπιαγωγείο δεν είναι στατιστικά σημαντικές. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας επιβεβαιώνουν τις διαφοροποιήσεις στην επίδοση σε γραφοκινητικές και προαναγνωστικές δεξιότητες ανάμεσα σε μεγαλύτερα και μικρότερα παιδιά, όπως επίσης και η ύπαρξη σχέσης ανάμεσα στην ανάπτυξη γραφοκινητικών και προαναγνωστικών δεξιοτήτων. Τα ευρήματα της έρευνας σχολιάζονται με βάση σχετικές συμπεριφορικές έρευνες αλλά και σύγχρονα νευροεπιστημονικά δεδομένα που υποστηρίζουν την σχέση γραφής και ανάγνωσης.

Περιέργεια και ανταμοιβή ως κίνητρα για δράση κατά την ανάπτυξη: Κινητικά δεδομένα αποκαλύπτουν διαφορές στη λήψη αποφάσεων στη σχολική ηλικία

Π. Μπούνια-Μαστρογιάννη, R. Cooper & D. Mareschal
 Birkbeck College, University of London

Η στοχευμένη δράση αποσκοπεί συνήθως σε αποτελέσματα με κάποια προσδοκώμενη εξωτερική αξία. Ωστόσο, οι άνθρωποι αποδίδουν επίσης αξία στη γνώση που μπορούν να αποκτήσουν από τον κόσμο και αλληλεπιδρούν με το περιβάλλον τους με κίνητρο τις ευκαιρίες για μάθηση – ένα κίνητρο που συχνά ονομάζεται περιέργεια. Έχει προταθεί ότι το επίπεδο ρύθμισης της δράσης και της προσοχής από την περιέργεια μειώνεται σταδιακά από τη βρεφική ηλικία έως την ενηλικίωση, αλλά μπορεί επίσης να ποικίλλει ως συνάρτηση των ατομικών γνωστικών δεξιοτήτων (ιδιαίτερα των εκτελεστικών λειτουργιών) και των πιο σταθερών προτιμήσεων προς την αβεβαιότητα και την πολυπλοκότητα. Στην έρευνά μας, στοχεύσαμε να συλλάβουμε σε πραγματικό χρόνο πράξεις που είχαν ως κίνητρο κάποια εξωτερική επιβράβευση ή πληροφορίες και να εξετάσουμε πώς μπορούν οι παράμετροί τους να προβλεφθούν με βάση την ηλικία και τις ατομικές διαφορές. Εξετάσαμε πώς παιδιά ηλικίας 5-7 ετών, 13-15 ετών και ενήλικες επέλεξαν μεταξύ διαφορετικών επιλογών για αλληλεπίδραση, όταν αυτές οι επιλογές οδηγούσαν είτε στην επίτευξη ενός ανταποδοτικού στόχου, είτε σε πληροφορίες που έλειπαν, είτε σε νέες εμπειρίες. Εξετάσαμε πώς ο ανταγωνισμός μεταξύ αυτών των επιλογών αντικατοπτρίστηκε στα σχέδια δράσης σε πραγματικό χρόνο. δηλ. στις συγκεκριμένες κινήσεις των χεριών ενώ οι συμμετέχοντες έκαναν τις επιλογές τους, καθώς αναμέναμε μια μεγαλύτερη επίδραση του κινήτρου της περιέργειας στη νεότερη ομάδα ακόμα και όταν οι τελικές επιλογές τους διέφεραν. Οι συμμετέχοντες ολοκλήρωσαν ένα διαδικτυακό έργο λήψης αποφάσεων καθώς καταγράφαμε τις θέσεις του ποντικιού, δύο έργα προτίμησης ερεθίσματος με διαφορετικά επίπεδα αβεβαιότητας και πολυπλοκότητας και τρία τυπικά έργα εκτελεστικών λειτουργιών. Τα αποτελέσματα έδειξαν μεγαλύτερη προτίμηση για νέα ερεθίσματα στα παιδιά. Οι προτιμήσεις πολυπλοκότητας και αβεβαιότητας, καθώς και η λειτουργική μνήμη προέβλεψαν τις επιλογές των συμμετεχόντων. Επιπλέον, οι χρονικές παράμετροι από την ανάλυση της κίνησης των χεριών έδειξαν μεγαλύτερη σύγκρουση μεταξύ ανταμοιβής και καινοτόμων εμπειριών στα παιδιά, αποκαλύπτοντας αντικρουόμενα κίνητρα στο συγκεκριμένο δίλημμα.

Αντικοινωνική συμπεριφορά: Εξετάζοντας τους γενετικούς, ψυχοφυσιολογικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες

Γ. Ζαχαράκη, Μ. Πετρίδου, Α. Λόρδος, Π. Σταυρινίδης & Κ. Φάντης

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η Αντικοινωνική Συμπεριφορά είναι ένα ετερογενές φαινόμενο, που παρουσιάζεται νωρίς στη ζωή των ατόμων, γνωστή και ως Διαταραχή Διαγωγής (Conduct Disorder) (APA, 2013). Αν και αυτές οι συμπεριφορές αναμένονται να υποχωρήσουν καθώς ένα άτομο μεγαλώνει, υπάρχει ένα ποσοστό των παιδιών που συνεχίζει να παρουσιάζει αντικοινωνικά μοτίβα συμπεριφοράς ακόμη και στη μετέπειτα ζωή, σε συνδυασμό με υψηλά επίπεδα προσωπικών δυσλειτουργικών μοτίβων συμπεριφοράς και πρόκληση δυσφορίας στον κοινωνικό περίγυρο, καθώς και μειωμένη ποιότητα ζωής.

Οι μέχρι τώρα μελέτες έχουν προσδιορίσει διάφορους παράγοντες που διαφαίνεται να συμβάλλουν στην εμφάνιση των εν λόγω συμπεριφορών. Συγκεκριμένα, μελέτες γενετικής (πολυμορφισμοί στο DNA) (Pavlov et al., 2012) και ψυχοφυσιολογίας (e.g. heart rate variability) (Fanti et al., 2016) παρείχαν ενδείξεις για πιθανές συσχετίσεις σχετικά με αυτούς τους φαινότυπους, ωστόσο μερικές από αυτές παραθέτουν μικτά αποτελέσματα. Οι περιβαλλοντικοί παράγοντες, συμπεριλαμβανομένης της ψυχοπαθολογίας των γονέων και των γονικών πρακτικών, επιδεικνύουν επίσης σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη και διατήρηση αντικοινωνικών συμπεριφορών (Labella, & Masten, 2017).

Η μελέτη, η οποία διεξάγεται στα πλαίσια διδακτορικής διατριβής, επικεντρώνεται στην εξέταση του τρόπου με τον οποίο οι γενετικοί, ψυχοφυσιολογικοί και περιβαλλοντικοί παράγοντες μπορούν να εξηγήσουν πιθανά αναπτυξιακά μονοπάτια στην εμφάνιση αντικοινωνικών συμπεριφορών και τους υπο-τύπους τους. Το δείγμα αποτελείται από 210 έφηβους, οι οποίοι μέσω του πρωτοκόλλου συνέντευξης Conduct Problems Diagnostic Interview for the DSM-5 (CPDI-5) ανιχνεύτηκε κατά πόσο παρουσιάζουν αυτές τις συμπεριφορές. Έχει συλλεχθεί από αυτούς βιολογικό δείγμα (σιέλου) με σκοπό να αναλυθούν τα γονίδια που σχετίζονται με την Αντικοινωνική Συμπεριφορά. Το ίδιο δείγμα κλήθηκε για μέτρηση ψυχοφυσιολογικών μετρήσεων (στο πώς αποκρίνεται σε διάφορα αρνητικά και θετικά συναισθηματικά ερεθίσματα). Τα αποτελέσματα θα εστιάζονται στους πολυμορφισμούς γονιδίων, στις ψυχοφυσιολογικές μετρήσεις και στα συμπεριφορικά δεδομένα (συμπλήρωση ερωτηματολογίων), σε μια προσπάθεια να εξηγηθεί η ανομοιογένεια που παρατηρείται στο φαινόμενο της αντικοινωνικής συμπεριφοράς, συμβάλλοντας έτσι στην ανάπτυξη στοχευμένων κλινικών παρεμβάσεων.

Χρηματοδότηση: This research was partially funded by Youth Board of Cyprus and the program “Youth in action”.

Κοινωνική και ιατρική προσέγγιση της έννοιας της αναπηρίας στις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις παιδιών χωρίς αναπηρία

Ε. Μαγγίνα & Φ. Μπονώτη

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σκοπός της έρευνας ήταν να διερευνήσει τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά τυπικής ανάπτυξης αναπαριστούν σχεδιαστικά την έννοια της αναπηρίας. Πιο συγκεκριμένα, εξετάστηκε αν τα σχέδια των παιδιών χωρίς αναπηρία αντανακλούν μία κοινωνική ή ιατρική προσέγγιση, αν δηλαδή αναδεικνύουν κοινωνικοπολιτισμικούς παράγοντες ως εμπόδια ομαλής δράσης των ατόμων με αναπηρία ή αναπαριστούν την αναπηρία ως ένα τραγικό συμβάν ή προσωπικό πρόβλημα και τα οργανικά ελαττώματα ως αίτια περιορισμού. Στην έρευνα συμμετείχαν 87 παιδιά (48 κορίτσια, 39 αγόρια) ηλικίας 8 έως 12 ετών. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να δημιουργήσουν δύο σχέδια σε σχέση με την καθημερινή ζωή ενός συνομήλικου παιδιού: Να σχεδιάσουν «ένα παιδί με αναπηρία να κάνει κάτι» και «ένα παιδί να κάνει κάτι» (σχέδιο ελέγχου). Τα σχέδια κωδικοποιήθηκαν ως προς τέσσερις διαστάσεις: (α) Αντίληψη του βιώματος: Προσωπική τραγωδία ή κοινωνική καταπίεση, (β) Εμπόδια: Ατομικά ή Κοινωνικά, (γ) Δράση: Παθητική κατάσταση ή Ενεργητική εμπλοκή, και (δ) Πλαίσιο: Διαχωριστικό ή Συμπεριληπτικό. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν ότι η ιατρική προσέγγιση κυριάρχησε στις σχεδιαστικές αναπαραστάσεις των παιδιών, καθώς οι συμμετέχοντες απεικόνισαν ως εμπόδια συμμετοχής και λειτουργικότητας ατομικούς παράγοντες, όπως την «έλλειψη» ενός μέρους του σώματος ή την απώλεια κάποιας αίσθησης, ενώ οι πιθανές δυσκολίες και οι περιορισμοί στην κοινωνική αλληλεπίδραση αποτυπώθηκαν ως απόρροια της προσωπικής μειονεξίας του αναπήρου ατόμου. Από την άλλη πλευρά, αρκετά παιδιά συμπεριέλαβαν στα σχέδιά τους την εμπλοκή των ατόμων με αναπηρία σε δραστηριότητες, ενώ λιγότερα ανέδειξαν μία παθητική κατάσταση των αναπήρων. Τέλος, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων απεικόνισε ένα απομονωμένο πλαίσιο δράσης των αναπήρων, ενώ με μικρότερη συχνότητα εμφανίστηκαν δείκτες κοινωνικής προσέγγισης που σχετίζονταν με ένα συμπεριληπτικό πλαίσιο όπου άτομα με και χωρίς αναπηρία συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν.

Η σύνδεση του αναλφαβητισμού με το κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον στην παιδική ηλικία

Μ. Αποστολοπούλου

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Το ζήτημα που μελετήθηκε στην παρούσα έρευνα αφορά τον τρόπο που συνδέονται οι κοινωνικοοικονομικές συνθήκες στην παιδική ηλικία με τη μόρφωση του ατόμου και τη μετέπειτα σταδιοδρομία του. Σκοπός της ήταν να επιβεβαιωθεί η υπόθεση πως η παιδική ηλικία συνδέεται με το φαινόμενο του αναλφαβητισμού. Συγκεκριμένα, διεξήχθη πειραματική ποσοτική έρευνα σε μία μικρή αγροτική

κοινότητα, της οποίας ορισμένοι κάτοικοι επιλέχθηκαν ως συμμετέχοντες. Οι συμμετέχοντες διακρίθηκαν βάσει των δημογραφικών τους χαρακτηριστικών, του μορφωτικού τους επιπέδου και του κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντός τους, με έμφαση στην παιδική ηλικία των ίδιων και των γονέων τους. Τα αποτελέσματα της έρευνας υποδεικνύουν μία σημαντική διαφοροποίηση στο μορφωτικό επίπεδο και τη μετέπειτα επαγγελματική και κοινωνικοοικονομική εξέλιξη των συμμετεχόντων αναφορικά με το βαθμό αστικοποίησης και τη ποιότητα ζωής των οικογενειών τους και επιβεβαιώνουν την υπόθεση πως οι συνθήκες ανατροφής κατά την παιδική ηλικία του ατόμου συνδέονται με το μορφωτικό του επίπεδο.

Μιλώντας σε δίδυμα και μη δίδυμα βρέφη: Διαισθητική μητρική ομιλία από τον 2ο έως τον 4ο μήνα ζωής

Μ. Μαρκοδημητράκη & Θ. Κοκκινάκη
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Συγκριτικές μελέτες για τη διαισθητική μητρική ομιλία (ΔΜΟ) σε δίδυμα και μη δίδυμα βρέφη έχουν δείξει ποιοτικές αλλά και ποσοτικές διαφορές στην ομιλία που απευθύνουν οι μητέρες στα βρέφη τους στις μεταξύ τους δυαδικές αλληλεπιδράσεις. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να συγκρίνουμε τη ΔΜΟ μητέρων απέναντι στα δίδυμα και μη δίδυμα βρέφη τους στους κόλπους της ελληνικής οικογένειας. Στην έρευνα συμμετείχαν εννέα (9) πρωτότοκα διζυγωγικά δίδυμα βρέφη και εννέα (9) μη δίδυμα βρέφη με τις μητέρες τους. Οι επτάλεπτες δυαδικές ελεύθερες παιγνιώδεις αλληλεπιδράσεις των δίδυμων και μη δίδυμων βρεφών με τις μητέρες τους από τον 2ο έως τον 6ο μήνα βιντεοσκοπήθηκαν και μικροαναλύθηκαν. Τα αποτελέσματα έδειξαν ποιοτικές αλλά και ποσοτικές ομοιότητες στην ομιλία των μητέρων στα βρέφη της κάθε ομάδας (δίδυμα – μη δίδυμα) οι οποίες ήταν περισσότερες από τις διαφορές οι οποίες εντοπίστηκαν. Συγκεκριμένα, ομοιότητες βρέθηκαν στη συχνότητα των θεματικών ενοτήτων παρόλο που η διάρκεια της μητρικής ομιλίας στις αλληλεπιδράσεις μητέρων-μη δίδυμων βρεφών ήταν εκτενέστερη στις θεματικές ενότητες που έκαναν επίκληση στο συναίσθημα και την προσοχή των βρεφών. Ωστόσο, οι μητέρες και των δύο ομάδων ανταποκρίθηκαν με παρόμοιο τρόπο στις υπόλοιπες υπό μελέτη εσωτερικές καταστάσεις του βρέφους. Στις θεματικές ενότητες όπου οι μητέρες διδύμων επικαλούνταν την προσοχή των βρεφών τους, αναδείχθηκαν διαφορές σε κρίσιμες περιόδους για την ανάπτυξη της προσοχής τους. Τα αποτελέσματα συζητούνται στα πλαίσια της θεωρίας της έμφυτης διυποκειμενικότητας και της ευαισθησίας με την οποία οι μητέρες διδύμων και μη δίδυμων βρεφών ανταποκρίνονται στις εκφράσεις των βρεφών τους. Η παρούσα έρευνα αναδεικνύει το γεγονός ότι η μητρότητα είναι πάνω από τη διδυμία, παρά τις αυξημένες απαιτήσεις της στην περίπτωση των διδύμων.

Άνθρωποι και ζώα κατά την πανδημία COVID-19: Αντιλήψεις και στάσεις ενηλίκων προς τα ζώα συντροφιάς

Μ. Μαρκοδημητράκη, Μ. Λιναρδάκης & Μ. Κυπριωτάκη
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σύγχρονα ερευνητικά δεδομένα έχουν δείξει ότι η κηδεμονία ενός ζώου σχετίζεται με την ευεξία που προσφέρει στον κηδεμόνα του. Ιδιαίτερα σε συνθήκες πανδημίας έχει βρεθεί ότι οι άνθρωποι τείνουν, μεταξύ άλλων, να αναζητούν παρηγοριά και ανακούφιση προκειμένου να μειώσουν τον πόνο, σωματικό και ψυχικό, στην επαφή με τα ζώα. Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν: 1) η ανίχνευση της ποιότητας των αλληλεπιδράσεων ενηλίκων με τα ζώα συντροφιάς κατά την περίοδο της πανδημίας COVID-19, των αντιλήψεων και των στάσεων των ενηλίκων απέναντι σε αυτά, των πιθανών επιδράσεων της πανδημίας στη διαμόρφωσή τους και των προβληματισμών των ενηλίκων όσον αφορά στη μετάδοση του COVID-19 μέσω των ζώων συντροφιάς καθώς και 2) ο εντοπισμός τυχόν διαφορών στις επιπτώσεις της πανδημίας ανά φύλο, ηλικιακή ομάδα και κηδεμονία ζώου συντροφιάς. Στην έρευνα συμμετείχαν 787 ενήλικες από την Ελλάδα στους οποίους χορηγήθηκε ηλεκτρονικά σχετική κλίμακα στάσεων για τα ζώα συντροφιάς. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι θετικές αλλά και οι αρνητικές στάσεις που είχαν οι ερωτώμενοι απέναντι στα ζώα συντροφιάς, διατηρήθηκαν και κατά την περίοδο της πανδημίας. Όσοι μάλιστα είχαν αρνητικές στάσεις, επέρριπταν ευθύνες στα ζώα για τη μετάδοση του ιού στους ανθρώπους. Η παρούσα μελέτη αναδεικνύει τα οφέλη από την αλληλεπίδραση των ενηλίκων με τα ζώα συντροφιάς, ιδιαίτερα όταν επικρατούν αντίξοες συνθήκες. Η αλλαγή των αρνητικών στάσεων σε θετικές απέναντι στα ζώα συντροφιάς, η ενημέρωση για τα οφέλη από τη συνύπαρξή τους με αυτά, η ενίσχυση της ενσυναίσθησης και η ενημέρωση για την κακοποίησή τους καθώς και τρόποι αντιμετώπισής της αποτελούν σημαντικά πεδία για έρευνα και υλοποίηση κατάλληλων προγραμμάτων παρέμβασης.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 2

Ο ρόλος της οικογένειας στην ανάπτυξη

Ο ρόλος της ενθουμούμενης γονεϊκής ανατροφής στην ανάπτυξη της αποδοχής του εαυτού την περίοδο της αναδυόμενης ενηλικίωσης

Α. Πασχαλίδου & Κ. Κούτρα

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η ποιότητα της σχέσης του γονέα με το παιδί και η ανατροφή που έχει λάβει το άτομο κατά την παιδική του ηλικία διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο για την ανάπτυξη της αποδοχής του εαυτού κατά την περίοδο της αναδυόμενης ενηλικίωσης. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση της σχέσης της ενθουμούμενης γονεϊκής ανατροφής με την αυτοεκτίμηση την περίοδο της αναδυόμενης ενηλικίωσης. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 700 νεαροί ενήλικες, εκ των οποίων 444 γυναίκες (63,4%) και 256 άνδρες (36,6%), με μέσο όρο ηλικίας τα 22.05 έτη (Τ.Α.±2.92 έτη). Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια για την εκτίμηση του ενθουμούμενου τρόπου γονεϊκής ανατροφής ως προς τις διαστάσεις της συναισθηματικής ζεστασίας, της απόρριψης και της υπερπροστασίας, (Egna Minnen Beträffande Uppfostran, Short form) και την αυτοεκτίμηση (Κλίμακα Αυτοεκτίμησης του Rosenberg). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι άνδρες ανέφεραν υψηλότερα επίπεδα αυτοεκτίμησης σε σχέση με τις γυναίκες και χαμηλότερα επίπεδα μητρικής συναισθηματικής ζεστασίας, ενώ δεν διαπιστώθηκαν σημαντικές διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών σχετικά με τη γονεϊκή απόρριψη και την υπερπροστασία. Η πατρική και η μητρική απόρριψη συσχετίστηκαν αρνητικά με την αυτοεκτίμηση στην νεαρή ενήλικη ζωή, ενώ η γονεϊκή συναισθηματική ζεστασία συσχετίστηκε θετικά με την αυτοεκτίμηση τόσο στους άνδρες, όσο και στις γυναίκες. Αναφορικά με την πατρική και μητρική υπερπροστασία βρέθηκε σημαντική αρνητική σχέση με την αυτοεκτίμηση μόνο στους άνδρες. Από τα αποτελέσματα της ανάλυσης πολυπαραγοντικής γραμμικής παλινδρόμησης προέκυψε πως οι γονεϊκές πρακτικές της απόρριψης και της υπερπροστασίας κατά την παιδική ηλικία προβλέπουν αρνητικά την αυτοεκτίμηση, ενώ η ενθουμούμενη συναισθηματική ζεστασία προβλέπει θετικά την αυτοεκτίμηση στην νεαρή ενήλικη ζωή. Τα παραπάνω αποτελέσματα τονίζουν την σημαντικότητα των γονεϊκών πρακτικών ανατροφής κατά την παιδική ηλικία στην ανάπτυξη της εικόνας του εαυτού στους αναδυόμενους ενήλικες. Τα ευρήματα αυτά δύναται να συμβάλουν στην αναγνώριση για την παρέμβαση και την τροποποίηση των παραγόντων που διαμορφώνουν αρνητικά την αυτοεκτίμηση του ατόμου.

Η σχέση της ενθουμούμενης γονεϊκής ανατροφής με την ψυχοκοινωνική προσαρμογή στην ενήλικη ζωή

Μ. Μεφρούτ, Κ. Χατζή, Ζ. Φιωτοδημητράκη & Κ. Κούτρα

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η γονεϊκή συμπεριφορά και οι πρακτικές που επιλέγει να χρησιμοποιεί ο κάθε γονέας στην ανατροφή των παιδιών διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο για τη μετέπειτα ανάπτυξη και ψυχοκοινωνική προσαρμογή αυτών στην ενήλικη ζωή. Στόχος της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθεί η σχέση της ενθουμούμενης γονεϊκής ανατροφής ως προς τις διαστάσεις της απόρριψης, της συναισθηματικής ζεστασίας και της υπερπροστασίας με τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του ατόμου, την ψυχική ανθεκτικότητα, την αυτοεικόνα και την αυτοεκτίμηση στην ενήλικη ζωή. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 210 συμμετέχοντες, εκ των οποίων 82 άνδρες (39%) και 127 γυναίκες (60,5%), ηλικίας 18-65 ετών (Μ.Ο= 28.3 έτη, Τ.Α= 10.38). Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν την σύντομη μορφή της Κλίμακας Αναμνήσεων από τη Γονεϊκή Ανατροφή (EMBU – Short form), το Ερωτηματολόγιο Πέντε Παραγόντων Προσωπικότητας NEO [NEO- Five Factor Inventory (NEO-FFI)], την Κλίμακα Ανθεκτικότητας Connor-Davidson (CD-RISC), την Κλίμακα Αυτοεκτίμησης του Rosenberg (RSE) και την Κλίμακα Εικόνας Εαυτού Miskimins (SGODS). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, η συναισθηματική ζεστασία από την πλευρά του πατέρα, καθώς επίσης η απόρριψη και η υπερπροστασία και των δύο γονέων βρέθηκαν να σχετίζονται με χαρακτηριστικά της προσωπικότητας όπως ο νευρωτισμός, η εξωστρέφεια και η προσήνεια. Επιπλέον, στατιστικώς σημαντική θετική συσχέτιση βρέθηκε μεταξύ της ψυχικής ανθεκτικότητας και της συναισθηματικής ζεστασίας των γονέων. Τέλος, η αυτοεκτίμηση και η εικόνα εαυτού συσχετίστηκαν θετικώς με τη γονεϊκή συναισθηματική ζεστασία και αρνητικώς με τη γονεϊκή απόρριψη. Τα ευρήματα της παρούσας μελέτης υπογραμμίζουν τη σημαντικότητα των γονεϊκών πρακτικών ανατροφής κατά την παιδική ηλικία στην ψυχοκοινωνική προσαρμογή κατά την ενήλικη ζωή. Τα ευρήματα αυτά, συνεκτιμώμενα με εκείνα αντίστοιχων διεθνών μελετών, δύναται να συμβάλουν στην όσο το δυνατό πληρέστερη κατανόηση του γονεϊκού ρόλου στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου.

Η ποιότητα της επικοινωνίας μεταξύ παιδιών προσχολικής ηλικίας με προβλήματα ψυχικής υγείας ή/και προβλήματα συμπεριφοράς και των γονέων τους

Α.Μ. Παπάζογλου

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Θεωρητικό Υπόβαθρο. Η παρουσία προβλημάτων ψυχικής υγείας ή/και προβλημάτων συμπεριφοράς στα παιδιά προσχολικής ηλικίας μπορεί να επηρεάσει σημαντικά την επικοινωνιακή σχέση τους με το γονέα. Για παράδειγμα, μερικοί γονείς οδηγούνται σε γονικό στρες

ή χρησιμοποιούν λανθασμένες πρακτικές στην ανατροφή του τέκνου τους. Αυτή η κατάσταση με τη σειρά της αυξάνει την πιθανότητα έξαρσης των προβλημάτων του παιδιού, με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένας «φαύλος κύκλος» [1].

Μέθοδος. Τα εργαλεία για τη συλλογή των δεδομένων στην παρούσα έρευνα είναι η «Λίστα Ελέγχου Παιδικής Συμπεριφοράς για ηλικίες 1,5-5 ετών» και το «Child-Parent Relationship Scale». Το δείγμα που συγκεντρώθηκε αποτελείται από 89 γονείς και για την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων θα γίνει στατιστική ανάλυση μέσω του προγράμματος SPSS.

Σκοπός. Ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει την ποιότητα της επικοινωνίας μεταξύ παιδιών προσχολικής ηλικίας με προβλήματα ψυχικής υγείας ή/και προβλήματα συμπεριφοράς και των γονέων τους. Πιο συγκεκριμένα, στοχεύει:

- Να εξετάσει την εμφάνιση προβλημάτων εσωτερικευσης και εξωτερικευσης σε παιδιά προσχολικής ηλικίας θέτοντας ως παράγοντα το φύλο των παιδιών.
- Να εξετάσει τη συσχέτιση μεταξύ της επικοινωνιακής σχέσης του παιδιού-γονέα και των προβλημάτων εσωτερικευσης και εξωτερικευσης που αυτό εκδηλώνει.
- Να εξετάσει την επικοινωνιακή σχέση του γονέα-παιδιού θέτοντας ως παράγοντα το φύλο του γονέα.

Αποτελέσματα. Τα αποτελέσματα θα αποτελέσουν ένα νέο ερευνητικό υλικό, που θα επιτρέπει τη βαθύτερη κατανόηση της αλληλεξαρτώμενης σχέσης της συμπεριφοράς του παιδιού με την επικοινωνιακή σχέση του με το γονέα.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 3

Μητρότητα

Συμπτώματα κατάθλιψης, άγχους και στρες, χαρακτηριστικά προσωπικότητας και ποιότητα ζωής σχετιζόμενη με την υγεία σε γυναίκες με Ενδομητρίωση

Ε. Σωτηρίου

Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η χρόνια ασθένεια Ενδομητρίωση, επηρεάζει αρκετές γυναίκες με ερευνητικά δεδομένα να υποστηρίζουν την επίδρασή της στη ψυχική τους υγεία και στην ποιότητα ζωής σχετιζόμενη με την υγεία. Επιπλέον, υπάρχουν έρευνες που συνδέουν τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας με την Ενδομητρίωση. Έτσι σκοπός αυτής της έρευνας είναι η διερεύνηση της ποιότητας ζωής σχετιζόμενη με την υγεία και πως αυτό συνδέεται με τα συμπτώματα κατάθλιψης, άγχους και στρες στις γυναίκες με Ενδομητρίωση. Αυτό εξετάστηκε στο πως μετριάζεται από χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των γυναικών με Ενδομητρίωση. Τα κύρια αποτελέσματα ήταν η σημαντική επίδραση της ποιότητας ζωής σχετιζόμενη με την υγεία στα συμπτώματα άγχους και στρες. Τα συμπτώματα Κατάθλιψης δεν παρουσίασαν κάποια σημαντική σχέση. Ο Νευρωτισμός επηρεάζει τα συμπτώματα άγχους και στρες με μία μη αναμενόμενη σχέση, αφού αυξημένα επίπεδα Νευρωτισμού προβλέπουν μειωμένα επίπεδα συμπτωμάτων Κατάθλιψης, Άγχους και Στρες. Επίσης, ο Νευρωτισμός δρα ως διαμεσολαβητικός παράγοντας μεταξύ της ποιότητας ζωής σχετιζόμενη με την υγεία και των συμπτωμάτων Άγχους και Στρες. Τα αποτελέσματα ερμηνεύονται με διάφορες θεωρίες και εκτεταμένη βιβλιογραφία.

Διακοπή κύησης και οι στάσεις/ πεποιθήσεις/ αντιλήψεις των επαγγελματιών υγείας

Α. Τριανταφυλλοπούλου & Χ. Τσαλίκη

Μητροπολιτικό Κολλέγιο

Το θέμα της τεχνητής διακοπής κύησης αποτελεί ένα σοβαρό ζήτημα το οποίο φαίνεται να συγκρούεται με πολλές απόψεις από διάφορους επιστημονικούς τομείς. Στο ζήτημα της άμβλωσης, εμπλέκονται, η θρησκεία, η ψυχολογία, η νομοθεσία καθώς και οι ιατρικές επιστήμες. Οι έντονες αντιπαραθέσεις αυξάνονται όλο και περισσότερο καθώς πολλές γυναίκες καταφεύγουν σε αυτή την επιλογή. Πέρα από τις ψυχοσωματικές επιπτώσεις που βιώνει η γυναίκα μετά τη διακοπή κύησης, συναντά και πολλά προβλήματα, όπως συγκρούσεις με το οικογενειακό της περιβάλλον, τη κοινωνία, αλλά ακόμη το σύντροφο της, παράμετροι οι οποίες θα αναλυθούν από τη πλευρά των απόψεων των επαγγελματιών υγείας. Η συλλογιστική προσέγγιση της παρούσας έρευνας θα επικεντρωθεί, στην διερεύνηση των πεποιθήσεων σχετικά με τις ψυχολογικές επιπτώσεις της άμβλωσης στη γυναίκα, στη νομιμότητα της, στις στάσεις των επαγγελματιών υγείας, καθώς και στο κοινωνικό στίγμα, μέσα από την ποιοτική μελέτη 6 συνεντεύξεων επαγγελματιών υγείας και την εφαρμογή της Ερμηνευτικής Φαινομενολογικής Ανάλυσης (ΕΦΑ). Ειδικότερα, ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθεί σε βάθος η ψυχολογία της γυναίκας που εγκυμονεί και έρχεται αντιμέτωπη με την άμβλωση, και η ευαισθητοποίηση των επαγγελματιών υγείας που την αναλαμβάνουν. Συγκεκριμένα, τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν είναι η ανάλυση των πεποιθήσεων σχετικά με τη νομιμότητα της άμβλωσης, η διερεύνηση των ψυχολογικών επιπτώσεων της άμβλωσης, η μελέτη του κοινωνικού στίγματος της άμβλωσης και η εξέταση του ρόλου του συντρόφου. Τέλος, κρίνεται απαραίτητο για μελλοντική έρευνα η διαπαιδαγώγηση και ενημέρωση των νέων για σημαντικά κοινωνικά ζητήματα όπως αυτό της άμβλωσης αλλά και των επιπτώσεων που μπορεί να επιφέρει, των μεθόδων αντισύλληψης και των διαστάσεων της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης από το οικογενειακό, σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον.

Μαιευτική βία και επιλόχεια ψυχική υγεία

Κ. Κυρίμη

Εταιρεία Ψυχοκοινωνικών Μελετών -Πλόες

Η μαιευτική βία (obstetric violence) αποτελεί μία έκφραση έμφυλης βίας και περιλαμβάνει πτυχές της κακομεταχείρισης και της ασεβούς αντιμετώπισης των γυναικών κατά τη διάρκεια της γέννας. Πτυχές όπως η έλλειψη αυτονομίας ή ενημερωμένης συναίνεσης, η αποστέριση του βρέφους από τη μητέρα άνευ ιατρικού λόγου, η αποτελεσματική επικοινωνία μεταξύ του υγειονομικού προσωπικού και της επιτόκου, η ιατρικοποίηση, οι ελλιπείς υποδομές, η έλλειψη σεβασμού απασχολούσαν τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας ήδη από το 1985, ενώ το 2015 εξέδωσε ανακοίνωση με την οποία καλούσε τους αρμόδιους φορείς και οργανισμούς να λάβουν μέτρα για την καταπολέμηση της κακοποίησης κατά τη διάρκεια της γέννας. Παρότι η έννοια της μαιευτικής βίας είναι ακόμα προς διερεύνηση και δεν έχει αποσαφηνιστεί πλήρως, αυτή όπως και άλλες συνώνυμες έννοιες είναι γενικά κοινώς αποδεκτές στη διεθνή επιστημονική κοινότητα και κερδίζουν συνεχώς χώρο στα ερευνητικά ενδιαφέροντα. Παρόλα αυτά, η έννοια προσεγγίζεται κυρίως σε επίπεδο φαινομένου και λιγότερο σε επίπεδο επίδρασης καθώς λίγες είναι οι έρευνες που αποπειρώνται να διερευνήσουν τη σχέση μεταξύ της μαιευτικής βίας και της επιλόχειας ψυχικής υγείας. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει αυτές τις έρευνες οι οποίες, αν και ακόμα σε πρώιμο στάδιο και προερχόμενες κυρίως από το 2021-2022, υποδεικνύουν πως υπάρχει μία θετική σχέση ανάμεσα στη μαιευτική βία και την επιβαρυσμένη επιλόχεια ψυχική υγεία, όπως τη διαταραχή μετατραυματικού στρες και άλλες ψυχικές καταστάσεις.

Ο αντίκτυπος των αλλαγών προγεννητικής φροντίδας στη ψυχική υγεία των εγκύων γυναικών στην Ελλάδα κατά το πρώτο κύμα της πανδημίας Covid-19: Μια συγχρονική μελέτη

Ν. Χατζηκωνσταντινίδου, Α. Σπυροπούλου, Β. Ευσταθείου, Α. Λεονάρδου, Ι. Ζέρβας & Ε. Βούσουρα

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Θεωρητικό Υπόβαθρο: Η πανδημία του COVID-19 έχει επηρεάσει σημαντικά τη φροντίδα και ψυχική υγεία των εγκύων γυναικών, μιας ήδη ευάλωτης ψυχικά ομάδας του πληθυσμού. Υπάρχουν κάποιες ενδείξεις από διεθνείς έρευνες, που συνδέουν τις αλλαγές προγεννητικής φροντίδας με επιβαρυσμένη περιγεννητική ψυχική υγεία, ενώ στην Ελλάδα το θέμα αυτό δεν έχει ακόμη ερευνηθεί. Στόχος της παρούσας είναι να μελετήσει την επίδραση των αλλαγών προγεννητικής φροντίδας στα συμπτώματα άγχους και κατάθλιψης στην εγκυμοσύνη, εν μέσω της πανδημίας.

Μέθοδος: Πρόκειται για μια συγχρονική μελέτη με 523 εγκύους, που συμμετείχαν στην διεθνή διαδικτυακή έρευνα (RiseupPPD) την περίοδο Ιουνίου ως Οκτωβρίου 2020. Συλλέχθηκαν δημογραφικά δεδομένα και χορηγήθηκε το Ερωτηματολόγιο Περιγεννητικών Εμπειριών σχετικά με τον ιό (Coronavirus Perinatal Experiences Impact Survey, (COPE-IS), η Κλίμακα Μεταγεννητικής Κατάθλιψης του Εδιμβούργου (EPDS) και το Ερωτηματολόγιο Αυτοαναφοράς Γενικευμένης Αγχώδους Διαταραχής (GAD-7).

Αποτελέσματα: Το 15% του δείγματος εμφάνισε κλινικά σημαντικό άγχος, ενώ το 19,3% κατάθλιψη. Μέσω της εκτίμησης του συντελεστή Pearson's r βρέθηκε πως οι αλλαγές στις επισκέψεις, στο νοσοκομείο και στη μορφή φροντίδας, αλλά και η μη δυνατότητα συνοδείας του συντρόφου, εμφάνισαν θετική συσχέτιση με το άγχος και την κατάθλιψη. Τα αποτελέσματα της πολλαπλής λογιστικής παλινδρόμησης έδειξαν πως όσο πιο πολλές αλλαγές βίωσε η έγκυος, τόσο πιο πιθανή ήταν η παρουσία κλινικής συμπτωματολογίας άγχους ($p=0,004$) και κατάθλιψης ($p=0,015$).

Συζήτηση: Η έρευνα αυτή παρέχει πρώιμα δεδομένα σχετικά με την επίδραση κάποιων αλλαγών προγεννητικής φροντίδας, ένεκα της πανδημίας, στην κλινική συμπτωματολογία άγχους και κατάθλιψης των εγκύων. Τα δεδομένα συζητούνται με βάση την υπάρχουσα διεθνή και εγχώρια βιβλιογραφία και γίνονται προτάσεις για κλινικές παρεμβάσεις. Βασικοί περιορισμοί της έρευνας είναι το σχετικά μικρό δείγμα συμμετεχουσών, αλλά και ο συγχρονικός της σχεδιασμός.

ΧΩΡΟΣ Β

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 4

Γνωστική Ψυχολογία

Διερεύνηση της ευαισθησίας πολυαισθητηριακής ενοποίησης σε μουσικούς και μη μουσικούς

Μ. Μονιούδη & Α. Βατάκη

Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών

Σε έναν κόσμο γεμάτο με πολυαισθητηριακές πληροφορίες, ο ανθρώπινος εγκέφαλος προκειμένου να εξασφαλίσει την συνοχή στην αντίληψη του περιβάλλοντος, καλείται άλλοτε να ενοποιήσει τα ερεθίσματα που λαμβάνει και άλλοτε να δημιουργήσει ένα εντελώς νέο αντίλημμα. Πληθώρα ερευνών έχει αναδείξει την επίδραση της εξειδίκευσης και συγκεκριμένα της μουσικής εξάσκησης στην πολυαισθητηριακή ενοποίηση. Συγκεκριμένα, έχει βρεθεί ότι οι μουσικοί παρουσιάζουν μεγαλύτερη ευαισθησία στην ασυγχρονία μουσικών

(ερεθίσματα πιάνου, ντραμς) και απλών ερεθισμάτων, έναντι των μη μουσικών (Lee & Noppene, 2011· Lee & Noppene, 2014· Lu κ.α., 2014· Petrini κ.α., 2009). Στην παρούσα εργασία, λαμβάνοντας υπόψιν τα ήδη υπάρχοντα ερευνητικά δεδομένα, διερευνήσαμε την επίδραση της μουσικής εμπειρίας στην οπτικοακουστική ενοποίηση μουσικών, απλών (οπτικοί κύκλοι και ηχητικοί τόνοι) και καθημερινών (απλές ενέργειες με αντικείμενα) ερεθισμάτων. Στο πείραμα συμμετείχε μία ομάδα μουσικών (N=14) και μία ομάδα μη μουσικών (N=14). Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να δηλώσουν την χρονική σειρά εμφάνισης του ακουστικού και οπτικού σήματος στα προαναφερθέντα ερεθίσματα σε μια σειρά από ασυγχρονίες ($\pm 67, 167, 267, 367$ και 0 ms). Αντίθετα με τις προβλέψεις μας, για τις δύο ομάδες δεν παρατηρήθηκε διαφορά στην μόλις διακριτή διαφορά (ικανότητα σωστής κρίσης της χρονικής σειράς) και στο υποκειμενικό σημείο συγχρονισμού (η τιμή κατά την οποία τα δύο σήματα γίνονται αντιληπτά ως σύγχρονα). Παρόλα αυτά, βρέθηκε μία επίδραση του είδους των ερεθισμάτων με τα σύνθετα ερεθίσματα να απαιτούν μεγαλύτερη προπόρευση του ακουστικού σήματος για την βέλτιστη αντίληψη οπτικοακουστικής συγχρονίας. Αυτό το εύρημα επιβεβαιώνει την επίδραση της περιπλοκότητας των ερεθισμάτων στην πολυαισθητηριακή ενοποίηση, ενώ η απουσία διαφοροποίησης μεταξύ των δύο ομάδων ως προς την αντιληπτική ευαισθησία, πιθανώς οφείλεται στο μικρό δείγμα και στην δυσκολία του πειραματικού έργου. Περαιτέρω διερεύνηση είναι απαραίτητη για να διαλευκανθεί η επίδραση της μουσικής εξειδίκευσης στην οπτικοακουστική ενοποίηση διαφορετικών ειδών ερεθισμάτων.

Μπορούν τα συναισθηματικά ερεθίσματα της μουσικής και των προσώπων να επηρεάσουν τον κόσμο μας; Ένας σχεδιασμός με ταυτόχρονο συνδυασμό δυο αισθήσεων

N. Καρβουνόπουλος¹, Σ. Χρηστάτου¹, Β. Καραδήμα², Π. Αφεντούλη¹ & Π. Λουκά¹

¹Mediterranean College, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η συναισθηματική αντίληψη των ανθρώπων για τα συναισθηματικά ουδέτερα ερεθίσματα μπορεί να επηρεαστεί από άλλα συναισθηματικά ερεθίσματα, τα οποία αντιλαμβάνονται μέσω των αισθήσεων (Schreuder et al., 2016). Ωστόσο, υποστηρίζεται η άποψη ότι οι αισθήσεις μπορεί να αλληλοεπηρεάζονται λόγω των συναισθηματικών ερεθισμάτων που λαμβάνουν ταυτόχρονα. Ως αποτέλεσμα, κάποιες αισθήσεις μπορεί να κυριαρχούν έναντι άλλων όσον αφορά την επίδραση τους στη συναισθηματική κατάσταση των ανθρώπων (Sandhu & Dyson, 2012). Η συναισθηματική προέγερση (affective priming) και οι διαδικασίες πρόκλησης διάθεσης (mood induction procedures) είναι δυο ευρέως αξιοποιημένα πειραματικά πρότυπα, που εξετάζουν την επίδραση των συναισθηματικών ερεθισμάτων στους ανθρώπους. Η παρούσα έρευνα συνδυάζει τα παραπάνω σε ένα διαισθητηριακό πειραματικό πρότυπο, στο οποίο τα συναισθηματικά πρόσωπα χρησιμοποιούνται ως ερεθίσματα προέγερσης και η συναισθηματική μουσική είναι το ερέθισμα που χρησιμοποιείται για να εισάγει στους συμμετέχοντες μια διάθεση. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 54 άτομα ($\mu=28.98$ years, $\sigma=11.10$ years), τα οποία αξιολόγησαν συναισθηματικά ουδέτερες εικόνες, επιλεγμένες από την βάση δεδομένων GAPED (Dan-Glauser & Scherer, 2011), οι οποίες την μία φορά προηγήθηκαν από μια εικόνα ενός χαρούμενου και την άλλη φορά από μια εικόνα ενός λυπημένου προσώπου, οι οποίες επιλέχθηκαν από την βάση δεδομένων FACES (Ebner, Riediger & Lindenberger, 2010). Σε όλη τη διάρκεια του πειράματος οι συμμετέχοντες άκουγαν είτε το λυπημένο τραγούδι «Barber - Adagio for Strings», είτε το χαρούμενο «Mozart - Flute Concerto in D Major». Πράγματι, τα αποτελέσματα υποστηρίζουν το φαινόμενο της κυριαρχίας της όρασης, καθώς μόνο η επίδραση των συναισθηματικών προσώπων ήταν στατιστικά σημαντική, με μεγάλη επίδραση μεγέθους. Κατ' επέκταση, υποστηρίζεται ότι η συναισθηματική προέγερση κυριαρχεί της διαδικασίας πρόκλησης διάθεσης όσο αφορά την συναισθηματική τους επίδραση στους συμμετέχοντες. Βέβαια, τα παραπάνω αποτελέσματα είναι καλό να ερμηνεύονται προσεκτικά, λόγω του μικρού δείγματος και της ύπαρξης ακραίων τιμών.

Ασυνήθιστες αισθητηριακές εμπειρίες και η συσχέτισή τους με αισθητηριακά και αντιληπτικά φαινόμενα σε δείγμα υγιών συμμετεχόντων

Χ. Σιμούδη, Ο. Ιωάννου, Μ. Μακρή & Α. Βατάκη

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Οι «ασυνήθιστες αισθητηριακές εμπειρίες» (AAE) αποτελούν ένα φαινόμενο που δεν παρατηρείται αποκλειστικά σε ασθενείς με ψυχιατρικές διαταραχές, αλλά εμφανίζεται συχνά και στο γενικό πληθυσμό. Οι AAE συνιστούν αντιληπτικά βιώματα οποιασδήποτε τροπικότητας επί απουσίας πραγματικών ερεθισμών. Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση της σχέσης των AAE με αισθητηριακά και αντιληπτικά φαινόμενα ως πιθανούς παράγοντες που συντελούν στην αύξηση της συχνότητάς τους. Στη μελέτη διερευνήθηκε σε υγιείς συμμετέχοντες (N=77) η συσχέτιση των AAE σε 6 τροπικότητες (ακουστική, οπτική, οσφρητική, γευστική, σωματικών αισθήσεων και αίσθησης της παρουσίας) με την αισθητηριακή ευαισθησία, τη συναισθησία και τη νοερή απεικόνιση. Δημιουργήθηκαν δύο ομάδες βάσει της βαθμολογίας (υψηλή ή χαμηλή) των συμμετεχόντων στην κλίμακα και υποκλίμακες των AAE, προκειμένου να διερευνήσουμε εάν ο βαθμός συχνότητάς τους συσχετίζεται πιο ειδικά με κάποιους από τους προαναφερθέντες παράγοντες. Βρέθηκε ότι η υψηλή βαθμολογία των συμμετεχόντων στην κλίμακα των AAE συσχετίστηκε σημαντικά με τη συναισθησία, συγκριτικά με αυτούς με χαμηλότερη βαθμολογία, υποδηλώνοντας ότι η συναισθησία πιθανόν να συντελεί σε αυξημένη συχνότητα εμφάνισης AAE. Στους συμμετέχοντες με μικρότερη συχνότητα εμφάνισης AAE, αυτή συσχετίστηκε σημαντικά με τη νοερή απεικόνιση, ένα εύρημα που έρχεται σε αντίθεση με την υπόθεση ότι άτομα με αυξημένη ικανότητα δημιουργίας νοερών αναπαραστάσεων έχουν περισσότερες πιθανότητες βίωσης AAE. Επίσης, στην ίδια ομάδα συμμετεχόντων υπήρξε σημαντική συσχέτιση των AAE και της αισθητηριακής ευαισθησίας, το οποίο δεν

συμφωνεί με προηγούμενα ερευνητικά αποτελέσματα που αναφέρουν ότι άτομα με αισθητηριακή ευαισθησία εμφανίζουν συχνότερα ΑΑΕ. Τέλος, σημαντική σχέση παρατηρήθηκε μεταξύ αισθητηριακής ευαισθησίας και των ΑΑΕ, ανεξαρτήτως της συχνότητάς τους. Συνοψίζοντας, τα ευρήματα της μελέτης επιβεβαιώνουν ότι οι ΑΑΕ συνδέονται με τη συναισθησία, νοερή απεικόνιση και αισθητηριακή ευαισθησία, αναδεικνύοντας τη συμβολή τους στην εμφάνιση αυτών των εμπειριών. Μελλοντική έρευνα σε υγιή και κλινικό πληθυσμό θα συμβάλλει στην αποσαφήνιση των προαναφερθέντων σχέσεων, ενώ η χρήση νευροαπεικονιστικών δεδομένων θα διερευνήσει την εμπλοκή εγκεφαλικών δομών στις ΑΑΕ.

Θα εμπιστευόσουν ένα Ρομπότ στη διδασκαλία και μάθηση; Μία πιλοτική εφαρμογή αξιολόγησης από μαθητές σχολικής και εφηβικής ηλικίας

Π. Χριστοδούλου & Δ. Πνευματικός
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Μία σημαντική διάσταση των ανθρώπινων σχέσεων είναι η εμπιστοσύνη. Οι άνθρωποι είναι επιλεκτικοί απέναντι στους πληροφορητές που θα εμπιστευτούν στη διάρκεια των αλληλεπιδράσεών τους. Προηγούμενες έρευνες αναδεικνύουν ότι οι άνθρωποι επηρεάζονται τόσο από επιστημικά (π.χ., ειδημοσύνη, ακεραιότητα) όσο και από μη επιστημικά χαρακτηριστικά ενός πληροφορητή (π.χ., εξωτερική εμφάνιση, ντύσιμο, θρησκευτικότητα). Ταυτόχρονα, σύγχρονες εμπειρικές μελέτες καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι τα παιδιά αντιλαμβάνονται τα Ρομπότ ως πληροφορητές, εφόσον επιδεικνύουν ανθρώπινα χαρακτηριστικά. Ωστόσο, δεν υπάρχουν δεδομένα τα οποία να αναδεικνύουν πως αντιλαμβάνονται μαθητές/ιες σχολικής και εφηβικής ηλικίας ένα ρομπότ το οποίο αξιοποιείται στην μάθηση και τη διδασκαλία. Στόχος της παρούσας πιλοτικής εφαρμογής ήταν να διερευνήσει αν αποδίδονται σε ένα Ρομπότ Κοινωνικής Αρωγής (ΡΚΑ) επιστημικά χαρακτηριστικά τα οποία θα μπορούσαν να επηρεάσουν την εμπιστοσύνη μαθητών/ιών σχολικής και εφηβικής ηλικίας απέναντι σε ένα ρομπότ που αξιοποιείται για τη διδασκαλία και μάθηση. Στην μελέτη συμμετείχαν συνολικά 24 μαθητές/ιες (11 και 13 ετών). Ακολουθήθηκε οιοσεί πειραματικός σχεδιασμός με μέτρηση μετά την παρέμβαση. Η παρέμβαση είχε διάρκεια περίπου μιας σχολικής ώρας. Με το πέρας της παρέμβασης, οι μαθητές/ιες απάντησαν κλειστού τύπου ερωτήσεις εφτάβαθμης κλίμακας Likert (1 περιγράφει κακώς το ρομπότ, 7 περιγράφει καλώς το ρομπότ). Συγκεκριμένα, το ερωτηματολόγιο αξιολογούσε την ειδημοσύνη και την ακεραιότητα του ρομπότ ως πληροφορητή στη διδασκαλία και μάθηση. Τα αποτελέσματα έδειξαν, ότι οι μαθητές/ιες αξιολόγησαν το ρομπότ και στις δύο διαστάσεις του ερωτηματολογίου σημαντικά υψηλότερα από την στάθμη τυχαιότητας (chance level). Ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαφορά στις αξιολογήσεις των δύο ομάδων. Οι μαθητές/ιες σχολικής ηλικίας αξιολόγησαν σημαντικά υψηλότερα το ρομπότ στις δύο διαστάσεις της επιστημικής εμπιστοσύνης σε σύγκριση με τους μαθητές/ιες εφηβικής ηλικίας. Τα ευρήματα της έρευνας συζητώνται υπό το πρίσμα της εφαρμοσμένης αναπτυξιακής ψυχολογίας.

Η σχέση της μουσικής με τη δημιουργική σκέψη

Μ. Στεφανή & Π. Μεταλλίδου
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθεί η σχέση της δημιουργικής σκέψης με την ενασχόληση με τη μουσική και με το θυμικό (θετικό-αρνητικό), το οποίο προκαλείται από την ακρόαση ενός μουσικού κομματιού. Για τον σκοπό αυτό, χορηγήθηκε σε 76 συμμετέχοντες/ουσες, μουσικούς ή μη, τεστ αποκλίνουσας σκέψης, το οποίο αξιολογεί τις βασικές διαστάσεις της δημιουργικής σκέψης, και ένα ερωτηματολόγιο αυτοβιογραφικών στοιχείων, το οποίο διερευνά το είδος και τη συχνότητα επαφής με τη μουσική. Πριν από τη συμπλήρωσή τους, οι συμμετέχοντες/ουσες υποβλήθηκαν σε μια συνθήκη ακρόασης μουσικής με στόχο την πρόκληση συγκεκριμένου θυμικού (θετικού ή αρνητικού). Τα αποτελέσματα των αναλύσεων διακύμανσης έδειξαν στατιστικώς σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο ομάδων (μουσικών και μη μουσικών) στις περισσότερες δοκιμασίες της αποκλίνουσας σκέψης ανεξάρτητα από το αν το περιεχόμενό τους αφορούσε μουσικά ερεθίσματα ή όχι, με τους μουσικούς να έχουν υψηλότερες επιδόσεις στο τεστ αποκλίνουσας σκέψης από τους μη μουσικούς. Επίσης, η έρευνα έδειξε σημαντική επίδραση του θετικού θυμικού στη δημιουργική σκέψη. Ειδικότερα, τα άτομα που υποβλήθηκαν στη συνθήκη αυτή είχαν υψηλότερες επιδόσεις από τα άτομα με αρνητικό θυμικό (ανεξάρτητα από την ενασχόληση ή όχι με τη μουσική). Τα αποτελέσματα, παρά το μικρό σε μέγεθος δείγμα, είναι ενθαρρυντικά, καταδεικνύοντας τη σημασία της ενασχόλησης με τη μουσική, αλλά και του θετικού θυμικού, που προκαλείται από το άκουσμα ενός μουσικού κομματιού, καθώς συνδέονται με γνωστικά οφέλη, όπως η ενίσχυση των ικανοτήτων δημιουργικής σκέψης.

Μελέτη της αναπτυξιακής πορείας της ικανότητας αναστολής (inhibition) σε παιδιά και εφήβους με το number Stroop test

Κ. Γρίβα, Χ. Παπαγεωργίου & Π. Περβανίδου
Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η ικανότητα αναστολής (inhibition) αφορά στην ικανότητα των ατόμων να αγνοούν παρεμβολές από ερεθίσματα άσχετα με ένα έργο που εκτελούν και να επικεντρώνονται στα ερεθίσματα που είναι σχετικά με την επιτυχή εκτέλεση του έργου. Ο βαθμός της ικανότητας

αναστολής σχετίζεται με τη μαθησιακή ικανότητα και κατά συνέπεια με τις σχολικές και ακαδημαϊκές επιδόσεις γι' αυτό και σημαντικός αριθμός ερευνών συνδέουν την ικανότητα αναστολής με την παρουσία μαθησιακών διαταραχών όπως η δυσλεξία και η Δ.Ε.Π.Υ. Η ικανότητα αναστολής συνδέεται επίσης και με την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων που απαιτούν την τήρηση κανόνων και τον αυτοέλεγχο της συμπεριφοράς. Μελετήσαμε σε 93 παιδιά και εφήβους ηλικίας 7 – 17 ετών την ικανότητα αναστολής χρησιμοποιώντας μια παραλλαγή του κλασικού Stroop test, το Number Stroop test. Στο Number Stroop test το αντιληπτικό ερέθισμα είναι το φυσικό μέγεθος και το σημασιολογικό ερέθισμα είναι η σημασία των συμβόλων μονοψήφιων αριθμών. Στην οθόνη υπολογιστή εμφανίζονται δύο μονοψήφιοι αριθμοί είτε ίδιοι είτε διαφορετικοί, που είτε διαφέρουν σε φυσικό μέγεθος είτε όχι. Οι συμμετέχοντες πρέπει να εκτελέσουν δύο υποέργα: στο έργο σύγκρισης φυσικού μεγέθους καλούνται να βρουν ποιος από τους αριθμούς είναι μεγαλύτερος σε φυσικό μέγεθος, ενώ στη σύγκριση αριθμητικής αξίας ποιος από τους αριθμούς είναι μεγαλύτερος ως αριθμός. Διερευνήσαμε την επίδραση της ηλικίας, του φύλου και της νοτικής ικανότητας (ελέγχθηκε με τη συντομευμένη εκδοχή του WISC III) στην ικανότητα αναστολής. Σύμφωνα με τα ευρήματά μας η ηλικία αποτελεί καθοριστικό παράγοντα επιφέροντας βελτίωση της ικανότητας αναστολής. Το φύλο είχε επίδραση στο λιγότερο αυτοματοποιημένο έργο της σύγκρισης φυσικού μεγέθους με τα κορίτσια να παρουσιάζουν καλύτερες επιδόσεις. Η νοτική ικανότητα είχε επίδραση στις νεαρότερες ηλικίες (7 – 9 ετών) όπου τα παιδιά μεγαλύτερης νοτικής ικανότητας είχαν καλύτερες επιδόσεις από τους συνομηλίκους τους.

Διερεύνηση της μεταγνωστικής γνώσης για τη γνωστική λειτουργικότητα σε υγιείς μεσήλικες: Συνδέονται οι υποκειμενικές αναφορές με τις αντικειμενικές επιδόσεις;

Ι. Παρτσουνίδου, Π. Ρούζου, Ε. Παπαδοπούλου, Ε. Μπολοβίνου, Ε. Κρητικού, Κ. Μέγαρη & Α. Χ. Μαλεγιαννάκη
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Η παρούσα έρευνα είχε ως στόχο τη μελέτη της αντιλαμβανόμενης γνωστικής λειτουργικότητας υγιών μεσήλικων ατόμων σε καθημερινά έργα που συνδέονται με τη γνωστική τους λειτουργία, καθώς και τη δυνατότητα πρόβλεψης των αντικειμενικών επιδόσεών τους σε γνωστικά έργα βάσει των υποκειμενικών τους αναφορών. Πιο συγκεκριμένα, το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 75 άτομα (N=41 γυναίκες, Μ.Ο. ηλικίας=51,92 έτη, Τ.Α.=4,52 έτη, εύρος ηλικίας=40-60 ετών) τα οποία συμπλήρωσαν την προσαρμοσμένη εκδοχή της Κλίμακας Γνωστικής Λειτουργικότητας στον ελληνικό πληθυσμό, από τις Μέγαρη και Μαλεγιαννάκη (2022), αποτελούμενη από 14 ερωτήματα. Η προσαρμοσμένη εκδοχή της συγκεκριμένης κλίμακας έχει δείξει πως προσδιορίζεται από 2 παράγοντες (Παράγοντας αποτυχίας σε μνημονικά και Παράγοντας αποτυχίας σε έργα προσοχής/εκτελεστικής λειτουργίας) για τον ελληνικό πληθυσμό, οι οποίοι διαθέτουν πολύ καλή αξιοπιστία. Υψηλότερες βαθμολογίες στους παράγοντες αυτούς είναι ενδεικτικές χαμηλότερης αντιλαμβανόμενης γνωστικής λειτουργικότητας. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως οι συμμετέχοντες/ουσες ανέφεραν σημαντικά συχνότερη αποτυχία σε έργα μνήμης (Μ.Ο.=20,67) από ό,τι σε έργα προσοχής (Μ.Ο.=10,56), ($t=16,58, p=.000$). Έπειτα, για να εξεταστεί η προβλεπτική ικανότητα των υποκειμενικών αναφορών για τη γνωστική λειτουργικότητα σε σχέση με τις αντικειμενικές επιδόσεις των συμμετεχόντων/ουσών, χορηγήθηκαν έργα που εξετάζουν τους γνωστικούς τομείς της μνήμης και της προσοχής/εκτελεστικής λειτουργίας αντίστοιχα (π.χ., Μνήμη Ιστορίας, Άμεσο Μνημονικό Πεδίο Ψηφίων, Δοκιμασία Φωνολογικής Ευχέρειας). Πραγματοποιήθηκαν γραμμικές αναλύσεις παλινδρόμησης με τη μέθοδο Εισαγωγής Μεταβλητών κατά Βήματα με ανεξάρτητες μεταβλητές τη βαθμολογία στους δυο παράγοντες της κλίμακας και εξαρτημένες τις επιδόσεις στα γνωστικά έργα. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως μόνο ο Παράγοντας αποτυχίας σε μνημονικά έργα προέβλεπε σημαντικά τις επιδόσεις στη συνθήκη Αναγνώρισης από τη Μνήμη Ιστορίας και συγκεκριμένα όσο υψηλότερη ήταν η αναφερόμενη αποτυχία τόσο χαμηλότερη ήταν η βαθμολογία στο έργο μνήμης. Συμπερασματικά, φαίνεται πως οι μεσήλικες είναι πιο ενήμεροι για τη λειτουργία της μνήμης τους έναντι αυτής της προσοχής και οι εκτιμήσεις τους διαμορφώνονται κυρίως μέσα από την παρακολούθηση της λειτουργίας της μνήμης επεισοδίων.

Μεταγνωστική γνώση για την αυτο-αποτελεσματικότητα των φοιτητών/τριων σε καθημερινές ακαδημαϊκές δραστηριότητες: Αξιολόγηση και πρόβλεψη της επίδοσης σε γνωστικούς τομείς που υπόκεινται των ακαδημαϊκών δραστηριοτήτων

Π. Τούρα, Γ. Χάτζιου, Κ. Βλαδίκια, Α. Κλεισιώτη, Ε. Κανούτου & Α. Χ. Μαλεγιαννάκη
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Στην παρούσα έρευνα διερευνήθηκε η γνώση της αυτο-αποτελεσματικότητας των φοιτητών/τριών για τις γνωστικές απαιτήσεις των ακαδημαϊκών δραστηριοτήτων, καθώς και η προβλεπτική ικανότητα της γνώσης αυτής για τις αντικειμενικές επιδόσεις στους αντίστοιχους γνωστικούς τομείς. Ειδικότερα, για τους σκοπούς της έρευνας κατασκευάστηκε από την ερευνητική ομάδα το Ερωτηματολόγιο Μεταγνωστικής Γνώσης για τη Γνωστική Λειτουργία σε Ακαδημαϊκές Δραστηριότητες, το οποίο αποτελείται από 12 ερωτήματα τα οποία εξετάζουν την αυτο-αποτελεσματικότητα των φοιτητών/τριών σε βασικούς γνωστικούς τομείς, όπως η προσοχή, η μνήμη και η γλώσσα (όπου 1=δεν τα καταφέρνω καθόλου και 7=τα καταφέρνω με μεγάλη άνεση). Το ερωτηματολόγιο χορηγήθηκε σε 100 φοιτητές/τριες του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας (N=56 γυναίκες, 18-29 έτη, Μ.Ο. ηλικίας=20,16 έτη, Τ.Α. ηλικίας=4,65). Για τον έλεγχο της δομικής εγκυρότητας του ερωτηματολογίου εφαρμόστηκε ανάλυση κυρίων συνιστωσών με ορθογώνια περιστροφή των αξόνων και αναδείχθηκε ένας συνολικός παράγοντας αυτο-αποτελεσματικότητας σε ακαδημαϊκές δραστηριότητες, οποίος εξηγούσε

το 33% της συνολικής διακύμανσης με καλή εσωτερική αξιοπιστία (Cronbach's $\alpha=.81$). Έπειτα, στο ίδιο δείγμα χορηγήθηκαν γνωστικά έργα για την αξιολόγηση της προσοχής (Δοκιμασία Stroop), της μνήμης (Μνήμη Ιστορίας, Δοκιμασία Εύρους Μνημονικού Πεδίου Ψηφίων-ΔΕΜΠ) και της γλωσσικής ευχέρειας (Δοκιμασία Φωνολογικής Λεκτικής Ροής). Εφαρμόστηκαν πολλαπλές γραμμικές αναλύσεις παλινδρόμησης με ανεξάρτητη μεταβλητή τη συνολική βαθμολογία στο ερωτηματολόγιο και εξαρτημένες μεταβλητές τις επιδόσεις στα γνωστικά έργα. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως η αυτο-αποτελεσματικότητα σε ακαδημαϊκές δραστηριότητες προέβλεψε σημαντικά τις επιδόσεις για τη συνθήκη μνημονική αναγνώρισης της Μνήμης Ιστορίας και τη ΔΕΜΠ. Συμπερασματικά, φαίνεται πως οι φοιτητές/τριες αντιλαμβάνονται την αυτο-αποτελεσματικότητα για τις ακαδημαϊκές δραστηριότητες με ενιαίο τρόπο χωρίς να διακρίνεται η ενημερότητά τους σε επιμέρους υποκείμενους γνωστικούς τομείς. Επιπλέον, φαίνεται πως η μεταγνωστική τους ενημερότητα είναι μεγαλύτερη για τη μνημονική τους λειτουργία από ό,τι για την προσοχή τους στις ακαδημαϊκές δραστηριότητες. Τέλος, τα δεδομένα είναι προκαταρκτικά και μελλοντική έρευνα σε μεγαλύτερο δείγμα θα επιτρέψει τη συναγωγή συμπερασμάτων με μεγαλύτερη βεβαιότητα.

Η παραγοντική δομή και η εσωτερική αξιοπιστία της κλίμακας γνωστικής λειτουργικότητας στον ελληνικό πληθυσμό

Κ. Μέγαρη & Α. Χ. Μαλεγιαννάκη

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Η Κλίμακα Γνωστικής Λειτουργικότητας (ΚΓΛ) συνιστά ένα ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς το οποίο χρησιμοποιείται για τη διερεύνηση των πεποιθήσεων των ατόμων σχετικά με τη δική τους γνωστική λειτουργία (π.χ., μνήμη, προσοχή, προσανατολισμός) για τους τελευταίους 12 μήνες. Η αρχική κλίμακα αποτελούνταν από 18 ερωτήματα, για τα οποία προσδιορίζεται σε μία 5βαθμη κλίμακα τύπου Likert η συχνότητα με την οποία αντιμετωπίζουν τα άτομα κάποια δυσκολία/αποτυχία σε δραστηριότητες της καθημερινής ζωής που εμπλέκουν τη γνωστική λειτουργία. Υψηλότερη βαθμολογία στα ερωτήματα ισοδυναμεί με χειρότερη αναφερόμενη γνωστική λειτουργικότητα. Στόχος της παρούσας εργασίας ήταν η διερεύνηση της παραγοντικής δομής της κλίμακας και της αξιοπιστίας της στον ελληνικό πληθυσμό. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 162 συμμετέχοντες/ουσες (N=85 γυναίκες, Μ.Ο. ηλικίας=50,19έτη, Τ.Α.=5,1, εύρος ηλικίας 40-60). Για τον έλεγχο της δομικής εγκυρότητας της ΚΓΛ πραγματοποιήθηκε ανάλυση παραγόντων με ορθογώνια περιστροφή των αξόνων. Κατά τον αρχικό έλεγχο της δομικής εγκυρότητας κρίθηκε σκόπιμο να αφαιρεθούν 4 ερωτήματα, τα οποία εμφάνισαν χαμηλές φορτίσεις στους παράγοντες και αξιολογούσαν μεταξύ άλλων μη αμιγείς γνωστικές λειτουργίες, όπως π.χ. ο συντονισμός των κινήσεων. Η ανάλυση παραγόντων εφαρμόστηκε επομένως σε 14 ερωτήματα και αναδείχθηκε ένα μοντέλο δύο παραγόντων. Σε καθένα από τους παράγοντες ελέγχθηκε η εσωτερική αξιοπιστία (δείκτης α του Cronbach). Ειδικότερα, ο πρώτος και ισχυρότερος παράγοντας (ο οποίος εξηγεί το 30,72% της συνολικής διακύμανσης) αναφέρεται σε αποτυχία σε έργα μνήμης και προσδιορίζεται από 9 ερωτήματα ($\alpha = .81$) και ο δεύτερος παράγοντας (ο οποίος εξηγεί το 12,21% της συνολικής διακύμανσης) σε αποτυχία σε έργα προσοχής/εκτελεστικής λειτουργίας και προσδιορίζεται από 5 ερωτήματα ($\alpha = .70$). Συμπερασματικά, σε αντίθεση με προηγούμενες μελέτες με Ιταλικό πληθυσμό που αναδείκνυαν έναν συνολικό παράγοντα γνωστικής λειτουργικότητας, φαίνεται πως στις αναφορές των Ελλήνων συμμετεχόντων υπάρχει μία σαφής διάκριση ανάμεσα σε αποτυχίες που αφορούν τους τομείς της μνήμης και της προσοχής/εκτελεστικής λειτουργίας, οι οποίες όπως φάνηκε αξιολογούνται με αξιόπιστο και έγκυρο τρόπο από την ΚΓΛ.

Η χρωματική επέκταση επηρεάζεται από το εύρος της φωτεινότητας και το μέγεθος των επιφανειών

Α. Μαρκουλή & Η. Οικονόμου

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η αναλογία φωτεινότητας μεταξύ δύο επιφανειών είναι καθοριστικός παράγοντας για την αντίληψη των ουδέτερων χρωμάτων. Ωστόσο, οι φυσικές αναλογίες φωτεινότητας των επιφανειών, σπάνια διατηρούνται αναλλοίωτες στην αντίληψη των χρωμάτων τους. Η χρωματική διαφορά ανάμεσα σε δύο επιφάνειες μπορεί να είναι μικρότερη (compression) ή μεγαλύτερη (expansion) από τη διαφορά τους σε φωτεινότητα. Οι δύο αυτοί μηχανισμοί εμπλέκονται στην διεργασία της χρωματικής κλιμάκωσης (lightness scaling). Παρότι διάφοροι παράγοντες έχουν μελετηθεί σε σχέση με την επίδρασή τους στην κλιμάκωση, το ακριβές ποσοστό της επέκτασης (expansion) κάτω από διάφορες συνθήκες δεν είναι ακόμη γνωστό. Προς διερεύνηση αυτού, προβάλαμε 6 ομάδες ερεθισμάτων σε 7 συμμετέχοντες. Κάθε ερέθισμα αποτελείται από ένα λευκό πλαίσιο με ένα γκρι τετράγωνο, το οποίο διαφοροποιείται σε μέγεθος (μικρό 9,9% ή μεγάλο 46,4%) και σε φωτεινότητα (20:1, 5:1, 2:1). Οι παρατηρητές ταύτιζαν χρωματικά κάθε επιφάνεια/στόχο, χρησιμοποιώντας μια μεταβαλλόμενη κλίμακα που παρουσιαζόταν σε μια δεύτερη οθόνη. Αναφέρουμε δύο βασικά ευρήματα: Πρώτον, το ποσοστό της αντιλαμβανόμενης επέκτασης αυξάνεται όταν ο λόγος φωτεινότητας είναι μεγαλύτερος, σε αντίθεση με αυτό που υποθέταμε μέχρι σήμερα. Δεύτερον, οι μεγάλες επιφάνειες τείνουν να επεκτείνονται χρωματικά λιγότερο από τις μικρές επιφάνειες, γεγονός που υποδηλώνει την ύπαρξη φαινομένων (area effects) που ανταγωνίζονται τις επιδράσεις των μηχανισμών χρωματικής κλιμάκωσης.

Καινοτόμες τεχνολογίες για την αξιολόγηση και εκπαίδευση γνωστικών δεξιοτήτων σε παιδιά

Χ. Γκούμας^{1,2}, Λ. Μπούρικας³, Ι. Παχίτη⁴

¹Πανεπιστήμιο Κύπρου, ²Silversky3D Virtual Reality Technologies, ³Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών,

⁴Πανεπιστήμιο Κρήτης

Τα τελευταία χρόνια οι ψηφιακές τεχνολογίες αποτελούν βασικό πυλώνα και προτεραιότητα αρκετών επιστημονικών πεδίων. Η ψυχολογική έρευνα και οι εφαρμογές της δεν θα μπορούσαν να αποτελούν εξαίρεση. Η ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών στη μέτρηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος ακολουθώντας τις εξελίξεις του ψηφιακού μετασχηματισμού. Προς αυτή την κατεύθυνση, στα πλαίσια του ευρωπαϊκού προγράμματος “Neo-PRISM-C”, ενός πανευρωπαϊκού δικτύου έρευνας που στοχεύει στη μελέτη νευροαναπτυξιακών δυσλειτουργιών, αναπτύσσονται μεθοδολογίες και διαδραστικές εφαρμογές με τη χρήση τεχνολογίας εικονικής πραγματικότητας (Virtual Reality, VR) και φορητών συσκευών (π.χ. tablets). Σκοπός των εφαρμογών αυτών συνιστά η αξιολόγηση και εκπαίδευση γνωστικών δεξιοτήτων, όπως για παράδειγμα η μάθηση, η μνήμη, η προσοχή και η αναγνωστική ικανότητα, σε παιδιά και αφορούν στα ακόλουθα:

α) εφαρμογές σε τάμπλετ για την αναγνώριση φωνής με τη χρήση υπολογιστικών νευρωνικών δικτύων, προσφέροντας έναν πλήρως αυτοματοποιημένο τρόπο προσωπικής αξιολόγησης και βαθμολόγησης αναγνωστικής ακρίβειας, χωρίς την παρουσία εξειδικευμένου προσωπικού, β) χρήση μιας παιχνιδιοποιημένης πλατφόρμας συλλογής δεδομένων με ανταγωνιστικά μεθοδολογικά χαρακτηριστικά, όπως η αναπτυγμένη τυχαιοποίηση, δεδομένα χρονομέτρησης, στιγμιαία ανατροφοδότηση και αυτόματο σκοράρισμα. Μέσω της πλατφόρμας, η συλλογή δεδομένων καθίσταται ελκυστική με κίνητρο το παιχνίδι, στατιστικά αξιόπιστη και με προοπτικές δημιουργίας δεδομένων μεγάλης κλίμακας μέσω μαζικής αξιολόγησης και γ) εικονικά περιβάλλοντα (π.χ. εικονική τάξη, εικονικό δωμάτιο), τα οποία προσομοιώνουν χώρους μέσα στους οποίους αξιοποιεί αρκετό χρόνο από την καθημερινότητά του ένα παιδί. Μέσα από αυτά δίνεται η δυνατότητα παρατήρησης, αξιολόγησης, και εκπαίδευσης των γνωστικών δεξιοτήτων με έναν πιο οικολογικά έγκυρο και τυποποιημένο τρόπο. Συγκριτικά πλεονεκτήματα αυτής της τεχνολογίας αποτελούν η αυτοματοποιημένη συλλογή δεδομένων, η πρόσβαση σε πληθώρα από μεταβλητές που δεν θα ήταν δυνατή χωρίς τη χρήση VR, καθώς και η διεξαγωγή έρευνας σε όσο το δυνατόν πιο ρεαλιστικές συνθήκες διατηρώντας παράλληλα τα απαραίτητα επίπεδα μεθοδολογικού ελέγχου.

Η χρήση καινοτόμων τεχνολογιών και η ανάπτυξη σχετικών εφαρμογών αποτελεί μια από τις πλέον σύγχρονες προτάσεις στην ψυχολογική έρευνα και αναμένεται να εφοδιάσει με εργαλεία πρωτοπόρους επαγγελματίες και ερευνητές του πεδίου.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 5

Γνωστική Ψυχολογία: Η αντίληψη του χρόνου

Η σχέση της ποιότητας του ύπνου και της αντίληψης του χρόνου

Α. Δρούγκα, Ε.Α. Βανιώτη, Κ. Κόκκαλη, Ε. Χατζημιαχλίδη & Α. Βατάκη

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Οι Cellini και συνεργάτες (2020) παρατήρησαν μία συσχέτιση μεταξύ κακής ποιότητας του ύπνου και επιμήκυνσης του χρόνου κατά την διάρκεια του εγκλεισμού λόγω Covid-19. Όμως στην μέχρι τώρα έρευνα (είτε πριν ή μετά την πανδημία) δεν είναι ξεκάθαρο το πως η ποιότητα του ύπνου μπορεί να επηρεάσει τον χρονισμό μας γενικότερα. Σκοπός λοιπόν της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση της σχέσης ποιότητας ύπνου και χρονισμού μέσα από έργα που αξιολογούν διαφορετικές πτυχές της αντίληψης του χρόνου. Η ποιότητα του ύπνου μετρήθηκε μέσω της ελληνικής έκδοσης του Pittsburgh Sleep Quality Index (PSQI), ενώ η χρονική αντίληψη μετρήθηκε μέσω έργων πρόδρομου χρονισμού (χρονική αναπαραγωγή, χρονική διχοτόμηση, ρυθμική παραγωγή), αίσθησης περάσματος του χρόνου, καθώς και του ερωτηματολογίου Metacognitive Questionnaire on Time (MQT). Ανάλυση του συνολικού δείγματος που αποτελούταν από 237 συμμετέχοντες (18-69 ετών) έδειξε ότι οι συμμετέχοντες με κακή ποιότητα ύπνου υποεκτιμούσαν χρονικές διάρκειες μεταξύ των διαστημάτων 2000 με 5000 ms και παρουσίαζαν δυσκολία σε κρίσεις διάκρισης χρονικών διαστημάτων ηχητικών ερεθισμών. Επιπλέον, σημείωσαν μειωμένη επίδοση στο έργο ρυθμικής παραγωγής και δυσκολίες προσδιορισμού της ώρας και της ημέρας. Τέλος, σε χρονικά διαστήματα διάρκειας λίγων λεπτών αισθάνονταν τον χρόνο να περνά πιο γρήγορα. Συνολικά, η ποιότητα του ύπνου φαίνεται να επηρεάζει την χρονική αντίληψη σε πολλαπλά επίπεδα -πρόδρομες κρίσεις, ρυθμική παραγωγή, αίσθηση περάσματος του χρόνου- δίνοντας έτσι σημαντικές κατευθυντήριες για περαιτέρω έρευνα στο πεδίο.

Η επίδραση του κοινωνικού άγχους στην εκτίμηση και την αίσθηση περάσματος του χρόνου

Γ. Κούπριζα & Α. Βατάκη

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Έρευνες έχουν δείξει ότι το άγχος και η βίωση αρνητικών συναισθημάτων μπορεί να οδηγήσει σε παραμόρφωση της χρονικής αντίληψης και συγκεκριμένα σε διευρυμένη αίσθηση του χρόνου. Ωστόσο, η επίδραση που μπορεί να έχει το κοινωνικό άγχος στο χρονισμό δεν έχει διερευνηθεί μέχρι σήμερα. Σκοπός, λοιπόν, της παρούσας έρευνας ήταν να εξετάσει τη σχέση μεταξύ της χρονικής αντίληψης και του κοινωνι-

κού άγχους. Πιο συγκεκριμένα, ερευνάται ο τρόπος με τον οποίο το άγχος, που δύναται να προκληθεί κατά την διάρκεια δημόσιων ομιλιών, οδηγεί σε παραμόρφωση της υποκειμενικής αντίληψης του χρόνου. Ως εκ τούτου διερευνήσαμε την πιθανή σχέση μεταξύ κοινωνικού άγχους και χρονικής αντίληψης, καθώς και αυτήν μεταξύ κοινωνικού άγχους και κρίσεων πέρασματος του χρόνου. Η συλλογή δεδομένων έγινε από συμμετέχοντες που κλήθηκαν να μιλήσουν μπροστά σε κοινό στο πλαίσιο μίας παρουσίας για τις ανάγκες κάποιου πανεπιστημιακού μαθήματος ή ως βοηθοί διδασκαλίας σε κάποιο μάθημα. Τα δεδομένα αφορούσαν ερωτήσεις σχετικά με την εκτίμηση της χρονικής διάρκειας της ομιλίας, κρίσεις για το πέρασμα του χρόνου καθώς και μία σειρά αξιολογήσεων της διάθεσης και του άγχους (Multidimensional Mood State Questionnaire, Self-Statements During Public Speaking Scale, Personal Report of Public Speaking Anxiety Scale, Personal Report of Confidence as a Speaker Scale, Somatic Symptom Scale-8, Κλίμακα Θετικού Άγχους). Από την προκαταρκτική ανάλυση φάνηκε ότι δεν υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ χρονικής αντίληψης και κοινωνικού άγχους, ούτε βρέθηκε στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ κρίσεων για το πέρασμα του χρόνου και άγχους κατά τη διάρκεια της δημόσιας ομιλίας. Στην παρούσα φάση η έρευνα βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη, εφόσον τα χαμηλά επίπεδα άγχους στα ερωτηματολόγια και το χαμηλό δείγμα δεν επιτρέπουν την εξαγωγή τελικών συμπερασμάτων. Τα αποτελέσματα, λοιπόν, οφείλονται είτε στο μικρό δείγμα, ή στο γεγονός ότι μπορεί το άγχος που βιώνουμε κατά τη διάρκεια μίας δημόσιας ομιλίας να μην είναι αρκετό σαν παράγοντας ώστε να αλλοιώσει τον χρονισμό μας.

Η επίδραση του στρες στην εκτίμηση της διάρκειας οπτικών και ακουστικών ερεθισμών

A. E. Συμεωνίδη¹, N. Χαψή¹, M. Μπικίκου², E. Αναστασίου¹ & A. Βατάκη¹

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η αντίληψη του χρόνου αποτελεί μία θεμελιώδη γνωστική διεργασία, η οποία μπορεί να διαστρεβλωθεί από εξωτερικούς ή εσωτερικούς παράγοντες. Η διαστρέβλωση αυτή οφείλεται στην συσσώρευση αυξημένου ή μειωμένου αριθμού παλμών, που παράγονται από το εσωτερικό «ρολόι», οδηγώντας σε υπερεκτίμηση ή υποεκτίμηση, αντίστοιχα, ενός χρονικού διαστήματος. Πλήθος ερευνών έχουν μελετήσει τη πιθανή χρονική διαστρέβλωση υπό συνθήκες στρες. Για παράδειγμα, οι Droit-Volet και συν. (2010) κατέγραψαν υπερεκτίμηση της χρονικής διάρκειας, όταν οι συμμετέχοντες περίμεναν να ακούσουν ένα αποκρουστικό ηχητικό ερέθισμα, καθώς εκτιμούσαν την διάρκεια ενός οπτικού ερεθίσματος. Στην παρούσα έρευνα, επιχειρήσαμε να διευρύνουμε τη γνώση μας σχετικά με την επίδραση του στρες στον χρονισμό χρησιμοποιώντας χρονικά ερεθίσματα δυο τροποικοτήτων, οπτικά και ακουστικά. Οι 80 συμμετέχοντες χωρίστηκαν σε δύο ομάδες εκτελώντας έργα χρονικής διχοτόμησης, όπου τα υπό εκτίμηση ερεθίσματα ήταν μικρής (400-800ms) ή μεγάλης (800-1600ms) διάρκειας. Ο κάθε συμμετέχοντας, βάση τυχαιοποίησης, εκτέλεσε 6 δοκιμασίες, υπό τις εξής συνθήκες: χωρίς στρες, μετά από έκθεση σε ερέθισμα χαμηλού και υψηλού στρες. Ως στρεσογόνα (ή μη στρεσογόνα) ερεθίσματα αντλήθηκαν βίντεο μικρού μήκους, με φυσικές-ρεαλιστικές καταστάσεις, σταθμισμένα ως προς το συναισθηματικό τους περιεχόμενο (Bebbington κ.α., 2016). Η πρωτοτυπία της παρούσας έρευνας έγκειται στον πειραματικό μας σχεδιασμό, ο οποίος αξιοποιεί ρεαλιστικά και οπτικοακουστικά στρεσογόνα ερεθίσματα. Με βάση την προαναφερθείσα βιβλιογραφία, αναμέναμε ότι η έκθεση στο ερέθισμα υψηλού στρες θα οδηγήσει σε χρονική υπερεκτίμηση, ωστόσο δεν προέκυψε στατιστικά σημαντική επίδραση του στρες στον χρονισμό σε καμία από τις παραπάνω συνθήκες και για καμία τροποικότητα. Στην περίπτωση των οπτικών ερεθισμάτων, παρόλα αυτά διαφάνηκε μία τάση για υπερεκτίμηση στην συνθήκη του στρες. Τα αποτελέσματα μας προσθέτουν στην σύγχρονη βιβλιογραφία που προσπαθεί να αποσαφηνίσει εάν η διέγερση ή το σθένος είναι που προκαλεί αλλαγές στον χρονισμό και αν η παρουσία ενός διεγερτικού ερεθισμού είναι αρκετή για να προκαλέσει αλλαγές στον ρυθμό παραγωγής παλμών στο επίπεδο του εσωτερικού ρολογιού.

Η χρονική γνώση σε παιδιά ηλικίας 6-11 ετών

M. Βασιλικοπούλου¹, A. Μωραΐτη², Γ. Μαυρομμάτη¹, Γ. Πύλιου¹, G. Dellatolas³, A Βατάκη¹

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ³Université Paris-Sud, Université Paris Descartes

Η γνώση των παιδιών σχολικής ηλικίας για τις επιμέρους χρονικές διαστάσεις αποτελεί ένα ζήτημα υψηλού ερευνητικού ενδιαφέροντος, ωστόσο μέχρι στιγμής, η βιβλιογραφία αναφορικά με το θέμα είναι μη επαρκής. Πρόσφατα, οι Labrell και συνεργάτες (2020) κατασκεύασαν ένα νέο ερευνητικό εργαλείο μέτρησης της χρονικής γνώσης σε παιδιά ηλικίας 6-11 ετών, το Ερωτηματολόγιο Χρονικής Γνώσης (Time Knowledge Questionnaire, TKQ). Το TKQ μετράει την ικανότητα χρονικού προσανατολισμού, χρονικής ακολουθίας, χρονικής εκτίμησης μονάδων συμβατικού και εμπειρικού χρόνου και κατανόησης της ώρας σε συσκευές μέτρησης από τα παιδιά. Αξιοποιώντας το TKQ, εστιάσαμε σε ελληνικό δείγμα και υποθέσαμε ότι οι χρονικές επιδόσεις των παιδιών μεγαλύτερης ηλικίας (άνω των 8 ετών) θα είναι καλύτερες από εκείνες των μικρότερων παιδιών και πως οι εκτιμήσεις των παιδιών σε ερωτήσεις που σχετίζονται με το συμβατικό χρόνο θα είναι πιο ακριβείς σε σχέση με τον εκτιμώμενο χρόνο. Χρησιμοποιώντας ως βασική μέθοδο συλλογής τη δομημένη συνέντευξη, στην έρευνα συγκεντρώσαμε ένα δείγμα 141 παιδιών τυπικής ανάπτυξης, ηλικίας 6-11 ετών που συμμετείχαν με φυσική ή διαδικτυακή παρουσία. Οι αναλύσεις έδειξαν ότι η ηλικία επιδρά σημαντικά στις ακριβείς εκτιμήσεις των παιδιών, καθώς τα παιδιά ηλικίας περίπου 9 ετών και άνω ήταν πιο εύστοχα στις χρονικές εκτιμήσεις τους σε σχέση με τα παιδιά μικρότερων ηλικιών. Ωστόσο, τα αποτελέσματα δεν επιβεβαίωσαν τη δυσκολία εκτίμησης χρονικών διαστημάτων του εμπειρικού έναντι του συμβατικού χρόνου από το σύνολο των παιδιών, ανεξαρτήτως ηλικίας. Επιπλέον, σημειώθηκαν πιο βέλτιστες χρονικές αποδόσεις από τα παιδιά που συμμετείχαν σε μια εξ αποστάσεως συνέντευξη, έναντι εκείνων που πήραν μέρος με φυσικό τρόπο. Όσον αφορά το TKQ, τα πορίσματα επιβεβαίωσαν ξανά την ψυχομετρική του ποιότητα.

Κινηματογράφος και αντίληψη χρόνου: Τεχνικές μοντάζ που επηρεάζουν την αντιληπτή διάρκεια μιας σκηνής

Λ. Λιάππ¹, Ε. Μανούδν², Μ. Ρεβέλου², Κ. Χριστοδούλου³ & Α. Βατάκν¹

¹Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ³University of Groningen

Ένας από τους σημαντικότερους στόχους της χρήσης του μοντάζ στον κινηματογράφο είναι να βιώσουν οι θεατές μία ταινία ως συνεχή στο χώρο και το χρόνο, παρά την επιμερισμένη της φύση σε διαδοχικά πλάνα. Οι επαγγελματίες στο χώρο του μοντάζ έχουν αναπτύξει τεχνικές για τη διασφάλιση της χωρικής και χρονικής συνέχειας κατά την αφήγηση μίας ταινίας. Σε σχέση με το χρόνο, σκοπός αυτών των τεχνικών είναι ο χειρισμός της αντιληπτής διάρκειας μίας σκηνής όσο αυτή εκτυλίσσεται δυναμικά στην οθόνη. Συγκεκριμένα, το μοντάζ μίας σκηνής μπορεί να γίνει έτσι ώστε η αντιληπτή της διάρκεια να συσταλεί, να διασταλεί ή να παραμείνει ρεαλιστική. Παρά τη συστηματική εφαρμογή αυτών των τεχνικών, το αποτέλεσμα της χρήσης τους δεν έχει επιβεβαιωθεί πειραματικά σε συμπεριφορικό και αντιληπτικό επίπεδο. Στην παρούσα μελέτη εξετάσαμε εάν η χρήση των τεχνικών αυτών είναι σε συμφωνία με τις προθέσεις των επαγγελματιών κινηματογράφου που τις εφαρμόζουν. Για το σκοπό αυτό, παρουσιάσαμε βίντεο με διαφορετικές δράσεις, στα οποία εφαρμόστηκαν οι τεχνικές μοντάζ για τη συστολή, διαστολή και ρεαλιστική αναπαράσταση της διάρκειας μίας δράσης και ζητήσαμε από τους συμμετέχοντες να κάνουν λεκτικές εκτιμήσεις για τη διάρκεια των σκηνών που παρουσιάστηκαν. Φάνηκε ότι υπήρχε σημαντική υπερεκτίμηση της διάρκειας των σκηνών με την τεχνική διαστολής, σε σχέση με τις αντίστοιχες σκηνές με την τεχνική συστολής και ρεαλιστικής αναπαράστασης και υπερεκτίμηση της διάρκειας των σκηνών με ρεαλιστική αναπαράσταση, σε σχέση με τις αντίστοιχες σκηνές με την τεχνική συστολής. Τα παραπάνω ευρήματα επιβεβαιώνουν ότι η χρήση των τεχνικών που εφαρμόζονται για το χειρισμό της αντιληπτής διάρκειας μίας σκηνής επιτυγχάνουν το σκοπό τους. Ακόμα, βρέθηκε αλληλεπίδραση μεταξύ του είδους της δράσης που απεικονίζεται σε μία σκηνή και της τεχνικής μοντάζ που εφαρμόζεται, δείχνοντας ότι η χρήση αυτών των τεχνικών μοντάζ επηρεάζει με διαφορετικό τρόπο την αντιληπτή διάρκεια μιας σκηνής, ανάλογα με το περιεχόμενο και τα χαρακτηριστικά της δράσης αυτής.

Βελτίωση της αντίληψης οπτικού ρυθμού μετά από πολυαισθητηριακή αντιληπτική μάθηση

Ο. Ταχματζίδου¹, Ν. Παρασκευούδν² & Α. Βατάκν¹

¹Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²University of Barcelona

Μέχρι πρόσφατα, τα ακουστικά ερεθίσματα φαίνονταν να υπερτερούν στην κατανόηση του ρυθμού έναντι των οπτικών (Collier & Logan, 2000· Grahn, 2012· Patel κ.α., 2005). Όμως, τόσο τα πολυαισθητηριακά όσο και τα κινούμενα οπτικά ερεθίσματα, με βιολογική ή άλλου τύπου κίνηση, μπορούν να επιδράσουν αποτελεσματικά στην αντίληψη του ρυθμού (Grahn, 2012· Su, 2014). Ο σκοπός μας στην παρούσα μελέτη είναι να εξετάσουμε, μέσω μιας διαδικασίας αντιληπτικής μάθησης, αν η έκθεση σε πολυαισθητηριακά και κινούμενα οπτικά ερεθίσματα μπορεί να επιφέρει βελτίωση στην αντίληψη ρυθμών αποτελούμενων από στατικά οπτικά ερεθίσματα. Στο πρώτο πείραμα για την εκπαίδευση χρησιμοποιήθηκαν τρεις τύποι πολυαισθητηριακών ερεθισμάτων τα οποία διέφεραν μόνο ως προς το οπτικό ερέθισμα (στατικοί κύκλοι, κινούμενα μη βιολογικά, κινούμενα βιολογικά) σε συνδυασμό με ένα κοινό ακουστικό ερέθισμα και έναν διακριτό χτύπο. Για το κυρίως έργο, χρησιμοποιήθηκε στατικό ερέθισμα σε συνδυασμό με έναν διακριτό χτύπο. Από τους συμμετέχοντες ζητήθηκε να κριθεί αν τα ζεύγη ερεθισμάτων κάθε επανάληψης ήταν ίδια ή διαφορετικά. Τα αποτελέσματα έδειξαν βελτίωση στην απόδοση μετά την εκπαίδευση, με όποιο ερέθισμα και αν είχε χρησιμοποιηθεί. Για να εξεταστεί το ενδεχόμενο η βελτιωμένη απόδοση να ήταν αποτέλεσμα της ανατροφοδότησης που υπήρχε στο έργο εκπαίδευσης, διεξήχθη το δεύτερο πείραμα, στο οποίο το βασικό έργο διατηρήθηκε ίδιο ενώ η εκπαίδευση των συμμετεχόντων έγινε με τη χρήση ενός μόνο πολυαισθητηριακού ερεθίσματος, αποτελούμενου από ένα οπτικό ερέθισμα με μη βιολογική κίνηση σε συνδυασμό με ένα ακουστικό ερέθισμα μαζί με έναν διακριτό χτύπο, χωρίς την ύπαρξη ανατροφοδότησης. Στα αποτελέσματα δεν παρατηρήθηκε σημαντική βελτίωση στην απόδοση των συμμετεχόντων μετά την εκπαίδευση, ενισχύοντας τα αποτελέσματα του πρώτου πειράματος. Η διεξαγωγή επιπλέον πειραμάτων θα ελέγξει την πιθανότητα η παρατηρούμενη βελτίωση να είναι αποτέλεσμα του ακουστικού στοιχείου των ερεθισμάτων που χρησιμοποιήθηκαν κατά την εκπαίδευση όπως και το ποια είναι η συμβολή της κίνησης στην βελτίωση της αντίληψης στατικών οπτικών ερεθισμάτων.

Η επιρροή του φόρτου προσοχής στις χρονικές εκτιμήσεις

Π. Σταυρίδης, Ε. Φραγκιαδάκν & Α. Βατάκν

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Το μοντέλο θύρας της προσοχής προβλέπει ότι η προσοχή και η χρονική αντίληψη συναγωνίζονται για τον ίδιο περιορισμένο αριθμό γνωστικών πόρων. Συνεπώς, εάν η προσοχή καταλαμβάνει περισσότερους γνωστικούς πόρους, γίνεται η υπόθεση ότι διαστρεβλώνεται η χρονική αντίληψη με κρίσεις υποεκτίμησης ενός δεδομένου χρονικού διαστήματος. Για παράδειγμα, οι Chaston και Kingstone (2004) χρησιμοποίησαν ένα έργο λεκτικής χρονικής εκτίμησης με δύο συνθήκες, υψηλού και χαμηλού φόρτου επεξεργασίας πληροφοριών, για να μελετήσουν την επίδραση του φόρτου στην εκτίμηση χρονικών διαστημάτων. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων τους έδειξε ότι σε διάρκειες άνω του ενός λεπτού παρουσιαζόταν μεγαλύτερη υποεκτίμηση του χρόνου στη συνθήκη υψηλού φόρτου από τη χρονική εκτίμηση της συνθήκης χαμηλού φόρτου. Στην παρούσα μελέτη θέλαμε να επιβεβαιώσουμε τα παραπάνω ευρήματα με τη

χρήση ενός άλλου μη χρονικού έργου με διαφορετικά επίπεδα φόρτου και με χρονικές εκτιμήσεις σε διαστήματα κάτω των 5 δευτερολέπτων. Σε ακολουθίες διαδοχικών οπτικών ερεθισμάτων οι συμμετέχοντες καλούνταν να δώσουν λεκτική απόκριση σε ερεθίσματα-στόχους. Στη συνθήκη υψηλού φόρτου οι στόχοι διακρίνονταν με βάση την κατεύθυνση και το χρώμα τους, ενώ στη συνθήκη χαμηλού φόρτου οι στόχοι διακρίνονταν μόνο με κριτήριο το χρώμα. Έπειτα γινόταν η χρονική αναπαραγωγή της ακολουθίας των συνολικών ερεθισμάτων. Τα έργα διεξάγονταν ταυτόχρονα και μέχρι στιγμής έχουν συμμετάσχει 18 άτομα ηλικίας 18-41, από τα δεδομένα των οποίων εξήχθησαν δύο δείκτες, η ακρίβεια αναπαραγωγής και ο συντελεστής διακύμανσης. Τα αποτελέσματα δεν ανέδειξαν διαφορά μεταξύ των δύο συνθηκών. Συγκεκριμένα, δεν βρέθηκε διαφορά μεταξύ υψηλού και χαμηλού φόρτου στην ακρίβεια αναπαραγωγής ή στον συντελεστή διακύμανσης. Αυτό μπορεί να είναι αποτέλεσμα του μικρού δείγματος ή/και της προβλεψιμότητας της παρουσίας του στόχου στο μη χρονικό έργο. Επέκταση της μελέτης με χειρισμό της προβλεψιμότητας του στόχου θα επιτρέψει την περαιτέρω εξέταση του ρόλου του φόρτου της προσοχής στον χρόνισμό.

Η επίδραση της γενικής γυμναστικής στην χρονική αντίληψη

A. Γαλανομάτη, Σ. Κατσιμάρδου & A. Βατάκη

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Προηγούμενες έρευνες έχουν δείξει ότι οι αθλητές και γενικότερα όσοι έχουν γυμναστική εμπειρία παρουσιάζουν καλύτερη εκτίμηση του χρόνου (Chen & Cesari, 2015· Chen κ.α., 2013· Jia κ.α., 2020). Για παράδειγμα, οι Chen και Cesari χρησιμοποιώντας ένα έργο χρονικής αναπαραγωγής, ζήτησαν από τους συμμετέχοντες να εκτιμήσουν την διάρκεια παρουσίασης ενός οπτικού ερεθίσματος. Τα αποτελέσματα τους έδειξαν ότι ανεξάρτητα από το είδος του αθλήματος, οι αθλητές παράγουν καλύτερες εκτιμήσεις χρόνου από τους μη αθλητές, παρουσιάζοντας μεγαλύτερη ακρίβεια και χαμηλότερη μεταβλητότητα, ιδίως για χρόνους μικρότερους του ενός δευτερολέπτου. Η καλύτερη αυτή επίδοση αποδίδεται στην εξαιρετική αντιληπτική και κινητική ικανότητα των αθλητών σε γρήγορες ενέργειες σε σχέση με τους μη αθλητές. Με αφορμή αυτή την έρευνα και επιδιώκοντας να μελετήσουμε περαιτέρω την χρονική αντίληψη των αθλητών, και κυρίως των αθλητριών ηλικίας 6-25 ετών που επιδίδονται στην γενική γυμναστική, διενεργήσαμε ένα πείραμα χρησιμοποιώντας ένα έργο χρονικής διχοτόμησης σε τρία διαφορετικά είδη ερεθισμών: απλά ερεθίσματα με την μορφή σχημάτων, χορευτικά ερεθίσματα τα οποία είναι μέρος και της καθημερινής εξάσκησης των αθλητριών και ερεθίσματα με οικείες, καθημερινές ενέργειες. Τα αποτελέσματα από 25 αθλήτριες και 28 μη αθλήτριες έδειξαν ότι δεν υπήρχε καμία διαφορά ως προς την χρονική ευαισθησία των δύο ομάδων, αλλά ότι υπήρχε μια διαφορά ως προς την ακρίβεια στα χορευτικά ερεθίσματα στην πειραματική ομάδα. Συγκεκριμένα, οι αθλήτριες υπερεκτιμούσαν την διάρκεια των οικείων για αυτές ερεθισμάτων, των χορευτικών δηλαδή. Αυτό το εύρημα μπορεί να οφείλεται στην αυξημένη εστίαση της προσοχής των αθλητριών στο συγκεκριμένο ερέθισμα. Δεδομένου ότι πρώτη φορά εξετάζεται μια τέτοια σύγκριση, περαιτέρω μελέτες απαιτούνται για να επαληθεύσουν τα συγκεκριμένα αποτελέσματα. Ακόμη, είναι σημαντικό να λάβουμε υπόψιν μας τους βασικούς ρυθμικούς παράγοντες που δύναται να μεταβάλλουν το αποτέλεσμα όπως είναι το φύλο, η θερμοκρασία του σώματος, η κατάσταση της υγείας και της φυσικής κατάστασης και το επίπεδο έντασης της άσκησης υπό πραγματικές συνθήκες.

ΧΩΡΟΣ Γ

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 6

Νευροψυχολογία

Νευροφυσιολογικοί μηχανισμοί για τον εντοπισμό της θέσης επαφής ενός εργαλείου

E. Ζωγράφος Θέμελνς^{1,2} & L. Miller¹

¹Radboud University, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η χρήση εργαλείων αποτελεί μία από τις πιο σημαντικές εφαρμογές των αισθητικοκινητικών ικανοτήτων του ανθρώπου. Πρόσφατες μελέτες έχουν δείξει ότι το σωματοαισθητικό μας σύστημα τείνει να αναγνωρίζει ένα εργαλείο που χειριζόμαστε σαν μία προέκταση του σώματος μας παρά σαν ένα ξεχωριστό αντικείμενο. Ο μηχανισμός πίσω από αυτή την ικανότητα περιλαμβάνει απλές διεργασίες όπως η επεξεργασία των δονήσεων που παράγονται από ένα εργαλείο όταν χτυπάμε ένα άλλο αντικείμενο, αλλά και πιο σύνθετες γνωστικές λειτουργίες. Η επεξεργασία αισθητικών πληροφοριών που λαμβάνουμε κατά την επαφή με μια άλλη επιφάνεια, η επεξεργασία πληροφοριών για τη θέση του σώματος μας, η αποκωδικοποίηση του περιβάλλοντος χώρου, καθώς και η επεξεργασία οπτικών πληροφοριών για το που είναι στραμμένη η προσοχή μας κατά το χτύπημα συνθέτουν αυτό το φάσμα. Οι διαφορετικές αισθητικές πληροφορίες αποκωδικοποιούνται σε διαφορετικά επίπεδα αναφοράς στο χώρο (επίπεδο αναφοράς σε σχέση με το εργαλείο και με το που κοιτάμε). Ο εγκέφαλος μας καλείται να συνδυάσει τα διαφορετικά αυτά επίπεδα αναφοράς και να πραγματοποιεί χωρικές μετατροπές από το ένα επίπεδο στο άλλο. Για να μπορέσουμε να ταυτοποιήσουμε το πως γίνονται αυτές οι μετατροπές δημιουργήσαμε μία συνθήκη όπου οι συμμετέχοντες χτυπούσαν ένα αντικείμενο σε διαφορετικά σημεία πάνω στην επιφάνεια ενός εργαλείου και

επικεντρώνανε την προσοχή τους σε διαφορετικό σημείο στο χώρο ανά δοκιμή. Αυτό μας επέτρεψε να εξετάσουμε, μέσω της χρήσης ηλεκτροεγκεφαλογραφήματος (ΗΕΓ), τις εγκεφαλικές αποκρίσεις που συνδέονται με τις χωρικές μετατροπές μεταξύ των διαφορετικών επιπέδων αναφοράς (θέση επαφής σε σχέση με το εργαλείο και με το που κοιτούσαν οι συμμετέχοντες). Ο στόχος μας είναι να παρουσιάσουμε μια έγκυρη και βαθιά επεξήγηση για το πως ο εγκέφαλος μας μπορεί να «κατασκευάζει» έναν χάρτη σε σχέση με το που στο χώρο βρίσκεται το εργαλείο, καθώς και το κάθε σημείο επαφής πάνω στην επιφάνεια του και να εξετάσουμε τις νευροφυσιολογικές διεργασίες πίσω από τις προαναφερθείσες χωρικές μετατροπές.

Parkinson's disease and the medial geniculate nucleus. A 7-Tesla MRI comparison of structural volume between patients and healthy controls

Ο. Παπακυριάκου
University of Amsterdam

Parkinson's is a degenerative neurological disorder, affecting a considerable amount of the elderly and involving the impairment of several brain structures. Besides the well-established link between Parkinson's and the substantia nigra, the involvement of other subcortical structures has not been thoroughly investigated, even though these play a major role in normal functioning. Importantly, the human subcortex is also extremely underrepresented in human brain atlases, depicting only ~7% of its total 455 individual structures.

This study had two parts. Firstly, it examined whether Parkinson's disease is related to a decrease of structural volume in the medial geniculate nucleus (MGN), the thalamic relay of audition. Participants included 11 patients with Parkinson's and 11 healthy controls. Their brain scans were collected at the Spinoza center for Neuroimaging in Amsterdam, using a 7-Tesla MRI scanner. Structural volume, measured in cubic millimeters, was calculated for every subject by manually delineating the MGN in each hemisphere. Results showed that the data are equally likely under both competing hypotheses, that of a decreased MGN volume in Parkinson's patients, and that of no difference between the two groups, $BF_{10} = 1.22$.

Secondly, it used the MRI delineations as training data for an algorithm specifically designed to automatically delineate the human subcortex. This is aimed at increasing subcortical representation in human brain atlases and in expanding current knowledge of how Parkinson's is related to subcortical structures. Elucidating the involvement of subcortical structures in Parkinson's is important for the prognosis of the disease since it could help doctors alleviate symptoms.

Βιοψυχοκοινωνικές συνιστώσες και νευροψυχολογικό προφίλ ασθενών με χρόνια πόνο, σύγχρονα ευρήματα και μελλοντικές προοπτικές

Π. Τσιάκας^{1,2} & Θ. Θεοδοσίου^{2,3}

¹Αρεταίειο Νοσοκομείο, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ³Αιγινήτειο Νοσοκομείο

Ο πόνος αποτελεί μια σύνθετη βιοψυχοκοινωνική εμπειρία που διαφέρει διυποκειμενικά και επηρεάζεται πολυπαραγοντικά. Στη βιβλιογραφική μας ανασκόπηση γίνεται αναφορά στους ψυχοκοινωνικούς παράγοντες που επηρεάζουν το υποκειμενικό βίωμα του χρόνιου πόνου, στις δομικές αλλαγές που προκαλεί στο περιφερικό και κεντρικό νευρικό σύστημα καθώς και στο αντίκτυπο που παρουσιάζει στο νοητικό προφίλ των ατόμων που τον βιώνουν. Ο χρόνιος πόνος επηρεάζεται σημαντικά από γνωστικούς παράγοντες που περιλαμβάνουν τις προσωπικές πεποιθήσεις και προσδοκίες για τα αίτια του πόνου και την έκβασή του, όπως και από συναισθηματικές συνιστώσες όπως άγχος, φόβος και κατάθλιψη. Επιπλέον, επηρεάζεται από τραυματικά γεγονότα και πρώιμες επώδυνες εμπειρίες, από τις κοινωνικές αναπαραστάσεις και τα γνωστικά σχήματα για τον πόνο καθώς και τις στάσεις και τις πεποιθήσεις της κοινωνίας απέναντι στα άτομα με χρόνια πόνο. Επίσης, σημαντικό ρόλο στο χρόνο πόνο διαδραματίζουν ενδοπροσωπικοί παράγοντες, όπως οι σχέσεις υποστήριξης με τα άτομα του στενού οικογενειακού περιβάλλοντος και η ποιότητα των διαπροσωπικών συντροφικών σχέσεων. Όσον αφορά στο νοητικό προφίλ των ατόμων που πάσχουν από χρόνια πόνο παρατηρούνται δομικές αλλαγές σε περιοχές του εγκεφάλου που σχετίζονται με την εκδήλωση κλινικής συμπτωματολογίας. Συγκεκριμένα, παρατηρείται έκπτωση της ενεργού μνήμης, ελλείμματα στην προσοχή, στη συγκέντρωση, στις επιτελικές λειτουργίες, παρουσίαση δυσκολιών στην επίλυση προβλημάτων, στην επεξεργασία πληροφοριών και στη λεκτική ευχέρεια. Οι προαναφερθείσες δυσκολίες επιφέρουν έκπτωση της καθημερινής λειτουργικότητας, με αύξηση ενδεχόμενης εκδήλωσης συννοσηρότητας με νευροεγκεφαλολογικές παθήσεις και ενίσχυση της πολυφαρμακίας. Γίνεται εμφανές, λοιπόν, ότι η θεραπευτική αντιμετώπιση του χρόνιου πόνου θα πρέπει να κατευθυνθεί προς διεπιστημονικές προσεγγίσεις καθώς αποτελεί πολυπαραγοντικό πεδίο αναφοράς και παρέμβασης για τον κλινικό που θα πρέπει να λαμβάνει υπόψιν τον κάθε ένα από τους προαναφερθέντες παράγοντες ξεχωριστά αλλά και ενιαία με σκοπό την αντιμετώπιση του ατόμου ως ολότητα, την κατανόηση της υποκειμενικής νοηματοδότησης του βιώματος και των αναγκών που δημιουργούνται, καθώς και την αναγνώριση της πολυπλοκότητας που διακατέχει και χαρακτηρίζει την ανθρώπινη εμπειρία.

Ψυχρές και θερμές επιτελικές λειτουργίες και αποτελεσματική ηγεσία: Μια νευροψυχολογική προσέγγιση

Χ. Σ. Καρατοσίδη & Δ. Ιορδάνογλου

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Γνωστικές λειτουργίες όπως, η επίλυση προβλήματος, η ταχύτητα επεξεργασίας, η ενεργός μνήμη, η αυτοβιογραφική μνήμη φαίνεται ότι παίζουν σημαντικό ρόλο στην αποτελεσματική ηγεσία (Ramchandran et al., 2016; Foxall, 2014; Waldman, 2011). Ωστόσο υπάρχει ανάγκη περαιτέρω διερεύνησης του νευρογνωστικού προφίλ της ηγεσίας καθώς η υπάρχουσα βιβλιογραφία είναι μέχρι στιγμής αμφιλεγόμενη. Η παρούσα έρευνα διερευνά τις σχέσεις εγκεφάλου-συμπεριφοράς στην ηγεσία, εισάγοντας τις επιτελικές λειτουργίες (ΕΛ) ως ατομική διαφορά. Οι ΕΛ παίζουν σημαντικό ρόλο στην ικανότητα απόκρισης και προσαρμογής σε νέες καταστάσεις, αποτελούν την βάση πολλών γνωστικών, συναισθηματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων και εμπλέκουν τον προμετωπιαίο φλοιό. Οι ψυχρές ΕΛ εκδηλώνονται σε συνθήκες απαλλαγμένες από συναίσθημα και σε ελεγχόμενα περιβάλλοντα. Οι θερμές ΕΛ αναδύονται σε περιβάλλοντα που εμπλέκουν συναίσθημα, κίνητρο, άμεση ευχαρίστηση ή μακροπρόθεσμη ανταμοιβή. Αναλυτικότερα, η παρούσα έρευνα μελετά τον ρόλο των θερμών και των ψυχρών ΕΛ στην αποτελεσματική ηγεσία. Εξήντα πέντε φοιτητές/ριες και σαράντα ηγέτες αξιολογήθηκαν με νευροψυχολογικές δοκιμασίες που εκτιμούν τομείς ΕΛ και απάντησαν σε ερωτηματολόγια που αξιολογούν τη γενική νοητική ικανότητα και την αποτελεσματικότητα στην ηγεσία. Τα πρώτα αποτελέσματα έδειξαν ότι η αποτελεσματική ηγετική συμπεριφορά συσχετίζεται θετικά με τη φωνολογική ευχέρεια, η οποία απαιτεί νοητική ευελιξία, μια σημαντική ικανότητα για τους ηγέτες του μέλλοντος. Η γενική νοημοσύνη δεν φαίνεται να σχετίζεται με την αποτελεσματική ηγεσία. Αναφορικά με τις νευροψυχολογικές μετρήσεις, οι δύο ομάδες διέφεραν στατιστικά σημαντικά, με τους ηγέτες να έχουν υψηλότερη επίδοση στην σημασιολογική ευχέρεια, στο εύρος ακουστικής προσοχής και στην ενεργό ακουστική μνήμη. Η διαφορά αυτή μπορεί να εξηγηθεί από τη διαφορά εμπειριών άσκησης ηγεσίας μεταξύ των δύο ομάδων και να αναδείξει τη σημασία της ανάπτυξης των συγκεκριμένων γνωστικών λειτουργιών στους νέους και νέες ώστε να γίνουν οι αποτελεσματικοί ηγέτες του μέλλοντος. Συνοψίζοντας, οι θερμές και ψυχρές ΕΛ ανοίγουν έναν νέο δρόμο στην έρευνα της νευροηγεσίας, παρέχοντας μια άμεση σύνδεση της εγκεφαλικής λειτουργίας με την ηγετική συμπεριφορά.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 7

Ψυχομετρία

Η Αυτοτραυματική συμπεριφορά στην εφηβεία

Δ Λουκοπούλου, Δ. Βεκιάρη, Ε. Μητρούτσικου & Ι. Κ. Τσέγκος

Ανοικτό Ψυχοθεραπευτικό Κέντρο

Με αφορμή την αύξανόμενη προσέλευση περιστατικών με έφηβους που αυτοτραυματίζονται, την τελευταία πενταετία, στο Τμήμα Θεραπείας Οικογένειας και Παιδιού του Άνοικτου Ψυχοθεραπευτικού Κέντρου, εξετάζεται το φαινόμενο αυτό κατά την περίοδο της εφηβείας. Ο μη αυτοκτονικός αυτοτραυματισμός (MAAT) αποτελεί μία σοβαρή διαταραχή, με αύξανόμενο έπιπολασμό σε παγκόσμιο επίπεδο. Υπάρχει όμως διχονομία ανάμεσα στους ειδικούς και τους ερευνητές ως προς τον όρισμό, την ταξινόμηση, τα αίτια που τον προκαλούν και τους τρόπους αντιμετώπισης. Ωστόσο, όλοι συγκλίνουν ότι πρόκειται για συμπεριφορά που υποδηλώνει έντονη ψυχική δυσφορία, την οποία το άτομο δυσκολεύεται να εκφράσει. Στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται τα διαθέσιμα ψυχομετρικά εργαλεία και αναφέρονται οι περιορισμοί και τα πλεονεκτήματά τους. Τα δύο πιο διαδεδομένα και αξιόπιστα εργαλεία που υπάρχουν είναι το Inventory of Statements about Self-Injury (ISAS, 2008) και το Alexian Brothers Assessment of Self-Injury (ABASI, 2015). Το πρώτο εστιάζει στο είδος των συμπεριφορών αυτοτραυματισμού, τη συχνότητα και τη λειτουργία της μη αυτοκτονικής συμπεριφοράς (συναισθηματική ρύθμιση, άποσύνδεση, άποφυγή αυτοκτονίας κ.ά.). Το δεύτερο χρησιμοποιεί τα κριτήρια κατά DSM-V (όπου η μη αυτοκτονική αυτοτραυματική συμπεριφορά θεωρείται ως ξεχωριστή διαταραχή που χρήζει περαιτέρω διερεύνησης) και οι ερωτήσεις είναι αντιπροσωπευτικές των διαφορετικών κριτηρίων για τη διάγνωση της μη αυτοκτονικής αυτοτραυματικής συμπεριφοράς. Οι υπάρχουσες κλίμακες είναι εστιασμένες στην αυτοτραυματική συμπεριφορά ή / και στον αυτοκτονικό ιδεασμό. Τέλος, τονίζεται η αναγκαιότητα της Ψυχολογικής Αξιολόγησης και της Ψυχιατρικής Έκτιμησης του έφηβου, σε συνδυασμό με την έκτιμηση της λειτουργικότητας της οικογένειας. Ο τρόπος αξιολόγησης χρειάζεται να είναι συνθετικός και να λαμβάνεται υπ' όψιν, πέρα από το σύμπτωμα, ή συνολική λειτουργία του έφηβου, (νοητική, συναισθηματική, διαπροσωπική) καθώς και το οικογενειακό σύστημα στο οποίο ζει.

Κατανόηση λέξεων σε ελληνόφωνα βρέφη: Προκαταρκτικά δεδομένα από το ερωτηματολόγιο ανάπτυξης επικοινωνιακών ικανοτήτων mcarthur – bates (cdi)

Χ. Α. Βέρδη & Χ. Παπαηλίου

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Η ικανότητα κατανόησης λέξεων κατά τη βρεφική ηλικία αποτελεί σημαντικό δείκτη για τη γλωσσική ανάπτυξη, ενώ καθυστέρηση στον συγκεκριμένο τομέα είναι πιθανό να συνδέεται με νευροαναπτυξιακές διαταραχές. Ωστόσο, τα δεδομένα για την κατανόηση λεξιλογίου-

ου σε ελληνόφωνα βρέφη παραμένουν περιορισμένα. Στην εργασία αυτή παρουσιάζονται προκαταρκτικά ευρήματα για την ανάπτυξη της κατανόησης λεξιλογίου σε βρέφη ηλικίας 9 – 18 μηνών καθώς και η σχέση τους με άλλες επικοινωνιακές ικανότητες. Τα ευρήματα αυτά προέκυψαν από τη χορήγηση της ελληνικής έκδοσης του Ερωτηματολογίου Ανάπτυξης Επικοινωνιακών Ικανοτήτων McArthur – Bates (CDI). Οι λέξεις ταξινομήθηκαν σε ονοματοποιητικές, λέξεις που δηλώνουν πρόσωπα, ουσιαστικά, λέξεις που δηλώνουν ενέργειες, περιγραφικές λέξεις και λειτουργικές λέξεις. Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 70 βρέφη (33 αγόρια και 37 κορίτσια). Σύμφωνα με τα σχετικά ευρήματα, κατά την περίοδο μελέτης το προσληπτικό λεξιλόγιο αυξάνεται συνολικά από 139 σε 233 λέξεις. Ωστόσο, η αύξηση αυτή είναι στατιστικά σημαντική μόνο για τα ουσιαστικά, τις λέξεις που δηλώνουν ενέργεια, τις λέξεις που αναφέρονται σε πρόσωπα και τις λειτουργικές λέξεις. Οι ονοματοποιητικές και οι περιγραφικές λέξεις που κατανοούν τα παιδιά δεν φαίνεται να αυξάνονται σημαντικά την περίοδο αυτή. Το 65% του προσληπτικού λεξιλογίου είναι ονόματα ουσιαστικά, ενώ ακολουθούν τα ρήματα με 13%. Το χαμηλότερο ποσοστό παρατηρείται στις περιγραφικές λέξεις (4%). Δεν παρατηρήθηκαν διαφορές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών. Επίσης, διαπιστώθηκε ότι σε αυτήν την ηλικία το προσληπτικό λεξιλόγιο παρουσιάζει στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση με τις επικοινωνιακές χειρονομίες, το λειτουργικό και συμβολικό παιχνίδι, τη μίμηση ενεργειών με αντικείμενα και τις ρουτίνες διαπροσωπικού παιχνιδιού. Η συζήτηση επικεντρώνεται στη σύγκριση των ευρημάτων σε ελληνόφωνα βρέφη με αντίστοιχα ευρήματα ερευνών που χρησιμοποίησαν το CDI σε αγγλόφωνα βρέφη. Επιπλέον, φαίνεται να επιβεβαιώνεται το εύρημα ότι το πρώιμο προσληπτικό λεξιλόγιο αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου επικοινωνιακού συστήματος και όχι μια μεμονωμένη ικανότητα.

Διαπολιτισμική Ψυχολογική Αξιολόγηση

Μ. Μαστοράκη, Κ. Καλιακάτσου & Ί. Κ. Τσέγκος

Ανοικτό Ψυχοθεραπευτικό Κέντρο

Η Διαπολιτισμική Ψυχολογική Αξιολόγηση σκοπεύει στην Ψυχολογική Αξιολόγηση ατόμων ή ομάδων σε πολυπολιτισμικό πλαίσιο για τη θεραπευτική ή συμβουλευτική υποστήριξή τους, τη λήψη αποφάσεων σχετικών με την εκπαίδευση ή την εργασία, καθώς και για έρευνητικούς σκοπούς.

Η διαδικασία της Αξιολόγησης περιλαμβάνει τη συνέντευξη, η οποία οφείλει να αναδείξει τη διάσταση της πολιτισμικής όπτικής στη δημιουργία και την έκφραση των ψυχολογικών αναγκών του ατόμου. Η στάση του εξεταστή - ψυχολόγου είναι σημαντική με δεδομένες τις προκλήσεις της πολιτισμικής μεροληψίας και των γλωσσικών διαφορών. Οι χορηγούμενες δοκιμασίες επιλέγονται βάσει της έγκυρότητας και της αξιοπιστίας τους, της όρθης προσαρμογής ή μετάφρασής τους. Η παρουσίαση αναφέρεται στον τρόπο διεξαγωγής της συνέντευξης λαμβάνοντας υπ' όψιν την ανάγκη εξέτασης της πολιτισμικής ταυτότητας και του βαθμού επιπολιτισμοποίησης. Ο τομέας της νοητικής λειτουργίας μπορεί να αξιολογηθεί έπαρκως με τις Προοδευτικές Μητρες Raven, οι οποίες αποτελούν μη λεκτική δοκιμασία, με μικρή πολιτισμική επίδραση. Επίσης, η Δοκιμασία Μη Λεκτικής Νοημοσύνης TONI – 4 είναι εναλλακτική, καθώς και η επιλογή της δοκιμασίας WAIS – IV (πρακτικές υποκλίμακες) παρέχει ικανοποιητικά στοιχεία για το νοητικό επίπεδο. Τα ερωτηματολόγια προσωπικότητας, όπως το NEO και το MMPI, αποδεικνύονται εφαρμόσιμα, όπως και άλλα ερωτηματολόγια, για παράδειγμα το Harvard Trauma Questionnaire (HTQ) κ.ά., ενώ οι προβολικές δοκιμασίες, όπως το TAT και το Rorschach, μπορούν να αξιοποιηθούν ποιοτικά.

Συμπερασματικώς, η εκτίμηση της νοημοσύνης, της προσωπικότητας και της συναισθηματικής - διαπροσωπικής λειτουργίας ενηλίκων σε πολυπολιτισμικό πλαίσιο βασίζεται στη συνέντευξη και στη χορήγηση κατάλληλων δοκιμασιών. Είναι έφικτη μέσω δομημένων και μη δομημένων δοκιμασιών, αποσκοπώντας στη σκιαγράφηση συνολικά του ατόμου και στην επίδραση επιπλέον κοινωνικοπολιτικών παραγόντων. Η εύρεση ενός ενιαίου τρόπου εκτίμησης της πολιτισμικής προσαρμογής, στον έλλαδικό χώρο, προκύπτει ως αναγκαιότητα.

Pandemic-Related Pregnancy Stress Scale (PREPS): Ψυχομετρικές ιδιότητες της ελληνικής έκδοσης και συναφείς παράγοντες κινδύνου κατά το δεύτερο έτος της πανδημίας COVID- 19

Β. Σιαφάκα¹, Ο. Τσώνης², Κ. Μαργαρίτη², Ζ. Μπαρπαλιά², Σ. Φλινδρής², Ε. Μανιφάβα², Χ. Χριστογιάννης¹, Κ.Μ. Κοντούλη¹, Κ.Ι. Πασχοπούλου¹, Σ. Τζιόρας¹, Μ. Μπαλτογιάννη², Δ. Μαυρίδης¹ & Μ. Πασχόπουλος¹

¹Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ²Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων

Σκοπός: Η αξιολόγηση των ψυχομετρικών χαρακτηριστικών της ελληνικής έκδοσης της Pandemic-Related Pregnancy Stress Scale (PREPS) σε εγκυμονούσες και λεχώιδες, καθώς και η διερεύνηση επιβαρυντικών παραγόντων κατά το δεύτερο έτος της πανδημίας.

Υλικό και Μέθοδος: Το δείγμα αποτέλεσαν 452 γυναίκες (264 εγκυμονούσες και 188 λεχώιδες) που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια: Pandemic-Related Pregnancy Stress Scale (PREPS), State-Trait Anxiety Inventory (STAI) και Edinburg Perinatal/Postnatal Depression Scale (EPDS), καθώς και μια λίστα κοινωνικοδημογραφικών και ιατρικών στοιχείων.

Αποτελέσματα: Η αξιοπιστία εσωτερικής συνέπειας της κλίμακας PREPS ήταν καλή για τις διαστάσεις Preparedness Stress ($\alpha=0.73$) και Infection Stress ($\alpha=0.82$), ενώ για τη διάσταση Positive Appraisal ήταν χαμηλή ($\alpha=0.45$). Από την Confirmatory Factor Analysis φάνηκε ότι το μοντέλο δύο παραγόντων λειτούργησε καλύτερα από τα μοντέλα ενός παράγοντα και τριών παραγόντων και για τον λόγο αυτό, ο παράγοντας Positive Appraisal εξαιρέθηκε από τη συνέχιση της ανάλυσης. Υψηλότερη μέση τιμή παρατηρήθηκε στη διάσταση Infection stress 2,95 (0,97). Όσον αφορά στο άγχος, το 51,99% των γυναικών ανέφερε STAI-S $\geq$ 40 και το 50% ανέφε-

ρε STAI-T $\geq$ 40. Αναφορικά με την περιγεννητική κατάθλιψη (EPDS), η συνολική μέση τιμή ήταν 7,56 (5,67), ενώ το 25,8% ανέφερε μέση τιμή $\geq$ 9. Στην πολυπαραγοντική ανάλυση παλινδρόμησης φάνηκε ότι οι πρωτοτόκες, οι γυναίκες με υψηλό αντιληπτό κίνδυνο μόλυνσης και όσες ανέφεραν ακύρωση ραντεβού περιγεννητικής φροντίδας σημείωσαν υψηλότερο Preparedness stress. Επιπλέον, υψηλότερο Infection stress παρατηρήθηκε στις γυναίκες με ιστορικό χρόνιας νόσου και όσες ανέφεραν ακύρωση ιατρικών ραντεβού.

Συμπεράσματα: Η ελληνική έκδοση του PREPS έχει καλές ψυχομετρικές ιδιότητες και μπορεί να αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο για την εκτίμηση των γυναικών που διατρέχουν κίνδυνο υψηλής περιγεννητικής ψυχικής καταπόνησης κατά τη διάρκεια της πανδημίας ή άλλων καταστάσεων υγειονομικής κρίσης. Η διατάραξη της περιγεννητικής φροντίδας, ο αντιληπτός κίνδυνος μόλυνσης και το ιστορικό χρόνιας νόσου είναι προγνωστικοί παράγοντες του στρες κατά την εγκυμοσύνη και τη λοχεία που σχετίζεται με την πανδημία.

Δημιουργία κλίμακας αξιολόγησης των διαπροσωπικών σχέσεων στην εργασία

Η. Μεραμβελιωτάκης & Α. Καλαϊτζάκη

Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο

Οι σχέσεις που έχει κανείς με τους συναδέλφους του στο χώρο εργασίας επηρεάζουν εκτός από την παραγωγικότητά του, την ψυχολογική του κατάσταση και την ποιότητα ζωής του γενικά. Ο ανταγωνισμός, οι διαφωνίες, οι συγκρούσεις, η κακή επικοινωνία και γενικά τα προβλήματα στις σχέσεις των ανθρώπων μπορεί να έχουν επιβλαβείς συνέπειες στην ευημερία των εργαζομένων (προσωπική και εργασιακή). Από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας ελάχιστα εργαλεία υπάρχουν για την αξιολόγηση των διαπροσωπικών σχέσεων στο χώρο εργασίας είτε ως ομαδικότητα, συνεργασία) ή ως θετικές σχέσεις (π.χ. το Workplace Wellbeing Survey - PERMA).

Σκοπός της εργασίας είναι η παρουσίαση του εργαλείου Person's Relating to Others at Work Questionnaire (PROWQ-2) και της χρησιμότητάς του στην αξιολόγηση των αρνητικών διαπροσωπικών σχέσεων στην εργασία, σε οκτώ (8) διαστάσεις.

Υλικό/Μέθοδος: Στην εργασία αυτή θα γίνει παρουσίαση της δημιουργίας, της δομής και των αποτελεσμάτων της πιλοτικής μελέτης του νέου εργαλείου όσον αφορά τις βασικές ψυχομετρικές του ιδιότητες. Το ερωτηματολόγιο έχει βασιστεί σε προηγούμενο που αξιολογεί τη συνεργασία μεταξύ δύο συναδέλφων κατά τον επιμερισμό εργασίας, ενώ, πραγματοποιήθηκαν γλωσσικές προσαρμογές σε ορισμένες ερωτήσεις για να ταιριάζουν στο χώρο εργασίας. Αποτελείται από 48 ερωτήσεις οι οποίες αξιολογούν τις διαπροσωπικές σχέσεις σε 8 διαστάσεις, σύμφωνα με τη θεωρία του Σχετίζεσθαι του Birtchnell, (Ουδέτερη Θέση Ισχύος, Εγγύτητα από Θέση Ισχύος, Ουδέτερη Εγγύτητα, Εγγύτητα από Θέση Αδυναμίας, Ουδέτερη Θέση Αδυναμίας, Απόσταση από Θέση Αδυναμίας, Ουδέτερη Απόσταση και Απόσταση από Θέση Ισχύος). Τα αποτελέσματα της χορήγησης του PROWQ-2 δίνονται αριθμητικά και αναπαρίστανται γραφικά σε ένα διαπροσωπικό οκτάγωνο.

Αποτελέσματα-Συμπεράσματα: Στην παρουσίαση θα αναφερθούν οι βασικές ψυχομετρικές ιδιότητες του νέου εργαλείου. Παρόλο που τα αποτελέσματα βρίσκονται ακόμα στο στάδιο της επεξεργασίας, φαίνεται ότι το PROWQ-2 μπορεί να αποτελέσει χρήσιμο εργαλείο για την αξιολόγηση των διαπροσωπικών δυσκολιών στο χώρο εργασίας και να οδηγήσει στη δημιουργία και υλοποίηση παρεμβάσεων για τη βελτίωση των αρνητικών σχέσεων στην εργασία.

Η κλίμακα της στρατιωτικής ψυχικής ανθεκτικότητας (MilResS)

Β. Καραμανώλη, Β. Κοντοδημάκη & Ν. Καραδήμας

Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων

Το στρατιωτικό προσωπικό σε καιρό ειρήνης ή πολέμου έρχεται σε επαφή με πολύ απαιτητικές και ψυχοπρεστικές συνθήκες, γεγονός που επιδρά εξαιρετικά ψυχοπρεστικά στην ψυχική υγεία του στρατιωτικού προσωπικού. Κορυφαία ποιότητα προσωπικότητας που αποτελεί ταυτόχρονα πρόβλεψη, ένδειξη αποτελεσματικής προσαρμογής και εγγυητής στρατιωτικής αποτελεσματικότητας στο στρατιωτικό περιβάλλον αποτελεί η ψυχική ανθεκτικότητα οπότε η μέτρησή της προσαρμοσμένη στις στρατιωτικές συνθήκες είναι πολύ σημαντική. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η παρουσίαση του σχεδιασμού και της διαδικασίας κατασκευής της κλίμακας Στρατιωτικής Ψυχικής Ανθεκτικότητας (MilResS). Παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά και η αξιοπιστία της κλίμακας μέσω επαναλαμβανόμενων μελετών και μετρήσεων. Πρόκειται για μια κλίμακα 20 ερωτήσεων μέτρησης με 6-βάθμια κλίμακα Likert με ενδείξεις από το 1 (διαφωνώ απόλυτα) ως το 6 (συμφωνώ απόλυτα) και εξετάζει τη στάση και την αίσθηση της στρατιωτικής ψυχικής ανθεκτικότητας του ατόμου. Πρόκειται για τρεις μελέτες: α. μια πιλοτική έρευνα (N=205) σε στρατιωτικό προσωπικό με στόχο τον έλεγχο της κατανόησης, της καταλληλότητας, της αξιοπιστίας των δηλώσεων της κλίμακας και την επιβεβαίωση ότι η κλίμακα μελετά τις μεταβλητές της στρατιωτικής ψυχικής ανθεκτικότητας για τις οποίες σχεδιάστηκε, β. πρώτος έλεγχος σε στρατιωτικό προσωπικό της αξιοπιστίας της κλίμακας (N=367), γ. επανέλεγχος της κλίμακας σε στρατιωτικό προσωπικό (N=412). Ο δείκτης αξιοπιστίας της κλίμακας ήταν πολύ ισχυρός καθώς ο Cronbach's alpha κινήθηκε από .894 ως .948. Τέλος, η κλίμακα της Στρατιωτικής Ψυχικής Ανθεκτικότητας (MilResS) αποτελεί μια πολύ αξιόπιστη και ισχυρή κλίμακα, χρήσιμη για την επιλογή, κατάταξη και εκπαίδευση του στρατιωτικού προσωπικού. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος συσχέτισής της με άλλες κλίμακες προσωπικότητας καθοριστικές για την ένταξη και προσαρμογή του προσωπικού στο στρατιωτικό περιβάλλον σε καιρό ειρήνης ή πολέμου.

(MSISQ15): Στάθμιση και πολιτισμική ενσωμάτωση της Ελληνικής έκδοσης του Ερωτηματολογίου Οικειότητας και Σεξουαλικότητας σε Έλληνες ασθενείς με Πολλαπλή Σκλήρυνση

Μ. Τζίτζικα¹, Κ. Χ. Δαουλιτζής¹, Χ Κωνσταντινίδης² & Π. Κορδούτσης¹

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Εθνικό Κέντρο Αποκατάστασης

Η παρουσία μιας χρόνιας νόσου όπως η Πολλαπλή σκλήρυνση (ΠΣ) μπορεί να περιπλέξει τη διά βίου πορεία και τους τρόπους με τους οποίους κάποιος καθορίζει και εκφράζει τη σεξουαλικότητά του. Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η στάθμιση και διαπολιτισμικής προσαρμογή του Ερωτηματολογίου Οικειότητας και Σεξουαλικότητας MSISQ-15 στα Ελληνικά, ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο αξιολόγησης της Σεξουαλικής δυσλειτουργίας σε Έλληνες ασθενείς με ΠΣ. Συνολικά 127 άτομα, 68 Έλληνες ασθενείς με ΠΣ και 59 υγιή άτομα (ομάδα ελέγχου) που επισκέφθηκαν το ιατρείο Σεξουαλικής Ιατρικής του Εθνικού Κέντρου Αποκατάστασης Αθηνών ολοκλήρωσαν την ελληνική έκδοση του MSISQ-15 μαζί με τον Δείκτη Γυναικείας Σεξουαλικής Λειτουργίας γυναικών και τον Διεθνή Δείκτη Λειτουργίας Στύσης κατά την έναρξη (τεστ) και 3 εβδομάδες αργότερα (επαναξιολόγηση). Τα δεδομένα αναλύθηκαν για τις ιδιότητες μέτρησης. Η εγκυρότητα του περιεχομένου ήταν επαρκής. Η ελληνική έκδοση του MSISQ-15 έδειξε μια καλή εσωτερική συνέπεια με το δείκτη Cronbach α να είναι > 70 για τη συνολική βαθμολογία και τις τρεις κλίμακες του MSISQ-15 και στις δύο μετρήσεις. Στην ομάδα ασθενών με ΠΣ, δεν παρατηρήθηκαν επιδράσεις ακραίων τιμών για τη συνολική βαθμολογία, τα πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή συμπτώματα. Μια αξιοπιστία δοκιμής-επανάληψης έδειξε ότι για τα πρωτογενή συμπτώματα και τις μετρήσεις 3 εβδομάδες μετά, η συσχέτιση ήταν $r = .94$, για το δευτερεύον ήταν $r = .88$, ενώ για την τριτοβάθμια ήταν $r = .89$. Συμπερασματικά οι ψυχομετρικές ιδιότητες της Ελληνική έκδοσης του MSISQ-15 φάνηκε πως ήταν αρκετά ικανοποιητικές αφού εμφάνισε καλή εγκυρότητα και αξιοπιστία. Πρόκειται για ένα εργαλείο αξιόπιστο και έγκυρο για τον Ελληνικό πληθυσμό και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την αξιολόγηση των επιπτώσεων της ΠΣ στην σεξουαλική λειτουργία σε άτομα που νοσούν από αυτήν.

Τα ερωτηματολόγια Greek Music@Home: Διερευνώντας το μουσικό περιβάλλον στην ελληνική οικογένεια.

Α. Ν. Πολυτίμου¹, Χ. Αναγνωστοπούλου², Κ. Δρακουλάκη², Ο. Μπαιρακτάρη¹, Α. Τριανταφυλλάκη³ & F. Franco⁴

¹University College London, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ³Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ⁴Middlesex University

Αρκετές έρευνες στη σύγχρονη βιβλιογραφία έχουν αποκαλύψει τον ευεργετικό ρόλο της μουσικής εκπαίδευσης στην πρώιμη γνωστική και γλωσσική ανάπτυξη. Η πλειονότητα των ερευνών έχουν εστιάσει στη μουσική εκπαίδευση που παρέχεται σε τυπικά πλαίσια όπως η σχολική τάξη. Για τα παιδιά κάτω των 6 ετών εντούτοις, η μουσική βιώνεται άτυπα εντός του σπιτιού μέσα από το τραγούδι, το χορό και το μουσικό παιχνίδι. Η άτυπη μουσική ενασχόληση των παιδιών στο σπίτι με τους γονείς/κηδεμόνες τους μπορεί και αυτή να ενέχει σημαντικό ρόλο για τη γνωστική και κοινωνικο-συναισθηματική τους ανάπτυξη.

Το ερωτηματολόγιο Music@Home αναπτύχθηκε πρόσφατα στο Ηνωμένο Βασίλειο (ΗΒ) ώστε να αξιολογήσει συστηματικά το μουσικό περιβάλλον σε οικογένειες με μικρά παιδιά. Υπάρχουν δύο διαθέσιμες εκδοχές του ερωτηματολογίου, μια για βρέφη ηλικίας 3-23 μηνών και μια για παιδιά προσχολικής ηλικίας 2-5;6 ετών. Πρόσφατες μελέτες έχουν καταδείξει συσχετίσεις μεταξύ της επίδοσης στο Music@Home και επιπέδων συναισθηματικού δεσμού μεταξύ παιδιών και γονέων στις ΗΠΑ, και γλωσσικών δεξιοτήτων σε βρέφη και παιδιά προσχολικής ηλικίας σε ΗΒ και Γερμανία.

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η προσαρμογή και η επικύρωση του Music@Home στον ελληνικό πληθυσμό. Μια διαδικτυακή έρευνα έχει ξεκινήσει με στόχο τη συλλογή απαντήσεων από 200 ελληνόφωνες οικογένειες σχετικά με τις μουσικές δραστηριότητες που κάνουν στο σπίτι μαζί με τα παιδιά τους. Οι γονείς/κηδεμόνες των βρεφών δίνουν επιπλέον πληροφορίες γύρω από την επικοινωνιακή ανάπτυξή τους. Θα χρησιμοποιηθούν επιβεβαιωτικές παραγοντικές αναλύσεις για να επικυρώσουν τη δομή των παραγόντων του Music@Home στον ελληνικό πληθυσμό, ενώ θα διερευνηθεί η εσωτερική εγκυρότητα και η αξιοπιστία του εργαλείου. Επιπλέον, θα εξεταστεί η σχέση των επιδόσεων στο ερωτηματολόγιο με την επικοινωνιακή ανάπτυξη βρεφών 8-18 μηνών. Αυτή η έρευνα έχει σκοπό να παρέχει ένα εργαλείο για την αξιολόγηση της μουσικής ενασχόλησης σε ελληνικές οικογένειες. Θα ενισχύσει επίσης τη γνώση μας σε σχέση με δραστηριότητες που υποβοηθούν την πρώιμη μάθηση.

Χρηματοδότηση: Institute of Education, University College London

Οι ιστορίες για την ζωή ως εργαλείο εντόπισης ψυχολογικών θεμάτων σε παιδιά σχολικής ηλικίας

Α. Θεοδοσίου-Τρυφωνίδου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τα παραμύθια αποτελούν αφηγηματικές πρακτικές καθώς είναι ένα προσφιλέ μέσο μέσω του οποίου μύθοι, μυθιστορίες, έπη και ιστορίες μεταφέρονται διαγενεακά. Ο ενθουσιασμός των παιδιών προσχολικής και σχολικής ηλικίας, για τα παραμύθια, αποτελεί θέμα πολλών μελετών (Favat, 1977. Κουλάκογλου, 2010. Bettelheim, 1976, Von Franz, 1982, Kaes et all, Kast, 1995, De la Genardiere, 1996. Ferenczi, 1990). Η πρωτοτυπία της προτεινόμενης έρευνας στηρίζεται σε τρία σημεία: 1) Διερεύνηση για το αν το παραμύθι βοηθά στην ανίχνευση συναισθηματικών δυσκολιών 2) Η δημιουργία ενός πρωτοκόλλου ανίχνευσης συναισθηματικών προβλημάτων με έναν προσφιλή τρόπο 3) Το πρωτόκολλο αυτό θα στηρίζεται σε δύο τρόπους έκφρασης που αγαπούν τα παιδιά, τον μύθο και τα σύμβολα του και την εικαστική απεικόνιση.

Αντικείμενο έρευνας και στόχοι : Ποιοτική έρευνα Ιστορίες ως εργαλείο εντόπισης ψυχολογικών θεμάτων σε παιδιά Σχολικής ηλικίας

Στόχοι:

- Να διαφανεί αν οι Ιστορίες είναι χρήσιμη, εύχρηστη (για τον επαγγελματία) και προσφιλής και ευέλικτη (για τον χρήστη) μέθοδος
- Να σχεδιαστεί η μεθοδολογία εντόπισης ψυχολογικών θεμάτων μέσα από την δημιουργία ενός εργαλείου/οδηγού ψυχολογικών θεμάτων με βάση τις ιστορίες για διευκόλυνση της ψυχολογικής αξιολόγησης των παιδιών

Η κλίμακα αίσθησης αυτοαποτελεσματικότητας στη κολύμβηση στρατιωτικών απαιτήσεων (SelEf-MilSwim)

Β. Καραμανώλη, Β. Κοντοδημάκη & Ν.Καραδήμας

Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων

Η αξία της υψηλής αίσθησης αυτοαποτελεσματικότητας σε διάφορους τομείς είναι πολύ δημοφιλής ερευνητικά. Η παρούσα εργασία μελετά την αίσθηση αυτοαποτελεσματικότητας (γενική κολύμβηση και κολύμβηση στρατιωτικών απαιτήσεων) με στόχο την κατασκευή ενός εργαλείου μέτρησής της προκειμένου για την αξιοποίηση στην εκπαίδευση του στρατιωτικού προσωπικού των ΕΔ. Για τη συσχέτιση των χαρακτηριστικών γενικής, στρατιωτικής και αθλητικής αυτοαποτελεσματικότητας αναπτύχθηκε σχετικό εργαλείο προσαρμοσμένο στις συνθήκες εκπαίδευσης του στρατιωτικού προσωπικού και των αθλητικών στόχων (επίτευξη κολυμβητικής επίδοσης). Παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά και η αξιοπιστία της κλίμακας μέσω επαναλαμβανόμενων μελετών και μετρήσεων. Πρόκειται για μια κλίμακα που περιλαμβάνει δηλώσεις μέτρησης με 10-βάθμια κλίμακα Likert με ενδείξεις από το 1 (καθόλου σίγουρος/η) ως το 10 (πάρα πολύ σίγουρος/η) και μελετά α. την αίσθηση αυτοαποτελεσματικότητας στη γενική κολυμβητική ικανότητα (20 δηλώσεις) και β. την αίσθηση αυτοαποτελεσματικότητας στην ικανότητα στρατιωτικής κολύμβησης (10 δηλώσεις). Πραγματοποιήθηκαν τρεις μελέτες: α. μια πιλοτική έρευνα (N=205) σε στρατιωτικό προσωπικό με στόχο τον έλεγχο της κατανόησης, της καταλληλότητας, της αξιοπιστίας των δηλώσεων της κλίμακας και την επιβεβαίωση ότι η κλίμακα μελετά τις μεταβλητές για τις οποίες σχεδιάστηκε, β. πρώτος έλεγχος σε στρατιωτικό προσωπικό της αξιοπιστίας της κλίμακας (N=367), γ. επανέλεγχος της κλίμακας σε στρατιωτικό προσωπικό (N=412). Ο δείκτης αξιοπιστίας της ήταν πολύ ισχυρός καθώς ο Cronbach's alpha κινήθηκε από .973 ως .981. Τέλος, η παρούσα κλίμακα αναδεικνύεται ως μια πολύ αξιόπιστη, ισχυρή, χρήσιμη κλίμακα για την αξιολόγηση της εκπαίδευσης και ανάπτυξης ηγετικών χαρακτηριστικών μέσω της αύξησης της αίσθησης της αυτοαποτελεσματικότητας. Μελετάται η συσχέτισή της με άλλες κλίμακες προσωπικότητας καθοριστικές για την ανάπτυξη ηγετικών ικανοτήτων χρήσιμων για τη διοίκηση του στρατιωτικού προσωπικού σε καιρό ειρήνης ή πολέμου.

16:00-17:30

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 13 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2)

Ψυχοβιογραφία και αφηγηματική μεθοδολογία: Τέσσερις γυναίκες των γραμμάτων και των τεχνών

Οργανώτρια / Πρόεδρος: Α. Ανδρουτσοπούλου

‘Λόγω Ψυχής’- Ινστιτούτο Εκπαίδευσης και Έρευνας στη Συστημική Ψυχοθεραπεία

Συζητήτρια: Μ. Βίου

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Στα προηγούμενα χρόνια, και για ιστορικούς λόγους, η ψυχοβιογραφία υιοθετούσε αποκλειστικά σχεδόν ένα ψυχαναλυτικό πρίσμα. Εναλλακτικά πρίσματα και μεθοδολογίες έχουν στις μέρες μας ανανεώσει το ενδιαφέρον για την ψυχοβιογραφία, με ειδικά αφιερώματα σε επιστημονικά περιοδικά αλλά και έκδοση ακαδημαϊκών εγχειρίδιων (π.χ. Schultz, 2005) να εμπλουτίζουν το πεδίο αυτό. Η APA υπογράμμισε πρόσφατα τη σημασία της ψυχοβιογραφίας και ως μια μέθοδο κλινικής μελέτης περίπτωσης (Schultz, & Lawrence, 2017) και προχώρησε στην έκδοση κατευθυντήριων γραμμών αλλά και δεοντολογίας έρευνας (Ponterotto, & Reynolds, 2017). Στο παρόν συμπόσιο παρουσιάζονται 4 ψυχοβιογραφικές μελέτες που δημοσιεύθηκαν πρόσφατα και αφορούν προβεβλημένες γυναίκες των γραμμάτων και των τεχνών και πέρα από τα σύνορα της ευρωπαϊκής κουλτούρας. Το πρίσμα που αξιοποιήθηκε ήταν η αφηγηματική/διαλογική οπτική με έμφαση στην ψυχική ανθεκτικότητα. Το υλικό που αναλύθηκε ήταν αυτοβιογραφικό (ημερολόγια, αυτοβιογραφία, γράμματα), ενώ η αφηγηματική ανάλυση οδήγησε στην απάντηση συγκεκριμένων ερωτημάτων για τη ζωή τους, έτσι όπως αναδύθηκαν από την μελέτη των βιογραφικών τους στοιχείων.

Οι αναμνήσεις της Αμερικανίδας ζωγράφου Georgia O' Keeffe

Α. Ανδρουτσοπούλου

‘Λόγω Ψυχής’- Ινστιτούτο Εκπαίδευσης και Έρευνας στη Συστημική Ψυχοθεραπεία

Η ψυχοβιογραφική μελέτη της Αμερικανίδας ζωγράφου Georgia ο' Keeffe που έζησε ως τα 98 της υιοθετεί την έννοια της «αφηγηματικής κατασκευής του εαυτού» ως θεωρητικό πρίσμα. Οι πρώτες τρεις παιδικές της αναμνήσεις, που αποτελούν και τις τρεις πρώτες

καταχωρήσεις στην αυτοβιογραφία της που έγραψε στα 89 της, συγκρίθηκαν με τις τελευταίες τρεις καταχωρήσεις της αυτοβιογραφίας. Μέσω αφηγηματικής ανάλυσης εντοπίστηκε ένα κεντρικό θέμα που διατρέχει όλες: «αγάπη/σχέση, παιχνίδι/εξερεύνηση, εργασία/δημιουργικότητα» («love, play, work»). Σε γενικές γραμμές, η O’Keeffe κατασκεύασε τον εαυτό της ως ένα πρόσωπο με συνέχεια και συνοχή στον τομέα της εξερεύνησης και της δημιουργικότητας, αλλά και ως πρόσωπο που αλλάζει και εξελίσσεται στον τομέα του σχετιζομένου. Η εξέλιξη των θεμάτων ζωής στην κατασκευή του εαυτού αντανακλά την συνεχή προσπάθεια ικανοποιητικής νοηματοδότησης του εαυτού ως κομμάτι του κόσμου. Γίνεται σύνδεση των ευρημάτων με το πεδίο της θετικής ψυχολογίας.

Το ημερολόγιο της Αγγλίδας λογοτέχνιδος Virginia Woolf

Ε. Ρόζου

‘Λόγω Ψυχής’- Ινστιτούτο Εκπαίδευσης και Έρευνας στη Συστημική Ψυχοθεραπεία

Διαβάζοντας τις τελευταίες καταχωρήσεις του ημερολογίου της Αγγλίδας λογοτέχνιδος Virginia Woolf η οποία αυτοκτόνησε στα 59 της χρόνια αναρωτηθήκαμε για το παράδοξο των μελαγχολικών σκέψεων από τη μια πλευρά και των πλάνων για μελλοντικά εγχειρήματα από την άλλη. Αυτό το παράδοξο εμφανίζεται στα αυτοβιογραφικά κείμενα πολλών αυτόχειρων διάσημων και μη. Υιοθετώντας το πρίσμα της θεωρίας του διαλογικού/πολυφωνικού εαυτού αναλύσαμε αφηγηματικά τις ημερολογιακές καταχωρήσεις των τελευταίων δύο μηνών της ζωής της και συμπληρώσαμε την ανάλυση με γράμματα και τα σημειώματα που άφησε για την αυτοκτονία της. Τουλάχιστον δυο αντικρουόμενες φωνές αναδύθηκαν από την αφηγηματική ανάλυση, της απόγνωσης και της ελπίδας, με την πρώτη να καταλαμβάνει σχεδόν όλο τον χώρο στην τελευταία καταχώρηση. Η μελέτη έχει χρήσιμες κλινικές προεκτάσεις και συμπληρώνει άλλα ανάλογα ευρήματα.

Το δοκίμιο της Μεξικανής ζωγράφου Frida Kahlo

Γ. Κουτσαγουστή

‘Λόγω Ψυχής’- Ινστιτούτο Εκπαίδευσης και Έρευνας στη Συστημική Ψυχοθεραπεία

Η ψυχοβιογραφική αυτή μελέτη διερευνά μια πτυχή της ζωής της Frida Kahlo, τη σχέση της με τον Diego Rivera και επιχειρεί να απαντήσει στο ερώτημα γύρω από το πώς η Frida κατόρθωσε να συμβιβάσει την αφοσίωσή της για τον Diego, η συμπεριφορά του οποίου ήταν επώδυνη, με τον επαναστατικό της χαρακτήρα και ιδεολογία. Υιοθετήσαμε μια αφηγηματική/διαλογική οπτική και τη μέθοδο των «γλωσσών του ανείπωτου» για να αναλύσουμε το δοκίμιό της «Πορτρέτο του Diego», συμπληρώνοντας το υλικό με γράμματα, ημερολογιακές καταχωρήσεις και ζωγραφικά έργα. Η ανάλυση έδειξε πως η Frida χρησιμοποιούσε -πέρα από το συνειδητό- «γλώσσες του ανείπωτου» ως στρατηγικές διαχειρίσιμες κυρίως του θυμού και της πικρίας, ενώ παράλληλα ενίσχυε συναισθήματα αφοσίωσης και θλίψης. Συζητούνται προεκτάσεις τόσο μεθοδολογικές όσο και κλινικές/ψυχοθεραπευτικές.

Οι αυτοπροσωπογραφίες της Αμερικανίδας φωτογράφου Vivian Maier

Χ. Τσατσαρώνη

Οργανισμός Κατά των Ναρκωτικών - OKANA

Στην οπτική/αφηγηματική ψυχοβιογραφία της Αμερικανίδας με Αυστρογαλλική καταγωγή Vivian Maier αναλύσαμε μια σειρά αυτοπροσωπογραφιών, σε μια προσπάθεια να κατανοήσουμε τον τρόπο του η αυτοδίδακτη φωτογράφος κατασκεύασε τον εαυτό της, καθώς υπάρχουν ελάχιστες πληροφορίες για τη ζωή της, η οποία ήταν πολύ μοναχική, σχεδόν κρυφή, όπως και η ενασχόλησή της με τη φωτογραφία. Τοποθετώντας τα έργα χρονολογικά και με εργαλείο βασικές αρχές της οπτικής αφηγηματικής ανάλυσης εντοπίσαμε και καταγράψαμε την εξέλιξη ενός κεντρικού θέματος διαχρονικά, κι συγκεκριμένα τον τρόπο που το θέμα «Εγώ ως φωτογράφος» μετεξελίχθηκε. Συζητείται η ιδέα της νοηματοδότησης μέσω της πολλαπλής απεικόνισης του εαυτού αλλά και οι περιορισμοί της νοηματοδότησης εξαιτίας της μοναχικότητας.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΚΛΑΔΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3)

Αναδυόμενη ενηλικίωση: Ανθρώπινη ανάπτυξη σε καιρούς ξένους

Οργανώτρια / Πρόεδρος: Ε. Γαλανάκη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητήτρια: Σ. Καζή

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Σκοπός του Συμποσίου είναι να παρουσιάσει ερευνητικά δεδομένα που έχουν συλλεγεί στην Ελλάδα (και σε συνεργασία με ερευνητές σε άλλες χώρες) πάνω σε ένα εύρος διεργασιών που αφορούν την ανάπτυξη, τη μάθηση και την ευημερία των αναδυόμενων ενηλίκων, με μεγαλύτερη εστίαση στους φοιτητές. Δίνεται έμφαση, εκτός από τους ατομικούς (π.χ. φύλο), στους δομικούς παράγοντες των

πλαισίων της ανάπτυξης και, ειδικότερα, σε παράγοντες κινδύνου, όπως η πρόσφατη οικονομική κρίση, η πανδημία και οι κοινωνικοοικονομικές διαφορές, καθώς και σε προστατευτικούς παράγοντες, που συνδέονται με την ψυχική ανθεκτικότητα. Οι συμμετέχοντες στις εν λόγω έρευνες προέρχονται από τον γενικό πληθυσμό και από ειδικούς πληθυσμούς και οι μέθοδοι ανάλυσης των δεδομένων είναι ποσοτικές και ποιοτικές. Το Συμπόσιο αναμένεται να αναδείξει ενδιαφέροντα ευρήματα για την κατάσταση των νέων ανθρώπων που οδεύουν προς την ενηλικίωση σε καιρούς κρίσης, ευρήματα χρήσιμα για τη διαμόρφωση πολιτικών και παρεμβάσεων στα πεδία της εκπαίδευσης και της ψυχικής υγείας των νέων.

Χαρακτηριστικά που θαυμάζουν οι άνθρωποι κατά την αναδυόμενη ενηλικίωση: Διαφορές ως προς το φύλο και την κοινωνικοοικονομική κατάσταση

Γ. Βλειώρας¹ & Ο. Robinson²

¹Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ²University of Greenwich, UK

Ο θαυμασμός είναι ένα σύνθετο κοινωνικό συναίσθημα, που οδηγεί το άτομο στην επιθυμία να προσεγγίσει ή να μοιάσει στο άτομο που θαυμάζει (Algoe & Haidt, 2009). Παρά το γεγονός ότι υπάρχουν αρκετές έρευνες που μελετούν το συναίσθημα του θαυμασμού, λίγες έρευνες έχουν μελετήσει τα χαρακτηριστικά που θαυμάζουν οι άνθρωποι στους άλλους ανθρώπους. Μία από αυτές είναι η έρευνα του Robinson και των συνεργατών του (2016), οι οποίοι μελέτησαν τα χαρακτηριστικά που θαυμάζουν οι άνθρωποι στην αναδυόμενη ενηλικίωση στο Ηνωμένο Βασίλειο, την Κίνα, το Ιράν και τη Ρωσία. Η παρούσα έρευνα βασίστηκε στην έρευνα αυτή, και είχε στόχο να διερευνήσει τι χαρακτηριστικά θαυμάζουν οι άνθρωποι στην αναδυόμενη ενηλικίωση στην Ελλάδα, και, επιπλέον, να διερευνήσει τις διαφορές των χαρακτηριστικών αυτών ως προς το φύλο και το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο. Στην έρευνα, συμμετείχαν συνολικά 198 άτομα ηλικίας 18 έως 25 ετών ($M = 19,46$ έτη, 50% γυναίκες), τα οποία κλήθηκαν να γράψουν ένα υπαρκτό πρόσωπο που θαυμάζουν και έως πέντε ιδιότητες του προσώπου αυτού, για τις οποίες το θαυμάζουν. Για την κωδικοποίηση των απαντήσεων, χρησιμοποιήθηκε ένα υβριδικό σχήμα, το οποίο βασίστηκε στο σχήμα κωδικοποίησης του Robinson και των συνεργατών του (2016), και συμπεριέλαβε δύο επιπλέον κατηγορίες, τις Ικανότητες και τα Λοιπά χαρακτηριστικά. Η ανάλυση των απαντήσεων έδειξε ότι οι πιο διαδεδομένες κατηγορίες απαντήσεων αφορούσαν στο Κίνητρο και την αποφασιστικότητα, τη Φροντίδα και τη γενναιοδωρία και την Ανθεκτικότητα και τη θετική διάθεση. Επίσης, βρέθηκε ότι περισσότεροι άντρες παρά γυναίκες θαύμαζαν χαρακτηριστικά σχετικά με την Επιτυχία και το κοινωνικό στάτους. Τέλος, περισσότερα άτομα με υψηλότερο κοινωνικοοικονομικό επίπεδο παρά άτομα με χαμηλότερο κοινωνικοοικονομικό επίπεδο θαύμαζαν χαρακτηριστικά σχετικά με τη Διάνοια και την εκπαίδευση. Τα ευρήματα αυτά συμφωνούν εν μέρει με την προηγούμενη έρευνα, καταδεικνύοντας διαπολιτισμικές ομοιότητες, ενώ παράλληλα καταδεικνύουν και την ιδιαιτερότητα του ελληνικού πολιτισμικού πλαισίου (Hofstede et al., 2010).

Ο σκοπός στη ζωή των αναδυόμενων ενηλίκων κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης

Σ. Λεοντοπούλου¹, Κ. C. Bronk² & J. McConchie²

¹Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ²Claremont Graduate University

Τα διεθνή ερευνητικά δεδομένα αποκαλύπτουν ότι ο σκοπός στη ζωή μπορεί να προστατεύσει τους νέους από αρνητικές ψυχολογικές καταστάσεις σε διάφορα πλαίσια. Ωστόσο, πολύ λίγα είναι γνωστά για τον τρόπο με τον οποίο ο σκοπός στη ζωή των αναδυόμενων ενηλίκων λειτουργεί εν μέσω σημαντικών οικονομικών προκλήσεων. Η παρούσα διαδοχική διερευνητική έρευνα μικτής μεθοδολογίας, η οποία διεξήχθη με ένα δείγμα αναδυόμενων ενηλίκων κατά τη διάρκεια της ελληνικής οικονομικής κρίσης είχε σκοπό να μελετήσει 1) εάν η ύπαρξη σκοπού στη ζωή προστατεύει τους νέους από πιθανές αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και, εάν ναι, 2) με ποιον τρόπο. Τα αποτελέσματα υποδεικνύουν ότι αναδυόμενοι ενήλικες που διέθεταν υψηλά επίπεδα σκοπού στη ζωή ήταν αρκετά ανθεκτικοί, ώστε να βλέπουν πέρα από τις τρέχουσες δυσκολίες και να οραματίζονται ένα θετικό μέλλον. Ποιοτικά ευρήματα υποδηλώνουν ότι αναδυόμενοι ενήλικες με σκοπό στη ζωή διατήρησαν την ελπίδα τους για το μέλλον εστιάζοντας στις δεσμεύσεις τους απέναντι στους φίλους, την οικογένεια, την κοινότητα και τη χώρα και, κατά καιρούς, σταματώντας να ακούν αρνητικές ειδήσεις για την οικονομία. Οι επιπτώσεις αυτών των ευρημάτων για τη θετική ανάπτυξη των νέων συζητούνται.

Υποκειμενική εμπειρία ενηλικίωσης, ηθικές αξίες και οπτική του μέλλοντος στην αναδυόμενη ενηλικίωση: Σύγκριση πριν και μετά την οικονομική κρίση

Ε. Γαλανάκη, Γ. Σιδερίδης & Ε. Αμανάκη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα έρευνα είχε στόχο να ανιχνεύσει πώς η πρόσφατη οικονομική κρίση επηρέασε όψεις της μετάβασης στην ενηλικίωση ως αναπτυξιακής διαδικασίας, με δεδομένο ότι οι επιπτώσεις της παγκόσμιας ύφεσης του 2008 ήταν ιδιαίτερα σοβαρές στην Ελλάδα. Συγκρίθηκαν δύο κοόρτες φοιτητών/αναδυόμενων ενηλίκων – μία πριν την οικονομική κρίση (2008, $N = 468$) και μία μετά την οικονομική κρίση (2015, $N = 482$) – ως προς σημαντικές όψεις της μετάβασης στην ενηλικίωση, οι οποίες έχουν ελάχιστα ερευνηθεί διεθνώς και αναμένεται ότι θα έχουν επηρεαστεί από την οικονομική κρίση – η τελευταία αποτελεί παράγοντα κινδύνου για την ανάπτυξη κατά

την ηλικιακή αυτή περίοδο. Χρησιμοποιήθηκε μικτή μέθοδος (ποσοτική και ποιοτική). Αναλυτικότερα, εξετάστηκαν πιθανές διαφορές ανάμεσα στις δύο κοόρτες ως προς την υποκειμενική εμπειρία ενηλικίωσης, τις ηθικές αξίες (με ποιοτική και ποσοτική ανάλυση) και την οπτική του μέλλοντος/βαθμό αισιοδοξίας. Τα ευρήματα έδειξαν μείωση της αμφιθυμίας για την ενηλικίωση. Επίσης, διαπιστώθηκε, ως προς τις επιθυμητές αξίες κατά τον προσωπικό απολογισμό ζωής, μείωση της αυτονομίας, αύξηση της μείξης αυτονομίας-συλλογικότητας και αύξηση της θρησκευτικότητας, ενώ, ως προς τις επιθυμητές αξίες για μετάδοση στην επόμενη γενιά, αύξηση της αυτονομίας και μείωση της συλλογικότητας. Η αισιοδοξία για τη μελλοντική προσωπική κατάσταση μειώθηκε, πρωτίτως, για την οικονομική ευημερία και την επαγγελματική αποκατάσταση και, ακολούθως, για την ποιότητα ζωής και τις προσωπικές σχέσεις. Στη συνέχεια, εξετάστηκαν οι σχέσεις μεταξύ των μεταβλητών μέσω ανάλυσης πολυεπίπεδων μοντέλων (που βασίστηκε σε γραμμικά μοντέλα τυχαίων συντελεστών παλινδρόμησης) και ελέγχθηκε η μεταβλητότητα των μοντέλων μεταξύ 2008 και 2015. Σημαντικές διαφορές αναδείχθηκαν ανάμεσα στις δύο κοόρτες. Τα ευρήματα συζητούνται με αναφορά στη σημασία των δομικών παραγόντων του πλαισίου για τις αναπτυξιακές διεργασίες κατά την αναδυόμενη ενηλικίωση.

Κίνητρα, άγχος εξετάσεων και ακαδημαϊκή ανθεκτικότητα φοιτητών με και χωρίς μαθησιακές δυσκολίες κατά την περίοδο της πανδημίας

Φ. Πολυχρόνη, Α.-Σ. Αντωνίου & Α. Κατσίκη
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Μια από τις σημαντικές αλλαγές που έχει επιφέρει η πανδημία του Covid-19 σε πολλά επίπεδα της καθημερινής ζωής ήταν και η αναστολή της δια ζώσης λειτουργίας της εκπαιδευτικής διαδικασίας με αποτέλεσμα την αναγκαστική υιοθέτηση της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης αξιοποιώντας ψηφιακές συσκευές, εκπαιδευτικά λογισμικά και αλληλεπιδραστικές πλατφόρμες και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση των αντιλαμβανόμενων κινήτρων μάθησης, του άγχους εξετάσεων και της ακαδημαϊκής ανθεκτικότητας των φοιτητών με και χωρίς μαθησιακές δυσκολίες καθώς και των δυσκολιών που αντιμετώπισαν κατά την εξ αποστάσεως εκπαίδευση κατά την δεύτερη περίοδο της αναστολής λειτουργίας των πανεπιστημίων. Το δείγμα αποτέλεσαν 511 φοιτητές (62 άνδρες και 449 γυναίκες), κυρίως προπτυχιακοί/ές φοιτητές/τριες (N=454, 88,8%) που φοιτούσαν από το 1ο έως το 5ο έτος σπουδών σε διάφορα τμήματα πανεπιστημιακών ιδρυμάτων κυρίως της Αθήνας. Από τους συμμετέχοντες οι 37 (7,1%) φοιτητές/τριες ανέφεραν ότι είχαν μαθησιακές δυσκολίες. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι το 49,5 των φοιτητών/τριών ανέφεραν δυσκολίες με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση, αναφέροντας ως αιτίες δυσκολιών την απόσπαση προσοχής, την έλλειψη κατάλληλου υλικοτεχνικού εξοπλισμού, τη δυσκολία παρακολούθησης του ρυθμού των διδασκόντων και την έλλειψη προσωπικής επικοινωνίας μαζί τους. Επίσης, οι φοιτητές με μαθησιακές δυσκολίες ανέφεραν χαμηλότερα εσωτερικά κίνητρα, υψηλότερα επίπεδα άγχους εξετάσεων, και χαμηλότερη ακαδημαϊκή ανθεκτικότητα ευρήματα τα οποία είναι σύμφωνα με την βιβλιογραφία. Η ακαδημαϊκή ανθεκτικότητα και το άγχος εξετάσεων διαφοροποιήθηκαν με βάση το έτος σπουδών και το αν οι φοιτητές/τριες ανέφεραν δυσκολίες με την εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Τα αποτελέσματα της έρευνας θα συζητηθούν ως προς τη σημασία της μαθησιακής και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης σε επίπεδο πρωτογενούς και δευτερογενούς πρόληψης για όλους τους φοιτητές/τριες σε περιόδους εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και ιδιαίτερα για τους φοιτητές/τριες με μαθησιακές δυσκολίες.

Συμπόσιο 14 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α1)

Η μετατόπιση εργασιών στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης προσφύγων/ αιτούντων άσυλο: Το παράδειγμα του Προσωπικού Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης στην Κοινότητα

Οργανωτές / Πρόεδροι: Χρ. Παπαθανασίου¹ & Ε. Βασιλειάδου²

¹Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας (ΕΠΑΨΥ), ²United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR)

Συζητήτριες: Α. Μάντζαρη¹, C. Regan², Π. Μπελέκου¹, S. Farousi¹, M. Sorokina¹ & Α. Μενεδιάτου¹

¹Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας (ΕΠΑΨΥ), ²University of Edinburgh

Το πρόγραμμα «Προσωπικό Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης στην Κοινότητα - Community Psychosocial Workforce» υλοποιείται από την ΕΠΑΨΥ σε συνεργασία με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. Έχει σχεδιαστεί κατά το πρότυπο του μοντέλου «μετατόπισης εργασιών» (task-shifting), σύμφωνα με το οποίο, πρόσφυγες/αιτούντες άσυλο εκπαιδεύονται και εποπτεύονται από επαγγελματίες ψυχικής υγείας σε δεξιότητες και εργαλεία, όπως το Problem Management Plus (PM+) του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, προκειμένου να παρέχουν βασικές υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής υποστήριξης σε άλλους πρόσφυγες/αιτούντες άσυλο στη μητρική τους γλώσσα (αραβικά, γαλλικά, φαρσί και ουκρανικά). Αυτοί οι πρόσφυγες/αιτούντες άσυλο, οι οποίοι ονομάζονται «ψυχοκοινωνικοί φροντιστές στην κοινότητα», αποτελούν τη γέφυρα μεταξύ των προσφυγικών κοινοτήτων και της επαγγελματικής/θεσμικής παροχής φροντίδας ψυχικής υγείας. Στο πλαίσιο του Συμποσίου, θα περιγραφεί η εφαρμογή του PM+ στους ωφελούμενους του εν λόγω προγράμματος μέσω μελετών περιπτώσεων, θα παρουσιαστούν στατιστικά στοιχεία από την αξιολόγηση της παρέμβασης και θα συζητηθούν τόσο οι εμπειρίες των ψυχοκοινωνικών φροντιστών στην κοινότητα όσο και οι προκλήσεις της κλινικής εποπτείας σε μη επαγγελματίες ψυχικής υγείας

Αξιολόγηση της παρέμβασης «Προσωπικό Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης στην Κοινότητα – Community Psychosocial Workforce» μέσω της ανάλυσης ποσοτικών και ποιοτικών δεδομένων

A. Μάντζαρν¹ & C. Regan²

¹Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας (ΕΠΑΨΥ), ²University of Edinburgh

Το πρόγραμμα «Προσωπικό Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης στην Κοινότητα – Community Psychosocial Workforce», το οποίο υλοποιείται από την ΕΠΑΨΥ σε συνεργασία με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, αφορά στην παροχή ψυχοκοινωνικής υποστήριξης από πρόσφυγες/αιτούντες άσυλο σε άλλους πρόσφυγες/αιτούντες άσυλο. Η καινοτόμος ψυχοκοινωνική παρέμβαση που πραγματοποιείται στο πλαίσιο του προγράμματος βασίζεται στην κοινή βιωμένη εμπειρία (shared lived experience), το μοντέλο μετατόπισης εργασιών (task-shifting) και το μοντέλο στήριξης ομοτίμων (peer support). Σκοπός της ομιλίας είναι η αξιολόγηση της παραπάνω παρέμβασης, όπως αυτή επιτελέστηκε κατά το διάστημα Δεκέμβριος 2019 – Αύγουστος 2022 στην ευρύτερη περιοχή της Αττικής. Για τους σκοπούς της ποσοτικής αξιολόγησης, χορηγήθηκαν τα ερωτηματολόγια Patient Health Questionnaire (PHQ-9) (Kroenke & Spitzer, 2002), General Anxiety Disorder (GAD-7) (Williams, 2014) και Psyclops (ερωτηματολόγιο αξιολόγησης προβλημάτων του εργαλείου Problem Management Plus) (Dawson et al., 2015) κατά την πρώτη και τελευταία συνεδρία. Για τους σκοπούς της ποιοτικής αξιολόγησης, τον Ιούλιο 2021 διενεργήθηκαν δύο ομάδες εστιασμένης συζήτησης με ωφελούμενους του προγράμματος, ενώ τον Μάιο 2022 διενεργήθηκαν ατομικές συνεντεύξεις ανάμεσα στους εργαζόμενους του προγράμματος και μια εξωτερική ερευνήτρια. Κατά την ομιλία, θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης των ποσοτικών δεδομένων πριν και μετά την παρέμβαση, καθώς και αποτελέσματα από τον ποιοτική ανάλυση των δεδομένων από τις ομάδες εστιασμένης συζήτησης και τις ατομικές συνεντεύξεις. Σύμφωνα με τα προκαταρκτικά αποτελέσματα των παραπάνω, παρατηρείται σημαντική μείωση στα επίπεδα συμπτωμάτων κατάθλιψης και άγχους των ωφελούμενων, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η παραθεραπευτική σχέση με τους CPWs του προγράμματος τους έχει βοηθήσει σε πολλαπλά επίπεδα της καθημερινότητας τους.

Χρηματοδότηση: Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR)

Η εφαρμογή του εργαλείου Project Management Plus (PM+) για την ψυχοκοινωνική υποστήριξη προσφύγων/αιτούντων άσυλο στο πλαίσιο του προγράμματος «Προσωπικό Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης στην Κοινότητα – Community Psychosocial Workforce»

Π. Μπελέκου & S. Farousi

Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας (ΕΠΑΨΥ)

Το Problem Management Plus (PM+) είναι ένα καινοτόμο εργαλείο, το οποίο αναπτύχθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, προκειμένου να καλύψει το κενό ανάμεσα στις ανάγκες ψυχικής υγείας και τη πρόσβασης σε ποιοτική περίθαλψη, στο πλαίσιο του Mental Health Gap Action Program (mhGAP). Πρόκειται για ένα διαγνωστικό εργαλείο, το οποίο προσφέρει ψυχολογική υποστήριξη σε ενήλικες που αντιμετωπίζουν κοινά προβλήματα ψυχικής υγείας και πρακτικές δυσκολίες. Υπάρχουν σημαντικές ενδείξεις σχετικά με την αποτελεσματικότητά του στη μείωση των ψυχολογικών συμπτωμάτων σε ενήλικες που εκτίθενται σε αντιξοότητες. Στο πλαίσιο του προγράμματος «Προσωπικό Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης στην Κοινότητα – Community Psychosocial Workforce», το οποίο υλοποιείται από την ΕΠΑΨΥ σε συνεργασία με την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, πρόσφυγες/αιτούντες άσυλο εκπαιδεύονται στο PM+ και εποπτεύονται από επαγγελματίες ψυχικής υγείας, προκειμένου να παρέχουν ψυχοκοινωνική υποστήριξη σε άλλους πρόσφυγες που αντιμετωπίζουν ψυχολογικές δυσκολίες. Οι κύριες στρατηγικές του PM+ βασίζονται στη γνωστική συμπεριφορική θεραπεία (CBT) και περιλαμβάνουν τεχνικές διαχείρισης άγχους, επίλυσης προβλημάτων, τη συμπεριφορική ενεργοποίηση και την ενίσχυση της κοινωνικής υποστήριξης. Επιπλέον, η συγκεκριμένη παρέμβαση αξιολογείται μέσω της χορήγησης ερωτηματολογίων αναφορικά με συμπτώματα κατάθλιψης, άγχους, αυτοκτονίας και αυτοπροσδιοριζόμενων προβλημάτων στην πρώτη και τελευταία συνεδρία. Κατά την παρουσίαση, θα συζητηθεί το εργαλείο PM+ με βάση πρόσφατα στοιχεία και κλινικές επιπτώσεις, καθώς και η εφαρμογή του από το Προσωπικό Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης στην Κοινότητα, μέσω μιας μελέτης περίπτωσης.

Χρηματοδότηση: Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR)

Η φροντίδα της ψυχικής υγείας των Ουκρανών εκτοπισμένων στην Ελλάδα κατά το πρώτο εξάμηνο μετά την έναρξη του πολέμου

M. Sorokina

Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας (ΕΠΑΨΥ)

Κατά τη διάρκεια του πολέμου, οι άνθρωποι εκτίθενται σε διάφορα τραυματικά γεγονότα. Αυτό αυξάνει τις πιθανότητες ανάπτυξης προβλημάτων ψυχικής υγείας, όπως άγχος, κατάθλιψη και διαταραχή μετατραυματικού στρες (Murthy & Lakshminarayana, 2006). Σκοπός της ομιλίας είναι η παρουσίαση των προκαταρκτικών αποτελεσμάτων που αφορούν την ψυχική υγεία των Ουκρανών εκτοπισμένων στην Ελλάδα, οι οποίοι λαμβάνουν υπηρεσίες στο πλαίσιο ενός προγράμματος ψυχοκοινωνικής υποστήριξης από ομοτίμους. Οι περισσότεροι ωφελούμενοι που απευθύνονται στο πρόγραμμα είναι γυναίκες μέσης ηλικίας. Τα σημαντικότερα συμπτώματα που αναφέρονται είναι διαταραχή ύπνου, αλλαγές στο σωματικό βάρος και δυσκολίες συγκέντρωσης και μνήμης. Επίσης, η πιο συχνή

δυσκολία που δηλώνουν οι ίδιοι είναι η αδυναμία να κάνουν σχέδια για το άμεσο μέλλον. Πολλοί ωφελούμενοι, ενώ αρχικά απευθύνονται στο πρόγραμμα για υλική και πρακτική βοήθεια και υποστηρίζουν ότι δεν χρήζουν ψυχολογικής υποστήριξης, στη συνέχεια των συναντήσεων φέρνουν προς συζήτηση θέματα που υποδηλώνουν την ύπαρξη τραύματος. Παρατηρήθηκε, ακόμα, διαφορά στον τρόπο αντιμετώπισης των δυσκολιών μεταξύ των ωφελούμενων που ζουν σε κάποια δομή φιλοξενίας και όσων ζουν σε δικό τους χώρο. Συγκεκριμένα, οι πρώτοι παρουσιάζουν συμπτώματα απόσυρσης από την κοινωνική ζωή, ενώ οι δεύτεροι εμφανίζονται δραστήριοι και με καλύτερη διάθεση. Τέλος, παρουσιάζεται μια μελέτη περίπτωσης, όπου περιγράφεται η πορεία της ψυχολογικής κατάστασης του ωφελούμενου κατά τη διάρκεια των ατομικών συνεδριών. Επιπρόσθετα, η ομιλήτρια μοιράζεται την προσωπική της εμπειρία ως ψυχοκοινωνική φροντίστρια στην κοινότητα, η οποία κατάγεται από την Ουκρανία.

Χρηματοδότηση: Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR)

Αναστοχαστική προσέγγιση της κλινικής εποπτείας του Προσωπικού Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης στην Κοινότητα: Προκλήσεις και συμπεράσματα

Α. Μενεδιάτου

Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας (ΕΠΑΨΥ)

Πριν από τρία χρόνια, ξεκίνησε η κλινική ομαδική εποπτεία στους πρόσφυγες που δουλεύουν ως Προσωπικό Ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης στην Κοινότητα, στο πλαίσιο του αντίστοιχου προγράμματος της ΕΠΑΨΥ. Πώς πραγματοποιεί κανείς κλινική εποπτεία σε ανθρώπους που δεν είναι επαγγελματίες ψυχικής υγείας, αλλά ομότιμοι με τους ωφελούμενους του προγράμματος; Πώς είναι αυτή η εμπειρία, η οποία είναι καινούρια τόσο για την εποπτή όσο και για τους εποπτευόμενους; Χρησιμοποιώντας ως κύρια εργαλεία το μοντέλο της συνθετικής εποπτείας των McBride και Travers (2021), καθώς και τις κατευθυντήριες οδηγίες του εγχειριδίου του ΠΟΥ για το εργαλείο Problem Management + (2016, 2018), ξεκίνησε και συνεχίζεται αυτό το θαυμαστό «ταξίδι», με τις προκλήσεις, τις επιτυχίες και τις απογοητεύσεις, τις αμφιβολίες και τις ανακαλύψεις, τα μαθήματα και τα συμπεράσματα του. Αυτό το «ταξίδι» θα προσπαθήσουμε να περιγράψουμε κατά τη διάρκεια αυτού του Συμποσίου.

Χρηματοδότηση: Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR)

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 15 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α4)

Συστηματική διερεύνηση της σύναψης δεσμού και θεραπευτικής σχέσης σε παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος

Οργανώτρια / Πρόεδρος: Ε. Τσιρέμπολου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητήτρια: Α. Γενά

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος αποτελεί μια σοβαρή νευρο-αναπτυξιακή διαταραχή με γενετικό υπόβαθρο που επηρεάζει όλους τους τομείς της ανάπτυξης. Πλήθος ερευνών έχουν καταδείξει ότι οι παρεμβάσεις που βασίζονται στην Εφαρμοσμένη Ανάλυση της Συμπεριφοράς (ΕΑΣ) θεωρούνται ως οι πλέον αποτελεσματικές για την αντιμετώπιση της ΔΑΦ (Makrygianni, Gena, Katoudi & Galanis, 2018). Ωστόσο υπάρχει ένδεια συμπεριφορικών-αναλυτικών ερευνών που μελετά με συστηματικότητα το δεσμό και τη θεραπευτική σχέση. Στο πλαίσιο του παρόντος συμποσίου επιχειρείται μια αποτίμηση πρόσφατων ερευνών, που διεξήχθησαν στην Ελλάδα, με σκοπό να διερευνηθούν πτυχές που αφορούν τη σύναψη δεσμού μεταξύ παιδιού με ΔΑΦ και των γονέων του καθώς και τη σύναψη θεραπευτικής σχέσης μεταξύ παιδιού με ΔΑΦ και θεραπευτή. Μεταξύ άλλων ερευνητικών μεθόδων, οι εν λόγω έρευνες αξιοποιούν την μεθοδολογία των ατομικών πειραματικών σχεδιασμών (single case experimental designs) προκειμένου να καταδείξουν την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων της ΕΑΣ στην εκπαίδευση και θεραπεία ατόμων με ΔΑΦ σε σχέση με τη δημιουργία ασφαλούς δεσμού γονέα και παιδιού με ΔΑΦ και την ανάπτυξη της θεραπευτικής σχέσης, τόσο μέσα από την εκδήλωση της ενεργούς ενσυναίσθησης όσο και μέσα από την αξιοποίηση καιρίων θεραπευτικών δεξιοτήτων που συντελούν στη σύνδεση του γονέα ή του θεραπευτή με το παιδί με ΔΑΦ, με σκοπό την επίτευξη βέλτιστων θεραπευτικών αποτελεσμάτων.

Στοχεύοντας στο δεσμό: εφαρμογή ενός νατουραλιστικού, συμπεριφορικού-αναλυτικού μοντέλου εκπαίδευσης γονέων με παιδί με ΔΑΦ

Α. Στεφανάκη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο συναισθηματικός δεσμός (attachment), σύμφωνα με τον Bowlby (1969), εκδηλώνεται μέσα από ένα σύνολο συναισθηματικών και κοινωνικών αντιδράσεων, οι οποίες ξεκινούν να αναπτύσσονται στη βρεφική ηλικία και επηρεάζουν το σύνολο της ζωής του αν-

θρώπου. Η ποιότητα του συναισθηματικού δεσμού βρέφους-γονέα επηρεάζει την κοινωνική, γνωστική, γλωσσική και συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού σε όλα τα στάδια της εξέλιξης του. Στον αντίποδα παλαιότερων ερευνών, που υποστήριζαν την αδυναμία των παιδιών με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) να αναπτύξουν δεσμό με τους γονείς τους, βρίσκονται τα σύγχρονα ερευνητικά δεδομένα που καταδεικνύουν την ικανότητα των παιδιών με ΔΑΦ να διαμορφώνουν δεσμό με τα βασικά πρόσωπα φροντίδας. Ο στόχος της παρούσας έρευνας ήταν διττός: α) να διερευνηθούν τα πρότυπα δεσμού τεσσάρων αγοριών με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ), 2 έως 5 ετών, με τη μητέρα και τον πατέρα τους και β) να διερευνηθεί η αποτελεσματικότητα ενός Νατουραλιστικού Συμπεριφορικού-Αναλυτικού μοντέλου εκπαίδευσης γονέων ως προς τη βελτίωση της ποιότητας του δεσμού των παιδιών με ΔΑΦ με τους γονείς τους. Τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαιώνουν: (α) την ικανότητα των παιδιών με ΔΑΦ να αναπτύξουν δεσμό με τους γονείς τους καταδεικνύοντας επιπλέον, διαφοροποιήσεις αναφορικά με τον τύπο δεσμού, (β) τον σημαντικό ρόλο των ατομικών χαρακτηριστικών του κάθε παιδιού με ΔΑΦ στη σύναψη ενός ασφαλούς δεσμού (π.χ. πρωτοβουλία επικοινωνίας) και (γ) τη σημαντική συμβολή συγκεκριμένων γονικών συμπεριφορών (π.χ. νατουραλιστικός τρόπος αλληλεπίδρασης με το παιδί τους, εποικοδομητικό παιχνίδι με μειωμένες εντολές κ.ά.) στη διαμόρφωση ενός ασφαλούς δεσμού με τα παιδιά τους. Τα αποτελέσματα επισημαίνουν την αποτελεσματικότητα και την ανάγκη σχεδιασμού μοντέλων εκπαίδευσης γονέων με παιδιά με ΔΑΦ στην πρώιμη παρέμβαση με έμφαση στη σύναψη ενός ασφαλούς δεσμού γονέα και παιδιού με ΔΑΦ.

Η ενεργός ενσυναίσθηση και η σύνδεση θεραπευτών και παιδιών με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος ως παραγόντων ανάπτυξης της θεραπευτικής σχέσης υπό το πρίσμα της Εφαρμοσμένης Ανάλυσης της Συμπεριφοράς

Κ. Α. Σαμπάγ

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η θεραπευτική σχέση ελάχιστα έχει συνδεθεί με την επίτευξη βέλτιστων θεραπευτικών αποτελεσμάτων στη Συμπεριφορική-Αναλυτική προσέγγιση. Στο πλαίσιο της διερεύνησης για τη σύναψη θεραπευτικής σχέσης μεταξύ θεραπευτών και παιδιών με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ), υπό το πρίσμα της Εφαρμοσμένης Ανάλυσης της Συμπεριφοράς (ΕΑΣ), πραγματοποιήθηκε πιλοτική αξιολογική έρευνα με σκοπό τη διερεύνηση των χαρακτηριστικών που ορίζουν τη θεραπευτική σχέση. Μέσω συλλογής δεδομένων με άμεση παρατήρηση και χρήση περιγραφικής και επαγωγικής στατιστικής, διερευνήθηκαν ως στοιχεία της θεραπευτικής σχέσης σε συνάρτηση με την κλινική εμπειρία των θεραπευτών, η ενεργός ενσυναίσθηση των θεραπευτών, οι θετικές και αρνητικές συναισθηματικές εκδηλώσεις των παιδιών με ΔΑΦ κατά τη διάρκεια θεραπευτικών συνεδριών, καθώς και η εκδήλωση κύριων (φυσική εγγύτητα με από κοινού εποικοδομητική ενασχόληση, κοινωνική ενίσχυση, πρωτοβουλία για αλληλεπίδραση) και δευτερευουσών (λεκτική επανάληψη ή/και επέκταση, μίμηση, περιγραφή) δεξιοτήτων σύνδεσης των θεραπευτών με παιδιά με ΔΑΦ σε συνθήκη παιχνιδιού. Το δείγμα αποτελούνταν από έξι θεραπεύτριες, τρεις έμπειρες και τρεις αρχάριες, και έντεκα παιδιά με ΔΑΦ. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων θεραπευτριών παρατηρήθηκε μόνο ως προς την εκδήλωση της ενεργούς ενσυναίσθησης, των θετικών και αρνητικών συναισθημάτων παιδιών με ΔΑΦ, την ανταπόκριση των θεραπευτριών στα αρνητικά συναισθήματα, την εκδήλωση της φυσικής εγγύτητας με από κοινού εποικοδομητική ενασχόληση και της δεξιότητας της περιγραφής. Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας καταδεικνύουν ότι η κλινική εμπειρία των θεραπευτών διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της θεραπευτικής σχέσης τόσο μέσα από την εκδήλωση της ενεργούς ενσυναίσθησης όσο και μέσα από την εκδήλωση κύριων και δευτερευουσών δεξιοτήτων που συντελούν στη σύνδεση θεραπευτή και παιδιού με ΔΑΦ.

Εκπαίδευση προσωπικού σε τεχνικές της Εφαρμοσμένης Ανάλυσης της Συμπεριφοράς (ΕΑΣ) και σε δεξιότητες θεραπευτικής σχέσης

Α. Μπέρτου

Ινστιτούτο Συστημικής Ανάλυσης της Συμπεριφοράς

Η συνάφεια θεραπευτικής σχέσης και θεραπευτικής έκβασης, γενικά, έχει μελετηθεί εκτενώς. Ωστόσο, στη θεραπεία παιδιών με ΔΑΦ, και μάλιστα στο θεωρητικό πλαίσιο της Ανάλυσης της Συμπεριφοράς, εντοπίζεται ένδεια ερευνών στο πεδίο αυτό. Στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας διεξήχθησαν 2 πειραματικές διερευνήσεις. Στην πρώτη, μία αρχάρια θεραπεύτρια εκπαιδεύτηκε στην εφαρμογή βασικών τεχνικών της ΕΑΣ, ενώ στη δεύτερη συνθήκη εκπαιδεύτηκε σε δεξιότητες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη της θεραπευτικής σχέσης. Η εκπαίδευση της θεραπεύτριας πραγματοποιήθηκε μέσω: (α) της θεωρητικής της κατάρτισης, η οποία περιελάμβανε παρουσίαση διδακτικών τεχνικών, συνοπτικές γραπτές σημειώσεις και παιχνίδι ρόλων, (β) εποπτευόμενης εξάσκησης στο πλαίσιο της οποίας δινόταν λεκτική καθοδήγηση και παρέχονταν πρότυπα προς μίμηση και κοινωνική ενίσχυση, (γ) ανατροφοδότηση μέσω βίντεο (video feedback), λεκτική και γραπτή ανατροφοδότηση. Η παρέμβαση είχε ως αποτέλεσμα: (α) η θεραπεύτρια να βελτιωθεί στην εφαρμογή βασικών θεραπευτικών τεχνικών [π.χ. επιλογή ενισχυτή, Κύκλο Συστηματικής Διδασκαλίας (discrete trial teaching) κ.λπ.], (β) η θεραπεύτρια να αναπτύξει δεξιότητες που προάγουν τη θεραπευτική σχέση, όπως, η φυσική εγγύτητα με το παιδί, οι πρωτοβουλίες για αλληλεπίδραση, η κοινωνική ενίσχυση, κ.ά. (γ) τα παιδιά με ΔΑΦ να βελτιώσουν την εποικοδομητική συμμετοχή τους στη μαθησιακή διαδικασία, να ανταποκρίνονται σωστά σε μεγαλύτερο αριθμό διακριτικών ερεθισμάτων, να μειώσουν τη συχνότητα αντιδράσεων που

αποσκοπούσαν στην αποφυγή/ διαφυγή από τη θεραπευτική συνεδρία, καθώς και των στερεοτυπικών τους αντιδράσεων. Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας καταδεικνύουν τη σημασία εκπαίδευσης των θεραπευτών παιδιών με ΔΑΦ σε τομείς που άπτονται της θεραπευτικής σχέσης καθώς αυτή συμβάλλει στην επίτευξη βέλτιστων θεραπευτικών αποτελεσμάτων.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 24 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β1)

Προαγωγή Υγείας: Στάσεις και αναπαραστάσεις για την Ψυχική Υγεία

Προεδρείο: **Ρ. Μούγν**
Πανεπιστήμιο Κύπρου

Πολιτισμικές αναπαραστάσεις της κατάθλιψης στην Ελλάδα

Μ. Ρ. Καρβουνιάρη
Υπουργείο Παιδείας

Η παρούσα μελέτη επικεντρώνεται στις αναπαραστάσεις της κατάθλιψης στο ελληνικό πολιτιστικό πλαίσιο. Με βάση τη θεωρία των Υποκειμενικών Ερμηνευτικών Μοντέλων, η έρευνα αυτή θέλησε να εξετάσει πώς οι Έλληνες ορίζουν την κατάθλιψη ως προς τις μορφές δυσφορίας που της αποδίδουν και πώς αντιλαμβάνονται τα αίτιά της. Οι 224 άνδρες και γυναίκες, που συμμετείχαν στην έρευνα, διάβασαν μία διαδικτυακή βινιέτα που περιέγραφε την εμπειρία ενός ατόμου με κατάθλιψη και απάντησαν σε ανοιχτές ερωτήσεις, αξιοποιώντας την κατανόηση των προβλημάτων που απεικονίζονται. Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων αναλύθηκαν με την μέθοδο της ανάλυσης περιεχομένου. Η κατάθλιψη αποτέλεσε περίπου το ένα τέταρτο των συνολικών απαντήσεων για την αναγνώριση του προβλήματος. Αρκετοί το ταυτοποίησαν ως συναισθηματική δυσφορία ή αναφέρθηκαν σε αυτό ως πρόβλημα με την εμπειρία του εαυτού και την κινητοποίηση για δράση. Αναφορικά με τα αίτια της κατάθλιψης, οι συμμετέχοντες περιέγραψαν κυρίως πολιτιστικούς παράγοντες ευαλωτότητας, εστιάζοντας σε εξωγενείς παράγοντες δυσφορίας, όπως τα προβλήματα στις διαπροσωπικές σχέσεις, την εργασία και τις οικονομικές δυσκολίες. Λιγότερο συχνά, αναφέρονταν στα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας ή στους βιολογικούς παράγοντες ως αιτίες της δυσφορίας. Οι συμμετέχοντες φαίνεται να χρησιμοποίησαν κυρίως ένα ψυχοκοινωνικό μοντέλο αντίληψης της ψυχικής δυσφορίας και λιγότερο κλινικούς όρους ή βιολογικές ερμηνείες. Η έρευνα αυτή υπογραμμίζει την ανάγκη για βαθύτερη διερεύνηση των πολιτισμικών νοηματοδοτήσεων της κατάθλιψης στην Ελλάδα, καθώς και για μια στροφή στην γλώσσα της ψυχικής υγείας που χρησιμοποιείται από τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας.

Χρηματοδότηση: Freie Universität Berlin

Κοινωνική αναπαράσταση του διαλογισμού: Διαπολιτισμική μελέτη με Έλληνες και Ινδούς συμμετέχοντες

Ε. Χριστοπούλου & Β. Παυλόπουλος
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο διαλογισμός και η ενσυνειδητότητα αποκτούν αυξανόμενο ερευνητικό ενδιαφέρον, με εφαρμογή από εκατοντάδες εκατομμύρια ανθρώπους σε όλο τον κόσμο. Πρόκειται για ένα ψυχοφυσιολογικό εργαλείο ανατολίτικης προέλευσης, που παρότι αποτελεί ένα από τα πιο διαχρονικά ερευνημένα ψυχολογικά εργαλεία με παγκόσμια διάδοση και κατατάσσεται στις ερευνητικά τεκμηριωμένες ψυχοθεραπευτικές πρακτικές, ωστόσο η προσέγγισή του δεν είναι ακόμα ξεκάθαρη. Η έρευνα στον διαλογισμό είναι κυρίως ποσοτική, ενώ η διαπολιτισμική μελέτη του απουσιάζει σχεδόν ολοκληρωτικά από τη διεθνή βιβλιογραφία. Η παρούσα έρευνα επικεντρώθηκε στη διαπολιτισμική μελέτη της κοινωνικής αναπαράστασης του διαλογισμού ανάμεσα σε 41 Έλληνες και 20 Ινδούς συμμετέχοντες με και χωρίς διαλογιστική εμπειρία. Μέσα από τη διαπολιτισμική μελέτη του διαλογισμού διερευνήθηκαν οι ποιότητες της διαμεσοποίησης του όρου κατά τη μετάβασή του στη Δύση, καθώς και η κοινωνική αναπαράσταση των ποιότητων αυτών των αλλαγών. Η κοινωνική αναπαράσταση του διαλογισμού αφορά αφενός την κατανόηση της κοινωνικοποίησης της γνώσης, και συγκεκριμένα τη διεργασία σύμφωνα με την οποία συντελείται η αμφίδρομη μετάβαση από την επιστήμη στην κοινή αντίληψη, και, αφετέρου, τον τρόπο κατά τον οποίο μια νέα μορφή επιστημονικής γνώσης εξελίσσεται σε πολιτισμικό παράγωγο που συγχρόνως προέρχεται, εισβάλλει και διαμορφώνει την κοινωνική πραγματικότητα και τον κοινό νο. Πραγματοποιήθηκε ποιοτική έρευνα με θεματική ανάλυση, με κύρια αναδυόμενα θέματα τα εξής: νοηματοδότηση του διαλογισμού, δάσκαλος του διαλογισμού, αποτελέσματα και μηχανισμοί του διαλογισμού. Οι κοινές κοινωνικές αναπαραστάσεις με τις αντίστοιχες αντικειμενοποιήσεις και επικεντρώσεις εκτόπισαν τις διαφορές, ενδεχομένως λόγω του παγκόσμιου χαρακτήρα των βασικών πτυχών της ανθρώπινης λειτουργίας. Η κύρια διαπολιτισμική διαφορά επικεντρώνεται στη διάκριση μεταξύ πνευματικής και θρησκευτικής διάστασης των διαλογιστικών πρακτικών. Συνολικά, ο διαλογισμός αναδεικνύεται σε ένα εξατομικευμένο εργαλείο προσωπικής ανάπτυξης και ενσυνειδητότητας που απευθύνεται σε ανθρώπους διαφορετικών πολιτισμικών προελεύσεων.

Ασύμμετρες σχέσεις και αντιθετικές αναπαραστάσεις σε ένα κέντρο ψυχικής αποκατάστασης στην Κύπρο: Μια μελέτη περίπτωσης

P. Μούγη & E. Καδιανάκη

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ο τρόπος που κατανοούν ασθενείς και επαγγελματίες ψυχικής υγείας που ζουν και εργάζονται σε κέντρα αποκατάστασης την έννοια, το βίωμα της ψυχικής ασθένειας, και τις μεταξύ τους σχέσεις έχει σημαντικές κλινικές προεκτάσεις. Η παρούσα μελέτη περίπτωσης εστίασε σε ένα Κυπριακό κέντρο ψυχικής αποκατάστασης. Διερεύνησε πώς 10 ένοικοι με διάγνωση σχιζοφρένειας και συνυπάρχουσες διαταραχές (π.χ. προσωπικότητας) αναπαριστούν και βιώνουν την ψυχική ασθένεια και τις σχέσεις τους με τους επαγγελματίες υγείας, και πώς 8 επαγγελματίες υγείας (π.χ. νοσηλευτές, ψυχολόγοι) περιγράφουν τις εργασιακές εμπειρίες και σχέσεις με τους ενοίκους. Υιοθετήθηκε ποιοτική μεθοδολογία ακολουθώντας μία διαλογική προσέγγιση. Διενεργήθηκαν συνεντεύξεις και εκτεταμένη περίοδος παρατήρησης στο κέντρο. Για την ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε θεματική ανάλυση. Προέκυψαν 5 θέματα. Όσον αφορά τους ενοίκους, αυτά είναι: Οι ασύμμετρες σχέσεις των ενοίκων με το προσωπικό και τους επαγγελματίες, και Σύγκριση της ζωής τους εντός και εκτός κέντρου. Όσον αφορά τους επαγγελματίες, αυτά είναι: Ανάληψη ρόλου της οικογένειας των ενοίκων, Αισθήματα πένθους μετά τον θάνατο ενοίκων και Οριοθέτηση της βίαιης, επιθετικής και απρόβλεπτης συμπεριφοράς των ενοίκων. Τα ευρήματα κατέδειξαν τη διάσταση αντιλήψεων ενοίκων-επαγγελματιών σχετικά με την κατανόηση της σχέσης τους. Οι μεν επαγγελματίες αναπαριστούν τους ενοίκους ως παιδιά που χρειάζονται αγάπη, μα και έλεγχο λόγω των απρόβλεπτων και βίαιων συμπεριφορών τους, οι δε ένοικοι αισθάνονται καταπίεση και αγανάκτηση λόγω των αυστηρών κανόνων και περιορισμών. Ταυτόχρονα, οι επαγγελματίες αισθάνονται ότι αφιερώνουν πολύ ενέργεια και αγάπη για τους ενοίκους, έχοντας συχνά την ευθύνη να υποκαθιστούν την οικογένειά τους, ωστόσο οι ένοικοι δεν συναισθάνονται αυτή την προσπάθεια και περιγράφουν τις σχέσεις ενοίκων-επαγγελματιών ως ασύμμετρες και λειτουργικές. Η διάσταση αυτή που εντοπίζεται στις αντιλήψεις ενοίκων-επαγγελματιών επηρεάζει τα συναισθήματα, τη θεραπεία και την ικανοποίηση των ενοίκων από τη ζωή, και ταυτόχρονα δημιουργεί εργασιακή εξουθένωση στους επαγγελματίες. Συνεπώς, αυτά τα ευρήματα αναδεικνύουν την ανάγκη πρόωξης πιο ανθρωποκεντρικών σχέσεων μεταξύ ενοίκων-επαγγελματιών με εστίαση στην κοινή λήψη αποφάσεων.

Η εμπειρία της απώλειας και του πένθους στους ορθόδοξους χριστιανούς

I. Γαζέτας

Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Σκοπός: Οι έννοιες του θανάτου και του πένθους είναι σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένες από το πολιτισμικό πλαίσιο, μεγάλο μέρος του οποίου αποτελούν οι θρησκείες. Αν και οι μελέτες για το πένθος είναι πολυπληθείς, δεν υπάρχει επαρκής-συστηματική έρευνα των ιδιαίτερων πολιτισμικών διαφοροποιήσεων στα πλαίσια της Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας, η οποία, αναμφισβήτητα, διαφέρει από τις υπόλοιπες θρησκείες ως προς τη θεραπευτική προσέγγιση του ανθρωπίνου προσώπου. Με την παρούσα έρευνα επιχειρήθηκε να διερευνηθεί και να φωτιστεί το εξαιρετικά μεγάλο ερευνητικό κενό, όσον αφορά τη γνώση και τη στάση, απέναντι στο γεγονός του θανάτου αλλά και του βιώματος της απώλειας και του πένθους, των αμιγώς Ορθόδοξων Χριστιανών και ειδικότερα των Ελλήνων.

Μέθοδος: Τα δεδομένα συλλέχθηκαν με δια ζώσης συνέντευξη και με τη χρήση ημιδομημένου ερωτηματολογίου. Αναλύθηκαν εις βάθος, σύμφωνα με την ποιοτική μεθοδολογία και πιο συγκεκριμένα με την τεχνική διερεύνησης της θεματικής ανάλυσης περιεχομένου. Το δείγμα αποτελείται από 50 πενθούντες (25 θρησκευόμενους/25 μη θρησκευόμενους) ορθόδοξους Χριστιανούς (άνδρες/γυναίκες, 18-72 ετών και με χρονική απόσταση από το γεγονός του θανάτου τα 2-10 έτη).

Αποτελέσματα: Τα αποτελέσματα ανέδειξαν την ψυχολογική, κοινωνική και θρησκευτική συνιστώσα του ζητήματος και κατέδειξαν την ισχυρή παραμυθητική και ιαματική επίδραση της ορθόδοξης χριστιανικής ψυχοθεραπείας στους συνειδητά ορθόδοξους χριστιανούς.

Συμπεράσματα: Οι θρησκευόμενοι Ορθόδοξοι Χριστιανοί εμφάνισαν αυξημένη ανθεκτικότητα και καλύτερη προσαρμογή στο γεγονός της απώλειας, δίχως να αναπτύξουν ψυχοπαθολογία. Ως εκ τούτου, για τη συγκεκριμένη ομάδα, δεν απαιτήθηκε υποστήριξη ειδικού ψυχικής υγείας, έναντι της ομάδας των μη θρησκευόμενων Ορθόδοξων Χριστιανών, που επέδειξαν μειωμένη ανθεκτικότητα, εκδήλωσαν καταθλιπτικές διαταραχές, κοινωνική απόσυρση, παρατεταμένο ή ανολοκλήρωτο πένθος. Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι οι θρησκευόμενοι Ορθόδοξοι Χριστιανοί αποκλίνουν σημαντικά από τη δημοφιλή θεωρία των σταδίων της Kübler-Ross (1969), ενώ οι μη θρησκευόμενοι ορθόδοξοι Χριστιανοί, παρουσίασαν αντιδράσεις που συνάδουν με την δομή και τη λειτουργία της συγκεκριμένης κλίμακας.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 25 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β3)**Κλινικές ψυχολογικές διαστάσεις της πανδημίας**Προεδρείο: **A. Μπράιλας***Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών***Μοναξιά και συμπτώματα άγχους σε παιδιά, εφήβους και νεαρούς ενήλικες με οπτική αναπηρία κατά την πανδημία COVID-19: Μία μελέτη κοόρτης**

M. Λ. Μετσίνη, A. Παπανικολάου, Γ. Κολαΐτης, Γ. Γιαννακόπουλος & Φ. Ζαραβίνος-Τσάκος

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στη μοναξιά οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τις κοινωνικές σχέσεις ως μη ικανοποιητικές, ενώ στο άγχος αισθάνονται φόβο σε άγνωστο κίνδυνο. Τα δύο αυτά αισθήματα επηρεάζονται από την πανδημία. Η παρούσα έρευνα μελέτησε τη σχέση μοναξιάς και αγχώδων διαταραχών (κρίσεων πανικού, γενικευμένης αγχώδους διαταραχής και κοινωνικού άγχους) και την επίδραση της πανδημίας COVID-19 στα συναισθήματα αυτά σε παιδιά, εφήβους και νεαρούς ενήλικες με οπτική αναπηρία. Στην έρευνα συμμετείχαν 41 γονείς και τα παιδιά τους, που ενημερώθηκαν μέσω του Κέντρου Εκπαίδευσης και Αποκατάστασης Τυφλών (KEAT) και του μη κερδοσκοπικού σωματείου «Φάρος Τυφλών της Ελλάδος». Χρησιμοποιήθηκαν τα εξής ερωτηματολόγια: Louvain Loneliness Scale for Children and Adolescents (LLCA) για την αξιολόγηση της μοναξιάς, Spence Children's Anxiety Scale (SCAS) για την εκτίμηση των αγχώδων διαταραχών και Coronavirus Health and Impact Survey (CRISIS) για τη μελέτη των επιπτώσεων της πανδημίας. Ο μέσος όρος ηλικίας των παιδιών ήταν τα 16,5 έτη (Τ.Α.: 4,1) και το 53,7% ήταν αγόρια. Βρέθηκε σχέση ανάμεσα στη «μοναξιά σε σχέση με τους συνομηλίκους» και στις αγχώδεις διαταραχές (κρίσεις πανικού: $r=0,44$, γενικευμένη αγχώδη διαταραχή: $r=0,60$ και κοινωνικό άγχος: $r=0,57$).

Πρωτοεμφανιζόμενη άνοια μετά τη νόσηση με covid-19: Μελέτη περίπτωσης με σύνδρομο μακροχρόνιου covidΣ. Μπαϊράμ¹, Ε. Λιάπτον¹, Μ. Ε. Κοσμίδου² & Γ. Δερετζή¹*¹Γενικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης Γ. Παπαγεωργίου, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης,*

Η νόσηση με τον ιό SARS-CoV-2 (COVID-19) έχει απασχολήσει έντονα τον κλάδο της νευροψυχολογίας, καθώς έχουν εντοπιστεί μακροχρόνιες επιπτώσεις, ακόμα και σε περιπτώσεις ήπιας νόσησης. Ο ιός είναι νευροτρόπος και προκαλεί βλάβη του νευρικού συστήματος. Η βιβλιογραφία έχει καταδείξει γενικευμένα γνωστικά ελλείμματα, ψυχιατρικές εκδηλώσεις και νευρολογικά/κινητικά συμπτώματα. Η μελέτη ασθενών με τέτοιες εμπειρίες είναι σημαντική για την κατανόηση της επίδρασης του ιού στον εγκέφαλο, και την βελτιστοποίηση των παρεμβάσεων για τα χρόνια ελλείμματα. Η παρούσα μελέτη περίπτωσης αφορά γυναίκα 67 ετών, απόφοιτο δημοτικού, χωρίς ιστορικό νευρολογικής ή ψυχιατρικής νόσου. Νόσησε τον Νοέμβριο του 2020 και νοσηλεύτηκε (εκτός ΜΕΘ). Μετά τη νοσηλεία παρουσίασε κινητικές δυσκολίες, γνωστικά ελλείμματα και συμπεριφορικά συμπτώματα. Στη συνέχεια νοσηλεύτηκε για 3 μήνες σε κέντρο αποκατάστασης, με βαθμολογία στο Mini Mental State Examination μικρότερη του 24. Σε αυτό το διάστημα εκδήλωσε παρκινσονισμό, αβουλία, κατάθλιψη, αιπνίες, ψευδαισθήσεις. Διενεργήθηκε νευροψυχολογική εκτίμηση κατόπιν νευρολογικής εξέτασης. Η ασθενής ήταν απαθής και αποπροσανατολισμένη σε χρόνο και (μερικώς) χώρο. Ειδικότερα, παρουσίασε ελλείμματα στη μάθηση και τη μνήμη, τόσο οπτικού όσο και λεκτικού υλικού, στις εκτελεστικές λειτουργίες, όπως η σημασιολογική ευχέρεια και η εναλλαγή, αλλά και αδυναμία έναρξης δράσης (αβουλία). Στα μετωπιαία συμπτώματα συγκαταλέγεται και η έλλειψη ενημερότητας για τα γνωστικά και λειτουργικά ελλείμματά της. Όπως προέκυψε από τη συνοδό της, η έκπτωση στη λειτουργικότητα ήταν ραγδαία, και πλέον χρειάζεται 24ωρη φροντίδα. Σύντομη νοτική εκτίμηση ακολούθησε 3 και 6 μήνες αργότερα, κατόπιν ρύθμισης της ψυχιατρικής αγωγής, με βελτίωση της εγρήγορσης, αλλά εμμένοντα γνωστικά και λειτουργικά ελλείμματα. Η μαγνητική εγκεφάλου κατέδειξε βλάβες που συνάδουν με την κλινική εικόνα, αλλά και τη διεθνή βιβλιογραφία για την COVID-19. Η παρουσία γνωστικών ελλειμάτων και μετά από 3 μήνες, και η απουσία άλλων αιτιών μπορεί να κατατάξει την περίπτωση αυτή στο σύνδρομο μακροχρόνιου COVID (long COVID syndrome).

Ψυχολογική επιβάρυνση ατόμων με άσθμα κατά την περίοδο της πανδημίας covid-19N. Κιτσαρά¹, A. Καλτσούδα^{2,3} & M. Γκούβα²*¹Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση Ιωαννίνων, ²Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ³Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο*

Εισαγωγή: Ο κίνδυνος νοσηλείας και επιπλοκών λόγω του SARS-CoV-2 είναι αυξημένος σε άτομα με άσθμα συναρτήσει της ηλικίας, της βαρύτητας του άσθματος, του επιπέδου ελέγχου των κρίσεων, καθώς και της συνοσπρότητας. Εντούτοις, δεν είναι γνωστό αν ο φόβος μόλυνσης με SARS-CoV-2 σε άτομα με άσθμα συνδέεται με αυξημένη ψυχολογική επιβάρυνση, η οποία ως γνωστόν επιδεινώνει τις ασθματικές κρίσεις.

Σκοπός: Η παρούσα μελέτη είχε σκοπό να διερευνήσει τα επίπεδα άγχους, στρες, κατάθλιψης και μοναξιάς σε συνάφεια με τον φόβο για τον νέο κορωνοϊό μεταξύ ατόμων με άσθμα κατά τη διάρκεια της πανδημίας.

Υλικό και μέθοδος: Το δείγμα της μελέτης αποτέλεσαν 80 άτομα από την ευρύτερη περιοχή της Ηπείρου που είχαν διαγνωστεί με άσθμα και επισκέφτηκαν κάποιο πνευμονολογικό ιατρείο της περιοχής κατά τους μήνες Φεβρουάριο έως και Μάιο 2021. Για τον σκοπό της έρευνας, χορηγήθηκε η Κλίμακα Φόβου για την COVID-19, η Κλίμακα Άγχους, Κατάθλιψης και Στρες, καθώς και η κλίμακα Συναισθηματικής και Κοινωνικής Μοναξιάς. Παράλληλα συλλέχθηκαν δημογραφικές και κλινικές πληροφορίες.

Αποτελέσματα: Η πλειονότητα των εξεταζόμενων ήταν γυναίκες με μέση ηλικία τα 40,5 ($\pm 12,8$) έτη. Η διάγνωση του άσθματος είχε γίνει 1 έως 3 χρόνια πριν, η συχνότητα εκδήλωσης κρίσεων ήταν 2 φορές την εβδομάδα ή λιγότερο με επιδείνωση σε κλειστούς χώρους. Η πλειονότητα των εξεταζόμενων δεν ανέφερε πρόσθετα προβλήματα υγείας ούτε είχε νοσήσει με COVID-19. Ο φόβος για την COVID-19 και η συναισθηματική μοναξιά αναγνωρίστηκαν ως παράγοντες επικινδυνότητας για την κατάθλιψη, ενώ η αυξημένη συχνότητα κρίσεων άσθματος, καθώς και η συναισθηματική μοναξιά ενοχοποιήθηκαν για αυξημένα επίπεδα άγχους και στρες.

Συμπεράσματα: Τα αποτελέσματα σχολιάστηκαν σε συνάφεια με διεθνή ευρήματα, καθώς και με το δημογραφικό και ιατρικό προφίλ του δείγματος. Διατυπώθηκαν προτάσεις για την περαιτέρω διερεύνηση και την αξιοποίησή τους.

Διερεύνηση των επιπέδων άγχους, στρες και κατάθλιψης σε ασθενείς με ιδιοπαθείς φλεγμονώδεις νόσους του εντέρου κατά τη διάρκεια της πανδημίας covid-19

Μ. Α. Μητροπούλου¹, Ε. Φραδέλος², Φ. Μάλλη², Ν. Χριστοδούλου², Ι. Παπαθανασίου²

¹Επιστημονικός Συνεργάτης Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, ²Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας,

Εισαγωγή : Οι ιδιοπαθείς φλεγμονώδεις νόσοι εντέρου (Ι.Φ.Ν.Ε.) είναι η νόσος του Crohn και η ελκώδης κολίτιδα. Η χρόνια και εξουθενωτική φύση των συμπτωμάτων μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την ψυχική υγεία αυτών των ασθενών, επιβαρύνοντας την πορεία της νόσου και την ποιότητα ζωής.

Σκοπός: Σκοπός της έρευνας ήταν η διερεύνηση των επιπέδων άγχους, στρες και κατάθλιψης των ασθενών με Ι.Φ.Ν.Ε. κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19.

Υλικό και Μέθοδος: Πραγματοποιήθηκε ποσοτική, μη πειραματική, συγχρονική μελέτη. Διεξήχθη ηλεκτρονικά και διήρκεσε έξι μήνες. Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 68 ασθενείς με Ι.Φ.Ν.Ε. (38 με νόσο του Crohn και 30 με ελκώδη κολίτιδα) από διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Για την εκτίμηση των ψυχολογικών παραγόντων χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα κατάθλιψης, άγχους και στρες DASS-21. Επίσης μελετήθηκαν τα δημογραφικά και κλινικά χαρακτηριστικά. Το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας ορίστηκε σε $p < 0,05$ και πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις παλινδρόμησης πολλαπλών μεταβλητών.

Αποτελέσματα: Το 66,2% των συμμετεχόντων ήταν γυναίκες και το 33,8 % άνδρες με μέσο όρο ηλικίας τα 39,3 έτη. Η μέση βαθμολογία στη διάσταση «Κατάθλιψη» ήταν 14,3 μονάδες, στη διάσταση «Άγχος» 11,1 μονάδες και στη διάσταση «Στρες» 18,5 μονάδες με ανώτατο όριο το 40. Σύμφωνα με τα ευρήματα της πολυπαραγοντικής ανάλυσης παλινδρόμησης, ασθενείς που διαμένουν σε ημιαστική περιοχή προβλέπεται να έχουν υψηλότερα επίπεδα κατάθλιψης ($p=0,007$) και στρες ($p=0,017$). Ασθενείς που έχουν επισκεφθεί ψυχολόγο ή ψυχίατρο προβλέπεται να έχουν υψηλότερα επίπεδα κατάθλιψης ($p=0,004$) και στρες ($p=0,013$). Ασθενείς που πάσχουν από ελκώδη κολίτιδα είχαν περισσότερο στρες από αυτούς με νόσο του Crohn ($p=0,034$). Τέλος, ασθενείς έχοντες συγγενή με Ι.Φ.Ν.Ε. είχαν υψηλότερο άγχος ($p=0,047$). Η ψυχική υγεία αποτελεί μία σημαντική πτυχή της φροντίδας ασθενών με Ι.Φ.Ν.Ε.

Συμπεράσματα: Τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι τα επίπεδα κατάθλιψης, άγχους και στρες σχετίζονται με κάποια δημογραφικά και κλινικά χαρακτηριστικά των ασθενών. Οι συνθήκες της πανδημίας COVID-19 φαίνεται πως έχουν αντίκτυπο στη ψυχική υγεία των ασθενών.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 16 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β5)

Ψυχολογική προσαρμογή σε θέματα υγείας και ευεξίας

Οργανώτρια / Πρόεδρος: **Β. Μπρουσκέλη**

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Συζητητής: **Γ. Κουλιεράκης**

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Η κοινωνική και συναισθηματική λειτουργικότητα αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της υγείας και ευεξίας του ατόμου. Όταν αυτή βάλλεται, είτε λόγω προβλημάτων υγείας είτε λόγω απειλών που δέχεται το άτομο για την υγεία, την ευεξία και την ψυχολογική του ισορροπία, τότε η ψυχολογική του προσαρμογή σε νέα δεδομένα είναι ζητούμενο και στόχος για τον επαγγελματία υγείας. Στόχος του παρόντος συμποσίου είναι να παρουσιασθούν τρόποι με τους οποίους βάλλεται η υγεία και ευεξία ανθρώπων σε συγκεκριμένες συνθήκες ασθένειας ή απειλής, με απώτερο στόχο την υποστήριξη αυτών ώστε να επιτευχθεί η βέλτιστη ψυχολογική προσαρμογή. Συγκεκριμένα, θα παρουσιαστούν: α) οι επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 στην ψυχική υγεία των επαγγελματιών υγείας και εκτίμηση των κοινωνικό-δημογραφικών, εργασιακών και ψυχολογικών παραγόντων που συμβάλλουν σε αυτές, β) οι παράγοντες που επέδρασαν στην εκδήλωση Βασιλική Σιαφάκα δυσφορικών συναισθημάτων κατά τον εγκλεισμό λόγω της πανδημίας και που σχετίζονται με το οικογενειακό πλαίσιο του ατόμου, γ) η ψυχολογική καταπόνηση, η ανθεκτικότητα και η εστίαση ελέγχου για την υγεία σε εγκυμονούσες

και λεχώιδες κατά το δεύτερο έτος της πανδημίας Covid-19 και δ) η επίδραση της συμβολικής λειτουργίας και της αλεξιθυμίας στην κλινική εικόνα των ασθενών με σκλήρυνση κατά πλάκας (ΣΚΠ). Τα αποτελέσματα των μελετών που θα παρουσιαστούν θα συζητηθούν υπό το πρίσμα της εφαρμογής των προτεινόμενων μεθόδων παρέμβασης με στόχο τη θωράκιση συγκεκριμένων ομάδων-στόχων που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής τόσο σε επίπεδο πρόληψης όσο και σε επίπεδο προσαρμογής και θεραπείας.

Ο αντίκτυπος στην ψυχική υγεία των επαγγελματιών υγείας κατά την διάρκεια της πανδημίας COVID-19

Δ. Ζ. Σταυροπούλου¹ & Α. Πασχάλη²

¹Τομέας Ψυχικής Υγείας & Επιστημών της Συμπεριφοράς, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι επιδημίες ή πανδημίες, σε σύγκριση με άλλες μεγάλες καταστροφές, αποτελούν μεγάλη πρόκληση για τους επαγγελματίες υγείας. Η πανδημία που προκλήθηκε από τον ιό SARS-CoV-2 έχει τοποθετήσει τα παγκόσμια συστήματα υγείας σε πρωτοφανή πίεση. Οι νέες συνθήκες, όπως ο αυξημένος φόρτος εργασίας, η φυσική εξάντληση, ο φόβος μόλυνσης και μετάδοσης του ιού συσχετίζονται με την ανάπτυξη προβλημάτων ψυχικής υγείας στους επαγγελματίες υγείας. Η παρούσα μελέτη αποτελεί μια συστηματική ανασκόπηση των επιπτώσεων της τρέχουσας πανδημίας COVID-19 στην ψυχική υγεία των επαγγελματιών υγείας και εκτίμησης των κοινωνικό-δημογραφικών, εργασιακών και ψυχολογικών παραγόντων που συμβάλλουν σε αυτές. Χρησιμοποιήθηκαν οι βάσεις δεδομένων PubMed, Scopus, Science Direct από τον Σεπτέμβριο του 2020 έως τον Απρίλιο του 2022. Η μελέτη ανέδειξε πληροφορίες σχετικά με παράγοντες όπως, το φύλο, την ηλικία, και την εργασιακή εμπειρία που σχετίζονται με την επιβάρυνση της ψυχικής υγείας των επαγγελματιών υγείας. Εξετάστηκαν τριάντα επτά μελέτες. Οι νοσηλευτές σε σύγκριση με άλλους επαγγελματίες υγείας και οι εργαζόμενοι σε τμήματα επειγόντων περιστατικών ή μονάδων εντατικής θεραπείας παρουσίασαν μεγαλύτερο επιπολασμό στις μεταβλητές του άγχους, της κατάθλιψης, του στρες, του μετατραυματικού στρες καθώς και στις διαταραχές ύπνου. Η προϋπηρεσία (κάτω των 10 ετών), το φύλο (οι γυναίκες σε σύγκριση με τους άνδρες) και η ηλικία (οι μεγαλύτεροι σε ηλικία επαγγελματίες υγείας), αξιολογήθηκαν ως παράγοντες κινδύνου που συσχετίζονται με εντονότερη συναισθηματική δυσφορία και αυξημένα συμπτώματα κατάθλιψης, άγχους και μετατραυματικού στρες. Συμπερασματικά η πανδημία COVID-19 έχει προκαλέσει δυσμενείς επιπτώσεις στην ψυχική υγεία των επαγγελματιών υγείας παγκοσμίως. Επίσης τονίζεται η ανάγκη για τη διεξαγωγή διαχρονικών μελετών με στόχο την καλύτερη κατανόηση της φύσης των ψυχολογικών επιπτώσεων της τρέχουσας πανδημίας στους επαγγελματίες υγείας, καθώς και τον σχεδιασμό παρεμβάσεων πρόληψης και αντιμετώπισης των ψυχικών διαταραχών.

Επιδράσεις του οικογενειακού πλαισίου στην ψυχική υγεία και ευεξία σε συνθήκες υποχρεωτικού εγκλεισμού λόγω της πανδημίας

Β. Μπρουσκέλη & Α. Καρούσου

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η πανδημία της COVID-19 και τα πρωτόγνωρα μέτρα εγκλεισμού που λήφθηκαν στη χώρα μας για τον περιορισμό της εξάπλωσής της επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό την καθημερινότητά μας, έθεσαν υπό δοκιμασία τις αρχές και τις σχέσεις μας και δημιούργησαν ανησυχία και ψυχική δυσφορία σε πολλούς πολίτες. Στόχος της εργασίας αυτής είναι η ανάδειξη των παραγόντων που σχετίζονται με το οικογενειακό πλαίσιο (αριθμός μελών και δομή οικογένειας, σχέσεις με τον/τη σύντροφο και με το/τα παιδί/ιά, συνθήκες διαβίωσης, εργασιακές υποχρεώσεις, οικονομική κατάσταση, κ.ά) που επέδρασαν σημαντικά στην εκδήλωση δυσφορικών συναισθημάτων, και ειδικότερα στην εκδήλωση κατάθλιψης, άγχους και στρες. Για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης, συλλέχθηκαν δεδομένα από 853 ενήλικους (68% γυναίκες, ΜΟ ηλικίας 42,33, ΤΑ 12,46, εύρος 18-80) από ολόκληρη την επικράτεια μέσω διαδικτυακού ερωτηματολογίου. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν, μεταξύ άλλων: (1) την κλίμακα «Depression-Anxiety-Stress Scale, DASS21», (2) την κλίμακα «Short Depression-Happiness Scale, SDHS» για την εκτίμηση της ψυχικής ευεξίας, (3) την κλίμακα «Pandemic-related Perceived Stressors Scale» για την ανάδειξη των παραγόντων που προκαλούσαν πίεση ή φόβο, (4) τις κλίμακες «Everyday-Life Changes» για την εκτίμηση του βαθμού αλλαγής στην καθημερινότητα, (5) τις κλίμακες «Family Relationships Scales» για την εκτίμηση των οικογενειακών σχέσεων με συζύγους και παιδιά, καθώς και (6) ένα εκτενές ερωτηματολόγιο για τη συλλογή δημογραφικών στοιχείων (ηλικία, φύλο, οικονομική κατάσταση, εργασία, οικογένεια, κατοικία, κ.ά.). Τα ψυχομετρικά χαρακτηριστικά όλων των κλιμάκων αναδείχθηκαν πολύ ικανοποιητικά. Παρουσιάζονται αποτελέσματα που αναδεικνύουν το μέγεθος της επίδρασης των ανωτέρω παραγόντων στην εκδήλωση δυσφορικών συναισθηματικών καταστάσεων. Αναδεικνύεται ιδιαίτερως η επίδραση των προσωπικών σχέσεων, δηλαδή είτε της απουσίας/στέρξης διαπροσωπικών σχέσεων είτε της παρουσίας δυσφορικών σχέσεων εντός της οικογένειας τόσο στην εκδήλωση κατάθλιψης, όσο και στα συμπτώματα άγχους και στρες. Τα αποτελέσματα συζητούνται στη βάση των προεκτάσεών τους για την κλινική πράξη και την αντιμετώπιση των ψυχοκοινωνικών συνεπειών της πανδημίας στη βάση της ενδυνάμωσης των διαπροσωπικών σχέσεων.

Ψυχολογική καταπόνηση, ανθεκτικότητα και εστίαση ελέγχου για την υγεία σε εγκυμονούσες και λεχώιδες κατά το δεύτερο έτος της πανδημίας Covid-19

Β. Σιαφάκα¹, Ο. Τσώνης², Κ. Μαργαρίτη², Ζ. Μπαρμπαλιά², Σ. Φλίνδρς² & Ε. Μανιφάβα², Χ. Χριστογιάννης¹, Κ. Μ. Κοντούλη¹, Σ. Τζιόρας¹, Μ. Μπαλτογιάννης², Δ. Μαυρίδης¹, Μ. Πασχόπουλος¹

¹Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ²Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων

Μελέτες που διεξήχθησαν τους πρώτους μήνες της πανδημίας έδειξαν υψηλά επίπεδα ψυχολογικής δυσφορίας σε εγκυμονούσες και λεχώιδες. Ωστόσο, παρατηρείται ερευνητικό κενό στην κατανόηση του μακροπρόθεσμου αντίκτυπου της συνεχιζόμενης χειρονομικής κρίσης, λαμβάνοντας υπόψη τα εξελισσόμενα επιδημιολογικά δεδομένα και ποικίλων άλλων, ειδικών για κάθε χώρα, παραγόντων. Στόχος της μελέτης ήταν η εκτίμηση της ψυχικής καταπόνησης, της ανθεκτικότητας, της εστίασης ελέγχου για την υγεία, και των επιβαρυντικών παραγόντων σε εγκυμονούσες και λεχώιδες κατά το δεύτερο έτος της πανδημίας. Το δείγμα αποτέλεσαν 452 γυναίκες (264 εγκυμονούσες και 188 λεχώιδες), που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια: Resilience Scale-RS-25, Multidimensional Health Locus of Control (MHLC), Pandemic-Related Pregnancy Stress Scale (PREPS), State-Trait Anxiety Inventory (STAI) και Edinburg Perinatal/Postnatal Depression Scale (EPDS). Από τα αποτελέσματα φάνηκε ότι περίπου το 50% των γυναικών ανέφερε τουλάχιστον ήπια αγχώδη συμπτωματολογία (STAI $\geq$ 40). Η συνολική μέση τιμή της περιγεννητικής κατάθλιψης ήταν 7,56 (5,67), ενώ το 25.8% ανέφερε μέση τιμή $\geq$ 9. Το 41.8% είχε υψηλή ανθεκτικότητα (RS-25 $\geq$ 145), ενώ υψηλότερη μέση τιμή παρατηρήθηκε στην εσωτερική εστίαση ελέγχου για την υγεία (26.50 $\pm$ 4.17). Από την πολυπαραγοντική ανάλυση παλινδρόμησης προέκυψε ότι η απώλεια εισοδήματος και το στρες ετοιμότητας για την εγκυμοσύνη, τον τοκετό και τη λοχεία (Preparedness Stress) αποτέλεσαν παράγοντες που συσχετίστηκαν σημαντικά με το άγχος και την περιγεννητική κατάθλιψη. Οι πρωτοτόκες, οι γυναίκες με υψηλό αντιληπτό κίνδυνο μόλυνσης και όσες ανέφεραν ακύρωση ραντεβού περιγεννητικής φροντίδας σημείωσαν υψηλότερο Preparedness stress. Επιπλέον, η ψυχική ανθεκτικότητα και η εσωτερική εστίαση ελέγχου για την υγεία είχαν αρνητική συσχέτιση με τα επίπεδα άγχους και κατάθλιψης. Συμπερασματικά, η πανδημία επηρέασε σημαντικά την ψυχική υγεία των γυναικών κατά την εγκυμοσύνη και τη λοχεία, κυρίως αυξάνοντας τα επίπεδα άγχους. Η απώλεια εισοδήματος και το στρες ετοιμότητας για την εγκυμοσύνη, τον τοκετό και τη λοχεία φάνηκε να επηρεάζουν σημαντικά τα επίπεδα άγχους και περιγεννητικής κατάθλιψης. Είναι αναγκαία ειδικά προγράμματα πρόληψης και παρακολούθησης της περιγεννητικής ψυχικής υγείας για τη διαφύλαξη της ψυχικής υγείας μπτέρας και νεογνού.

Η συσχέτιση της συμβολικής λειτουργίας και της αλεξιθυμίας με την κλινική εικόνα ασθενών με σκλήρυνση κατά πλάκας και η αλληλεπίδρασή τους με την επίπτωση του στρες

Α. Πούλιος¹, Α. Χριστοπούλου¹, Β. Παυλόπουλος¹, Λ. Κανελλοπούλου¹, Δ. Μπακαλίδου², Κ. Βουμβουράκης³ & Τ. Ντόσκας⁴
¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, ³ΠΓΝ «Αττικόν», ⁴Ναυτικό Νοσοκομείο Αθηνών

Η σκλήρυνση κατά πλάκας (ΣΚΠ) είναι η συχνότερη αιτία μη τραυματικής νευρολογικής αναπηρίας με επιπτώσεις στο σύνολο της ζωής των πασχόντων. Το στρες αποτελεί επιβεβαιωμένα σημαντικό παράγοντα στην πρόγνωση και την ποιότητα ζωής των πασχόντων. Η ΣΚΠ και άλλες χρόνιες σωματικές παθήσεις έχουν αποτελέσει αντικείμενο ενδιαφέροντος της ψυχανάλυσης καίτοι με μικρή εμπειρική τεκμηρίωση. Σκοπός της έρευνας ήταν να διερευνηθεί από ψυχαναλυτική σκοπιά την επίδραση της συμβολικής λειτουργίας και της αλεξιθυμίας στην κλινική εικόνα των ασθενών με ΣΚΠ. Δεκαέξι πάσχουσες/ντες απο ΣΚΠ εξετάστηκαν με τα Rorschach Inkblot Test, και την Toronto Alexithymia Scale. Στη συνέχεια κράτησαν ημερολόγιο απαντώντας το δις εβδομαδιαίως για 3 μήνες. Το ημερολόγιο αποτελείτο από το Multiple Sclerosis Impact Diary και την Perceived Stress Scale. Οι αναλύσεις έγιναν με Πολυεπίπεδη Ιεραρχική Γραμμική Μοντελοποίηση (HMLM). Υψηλότερα επίπεδα αλεξιθυμίας συνδέθηκαν με περισσότερα συμπτώματα κινητικότητας και κόπωσης, μεγαλύτερη επίπτωση των συμπτωμάτων αυτών στη ζωή των ασθενών και χειρότερη ποιότητα ζωής. Το στρες συσχετίστηκε με τα συμπτώματα κόπωσης και κινητικότητας της ΣΚΠ, την επίπτωση της κόπωσης στη ζωή των ασθενών και την ποιότητα ζωής. Τα προβλήματα στη συμβολική λειτουργία και η αλεξιθυμία προέκυψαν να επηρεάζουν την επίδραση του στρες στη δραστηριότητα της πάθησης αλλά πλευρές της χρηστικής ή και νορμοπαθούς σκέψης και καταστολής της φαντασίωσης να μειώνουν την επίπτωσή της στη ζωή των ασθενών. Συνοψίζοντας, επιβεβαιώνεται ότι η δυσλειτουργική συμβολική λειτουργία και το αντιλαμβανόμενο στρες επιβαρύνουν τους ασθενείς ψυχολογικά αλλά και σωματικά. Μολαταύτα, οι πλευρές της συμβολικής λειτουργίας που αφορούν στην καταστολή ή την αποφυγή της συναισθηματικής και φαντασιακής ζωής προέκυψαν να προστατεύουν την καθημερινότητα των ασθενών μειώνοντας τη συνειδητή επίπτωση του στρες. Η αποτυχία της συμβολοποίησης φαίνεται ότι επιβαρύνει άμεσα τους ασθενείς ως προς τη δραστηριότητα της πάθησης. Εντούτοις, πιθανώς λειτουργεί ως άμυνα έναντι του στρες, το οποίο θα πρέπει να διερευνάται λαμβάνοντας υπόψιν την αλληλεπίδρασή τους με άλλους παράγοντες.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 17**Διαμόρφωση της ανθρώπινης υποκειμενικής εμπειρίας του χρόνου για βέλτιστη απόδοση στη λήψη αποφάσεων**

Οργανώτρια / Πρόεδρος: **Α. Βατάκη** (ΑΙΘΟΥΣΑ Γ1)
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Συζητήτρια: **Σ. Σαμαρτζή**
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η ικανότητά μας να εκτιμούμε τον χρόνο είναι κρίσιμη σε κάθε πτυχή της ζωής μας, από καθημερινές δραστηριότητες όπως ο συντονισμός των άκρων μας για να περπατάμε με ασφάλεια, μέχρι μοναδικές για τον άνθρωπο δραστηριότητες όπως ο σχεδιασμός του μέλλοντος των παιδιών μας. Και όμως, σε αντίθεση με άλλες διαστάσεις της αντίληψής μας, δεν έχουμε ένα αισθητήριο όργανο ειδικά αφιερωμένο για τον χρόνο. Ο υποκειμενικός χρόνος φαίνεται να προκύπτει από ένα συντονισμένο σύνολο εγκεφαλικών διεργασιών που μας επιτρέπουν τον χρονισμό της συμπεριφοράς μας ώστε να ενεργούμε σε έναν εξαιρετικά σύνθετο κόσμο. Πολλές θεωρητικές προσεγγίσεις έχουν προταθεί για να εξηγήσουν τους μηχανισμούς που διέπουν την ικανότητά μας να εκτιμούμε τον χρόνο. Ωστόσο, ο υποκειμενικός χρόνος δεν είναι ισόμορφος με τη φυσική διάρκεια ενός ερεθισμού και μπορεί να παραμορφωθεί από έναν μεγάλο αριθμό παραγόντων. Η μέχρι σήμερα έρευνα έχει δείξει ότι τα μη χρονικά χαρακτηριστικά, η προσοχή και οι μνημονικές διεργασίες διαμορφώνουν αλληλεπιδραστικά τις χρονικές μας κρίσεις. Σε αυτό το συμπόσιο, θα διερευνήσουμε τους παράγοντες που επηρεάζουν τις πρόδρομες χρονικές κρίσεις, θα αξιολογήσουμε πώς οι χρονικές παραμορφώσεις σχετίζονται με τις αλλαγές στις αντιληπτικές, γνωστικές ή/και κινητικές διεργασίες και θα συζητήσουμε τις θεωρητικές προσεγγίσεις που προσπαθούν να εξηγήσουν αυτές τις επιδράσεις. Θα συζητήσουμε επίσης τις αντιληπτικές και φαινομενολογικές συνέπειες της υποκειμενικής αίσθησης της επιβράδυνσης ή της επιτάχυνσης του χρόνου και θα αξιολογήσουμε κατά πόσο μπορούμε να εφαρμόσουμε αυτές τις χρονικές στρεβλώσεις για να βοηθήσουμε ένα άτομο να αντιμετωπίσει ή ακόμα και να αποφύγει ένα κρίσιμο γεγονός μέσω της διεύρυνσης ή συρρίκνωσης του αντιληπτού χρόνου, που θα έχει ως αποτέλεσμα την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της επεξεργασίας ερεθισμών, την διευκόλυνση της γνωστικής λειτουργίας και την ενίσχυση λήψης της ορθής απόφασης.

Χρηματοδότηση: Το συμπόσιο είναι μια χορηγία του Brill Academic Publishers, Leiden, The Netherlands.

Η επίδραση των χαρακτηριστικών ερεθισμών στην αντίληψη του χρόνου

Ε. Μπαλτά & Α. Βατάκη
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Ένα «παράδοξο» ερέθισμα ανάμεσα σε μια σειρά επαναλαμβανόμενων ερεθισμάτων διαρκεί περισσότερο ή λιγότερο από αυτά; Γιατί μια μπάλα που φαίνεται να μας πλησιάζει μας φαίνεται ότι διαρκεί περισσότερο; Και πόσο νομίζουμε ότι διαρκεί η παρουσία ενός θυμωμένου σε αντίθεση με ενός χαρούμενου προσώπου; Σε αυτή την παρουσίαση θα επικεντρώσουμε στο πώς τα χαρακτηριστικά των ερεθισμών επηρεάζουν τη χρονική διάρκεια αυτών. Πειραματικές μελέτες έχουν δείξει ότι μεταβολές στα φυσικά χαρακτηριστικά των ερεθισμών συνοδεύονται και από μεταβολές στην υποκειμενική εκτίμηση της χρονικής τους διάρκειας. Θα παρουσιάσουμε την επίδραση στο χρονισμό παραγόντων όπως η «παραδοξότητα» και η καινοφάνεια των ερεθισμών, η κίνησή τους, το μέγεθός τους, η τροπικότητα των ερεθισμάτων και το σημασιολογικό τους περιεχόμενο. Θα παρουσιάσουμε πώς μεταβάλλοντας αυτούς τους παράγοντες μπορούμε επιλεκτικά να έχουμε άλλοτε υποεκτίμηση και άλλοτε υπερεκτίμηση της χρονικής διάρκειας του ερεθίσματος. Τέλος, θα αναφέρουμε συνοπτικά τις επικρατούσες θεωρίες που προσπαθούν να εξηγήσουν το φαινόμενο της μεταβλητότητας του χρόνου υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες, προσφέροντάς μας μια καλύτερη κατανόηση του τρόπου που αντιλαμβανόμαστε το χρόνο.

Χρηματοδότηση: Το έργο ChronoPilot χρηματοδοτήθηκε από το European Union's Horizon 2020 FET Open research programme με αριθμό σύμβασης 964464.

Η επίδραση της χρονικής και πιθανολογικής αβεβαιότητας στη χρονική αντίληψη

Ε. Λάμπρου & Α. Βατάκη
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η χρονική αντίληψη είναι απαραίτητη στα πλαίσια της καθημερινής συμπεριφοράς, καθώς επιτρέπει την προσαρμογή στα περιβαλλοντικά ερεθίσματα. Ακόμη, σύγχρονες μελέτες επιβεβαιώνουν ότι η υποκειμενική αντίληψη του χρόνου αποτελεί μία σύνθετη συνάρτηση γνωστικών λειτουργιών και εσωτερικών νοητικών καταστάσεων. Έρευνες που χρησιμοποίησαν συγκινησιακούς ερεθισμούς δείχνουν ότι ο φόβος, προκαλούμενος από επικείμενη απειλή μπορεί να μειώσει το υποκειμενικό πέρασμα του χρόνου, καθώς η προσοχή μετατοπίζεται στο «μέτρημα» του παρόντος. Αντιθέτως, υπάρχουν ενδείξεις στη βιβλιογραφία ότι η ανησυχία προκαλούμενη από αβέβαιο ή απρόσμενο φοβικό ερέθισμα μπορεί να οδηγήσει σε συστολή του εκτιμώμενου χρονικού διαστήματος. Ωστόσο, οι ποιοτικές διαφορές μεταξύ των δύο υποκατηγοριών αβεβαιότητας (χρονική αβεβαιότητα και πιθανολογική αβεβαιότητα), που έχουν παρατηρηθεί στις αγχώδεις διαταραχές, δεν έχουν εξεταστεί ξεχωριστά και συστηματικά υπό το πρίσμα της χρονικής αντίληψης. Ακόμη, οι

μεθοδολογικοί περιορισμοί που έχουν παρατηρηθεί στα διαθέσιμα ερευνητικά πρωτόκολλα δυντικά αιτιολογούν τα αντικρουόμενα αποτελέσματα που εντοπίζονται στο συγκεκριμένο επιστημονικό πεδίο. Συνεπώς, η ανίχνευση των λειτουργικών διαφορών μεταξύ αβέβαιων καταστάσεων θα μπορούσε να προσδώσει μια καλύτερη εικόνα των μηχανισμών που θεμελιώνουν τη χρονική αντίληψη, διαφωτίζοντας κατ'έκταση τη γνωσιακή αρχιτεκτονική των αγχωδών διαταραχών. Το τελευταίο, δύναται να ανοίξει καινούργιους δρόμους στην ανάπτυξη καινοτόμων πρώιμων παρεμβάσεων και στρατηγικών πρόληψης των ανωτέρω κλινικών συνθηκών.

Χρηματοδότηση: Χορηγία του Brill Academic Publishers, Leiden, The Netherlands.

Ο ρόλος των σωματικών και ενδοδοκετικών μεταβλητών στην εκτίμηση του χρόνου

B. Καραδήμα & A. Βατάκν

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η εκτίμηση του χρόνου και η αντίληπτη διάρκεια ενός διαστήματος μπορούν να τροποποιηθούν από μη χρονικούς παράγοντες. Η μέχρι τώρα έρευνα επικεντρώνεται κυρίως στους παράγοντες πλαισίου ή εξωτερικού ερεθισμού, παρόλα αυτά εσωτερικά σήματα που προέρχονται από το σώμα (σήματα που σχετίζονται με την καρδιά, την αρτηριακή πίεση, την θερμοκρασία, τον ρυθμό της αναπνοής κ.α.) μπορούν να δημιουργήσουν ή να συμβάλλουν στις αλλοιώσεις του αντίληπτου χρόνου. Συγκεκριμένα, παρατηρείται πως ο ρυθμός του υποκειμενικού χρόνου αυξάνεται με την αυξανόμενη σωματική θερμοκρασία (π.χ. Wearden & Penton-Voak, 1995), ενώ ο χρόνος εμφανίζεται περισσότερο συμπίεσμένος και οι χρόνοι αντίδρασης μειώνονται (π.χ. Kingma κ.α., 2021). Επιπλέον, η υψηλή συχνότητα μεταβλητότητα του καρδιακού παλμού (ΜΚΠ) φαίνεται να μειώνει τον αντίληπτο χρόνο (Ogden κ.α., 2019), σε αντίθεση με την χαμηλή συχνότητας ΜΚΠ, παράγοντας που οδηγεί σε λιγότερο ακριβή αντίληψη του χρόνου (Fung, 2017). Ωστόσο, και η ενδοδοκετικότητα (η αντίληψη και η επεξεργασία των ιδίων εσωτερικών σημάτων που προέρχονται από το σώμα) φαίνεται από την τρέχουσα έρευνα, να παίζει σημαντικό ρόλο στην αντίληψη χρονικών διαστημάτων. Συγκεκριμένα, φαίνεται ότι, ενδοδοκετικές διαδικασίες (Pollatos κ.α., 2014) και ο διαλογισμός εστιασμένος στο σώμα (Droit-Volet κ.α., 2015) οδηγούν σε διαστολή του αντίληπτου χρόνου. Παράλληλα, η γενικότερη ενισχυμένη ικανότητα ενδοδοκετικότητας σχετίζεται με καλύτερη επίδοση σε χρονικά έργα αλλά και σε χαμηλή μεταβλητότητα απόκρισης (π.χ. Di Lernia κ.α., 2018). Τα προαναφερθέντα ευρήματα, παρόλο που μπορεί να είναι απόρροια παραγόντων διέγερσης ή συναισθήματος, είναι σημαντικά σε περιπτώσεις αυξημένου άγχους και χρονικής πίεσης ή σε περιπτώσεις όπου το άτομο μπορεί να είναι αναγκαίο να χρειάζεται περισσότερο χρόνο επεξεργασίας ερεθισμών πριν την λήψη αποφάσεων που αφορούν την ανθρώπινη ζωή, όπως π.χ. επαγγελματίες υγείας ή πυροσβέστες.

Χρηματοδότηση: Το έργο ChronoPilot χρηματοδοτήθηκε από το European Union's Horizon 2020 FET Open research programme με αριθμό σύμβασης 964464.

Ο ρόλος της ενδοδοκετικής ακρίβειας στην υποκειμενική αντίληψη του χρονισμού

A. Μωραϊτη¹ & A. Βατάκν²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η αντίληψη του χρόνου θεωρείται μία θεμελιώδης ικανότητα για την ανθρώπινη εμπειρία, καθώς είναι απαραίτητη για την καθημερινή συμπεριφορά και την κατανόηση σύνθετης συμπεριφοράς. Προηγούμενες έρευνες έχουν δείξει ότι σε συνθήκες ακρόασης εξωδοκετικών ερεθισμάτων που προκαλούν υψηλή διέγερση, προκαλείται υπερεκτίμηση του χρόνου, σε σχέση με τις συνθήκες ακρόασης εξωδοκετικών ήχων χαμηλής διέγερσης. Στην παρούσα μελέτη χρησιμοποιήσαμε συνθήκες ακρόασης ενδοδοκετικών ερεθισμάτων (φυσιολογικών και μη φυσιολογικών ήχων) με σκοπό την εξέταση του ρόλου της ενδοδοκετικότητας, της αίσθησης δηλαδή του σώματος και των φυσιολογικών λειτουργιών του, στην εκτίμηση του χρόνου, καθώς και του ρόλου της ενδοδοκετικής ακρίβειας, στην υποκειμενική αντίληψη του χρονισμού. Πιο συγκεκριμένα, στόχος της έρευνας ήταν η εξέταση της επίδρασης ενδοδοκετικών ήχων που αφορούν σωματικές αισθήσεις (αναπνευστικοί ήχοι, καρδιακοί παλμοί), στη χρονική αντίληψη, σε ένα έργο διχοτόμησης χρόνου, σε ενήλικες συμμετέχοντες ηλικίας 18-35 ετών. Παράλληλα, εξετάστηκε και ο ρόλος της ενδοδοκετικής ακρίβειας, της ικανότητας δηλαδή των ατόμων να κατανοούν τις εσωτερικές τους σωματικές αισθήσεις, στην χρονική αντίληψη των συμμετεχόντων. Τα αποτελέσματά μας, έδειξαν ότι σε συνθήκες έκθεσης αναπνευστικών ενδοδοκετικών σημάτων παρατηρήθηκε υπερεκτίμηση του χρόνου κατά την ακρόαση των μη φυσιολογικών αναπνευστικών ήχων, σε σύγκριση με την ακρόαση των φυσιολογικών. Ωστόσο, όσον αφορά τη συνθήκη ακρόασης των καρδιακών σημάτων δεν βρέθηκε στατιστικώς σημαντική επίδραση του ενδοδοκετικού σήματος. Έπειτα, η ενδοδοκετική ακρίβεια φάνηκε να σχετίστηκε θετικά με τη χρονική εκτίμηση των συμμετεχόντων σε συνθήκες έκθεσης μη φυσιολογικών αναπνευστικών σημάτων. Αυτό το αποτέλεσμα έδειξε, ότι παρότι παρουσιάστηκε διαστολή του χρόνου σε συνθήκες ακρόασης μη φυσιολογικών αναπνευστικών ήχων, τα άτομα που είχαν καλύτερη ενδοδοκετική ακρίβεια εκτιμούσαν και ακριβέστερα το χρόνο. Επομένως, ο ενδοδοκετικός μηχανισμός φαίνεται να συμβάλλει στη χρονική αντίληψη, καθώς οι μη φυσιολογικοί αναπνευστικοί ήχοι φαίνεται να επηρεάζουν τη χρονική αντίληψη των συμμετεχόντων, ενώ παράλληλα η επίδραση αυτή μετριάζεται μέσα από την υψηλότερη ενδοδοκετική ακρίβεια.

Χρηματοδότηση: Χορηγία του Brill Academic Publishers, Leiden, The Netherlands.

18:00-19:30

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 18 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2)**Ψυχική υγεία, ψυχοπαθολογία και εκπαίδευση ευάλωτων κοινωνικών ομάδων: Από την προσχολική ως την τρίτη ηλικία**

Οργανώτρια / Πρόεδρος: Δ. Κατσαρού
Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Συζητήτρια: Β. Ζήση
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τα στερεότυπα σχετικά με τη διαφορετικότητα, την έκπτωση της γνωστικής, συναισθηματικής και κινητικής λειτουργικότητας που μπορεί να οφείλονται σε ψυχοπαθολογίες, γήρανση και ετερότητα τείνουν να επιδεινώνουν την καλή ποιότητα ζωής και την πρόσβαση σε υπηρεσίες των ατόμων που τις φέρουν. Οι γνωστικές και ψυχολογικές επιπτώσεις που βιώνουν τα άτομα που ανήκουν σε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες σε ό,τι αφορά την καθημερινότητά τους, την ψυχική τους υγεία και την εκπαίδευσή τους από την προσχολική ως την τρίτη ηλικία είναι θέμα πολύπλευρο και διεπιστημονικό καθώς η αναζήτηση αιτιών, η έρευνα και η διατύπωση συμπερασμάτων διέπονται από μεθοδολογικές και αντικειμενικές δυσκολίες λόγω γνωστικής, ψυχικής και γλωσσικής κατάστασης των συμμετεχόντων σε αυτές καθώς και λόγω πιθανών πολιτισμικών και ηλικιακών διαφορών τους. Στόχος της παρούσας τράπεζας είναι η παρουσίαση ερευνητικών και βιβλιογραφικών θεμάτων που άπτονται της δυσκολίας στην έρευνα των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, καλύπτοντας όλο το ηλικιακό φάσμα από την προσχολική ως την τρίτη ηλικία, η ανάδειξη των καίριων ψυχοπαθολογικών επιπτώσεων και η κριτική προσέγγιση σε θέματα εκπαίδευσης και παροχής υπηρεσιών υγείας.

Ψυχοπαθολογία και ψυχική υγεία παιδιών προσφύγων προσχολικής και σχολικής ηλικίας

Δ. Κατσαρού
Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Η κατανόηση της εμπειρίας της φυγής για κάθε πρόσφυγα είναι κρίσιμης σημασίας για τον σχεδιασμό των υπηρεσιών ψυχικής υγείας τόσο κατά τη διάρκεια της μετακίνησής τους όσο και κατά τη φάση της μετεγκατάστασής τους. Επιπλέον, έχει αποδειχθεί ότι η διαδικασία φυγής είναι τραυματική και είναι δυνατόν να επιδεινώνει προϋπάρχουσες πιθανές ψυχοπαθολογίες, ειδικά στα παιδιά, μέσω εμπειριών αποχωρισμού. Ακόμα, η μετεγκατάσταση των προσφύγων είναι δύσκολη καθώς έχουν να αντιμετωπίσουν προβληματικές συνθήκες διαβίωσης, περίθαλψης και προσαρμογής στις πολιτισμικές και θρησκευτικές κοινωνικές συνθήκες της χώρας υποδοχής. Για τον λόγο αυτό σχεδιάστηκε ποιοτική έρευνα προκειμένου να ανιχνευτούν οι πιθανές ψυχοπαθολογικές περιπτώσεις παιδιών και η κατάσταση της ψυχικής τους υγείας, όπως έγινε αντιληπτή από τους εκπαιδευτικούς. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 15 εκπαιδευτικοί προσχολικής και σχολικής ηλικίας που ο καθένας τους είχε τμήματα Ζώνης Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας και/ ή δίδασκε σε προσφυγικές δομές. Οι εκπαιδευτικοί έπρεπε να παρατηρήσουν τα παιδιά σε διάστημα 8 εβδομάδων και με βάση το ιατρικό ιστορικό τους να εντοπίσουν πιθανή επιδείνωση της κατάστασής τους, στη συνέχεια διεξήχθη ημιδομημένη συνέντευξη βασισμένη στην κλίδα παρατήρησης. Τα δεδομένα που συλλέχθηκαν από 70 περίπου παιδιά έδειξαν ότι έδειξε ότι το 45% των παιδιών προσφύγων από Συρία ανέφερε συμπτώματα μετατραυματικού στρες, το 38% παρουσίασε σημαντικά συμπτώματα κατάθλιψης και περίπου το 24% ανέφεραν σωματικά συμπτώματα. Τέλος, φάνηκε ότι προϋπάρχουσες ψυχολογικές και αναπτυξιακές διαταραχές καθώς και σωματικές δυσλειτουργίες θέτουν τα παιδιά πρόσφυγες σε μεγαλύτερο κίνδυνο ανάπτυξης μελλοντικών ψυχικών προβλημάτων.

Εκπαίδευση ηλικιωμένων και στερεότυπα για τη γήρανση: επιδράσεις στην ψυχική υγεία, τη συναισθηματική και κοινωνική λειτουργικότητα

Β. Ζήση
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η ηλικία άνω των 65 ετών συνοδεύεται από φυσιολογικές μεταβολές, που σε συνδυασμό με πιθανά προβλήματα υγείας, οδηγούν σε αλλαγές και περιορισμούς της κινητικής, της ψυχολογικής και της κοινωνικής λειτουργικότητας. Δημιουργούνται έτσι εμπόδια και αδυναμίες για τις δραστηριότητες της καθημερινής ζωής και εν συνεχεία απειλείται η ανεξάρτητη διαβίωση των ατόμων. Ο τρόπος της ζωής των ηλικιωμένων όμως, διαμορφώνεται από τις αντιλήψεις και τα στερεότυπα για τη γήρανση, που μπορεί να επικρατούν στην κοινωνία όπου ζουν. Οι μύθοι για τη γήρανση οδηγούν σε αντιλήψεις ή στερεότυπα που συνδέουν το γήρας με καταστάσεις όπως η κακή υγεία, η κατάθλιψη, η φθίνουσα ζωτικότητα, το να είναι κάποιος βαρετός και ανίκανος να μάθει νέες δεξιότητες ή να είναι παραγωγικός. Αυτή η τάση της κοινωνίας να επικεντρώνεται δυσανάλογα στις αρνητικές συνέπειες της γήρανσης αναφέρεται ως διάκριση λόγω ηλικίας (ageism) και θεωρείται ότι συμβάλλει στη μετατροπή της γήρανσης από μια φυσική διαδικασία σε ένα κοινωνικό πρόβλημα. Σε σειράς μελετών, που αναφέρονται στη βιβλιογραφία, αποδείχθηκε ότι τα στερεότυπα για την έκπτωση της γνωστικής λειτουργίας στους

ηλικιωμένους επηρεάζουν την απόδοσή τους σε δεξιότητες αξιολόγησης της μνήμης, καθώς τους εμποδίζουν να χρησιμοποιήσουν αποτελεσματικές γνωστικές στρατηγικές. Οι στρατηγικές αυτές είναι πολύ σημαντικές τόσο για τη μάθηση νέων δεξιοτήτων, την ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων, αλλά και την προσαρμογή σε νέες καταστάσεις που απαιτούνται κατά τη συμμετοχή σε προγράμματα με στοιχεία εκπαίδευσης για ηλικιωμένους. Τέτοια προγράμματα μπορεί να περιλαμβάνουν από την εκπαίδευση σε νέες δεξιότητες, όπως για παράδειγμα η χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνίας, μέχρι τη συμμετοχή σε προγράμματα αναψυχής. Ευρήματα στη βιβλιογραφία δείχνουν ότι οι συναισθηματικές λειτουργίες των ηλικιωμένων μπορεί να δημιουργήσει, μέσω της παρακίνησης, εκείνες τις αντισταθμιστικές στρατηγικές που είναι σημαντικές για τη γνωστική τους λειτουργία. Έχει βρεθεί άλλωστε ότι κατά τη γήρανση, όχι μόνο διατηρείται η καλή συναισθηματική λειτουργία, αλλά παράλληλα μειώνονται τα αρνητικά συναισθήματα και αυξάνονται τα θετικά.

Κριτικές προσεγγίσεις για την εκπαίδευση μαθητών που εμπíπτουν στο φάσμα της ετερότητας-περιστατικά αποκλεισμού και η παιδαγωγική αντιμετώπισή τους.

A. Αργυριάδης

Πανεπιστήμιο Frederick

Η σύγχρονη έρευνα εκτός από την ανάδειξη της αναγκαιότητας για ενταξιακές πρακτικές των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, τείνει τελευταία να μελετά μεταξύ άλλων και την ποιότητα των εκπαιδευτικών υπηρεσιών αλλά και καλές πρακτικές που ενισχύουν την αποτελεσματική εκπαίδευσή τους. Αυτές οι πρακτικές σχετίζονται επίσης, με την διαχείριση της τάξης όταν υπάρχουν αντιδράσεις από την ευρύτερη ομάδα ή την οικογένεια έναντι του/των μαθητή/ών που εμπíπτουν στο φάσμα της ετερότητας. Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, σχεδιάστηκε ποιοτική έρευνα με σκοπό την μελέτη ενδεικτικών αντιδράσεων από τους μαθητές και τις οικογένειές τους στη παρουσία κάποιου συμμαθητή που εμπíπτει στο φάσμα της ετερότητας και του τρόπου διαχείρισης του φαινομένου από τον/την εκπαιδευτικό της τάξης. Πιο συγκεκριμένα, η έρευνα στόχευσε στην καταγραφή φαινομένων βίας και απόρριψης που οφείλονταν στην ετερότητα και των παιδαγωγικών στρατηγικών που ακολουθήθηκαν για την αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων. Για τις ανάγκες της μελέτης καταγράφηκαν περιστατικά σε 18 σχολεία, και ομαδοποιήθηκαν για την πραγματοποίηση ανάλυσης περιεχομένου των δεδομένων. Από τα αποτελέσματα προέκυψε η ένδειξη ότι ο τρόπος αντιμετώπισης περιστατικών αποκλεισμού έναντι της ετερότητας τόσο από τους μαθητές όσο και από τους εκπαιδευτικούς ακολουθεί παρόμοια πορεία, ανεξάρτητα από την μορφή ετερότητας. Επιπλέον, ανέδειξε σημαντικά δεδομένα ικανά να χρησιμοποιηθούν για τον σχεδιασμό ευρύτερων μελετών στο ζήτημα αλλά και να ενισχύσουν τον σχεδιασμό σχετικών επιμορφωτικών προγραμμάτων.

Παρέμβαση για την προαγωγή της γνωστικής, κοινωνικο- συναισθηματικής και βιοσωματικής ανάπτυξης παιδιών και εφήβων που διαβιούν σε ιδρυματικό πλαίσιο

A. Αργυριάδη

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Παρά τις προσπάθειες για μεταρρυθμίσεις που στοχεύουν την αποϊδρυματοποίηση των παιδιών που μένουν σε δομές φιλοξενίας, εξακολουθεί να υφίσταται ένας σημαντικός αριθμός παιδιών που διαβιούν σε ιδρύματα. Ανάμεσα στις επιπτώσεις έχουν καταγραφεί δυσκολίες σε γνωστικό, κοινωνικό, συναισθηματικό και βιοσωματικό επίπεδο. Ειδικότερα, έρευνες αναδεικνύουν ότι παιδιά ηλικίας 6-18 ετών έχουν κατά έξι φορές περισσότερη κατάθλιψη και απόσυρση συγκριτικά με τους συνομηλικούς, τους, τέσσερις φορές περισσότερη επιθετικότητα και τρεις φορές περισσότερα κοινωνικά προβλήματα και δυσκολίες συγκέντρωσης. Επιπλέον, έχουν καταγραφεί δυσκολίες στη γλώσσα, χαμηλές επιδόσεις και λιγότερη συμμετοχή σε δραστηριότητες. Με βάση τα παραπάνω δεδομένα, στην παρούσα μελέτη παρουσιάζεται ένα πιλοτικό πρόγραμμα παρέμβασης, που εφαρμόστηκε με στόχο την ενίσχυση της ολιστικής ανάπτυξης και της ανθεκτικότητας παιδιών που διαβιούν σε ιδρυματικό πλαίσιο στην περιοχή της Αττικής. Στο πρόγραμμα συμμετείχαν 24 παιδιά σχολικής ηλικίας. Οι δραστηριότητες σχεδιάστηκαν στη βάση θεμελιωδών θεωριών της ανάπτυξης και ειδικότερα των θεωριών κινήτρων, της θετικής ψυχολογίας και των προσεγγίσεων για την ενιαιοποίηση των τεχνών. Η συλλογή των δεδομένων έγινε μέσα από κλείδες παρατήρησης, συνεντεύξεις με εκπαιδευτικούς και ψυχολόγους των παιδιών και από τη συζήτηση με τα παιδιά. Από την εφαρμογή του πιλοτικού προγράμματος φάνηκε να δημιουργείται μια περισσότερο θετική ατμόσφαιρα ως προς την επικοινωνία μεταξύ των παιδιών και των φροντιστών τους, περισσότερη κινητοποίηση για δράση και βελτιώσεις σε γλωσσικό και βιοσωματικό επίπεδο. Περισσότερα δεδομένα και μεγαλύτερο χρονικό διάστημα απαιτείται προκειμένου να αναδειχθούν οφέλη και περιορισμοί αντίστοιχων τύπων παρεμβάσεων.

Εκπαίδευση οικογενειακών φροντιστών ψυχικά πασχόντων για την αντιμετώπιση του φορτίου φροντίδας

Θ. Ζάχαρης

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Οι ψυχικές διαταραχές έχουν αρνητικό αντίκτυπο όχι μόνο στα άτομα που πάσχουν από αυτές αλλά και στους οικογενειακούς φροντιστές που είναι επιφορτισμένοι με το καθήκον την φροντίδας τους. Η αποϊδρυματοποίηση, στο πλαίσιο της Ψυχιατρικής Μεταρ-

ρύθμισης, επιφέρει σημαντικές αλλαγές στην φροντίδα των ψυχικά πασχόντων εφόσον πλέον η κοινότητα και η οικογένεια παίζουν κομβικό ρόλο στην φροντίδα και την περιθαλψή τους. Έτσι, ο ρόλος των οικογενειακών φροντιστών καθώς και το φορτίο που βιώνουν (caregiver burden) επιφέρει ευθύνες σε ιατρικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο. Η ποιότητα της ζωής των οικογενειακών φροντιστών υποβαθμίζεται, καθώς οι ευθύνες και το φορτίο των οικογενειακών φροντιστών, έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην ψυχική υγεία τους καθώς πολλές φορές χάνεται η ισορροπία μεταξύ της προσωπικής, επαγγελματικής και κοινωνικής ζωής των οικογενειακών φροντιστών και της φροντίδας που πρέπει να παρέχουν ως οικογενειακοί φροντιστές, σε σύγκριση με την ποιότητα ζωής του γενικού πληθυσμού. Οι οικογενειακοί φροντιστές βιώνουν αρνητικές συνέπειες τόσο στο λειτουργικό επίπεδο της οικογένειας όσο και στην ποιότητα ζωής τους. Η ποιότητα ζωής των οικογενειακών φροντιστών μπορεί να βελτιωθεί σημαντικά αν υπάρξουν οι κατάλληλες θεραπευτικές παρεμβάσεις από την κοινότητα των οικογενειακών φροντιστών των ψυχικά πασχόντων. Η επίδραση της φυσικής δραστηριότητας και του χορού, στην βελτίωση της ποιότητας ζωής και της ψυχικής υγείας των ψυχικά πασχόντων, έχουν δείξει ότι τόσο η αερόβια άσκηση όσο και ο χορός μπορούν να συμβάλλουν στην μείωση του φορτίου των οικογενειακών φροντιστών και στην βελτίωση της ποιότητας ζωής τους. Ειδικότερα, η αερόβια φυσική δραστηριότητα έχει αποδειχτεί ότι μπορεί να μετριάσει σημαντικά τις αρνητικές επιδράσεις του στρες των οικογενειακών φροντιστών, που είναι αποτέλεσμα της χρόνιας πίεσης που υφίστανται στο πλαίσιο της φροντίδας των ψυχικά πασχόντων.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΚΛΑΔΟΥ ΘΕΤΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3)

Η Θετική Ψυχολογία στην Ελλάδα: Εξελίξεις και προοπτικές

Οργανώτρια / Πρόεδρος: Α. Λακιάτη
Ελληνική Εταιρία Θετικής Ψυχολογίας

Συζητητής: Α. Σταλίκας^{1,2}

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Ελληνική Εταιρία Θετικής Ψυχολογίας

Στα πλαίσια αυτού του συμποσίου θα συζητηθούν οι σύγχρονες εξελίξεις του Κλάδου της Θετικής Ψυχολογίας στη χώρα μας και οι προοπτικές που δημιουργούνται σε διαφορετικά πλαίσια, όπως το σχολείο και η κοινωνία, από τις συστηματικές ερευνητικές προσπάθειες που λαμβάνουν χώρα τα τελευταία χρόνια. Τη συζήτηση θα ανοίξει μια εισήγηση στα πλαίσια της οποίας θα παρουσιαστούν τα ευρήματα μιας πανελλαδικής μελέτης που εστιάζει στην αποτύπωση των επιπέδων διαφόρων δεικτών ευζωίας κατά τη διάρκεια της καραντίνας λόγω της πανδημίας του COVID-19. Η εισήγηση αυτή φιλοδοξεί την έναρξη των συζητήσεων για τη δημιουργία ενός παρατηρητηρίου ευζωίας στη χώρα μας. Έπειτα, η συζήτηση θα στραφεί στη σημαντικότητα ενός μοντέλου για την ευζωία στη μελέτη των μηχανισμών της ψυχολογικής ανάπτυξης κατά την αναδυόμενη ενηλικίωση. Η έμφαση θα δοθεί στις μελλοντικές ενέργειες του ελληνικού πανεπιστημίου προς τη θετική ανάπτυξη των αναδυόμενων ενηλίκων. Για να μπορέσουμε όμως να το επιτύχουμε αυτό χρειάζεται να απαντήσουμε στο ερώτημα: «Έχουν οι Έλληνες εκπαιδευτικοί συναισθηματική νοημοσύνη;». Αυτό θα κάνει η τρίτη εισήγηση, η οποία θα εστιάσει σε τρόπους μέτρησης της συναισθηματικής νοημοσύνης των Ελλήνων εκπαιδευτικών και θα διερευνήσει τη συσχέτιση της με την ικανοποίησή τους από τη ζωή. Η τελευταία εισήγηση αυτού του συμποσίου θα εστιάσει στις καινοτόμες προσπάθειες εκμάθησης μιας αυτοσυμπνετικής στάσης στα παιδιά που πραγματοποιούνται στη χώρα μας με ιδιαίτερα ενθαρρυντικά αποτελέσματα. Εν κατακλείδι, σε αυτό το συμπόσιο θα συζητηθούν οι προοπτικές και οι φιλοδοξίες της Θετικής Ψυχολογίας στη χώρα μας για την υιοθέτηση νέων πρακτικών και μιας διαφορετικής νοοτροπίας για την ψυχική υγεία.

Ελληνικό παρατηρητήριο ευζωίας: Η ψυχική υγεία κι οι διαπροσωπικές σχέσεις των Ελλήνων στον απόηχο της πανδημίας

Χ. Πεζηρκιανίδης, Χ. Παρπούλα & Α. Σταλίκας
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η ευζωία αποτελεί υπέρτατο αγαθό και πυρηνικό στόχο για τα άτομα, τα συστήματα, την πολιτεία αλλά και για την επιστήμη της Ψυχολογίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να τίθεται στο επίκεντρο της έρευνας από εθνικούς φορείς και οργανώσεις σε διάφορες χώρες του κόσμου με στόχο την τροποποίηση της κοινωνικής πολιτικής. Αυτοί οι φορείς, τα παρατηρητήρια ευζωίας, δημοσιεύουν πληροφορίες για διάφορους δείκτες ευζωίας του πληθυσμού της εκάστοτε χώρας σκιαγραφώντας τις ανάγκες του και εξυπηρετώντας τον στοχευμένο σχεδιασμό και την εφαρμογή παρεμβάσεων για την ενίσχυση της ευζωίας σε ατομικό, ομαδικό ή συστημικό επίπεδο. Κατά τη διάρκεια της καραντίνας λόγω της πανδημίας του COVID-19 διεξήχθη μια μελέτη σε δείγμα πλέον των 18.000 ατόμων όλου του ενήλικου φάσματος με στόχο την αποτύπωση των επιπέδων ευζωίας τους. Στα πλαίσια αυτής της εισήγησης, θα παρουσιαστούν τα πρώτα ευρήματα αυτής της μελέτης αναφορικά με τις διαφορές που παρουσιάζονται στους δείκτες ευζωίας του δείγματος ως προς τα δημογραφικά του χαρακτηριστικά και θα γίνει μια γεωγραφική απεικόνιση των ευρημάτων. Στη συνέχεια, θα ακολουθήσει μια συζήτηση για την ανάγκη διαμόρφωσης ενός ελληνικού παρατηρητηρίου ευζωίας και για την αξιοποίηση των ευρημάτων της μελέτης στις εφαρμογές της Ψυχολογίας σε διαφορετικά πλαίσια, όπως η συμβουλευτική.

Η συμβολή του μοντέλου PERMA στη μελέτη της ευζωίας και της θετικής ψυχολογικής ανάπτυξης κατά την αναδυόμενη ενηλικίωση

Σ. Λεοντοπούλου

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η θεωρία PERMA συγκεντρώνει στοιχεία του μοντέλου PERMA, των δυνάμεων του χαρακτήρα και της ευζωίας. Τοποθετημένη στα πλαίσια της θετικής εκπαίδευσης, αυτή η μελέτη έχει στόχο να μελετήσει εμπειρικά αυτήν την πολυδιάστατη θεωρία με αναδυόμενους ενήλικες που φοιτούν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Συνολικά 516 φοιτητές και φοιτήτριες ηλικίας 18 έως 29 ετών συμμετείχαν σε μία διαδικτυακή έρευνα σχετικά με α) τα πέντε στοιχεία του PERMA, δηλ. θετικά συναισθήματα, εμπλοκή, σχέσεις με τους άλλους, νόημα ζωής και επίτευξη στόχων, β) τέσσερις δυνάμεις του χαρακτήρα, δηλ. περιέργεια, ευγνωμοσύνη, αγάπη για μάθηση και χιούμορ και γ) τρεις δείκτες ευζωίας, δηλ. ακμαιότητα, ανθεκτικότητα και θετική αντίληψη. Οι συσχετίσεις μέσα σε καθένα από τα τρία στοιχεία της θεωρίας, όπως και μεταξύ τους ανέδειξαν τόσο την πολυδιάστατη φύση της ευζωίας, όσο και συγκεκριμένες σχέσεις ανάμεσα στα κύρια σημεία της. Τα συμπεράσματα σχετικά με θεωρητικές και εφαρμοσμένες επιπτώσεις των ερευνητικών αποτελεσμάτων συζητούνται ως προς τη σημασία τους για την προώθηση της θετικής ανάπτυξης των αναδυόμενων ενηλίκων στα πλαίσια της ανώτατης εκπαίδευσης.

Έχουν οι Έλληνες εκπαιδευτικοί συναισθηματική νοημοσύνη; Εννοιολογική εγκυρότητα της Wong-Law κλίμακας της συναισθηματικής νοημοσύνης (WLEIS) και η προβλεπτική της αξία στην ικανοποίηση από τη ζωή

Ν. Κουρμούση¹, Θ. Κυριάζος², Κ. Κουνενού¹, Β. Γιωτσίδη² & Β. Κούτρας³

¹Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών,

³Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η ικανοποίηση από τη ζωή αναφέρεται στο βαθμό στον οποίο ένα άτομο αποτιμά θετικά τη συνολική ποιότητα της ζωής του, ως όλον. Αποτελεί σημαντικό προβλεπτικό παράγοντα για τη συναισθηματική νοημοσύνη η οποία με τη σειρά της διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην επαγγελματική και κοινωνική επιτυχία. Η παρούσα εισήγηση πραγματεύεται τις ψυχομετρικές ιδιότητες και την εννοιολογική εγκυρότητα της Wong-Law κλίμακας της συναισθηματικής νοημοσύνης (WLEIS) σε 3.668 Έλληνες εκπαιδευτικούς. Η παραγοντική δομή της κλίμακας ελέγχθηκε αρχικά με παραγοντική ανάλυση σε στο 20% του δείγματος και στη συνέχεια με παραγοντική επιβεβαιωτική ανάλυση στο 40% του δείγματος, ενώ μια δεύτερη επιβεβαιωτική παραγοντική ανάλυση πραγματοποιήθηκε στο 40% του δείγματος. Η εγκυρότητα της κλίμακας ελέγχθηκε σε σχέση με την ικανότητα των εκπαιδευτικών στην επίλυση προβλημάτων, την ικανοποίηση από τη ζωή και τον τόπο ελέγχου τους. Τα αποτελέσματα συζητούνται τόσο ως προς τις ψυχομετρικές ιδιότητες της κλίμακας όσο και ως προς τη σύνδεση της συναισθηματικής νοημοσύνης των εκπαιδευτικών με την ικανοποίησή τους από τη ζωή.

Εκπαιδεύοντας τα παιδιά στην αυτοσυμπόνια: Ένα πρόγραμμα παρέμβασης

Ε. Καρακασίδου & Α. Σταλίκας

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Σκοπός της ομιλίας αυτής είναι η παρουσίαση μιας μελέτης για την αποτελεσματικότητα ενός διαδικτυακού προγράμματος αυτοσυμπόνιας τεσσάρων εβδομάδων αναφορικά με την έννοια της αυτοσυμπόνιας. Το πρόγραμμα αυτό έχει σχεδιαστεί με στόχο την ενίσχυση των επιπέδων της αυτοσυμπόνιας σε παιδιά ηλικίας 8 έως 11 ετών. Παράλληλα μελετώνται οι έννοιες των θετικών συναισθημάτων, της ψυχικής ανθεκτικότητας και του άγχους. Στην έρευνα αυτή συμμετείχαν δεκαέξι παιδιά ηλικίας 8 έως 11 ετών, τα οποία επιλέχθηκαν και χωρίστηκαν τυχαία σε δύο ομάδες, την ομάδα ελέγχου και παρέμβασης (N = 16, Μ.Ο. ηλικίας = 9,63 έτη). Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ένα πακέτο ερωτηματολογίων μία εβδομάδα πριν και μία μετά την παρέμβαση με στόχο την μέτρηση των υπο μελέτη μεταβλητών. Πριν αλλά και κατά τη διάρκεια της έρευνας τηρήθηκαν όλοι οι κανόνες σύμφωνα με τον κώδικα δεοντολογίας αναφορικά με την έρευνα σε παιδιά. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το πρόγραμμα αυτό ενίσχυσε τα επίπεδα συμπόνιας για τον εαυτό τους, αύξησε τα θετικά συναισθήματα καθώς και τα επίπεδα της ψυχικής ανθεκτικότητας των παιδιών. Παράλληλα, εμφανίστηκε μείωση των επιπέδων του άγχους. Συνολικά, τα αποτελέσματα παρείχαν σημαντικές ενδείξεις για τα οφέλη της αυτοσυμπόνιας και έδειξαν ότι η αυτοσυμπόνια μπορεί να διδαχθεί και να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο για την προαγωγή και την ενίσχυση της ψυχικής υγείας των παιδιών. Αξίζει να σημειωθεί ότι είναι η πρώτη παρέμβαση στην Ελλάδα σχετικά με την εκπαίδευση παιδιών στην αυτοσυμπόνια και η δεύτερη στην Ευρώπη. Η αυτοσυμπόνια αποτελεί μια ταχέως αναπτυσσόμενη έννοια στον τομέα της Θετικής Ψυχολογίας. Τα προγράμματα παρέμβασης της αυτοσυμπόνιας αποτελούν καινοτόμα εργαλεία προσωπικής ανάπτυξης και ενδυνάμωσης και η εφαρμογή τους σε παιδιά αποτελεί μία αισιόδοξη και ιδιαίτερα επιτακτική ανάγκη στη σύγχρονη εποχή.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 26 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α1)**Μεθοδολογία έρευνας στην Ψυχολογία: ποσοτικές προσεγγίσεις**Προεδρείο: **Χ. Παρπούλα***Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών***Αναδρομική και προοπτική ανάλυση χρονοσειρών στην ψυχολογική έρευνα**

Χ. Παρπούλα

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Οι ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις και οι προσφερόμενες δυνατότητές τους, έχουν οδηγήσει σε μια μαζική παραγωγή και αποθήκευση δεδομένων χρονοσειρών. Παράλληλα, αξιοσημείωτη πρόοδος έχει σημειωθεί στο σχεδιασμό και ανάλυση δεδομένων διαχρονικών ερευνών στην Ψυχολογία, επιτρέποντας στους ερευνητές να κατανοήσουν και να προβλέψουν ψυχολογικά φαινόμενα καθώς επίσης να ενσωματώσουν στις θεωρίες τους δυναμικές που αφορούν στην χρονική εξέλιξη. Ωστόσο, η υλοποίηση μιας ανάλυσης χρονοσειρών συχνά καθίσταται δύσκολη είτε λόγω της ανάγκης υιοθέτησης πιο σύνθετων στατιστικών μεθόδων ανάλυσης, ή εξαιτίας της πολυπλοκότητας και των ποικίλων χαρακτηριστικών που εμπλέκονται σε αυτές τις μελέτες. Στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται μια προσέγγιση στατιστικής μοντελοποίησης και συμπερασματολογίας για αναδρομική ή/και προοπτική ανάλυση σωρευτικών μακρο-δεδομένων χρονοσειρών. Η μέθοδος κάνει χρήση της ανάλυσης διακύμανσης (ANOVA) και γνωστών κριτηρίων πληροφωρίας (AIC, BIC), και επιτρέπει στον ερευνητή να παρακολουθεί, μοντελοποιεί και αξιολογεί αναδυόμενες τάσεις και εμφανή εποχικότητα, να εντοπίζει απροσδόκτα συμβάντα αλλαγής συμπεριφοράς, να ποσοτικοποιεί μια εμφανή υπέρβαση ή πτώση τιμών της χρονοσειράς ως αλλαγή από τη γραμμική βάση και να προβλέπει μελλοντικές τιμές της. Δεδομένου ότι σημαντικές αλλαγές λαμβάνουν χώρα συχνά σε επίπεδο πληθυσμού σε ψυχολογικές και συμπεριφορικές διεργασίες, απαιτείται συνεχής επιτήρηση, και ένα εργαλείο παρακολούθησης - σχεδόν σε πραγματικό χρόνο - δεδομένων χρονοσειρών θα μπορούσε να καθοδηγήσει τις αντιδράσεις της ψυχολογικής κοινότητας σε πολλαπλά οικολογικά επίπεδα. Τα ευρήματα της εμπειρικής μελέτης αναδεικνύουν τόσο τα πλεονεκτήματα της προτεινόμενης αυτοματοποιημένης μεθόδου επιλογής βέλτιστου μοντέλου όσο και τις δυνατότητες που προσφέρει στην πράξη.

Η διερεύνηση της συσχέτισης τεσσάρων ιδεολογικοπολιτικών ομάδων με την πολυφασική σκέψη της Covid-19: Μια μεθοδολογική προσέγγιση με τη χρήση ενός μοντέλου πολλαπλών παλινδρομήσεων, βασισμένο στις αρχές της μηχανικής μάθησης

Δ. Καλαμάρας, Κ. Καραγεώργου & Α. Μαντόγλου

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η παρούσα έρευνα στοχεύει στην ανάδειξη της κοινωνικής αναπαράστασης της Covid-19 ως μιας δυναμικής διαδικασίας ετερογενών αλληλεπιδράσεων μεταξύ ατόμων και ομάδων με πολλαπλές και διασταυρωμένες ταυτότητες, που παράγουν μία ποικιλομορφία στη σκέψη και τη συμπεριφορά. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά τη δεύτερη καραντίνα του Ιανουαρίου του 2021, σε ένα δείγμα 710 ερωτώμενων (224 ανδρών και 486 γυναικών), και μελετά τη σχέση μεταξύ τεσσάρων διακριτών ιδεολογικοπολιτικών ομάδων με την πολυφασική αναπαράστασιακή σκέψη (θρησκευτική, μαγική, ιδεολογική, επιστημονική). Αναλυτικότερα, η εμπιστοσύνη απέναντι στους θεσμούς (επιστημονική ομάδα του Υπουργείου Υγείας, Εκκλησία, Κυβέρνηση, Αντιπολίτευση), καθώς και οι στάσεις απέναντι στον εμβολιασμό (υπερ-κατά) και την καραντίνα ως μέτρο πρόληψης της Covid-19, χρησιμοποιήθηκαν σε μία παραγοντική ανάλυση από την οποία προέκυψαν δύο κύριοι παράγοντες: ο ορθολογιστικός παράγοντας (πίστη στην πολιτική, υπέρ εμβολιασμού-καραντίνας) και ο ανορθολογιστικός παράγοντας (πίστη στην εκκλησία, κατά εμβολιασμού-καραντίνας). Στη συνέχεια, στα αποτελέσματα της παραγοντικής ανάλυσης πραγματοποιήθηκε ανάλυση κατά συστάδες, από την οποία προέκυψε μια τυπολογία τεσσάρων ομάδων: οι πολιτικώς ορθά σκεπτόμενοι (πίστη σε πολιτική, εκκλησία, επιστήμη, υπέρ εμβολιασμού-καραντίνας), οι αρνητές (έλλειψη εμπιστοσύνης σε πολιτική, θρησκεία, επιστήμη, εμβολιασμό και καραντίνα), οι ανορθολογιστές (κατά εμβολιασμού-καραντίνας, με πίστη μόνο στην εκκλησία και όχι στην πολιτική) και οι ορθολογιστές (πίστη μόνο σε πολιτική και επιστήμη, υπέρ εμβολιασμού-καραντίνας). Στο τελευταίο στάδιο της ανάλυσης, εφαρμόστηκε ένας αλγόριθμος με έξι πολυμεταβλητά μοντέλα παλινδρόμησης, προκειμένου να επιλεγούν, στη βάση μεθόδων μηχανικής μάθησης, οι τιμές των συντελεστών του βέλτιστου μοντέλου για τη σύνδεση των τεσσάρων ομάδων με την πολυφασική σκέψη, καθώς και της αλληλεπίδρασής τους με μεταβλητές όπως το φύλο, η ηλικία και η πολιτική αυτο-τοποθέτηση. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η πολυφασική σκέψη και οι τέσσερις ομάδες ατόμων με διαφορετικό ιδεολογικοπολιτικό προσανατολισμό αλληλεπιδρούν και, μάλιστα, η κατεύθυνση των επιμέρους σχέσεων προσδιορίζεται από την πολιτική αυτο-τοποθέτηση και την ηλικία των συμμετεχόντων.

Το Google Trends ως εργαλείο διερεύνησης των ψυχολογικών επιπτώσεων της πανδημίας

Φ. Διαμάντη & Χ. Παρπούλα

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Το Google Trends αποτελεί μία δημόσια προσβάσιμη πλατφόρμα που επιτρέπει σε οποιονδήποτε να βλέπει τους όρους αναζήτησης των χρηστών του διαδικτύου, για διάφορους πληθυσμούς (παγκοσμίως και τοπικά) και καθορισμένες χρονικές περιόδους ενδιαφέρο-

ντος. Πρόκειται για ένα ισχυρό εργαλείο εξερεύνησης και οπτικοποίησης δεδομένων των αναζητήσεων που κάνουν οι άνθρωποι, το οποίο έχει ήδη αξιοποιηθεί αποτελεσματικά σε προηγούμενες έρευνες στην επιστήμη της Υγείας. Στην παρούσα μελέτη, επιχειρείται η διερεύνηση των ψυχολογικών επιπτώσεων της πανδημίας στην Ελλάδα μέσω της ανάλυσης των αιτημάτων αναζήτησης Google. Στο πλαίσιο αυτό, αξιοποιήθηκαν επιλεγμένοι όροι αναζήτησης, από τις 21 Απριλίου 2019 έως και α) 40 ημέρες μετά την ανακήρυξη της πανδημίας, β) 40 ημέρες μετά τον πρώτο εμβολιασμό στην Ελλάδα, με στόχο να αναδειχθούν αναδυόμενες τάσεις, να ανιχνευθούν σημαντικές αλλαγές στα ενδιαφέροντα αναζήτησης των χρηστών και να αξιολογηθεί κατά πόσο το Google Trends δύναται να χρησιμοποιηθεί ως εναλλακτικός τρόπος προσδιορισμού και κατ' επέκταση αντιμετώπισης των επιπτώσεων της πανδημίας στην ψυχική υγεία. Τα ευρήματα υποδεικνύουν ότι κατά τη διάρκεια της πανδημίας στην πλατφόρμα της Google αναζητούνται όλο και περισσότερο λέξεις, όπως «μοναξιά», «ανησυχία», «άγχος» και προτάσεις που αφορούν σε θεραπευτικές τεχνικές για τη διαχείρισή τους, όπως «ψυχοθεραπεία» και «διαλογισμός». Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνεται σε πρόσφατη σχετική μελέτη στις Ηνωμένες Πολιτείες, αν και το Google Trends δεν συνιστά «παράθυρο στην ψυχή», οι αναζητήσεις των ανθρώπων στο διαδίκτυο αντικατοπτρίζουν τις μη λογοκριμένες επιθυμίες τους για πληροφορίες, και, ως εκ τούτου, περιορίζουν μέρος της μεροληψίας των παραδοσιακών ερευνών αυτοαναφοράς. Ένα εργαλείο παρακολούθησης/επιτήρησης για το «τι ψάχνει ο κόσμος», σε σχεδόν πραγματικό χρόνο, όπως το Google Trends, θα μπορούσε να αξιοποιηθεί από τους εμπειρογνώμονες και τους αρμόδιους φορείς ψυχικής υγείας για τον έγκαιρο εντοπισμό των αναγκών ψυχικής υγείας, τη χάραξη σχεδίων δράσης και υλοποίηση παρεμβάσεων ελέγχου, πρόληψης και προαγωγής της ψυχικής υγείας και, συνεπώς, την καθοδήγηση των διαδικασιών λήψης αποφάσεων.

Ψηφιακά ψυχοεργαλεία: Μελέτη της συναισθηματικής σύνδεσης με τα ψηφιακά αντικείμενα

A. Σιδηροπούλου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Το ερευνητικό έργο «Ψηφιακά ψυχοεργαλεία: Μελέτη της συναισθηματικής σύνδεσης με τα ψηφιακά αντικείμενα» επικεντρώθηκε στη μελέτη του συναισθηματικού δεσμού που αναπτύσσει ο σύγχρονος άνθρωπος με τις ψηφιακές εφαρμογές και τα τεχνολογικά αντικείμενα, κυρίως με το κινητό τηλέφωνο. Επίσης, μελετήθηκαν η ανάγκη για ψηφιακή αναγνώριση και συμμετοχή και το άγχος από τη συνεχή συνδεσιμότητα. Ελέγχθηκαν διαφοροποιήσεις ανάμεσα σε νεότερους και μεγαλύτερους σε ηλικία συμμετέχοντες, ανάμεσα στα φύλα, στον σεξουαλικό προσανατολισμό και σε άλλες δημογραφικές κατηγορίες. Οι κλίμακες και το ερωτηματολόγιο που δημιουργήθηκαν για τους στόχους της έρευνας, βασίστηκαν σε προηγούμενες ποιοτικές και πειραματικές έρευνες σχετικές με τις συναισθηματικές, γνωστικές και κοινωνικές μεταβολές που επιφέρει η συνύπαρξη με τα τεχνολογικά μέσα. Οι μετρήσεις αφορούσαν (α) τη συναισθηματική σύνδεση με τα ψυχοεργαλεία, (β) την ανάγκη για ψηφιακή αναγνώριση και παρουσία, (γ) το άγχος από τη συνεχή συνδεσιμότητα. Επίσης, εξετάστηκαν συνθήκες των συμμετεχόντων ως προς τη χρήση των τεχνολογικών μέσων. Στην έρευνα συμμετείχαν 770 άτομα, ηλικίας 17 έως 80 ετών. Ανάμεσα στα σημαντικότερα ευρήματα είναι ότι οι νεότεροι συμμετέχοντες σε σχέση με τους μεγαλύτερους εμφανίζουν υψηλότερη συναισθηματική σύνδεση με τα κινητά τηλέφωνα, αυξημένη ανάγκη για ψηφιακή αναγνώριση, αυξημένο άγχος από τη συνεχή συνδεσιμότητα και αυξημένη συναισθηματική δυσφορία. Τα αποτελέσματα συμβάλουν στη γενίκευση προηγούμενων ευρημάτων από ποιοτικές και πειραματικές μελέτες με μικρό αριθμό συμμετεχόντων και μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την ανάπτυξη προγραμμάτων ψυχικής ενδυνάμωσης και κριτικής αξιοποίησης των μέσων και των περιεχομένων τους.

Χρηματοδότηση: Πρόγραμμα χορήγησης υποτροφιών ΙΚΥ στο πλαίσιο της Πράξης «Ενίσχυση μεταδιδακτόρων ερευνητών/ερευνητριών Β κύκλος» (MIS 5033021) του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευσης και Δια Βίου Μάθησης του ΕΣΠΑ (2014-2020)

Μετάφραση και στάθμιση του «Ερωτηματολογίου Σύνδεσης με τη Φύση» στην ελληνική γλώσσα: Διερεύνηση της σύνδεσης με τη φύση σε ελληνικό πληθυσμό

A. Barrable¹, A. Τουλουμάκου², C. Gamble¹ & B. Μπελογιάννη³

¹University of Dundee, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ³Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

Η σύνδεση με τη φύση, που περιγράφει μια θετική σχέση με το φυσικό περιβάλλον, έχει βρεθεί ότι σχετίζεται με μια σειρά από οφέλη για το άτομο και τον πλανήτη. Ενδεικτικά, προηγούμενες μετα-αναλύσεις έχουν καταδείξει ότι η σύνδεση με το περιβάλλον τείνει να παρουσιάζει θετική συσχέτιση με την ενίσχυση της προσωπικής ευημερίας, συμπεριλαμβανομένου του αισθήματος ζωτικότητας, της ικανοποίησης από τη ζωή, της ευδαιμονίας και της συναισθηματικής ευημερίας. Επιπλέον, άτομα τα οποία παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα σύνδεσης με τη φύση τείνουν να παρουσιάζουν συχνότερα θετικές στάσεις και συμπεριφορές προς το περιβάλλον. Αν και υπάρχουν πολλά εργαλεία μέτρησης εννοιολογικών κατασκευών που σχετίζονται με τη σύνδεση με τη φύση, δεν φαίνεται να υπάρχει διαθέσιμο κάποιο σχετικό εργαλείο που να έχει μεταφραστεί, προσαρμοστεί και σταθμιστεί σε ελληνόφωνο πληθυσμό. Η παρούσα έρευνα αποβλέπει στη μετάφραση, την προσαρμογή, τη χορήγηση και τη στάθμιση του Ερωτηματολογίου Σύνδεσης με τη Φύση (Nature Connectedness Index -NCI; Richardson et al., 2019), ενός μονοδιάστατου εργαλείου 5 ερωτημάτων, σε ελληνικό πληθυσμό. Η εργασία αυτή περιλαμβάνει τόσο τη διαδικασία μετάφρασης, προσαρμογής και στάθμισης, όσο και δεδομένα από μια πρώτη διερεύνηση της σύνδεσης με τη φύση σε ένα μικρό δείγμα Ελλήνων ενηλίκων (n=409). Ειδικότερα, εξετάζεται η παραγοντική δομή του ερωτηματολογίου, σε σύγκριση με την αρχική αγγλική εκδοχή του, καθώς και άλλες ψυχομετρικές ιδιότητες του εργαλείου· το

εργαλείο αντιπαράβλλεται με την Κλίμακα Ενσωμάτωσης της Φύσης στον Εαυτό (Inclusion of Nature in Self - INS; Schultz, 2001), ένα εικονογραφικό εργαλείο που χρησιμοποιείται ευρέως για τη μέτρηση της επαφής με τη φύση, το οποίο έχει χρησιμοποιηθεί μεταξύ άλλων για τη στάθμιση του NCI σε αγγλόφωνο πληθυσμό.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 27 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α4)

Ασθένεια, στήριξη και προσαρμογή

Προεδρείο: **Ζ. Γιαννούση**
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας

Σεξουαλική αποκατάσταση και σχεσιακή ικανοποίηση σε άτομα με Πολλαπλή Σκλήρυνση και τους συντρόφους τους

Μ. Τζίτζικα, Π. Κορδούτης & Κ. Χ. Δαουλτζής
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Εισαγωγή: Η Πολλαπλή Σκλήρυνση (ΠΣ) μπορεί να επηρεάσει και να δυσκολέψει την έκφραση της Σεξουαλικότητας με διάφορους τρόπους. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να μελετήσει την επίδραση στην γενική και σεξουαλική ικανοποίηση ενός ζευγαριού όπου ο ένας σύντροφος νοσεί από ΠΣ ύστερα από την εφαρμογή ενός προγράμματος σεξουαλικής αποκατάστασης καθώς και στην έκφραση φιλοσχεσιακών συμπεριφορών ανάμεσά τους.

Μέθοδος: 60 ζευγάρια όπου ένας σύντροφος νοσούσε από ΠΣ και ο άλλος σύντροφος εκτελούσε χρέη κύριου φροντιστή χωρίστηκαν τυχαία σε τρεις ομάδες (ομάδα ελέγχου, συμβουλευτικής, παρέμβασης) και υποβλήθηκαν είτε σε ένα πρόγραμμα ψυχοσεξουαλικής αποκατάστασης (PLISSIT), είτε σε συνεδρίες συμβουλευτικής ή απλές αναμνηστικές επισκέψεις για 10 εβδομάδες. Οι αξιολογήσεις τους έγιναν κατά τη φάση έναρξης, 10 εβδομάδες μετά και 6 μήνες ύστερα από τη λήξη του προγράμματος.

Αποτελέσματα: Οι μεταβλητές της σεξουαλικής ικανοποίησης, της δέσμευσης, της γενικής ικανοποίησης από τη σχέση και η έκφραση φιλοσχεσιακών συμπεριφορών στα ζευγάρια παρέμβασης σε σχέση με την ομάδα ελέγχου είχαν θετική ενίσχυση η οποία διατηρήθηκε στο χρόνο. Ειδικότερα, η ομάδα των ζευγαριών που ακολούθησε το πρόγραμμα σεξουαλικής αποκατάστασης είχε μεγαλύτερες και πιο θετικές αλλαγές σχεδόν σε όλες τις παραμέτρους που μετρήθηκαν αλλά και μεγαλύτερη διάρκεια αυτών των αλλαγών σε σχέση με τις υπόλοιπες ομάδες.

Συμπεράσματα: Το μοντέλο σεξουαλικής αποκατάστασης PLISSIT φάνηκε πως είχε ευεργετικά αποτελέσματα σε ζευγάρια συντρόφων όπου ο/η ένας/μία νοσεί από ΠΣ τόσο στα επίπεδα της σεξουαλικής λειτουργίας και ικανοποίησης από τη σχέση όσο και στην έκφραση φιλοσχεσιακών συμπεριφορών ανάμεσα στους συντρόφους γεγονός που το καθιστά χρήσιμο για τους επαγγελματίες υγείας που ασχολούνται με τα ζητήματα αυτά.

Ποιότητα ζωής, υποστηρικτικά δίκτυα, στιγματισμός και προσαρμογή σε δείγμα ασθενών με ψωρίαση

Π. Σταματίν¹ & Φ. Αναγνωστόπουλος²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η ψωρίαση είναι μια χρόνια, φλεγμονώδης δερματοπάθεια, στην οποία μεσολαβούν μηχανισμοί αυτοανοσίας και επιδρά σημαντικά αρνητικά στο ατομικό και κοινωνικό επίπεδο ζωής του ασθενούς. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η εκτίμηση της ποιότητας ζωής, των υποστηρικτικών δικτύων, του στιγματισμού και της προσαρμογής των ασθενών με ψωρίαση και η διερεύνηση της μεταξύ τους σχέσης, αλλά και αυτών με τα δημογραφικά και κλινικά χαρακτηριστικά. Διεξήχθη μια συγχρονική μελέτη, στην οποία συμμετείχαν 110 ασθενείς με διαφορετικές μορφές ψωρίασης που επισκέπτονταν την δερματολογική κλινική ειδικού δημόσιου νοσοκομείου της Αθήνας. Η συλλογή των δεδομένων έγινε στο διάστημα μεταξύ Δεκεμβρίου 2019 και Ιανουαρίου 2020. Τα ερωτηματολόγια που χρησιμοποιήθηκαν ήταν το DLQI, SSQ-6, SSCI-24, PAIS-SR. Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με το λογισμικό πρόγραμμα Statistical Package for Social Sciences (SPSS) IBM Statistics, έκδοση 25.0, και το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας ήταν 0,05. Για τον έλεγχο των διαμεσολαβητικών παραγόντων χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα PROCESS v3.5. Οι γυναίκες ασθενείς δήλωσαν υψηλότερα επίπεδα ψυχολογικής δυσφορίας συγκριτικά με τους άνδρες. Οι διαζευγμένοι συμμετέχοντες παρουσίασαν υψηλότερα ποσοστά ψυχολογικής δυσφορίας και μεγαλύτερη αίσθηση στιγματισμού συγκριτικά με τους άγαμους, έγγαμους και χήρους συμμετέχοντες. Υπήρξε σχέση όλων των ψυχοκοινωνικών μεταβλητών μεταξύ τους, ενώ, ως παράγοντες που σχετίζονταν με την ψυχολογική δυσφορία, βρέθηκαν ο εσωτερικευμένος στιγματισμός, η ποιότητα ζωής, το μορφωτικό επίπεδο και η ικανοποίηση από το δίκτυο. Τέλος, επιβεβαιώθηκε ο διαμεσολαβητικός ρόλος της κοινωνικής υποστήριξης στη σχέση του στίγματος με την ποιότητα ζωής και την ψυχολογική δυσφορία, καθώς και της ποιότητας ζωής με του εσωτερικευμένου στίγματος στη σχέση του φύλου και της ψυχολογικής δυσφορίας. Η ψωρίαση αποτελεί μια χρόνια, δερματική νόσο όπου τα χαρακτηριστικά της έχουν αρνητική επίδραση σε όλους τους τομείς ζωής των ασθενών. Οι ψωριασικοί ασθενείς αποτελούν μια ομάδα που χρήζει σημαντικής μελέτης και προσοχής από τους επαγγελματίες υγείας.

Προσαρμογή στον Καρκίνο του Μαστού : Ο ρόλος του ενήλικου ύφους δεσμού και των αντιλήψεων για την κοινωνική στήριξη

A. Σπηλιοπούλου

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η ερευνητική εργασία ελέγχει το ρόλο του ενήλικου δεσμού και των αντιλήψεων για την παροχή κοινωνικής στήριξης στη ψυχολογική προσαρμογή στην ασθένεια του καρκίνου του μαστού. Οι υποθέσεις είκαζαν α) πως το Χαμηλό Άγχος ή/και η Χαμηλή Αποφυγή συνδέονται με την Προσαρμογή στην ασθένεια, β) το Υψηλό Άγχος ή/και η Υψηλή Αποφυγή συνδέονται με τη Δυσπροσαρμογή και γ) πως η αντίληψη ότι η στήριξη από την Οικογένεια, τον Σημαντικό Άλλο και τους Φίλους είναι επαρκής, συνδέεται με την Προσαρμογή, ενώ η μη ικανοποιητική στήριξη συνδέεται με τη Δυσπροσαρμογή. Για τη διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιήθηκαν τα εξής εργαλεία μέτρησης μεταφρασμένα και σταθμισμένα στα ελληνικά: α) η Συμπυκνωμένη Κλίμακα Αντιμετώπισης της Ασθένειας, β) η Αναθεωρημένη Κλίμακα Ενήλικου Δεσμού – Εκδοχή για τις Στενές Σχέσεις και γ) η Πολυδιάστατη Κλίμακα των Αντιλήψεων για την Κοινωνική Στήριξη. Ο πληθυσμός (N= 108) αποτελείται από γυναίκες που έχουν λάβει τη διάγνωση της ασθένειας και ο μέσος όρος ηλικίας είναι τα 50 έτη. Η στατιστική ανάλυση επιβεβαίωσε αρχικά την υπόθεση της σύνδεσης του Άγχους με τη Δυσπροσαρμογή. Ακολούθως, βρέθηκε ότι η επαρκής στήριξη από την Οικογένεια συνδέεται με την Προσαρμογή στην ασθένεια, ενώ η μη επαρκής με τη Δυσπροσαρμογή. Αναφέρεται πως δεν βρέθηκε να επιδρά στα δύο μοτίβα η μεταβλητή των Φίλων. Αντιθέτως, κατά τη διεξαγωγή των συσχετίσεων η Αποφυγή βρέθηκε να συσχετίζεται αρνητικά με την Προσαρμογή και θετικά με τη Δυσπροσαρμογή, ενώ αντιστρόφως εμφανίστηκε η συσχέτιση με τη μεταβλητή του Σημαντικού Άλλου. Οι υποθέσεις της έρευνας επομένως δεν επιβεβαιώθηκαν επαρκώς. Ανάμεσα στους περιορισμούς, προστίθεται ο παράγοντας της διεξαγωγής της έρευνας αποκλειστικά μέσω διαδικτύου, γεγονός που απέκλειε σημαντική μερίδα ασθενών. Στις προτάσεις για περαιτέρω έρευνα τονίζεται η ανάγκη να διεξαχθεί διαχρονική μελέτη για την εξέταση των μεταβλητών σε όλη την πορεία της ασθένειας.

Διαδική προσέγγιση των τρόπων αντιμετώπισης και των αναπαραστάσεων ασθένειας σε ασθενείς με καρκίνο μαστού και τους συντρόφους τους

Z. Γιαννούση¹, X. Θωμαδάκης², E. Κωνσταντουράκη³, E. Καραδήμας² & A. Πασχάλη⁴

¹University of Nicosia, ²Πανεπιστήμιο Κρήτης, ³Γενικό Νοσοκομείο-Μαιευτήριο “Ελενα Βενιζέλου”, ⁴Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Εισαγωγή: Έχει προταθεί πως η προσαρμογή στην ασθένεια αποτελεί μια «διαδική» διεργασία, εντός της οποίας ασθενείς και «σημαντικοί άλλοι» αλληλοεπιδρούν και αλληλο-καθορίζουν τις αντιδράσεις, την υγεία, και την ποιότητα ζωής του άλλου. Ασθενείς και σύντροφοι, σε μία δυναμική διαδικασία αναπτύσσουν τους δικούς τους τρόπους αντίληψης και διαχείρισης της κατάστασης, οι οποίοι στη συνέχεια (αλληλ)επιδρούν μεταξύ τους.

Σκοπός: Να μελετηθεί τη σχέση των αναπαραστάσεων ασθένειας και του τρόπου αντιμετώπισης γυναικών ασθενών με νεοπλασία και των συντρόφων τους (διαδική μελέτη) αλλά και να εξετάσει την ικανοποίηση από τη σχέση, ως ρυθμιστική μεταβλητή.

Μέθοδος: Συμμετείχαν 92 ασθενείς με πρόσφατη διάγνωση καρκίνου μαστού και οι σύντροφοί τους από δυο ογκολογικά νοσοκομεία της Ελλάδας και ένα της Κύπρου. Οι παρούσες αναλύσεις έγιναν ή διεξήχθησαν με βάση το Μοντέλο των Διαδικών Αναπαραστάσεων (Actor Partner Interdependence Model, APIM; Kashy & Kenny, 1999. Kenny, 1996). Όλες οι αναλύσεις πραγματοποιήθηκαν σε περιβάλλον Μοντέλου Δομικών Εξισώσεων (Structural Equation Modelling, SEM).

Αποτελέσματα: Οι σύντροφοι που αισθάνονταν ότι έπαιρναν υποστήριξη από τις συντρόφους τους, είχαν χαμηλότερα επίπεδα αντίληψης ελέγχου για τους ίδιους, αλλά αυξημένα για τις ασθενείς.

Χρηματοδότηση: Το έργο συγχρηματοδοτείται από το Ίδρυμα Σταυρος Νιάρχος (ΙΣΝ) στο πλαίσιο της Σύμβασης Δωρεάς μεταξύ του ΙΣΝ και του Ελληνικού Δημοσίου για την ενίσχυση και αναβάθμιση των υποδομών στον τομέα της Υγείας, «Πρωτοβουλία για την Υγεία».

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 19 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β1)

Ανθρώπινα δικαιώματα και παιδιά: προσεγγίσεις και προοπτικές

Οργανώτριες / Πρόεδροι: **A. Β. Ρήγα¹ & Α. Γιώτσα²**

¹ Ελληνικός Σύνδεσμος Ηνωμένων Εθνών, ² Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Συζητήτρια: **A. Β. Ρήγα**

Ελληνικός Σύνδεσμος Ηνωμένων Εθνών

Στα μέσα του 20ου αιώνα τα ανθρώπινα δικαιώματα περνούν από τη δικαιοδοσία του κάθε κράτους στη δικαιοδοσία του διεθνούς δικαίου. Σε αυτό συνέβαλλε η επιρροή δύο παραγόντων: η ανεξαρτητοποίηση των λαών, που βρίσκονταν υπό ξένη κατοχή στην αποικιοκρατική περίοδο, με άξονα την ισότητα και η εξολόθρευση εκατομμυρίων ανθρώπων εξαιτίας διακρίσεων κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Αποτέλεσμα των παραπάνω είναι η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων/ Universal

Declaration of Human Rights, που υιοθετήθηκε από την απόφαση 217 Α (III) της Γενικής Συνέλευσης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών στις 10 Δεκεμβρίου 1948, περιγράφοντας την άποψή τους για τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα. Το 1950 υπογράφηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης, η σύμβαση για την Προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών/ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Council of Europe, 1950). Τριάντα εννέα χρόνια αργότερα, το 1989, υπογράφηκε ομόφωνα από τη γενική συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών, η σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού.

Σκοπός του παρόντος συμποσίου είναι η παρουσίαση θεωρητικών και εφαρμοσμένων εφαρμογών που αφορούν στην προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού.

Η πρώτη ανακοίνωση αναφέρεται στην παιδική εκμετάλλευση και εστιάζει στην παρουσίαση ενός προγράμματος εκπαιδευτικής πολιτικής ψυχοκοινωνικής παρέμβασης που βοηθάει τα παιδιά να υιοθετήσουν το πνεύμα του «πολίτη» και όχι του «παρία». Η δεύτερη ανακοίνωση επικεντρώνεται στις συνθήκες μέσα στις οποίες διενεργούνται οι δικαστικές διαδικασίες που εμπλέκουν παιδιά στις διάφορες χώρες. Πιο συγκεκριμένα, εστιάζει στις προτάσεις που έχουν γίνει και στις διάφορες εφαρμογές σε ευρωπαϊκό επίπεδο και διερευνά τι ισχύει στην ελληνική πραγματικότητα. Η τρίτη ανακοίνωση αναφέρεται στην παιδική προσφυγική ηλικία και στις αναπαραστάσεις της σε δημοσιογραφικά κείμενα, δίνοντας έμφαση στο ρόλο που έχουν τα ΜΜΕ να διαμορφώνουν τις αντιλήψεις του κοινού για την «εικόνα» του παιδιού πρόσφυγα. Η τέταρτη ανακοίνωση αναφέρεται στις αναπαραστάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη συνεκπαίδευση μαθητών με ιδιαίτερες εκπαιδευτικές ανάγκες.

Παιδική εκμετάλλευση. Πρόταση προγράμματος εκπαιδευτικής πολιτικής. Το πρόγραμμα SCREAM

A. Β. Ρήγα & Μ. Αλεξανδράκη

Ελληνικός Σύνδεσμος Ηνωμένων Εθνών

Ο Καταστατικός Χάρτης των Ηνωμένων Εθνών (1945), η Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (1948) αναφέρονται μεταξύ άλλων και στην προστασία του παιδιού/εφήβου. Συνταρακτικές οι ετήσιες εκθεσεις της UNICEF, αναφέρουν ότι 500 εκατ. παιδιών/εφήβων ηλικίας από 2 έως 17 ετών διεθνώς απασχολούνται είτε σε πολύ ανθυγιεινές εργασίες, είτε ωθούνται στις κερδοφόρες επιχειρήσεις της «πορνείας» ή της «επαιτείας». Στην εισήγηση μας παρουσιάζουμε πρόταση Προγράμματος Εκπαιδευτικής Πολιτικής Ψυχοκοινωνικής Παρέμβασης, βοηθώντας τα παιδιά να υιοθετήσουν το πνεύμα του «πολίτη» και όχι του «παρία». Το Πρόγραμμα SCREAM Εκπαιδευτικής Πολιτικής Παρέμβασης για παιδιά/εφήβους σε καταστάσεις «κρίσης» βοηθάει και στηρίζει τα άτομα αυτά και τις οικογένειές τους πολυεπίπεδα. Ο ΕΣΗΕ σε συνεργασία με διάφορους φορείς π.χ Υπουργεία (Παιδείας, Μετανάστευσης και Κοινωνικής Πολιτικής, Υπάτη Αρμοσσία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, UNICEF, ΜΜΕ), και με την επιστράτευση μελών-εθελοντών, του ΕΣΗΕ, και φοιτητών του Εργαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Τμήματος Νηπιαγωγών του Παν/μίου Ιωαννίνων θα λειτουργήσουν ως «αρχηγοί» (leaders) της ομάδας να βοηθήσουν στην εκπαίδευση αυτών των παιδιών/εφήβων. Το πνεύμα του Προγράμματος είναι: «Μάθηση να γνωρίζω, να πράττω, να ζω και να υπάρχω μέσω της εκπαίδευσης». Η Εκπαίδευση περιλαμβάνει πολλαπλές δραστηριότητες οι οποίες θα λειτουργήσουν σωστά με τη στήριξη των Διαπολιτιστικών Κέντρων Υποδοχής Ασυπόδετων (παιδιών-εφήβων) του Υπουργείου Μετανάστευσης και Κοινωνικής Πολιτικής και άλλων φορέων στήριξης. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στο Πρόγραμμα Εκπαίδευσης μέσω της Τέχνης και του Λόγου.

Ανθρώπινα δικαιώματα και παιδιά. Φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη: Προσεγγίσεις και προοπτικές

A. Γιώτσα

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Ο Χάρτης των Δικαιωμάτων του Παιδιού περιλαμβάνει τα άρθρα 1,4,6,7,8,21,47, τα οποία κρίνονται σημαντικά ως προς τις δικαστικές διαδικασίες που εμπλέκουν παιδιά. Αναλυτικά, το Άρθρο 1 αναφέρεται στην Ανθρώπινη Αξιοπρέπεια, το Άρθρο 4 στην Απαγόρευση βασανιστηρίων, εξευτελιστικών ποινών ή μεταχειρίσεων, το Άρθρο 6 στο Δικαίωμα στην ελευθερία και ασφάλεια, το Άρθρο 7 στο Σεβασμό της οικογενειακής και ιδιωτικής ζωής, το Άρθρο 8 στην Προστασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, το Άρθρο 21 στην Απαγόρευση των διακρίσεων, το Άρθρο 47 στο Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής.

Σύμφωνα με ευρωπαϊκές και διεθνείς νομικές πράξεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, η συμμετοχή των παιδιών στη δικαστική διαδικασία πρέπει να λαμβάνει υπόψη το υπέρτατο συμφέρον του παιδιού. Το Συμβούλιο Ευρώπης (2010) εξέδωσε κατευθυντήριες γραμμές για τα δικαιώματα των παιδιών (ακρόαση, πληροφόρηση, προστασία, μη διακριτική μεταχείριση, υπέρτατο συμφέρον του παιδιού) και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2011-2014) έδωσε προτεραιότητα στη φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη. Ο Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης/FRA (Fundamental Rights Agency) σε Έκθεση του για τη Φιλική προς τα Παιδιά Δικαιοσύνη περιλαμβάνει δεδομένα και προτάσεις από ευρωπαϊκή έρευνα που έκανε για τη φιλική προς τα παιδιά δικαιοσύνη. Σκοπός της παρούσας ανακοίνωσης είναι να διερευνήσει τις συνθήκες στις οποίες διενεργούνται οι δικαστικές διαδικασίες που εμπλέκουν παιδιά στις διάφορες χώρες. Πιο συγκεκριμένα, θα εστιάσουμε στις προτάσεις που έχουν γίνει και στις εφαρμογές σε ευρωπαϊκό επίπεδο και θα διερευνήσουμε τι ισχύει στην ελληνική πραγματικότητα.

Η παιδική προσφυγική ηλικία και οι αναπαραστάσεις της σε δημοσιογραφικά κείμενα: Το παιδί ως «θύμα» ή ως «απειλή»;

Ε. Δερβένη

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Το 2015 η Ελλάδα έγινε το κύριο σημείο εισόδου στην Ευρωπαϊκή Ένωση των προσφύγων και των μεταναστών από την Τουρκία. Ανάμεσα στους πρόσφυγες βλέπουμε παιδιά κάθε ηλικίας που εξαιτίας της επικρατούσας κατάστασης, έχουν χάσει την εκπαίδευσή τους, την οικογενειακή ασφάλεια και γαλήνη. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, τα ΜΜΕ διαμορφώνουν ρόλο-κλειδί στη διαμόρφωση της αντίληψης του κοινού για την «εικόνα» του παιδιού πρόσφυγα, το οποίο αναπαρίσταται και απεικονίζεται με διαφορετικούς τρόπους, ανάλογα με την επικρατούσα συνθήκη. Γύρω από τα πρόσωπά τους αρθρώνονται διαρκώς λόγοι περί ανθρωπισμού και αλληλεγγύης, την ίδια στιγμή που εντοπίζεται ένας υπόρρητος ρατσιστικός λόγος. Οι διαρκείς μεταλλάξεις των αναπαραστάσεών τους είναι το σημείο εστίασης της παρούσας έρευνας. Στο πλαίσιο της αξιολόγησης των δημοσιευμάτων, τα παιδιά φαίνεται να βρίσκονται συχνά ανάμεσα σε δύο αντικρουόμενους λόγους, από τη μία πλευρά τον «ρατσιστικό» λόγο που αποκλείει τους εθνικά, φυλετικά και πολιτισμικά «Άλλους», οι οποίοι δεν έχουν δικαιώματα και από την άλλη τον «ανθρωπιστικό» λόγο περί προστασίας της παιδικής ηλικίας η οποία έχει θεσπιστεί μέσω της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Παιδιού και άλλων Συμβάσεων, οι οποίες έχουν επικυρωθεί από την ελληνική νομοθεσία.

Τα δικαιώματα των ΑμεΑ στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα

Ι. Σ. Παναγιωτακοπούλου & Α. Γιώτσα

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η παρούσα ανακοίνωση αποτελεί το θεωρητικό υπόβαθρο μίας πανελληνίας έρευνας που βρίσκεται σε εξέλιξη σχετικά με τις 'αναπαραστάσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη συνεκπαίδευση μαθητών με ιδιαίτερες εκπαιδευτικές ανάγκες'.

Με τον όρο δικαίωμα εκφράζεται η εξουσία που η έννομη τάξη παρέχει στα υποκείμενά της, για την ικανοποίηση των έννομων συμφερόντων τους. Τα συμφέροντα αυτά προστατεύονται από τον νόμο με κυρώσεις.

Χρειάστηκαν αγώνες και μεταρρυθμίσεις για να αναγνωριστεί και να θεσμοθετηθεί ως υποχρεωτική η προσχολική εκπαίδευση. Η ποιοτική αναβάθμιση της Ελληνικής εκπαίδευσης αποτελεί μια από τις σημαντικές προκλήσεις, που αντιμετωπίζει η χώρα μας ώστε να ανταποκριθεί στις παγκόσμιες εξελίξεις που καθορίζουν όλες τις δραστηριότητες του ανθρώπου. Ο ανθρωπιστικός χαρακτήρας της παιδείας, η υιοθέτηση νέων αντιλήψεων για τις πολυπολιτισμικές κοινωνίες και η κατανόηση του διεθνούς περιβάλλοντος αποτελούν σταθερές αρχές της εκπαιδευτικής πολιτικής για "την κατανόηση και αποδοχή του 'άλλου', σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία.

Ο Ο.Η.Ε. στις διακηρύξεις του καλεί γονείς, οργανισμούς και εθνικές κυβερνήσεις να αναγνωρίσουν τα παραπάνω δικαιώματα του παιδιού και να αγωνιστούν για την εφαρμογή τους. Το θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του παιδιού με ιδιαίτερες ικανότητες έχει συζητηθεί ευρέως τις τελευταίες δεκαετίες διεθνώς. Αναγνωρίζοντας αναπηρίες όρασης, ακοής, κινητικές, με χρόνια μη ιάσιμα νοσήματα, ψυχικές και αναπτυξιακές διαταραχές, λόγου και ομιλίας, πολλαπλές αναπηρίες, μαθησιακές δυσκολίες, άτομα με ιδιαίτερες νοητικές ικανότητες και ταλέντα.

Η παιδαγωγική των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα πρέπει να δίνει βάση στις γνώσεις που θα αποκτήσει ο μαθητής κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσής του στις δεξιότητες και την αναγνώριση της προάσπισης των δικαιωμάτων του στο σχολείο. Η βιωματική και συνεργατική διδασκαλία, ο σεβασμός και η προστασία, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καλλιεργούνται μέσα από την οικογένεια και κατόπιν στο σχολείο.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 28 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β3)

Θεραπευτικές προσεγγίσεις 1

Προεδρείο: Ν. Δρόσος

Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Μια ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση της εμπειρίας του σώματος- υποκειμένου στο πλαίσιο της ψυχοθεραπείας

Τ. Ηλιοπούλου¹ & Μ. Τάκας²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ο διϋσμός του σώματος κυριαρχεί στην ιστορική θέωση του σώματος, στην ψυχοθεραπεία αλλά και στην κοινωνιολογία παραγκωνίζοντας το σώμα-υποκείμενο όπως περιγράφεται από την φιλοσοφία. Στις διάφορες ψυχοθεραπευτικές προσεγγίσεις το σώμα είτε αντικειμενοποιείται, είτε αγνοείται είτε συνδέεται με τη σεξουαλική σκοπιά. Πέραν των θεωριών εκλείπει η ποιοτική διερεύνηση της σωματικότητας στην ψυχοθεραπευτική πρακτική. Η παρούσα έρευνα αποτελεί μια προσπάθεια διερεύνησης της εμπειρίας του σώματος-υποκειμένου στην ψυχοθεραπεία με τη διεξαγωγή ποιοτικής έρευνας. Διεξήχθησαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις με 8 ψυχοθεραπευτές. Τα δεδομένα απομαγνητοφωνήθηκαν και η ανάλυση έγινε βάση της ερμηνευτικής φαινομενολογικής ανάλυσης (IPA). Από

την ανάλυση εντοπίστηκαν 4 θέματα με 2 υποθέματα για το κάθε θέμα. Το πρώτο θέμα διερευνά τη σωματικότητα και πως εκφράζεται μέσα στη ψυχοθεραπεία. Εδώ αναδεικνύεται η διχοτόμηση του σώματος όπου το σώμα εμφανίζεται είτε ως φορέας συμπτωμάτων είτε ως πυρήνας ενόρμησης ενώ αναδύεται και μια σωματικότητα που περιλαμβάνει τα πάντα όπως το βλέμμα, τη φωνή, την παύση και τον τρόπο του σχετίζεσθαι. Το δεύτερο θέμα εστιάζει στη σωματική αντιμεταβίβαση όπου μερικοί θεραπευτές χρησιμοποιούν το σώμα τους ως οδηγό κατανόησης του θεραπευόμενου ενώ άλλοι την βλέπουν ως έναν άλλο τρόπο επικοινωνίας που “γεννά” μια κοινή σωματικότητα. Στο τρίτο θέμα αναδύεται έντονα η αντίθεση μεταξύ της ελευθερίας και της εξουσίας των σωμάτων με την εξουσία να ασκείται μέσω της ερμηνείας κατακερματίζοντας το σώμα-υποκείμενο ενώ η ελευθερία των σωμάτων προάγει ένα σώμα πέραν κάθε εργαλειοποίησης. Το τελευταίο θέμα εστιάζει στην παρατήρηση και αυτοπαρατήρηση που αξιοποιούνται ως τρόπος κατανόησης του σώματος μέσω της αναλυτικής μεθόδου ή παραβλέπονται για να μπορούν οι θεραπευτές να βιώσουν το συμβαίνον ξεφεύγοντας έτσι από το αυθόρμητο της αναλυτικής κατανόησης. Συμπερασματικά, ο δυϊσμός ψυχής-σώματος διαπνέει το κλίμα της ψυχοθεραπείας με το σώμα-αντικείμενο να καθοδηγεί την θεραπεία αν και κάποιες εμπειρίες καταφέρνουν να αναδείξουν το σώμα-υποκείμενο μακριά από κάθε έλεγχο και εξουσία.

Τροποποίηση του σώματος: Ιδιαιτερότητες και προκλήσεις στην ψυχαναλυτική ψυχοθεραπεία

Μ. Μποτοπούλου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι τροποποιήσεις που φαινομενικά αφορούν την επιφάνεια του σώματος και ειδικά το δέρμα (piercing, τατουάζ, κοσμητική χειρουργική) αποτελούν στις μέρες μας ένα συνηθισμένο κράμα παρεμβάσεων. Στην πραγματικότητα όμως αντλούν τα κίνητρά τους κάτω από το δέρμα χωρίς απαραίτητα να εδράζονται σε παθολογικά εγκαθιδρυμένες δομές προσωπικότητας. Η κοινωνιολογική βιβλιογραφία έχει αναδείξει αντιθετικά τόσο τον παραμορφωτικό όσο και τον αναδιαμορφωτικό χαρακτήρα αυτών των πρακτικών. Αφορμώντας από αυτή τη φαντασική και αναδιαμορφωτική ποιότητα η παρούσα βιβλιογραφική μελέτη εστιάζει στα άτομα για τα οποία τέτοιου είδους επεμβάσεις εξυπηρετούν μια επανειλημμένη, σχεδόν καταναγκαστική κάθε φορά ψυχική λειτουργία, ακόμα κι αν αυτή ενδύεται το πέπλο της βίας. Δεν πρόκειται, δηλαδή, για μια απομονωμένη επιθυμία να διακοσμηθεί το σώμα, αλλά περισσότερο για έναν τελετουργικό αυτοακρωτηριασμό που αποτελεί από μόνος του, διαπολιτισμικά, μια προσπάθεια θεραπευτικής ίασης. Πρώτος, λοιπόν, πυλώνας για την οργάνωση ενός θεραπευτικού πλάνου, είναι η ανίχνευση και η κατανόηση της δεσπόζουσας φαντασίωσης που διανύει το κάθε υποκείμενο σε σχέση με το σώμα και την τροποποίησή του, καθώς χωρίς τη διαδραμάτιση αυτής της φαντασίωσης, η αίσθηση εαυτού κατακερματίζεται. Οι τρεις θεμελιώδεις ασυνείδητες φαντασιώσεις που φαίνεται να διατρέχουν εκείνους τους ασθενείς για τους οποίους η αλλαγή στο σώμα έχει λάβει μια απόλυτα εξαναγκαστική ποιότητα είναι η φαντασίωση της αξίωσης της επιστροφής του σώματος, η φαντασίωση της αυτοδημιουργίας και η φαντασίωση του τέλειαι ταιριάσματος. Χωρίς να είναι αμοιβαία αποκλειόμενες και όντας έτοιμες να αναδυθούν ανά πάσα ώρα και στιγμή στο βίωμα του θεραπευόμενου εντός κι εκτός μεταβίβασης, οι παραπάνω φαντασιώσεις, στηρίζουν το υποκείμενο και διασφαλίζουν μια αίσθηση ψυχικής ισορροπίας. Σε κάθε περίπτωση σκοπός της αναλυτικής διαδικασίας είναι να εφοδιάσει τους αναλυόμενους με τα απαραίτητα εργαλεία προκειμένου να προβαίνουν σε επιλογές ζωής που έχουν νόημα για τους ίδιους σε σχέση με μια ρεαλιστική εκτίμηση της πραγματικότητας και πέρα από τα φίλτρα που εισάγει η εκάστοτε ασυνείδητη φαντασίωση.

Μορφές και διεργασίες της αισθητηριοκινητικότητας στην έκφραση, την συμπτωματολογία και την θεραπεία οριακών ασθενών. Ανασκόπηση ερευνητικών και θεωρητικών δεδομένων

Χ. Γαστεράτου

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η παρούσα βιβλιογραφική έρευνα μελετά την οριακή ψυχοπαθολογία και συμπτωματολογία σε συνάρτηση με την αισθητηριοκινητική έκφραση των οριακών ασθενών, βασιζόμενη σε μελέτες που επιβεβαιώνουν την άμεση σχέση των σωματικών καταστάσεων με τις συναισθηματικές διεργασίες. Τίθενται τρία ερευνητικά ερωτήματα. Πρώτον πώς το ψυχικό τραύμα διαμορφώνει την οριακή οργάνωση προσωπικότητας, δεύτερον πώς η οριακή συμπτωματολογία επηρεάζει την εικόνα του σώματος του οριακού ασθενούς και τρίτον ποιες ψυχικές διεργασίες του οριακού ασθενούς επηρεάζουν την κινητική του συμπεριφορά. Φαίνεται ότι το ψυχικό τραύμα υφίσταται στη συνολική δομή του ψυχισμού του ατόμου, διατηρώντας διαστρεβλωμένες αντικειμενότητες σχέσεις. Οι αιφνίδιες εναλλαγές του συναισθήματος αποκρυσταλλώνονται στις ραγδαία εναλλασσόμενες εκφράσεις του προσώπου, σε μυϊκή υπερτονία και υποτονία, αναστέλλοντας παράλληλα την κινητική δράση ως προσπάθεια συγκράτησης των κατακλυσμαίων συναισθημάτων των οριακών ασθενών. Η διαμόρφωση της εικόνας του σώματος φαίνεται επίσης να βρίσκεται σε άμεση αλληλεπίδραση με την οριακή συμπτωματολογία. Στην παρούσα μελέτη χρησιμοποιήθηκε βιβλιογραφική ανασκόπηση με σκοπό την περιγραφή και την κατανόηση της οριακής ψυχοπαθολογίας και την εννοιολογική προσέγγιση των όρων ψυχικό τραύμα στην ψυχαναλυτική θεωρία, καθώς επίσης και των όρων κίνηση, κινητική συμπεριφορά και εικόνα σώματος σε συνάρτηση με την οριακή ψυχοπαθολογία και τις οριακές διαταραχές προσωπικότητας. Επιπλέον, πραγματοποιήθηκε επισκόπηση σχετικών ερευνών.

Ανάπτυξη μεθοδολογίας επαγγελματικής συμβουλευτικής για NEETs με προβλήματα ψυχικής υγείας

N. Δρόσος^{1,2}, M. Λιατήρα² & A. Κορφιάτσος²

¹Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου, ²Πανελλαδική Ένωση για την Ψυχοκοινωνική Αποκατάσταση και την Επαγγελματική Επανάταξη (ΠΕΨΑΕΕ)

Οι ψυχικές ασθένειες αποτελούν τόσο παράγοντα κινδύνου για την απόκτηση της ιδιότητας NEET (εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης - Not in Employment, Education or Training) όσο και συνέπεια του να είναι κάποιος NEET. Οι νέοι με ψυχική ασθένεια είναι πιθανό να τερματίσουν πρόωρα το σχολείο, ενώ συχνά τα άτομα με ψυχική αναπηρία θεωρούνται «επικίνδυνα» ή «απρόβλεπτα» και περιθωριοποιούνται. Η ένταξη στην εργασία για άτομα με σοβαρές ψυχικές παθήσεις αποτελεί σήμερα μια προηγμένη στρατηγική κοινωνικής ένταξης, αλλά υπάρχει έλλειψη εξειδικευμένων εργαλείων που διευκολύνουν την ένταξη των NEET με προβλήματα ψυχικής υγείας στην εργασία.

Στόχος του έργου Erasmus+ “Work4Psy”, στο οποίο συμμετέχουν Πανεπιστήμια και φορείς ψυχικής υγείας από 4 χώρες (Ελλάδα, Γερμανία, Ιταλία, Πολωνία) είναι να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις που περιγράφονται ανωτέρω, προσπαθώντας να ενισχύσει την ένταξη στην εργασία και την εκπαίδευση των NEET με προβλήματα ψυχικής υγείας μέσω της δημιουργίας μιας εξειδικευμένης μεθοδολογίας παροχής επαγγελματικής συμβουλευτικής. Η παρέμβαση επικεντρώνεται στις κύριες ομάδες που εμπλέκονται στη διαδικασία, δηλαδή: α) τους ίδιους τους NEET με προβλήματα ψυχικής υγείας, (β) τους επαγγελματίες Ψυχικής Υγείας, (γ) τους συμβούλους απασχόλησης, και δ) τους άτυπους φροντιστές (όπως μέλη της οικογένειας). Η εξειδικευμένη μεθοδολογία και τα εργαλεία επαγγελματικής συμβουλευτικής που δημιουργήθηκαν δίνουν μεγάλη έμφαση στην έγκαιρη παρέμβαση κατά τα πρώτα στάδια των προβλημάτων ψυχικής υγείας. Οι εταίροι του Work4Psy χαρτογράφησαν συστηματικά τις ανάγκες κατάρτισης και παροχής επαγγελματικής συμβουλευτικής με έρευνα σε όλους τους πληθυσμούς-στόχο. Στην ανάπτυξη της μεθοδολογίας συμμετείχαν ενεργά οι ίδιοι οι NEET και τα μέλη της οικογένειάς τους, καθώς θεωρούνται ειδικοί λόγω της εμπειρίας τους, έχοντας σημαντική γνώση των αναγκών τους. Ήδη έχουν λάβει χώρα δύο πιλοτικά προγράμματα εκπαίδευσης επαγγελματιών ψυχικής υγείας και συμβούλων απασχόλησης στην νέα μεθοδολογία. Η παρούσα εισήγηση θα παρουσιάσει τόσο τα αποτελέσματα της έρευνας χαρτογράφησης αναγκών όσο και τα εργαλεία και τη μεθοδολογία που αναπτύχθηκαν.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 20 (ΑΙΘΟΥΣΑ B5)

Γονικότητα: Η σχέση της με συναισθηματικούς παράγοντες και συμπεριφορές παιδιών και εφήβων

Οργανώτρια / Πρόεδρος: **A. Βάσιου**

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Συζητητής: **Σ. Τάνταρος**

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η επίδραση της γονικότητας στη συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη παιδιών και εφήβων έχει αποτελέσει εδώ και δεκαετίες αντικείμενο μελέτης των αναπτυξιακών ψυχολόγων, ενώ πρόσφατα και οι εκπαιδευτικοί ψυχολόγοι άρχισαν να μελετούν πώς οι γονικές πρακτικές ανατροφής στο σπίτι επηρεάζουν τη συμπεριφορά των μαθητών στο σχολείο. Το συμπόσιο αυτό αποτελείται από τέσσερις εμπειρικές έρευνες και έχει ως στόχο τη διερεύνηση των σχέσεων της γονικότητας με γνωστικούς-συναισθηματικούς παράγοντες και συμπεριφορές παιδιών και εφήβων. Στην πρώτη μελέτη, εξετάστηκε η αντιλαμβανόμενη από τους εφήβους γονικότητα της μητέρας σε σχέση με την αυτοεκτίμηση και τη συναισθηματική τους νοημοσύνη. Στη δεύτερη μελέτη, διερευνήθηκε η σχέση των τύπων γονέων με την κοινωνική συμπεριφορά παιδιών και εφήβων. Η τρίτη μελέτη εξέτασε τη σχέση της ενσυναίσθησης παιδιών εφηβικής ηλικίας με τις πρακτικές ανατροφής των γονιών τους. Τέλος, στην τέταρτη μελέτη διερευνήθηκε κατά πόσο οι αντιλαμβανόμενες γονικές πρακτικές επηρεάζουν την εμπλοκή παιδιών και εφήβων σε περιστατικά θυματοποίησης και εκφοβισμού. Τα αποτελέσματα, μεταξύ άλλων, ανέδειξαν αφενός τις ευεργετικές επιδράσεις της ζεστασιάς και του διαλεκτικού τύπου γονέα και αφετέρου τις επιπτώσεις από την απόρριψη, την υπερπροστασία και από τις πρακτικές που ακολουθούν οι αυταρχικοί και οι παραχωρητικοί γονείς. Στο συμπόσιο συζητούνται τα ευρήματα των τεσσάρων ερευνών υπό το πρίσμα των επιδράσεων των πρακτικών ανατροφής στη συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη παιδιών και εφήβων και στις συνακόλουθες συμπεριφορές τους στο σχολείο. Επιπλέον, διατυπώνονται προτάσεις για την ευαισθητοποίηση και ενημέρωση των γονέων σε ζητήματα γονικότητας, καθώς και για την ανάγκη επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε ζητήματα ψυχοκοινωνικής προσαρμογής των μαθητών στο σχολικό περιβάλλον και στη διαχείριση προβλημάτων συμπεριφοράς στη σχολική τάξη.

Αυτοεκτίμηση, συναισθηματική νοημοσύνη και αντιλαμβανόμενη γονικότητα στην εφηβεία

E. Σ. Μαστέλλου & Σ. Τάνταρος

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η αυτοεκτίμηση και η συναισθηματική νοημοσύνη φαίνεται να είναι καθοριστικοί παράγοντες στην κρίσιμη περίοδο της εφηβείας, με τους γονείς να ασκούν μία διαρκή επίδραση στην ανάπτυξή τους· ωστόσο η συναισθηματική νοημοσύνη φαίνεται να λειτουργεί παράλληλα και ως βάση για την αυτοεκτίμηση, με την ύπαρξη όμως του διαμεσολαβητικού της ρόλου ανάμεσα στην αντιλαμβανόμενη

γονικότητα και την αυτοεκτίμηση να είναι ακόμη ασαφής. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση των σχέσεων της αυτοεκτίμησης με τη συνολική συναισθηματική νοημοσύνη και τη γονικότητα της μητέρας, όπως την αντιλαμβάνεται ο έφηβος (ζεστασιά, αγχώδης ανατροφή, απόρριψη, υπερπροστασία, άκριτος έπαινος, συναισθηματικός δεσμός) κατά την περίοδο της εφηβείας. Το δείγμα αποτέλεσαν 201 έφηβοι ηλικίας 14 ετών, οι οποίοι συμπλήρωσαν την Κλίμακα Αυτοεκτίμησης του Rosenberg, την Κλίμακα Συναισθηματικής Νοημοσύνης Wong και Law, το Ερωτηματολόγιο Γονικής Συμπεριφοράς και μία προσαρμοσμένη μορφή της «Κλίμακας Συναισθηματικού Δεσμού». Μεταξύ άλλων, τα αποτελέσματα έδειξαν διαφυλικές αλλά και σχετικές με τη σειρά γέννηση διαφοροποιήσεις αλλά και της αλληλεπίδρασής τους σε ορισμένες εκ των μεταβλητών. Φάνηκε, επίσης, ότι η αντιλαμβανόμενη γονικότητα (με εξαίρεση τον παράγοντα της υπερπροστασίας) και η συνολική συναισθηματική νοημοσύνη επιδρούν σημαντικά στην αυτοεκτίμηση του εφήβου. Επιπλέον, επιβεβαιώθηκε ο ισχυρός διαμεσολαβητικός ρόλος της συναισθηματικής νοημοσύνης, ερμηνεύοντας μερικώς την επίδραση της αντιλαμβανόμενης γονικότητας στην αυτοεκτίμηση του εφήβου.

Τύποι γονέων και κοινωνική συμπεριφορά παιδιών και εφήβων

Α. Κρασανάκη¹, Α. Βάσιου² & Σ. Τάνταρος³

¹Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ²Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, ³Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η επιρροή του οικογενειακού περιβάλλοντος και των γονικών πρακτικών ανατροφής στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης των αναπτυξιακών ψυχολόγων. Διαχρονικές έρευνες αναδεικνύουν ότι η προσαρμογή των παιδιών επηρεάζεται από τις γονικές πρακτικές, λαμβάνοντας υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του κάθε παιδιού. Επιπλέον, θεωρείται ότι η γονική συμπεριφορά αποτελεί προβλεπτικό παράγοντα της συμπεριφοράς του παιδιού, ενώ οι γονικές πρακτικές ενδεχομένως να διαφοροποιούνται ανάλογα με το φύλο του παιδιού, ιδίως κατά την πρώιμη εφηβεία. Στόχος της έρευνας ήταν η διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στους τύπους γονέων και στην κοινωνική συμπεριφορά των παιδιών και των εφήβων. Ειδικότερα, μελετήθηκε η σχέση των τύπων γονέων με την αρνητική κοινωνική συμπεριφορά παιδιών και εφήβων, δηλαδή τα προβλήματα εξωτερίκευσης και εσωτερίκευσης, καθώς επίσης και με τη θετική κοινωνική συμπεριφορά που αυτά επιδεικνύουν. Επιπλέον, εξετάστηκαν οι τύποι γονέων και το φύλο των παιδιών ως προβλεπτικοί παράγοντες της κοινωνικής τους συμπεριφοράς. Οι συμμετέχοντες ήταν 1.205 γονείς παιδιών και εφήβων ηλικίας 6-18 ετών, από ολόκληρη την ελληνική επικράτεια. Συμπλήρωσαν το Ερωτηματολόγιο Τύπων Γονέων, το Ερωτηματολόγιο Δυνατοτήτων και Δυσκολιών, καθώς και ένα δημογραφικό ερωτηματολόγιο. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν θετική συσχέτιση ανάμεσα στον διαλεκτικό γονικό τύπο και τη θετική κοινωνική συμπεριφορά και αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στον αυταρχικό, ανεκτικό και αυστηρό γονικό τύπο και τη θετική κοινωνική συμπεριφορά. Επιπρόσθετα, εντοπίστηκε αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στον διαλεκτικό γονικό τύπο και στα προβλήματα εξωτερίκευσης/εσωτερίκευσης και θετική συσχέτιση ανάμεσα στον αυταρχικό, ανεκτικό και αυστηρό τύπο και στα προβλήματα εξωτερίκευσης/εσωτερίκευσης παιδιών και εφήβων. Επίσης, αναδείχθηκαν ατομικές διαφορές ως προς το φύλο σε σχέση με τη θετική κοινωνική συμπεριφορά και τα προβλήματα εξωτερίκευσης/εσωτερίκευσης. Τέλος, οι τύποι γονέων και το φύλο των παιδιών αναδείχθηκαν ως προβλεπτικοί παράγοντες της κοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών. Γενικότερα, τα αποτελέσματα της έρευνας ανέδειξαν τις ευεργετικές επιδράσεις του διαλεκτικού τύπου γονέα, υπογραμμίζοντας παράλληλα τις αρνητικές επιδράσεις της υιοθέτησης του αυταρχικού, του ανεκτικού και του αυστηρού τύπου γονέα.

Τύποι γονέων και ενσυναίσθηση στην εφηβεία

Η. Φ. Ανδρονικίδου, Α. Βάσιου² & Σ. Τάνταρος³

¹Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ²Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, ³Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι πρακτικές ανατροφής και διαπαιδαγώγησης που ακολουθούν οι γονείς έχουν καθοριστική σημασία για τη συναισθηματική εξέλιξη των παιδιών. Η έννοια της ενσυναίσθησης αναφέρεται στο κατά πόσον μπορεί κάποιος να τοποθετήσει τον εαυτό του στη θέση κάποιου άλλου και να αντιληφθεί τις σκέψεις του και τα συναισθήματά του και συνεπώς να ποικίλες θετικές κοινωνικές συμπεριφορές. Ειδικότερα, η συναισθηματική ενσυναίσθηση αναφέρεται στην εμπειρία συναισθημάτων που είναι συμβατά με αυτά ενός άλλου ατόμου και συχνά οδηγεί στην ενσυναίσθητη κατανόηση, ενώ η γνωστική ενσυναίσθηση ή η οπτική του άλλου, μπορεί να οριστεί ως η συνειδητοποίηση και η κατανόηση του συναισθήματος κάποιου άλλου. Θεωρίες ανάπτυξης της ενσυναίσθησης υπογραμμίζουν τον ρόλο της ανατροφής, καθώς η ενσυναίσθηση φαίνεται ότι σχετίζεται με τις γονικές πρακτικές κοινωνικοποίησης και ότι υπόκειται σε αλλαγές κατά την εφηβεία. Η παρούσα έρευνα είχε ως σκοπό να διερευνήσει τη σχέση της ενσυναίσθησης παιδιών εφηβικής ηλικίας με τους τύπους των γονιών τους. 127 έφηβοι συμπλήρωσαν τις κλίμακες Parenting Styles and Dimensions Questionnaire και Basic Empathy Scale. Από τα ευρήματα προέκυψε πως η γνωστική ενσυναίσθηση των εφήβων συσχετίζεται θετικά με τον Διαλεκτικό και Παραχωρητικό πατέρα, καθώς και με την Διαλεκτική μητέρα και ότι τα κορίτσια παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα γνωστικής και συναισθηματικής ενσυναίσθησης σε σχέση με τα αγόρια. Επιπλέον, η Διαλεκτική μητέρα και το φύλο των κοριτσιών αναδείχθηκαν ως προβλεπτικοί παράγοντες της γνωστικής και συναισθηματικής ενσυναίσθησης των εφήβων. Τα αποτελέσματα είναι σημαντικά για την κατανόηση της γενικότερης συμβολής των γονέων στη συναισθηματική ανάπτυξη κατά τη διάρκεια της εφηβείας. Ειδικότερα, η μελέτη αναδεικνύει τον ευεργετικό ρόλο του διαλεκτικού τύπου γονέα στην ενσυναίσθηση των εφήβων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει, επίσης, η σχέση του παραχωρητικού πατέρα με τη γνωστική ενσυναίσθηση. Συνολικά, προστέθηκαν σημαντικά ευρήματα στην ήδη υπάρχουσα βιβλιογραφία αναφορικά με τη σχέση ανάμεσα στις πρακτικές ανατροφής και της ενσυναίσθησης των εφήβων, αναδεικνύοντας μάλιστα τη διαλεκτική μητέρα και το φύλο των παιδιών ως προβλεπτικούς παράγοντες της ενσυναίσθησης.

Τύποι γονέων και σχολικός εκφοβισμός

A. Βάσιου¹, E. Ξαφάκος² & B. Σταυρόπουλος²

¹Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, ²Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Το φαινόμενο του σχολικού εκφοβισμού, δεδομένου ότι έχει λάβει πρόσφατα μεγάλες διαστάσεις και συνακόλουθα έχει προκαλέσει έντονη ανησυχία στην κοινωνία, έχει προσελκύσει μεγάλο ερευνητικό ενδιαφέρον. Επιπλέον, αντικείμενο μελέτης έχει αποτελέσει η επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος και των γονικών πρακτικών ανατροφής στη συμπεριφορά των παιδιών στο σχολείο. Συγκεκριμένα, έρευνες έχουν δείξει ότι οι γονικές πρακτικές, στάσεις και συμπεριφορές στο σπίτι σχετίζονται με την επιθετική συμπεριφορά των παιδιών στο σχολείο. Ειδικότερα, η ανεκτικότητα προβλέπει την εμπειρία θυματοποίησης των παιδιών, ενώ ο αυταρχισμός προβλέπει συμπεριφορές εκφοβισμού. Συγχρόνως, γονικές πρακτικές που ανταποκρίνονται στις ανάγκες των παιδιών, δημιουργούν σχέσεις ζεστασιάς και αποδοχής με τα παιδιά, εκδηλώνουν διαθεσιμότητα να συζητήσουν τα προβλήματα των παιδιών και να τα βοηθήσουν στις δυσκολίες τους σχετίζονται αρνητικά με την επιθετική συμπεριφορά και τον εκφοβισμό. Σκοπός της μελέτης ήταν να εξετάσει τη σχέση ανάμεσα στις γονικές πρακτικές και στην εμπλοκή των μαθητών/τριών σε περιστατικά θυματοποίησης και εκφοβισμού. 165 μαθητές και μαθήτριες πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης συμπλήρωσαν ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς, με τις κλίμακες The Parenting Styles and Dimensions Questionnaire και Bullying and Victimization Questionnaire. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ο αυταρχικός και ο παραχωρητικός γονικός τύπος συσχετίζονται θετικά με την εμπλοκή των μαθητών σε περιστατικά θυματοποίησης και εκφοβισμού, ενώ ο διαλεκτικός γονικός τύπος συσχετίζεται αρνητικά με τον εκφοβισμό και τη θυματοποίηση. Αναφορικά με την ηλικία, βρέθηκε θετική συσχέτιση με τη θυματοποίηση και τον εκφοβισμό και αρνητική με τον διαλεκτικό γονιό. Τα αποτελέσματα θα συζητηθούν στον βαθμό που οικογενειακοί και ατομικοί παράγοντες εξηγούν την εμπλοκή των μαθητών σε περιστατικά εκφοβισμού και θυματοποίησης.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 29 (ΑΙΘΟΥΣΑ Γ1)

Μάθηση: Ενσώματη ή μηχανική

Προεδρείο: **A. X. Μαλεγιαννάκη**

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Το εξελικτικό αποτύπωμα της Ενσώματης Νόησης: Ο ρόλος των δυνατοτήτων δράσης στη σημασιολογική οργάνωση των παιδιών

K. Τσαγκαρίδης

Θεολογική Σχολή Εκκλησίας Κύπρου, Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Η θεωρία της Ενσώματης Νόησης βλέπει κάθε γνωστικό σύστημα ως μέρος ενός ενσώματου οργανισμού που αλληλεπιδρά με το περιβάλλον. Η θεωρία ερμηνεύει την ιδιαίτερη σημασία των δυνατοτήτων δράσης για την αντίληψη (Gibson), αλλά και ευρήματα για την βαρύτητα της πιθανότητας αλληλεπίδρασης μεταξύ δύο αντικειμένων ως ένα από τα πιο σημαντικά κριτήρια συσχέτισης δύο εννοιών, ένα είδος σημασιολογίας δράσης. Σειρά πειραμάτων προσπαθούν να αξιολογήσουν τις προτιμήσεις για θεματικές ή ταξινομικές/κατηγορικές σχέσεις μεταξύ αντικειμένων σε ενήλικες και παιδιά διαφορετικών ηλικιών, χωρίς όμως να λαμβάνουν υπόψιν το ρόλο της δράσης. Σε προηγούμενες έρευνες μας, αυτός ο διαχωρισμός κατέδειξε σημαντική διαφοροποίηση της ύπαρξης/απουσίας δράσης στη βαρύτητα σύνδεσης δύο εννοιών, σε υγιείς ενήλικες αλλά και ασθενείς με εγκεφαλική βλάβη.

Στην παρούσα έρευνα δόθηκε ερωτηματολόγιο σε 550 μαθητές όλων των τάξεων από έξι τυχαία επιλεγμένα δημοτικά σχολεία της Πάφου (Κύπρος). Το ερωτηματολόγιο περιείχε σταθμισμένες εικόνες που οργανώνονταν σε τριάδες, ώστε να δημιουργήσουν διάφορες σχέσεις ανάμεσα στα αντικείμενα (ταξινομικές-Tax, θεματικές με δράση-Th+A, θεματικές χωρίς δράση-Th-A). Ο συμμετέχοντας καλείται να διαλέξει ανάμεσα σε δύο αντικείμενα (2AFC) “ποιο ταιριάζει καλύτερα” με τρίτο αντικείμενο-στόχο. Με αυτή τη γενικά διατυπωμένη οδηγία αξιολογείται η βαρύτητα ξεχωριστών ειδών σχέσης στην σημασιολογική οργάνωση των αντικειμένων-εννοιών. Οι μαθητές συμπλήρωσαν ατομικά το ερωτηματολόγιο σε μια διδακτική περίοδο (40 λεπτά). Αναμέναμε προοδευτική αύξηση, σε παιδιά μεγαλύτερων ηλικιών, των προτιμήσεων που ενέχουν δράση (Th+A) έναντι των άλλων επιλογών (Th-A, Tax). Αντίθετα, οι επιλογές ανάμεσα σε σχέσεις χωρίς δράση (Tax vs. Th-A) δεν αναμενόταν να επηρεαστούν από την ηλικία.

Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση της ηλικίας και της συνθήκης, με την ηλικία να οδηγεί σε αύξηση μόνο στις προτιμήσεις σχέσεων που ενέχουν δράση (Th+A). Τα αποτελέσματα είναι συμβατά με τη θεωρία της Ενσώματης Νόησης και μπορούν να ερμηνευθούν ως αποτέλεσμα της αυξανόμενης εμπειρίας των παιδιών μεγαλύτερης ηλικίας με το χειρισμό και τη χρήση των διαφόρων αντικειμένων.

Ανθρωποειδή ρομπότ: ένα εργαλείο γνωστικής ανάπτυξης για παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας

Χρήστος Σακκάς¹, Σ. Σαμαρτζή¹, Χ. Παρπούλα¹ & Χ. Κουμαράς²

1 Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 2 Εντεταλμένος Ερευνητής του Ινστιτούτου Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος

Τα παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας είναι στις μέρες μας αρκετά εξοικειωμένα με την τεχνολογία και κατ' επέκταση με τα ανθρωποειδή ρομπότ, με τα οποία στη μεταξύ τους αλληλεπίδραση παρουσιάζουν ενδιαφέρον και άνεση. Σχετικές έρευνες καταδεικνύουν τα οφέλη αυτής της αλληλεπίδρασης σε παιδιά στο φάσμα αυτισμού, ενώ ελάχιστες είναι εκείνες που αφορούν παιδιά τυπικής ανάπτυξης. Η αλληλεπίδραση με ένα ρομπότ στη θέση ενός ενήλικου πειραματιστή εξασφαλίζει στο παιδί συνθήκες «ισότιμης συνομιλίας», χωρίς το βάρος της ανθρώπινης παρουσίας ενός «εξεταστή», ζήτημα το οποίο αποτέλεσε και πηγή έντονης κριτικής της πιαζετικής μεθοδολογίας. Δυστυχώς, τα τελευταία χρόνια, στα πλεονεκτήματα αυτής της προσέγγισης προστίθεται και η προστασία από την πανδημία, μέσω της κοινωνικής αποστασιοποίησης που προσφέρει.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη της γνωστικής ανάπτυξης παιδιών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας σε έργα διατήρησης μάζας και όγκου και η κατάκτηση των εννοιών «Ταυτότητα», «Αντιστάθμιση» και «Αντιστρεψιμότητα», σε συνθήκες αλληλεπίδρασης με άνθρωπο (H/H) ή με ρομπότ (H/M).

Συμμετείχαν 160 παιδιά τυπικής ανάπτυξης 4-6 χρόνων, (80 αγόρια, 80 κορίτσια), από Νηπιαγωγεία και Κέντρα Εκπαίδευσης της Αττικής. Τα μισά παιδιά εκτέλεσαν έργα διατήρησης όγκου και μάζας με πειραματιστή άνθρωπο και τα υπόλοιπα, με πειραματιστή ρομπότ.

Για τις ανάγκες της έρευνας κατασκευάστηκε ηλεκτρονική πλατφόρμα εκτέλεσης έργων μέσω διαδικτύου, αυτόματης καταγραφής αποτελεσμάτων και δημιουργίας βάσης δεδομένων. Σε τάμπλετ εμφανίζονταν εικόνες και σύντομα βίντεο που αφορούσαν τις υπό μελέτη έννοιες και το παιδί απαντούσε πατώντας ένα κουμπί. Στη συνθήκη H/M το ρομπότ ελεγχόταν από αίθουσα μη ορατή στο παιδί και ο ερευνητής παρακολουθούσε τη διαδικασία σε πραγματικό χρόνο.

Σύμφωνα με τα πρώτα ευρήματα α) παρατηρείται μεγαλύτερη επιτυχία στις δοκιμασίες της διατήρησης μάζας και β) η αλληλεπίδραση με το ρομπότ, οδηγεί σε καλύτερα αποτελέσματα σε σχέση με την αλληλεπίδραση με τον άνθρωπο. Συζητούνται τα οφέλη των εκπαιδευτικών ρομπότ στην ανάπτυξη της σκέψης των παιδιών.

Η συμβολή της διαμεσικής μάθησης στα σύγχρονα περιβάλλοντα συνεκπαίδευσης

Π. Καϊμάρα¹, Α. Οικονόμου², Κ. Αγγελάκος³ & Ι. Δεληγιάνης³

¹Γενικό Νοσοκομείο Φλώρινας, ²Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (ΑΣΠΑΙΤΕ), ³Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Σε έναν συνεχώς μεταβαλλόμενο κόσμο, η εκπαίδευση που παρέχει τις απαραίτητες κοινωνικές, συναισθηματικές, γνωστικές και ψηφιακές δεξιότητες παραμένει το κλειδί για την αντιμετώπιση των προκλήσεων του μέλλοντος και την καλλιέργεια της ικανότητας διαχείρισης της ταχύτητας της αλλαγής. Παράλληλα, ο σεβασμός στη διαφορετικότητα και η συμπερίληψη αναδεικνύονται ως θεμελιώδεις δημοκρατικές αξίες. Σε αυτό το πλαίσιο, ήρθαν στο προσκήνιο επιστημονικά ερωτήματα που σχετίζονται με την αναγκαιότητα ή όχι μιας καθολικής εκπαιδευτικής μεθόδου με βάση τη σύνθεση των διαφορετικών αρχών των θεωριών μάθησης. Η διαμεσική μάθηση μπορεί να είναι η απάντηση σε αυτά τα ερωτήματα, επειδή συγκεντρώνει όλα τα πλεονεκτήματα μιας εκλεκτικιστικής παιδαγωγικής προσέγγισης, η οποία εκτός από τις παραδοσιακές και σύγχρονες θεωρίες μάθησης και παιδαγωγικές μεθόδους συνδυάζει τα μέχρι τώρα διαθέσιμα μέσα και εργαλεία. Η συνέργεια των αρχών των θεωριών μάθησης με τη διαφοροποιημένη διδασκαλία, τον καθολικό σχεδιασμό για τη μάθηση, την πολυμεσική μάθηση και τη σύγχρονη τεχνολογία, τόσο σε επίπεδο λογισμικού, όσο και συσκευών, διευκολύνει μαθητές και εκπαιδευτικούς να διερευνήσουν νέα πεδία μάθησης και να αξιοποιήσουν τη δυναμική της ομάδας. Ως εκ τούτου, η διαμεσική προσέγγιση μπορεί να αποτελέσει μια νέα εκπαιδευτική στρατηγική και πρακτική στη μάθηση μέσω της συμμετοχής, του πειραματισμού, της ερμηνείας και της έκφρασης και είναι ιδανική για τον σχεδιασμό εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε περιβάλλοντα συνεκπαίδευσης, καθώς εκτιμά τις διαφορετικές εκπαιδευτικές ανάγκες και προτιμήσεις των μαθητών. Σκοπός της συγκεκριμένης ανακοίνωσης είναι να παρουσιάσει τον σχεδιασμό, την ανάπτυξη και την αξιολόγηση ενός διαδραστικού εκπαιδευτικού συστήματος το οποίο συνεκτιμά βασικές παραμέτρους των μοντέλων εκπαιδευτικού σχεδιασμού. Το εκπαιδευτικό περιεχόμενο του συστήματος επικεντρώνεται στις δραστηριότητες καθημερινής ζωής και ονομάζεται Waking Up In the Morning (WUIM). Η ανάπτυξη της εφαρμογής πραγματοποιήθηκε με την αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρει η σύζευξη της παραδοσιακής (ξύλινα εσφηνώματα) και της σύγχρονης τεχνολογίας (εικονική και επαυξημένη πραγματικότητα) με την τέχνη και την παραγωγή διαδραστικών βίντεο 360ο.

Η αποτελεσματική ενσωμάτωση της Μηχανικής Μάθησης στη μελέτη ψυχολογικών δομών

Θ. Κυριάκος^{1,2} & Α. Σταλίκας¹

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Η παρούσα εισάγει έναν ερευνητικό κύκλο για την αποτελεσματική ενσωμάτωση της Μηχανικής Μάθησης (ML) στη μελέτη ψυχολογικών δομών. Ο ερευνητικός κύκλος περιλαμβάνει 5 φάσεις: (1) Τον ορισμό του προβλήματος, (2) Την προετοιμασία και ανάλυση των

δεδομένων, (3) Την αξιολόγηση του αλγόριθμου στα δεδομένα εκπαίδευσης, (4) Την ακρίβεια του μοντέλου σε ανεκπαίδευτα δεδομένα και τέλος (5) Πολλαπλές διεπικυρώσεις σε διαφορετικά επίπεδα. Ειδικότερα, στη Φάση 1 διερευνάται και επικυρώνεται η δομή του μοντέλου και πραγματοποιείται ανάλυση αξιοπιστίας και ισχύος. Στη Φάση 2 πραγματοποιείται διαχωρισμός των δεδομένων σε 75% που θα αποτελέσουν τα δεδομένα εκπαίδευσης και 25% που θα αποτελέσουν τα δεδομένα δοκιμών. Ακολούθως απομακρύνονται τα χαρακτηριστικά με τη μεγαλύτερη συσχέτιση, γίνεται normalizing ώστε να μειωθεί η επίδραση της διαφοράς των κλιμάκων και υπολογίζονται τα εκατοστημόρια της μεταβλητής στόχου. Τέλος εφαρμόζεται ο μετασχηματισμός Box-Cox προκειμένου να διαπιστωθεί αν η εξομάλυνση ορισμένων κατανομών, βελτιώνει την ακρίβεια. Στη Φάση 3 χρησιμοποιούνται τόσο γραμμικοί αλγόριθμοι (λογιστική παλινδρόμηση, Linear Discriminate Analysis και Regularized λογιστική παλινδρόμηση) όσο και μη γραμμικοί (k-Nearest Neighbors, Classification και Regression Trees, Naive Bayes και Support Vector Machines με Radial Basis Functions). Επιπλέον επιλέγεται η μέθοδος διεπικύρωσης ισχύος (test harness configuration) ενώ η επιλογή του βέλτιστου μοντέλου στα δεδομένα δοκιμών γίνεται αξιολογώντας τα στατιστικά: Accuracy, Cohens' Kappa, Sensitivity, και Specificity. Ακολουθεί Tuning του αλγόριθμου και εφαρμογή μεθόδων Ensemble. Στη Φάση 4 αναμένουμε η ακρίβεια του μοντέλου σε ανεκπαίδευτα δεδομένα να είναι $\pm 5\%$ του βέλτιστου μοντέλου στα δεδομένα εκπαίδευσης. Ειδικά υπάρχει επαναξιολόγηση της βέλτιστης επιλογής στα δεδομένα εκπαίδευσης. Τέλος στη Φάση 5 το μοντέλο διεπικυρώνεται με: (1) ένα διαφορετικό μοντέλο, (2) με μία διαφορετική operationalization του μοντέλου, (3) με μία διαφορετική έννοια.

Ποιοι παράγοντες επηρεάζουν την επίδοση σε συστοιχίες προσοχής οι οποίες χορηγούνται σε περιβάλλον εικονικής πραγματικότητας; Η έως τώρα εμπειρία με τη συστοιχία CBAAD

A. X. Μαλεγιαννάκη & Μ. Κοσμίδου

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Η ανάγκη για την υιοθέτηση πιο σύγχρονων μεθόδων αξιολόγησης των λειτουργιών της προσοχής οδήγησε στην κατασκευή και στάθμιση μίας ελληνικής συστοιχίας που αναπτύχθηκε σε περιβάλλον εικονικής πραγματικότητας (CBAAD). Ειδικότερα, η συστοιχία αποτελείται από τέσσερις υποδοκιμασίες που εξετάζουν την επιλεκτική, τη συντηρούμενη, τη διαμοιρασμένη και τη στροφή της προσοχής βάσει σεναρίων καθημερινής ζωής (π.χ., επίσκεψη σε σούπερ μάρκετ, οδήγηση με ταυτόχρονη ακρόαση ραδιοφώνου και παρακολούθηση αθλημάτων στίβου). Σε πιλοτική μελέτη χρηστικότητας της συστοιχίας, η CBAAD περιγράφηκε ως ευχάριστη και κινητοποιητική και χαρακτηριζόταν από οικονομία χρόνου στη χορήγηση. Έτσι, προχωρήσαμε στην εξέταση του δείγματος στάθμισης το οποίο αποτελούνταν από 260 άτομα ($N = 140$ γυναίκες) με Μ.Ο. ηλικίας = 35, 15 έτη (Τ.Α. = 17,62) και εύρος ηλικίας από 18 έως 81 ετών. Στόχος μεταξύ άλλων στα πλαίσια της στάθμισης ήταν η διερεύνηση της επίδρασης συγκεκριμένων δημογραφικών και άλλων διατομικών μεταβλητών (π.χ., ικανότητα οδήγησης) στην επίδοση των συμμετεχόντων. Με τη χρήση πολλαπλών γραμμικών αναλύσεων παλινδρόμησης ελέγχθηκε η επιρροή της ηλικίας, του φύλου, των ετών εκπαίδευσης και της αφηρημένης σκέψης στην επίδοση των επιμέρους υποδοκιμασιών. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν την ηλικία ως τον βασικότερο παράγοντα πρόβλεψης τόσο της ταχύτητας όσο και της ακρίβειας επίδοσης των συμμετεχόντων/ουσών. Το φύλο είχε μικρότερη συνεισφορά και φάνηκε πως οι γυναίκες χρειάζονταν περισσότερο χρόνο για την ολοκλήρωση των υποδοκιμασιών, γεγονός το οποίο ενδεχομένως να αντανακλά την υιοθέτηση πιο συντηρητικών στρατηγικών σε έργα προσοχής εκ μέρους των γυναικών. Η αφηρημένη σκέψη είχε επίσης χαμηλή συνεισφορά η οποία περιοριζόταν κυρίως στα έργα διαμοιρασμένης ή στροφής της προσοχής, τα οποία όπως είναι γνωστό βασίζονται σε εκτελεστικού τύπου λειτουργίες. Τέλος, τα έτη εκπαίδευσης και η ικανότητα οδήγησης δε φάνηκε να επηρεάζουν τις επιδόσεις. Πρόκειται για ενδιάμεσο εύρημα καθώς δύο από τις υποδοκιμασίες της CBAAD περιλαμβάνουν την οδήγηση αυτοκινήτου κατά τρόπο τέτοιο που τις καθιστά κατάλληλες και για όσους δεν είναι οδηγοί.

Χρηματοδότηση: Υποτροφία Ενίσχυσης Μεταδιδακτόρων Ερευνητών/τριών, Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (IKY)

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 7 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ

09:30 – 10:30

Προσκεκλημένη Ομιλία (ΣΚ II)

Ψυχική ανθεκτικότητα μεταναστών εφήβων στο χώρο του σχολείου: Εμπόδια και υποστηρικτικοί πόροι

Φ. Μόττη-Στεφανίδη

*Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*Προεδρείο: **Σ. Καζή***Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών*

Η ψυχικά ανθεκτική προσαρμογή των μεταναστών εφήβων έχει σημαντικές επιπτώσεις για τη μετέπειτα πορεία τους ως ενήλικες και συνεπώς και για την ευημερία και κοινωνική συνοχή της χώρας υποδοχής. Το σχολείο παίζει σημαντικό ρόλο για την ανάπτυξη και τον επιπολιτισμό των νεαρών μεταναστών. Η κύρια ερώτηση που θα εξετάσω σε αυτή την παρουσίαση είναι η εξής: Ποιοι είναι οι έφηβοι μετανάστες που προσαρμόζονται καλά στο χώρο του σχολείου; Θα εστιάσω σε τρία θέματα που αφορούν τη θετική τους προσαρμογή σε καίρια αναπτυξιακά επιτεύγματα, που είναι οι σχέσεις τους με ομηλικούς, η σχολική τους επίδοση, και η ενσωμάτωση των πολιτισμικών με την προσωπική τους ταυτότητα. Ποια εμπόδια βάζουν σε κίνδυνο την προσαρμογή τους; Ποιοι ψυχοκοινωνικοί πόροι λειτουργούν υποστηρικτικά και προωθούν τη θετική τους προσαρμογή σε σχέση με αυτά τα αναπτυξιακά επιτεύγματα; Θα εξετάσω αυτά τα ερωτήματα βάσει επιστημονικών δεδομένων από το ερευνητικό πρόγραμμα Athena Studies of Resilient Adaptation (AStRA) του Τμήματος Ψυχολογίας του ΕΚΠΑ καθώς και βάσει της διεθνούς βιβλιογραφίας. Δεδομένου ότι η Ελλάδα είναι μια χώρα που προσδοκά από τους μετανάστες να αφομοιωθούν, θα υποστηρίξω ότι τα αποτελέσματα εκφράζουν, τουλάχιστον εν μέρει, τις στάσεις των γηγενών απέναντι στην παρουσία μεταναστών στη χώρα. Τέλος θα εξετάσω τις επιπτώσεις των αποτελεσμάτων αυτών για την εκπαιδευτική και κοινωνική πολιτική.

10:30 – 12:00

ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΚΛΑΔΟΥ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ
(ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3)**Ψυχολογία της Δημιουργικότητας, Καλλιτεχνική Δημιουργικότητα και Εικαστικές Δράσεις:
Η Δυναμική της Αλληλεπίδρασης της Δημιουργικότητας και του Πλαισίου**Προεδρείο: **Α. Γκαρή¹ & Μ. Πουρκός²***¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πανεπιστήμιο Κρήτης*Συζητήτρια: **Φ. Ίσαρη***Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Σκοπός του συμποσίου είναι να αναδείξει τις έννοιες της δημιουργικότητας και της καινοτομίας και να αναλύσει πώς η δημιουργικότητα νοηματοδοτείται μέσα στο χρόνο και στη δυναμική αλληλεπίδρασή της με το κοινωνικο-πολιτισμικό περιβάλλον, καθώς και πώς συνδέεται τόσο με εσωγενή κίνητρα και δέσμευση προς το έργο, όσο και με το ρόλο που οι σημαντικοί άλλοι διαδραματίζουν στην ανάπτυξη της, ως μιας δυναμικής (potential) ανέλιξης που σταδιακά πραγματώνεται. Παράλληλα, μέσω της νεωτερικής και της μετανεωτερικής οπτικής προσεγγίζεται η καλλιτεχνική δημιουργικότητα, ως ένα πολυδιάστατο φαινόμενο, το οποίο εξελίσσεται δυναμικά όχι μόνο σε σχέση με το χρόνο και με το κοινωνικο-ιστορικό πλαίσιο των δημιουργών, αλλά και με τα προσωπικά τους βιώματα. Επιπλέον, δίνεται ιδιαίτερη σημασία στο πώς επιτυγχάνεται η αισθητική ανάπτυξη και πώς αυτή εισάγει και προάγει τη δημιουργικότητα στη σχεδίαση. Επισημαίνονται επίσης ειδικότερες διεργασίες μάθησης υψηλότερων τάξεων που συμβάλλουν καταλυτικά στην ανάδυση καινοτόμων λειτουργικών ιδεών, στην επίλυση τυχόν σχεδιαστικών προβλημάτων και στην αποφυγή, κατά τη σχεδίαση, ενδεχόμενων σφαλμάτων. Επισημαίνεται πώς στερεοτυπικές αντιλήψεις, μύθοι και διεργασίες αλληλεπίδρασης στο οικείο και ευρύτερο κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο σηματοδοτούν εμπόδια στην ανάπτυξη της δημιουργικότητας και της παραγωγής καινοτόμων ιδεών και επιλύσεων. Τέλος, μέσω εμπειρικών δεδομένων που συλλέχθηκαν από μελέτη σε άτομα με διαταραχή αυτιστικού φάσματος, παρουσιάζεται η θετική επίδραση που μπορεί να έχει η χειρονομιακή τέχνη ως προς την εστίαση της προσοχής και τη συναισθηματική τους κατάσταση.

Κοινωνική και Πολιτισμική Ψυχολογία της Δημιουργικότητας: Η δυναμική της αλληλεπίδρασης της δημιουργικότητας και του πλαισίου

Α. Γκαρή & Β. Νικολοπούλου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η ανάπτυξη της δημιουργικότητας, ως μιας δυναμικής κατάστασης που εξελίσσεται, προϋποθέτει εσωγενή κίνητρα και δέσμευση προς το έργο, ενώ δεν τοποθετείται μόνο στο άτομο αλλά στη δυναμική αλληλεπίδρασή του με το κοινωνικο-πολιτισμικό περιβάλλον. Οι σημαντικοί άλλοι και η αλληλεπίδραση μαζί τους έχει φανεί ότι μπορούν να σηματοδοτήσουν σε υψηλό βαθμό, στην παιδική ηλικία, την ανάπτυξη της δημιουργικότητας ως μιας δυναμικής (potential) που πραγματώνεται. Στο πλαίσιο μελέτης της δημιουργικότητας από την Κοινωνική Ψυχολογία της Δημιουργικότητας, δίνεται έμφαση στη διαμόρφωση εσωγενών κινήτρων που συνδυάζουν την ευχαρίστηση και την ικανοποίηση που αντλείται από την ίδια την εκπόνηση του έργου, μαθησιακού ή αισθητικού, σε συνδυασμό με τη δέσμευση στο έργο, ενώ επισημαίνονται οι συναισθηματικοί κυρίως, παρά οι γνωστικοί μηχανισμοί που ενεργοποιούνται και συμβάλλουν στη δυναμική αυτή εξέλιξη. Από την άλλη μεριά, η προσέγγιση της Πολιτισμικής Ψυχολογίας της Δημιουργικότητας τονίζει το οικολογικό-πολιτισμικό πλαίσιο της επιτυχούς δημιουργικής επιτέλεσης ενός έργου, δηλαδή εστιάζει στο πώς το δημιουργικό έργο είναι λειτουργικά ενταγμένο και εμπεριέχεται (inclusive) λειτουργικά στο πολιτισμικό του πλαίσιο. Ως προς τις διαπολιτισμικές διαφορές, τα πολιτισμικά πλαίσια δεν διαφοροποιούνται ως περισσότερο ή λιγότερα δημιουργικά ή ως «ανώτερα ή κατώτερα» ως προς την καινοτομία και τη δημιουργικότητα, αλλά ως περισσότερο ή λιγότερο επιτρεπτικά, διευκολυντικά ή ενισχυτικά προς τη δημιουργικότητα. Οι προηγούμενες θέσεις συζητούνται σε σχέση με σύντομες αναφορές σε βιογραφικά στοιχεία παιδιών, εφήβων και ενηλίκων που ανέπτυξαν υψηλή δημιουργικότητα και επιβραβεύτηκαν από το πολιτισμικό πλαίσιο. Παράλληλα, γίνεται σύντομη αναφορά στη συμβολή του οικογενειακού περιβάλλοντος στην καλλιέργεια της δημιουργικής επιτέλεσης.

Συγκροτήσεις της καλλιτεχνικής δημιουργικότητας στις επιστολές του Vincent van Gogh

Α. Αποστολοπούλου & Φ. Ίσαρη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η καλλιτεχνική δημιουργικότητα προσεγγίζεται ως ένα πολυδιάστατο φαινόμενο, το οποίο κινείται εξελικτικά μέσα στο χρόνο και συνδιαλέγεται σταθερά με το κοινωνικο-ιστορικό πλαίσιο και με τα προσωπικά βιώματα των δημιουργών. Η παρούσα έρευνα υιοθετεί την αφηγηματική οπτική και διερευνά τις νοηματοδοτήσεις που συγκροτεί ο Vincent van Gogh για την έννοια της δημιουργικότητας, όπως αυτές αντανακλώνται μέσα στις επιστολές του προς τον αδελφό του Theo, φίλους και άλλα μέλη της οικογένειάς του. Για την ανάλυση των επιστολών του Vincent van Gogh αξιοποιήθηκε η αφηγηματική θεματική ανάλυση. Τα ευρήματα αναδεικνύουν νοηματοδοτήσεις του καλλιτέχνη για τη δημιουργικότητα, οι οποίες εμπεριέχουν στοιχεία της νεωτερικής και της μετανεωτερικής οπτικής για το υπό εξέταση φαινόμενο. Οι κύριες θεματικές σκιαγραφούν τη δημιουργικότητα: α) ως μία αναπτυξιακή, δυναμική διαδικασία μάθησης, χαρακτηριζόμενη από αφοσίωση και επιμονή, β) ως μία διεργασία σχεσιακού χαρακτήρα, η οποία αφορά τους ανθρώπους και τη φύση, γ) ως ενσώματη πράξη, δ) ως μία αμφιταλάντευση ανάμεσα στον ασκητισμό και την κοινωνικο-πολιτισμική συμμετοχή, ε) ως οδύνη, και στ) ως μία δύναμη μεγαλύτερη από τη ζωή. Με την παρούσα έρευνα επιχειρείται αφενός η απομάκρυνση από το στερεότυπο της «τρελής ιδιοφυίας» και τους μύθους για τη σχέση ψυχοπαθολογίας και καλλιτεχνικής δημιουργικότητας, και αφετέρου, η συμμετοχή στην τρέχουσα θεωρητική και ερευνητική συζήτηση για την καλλιτεχνική δημιουργικότητα, η οποία υπογραμμίζει την ανάγκη για μία πολυδιάστατη θεωρητική και μεθοδολογική προσέγγιση της έννοιας.

Η αισθητική ανάπτυξη ως λειτουργικός παράγοντας ενεργοποίησης της δημιουργικότητας και του ιδεασμού κατά τη σχεδιαστική διεργασία

Ι. Ξενάκης

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Μεταβαίνοντας από θεωρήσεις που υποστηρίζουν ότι τα αισθητικά τεχνουργήματα παράγονται από δημιουργικά μυαλά προς εκείνες που υποστηρίζουν ότι η γνωστική διεργασία, κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες, οργανώνεται αισθητικά για να υποστηρίξει τη σχεδίαση καινοτόμων τεχνουργημάτων, η παρούσα εισήγηση εστιάζει στο πώς η ανάπτυξη της αισθητικής σκέψης μπορεί να ενεργοποιήσει λειτουργικά τη δημιουργικότητα και να εισάγει την καινοτομία κατά την παραγωγή ιδεών. Ειδικότερα, στόχος της παρούσας εισήγησης είναι να δείξει πώς η αισθητική ανάπτυξη εισάγει τη δημιουργικότητα στη σχεδίαση, περιγράφοντας επιπλέον τον τρόπο με τον οποίο διεργασίες μάθησης υψηλότερων τάξεων συμβάλλουν καταλυτικά στην ανάδυση καινοτόμων λειτουργικών ιδεών. Υποστηρίζεται ότι η αισθητική ανάπτυξη επιτυγχάνεται όταν το άτομο, κατά τη μαθησιακή διαδικασία, διαθέτει την ικανότητα για ειδικής μορφής αυτο-κατευθυνόμενη μάθηση (self-directed anticipatory learning), καθώς δομεί μια προοδευτική πορεία επίλυσης της σχεδιαστικής αβεβαιότητας, αποφεύγοντας έτσι, καθώς σχεδιάζει, σφάλματα πριν αυτά συμβούν. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η αισθητική ανάπτυξη να αυξάνει την ικανότητα για την αντιμετώπιση των μη προκαθορισμένων και ανοικτών προβλημάτων που χαρακτηρίζουν την αβεβαιότητα στη διαδικασία της σχεδίασης. Αναπτύσσοντας επιπλέον δυναμικά την αισθητική αντίληψη και σκέψη του ατόμου για το πεδίο σχεδίασης, καθώς δρα σε αυτό, αυξάνει την ικανότητά του: (α) να διευρύνει την κατανόηση του σχεδιαστικού του στόχου σε κάθε φάση της

σχεδιαστικής διαδικασίας και (β) να αποκτά μεταγνώση για τη συνολική πορεία της σχεδιαστικής διεργασίας, καθώς αναπτύσσει την αίσθησή του σχετικά με ένα δίκτυο από πιθανά αποτελέσματα των αποφάσεών του, καθώς και για τις πιθανές αποκλίσεις από την επίτευξη του σχεδιαστικού στόχου. Με αυτόν τον τρόπο, ωθείται στο να αποφεύγει σφάλματα και να επιλύσει δημιουργικά τα σχεδιαστικά προβλήματα με νέες ιδέες. Έτσι, η αισθητική ανάπτυξη προάγει τη δημιουργικότητα υποστηρίζοντας λειτουργικά τη δόμηση ολόένα και πιο συνολικά καινοτόμων ιδεών.

Η επίδραση της Χειρονομιακής Τέχνης σε άτομα που βρίσκονται στο φάσμα του Αυτισμού

Κ. Κόντογλη & Ι. Δημάκος

Πανεπιστήμιο Πατρών

Τα άτομα με διαταραχή αυτιστικού φάσματος (ΔΑΦ) συχνά μπορεί να παρουσιάζουν μεταξύ άλλων επαναλαμβανόμενα μοτίβα συμπεριφοράς, ενδιαφερόντων και δραστηριοτήτων, επιμονή στη ρουτίνα και αισθητηριακές αντιδράσεις υψηλής ή χαμηλής έντασης σε ερεθίσματα του περιβάλλοντος. Παράλληλα, η χειρονομιακή τέχνη αποτελεί μέρος του αφηρημένου εξπρεσιονισμού, όπου η ζωγραφική διαδικασία εκφράζεται μέσα από τη φυσική πράξη, ενώ οι κινήσεις δεν αποτελούν ένα τυχαίο γεγονός αλλά εξαρτώνται από ανάγκες και βαθιές παρορμήσεις. Λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών που παρουσιάζουν τα άτομα με ΔΑΦ, ερευνήθηκε η επίδραση που μπορεί να έχει η χειρονομιακή τέχνη στα άτομα αυτά, ως προς την εστίαση της προσοχής και την συναισθηματική τους κατάσταση. Για το σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκαν εικαστικές δράσεις με συμμετέχοντες άτομα με ΔΑΦ, διάρκειας 30'. Κάθε συμμετέχοντας έλαβε μέρος σε 2 δράσεις κατά τη διάρκεια των οποίων συλλέγονταν συστηματικές μετρήσεις ορισμένου χρόνου και αφορούσαν στην κατάσταση του ατόμου και των συμβάντων που λάμβαναν χώρα. Τα αποτελέσματα της έρευνας δεν έδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στην εστίαση της προσοχής και τη συναισθηματική κατάσταση ανάμεσα στην 1η και τη 2η εικαστική δράση. Και στις δύο περιπτώσεις ωστόσο, στο μεγαλύτερο μέρος (89%) από το σύνολο των καταγεγραμμένων παρατηρήσεων, φάνηκε ότι οι συμμετέχοντες είχαν εστιασμένη την προσοχή τους στην δραστηριότητα. Επίσης, από τις καταγραφές φάνηκε ότι ο χρόνος ενασχόλησης των συμμετεχόντων με την εικαστική δραστηριότητα σημείωσε μικρή αύξηση στη 2η εικαστική δράση. Τέλος, πρέπει να αναφερθεί ότι κανένας από τους συμμετέχοντες στο σύνολο των δράσεων δεν παρουσίασε αρνητική συμπεριφορά που να συνδέεται με αυτοτραυματισμό ή με δυνατή φωνή. Τα αποτελέσματα αυτά μπορούν να προσφέρουν χρήσιμα συμπεράσματα στην εφαρμογή εικαστικών προγραμμάτων παρέμβασης σε άτομα με ΔΑΦ.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 21 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2)

Επιτελικές λειτουργίες και θεωρία του νου στις αναπτυξιακές διαταραχές: Αναπτυξιακές προσεγγίσεις και εφαρμογές στην εκπαίδευση

Οργανώτρια / Πρόεδρος: Σ. Τσερμεντσέλη

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Συζητητές: Σ. Τσερμεντσέλη¹ & Ε. Χ. Κούκλαρη²

¹Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Το συμπόσιο θα επικεντρωθεί στις αναπτυξιακές πτυχές των επιτελικών λειτουργιών (ΕΛ) και της θεωρίας του νου (ΘτΝ) στις διαταραχές αυτιστικού φάσματος και τις ειδικές μαθησιακές δυσκολίες. Οι ομιλητές, αρχικά, θα παρουσιάσουν μελέτες ανάπτυξης των επιτελικών λειτουργιών από την παιδική ηλικία έως την ενηλικίωση καθώς και της σχέσης τους με την ικανότητα της ΘτΝ. Οι παρουσιάσεις εξετάζουν αξιολογούμενες αναπτυξιακές αλλαγές των ΕΛ σε όλο το φάσμα της ανάπτυξης και μελετούν αν η διερεύνηση των αναπτυξιακών τροχιών των ευρύτερων ΕΛ (ψυχρών-θερμών) μπορεί να συμβάλει θεωρητικά στον εντοπισμό μιας μακροπρόθεσμης αναπτυξιακής συσχέτισής τους με τη ΘτΝ. Στη συνέχεια, θα παρουσιαστεί βιβλιογραφική ανασκόπηση της αποτελεσματικότητας των γνωστικών παρεμβάσεων για τη βελτίωση των επιτελικών λειτουργιών σε παιδιά καθώς και ένα ερευνητικό πρωτόκολλο διδακτικής παρέμβασης ενίσχυσης των ΕΛ. Καθ' όλη τη διάρκεια των παρουσιάσεων, οι ομιλητές θα συζητήσουν μερικές από τις μεθοδολογικές προκλήσεις στη μελέτη των ΕΛ και της ΘτΝ. Επίσης, θα αξιολογηθεί εάν η διερεύνηση των συγχρονικών αναπτυξιακών τροχιών των ΕΛ μπορεί να συμβάλει στον εντοπισμό γνωστικών φαινοτύπων των αναπτυξιακών διαταραχών. Τέλος, θα συζητηθεί η πιθανή συμβολή των γνωστικών εκπαιδευτικών παρεμβάσεων ενίσχυσης των ΕΛ και της ΘτΝ ως συμπληρωματική μέθοδος παρέμβασης στις αναπτυξιακές διαταραχές.

Επιτελικές λειτουργίες: συγχρονικές αναπτυξιακές τροχιές και συσχετίσεις με τη θεωρία του νου στη διαταραχή φάσματος αυτισμού

Ε.Χ. Κούκλαρη¹, Ε. Ταγκούλη¹, Β. Ντρε¹, Α. Πεχλιβανίδης^{1,2}, Σ. Τσερμεντσέλη², Γ. Κολαϊτς¹ & Κ. Παπανικολάου¹

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Οι Επιτελικές Λειτουργίες (ΕΛ) είναι ένα σύνολο στοχοκατευθυνόμενων γνωστικών δεξιοτήτων απαραίτητες για την επίλυση προβλημάτων και την κοινωνική συμπεριφορά. Παρά την προτεινόμενη διάκριση των ΕΛ σε ψυχρές και θερμές, η ανάπτυξή τους στη Διαταραχή Φάσματος Αυτισμού (ΔΦΑ) έχει εξεταστεί κυρίως με δοκιμασίες ψυχρών ΕΛ ενώ ελάχιστα είναι γνωστά για την ανάπτυξη των θερμών

ΕΛ. Οι ψυχρές ΕΛ παρουσιάζουν επίσης ισχυρή συσχέτιση με την ικανότητα Θεωρίας του Νου (ΘτΝ) στη νεαρή και μέση παιδική ηλικία στην τυπική ανάπτυξη και τη ΔΦΑ, αλλά ελάχιστα είναι τα ευρήματα σχετικά με τη σχέση των θερμών ΕΛ με την ικανότητα ΘτΝ. Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση των ηλικιακών αλλαγών των ψυχρών και θερμών ΕΛ σε συμμετέχοντες με ΔΦΑ από τη μέση παιδική ηλικία έως την εφηβεία, καθώς και της σχέσης τους με την ικανότητα ΘτΝ. 82 συμμετέχοντες ηλικίας μεταξύ 7 και 16 ετών αξιολογήθηκαν με δοκιμασίες ψυχρών ΕΛ (εργαζόμενη μνήμη, γνωστική ευελιξία, σχεδιασμός και γνωστική αναστολή), θερμών ΕΛ (συναισθηματική λήψη αποφάσεων & καθυστέρηση εξόφλησης) και ικανότητας ΘτΝ (κατανόηση ψευδούς πεποίθησης και αναγνώριση ψυχικής/συναισθηματικής κατάστασης). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι τροχιές όλων των ψυχρών ΕΛ παρουσίασαν ηλικιακές αλλαγές-βελτιώσεις στη ΔΦΑ. Όσον αφορά τις θερμές ΕΛ, η συναισθηματική λήψη αποφάσεων παρουσίασε αλλαγές που σχετίζονται με την ηλικία, αλλά για την καθυστέρηση εξόφλησης δεν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές αλλαγές σε νεότερους και μεγαλύτερους συμμετέχοντες με ΔΦΑ. Η ικανότητα ΘτΝ συσχετίστηκε μόνο με τις ψυχρές ΕΛ. Συζητείται αν η διερεύνηση των συγχρονικών αναπτυξιακών τροχιών των ευρύτερων ΕΛ (ψυχρών- θερμών) μπορεί να συμβάλει στον εντοπισμό γνωστικών φαινοτύπων στη ΔΦΑ.

Αναπτυξιακές συσχετίσεις των επιτελικών λειτουργιών σε ενήλικες με διαταραχή φάσματος αυτισμού

Ε.Χ. Κούκλαρη¹, Κ. Παπανικολάου¹, Κ. Κορομπίλη¹, Σ. Τσερμεντέλη² & Α. Πεχλιβανίδης^{1,2}

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας,

Η ανάπτυξη των ΕΛ στη Διαταραχή Φάσματος Αυτισμού (ΔΦΑ) μετά την ενηλικίωση παρουσιάζει ελλιπή δεδομένα ενώ έχει αποσπασματικά εξεταστεί κυρίως με δοκιμασίες ψυχρών ΕΛ. Τα ευρήματα για την ανάπτυξη των θερμών ΕΛ μετά τα 18 έτη στη ΔΦΑ είναι μηδανικά. Τέλος η δυνητική αναπτυξιακή συσχέτιση των ΕΛ με την ικανότητα Θεωρίας του Νου (ΘτΝ) στους ενήλικες με ΔΦΑ δεν έχει διερευνηθεί. Στόχος της μελέτης αυτής ήταν η εξέταση των ηλικιακών αλλαγών των ψυχρών και θερμών ΕΛ σε ενήλικες με ΔΦΑ καθώς και της σχέσης τους με δοκιμασίες ικανότητας ΘτΝ. 25 συμμετέχοντες ηλικίας 18-44 ετών αξιολογήθηκαν με δοκιμασίες ψυχρών ΕΛ (εργαζόμενη μνήμη, γνωστική ευελιξία, σχεδιασμός και γνωστική αναστολή), θερμών ΕΛ (συναισθηματική λήψη αποφάσεων & καθυστέρηση εξόφλησης) και ικανότητας ΘτΝ (αναγνώριση ψυχικής/συναισθηματικής κατάστασης). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι καμία τροχιά των ψυχρών ΕΛ δεν παρουσίασε ηλικιακές βελτιώσεις στη ΔΦΑ. Όσον αφορά τις θερμές ΕΛ, μόνο η καθυστέρηση εξόφλησης παρουσίασε στατιστικά σημαντικές βελτιώσεις σε μεγαλύτερους ενήλικες με ΔΦΑ (έναντι των νεότερων). Η ικανότητα ΘτΝ συσχετίστηκε μόνο με τις ψυχρές ΕΛ. Συζητείται αν η διερεύνηση των αναπτυξιακών τροχιών των ευρύτερων ΕΛ (ψυχρών-θερμών) στην ενήλικη ζωή στη ΔΦΑ μπορεί να συμβάλει θεωρητικά στον εντοπισμό μιας μακροπρόθεσμης αναπτυξιακής συσχέτισής τους με τη ΘτΝ.

Η συμβολή των ψυχρών και θερμών επιτελικών λειτουργιών στη θεωρία του νου παιδιών με και χωρίς μαθησιακές δυσκολίες

Α. Παυλίδου¹, Ε. Χ. Κουκλάρη² & Σ. Τσερμεντέλη¹

¹Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Προηγούμενες μελέτες έχουν δείξει ότι τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες παρουσιάζουν ελλείμματα σε πολλαπλές γνωστικές λειτουργίες, συμπεριλαμβανομένων των Επιτελικών Λειτουργιών (ΕΛ) και της Θεωρίας του Νου (ΘτΝ). Έχει βρεθεί ότι οι ΕΛ συνδέονται στενά με τη ΘτΝ στον τυπικά αναπτυσσόμενο πληθυσμό καθώς και στα παιδιά με διαταραχές αυτιστικού φάσματος, ενώ η έρευνα δεν έχει λάβει υπόψη τη συσχέτιση μεταξύ των ΕΛ και της ΘτΝ στις μαθησιακές δυσκολίες. Πρόσφατα, επίσης, έχει γίνει εννοιολογική διάκριση μεταξύ των ψυχρών και των θερμών επιτελικών λειτουργιών. Στις μαθησιακές δυσκολίες, το ερευνητικό ενδιαφέρον έχει επικεντρωθεί, μέχρι σήμερα, αποκλειστικά στις ψυχρές επιτελικές λειτουργίες. Η παρούσα μελέτη διερεύνησε τις συσχετίσεις μεταξύ ψυχρών και θερμών ΕΛ και ΘτΝ σε 40 παιδιά με Ειδικές Μαθησιακές Δυσκολίες ή/και Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής και Υπερκινητικότητας (ΔΕΠΥ) και σε 40 τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά που φοιτούσαν στην Γ & Δ τάξη δημοτικού. Τα παιδιά ολοκλήρωσαν δοκιμασίες ψυχρών ΕΛ (μνήμη εργασίας, έλεγχος αναστολής, γνωστική ευελιξία, γνωστικός σχεδιασμός), θερμών ΕΛ (συναισθηματική λήψη αποφάσεων, δυνατότητα καθυστέρησης ικανοποίησης) και ΘτΝ (γνώση ψευδών πεποιθήσεων, αναγνώριση συναισθημάτων). Βρέθηκαν ισχυροί συσχετισμοί μεταξύ των ψυχρών ΕΛ και της ΘτΝ και στις δύο πειραματικές ομάδες. Η μελέτη συνεισφέρει την κατανόηση του προφίλ των γνωστικών λειτουργιών ανώτερης τάξης σε παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες και μπορεί να βοηθήσει στο σχεδιασμό γνωστικών παρεμβάσεων για τη βελτίωση των ΕΛ και των κοινωνικών δεξιοτήτων παιδιών με και χωρίς μαθησιακές δυσκολίες.

Η αποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών παρεμβάσεων για τη βελτίωση των επιτελικών λειτουργιών σε παιδιά και εφήβους με αναπτυξιακές διαταραχές

Σ. Τσερμεντέλη & Α. Παυλίδου

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τα τελευταία χρόνια, έχουν προταθεί διάφοροι τύποι εκπαίδευσης με στόχο την ενίσχυση των ΕΛ. Το σκεπτικό για αυτές τις παρεμβάσεις είναι ότι οι δεξιότητες στις ΕΛ μπορούν να βελτιωθούν σε πρώιμες εκπαιδευτικές ρυθμίσεις βελτιώνοντας την ποιότητα της αλληλεπίδρασης μεταξύ παιδιού και εκπαιδευτικού και παρέχοντας ένα υποστηρικτικό εκπαιδευτικό περιβάλλον. Η τελευταία παρουσίαση

του συμποσίου θα περιγράψει εμπειρικά τεκμηριωμένες βραχείες παρεμβάσεις ΕΛ οι οποίες έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικές στην ανάπτυξη διαφορετικών πτυχών των ΕΛ. Θα παρουσιαστεί, επίσης, ερευνητικό πρωτόκολλο και πιλοτική μελέτη εκπαιδευτικής παρέμβασης ΕΛ, βασισμένη στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα Unstuck and on Target (UoT). Πρόκειται για επιστημονικά τεκμηριωμένο διδακτικό πρόγραμμα ανάπτυξης ΕΛ, με τη χρήση ομαδικών δραστηριοτήτων, που προάγουν τη γνωστική ευελιξία, τον καθορισμό στόχων, την αυτό-οργάνωση και τη χρήση εσωτερικευμένου διαλόγου για την επίλυση προβλημάτων. Το πρόγραμμα είναι βασισμένο στις αρχές τις γνωσιακής-συμπεριφορικής θεραπείας και έχει σχεδιαστεί με στόχο να διδάσκει σε παιδιά ηλικίας 8-11 ετών νέες δεξιότητες, όπως τι είναι η ευελιξία, ο καθορισμός στόχων και ο σχεδιασμός, γιατί είναι σημαντικά και πώς μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την αυτορρυθμιζόμενη συμπεριφορά. Τέλος, θα συζητηθούν τόσο τα ανοιχτά ερωτήματα σχετικά με την αποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών παρεμβάσεων στην προώθηση των ΕΛ, αλλά και οι ευκαιρίες που παρουσιάζονται μέσω της χρήσης τέτοιων παρεμβάσεων για παιδιά που διατρέχουν κίνδυνο για συγκεκριμένες διαταραχές.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 22 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α1)

Αγχώδεις εκδηλώσεις, ρύθμιση συναισθήματος, δεσμός και γονικές πρακτικές σε νεαρούς ενήλικες και γονείς. Παρουσίαση ερευνητικών δεδομένων

Οργανωτής / Πρόεδρος: Π. Δ. Σταύρου

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Συζητητής: Η. Κουρκούτας

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σε αυτό το συμπόσιο επιχειρείται η σύνδεση μεταξύ των αγχώδων εκδηλώσεων, της ρύθμισης του συναισθήματος, του τύπου του δεσμού και των προτιμητέων γονικών πρακτικών, σε νεαρούς ενήλικες και γονείς. Στην πρώτη εισήγηση εξετάζεται η σχέση του δεσμού και της ρύθμισης του συναισθήματος, καθώς και η ύπαρξη διαφορών φύλου ως προς τις ανωτέρω μεταβλητές, σε δείγμα 319 ενήλικων, ηλικίας 18 έως 25 ετών. Στη δεύτερη εισήγηση στόχος είναι να διερευνηθεί η σχέση της αλεξιθυμίας και του άγχους σε δείγμα νεαρών ενηλίκων, καθώς και να ελεγχθεί η ύπαρξη διαφορών φύλου και για τις δύο μεταβλητές. Η βιβλιογραφική ανασκόπηση φανερώνει την ύπαρξη σχέσης ανάμεσα στην αλεξιθυμία και το άγχος, ενώ επίσης φάνηκε ότι οι άντρες είναι περισσότερο αλεξιθυμικοί, ενώ οι γυναίκες περισσότερο αγχώδεις. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 235 συμμετέχοντες, ηλικίας 18-25 ετών. Στην τρίτη εισήγηση του συμποσίου επιχειρείται η διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στο στρες και το άγχος 310 γονέων παιδιών, από 4 έως 12 ετών, και των γονικών πρακτικών που αυτοί ακολουθούν. Τα ερευνητικά ευρήματα των εισηγήσεων συζητούνται σε συνάρτηση με την πρόσφατη/ σύγχρονη βιβλιογραφία, ενώ γίνεται αναφορά στους περιορισμούς των μελετών και διατυπώνονται προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

Ο δεσμός και η ρύθμιση του συναισθήματος στους νεαρούς ενήλικες

Κ. Α. Ξιζή & Π. Δ. Σταύρου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στην παρούσα μελέτη εξετάζεται η σχέση του δεσμού και της ρύθμισης του συναισθήματος, καθώς και η ύπαρξη διαφορών φύλου ως προς τις ανωτέρω μεταβλητές. Με βάση την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, έχει διαπιστωθεί συσχέτιση μεταξύ της προσκόλλησης και των στρατηγικών ρύθμισης του συναισθήματος, συγκεκριμένα της γνωστικής επανεκτίμησης και της εκφραστικής καταστολής, όπως και ύπαρξη διαφορών φύλου στην προσκόλληση και στη συναισθηματική ρύθμιση. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 319 ενήλικες ηλικίας 18 έως 25 ετών. Στους συμμετέχοντες χορηγήθηκε η Αναθεωρημένη Κλίμακα Βιωμάτων στις Διαπροσωπικές Σχέσεις (ECR-R) για τη μέτρηση των διαστάσεων άγχους και αποφυγής στον δεσμό (Tsagkarakis et al., 2007) και το Ερωτηματολόγιο Ρύθμισης Συναισθημάτων (ERQ) για τη μέτρηση των δύο στρατηγικών συναισθηματικής ρύθμισης (Kafetsios & Loumakou, 2007). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τόσο η διάσταση της αποφυγής, όσο και του άγχους στο δεσμό συνδέονται με την εκφραστική καταστολή, ως στρατηγική συναισθηματικής ρύθμισης. Εξίσου, η αποφευκτική προσκόλληση φάνηκε να συνδέεται με τη γνωστική επανεκτίμηση, κάτι που δε διαπιστώθηκε, όσον αφορά στον αγχώδη δεσμό. Επιπλέον, βρέθηκαν διαφορές φύλου, ως προς την εκφραστική καταστολή, αλλά όχι ως προς τη γνωστική επανεκτίμηση και στις δύο διαστάσεις προσκόλλησης. Τα ευρήματα αυτά συζητούνται, τόσο σε συνάρτηση με την πρόσφατη βιβλιογραφία, όσο και από μεθοδολογική χροιά. Τέλος, αναφέρονται προτάσεις για μελλοντική έρευνα αλλά και εφαρμογές της.

Η αλεξιθυμία και το άγχος σε νεαρούς ενήλικες

Ε. Μπαζέλλι & Π. Δ. Σταύρου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθεί η σχέση της αλεξιθυμίας και του άγχους σε δείγμα νεαρών ενηλίκων, καθώς και να ελεγχθεί η ύπαρξη διαφορών φύλου και για τις δύο μεταβλητές. Η βιβλιογραφική ανασκόπηση φανέρωσε την ύπαρξη σχέσης ανάμεσα στην αλεξιθυμία και το άγχος, ενώ επίσης φάνηκε πως οι άντρες είναι περισσότερο αλεξιθυμικοί, ενώ οι γυναίκες περισσότερο

αγχώδεις. Το δείγμα της έρευνας αποτελούνταν από 235 συμμετέχοντες, ηλικίας 18-25 ετών. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν την Κλίμακα της Αλεξιθυμίας του Τορόντο (TAS-20-G) (Tsaousis et al., 2010) και το Ερωτηματολόγιο Μέτρησης του Άγχους του Spielberger (STAI) (Λιάκος & Γιαννίτσου, 1984). Τα κύρια ευρήματα της έρευνας ήταν η στατιστικώς σημαντική σχέση μεταξύ της αλεξιθυμίας και του άγχους, καθώς και η ύπαρξη διαφορών φύλου στον πρώτο παράγοντα αλεξιθυμίας (δυσκολία αναγνώρισης συναισθημάτων) και στο χαρακτηριστικό άγχος, με τις γυναίκες να σημειώνουν υψηλότερα σκορ και στις δύο αναλύσεις. Τα ευρήματα της έρευνας επιβεβαίωσαν στην πλειονότητά τους την υπάρχουσα βιβλιογραφία· ωστόσο, όσον αφορά στη διαφορά φύλου στην αλεξιθυμία, η βιβλιογραφία εντοπίζει, ως επί το πλείστον, υψηλότερη αλεξιθυμία στους άντρες, επομένως χρειάζεται περισσότερη σχετική έρευνα, για να αποσαφηνιστούν τα μέχρι στιγμής αντικρουόμενα ευρήματα. Ακόμη, χρειάζεται περισσότερη έρευνα αναφορικά με το γιατί εντοπίστηκε διαφορά φύλου μόνο στο χαρακτηριστικό άγχος και όχι στο καταστασιακό.

Στρες και άγχος σε γονείς και γονικές πρακτικές

Α. Α. Κατσουράνη & Π. Δ. Σταύρου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στην παρούσα μελέτη διερευνάται η σχέση ανάμεσα στο στρες και το άγχος 310 γονέων με παιδιά, από 4 έως 12 ετών, και στις γονικές πρακτικές που αυτοί ακολουθούν, ενώ επιπλέον εξετάζονται πιθανές διαφορές στις παραπάνω μεταβλητές σε σχέση με δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων. Στους γονείς, οι οποίοι προσεγγίστηκαν με τη μέθοδο της δειγματοληψίας ευκολίας μέσω διαδικτύου, χορηγήθηκαν σε ηλεκτρονική μορφή οι ελληνικές εκδοχές των «State-Trait Anxiety Inventory (STAI)» και του «The Parenting Styles and Dimensions Questionnaire (PSDQ)», καθώς και ένα αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο δημογραφικών στοιχείων. Η συσχετιστική/συναφική διερεύνηση μεταξύ των παραγόντων των ερωτηματολογίων κατέδειξε μέτριες και χαμηλές θετικές συνάφειες ανάμεσα στον επιτρεπτικό γονικό τύπο και στο καταστασιακό, χαρακτηριστικό και συνολικό άγχος, χαμηλές θετικές συνάφειες ανάμεσα στον αυστηρό γονικό τύπο και το καταστασιακό, το χαρακτηριστικό και το συνολικό άγχος, χαμηλές θετικές συνάφειες ανάμεσα στον αυταρχικό γονικό τύπο και το χαρακτηριστικό και το συνολικό άγχος, καθώς και χαμηλές αρνητικές συνάφειες ανάμεσα στον υποστηρικτικό γονικό τύπο και το χαρακτηριστικό και το συνολικό άγχος. Επιπλέον, μη-παραμετρικό κριτήριο για ανεξάρτητα δείγματα ανίχνευσε σημαντικές διαφορές στο στρες, το άγχος και τις γονικές πρακτικές, ανάλογα με το φύλο των συμμετεχόντων, με τις μητέρες να εμφανίζουν υψηλότερες βαθμολογίες στο καταστασιακό, το χαρακτηριστικό και το συνολικό άγχος, καθώς και στον υποστηρικτικό, τον αυταρχικό και τον αυστηρό γονικό τύπο, σε σχέση με τους πατέρες του δείγματος. Δεν παρατηρήθηκε διαφορά στις γονικές πρακτικές σε σχέση με το μορφωτικό επίπεδο των γονέων. Τα ευρήματα συζητούνται σε συνάρτηση με την πρόσφατη βιβλιογραφία, ενώ γίνεται αναφορά στους περιορισμούς της παρούσας μελέτης και διατυπώνονται προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 23 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α4)

Εφαρμογές της Θετικής Ψυχολογίας την περίοδο της πανδημίας COVID-19

Οργανωτής / Πρόεδρος: **Θ. Κυριάζος**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Συζητητής: **Χ. Πεζηρκιανίδης**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η Πανδημία άφησε – και αφήνει ακόμη – εγχάρακτο το στίγμα της πάνω στον ανθρώπινο ψυχισμό. Από μια τέτοια απομυζτική κατάσταση για την ψυχική υγεία δε θα μπορούσε να λείπει η διερευνητική ματιά της Θετικής Ψυχολογίας. Στο συμπόσιο θα αναλυθούν και θα συζητηθούν τα ζητήματα και οι παράγοντες της ψυχικής ανθεκτικότητας στον καιρό του COVID-19, με έμφαση αφενός μεν στη διεργασία των πεποιθήσεων ως παράγοντας ψυχικής ανθεκτικότητας, και αφετέρου σε δυο πληθυσμούς-στόχους, οι οποίοι ανήκουν στους εν δυνάμει ευάλωτους πληθυσμούς, τους φοιτητές και τους ανέργους. Το συμπόσιο ξεκινάει από τη θεώρηση του «απολαμβάνει», μία από τις κύριες έννοιες της Θετικής Ψυχολογίας. Θα συζητηθεί το κατά πόσο οι πεποιθήσεις «απολαμβάνει» συμβάλλουν στη σχέση των θετικών συναισθημάτων, του νοήματος ζωής και της κατάθλιψης με την ανθεκτικότητα στα πλαίσια της πανδημίας, ενώ θα αναδειχθεί η θετική συσχέτιση τους με την ανθεκτικότητα και την ύπαρξη νοήματος ζωής. Ακολουθεί η ανάλυση μιας πιλοτικής παρέμβασης που επικεντρώνεται σε τρία διαπροσωπικά δυνατά στοιχεία του χαρακτήρα: την ευγνωμοσύνη, την καλοσύνη και τη συγχώρεση και πως αυτά αναδεικνύονται μέσα στο φάσμα της ανεργίας ειδικά στην πανδημία. Από τη συζήτηση θα δοθούν κατευθύνσεις για μελλοντικές έρευνες για θετικές παρεμβάσεις σε ανέργους. Οι δύο επόμενες συζητήσεις θα προσπαθήσουν να φωτίσουν τους μηχανισμούς αντιμετώπισης του πανδημικού μετατραυματικού στρες από τους φοιτητές. Η πρώτη πιλοτική εφαρμογή που θα παρουσιαστεί, η οποία συνδυάζει το Πρόγραμμα Εκπαίδευσης της Πεποίθησης για το Στρες με τις αρχές της Θεραπείας Αποδοχής και Δέσμευσης, στοχεύει στην αλλαγή της πεποίθησης των φοιτητών ψυχολογίας απέναντι στο στρες. Η δεύτερη έρευνα επικεντρώνει το ενδιαφέρον της στη σχέση των εννοιών της θετικής ψυχολογίας με την κατάθλιψη και στο μετατραυματικό στρες των φοιτητών. Ενδιαφέρον εύρημα είναι η αναγκαιότητα λήψης μέτρων που θα ενισχύουν τη ψυχική ανθεκτικότητα των φοιτητών στους συμβουλευτικούς σταθμούς των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων.

Πιλοτική διαδικτυακή παρέμβαση για ανέργους: Καλλιέργεια των διαπροσωπικών δυνατών στοιχείων του χαρακτήρα κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19

Ο. Διαμάντης, Χ. Πεζηρκιανίδης & Α. Σταλίκας

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τα δυνατά στοιχεία του χαρακτήρα μελετώνται εκτενώς από τη Θετική Ψυχολογία, διότι επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα σκέφτονται, αισθάνονται και συμπεριφέρονται και διότι η εφαρμογή τους συμβάλλει θετικά στα επίπεδα ευζωίας. Αυτή η εισήγηση έχει ως στόχο την παρουσίαση του σχεδιασμού μιας πιλοτικής παρέμβασης που επικεντρώνεται σε τρία διαπροσωπικά δυνατά στοιχεία του χαρακτήρα: την ευγνωμοσύνη, την καλοσύνη και τη συγχώρεση. Επιπλέον, θα παρουσιαστούν τα αρχικά ευρήματα για την αποτελεσματικότητά της στα επίπεδα του ευ ζην και των ψυχολογικών συμπτωμάτων των ανέργων κατά τη συνθήκη της πανδημίας του COVID-19 που αποτέλεσε μία τεράστια πρόκληση για την ψυχική υγεία του πληθυσμού κι έφερε ταυτοχρόνως μία αναστάτωση στην αγορά εργασίας. Δέκα άνεργοι άνδρες και γυναίκες συμμετείχαν στη μελέτη κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19. Κάθε συμμετέχων, για τέσσερις εβδομάδες, ακολουθούσε τις οδηγίες του προγράμματος. Οι ασκήσεις του προγράμματος ήταν: η χρήση των πέντε κυρίαρχων δυνατών στοιχείων του χαρακτήρα κάθε ανέργου με καινούριο τρόπο, το ημερολόγιο ευγνωμοσύνης, οι πέντε καλές πράξεις σε συνδυασμό με τον κύκλο των θετικών συνδέσεων και, τέλος, το ξεπέραςμα του θυμού για μία προσωπική αδικία μέσω της συμμόνιας. Τα αποτελέσματα έδειξαν μια στατιστικά σημαντική και σταθερή αύξηση στην εμπειρία των θετικών συναισθημάτων και τη μείωση των καταθλιπτικών συμπτωμάτων ακόμη και ένα μήνα μετά την παρέμβαση. Θα συζητηθούν οι περιορισμοί της μελέτης και θα δοθούν ορισμένες κατευθύνσεις για μελλοντικές έρευνες σχετικά με τις θετικές παρεμβάσεις και τη συμβουλευτική σε ανέργους.

Ο προστατευτικός ρόλος των πεποιθήσεων απολαμβάνει για την ψυχική ανθεκτικότητα κατά τη διάρκεια της πανδημίας του COVID-19

Λ. Χαριτωνίδου, Χ. Πεζηρκιανίδης, Ε. Καρακασίδου & Α. Σταλίκας

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Το «απολαμβάνει» αποτελεί μία από τις κύριες έννοιες της Θετικής Ψυχολογίας. Ορίζεται ως η ικανότητα του ατόμου «να στέκεται, να εκτιμά και να ενισχύει» τις επιδράσεις των θετικών εμπειριών στο παρελθόν, παρόν και μέλλον. Συγκεκριμένα, οι πεποιθήσεις «απολαμβάνει» είναι η υποκειμενική αντίληψη, που έχει κάποιος για τον βαθμό της ικανότητάς του να απολαύσει μια θετική εμπειρία. Οι μελέτες δείχνουν, ότι το «απολαμβάνει» αποτελεί μηχανισμό ρύθμισης των θετικών συναισθημάτων, συμβάλλει στην ενίσχυση της ύπαρξης νοήματος και στη μείωση του άγχους, του στρες και της κατάθλιψης. Όλα τα παραπάνω ενισχύουν την ψυχική ανθεκτικότητα, ωστόσο δεν έχει υπάρξει κάποια έρευνα, που να εξετάζει αμιγώς τη σχέση του «απολαμβάνει» με την ψυχική ανθεκτικότητα. Έτσι, στην παρούσα έρευνα, εξετάζεται το κατά πόσον οι πεποιθήσεις «απολαμβάνει» συμβάλλουν στη σχέση των θετικών συναισθημάτων, του νοήματος ζωής και της κατάθλιψης με την ανθεκτικότητα, στα πλαίσια της πανδημίας COVID-19. Στη μελέτη συμμετείχαν 204 άτομα, ηλικίας 18-35 ετών και τα ευρήματα της έρευνας υπογράμμισαν τη θετική συσχέτιση των πεποιθήσεων «απολαμβάνει» με την ανθεκτικότητα, τα θετικά συναισθήματα και την ύπαρξη νοήματος ζωής, καθώς και την αρνητική τους συσχέτιση με την κατάθλιψη. Επιπρόσθετα, αναδείχθηκε ότι κύριες μεταβλητές που επιδρούν στην ανθεκτικότητα στα πλαίσια της πανδημίας είναι η κατάθλιψη και η ύπαρξη νοήματος ζωής. Τέλος, διαπιστώθηκε ότι οι πεποιθήσεις «απολαμβάνει» αποτελούν διαμεσολαβητικό παράγοντα μεταξύ της σχέσης θετικών συναισθημάτων, νοήματος ζωής και κατάθλιψης με την ψυχική ανθεκτικότητα. Στα πλαίσια της εισήγησης θα συζητηθούν οι προεκτάσεις αυτών των ευρημάτων, καθώς και η συνεισφορά τους σε εφαρμοσμένα πεδία, όπως η συμβουλευτική και η προαγωγή ψυχικής υγείας.

Αλλάζοντας την πεποίθηση των φοιτητών για το στρες εν μέσω της πανδημίας COVID-19: Μια πιλοτική μελέτη παρέμβασης

Κ. Καραμπάς, Χ. Πεζηρκιανίδης & Α. Σταλίκας

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Σκοπός της εισήγησης είναι η παρουσίαση του σχεδιασμού και της πιλοτικής εφαρμογής μιας διαδικτυακής παρέμβασης με την ονομασία «ReStress Mindset», η οποία συνδυάζει το Πρόγραμμα Εκπαίδευσης της Πεποίθησης για το Στρες (Stress Mindset Training Program_SMTP) με τις αρχές της Θεραπείας Αποδοχής και Δέσμευσης (Acceptance and Commitment Therapy_ACT), με στόχο την αλλαγή τόσο της πεποίθησης, όσο και της απόκρισης των προπτυχιακών φοιτητών Ψυχολογίας απέναντι στο στρες, εν μέσω της πανδημίας COVID-19. Οι τριάντα έξι συμμετέχοντες της πιλοτικής μελέτης κατανομήθηκαν σε ομάδα παρέμβασης και ομάδα ελέγχου. Οι συμμετέχοντες στην ομάδα παρέμβασης παρακολούθησαν διαδικτυακά πέντε εβδομαδιαίες συνεδρίες διάρκειας δύο ωρών, ενώ όλοι οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν διαδικτυακά ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς, πριν και μετά από την παρέμβαση (Ερωτηματολόγιο Μέτρησης της Πεποίθησης για το Στρες, Κλίμακα Ικανοποίησης από τη ζωή, Κλίμακα Κατάθλιψης, Άγχους και Στρες, Κλίμακα Αντιληπτού Στρες, Σύντομη Κλίμακα Ψυχικής Ανθεκτικότητας, Κλίμακα Θετικού και Αρνητικού Συναισθήματος). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η παρέμβαση οδήγησε τους συμμετέχοντες σε μια στατιστικά σημαντική μετατόπιση προς την θετική πλευρά του φάσματος των πεποιθήσεων για το στρες, ενώ αντίστοιχα η αρνητική πεποίθηση για το στρες αποδυναμώθηκε. Επιπλέον, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι δεν υπήρξαν στατιστικά σημαντικές αλλαγές όσον αφορά την ψυχική ανθεκτικότητα, τα θετικά και αρνητικά συναισθήματα, την ικανοποίη-

ψη από τη ζωή και την ψυχική συμπτωματολογία μετά την παρέμβαση, πιθανώς λόγω των σοβαρών ψυχολογικών επιπτώσεων της πανδημίας COVID-19. Θα συζητηθούν, λοιπόν, τα ευρήματα της πιλοτικής μελέτης που καταδεικνύουν ότι μια διαδικτυακή παρέμβαση που συνδυάζει το SMTP με τις αρχές της ACT μπορεί να προσφέρει στους προπτυχιακούς φοιτητές τη δυνατότητα να καλλιεργήσουν μια θετική πεποίθηση απέναντι στο στρες, ακόμα και κατά τη διάρκεια της πανδημίας του COVID-19.

Προστατευτικοί παράγοντες για την πρόληψη της ψυχοπαθολογίας σε φοιτητές την εποχή της πανδημίας

Δ. Αποστόλου, Δ. Λέκκα & Α. Σταλίκας

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Σε αυτή την εισήγηση θα παρουσιαστούν τα ευρήματα μιας μελέτης που έχει στόχο να διερευνήσει τη σχέση των εννοιών της θετικής ψυχολογίας με τα επίπεδα κατάθλιψης, άγχους, στρες και μετατραυματικού στρες των φοιτητών. Στην έρευνα αυτή συμμετείχαν 430 φοιτητές εκ των οποίων οι 93 ήταν άνδρες και οι 337 γυναίκες. Τα ερωτηματολόγια που χρησιμοποιήθηκαν ήταν η κλίμακα του μετατραυματικού στρες (PCL – C), το ερωτηματολόγιο κατάθλιψης, άγχους και στρες (DASS – 21), η κλίμακα θετικών και αρνητικών συναισθηματικών εμπειριών (SPANE), η κλίμακα αισιοδοξίας (LOT), η κλίμακα σύντομης μορφής της ψυχικής ανθεκτικότητας (BRS) και η κλίμακα πολυδιάστατης αντιληπτής κοινωνικής στήριξης (MPSS). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υπάρχουν στατιστικώς σημαντικές διαφορές μεταξύ των φοιτητών διαφορετικού φύλου και των νοσούντων ή μη από COVID-19 ως προς τις υπό μελέτη μεταβλητές. Επιπλέον, εντοπίστηκε στατιστικώς σημαντική αρνητική συσχέτιση μεταξύ των επιπέδων ψυχοπαθολογίας και των υπό μελέτη μεταβλητών Θετικής Ψυχολογίας, η οποία κυμαίνεται από μέτρια έως και υψηλά επίπεδα. Ως προς τον διαμεσολαβητικό ρόλο της ψυχικής ανθεκτικότητας βρέθηκε ότι επιδρά σημαντικά τόσο στη σχέση μεταξύ της αισιοδοξίας και της υποκειμενικής ευζωίας όσο και στη σχέση μεταξύ του μετατραυματικού στρες και υποκειμενικής ευζωίας. Από τα αποτελέσματα προκύπτει η αναγκαιότητα λήψης μέτρων που θα ενισχύουν την ψυχική ανθεκτικότητα των φοιτητών στους συμβουλευτικούς σταθμούς των πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, έτσι ώστε να προσαρμόζονται αποτελεσματικά σε περιόδους κρίσεων.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 24 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β1)

Τα οφέλη της πολυαισθητηριακής διέγερσης στη μάθηση

Οργανωτές / Πρόεδροι: **Α. Βατάκν¹ & Β. Θανόπουλος²**

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητήτρια: **Ε. Ζιώρη**

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Ο ανθρώπινος εγκέφαλος έχει εξελιχθεί ώστε να μαθαίνει και να λειτουργεί στο φυσικό περιβάλλον όπου η συμπεριφορά καθοδηγείται από πληροφορίες προερχόμενες από πολλά διαφορετικά αισθητηριακά κανάλια. Έρευνες έχουν δείξει ότι τα πρωτόκολλα εκμάθησης δεξιοτήτων που είναι βασισμένα σε πολλαπλές αισθήσεις μπορούν να προσεγγίσουν καλύτερα το φυσικό πλαίσιο στο οποίο ζούμε και, έτσι, οδηγούν σε καλύτερη και πιο αποτελεσματική μάθηση. Ωστόσο, ο βαθμός στον οποίο επιτυγχάνεται αυτή η ενίσχυση εξαρτάται από την καταλληλότητα των αισθητηριακών εισροών όσον αφορά τη σημασιολογία τους (δηλαδή, τη συμφωνία των εισροών ως προς το γεγονός) και τις χωρικές και χρονικές τους ιδιότητες (δηλαδή, που στο χώρο και πότε στον χρόνο παρουσιάζονται). Η προαναφερθείσα ενίσχυση στην μάθηση, δηλαδή, διέπεται από τους κανόνες πολυαισθητηριακής απαρτίωσης. Η πολυαισθητηριακή απαρτίωση δεν αναφέρεται απλώς στην ικανότητα μεταφοράς πληροφοριών και στην ανίχνευση της ισοδυναμίας μεταξύ των αισθητηριακών ερεθισμών, αλλά στην ικανότητα συνδυασμού εισροών από διαφορετικά αισθητηριακά συστήματα και σε σημαντικές μεταβολές στις νευρικές, αντιληπτικές και συμπεριφορικές διεργασίες. Η απαρτίωση ευθυγραμμισμένων χωρικά και χρονικά πολυαισθητηριακών ερεθισμών μπορεί να οδηγήσει στην ενίσχυση των αντιληπτικών ικανοτήτων μας και να διευκολύνει τις κινητικές μας δράσεις, έχοντας σαν αποτέλεσμα σημαντικά ταχύτερες κινητικές αποκρίσεις σε σχέση με μονοαισθητηριακούς ερεθισμούς. Σε θορυβώδη περιβάλλοντα, οι πολυαισθητηριακές παρουσιάσεις ερεθισμάτων μπορούν επίσης να βελτιώσουν την αντίληψη του λόγου. Πράγματι, τα πολυαισθητηριακά ερεθίσματα παρέχουν μια εμπλουτισμένη, ολιστική αναπαράσταση του περιβάλλοντος μας. Επιπλέον, δεδομένου ότι οι απαρτιωμένες διεργασίες του εγκέφαλου μπορούν να ενισχύσουν την ταχύτητα και την ακρίβεια των διαφόρων αντιληπτικών διεργασιών και συμπεριφορών, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι η ανάπτυξη πολυαισθητηριακών ικανοτήτων στην αρχή της ζωής εμπλέκεται στην αντιληπτική μάθηση και την απόκτηση γενικών διανοητικών και γνωστικών ικανοτήτων. Στο συμπόσιο αυτό λοιπόν θα δούμε πρόσφατες προσπάθειες διερεύνησης του ενισχυτικού ρόλου της πολυαισθητηριακής μάθησης σε πιο εφαρμοσμένες περιπτώσεις μάθησης και θα συζητήσουμε την γενικευσιμότητα και εφαρμοσιμότητα αυτών των αποτελεσμάτων στο εκπαιδευτικό πλαίσιο.

Η συνεισφορά της πολυαισθητηριακής αντίληψης στην εκμάθηση του προγραμματισμού

Φ. Μαυροειδή, Π. Αποστολοπούλου & Α. Βατάκν

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Πληθώρα ερευνητικών δεδομένων έχει δείξει ότι τα περιβαλλοντικά ερεθίσματα, όταν γίνονται αντιληπτά μέσω δύο ή περισσότερων τροποικοτήτων ταυτόχρονα, δέχονται ταχύτερη και αποτελεσματικότερη επεξεργασία και αποθήκευση από τον ανθρώπινο εγκέφαλο.

Παράλληλα, η ενίσχυση της πολυαισθητηριακής αντίληψης σε γνωστικές διεργασίες, όπως η μνήμη και η μάθηση, υποστηρίζεται από την πλειονότητα των σύγχρονων ερευνών. Η ενίσχυση αυτή μπορεί να αξιοποιηθεί για αποτελεσματικότερη και ταχύτερη κατάκτηση της γνώσης, κυρίως σε περιπτώσεις που το αντικείμενο προς εκμάθηση είναι αυξημένης δυσκολίας. Ένα τέτοιο αντικείμενο αποτελεί ο προγραμματισμός. Η παρούσα λοιπόν έρευνα σκοπό είχε την διερεύνηση της πιθανής ενίσχυσης ενός πολυαισθητηριακού περιβάλλοντος μάθησης στην εκμάθηση εντολών προγραμματισμού, σε αντίθεση με ένα μονοαισθητηριακό περιβάλλον. Συμμετέχοντες χωρίς γνώσεις προγραμματισμού κλήθηκαν να μάθουν μια σειρά από οπτικοποιημένες εντολές προγραμματισμού, σε διάστημα τεσσάρων συνεχόμενων ημερών, τυχαία χωρισμένοι σε δύο ομάδες. Η μία ομάδα συμμετείχε σε συνθήκες εκμάθησης με οπτικοακουστικά ερεθίσματα προγραμματισμού, ενώ η άλλη σε συνθήκη εκμάθησης με οπτικά μόνο ερεθίσματα. Η επίδραση της φάσης εκμάθησης ελέγχθηκε την πέμπτη συνεχόμενη ημέρα της διαδικασίας σε τρία πειραματικά έργα ταχείας απόκρισης, κοινά για όλους τους συμμετέχοντες, με οπτικά μόνο ερεθίσματα. Τα αποτελέσματα βρέθηκαν σχεδόν στο σύνολό τους στατιστικώς σημαντικά και επιβεβαίωσαν την ενισχυτική επίδραση της πολυαισθητηριακής μάθησης στον προγραμματισμό. Στη συνέχεια διερευνήθηκε εάν αυτή η ενίσχυση θα διατηρηθεί όταν οι συμμετέχοντες έχουν εμπειρία προγραμματισμού. Στην δεύτερη λοιπόν μελέτη, προγραμματιστές και μη προγραμματιστές κλήθηκαν να συμμετέχουν μόνο στην πολυαισθητηριακή φάση εκμάθησης. Τα αποτελέσματα έδειξαν μη στατιστικά σημαντική διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων, καθώς προγραμματιστές και μη προγραμματιστές σημείωσαν εξίσου καλή επίδοση στην πειραματική διαδικασία. Η παρούσα έρευνα έρχεται να προσθέσει στο σώμα προηγούμενων ερευνών, που αποδεικνύουν τα οφέλη της πολυαισθητηριακής αντίληψης στη μάθηση. Ειδικότερα, η σπουδαιότητά της έγκειται στο γεγονός ότι για πρώτη φορά αναδεικνύεται ερευνητικά η συμβολή του πολυαισθητηριακού τρόπου διδασκαλίας στο αντικείμενο του προγραμματισμού.

Χρηματοδότηση: Η έρευνα υποστηρίχτηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της 3ης Προκήρυξης της Δράσης «Επιστήμη και Κοινωνία» με τίτλο «Κόμβοι Έρευνας, Καινοτομίας και Διάχυσης» (Αριθμός Έργου: 01454).

Διερευνώντας την συνεισφορά διαφορετικών τροπικοτήτων στην εκμάθηση μίας δεύτερης ξένης γλώσσας

Δ. Γιαλλελή, Κ. Κονδύλη, Η. Βλάχου, Ε. Ι. Λεβαντίνου & Α. Βατάκη

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η γνώση ξένων γλωσσών είναι από τα πιο σημαντικά εφόδια, αφού προσφέρει πολλαπλά οφέλη για την νοητική μας υγεία, με την αύξηση της διασυνδεσιμότητας του εγκεφάλου, καθώς και του όγκου του. Μέχρι σήμερα, ο παραδοσιακός τρόπος εκμάθησης μιας γλώσσας στηρίζεται στην οπτική παρουσίαση (τυπωμένη λέξη ή/και εικόνα) και το άκουσμα μιας λέξης. Σύγχρονη έρευνα έχει δείξει ότι η μάθηση μέσω εικόνων και χειρονομιών, ιδιαίτερως η ενεργή εκτέλεση αυτών, μπορεί να βελτιώσει την απομνημόνευση λέξεων μιας ξένης γλώσσας. Η παρούσα εργασία εξετάζει την χρήση εικόνων, χειρονομιών, καθώς και την χρήση ηχητικών ερεθισμάτων (πέραν του λεκτικού ακούσματος), στην εκμάθηση μίας δεύτερης γλώσσας. Για τον λόγο αυτό, διεξήχθη πείραμα, το οποίο διήρκεσε συνολικά 8 ημέρες. Οι 64 συμμετέχοντες που συμμετείχαν, διδάχθηκαν την ψευδογλώσσα *Vimmi*. Αντιστοιχίστηκαν 48 λέξεις της *Vimmi* γλώσσας με ελληνικές και παρουσιάζονταν στους συμμετέχοντες με συνοδεία ερεθισμών εικόνας, ήχου και χειρονομιών, καθώς και μια συνθήκη ελέγχου (τυπωμένη λέξη με άκουσμα της λέξης). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι, κατά την ελεύθερη ανάκληση του *Vimmi* λεξιλογίου, οι συμμετέχοντες είχαν καλύτερη ανάκληση για την συνθήκη της χειρονομίας, σε σύγκριση με όλες τις άλλες συνθήκες. Η ανάκληση από *Vimmi* σε ελληνικά ήταν καλύτερη για την συνθήκη της χειρονομίας και της εικόνας, σε σύγκριση με αυτές του ήχου και συνθήκης ελέγχου. Όσον αφορά την διατήρηση της μάθησης, μετά την εξάσκηση (8η ημέρα, 1 μήνας), η επίδοση των συμμετεχόντων (N=22) έδειξε ότι η διδασκαλία με πολυαισθητηριακά μέσα εικόνας και χειρονομίας συμβάλλει στην μακρόχρονη διατήρηση της νέας γνώσης.

Χρηματοδότηση: Το συμπόσιο υποστηρίχτηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της 3ης Προκήρυξης της Δράσης «Επιστήμη και Κοινωνία» με τίτλο «Κόμβοι Έρευνας, Καινοτομίας και Διάχυσης» (Αριθμός Έργου: 01454).

Ο ρόλος της πολυαισθητηριακής μάθησης στην ενίσχυση της χρονικής αντίληψης μέσα από εξάσκηση με τυποποιημένες χρονικές ακολουθίες

Β. Θανόπουλος¹, Κ. Μουτούσης¹ & Α. Βατάκη²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών

Η χρονική αντίληψη χαρακτηρίζεται από πλαστικότητα, με αποτέλεσμα να έχει τη δυνατότητα βελτίωσης ύστερα από εκπαίδευση με έργα χρονικής διάκρισης (Buetti & Buonomano, 2014). Η υπάρχουσα έρευνα στο πεδίο έχει εστιαστεί περισσότερο σε επαναλαμβανόμενα μονοτροπικά χρονικά έργα, τα οποία τις περισσότερες φορές αδυνατούν να γενικευθούν σε άλλες τροπικότητες ή σε ανεκπαίδευτα χρονικά διαστήματα (Karmarkar & Buonomano, 2003· Wright κ.α., 1997). Στην καθημερινή μας ζωή όμως, βρισκόμαστε συνέχεια αντιμέτωποι με πολυαισθητηριακά γεγονότα, με αποτέλεσμα ο εγκέφαλος μας να έχει εκπαιδευτεί στο να αποδίδει καλύτερα σε περιπτώσεις πολυαισθητηριακού ερεθισμού. Με βάση αυτόν το συλλογισμό, υποθέτουμε ότι μια αποτελεσματικότερη χρονική αντιληπτική εκπαίδευση θα επιτευχθεί μέσα από την υιοθέτηση πολυαισθητηριακών πρωτοκόλλων μάθησης. Ένα μεθοδολογικό εργαλείο σχεδιασμένο για την επίτευξη της βέλτιστης χρονικής ενίσχυσης δεν αρκεί μόνο να έχει πολυαισθητηριακή δομή, αλλά θα πρέπει να είναι πιο απαιτητικό και ελκυστικό για τους συμμετέχοντες ώστε να διατηρεί αμείωτο το ενδιαφέρον τους κατά τη διάρκεια της πολυήμερης εκπαιδευτικής διαδικασίας. Μια νέα μεθοδολογική προσέγγιση περιλαμβάνει την εκπαίδευση μέσω μιας οπτικοακουστικής

παραλλαγής του κώδικα Morse. Ένα τέτοιο εργαλείο έχει πολλαπλά οφέλη, αφενός γιατί τα άτομα δοκιμάζονται σε ένα διαδομένο έργο που προσομοιώνει τη μάθηση μιας γλώσσας, και αφετέρου εκπαιδεύονται σε πολύ απαιτητικές χρονικές ακολουθίες, μιας και η γνώση του κώδικα απαιτεί υψηλή ευαισθησία στην χρονική σειρά και διάρκεια των ερεθισμών. Τα ευρήματα από την εφαρμογή αυτού του πρωτότυπου χρονικού έργου έδειξαν πως η μεγαλύτερη ενίσχυση των χρονικών δεξιοτήτων παρατηρήθηκε στις οπτικοακουστικές συνθήκες, με τους συμμετέχοντες να παρουσιάζουν αύξηση της ευαισθησίας στην κρίση χρονικής σειράς αλλά και στην διάκριση μεταξύ πολύ μικρών χρονικών διαστημάτων. Η χρονική μάθηση που επιτεύχθηκε μέσω της πολυαισθητηριακής εκπαίδευσης μπορούσε να γενικευθεί και να μεταφερθεί τόσο σε οπτικά όσο και σε ακουστικά περιβάλλοντα, κάνοντας τον παρόντα πειραματικό σχεδιασμό μια μη επεμβατική πρόταση, η οποία μπορεί να συνεισφέρει σε πιο αποτελεσματικές διαγνωστικές και διαμεσολαβητικές στρατηγικές. Χρηματοδότηση: Η έρευνα χρηματοδοτήθηκε με υποτροφία του ΙΚΥ, η οποία χρηματοδοτήθηκε από την Πράξη «Ενίσχυση του Ανθρώπινου Ερευνητικού Δυναμικού Μέσω Της Υλοποίησης Διδακτορικής Έρευνας» από πόρους του ΕΠ «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», 2014-2020. Το συμπόσιο υποστηρίχθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της 3ης Προκήρυξης της Δράσης «Επιστήμη και Κοινωνία» με τίτλο «Κόμβοι Έρευνας, Καινοτομίας και Διάχυσης» (Αριθμός Έργου: 01454).

Η πολυαισθητηριακή διδακτική προσέγγιση ως παράγοντας διαμόρφωσης ποιοτικής εκπαίδευσης στη πολυπολιτισμική και πολυγλωσσική τάξη

Α. Παπαγιαννάκη & Α. Βατάκη

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τα τελευταία χρόνια οι συνεχείς μετακινήσεις μεταναστευτικών και προσφυγικών πληθυσμών παιδιών σχολικής ηλικίας έχουν διαμορφώσει μια νέα παιδαγωγική πραγματικότητα. Η ταυτόχρονη συνύπαρξη πολιτισμικά και γλωσσικά διαφορετικών ομάδων μαθητών αποτελεί πλέον κύριο χαρακτηριστικό των περισσότερων σχολικών τάξεων. Εν τούτοις, η υιοθέτηση από την πλειοψηφία των χωρών υποδοχής μίας μονογλωσσικής και παραδοσιακής διδακτικής προσέγγισης που ευνοεί τη χρήση του λόγου αποτελεί τροχοπέδη στην μαθησιακή πρόσβαση των μη-γνηγών μαθητών που συνήθως γνωρίζουν μόνο τη μητρική τους γλώσσα. Η αδυναμία επικοινωνίας αλλά και κατανόησης του διδακτικού υλικού που προκύπτει από την έλλειψη ενός κοινού γλωσσικού κώδικα μέσα στην τάξη οδηγεί στην χαμηλή σχολική επίδοση αυτών των μαθητών, στην ανάπτυξη αισθημάτων ματαίωσης και κατ'επέκταση στην πρόωρη εγκατάλειψη του σχολείου (OECD, 2015). Παρόλα αυτά, η μαθησιακή ενσωμάτωση των αλλοδαπών μαθητών αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για τη μελλοντική ένταξή τους στην κοινωνία υποδοχής. Επομένως, η αναθεώρηση και αναδιάρθρωση των ισχυόντων εκπαιδευτικών πρακτικών μοιάζει πλέον επιτακτική. Προσεγγίζοντας τη μαθησιακή διαδικασία από μία πολυαισθητηριακή οπτική, η παρούσα ομιλία θα παρουσιάσει επιχειρήματα υπέρ της ένταξης των χειρονομιών στη διδακτική πρακτική μία πολυπολιτισμικής τάξης. Καθώς σε ένα πολυγλωσσικό εκπαιδευτικό περιβάλλον η κατανόηση του μεταδιδόμενου μηνύματος είναι δύσκολο να επιτευχθεί μέσω της ομιλίας, θα υποστηριχθεί ότι οι χειρονομίες μπορούν να αποτελέσουν ένα εναλλακτικό μέσο νοηματοδότησης που αίρει τα υπάρχοντα γλωσσικά εμπόδια και διευκολύνει την επικοινωνία μεταξύ εκπαιδευτικού και μαθητών. Επιπρόσθετα, συνοψίζοντας τα μέχρι τώρα ερευνητικά δεδομένα θα επισημανθούν τα γνωστικά οφέλη της χρήσης των χειρονομιών στα πλαίσια της μαθησιακής διαδικασίας. Οι χειρονομίες έχουν βρεθεί ότι συμβάλλουν σημαντικά στην κωδικοποίηση και σημασιολογική επεξεργασία των διδασκόμενων εννοιών όπως επίσης και στη μνημονική διατήρηση της νέας γνώσης (Tellier, 2008). Συμπερασματικά, αυτή η ομιλία θα υποδείξει ότι η υιοθέτηση των χειρονομιών ως διδακτικό και μαθησιακό εργαλείο μπορεί να εξασφαλίσει την παροχή ίσων ευκαιριών πρόσβασης σε μία ποιοτική εκπαίδευση για όλους τους μαθητές ανεξαρτήτως πολιτισμικού και γλωσσικού υποβάθρου.

Χρηματοδότηση: Το συμπόσιο υποστηρίχθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της 3ης Προκήρυξης της Δράσης «Επιστήμη και Κοινωνία» με τίτλο «Κόμβοι Έρευνας, Καινοτομίας και Διάχυσης» (Αριθμός Έργου: 01454).

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 30 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β3)

Πολιτειότητα

Προεδρείο: **Κ. Καραγεώργου**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Εμπιστοσύνη σε θεσμούς κατά τη διάρκεια του δεύτερου κύματος της πανδημίας του κορωνοϊού.

Ο ρόλος υπαρξιακών και ιδεολογικών παραμέτρων

Γ. Τσουβέλας^{1,2}, Ε. Μάσσου^{2,3}, Θ. Γκινόπουλος⁴ & Γ. Προδρομίτης²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών,

³Πανεπιστήμιου του Cambridge, ⁴Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η πανδημία COVID-19 μας έφερε αντιμέτωπους με υπαρξιακή απειλή και αίσθηση ανασφάλειας. Η εμπιστοσύνη στους θεσμούς αποτελεί ένα κρίσιμο παράγοντα για τη συμμόρφωση στα περιοριστικά μέτρα προστασίας της δημόσιας υγείας. Σύμφωνα με την θεωρία διαχείρισης τρόμου, όταν ερχόμαστε αντιμέτωποι με υπαρξιακή απειλή (επίγνωση θνητότητας), τείνουμε να αναζητούμε ασφάλεια μέσω της έκδηλης (μεταθανάτιες προσδοκίες) και της άδηλης/συμβολικής αθανασίας (πολιτισμικές κοσμοθεωρίες). Η παρούσα ομιλία

πειραματική και συναφειακή μελέτη, ερευνά το ρόλο υπαρξιακών και ιδεολογικών παραμέτρων σε σχέση με την εμπιστοσύνη στους θεσμούς κατά τη διάρκεια του δεύτερου κύματος της πανδημίας. Στη μελέτη συμμετείχαν 166 φοιτητές που συμπλήρωσαν δύο διαδικτυακά ερωτηματολόγια. Στην ομάδα έκθεσης στην ευκρινή θνητότητα οι συμμετέχοντες απάντησαν σε δύο ανοιχτές ερωτήσεις αναφορικά με την θνητότητα (Mortality Attitudes Personality Survey) και στην ομάδα ελέγχου οι συμμετέχοντες απάντησαν σε δύο ανοιχτές ερωτήσεις αναφορικά με την παρακολούθηση τηλεοπτικών προγραμμάτων. Χορηγήθηκαν οι κλίμακες Social Dominance Orientation, Right-Wing Authoritarianism, Global Belief in a Just World, Connection of the Soul και ένα ερωτηματολόγιο μέσα από το οποίο αξιολογήθηκε η εμπιστοσύνη σε 16 θεσμούς. Η διερευνητική ανάλυση παραγόντων ανέδειξε 5 ισχυρούς παράγοντες (Πολιτικοί θεσμοί, Θεσμοί υγείας/δικαιοσύνης, Τοπικοί φορείς, Εκτελεστικοί θεσμοί, Συντηρητικοί θεσμοί). Οι συμμετέχοντες στην συνθήκη ευκρινούς θνητότητας εμφάνισαν συστηματικά υψηλότερες τιμές στην στήριξη στους θεσμούς υγείας/δικαιοσύνης. Ισχυροί προβλεπτικοί παράγοντες της εμπιστοσύνης αναδείχθηκαν η πίστη σε ένα δίκαιο κόσμο και η προσδοκία για μεταθανάτια ένωση με το Θεό, ενώ, όπως προέκυψε, σημαντικό ποσοστό της διασποράς της εμπιστοσύνης ερμηνεύεται από την επίδραση υπαρξιακών διαστάσεων. Τα ευρήματα της έρευνας συζητούνται υπό το πρίσμα χάραξης πολιτικών για τη διαχείριση της πανδημίας.

Επιχειρηματολογώντας για ζητήματα κοινωνικής πολιτεότητας στον ελληνικό κοινοβουλευτικό λόγο: Μια λογοαναλυτική, κοινωνιοψυχολογική προσέγγιση

Δ. Κουτσά¹, Ν. Μποζατζής¹, Λ. Φίγγου² & Λ. Κωτσονόπουλος³

¹Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ³Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Επιστημών

Τις τελευταίες δεκαετίες οι κοινωνικές και πολιτικές επιστήμες στρέφονται όλο και περισσότερο στην μελέτη της πολιτεότητας προκειμένου να κατανοήσουν τις διαδικασίες κατασκευής και λειτουργίας του δρώντος υποκειμένου εντός του κοινωνικού κόσμου και των πολιτικών του διευθετήσεων. Στο πλαίσιο αυτό, η κοινωνική ψυχολογία αξιώνει μια δυναμική συμβολή στην θεωρητική, και στην ερευνητική επεξεργασία της πολιτεότητας. Η συναφής κοινωνιοψυχολογική έρευνα έχει επικεντρωθεί σε ζητήματα πολιτεότητας γύρω από τα θέματα της μετανάστευσης, προσφυγιάς, ένταξης, εκπαίδευσης καθώς και των ΛΟΑΤΚΙ+ διεκδικήσεων και δικαιωμάτων. Ωστόσο, σ' αυτήν την διαρκώς αυξανόμενη κοινωνιοψυχολογική εργογραφία εντοπίζεται μια σημαντική έλλειψη στην μελέτη της κοινωνικής πολιτεότητας. Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο να συμβάλει στην κάλυψη αυτού του κενού μελετώντας την κατασκευή της κοινωνικής πολιτεότητας και του κοινωνικού κράτους στον πολιτικό λόγο όπως αυτός αρθρώνεται κατά της διάρκεια συζητήσεων στο Ελληνικό Κοινοβούλιο. Συγκεκριμένα, επικεντρωνόμαστε στα πρακτικά των συνεδριάσεων της ολομέλειας της Βουλής για το νομοσχέδιο του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων με τίτλο «Δουλειές Ξανά: Αναδιοργάνωση Δημόσιας Υπηρεσίας Απασχόλησης και ψηφιοποίηση των υπηρεσιών της, αναβάθμιση δεξιοτήτων εργατικού δυναμικού και διάγνωση των αναγκών εργασίας και άλλες». Στην ανάλυσή μας σκιαγραφούμε τα αποθέματα λόγου και τις επιχειρηματολογικές γραμμές που κινητοποιούνται κατά την διάρκεια της πολιτικής αντιπαράθεσης, αξιοποιώντας τα εργαλεία και τις έννοιες της στροφής στον λόγο στην κοινωνική ψυχολογία. Όπως αναμένεται από μια κοινοβουλευτική αντιπαράθεση για θέματα όπως η ανεργία και η εργασία, οικονομικά και/ή πολιτικοοικονομικά συστήματα εξήγησης και νοηματοδότησης κινητοποιούνται απ' όλες τις πολιτικές δυνάμεις ανεξάρτητα από τον πολιτικό τους προσδιορισμό. Ωστόσο, η ανάλυσή μας αναδεικνύει και μια επιπρόσθετη διάσταση της πολιτικής αγόρευσης και επιχειρηματολογίας στον ελληνικό κοινοβουλευτικό λόγο: την πολιτισμικοποίηση των επίδικων πολιτικών κατασκευών. Η διαχείριση της κοινωνικής λογοδοσίας και η πολιτική επιχειρηματολογία συμπλέκει την κατασκευή και απόδοση αξιόμειπτων πολιτισμικών πρακτικών (π.χ. σε πολιτικούς αντιπάλους ή σε κοινωνικές ομάδες) και την αξίωση ταυτοτικών θέσεων πολιτισμικής τελειότητας για τους αγορητές.

Γνωστικές, συναισθηματικές και συμπεριφορικές διαστάσεις της πολιτικής εμπλοκής των νέων: Μια συγκριτική μελέτη μεταξύ Ελλάδας, Γαλλίας και Αγγλίας

Κ. Καραγιώργου, Α. Μαντόγλου & Δ. Καλαμάρας

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρούνται στην Ευρώπη σημαντικές αλλαγές που έχουν μεταβάλλει τη συνολικότερη εικόνα της, όπως η άνοδος λαϊκιστικών και ακροδεξιών κομμάτων, η εμφάνιση της κοινωνικής και πολιτικής πόλωσης, οι συνεχιζόμενες οικονομικές κρίσεις και η αύξηση της μετανάστευσης. Μέσα σε αυτό το κλίμα, η βιβλιογραφία παρέχει αντιφατικές ερμηνείες γύρω από την πολιτική εμπλοκή των νέων: ορισμένες τους παρουσιάζουν ως απαθείς, αδιάφορους και αποξενωμένους από την πολιτική, ενώ άλλες ως πολίτες με πιο ανεπτυγμένη κριτική σκέψη συγκριτικά με προηγούμενες γενιές. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να επιτρέψει συγκρίσεις μεταξύ της Ελλάδας, της Γαλλίας και της Αγγλίας, καθώς καθεμία από αυτές αντιπροσωπεύει και βιώνει μια διαφορετική μορφή κρίσης. Επιπλέον, προσπαθεί να μελετήσει τον τρόπο που το υπάρχον πλαίσιο των πολλαπλών κρίσεων επηρεάζει την πολιτική εμπλοκή των νέων, καθώς και τους παράγοντες που συνθέτουν τη συγκεκριμένη διαδικασία. Στην έρευνα συμμετείχαν 1.014 άτομα, από 18 έως 35 ετών, προερχόμενα από τις τρεις ευρωπαϊκές χώρες. Η πολιτική εμπλοκή διερευνάται μέσα από τρεις διαστάσεις: τη γνωστική, τη συναισθηματική και τη συμπεριφορική. Η πρώτη προσεγγίζεται μέσα από το πολιτικό ενδιαφέρον, η δεύτερη μέσα από την εμφάνιση συναισθημάτων για την πολιτική (ενθουσιασμός, άγχος, αποστροφή, απηδία, απογοήτευση, αδιαφορία) και για την κρίση -οικονομική, κοινωνική, Brexit- (φόβος/ ματαιώση, εμπιστοσύνη/ αλληλεγγύη, θυμός/ αγανάκτηση, σχετική αποστέρση), ενώ η τρίτη μέσα από τις διαφορετικές μορφές πολιτικής συμμετοχής (συνδικαλιστική/ακτιβιστική, εναλλακτική, διαδικτυακή, παραδοσιακή,

εθελοντική και συμμετοχή διαμαρτυρίας). Επιπλέον, λαμβάνεται υπόψη και η αυτό-τοποθέτηση των συμμετεχόντων/-ουσών σε μία τυπολογία πολιτικής εμπλοκής που αποτελείται από πέντε διαφορετικούς ορισμούς: τον κομματικό, τον μη κομματικοποιημένο, τον εν αναμονή, τον απολιτικό και τον αντιπολιτικό. Η συζήτηση των αποτελεσμάτων εστιάζεται στους ποικίλους παράγοντες που συνθέτουν τους διαφορετικούς τρόπους πολιτικής εμπλοκής των νέων, καθώς και στις διαφοροποιήσεις που εντοπίζονται μεταξύ των χωρών.

Χρηματοδότηση: Η παρούσα έρευνα συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», στο πλαίσιο της Πράξης «Ενίσχυση Μεταδιδασκτών ερευνητών/ερευνητριών - Β΄ Κύκλος» (MIS-5033021), που υλοποιεί το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ).

Η πολιτική ιδεολογία και ο πολιτικός προσανατολισμός προβλέπουν τις ιδεολογίες διαφορετικότητας μέσω του κοινωνικο-οικονομικού συντηρητισμού, της ελεύθερης βούλησης, της φιλοδοξίας και των αντιλήψεων περί κοινωνικών ανισοτήτων

Θ. Γκινόπουλος & Τ. Ιατρίδης

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Στη διεθνή βιβλιογραφία η διαφορετικότητα αφορά ιδεολογίες αποδοχής της και προώθησης της διαφοροποίησης μεταξύ των ανθρώπων (diversity-aware ideology), όπως ο πολυ-πολιτισμός, αλλά και ιδεολογίες απόρριψής της και προώθησης της ιδέας της ομοιομορφίας (diversity-colorblind ideology), όπως η ιδεολογία αφομοίωσης. Παράλληλα, ο πολιτικός προσανατολισμός με όρους αριστεράς-δεξιάς και η πολιτική ιδεολογία με όρους φιλελευθερισμού-συντηρητισμού μπορούν να προβλέψουν την υιοθέτηση ιδεολογιών διαφορετικότητας που την προωθούν ή την απορρίπτουν. Η σύνδεση μεταξύ πολιτικών μεταβλητών και ιδεολογιών διαφορετικότητας εξηγείται μέσα από μία σειρά επιμέρους ιδεολογικών (με όρους αντίληψης ανισοτήτων και χαρακτηριστικών όπως η ελεύθερη βούληση) και πολιτικο-ιδεολογικών (με όρους κοινωνικο-οικονομικού συντηρητισμού και φιλελευθερισμού) παραγόντων. Στην παρουσίαση αυτή αναλύονται αποτελέσματα της πιλοτικής έρευνας σε δείγμα 310 ατόμων, αριθμός ο οποίος διασφαλίστηκε ότι είναι επαρκής μέσω της ανάλυσης ισχύος G*Power για την επίτευξη ισχύος επίδρασης .80. Η έρευνα είχε τη μορφή ερωτηματολογίου, το οποίο μοιράστηκε διαδικτυακά μέσω της πλατφόρμας Prolific Academic, και στο οποίο εξετάστηκαν: (α) Η προβλεπτική σχέση μεταξύ πολιτικής ιδεολογίας/ πολιτικού προσανατολισμού και ιδεολογιών διαφορετικότητας, (β) ο διαμεσολαβητικός ρόλος του κοινωνικο-οικονομικού συντηρητισμού, κοινωνικού φιλελευθερισμού, ελεύθερης βούλησης, φιλοδοξίας και αντιλήψεων περί οικονομικών διαφορών και διαφορών στην εκπαίδευση. Τα αποτελέσματα έδειξαν: (α) σημαντική πρόβλεψη των ιδεολογιών διαφορετικότητας από τον πολιτικό προσανατολισμό και την πολιτική ιδεολογία, (β) σημαντική έμμεση επίδραση στην προηγούμενη προβλεπτική σχέση όλων των παραπάνω διαμεσολαβητικών μεταβλητών. Για την καλύτερη απεικόνιση των αποτελεσμάτων, οι ιδεολογίες διαφορετικότητας ως εξαρτημένες μεταβλητές ταξινομούνται σε ιδεολογίες αποδοχής και ιδεολογίες απόρριψης της διαφορετικότητας, ακολουθώντας και τις αντίστοιχες θεωρητικές παραδοχές. Τα αποτελέσματα συζητώνται υπό το πρίσμα των διομαδικών σχέσεων και των κοινωνικο-πολιτικών αλλά και ατομικών παραγόντων που καθορίζουν αναπαραστάσεις της διαφορετικότητας και ευρύτερης οργάνωσης των σχέσεων μεταξύ ομάδων.

Χρηματοδότηση: Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας - ΕΛΙΔΕΚ,

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 25 (ΑΙΘΟΥΣΑ B5)

Διαφορική ενίσχυση της μεταβλητότητας στη μορφή δράσεων: Πειραματικές αναλύσεις και εφαρμογές για την αντιμετώπιση της στερεοτυπίας

Οργανωτής / Πρόεδρος: **Ρ. Μέλλον**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Συζητήτρια: **Κ. Δούναβη**

Queen's University Belfast

Οι διαταραχές του αυτιστικού φάσματος (ΔΑΦ) χαρακτηρίζονται από τη συχνή επανάληψη όμοιων μορφών απλών ή σύνθετων κινήσεων, στάσεων του σώματος και λεκτικών εκφράσεων. Η τιμωρία των δράσεων οι οποίες είναι ανόμοιες με τις επαναλαμβανόμενες μορφές καθιστά τα ερεθίσματα του διαφορετικού “απειλητικά”, ενώ τα ερεθίσματα που προκύπτουν κατά την αναπαραγωγή κάτι “οικείου” γίνονται αυτό-παραγόμενα σήματα ασφαλείας από την όποια απειλή. Έτσι περιορίζεται η ποικιλομορφία συμπεριφοράς του ατόμου, αλλά και το εύρος των ενδιαφερόντων του. Αυτό μπορεί να αντιμετωπιστεί με επιλεκτική ενίσχυση δράσεων που διαφέρουν στη μορφή τους από πρόσφατα ενισχυμένες δράσεις—μία συνάρτηση συμπεριφοράς-περιβάλλοντος γνωστή ως διαφορική ενίσχυση της μεταβλητότητας (ΔΕΜ). Ωστόσο, το επίπεδο αντικατάστασης της στερεοτυπίας με την ποικιλομορφία που προκύπτει από την εφαρμογή της ΔΕΜ σε άτομα του φάσματος συχνά παραμένει χαμηλή ίσως γιατί η συντελεστική διάκριση ερεθισμάτων σπάνια εφαρμόζεται, εφόσον η δεσπόζουσα άποψη υποστηρίζει ότι η επίδραση της ΔΕΜ δεν βασίζεται στην διάκριση της σχέσης μεταξύ της τωρινής μορφής και των πρόσφατα ενισχυμένων, όμοιων μορφών δράσης. Η Αναστασία Σαλαμά εξέτασε αυτή τη θεώρηση, ενισχύοντας διαφορικά την μεταβλητότητα σε λεκτικές αλληλουχίες παιδιών εντός και εκτός του φάσματος. Η ΔΕΜ λειτούργησε, αλλά το επίπεδο λεκτικής

μεταβλητότητας που προέκυψε ήταν χαρακτηριστικά περιορισμένο. Η εισαγωγή ενός αυτοματοποιημένου προγράμματος προσωρινής χορήγησης συμπληρωματικών ερεθισμάτων που διευκολύνουν τη διάκριση μεταξύ τωρινών και πρόσφατα ενισχυμένων αλληλουχιών αύξησε σημαντικά την μεταβλητότητα της λεκτικής έκφρασης. Η Δανάη Κανδηλιώτη και ο Σταμάτης Μανωλιάδης περιγράφουν ένα πείραμα με ενήλικες που δείχνει πως ο εμπλουτισμός της ΔΕΜ με πολυαισθητηριακά ερεθίσματα δεν αυξάνει τη μεταβλητότητα οπτικο-κινητικών αλληλουχιών όταν υπάρχουν και αυτό-παραγόμενα ερεθίσματα ήδη καθοδηγούν αποτελεσματικά τη συμπεριφορά. Τέλος, ο Στέφανος Διάκος επιχείρησε να θέσει υπό έλεγχο τη στερεοτυπία/μεταβλητότητα των αδρών οπτικών κινήσεων ενήλικων συμμετεχόντων. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν καταδεικνύουν πως με την κατάλληλη ρύθμιση των συνθηκών η στερεοτυπία μπορεί να μειωθεί σημαντικά, με πιθανές εφαρμογές στη στερεοτυπία/ μεταβλητότητα της βλεμματικής συμπεριφοράς.

Η τεχνολογία του διακριτικού ελέγχου των ερεθισμάτων διευκολύνει την παραγωγή της λεκτικής μεταβλητότητας σε παιδιά με ΔΑΦ

Α. Σαλμά & Π. Μέλλον

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τα άτομα που πληρούν τα διαγνωστικά κριτήρια της διαταραχής του αυτιστικού φάσματος (ΔΑΦ), έχουν την τάση να επαναλαμβάνουν λεκτικές στερεοτυπικές συμπεριφορές. Πολλές έρευνες έχουν διεξαχθεί χρησιμοποιώντας προγράμματα ενίσχυσης της μεταβλητότητας (ΔΕΜ) που στοχεύουν στην αύξηση του επιπέδου μεταβλητότητας σε αυτό τον πληθυσμό αλλά όχι με ικανοποιητικά αποτελέσματα ίσως λόγω μιας αποτυχημένης προσπάθειας αναγνώρισης και εφαρμογής διαδικασιών διακριτικού ελέγχου συμπεριφοράς-περιβάλλοντος που επιδρούν στην απόκτηση της μεταβλητότητας της συμπεριφοράς και τη διατήρησή της. Η πλειοψηφία των ερευνών εκθέτει τους συμμετέχοντες σε συνθήκες διαφορικής ενίσχυσης της μεταβλητότητας, χωρίς τη χρήση συμπληρωματικών διακριτικών ερεθισμάτων, στηρίζοντας θεωρητικά την άποψη ότι όχι μόνο η χρήση συμπληρωματικών διακριτικών ερεθισμάτων δεν τους παρέχει περαιτέρω βοήθεια στην απόκτηση της λεκτικής μεταβλητότητας αλλά επιβαρύνει τους πειραματιστές εξαιτίας της δυσκολίας διαχείρισης εξωγενών μεταβλητών που επηρεάζουν την πειραματική διαδικασία. Αντίθετα, η παρούσα έρευνα, που χρησιμοποιεί την πειραματική μέθοδο της εκτεταμένης ατομικής ανάλυσης για τη μελέτη των συμπεριφορών μεταβλητότητας και στερεοτυπίας ως φαινομένου της συντελεστικής διάκρισης ερεθισμάτων, μελετά την επίδραση των συμπληρωματικών διακριτικών ερεθισμάτων με τρόπο που διευκολύνουν την αυτοδιαφοροποίηση των τωρινών λεκτικών δράσεων από αυτές που προηγήθηκαν. Η μεταβλητότητα στη λεκτική συμπεριφορά, εξαρτάται από τη διάκριση αυτοπαραγόμενων ερεθισμάτων που εκδηλώνονται στην αρχική επανάληψη, την εμποδίζουν και προξενούν την παραγωγή δράσεων που τερματίζουν την επανάληψη, θεμελιώνοντας τη θετική εξαρτημένα ενισχυτική δύναμη των ερεθισμάτων που σχετίζονται με τον τερματισμό της επανάληψης. Πέντε παιδιά- 3 αυτιστικά αγόρια και 2 νευροτυπικά παιδιά (κορίτσι κι αγόρι), εκτέθηκαν μέσω υπολογιστή, σε συνθήκες διαφορικής ενίσχυσης της λεκτικής μεταβλητότητας στη σειρά αντικειμένων με τη χρήση συμπληρωματικών διακριτικών ερεθισμάτων, σε 4 φάσεις: βασική φάση, φάση συμπληρωματικών διακριτικών ερεθισμάτων, γενίκευση και φάση επανέκθεσης σε νέα ερεθίσματα. Τα επίπεδα της λεκτικής μεταβλητότητας αυξάνονται με την επιτυχία και μειώνονται με την αποτυχία. Αυτή η διαδικασία είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση λεκτικής μεταβλητότητας από αυτά που παρατηρήθηκαν σε προγράμματα ΔΕΜ σε άτομα με αναπτυξιακές διαταραχές.

Η εφαρμογή της διαφορικής ενίσχυσης μεταβλητότητας δράσεων στη στερεοτυπία και μεταβλητότητα αδρών οπτικών κινήσεων

Σ. Διάκος & Ρ. Μέλλον

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Οι κινήσεις των ματιών παίζουν καθοριστικό ρόλο σε πολλές από τις λεγόμενες γνωστικές λειτουργίες όπως η επίλυση προβλημάτων, η αντίληψη, η προσοχή αλλά και στην κοινωνική αλληλεπίδραση μεταξύ των ατόμων. Η σημαντικότητα τους γίνεται περισσότερο εμφανής όταν τα άτομα παρουσιάζουν μη τυπικά επίπεδα βλεμματικής συμπεριφοράς. Για παράδειγμα, πολλά άτομα που έχουν διαγνωστεί με διάφορες νευροαναπτυξιακές διαταραχές τείνουν να εμφανίζουν αρκετά στερεοτυπική βλεμματική επαφή, ιδιαίτερα κατά την επικοινωνία τους με άλλα άτομα, κάτι που μειώνει κατακόρυφα την ποιότητα της αλληλεπίδρασής τους. Παρόλα αυτά, σε πολλά εφαρμοσμένα πλαίσια, η σημασία της στερεοτυπίας/μεταβλητότητας της βλεμματικής συμπεριφοράς συχνά υποβαθμίζεται επειδή είναι δύσκολο να τεθεί υπό τον έλεγχο του εκάστοτε ειδικού αλλά και εξαιτίας της απουσίας μιας θεωρητικής κατανόησης της φύσης και της προέλευσης των συμπεριφορών αυτών. Στην παρούσα έρευνα επιχειρήθηκε σε τυπικό πληθυσμό, να τεθεί υπό έλεγχο η στερεοτυπία/μεταβλητότητα των αδρών οπτικών κινήσεων των συμμετεχόντων. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν καταδεικνύουν πως με την κατάλληλη ρύθμιση των συνθηκών η στερεοτυπία μπορεί να μειωθεί σε μεγάλο βαθμό. Παράλληλα, θα συζητηθούν πιθανές εφαρμογές των παραπάνω ευρημάτων σε πλαίσια με μη τυπικούς πληθυσμούς (ΔΕΠΥ, ΔΑΦ κ.α.) αλλά και το θεωρητικό υπόβαθρο της συγκεκριμένης ερμηνείας.

Η διερεύνηση του ρόλου των αυτοπαραγόμενων διακριτικών ερεθισμάτων στην διαφορικά ενίσχυση της μεταβλητότητας

Δ. Κανδηλιώτη & Ρ. Μέλλον

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η παρούσα έρευνα εξετάζει τον ρόλο των αυτοπαραγόμενων διακριτικών ερεθισμάτων στην διαφορική ενίσχυση της μεταβλητότητας. Συγκεκριμένα, διερευνάται αν τα διακριτικά ερεθίσματα «βοηθούν» στην διαμόρφωση μιας μεταβλητής συμπεριφοράς ή αν η μεταβλητότητα διαμορφώνεται απλώς μέσω της ενίσχυσης. Η υπόθεση της έρευνας ήταν η εξής: αν κατά την φάση παρουσίας των διακριτικών ερεθισμάτων τα υποκείμενα σημείωναν καλύτερη επίδοση συγκριτικά με την φάση απουσίας αυτών, τότε θα σήμαινε πως τα διακριτικά ερεθίσματα συμβάλλουν στην διαμόρφωση μιας μεταβλητής συμπεριφοράς και άρα ότι υπάρχει διακριτικός έλεγχος της μεταβλητότητας. Αντίθετα, αν τα άτομα σημείωναν εξίσου καλή επίδοση στις πειραματικές φάσεις θα συνεπαγόταν ότι τα διακριτικά ερεθίσματα δεν διαδραματίζουν κάποιο ρόλο στην διαμόρφωση μιας μεταβλητής συμπεριφοράς και, επομένως, ότι από μόνη της η ενίσχυση της μεταβλητότητας αρκεί ώστε το άτομο να εκδηλώνει δράσεις που χαρακτηρίζονται από μεταβλητότητα. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι δεν παρατηρήθηκαν αξιοσημείωτες διαφορές στην συμπεριφορά των υποκειμένων μεταξύ των πειραματικών φάσεων. Ωστόσο, με βάση τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν κατόπιν της πειραματικής διαδικασίας, μπορεί να υποστηριχθεί ότι τα αυτοπαραγόμενα διακριτικά ερεθίσματα που παρήγαγαν τα ίδια τα υποκείμενα κατά την διάρκεια των πειραματικών φάσεων, μπορεί να επηρέασαν τα αποτελέσματα της μελέτης, καθώς μπορεί να «βοήθησαν» τα υποκείμενα να σημειώσουν καλή επίδοση σε όλες τις πειραματικές φάσεις. Επομένως, λόγω του ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά είναι πολύ περίπλοκη και πολλές φορές ιδιωτικά παρατηρήσιμη, δεν μπορεί να υποστηριχθεί με ασφάλεια ότι δεν υπάρχει διακριτικός έλεγχος της μεταβλητότητας ή το αντίστροφο.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 31 (ΑΙΘΟΥΣΑ Γ1)

Στενές Διαπροσωπικές Σχέσεις

Προεδρείο: **Α. Αργυρούδη**

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σεξουαλική Επιθυμία : Έμφυλες διαφορές και ομοιότητες

Α. Αργυρούδη¹, Κ.Χ. Δαουλτζής² & Π. Κορδούτσης²

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Σύμφωνα με το στερεότυπο που επικρατεί οι άνδρες έχουν υψηλότερα επίπεδα Σεξουαλικής Επιθυμίας συγκριτικά με τις γυναίκες. Στόχος της παρούσας διαδικτυακής μελέτης ήταν η σύγκριση των επιπέδων Σεξουαλικής Επιθυμίας μεταξύ ανδρών και γυναικών και η διερεύνηση των σχεσιακών παραγόντων που προβλέπουν την Σεξουαλική Επιθυμία στα δύο φύλα. Συμμετείχαν 631 ενήλικα άτομα (M=34.68 + 10.83 έτη), που κατά τη διάρκεια συμμετοχής στην έρευνα διατηρούσαν ερωτική σχέση, 79.9% (n=504) ήταν γυναίκες και 20.1% (n= 127) ήταν άνδρες. Η Σεξουαλική Επιθυμία εκτιμήθηκε από την κλίμακα HISD (Apt & Hurlbert, 1992), το Πάθος και η Συντροφικότητα στη σχέση από την Κλίμακα Πάθους – Συντροφικότητας (Hatfield & Rapson, 2002. Hatfield & Sprecher, 1986), η Σεξουαλική Αυτοϊκανοποίηση με ερωτήσεις από την κλίμακα SDI (Spector, Carey & Steinberg, 1996), η Συχνότητα/ Επιτρεπτικότητα στο Εξωδυσιαδικό Σεξ με ερωτήσεις από την SOI-R (Penke & Asendorpf, 2008), η Συχνότητα Τρυφερών Αλληλεπιδράσεων με ερωτήσεις από την IEMSS (Lawrence & Byers, 1995), η Δέσμευση με την υποκλίμακα της IMS (Rusbult, Martz & Agnew, 1998) και η Σχεσιακή Ικανοποίηση με την RAS (Hendrick, 1998). Από την σύγκριση μέσω όρων προέκυψε ότι οι άνδρες ανέφεραν πιο αυξημένη Σεξουαλική Επιθυμία, Επιθυμία Σεξουαλικής Αυτοϊκανοποίησης, και Συχνότητα/Επιτρεπτικότητα Εξωδυσιαδικού Σεξ, συγκριτικά με τις γυναίκες. Αναλύσεις παλινδρομήσεων έδειξαν ότι το Πάθος και η Συχνότητα Τρυφερών Αλληλεπιδράσεων προέβλεπαν θετικά την Σεξουαλική Επιθυμία τόσο σε άνδρες όσο και σε γυναίκες. Όμως μόνο στις γυναίκες η Σεξουαλική Επιθυμία προβλεπόταν αρνητικά από την Διάρκεια της Σχέσης, τη Σεξουαλική Αυτοϊκανοποίηση και τη Συντροφικότητα ενώ η Σχεσιακή Ικανοποίηση την προέβλεπε θετικά. Επομένως, το στερεότυπο που θέλει τους άνδρες να έχουν πιο αυξημένη Σεξουαλική Επιθυμία συγκριτικά με τις γυναίκες επιβεβαιώνεται από την παρούσα έρευνα. Ωστόσο, η Σεξουαλική Επιθυμία των γυναικών προβλέπεται από περισσότερους παράγοντες συγκριτικά με αυτούς που προβλέπουν την Σεξουαλική Επιθυμία των ανδρών, κάτι που μπορεί να ερμηνεύει και την συγκεκριμένη διαφορά.

Χρηματοδότηση: .Ε. Π. «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» 2014-2020 στον Άξονα Προτεραιότητας 6, ο οποίος συγχρηματοδοτείται από το Ε.Κ.Τ.. Πρόσκληση με Κωδικό ΕΔΒΜ103 και τίτλο «Υποστήριξη ερευνητών με έμφαση στους νέους ερευνητές - κύκλος Β'»

Η σχέση της ευαισθησίας στην απόρριψη με την έκφραση του συναισθήματος και την ανασφάλεια στις συντροφικές σχέσεις παντρεμένων ζευγαριών: Μια μελέτη δυαδικής ανάλυσης

Σ. Ψωμά & Θ. Γιοβαζολιάς

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η ευαισθησία στην απόρριψη σχετίζεται με τον τρόπο που το άτομο αντιλαμβάνεται και αντιδρά στο περιβάλλον επηρεάζοντας τις διαπροσωπικές σχέσεις του. Ακόμη, άτομα με υψηλά επίπεδα ευαισθησίας στην απόρριψη συχνά εκφράζουν πιο αρνητικά συναισθήματα και αισθάνονται μεγαλύτερη ανασφάλεια στα πλαίσια των συντροφικών τους σχέσεων. Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε με σκοπό τη μελέτη της επίδρασης που μπορεί να έχει η ευαισθησία στην απόρριψη του ενός συντρόφου στην έκφραση συναισθημάτων και την ανασφάλεια που έχει για τη σχέση ο άλλος σύντροφος. Η έρευνα διεξήχθη σε 74 παντρεμένα ζευγάρια που διαμένουν στην Ελλάδα με μέσο όρο ηλικίας περίπου τα 35 έτη. Οι κλίμακες αυτοαναφοράς που χρησιμοποιήθηκαν συγκέντρωσαν δεδομένα γύρω από δημογραφικά στοιχεία, την ευαισθησία στην απόρριψη [Rejection Sensitivity RS – Adult questionnaire (A-RSQ)], τη συναισθηματική έκφραση [Berkeley Expressivity Questionnaire (BEQ)] και τη σχεσιακή ανασφάλεια [Relational Turbulence Scales (RTS)]. Τα αποτελέσματα της δυαδικής ανάλυσης ανέδειξαν ότι η ευαισθησία στην απόρριψη των γυναικών του δείγματος επηρεάζει παράγοντες που αφορούν την ανασφάλεια των συντρόφων τους για τη σχέση τους, ενώ δεν επιβεβαιώθηκε ανάλογη επίδραση για κανένα από τα δύο φύλα όσον αφορά στη συναισθηματική έκφραση. Τα παραπάνω ευρήματα συζητώνται στο πλαίσιο της περαιτέρω κατανόησης του τρόπου με τον οποίο τα μέλη ενός ζευγαριού μπορεί να αλληλοεπηρεάζονται σε σχέση με παράγοντες που αφορούν τον εαυτό και τη σχέση τους.

Ιστορίες για να (μην) ερωτευτείς: Σύνδεση μεταξύ εκούσιας αυτοβλαπτικής συμπεριφοράς και θεωρίας ιστοριών έρωτα

Μ. Μπερή

1ο Κέντρο Διεπιστημονικής Αξιολόγησης, Συμβουλευτικής & Υποστήριξης (ΚΕ.Δ.Α.Σ.Υ.) Α' Αθήνας

Η παρούσα εργασία στοχεύει στη διερεύνηση της εκούσιας αυτοβλαπτικότητας στα πλαίσια της στενής διαπροσωπικής σχέσης. Η θεωρία Ιστοριών Έρωτα χρησιμοποιήθηκε ως εννοιολογικό πλαίσιο για να κατανοηθούν οι ποιοτικές διαφοροποιήσεις των σχέσεων των υποκειμένων αλλά και των ρόλων που υιοθετούν ως σύντροφοι εντός τους. Αρχικά πραγματοποιήθηκε έλεγχος αξιοπιστίας και εγκυρότητας του Ερωτηματολογίου Εκούσιας Αυτοβλαπτικής Συμπεριφοράς (Sansone et al., 1998), που χορηγήθηκε ηλεκτρονικά σε άτομα με προβλήματα κατανάλωσης αλκοόλ (αυτοβλαπτικός πληθυσμός) και σε άτομα από το γενικό πληθυσμό. Η ανάλυση έδειξε ότι ο δείκτης αξιοπιστίας Cronbach ήταν υψηλός. Πραγματοποιήθηκε διερευνητική ανάλυση παραγόντων στις ερωτήσεις του ΕΕΑΣ και προέκυψαν τέσσερις παράγοντες- διαστάσεις αυτοβλαπτικότητας. Πρόκειται για τις εξής: Καθολική, Σωματική, Συγκαλυμμένη και Σχεσιακή. Ο δείκτης Cronbach βρέθηκε ικανοποιητικός έως υψηλός για τις τέσσερις διαστάσεις της ΕΑΣ. Στη συνέχεια επιχειρήθηκε η σύνδεση της Θεωρίας Ιστοριών Έρωτα με τις διαστάσεις της αυτοβλαπτικότητας. Έτσι, διακινήθηκε ηλεκτρονικά το ερωτηματολόγιο Ιστοριών Έρωτα σε άτομα από το γενικό πληθυσμό. Πραγματοποιήθηκε διερευνητική ανάλυση παραγόντων στις 28 ιστορίες έρωτα του ερωτηματολογίου. Από αυτήν προέκυψαν πέντε παράγοντες- κατηγορίες ιστοριών, στις οποίες εντάχθηκαν οι 20 ιστορίες που παρέμειναν στο μοντέλο. Πρόκειται για τις εξής: Ιστορίες Αμοιβαιότητας, Υποτίμησης, Εξιδανίκευσης, Εξουσίας και Κοινού Τύπου. Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκε πολλαπλή βηματική παλινδρόμηση για καθεμία από τα τέσσερα είδη αυτοβλαπτικότητας. Ως ανεξάρτητες μεταβλητές για κάθε παλινδρόμηση ορίστηκαν οι πέντε κατηγορίες ιστοριών, η προτίμηση ρόλου στις ιστορίες καθώς και ένα σύνολο μεταβλητών (ατομικές, σχεσιακές και συντρόφου). Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν τη σύνδεση των ιστοριών έρωτα με τις τέσσερις διαστάσεις της αυτοβλαπτικότητας. Επιβεβαίωσαν επίσης ότι ο ρόλος προτίμησης παρουσιάζει ισχυρή σύνδεση με τη Συγκαλυμμένη Αυτοβλαπτικότητα. Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι ενώ η ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης ατόμου και συντρόφου, η ύπαρξη και η διάρκεια σχέσης, η συχνότητα σεξουαλικών επαφών και η ηλικία πρώτης σεξουαλικής επαφής εμφανίζουν στατιστικά σημαντική σχέση με τις διαστάσεις της αυτοβλαπτικότητας, το φύλο και ο σεξουαλικός προσανατολισμός δεν παρουσίασαν αντίστοιχη συσχέτιση.

Ένας κούκος δε φέρνει την άνοιξη: Ο αντίκτυπος της Σύγκρουσης Ρόλων Φύλου και της στρέιτ ταυτότητας στα ποιοτικά χαρακτηριστικά και την ικανοποίηση σχέσης

Κ.Χ. Δαουλτζής & Π. Κορδούτης

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η Σύγκρουση Ρόλων Φύλου (ΣΡΦ) οδηγεί σε έντονη ψυχολογική δυσφορία λόγω των άκαμπτων και περιοριστικών ρόλων των φύλων που εκδηλώνονται με τέσσερα χαρακτηριστικά συμπεριφορικά μοτίβα. Αν και η ΣΡΦ έχει συσχετιστεί με πολλές ψυχολογικές μεταβλητές, καμία μέχρι σήμερα μελέτη δεν έχει επιχειρήσει να την συσχετίσει με τις διαστάσεις της Σεξουαλικής Ταυτότητας των στρέιτ ανδρών. Στην παρούσα μελέτη, τα συμπεριφορικά μοτίβα της ΣΡΦ, οι διαστάσεις της στρέιτ ταυτότητας, τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της σχέσης κατά Sternberg και η σχεσιακή ικανοποίηση μετρήθηκαν σε 362 Έλληνες στρέιτ άντρες χρησιμοποιώντας μοντέλο διαδρομών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι στρέιτ άντρες που σημείωσαν υψηλή βαθμολογία στα μοτίβα της ΣΡΦ σημείωσαν χαμηλές βαθμολογίες στα ποιοτικά χαρακτηριστικά της σχέσης και στην σχεσιακή ικανοποίηση. Όσον αφορά τις διαστάσεις της στρέιτ ταυτό-

τητας, η αβεβαιότητα ταυτότητας συσχετίστηκε αρνητικά με τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της σχέσης και την σχεσιακή ικανοποίηση. Τα αποτελέσματα του μοντέλου διαδρομών έδειξαν ότι υπήρχε μια άμεση και μέτρια αρνητική σχέση μεταξύ του μοτίβου της Περιοριστικής Συναισθηματικότητας της ΣΡΦ και της Εγγύτητας κατά Sternberg και μια θετική μεταξύ του μοτίβου της Περιοριστικής Στοργικής Συμπεριφοράς Μεταξύ Ανδρών της ΣΡΦ και της δέσμευσης κατά Sternberg. Όλες οι διαστάσεις της στρέιτ ταυτότητας φάνηκε να επηρεάζουν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της σχέσης μέσω των μοτίβων της ΣΡΦ. Τα ευρήματα υπογραμμίζουν την ανάγκη για ανάπτυξη παρεμβάσεων που στοχεύουν στην υποστήριξη των στρέιτ ανδρών οι οποίοι υποφέρουν από την τήρηση των παραδοσιακών ρόλων φύλου και αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην ανάπτυξη και έκφραση διαστάσεων της στρέιτ ταυτότητας.

Χρηματοδότηση: Υποτροφία ΙΚΥ για την διδακτορική διατριβή από την οποία προέρχονται τα δεδομένα

Εμπειρίες νέων Ελλήνων/Ελληνίδων χρηστών/χρηστριών του Tinder στη βάση του φύλου

Α. Σταθακοπούλου

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Οι τεχνολογικές εξελίξεις στον χώρο των μέσων κοινωνικής δικτύωσης έχουν αναδείξει νέους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι αναζητάνε υποψήφιους συντρόφους. Οι εφαρμογές γνωριμιών, όπως το δημοφιλές Tinder, παρέχουν καινούριες δυνατότητες στους/στις χρήστες/ριες, εφόσον καταργούν τις αποστάσεις και επιτρέπουν τη μαζική πρόσβαση σε πιθανά «ταίρια». Η παρούσα ποιοτική έρευνα φιλοδοξεί να καλύψει το κενό της ελληνικής βιβλιογραφίας στη διερεύνηση των εμπειριών των χρηστών, λαμβάνοντας υπόψη τον ρόλο του φύλου και εξετάζοντας τη συμπεριφορά τους υπό το φως της πανδημίας. Επιπλέον, επιχειρεί να παρέχει μια πρώτη εικόνα των διαφορών μεταξύ Ελλάδας και εξωτερικού ως προς το στίγμα που συνοδεύει τη χρήση της εφαρμογής. Πραγματοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις σε Έλληνες και Ελληνίδες χρήστες/ριες του Tinder ηλικίας 19-32 (n= 15), κυρίως ετεροφυλόφιλου σεξουαλικού προσανατολισμού. Τα ευρήματα της έρευνας εξηγούνται μέσα από ένα σύνθετο θεωρητικό κοινωνιογνωστικό-οικονομικό πρίσμα, που δίνει βαρύτητα στην αυτοπαρουσίαση, την ταυτότητα και τους έμφυλους ρόλους που καλούνται να επιτελούν τα άτομα στο πλαίσιο μιας εφαρμογής γνωριμιών. Μέσω θεματικής ανάλυσης αναδείχθηκε ποικιλία θεμάτων, κωδικοποιημένα ως εξής: δημογραφικές πληροφορίες και κίνητρα, αυθεντικότητα & παραπλάνηση, έμφυλοι ρόλοι & αναπαραγωγή σεναρίων, το Tinder ως «άλλος κόσμος» VS ως επέκταση του πραγματικού, πανδημία, ελληνική πραγματικότητα. Φάνηκε ότι οι εμπειρίες των ατόμων διαφοροποιούνται αισθητά ως αποτέλεσμα του φύλου, ενώ διαθέτουν ποικιλομορφία ως προς τα κίνητρα, τις προσδοκίες, τους προσλαμβανόμενους κινδύνους. Οι έμφυλοι ρόλοι αναπαράγονται στο ψηφιακό περιβάλλον, με αυτό να καταλήγει προέκταση του αληθινού κόσμου. Τονίστηκαν οι δημιουργικοί τρόποι με τους οποίους οι χρήστες/ριες αξιοποιούν την εφαρμογή υπό συνθήκες πανδημίας. Τέλος, καταφάνηκε μια τάση στιγματισμού της χρήσης του Tinder στην Ελλάδα σε σχέση με χώρες του εξωτερικού. Περιορισμοί της εργασίας αφορούν τη μεθοδολογία της, λόγω αδυναμίας γενίκευσης των συμπερασμάτων. Μελλοντικές έρευνες προτείνεται να εξερευνήσουν με ποσοτικές μεθόδους τις πολλαπλές παραμέτρους της χρήσης της εφαρμογής και ζητήματα όπως οι επιπτώσεις αυτής στην ψυχική υγεία των χρηστών.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 32 (ΑΙΘΟΥΣΑ Γ5)

ΛΟΑΚΤΚΙ+: στάσεις, μειονοτικό στρες, κλινικές συνέπειες κι αντιμετώπιση

Προεδρείο: Β. Γιωτσίδη

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Ο ρόλος των ηθικών θεμελίων, της ηθικής αποσύνδεσης και του αυτοαντιλαμβανόμενου αισθήματος αρρενωπότητας/θηλυκότητας στην διαμόρφωση των στάσεων προς τα ΛΟΑΤ άτομα

Η. Κασσάρας

Δημόσιος Τομέας-Υπηρεσίες Ψυχικής Υγείας

Τα μέλη της ΛΟΑΤΚΙΑ2+ κοινότητας συνεχίζουν μέχρι και σήμερα να είναι δέκτες ανάρμοστων και άδικων συμπεριφορών από ετεροφυλόφιλους συμπολίτες τους. Ως τώρα έχουν εντοπιστεί κάποιοι δείκτες που λειτουργούν ως προβλεπτικοί παράγοντες στάσεων προς μη ετεροφυλόφιλα άτομα. Το φύλο, το θρησκευτικό αίσθημα, ο συντηρητισμός, ο αυταρχισμός, η προηγούμενη επαφή και φιλία με μη ετεροφυλόφιλα άτομα αποτελούν παραδείγματα τέτοιων δεικτών. Παρ'όλα αυτά, προκύπτει η ανάγκη για βαθύτερη και πιο ολιστική διερεύνηση των αιτιών που επηρεάζουν τις στάσεις ετεροφυλόφιλων προς τα ΛΟΑΤ άτομα, αν μάλιστα ληφθεί υπόψη και το γεγονός πως η μεγάλη πλειοψηφία των ως τώρα ερευνών έχει εστιάσει σχεδόν αποκλειστικά στα ομοφυλόφιλα άτομα. Στην παρούσα έρευνα εισάγονται οι έννοιες της ηθικής (όπως αυτές περιγράφονται από την θεωρία των ηθικών θεμελίων), της ηθικής αποσύνδεσης και του αυτοαντιλαμβανόμενου αισθήματος αρρενωπότητας/θηλυκότητας σε μια προσπάθεια αναζήτησης πιο 'πυρηνικών' αιτιών που οδηγούν τον ετεροφυλόφιλο πληθυσμό να τηρεί περισσότερο θετικές ή αρνητικές στάσεις προς τα ΛΟΑΤ άτομα. Τα αποτελέσματα αναδεικνύουν τις δύο διαστάσεις των ηθικών θεμελίων (ΗΘ) ως τους ισχυρότερους παράγοντες πρόβλεψης στάσεων, με ισχυρότερη την συνεκτική διάσταση. Παράλληλα, η ηθική αποσύνδεση ρύθμιζε σε ένα βαθμό τη σχέση φύλου – στάσεων προς ΛΟΑΤ άτομα. Επίσης, ο ρόλος του αυτοαντιλαμβανόμενου αισθήματος αρρενωπότητας/θηλυκότητας έπαιξε καταλυτικό ρόλο σε κάποιες αναλύσεις, υπογραμμίζοντας διαφορές πέρα και ανεξάρτητα από το φύλο των ετεροφυλόφιλων ατόμων. Συνολικά, οι αναλύσεις διαμεσολάβησης

και ρύθμιση φανέρωσαν κοινά και διαφορετικά στοιχεία μεταξύ των υπό εξέταση μεταβλητών με την κύρια εστίαση να είναι στις διαστάσεις των ΗΘ και τα δύο φύλα. Η παρούσα συναφειακή έρευνα υπόκειται σε κάποιους περιορισμούς, που συζητούνται στο τέλος.

Η επίδραση του γνωσιακού-συμπεριφοριστικού μοντέλου στα επίπεδα άγχους και κατάθλιψης σε άτομα με δυσφορία φύλου

B. Τριανταφύλλου & Μ. Φιστέ
Aegean College

Τα άτομα με δυσφορία φύλου παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα άγχους και κατάθλιψης. Η εφαρμογή γνωσιακού- συμπεριφορικού μοντέλου θεραπείας μπορεί να επιδράσει θετικά και βοηθητικά, ώστε να μειωθούν τα παραπάνω επίπεδα. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνηθεί η επίδραση του Γνωσιακού-συμπεριφοριστικού μοντέλου στα επίπεδα άγχους και κατάθλιψης ατόμων με δυσφορία φύλου, τα οποία υποστηρίζονται θεραπευτικά από ειδικούς ψυχικής υγείας. Στην έρευνα συμμετείχαν, αρχικά, τριάντα άτομα (N=30), τα οποία υποστηρίζονταν ιδιωτικά από ψυχίατρο και ψυχολόγους. Εφαρμόστηκε η τεχνική δειγματοληψίας ευκολίας. Η συμμετοχή διενεργήθηκε κατόπιν συγκατάθεσης των ίδιων των ατόμων. Η διεξαγωγή της έρευνας έλαβε χώρα το δεύτερο εξάμηνο του 2019 και συνεχίζεται από τον Ιανουάριο του 2022. Τα ψυχομετρικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ήταν το Ερωτηματολόγιο Αυτοεκτίμησης για το Άγχος (State-Trait Anxiety Inventory (STAI)) και το Ερωτηματολόγιο Κατάθλιψης του Beck (BDI-Beck Depression Inventory). Η χορήγηση των ερωτηματολογίων έγινε σε δύο διαφορετικά χρονικά στάδια, πριν και μετά την εφαρμογή της θεραπευτικής παρέμβασης. Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων αξιολογήθηκε με τη χρήση του στατιστικού προγράμματος IBM SPSS 25.0. Τα πρώτα αποτελέσματα έδειξαν ότι το σύνολο σχεδόν των συμμετεχόντων, έπειτα από την παρέμβαση εμφάνισε μειωμένα επίπεδα κατάθλιψης και καταστασιακού άγχους σε στατιστικά σημαντικό βαθμό.

Σεξουαλικός προσανατολισμός και μειονοτικό στρες: Συσχετίσεις με ψυχολογική δυσφορία και αυτοκτονικότητα

Σ. Καπρίνης & Α. Χαραλαμπίδης
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σκοπός: Στην παρούσα εργασία εξετάζεται βάσει του θεωρητικού μοντέλου του Στρες Μειονοτήτων ο τρόπος που επιδρά ο σεξουαλικός προσανατολισμός, οι στάσεις των ατόμων προς τα μέλη της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας και η εσωτερικευμένη ομοφοβία στην ψυχική υγεία των ομοφυλόφιλων και αμφιφυλόφιλων ατόμων. Σχεδιασμός / μεθοδολογία / προσέγγιση: Στην έρευνα συμμετείχαν 112 άτομα (48 ετεροφυλόφιλα άτομα, 11 αμφιφυλόφιλα άτομα και 53 ομοφυλόφιλα), τα οποία ταξινομήθηκαν σε δύο ομάδες (ετεροφυλόφιλοι-μη ετεροφυλόφιλοι) προκειμένου να διακριθούν οι διαφορές των δύο ομάδων ως προς το επίπεδο της ψυχικής υγείας. Επιπλέον, οι μη ετεροφυλόφιλοι συμμετέχοντες διακρίθηκαν σε δύο ομάδες βάσει του βαθμού της εσωτερικευμένης ομοφοβίας που αισθάνονταν, των στάσεων που είχαν προς τα ομοφυλόφιλα και αμφιφυλόφιλα άτομα και του αριθμού των στρεσογόνων γεγονότων που είχαν βιώσει σχετιζόμενα με τη σεξουαλική τους ταυτότητα για να διερευνηθούν οι διαφορές στην ψυχική υγεία μεταξύ της ενδο-ομάδας των LGB ατόμων ανάλογα με τον βαθμό με τον οποίο αποδέχονταν τη σεξουαλικότητά τους. Ευρήματα: Τα μη ετεροφυλόφιλα άτομα παρουσιάζουν σε μεγαλύτερο βαθμό καταθλιπτική συμπτωματολογία, αντιλαμβανόμενο στρες και αυτοκτονική συμπεριφορά σε σχέση με τα ετεροφυλόφιλα άτομα. Επίσης, τα μη ετεροφυλόφιλα άτομα που δεν αποδέχονται τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό εμφανίζουν σε στατιστικά σημαντικό βαθμό μεγαλύτερα επίπεδα κατάθλιψης και στρες και μεγαλύτερο κίνδυνο εκδήλωσης αυτοκτονικής συμπεριφοράς σε σχέση με τα μη ετεροφυλόφιλα άτομα που αποδέχονται τον σεξουαλικό τους προσανατολισμό. Τέλος, η εσωτερικευμένη ομοφοβία, ο αριθμός των στρεσογόνων γεγονότων και το φύλο ήταν στατιστικά σημαντικοί προβλεπτικοί παράγοντες της κατάθλιψης, του αντιλαμβανόμενου στρες και της αυτοκτονικότητας. Πρωτοτυπία / αξία: Η πρωτοτυπία της παρούσας έρευνας προκύπτει από την εξέταση των συνεπειών που έχει το στρες που βιώνουν οι σεξουαλικές μειονότητες στην ψυχική υγεία στην Ελλάδα, με τη χρήση ψυχομετρικών εργαλείων όπως το BDI (Beck's Depression Scale) και το RASS (Risk Assessment Suicidality Scale), τα οποία έχουν κλινική αξία για τη μέτρηση της καταθλιπτικής συμπτωματολογίας.

Στάσεις του ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού απέναντι στη σεξουαλικότητα και την ομοφυλοφιλία

Κ. Ασλάνογλου & Χ. Παπαθανασίου
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σκοπός: Η διερεύνηση των στάσεων του ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού των μονάδων υγείας απέναντι στη σεξουαλικότητα και την ομοφυλοφιλία. Υλικό και Μέθοδοι: Η έρευνα διεξήχθη από τον Μάρτιο έως τον Ιούνιο 2021. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε ένα ερευνητικό πακέτο το οποίο αποτελούνταν από κλίμακες που αξιολογούσαν τις στάσεις απέναντι στη σεξουαλικότητα γενικά, στην ομοφυλοφιλία ειδικά, στους γκέι και στις λεσβίες. Επίσης, αξιολογήθηκε ο βαθμός απδίας απέναντι στην εικόνα ενός ομόφυλου ζευγαριού (ανδρών έναντι γυναικών) ανάλογα με τον βαθμό οικειότητας (οπτική επαφή, χέρι-χέρι, φιλή στο στόμα). Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πρόγραμμα SPSS 22.0. Αποτελέσματα: Το ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό εξέφρασε περισσότερη απδία για τις φωτογραφίες οικειότητας μεταξύ των γκέι απ' ό,τι γι' αυτές μεταξύ των λεσβιών. Επι-

πλέον, η λιγότερη ανεκτικότητα στο θέμα της ανοιχτής σχέσης συσχετίστηκε με περισσότερη αηδία για όλες τις φωτογραφίες των γκέι και των λεσβιών, ανεξάρτητα από το επίπεδο οικειότητας. Η πιο θετική στάση απέναντι στην ομοφυλοφιλία συσχετίστηκε σημαντικά με λιγότερο αρνητικές στάσεις απέναντι στους γκέι και τις λεσβίες και με χαμηλότερα επίπεδα αηδίας για όλες τις φωτογραφίες των γκέι και των λεσβιών. Τέλος, οι ετεροφυλόφιλοι, οι άνδρες, οι κάτοικοι της Αθήνας, εκείνοι με υψηλότερο μορφωτικό και οικονομικό επίπεδο και εκείνοι με συντηρητικές πολιτικές πεποιθήσεις φάνηκε να υιοθετούν πιο αρνητικές στάσεις απέναντι στην ομοφυλοφιλία, στους γκέι και στις λεσβίες. Συμπεράσματα: Οι αρνητικές στάσεις του ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού απέναντι στη σεξουαλικότητα, την ομοφυλοφιλία και τα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα μπορεί να οδηγήσουν σε ανισότητες στην υγειονομική περίθαλψη. Επομένως, το ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό πρέπει να αποκτήσει γνώσεις για τις ανάγκες των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων και δεξιότητες αποτελεσματικής επικοινωνίας με αυτή την κοινωνική ομάδα.

Αυτοκτονικός ιδεασμός και μη-αυτοκτονικός αυτοτραυματισμός σε άτομα της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας: Ο ρόλος της ψυχικής ανθεκτικότητας

Ζ. Καραούζας & Β. Γιωτσίδη

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Πρόσφατα ερευνητικά δεδομένα αναφέρουν αυξημένο κίνδυνο για εμφάνιση αυτοκτονικού ιδεασμού, καθώς και για συμπεριφορές μη-αυτοκτονικού αυτοτραυματισμού σε μέλη της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, συγκριτικά με τον γενικό πληθυσμό. Ωστόσο, η διερεύνηση των ψυχολογικών παραγόντων που συμβάλλουν στην πρόληψη της αυτοκτονικότητας και του αυτοτραυματισμού στην ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα παραμένει περιορισμένη. Η παρούσα μελέτη εξετάζει τον προστατευτικό ρόλο της ψυχικής ανθεκτικότητας στον αυτοκτονικό ιδεασμό και τον μη-αυτοκτονικό αυτοτραυματισμό σε άτομα της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, για πρώτη φορά στην Ελλάδα. Στην έρευνα συμμετείχαν 649 άτομα της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, ηλικίας 18 έως 69 ετών (μέσος όρος ηλικίας = 23.83 έτη). Συμπληρώθηκαν, μέσω διαδικτύου, οι κλίμακες Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC), Suicidal Behaviors Questionnaire-Revised (SBQ-R) και Inventory of Statements About Self-Injury (ISAS). Από τα αποτελέσματα προέκυψε ότι περισσότεροι από τους μισούς συμμετέχοντες ανέφεραν αυτοκτονικό ιδεασμό (56.8%), καθώς και ότι έχουν αυτοτραυματιστεί έστω μια φορά στη ζωή τους (58.6%). Η πλειονότητα των συμμετεχόντων (70.9%) αναφέρουν ότι ο πρώτος αυτοτραυματισμός έγινε σε ηλικία 12 έως 16 ετών. Η ψυχική ανθεκτικότητα βρέθηκε να αποτελεί προστατευτικό παράγοντα τόσο του αυτοκτονικού ιδεασμού όσο και του μη-αυτοκτονικού αυτοτραυματισμού. Επίσης, παρατηρήθηκε μείωση της ψυχικής ανθεκτικότητας μετά την πανδημία COVID-19 και παράλληλη αύξηση του αυτοκτονικού ιδεασμού και του μη-αυτοκτονικού αυτοτραυματισμού. Συμπερασματικά, η ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας μπορεί να μετριάσει τον αυτοκτονικό ιδεασμό και τον μη-αυτοκτονικό αυτοτραυματισμό σε άτομα της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας. Δεδομένης της ηλικίας έναρξης των συμπεριφορών αυτοτραυματισμού, κρίνεται σκόπιμο να διενεργηθεί περαιτέρω έρευνα, με στόχο την ανάπτυξη παρεμβάσεων για την πρόληψη της αυτοκαταστροφικής συμπεριφοράς, ιδιαίτερα στους νέους, και τον περιορισμό των αρνητικών επιπτώσεων του αυτοκτονικού ιδεασμού και του μη-αυτοκτονικού αυτοτραυματισμού στη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα.

13:00 - 14:30

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ 3 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ Σάκη Καραγιώργα II)

Οικονομική Κρίση και Ανισότητες

Οργανωτής / Πρόεδρος & Συζητητής: **Β. Παυλόπουλος**

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η πρόσφατη οικονομική κρίση στην Ελλάδα αποτέλεσε εύλογα πεδίο ερευνητικής δραστηριοποίησης των κοινωνικών επιστημόνων, καθώς πρόκειται για σύνθετο φαινόμενο με πολλαπλές κοινωνικές προεκτάσεις, πέραν των προφανών οικονομικών επιπτώσεων. Από κοινωνικοψυχολογική άποψη, τόσο η πρόσληψη όσο και οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης διαφέρουν σημαντικά για τα άτομα ανάλογα με τα εκάστοτε ενεργά κριτήρια της κοινωνικής κατηγοριοποίησης. Στο σημείο αυτό η οικονομική κρίση, όπως κάθε δραματική κοινωνική μεταβολή, συνδέεται με την πρόσληψη των ανισοτήτων. Εξάλλου, οι επιπτώσεις μιας κρίσης δεν αποτιμώνται με απόλυτα μεγέθη, αλλά σε συνάρτηση με την προϋπάρχουσα κατάσταση. Είναι ακριβώς το βάθος των προλαμβανόμενων ανισοτήτων που ορίζει την ένταση της κρίσης. Το παρόν συμπόσιο επιχειρεί να αναδείξει ψυχολογικές και κοινωνικοψυχολογικές συνιστώσες της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, καθώς και ατομικές αντιδράσεις απέναντι στην συνακόλουθη προλαμβανόμενη ανισότητα. Στην πρώτη εργασία, η Κατερίνα Πετκανοπούλου παρουσιάζει τα αποτελέσματα διεθνούς ερευνητικού προγράμματος σε εννέα χώρες, το οποίο μελέτησε τη σχέση της προλαμβανόμενης ανισότητας με τη συλλογική δράση και τον ρόλο διαμεσολαβητικών (αίσθημα απειλής) και ρυθμιστικών παραγόντων (υποκειμενικό κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο, ιδεολογία). Στη δεύτερη εργασία, οι Καφέτσιος και Κατέρη χειρίζονται πειραματικά το αίσθημα ανισότητας και εξετάζουν τις επιπτώσεις του στην πρόθεση πολιτικής συμμετοχής, σε συνάρτηση με τους πολιτισμικούς προσανατολισμούς. Η τρίτη και η τέταρτη εργασία επικεντρώνονται στο φαινόμενο της διαρροής επιστημονικού δυναμικού (brain-drain) στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα υιοθετώντας διαφορετική μεθοδολογία. Οι Κολιούλη και συνεργάτες επισημαίνουν τον διαμεσολαβητικό ρόλο των συναισθημάτων στη σχέση των παραγόντων ώθησης και έλξης

με την πρόθεση μετοίκησης Ελλήνων φοιτητών στο εξωτερικό. Ενώ ο Νίκος Μποζατζής, επιστρατεύοντας τα ποιοτικά μεθοδολογικά εργαλεία της κριτικής λογο-κοινωνιοψυχολογίας, αναδεικνύει τη νεωτερικότητα ως συναφές ρητορικό ζήτημα και ταυτοτικό μέλημα Ελλήνων νεομεταναστών στην Αυστραλία. Ο θεωρητικός και μεθοδολογικός πλουραλισμός των εργασιών του συμποσίου εντοπίζει καίριες διασυνδέσεις της οικονομικής κρίσης με την προσλαμβανόμενη ανισότητα και τις προθέσεις ατομικής και συλλογικής δράσης, οι οποίες προ(σ)καλούν για κριτικό αναστοχασμό.

Προσλαμβανόμενη οικονομική ανισότητα και συλλογική δράση: Ο διαμεσολαβητικός ρόλος της συλλογικής απειλής

Κ. Πετκανοπούλου¹, Ε. García-Sánchez², R. M. Rodríguez Bailón², G. B. Willis Sánchez², G. Lois³, C. Darnon⁴, M. Marot⁴, N. A. Lantos⁵ & A. Kende⁵

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²University of Granada, ³Maastricht University, ⁴Université Clermont Auvergne, ⁵Eötvös Loránd University

Η οικονομική ανισότητα είναι μια περίπλοκη συνθήκη που αυξάνει το αίσθημα της συλλογικής απειλής. Τα μέχρι τώρα ευρήματα για τη σχέση ανάμεσα στην οικονομική ανισότητα και την απαίτηση των ανθρώπων για τη μείωσή της μέσω δράσεων και πολιτικών είναι αντικρουόμενα. Η παρούσα έρευνα είχε ως στόχο να διερευνήσει εάν η προσλαμβανόμενη οικονομική ανισότητα προβλέπει θετικά τη συμμετοχή των πολιτών σε συλλογική δράση τόσο άμεσα όσο και έμμεσα, δια μέσου της προσλαμβανόμενης απειλής (σε οικονομικό και πολιτικό επίπεδο). Επιπλέον, εξετάστηκε ο ρυθμιστικός ρόλος του υποκειμενικού κοινωνικοοικονομικού επιπέδου και της ιδεολογίας στις παραπάνω σχέσεις. Για τον σκοπό αυτό συλλέχθηκε αντιπροσωπευτικό δείγμα (N=11.217) από εννέα χώρες: Βέλγιο (N=1215), Δανία (N=1215), Γαλλία (N=1201), Ελλάδα (N=1213), Ουγγαρία (N=1215), Ολλανδία (N=1202), Πολωνία (N=1529), Ισπανία (N=1215) και Ηνωμένο Βασίλειο (N=1212). Η ανάλυση που πραγματοποιήθηκε στο σύνολο του δείγματος έδειξε μια έμμεση επίδραση της προσλαμβανόμενης ανισότητας στη συλλογική δράση δια μέσου της αυξανόμενης συλλογικής απειλής η οποία ήταν ισχυρότερη για τα άτομα χαμηλότερης υποκειμενικής οικονομικής θέσης. Επιπλέον, η προσλαμβανόμενη ανισότητα βρέθηκε να συνδέεται άμεσα με τη συλλογική δράση μόνο για τα άτομα χαμηλότερης υποκειμενικής οικονομικής θέσης και για τα άτομα με αριστερό πολιτικό προσανατολισμό. Τα παραπάνω αποτελέσματα προτείνουν: Πρώτον, ότι ο βαθμός της συλλογικής απειλής που συνδέεται με την πρόσληψη της οικονομικής ανισότητας στην κοινωνία επηρεάζεται από τη θέση που κατέχουν τα άτομα στην κοινωνικοοικονομική ιεραρχία. Δεύτερον, ότι το αίσθημα της απειλής δεν συνδέεται μόνο με αντιδράσεις αποφυγής, αλλά και με την ανάληψη δράσης για τη μείωση της ανισότητας. Τέλος, συνάδουν με τη βιβλιογραφία που θέλει την ιδεολογία ως ισχυρό ρυθμιστικό παράγοντα στη σχέση ανάμεσα στην πρόσληψη της ανισότητας και την αντίδραση σε αυτή. Θα συζητηθούν οι ομοιότητες και διαφορές στα ευρήματα των διαφορετικών χωρών σε σχέση με τις διαφορές που παρουσιάζουν ως προς τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες και την πολιτική κατάσταση που επικρατεί σε αυτές.

Πολιτισμικοί προσανατολισμοί, αποδόσεις ανισότητας και στάσεις και προθέσεις συμμετοχής των νέων στα κοινά

Κ. Καφέτσιος¹ & Ε. Κατέρη²

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η παρούσα έρευνα, μέρος του προγράμματος EURYKA (<https://www.unige.ch/sciences-societe/euryka>), μελέτησε πώς οι αντιλήψεις και αποδόσεις αναφορικά με την οικονομική ανισότητα, καθώς και οι πολιτισμικές όψεις του τρόπου σκέψης (ολιστικός/αναλυτικός, ανεξάρτητη/αλληλεξαρτώμενη κατασκευή εαυτού) σχετίζονται με τις στάσεις και τις προθέσεις των νέων να εμπλακούν στα κοινά. Σε ένα διαδικτυακό πείραμα, οι συμμετέχοντες τοποθετήθηκαν τυχαία σε συνθήκη αυξανόμενης ή μειούμενης ανισότητας ακολουθούμενη από αποδόσεις αυτής της ανισότητας σε προδιαθετικούς ή καταστασιακούς παράγοντες, καθώς και μετρήσεις στάσεων και προθέσεων συμμετοχής στα κοινά και εμπιστοσύνης στην πολιτική. Το συνολικό δείγμα περιλάμβανε 1.003 συμμετέχοντες (493 άνδρες, Ηλικία = 39.8, SD = 12.6) μετά από στρωματοποιημένη δειγματοληψία κατά ηλικία, φύλο και γεωγραφική περιοχή στην Ελλάδα, από τους οποίους επιλέξαμε 497 συμμετέχοντες (228 άνδρες) ηλικίας 18 έως 36 ετών (M = 27.0, SD = 5.0). Η χρόνια αλλοκεντρική κατασκευή του εαυτού είχε θετική συσχέτιση με στάσεις πολιτικής συμμετοχής, όπως και υψηλότερη αναφερόμενη εμπιστοσύνη στην πολιτική, αλλά όχι με την πρόθεση πολιτικής συμμετοχής. Ο ολιστικός τρόπος σκέψης είχε αρνητική συσχέτιση με στάσεις πολιτικής συμμετοχής και εμπιστοσύνης στην πολιτική, αλλά θετική συσχέτιση με την πρόθεση πολιτικής συμμετοχής. Ο πειραματικός χειρισμός της ανισότητας είχε περιορισμένη άμεση επίπτωση στις στάσεις και τις προθέσεις πολιτικής συμμετοχής, αλλά σημαντικές επιδράσεις ως συνάρτηση των προδιαθετικών ή καταστασιακών αποδόσεων της ανισότητας. Τα ευρήματα αυτά αναδεικνύουν τους λεπτούς και διαφοροποιημένους τρόπους με τους οποίους ο πολιτισμικά διαμορφωμένος τρόπος σκέψης των νέων επηρεάζει τις προθέσεις και τις στάσεις των νέων ως προς την πολιτική συμμετοχή.

Παράγοντες ώθησης και αποτροπής στην πρόθεση μετοίκησης νέων φοιτητών/τριών στο εξωτερικό: Ο διαμεσολαβητικός ρόλος των συναισθημάτων για το μέλλον στην Ελλάδα

Φ. Κολιούλη, Π. Μαριόλη, Μ. Κυριακίδου, Α. Λάου, Μ. Κούρτογλου, Φ. Ίσαρη & Β. Παυλόπουλος
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα ποσοτική μελέτη αποτελεί μέρος ευρύτερης έρευνας μεικτών μεθόδων που υλοποιείται στο πλαίσιο του χρηματοδοτούμενου από το ΕΛΙΔΕΚ έργου «Ιστορίες Ζωής: Έλληνες μετανάστες υψηλής ειδίκευσης και νέοι υψηλής μόρφωσης που στοχάζονται για τη μετανάστευση». Εξετάζει την πρόθεση των φοιτητών/τριών σε ελληνικά ΑΕΙ να μετοικήσουν σε χώρα του εξωτερικού. Για την παραγωγή των ερευνητικών δεδομένων χρησιμοποιήθηκε μια σειρά από κλίμακες που διερευνούν, μεταξύ άλλων, τους παράγοντες ώθησης και αποτροπής, τις αντιλαμβανόμενες συνθήκες ζωής στην Ελλάδα καθώς και τα συναισθήματα γύρω από το μέλλον τους στην χώρα. Στη έρευνα συμμετείχαν 513 φοιτητές/τριες (72,5% προπτυχιακού επιπέδου, 66,7% γυναίκες, ηλικία: 23,5 έτη). Τα ευρήματα έδειξαν ότι 67% των ερωτώμενων έχει σκεφτεί σοβαρά να μετοικήσει σε χώρα του εξωτερικού με βασικό κίνητρο την ανεύρεση καλύτερης ποιότητας ζωής και, στη συνέχεια, την ανεύρεση εργασίας. Οι στενοί δεσμοί με τους κοντινούς ανθρώπους λειτουργούν ως σημαντικότερος παράγοντας αποτροπής. Επιπρόσθετα, τα αρνητικά συναισθήματα σχετικά με το μέλλον τους στην Ελλάδα υπερισχύουν στους νέους που στοχάζονται τη μετακίνηση. Οι αναλύσεις διαμεσολάβησης ανέδειξαν τον διαμεσολαβητικό ρόλο των συναισθημάτων, καθώς τα αρνητικά και –κυρίως– τα θετικά συναισθήματα των ερωτώμενων για το μέλλον τους στην Ελλάδα εξηγούν μερικώς ή εμμέσως τη σχέση των παραγόντων ώθησης και αποτροπής με την πρόθεση μετοίκησης στο εξωτερικό. Τα αποτελέσματα αυτά αναδεικνύουν τη σημασία των ψυχολογικών διεργασιών σε ένα κοινωνικό ζήτημα που έχει μελετηθεί κυρίως ως προς τις οικονομικές συνιστώσες του και συμβάλλουν στη συζήτηση σχετικά με την αποφυγή της διαρροής επιστημονικού δυναμικού στο εξωτερικό.

Νοηματοδοτώντας τη φυγή από την Ελλάδα της κρίσης: Η νεωτερικότητα ως πόρος και επίτευξη στον συνεντευξιακό λόγο νεομεταναστών στην Αυστραλία

Ν. Μποζατζής
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, στο ευρύ πεδίο των δια-εθνικών σπουδών και των σπουδών της μετανάστευσης, η παραδοσιακή αναλυτική κινητοποίηση ερμηνευτικών σχημάτων 'ώθησης / έλξης' για την κατανόηση των ροών μετακίνησης και μετανάστευσης έχει δεχθεί έντονη κριτική. Συχνά, η κριτική αυτή εστιάζεται στον ρητό ή υπόρρητο ντετερμινισμό τέτοιων θεωρητικών τοποθετήσεων και στην 'μοίρα' θυματοποίησης που επιφυλάσσουν και προβάλλουν στους μετακινούμενους. Μέρος αυτής της κριτικής εργογραφίας εμπνέεται από σχολές σκέψης εντός της κοινωνικής θεωρίας οι οποίες προκρίνουν την ανάδειξη της αυτενέργειας (agency) των μετακινούμενων, υιοθετώντας, για παράδειγμα, επιστημολογίες νομαδικότητας, αναστοχαστικής βιογραφίας και δια-εθνικών βιωματικών πρακτικών. Στις συναφείς θεωρητικές αντιπαραθέσεις, η 'νεωτερικότητα' συχνά κινητοποιείται ως αναλυτικός πόρος για την συνάρθρωση αντικρουόμενων κοινωνιο-θεωρητικών επεξηγήσεων. Για παράδειγμα, συχνά τονίζεται το ιστορικό πρωτόγνωρο των περιορισμών στη μετακίνηση που τέθηκαν κατά την εποχή που η νεωτερικότητα, με το έθνος-κράτος ως κύρια πολιτική της έκφανση, βρίσκονταν στο απόγειό της έναντι της λογικής του 'στροβίλου' των μεταναστευτικών ροών κατά την εποχή της παγκοσμιοποίησης, η οποία –όπως υποστηρίζεται– υποσκάπτει την ισχύ των εθνών-κρατών κατά την ύστερη νεωτερικότητα. Στην παρούσα μελέτη η έννοια της νεωτερικότητας δεν αποτελεί αναλυτικό πόρο για την συνάρθρωση μιας κοινωνικο-επιστημονικής εξήγησης του πρόσφατου μεταναστευτικού ρεύματος, με εκκίνηση από την Ελλάδα, μετά το ξέσπασμα της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης το 2008. Υιοθετώντας την οπτική της κριτικής λογο-κοινωνιοψυχολογίας, η ανάλυση που παρουσιάζεται αναδεικνύει τη νεωτερικότητα ως συναφές ρητορικό ζήτημα και ταυτοτικό μέλημα προς το οποίο εμφανώς προσανατολίζεται ένα δείγμα (N=44) Ελλήνων, νεομεταναστών στην Αυστραλία καθώς λογοδοτούν επεξηγώντας την φυγή τους από την Ελλάδα της κρίσης, στα πλαίσια ερευνητικών συνεντεύξεων. Όπως υποστηρίζεται, καθώς οι συμμετέχοντες καθιστούν κοινωνικά νοηματοβριθή τη μετανάστευσή τους, η ιδεολογική διάσταση του ρητορικού τους προσανατολισμού στη συνάφεια της νεωτερικότητας υποδεικνύει κάποιους από τους τρόπους με τους οποίους αναπαράγονται, κοινότοπα, στον καθημερινό λόγο οι ιδεολογικά άκαμπτες αλλά ρητορικά ευέλικτες πολιτισμικές ιεραρχήσεις της ελληνικής εθνικής ταυτότητας.

13:00 – 14:30

ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ 2 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2)

Μετα-επιστημονικές προσεγγίσεις της παραγωγής και της δημοσίευσης επιστημονικής γνώσης.

Εορτάζοντας τα 30 χρόνια του Περιοδικού Ψυχολογία

Προεδρείο: **Ν. Μακρής**

Δ/ντής Σύνταξης Περιοδικού Ψυχολογία, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Εισηγήσεις και ομιλητές/ήτριες:

Διαδικασία δημοσίευσης επιστημονικού έργου: Μια διαδικασία μάθησης

Ελευθερία Γωνίδα

*Αν. Δ/τρια Σύνταξης Περιοδικού Ψυχολογία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης***Οι κριτές ως φρουροί της ποιότητας του επιστημονικού έργου: Ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις**

Ευαγγελία Γαλανάκη

*Αν. Δ/τρια Σύνταξης Περιοδικού Ψυχολογία, Πανεπιστήμιο Αθηνών***Επιστημονική επικοινωνία και διάχυση γνώσης: η στρέβλωση των δεικτών απήχησης**

Ξένια Χρυσοχόου

*Αν. Δ/τρια Σύνταξης Περιοδικού Ψυχολογία, Πάντειο Πανεπιστήμιο***Κρίση επαναληψιμότητας»: Το ερευνητικό οικοσύστημα σε κρίση ή σε σημαντική καμπή;**

Αλεξάνδρα Καρούσου

*Βοηθός Σύνταξης Περιοδικού Ψυχολογία, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης***«Μεροληψία δημοσίευσης»: Αίτια, επιπτώσεις και τρόποι αντιμετώπισης**

Νίκος Μακρής

Δ/ντής Σύνταξης Περιοδικού Ψυχολογία, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Το στρογγυλό τραπέζι οργανώνεται με αφορμή τον εορτασμό των 30 χρόνων από την πρώτη έκδοση του Περιοδικού Ψυχολογία. Ως στόχο του έχει να συζητήσει κρίσιμα ζητήματα σχετικά με τον τρόπο που σήμερα προσεγγίζεται ή θα έπρεπε να προσεγγίζεται η διαδικασία παραγωγής αλλά και δημοσίευσης ερευνητικών δεδομένων από όλους όσους εμπλέκονται σε αυτή (ερευνητές/συγγραφείς, κριτές, υπεύθυνοι έκδοσης). Η Ελευθερία Γωνίδα θα εστιάσει στο πώς η διαδικασία δημοσίευσης (από την προετοιμασία του άρθρου, την υποβολή, την απόφαση, την αναθεώρηση, επανακατάθεση, κτλ) αποτελεί μια εμπειρία μάθησης για όλα τα εμπλεκόμενα μέλη ως προς πολλαπλά επίπεδα γνώσεων και δεξιοτήτων. Η Ευαγγελία Γαλανάκη στην εισήγησή της θα αξιολογήσει ένα εύρος ψυχαναλυτικών προσεγγίσεων γενικά, καθώς και ψυχαναλυτικών προσεγγίσεων της παιδαγωγικής διαδικασίας ειδικά, για να ερμηνεύσει την αξία και τις αστοχίες της διαδικασίας κρίσης από ομοτίμους κατά τη δημοσίευση επιστημονικών εργασιών. Η Ξένια Χρυσοχόου θα συζητήσει τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνονται οι δείκτες απήχησης των επιστημονικών περιοδικών και, κυρίως, τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται συγκεκριμένες πλατφόρμες και κριτήρια για τη μέτρηση της απήχησης στο πεδίο των κοινωνικών επιστημών. Η Αλεξία Καρούσου θα εστιάσει στην «κρίση επαναληψιμότητας», στα αίτια της, τους παράγοντες του ερευνητικού οικοσυστήματος που την ενισχύουν, στις συνέπειες της στην κοινωνία και την επιστήμη, αλλά και στις πρακτικές που προτείνονται για την ενίσχυση της ερευνητικής αξιοπιστίας. Ο Νίκος Μακρής θα συζητήσει το φαινόμενο της «μεροληψίας δημοσίευσης» το οποίο εκδηλώνεται με την επιλεκτική δημοσίευση ερευνών με υψηλό δείκτη στατιστικής σημαντικότητας, τα αίτια εμφάνισής του, τις επιπτώσεις στην επιστήμη και τον ρόλο της μετα-επιστήμης στην εξάλειψή του.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 33 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3)**Κατανόηση του Τραύματος**

Προεδρείο: Γ. Στεφάνου

*Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας***Ψυχική ανθεκτικότητα και στρατηγικές αντιμετώπισης δυσχερειών ζωής: η μεταξύ τους σχέση και ο ρόλος τους στη σχολική επίδοση**

Γ. Στεφάνου & Ε. Μήττα

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Προσφάτως, παρατηρείται αυξανόμενο ερευνητικό ενδιαφέρον στην κατανόηση και ενίσχυση στοιχείων του χαρακτήρα του ατόμου που προάγουν τη θετική προσαρμογή και την ψυχική του ευεξία. Η παρούσα έρευνα αποσκοπούσε στη διερεύνηση της σχέσης της ψυχικής ανθεκτικότητας με τις στρατηγικές αντιμετώπισης δυσχερειών ζωής, όπως, επίσης, και στη διερεύνηση του ρόλου της ψυχικής ανθεκτικότητας και των στρατηγικών αντιμετώπισης δυσχερειών ζωής στη σχολική επίδοση μαθητών/τριών δημοτικού σχολείου. Στην έρευνα συμμετείχαν 100 μαθητές και μαθήτριες έκτης τάξης δημοτικού που προήλθαν με τυχαία δειγματοληψία από δημόσια σχολεία της δυτικής Θεσσαλονίκης. Οι συμμετέχοντες και οι συμμετέχουσες συμπλήρωσαν τις κλίμακες 'Child και Youth Resilience Measure' (CYRM, Ungar & Liebenberg, 2011) για την ψυχική ανθεκτικότητα η οποία αφορά ατομικούς πόρους/δυνατότητες, διαπροσωπικές σχέσεις με τα σημαντικά άλλα πρόσωπα και το πλαίσιο, 'Adolescent Coping Orientation for Problem Experiences' (A-COPE, Patterson & McCubbin, 1987) για τις στρατηγικές αντιμετώπισης δυσχερειών ζωής, και της σχολικής επίδοσης. Η συλλογή των δεδο-

μένων έγινε περίπου στη μέση σχολικού έτους. Τα κύρια αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η ψυχική ανθεκτικότητα και οι στρατηγικές αντιμετώπισης δυσχερειών στη ζωή παίζουν θετικό ρόλο στη σχολική επίδοση, αφού η ομάδα των μαθητών/τριών με την εκτιμώμενη επιτυχημένη σχολική επίδοση είχαν υψηλότερο επίπεδο ψυχικής ανθεκτικότητας ως προς όλα τα συστατικά της και δήλωσαν ότι χρησιμοποιούν αποτελεσματικότερες στρατηγικές αντιμετώπισης δυσχερειών ζωής, συγκριτικά με την ομάδα των μαθητών/τριών με την εκτιμώμενη αποτυχημένη σχολική επίδοση. Βρέθηκε, ακόμη, ότι η ψυχική ανθεκτικότητα σχετίστηκε θετικά με τις προσαρμοστικές στρατηγικές αντιμετώπισης δυσχερειών ζωής. Τα αποτελέσματα συζητούνται σε σχέση με τις εφαρμογές τους στην προσωπική ευζωία των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών, και τη μελλοντική έρευνα.

Διαγενεακή μεταβίβαση τραύματος λόγω πολέμου: Μεικτή μελέτη σε Ελληνοκυπριακό πληθυσμό

Α. Εμμανουήλ & Α. Παπαστυλιανού

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρουσίαση αφορά στη διαγενεακή μεταβίβαση του τραύματος λόγω της Τουρκικής εισβολής στην Κύπρο το 1974, την ψυχοπαθολογία, την ανθεκτικότητα και το ρόλο του γονικού τύπου σε τρεις γενιές επιβιωσάντων του πολέμου. Για τη μελέτη χρησιμοποιήθηκε μεικτή μεθοδολογία. Στην ποιοτική έρευνα συμμετείχαν 38 άτομα με προϋπόθεση συμμετοχής τους να είναι πρόσφυγες πολέμου και να έχουν μνήμες από τον πόλεμο. Η πρώτη γενιά αποτελούνταν από 18 άτομα, η δεύτερη από 12 και η τρίτη από 8 άτομα. Διενεργήθηκαν συνεντεύξεις οι οποίες απομαγνητοφωνήθηκαν και αναλύθηκαν ποιοτικά με την χρήση της εμπειρικά θεμελιωμένης θεωρίας καταλήγοντας σε κατηγορίες και υποκατηγορίες οι οποίες συνοψίζουν τα ζητήματα που μελετώνται. Στο ποσοτικό μέρος της έρευνας συμμετείχαν 61 άτομα πρώτης γενιάς, 33 άνδρες και 28 γυναίκες με μέσο όρο ηλικίας τα 58,5 έτη. Χρησιμοποιήθηκαν τα εργαλεία: “Symptom Checklist 90 – R”, “Comprehensive Trauma Inventory – 104”, “Parenting Styles and Dimensions Questionnaire”, “Resilience Evaluation Scale (RES)”. Τα ευρήματα της ποιοτικής ανάλυσης των συνεντεύξεων έδειξαν ότι το τραύμα του πολέμου μπορεί να μεταδοθεί και να αναπτυχθεί στη δεύτερη και την τρίτη γενιά με λεκτικά και μη-λεκτικά μέσα. Η ταύτιση, η συνεχής έκθεση στα ΜΜΕ και η παρουσία των συμβόλων κατοχής αποτέλεσαν μέσο μεταβίβασης του τραύματος, συντελώντας στην διατήρηση και ανάπτυξη του από την πρώτη στη δεύτερη και από τη δεύτερη στη τρίτη γενιά. Τα ευρήματα της ποσοτικής έρευνας έδειξαν ότι το τραύμα πολέμου επηρεάζει την γονική τυπολογία. Συνολικά τα ευρήματα συζητούνται με βάση την σχετική διεθνή βιβλιογραφία.

Τα παιδιά γονέων με διαταραχές από το φάσμα των ψυχώσεων, το αναπτυξιακό ψυχικό τραύμα και το πλαίσιο της οικογένειας

Σ. Ρουσσινος & Ε. Παπασταθόπουλος

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Στην παρούσα έρευνα επιχειρείται η διερεύνηση του υποκειμενικού βιώματος των ενηλίκων παιδιών που έχουν την εμπειρία της γονικής μείζονος ψυχικής διαταραχής, κυρίως από το φάσμα των ψυχώσεων, των τρόπων κατά τους οποίους τα παιδιά ερμηνεύουν και αναστοχάζονται την εμπειρία τους σε σχέση με το οικογενειακό πλαίσιο, και των επιπτώσεων της εμπειρίας αυτής υπό το πρίσμα του αναπτυξιακού (σύνθετου) ψυχικού τραύματος. Το δείγμα αποτελείται από 18 άνδρες και γυναίκες, που βρίσκονται στην αναδυόμενη ενηλικίωση, που έχουν μεγαλώσει με τον έναν ή και τους δύο γονείς με διάγνωση κυρίως Σχιζοφρένεια και Σχιζοσυναισθηματική διαταραχή. Η συλλογή των δεδομένων έγινε με τη χρήση ημιδομημένων συνεντεύξεων, και για την επεξεργασία του υλικού επιλέχτηκε η μέθοδος της Αφηγηματικής Ανάλυσης. Από την ανάλυση προέκυψαν έξι κατηγορίες που αφορούν στο βίωμα των παιδιών για τις ψυχιατρικές δυσκολίες του γονιού [ψυχιατρικά επεισόδια και υποτροπές, νοσηλείες, απόπειρες αυτοκτονίας, κλινική εικόνα], τον αντίκτυπο της γονικής ψυχικής νόσου στο παιδί [συναισθηματικός αντίκτυπος, τραυματικές αναμνήσεις, κοινωνικό στίγμα, το παιδί σε ρόλο γονέα], την αντίληψη του οικογενειακού πλαισίου [δομή, πρότυπα επικοινωνίας, οικογενειακές αξίες, διαγενεακές επιρροές], την αντίληψη για την δυναμική των οικογενειακών σχέσεων [σχέση με πάσχων και υγιή γονιών, με αδέρφια, με παπούδες, κλπ], τη νοσηματοδότηση της εμπειρίας της γονικής ψυχικής νόσου [απόδοση αιτίων της ψυχιατρικής κατάστασης του γονιού, θετικά επιτεύγματα παρά τις αντιξοότητες, μαθήματα ζωής] και την διαμόρφωση της ταυτότητας των παιδιών στην αναδυόμενη ενηλικίωση [εικόνα του εαυτού, σύναψη σχέσεων, όνειρα και φόβοι για το μέλλον]. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα διαπιστώνεται η μεγάλη ανάγκη μέριμνας σε ατομικό, οικογενειακό και κοινωνικό επίπεδο, προκειμένου τα παιδιά που έχουν γονείς με μείζονες ψυχικές διαταραχές να μπορέσουν να αντέξουν τα δύσκολα βιώματα και να διαμορφώσουν τα στοιχειώδη εφόδια και πηγές για τη ζωή τους.

Η διερεύνηση της σχέσης του φόβου για τον σωματικό πόνο με τις τραυματικές εμπειρίες της παιδικής ηλικίας

Α. Καλογήρου & Σ. Γιαννοπούλου
Μητροπολιτικό Κολλέγιο

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας, ήταν η διερεύνηση της σχέσης του φόβου για τον σωματικό πόνο με τις τραυματικές εμπειρίες της παιδικής ηλικίας. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 172 συμμετέχοντες (128 γυναίκες και 44 άνδρες), οι οποίοι ανήκαν στον γενικό πληθυσμό. Ταυτόχρονα, για την πραγματοποίηση της έρευνας χρησιμοποιήθηκε η κλίμακα μέτρησης συμπτωμάτων άγχους του πόνου (PASS-20) (McCracken & Dhingra, 2002) και το ερωτηματολόγιο αυτό-αναφοράς πρώιμου τραύματος-σύντομη μορφή (ETI-SR-SF) (Bremner et al., 2007). Κατά την διαδικασία, μετρήθηκε το σκορ για τον φόβο του πόνου, το σκορ για κάθε μία από τις 4 υπό-κλίμακες των τραυματικών εμπειριών της παιδικής ηλικίας, καθώς και το συνολικό σκορ των τραυματικών εμπειριών της παιδικής ηλικίας. Από τα αποτελέσματα της έρευνας, φάνηκε πως όσο μεγαλύτερο ήταν το σκορ για τον φόβο του πόνου, τόσο μεγαλύτερο ήταν το σκορ για τις τραυματικές εμπειρίες της παιδικής ηλικίας. Συμπερασματικά, διαπιστώθηκε πως υπάρχει μια θετική συσχέτιση ανάμεσα στον φόβο για τον σωματικό πόνο και τις τραυματικές εμπειρίες της παιδικής ηλικίας $\{r(170) = .26, p < .001\}$ και συγκεκριμένα παρατηρήθηκαν θετικές συσχετίσεις με τις τραυματικές εμπειρίες ποικίλης αιτιολογίας, σωματικής και συναισθηματικής κακοποίησης. Επιπρόσθετα, οι δύο ηλικιακές ομάδες (18-34, 35 και άνω), στις οποίες είχε χωριστεί το δείγμα, δεν παρουσίασαν διαφορές ως προς την εκδήλωση του φόβου για τον σωματικό πόνο. Τα αποτελέσματα μπορούν να βρουν εφαρμογή στην ανάπτυξη στρατηγικών από τους ειδικούς υγείας, για την αντιμετώπιση του φόβου του πόνου.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 34 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α1)

Εξουθένωση, ανθεκτικότητα και επαγγέλματα υγείας

Προεδρείο: Δ. Θεοδοσιάκης

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η αποτελεσματικότητα μιας διαδικτυακής παρέμβασης Θετικής Ψυχολογίας σε επαγγελματίες υγείας με συμπτώματα κατάθλιψης, άγχους ή στρες και εργασιακής εξουθένωσης (burnout)

Ε. Αλεξίου¹, Α. Κοτσώνη & Α. Σταλίκας²

¹Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η παρούσα μελέτη είχε ως στόχο να ελέγξει την αποτελεσματικότητα ενός προγράμματος διαδικτυακής παρέμβασης θετικής ψυχολογίας τριών εβδομάδων σε Έλληνες επαγγελματίες υγείας με συμπτώματα κατάθλιψης, άγχους ή/και στρες και αυξημένα επίπεδα επαγγελματικής εξουθένωσης (burnout). Το δείγμα αποτελούνταν από 38 συμμετέχοντες με ήπια, σοβαρά ή πολύ σοβαρά συμπτώματα κατάθλιψης, άγχους και στρες και μέτρια ή υψηλά επίπεδα επαγγελματικής εξουθένωσης, οι οποίοι τυχαιοποιήθηκαν είτε στην ομάδα παρέμβασης (N = 19), είτε στην ενεργό ομάδα ελέγχου (N = 19). Στους συμμετέχοντες της ομάδας παρέμβασης δόθηκαν τρεις ασκήσεις θετικής ψυχολογίας, ενώ στους συμμετέχοντες της ομάδας ελέγχου δόθηκαν τρεις placebo ασκήσεις. Όλοι οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν τέσσερα ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς (Depression, Anxiety and Stress Scale, Maslach Burnout Inventory, Satisfaction with Life Scale, Positive and Negative Affect Scale) στην αρχή και στο τέλος της διαδικτυακής παρέμβασης. Για να βρεθούν οι διαφορές εντός των ομάδων πριν και μετά την παρέμβαση, χρησιμοποιήθηκε η στατιστική ανάλυση paired t-test. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η ομάδα παρέμβασης σημείωσε στατιστικά σημαντική μείωση στα συμπτώματα κατάθλιψης, άγχους, στρες και συναισθηματικής εξάντλησης, καθώς και αύξηση στα επίπεδα ικανοποίησης από τη ζωή, σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου που δεν παρουσίασε αλλαγή σε καμία από τις μεταβλητές. Τα ευρήματα αυτά υποδηλώνουν ότι μία τέτοια παρέμβαση θετικής ψυχολογίας θα μπορούσε να βοηθήσει τους επαγγελματίες υγείας να διαχειρίζονται τις δυσκολίες τους πιο αποτελεσματικά.

Σύνδρομο εξουθένωσης και αίσθηση συνεκτικότητας σε προσωπικό δομών μακροχρόνιας φροντίδας ηλικιωμένων στη πανδημία του κορονοϊού

Α. Ντούφας & Β. Σαπούνα

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να ανιχνεύσει πώς οι εργαζόμενοι σε δομές μακροχρόνιας φροντίδας ηλικιωμένων κατά την περίοδο της πανδημίας βιώνουν τις συνθήκες που επικρατούν στον χώρο εργασίας τους, και ειδικότερα στις τρεις υποκλίμακες της εξουθένωσης επαγγελματική, προσωπική, σχετιζόμενη με την επαφή με τους ηλικιωμένους και την αίσθηση συνεκτικότητας. Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας έδειξε ότι δεν υπάρχουν αντίστοιχες μελέτες. Το δείγμα της έρευνας συγκροτήθηκε από 51 μέλη προσωπικού δομών μακροχρόνιας φροντίδας ηλικιωμένων. Μέσο συλλογής δεδομένων αποτέλεσε το ερωτηματολόγιο, το πρώτο μέρος του οποίου περιλάμβανε δημογραφικά στοιχεία και το δεύτερο μέρος περιλάμβανε: α) την ελληνική έκδοση του ερωτηματολογίου εξουθένωσης της Κοπεγχάγης (The Copenhagen Burnout Inventory; Kristensen et al., 2005) και β) την ελληνική έκδοση της κλίμακας

αίσθησης συνεκτικότητας (The Sense of Coherence Scale; Antonovsky, 1993). Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η πλειοψηφία του δείγματος (58.8%) εμφάνισε προσωπική εξουθένωση, το ένα τρίτο περίπου (29.4%) εμφάνισε επαγγελματική εξουθένωση, ενώ το 19.6% εμφάνισε εξουθένωση στην υποκλίμακα σχετιζόμενη με τη συναναστροφή με τους ηλικιωμένους. Στατιστικά σημαντική διαφορά παρατηρήθηκε στην υποκλίμακα της προσωπικής εξουθένωσης στους συμμετέχοντες ηλικίας 40 έως 49 ετών, ενώ το ιατρονοσηλευτικό προσωπικό ($Mdn=57.14$) εμφάνισε αυξημένη επαγγελματική εξουθένωση συγκριτικά με τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας ($Mdn =35.71$) καθώς και το λοιπό προσωπικό ($Mdn =37.50$). Οι συνθήκες της πανδημίας φαίνεται να έχουν επηρεάσει το ιατρονοσηλευτικό προσωπικό σε δομές μακροχρόνιας φροντίδας ηλικιωμένων με τους μεγαλύτερους σε ηλικία συμμετέχοντες να δείχνουν μεγαλύτερη ανθεκτικότητα. Η ύπαρξη συνάφειας αρνητικής κατεύθυνσης μεταξύ εξουθένωσης και αίσθησης συνεκτικότητας επιβεβαιώθηκε. Τα ευρήματα τονίζουν την ανάγκη σχεδιασμού και εφαρμογής προγραμμάτων παρέμβασης με απώτερο στόχο την αύξηση της συνεκτικότητας και την μείωση του συνδρόμου εξουθένωσης.

Η σχέση της επαγγελματικής εξουθένωσης, της ενσυναίσθησης και έμμεσου τραύματος στους Έλληνες επαγγελματίες ψυχικής υγείας

Π. Νικόλτσιου¹ & Κ. Κουνενού²

¹Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ²Ανωτάτη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (ΑΣΠΑΙΤΕ)

Παρά το μεγάλο ενδιαφέρον για το σύνδρομο επαγγελματικής εξουθένωσης σε πλήθος επαγγελματιών, για τους επαγγελματίες ψυχικής υγείας υπάρχουν περιορισμένες μελέτες που εξετάζουν τις πτυχές της επαγγελματικής εξουθένωσης τους. Παράλληλα, πληθώρα ερευνητικού ενδιαφέροντος εστιάζεται στο αντικείμενο της ψυχολογικής/ψυχοθεραπευτικής παρέμβασης, διαδικασίας και σχέσης, αμελώντας το γεγονός ότι οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας πέρα από πηγή προσφοράς θεραπείας και υποστήριξης είναι και εργαζόμενοι. Και μάλιστα εργαζόμενοι που είναι πιθανό κατά καιρούς να νιώθουν σωματική και ψυχική εξάντληση από το έργο τους, οι οποίες επηρεάζουν πολλές πλευρές της προσωπικής και επαγγελματικής τους ζωής. Αυτή η εξάντληση φαίνεται να σχετίζεται τόσο με την ενσυναίσθητική τους ικανότητα όσο και με τα έμμεσα τραύματα που οι ίδιοι βιώνουν μέσα από την ψυχοθεραπευτική διαδικασία και τη σύνδεσή τους με τους θεραπευόμενους τους. Συνεπώς, η παρούσα ποσοτική έρευνα αποτελεί μια πανελλαδική έρευνα που προσπαθεί να εξετάσει αυτή την «ιδιαιτέρη» επαγγελματική ομάδα και κατά πόσο η επαγγελματική εξουθένωση, η ενσυναίσθηση, και το έμμεσο τραύμα σχετίζονται μεταξύ τους. Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τη σχέση μεταξύ της επαγγελματικής εξουθένωσης (Burnout), της ενσυναίσθησης (Empathy) και του έμμεσου τραύματος (Vicarious Trauma) στο χώρο εργασίας και συγκεκριμένα στους Επαγγελματίες Ψυχικής Υγείας στον Ελληνικό χώρο. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 214 επαγγελματίες ψυχικής υγείας που ασκούν ψυχοθεραπευτικό έργο. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν οι εξής κλίμακες: α) το ερωτηματολόγιο Jefferson Scale of Physician Empathy – HP Version, για τη μέτρηση της Ενσυναίσθησης, β) το ερωτηματολόγιο Counselor Burnout Inventory (CBI) για τη μέτρηση της επαγγελματικής εξουθένωσης, και γ) το ερωτηματολόγιο Vicarious Trauma Scale, για τη μέτρηση του έμμεσου τραύματος. Η στατιστική επεξεργασία των αποτελεσμάτων ανέδειξε την ισχυρή συσχέτιση μεταξύ των τριών μεταβλητών για τους Έλληνες επαγγελματίες ψυχικής υγείας. Τα αποτελέσματα συζητούνται σε σχέση με προτάσεις για την καλύτερη ενίσχυση και ενδυνάμωση των επαγγελματιών ψυχικής υγείας για την εκπόνηση του δύσκολου έργου τους.

Φροντίδα υγείας και επαγγελματική ικανοποίηση: ο ρόλος της συγχωρητικότητας, της ενσυναίσθησης και του νοήματος στη ζωή

Ε. Μποχωροπούλου¹, Α. Καλτσούδα^{2,3} & Γ.Α. Κουγιουμτζής^{3,4}

¹Εθνικό Κέντρο Αποκατάστασης, ²Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ³Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ⁴Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Εισαγωγή: Η διεθνής βιβλιογραφία έχει αναδείξει ορισμένες συνδέσεις ανάμεσα στην εργασιακή ευημερία ή και ικανοποίηση και σε θετικά ατομικά χαρακτηριστικά, όπως η ενσυναίσθηση, η συγχωρητικότητα και το νόημα στη ζωή. Η διερεύνηση των συγκεκριμένων χαρακτηριστικών σε επαγγελματικούς χώρους αυξημένων απαιτήσεων και ματαιώσεων, όπως είναι ο χώρος της υγείας, έχει ιδιαίτερη αξία. Σκοπός: Σε αυτό το πλαίσιο, σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να διερευνήσει τα επίπεδα επαγγελματικής ικανοποίησης σε σχέση με την ενσυναίσθηση, τη συγχωρητικότητα και το νόημα στη ζωή σε επαγγελματίες υγείας. Μέθοδος: Το δείγμα αποτέλεσαν 125 επαγγελματίες υγείας που εργάζονται σε δημόσιες δομές φυσικής ιατρικής και αποκατάστασης. Στους συμμετέχοντες χορηγήθηκε ένα ερωτηματολόγιο δημογραφικών και εργασιακών στοιχείων, η Κλίμακα Επαγγελματικής Ικανοποίησης της Μινεσότα, το Ερωτηματολόγιο Ενσυναίσθησης του Τορόντο, η Κλίμακα Heartland για τη Συγχώρηση και το Ερωτηματολόγιο Νοήματος Ζωής. Αποτελέσματα: Η πλειονότητα των συμμετεχόντων ήταν γυναίκες, κυρίως ιατροί και νοσηλευτές, με μέση ηλικία τα 46,02 ($\pm 8,5$) έτη και μέσο χρόνο εργασίας στον χώρο της αποκατάστασης τα 15,7 ($\pm 10,5$) έτη. Τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας με περισσότερα χρόνια εργασίας ανέφεραν υψηλότερα επίπεδα επαγγελματικής ικανοποίησης. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν τη συγχωρητικότητα και την παρουσία νοήματος στη ζωή ως στατιστικά σημαντικούς προγνωστικούς παράγοντες της επαγγελματικής ικανοποίησης, ενώ η συνεισφορά της ενσυναίσθησης στο μοντέλο ήταν στατιστικά μη σημαντική. Συμπεράσματα: Τα ευρήματα της παρούσας μελέτης σχολιάστηκαν στο πλαίσιο της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, συγκεκριμένων ερευνητικών περιορισμών αλλά και προοπτικών.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 35 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α4)**Ανάπτυξη αναγνωστικής ικανότητας**Προεδρείο: **Ι. Γρηγοράκης***Πανεπιστήμιο Κρήτης***Η αναγνωστική ικανότητα και η αυτοαντίληψη σε μαθητές Α', Β' και Γ' Δημοτικού**Μ. Καλαμαρά¹ & Π. Παναγιωτοπούλου²¹Εκπαιδευτήρια CGS, ²Πανεπιστήμιο Πατρών

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση της αναγνωστικής ικανότητας και της αυτοαντίληψης σε μαθητές Α', Β' και Γ' Δημοτικού. Το δείγμα αποτελείται από 206 μαθητές/τριες Α', Β' και Γ' Δημοτικού σε δημόσιο και ιδιωτικό σχολείο. Ερευνήθηκε η αναγνωστική ικανότητα ως ανώτερη γνωστική λειτουργία -αποκωδικοποίηση και κατανόηση- (Gough, & Tunmer, 1986) με το "Wechsler Intelligence Scale for Children Fifth Edition" (Wechsler, 2017) και η αυτοαντίληψη (Harter, & Pike, 1984) με το εργαλείο «Πώς αντιλαμβάνομαι τον εαυτό μου Ι» (Μακρή-Μπότσαρη, 2001). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η αποκωδικοποίηση λέξεων συσχετίζεται στατιστικώς σημαντικά με την αυτοαντίληψη για τις σχέσεις με τους συνομηλίκους. Επιπρόσθετα, η μέθοδος πολλαπλής παλινδρόμησης έδειξε ότι ο τύπος σχολείου επιδρά στην αποκωδικοποίηση αρνητικά και στην κατανόηση θετικά. Τα ευρήματα συζητούνται στο πλαίσιο της διεθνούς βιβλιογραφίας. Η θετική συσχέτιση της αυτοαντίληψης για τις σχέσεις με συνομηλίκους και της σχολικής επίδοσης, άρα και της αποκωδικοποίησης, παρατηρείται περισσότερο σε πολύ μικρές ηλικίες και έπειτα ξανά στην προεφηβεία (Shunk, & Rajares, 2002), ενώ ο τύπος σχολείου ως δείκτης κοινωνικοοικονομικού υπόβαθρου προβλέπει την αναγνωστική ικανότητα συνολικά (Peterson, & LLaudet, 2006). Η μερική συμφωνία στο τελευταίο εύρημα πιθανόν να αφορά στις περιοχές συλλογής του δείγματος και αποτελεί αφορμή για περαιτέρω έρευνα.

Η σχέση της πρώιμης συμπεριφοράς προσανατολισμού στο έργο με τη μάθηση της ανάγνωσης και της ορθογραφημένης γραφής: Μία διαχρονική μελέτη από το νηπιαγωγείο στη Β' τάξη

Ι. Γρηγοράκης & Γ. Μανωλίτσας

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Κατά τη διάρκεια των μαθησιακών δραστηριοτήτων, οι συμπεριφορικά εμπλεκόμενοι μαθητές επιδεικνύουν προσοχή στο μαθησιακό έργο, έντονη προσπάθεια και διαρκή επιμονή στην ολοκλήρωσή του. Σκοπός αυτής της διαχρονικής έρευνας ήταν να εξετάσει εάν η πρώιμη συμπεριφορά προσανατολισμού στο έργο κατά τη φοίτηση των παιδιών στο νηπιαγωγείο μπορεί να συνδέεται με τις μεταγενέστερες επιδόσεις τους στην ανάγνωση και την ορθογραφημένη γραφή στην Α' τάξη και στη Β' τάξη δημοτικού. Στην έρευνα συμμετείχαν διακόσιοι δεκαπέντε μαθητές, οι οποίοι αξιολογήθηκαν κατά τη φοίτησή τους στο νηπιαγωγείο σε ποικίλες γνωστικές και γλωσσικές δεξιότητες που συνδέονται με τη μάθηση του γραπτού λόγου: μη λεκτική νοημοσύνη, γλωσσική νοητική ικανότητα, λεξιλόγιο, βραχύχρονη μνήμη, γνώση του ήχου των γραμμάτων, ταχεία κατονομασία οπτικών ερεθισμάτων, φωνολογική επίγνωση και μορφολογική επίγνωση. Παράλληλα, οι εκπαιδευτικοί στο νηπιαγωγείο κλήθηκαν να αξιολογήσουν τη συμπεριφορά του κάθε παιδιού κατά την εκτέλεση ενός έργου με τη χρήση κλίμακας τύπου Likert. Στο τέλος της Α' τάξης και της Β' τάξης οι μαθητές αξιολογήθηκαν, επίσης, ως προς την ευχέρεια ανάγνωσης λέξεων, την αναγνωστική κατανόηση και την ορθογραφημένη γραφή κλιτικών επιθημάτων. Τα αποτελέσματα των ιεραρχικών παλινδρομικών αναλύσεων έδειξαν ότι η πρώιμη συμπεριφορά προσανατολισμού στο έργο είχε μία ανεξάρτητη συμβολή στην αναγνωστική κατανόηση και την ορθογραφημένη γραφή στην Α' τάξη καθώς επίσης και στην αναγνωστική κατανόηση στη Β' τάξη. Η συμβολή αυτή παρέμεινε σημαντική και μετά τον έλεγχο της επίδρασης όλων των μεταβλητών ελέγχου που προέκυψαν από τις μετρήσεις στο νηπιαγωγείο. Συνολικά, τα ευρήματα αυτά υπογραμμίζουν τη σημασία της συμπεριφοράς προσανατολισμού στο έργο για τη μάθηση του γραπτού λόγου και αναδεικνύουν την αναγκαιότητα σχεδιασμού και ανάπτυξης εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων στην προσχολική εκπαίδευση που προσφέρουν κίνητρα στους μαθητές και ενισχύουν την εσωτερική παρώθηση.

Πρακτικές για τη διδασκαλία των στρατηγικών κατανόησης: Ένα πρόγραμμα παρέμβασης για παιδιά προσχολικής ηλικίας

Ε. Χλαπάνα

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η ενίσχυση της κατανόησης κατά τη διάρκεια της προσχολικής ηλικίας είναι σημαντική για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων γραμματισμού των μικρών παιδιών και τη μετέπειτα σχολική τους επίδοση. Η ανάπτυξη των απαραίτητων γνωστικών στρατηγικών κρίνεται πολύ σημαντική ώστε οι ακροατές ή οι αναγνώστες ενός προφορικού ή γραπτού κειμένου να μπορούν να αναγνωρίζουν και να αντιμετωπίζουν επιτυχώς τις δυσκολίες που συναντούν κατά την επεξεργασία των πληροφοριών. Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να αξιολογήσει την επίδραση ενός προγράμματος παρέμβασης που στοχεύει στην ανάπτυξη των βασικών στρατηγικών κατανόησης από παιδιά προσχολικής ηλικίας. Το δείγμα αποτελούνταν από 14 παιδιά ηλικίας 4 έως 6 ετών, τα οποία φοιτούσαν σε μία τάξη ενός

δημόσιου νηπιαγωγείου που βρίσκεται σε αγροτική περιοχή της Κρήτης. Τα παιδιά συμμετείχαν σε δραστηριότητες για να αναπτύξουν στρατηγικές που είναι σημαντικές για την κατανόηση. Για το σκοπό αυτό, η νηπιαγωγός της τάξης εκπαιδεύτηκε: (α) να εφαρμόζει τη διαλογική ανάγνωση με έμφαση στην εφαρμογή τεχνικών άμεσης διδασκαλίας που ενισχύουν την εκμάθηση λεξιλογίου και την ανάπτυξη βασικών στρατηγικών κατανόησης, όπως η ενεργοποίηση προγενέστερης γνώσης, η αυτο-παρακολούθηση (self-monitoring), η συναγωγή συμπερασμάτων και η οπτικοποίηση, και (β) να διεξάγει δραστηριότητες μετά την ανάγνωση που στοχεύουν στο να βοηθήσουν τα μικρά παιδιά να βελτιώσουν τις γνώσεις τους για τα στοιχεία της δομής της ιστορίας και τις δεξιότητές τους όσον αφορά στη διατύπωση ερωτήσεων και στην αναδίγηση της ιστορίας. Οι συνεδρίες ανάγνωσης μαγνητοφωνήθηκαν, απομαγνητοφωνήθηκαν και αναλύθηκαν μέσω της τεχνικής της ανάλυσης περιεχομένου για να περιγραφεί οποιαδήποτε πιθανή εξέλιξη στις δεξιότητες κατανόησης των παιδιών. Τα αποτελέσματα παρέχουν ενδείξεις για την ανταπόκριση των παιδιών στο υλοποιούμενο πρόγραμμα, καθώς και τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν στη συναγωγή του νοήματος του κειμένου και στη βελτίωση των στοχευμένων στρατηγικών κατανόησης.

Πειραματική αξιολόγηση της αυτοαποτελεσματικότητας του εκπαιδευτικού στη διδασκαλία της ανάγνωσης με την αξιοποίηση θεατροπαιδαγωγικών μεθόδων

Κ. Μαστροθανάσης¹, Μ. Κλαδάκη¹ & Σ. Παπαδόπουλος²

¹Πανεπιστήμιο Αιγαίου, ²Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Οι πεποιθήσεις του εκπαιδευτικού σχετικά με τη διδακτική αποτελεσματικότητα επηρεάζουν την εκπαιδευτική δράση και τη διδακτική απόδοσή του, ως επαγγελματία και ταυτόχρονα συνδέονται με τα αναπτυξιακά και μαθησιακά επιτεύγματα των μαθητών. Η παρούσα ποσοτική μελέτη είναι μεταξύ εκείνων οι οποίες, με την αξιοποίηση θεατροπαιδαγωγικών μεθόδων, εξετάζουν τον τρόπο διαμόρφωσης των αντιλήψεων αυτεπάρκειας των εκπαιδευτικών και τη συνακόλουθη ανάπτυξη της αυτοαντίληψης των δεξιοτήτων τους. Ειδικότερα, παρουσιάζει την επίδραση δύο θεατροπαιδαγωγικών μεθόδων στην αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού στη διδασκαλία της ανάγνωσης (drama-based instruction). Η μελέτη αφορά 204 εκπαιδευτικούς δ', ε' και στ' τάξης δημοτικού σχολείου, σε όλο το εύρος της ελληνικής επικράτειας. Ο πειραματικός σχεδιασμός αφορούσε αρχικά προμέτρηση της διδακτικής αυτοαποτελεσματικότητας με σταθμισμένη κλίμακα, αξιοποίηση ειδικών διδακτικών μεθόδων για χρονικό διάστημα οκτώ (8) εβδομάδων στην τάξη, από τρεις διακριτές τυχαιοποιημένες ομάδες και κατόπιν μεταμέτρηση. Από τα ευρήματα της μελέτης διαπιστώθηκε ότι οι θεατροπαιδαγωγικές μέθοδοι: α. θέατρο αναγνώστων (readers theatre) και β. δραματοποιημένη αφήγηση (story theatre) επέδρασαν σημαντικά στη βελτίωση των επιπέδων αυτοαποτελεσματικότητας, στο πλαίσιο διδασκαλίας της ανάγνωσης, σε αντίθεση με τη συμβατική διδασκαλία, η οποία λίγο συνέβαλε στη διαφοροποίηση των πεποιθήσεων αποτελεσματικότητας.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 26 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β1)

Ψυχολογικές παρεμβάσεις και Αποκατάσταση σε Χρόνια Νοσήματα

Οργανωτές / Πρόεδροι: Χ. Ρούτσι¹ & Π. Κορδούτσης²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Συζητητής: Λ. Καρατζάνος

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι ασθενείς με καρδιαγγειακά και άλλα χρόνια νοσήματα χαρακτηρίζονται, μεταξύ άλλων, από μειωμένη ποιότητα ζωής. Τα (ολοκληρωμένα και διεπιστημονικά) προγράμματα Αποκατάστασης αποσκοπούν στην υποστήριξη της φυσικής, ψυχολογικής, και κοινωνικής κατάστασης των ασθενών και εν γένει της ποιότητας ζωής τους. Βασική συνιστώσα αυτών των προγραμμάτων αποτελούν και οι ψυχολογικές παρεμβάσεις. Σκοπός του συμποσίου είναι να παρουσιαστούν διαφορετικές εκφάνσεις αυτών των παρεμβάσεων. Συνοπτικά, θα παρουσιαστούν προβλεπτικοί παράγοντες ψυχικής υγείας και συμπεριφοριστικές παρεμβάσεις με θετική ενίσχυση σε ασθενείς με καρδιακή ανεπάρκεια, παρεμβάσεις για σεξουαλική αποκατάσταση σε καρδιοαγγειακά νοσήματα, και η χρήση της εικονικής πραγματικότητας ως μέσο νοητικής αποκατάστασης.

Αποκατάσταση και ψυχολογικές παρεμβάσεις σε χρόνια καρδιακή ανεπάρκεια

Α. Πίζγα & Λ. Καρατζάνος

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τα καρδιαγγειακά νοσήματα συγκαταλέγονται στις χρόνιες νόσους με ιδιαίτερα επιβαρυντική επίδραση στη ψυχική υγεία και ποιότητα ζωής των ασθενών. Οι ασθενείς με καρδιαγγειακά νοσήματα έχουν τουλάχιστον διπλάσιες πιθανότητες να εμφανίσουν διαταραχές διάθεσης και ύπνου και μεγαλύτερες πιθανότητες να παραιτηθούν από τη θεραπεία. Αν και η έννοια της Αποκατάστασης περιλαμβάνει, συμπεριφορικές και ψυχοκοινωνικές παρεμβάσεις, η αποτελεσματικότητα των βέλτιστων παρεμβάσεων τελεί υπό διερεύνηση. Η κατανόηση των ψυχολογικών χαρακτηριστικών των ασθενών με χρόνια νόσο αλλά και οι ψυχοκοινωνικές παράμετροι που εμπλέκονται στην πρόγνωση αλλά και θεραπευτική προσκόλληση τους μπορεί να εμπλουτίσει την αποκατάσταση με αποτελεσματικές θεραπευτικές

επιλογές. Πρόσφατη μελέτη του εργαστηρίου μας που περιέλαβε, πέραν της άσκησης, θετική ενίσχυση, ψυχοεκπαίδευση και διαχείριση άγχους στην αποκατάσταση αναδεικνύει τη σημασία της ένταξης προγραμμάτων ψυχοκοινωνικής υποστήριξης στην υγεία. Επιπλέον παρουσιάζουμε ερευνητικά δεδομένα για τη σχέση των ψυχοπαιστικών γεγονότων ζωής με το στρες και τη μειωμένη ικανοποίηση από τη ζωή. Αυτά τα δεδομένα συνολικά μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για την ενίσχυση, κλινικά και ερευνητικά, των συμπεριφοριστικών παρεμβάσεων που αποσκοπούν σε αλλαγή του τρόπου ζωής και βελτίωση κλινικών και ψυχοκοινωνικών δεικτών υγείας σε ασθενείς με καρδιακή ανεπάρκεια και εν γένει καρδιολογικά νοσήματα.

Εικονική πραγματικότητα στη νοτική αποκατάσταση

Α. Δεσπότη¹, Α. Καρατζάνος¹, Ε. Πατσάκη¹, Δ. Τζούμης¹, Γ. Ρούσσου¹, Ν. Λεβεντάκης¹, Α. Παπαθανασίου², Ν. Δημητριάδη² & Σ. Νανάς¹

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Οι καρδιαγγειακές παθήσεις μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά την σεξουαλική υγεία και λειτουργία με ποικίλους τρόπους. Η φαρμακευτική αγωγή για την υπέρταση συχνά έχει παρενέργειες στην στύση. Σωματικά συμπτώματα όπως η κόπωση, η δύσπνοια, ο πόνος στο στήθος, η στυτική δυσλειτουργία και η ελλιπής λίπανση του κόλπου μπορούν να δυσκολέψουν την σεξουαλική επαφή. Επιπλέον, οι καρδιολογικοί ασθενείς και οι σύντροφοί τους μπορεί να αγχώνονται ή ακόμα και να φοβούνται την σεξουαλική δραστηριότητα. Παρόλο που η σεξουαλική λειτουργία και η πιθανή σχετιζόμενη σεξουαλική δυσλειτουργία ύστερα από ένα καρδιαγγειακό σύμβαμα, απασχολούν τους καρδιολογικούς ασθενείς και τους συντρόφους τους συχνά, υποεκτιμούνται στη διαδικασία της αποκατάστασης. Και ενώ, η αξιολόγηση της σεξουαλικής λειτουργίας μετά από ένα καρδιαγγειακό συμβάν είναι ένα σημαντικό μέρος της ολιστικής φροντίδας των καρδιολογικών ασθενών συχνά δεν περιέχεται στα προγράμματα αποκατάστασης και οι επαγγελματίες υγείας που συμμετέχουν στη διαχείριση αυτών των ασθενών αν και χρειάζεται να αντιμετωπίσουν αυτό το ζήτημα, σε αρκετές περιπτώσεις μπορεί να είναι απρόθυμοι να το πράξουν. Ορισμένοι καρδιολογικοί ασθενείς ενδέχεται να χρειάζονται συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με τη σεξουαλική τους λειτουργία ύστερα από ένα καρδιολογικό επεισόδιο καθώς επίσης και σαφείς τεχνικές για την αντιμετώπιση των σεξουαλικών τους προβλημάτων. Ένα εργαλείο που μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι πάροχοι υγειονομικής περίθαλψης για να ξεκινήσουν συζητήσεις σχετικά με τη σεξουαλικότητα με τους ασθενείς και τους συντρόφους τους είναι το μοντέλο PLISSIT. Το PLISSIT είναι ακρωνύμιο για την άδεια (permission), τις περιορισμένες πληροφορίες (limited information), τη συγκεκριμένες προτάσεις (Specific Suggestions) και την εντατική θεραπεία (Intensive Therapy). Είναι ένα κλιμακωτό μοντέλο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την έναρξη συζητήσεων σχετικά με τη σεξουαλικότητα, την παροχή πληροφοριών και συγκεκριμένων προτάσεων για διαχείριση των δυσκολιών μέσα από εντατική θεραπεία με τεχνικές ή συμβουλευτική ανάλογα με την περίπτωση.

Σεξουαλική αποκατάσταση σε ασθενείς με καρδιαγγειακά συμβάματα

Μ. Τζίτζικα & Π. Κορδούτσης

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Οι καρδιαγγειακές παθήσεις μπορούν να επηρεάσουν αρνητικά την σεξουαλική υγεία και λειτουργία με ποικίλους τρόπους. Η φαρμακευτική αγωγή για την υπέρταση συχνά έχει παρενέργειες στην στύση. Σωματικά συμπτώματα όπως η κόπωση, η δύσπνοια, ο πόνος στο στήθος, η στυτική δυσλειτουργία και η ελλιπής λίπανση του κόλπου μπορούν να δυσκολέψουν την σεξουαλική επαφή. Επιπλέον, οι καρδιολογικοί ασθενείς και οι σύντροφοί τους μπορεί να αγχώνονται ή ακόμα και να φοβούνται την σεξουαλική δραστηριότητα.

Παρόλο που η σεξουαλική λειτουργία και η πιθανή σχετιζόμενη σεξουαλική δυσλειτουργία ύστερα από ένα καρδιαγγειακό σύμβαμα, απασχολούν τους καρδιολογικούς ασθενείς και τους συντρόφους τους συχνά, υποεκτιμούνται στη διαδικασία της αποκατάστασης. Και ενώ, η αξιολόγηση της σεξουαλικής λειτουργίας μετά από ένα καρδιαγγειακό συμβάν είναι ένα σημαντικό μέρος της ολιστικής φροντίδας των καρδιολογικών ασθενών συχνά δεν περιέχεται στα προγράμματα αποκατάστασης και οι επαγγελματίες υγείας που συμμετέχουν στη διαχείριση αυτών των ασθενών αν και χρειάζεται να αντιμετωπίσουν αυτό το ζήτημα, σε αρκετές περιπτώσεις μπορεί να είναι απρόθυμοι να το πράξουν.

Ορισμένοι καρδιολογικοί ασθενείς ενδέχεται να χρειάζονται συγκεκριμένες πληροφορίες σχετικά με τη σεξουαλική τους λειτουργία ύστερα από ένα καρδιολογικό επεισόδιο καθώς επίσης και σαφείς τεχνικές για την αντιμετώπιση των σεξουαλικών τους προβλημάτων. Ένα εργαλείο που μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι πάροχοι υγειονομικής περίθαλψης για να ξεκινήσουν συζητήσεις σχετικά με τη σεξουαλικότητα με τους ασθενείς και τους συντρόφους τους είναι το μοντέλο PLISSIT. Το PLISSIT είναι ακρωνύμιο για την άδεια (permission), τις περιορισμένες πληροφορίες (limited information), τη συγκεκριμένες προτάσεις (Specific Suggestions) και την εντατική θεραπεία (Intensive Therapy). Είναι ένα κλιμακωτό μοντέλο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την έναρξη συζητήσεων σχετικά με τη σεξουαλικότητα, την παροχή πληροφοριών και συγκεκριμένων προτάσεων για διαχείριση των δυσκολιών μέσα από εντατική θεραπεία με τεχνικές ή συμβουλευτική ανάλογα με την περίπτωση.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 36 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β3)

Ψυχομετρία, νέα εργαλεία για νέα φαινόμενα σε νέα πλαίσια

Προεδρείο: **Z. Μπαμπλέκου**

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Απαντώνται όλα με τον ίδιο τρόπο; Αξιολόγηση των ψυχομετρικών ιδιοτήτων δύο προσαρμοσμένων κλιμάκων για τον εθισμό στους ιστότοπους κοινωνικής δικτύωσης με Item Response Theory (IRT)

E. M. Μητροπούλου, X. Θωμαδάκης & M. Καραγιάννη

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η χρήση ιστότοπων κοινωνικής δικτύωσης (social media) έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια. Περισσότερα από ένα δισεκατομμύριο άτομα παγκοσμίως χρησιμοποιούν μία ή περισσότερες από αυτές τις υπηρεσίες καθημερινά. Οι ιστότοποι είναι εικονικές κοινότητες όπου οι χρήστες μπορούν να δημιουργήσουν το προσωπικό τους προφίλ και να το κάνουν διαθέσιμο στο ευρύ κοινό, να αλληλεπιδράσουν με πραγματικούς φίλους και να γνωρίσουν νέα άτομα, βάσει κοινών ενδιαφερόντων. Παρά τα οφέλη τους στην καθημερινή ζωή (π.χ. κοινωνική αλληλεπίδραση, ενίσχυση μάρκετινγκ, επεξεργασία πληροφοριών κ.λπ.), η παρατεταμένη χρήση ιστότοπων επιφέρει αρνητικές συνέπειες στο άτομο, οι οποίες παρομοιάζονται με τις συμπεριφορές εθισμού. Δύο από τα πιο γνωστά και ευρέως χρησιμοποιούμενα εργαλεία, το Social Media Disorder Scale (SMDS) και το Bergen Social Media Addiction Scale (BSMAS) τίθενται υπό αξιολόγηση για τα ψυχομετρικά τους χαρακτηριστικά με την Item Response Theory (IRT). Περισσότεροι από 400 ενήλικες από διαφορετικά μέρη της Ελλάδας συμπλήρωσαν τις προσαρμοσμένες εκδοχές των δύο εργαλείων, συνδυαστικά με άλλα ψυχομετρικά εργαλεία που αξιολογούν την ψυχική υγεία και την κοινωνική κινητοποίηση. Για την αξιολόγηση του τρόπου απόκρισης στα τεστ, εφαρμόστηκαν δύο διαφορετικά IRT μοντέλα: α) το dominance, όπου η πιθανότητα απόκρισης σε ένα στοιχείο αυξάνεται καθώς αυξάνεται η ικανότητα/συμπεριφορά του ατόμου και η γραφική αναπαράσταση της καμπύλης χαρακτηριστικών του στοιχείου ακολουθεί γραμμική πορεία και β) το unfolding, σύμφωνα με το οποίο η πιθανότητα απόκρισης σε ένα στοιχείο προβλέπεται μόνο εάν τα χαρακτηριστικά του στοιχείου και η ικανότητα του ατόμου είναι στα ίδια επίπεδα. Η γραφική αναπαράσταση του unfolding μοντέλου έχει το σχήμα 'καμπάνας', δηλαδή δεν ακολουθεί τη λογική της γραμμικής σχέσης μεταξύ στοιχείου και ατόμου. Επιπλέον εξετάζεται η συγκλίνουσα, αποκλίνουσα και συγχρονική εγκυρότητα των δύο κλιμάκων, ενώ παρουσιάζεται και η συνεισφορά των αποτελεσμάτων σε πρακτικό και θεωρητικό επίπεδο.

Ψυχομετρική Αξιολόγηση της Κλίμακας Internet Addiction Test (IAT)

E. Σουμελίδου¹ & P. Αρμάος^{2,3}

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²ΚΕΘΕΑ, ³Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Παρά τα οφέλη που ενδέχεται να υπάρχουν μέσα από τη χρήση του διαδικτύου, τα τελευταία 20 και πλέον χρόνια έχει παρατηρηθεί το φαινόμενο εξάρτησης από το διαδίκτυο. Ο εθισμός στο διαδίκτυο περιγράφεται ως η παθολογική ή προβληματική χρήση του διαδικτύου και πρόκειται για ένα μοτίβο υπερβολικής/καταναγκαστικής χρήσης του διαδικτύου που προκαλεί αγωνία (distress) ή/και ελλείμματα. Προκειμένου να μελετηθεί το συγκεκριμένο φαινόμενο, έχει δημιουργηθεί μια πληθώρα ψυχομετρικών εργαλείων που αξιολογούν την εξάρτηση από το διαδίκτυο. Η συγκεκριμένη μελέτη έχει ως στόχο την αξιολόγηση των ψυχομετρικών χαρακτηριστικών της κλίμακας Internet Addiction Test που κατασκευάστηκε από την Kimberly Young (1989) και έχει προσαρμοστεί στα ελληνικά. Η χορήγηση έγινε σε δείγμα 144 ατόμων, φοιτητών οποιασδήποτε βαθμίδας. Χρησιμοποιήθηκε η Διερευνητική Ανάλυση Παραγόντων για τον καθορισμό της παραγοντικής δομής του εργαλείου. Ελέγχθηκε η εγκυρότητα περιεχομένου μέσω της Επιβεβαιωτικής Ανάλυσης Παραγόντων, η εγκυρότητα εννοιολογικής κατασκευής (συγκλίνουσα/αποκλίνουσα), η συγχρονική εγκυρότητα, η εγκυρότητα προσώπου και η αξιοπιστία εσωτερικής συνοχής. Επίσης, γίνεται λόγος για διάφορους κοινωνικούς και δημογραφικούς παράγοντες, όπως και για τις ώρες που απασχολούνται οι συμμετέχοντες σε διάφορες δραστηριότητες εντός διαδικτύου αλλά και πώς οι συγκεκριμένοι παράγοντες μπορεί να επηρεάσουν την εξάρτηση από το διαδίκτυο. Τα ευρήματα αποδεικνύουν ότι η IAT είναι ένα έγκυρο και αξιόπιστο μονοπαραγοντικό εργαλείο για την αξιολόγηση της εξάρτησης από το διαδίκτυο σε Έλληνες φοιτητές, όπως φαίνεται από τις ψυχομετρικές του ιδιότητες. Ωστόσο, τα παρόντα ευρήματα υποδηλώνουν επίσης την ανάγκη αναθεώρησης κάποιων στοιχείων της κλίμακας. Η παρούσα μελέτη επιβεβαιώνει την εγκυρότητα και την αξιοπιστία της IAT στον ελληνικό πληθυσμό και παράλληλα συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση των βασικών πτυχών του εθισμού στο διαδίκτυο, καθώς πολλοί επαγγελματίες υγείας αρχίζουν να αντιλαμβάνονται ότι η υπερβολική χρήση του διαδικτύου ενδέχεται να αποτελεί ουσιαστικό κίνδυνο για ορισμένα άτομα.

Αξιολόγηση μη-λεκτικής νοημοσύνης- Ψυχομετρικές ιδιότητες της Ελληνικής έκδοσης του GAMA (General Ability Measure for Adults)

A. Μπάρδος¹, Ζ. Μπαμπλέκου²

¹EduMetrisis, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η αξιολόγηση της νοημοσύνης ατόμων με διαφορετικό γλωσσικό υπόβαθρο αποτελεί πρόκληση για τους ψυχολόγους για πάνω από έναν αιώνα. Κατά τη διάρκεια του πρώτου παγκοσμίου πολέμου οι αμερικανικές ένοπλες δυνάμεις είχαν ανάγκη για την αξιολόγηση της γνωστικής ικανότητας των νεοσύλλεκτων τους, καθώς πολλοί από αυτούς ήταν είτε μη αγγλόφωνοι μετανάστες, είτε άτομα με ελάχιστη ή καθόλου επίσημη εκπαίδευση. Οι μη λεκτικές δοκιμασίες νοημοσύνης εκπλήρωσαν αυτή την ανάγκη αξιολόγησης, καθώς περιορίστηκαν σε μη προφορικές οδηγίες, δεν απαιτούσαν προφορικές εκφραστικές δεξιότητες ή εκπλήρωσή κάποιου βαθμού επίσημης εκπαίδευσης. Λόγω της ευκολίας μετακίνησης του πληθυσμού ανά τον κόσμο, οι ψυχολόγοι εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν σήμερα παρόμοια ζητήματα όσον αφορά την αξιολόγηση της γνωστικής ικανότητας των ατόμων ηλικίας 18 και άνω που είναι γλωσσικά διαφορετικά από την μητρική τους γλώσσα. Στην Ελλάδα η σύνθεση του πληθυσμού έχει αλλάξει τις τελευταίες δεκαετίες με άτομα από πολλά και διάφορα γλωσσικά υπόβαθρα και εθνικότητες. Σε αυτή την παρουσίαση θα περιγράψω με τις ψυχομετρικές ιδιότητες ενός νέου μη λεκτικού τεστ με μακρά ιστορία που υιοθετήθηκε από τις Ηνωμένες Πολιτείες, το GAMA (General Ability Measure for Adults) των Naglieri & Bardos (1997). Η παρουσίαση θα περιλαμβάνει μελέτες επικύρωσης, όπως την πιστότητα της κλίμακας, σχέσεις με άλλες δοκιμές νοημοσύνης, και διαπολιτισμικές συγκρίσεις αμερικανικών και ελληνικών δειγμάτων (e.g. bias studies of differential item functioning-DIF).

Η σκοτεινή πλευρά του εαυτού: Παραγοντική Δομή και Ψυχομετρικά Χαρακτηριστικά του Μεταφρασμένου Ελληνικού Ερωτηματολογίου «3D-Factor Personality»

Χ. Θωμαδάκης¹, Ε. Μ. Μητροπούλου¹, Σ. Θεοδώρου² & Γ. Μπούμπη²

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι σύγχρονοι ρυθμοί της ζωής ορίζουν σε καθημερινή βάση τη λήψη αμέτρητων αποφάσεων σε προσωπικό, συναισθηματικό και εργασιακό/εκπαιδευτικό επίπεδο. Το επιστημονικό ενδιαφέρον έχει μέχρι σήμερα επικεντρωθεί, κυρίως, στην ανάλυση των ηθικών και δεοντολογικών συμπεριφορών που επιτρέπουν στο άτομο να φέρεται σύμφωνα με τα αποδεκτά κοινωνικά πλαίσια της εποχής. Ωστόσο, η ηθικά, δεοντολογικά και κοινωνικά αμφισβητήσιμη συμπεριφορά είναι μέρος της καθημερινής ζωής και συνδέεται με ανταγωνιστικές, κοινωνικά εναντιωματικές και κακόβουλες συμπεριφορές. Το εννοιολογικό μοντέλο του Σκοτεινού Παράγοντα της Προσωπικότητας (D-Factor) αποτελεί μια θεωρητική προσέγγιση για την ανάδειξη των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και καθορίζει ποια είναι τα σκοτεινά χαρακτηριστικά και πως συνδέονται μεταξύ τους, δηλαδή ο κοινός πυρήνας τους. Επιστημονικές μελέτες σε παγκόσμιο επίπεδο έχουν αναδείξει 9 διαστάσεις για τον σκοτεινό παράγοντα της προσωπικότητας, κάθε μια από τις οποίες έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά. Η ψυχομετρική αξιολόγηση του Σκοτεινού Παράγοντα της Προσωπικότητας γίνεται με το ερωτηματολόγιο αυτό-αναφοράς D-Factor, το οποίο έχει προσαρμοστεί σε τουλάχιστον 11 χώρες μέχρι σήμερα. Η παρούσα μελέτη πραγματοποιείται την απόδοση και την προσαρμογή του συγκεκριμένου εργαλείου στην Ελληνική γλώσσα. Ένα δείγμα ενηλίκων (N = 7000) συμπλήρωσαν το μεταφρασμένο ελληνικό ερωτηματολόγιο του Σκοτεινού Παράγοντα. Μια σειρά από ψυχομετρικές αναλύσεις, όπως Ανάλυση Παραγόντων (Factor Analysis), Διερευνητική Ανάλυση Δομικών Εξισώσεων (Exploratory Structural Equation Modelling-ESEM), μελέτες αξιοπιστίας και εγκυρότητας (validity, reliability) καθώς και αναλύσεις μετρικής ισοδυναμίας (Measurement Invariance - M.I.) επιβεβαιώνουν τη διαπολιτισμική δομή του ερωτηματολογίου και τις ψυχομετρικές του ιδιότητες στον ελληνικό πληθυσμό. Τα αποτελέσματα της μελέτης επιβεβαιώνουν το δομικό μοντέλο των 9 παραγόντων του Σκοτεινού Παράγοντα της Προσωπικότητας και τεκμηριώνουν τις ψυχομετρικές ιδιότητες του προσαρμοσμένου εργαλείου. Το Ελληνικό D-Factor είναι ένα αξιόπιστο και έγκυρο εργαλείο για την αξιολόγηση των σκοτεινών διαστάσεων της προσωπικότητας ενηλίκων, η χρήση του οποίου ενδείκνυται σε διάφορα πλαίσια διερεύνησης και αξιολόγησης της προσωπικότητας (π.χ., κλινικό, παραβατικό πληθυσμοί).

Αξιολόγηση στίγματος σε άτομα με σακχαρώδη διαβήτη τύπου 1: Ψυχομετρικές ιδιότητες της κλίμακας diabetes stigma assessment scale-1 (DSAS-1) στα Ελληνικά

Ε. Μπενιουδάκης^{1,2}, Α. Καλαϊτζάκη³, Ε. Καρλάφτη², Μ. Α. Κάλπου⁴, Χ. Σαββόπουλος² & Τ. Διδάγγελος²

¹Ψυχιατρική Κλινική Γενικού Νοσοκομείου Χανίων, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ³Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο, ⁴Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο Σακχαρώδης Διαβήτης τύπου 1 (ΣΔ1) είναι μία από τις πιο συχνές χρόνιες παθήσεις που επηρεάζουν τα παιδιά και τους έφηβους. Η καθημερινή διαχείριση του ΣΔ1 απαιτεί συνεχή ινσουλινοθεραπεία, καθώς και την αναπόφευκτη προσαρμογή των καθημερινών δραστηριοτήτων των πασχόντων σύμφωνα με τον γλυκαιμικό έλεγχο, γεγονός που επιδρά στο στίγμα που βιώνουν. Τα άτομα με ΣΔ1 έχει αποδειχθεί ότι βιώνουν υψηλό ποσοστό αισθήματος κοινωνικής διάκρισης και στίγματος, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει σε συναισθηματική δυσφορία και να λειτουργήσει ως εμπόδιο στην αναζήτηση βοήθειας. Σε αυτή την εργασία παρουσιάζονται οι βασικές ψυχομετρικές ιδιότητες της ελληνικής μετάφρασης του ερωτηματολογίου Diabetes Stigma Assessment Scale-1 (DSAS-1) το οποίο αξιολογεί το στίγμα σε άτομα που πάσχουν από ΣΔ1. Τη μετάφραση του ερωτηματολογίου ακολούθησε η διαδικασία της

αξιολόγησης των ψυχομετρικών της ιδιοτήτων στην οποία συμμετείχαν 105 ενήλικα άτομα με ΣΔ1. Η μέση ηλικία του δείγματος ήταν 34.3 έτη (± 11.1), ο μέσος ΔΜΣ 21.8 (± 4.6) και ο μέσος χρόνος νόσησης τα 19.4 έτη (± 10.5). Η επιβεβαιωτική παραγοντική ανάλυση υποστήριξε το μοντέλο των τριών παραγόντων, αντίστοιχα με την πρωτότυπη έκδοση στα Αγγλικά: «ανησυχίες για την ταυτότητα», «διαφορετική αντιμετώπιση», «μομφή και κριτική». Οι δείκτες εσωτερικής συνοχής (Cronbach alpha) ήταν πάνω από $\alpha=.80$ και για τις τρεις υποκλίμακες, ενώ η μονοδιάστατη δομή της κλίμακας είχε δείκτη εσωτερικής συνοχής $\alpha=0.88$. Το ερωτηματολόγιο DSAS-1 παρουσίασε συγκλίνουσα εγκυρότητα με το ερωτηματολόγιο δυσφορίας που σχετίζεται με το διαβήτη τύπου 1 (T1-DDS), καθώς και με τις υποκλίμακες του DASS-21 κατάθλιψη, άγχος και στρες. Η αποκλίνουσα εγκυρότητα αξιολογήθηκε και επιβεβαιώθηκε με το ερωτηματολόγιο Rosenberg self-esteem scale, καθώς και με τα χρόνια νόσησης από το ΣΔ1. Τέλος, οι γυναίκες παρουσίασαν υψηλότερη συνολική βαθμολογία σε σχέση με τους άνδρες. Το ερωτηματολόγιο DSAS-1, φαίνεται πως είναι ένα έγκυρο και αξιόπιστο εργαλείο αξιολόγησης του στίγματος σε άτομα με ΣΔ1 στην ελληνική γλώσσα.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 27 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β5)

Αντίληψη και αισθητική εμπειρία και διαδικασίες ανάπτυξης και καλλιέργειάς της: Σύγχρονες οικολογικές και ενσώματες δυναμικές προσεγγίσεις

Οργανωτές / Πρόεδροι: **Μ. Πουρκός¹ & Αικατερίνη Γκαρή²**

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητήτρια: **Δ. Παπαδοπούλου**

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η αισθητική εμπειρία και ανάπτυξη είναι μια από τις πιο σημαντικές αλλά και από τις πιο ασαφείς και πολυσημικές έννοιες στην Ψυχολογία της Τέχνης και την Πειραματική Αισθητική. Βασικό αντικείμενο προβληματισμού του συμποσίου είναι η κριτική εξέταση σύγχρονων προσεγγίσεων και ευρημάτων σχετικά με τις διαδικασίες διαμόρφωσης, ανάπτυξης και καλλιέργειας της αισθητικής εμπειρίας από την πλευρά των οικολογικών, νευροεπιστημονικών, ενσώματων, ψυχολογικών, ψυχοκοινωνικών, κοινωνικο-πολιτισμικών και ψυχοπαιδαγωγικών της συνεξαρτήσεων. Πιο αναλυτικά, τα ζητήματα που εξετάζονται και συζητούνται περιλαμβάνουν: ιστορική αναδρομή και κριτική εξέταση παραδοσιακών προσεγγίσεων της αισθητικής εμπειρίας, σύγχρονες δυναμικές προσεγγίσεις της αισθητικής εμπειρίας, παράγοντες που εμπλέκονται και επηρεάζουν τις διαδικασίες διαμόρφωσης της αισθητικής εμπειρίας. Αναλύονται επίσης οι σχέσεις μεταξύ αισθητικής εμπειρίας και εγκεφάλου, σώματος και αντιληπτικών συστημάτων, νευροαισθητική και η επίδραση της τεχνογνωσίας του χορού στην αντίληψη και την αισθητική εμπειρία, καθώς και το ενσώματο βίωμα, τα συναισθήματα και η ψυχολογία της αισθητικής. Εξετάζονται τέλος οικολογικές, εναλλακτικές-βιωματικές, ενσώματες-πολυτροπικές και βασισμένες στην τέχνη ψυχοπαιδαγωγικές και επιτελεστικές διαδικασίες και τεχνικές/πρακτικές υποστήριξης και καλλιέργειας της αισθητικής εμπειρίας μέσα από το πρίσμα της επεξεργασίας κοινωνικών δραμάτων και τραυματικών συναισθηματικών καταστάσεων, καθώς και υπαρξιακών και κοινωνικο-ηθικών διλημμάτων με τη μορφή παιχνιδιών επιτελεστικών αυτοβιογραφικών δρώμενων, παραμυθιών, φωτόιστοριών και θεατρικών μονοπρακτών ως ψυχοπαιδαγωγικών δυναμικών διαδικασιών και μέσων επιμέλειας ή φροντίδας του εαυτού, ανάπτυξης της αυτογνωσίας και κινητοποίησης της προσωπικής ανάπτυξης.

Η Ψυχολογία της αισθητικής και η δυναμική της εμπλεκόμενης αντίληψης στην αισθητική εμπειρία

Δ. Σταματοπούλου

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η τάση εξίσωσης της αισθητικής με τη φιλοσοφία της τέχνης ή της ομορφιάς στον εικοστό αιώνα, κράτησε ζωντανό τον εγγενή δυισμό των παραδοσιακών προσεγγίσεων της αισθητικής εκτίμησης, όπως αποτυπώνεται στην καντιανή αισθητική που αντιμετώπιζε την αισθητική εμπειρία ως την υποκειμενική εκτίμηση ενός όμορφου αντικειμένου. Η αισθητική εμπειρία είναι μια κεντρική έννοια της φιλοσοφικής αισθητικής. Έχει επίσης μελετηθεί πολύ στην ψυχολογική (πειραματική) αισθητική και συζητηθεί με διάφορους άλλους όρους όπως αισθητική εκτίμηση, κρίση, απόλαυση, εμπλοκή-δέσμευση, αντίληψη και αξιολόγηση. Αυτή η εναλλάξιμη χρήση παρέβλεψε διαφορετικές επιστημολογικές θέσεις επιφέροντας ποικίλες συνέπειες στην ψυχολογική αισθητική. Η επισφαλέστερη ήταν η απόρριψη του ουσιαστικού - των δυναμικών διαδικασιών απόλαυσης και απόδοσης αξίας, διατηρώντας παράλληλα το περιττό λόγω του υπερβολικού ζήλου στην δυνατότητα «επαλήθευσης» της σειριακής επεξεργασίας των οπτικών χαρακτηριστικών, όπως η συμμετρία ή η πολυπλοκότητα που παραδοσιακά προσεγγίζονταν ως τα βασικά χαρακτηριστικά των αισθητικών ιδιοτήτων. Ωστόσο, η εμπλεκόμενη αντίληψη είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την εμφάνιση της αισθητικής εμπειρίας. Ίσως να χρειάζεται, επομένως, μία ευρύτερη έννοια της αισθητικής που να εστιάζει σε εκείνα τα δυναμικά συστήματα διεπαφής, τα οποία εμπλέκονται στη δημιουργία νοημάτων «κατωφερών» (και φαντασίας), σε αλληλεπίδραση με τη ροή «ανωφερών» πληροφοριών, όπως αυτές αποτυπώνονται μέσω των αισθητηριο-κινητικών, κιναισθητικών και συναισθηματικών ιεραρχιών. Αυτή η αλληλεπίδραση, ως μια μορφή ενσώματου και ενεργητικού νοητικού «ελεύθερου παιχνιδιού», έχει τη δυνατότητα να επιφέρει σύνθετες συναισθηματικές εμπειρίες και «σημαντικότητα νοήματος» σε πολλαπλά επίπεδα, από το καθαρά τυπικό έως το εννοιολογικό και προσωπικό, μαζί με την επακόλουθη ενεργοποίηση συστημάτων ανταμοιβής. Αυτές οι εμπειρίες διεπαφής ενέχουν μια συνεχή, βαθύτερη εμπλοκή με το αντιληπτικό αντικείμενο και βιώνονται ως αισθητικά συγκινητικές και ελκυστικές.

Ο ρόλος του χορού στην αντίληψη και τη νευροαισθητική

Δ. Μελετάκη^{1,2}

¹Aix Marseille University, ²University of London

Η τέχνη του χορού έχει συχνά υπάρξει το μέσο μελέτης της παρατήρησης, της κίνησης/δράσης και της αισθητηριοκινητικής διαδικασίας (αντίληψης) και είναι πλέον τεκμηριωμένο ότι η εξειδίκευση στο χορό του μπαλέτου επηρεάζει τις οπτικές, αισθητηριοκινητικές και ψυχοφυσιολογικές ανταποκρίσεις σε γνώριμες κινήσεις χορού του ίδιου πεδίου με και χωρίς έκφραση συναισθημάτων. Πρόσφατες έρευνες παρουσίασαν νέα δεδομένα για αυξημένη ευαισθησία των επαγγελματιών χορευτών μπαλέτου σε καθημερινές εκφράσεις προσώπου στο οπτικό και σωματοαισθητηριακό σύστημα, καθώς και για καλύτερη ενδοδοκτική αντίληψη σε σχέση με μη χορευτές. Τα αποτελέσματα αυτά προτείνουν ότι οι χορευτές αντιλαμβάνονται διαφορετικά όχι μόνο τα ερεθίσματα χορού, αλλά γενικότερα το εξωτερικό τους περιβάλλον και το ίδιο τους το σώμα. Ο χορός, ως μία μοναδική έκφραση τέχνης όπου το σώμα είναι το εργαλείο και ο καμβάς μας, έχει κερδίσει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο χώρο της (νευρο-) αισθητικής, μελετώντας καλύτερα ποιος απολαμβάνει αισθητικά τις παραστάσεις χορού και γιατί, και πληροφορώντας για την ιδέα της ενσώματης προσομοίωσης (embodied simulation) της αισθητικής. Σε έρευνες έχουν μελετηθεί επαγγελματίες χορευτές, έμπειροι θεατές χορού, άτομα χωρίς χορευτική εμπειρία και άτομα σε φάση εκπαίδευσης. Τα ερευνητικά αποτελέσματα έως τώρα έχουν συσχετίσει την αισθητική απόλαυση με την οικειότητα, την κινητική και οπτική εξειδίκευση και την αυξημένη δραστηριότητα σε κινητικές εγκεφαλικές περιοχές. Συγκεκριμένα, μη χορευτές προτιμούσαν αισθητικά τις πιο απαιτητικές κινήσεις. Η πολιτισμική εξοικείωση επίσης επηρεάζει την αισθητική προτίμηση, με τις πιο οικείες πολιτισμικά κινήσεις να προτιμώνται από τις λιγότερο οικείες. Η έρευνα του χορού είναι ένα πολύ καλό παράδειγμα διεπιστημονικής έρευνας που μπορεί να προσφέρει πολύτιμες πληροφορίες από την κοινωνική και συναισθηματική νευροεπιστήμη μέχρι την αναζήτηση για το τι κάνει μια κίνηση όμορφη.

Νευροφυσιολογία της αισθητικής: Τι κάνει η τέχνη στον εγκέφαλο και το σώμα μας; Η απάντηση που δίνει η οφθαλμοκινητική εξερεύνηση

Ζ. Κάπουλα^{1,2}

¹Πανεπιστήμιο του Παρισιού, ²ORASIS-EAR

Στην εισήγηση αυτή παρουσιάζουμε πειραματικές μελέτες που πραγματοποιήσαμε όλα αυτά τα χρόνια στο Εργαστήριο ή σε διάφορα Μουσεία (π.χ. Grand Palais, Musée Maillol, Λούβρο). Στόχος των ερευνών αυτών ήταν η σχέση μεταξύ νευροεπιστημών και τέχνης, δηλαδή η ανάδειξη της νευροφυσιολογικής επίδρασης του έργου τέχνης στον παρατηρητή και της δυνατότητας χρήσης της έκθεσης στην τέχνη για αποκατάσταση ασθενών με προβλήματα όρασης ή ισορροπίας ή με αναπτυξιακές διαταραχές. Οι συμμετέχοντες στις μελέτες μας ήταν ενήλικες, απλοί άνθρωποι ή ειδικοί στην τέχνη, παιδιά ή έφηβοι, συμπεριλαμβανομένων δυσλεξικών και μη. Καταγράψαμε τις οφθαλμικές τους κινήσεις διόφθαλμα με τη χρήση οφθαλμικών ιχνηλατών, της ισορροπίας του σώματος με επιταχυνσιόμετρα ή πλατφόρμες σωματογραφίας. Χρησιμοποιήσαμε επίσης ερωτηματολόγια σχετικά με την υποκειμενική αισθητική εμπειρία των συμμετεχόντων και την αξιολόγησή τους για το έργο τέχνης. Μελετήσαμε κλασικούς πίνακες (από τον Piero Dela Francesca) ή γλυπτά (Αφροδίτη της Μήλου), καθώς και μοντέρνα ή σύγχρονη Τέχνη (από τους Francis Bacon, Francois Morellet, Bridget Riley, Richard Serra). Επιλέξαμε έργα τέχνης με βάση τη δύναμή τους να προκαλούν και να σχετίζονται με την αντίληψη του χώρου και της κίνησης και την ισορροπία του σώματος. Οι έρευνες αυτές μας επέτρεψαν να αξιολογήσουμε τη σχέση μεταξύ βλέμματος και σώματος και να κατανοήσουμε καλύτερα πώς η αντίληψη της τέχνης γίνεται μια δραστηριότητα που εμπλέκει πλήρως το άτομο, παρέχει επίσης μέσα για την αξιολόγηση της δημιουργικότητας των ατόμων. Στο τέλος, αναφερόμαστε στις σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις (οικονομικοί ιχνηλάτες ματιών ή συσκευές σωματογραφίας) που είναι διαθέσιμες στους ερευνητές. Ωστόσο, υπερασπιζόμαστε την ανάγκη για μια ερευνητική γραμμή που βασίζεται στην αμφισβήτηση των υπάρχοντων επιστημολογικών και θεωρητικών παραδειγμάτων, αναπτύσσοντας μια νέα προσέγγιση που στη βάση της είναι διεπιστημονική, διακλαδική και νευροφυσιολογική.

Εμπρόθετη δράση, σώμα, αυτοβιογραφική επίτευση και αισθητική εμπειρία: Η οικο-σωματικο-βιωματική προσέγγιση και η βιωματική, ευρετική και αφηγηματική-διαλογική ψυχοπαιδαγωγική

Μ. Πουρκός

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Οι όροι/έννοιες της εμπρόθετης δράσης (agency), του σώματος/σωματοποίησης (embodiment), της «επίτευξης» (performance) και της «επιτελεσιμότητας» (performativity) χρησιμοποιούνται στις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες εδώ και πολλά χρόνια. Ωστόσο, μόλις πρόσφατα είναι που υιοθετήθηκαν ως βασικές αναλυτικές κατηγορίες για την μελέτη και επεξεργασία κοινωνικών φαινομένων και διαδικασιών στα πλαίσια τόσο της επιστήμης όσο και της τέχνης. Η αύξηση του ενδιαφέροντος για τις αναφερόμενες πιο πάνω έννοιες είναι επίσης ολόένα και περισσότερο εμφανής στις σύγχρονες επιστημολογικές συζητήσεις για τα ζητήματα της γνώσης, της τέχνης και ιδιαίτερα της αισθητικής εμπειρίας και τους τρόπους που αυτά μεθοδολογικά προσεγγίζονται στην έρευνα. Στην ανακοίνωση αυτή, αντιμετωπίζοντας κριτικά τις διάφορες ατομικιστικά, θετικιστικά, μηχανιστικά, φορμαλιστικά, αναγωγιστικά και νοσηριακά προσανατολισμένες προσεγγίσεις της ψυχολογίας και της ψυχοπαιδαγωγικής, προσκαλούμε στην υιοθέτηση μιας εναλ-

λακτικής, ολιστικής, μη αναπαραστατικής και σχεσιακής, αλληλεπιδραστικής, ενσώματης, βιωματικής, πλαισιοθετημένης, διαλογικής και επιτελεστικής-πολυτροπικής προοπτικής, που ονομάζουμε οικο-σωματικο-βιωματική. Βασικός μας στόχος είναι να παρουσιάσουμε το πνεύμα εργασίας και τις βασικές αρχές της εναλλακτικής μας πρότασης στην παιδεία που ονομάζουμε Βιωματική, Ευρετική και Αφηγηματική-Διαλογική Ψυχοπαιδαγωγική, όπου η έμφαση δίνεται στην ενσώματη έξη, τεχνική, πρακτική και ενσυναίσθητική-συμπονετική βιωματική κατανόηση, στην εμπρόθετη δράση (agency) και στον δημιουργικό-αισθητικό οικο-σωματικο-βιωματικό μετασχηματισμό. Βασική μας θέση είναι ότι η εμπρόθετη δράση, η τέχνη, η επιτέλεση, το σώμα, ο εαυτός και η αισθητική εμπειρία ως άρρηκτα συνδεδεμένες διαδικασίες με τους κειμενικούς και εξωκειμενικούς κόσμους συνιστούν τόσο εσωτερική, όσο και εξωτερική σχεσιακή ολότητα, μία υποκειμενική-διυποκειμενική οργανική συνέχεια. Ως ενδεικτικό παράδειγμα εργασίας παρουσιάζουμε τη βασισμένη στην τέχνη δημιουργική διαδικασία ενσώματων τεχνικών/πρακτικών υποστήριξης και επεξεργασίας συναισθηματικών καταστάσεων και υπαρξιακών και κοινωνικο-πθικών διλημάτων με τη μορφή επιτελεστικών αυτοβιογραφικών δρώμενων, παραμυθιών, φωτοϊστοριών και θεατρικών μονοπράκτων.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 37 (ΑΙΘΟΥΣΑ Γ1)

Κοινωνικές Ψυχολογικές πτυχές της μετανάστευσης: Ζητήματα ταυτότητας

Προεδρείο: **Σ. Παπασταθόπουλος**

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Πολυπολιτισμικές δεξιότητες και αυτοαποτελεσματικότητα των συμβούλων επαγγελματικού προσανατολισμού: Εμπειρική έρευνα σε συμβούλους στην Αττική

Ε. Καμαρινοπούλου¹, Ν. Δρόσος² & Κ. Αργυροπούλου¹

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Τα τελευταία χρόνια, η Ευρώπη αντιμετώπισε μια μεγάλη προσφυγική κρίση, με έναν αυξανόμενο αριθμό ανθρώπων που έρχονται στην Ευρώπη ζητώντας άσυλο. Οι πόλεμοι στη Συρία, τη Λιβύη και άλλες περιοχές ανάγκασαν εκατοντάδες χιλιάδες να αναζητήσουν ένα καλύτερο μέλλον στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι άνθρωποι αυτοί θα πρέπει να ενταχθούν στην ευρωπαϊκή αγορά εργασίας και οι επαγγελματίες σύμβουλοι επαγγελματικού προσανατολισμού θα πρέπει να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο σε αυτό. Τα ερωτήματα που φυσικά προκύπτουν σχετίζονται με τα εργαλεία και το σύνολο των γνώσεων που διαθέτουν οι σύμβουλοι προκειμένου να παρέχουν υπηρεσίες συμβουλευτικής και προσανατολισμού σε αυτόν τον πληθυσμό. Η επαγγελματική συμβουλευτική απαιτεί την κατανόηση των μοναδικών και πολύπλοκων περιστάσεων τους, καθώς και ένα σύνολο πρακτικών εργαλείων ειδικά προσαρμοσμένων για την αντιμετώπιση ζητημάτων ανάπτυξης της σταδιοδρομίας των προσφύγων. Η παρούσα μελέτη στοχεύει στη διερεύνηση των πολυπολιτισμικών δεξιοτήτων των συμβούλων επαγγελματικού προσανατολισμού στην Ελλάδα και της σχέσης τους με τα επίπεδα αυτοαποτελεσματικότητας. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το Ερωτηματολόγιο Πολυπολιτισμικής Συμβουλευτικής (Multicultural Counseling Inventory- MCI) και η Νέα Κλίμακα Γενικευμένης Αυτοαποτελεσματικότητας (New General Self-Efficacy Scale). Το MCI παρέχει βαθμολογίες για 4 παράγοντες: (α) Πολυπολιτισμικές συμβουλευτικές δεξιότητες, (β) Πολυπολιτισμική ευαισθητοποίηση, (γ) Πολυπολιτισμική συμβουλευτική σχέση και (δ) Πολυπολιτισμική συμβουλευτική γνώση. Στην έρευνα συμμετείχαν 84 σύμβουλοι επαγγελματικού προσανατολισμού. Τα αποτελέσματα αναδεικνύουν την σχέση μεταξύ των πολυπολιτισμικών δεξιοτήτων και της αυτοαποτελεσματικότητας. Στην παρούσα εισήγηση τα αποτελέσματα θα συζητηθούν με βάση τις πρακτικές τους επιπτώσεις, θα δοθεί ιδιαίτερη έμφαση σε πιθανές παρεμβάσεις στους φορείς χάραξης πολιτικής.

Συγκριτική ανάλυση επιπολιτισμού, εθνικής ταυτότητας και αυτοεκτίμησης των μεταναστών και μη μαθητών που φοιτούν σε κυπριακά δημοτικά σχολεία

Α. Papamichael¹ & Μ. Argyrides²

¹Υπουργείο Παιδείας, Αθλητισμού και Νεολαίας, Κύπρος, ²Neapolis University

Η έρευνα αυτή είχε ως σκοπό να μελετήσει τις διεργασίες επιπολιτισμού των μεταναστών μαθητών ηλικίας 11 – 12 ετών και να συγκρίνει την κοινωνική προσαρμογή, τη διαμόρφωση της εθνικής ταυτότητας και τα επίπεδα αυτοεκτίμησης των μεταναστών μαθητών σε σχέση με τους γηγενείς συμμαθητές τους. Ακόμη, να διαφανεί ο ρόλος της εθνικής ομάδας καταγωγής του μαθητή στον επιπολιτισμό, την εθνική ταυτότητα και την αυτοεκτίμηση, αλλά και πώς επιδρά σε όλα τα πιο πάνω η εφαρμογή της εκπαιδευτικής πολιτικής ΔΡΑ.Σ.Ε. Τέλος, να διαφανεί η σχέση που υπάρχει ανάμεσα στον επιπολιτισμό, την αυτοεκτίμηση και την αίσθηση του ανήκειν. Οι συμμετέχοντες ήταν 563 μετανάστες και γηγενείς, οι 283 μαθητές φοιτούσαν σε σχολεία ΔΡΑ.Σ.Ε και οι 280 σε σχολεία ΜΗ ΔΡΑ.Σ.Ε. Η συλλογή δεδομένων έγινε με ερωτηματολόγια: κλίμακα FRACC-C (Frankenberg and Bongard, 2012), Κλίμακα επιπολιτισμού (Nguyen and Von Eye, 2002) και η Κλίμακα Εθνικής Ταυτότητας (MEIM, Phinney 2003) και Κλίμακα Αυτο-εκτίμησης (Κλεφτάρα και Διδασκάλου, 2009). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα τόσο οι γηγενείς όσο και οι μετανάστες παρουσιάζουν ισχυρότερο προσανατολισμό προς τη Χώρα Καταγωγής τους. Αυτό συμβαίνει ανεξάρτητα από την Εθνική ομάδα καταγωγής τους των μεταναστών και οι μετανάστες Β' γενεάς

προσανατολίζονται στη Χώρα Υποδοχής σε μεγαλύτερο βαθμό από τους μετανάστες Α΄ γενεάς. Οι μετανάστες Α΄ γενεάς επιλέγουν την στρατηγική της Περιθωριοποίησης και της Ενσωμάτωσης και οι μετανάστες Β΄ γενεάς τη στρατηγική της Ενσωμάτωσης και της Αφομοίωσης. Οι διαομαδικές επαφές των γηγενών και των μεταναστών μαθητών είναι περισσότερες με τους συμπατριώτες τους παρά με τα παιδιά από άλλες χώρες ή τους γηγενείς, αντίστοιχα. Ο τύπος σχολείου ΔΡΑ.Σ.Ε – ΜΗ ΔΡΑ.Σ.Ε. στον οποίο φοιτούν δεν φαίνεται να επηρεάζει τις διαομαδικές σχέσεις μεταξύ των μεταναστών και των γηγενών μαθητών και να επιφέρει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα για προαγωγή της κοινωνικής συνοχής. Οι στρατηγικές επιπολιτισμού και τα στάδια διαμόρφωσης της Εθνικής ταυτότητας σχετίζονται με τα επίπεδα αυτοεκτίμησης των μεταναστών μαθητών.

Καθημερινός λόγος πάνω στην μετακίνηση, το «ανήκειν» και τις ταυτότητες στο ελληνικό κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο

Μ. Ξενιτίδου¹ & Ι. Μίχος²

¹Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Στο πλαίσιο το ερευνητικού προγράμματος MOBEL μελετήθηκαν έννοιες, όπως η μετακίνηση, το «ανήκειν» και οι ταυτότητες καθώς και οι τρόποι με τους οποίους αυτές κινητοποιούνται στον καθημερινό λόγο στο ελληνικό κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο. Η μετακίνηση ως σύνολο πράξεων που σηματοδοτούν τη μετάβαση από έναν τόπο σε έναν άλλο, η ίδια η έννοια του τόπου, οι ταυτότητες που κινητοποιούνται, αλλά και οι προσπάθειες «πολιτικοποίησης» ή/και «αποπολιτικοποίησης» των εν λόγω ζητημάτων τοποθετήθηκαν στο επίκεντρο της μελέτης. Πραγματοποιήθηκαν 20 συνεντεύξεις με γηγενείς και μετανάστες, οι οποίες αναλύθηκαν αντλώντας από τις αναλυτικές έννοιες και τα μεθοδολογικά εργαλεία της ρητορικής ψυχολογίας και της λογοψυχολογίας. Οι θεματικές που αναδείχθηκαν κατά την ανάλυση περιλαμβάνουν κατασκευές πολιτειότητας και ταυτοτικές κατασκευές όπου κρίνεται σημαντικό να σχολιαστεί και η σημασία ερείσματος του λόγου, η θέση από την οποία ομιλούν τα άτομα. Σημειώνεται ότι το έρεισμα στρέφεται γύρω από την εμπειρία με την μετακίνηση, είτε πρόκειται για μετακίνηση του ίδιου του ατόμου από έναν τόπο σε ένα άλλο, είτε για εμπειρίες με μετακίνηση κοινωνικών προσώπων ή/και σχετική εμπειρία μέσω τριβής με μετακινούμενα άτομα λόγω εργασίας (π.χ., εργασία σε ΜΚΟ). Εντοπίστηκαν δυναμικές κατασκευές της πολιτειότητας, και επιχειρείται συχνά η συμπερίληψη κοινωνικών κατηγοριών, ενώ άλλες φορές ο αποκλεισμός διαφορετικών πληθυσμών επέρχεται ως συνέπεια. Οι κατασκευές της πολιτειότητας είναι πολυεπίπεδες και συνοδεύονται συχνά με αναπαραστάσεις που σχετίζονται με την αίσθηση του «ανήκειν». Η ελληνική εθνική ταυτότητα είναι δυνατό να υιοθετείται πλήρως ανάλογα με το πλαίσιο, αλλά και να αποδομείται ή να μεταστρέφεται στους ίδιους λόγους. Ιδεολογικά διλήμματα και διλήμματα που συνδέονται με την δημοκρατία και τους θεσμούς αναδύονται επίσης σε αυτούς τους λόγους. Τέλος, η παρουσίαση και η ενδεχόμενη κριτική σε σχέση με τη διαχείριση του προσφυγικού είναι δυνατό να αναπαρίστανται κατά κάποιο τρόπο ως μία «κανονικότητα», κυρίως στο λόγο εργαζόμενων σε ΜΚΟ.

Επιπολιτισμικοί προσανατολισμοί για μεταναστευτική ομάδα χαμηλού status σε διαομαδικό και διαπροσωπικό επίπεδο. Η συμβολή ιδεολογικών και διαομαδικών παραμέτρων.

Δ. Τσουβέλας & Β. Παυλόπουλος

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι να αποτυπώσει τη συμβολή ιδεολογικών και διαομαδικών παραμέτρων στην ερμηνεία διεργασιών επιπολιτισμοποίησης στην κοινωνία υποδοχής, στο διαομαδικό και διατομικό επίπεδο ανάλυσης. Ως ομάδα στόχος για την παρούσα μελέτη επιλέχθηκε η ομάδα των Πακιστανών μεταναστών. Στη μελέτη συμμετείχαν 404 φοιτητές πανεπιστημιακών τμημάτων της Αθήνας με μέση ηλικία τα 21,2 έτη. Κατασκευάστηκαν 5 διαφορετικές μεταναστευτικές ιστορίες επιπολιτισμοποίησης (Εναρμόνιση, Ατομοκεντρισμός, Διαχωρισμός, Περιθωριοποίηση, Αφομοίωση) και μέσα από διάφορες ερωτήσεις εξάγονταν ένας ενιαίος δείκτης συμπάθειας προς τον συγκεκριμένο μετανάστη. Παράλληλα, αξιολογούνταν ο βαθμός προσλαμβανόμενης απειλής από το μετανάστη και τη μεταναστευτική του ομάδα. Κάθε συμμετέχοντας διάβαζε μία ιστορία και σε όλους τους συμμετέχοντες χορηγήθηκαν οι κλίμακες Προσανατολισμός στην Κοινωνική Κυριαρχία, Τυφλός Πατριωτισμός, Πολιτική Αυτοτοποθέτηση, Πολιτισμικός προσανατολισμός και Προσδοκίες Επιπολιτισμοποίησης. Ισχυρός προβλεπτικός παράγοντας για τις περισσότερες προσδοκίες επιπολιτισμοποίησης ήταν η προσλαμβανόμενη διαομαδική απειλή. Η εναρμόνιση συσχετίστηκε αντίστροφα με τον προσανατολισμό στην κοινωνική κυριαρχία στο διατομικό επίπεδο. Η συναλλακτική εναρμόνιση συσχετίστηκε με την αριστερή πολιτική τοποθέτηση και αντίστροφα με την προσλαμβανόμενη απειλή στο διαομαδικό επίπεδο. Ο ατομοκεντρισμός συσχετίστηκε αντίστροφα με την προσλαμβανόμενη απειλή τόσο σε διαομαδικό όσο και σε διατομικό επίπεδο. Η αφομοίωση συσχετίστηκε ευθεία με την προσλαμβανόμενη απειλή στο διαομαδικό και αντίστροφα στο διατομικό επίπεδο. Ο διαχωρισμός συσχετίστηκε ευθεία με την προσλαμβανόμενη απειλή στο διαομαδικό και αντίστροφα στο διατομικό επίπεδο. Η περιθωριοποίηση συσχετίστηκε με τον τυφλό πατριωτισμό στο διαομαδικό επίπεδο και αντίστροφα στο διατομικό επίπεδο. Συνοψίζοντας τα ευρήματα, παρατηρείται διαφοροποίηση στην πρόβλεψη προσδοκιών επιπολιτισμοποίησης στα δύο επίπεδα μετρήσεων με τις ανεξάρτητες μεταβλητές να προβλέπουν σε σημαντικότερο βαθμό θετικές προσδοκίες (Εναρμόνιση και Ατομοκεντρισμό) στο διατομικό επίπεδο ενώ αντίθετα, αρνητικές και αφομοιωτικές στο διαομαδικό. Τα αποτελέσματα συζητούνται μέσα από θεωρητικές προσεγγίσεις των διαομαδικών σχέσεων και θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν στην παραγωγή πολιτικών και παρεμβάσεων για την βελτίωση της διαομαδικής επαφής και την προαγωγή της πολυπολιτισμικότητας.

Η διαμόρφωση της ταυτότητας και οι εκπαιδευτικές παιδιών προσφυγικής προέλευσης

Χ. Γιατρούδη & Σ. Παπασταθόπουλος

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Οι επιπτώσεις των αναγκαστικών μαζικών μετακινήσεων πληθυσμών έχει απασχολήσει σημαντικά τη διεθνή βιβλιογραφία. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να συζητηθούν - μέσα από τις αφηγήσεις και τις εμπειρίες παιδιών προσφυγικής προέλευσης που ζουν στην Ελλάδα- οι συνέπειες που έχουν οι δύσκολες συνθήκες παραμονής τους, η ανασφάλεια που βιώνουν και ο ρόλος αυτών στη διαμόρφωση της ταυτότητας τους. Θα παρουσιαστούν τα πρώτα ευρήματα μια ποιοτικής μελέτης με τη χρήση ημι-δομημένων συνεντεύξεων με παιδιά προσφυγικής προέλευσης που διαμένουν στα Ιωάννινα, αναφορικά με την συμμετοχή τους στην τυπική εκπαίδευση. Το δείγμα αποτελείται από 26 αγόρια και κορίτσια ηλικίας 6-14 ετών (Μ.Ο. 10 έτη) και η ανάλυση των συνεντεύξεων έγινε με τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης. Βρέθηκε ότι οι συνεχείς μετακινήσεις αυτών των παιδιών δημιουργούν στα ίδια ένα ασταθές περιβάλλον και δυσκολία τόσο στην κοινωνικοποίηση τους όσο και στην ένταξή τους στο σχολικό περιβάλλον. Οι φιλίες είναι εφήμερες και κυρίως με ομοεθνείς τους. Ελάχιστα παιδιά δηλώνουν ότι έχουν φίλους- συμμαθητές ελληνικής καταγωγής, η φιλία των οποίων περιορίζεται μόνο στο σχολικό περιβάλλον. Νιώθουν ανασφάλεια και συχνά αίσθημα ντροπής τον πρώτο καιρό τουλάχιστον της σχολικοποίησης τους, κάτι που απορρέει σε μεγάλο βαθμό από την έλλειψη κοινού γλωσσικού κώδικα. Για τα παιδιά που παρέμειναν αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα στο ίδιο σχολείο φαίνεται ότι τα αρχικά συναισθήματα ανασφάλειας ελαχιστοποιούνταν. Ωστόσο, σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις των παιδιών υπάρχει αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος είτε σε άλλη πόλη είτε σε άλλο σχολείο στην ίδια περιοχή. Αυτό στα ίδια επιφέρει επιπρόσθετες δυσκολίες στην ένταξη και επαναφορά της ανασφάλειας που νιώθουν. Φαίνεται ότι τα συναισθήματα αυτά και οι συνεχείς μετακινήσεις περιορίζουν τα ίδια στο να σκεφτούν τον εαυτό τους στο μέλλον αλλά και να αποκτήσουν τους απαραίτους πόρους για τη δημιουργία της εφηβικής ταυτότητας.

14:30-16:00

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ II

ΧΩΡΟΣ Α

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 8

Θεραπευτικές προσεγγίσεις

Η σχέση της οικογενειακής λειτουργικότητας με τις δυαδικές στρατηγικές διαχείρισης του στρες και την καταθλιπτική συμπτωματολογία

Κ. Κούτρα, Α. Πασχαλίδου, Α. Τσαπάρα & Μ. Μεφσούτ

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Οι ενδοοικογενειακές σχέσεις επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του ατόμου. Οι μελέτες στο συγκεκριμένο πεδίο είναι πολυάριθμες, ωστόσο, επικεντρώνονται σε ειδικούς πληθυσμούς, όπως παιδιά κι εφήβους, μετανάστες, κ.ά. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση της σχέσης της οικογενειακής λειτουργικότητας, όπως ορίζεται στο Συστημικό Μοντέλο Δικτύωσης (συνοχή, ευελιξία, επικοινωνία και ικανοποίηση από τον τρόπο λειτουργίας της οικογένειας), με τις δυαδικές στρατηγικές αντιμετώπισης του στρες και την καταθλιπτική συμπτωματολογία στην ενήλικη ζωή. Στη μελέτη συμμετείχαν 404 συμμετέχοντες, εκ των οποίων 202 γυναίκες και 202 άνδρες, με μέσο όρο ηλικίας τα 43.88 έτη (Τ.Α.±13.41 έτη). Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια για την εκτίμηση της οικογενειακής λειτουργικότητας (Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scale IV, FACES-IV Package), τις δυαδικές στρατηγικές διαχείρισης του στρες (Dyadic Coping Inventory–DCI) και την καταθλιπτική συμπτωματολογία (Beck Depression Inventory–II, BDI-II). Οι γυναίκες ανέφεραν υψηλότερα επίπεδα καταθλιπτικής συμπτωματολογίας σε σχέση με τους άνδρες, ενώ δεν διαπιστώθηκαν διαφορές ως προς τα επίπεδα οικογενειακής λειτουργικότητας και τις δυαδικές στρατηγικές διαχείρισης του στρες μεταξύ των φύλων. Αναφορικά με τις διαστάσεις της οικογενειακής λειτουργικότητας, ύστερα από έλεγχο για συχυτικές μεταβλητές, όπως το εκπαιδευτικό επίπεδο, ο τόπος διαμονής και η οικογενειακή δομή, τα επίπεδα ισορροπημένης συνοχής και ευελιξίας, η επικοινωνία και η ικανοποίηση, βρέθηκαν να σχετίζονται θετικά με τις δυαδικές στρατηγικές διαχείρισης του στρες και αρνητικά με την καταθλιπτική συμπτωματολογία, ενώ η αποσύνδεση (πολύ χαμηλά επίπεδα συνοχής) και η χαοτική δομή (πολύ υψηλά επίπεδα ευελιξίας) βρέθηκαν να σχετίζονται αρνητικά με τις δυαδικές στρατηγικές διαχείρισης του στρες και θετικά με την καταθλιπτική συμπτωματολογία. Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας δεικνύουν τον σημαντικό ρόλο της οικογενειακής λειτουργικότητας για την ψυχική υγεία του ατόμου. Οι συστημικές-οικογενειακές παρεμβάσεις που στοχεύουν στη βελτίωση των δυσλειτουργικών οικογενειακών αλληλεπιδράσεων μέσω της επίγνωσης της δυναμικής της οικογένειας (π.χ. επίπεδα συνοχής και ευελιξίας) δύναται να συμβάλουν στην πρόωση της συναισθηματική ευημερίας των ατόμων.

Η Hatha Yoga ως εργαλείο πρόληψης και βελτίωσης της ψυχικής υγείας των Ελλήνων, κατά την διάρκεια και μετά την πανδημία του Covid-19

Π. Ελευθεριάδου, Κ. Αγάς & Α. Ζικούλη
Metropolitan College

Στόχοι: Η παρούσα έρευνα είχε σκοπό να ερευνήσει αν η Hatha yoga επηρεάζει, το άγχος, το στρες, την κατάθλιψη και τον φόβο για τον Covid19, κατά την διάρκεια της πανδημίας στην Ελλάδα. Μέθοδος: Ο σχεδιασμός ήταν ποσοτικός, πειραματικού σχεδιασμού, ανεξαρτήτων δειγμάτων. Για τις ανάγκες της μελέτης ερευνήθηκε η επίδρασή της Hatha γιόγκα στις τέσσερις εξαρτημένες μεταβλητές, το άγχος, το στρες, τη κατάθλιψη και το φόβο για τον Covid19 και έγινε σύγκριση μεταξύ των ατόμων που ασκούσαν στην γιόγκα και την ομάδα ελέγχου. Η παρούσα συγχρονική μελέτη ολοκληρώθηκε κατά το ακαδημαϊκό έτος 2021-2022, αφού πήρε έγκριση από την Επιτροπή Ερευνητικής Ηθικής και Δεοντολογίας. Συμμετείχαν 172 άτομα (n=172) άνω των 18 ετών με μέσο όρο ηλικίας M=41,29 μεταξύ 19-72 ετών. Η συλλογή του δείγματος έγινε με την ηλεκτρονική συμπλήρωση ερωτηματολογίων τηρώντας τους κανονισμούς περί διαφύλαξης της δημόσιας υγείας στο πλαίσιο της πανδημίας. Τα ερωτηματολόγια εμπεριείχαν στο πρώτο μέρος δημογραφικές και άλλες πληροφορίες που αφορούσαν τα κριτήρια της Hatha yoga και στο δεύτερο και τρίτο ερωτηματολόγια μέτρησης για το άγχος, στρες, κατάθλιψη (DASS21) και τον φόβο για τον Covid 19(FC-19S) αντίστοιχα. Η παρούσα έρευνα πραγματοποιήθηκε αυστηρά με βάση τους κανονισμούς της ηθικής και δεοντολογίας του Βρετανικού Συλλόγου Ψυχολόγων που αφορούν τις έρευνες με ανθρώπινο δυναμικό. Αποτελέσματα: Πραγματοποιήθηκε ανάλυση των δεδομένων στο πρόγραμμα στατιστικής επεξεργασίας SPSS (Statistical Package for the Social Sciences, v26) με σημαντικά αποτελέσματα καθώς παρατηρήθηκε ότι όσοι ασκούνται στην hatha yoga είχαν χαμηλότερα επίπεδα φόβου από όσους δεν ασκούσαν. Επίσης, υπήρξε σημαντική συσχέτιση του φόβου covid19 με το άγχος, το στρες, την κατάθλιψη και ισχυρή συσχέτιση μεταξύ του στρες και της κατάθλιψη. Συμπεράσματα: Τα ευρήματα επιβεβαιώνουν τον σκοπό της έρευνας και προτείνει την Hatha yoga ως ένα εργαλείο πρόληψης και βελτίωσης στην ψυχική υγεία κατά την διάρκεια της πανδημίας και μετά.

Διερεύνηση της αντίληψης των παρελθοντικών εμπειριών στην εμφάνιση της πρώιμης καταθλιπτικής συμπτωματολογίας

Ε. Ι. Ρώμπαπα¹, Ο. Σιδηροπούλου¹ & Σ. Μ. Σιδηροπούλου²
¹Μητροπολιτικό Κολλέγιο, ²Walden University

Σύμφωνα με προηγούμενες έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στο πλαίσιο της κατάθλιψης, υπάρχουν ορισμένοι παράγοντες που έχουν αποδειχθεί πως συμβάλλουν στην εμφάνιση της πρώιμης καταθλιπτικής συμπτωματολογίας. Οι παράγοντες αυτοί κατηγοριοποιούνται σε νευροβιολογικούς, σε κοινωνικούς, αλλά και σε ψυχολογικούς. Αναφορικά με τους ψυχολογικούς παράγοντες φαίνεται ότι άτομα που εκδηλώνουν υψηλό αρνητικό συναίσθημα, χαμηλό θετικό συναίσθημα και υψηλή σωματική διέγερση εντάσσονται στην κατηγορία υψηλού κινδύνου για την εμφάνιση καταθλιπτικής συμπτωματολογίας. Άλλοι παράγοντες που οδηγούν σε κατάθλιψη είναι ο νευρωτισμός, η χαμηλή εξωστρέφεια καθώς και οι αρνητικές σκέψεις και πεποιθήσεις. Όλα τα παραπάνω φαίνεται να διαμορφώνουν τις απόψεις του ατόμου για τις παρελθοντικές εμπειρίες του. Ο σχεδιασμός της έρευνας που διεξάγεται είναι ποιοτικός, λόγω του ότι χρειάζεται να διερευνηθούν 2 παράγοντες. Οι παράγοντες αυτοί αποτυπώνονται στα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας τα οποία αποτελούν (1) τη διερεύνηση των παρελθοντικών εμπειριών που συμβάλουν στην εμφάνιση της πρώιμης καταθλιπτικής συμπτωματολογίας, και (2) τη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο οι παρελθοντικές εμπειρίες επηρεάζουν την εμφάνιση της πρώιμης καταθλιπτικής συμπτωματολογίας. Ο αριθμός συμμετεχόντων ορίζεται στα 15 άτομα, ενώ κριτήρια επιλογής είναι η πιθανή συμπτωματολογία πρώιμης κατάθλιψης, η οποία δυνητικά θα μπορούσε να εξελιχθεί σε κατάθλιψη σύμφωνα με τα κριτήρια του DSM-V. Η μέθοδος συλλογής δεδομένων είναι η ημιδομημένη συνέντευξη μέσω της χρήσης ενός προκαθορισμένου οδηγού συνέντευξης. Τα ευρήματα πρόκειται να αναλυθούν ποιοτικά και να οδηγήσουν στην βέλτιστη κατανόηση των παρελθοντικών εμπειριών στην εμφάνιση της καταθλιπτικής συμπτωματολογίας, αλλά και στην πρόληψη αυτής.

Εφαρμογή και αποτελεσματικότητα του απαρτιωτικού ψυχολογικού προγράμματος (I.P.T.) σε ασθενείς με σχιζοφρένεια

Α. Πούλου, Φ. Αναγνωστόπουλος, Α. Βατάκη & Ρ. Μέλλον
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η σχιζοφρένεια είναι μια από τις σοβαρές ψυχικές διαταραχές που δημιουργεί πολλά προβλήματα στην λειτουργικότητα του ατόμου. Το απαρτιωτικό θεραπευτικό πρόγραμμα για τη σχιζοφρένεια (I.P.T. – Integrated Psychological Therapy) απευθύνεται σε ασθενείς με αρνητική συμπτωματολογία και αποτελείται από 5 υποπρογράμματα. Στοιχεί στην βελτίωση των γνωσιακών δυσλειτουργιών, των κοινωνικών δεξιοτήτων και των δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων. Η παρούσα έρευνα αποσκοπεί στην αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του ομαδικού προγράμματος αποκατάστασης IPT σε χρόνιους μέσης ηλικίας ενδονοσοκομειακούς ασθενείς. Πρόκειται για μία τυχαίοποιημένη μελέτη με 49 ασθενείς με σχιζοφρένεια (μ.ο. ηλικίας: 60 έτη) : 25 στην ομάδα IPT (50 συνεδρίες / 2 φορές την εβδομάδα και φαρμακοθεραπεία) και 24 στην ομάδα ελέγχου (συνήθης θεραπεία – υποστηρικτική θεραπεία και φαρμακοθεραπεία). Τα

ψυχομετρικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν (νευροψυχολογικός τομέας: MCCB - Matrics Consensus Cognitive Battery, κοινωνικο-γνωστικός τομέας: κλίμακα SPS - Social Perception Scale, ψυχοπαθολογία: κλίμακα PANSS και κοινωνική λειτουργικότητα: κλίμακα GAF) χορηγήθηκαν πριν και μετά την παρέμβαση. Ο έλεγχος της διαφοράς των μέσων όρων της βαθμολογίας των συμμετεχόντων της ομάδας ελέγχου και της θεραπευτικής ομάδας IPT στις κλίμακες αξιολόγησης κατά την πρώτη και δεύτερη μέτρηση έγινε με το t- test για ανεξάρτητα δείγματα. Η ομάδα IPT παρουσίασε στατιστικά σημαντική βελτίωση στον νευρογνωστικό τομέα (ταχύτητα επεξεργασίας πληροφοριών, μνήμη εργασίας, σύνθετη νευρογνωστική βαθμολογία και γενική σύνθετη βαθμολογία, όπως μετρήθηκε από το MCCB), στον κοινωνικογνωστικό τομέα (και στις 3 μεταβλητές ερεθίσματα – ερμηνεία – τίτλος του SPS), στην ψυχοπαθολογία (θετική και αρνητική συμπτωματολογία, γενική ψυχοπαθολογία και στη συνολική βαθμολογία της PANNS) αλλά και στην κοινωνική λειτουργικότητα (GAF). Συμπερασματικά, τα παραπάνω αποτελέσματα ενισχύουν την προσπάθεια να ενταχθεί το πρόγραμμα IPT ως αναπόσπαστη θεραπευτική πρακτική σε κάθε κλινικό πλαίσιο – ιδιωτικό ή δημόσιο – που φροντίζει ασθενείς πάσχοντες από σχιζοφρένεια.

Το Προφίλ των προσερχομένων νεαρών ενηλίκων (18 – 25 ετών) στο Α.Ψ.Κ.

Φ. Καλαβριζιώτη, Χ. Τερλίδου, Ά. Κελάκας & Ι. Κ. Τσέγκος

Ανοικτό Ψυχοθεραπευτικό Κέντρο

Η νεαρή ενήλικη περίοδος ζωής (18 έως 25 ετών), αποτελεί, σύμφωνα με τη σύγχρονη βιβλιογραφία, αναπτυξιακά, μία διακριτή περίοδο, μεταξύ έφηβειας και ενηλικίωσης καθώς επισυμβαίνουν σημαντικές αλλαγές σε ένδοατομικό (βιολογικό, γνωστικό, συναισθηματικό), καθώς και σε διαπροσωπικό και κοινωνικό επίπεδο. Για τούς λόγους αυτούς η επέκταση της έρευνας στά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά αυτής της περιόδου είναι απαραίτητη.

Η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στην περιγραφή του προφίλ 89 νεαρών ενηλίκων, 18 έως 25 ετών, που έχουν απευθυνθεί σε δομή ανοικτής περίθαλψης, στην Αθήνα. Συγκεκριμένα, άφορα, αρχικώς στην περιγραφή των δημογραφικών και κλινικών χαρακτηριστικών, και εν συνεχεία στη σκιαγράφηση των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας, καθώς και των ψυχοπαθολογικών εκδηλώσεων, μέσω των δοκιμασιών MMPI και Rorschach.

Τά αποτελέσματα, σχετικά με τά δημογραφικά χαρακτηριστικά, (μέσος όρος) περιγράφουν έναν νεαρό ενήλικα, ηλικίας 22,1 ετών, μέλος τετραμελούς οικογένειας, που διαμένει με τούς γονείς στην Αττική. Φοιτά στην Τριτοβάθμια ή/και Μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση, και δέν εργάζεται. Ός προς τά κλινικά χαρακτηριστικά, αναζητά βοήθεια λόγω άγχους ή/και καταθλιπτικής συμπτωματολογίας. Ός προς τά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, μέσω των δοκιμασιών MMPI και Rorschach, αναδεικνύεται αντισυμβατικότητα στον τρόπο σκέψης, μειωμένη δυνατότητα αξιοποίησης του έσωτερικού δυναμικού, δυσκολία όργάνωσης της σκέψης, καθώς και άποσαφήνιση στόχων λήψης αποφάσεων. Ό μέσος νεαρός ενήλικας του δείγματος διακατέχεται από καταθλιπτικά συναισθήματα, αισθήματα ανεπάρκειας και χαμηλή αυτοεκτίμηση. Οί σχέσεις με τίς φιγούρες έξουσίας, τήν οικογένεια και τίς στενές διαπροσωπικές σχέσεις έμφανίζουν δυσχέρειες, έπιφυλακτικότητα και καχυποψία. Τά άνωτέρω, έπιπλέον συζητώνται με τά εύρήματα άνάλογων έρευνών.

Η συνεισφορά της ανάλυσης συνομιλίας στη μελέτη της ψυχοθεραπευτικής εποπτείας

Δ. Γιβροπούλου¹, Ε. Τσέλιου¹, Γ. Αμπακούμκιν¹ & Ε. Γεωργάκα²

¹Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σκοπός της παρουσίασης είναι να συζητηθούν οι δυνατότητες που παρέχει η χρήση της ανάλυσης συνομιλίας στη μελέτη της ψυχοθεραπευτικής εποπτείας. Η ψυχοθεραπευτική εποπτεία έχει αναγνωριστεί ως πρωταρχικό μέσο εκπαίδευσης και συνεχιζόμενης επαγγελματικής ανάπτυξης των ψυχοθεραπευτών/τριών. Ωστόσο, η έρευνα στο εν λόγω πεδίο δεν έχει αναπτυχθεί επαρκώς και, ακόμη και σήμερα, θεωρείται ότι η εποπτική πρακτική στερείται ισχυρής εμπειρικής βάσης. Σύγχρονοι/ες ερευνητές/τριες επισημαίνουν ότι η εμπειρική βιβλιογραφία δεν έχει συμπεριλάβει σε ικανοποιητικό βαθμό την εννοιολόγηση της εποπτείας ως μια σύνθετη, δυναμική και αλληλεπιδραστική διεργασία. Επιπλέον, οι περισσότερες έρευνες βασίζονται σε αναδρομικές αυτοαναφορές, οι οποίες είναι μεν χρήσιμες για την κατανόηση του φαινομένου, αλλά δεν συλλαμβάνουν τη διεργασία στο εδώ και τώρα. Ελάχιστες έρευνες μελετούν τι διαδραματίζεται κατά τη διάρκεια της εποπτείας, δηλαδή πώς οι συμμετέχοντες αλληλεπιδρούν στιγμή τη στιγμή για να επιτελέσουν το ζητούμενο της εποπτείας. Η ανάλυση συνομιλίας, μια ποιοτική ερευνητική μεθοδολογική προσέγγιση που ασχολείται με τη μελέτη της κοινωνικής αλληλεπίδρασης εξετάζοντας τον φυσικό λόγο, έχει αξιοποιηθεί, μεταξύ άλλων, και στη μελέτη της ψυχοθεραπείας. Η ανάλυση συνομιλίας παρέχει τη δυνατότητα εξέτασης των συνομιλιακών συμβολών των ομιλητών/τριών όπως αυτές ξεδιπλώνονται στο πλαίσιο της μεταξύ τους αλληλεπίδρασης, καθώς και τη δυνατότητα εξέτασης της συνεξάρτησης μεταξύ των συμβολών των διαφορετικών ομιλητών/τριών. Με αυτή την έννοια, υποστηρίζεται ότι η προσέγγιση της ανάλυσης συνομιλίας μπορεί να συνεισφέρει στη συγκρότηση μιας λεπτομερούς εικόνας της εποπτικής πρακτικής ως αλληλεπιδραστικής διεργασίας και να φωτίσει περισσότερες πτυχές της, ειδικά εκείνες που εντοπίζονται στις λεπτές αποχρώσεις του λόγου. Επιπλέον υποστηρίζεται ότι, η ανάλυση συνομιλίας, αναδεικνύοντας πώς επιτελούνται στην πράξη κρίσιμες διεργασίες της εποπτείας που περιγράφονται με μεγαλύτερη ή μικρότερη σαφήνεια σε θεωρητικό επίπεδο, όπως για παράδειγμα η εποπτική σχέση, μπορεί να συνεισφέρει στην ανατροφοδότηση μεταξύ θεωρίας και πράξης.

Η συνθετική θεώρηση του συμπτώματος των κρίσεων πανικού ενήλικα άνδρα σε μακροχρόνια θεραπεία μέσα από τους ‘φακούς’ «συστημική προσέγγιση-θεωρία συναισθηματικού δεσμού-Marte Meo μέθοδος για συναισθηματική αυτορρύθμιση»: Μια μελέτη περίπτωσης

Α. Παπαϊωάννου-Σπυρούλια

Ψυχονησίδα – Κέντρο Συμβουλευτικής, Ψυχοθεραπείας, Εποπτείας, Έρευνας & Εκπαίδευσης

Η παρούσα ανακοίνωση στηρίζεται στην παρουσίαση μιας μελέτης περίπτωσης ενός ενήλικα άνδρα σε μακροχρόνια θεραπεία. Στην αρχική συνεδρία, ο θεραπευόμενος ‘συστήθηκε’ με το σύμπτωμα των κρίσεων πανικού, το οποίο, μέσα στη μακροχρόνια θεραπευτική διεργασία, ‘μεταφράστηκε’ ενεργά από τον ίδιο, με τη στήριξη της θεραπεύτριας, σε μη συστηματική διαθεσιμότητα των φροντιστών στην παιδική ηλικία, σε δυσκολία του ίδιου για αυτοκαταγραφή και αυτορρύθμιση σε σχέση με το τι βιώνει, όπως και στην αδυναμία του να διακρίνει τη συναισθηματική διακύμανση και την επίδραση του κάθε βιώματός του σε σχέση με τον ίδιο και τους άλλους. Στόχος της παρουσίας είναι να κοινωνηθεί η σημασία και η αποτελεσματικότητα της θεώρησης του εν λόγω συμπτώματος και της ‘μετάφρασής’ του από το ανασφαλές ‘εκεί-και-τότε’ στο ασφαλές ‘εδώ-και-τώρα’ του θεραπευόμενου, με υποχώρηση του συμπτώματος και ποιότητα ζωής στις καθημερινές αλληλεπιδράσεις, μέσα από τους ‘φακούς’ της συστημικής προσέγγισης, της θεωρίας του συναισθηματικού δεσμού και της Marte Meo μεθόδου συμβουλευτικής και ψυχοεκπαίδευσης. Οι συμμετέχοντες θα έχουν την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με τεχνικές διερεύνησης και παρέμβασης στο εν λόγω σύμπτωμα, όπως και να αξιολογήσουν κατά πόσο μια συνθετική προσέγγιση μπορεί να ενδυναμώσει την ‘εργαλειοθήκη’ του ειδικού ψυχικής υγείας για την αποτελεσματικότερη στήριξη του θεραπευόμενου.

Ο ρόλος της παρορμητικής επιθετικής συμπεριφοράς στον αυτοκτονικό ιδεασμό στην σχιζοφρένεια

Ε. Σαλαπάτα

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Ο αυτοκτονικός ιδεασμός είναι ένα σημαντικό φαινόμενο το οποίο έχει αποτελέσει πολλές φορές το επίκεντρο διαφόρων ερευνών. Η παρορμητική και η επιθετική συμπεριφορά, έχουν συσχετιστεί με τον αυτοκτονικό ιδεασμό, ωστόσο η μελέτη των αντίστοιχων μεταβλητών στο πλαίσιο της ψυχικής ασθένειας, η οποία αποτελεί πρωτογενή παράγοντα κινδύνου, και συγκεκριμένα της σχιζοφρένειας παραμένει περιορισμένη. Η παρούσα έρευνα έγινε για να διερευνηθεί η σχέση της παρορμητικής συμπεριφοράς, της επιθετικής συμπεριφοράς και της κατανάλωσης αλκοόλ με τον αυτοκτονικό ιδεασμό. Γι’ αυτό το σκοπό χορηγήθηκαν τα εξής αυτοσυμπληρωμένα ψυχομετρικά εργαλεία: η κλίμακα RASS, η κλίμακα BAQ, η κλίμακα BIS-11 και η κλίμακα AUDIT, οι οποίες είναι αξιόπιστες και έχουν σταθμιστεί σε ελληνικό πληθυσμό. Το δείγμα αποτέλεσαν 77 άνδρες με διάγνωση σχιζοφρένειας και ποικιλία δημογραφικών χαρακτηριστικών. Η έρευνα στηρίχθηκε στο θεωρητικό μοντέλο του I. Iancu (2010), και οι στατιστικές αναλύσεις έγιναν με την χρήση του IBM SPSS Statistics. Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι η παρορμητική και η επιθετική συμπεριφορά συσχετίζονται θετικά με τον αυτοκτονικό ιδεασμό και μπορούν να προβλέψουν το 29.6% της διακύμανσης των επιπέδων του, ωστόσο δεν βρέθηκε στατιστικώς σημαντική συσχέτιση με το αλκοόλ. Σχετικά με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, οι προηγούμενες απόπειρες αυτοκτονίας και το ψυχιατροδικαστικό ιστορικό συσχετίστηκαν θετικά με την παρορμητική συμπεριφορά, την επιθετική συμπεριφορά και τον αυτοκτονικό ιδεασμό, ενώ αρνητικά συσχετίστηκε η ηλικία έναρξης των πρώτων συμπτωμάτων της διαταραχής.

Αντιμετωπίζοντας το άγχος της δημόσιας ομιλίας μέσω εικονικής πραγματικότητας: Αξιολόγηση νέων κατευθύνσεων στους μηχανισμούς θεραπείας έκθεσης

Θ. Κωνσταντίνου, Μ. Θεοδώρου & Γ. Παναγιώτου

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Το Άγχος της Δημόσιας Ομιλίας (ΑΔΟ) είναι ιδιαίτερα συχνό στους ανθρώπους, ενώ συσχετίζεται με ανεργία και χαμηλότερο εισόδημα. Η παρούσα μελέτη συγκρίνει μια καινοτόμα προσέγγιση στους μηχανισμούς αλλαγής της Θεραπείας Έκθεσης για την αντιμετώπιση του ΑΔΟ. Συγκεκριμένα, την Πρόκληση των Προσδοκιών Μεροληψίας η οποία συγκρίνεται με τον παραδοσιακό μηχανισμό της Εξοικείωσης (habituation). Συμμετείχαν 66 φοιτητές (80% γυναίκες, Μέσος όρος ηλικίας = 21) και τοποθετήθηκαν τυχαία σε 3 συνθήκες: Πρόκληση Μεροληψιών (n=22), Εξοικείωση (n=22), και Ομάδα Ελέγχου (n=22). Οι συμμετέχοντες διενεργούσαν 2 σύντομες παρουσιάσεις σε εικονικά ακροατήρια τα οποία είχαν αξιολογήσει ως αγχωτικά. Αναλόγως της συνθήκης, διαφοροποιόταν και ο μηχανισμός Έκθεσης. Κατά τη διάρκεια του πειράματος λαμβάνονταν υποκειμενικές αναφορές (π.χ., Subjective Units of Distress, Personal Report of Confidence as a Speaker; Paul, 1966) και ψυχοφυσιολογικές μετρήσεις (Καρδιακός Παλμός και Εφίδρωση του Δέρματος). Σειρά αναλύσεων Διακύμανσης Επαναλαμβανόμενων Μετρήσεων (Repeated Measures ANOVA), διεξήχθησαν για να εξεταστούν οι διαφορές στα επίπεδα ΑΔΟ μεταξύ των 3 συνθηκών στα 3 χρονικά σημεία του πειράματος (αρχική μέτρηση, αμέσως μετά την έκθεση και επανέλεγχο 2-βδομάδες μετά). Τα ευρήματα δεν ανέδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις υποκειμενικές μετρήσεις και τις ψυχοφυσιολογικές αντιδράσεις ανάμεσα στις 3 συνθήκες. Ωστόσο, οι τιμές των μέσων όρο, έδειξαν την σημαντικότερη βελτίωση στην ομάδα Πρόκλησης των Προσδοκιών Μεροληψίας. Ομοίως, διαφάνηκε οριακά στατιστικά σημαντική διαφορά στις υποκειμενικές μετρήσεις του ΑΔΟ αμέσως μετά την έκθεση με την ομάδα Πρόκλησης των Προσδοκιών Μεροληψίας, να έχει την χαμηλότερη βαθμο-

λογία. Στον επανέλεγχο 2-βδομάδες μετά, εντοπίστηκαν χαμηλότερες βαθμολογίες στο ΑΔΟ στην ομάδα ελέγχου, έπειτα στην ομάδα Πρόκλησης των Προσδοκιών Μεροληψίας και τέλος την ομάδα Εξοικείωσης. Αυτό ίσως να εξηγείται από την δυσκολία διατήρηση των αλλαγών στα επίπεδα του ΑΔΟ, 2-βδομάδες μετά το πείραμα, χωρίς άλλη εξάσκηση και έκθεση. Η μελέτη προσθέτει στην αυξανόμενη βιβλιογραφία που υποστηρίζει παρεμβάσεις που βασίζονται στην τεχνολογία.

Κατάθλιψη, αγχώδεις διαταραχές και φύλο. Οι αντιλήψεις των ειδικών ψυχικής υγείας

Μ. Π. Μωραΐτη

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σκοπός της παρούσας εισήγησης αποτελεί η διερεύνηση της σχέσης κατάθλιψης και των αγχωδών διαταραχών με το φύλο των θεραπευόμενων. Ως επιμέρους στόχοι τέθηκαν η διερεύνηση των στάσεων και των αντιλήψεων των ειδικών ψυχικής υγείας για την ένταξη των έμφυλων προσεγγίσεων στη ψυχική υγεία, αλλά και ο εντοπισμός στερεοτύπων για το ρόλο του φύλου από την πλευρά των θεραπευόμενων τους. Για την ερευνητική προσέγγιση του θέματος αξιοποιήθηκε η ποιοτική μεθοδολογία, με εργαλείο τον οδηγό συνέντευξης και ειδικότερα την ημιδομημένη συνέντευξη. Τα συμμετέχοντα άτομα ήταν ειδικοί ψυχικής υγείας, με εργασιακή εμπειρία μεγαλύτερη των δύο ετών. Από τα ευρήματα της έρευνας αναδείχθηκε ότι οι πολλαπλοί κοινωνικοί ρόλοι που έχουν ανατεθεί στις θηλυκότητες σχετίζονται με την ροπή προς την κατάθλιψη και τις αγχώδεις διαταραχές, ενώ οι ειδικοί ψυχικής υγείας ανέφεραν ότι έχουν εντοπίσει διαφοροποιήσεις στη συμπτωματολογία των φύλων. Παράλληλα, αναδείχθηκε συσχέτιση μεταξύ των έμφυλων στερεοτύπων και των ρόλων του φύλου με την επιλογή του ειδικού ψυχικής υγείας, καθώς και με την πορεία της θεραπευτικής διαδικασίας. Τα διαγνωστικά εργαλεία σύμφωνα με τα συμμετέχοντα άτομα δεν συμπεριλαμβάνουν όλες τις εκφάνσεις του κοινωνικού φύλου, παθολογικοποιούν, ενώ τα τελευταία χρόνια έχουν μια πιο συμπεριληπτική κατεύθυνση. Η θηλυκότητες επαγγελματίες είχαν συνδεθεί με το ρόλο του ατόμου που φροντίζει, ενώ τέθηκαν και ζητήματα που αφορούν το αίτημα του εκάστοτε θεραπευόμενου και αν αυτό συνδέεται με τη σχέση με το έτερο φύλο. Τα συμμετέχοντα άτομα τόνισαν την αναγκαιότητα της εποπτείας, της προσωπικής θεραπείας και εκπαίδευσης ως απάντηση στην αντιμετώπιση των προσωπικών στερεοτύπων. Επίσης, ανέφεραν ότι τα άτομα μη δυαδικού φύλου υφίστανται ρατσισμό, κοινωνικές διακρίσεις και κάθε μορφής βία, γεγονός που οδηγεί στην κατάθλιψη και τις αγχώδεις διαταραχές. Περιορισμοί της έρευνας αποτέλεσαν η απουσία συμμετοχής αρρενοποτήτων, καθώς και η έλλειψη συμμετοχής ψυχιάτρων.

Αποτελεσματικότητα της CBT σε ασθενείς Ψυχιατρικού Τμήματος Γενικού Νοσοκομείου

Μ. Γιαννακοπούλου & Μ. Φιστέ

Aegean College

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση της αποτελεσματικότητας της Γνωστικής- Συμπεριφοριστικής Θεραπείας (ΓΣΘ) σε εξωτερικούς ασθενείς τακτικού ψυχολογικού ιατρείου με διάγνωση κατάθλιψης και αγχωδών διαταραχών. Συγκεκριμένα, εξετάστηκε αν η ΓΣΘ μείωσε τη συμπτωματολογία του άγχους και της κατάθλιψης ατόμων με τις αντίστοιχες διαταραχές και αν τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ασθενών, όπως το φύλο και η οικογενειακή κατάσταση, επηρέασαν την αποτελεσματικότητα της παρέμβασης. Το δείγμα αποτελούνταν, αρχικά, από 30 συμμετέχοντες (άντρες: 11, γυναίκες: 19; Μ.Ο. ηλικίας= 39,77; Τ.Α.= 11,77) οι οποίοι παρακολούθησαν 12 έως 14 συνεδρίες ΓΣΘ. Κατά την έναρξη και μετά την ολοκλήρωση της παρέμβασης, σταθμισμένα ερωτηματολόγια για την αξιολόγηση των συμπτωμάτων του άγχους και της κατάθλιψης χορηγήθηκαν στους συμμετέχοντες. Τα πρώτα αποτελέσματα των αναλύσεων έδειξαν ότι η ΓΣΘ σημαντικά μείωσε τα συμπτώματα κατάθλιψης και άγχους, όπως αυτά αξιολογήθηκαν με το BDI και DASS. Ακόμη, η ΓΣΘ βρέθηκε να είναι εξίσου αποτελεσματική στη βελτίωση συμπτωμάτων κατάθλιψης και άγχους ανεξάρτητα από το φύλο ή την οικογενειακή κατάσταση των υποκειμένων. Η έρευνα συνεχίζεται από τις αρχές του 2022, η οποία είχε σταματήσει λόγω πανδημίας. Η συζήτηση βασίζεται στην κριτική προσέγγιση των πρώτων αποτελεσμάτων με βάση προηγούμενες μελέτες. Η παρούσα έρευνα έρχεται να προστεθεί στον περιορισμένο αριθμό μελετών της Ελληνικής βιβλιογραφίας σχετικά με την αποτελεσματικότητα της CBT στη μείωση των συμπτωμάτων κατάθλιψης και άγχους σε κλινικό πληθυσμό.

Η αφήγηση μύθων και ιστοριών με δραματικές τεχνικές ως εργαλείο ψυχολογικής υποστήριξης σε ασθενείς με καρκίνο

Β. Τσιανίκα

EPT

Αντικείμενο της παρουσίασης είναι η Δραματική Τέχνη ως αφηγηματική πράξη σε ασθενείς με καρκίνο, το σημασιολογικό περιεχόμενο της αφήγησης, η πιθανή ψυχολογική ανακούφιση και συγκρότηση νοήματος κατά τη διάρκεια των παρεμβάσεων των ασθενών. Οι άνθρωποι ακούν ιστορίες από τα πρώιμα χρόνια της ζωής τους και αλληλεπιδρούν κατασκευάζοντας τις προσωπικές τους ιστορίες, με συνέπεια να δημιουργούν νόημα από αυτές. Στόχος της μελέτης αυτής ήταν η αναδιαμόρφωση παλαιών επιβαρυντικών πεποιθήσεων, σε νέες σκέψεις υποστηρικτικές και περισσότερο εμπυχωτικές για τους ίδιους τους ασθενείς και τις οικογένειές τους. Πριν περίπου 30 χρόνια συνέβη μια «αφηγηματική στροφή» από έναν μεγάλο αριθμό θεραπευτών διαφορετικών θεωριών και προσεγγίσεων οι οποίοι

συμφώνησαν ότι οι άνθρωποι μέσω των ιστοριών εκφράζουν και οργανώνουν την εμπειρία τους (Μακλάουντ, 2005: 193). Τη μεταμοντέρνα φιλοσοφία (Derrida), την ανθρωπολογία, την κοινωνιολογία και τις κοινωνικές επιστήμες. Η Μόργκαν (2011:27) γράφει στο βιβλίο της «Τι είναι Αφηγηματική Θεραπεία» ότι «καθώς ζούμε τις ζωές μας δίνουμε διαρκώς νοήματα, η αφήγηση είναι σαν ένα νήμα που υφαίνει τα γεγονότα μαζί σε μία ιστορία». Θεωρία που επιβεβαιώνει και ο Γιουνγκ (1988:71) περί μύθων και αρχετύπων. Ο Jerom Bruner (1990:20-39) καθηγητής ψυχολογίας στο Harvard στο βιβλίο του Δημιουργώντας ιστορίες γράφει ότι οι ιστορίες «λειτουργούν σε δύο χώρους, σε ένα τοπίο δράσης μέσα στον κόσμο και σε ένα τοπίο συνείδησης όπου εκτυλίσσονται οι σκέψεις, τα συναισθήματα και τα μυστικά των πρωταγωνιστών». Αφηγητής και ακροατής συναντούν γνωστά και κοινά μονοπάτια, ανθρώπους, σχέσεις, συμπεριφορές, πολιτισμό, ήθη και συνήθειες, θρησκείες, οικογένειες και ομάδες, οράματα που ζητούν να εξωτερικευτούν ζωντανεύοντας τη λεκτική ή μη λεκτική επικοινωνία (Rissman, 2008:7-14).

Υβριδική βιωματική ομάδα Δραματοθεραπείας/Ψυχοδράματος με θέμα “η καθημερινότητα στην πανδημία του covid19” σε εργαζόμενους - Ε.Κε.Ψ.Υ.Ε

Κ. Εικοσιπεντάπαρχου¹ & Ι. Κατερίνης²

¹Ελληνικό Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής και Ερευνών - Ε.ΚΕ.Ψ.Υ.Ε, ²Οργανισμός Κατά των Ναρκωτικών -Ο.ΚΑ.ΝΑ

Η πρόταση μας αφορά την παρουσίαση των συμπερασμάτων μιας ομάδας δραματοθεραπείας/ψυχοδράματος που έλαβε χώρα από τον Ιανουάριο έως τον Μάιο του 2022. Η ομάδα αποτελούνταν από ανθρώπους που εργαζόνταν ή έκαναν πρακτική στο Ε.ΚΕ.Ψ.Υ.Ε. Στην Ομάδα αξιοποιήθηκε η Δραματοθεραπευτική και η Ψυχοδραματική τεχνική σε σύνθεση ώστε να γίνει η διερεύνηση με τα εκφραστικά μέσα της Τέχνης ως ένα δρόμο για να Προσεγγίσουμε τις επιπτώσεις της Πανδημίας

Διαχρονικά οι διεθνείς και εγχώριες μελέτες/ έρευνες για τις κρίσεις αναφέρουν ως πρώτο πληττόμενο πεδίο τον χώρο της ψυχικής υγείας. Οι εργαζόμενοι στο πεδίο αυτό είναι υποκείμενοι και οι ίδιοι της πανδημικής κρίσης και των ψυχοπαιστικών συνθηκών που αναδύονται, γι αυτό αφενός χρειάζεται να αναγνωρίσουν και να αντιμετωπίσουν τις προσωπικές και οικογενειακές αγωνίες και ανησυχίες τους και αφετέρου να παρέχουν καλή και αποτελεσματική φροντίδα και υποστήριξη στα μέλη της κοινότητας που έχουν αιτήματα για συμβουλευτική, ψυχολογική ή ψυχιατρική βοήθεια. Η παρέμβαση/ομάδα που πραγματοποιήσαμε έγινε πάνω σε αυτό τον προβληματισμό και μάλιστα μέσα από το προσωπικό βίωμα μας το οποίο μοιραστήκαμε με τους συναδέλφους και τη διοίκηση της δομής που εργαζόμαστε στο τέλος του 2021(Ε.ΚΕ.Ψ.Υ.Ε.). Στόχος μας ήταν η εστίαση και η επεξεργασία πάνω στον πυρήνα του θέματος: «Η καθημερινότητα μέσα στην Πανδημία...»

Το πλαίσιο στο οποίο έπρεπε να κινηθούμε καθοριζόταν από -την διαδικτυακή συνθήκη γενικώς και την υβριδική συνύπαρξη των μελών της ομάδας(μέχρι 6 μέλη δια ζώσης και οι άλλοι 6 διαδικτυακά με εναλλαγές) -τη κοινωνική αποστασιοποίηση με τις αλλαγές και τις επιπτώσεις στο σώμα και την κινητικότητα των μελών -Τη λειτουργία της ομάδας μέσα στον επαγγελματικό χώρο ενός φορέα κοινωνικής κοινοτικής ψυχικής υγείας -Τον περιορισμένο και προκαθορισμένο χρόνο διάρκειας και λειτουργίας της ομάδας (5 συνεδρίες +1).-Τις ηλικιακές διαφορές μεταξύ των μελών και τις διαφορές επαγγελματικού αντικείμενου και εμπειρικής κατάρτισης.

Ο θεραπευτικός ρόλος της ποίησης

Σ. Δημοπούλου-Μιχαλοπούλου

Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα μελέτη έχει ως κεντρικό θέμα τη θεραπευτική γραφή και πιο συγκεκριμένα την ποίηση ως θεραπευτικό μέσο. Σκοπός της είναι η εξέταση των θεραπευτικών αποτελεσμάτων, που μπορεί να επιφέρει η ποίηση, στα άτομα τα οποία συγγράφουν ποιήματα. Αρχικά, γίνεται ανασκόπηση σε σχετικές έρευνες και στη συνέχεια αναλύεται η θεραπευτική λειτουργία της ποίησης σύμφωνα με τη θεωρία του Λακάν για την επιθυμία και τη θεωρία του Φρόυντ για την φαντασίωση. Συγκεκριμένα, γίνεται μια θεώρηση, σύμφωνα με τον Φρόυντ, της ποίησης ως μια προέκταση του παιδικού παιχνιδιού και ως μια έκφραση, σύμφωνα με τον Λακάν, της επιθυμίας του ατόμου να βιώσει ξανά την πρωταρχική ικανοποίηση που έλαβε όταν ήταν βρέφος από τη μητέρα του. Δίνεται έμφαση στη σημασία του συμβολισμού της γλώσσας της ποίησης ως αποτύπωμα του ψυχικού κόσμου του συγγραφέα. Προκειμένου να εξεταστεί η θεραπευτική λειτουργία της ποίησης, ως επιμέρους στόχοι τέθηκαν: η μελέτη της συναισθηματικής κατάστασης που οδηγεί το άτομο στη συγγραφή ενός ποιήματος, η εξέταση των τυχόν μοτίβων που ακολουθεί, της σημασίας που προσδίδει στην ποιητική του δημιουργία και κυρίως αν το τελικό αίσθημα που προκύπτει είναι αυτό της ικανοποίησης. Πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις στις οποίες οι συμμετέχοντες απάντησαν σε πέντε εισαγωγικές δημογραφικές ερωτήσεις και σε ακόμη 13 ερωτήσεις, οι οποίες εξέταζαν το κεντρικό θέμα της εργασίας και αφορούσαν: συναισθήματα πριν, κατά τη διάρκεια, μετά τη συγγραφή ενός ποιήματος, θεματολογία ποιημάτων, νοηματοδότηση. Ακολούθησε η επεξεργασία των δεδομένων και η εξαγωγή κοινών νοηματικών θεμάτων μέσω της διαδικασίας της θεματικής ανάλυσης. Από τη διαδικασία αυτή προέκυψε η συσχέτιση από τους ίδιους τους συμμετέχοντες του συναισθήματος ικανοποίησης με τη συγγραφή ποιημάτων. Τέλος, λήφθηκαν υπόψη οι αδυναμίες που παρουσιάζει η έρευνα αυτή καθώς και τα ερωτήματα που χρειάζονται περαιτέρω διερεύνηση.

Το βίωμα των θεραπευτών δουλεύοντας με θύτες ενδοοικογενειακής βίας

Α. Θεοδωρόπουλος

Μητροπολιτικό Κολλέγιο

Η παρούσα ερευνητική εργασία είχε ως στόχο να διερευνήσει το βίωμα των θεραπευτών που εργάζονται με την ενδοοικογενειακή βία και συγκεκριμένα με θύτες. Η μεθοδολογία της έρευνας ήταν η ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση. Συνολικά έλαβαν μέρος έξι συμμετέχοντες οι οποίοι έχουν ολοκληρώσει σπουδές ψυχολογίας ή ψυχιατρικής ή ψυχοθεραπείας ή συμβουλευτικής και έχουν ανάλογη εμπειρία πάνω στο ζήτημα τουλάχιστον έξι χρόνια. Σημαντικό κριτήριο για τη συμμετοχή τους είναι να βλέπουν αυτόν το πληθυσμό είτε στο ιδιωτικό τους γραφείο είτε σε κάποιο φορέα. Έπειτα από την ανάλυση των συνεντεύξεων προέκυψαν ορισμένες θεματικές ενότητες. Ενδεικτικά κάποιες από αυτές είναι οι δυσκολίες που συναντούν οι θεραπευτές με τους θύτες ενδοοικογενειακής βίας. Μια από αυτές έχει να κάνει με τα ηθικά διλήμματα που μπορεί να κληθεί να αντιμετωπίσει ο θεραπευτής όπως είναι η άρση του απορρήτου. Επιπρόσθετα φάνηκε ότι οι θεραπευτές εμπλέκονται με διάφορα συναισθήματα τόσο θετικά όσο και αρνητικά. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες ανέφεραν πως η δουλειά με τους θύτες είναι ενδιαφέρουσα και με προκλήσεις. Αναδείχθηκαν και άλλα θέματα όπως είναι η θεραπευτική διαχείριση δουλεύοντας με θύτες, το τραυματικό υλικό που τους βαραίνει, ζητήματα μεταβίβασης και αντιμεταβίβασης και πως αρκετές φορές θύτης και θύμα είναι οι όψεις του ίδιου νομίσματος. Στην έρευνα οι συμμετέχοντες με τη δική τους υποκειμενική και επαγγελματική εμπειρία έδωσαν στοιχεία σκιαγραφώντας το ψυχικό προφίλ των θυτών. Συμπληρωματικά ανέφεραν κάποια χαρακτηριστικά που χρειάζεται να έχει ο θεραπευτής που εργάζεται με τη συγκεκριμένη ομάδα. Τέλος αναδείχθηκε η σημασία της εποπτείας και η συνεργασία με διάφορα δίκτυα.

Τυχαίοποιημένη κλινική μελέτη για την αξιολόγηση ψυχολογικής παρέμβασης με θετική ενίσχυση στην καρδιακή αποκατάσταση

Α. Πίζγα¹, Π. Κορδούτσος², Μ. Al Shamari¹, Δ. Δελής¹, Β. Λιναρδάτου³, Ε. Τσαγκαράκης², Ι. Βασιλειάδης¹, Ν. Ροβίνα¹, Σ. Νανάς¹ & Ε. Καρατζάνος¹

¹Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ³ΓΝΑ Γ. Γεννηματάς

Οι ασθενείς με καρδιακή ανεπάρκεια (ΚΑ) έχουν διπλάσιες πιθανότητες να εμφανίσουν στρες και κατάθλιψη σε σχέση με το γενικό πληθυσμό. Τα τελευταία χρόνια η καρδιακή αποκατάσταση περιλαμβάνει πληθώρα ψυχολογικών παρεμβάσεων χωρίς να είναι επαρκώς μελετημένη η αποτελεσματικότητά τους σε αυτό τον πληθυσμό.

Σκοπός της μελέτης ήταν η διερεύνηση της επίδρασης ψυχολογικής παρέμβασης που περιλαμβάνει ψυχοεκπαίδευση, τεχνικές διαχείριση άγχους και θετική ενίσχυση στο άγχος, στην κατάθλιψη και στην ικανοποίηση από τη ζωή ασθενών με ΚΑ.

Στη μελέτη συμμετείχαν 36 ασθενείς με ΚΑ, μέσης ηλικίας 55 ± 10 έτη, με κλάσμα εξώθησης $.28$] και η διαφορά μεταξύ των ομάδων ήταν στατιστικά σημαντική ($p < .01$). Όλοι οι ασθενείς παρουσίασαν μείωση στις τιμές του στρες.

Γνωσιακή-συμπεριφορική θεραπεία για σεξουαλικούς παραβάτες

Π. Πλαστήρα

Χωρίς φορέα εργασίας

Τα σεξουαλικά εγκλήματα είναι από τις πιο συχνές παραβιάσεις του αυτοσεβασμού του ανθρώπου, καθώς αυτό τραυματίζει έντονα τα θύματα και παράλληλα ολόκληρη την κοινωνία. Οι σεξουαλικοί παραβάτες είναι άτομα, τα οποία έχουν διαπράξει κάποιο σεξουαλικό αδίκημα και κατηγοριοποιούνται σύμφωνα με τα κίνητρα της προσβολής τους, σε χαμηλού, μετρίου ή υψηλού κινδύνου. Οι περισσότεροι από αυτούς που καταδικάζονται τελικά απελευθερώνονται κάποια στιγμή στην κοινωνία. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων ετών, αρκετές θεραπευτικές παρεμβάσεις έχουν αναδυθεί με σκοπό την μείωση των πιθανοτήτων υποτροπής των συγκεκριμένων παραβατών. Η κυρίαρχη προτεινόμενη μέθοδος θεραπείας για σεξουαλικούς παραβάτες, η οποία υποστηρίζεται περισσότερο στη δικαστική ψυχολογία είναι η γνωσιακή-συμπεριφορική θεραπεία (CBT). Ο σκοπός του συγκεκριμένου τύπου θεραπείας είναι κατά κύριο λόγο να προσπαθήσει να διορθώσει τις γνωστικές διαστρεβλώσεις που πιστεύεται ότι υπάρχουν πίσω από τις δυσπροσαρμοστικές συμπεριφορές των σεξουαλικών παραβατών, οι οποίες εν τέλει οδηγούν στη συγκεκριμένη πράξη. Η θεραπεία έχει διττό στόχο, καθώς δεν παρέχεται μόνο για να προσφέρει οφέλη στο άτομο, αλλά και σε ολόκληρη την κοινωνία. Μέχρι σήμερα, υπάρχουν αυξανόμενα δεδομένα, τα οποία συνιστούν ότι η θεραπεία που χρησιμοποιεί γνωσιακές-συμπεριφορικές πρακτικές μειώνει την επακόλουθη εμπλοκή των σεξουαλικών παραβατών σε ανάλογα αδικήματα, καθοδηγούμενες συνήθως από συγκεκριμένες αρχές παρέμβασης για την αύξηση της αποτελεσματικότητας. Ωστόσο, παρά τα προφανή αποτελέσματα, είναι δύσκολο να βγουν απόλυτα συμπεράσματα σχετικά με το εάν ένας συγκεκριμένος τύπος θεραπείας είναι τελικά ο πιο αποτελεσματικός σε όλους τους σεξουαλικούς παραβάτες, καθώς αποτελούν μια ετερογενής ομάδα, με διαφορετικές ανάγκες και επίπεδα ανταπόκρισης. Συνεπώς, η απαίτηση για περισσότερες μελέτες προκειμένου να διασαφηνιστεί καλύτερα το ζήτημα της θεραπείας των σεξουαλικών παραβατών είναι ύψιστης σημασίας. Η γενικότερη αντίληψη του κόσμου ότι οι σεξουαλικοί παραβάτες αξίζουν παραδειγματική τιμωρία έχει προκαλέσει την απροθυμία εφαρμογής περισσότερων προγραμμάτων θεραπείας στο συγκεκριμένο πληθυσμό, καταδεικνύοντας ότι οι παρεμβάσεις σε δράστες σεξουαλικών παραβάσεων δεν αποτελεί τελικά ένα απλό ζήτημα.

ΧΩΡΟΣ Β

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 9

Θετική Ψυχολογία

Θετική παρέμβαση σε υγειονομικό προσωπικό για άγχος, στρες και κατάθλιψη με τη χρήση του DASS-21F Kambo¹, Χ. Μαγνή¹ & Σ. Μ Σιδηροπούλου²¹Μητροπολιτικό Κολλέγιο, ²Walden University

Στην παρούσα έρευνα γίνεται προσπάθεια να διερευνηθεί κατά πόσο οι ιατροί και οι νοσηλευτές στην Ελλάδα βιώνουν στρες, άγχος και κατάθλιψη. Κατά πόσο επηρεάστηκαν αυτά τα ποσοστά από την πανδημία και τις επιπτώσεις της στην ψυχική υγεία των συμμετεχόντων. Εάν υπάρχει κάποια συσχέτιση μεταξύ της εργασιακής εμπειρίας και αν μια παρέμβαση θετικής ψυχολογίας θα μπορούσε να συμβάλει στην μείωση τους άγχους, τους στρες και της κατάθλιψης ώστε να είναι οι συμμετέχοντες περισσότερο αποδοτικοί ως προς την καθημερινότητα τους αλλά και ως προς τις εργασιακές τους υποχρεώσεις. Για την μέτρηση των επιπέδων άγχους, στρες και κατάθλιψης θα γίνει χρήση του DASS-21 ενώ η παρέμβαση θετικής ψυχολογίας που θα χρησιμοποιηθεί θα έχει να κάνει με την ψυχική ανθεκτικότητα. Τα αποτελέσματα αυτά θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν και σε μελλοντικές μελέτες με άλλες παρεμβάσεις.

Πεποιθήσεις για την συμβολή του Coaching στην προσωπική ανάπτυξη και πρόληψη της βίας στην εργασίαΜ. Ντρέκο¹ & Σ. Μ. Σιδηροπούλου²¹Μητροπολιτικό Κολλέγιο, ²Walden University

Το φαινόμενο της εργασιακής βίας είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο που απασχολεί την επιστημονική κοινότητα. Πρόκειται για μια επιθετική συμπεριφορά, που εκδηλώνεται εντός οργανισμικού πλαισίου, ανάμεσα σε εργαζόμενους/ συναδέλφους, και έχει αποδειχθεί ότι επηρεάζει, την αποτελεσματικότητα καθώς και την ποιότητα ζωής του ατόμου, που είναι αποδέκτης, αυτής της συμπεριφοράς. Τα πιο συνηθισμένα προβλήματα της εργασιακής βίας, είναι, έντονο άγχος, μελαγχολία/κατάθλιψη, διαταραχές προσωπικότητας και διαταραχή μετατραυματικού στρες. Τελευταίες μελέτες κατέδειξαν πως η καλύτερη ενημέρωση και δημιουργία υποστηρικτικών ομάδων από τους οργανισμούς μπορεί να βοηθήσει στην αποφυγή φαινομένων βίας. Πηγαίνοντας την έρευνα ένα βήμα παραπέρα, στη συγκεκριμένη έρευνα θα μετατοπιστεί η προσοχή από τους οργανισμούς στα ίδια τα άτομα. Πιο συγκεκριμένα, κατά πόσο τα ίδια τα άτομα μέσω της προσωπικής τους ανάπτυξης, κατανόησης του εαυτού και των δυνατών στοιχείων προσωπικότητας μπορούν να αντιμετωπίσουν την εργασιακή κακοποίηση. Η συγκεκριμένη έρευνα είναι πειραματική και θα εφαρμοστεί σε οκτώ εργαζόμενους μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων σε δύο κύκλους και ένα πρόγραμμα ενημέρωσης. Ο πρώτος κύκλος αφορά τις πεποιθήσεις των συμμετεχόντων για την εργασιακή βία και τα οφέλη της προσωπικής ανάπτυξης. Παράλληλα θα ενημερωθούν για τα οφέλη της θετικής coaching πρακτικής και το πώς αυτή η πρακτική συμβάλει στην προσωπική ενδυνάμωση. Ενώ το πείραμα ολοκληρώνεται με τον δεύτερο κύκλο συνεντεύξεων με σκοπό να παρατηρηθεί η μεταβολή των πεποιθήσεων τους, για την ανάλυση των δεδομένων θα εφαρμοστεί η μέθοδος της θεματικής ανάλυσης. Αναμένεται από την συγκεκριμένη έρευνα η κατάδειξη νέων τρόπων αντιμετώπισης της εργασιακής βίας, με τους εργαζόμενους να έχουν ενεργό ρόλο στην αντιμετώπιση του φαινομένου.

Ποιοτική διερεύνηση πεποιθήσεων γονέων για το parent coachingΓ. Μακρής¹, Χ. Μπιμπίτσος¹ & Σ. Μ. Σιδηροπούλου²¹Μητροπολιτικό Κολλέγιο, ²Walden University

Η παρούσα έρευνα αφορά τη διερεύνηση των πεποιθήσεων γονέων αναφορικά με το Parent Coaching, τη διαδικασία υποστήριξης και ενδυνάμωσης γονέων δηλαδή απέναντι στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν καθημερινά. Τα ερευνητικά ερωτήματα που θα μας απασχολήσουν είναι, η διερεύνηση των πεποιθήσεων γονέων για το Parent Coaching και το πώς διαμορφώνονται αυτές οι πεποιθήσεις. Ο σχεδιασμός της έρευνας θα είναι ποιοτικός. Αναφορικά με τη μέθοδο δειγματοληψίας θα υπάρξει συνδυασμός στρατηγικών σκόπιμης δειγματοληψίας και πιο συγκεκριμένα, δειγματοληψία κριτηρίου και σκόπιμη τυχαία δειγματοληψία. Τα δεδομένα της έρευνας θα προκύψουν από δείγμα που θα ανευρεθεί με τη βοήθεια των social media. Για την έρευνα έχει επιλεγεί η ημιδομημένη συνέντευξη ούτως ώστε να δοθεί μια πιο σφαιρική και διερευνητική εικόνα με σαφή αποτελέσματα. Ως μέθοδος ανάλυσης των δεδομένων επιλέχθηκε η θεματική, μια εύχρηστη μέθοδος η οποία χρησιμοποιείται ευρέως στην ποιοτική έρευνα. Η διαδικασία θα διαρκέσει από 4 έως 6 εβδομάδες και οι συμμετέχοντες θα είναι ενήλικοι γονείς που μιλούν ελληνικά. Αναφορικά με τα θέματα ηθικής και δεοντολογίας για την παρούσα έρευνα, έχουν δημιουργηθεί όλες οι απαραίτητες φόρμες ενημέρωσης και πληροφόρησης οι οποίες βρίσκονται στα παραρτήματα.

Πρόγραμμα εκπαίδευσης στις θετικές δεξιότητες επικοινωνίας (TiPIS). Αποτελέσματα από την εφαρμογή του προγράμματος στα πλαίσια μονογονεϊκής οικογένειας.

A. Παπαευαγγέλου¹, A. Σέμκου¹, B. Ψαραδέλλης² & E. Αθανασοπούλου¹

¹Κοινωνικά Κέντρα Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Εφήβων- ΚΟΚΕΨΥΠΕ, Γ.Ν.Γ. Παπανικολάου, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Στα πλαίσια των διαγνωστικών και θεραπευτικών συνεδριών με τα παιδιά και τους γονείς τους συχνά οι ειδικοί αναρωτιούνται «πώς μπορεί ένας γονέας να ενισχύσει τη σχέση με το παιδί μέσα από την ανάπτυξη αντίστοιχων δεξιοτήτων;», ενώ από την πλευρά τους οι γονείς διατυπώνουν συχνά την απορία προς τους ειδικούς ψυχικής υγείας: «πώς είναι δυνατό μαζί σας να συνεργάζεται τόσο καλά και στο σπίτι μαζί μας να μη θέλει να κάνει τίποτα;». Μετά την 10ετή εμπειρία μας στην εφαρμογή βιωματικών προγραμμάτων εκπαίδευσης γονέων (π.χ. πρόγραμμα PCIT), προχωρήσαμε στην σχεδίαση και εφαρμογή ενός νέου προσωποκεντρικού προγράμματος θετικής αλληλεπίδρασης γονέα-παιδιού αλλά και θεραπευτή-παιδιού, με την ονομασία TiPIS (Training in Positive Interaction Skills). Το συγκεκριμένο πρόγραμμα διαρκεί 3-6 μήνες, περιλαμβάνει βιωματική εκπαίδευση και αξιοποιεί το βίντεο για αυτοπαράτηρηση και ετεροπαράτηρηση, ενώ έχει ως στόχο την ενίσχυση των ήδη κατεκτημένων θετικών δεξιοτήτων του ενήλικα αλλά και την κατάκτηση νέων - σημαντικών για την ενδυνάμωση της σχέσης με το παιδί.

Στην συγκεκριμένη εργασία παρουσιάζεται η μελέτη περίπτωσης μονογονεϊκής οικογένειας και η εκπαίδευση της μητέρας ενός παιδιού με προβλήματα στην ανάπτυξη σε νηπιακή ηλικία. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στη φιλοσοφία του TiPIS, στα στάδια εκπαίδευσης (θεωρητική και βιωματική εκπαίδευση των γονέων στις θετικές δεξιότητες επικοινωνίας) και στα αποτελέσματα της παρέμβασης στη συγκεκριμένη περίπτωση.

Εξ αποστάσεως αυτοφροντίδα και ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών σε εποχές αβεβαιότητας: Εφαρμόζοντας το ψυχοεκπαιδευτικό υλικό πρόληψης «Πρόληψη κατ' οίκον: από το Α έως το Ω»

A. Βαζαίου, Δ. Λοϊζου, I. Μπέκα & N.Τζοβάρα

Κέντρο πρόληψης των εξαρτήσεων και προαγωγής της ψυχοκοινωνικής υγείας «Αθηνά Υγεία»

Το ψυχοεκπαιδευτικό υλικό «Πρόληψη κατ' οίκον: από το Α έως το Ω», είναι ένα αλφαβητάρι προσωπικής και επαγγελματικής ανάπτυξης και ενδυνάμωσης που απευθύνεται αρχικά σε εκπαιδευτικούς όλων των βαθμίδων, προκειμένου να υποστηριχθούν σε συνθήκες αβεβαιότητας, όπως η περίοδος της πανδημίας. Αποτελεί ένα πρωτότυπο εξ αποστάσεως εργαλείο: α) αυτοβοήθειας, ενδυνάμωσης και αυτοφροντίδας, β) επικοινωνίας και ομαδικής αλληλεπίδρασης καθώς και γ) προσωπικής και επαγγελματικής ανάπτυξης και δικτύωσης. Το σκεπτικό και η μεθοδολογία του υλικού εδράζονται στις αρχές της εφαρμοσμένης θετικής ψυχολογίας καθώς και στην ομαδοσυνεργατική συστημική προσέγγιση για την ανάπτυξη δεξιοτήτων ζωής, αξιοποιώντας την τεχνολογία με σύγχρονες και ασύγχρονες μεθόδους εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Ειδικότερα, το υλικό εστιάζει στη γλώσσα, με κεντρικό στοιχείο μια σειρά από λέξεις/έννοιες, που διαμορφώνουν ένα ιδιότυπο αλφαβητάρι από το Α έως το Ω, προκειμένου να διευκολυνθεί η (επανα)νοηματοδότηση της υποκειμενικής εμπειρίας της πανδημίας μέσα στο ασφαλές και συνεργατικό πλαίσιο μιας ομάδας ενδυνάμωσης και αυτοφροντίδας. Κατά την διάρκεια-καθώς και ανάμεσα στις συναντήσεις-, τα μέλη της ομάδας καλούνται να επεξεργαστούν κάθε λέξη/έννοια με διαφορετικούς τρόπους: νοητικά, βιωματικά, εμπειρικά και αναστοχαστικά. Η αξιολόγηση διαδικασίας και αποτελέσματος του υλικού περιλαμβάνει ποσοτικές (κλίμακες/ερωτηματολόγια) καθώς και ποιοτικές μεταβλητές. Από την αρχική πιλοτική παρέμβαση υλοποίησης του έως σήμερα, έχει ήδη εφαρμοστεί σε αρκετές ομάδες πανελλαδικά από διαφορετικά Κέντρα Πρόληψης με θετική ανατροφοδότηση. Συμπερασματικά, η αξιοποίηση της τεχνολογίας, όπως στην περίπτωση αυτού του υλικού, παρά τους περιορισμούς και τις εγγενείς δυσκολίες που μπορεί να εμπεριέχει, αναδεικνύει την ετοιμότητα, την προσαρμοστικότητα, την ευελιξία και την δυναμική του πεδίου της πρόληψης ανταποκρινόμενο στις σύγχρονες ανάγκες της (μετα)πανδημικής εποχής.

Αίσθηση ικανοποίησης από τη ζωή, προσωπικές αξίες και στάσεις σχετικά με την πανδημία Covid-19 σε δείγμα ενηλίκων

B. Σάμπαλης & A. Γκαρή

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στη παρούσα μελέτη εξετάζεται σε ενήλικες στην Ελλάδα η σχέση μεταξύ των στάσεων που διαμόρφωσαν για την πανδημία Covid-19 με τις προσωπικές αξίες και με την αίσθηση ικανοποίησης από τη ζωή. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 745 ενήλικες, οι οποίοι συμπλήρωσαν διαδικτυακά το Ερωτηματολόγιο Προσωπικών Αξιών (Schwartz et al., 2012), την Κλίμακα Ικανοποίησης από τη Ζωή (Diener et al., 1985) και αυτοσχέδιες ερωτήσεις στάσεων σχετικά με τη πανδημία Covid-19. Στα αποτελέσματα σημειώθηκαν σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των προσωπικών αξιών και των στάσεων για τον Covid-19, καθώς και μεταξύ των προσωπικών αξιών και της αίσθησης ικανοποίησης από τη ζωή πριν την έναρξη της πανδημίας και κατά την επιδείνωσή της στο καλοκαίρι του 2020. Επίσης, οι μεταβλητές των προσωπικών αξιών, των στάσεων σχετικά με την πανδημία και της αίσθησης ικανοποίησης από τη ζωή εμφανίζουν ενδιαφέρουσες αλληλεπιδράσεις με δημογραφικές μεταβλητές του δείγματος, και συγκεκριμένα το φύλο και την ηλικία. Τα ευρήματα συζητούνται σε συνάρτηση με την πρόσφατη βιβλιογραφία που μελετάει τις δυσκολίες αντιμετώπισης των ψυχοκοινωνικών επιδράσεων της πανδημίας Covid-19.

Χρηματοδότηση: Η μελέτη έγινε στο πλαίσιο ερευνητικού προγράμματος του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των πέντε μεγάλων παραγόντων προσωπικότητας και της υποκειμενικής ευημερίας στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19

Δ. Ιωάννου & Ι. Ν. Μπερατής
The American College of Greece

Προηγούμενες μελέτες έχουν δείξει ότι οι άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις της πανδημίας του Covid-19 επηρέασαν σε σημαντικό βαθμό την ψυχική υγεία και την υποκειμενική ευημερία των ανθρώπων. Ο κύριος στόχος της παρούσας μελέτης ήταν να διερευνηθεί τον αντίκτυπο της προσωπικότητας στην υποκειμενική ευημερία, καθώς και τη σχέση μεταξύ καθενός από τα χαρακτηριστικά προσωπικότητας big five και της υποκειμενικής ευημερίας, σε δείγμα του ελληνικού ενήλικου πληθυσμού, κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19, και πιο συγκεκριμένα κατά τη διάρκεια του δεύτερου lockdown, τον Φεβρουάριο-Μάρτιο του 2021. Εν γνώσει του ερευνητή, δεν έχουν καταγραφεί προηγούμενα ερευνητικά δεδομένα σχετικά με τη σχέση μεταξύ παραγόντων προσωπικότητας και υποκειμενικής ευημερίας στην Ελλάδα, με στόχο τον ενήλικο πληθυσμό, κατά την περίοδο της πανδημίας. Η ανάλυση πραγματοποιήθηκε με το στατιστικό πακέτο SPSS και έδειξε ότι υπάρχει σημαντική σχέση μεταξύ των μεγάλων 5 παραγόντων προσωπικότητας και της υποκειμενικής ευημερίας, με την προσωπικότητα να εξηγεί το 36% της διακύμανσης στην ευημερία. Μέσω της εφαρμογής μιας τυπικής ανάλυσης πολλαπλής παλινδρόμησης, ο νευρωτισμός βρέθηκε να είναι ο σημαντικότερος προγνωστικός παράγοντας της ευημερίας, με $b=-0,43$, ακολουθούμενος από την εξωστρέφεια, με $b=0,39$. Τα παραπάνω ευρήματα αναδεικνύουν τη σύνδεση της προσωπικότητας με βασικούς άξονες της ψυχικής υγείας, όπως εκείνος της υποκειμενικής ευημερίας. Παράλληλα, για την εξαγωγή πιο ολοκληρωμένων συμπερασμάτων είναι σημαντική η διεξαγωγή διαχρονικών μελετών που έχουν τη δυνατότητα να μελετήσουν το πρότυπο των παραπάνω σχέσεων κατά την πορεία του χρόνου.

The moderating role of psychological flexibility in the relationship between loneliness and well-being among young adults: A cross-sectional study

Θ. Κουλούρη & R. Geenen
Utrecht University, Department of Clinical Psychology

Loneliness is considered a universal constant; an experience one cannot easily escape from. Despite the evidence of its deleterious effects on mental and physical health across all age groups, the majority of research has primarily focused on older cohorts, leaving young adults beyond the scope of scientific attention. The current study aims to compensate for this research inequity by examining whether there is an indication that psychological flexibility protects individuals against the negative effects of loneliness on well-being. It was hypothesized that the inverse relationship between loneliness and well-being would be significantly less pronounced among young adults with high, compared to low, psychological flexibility. The design of the study was cross-sectional. For the purpose of this research, 162 participants, between 18 and 30 years of age, were recruited through social media. Data were collected online via self-reported psychological assessments of loneliness (Loneliness Scale), psychological flexibility (FIT-24) and well-being (SF-12) and were subsequently analyzed using linear regression analysis. According to the results, the two-way interaction between loneliness and psychological flexibility was not significantly associated with well-being ($p = .45$). The disconfirmation of the research hypothesis was attributed to the use of an unsuitable moderator and methodological shortcomings. Clinical and research implications include the documentation of the actual effects of psychological flexibility on well-being, which will be accomplished within longitudinal experimental designs, and the investigation of other moderating variables, including social engagement and emotion regulation styles. The research stands out in terms of novelty and cultural diversity but could be improved in terms of methodology. Overall, despite the statistical insignificance that was observed, findings highlight the profound need to reduce the distress that may derive from loneliness.

Η σχέση των θετικών συναισθημάτων, του νοήματος στη ζωή και της ικανοποίησης από τη ζωή. Μια μελέτη σε ενήλικο ελληνόφωνο πληθυσμό

Κ. Φλωρά
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Η συγκεκριμένη μελέτη διερευνά τη σχέση των θετικών συναισθημάτων, του νοήματος στη ζωή και της ικανοποίησης από τη ζωή κατά τη διάρκεια της πανδημίας του covid-19. Σκοπός της έρευνας είναι η αποτύπωση των θετικών χαρακτηριστικών των ενηλίκων κατά την περίοδο αυτή και η διερεύνηση των επιδράσεων των δημογραφικών παραγόντων καθώς και της πιθανής συσχέτισης μεταξύ των βασικών μεταβλητών. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 914 ελληνόφωνοι ενήλικες. Τα αποτελέσματα κατέδειξαν βασικές θετικές συσχετίσεις ανάμεσα στις κυριότερες μεταβλητές. Επιπλέον, οι άνδρες φάνηκε ότι βιώνουν περισσότερα θετικά συναισθήματα από τις γυναίκες και αναγνωρίζουν μεγαλύτερο νόημα στη ζωή τους. Τα άτομα άνω των 46 ετών δηλώνουν περισσότερο ικανοποιημένα από τη ζωή τους και βιώνουν λιγότερο αρνητικά συναισθήματα. Τα αποτελέσματα συζητώνται στη βάση των προηγούμενων ευρημάτων και των πιθανών επιπτώσεων της πανδημίας.

Τίποτα στη ζωή δεν είναι αίνιγμα*

Κ. Γαβαλά

Φιλοσοφική Συμβουλευτική

Τι είναι αίνιγμα; Τι είναι ζωή; Γιατί «τίποτα στη ζωή δεν είναι αίνιγμα»; Μήπως κάθε κατανόηση, κάθε ερμηνεία, διολισθαίνει σε μία νέα α-πορία; Η περιπέτεια της περιπλάνησής μας περιμένει απενεργοποιημένη να γίνει μια συναρπαστική εμπειρία. Το τολμηρό εγχείρημα της ζωής περιλαμβάνει αντιξοότητες και –ενίοτε- φαίνεται να ξεπερνάει τις δυνάμεις μας, όμως με το να μην αναλαμβάνουμε την ευθύνη του, επιβραδύνουμε –έως και διακόπτουμε- την προσωπική μας ανάπτυξη και εξέλιξη. Η ικανότητα ψυχραιμίας και αυτοκυριαρχίας είναι απαραίτητο εργαλείο για να «επισκευάζουμε» τον εαυτό μας όταν τον φθείρουν οι καταστάσεις της ζωής. Μέσα στην ομίχλη της καθημερινότητας ο άνθρωπος αποπροσανατολίζεται και χάνεται. Ο κόσμος που βρεθήκαμε χωρίς να το έχουμε επιλέξει είναι οικεία ανοίκειος και ανοίκεια οικείος. Το συναίσθημα της «ξενότητας» είναι ο βατήρας κατάδυσης στον εαυτό. ο βηματισμός, το άλμα, η πτήση και η πτώση στο βυθό του είναι. Μας «εξασφαλίζει» την απομάκρυνση από την ασφάλεια της γνώριμης διαθέσιμης πραγματικότητας και μας «ανοίγει» σε μια ελευθερία να εξερευνήσουμε άλλους τρόπους ύπαρξης. Όταν απελευθερωνόμαστε από τις εκμαθημένες συνήθειες μπορούμε να πραγματοποιήσουμε το δικό μας σχέδιο για τη ζωή, να δεσμευτούμε στην τόλη της επιλογής, της απόφασης. Διαφορετικά κάποιοι άλλοι ορίζουν τις αξίες και επιλέγουν τους σκοπούς της ζωής μας κι εμείς υπάκουοι και αλλοτριωμένοι αποσυρόμαστε από τις δυνατότητές μας. Σε αυτή την περίπτωση, καμία βαθύτερη επιθυμία μας δεν εκπληρώνεται και η ζωή κυλάει στο κενό. Δεν με αναγνωρίζω. Δεν δημιουργώ νόημα. Κοιτώ από την κλειδαρότρυπα του κόσμου το σκοτεινό αδιέξοδο. Αφήνω να ξεδιαλύνουν άλλοι το μυστήριο της ύπαρξης, να λύσουν άλλοι το αίνιγμα της ζωής. Στην παρούσα εργασία θα προσεγγίσουμε έναν φιλοσοφικό τρόπο σκέψης που θα μας βοηθάει να διαλέγουμε εαυτό και ζωή, συμπφιλωμένοι με την αβεβαιότητα και την αφυπνιστική αγωνία μας.

* Ο τίτλος της εργασίας είναι τίτλος εικαστικού έργου του Ν. Εγγονόπουλου

Η σχέση μεταξύ της ενδοδοκτικής επίγνωσης και των χαρακτηριστικών ενσυνειδητότητας

Μ.Β. Λαλιώτη & Μ. Τζιράκη

University of York Europe Campus

Η έννοια της ενσυνειδητότητας εμφανίστηκε για πρώτη φορά μέσα από την Βουδιστική ιστορία της ψυχολογίας. Έχοντας πολυδιάστατη εννοιολογική φύση, περιλαμβάνει παράγοντες όπως είναι η προσοχή, η αποδοχή, η επίγνωση αλλά και η μνήμη. Από την άλλη πλευρά η ενδοδοκτική επίγνωση περιλαμβάνει την αντίληψη των σωματικών αισθήσεων όπως είναι ο γρήγορος χτύπος της καρδιάς, και η επιτάχυνση/επιβράδυνση της αναπνοής. Σκοπός αυτής της εργασίας ήταν η εξερεύνηση της σχέσης μεταξύ της ενδοδοκτικής επίγνωσης - αντίληψη σωματικών αισθήσεων – και των χαρακτηριστικών ενσυνειδητότητας. Για τη ποσοτική μέτρηση αυτών των στοιχείων στον ενήλικο γενικό πληθυσμό (N=30) εκ των οποίων (15) γυναίκες και (15) άνδρες, τα ακόλουθα ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς που χρησιμοποιήθηκαν ήταν: η Πολυδιάστατη Αξιολόγηση της Ενδοδοκτικής Επίγνωσης που είναι υπεύθυνη για την ενδοδοκτική επίγνωση δηλαδή για τις σωματικές αισθήσεις (Mehling et al., 2018) και η Κλίμακα Συνειδητοποίησης Προσοχής που είναι υπεύθυνη για τα χαρακτηριστικά ενσυνειδητότητας (Brown & Ryan, 2003). Τα αποτελέσματα μέσα από την ανάλυση συσχέτισης έδειξαν ότι υπάρχει σχέση μεταξύ της ενδοδοκτικής επίγνωσης και των χαρακτηριστικών ενσυνειδητότητας παρόλο που είναι αδύναμη $r(28)=0.39$, $p=0.03$. Συμπερασματικά, η σχέση αυτή αποτελεί μια ξεχωριστή και μοναδική πηγή η οποία προσπαθεί συνδυάσει τον νου με το σώμα. Έτσι ώστε αυτό το οποίο νιώθουμε να είμαστε σε θέση να το αντιληφθούμε αλλά και να το αποδεχτούμε καθώς οι εξωτερικές καταστάσεις που βιώνουμε είναι αυτές που αντικατοπτρίζονται μέσα μας.

Δημιουργία και ενίσχυση ενσυνειδητότητας σε μαθητικό πληθυσμό

Π. Παπαδάκη

Ιδιωτική Άσκηση Επαγγέλματος

Η παρούσα μελέτη με θέμα τη «Δημιουργία και ενίσχυση ενσυνειδητότητας σε μαθητικό πληθυσμό, εξετάζει από τη σκοπιά της θετικής ψυχολογίας και καταγράφει συνολικά την ενσυνειδητότητα, τους τρόπους ανάπτυξης, τις πρακτικές εφαρμογές της και δυνητικά αποτελέσματα. Καταδεικνύει την πολυδιάστατη σημασία της ανάπτυξης της στο σχολικό πλαίσιο καθώς και έξω από αυτό και τα οφέλη της διδασκαλίας δεξιοτήτων ενσυνειδητότητας τόσο σε μαθητές όσο και σε δασκάλους. Μέσα στη μελέτη παρουσιάζεται η ενσυνειδητότητα ως ένας από τους πιο σημαντικούς και καθοριστικούς παράγοντες ευημερίας στη ζωή. Συμπεριλαμβάνεται ο ορισμός της για την κατανόηση του αντικειμένου και κάποιες βασικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της, τα λεγόμενα «Συστατικά της ενσυνειδητότητας». Σκοπός λοιπόν αυτής της μελέτης είναι να συμπεράνουμε μέσα από τη βιβλιογραφική έρευνα αν τελικά η ανάπτυξη της ενσυνειδητότητας στο μαθητικό πληθυσμό είναι αποτελεσματική, αν ενισχύει την ενεργητική συμμετοχή των μαθητών και των εκπαιδευτικών, αν είναι εύκολα προσβάσιμη και αξιοποιήσιμη και αν τελικώς καταφέρνει το στόχο της, ο οποίος είναι να συμβάλλει στη βελτίωση της σωματικής και ψυχικής υγείας του ανθρώπου, στην ανάπτυξη της προσωπικότητάς του και στην πραγματοποίηση των στόχων του.

Η σχέση της αυτοσυμπόνιας, του άγχους και της κατάθλιψης με την ποιότητα ζωής σε δείγμα ασθενών με σκλήρυνση κατά πλάκας

Χ. Μιχάλη & Φ. Αναγνωστόπουλος

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η σκλήρυνση κατά πλάκας είναι μια χρόνια αυτοάνοση, φλεγμονώδης, απομυελινωτική νόσος που, λόγω της συμπτωματολογίας της, επιδρά αρνητικά στην ποιότητα ζωής του ατόμου. Λόγω αυτών, συχνή είναι η βίωση άγχους και η παρουσία κατάθλιψης σε αυτούς τους ασθενείς. Η αυτοσυμπόνια μπορεί να λειτουργήσει ως πιθανός προστατευτικός ψυχοκοινωνικός παράγοντας. Η διερεύνηση της σχέσης της ποιότητας ζωής (ξεχωριστά ως προς την σωματική και συναισθηματική της διάσταση) με το άγχος, την κατάθλιψη και την αυτοσυμπόνια. Διεξήχθη μια συγχρονική μελέτη αποτελούμενη από 81 ασθενείς, με σκλήρυνση κατά πλάκας. Τα ερωτηματολόγια που χρησιμοποιήθηκαν ήταν η κλίμακα βαθμολόγησης σκλήρυνσης κατά πλάκας-αναθεωρημένη (MSRS-R), η κλίμακα άγχους και κατάθλιψης στο γενικό νοσοκομείο (HADS), η κλίμακα αυτοσυμπόνιας (SCS), η κλίμακα ποιότητας ζωής σε ασθενείς με πολλαπλή σκλήρυνση (MSQOL-54) και ερωτήσεις κοινωνικο-δημογραφικών και κλινικών χαρακτηριστικών. Η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με το λογισμικό πρόγραμμα Statistical Package for Social Sciences (SPSS), έκδοση 25.0. Για τον έλεγχο των διαμεσολαβητικών παραγόντων χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα PROCESS, v3.5. Φάνηκε σημαντικά αρνητική συσχέτιση της αυτοσυμπόνιας με το άγχος.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 10

Εξαρτητικές συμπεριφορές

Η χρήση αλκοόλ και οι διαστάσεις συναισθηματικού δεσμού ως προβλεπτικοί παράγοντες ψυχικής δυσφορίας των νεαρών ενηλίκων

Α. Κόκκαλη & Π. Παρπόττας

Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Βάσει προηγούμενων ερευνών, η χρήση αλκοόλ αποτελεί επιβαρυντικό παράγοντα στη ψυχική υγεία νεαρών ενηλίκων. Παράλληλα, οι πρώιμες σχεσιακές εμπειρίες που εμπεικλείονται στις διαστάσεις συναισθηματικού δεσμού, φαίνεται να επηρεάζουν τις διαπροσωπικές ενήλικες σχέσεις, εντείνοντας τόσο την ψυχική δυσφορία όσο και την χρήση αλκοόλ αντίστοιχα. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση σχέσης μεταξύ της χρήσης αλκοόλ, των διαστάσεων συναισθηματικού δεσμού και της ψυχικής δυσφορίας (κατάθλιψης, άγχους και στρες) σε νεαρούς ενήλικες. Το δείγμα αποτελούνταν από 428 νεαρούς ενήλικες, 186 άνδρες (43.5%), 226 γυναίκες (52.8%) και 16 άτομα (3,7%) απροσδιορίστου φύλου, με μέσο όρο ηλικίας τα 22.18 έτη ($SD=2.23$). Αξιοποιήθηκαν τρία εργαλεία και συγκεκριμένα το Ερωτηματολόγιο Μέτρησης της Κατάθλιψης, Άγχους και Στρες - DASS 21 για την μέτρηση της ψυχικής δυσφορίας, το Ερωτηματολόγιο Ανίχνευσης Διαταραχών από την Χρήση Αλκοόλ - AUDIT για χρήση αλκοόλ και η Αναθεωρημένη Κλίμακα Βιωμάτων στις Διαπροσωπικές Σχέσεις - G-ECR- R για τις διαστάσεις δεσμού. Πραγματοποιήθηκε συσχέτιση Spearman's Rho μεταξύ των μεταβλητών, όπου εντοπίστηκε θετική ασθενής συσχέτιση μεταξύ AUDIT τόσο με τις διαστάσεις ψυχικής δυσφορίας της Κατάθλιψης, Άγχους, Στρες όσο και με τις διαστάσεις ενήλικου δεσμού Άγχους-εμμονής και Αποφυγής, με την δεύτερη να παρουσιάζει εξίσου θετική ασθενής συσχέτιση με τη διάσταση του Άγχους. Ακολούθως, μέσω Διωνυμικής Λογιστικής Παλινδρόμησης προέκυψαν τέσσερα προβλεπτικά μοντέλα. Ειδικότερα τόσο η διάσταση δεσμού του Άγχους-εμμονής όσο της Αποφυγής αλλά και το AUDIT αναδεικνύεται πως συνεισφέρουν στο μοντέλο πρόβλεψης για τη διάσταση ψυχικής δυσφορίας της Κατάθλιψης. Επίσης, η μεταβλητή AUDIT φαίνεται να συνεισφέρει και στο μοντέλο πρόβλεψης της διάστασης ψυχικής δυσφορίας του Άγχους. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, η πιθανότητα κάποιο νεαρό άτομο να εμφανίσει καταθλιπτική συμπτωματολογία αυξάνεται αν παρουσιάζει είτε αγχώδη είτε αποφευκτικό ενήλικο τύπο δεσμού στις διαπροσωπικές σχέσεις αλλά και υψηλή χρήση αλκοόλ, όπως αυξάνεται εξίσου η πιθανότητα εμφάνισης αγχώδης συμπτωματολογίας από την υψηλή χρήση αλκοόλ.

Προγνωστικοί παράγοντες της επιθυμίας του καπνίσματος υπό συνθήκες άγχους με τη χρήση του PASAT-C: Μέτρηση της διακύμανσης του καρδιακού ρυθμού σε καπνιστές

Τ. Φ. Αρτέμης, Γ. Παναγιώτου & Μ. Καρεκλά

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Προηγούμενες μελέτες έχουν εξετάσει τη σχέση μεταξύ του καπνίσματος και της ρύθμισης του συναισθήματος, όπως επίσης και τη σχέση του καπνίσματος με τη διακύμανση του καρδιακού ρυθμού. Συγκεκριμένα, η μη δυνατότητα της διαχείρισης της αρνητικής διάθεσης αυξάνει την επιθυμία για κάπνισμα. Έτσι το κάπνισμα λειτουργεί σαν ένα είδος αρνητικής ενίσχυσης. Επιπλέον, φαίνεται πως το κάπνισμα έχει επίσης αρνητική επίδραση στην καρδιακή λειτουργία, γι' αυτό και οι καπνιστές παρουσιάζουν μειωμένη διακύμανση καρδιακών παλμών. Επιπλέον έχει παρατηρηθεί σύνδεση μεταξύ της επιθυμίας για κάπνισμα και των συμπτωμάτων κατάθλιψης και άγχους. Η παρούσα μελέτη εξετάζει αρχικά το πώς η πρόκληση εργαστηριακού στρες, μέσω της χορήγησης του PASAT-C, επηρεάζει την επιθυμία και την παρόρμηση των ατόμων να καπνίσουν όπως επίσης και ατομικές διαφορές που προκύπτουν όσον αφορά την ανοχή

στη δυσφορία αλλά και τη συναισθηματική και ψυχοφυσιολογική αντίδραση στο στρες. Η μελέτη επικεντρώνεται στην ανάλυση της Διακύμανσης του Καρδιακού Ρυθμού (Heart Rate Variability- HRV) των καπνιστών με σκοπό να μελετηθεί η σχέση της μεταβλητής αυτής με το επίπεδο του στρες, της αρνητικής συναισθηματικότητας, των συμπτωμάτων κατάθλιψης ως χαρακτηριστικό προσωπικότητας και της επιθυμίας για κάπνισμα που βιώνουν. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως οι αλλαγές στην αρνητική συναισθηματικότητα μπορεί εν μέρει να εξηγούν τη σχέση μεταξύ του προκαλούμενου στρες και της επιθυμίας για κάπνισμα. Τέλος, η επιθυμία για κάπνισμα σε αρχικό στάδιο φαίνεται να επηρεάζει τους δείκτες της διακύμανσης του καρδιακού ρυθμού.

Η επίπτωση της νομοφοβίας (NO MOBILE PHOne phoBIA) σε νέους ενήλικες στην Ελλάδα: Συγχρονική μελέτη

Ε. Βάγκα¹, Α. Λάγιου², Χ. Γναρδέλλης³ & Β. Νοταρά²

¹Ζάνειο ΕΠΑ.Α, ²Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, ³Πανεπιστήμιο Πατρών

Η νομοφοβία, που θεωρείται ως η φοβία του 21ου αιώνα, έχει περιγραφεί στο πλαίσιο της κλινικής ψυχολογίας ως ο φόβος και το άγχος που βιώνουν τα άτομα όταν δεν μπορούν να επικοινωνήσουν ή να έχουν πρόσβαση στο έξυπνο κινητό τους τηλέφωνο ή όταν δεν είναι συνδεδεμένα στο διαδίκτυο. Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να διερευνήσει την επίπτωση της νομοφοβίας σε νέους ενήλικες στην Ελλάδα. Το υλικό της μελέτης αποτέλεσαν 1408 νέοι ενήλικες (1058 φοιτητές του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και 350 σπουδαστές των Δ.Ι.Ε.Κ. Αττικής), με μέση ηλικία τα 20,7 έτη. Χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο της νομοφοβίας (NMP-Q), το οποίο μεταφράστηκε και σταθμίστηκε στην ελληνική γλώσσα, κοινωνικοδημογραφικά στοιχεία, καθώς και ερωτήσεις για τη χρήση του έξυπνου κινητού τηλεφώνου. Για την ανάλυση χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό πρόγραμμα SPSS 22.0. Η πλειονότητα των συμμετεχόντων ήταν γυναίκες (71,7%), φοιτητές Πανεπιστημίου (75,3%) και το 31,5% εργαζόμενοι. Ο επιπολασμός του ήπιου επιπέδου νομοφοβίας ήταν 23,9%, του μέτριου επιπέδου ήταν 57,0% ενώ σοβαρή νομοφοβία παρουσιάστηκε σε ποσοστό 18,9% του δείγματος. Οι γυναίκες και οι μη εργαζόμενοι συμμετέχοντες είχαν περισσότερες πιθανότητες να παρουσιάσουν σοβαρή νομοφοβία (unadj PR=1,63 και 1,42, αντίστοιχα) σε σύγκριση με τα ήπια/μέτρια επίπεδα νομοφοβίας. Παρόλο που, ο κίνδυνος εμφάνισης οποιουδήποτε επιπέδου νομοφοβίας ήταν 30% υψηλότερος μεταξύ των συμμετεχόντων των οποίων ο πατέρας δεν είχε πτυχίο Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης ($p=0,029$), ωστόσο δε φάνηκε να αποτελεί σημαντική προϋπόθεση για σοβαρή νομοφοβία ($p=0,262$). Σύμφωνα με τα ευρήματα της μελέτης, το 99,8% των συμμετεχόντων βίωσε σε κάποιο βαθμό νομοφοβία. Είναι προφανές, πως οι νέοι ενήλικες είναι επιρρεπείς στη νομοφοβία, η οποία αναδύεται ως «πανδημικό» πρόβλημα μεταξύ της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας. Θα πρέπει να δοθεί προσοχή στην έγκαιρη ανίχνευση, παρέμβαση και θεραπεία της νομοφοβίας.

Δίνοντας μικρόφωνο σε μια ομάδα εφήβων: Σκέψεις και συναισθήματα σχετικά με την χρήση διαδικτύου και τις επιπτώσεις που έχει αυτό στην ζωή τους

Α. Μακροδημήτρη
City Unity College

Πολλές έρευνες τις τελευταίες δεκαετίες έχουν μελετήσει την σχέση των νέων, κυρίως εφήβων, με το διαδίκτυο και τα κοινωνικά δίκτυα. Κάποιες από αυτές ονοματίζουν την χρήση του διαδικτύου και των δικτύων ως υπέρμετρα και την αναλύουν στα πλαίσια της εξαρτητικής/εθιστικής συμπεριφοράς. Άλλες έρευνες μελετούν την πιθανή συναισθηματική ευαλωτότητα των εφήβων και την έλλειψη κοινωνικών δεξιοτήτων ως αποτέλεσμα της πολύωρης, καθημερινής χρήσης αυτού, εστιάζοντας στα επισφαλή αποτελέσματα που έχει αυτή η χρήση στην ψυχική τους υγεία. Η παρούσα ποιοτική, φαινομενολογική, έρευνα έχει στόχο να δώσει φωνή σε δεκαπέντε εφήβους με στόχο να περιγράψουν, 1) πώς αντιλαμβάνονται την σχέση τους με το διαδίκτυο, 2) πώς θεωρούν ότι αυτό επηρεάζει τις κοινωνικές τους δεξιότητες, και 3) πώς κατανοούν την επίδραση του διαδικτύου στον τρόπο που προσεγγίζουν, συναισθάνονται και συσχετίζονται με άλλους συνανθρώπους στον πραγματικό κόσμο—εκτός διαδικτύου και ψηφιακών μέσων. Οι δεκαπέντε αυτοί έφηβοι προέρχονται από επαρχιακό παραθαλάσσιο μέρος του νομού Αττικής, ηλικίας 14-18 χρονών. Οι συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν ήταν ατομικές και περιελάμβαναν ημι-ανοικτού τύπου ερωτήσεις. Οι θεματικές ενότητες που αναδύθηκαν κατά την ανάλυση των δεδομένων είναι τρεις: 1) Διαδικτυακές και εξω-διαδικτυακές σχέσεις. Οι συμμετέχοντες στην πλειοψηφία τους τονίζουν την πολυχρηστικότητα του διαδικτύου (ψυχαγωγία, εκπαίδευση, ενημέρωση κλπ), η οποία φαίνεται να αντικαθιστά σε μεγάλο βαθμό, από ότι οι ίδιοι υποστηρίζουν, την διάθεση τους για φυσική συμμετοχή σε διαπροσωπικά δρώμενα. 2) Δυσκολεμένες συναισθηματικές σχέσεις. Οι συμμετέχοντες ανέπτυξαν τον τρόπο που το διαδίκτυο φαίνεται να τους προκαλεί, όπως ανέφεραν, 'συναισθηματική βωβότητα' και αδράνεια. Και 3) προβληματισμούς ως προς την επιρροή του διαδικτύου στην ανάπτυξη της κοινωνικής τους ζωής. Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να διαφωτίσει την αναστοχαστικότητα και τον προβληματισμό των συμμετεχόντων μέσα από τις δικές τους επεξηγήσεις, ανησυχίες και σκέψεις. Οι ίδιοι έφηβοι-συμμετέχοντες έρχονται πρόσωπο με πρόσωπο με την πραγματικότητα της καθημερινότητας τους διεγείροντας οι ίδιοι ερωτηματικά για το παρόν και το μέλλον τους.

Διερεύνηση συννοσηρότητας χρήσης ψυχοδραστικών ουσιών και ψυχικών διαταραχών και της συσχέτισης με ποιότητα ζωής χρηστών ενταγμένων σε πρόγραμμα υποκατάστασης με μεθαδόνη στην Αθήνα

Δ. Ρέντας¹, Ε. Τζανάκης¹, Σ. Παρασκευοπούλου¹ & Ο. Πολυχρονοπούλου²

¹Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ²Γενικό Νοσοκομείο Ευαγγελισμός

Σε πολλές περιπτώσεις εξάρτησης από ψυχοδραστικές ουσίες προστίθεται η ύπαρξη σοβαρής ψυχοπαθολογίας, όπως ψυχώσεις και διαταραχές προσωπικότητας. Η συννοσηρότητα ή διπλή διάγνωση έχει κοινωνικές, συναισθηματικές και οικονομικές επιπτώσεις στη ζωή του ατόμου, επηρεάζοντας άμεσα την ποιότητά της. Άτομα διπλής διάγνωσης δυσκολεύονται να ενταχθούν σε οργανωμένο πλαίσιο θεραπευτικής αντιμετώπισης και αντιμετωπίζουν το διπλό στίγμα της ουσιοεξάρτησης και της ψυχικής νόσου, με αποτέλεσμα την κοινωνική απομόνωση, την άρνηση παροχής υπηρεσιών και τον αποκλεισμό από το δικαίωμα στην εργασία. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη ύπαρξης συννοσηρότητας σε χρήστες ηρωίνης ενταγμένους σε πρόγραμμα υποκατάστασης μεθαδόνης, η εκτίμηση της ποιότητας ζωής τους και η πιθανή συσχέτιση με διάφορα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά, όπως το φύλο, η ηλικία, η εργασιακή και η οικονομική κατάσταση. Διερευνήθηκε επιπλέον η δυνατότητα ικανοποίησης βασικών ψυχολογικών αναγκών και η έκφραση συναισθήματος. Το δείγμα αποτέλεσαν 130 θεραπευμένοι της ΈΔ Μονάδας Υποκατάστασης Μεθαδόνης Αθήνας του ΟΚΑΝΑ. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν τα ερωτηματολόγια SF-36 για την επισκόπηση υγείας, BPNS για την ικανοποίηση βασικών ψυχολογικών αναγκών, DDI για έκφραση συναισθημάτων. Βρέθηκε ποσοστό συννοσηρότητας 42,3%. Οι χρήστες ηρωίνης παρουσιάζουν χειρότερη ποιότητα ζωής από ασθενείς που κάνουν μόνο χρήση ουσιών. Η ανεργία, η απουσία εισοδήματος η εξάρτηση από επιδόματα και η έλλειψη ιδιόκτητης στέγης ήταν παράγοντες που επηρέασαν τους δείκτες όλων των ερωτηματολογίων. Παρά τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των συμμετεχόντων της έρευνας, το επίπεδο ποιότητας ζωής τους παραμένει σε σημαντικά χαμηλότερα επίπεδα από αυτά του γενικού πληθυσμού. Απαιτείται συνεχής προσπάθεια τόσο από τους ίδιους τους ασθενείς όσο και τις δομές υγείας για τη βελτίωση των υπηρεσιών τους και την καλύτερη αντιμετώπιση αυτών των ασθενών.

Οι ψυχο-κοινωνικές επιπτώσεις της πανδημίας του Covid- 19 σε γονείς ενταγμένους στο Τμήμα Οικογένειας 18 Άνω: Ποιοτική μελέτη

Σ. Κουτσούκη & Ε. Σιδεράκη

Τμήμα Οικογένειας 18 Άνω

Στην παρούσα έρευνα διερευνήθηκε η επίδραση της πανδημίας σε γονείς ενταγμένους στο Τμήμα Οικογένειας 18 Άνω. Η μελέτη πραγματοποιήθηκε με ποιοτική μεθοδολογία, και ειδικότερα με ημι- δομημένες συνεντεύξεις 13 γονέων ενήλικων ατόμων με εξάρτηση από ουσίες και τυχερά παιχνίδια. Τα ποιοτικά δεδομένα αναλύθηκαν με τη μέθοδο ανάλυσης περιεχομένου. Διερευνήθηκαν τα εξής θέματα: οι σχέσεις τους τόσο με τους ανθρώπους της οικογένειας όσο και με το ευρύτερο περιβάλλον, οι αλλαγές στη λειτουργία της καθημερινότητας, οι επιπτώσεις σε προσωπικό επίπεδο, στις σχέσεις με το εξαρτημένο μέλος, και πιθανές αλλαγές στη χρήση ουσιών και την κινητοποίηση του εξαρτημένου. Τέλος, ερευνήθηκε πως η εμπειρία της πανδημίας επέδρασε στον τρόπο διαχείρισης της εξάρτησης.

Η σημασία της λειτουργίας του Τμήματος Οικογένειας στα πλαίσια της Μονάδας Απεξάρτησης 18 Άνω

Σ. Κουτσούκη, Ε. Σιδεράκη & Ε. Στεφανέλη

Τμήμα Οικογένειας 18 Άνω

Στην παρούσα εργασία περιγράφεται το πλαίσιο λειτουργίας του Τμήματος Οικογένειας της Μονάδας Απεξάρτησης 18 Άνω, Ψ.Ν.Α. Παρουσιάζονται τα ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά των θεραπευόμενων που απευθύνονται στο Τμήμα Οικογένειας. Αναδύονται οι λόγοι που τους παρακινούν για βοήθεια καθώς και οι δυσκολίες τους. Αναλύονται οι δράσεις μας και η προσέγγιση μας. Τέλος, καταδεικνύεται η αναγκαιότητα ενός Τμήματος Οικογένειας σε μια Μονάδα Απεξάρτησης.

ΧΩΡΟΣ Γ

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 11

Εκπαιδευτική Ψυχολογία

Agentic engagement, academic entitlement and academic self-efficacy in college students

S. Karle & I. Karayianni

The American College of Greece

Academic self-efficacy has attracted researchers' and educators' attention as it can affect important aspects of student life, such as academic performance. Relevant literature supports that academic self-efficacy is positively related to agentic engagement,

which refers to students' active and constructive contribution into the flow of instruction they receive, and negatively to academic entitlement. The present study aimed to explore these two relationships at an undergraduate level, since previous literature mostly focused on younger students. Participants of the online survey were 126 undergraduate college students in Deree-The American College of Greece, recruited through convenience and voluntary sampling. They were asked to complete the Agentic Engagement Scale (AES), the Academic Efficacy subscale of the Patterns of Adaptive Learning Scales (PALS), and the Academic Entitlement Scale. Results supported the hypotheses and showed that academic self-efficacy was positively correlated with agentic engagement and negatively with academic entitlement. The study aims to shed light to some of the student-related factors that contribute to positive academic outcomes.

Teacher attachment style, students' gender and perceived quality of teacher-student relationship

Μ. Γεωργιάτου, Σ. Διαρεμέ & Λ. Ε. Μιχαλοπούλου

American College of Greece

Children's school performance and socioemotional development is influenced by classroom climate and particularly emotional support offered by teachers. Also, boys and girls socialize differentially which suggests that students' gender may play a role in how teachers relate to them. One theoretical model that could shed more light on the implications of teacher-student interactions is attachment theory. Hence, the current study aimed to explore the association between teachers' attachment style and the teacher-student relationship along with the impact of gender differences on how teachers relate to students. Students' gender was investigated in terms of its potential effect on teacher attachment orientation too. The study employed three main instruments: the Experiences in Close Relationships-Revised Questionnaire (ECR-R) was used to measure attachment style, the Student-Teacher Relationship Scale - short form (STRS) was administered twice to assess gender differences while the modified version of the same survey was used to evaluate classroom climate. Using correlation analysis, paired t-tests and MANOVA procedures, results indicated that teachers with higher levels of attachment-related anxiety perceived higher levels of conflict existing in their classrooms. Additionally, consistent with previous research, teachers were shown to have a more conflictual relationship with boys than with girls. Finally, differences in how securely attached teachers relate to male and female students compared to insecurely attached teachers were not found to be significant. Implications for future studies and clinical practice are discussed too.

Παράγοντες που συσχετίζονται με τις προθέσεις μαθητών να ακολουθήσουν επαγγέλματα STEM από την έρευνα PISA στην Ελλάδα

Μ. Παγκρατίδου¹, Μ. Μιχαηλίδης², Β. Πιτσία³ & Α. Καρακολίδης³

¹*Technological University of Dublin*, ²*Πανεπιστήμιο Κύπρου*, ³*Educational Research Centre*

Επαγγέλματα που σχετίζονται με Επιστήμη, Τεχνολογία, Μηχανική, και Μαθηματικά (STEM) όχι μόνο προσφέρουν καλύτερες απολαβές συγκριτικά με άλλα επαγγέλματα, αλλά συνεισφέρουν σημαντικά στην ανάπτυξη της καινοτομίας και της οικονομίας. Πολλές χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας, έχουν βάλει την εκπαίδευση σε θέματα STEM αρκετά ψηλά στις εκπαιδευτικές τους ατζέντες, προσπαθώντας να προετοιμάσουν τους μαθητές για φοίτηση και επαγγελματική καριέρα σε αυτούς τους τομείς. Η παρούσα έρευνα εξετάζει παράγοντες που σχετίζονται με τις επαγγελματικές προθέσεις των μαθητών, όπως καταγράφονται στη βάση δεδομένων του Διεθνούς Προγράμματος Αξιολόγησης Μαθητών PISA 2015. Οι απαντήσεις 4885 δεκαπεντάχρονων μαθητών από το Ελληνικό δείγμα στην ερώτηση «Τι επάγγελμα ελπίζεις να κάνεις, όταν θα είσαι περίπου 30 ετών» κατηγοριοποιήθηκαν σε επαγγέλματα STEM και μη-STEM. Δημογραφικά χαρακτηριστικά, επίδοση στις φυσικές επιστήμες, επιστημολογικές πεποιθήσεις και ψυχολογικές μεταβλητές, όπως η αυτοαποτελεσματικότητα και το ενδιαφέρον για τις φυσικές επιστήμες, εξετάστηκαν ως παράγοντες που πιθανώς συνδέονται με τις επαγγελματικές προθέσεις των μαθητών. Το 28,7% των Ελλήνων μαθητών δήλωσε ότι ελπίζει να ακολουθήσει κάποιο από τα επαγγέλματα που εντάσσονται στους τομείς STEM. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι μαθητές που εξέφρασαν την πρόθεσή τους να ακολουθήσουν επαγγέλματα STEM προέρχονταν από ψηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, είχαν στατιστικά σημαντικά υψηλότερη επίδοση στο δοκίμιο φυσικών επιστημών της PISA, όπως επίσης και υψηλότερα επίπεδα αυτοαποτελεσματικότητας, εξωτερικών κινήτρων, ενδιαφέροντος για και ευχαρίστησης από την ενασχόληση με τις φυσικές επιστήμες, και επιστημικών πεποιθήσεων. Δεν εντοπίστηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις προθέσεις μαθητών να ακολουθήσουν επαγγέλματα STEM με βάση το φύλο ή τη γλώσσα που μιλούν στο σπίτι (ελληνικά ή άλλη γλώσσα). Τα ευρήματα της συγκεκριμένης έρευνας προφέρουν τη βάση στην οποία θα εξετάσουμε εις βάθος τις προθέσεις των μαθητών σχετικά με την επαγγελματική τους σταδιοδρομία στους τομείς STEM.

Ανάπτυξη δεξιοτήτων επιχειρηματολογίας με θέμα τις αμβλώσεις

A. Παπιώτου¹ & K. Ιορδάνου²

¹Θεολογική Σχολή Εκκλησίας της Κύπρου, ²UCLan Cyprus

Σήμερα, μοιάζει αδήριτη ανάγκη οι πολίτες να επιδείξουν κριτική σκέψη σε οποιαδήποτε πληροφορία ή γνώμη. Η εφαρμοσμένη έρευνα σε προπτυχιακούς φοιτητές της Θεολογικής Σχολής της Εκκλησίας της Κύπρου, είχε σκοπό την ανάπτυξη των επιχειρηματολογικών δεξιοτήτων τους, μέσω της μεθόδου «Επιχειρηματολόγησε μαζί μου» (Iordanou&Rapanda, 2021). Με επιχειρηματολογικές συζητήσεις, κατά τη διάρκεια 3 δίωρων συναντήσεων, οι φοιτητές εξοικειώθηκαν στη διαμόρφωση επιχειρημάτων και αντεπιχειρημάτων σχετικά με το ζήτημα των εκτρώσεων. Οι φοιτητές διέθεταν μια λίστα 33 στοιχείων από έγκυρες πηγές (υπέρ και κατά της έκτρωσης) που καλούνταν να χρησιμοποιήσουν στα επιχειρήματα και αντεπιχειρήματά τους. Εξετάστηκε, ειδικότερα, κατά πόσο οι φοιτητές-συμμετέχοντες στην παρέμβαση ανέπτυξαν δεξιότητες επιχειρηματολογίας σε σύγκριση με φοιτητές-μη συμμετέχοντες (n =21) ως προς το θέμα των εκτρώσεων και στο θέμα μεταφοράς: σπουδές ή εργασία αμέσως μετά το Λύκειο. Με την παρέμβαση, οι φοιτητές της πειραματικής ομάδας εμφάνισαν βελτίωση ως προς τις δεξιότητες επιχειρηματολογίας, και στα δύο θέματα. Συγκεκριμένα, ενώ αρχικά εξέφραζαν μονοδιάστατες, και ορισμένοι ακραίες θέσεις, στο τέλος προσέγγιζαν το θέμα πολυδιάστατα και χρησιμοποιούσαν στοιχεία για να τεκμηριώσουν τα επιχειρήματα και αντεπιχειρήματά τους. Οι φοιτητές της ομάδας ελέγχου, ωστόσο, παρουσίασαν σταθερή εικόνα, από την αρχική στην τελική αξιολόγηση. Σε σύγκριση με την πειραματική ομάδα, δεν εμφάνισαν διαφορές ως προς τη χρήση στοιχείων και την πολυδιάστατη προσέγγιση των διαφορετικών θέσεων. Συμπερασματικά, τα ευρήματα της παρούσας έρευνας είναι αισιόδοξα και ελπιδοφόρα. Η συνεχής εμπλοκή των ανθρώπων σε διαλόγους επιχειρηματολογίας και αναστοχασμό στις θέσεις τους, αποτελεί κινητήριο δύναμη για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων. Παρόλο που αποτέλεσε δύσκολο εγχείρημα οι συγκεκριμένοι φοιτητές, με έντονες θρησκευτικές πεποιθήσεις, να βρεθούν μπροστά σε δεδομένα που αντικρούουν την θέση τους και υποστηρίζουν άλλη θέση, η μετατόπιση από την απολυτότητα στη διαλλακτικότητα αποτελεί μεγάλο βήμα. Η έρευνα αποδεικνύει ότι η συμμετοχή σε επιχειρηματολογικούς διαλόγους πιθανό να οδηγήσει στην αναθεώρηση των υφιστάμενων απόψεων κάποιου, με σεβασμό στη δημοκρατία και παραμερισμό του εξτρεμισμού.

Η βιωματική μάθηση ως μέθοδος εκπαίδευσης σε επαγγελματίες ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστήμων

Γ Πανταζή¹ & Α. Παμπούρη²

¹Κέντρο Συμβουλευτικής & Ψυχοθεραπείας «SoulDares», ²Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η παιδαγωγική της βιωματικής εμπειρίας στην προσέγγιση του Lobrot, συνοψίζεται στο τρίπτυχο: Ακούω – Προτείνω – Συνοδεύω. Με αυτήν την προσέγγιση ο εμπυχωτής βοηθά τα άτομα να γνωρίσουν και να αποδεχτούν τον εαυτό τους, δηλαδή να εξασφαλίσουν τις βασικές συνθήκες για προσωπική ανάπτυξη. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η διερεύνηση των προγραμμάτων βιωματικής εκπαίδευσης, σε επαγγελματίες υγείας με την «Παρεμβαίνουσα Μη Κατευθυντικότητα» του Michel Lobrot. Αντικείμενο διερεύνησης ήταν η ίδια η εκπαίδευση, τα χαρακτηριστικά της, η σύνδεση με τις αρχικές ανάγκες και τις προσδοκίες των εκπαιδευομένων καθώς και τα αποτελέσματα στην επαγγελματική και προσωπική ζωή τους, μετά την ολοκλήρωση της τετραετούς φοίτησης. Μεθοδολογικά χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική έρευνα με ημιδομημένη συνέντευξη και για την ανάλυση των δεδομένων η ανάλυση περιεχομένου. Το δείγμα ήταν επτά επαγγελματίες με σπουδές Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, στις Ανθρωπιστικές και Κοινωνικές επιστήμες. Τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν αφορούσαν στη θετική ή μη θετική επίδραση της βιωματικής εκπαίδευσης ενηλίκων και στον εμπλουτισμό ή μη του ψυχικού κόσμου των εκπαιδευομένων. Συμπερασματικά, η έρευνα έδειξε πως η εκπαίδευση στην Παρεμβαίνουσα Μη Κατευθυντικότητα είχε επιρροή τόσο στην επαγγελματική πορεία των εκπαιδευομένων όσο και στην προσωπική τους ζωή. Η εκπαίδευση ενηλίκων σε συνδυασμό με τις αρχές της θεωρίας του Lobrot οδήγησαν σε αποδοχή του εαυτού και σε προσωπική ανάπτυξη.

Το βίωμα των συχνών αλλαγών του τόπου κατοικίας και οι επιδράσεις τους στην ψυχολογική/συναισθηματική, ψυχοκοινωνική και εκπαιδευτική-μαθησιακή λειτουργία: Μελέτη περιπτώσεων με βάση τη βιογραφική-αφηγηματική και φαινομενολογική μεθοδολογία

Χ. Παρασκευοπούλου & Μ. Πουρκός

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η συχνή αλλαγή του τόπου κατοικίας είναι ένα συχνό πλέον φαινόμενο κατά τα τελευταία χρόνια στην εποχή της σύγχρονης κρίσης. Παρότι τις επιδράσεις του τις συναντάμε τόσο στην εκπαιδευτική-μαθησιακή διαδικασία όσο και στην ψυχοθεραπευτική κλινική πράξη δεν έχουν μελετηθεί επαρκώς από ψυχολογικής σκοπιάς και δη στην ελληνική πραγματικότητα. Στην ανακοίνωση αυτή παρουσιάζεται μια έρευνα μελέτης σε βάθος τεσσάρων περιπτώσεων (τρεις γυναίκες, μία 23 ετών και δύο 26 ετών, και ένας άντρας 26 ετών), που έτυχε στη ζωή τους να έχουν από την παιδική τους ηλικία λόγω του επαγγέλματος του πατέρα τους συχνές μετακομίσεις (περισσότερες από τρεις φορές). Βασικός στόχος της έρευνας αυτής είναι η διερεύνηση των αντιλήψεων και των βιωμάτων των υποκειμένων αυτών σχετικά με το νόημα και το ρόλο που έχει για αυτά η έννοια του σπιτιού, της κατοικίας και της κατοίκησης στη ζωή τους και τις επιδράσεις και επιπτώσεις (θετικές και αρνητικές) που είχαν οι συχνές μετακομίσεις στην συναισθηματική, ψυχοκοινωνική και εκπαιδευτική-μα-

θησιακή τους λειτουργία και πορεία. Μεθοδολογικά η έρευνα βασίζεται στις αρχές του ποιοτικού παραδείγματος τόσο σε σχέση με τη διαδικασία συλλογής των ερευνητικών δεδομένων όσο και σε σχέση με την ανάλυσή τους. Πιο συγκεκριμένα, στην έρευνα γίνεται χρήση των μεθόδων της βιογραφικής-αφηγηματικής συνέντευξης, των ημιδομημένων κλινικών συνεντεύξεων και των ικνογραφικών και μεταφορικών έργων. Από την έρευνα εξάγονται συμπεράσματα που αφορούν τις επιδράσεις της συχνής μετακόμισης των υποκειμένων στη συναισθηματική και ψυχοκοινωνική τους λειτουργία μέσα (οικογενειακές σχέσεις) και έξω από την οικογένεια (σχέσεις με συνομιλικούς και φίλους), καθώς και στις διαδικασίες εκπαίδευσης/μάθησής τους στις διάφορες αναπτυξιακές τους φάσεις. Διερευνώνται επίσης το πώς τα υπό μελέτη υποκείμενα αντιλαμβάνονται και βιώνουν τις έννοιες του σπιτιού, της κατοικίας και της κατοίκησης και πώς αυτά ανταποκρίθηκαν, διαχειρίστηκαν και αντιμετώπισαν (μηχανισμοί άμυνας, πρακτικές διαχείρισης και διαδικασίες αυτορρύθμισης) τις συχνές αλλαγές του τόπου κατοικίας τους συγκριτικά ως άτομα, αλλά και συνολικά ως οικογένεια.

Το ψυχοκοινωνικό κλίμα της τάξης σε σχέση με την ικανοποίηση, τις στάσεις προς τα μαθήματα και τον φόβο κριτικής και αποτυχίας. Ο ρόλος της συναισθηματικής νοημοσύνης, των αξιών και της αυτοαποτελεσματικότητας

Α Παπαδημητρίου

Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Το Ψυχοκοινωνικό Κλίμα (ΨΚ) της τάξης έχει μελετηθεί ενδελεχώς και πολυπρισματικά λόγω της επίδρασής του τόσο στον γνωστικό όσο και στον κοινωνικοσυναισθηματικό τομέα των μαθητών. Συγκεκριμένα, έχει βρεθεί ότι το ΨΚ επιδρά στην αντιληπτή Ικανοποίηση των μαθητών, τις Στάσεις που διαμορφώνουν προς τα Μαθήματα και τον αντιληπτό Φόβο Κριτικής και Αποτυχίας. Ωστόσο, κρίνεται επιβεβλημένη μια πιο ολιστική διερεύνηση των παραπάνω επιδράσεων καθώς οι έρευνες που έχουν διεξαχθεί και αφορούν μαθητές Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης είναι ελάχιστες. Στα πλαίσια λοιπόν μιας πιο σφαιρικής προσέγγισης, διερευνήθηκε ο ρόλος της Συναισθηματικής Νοημοσύνης, των Αξιών και της Αυτοαποτελεσματικότητας, αφού έχει αποδειχθεί ότι διαμορφώνονται σε σημαντικό βαθμό από το αντιληπτό ΨΚ της τάξης. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 412 μαθητές Πέμπτης και Έκτης τάξης Δημοτικού σχολείου οι οποίοι συμπλήρωσαν ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς. Αρχικά, μέσω των αναλύσεων αναδείχθηκε πως η Αυτοαποτελεσματικότητα και οι Αξίες συμβάλλουν στην πρόβλεψη της Ικανοποίησης από το ΨΚ. Ακόμη φάνηκε ότι τόσο η αντιληπτή ΣΝ όσο και οι Αξίες συνεισφέρουν στην πρόβλεψη του Φόβου Κριτικής από το ΨΚ ενώ επίσης παρατηρήθηκε σημαντική συμβολή της αντιληπτής Αυτοαποτελεσματικότητας, των Αξιών και της ΣΝ στον τρόπο που διαμορφώνονται από το ΨΚ οι Στάσεις προς τα Μαθήματα της Γλώσσας και των Μαθηματικών. Τέλος, παρουσιάζονται οι περιορισμοί της έρευνας, παρατίθενται προτάσεις για μελλοντικές έρευνες και αναφέρονται παιδαγωγικές πρακτικές με βάση τα ευρήματα της παρούσας μελέτης.

Η επίδραση της Συναισθηματικής Νοημοσύνης, της προσωπικότητας και της γενικής νοητικής ικανότητας στην αποτελεσματικότητα φοιτητών ελληνικών πανεπιστημίων

Χ.Σ. Καρατσιδης & Δ. Ιορδάνογλου

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Παράγοντες όπως η προσωπικότητα, η συναισθηματική νοημοσύνη (ΣΝ) και το IQ αποτελούν προβλεπτικούς δείκτες της ακαδημαϊκής επίδοσης και μελλοντικής επαγγελματικής πορείας νέων φοιτητών/ριών. Η παρούσα έρευνα μελετά την προσωπικότητα, τη γενική νοητική ικανότητα και τη ΣΝ ως χαρακτηριστικό, σε σχέση με την αποτελεσματικότητα φοιτητών. Το δείγμα αποτέλεσαν 205 προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί φοιτητές/ριες ελληνικών πανεπιστημίων. Στους συμμετέχοντες χορηγήθηκαν: α) το ερωτηματολόγιο της ΣΝ ως χαρακτηριστικό (TEIQue v. 1.00); β) το 50 Big Five Factor Markers (BFFM) για τη μέτρηση των πέντε μεγάλων παραγόντων της προσωπικότητας; γ) το ICAR 16 για τη μέτρηση της γενικής νοητικής ικανότητας (Dworak, Revelle, Doebler et al., 2020); και δ) το Reputational Effectiveness (Tsui, 1994) για την μέτρηση της αποτελεσματικότητας υπό μορφή 360 ανατροφοδότησης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η αποτελεσματικότητα συσχετίζεται θετικά με την ΣΝ ως χαρακτηριστικό καθώς και με δύο από τους πέντε παράγοντες προσωπικότητας, την ευσυνειδησία και τη δεκτικότητα στις εμπειρίες. Η αυτό-αποτελεσματικότητα ωστόσο, φάνηκε να προβλέπεται από τη γενική νοημοσύνη, την ευσυνειδησία και τη δεκτικότητα στις εμπειρίες. Οι φοιτητές/ριες δηλαδή θεωρούν ότι η αποτελεσματικότητα τους εξαρτάται από τη γενική νοημοσύνη τους και όχι από τη ΣΝ. Ως προς το φύλο παρατηρήθηκε στατιστικά σημαντική διαφορά μόνο στην γενική νοητική ικανότητα με τους άνδρες να εμφανίζουν υψηλότερη επίδοση. Επίσης, η ηλικία των φοιτητών συσχετίστηκε θετικά με την συναισθηματική σταθερότητα. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας είναι συναφή με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, επιβεβαιώνοντας τον σημαντικό ρόλο της συναισθηματικής νοημοσύνης αλλά και της ευσυνειδησίας και της δεκτικότητας σε εμπειρίες στην αποτελεσματικότητα των φοιτητών/ριών. Οι δύο παραπάνω παράγοντες προσωπικότητας συσχετίζονται θετικά με την ακαδημαϊκή επιτυχία και την εργασιακή απόδοση. Τέλος, ενδιαφέρον αποτελεί το εύρημα ότι οι συμμετέχοντες θεωρούν ότι το να είναι αποτελεσματικοί εξαρτάται από το IQ τους, ενώ οι άλλοι θεωρούν ότι η αποτελεσματικότητα τους σχετίζεται με τη ΣΝ τους.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 12**Ειδική Αγωγή****Ψυχική Ανθεκτικότητα μαθητών/τριών δημοτικού σχολείου και η συσχέτισή της με την ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών**

Κ. Νιαστή & Γ. Σκαρλάτος

Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η αναπτυξιακή θεωρία του Lev Vygotsky, σχετικά με τη γνωστική ανάπτυξη, αναγνωρίζεται ως μια από τις πιο καινοτόμες ψυχολογικές θεωρίες του 20ου αιώνα. Η θεωρητική βάση αυτής της προσέγγισης τοποθετείται στην υπόθεση ότι ο πολιτισμός κατέχει κυρίαρχο ρόλο στη γνωστική ανάπτυξη, ενώ κάθε αναπτυξιακή περίοδος του ατόμου συνδέεται με μια κυρίαρχη δραστηριότητα, που κατέχει δεσπόζουσα θέση τη δεδομένη χρονική στιγμή. Ο βιγκοτσκιός ορισμός για τον πολιτισμό εστιάζει στην επίδρασή του στην εξέλιξη των ανώτερων νοητικών λειτουργιών του ατόμου και στα διάφορα σημεία και σύμβολά του, που λειτουργούν ως πολιτισμικά εργαλεία. Αυτά τα πολιτισμικά εργαλεία αναφέρονται στη θεωρία ως νοητικά εργαλεία ή εργαλεία του νου, καθώς επεκτείνουν τις νοητικές δυνατότητες, λειτουργώντας ως μια επέκταση του νου του ατόμου. Η διδασκαλία και η εξάσκηση σε όλο και περισσότερα και πιο ποικίλα νοητικά εργαλεία μετασχηματίζει τις εξωτερικές συμπεριφορές του ατόμου, ενώ παράλληλα οδηγεί στην ανάπτυξη ανώτερων νοητικών λειτουργιών. Οι ανώτερες νοητικές λειτουργίες που αναφέρονται από τον Vygotsky είναι η διαμεσολαβητική αντίληψη, η εστιασμένη προσοχή, η στοχευμένη μνήμη και η λογική σκέψη, που ουσιαστικά αποτελούν σκόπιμες διαμεσολαβητικές και εσωτερικευμένες συμπεριφορές. Η θεωρία του Lev Vygotsky είναι μια από τις θεωρίες της ανθρώπινης ανάπτυξης που έχουν χρησιμοποιηθεί κυρίως στον τομέα της συνεκπαίδευσης. Στην παρούσα έρευνα εξετάζονται θεωρητικές και πρακτικές τεχνικές που βασίζονται στη θεωρία του Vygotsky για την συνεκπαίδευση. Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τα ευρήματα σχετικά με τα αποτελέσματα της συνεκπαίδευσης για μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και για τυπικά αναπτυσσόμενους μαθητές όσον αφορά τα ακαδημαϊκά επιτεύγματα και την γενικότερη συναισθηματική και κοινωνική τους εξέλιξη. Τέλος, τα ευρήματα της έρευνας συσχετίζονται με τη θεωρία του Vygotsky, η οποία φαίνεται να εξομαλύνει τις ανισότητες που προκύπτουν εντός των σχολικών τάξεων.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 13**Μαθησιακές δυσκολίες****Ψυχοκοινωνική προσαρμογή παιδιών με ΔΕΠ-Υ**

Α. Σταύρου

Διεύθυνση Εκπαίδευσης Ν. Ιωαννίνων

Η Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής-Υπερκινητικότητας (Attention Deficit Hyperactivity Disorder, ADHD) είναι μια νευροαναπτυξιακή διαταραχή, η οποία σχετίζεται με την ωρίμανση του νευρικού συστήματος, εμφανίζεται με σταθερή πορεία και παρουσιάζει ειδικές γνωστικές δυσλειτουργίες. Στην παρούσα εργασία αναπτύσσεται το ζήτημα των της ψυχοκοινωνικής προσαρμογής των παιδιών με ΔΕΠ-Υ, εστιάζοντας σε δύο κατευθύνσεις, την οικογένεια και τον εκπαιδευτικό. Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η μελέτη περίπτωσης μαθητή προσχολικής ηλικίας με διάγνωση ΔΕΠ-Υ όπου εφαρμόζεται ψυχοπαιδαγωγικό πρόγραμμα σε συνδυασμό με τη συμβουλευτική των γονέων του και την εκμάθηση τεχνικών τροποποίησης της συμπεριφοράς τους. Μέσα από την εργασία αναδύονται τρόποι αντιμετώπισης των θεμελιωδών αιτιών της διαταραχής και δίνονται συγκεκριμένες διαγνωστικές παρατηρήσεις και παιδαγωγικές πρακτικές, τόσο για την οικογένεια όσο και για τους εκπαιδευτικούς, στις περιοχές της κοινωνικής, συναισθηματικής και σχολικής επάρκειας και των προβλημάτων συμπεριφοράς.

A longitudinal study in receptive language skills in toddlers and children with Down syndrome and typical development. A Greek studyD. Katsarou¹ & G. Andreou²*¹University of the Aegean, ²University of Thessaly*

Down syndrome (DS) is the most common developmental disorder characterized by mild to moderate intellectual disability. Several studies have reported poor language and prosodic skills, phonological problems due to their deficits caused by intellectual disabilities, mouth and tongue abnormalities and dental issues. Research so far has focused on in situ measurements, whereas longitudinal data are little especially in Greek language. Given the paucity in Greek language this research aims to study over time the receptive use of language in 10 children with Down Syndrome and in 10 children with typical development matched on their chronological age. Children were measured at the first measurement at the age of 4 to 6 years and at the second measurement at the age of 12 to 14 years with a standardized Language Test, using the subscale of receptive language: matching words to images (L-a-T-o). The SPSS package was used for the analysis of the data. We used anova for repeated measures and the results

showed statistically significant development of the receptive use of language in both groups, with the typically developing children showing faster and better development in the expressive use of language than the children with Down Syndrome. Our findings are in line with Anglocentric language research but are unique in Greek language, since so far no previous longitudinal research in receptive language in children with Down Syndrome has been made.

Νευρογνωστικοί υπότυποι της αναπτυξιακής δυσλεξίας: Ο ρόλος της ηλικίας

Μ Χαλμπέ, Φ.Βλάχος & Μ. Λουάρν

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τα μοντέλα πολλαπλών ελλειμμάτων που έχουν εμφανιστεί τα τελευταία χρόνια στη βιβλιογραφία, θεωρούνται μία από τις πιο σύγχρονες και αποδεκτές προσεγγίσεις για την πολυπαραγοντική αιτιολογία της αναπτυξιακής δυσλεξίας. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διαπιστωθεί εάν η ηλικία μπορεί να επηρεάσει την ταξινόμηση των παιδιών με δυσλεξία σε διακριτές κατηγορίες με βάση τους τομείς των ελλειμμάτων τους. Το δείγμα της έρευνας μας αποτελούνταν από 101 παιδιά Γ', Δ', Ε' και ΣΤ' τάξης δημοτικού (μ.ό. 11.15 έτη) τα οποία είχαν λάβει διάγνωση δυσλεξίας από δημόσιο φορέα. Στους μαθητές χορηγήθηκαν δοκιμασίες οι οποίες αξιολογούσαν ικανότητες του φωνολογικού τομέα, του τομέα της μνήμης, της προσοχής, της ταχύτητας επεξεργασίας, του κινητικού, του οπτικού και του οπτικο-κινητικού τομέα. Η ιεραρχική ανάλυση συστάδων έδειξε ότι οι μαθητές με δυσλεξία διακρίνονται σε τρεις συστάδες. Επιπλέον, τα αποτελέσματά μας έδειξαν ότι ο μέσος όρος ηλικίας των παιδιών που ανήκουν στην πρώτη συστάδα, δηλαδή των παιδιών που διακρίθηκαν με βάση τις επιδόσεις τους σε δοκιμασίες που αξιολογούσαν το φωνολογικό τομέα, τον τομέα της μνήμης, της προσοχής, της ταχύτητας επεξεργασίας μαζί με τον οπτικο-κινητικό και τον οπτικό τομέα, είναι στατιστικά σημαντικά μικρότερος από τους μέσους όρους ηλικίας των άλλων δύο συστάδων. Συγκεκριμένα, της συστάδας στην οποία ανήκουν τα παιδιά που διακρίθηκαν με βάση τις επιδόσεις τους στον τομέα της μνήμης, τον κινητικό και τον οπτικο-κινητικό τομέα και της συστάδας η οποία περιλαμβάνει τα παιδιά που διακρίθηκαν με βάση τις επιδόσεις τους μόνο στον κινητικό τομέα. Συμπερασματικά, τα ευρήματά μας υποδεικνύουν ότι η ηλικία μπορεί να αποτελέσει παράγοντα επηρεασμού της ταξινόμησης των παιδιών που εμφανίζουν φωνολογικά ελλείμματα σε υποκατηγορίες και σχολιάζονται με βάση ευρήματα προηγούμενων μελετών που έδειξαν ότι τα παιδιά μικρότερης ηλικίας φαίνεται να παρουσιάζουν πιο έντονες φωνολογικές δυσκολίες.

Accommodations in reading comprehension assessment in English as a foreign language for students with specific reading disability

Γ. Ανδρέου & Π. Αθανασιάδου

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

In the past few years, the number of students with specific reading disability has been steadily increasing in Greek schools, leading to new practices in inclusive education. One of the most challenging courses for Greek students is the English language course due to phonological non-transparency of the English language which affects reading comprehension severely (Dermitzaki, Andreou, & Paraskeva, 2008), thus resulting in the underperformance of students with specific reading disability during typical assessment (Andreou, Athanasiadou & Gana, 2019). Students with specific reading disabilities present decoding and fluency difficulties, which affect their reading comprehension, limited vocabulary and difficulty in retaining information (Roitsch, & Watson, 2019). Difficulties may also appear due to external elements such as the presentation of the test and the additional tasks that the student must fulfill. A number of accommodations has been suggested. Among the accommodations, read aloud, additional time and presentation accommodations have been investigated. In the present pilot study, two accommodations are going to be discussed. The first refers to the removal of answer sheet while completing a reading comprehension test while the second accommodation refers to the modification of instructions. The typical accommodation of additional time is not used in any condition. Ten students with a diagnosis of specific reading disability and B2 level in the English language participated in the study. Students were divided into two even groups. Two reading comprehension tests of six texts with multiple choice questions were used. One group completed the reading comprehension test without any accommodation while the other group completed the same test under the accommodated form. The results of the study revealed that there was a statistically significant difference between the two groups concerning their performance as regards the second accommodation.

Ψυχοεκπαιδευτικές παρεμβάσεις σε μαθητή με σύνδρομο MOVART WILSON: Μελέτη περίπτωσης

Σ. Παναγιωτάκου & Α. Μπάτσου

Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (ΣΜΕΑΕ)

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να αναδειχθεί η σημασία των ψυχοεκπαιδευτικών παρεμβάσεων που αξιοποιήθηκαν σε μαθητή με σύνδρομο Movart Wilson στο πλαίσιο του σχολικού προγράμματος σε μια τάξη Ειδικής Αγωγής και Εκπαίδευσης (ΣΜΕΑΕ). Συγκεκριμένα, ο μαθητής με το σύνδρομο Movart Wilson παρουσίαζε επαναλαμβανόμενες, στερεοτυπικές συμπεριφορές με αποτέλεσμα να

παρεμποδίζεται η εφαρμογή του εξατομικευμένου εκπαιδευτικού προγράμματος. Κατόπιν αυτών των συγκεκριμένων δυσκολιών του μαθητή κρίθηκε αναγκαίο από τους εκπαιδευτικούς να επαναπροσδιοριστούν οι παιδαγωγικοί στόχοι ώστε να μειωθούν οι στερεοτυπίες και να εδραιωθούν θετικές συμπεριφορές που θα υποστηρίζουν το μαθητή στην ψυχοσυναισθηματική του εξέλιξη. Αρχικά δημιουργήθηκε μια φόρμα αξιολόγησης, όπου προσδιορίστηκαν με ακρίβεια και σαφήνεια οι δυσλειτουργικές συμπεριφορές του μαθητή και σημειώθηκε η συχνότητα, η διάρκεια, ο τρόπος και οι συνθήκες που συμβάλλουν στην εκδήλωση των στερεοτυπικών συμπεριφορών του. Στη συνέχεια με βάση τις καταγραφές της φόρμας αξιολόγησης παρήχθη από τους εκπαιδευτικούς οπτικοποιημένο υλικό με στόχο την ενίσχυση λειτουργικών συμπεριφορών. Η έρευνα διεξήχθη με βιβλιογραφική επισκόπηση και με συστηματική εκπαιδευτική παρέμβαση μέσα στην τάξη. Ως εργαλείο της έρευνας αξιοποιήθηκαν τα φύλλα παρατήρησης στα οποία αποτυπώθηκαν τα δεδομένα σε όλες τις φάσεις της παρέμβασης. Η σπουδαιότητα της έρευνας έγκειται στο γεγονός ότι ένα παιδί με σύνδρομο Movart Wilson μέσα από τη στοχευμένη, εκπαιδευτική παρέμβαση μπορεί να βελτιώσει τη λειτουργικότητά του και να αναπτυχθεί ψυχοσυναισθηματικά. Συνεπώς τα αποτελέσματα της έρευνας μας δίνουν το έναυσμα για περαιτέρω μελέτη ως προς το σύνδρομο Movart Wilson ώστε με την κατάλληλη ψυχοεκπαιδευτική υποστήριξη να ενισχυθεί η κοινωνική αυτονομία και να αναβαθμιστεί η ποιότητα ζωής των παιδιών με σύνδρομο Movart Wilson.

Η διαφορά στις εκτιμήσεις συμπτωμάτων ψυχοπαθολογίας μεταξύ γονιών και εκπαιδευτικών για παιδιά με ΔΕΠ-Υ ή/ και Asperger μέσω των ψυχομετρικών εργαλείων CBCL & TRF

Ε. Ζουρνατζής & Χ. Ζουρνατζής
Ψυχολογικό Κέντρο «Ψυχάγειν»

Η διαφορική διάγνωση στην ψυχοπαθολογία παιδιών αποτελεί ένα από τα σημαντικά θέματα που απασχολεί κλινικούς και ερευνητές. Η διαδικασία της διάγνωσης απαιτεί πληροφορίες από το περιβάλλον (γονείς, εκπαιδευτικοί κλπ.).

Συχνά οι εκτιμήσεις του περιβάλλοντος για τις συμπεριφορές των παιδιών διαφέρουν μεταξύ τους. Για το λόγο αυτό συγκρίθηκαν οι απαντήσεις μεταξύ των γονιών και μεταξύ γονιών και εκπαιδευτικών για τα ίδια παιδιά τα οποία προσήλθαν για εξέταση σε ΚΨΥ λόγω της συμπεριφοράς τους. Η σύγκριση αφορούσε 107 παιδιά με ΔΕΠ-Υ και 26 παιδιά με σύνδρομο Asperger ηλικίας 7 έως 11 ετών με μέσο όρο ηλικίας 8,9 ετών και τυπική απόκλιση τα 2 έτη.

Χρησιμοποιήθηκαν τα σταθμισμένα ψυχομετρικά εργαλεία (για την Ελλάδα ΣΑΕΒΑ) Child Behavior Checklist (CBCL) & Teacher's Report Form (TRF) του Achenbach και συγκεκριμένα οι κλίμακες συνδρόμων. Χορηγήθηκαν πριν την ανακοίνωση της διάγνωσης στους γονείς και τους εκπαιδευτικούς των παιδιών. Η στατιστική ανάλυση πραγματοποιήθηκε με τα στατιστικά κριτήρια T-test και Mann-Whitney Test μεταξύ γονιών, μεταξύ γονιών και εκπαιδευτικών και μεταξύ των δύο διαγνωστικών κατηγοριών.

Τα αποτελέσματα δείχνουν σημαντικές διαφορές στις εκτιμήσεις μεταξύ γονιών αλλά και μεταξύ γονιών και εκπαιδευτικών σε ότι αφορά κλίμακες που παραπέμπουν στη διάγνωση ΔΕΠ-Υ ή/ και Asperger. Επίσης, τα αποτελέσματα των δεικτών από το CBCL & TRF για τα σύνδρομα δεν κατατάσσουν σε κλινικό φάσμα τις διαγνώσεις ΔΕΠ-Υ ή τουλάχιστον τα στοιχεία για Asperger. Φαίνεται όμως τα στοιχεία αυτά δεν βοηθούν ιδιαίτερα τη διάγνωση διότι μπορεί να αφορούν σε συμπτωματολογία και άλλων διαταραχών.

Συζητείται λοιπόν, κατά πόσο είναι σε θέση το περιβάλλον να δώσει αντικειμενικές πληροφορίες ή/ και κατά πόσο τα κριτήρια των διαγνωστικών εγχειριδίων διευκολύνουν τελικά την ορθή διάγνωση.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 14

Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος

Γονείς παιδιών με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ): Επιδράσεις της συντροφικής, της γονικής και της αδερφικής σχέσης

Μ. Κυπριωτάκη, Μ. Μαρκοδημητράκη, Α. Μαρινάκης, Γ. Μαρινάκης & Γ.Ν. Φιοράκης
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σκοπός της παρούσας ποιοτικής μελέτης ήταν να διερευνηθούν οι σχέσεις (συντροφική σχέση και ικανοποίηση από αυτήν, σχέση γονέα-παιδιού με ΔΑΦ και η σχέση με τα αδέρφια του) και κατά πόσο οι σχέσεις αυτές επηρεάζουν την ανάπτυξη του παιδιού με ΔΑΦ. Ακολούθως τα ερευνητικά ερωτήματα διατυπώθηκαν ως εξής: 1. Πώς επιδρά η συζυγική σχέση στην ανάπτυξη του παιδιού με ΔΑΦ; 2. Ποια η σημασία της σχέσης του παιδιού με ΔΑΦ με τους γονείς του; 3. Ποιος ο ρόλος που διαδραματίζει η σχέση του παιδιού με ΔΑΦ με τα αδέρφια του; και 4. Υπάρχουν διαφορές ανάμεσα σε πατέρες και μητέρες ως προς τις παραπάνω διαστάσεις; Το δείγμα της έρευνας συγκροτήθηκε από 6 γονείς παιδιών με ΔΑΦ (τρεις μητέρες και τρεις πατέρες) και μέσα συλλογής των δεδομένων ήταν η ημι-δομημένη συνέντευξη (4 στο σύνολο). Τα αποτελέσματα της παρούσας ποιοτικής μελέτης έδειξαν ότι οι σχέσεις αυτές (συντροφική, γονική και αδερφική) ήταν καθοριστικής σημασίας σχετικά με την αντιμετώπιση των δυσκολιών του παιδιού, την εφαρμογή παρεμβάσεων, αλλά και τις μελλοντικές προοπτικές ανάπτυξης του παιδιού με ΔΑΦ. Τα ευρήματα αυτά αναδεικνύουν τη σημαντικότητα εμπλοκής όλων των επιμέρους συστημάτων σε παρεμβατικά προγράμματα για παιδιά με ΔΑΦ και συζητούνται πιθανές διαφορές ανάμεσα σε πατέρες και μητέρες.

Επιδημιολογική μελέτη της Διαταραχής Αυτιστικού Φάσματος σε παιδιά ηλικίας 2-17 ετών κατά τα έτη 2019-2020-2021 στην Ελλάδα

Ρ. Κουζνέτσωβ¹, Σ. Μουλινός², Π. Αγγελόπουλος³, Ι. Δημάκος¹, Φ. Γουρζής¹ & Ε. Γελαστοπούλου¹

¹Πανεπιστήμιο Πατρών, ²Ιόνιο Πανεπιστήμιο, ³Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Εισαγωγή: Σύμφωνα με το Institute for Health Metrics and Evaluation (IHME) και τα δεδομένα του Global Burden of Disease (GBD) ο παγκόσμιος επιπολασμός για τη Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) είναι 0,37 για το έτος 2019 (για τα αγόρια 0,56% και για τα κορίτσια 0,18%). Η αναλογία κοριτσιών έναντι αγοριών που διαγιγνώσκονται με ΔΑΦ είναι 1:3 – 1:4.

Σκοπός: Ο σκοπός της μελέτης είναι η διερεύνηση του επιπολασμού της ΔΑΦ τα τελευταία τρία έτη (2019-2021) σε παιδιά ηλικίας 2-17 ετών και κατά πόσο η πανδημία επηρέασε την πρόσβαση των αυτιστικών ατόμων στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας.

Μεθοδολογία: Διεξήχθη μία αναδρομική μελέτη για τα έτη 2019-2021 με δεδομένα τα οποία διατέθηκαν από τον ΕΟΠΥΥ και αφορούσαν στον κωδικό διάγνωσης (ICD10: F84), στο είδος της συνταγογραφούμενης θεραπείας, στην ηλικία των παιδιών, στο φύλο, στο μήνα και έτος συνταγογράφησης και στον τόπο. Υπολογίστηκαν οι θεραπείες ανά φύλο, ηλικία, τόπο και έτος. Η στατιστική ανάλυση πραγματοποιήθηκε με το λογισμικό ανοικτού κώδικα R.

Αποτελέσματα: Συνολικά καταγράφηκαν για δέκα μήνες του 2019 (η ηλεκτρονική συνταγογράφηση του ΕΟΠΥΥ ξεκίνησε Φεβρουάριο 2019) 827.340 λογοθεραπείες για τις διαγνώσεις με κωδικούς F84.0-F84.9, εκ των οποίων το 80,1% (662.801) αφορούσε αγόρια και το 19,9% (164.539) κορίτσια. Το 2020 συνταγογραφήθηκαν 1.464.620 λογοθεραπείες, (79,7% αγόρια και 20,3% κορίτσια), ενώ το έτος 2021 συνταγογραφήθηκαν συνολικά 1.714.992 λογοθεραπείες (79,2% και 20,8% αντίστοιχα). Σε μικρότερη συχνότητα συνταγογραφήθηκαν εργοθεραπείες, ψυχοθεραπείες και ειδική διαπαιδαγώγηση. Ο ετήσιος επιπολασμός στον υπομελέτη πληθυσμό εκτιμήθηκε με 0,94 % για το 2021.

Συμπεράσματα: Ο επιπολασμός της ΔΑΦ στην Ελλάδα το 2021 φαίνεται αυξημένος σε σχέση με τα στοιχεία του GBD για το 2019, ενώ επιβεβαιώνεται ότι τα κορίτσια ενδέχεται να διαγνωστούν σε αναλογία 1:4 σε σχέση με τα αγόρια. Η πανδημία φαίνεται επίσης να επηρέασε τις θεραπείες, καθώς φαίνεται ότι κατά την αυστηρή каранτίνα του 2020 πραγματοποιήθηκαν 17% λιγότερες λογοθεραπείες σε σχέση με το 2021.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 15

Διαστάσεις του Εκφοβισμού

Κοινωνικοποίηση και σχολικός εκφοβισμός σε παιδιά με ΔΕΠΥ στην Κύπρο

Ν. Λοϊζίδου-Ιερειδου & Χ. Γκαϊδατζή

Frederick University

Τα παιδιά με διάγνωση Διαταραχής Ελλειμματικής Προσοχής με Υπερκινητικότητα (ΔΕΠΥ) παρουσιάζουν υψηλότερα ποσοστά θυματοποίησης σε σύγκριση με αυτά που δεν εμπίπτουν στη διαταραχή ενώ σχετίζεται σημαντικά με τον εκφοβισμό και συγκεκριμένα με τις φτωχές σχέσεις με τους συνομηλίκους. Η παρουσία θυματοποίησης από συνομηλίκους έχει θετική συσχέτιση με την κατάθλιψη και το άγχος, τα κοινωνικά προβλήματα, την παραβατική και την επιθετική συμπεριφορά στα παιδιά με ΔΕΠΥ. Τείνουν να είναι αντιπαθείς από την πλειοψηφία των συνομηλίκων τους και να έχουν λίγες φίλιες που να βασίζονται κατά βάση στην ανταπόδοση ενώ μπορεί να περιέχουν περισσότερες συγκρουσιακές καταστάσεις και λιγότερη οικειότητα σε σχέση με τις φίλιες παιδιών χωρίς ΔΕΠΥ. Βασικός σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η παρουσίαση διερεύνηση του σχολικού εκφοβισμού που δέχονται τα παιδιά με ΔΕΠΥ στον σχολικό περιβάλλον στον Κυπριακό χώρο. Θα γίνει προσπάθεια να αναδειχθεί επίσης το έλλειμμα που παρατηρείται στις κοινωνικές δεξιότητες των παιδιών αυτών που σε συνδυασμό με την παρορμητικότητα και χαμηλά επίπεδα ενσυναίσθησης οδηγούν τα παιδιά αυτά να αποτελούν μια ομάδα που εύκολα οδηγείται στη θυματοποίηση αλλά και πολλές φορές λαμβάνει και το ρόλο του θύτη. Στην παρούσα έρευνα έχουν λάβει μέρος 8 παιδιά, που φοιτούν σε δημοτικά σχολεία της λευκωσίας. Η ηλικία τους είναι μεταξύ 6-11 ετών και έχουν διάγνωση ΔΕΠΥ. Στην παρούσα έρευνα έχουν χρησιμοποιηθεί τα εξής ερωτηματολόγια: The Revised Peer Experiences Questionnaire, Connors-Wells' Adolescent Self-Report Scale (Short Form), Lubben Social Network Scale (LSNS), SNAP-IV Teacher and Parent Rating Scale, Spence Children's Anxiety Scale (SCAS), Weiss functional impairment rating scale parent report form (WFIRS P). Πρόκειται για έρευνα που είναι σε εξέλιξη και παρουσιάζονται τα αρχικά (πιλοτικά) αποτελέσματα.

Το φαινόμενο του κυβερνο-εκφοβισμού κατά την περίοδο του COVID: Οι πεποιθήσεις των νέων

Α. Ασράφ – Νεσάντ¹ & Σ. Μ Σιδηροπούλου²

¹Μητροπολιτικό Κολλέγιο, ²Walden University

Το φαινόμενο του κυβερνοεκφοβισμού, γνωστό στη διεθνή βιβλιογραφία ως «cyberbullying», περιγράφει την διαδικτυακή μορφή του εκφοβισμού, η οποία μπορεί να έχει διάφορες μορφές. Η ιδιαιτερότητα του διαδικτυακού εκφοβισμού δίνει το προνόμιο στους θύτες να δρουν ανώνυμα και να μπορούν να επεκτείνουν την σκόπιμη επίθεση τους με ταχείς ρυθμούς σε ένα μεγάλο αριθμό ανθρώπων. Εξαιτίας της ευρύτητας του διαδικτύου, οι αποδέκτες του εκφοβισμού πλήττονται ανεπανόρθωτα, καθώς εκτίθενται σε ένα μεγά-

λο κοινό, χωρίς να μπορούν να εντοπίσουν τον θύτη. Ιδιαίτερα μετά την πανδημία και τον κοινωνικό αποκλεισμό, παρατηρείται μια ιδιαίτερη αύξηση στον κυβερνοεκφοβισμό, ιδιαίτερα σε μικρότερες ηλικίες. Παρόλο που οι περισσότερες έρευνες εστιάζουν στα αίτια του διαδικτυακού εκφοβισμού και στα χαρακτηριστικά των θυτών, η συγκεκριμένη έρευνα στοχεύει στην διερεύνηση του φαινομένου αυτού, έχοντας ως καίριο μέλημα της την εις βάθος κατανόηση των παραμέτρων που σχετίζονται με τις πεποιθήσεις νέων ατόμων. Με βάση τα παραπάνω, τα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας αφορούν (1) τη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο ο κυβερνο-εκφοβισμός επηρεάζει τους νέους και (2) τη διερεύνηση των παραγόντων οι οποίοι μεταβάλουν το φαινόμενο του κυβερνο-εκφοβισμού επί COVID. Για την συγκεκριμένη έρευνα επιλέχθηκε ποιοτικός σχεδιασμός, καθώς οι απόψεις των νέων δεν μπορούν να μετρηθούν με δομημένες κλίμακες. Οι συμμετέχοντες θα επιλεγούν βάσει ηλικίας, με κριτήριο το όριο 18 έως 25 ετών, συμπληρώνοντας το δείγμα των 15 συμμετεχόντων. Το κριτήριο συχνότητας χρήσης των social media δεν θεωρείται σκόπιμο για την παρούσα έρευνα, για να είναι πιο σφαιρική η άποψη των πεποιθήσεων που θα παραθέσουν. Η μέθοδος συλλογής δεδομένων είναι η ημιδομημένη συνέντευξη, ενώ η δειγματοληπτική μέθοδος που ακολουθείται είναι ευκολίας. Τα δεδομένα θα αναλυθούν μέσω της θεματικής ανάλυσης και στοχεύουν στην καλύτερη διερεύνηση του κυβερνοεκφοβισμού κατά την περίοδο του COVID.

Ηλεκτρονικός εκφοβισμός, φιλικές σχέσεις και κοινωνικό άγχος εφήβων μαθητών/τριών

Ε. Ανδρέου & Π. Μούτσελου

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός έχει λάβει διεθνώς δραματικές διαστάσεις τα τελευταία χρόνια, με πολλές και ανεπιθύμητες συνέπειες. Η παρούσα μελέτη διερευνά το ρόλο των φιλικών σχέσεων εφήβων μαθητών/τριών στον ηλεκτρονικό εκφοβισμό και αν η μη ύπαρξη φιλικών σχέσεων συνδέεται με την θυματοποίηση ή/και τη διάπραξη του ηλεκτρονικού εκφοβισμού. Επίσης, εξετάζει, αν οι έφηβοι που έχουν θυματοποιηθεί ή έχουν υπάρξει θύτες σε περιστατικά ηλεκτρονικού εκφοβισμού αναφέρουν διαφορετικά επίπεδα κοινωνικού άγχους από όσους/ες δεν είχαν καμία εμπλοκή. Στην έρευνα συμμετείχαν 201 μαθητές/τριες (102 αγόρια και 99 κορίτσια) Γυμνασίων του Νομού Ευρυτανίας, ηλικίας 12-15 ετών, οι οποίοι/ες συμπλήρωσαν σχετικά ερωτηματολόγια. Τα αποτελέσματα έδειξαν υψηλό ποσοστό θυματοποίησης (26,5%) και διάπραξης ηλεκτρονικού εκφοβισμού (19,5%). Οι μαθητές/τριες που έχουν εκφοβιστεί με κάποιο ηλεκτρονικό μέσο έχουν χαμηλότερη σχολική επίδοση και κάνουν συχνότερα χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή. Επιπλέον όσον αφορά την σχέση του κοινωνικού άγχους και του ηλεκτρονικού εκφοβισμού, βρέθηκε, ότι οι έφηβοι που θυματοποιούνται έχουν μεγαλύτερο κοινωνικό άγχος, ενώ οι θύτες του ηλεκτρονικού εκφοβισμού δεν διαφέρουν στον τομέα αυτό σε σχέση με τους υπόλοιπους συμμετέχοντες. Διαπιστώθηκε, επίσης, ότι οι φιλικές σχέσεις τόσο των θυτών όσο και των θυμάτων του ηλεκτρονικού εκφοβισμού είναι εξαιρετικά περιορισμένες και διαφορετικής ποιότητας από αυτές όσων δεν εμπλέκονται στον ηλεκτρονικό εκφοβισμό. Τέλος παρατηρήθηκε ότι οι περιορισμένες φιλικές σχέσεις σχετίζονται με αυξημένα επίπεδα κοινωνικού άγχους. Τα αποτελέσματα αναλύονται υπό το πρίσμα των σχετικών με τον ηλεκτρονικό εκφοβισμό ερευνητικών ευρημάτων και εξετάζεται η χρησιμότητά τους για τη διαμόρφωση αποτελεσματικών στρατηγικών πρόληψης και αντιμετώπισης του φαινομένου.

Οι απόψεις και οι εμπειρίες των μαθητών του Ενιαίου Ειδικού Επαγγελματικού Γυμνασίου - Λυκείου Ελευσίνας για τη σχολική βία και τον εκφοβισμό

Π. Μαραζάκη & Μ. Οικονόμου

Ενιαίο Ειδικό Επαγγελματικό Γυμνάσιο - Λύκειο Ελευσίνας

Το σχολικό κλίμα αποτελεί την καρδιά και την ψυχή ενός σχολικού οργανισμού, υπονοώντας μία ποιότητα σχολείου μέσω της οποίας κάθε συμμετέχων βιώνει και άρα συνειδητοποιεί την αίσθηση της ατομικής αξίας καθώς και αυτήν του «ανήκειν» σε ένα ευρύτερο από τον εαυτό του σύνολο. Ένα θετικό, συνεργατικό, σχολικό κλίμα που βασίζεται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη και στις φιλικές διαπροσωπικές σχέσεις, είναι καθοριστικός παράγοντας ανάπτυξης, δημιουργίας στο σχολείο και δημιουργεί αισθήματα ψυχολογικής σιγουριάς και μάθησης μεταξύ των μελών του σχολικού οργανισμού. Αυτό το σχολικό κλίμα στη διάρκεια της σχολικής χρονιάς διαταράσσεται από φαινόμενα σχολικής βίας και εκφοβισμού.

Σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση των απόψεων και των εμπειριών των μαθητών του Ενιαίου Ειδικού Επαγγελματικού Γυμνασίου - Λυκείου Ελευσίνας, σχετικά με τη σχολική βία και τον εκφοβισμό με απώτερο σκοπό τη δημιουργία ενός ασφαλούς σχολικού περιβάλλοντος μέσω της πρόληψης και αντιμετώπισης τέτοιων φαινομένων. Η ενασχόληση με το φαινόμενο κρίθηκε αναγκαία δεδομένου ότι στο ειδικό πλαίσιο φοιτούν μαθητές με διαγνωσμένες διαταραχές, όπως αυτισμός, γενικευμένες αλλά και ειδικές μαθησιακές δυσκολίες και ψυχιατρικές διαταραχές και οι οποίοι παρουσιάζουν παραβατική και ενίοτε επιθετική συμπεριφορά. Για το σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκε ποσοτική έρευνα με ερωτηματολόγια που χορηγήθηκαν σε 80 μαθητές από όλο το σχολείο και ποιοτική έρευνα σε 7 μαθητές, θύματα και θύτες για μεγαλύτερη εμπάθυση στα περιστατικά βίας. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η λεκτική και σωματική βία είναι τα πιο συνήθη είδη βίας, ενώ όλοι οι μαθητές έχουν γίνει μάρτυρες περιστατικών στο σχολείο, η βία δημιουργεί αρνητικά συναισθήματα σε όλους, βρέθηκε μικρό αλλά ανησυχητικό ποσοστό αυτοκτονικού ιδεασμού και η πλειοψηφία των μαθητών παρουσιάζει την οικογένεια ως σημαντική. Οι μαθητές παρουσίασαν προτάσεις για μείωση της σχολικής βίας που προσομοιάζουν στις ανάγκες τους και που θα αξιοποιηθούν μετέπειτα σε δράσεις πρόληψης και αντιμετώπισης.

16:00 – 17:30

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 38 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2)**Η μητρότητα υπό ψυχολογική δοκιμασία**Προεδρείο: **Θ. Κοκκινάκη***Πανεπιστήμιο Κρήτης***Το βίωμα της απουσίας μητρότητας από επιλογή μέσα στον σύγχρονο κοινωνικό δεσμό υπό το πρίσμα της προσωπικής ιστορίας**

Μ. Σιδηροπούλου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα ποιοτική έρευνα είχε ως στόχο το να διερευνήσει και να αποτυπώσει το βίωμα της απουσίας μητρότητας από επιλογή, με το προσωπικό νόημα που του αποδίδεται. Για τη συλλογή του ερευνητικού υλικού αξιοποιήθηκε η μέθοδος της ημιδομημένης συνέντευξης με αυτοσχέδιο οδηγό. Το δείγμα αποτέλεσαν πέντε Ελληνίδες γυναίκες που αυτοπροσδιορίζονται ως μη μητέρες από επιλογή (δύο διανύουν την αναδυόμενη ενηλικίωση και τρεις τη μέση ηλικία). Για την ανάλυση των δεδομένων εφαρμόστηκε η θεματική ανάλυση. Στο πλαίσιο αυτό κάθε συμμετέχουσα νοσηματοδότησε με τον δικό της τρόπο το κατά πόσο μπορούμε να μιλήσουμε για επιλογή στην περίπτωση της μη μητρότητας, για τη συνύπαρξη της αγάπης για τα παιδιά με την απόρριψη της μητρότητας, για τις επιδράσεις των σχέσεων στην απόφαση, για τις κοινωνικές κατασκευές της μη μητρότητας από επιλογή και του γυναικείου, για τις στρατηγικές αντιμετώπισης του στίγματος, για τη σημασία της επαφής με τον εαυτό, ακόμη και για απροθυμία για προβολή στο μέλλον.

Άγχος και κατάθλιψη γονέων των οποίων τα νεογνά γεννήθηκαν πολύ πρόωρα και νοσηλεύτηκαν στην μονάδα εντατικής νοσηλείας νεογνών

Ι. Ιωάννου & Α. Γιώτσα

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Σκοπός: Η εκτίμηση των επιπέδων άγχους και κατάθλιψης των γονέων που γέννησαν πολύ πρόωρα νεογνά και νοσηλεύτηκαν στην ΜΕΝΝ.

Μέθοδος: Η έρευνα διεξήχθη στο Γ.Ν. Μαιευτήριο «Ελενα Βενιζέλου» το διάστημα 18/12/2019–1/9/2021. Πρόκειται για μελέτη κοόρτης. Το δείγμα αποτέλεσαν 40 ζευγάρια γονέων ελληνικής καταγωγής, των οποίων τα νεογνά είχαν ΒΓ μικρότερο από 1750 gr και ΗΚ μικρότερη από 34 weeks. Τα ερωτηματολόγια που συμπληρώσαν οι συμμετέχοντες ήταν: η κλίμακα Επιλόχειας Κατάθλιψης του Εδιμβούργου (EPDS) και η κλίμακα Άγχους του C.D. Spielberger (STAI). Οι μετρήσεις έγιναν ως εξής: 1η την 3η–4η ημέρα ζωής των νεογνών, 2η την 20η–25η ημέρα ζωής τους και 3η πριν το εξιτήριο τους.

Αποτελέσματα: Βρέθηκε ότι το ποσοστό Κατάθλιψης των μητέρων στην 1η και 2η μέτρηση (80,0% και 72,5% αντίστοιχα) ήταν σημαντικά μεγαλύτερο συγκριτικά με την 3η (50,0%). Επιπρόσθετα, το ποσοστό κατάθλιψης των πατέρων στην 1η μέτρηση (45,0%) ήταν αυξημένο συγκριτικά με την 3η (25,0%). Η βαθμολογία στο STAI για το Άγχος Κατάστασης στις μητέρες ήταν σημαντικά μεγαλύτερη στην 1η μέτρηση (Μέση τιμή: 50,55) σε σχέση με την 2η (Μέση Τιμή: 45,23) και την 3η (Μέση Τιμή: 46,37). Παρόμοια ήταν η βαθμολογία στο STAI για το Άγχος Προδιάθεσης: η 1η μέτρηση ήταν σημαντικά μεγαλύτερη (Μέση τιμή: 42,85) συγκριτικά με την 2η (Μέση Τιμή: 37,8) και την 3η (Μέση Τιμή: 38,47). Επίσης, το Άγχος Κατάστασης στους πατέρες ήταν σημαντικά μεγαλύτερο κατά την 1η μέτρηση (Μέση Τιμή: 45,6) σε σχέση με τις άλλες δύο μετρήσεις (Μέση Τιμή: 40,45 και Μέση Τιμή: 39,55 αντίστοιχα), ενώ το Άγχος Προδιάθεσης δεν παρουσίασε σημαντική μεταβλητότητα.

Συμπεράσματα: Η γέννηση ενός πολύ πρόωρου νεογνού αποτελεί στρεσογόνο παράγοντα και για τους δυο γονείς, γεγονός που τους καθιστά ευάλωτους και ψυχικά ασταθείς. Διαφαίνεται η σπουδαιότητα του θεσμού ομάδων περιγεννητικής υποστήριξης των γονέων αυτών, ώστε να αντιμετωπίζονται έγκαιρα τα συμπτώματα που αφορούν στην ψυχική τους υγεία.

Covid-19 κατά την περιγεννητική περίοδο: Η σχέση μεταξύ των ανησυχιών σχετικά με την πανδημία και της οικογενειακής λειτουργικότητας, της δυαδικής αντιμετώπισης του στρες, της αντιλαμβανόμενης κοινωνικής υποστήριξης και της μεταγεννητικής κατάθλιψηςΘ. Κοκκινάκη¹, Κ. Κούτρα¹, Ο. Μιχοπούλου¹, Ν. Αναγνωστάτου¹, Λ. Χαζηράκη², Π. Κοκαρίδα¹ & Ε. Χατζηδάκη¹¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²Γενικό Νοσοκομείο Χανίων

Σκοπός: Ο σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των ανησυχιών σχετικά με την πανδημία και της οικογενειακής λειτουργικότητας, της αντιλαμβανόμενης κοινωνικής υποστήριξης, της δυαδικής αντιμετώπισης του στρες και της γονικής μεταγεννητικής κατάθλιψης κατά την περιγεννητική περίοδο.

Υλικά και Μέθοδος: Στη μελέτη συμμετείχαν 243 γονείς (132 μητέρες και 111 πατέρες) οι οποίοι προσεγγίστηκαν μέσω της Νεογολογικής Κλινικής και της ΜΕΝΝ του Πανεπιστημιακού Γενικού Νοσοκομείου Ηρακλείου (ΠαΓΝΗ) και του Γενικού Νοσοκομείου Χανίων. Τα ποσοτικά δεδομένα αντλήθηκαν με τη χορήγηση ερωτηματολογίων αυτό-αναφοράς για την αξιολόγηση: του βαθμού στον οποίο η πανδημία COVID-19 έχει προκαλέσει ανησυχίες (Ερωτηματολόγιο COVID-19), της αντιλαμβανόμενης κοινωνικής υποστήριξης (Multidimensional Scale of Perceived Social Support), της συνοχής/προσαρμοστικότητας της οικογένειας (Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scale), της δυαδικής αντιμετώπισης του στρες (Dyadic Coping Inventory – CDI) και της μεταγεννητικής κατάθλιψης (Edinburgh Postnatal Depression Scale).

Αποτελέσματα: Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι υψηλότερα επίπεδα ανησυχιών σχετικά με την καθημερινή ζωή συσχετίστηκαν με χαμηλότερα επίπεδα οικογενειακής επικοινωνίας και ικανοποίησης και για τους δυο γονείς, και χαμηλότερα επίπεδα συνοχής, προσαρμοστικότητας και οικογενειακής λειτουργικότητας των μητέρων. Υψηλότερα ποσοστά ανησυχιών για την καθημερινότητα συσχετίστηκαν με υψηλότερη καταθλιπτική συμπτωματολογία και για τους δυο γονείς.

Συμπεράσματα: Τα αποτελέσματα θα συζητηθούν σε σχέση με την ανάγκη ανάπτυξης προγραμμάτων παρέμβασης για την προαγωγή της ψυχικής υγείας των γονέων κατά την περιγεννητική περίοδο.

Περιγεννητική ψυχική υγεία: Επίπεδα κοινωνικής υποστήριξης και συμπτωματολογία επιλόχειας κατάθλιψης, και άγχους λεχωίδων κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19 στην Ελλάδα

Δ. Κελαποστόλου¹, Α. Σπυροπούλου², Β. Ευσταθίου², Α. Λεονάρδου², Ι. Ζέρβας² & Ε. Βούσουρα²

¹Δeree-Αμερικανικό Κολλέγιο Ελλάδας, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Εννοιολογικό πλαίσιο και στόχοι: Η μετάβαση στη μητρότητα είναι μια περίοδος σημαντικών προκλήσεων και αλλαγών τόσο σε βιολογικό, όσο και σε ψυχολογικό επίπεδο. Η πανδημία COVID-19 και τα μέτρα περιορισμού της μετάδοσης του ιού αναμένεται να επηρεάσουν δυσμενώς το κοινωνικό δίκτυο των λεχωίδων, με πιθανές αρνητικές επιπτώσεις στην ψυχική υγεία των νέων μητέρων. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθεί η επίδραση της πανδημίας COVID-19 στην σχέση ανάμεσα σε αυτό-αναφερόμενες αλλαγές στα επίπεδα κοινωνικής υποστήριξης και τα συμπτώματα άγχους και κατάθλιψης.

Μέθοδος: Πρόκειται για μια συγχρονική μελέτη που χρησιμοποιεί δεδομένα από τη διεθνή μελέτη Riseup-PPD-COVID-19. Στη παρούσα εργασία αναλύονται δεδομένα που συλλέχθηκαν τον Ιούνιο-Οκτώβριο 2020 για το Ελληνικό δείγμα της μελέτης. Το δείγμα αποτελείται από 373 λεχωίδες που διαμένουν στην Ελλάδα, ηλικίας 18-45 ετών (Mage= 34.31, SD= 5.59). Τα εργαλεία μέτρησης που χρησιμοποιήθηκαν ήταν το Coronavirus Perinatal Experiences - Impact Survey (COPE-IS), η Κλίμακα Κατάθλιψης του Εδιμβούργου (EPDS) και η Κλίμακα Διαταραχής Γενικευμένου Άγχους (GAD-7).

Αποτελέσματα: Τα αποτελέσματα έδειξαν μια αρνητική συσχέτιση ανάμεσα στα επίπεδα κοινωνικής υποστήριξης και τα συμπτώματα κατάθλιψης ($p < .01$) και άγχους ($p < .01$). Τα επίπεδα κοινωνικής υποστήριξης ήταν ένας σημαντικός προβλεπτικός παράγοντας των κλινικά σημαντικών συμπτωμάτων κατάθλιψης ($b = -.28, p < .05$) και άγχους ($b = -.20, p < .05$), ανεξαρτήτως διαφόρων κοινωνικο-δημογραφικών χαρακτηριστικών. Οι λεχωίδες που βίωσαν αλλαγές στα επίπεδα κοινωνικής υποστήριξης κατά τη διάρκεια του COVID-19 είχαν αυξημένο άγχος ($F(2,370) = 10.46, n2 = .05, p < .01$) και κατάθλιψη ($F(2,370) = 20.88, n2 = .1, p < .01$) σε σύγκριση με τις λεχωίδες που δεν βίωσαν καμία αλλαγή.

Συμπεράσματα: Η πανδημία COVID-19 επηρέασε σημαντικά τα επίπεδα κοινωνικής υποστήριξης, κατάθλιψης, και άγχους στις λεχωίδες. Θα γίνει μια αναλυτική συζήτηση των αποτελεσμάτων καθώς και κάποιες προτάσεις για πρόληψη και κλινικές παρεμβάσεις.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΚΛΑΔΟΥ ΓΝΩΣΤΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3)

Η επίδραση γνωστικών παραγόντων στην αλλαγή των αντιλήψεων υποψήφιων εκπαιδευτικών για τη μάθηση και τη διδασκαλία

Οργανωτές / Πρόεδροι: **Ε. Σκοπελίτη¹ & Ν. Κυριακοπούλου²**

¹Πανεπιστήμιο Πατρών, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητητές: **Ε. Γωνίδα¹ & Ν. Μακρής²**

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Θα συζητηθεί η σχέση ανάμεσα στις πεποιθήσεις των υποψήφιων εκπαιδευτικών για τη μάθηση, την αυτορρυθμιζόμενη μάθηση, τη μεταγνωστική τους ενημερότητα και την εκπαιδευτική πρακτική τους και η αλλαγή αυτών των πεποιθήσεων κατά τη διάρκεια των σπουδών τους σε τμήματα εκπαίδευσης. Αν και τονίζεται η σημασία της αυτορρύθμισης και της μεταγνωστικής ενημερότητας για την επιτυχημένη μάθηση και οι εκπαιδευτικοί αναγνωρίζουν την ανάγκη ενίσχυσής τους μέσα στην τάξη, εντούτοις φαίνεται να υπάρχουν ασυμφωνίες στο σύνολο των αντιλήψεων των εκπαιδευτικών και ταυτοχρόνως μια απουσία σχεδιασμού με ρητή αναφορά σε στρατηγικές αυτορρύθμισης και μεταγνωστικές στρατηγικές. Πώς εξηγούνται αυτές οι ασυμφωνίες; Η αλλαγή από ένα δασκαλοκεντρικό μοντέλο σε ένα μαθητοκεντρικό μοντέλο διδασκαλίας σύμφωνο με την αυτορρυθμιζόμενη μάθηση και την ανάπτυξη μεταγνωστικής ενημερότητας, είναι μια πολύπλοκη διαδικασία που απαιτεί σημαντικές αλλαγές στις πεποιθήσεις των εκπαιδευτικών. Στο συμπόσιο θα γίνει μια προσπάθεια α) να αναδειχθούν οι γνωστικοί παράγοντες που σχετίζονται με την αλλαγή αυτή, β) να διερευνηθούν οι πεποιθήσεις των

εκπαιδευτικών για τη μάθηση, την αυτορρυθμιζόμενη μάθηση και την εκπαιδευτική πρακτική, γ) να διερευνηθεί η αλλαγή αυτών των πεποιθήσεων κατά τη διάρκεια των σπουδών των υποψήφιων εκπαιδευτικών σε τμήματα εκπαίδευσης και δ) να διερευνηθεί η συμβολή των επιστημικών πεποιθήσεων των εκπαιδευτικών για τη φύση της γνώσης και τη διαδικασία του γιγνώσκειν στην αλλαγή. Τέλος, θα συζητηθεί η συνεισφορά εργαλείων μεταγνωστικής ενημερότητας α) στην απόκτηση ενημερότητας των εκπαιδευτικών σχετικά με το μεταγνωστικό επίπεδο διδασκαλίας τους και β) στην αλλαγή της εκπαιδευτικής τους πρακτικής προς την κατεύθυνση εφαρμογής μεταγνωστικών στρατηγικών.

Οι εκπαιδευτικές πεποιθήσεις των υποψήφιων εκπαιδευτικών για την αυτορρυθμιζόμενη μάθηση και η αλλαγή τους κατά τη διάρκεια των σπουδών τους

Ε. Σκοπελίτη¹, Ν. Κυριακοπούλου² & Σ. Βοσνιάδου³

¹Πανεπιστήμιο Πατρών, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ³Flinders University

Σε προηγούμενες έρευνες στο χώρο της γνωστικής ψυχολογίας υποστηρίζεται η υπόθεση ότι οι υποψήφιοι εκπαιδευτικοί διαθέτουν αντικρουόμενες αντιλήψεις σχετικά με την αποτελεσματικότητα της αυτορρυθμιζόμενης μάθησης (SRL)· ενώ φαίνεται να πιστεύουν ότι η εφαρμογή των αρχών της SRL μπορεί να έχει θετικά αποτελέσματα στις επιδόσεις των εκπαιδευόμενων, ταυτοχρόνως δίνουν μεμονωμένες απαντήσεις που δε συμφωνούν με τις αρχές της SRL. Έρευνες που στηρίζονται στο θεωρητικό πλαίσιο της εννοιολογικής αλλαγής υποθέτουν ότι οι υποψήφιοι εκπαιδευτικοί διαθέτουν ένα γνωστικό σύστημα πεποιθήσεων το οποίο περιλαμβάνει τις αντιλήψεις για τη μάθηση και τη διδασκαλία, τη νοημοσύνη των μαθητών και την επιστημική φύση της γνώσης και με βάση αυτές τοποθετούν τον εκπαιδευτικό στο κέντρο της σχολικής τάξης. Η τοποθέτηση του μαθητή στο κέντρο της σχολικής τάξης απαιτεί επιστημικές αλλαγές (η γνώση δε μεταβιβάζεται αλλά κατασκευάζεται από τον μαθητή) και αναπαραστασιακές αλλαγές (η μάθηση δεν είναι ατομική διαδικασία αλλά αποτέλεσμα συνεργασίας και αλληλεπίδρασης). Το ερώτημα της παρούσας έρευνας αφορά στο ποιες είναι και αν αλλάζουν οι πεποιθήσεις των υποψήφιων εκπαιδευτικών για τη μάθηση και τη διδασκαλία κατά τη διάρκεια των σπουδών τους. Σε μία σειρά ερευνών συμμετείχαν φοιτήτριες/τές τμημάτων Προσχολικής Εκπαίδευσης, οι οποίοι βρισκόταν σε διαφορετικό έτος των σπουδών τους. Οι συμμετέχοντες απάντησαν σε ένα ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς 65 ερωτήσεων (BALT) σε 6βάθμια κλίμακα Likert για τη διερεύνηση των πεποιθήσεων για τη μάθηση, τη διδασκαλία και την αυτορρυθμιζόμενη μάθηση. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι συνυπήρχαν πεποιθήσεις σύμφωνες με ένα δασκαλοκεντρικό μοντέλο διδασκαλίας με πεποιθήσεις σύμφωνες με ένα μαθητοκεντρικό μοντέλο. Οι στατιστικές αναλύσεις έδειξαν ότι οι πεποιθήσεις των υποψήφιων εκπαιδευτικών που είναι σύμφωνες με το δασκαλοκεντρικό μοντέλο και την ιδέα της απλής μετάδοσης γνώσης εμφανίζονταν συχνότερα στις απαντήσεις των πρωτοετών φοιτητών και είναι αρνητικοί προβλεπτικοί παράγοντες για τη χρήση γνωστικών και μεταγνωστικών στρατηγικών, που θεωρούνται απαραίτητες σε ένα μαθητοκεντρικό περιβάλλον. Τα αποτελέσματα ερμηνεύονται με το θεωρητικό πλαίσιο της εννοιολογικής αλλαγής

Οι επιστημικές πεποιθήσεις υποψήφιων εκπαιδευτικών ως μέρος του συστήματος των εκπαιδευτικών πεποιθήσεών τους για την αυτορρυθμιζόμενη μάθηση

Ν. Κυριακοπούλου¹ & Ε. Σκοπελίτη²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πανεπιστήμιο Πατρών

Η πρόσφατη έρευνα προσπαθεί να μελετήσει τις πεποιθήσεις μας για τη φύση της γνώσης και τη διαδικασία του γιγνώσκειν μέσα στο πλαίσιο της αυτορρυθμιζόμενης μάθησης (Braten & Stromso, 2005. Muis, 2007). Έρευνες έχουν δείξει ότι οι πεποιθήσεις των εκπαιδευτικών για την αυτορρυθμιζόμενη μάθηση σχετίζονται με την προώθησή της κατά τις εκπαιδευτικές τους πρακτικές (Dignath-van Ewijk, 2016. Fives & Buehl, 2008). Ένα ερώτημα που αναδύεται είναι αν οι πεποιθήσεις των εκπαιδευτικών για την αυτορρυθμιζόμενη μάθηση, τη μάθηση και τη διδασκαλία προς αυτή την κατεύθυνση διευκολύνονται ή περιορίζονται από τις επιστημικές πεποιθήσεις τους. Στην παρούσα έρευνα διερευνήθηκαν α) οι επιστημικές πεποιθήσεις υποψήφιων εκπαιδευτικών β) οι πεποιθήσεις τους για τη μάθηση, την αυτορρυθμιζόμενη μάθηση και τη διδασκαλία, γ) η σχέση μεταξύ των δυο αυτών συστημάτων πεποιθήσεων και δ) η αλλαγή των πεποιθήσεων και της μεταξύ τους σχέσης κατά τη διάρκεια των σπουδών τους. Το ερώτημα ήταν αν οι επιστημικές πεποιθήσεις μπορούν να προβλέψουν τις πεποιθήσεις των υποψήφιων εκπαιδευτικών για τη μάθηση και τη διδασκαλία. Σε 100 φοιτητές/τριες χωρίς συμμετοχή σε πρακτική άσκηση και σε 141 φοιτητές/τριες που είχαν ολοκληρώσει την πρακτική άσκηση δυο τμημάτων Προσχολικής Εκπαίδευσης δόθηκαν α) ένα ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς αποτελούμενο από 26 ερωτήσεις σε κλίμακα Likert 6βάθμιας διαβάθμισης για τη διερεύνηση πεποιθήσεων για την πηγή και τεκμηρίωση της γνώσης και πεποιθήσεων για τη βεβαιότητα και ανάπτυξη της γνώσης (Conley et al., 2004) και β) η σύντομη εκδοχή του ερωτηματολογίου αυτοαναφοράς BALT αποτελούμενη από 31 ερωτήσεις σε κλίμακα Likert 6βάθμιας διαβάθμισης για τη διερεύνηση πεποιθήσεων για τη μάθηση και τη διδασκαλία (Vosniadou et al., 2020). Τα αποτελέσματα έδειξαν σημαντικές συσχετίσεις ανάμεσα στις επιστημικές πεποιθήσεις και στις εκπαιδευτικές πεποιθήσεις. Φοιτητές/τριες με πιο προχωρημένες επιστημικές πεποιθήσεις αναγνώριζαν την αξία ενός μαθητοκεντρικού μοντέλου διδασκαλίας με έμφαση στη χρήση στρατηγικών αυτορρύθμισης. Επίσης, φάνηκε βελτίωση των επιστημικών και εκπαιδευτικών πεποιθήσεων μετά την ολοκλήρωση της πρακτικής άσκησης.

Η συνεισφορά εργαλείων μεταγνωστικής ενημερότητας στη διδασκαλία «με» μεταγνώση

Μ. Κουλιανού¹, Σ. Σαμαρτζή¹, Κ. Μαστροθανάσης² & Π. Ρούσσος³

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Πανεπιστήμιο Αιγαίου, ³Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι μεταγνωστικές διεργασίες των εκπαιδευτικών αναφορικά με τη μεταγνωστική τους ενημερότητα, τη στρατηγική διαχείριση της γνώσης αλλά και την εφαρμογή μεταγνωστικών στρατηγικών στους μαθητές τους έχουν απασχολήσει ελάχιστα τη διεθνή βιβλιογραφία. Στο πλαίσιο αυτό η παρούσα εργασία ως μέρος μιας ευρύτερης προσπάθειας στάθμισης στον ελληνικό πληθυσμό μεταγνωστικών εργαλείων με κοινό θεωρητικό υπόβαθρο για μαθητές και εκπαιδευτικούς προσπαθεί να συνεισφέρει στο πεδίο, παρουσιάζοντας την ελληνική προσαρμογή του μεταγνωστικού εργαλείου “Metacognitive Awareness Inventory for Teachers” (MAIT-GR) και την αξιοποίησή της σε συνθήκες διδασκαλίας «με» μεταγνώση. Πρόκειται για ένα ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς το οποίο καλύπτει όλες τις φάσεις της διδασκαλίας, τις διαδικασίες πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη διδασκαλία, τους στόχους, τις τεχνικές και το εκπαιδευτικό υλικό. Παράλληλα υποστηρίζει τον εκπαιδευτικό στη συνειδητοποίηση των δικών του μεταγνωστικών επιπέδων διδασκαλίας υπό το πρίσμα των δύο διαστάσεων της μεταγνωστικής ενημερότητας. Για τον παραπάνω σκοπό 617 εκπαιδευτικοί από όλη την ελληνική επικράτεια στα πλαίσια συμμετοχής τους σε ένα πρόγραμμα ενδυνάμωσης της μεταγνωστικής τους ενημερότητας συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο, εξωτερικεύοντας και αποτιμώντας, έτσι, τις σκέψεις τους για την διδασκαλία και τις εμπλεκόμενες γνωστικές λειτουργίες όταν επιτελούν το διδακτικό τους έργο. Μέσα από μια σειρά επιβεβαιωτικών παραγοντικών αναλύσεων και συγκρίσεων ανάμεσα σε διαφορετικά εννοιολογικά μοντέλα, τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαίωσαν το εννοιολογικό πλαίσιο για την μεταγνωστική ενημερότητα του Balcikanli (2011) στο δείγμα των Ελλήνων εκπαιδευτικών. Ειδικότερα, τα αποτελέσματα των αναλύσεων ανέδειξαν ικανοποιητική εσωτερική συνοχή και αξιοπιστία για το συγκεκριμένο εργαλείο, το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί ως μέσο αυτοαναφοράς για τον αναστοχασμό των εκπαιδευτικών, για μια πιο στοχευμένη διδασκαλία και μια πιο αποτελεσματική μάθηση.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 39 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α1)

Η Ψυχική Υγεία υπό το κράτος της Πανδημίας

Προεδρείο: **Α. Καλαϊτζάκη**

Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο

Ψυχολογικές συνέπειες της πανδημίας COVID-19: Αποτελέσματα συστηματικής έρευνας δύο ετών

Α. Καλαϊτζάκη¹, Α. Ταμιωλάκη¹, Γ. Τσούβελος² & Γ. Κωνσταντακόπουλος^{2,3}

¹Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ³University College London

Σύμφωνα με έρευνες που επικεντρώνονται στην ψυχική υγεία του γενικού πληθυσμού και των επαγγελματιών υγείας, οι επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 πέρα από αρνητικές (Μετατραυματικό στρες, Δευτερογενές τραυματικό στρες) μπορεί να είναι και θετικές (Μετατραυματική Ανάπτυξη, Δευτερογενής Μετατραυματική Ανάπτυξη). Η κατανόηση των θετικών αλλαγών που μπορούν να παρατηρηθούν μετά από ένα ιδιαίτερα στρεσογόνο γεγονός όπως είναι η πανδημία του COVID-19 μπορεί να συντελέσει στην αποτελεσματικότερη υποστήριξη της σύγχρονης κοινωνίας. Κατά τη διάρκεια του πρώτου lockdown, ερευνητές μελέτησαν τις θετικές συνέπειες του COVID-19 στην ψυχική υγεία τόσο του γενικού πληθυσμού όσο και των επαγγελματιών υγείας, ωστόσο, λίγα είναι γνωστά για την πορεία της ψυχικής τους υγείας κατά τη διάρκεια του δεύτερου lockdown. Σκοπός της έρευνας που θα παρουσιαστεί ήταν η διερεύνηση των επιπέδων Μετατραυματικής Ανάπτυξης (ΜΑ) του γενικού πληθυσμού και Δευτερογενούς Μετατραυματικής Ανάπτυξης (ΔΜΑ) των επαγγελματιών υγείας κατά τη διάρκεια δύο συνεχόμενων lockdowns στην Ελλάδα καθώς και των παραγόντων που συμβάλουν σε αυτή (στρατηγικές αντιμετώπισης). Το δείγμα της μελέτης αποτέλεσαν 2.437 συμμετέχοντες (1.009 και 352 άτομα από το γενικό πληθυσμό και 752 και 324 επαγγελματίες υγείας, στο πρώτο και δεύτερο lockdown, αντίστοιχα). Τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ήταν το Posttraumatic Growth Inventory (PTGI) για τη διερεύνηση των επιπέδων ΜΑ και ΔΜΑ και το Brief Coping (COPE) για τη μελέτη των στρατηγικών αντιμετώπισης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα επίπεδα ΔΜΑ των επαγγελματιών υγείας παρουσίασαν σημαντική αύξηση κατά το δεύτερο lockdown ενώ τα επίπεδα ΜΑ του γενικού πληθυσμού παρέμειναν μέτρια προς χαμηλά. Οι προσαρμοστικές κυρίως στρατηγικές αντιμετώπισης (θετική επανεκτίμηση, κοινωνική υποστήριξη, ενεργή αντιμετώπιση, στροφή προς τη θρησκεία) συνδέθηκαν με τη ΔΜΑ και τη ΜΑ. Τα αποτελέσματα υποδεικνύουν αφενός την ανάγκη κατανόησης των παραγόντων – στρατηγικών διαχείρισης της πανδημίας και αφετέρου την ανάγκη λήψης μέτρων και χάραξης πολιτικών για την αποτελεσματικότερη υποστήριξη του γενικού πληθυσμού ώστε να αντιμετωπίσει την πανδημία του COVID-19 ως μια ευκαιρία ανάπτυξης.

Ατομικοί ψυχολογικοί μηχανισμοί προσαρμογής και έκφρασης χαρακτηριστικών οριακής προσωπικότητας σε νέες γυναίκες υπό πανδημία COVID – 19

Ε. Τσαγκαράκης

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Εξετάστηκε η διακύμανση της οριακότητας και των στοιχείων που την απαρτίζουν σε νέες γυναίκες με απουσία ψυχοπαθολογίας, υπό τις ματαιωτικές συνθήκες πανδημίας COVID-19. Σκοπός της έρευνας ήταν η ανάδειξη των ατομικών ψυχολογικών μηχανισμών προσαρμογής και έκφρασης χαρακτηριστικών οριακής προσωπικότητας που επηρεάζονται από τα περιοριστικά όρια που θεσπίζουν τα μέτρα για επιβράδυνση της διασποράς του ιού COVID-19, σε δείγμα νέων γυναικών που βρίσκονται στο μεταβατικό στάδιο ανεύρεσης εργασίας και σταθερού κοινωνικού κύκλου. Η δειγματοληψία έγινε σε γυναίκες έως 25 ετών, πτυχιούχοι ή τελειόφοιτοι που διαμένουν στην Ελλάδα, δεν λαμβάνουν φαρμακευτική αγωγή και δεν έχουν νοσήσει από τον ιό Covid-19 κατά την τρέχουσα πανδημία (περίοδος έως Φεβρουάριος 2021). Οι συνεντεύξεις εστίασαν στα βιώματα και τη νοηματοδότησή αυτών ως προς τη συμμόρφωση στα νέα μέτρα, τους ατομικούς, επαγγελματικούς και διαπροσωπικούς στόχους, τις διαπροσωπικές σχέσεις, την οικογενειακή συμβίωση και την έκβαση της πανδημίας. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων έδειξε επιδείνωση των στοιχείων οριακότητας λόγω της πανδημίας στην πλειονότητα των περιπτώσεων. Διαφάνηκε μια γενικότερη πλήξη της έννοιας της οριακότητας και, ειδικότερα, των υποδιαστάσεων της ταυτότητας, των διαπροσωπικών σχέσεων, των συναισθημάτων και της νοηματοδότησης που φάνηκε να επηρεάστηκαν δυσμενώς από τα αποτρεπτικά όρια που θεσπίστηκαν κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19 σε μη κλινικό πληθυσμό νέων γυναικών. Τέλος, εντοπίστηκαν οι μηχανισμοί άμυνας της άρνησης της πραγματικότητας, της εκλογίκευσης και της παλινδρόμησης

Χρηματοδότηση: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Διερεύνηση του αντίκτυπου που επιφέρει η νόσος SARS-CoV-2 σε ασθενείς με ψυχική νόσο

Μ. Πρίντζου¹, Γ. Κουγιουμτζής^{1,2}, Α. Καλτσούδα^{1,3} & Μ. Σοφολόγη^{1,3}

¹Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ³Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Σκοπός: Η παρούσα μελέτη είχε ως στόχο να διερευνήσει την παρουσία και βαρύτητα των συμπτωμάτων άγχους, κατάθλιψης και στρες, καθώς και τα επίπεδα μοναξιάς κατά τη διάρκεια της πανδημίας σε σχέση με τον φόβο για τον SARS-CoV-2 σε ασθενείς με διαγνωσμένη ψυχική νόσο.

Υλικό-Μέθοδος: Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 130 ασθενείς που έπασχαν από κοινές ψυχιατρικές διαταραχές και παρακολουθούνταν στο ψυχιατρικό ιατρείο του Κέντρου Υγείας Περάματος, κατά την περίοδο Φεβρουαρίου-Μαρτίου 2022. Η πλειονότητα των ασθενών (49,2%) είχε ηλικία από 41 έως 60 ετών. Το 50% (65 ασθενείς) των ερωτηθέντων είχαν διαγνωστεί με Μικτή Αγχώδη και Καταθλιπτική Διαταραχή (F41.2 κατά icd-10), το 23,1% (30 ασθενείς) με άλλες Αγχώδεις Διαταραχές συμπεριλαμβανομένων της Διαταραχής Πανικού (F41.0 κατά icd-10) και της Διαταραχής Γενικευμένου Άγχους (F41.1 κατά icd-10), το 15,4% (20 ασθενείς) με Υποτροπιάζουσα Καταθλιπτική Διαταραχή (F33 κατά icd-10) και το 11,5% (15 ασθενείς) με Δυσθυμία (F34.1 κατά icd-10). Οι ασθενείς κλήθηκαν να συμπληρώσουν ένα ερωτηματολόγιο κοινωνικό-δημογραφικών στοιχείων, την κλίμακα του Φόβου για την COVID-19 (Fear of Covid-19 Scale), την κλίμακα Κατάθλιψης, Άγχους και Στρες (Depression Anxiety Stress Scale-21), την κλίμακα Εκτίμησης της Μοναξιάς UCLA (UCLA Loneliness Scale).

Αποτελέσματα: Οι ερωτηθέντες ανέφεραν μέτρια επίπεδα φόβου για τον κορωνοϊό και μοναξιάς, ενώ το 43,8% παρουσίασε κατά τη διάρκεια των τελευταίων εβδομάδων σοβαρά επίπεδα κατάθλιψης, το 46,2% σοβαρά επίπεδα άγχους και το 47,9% σοβαρά επίπεδα στρες. Οι γυναίκες ανέφεραν υψηλότερα επίπεδα φόβου, κατάθλιψης και συναισθημάτων μοναξιάς, ενώ τα άτομα ηλικίας 41-60 παρουσίασαν χαμηλότερα επίπεδα κατάθλιψης και μοναξιάς. Διαπιστώθηκε θετική συσχέτιση μεταξύ του φόβου για τον νέο κορωνοϊό με την εμφάνιση συμπτωμάτων κατάθλιψης, άγχους, στρες και συναισθημάτων μοναξιάς, καθώς και σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ του άγχους, της κατάθλιψης και της μοναξιάς.

Συμπεράσματα: Τα αποτελέσματα της μελέτης επιβεβαίωσαν τις ενδείξεις της κλινικής εργασίας και τις ερευνητικές υποθέσεις, επισημαίνοντας τον αρνητικό αντίκτυπο της πανδημίας στην πορεία ασθενών με ψυχική νόσο.

Ο ρόλος της ευγνωμοσύνης στην ψυχική υγεία των ατόμων κατά την περίοδο του COVID-19

Α. Σκουλούδη

Αμερικανικό Κολλέγιο Θεσσαλονίκης (ACT) - Ανατόλια

Η πανδημία του COVID-19 έχει προκαλέσει μεγάλη ψυχολογική δυσφορία παγκοσμίως. Υποδεικνύεται υψηλή συσχέτιση του μετατραυματικού στρες (PTSD) και των αισθημάτων αβεβαιότητας, μοναξιάς, άγχους, φόβου, θυμού, θλίψης με την νόσος COVID-19, καθώς κάθε άτομο ήρθε αντιμέτωπο σε αυτήν την παγκόσμια αλλαγή, που έχει επηρεάσει τόσο την κοινωνική, οικονομική αλλά και την ψυχική υγεία του ατόμου. Παρόλο αυτά, πολλά άτομα έχουν παρατηρήσει θετικές αλλαγές στις στάσεις και τις συμπεριφορές τους. Πολλές μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί έχουν αποδείξει τον σημαντικό ρόλο της ευγνωμοσύνης στην μετατροπή, στην άνθηση και στην υποκειμενική ευημερία του ατόμου. Η ευγνωμοσύνη ορίζεται ως ένα θετικό συναίσθημα, καθώς και μια κατάσταση ή χαρακτηριστικό που συνδέεται θετικά με την μετατραυματική ανάπτυξη (PTG), την ευεξία, την κτίση και διατήρηση σχέσεων, την υποκειμενική

ευημερία και την ανθεκτικότητα. Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να μελετήσει και να παρέχει μια ανασκόπηση της άσκησης και των επιπτώσεων της ευγνωμοσύνης στην ψυχική υγεία και στην υποκειμενική ευζωία των ατόμων κατά την περίοδο του COVID-19. Πραγματοποιήθηκε αναζήτηση ξένη βιβλιογραφίας κατά το χρονικό διάστημα 1998-2022 χρησιμοποιώντας τις βάσεις δεδομένων PubMed, EBSCO και PsycInfo με λέξεις-κλειδιά όπως «gratitude», «COVID-19», «stress», και «well-being». Η βιβλιογραφική ανασκόπηση επιβεβαιώνει τα οφέλη της ευγνωμοσύνης στην περίοδο του COVID-19, προτείνοντας ότι η υπαρξιακή ευαλότητα μας δεν είναι μόνο μια κρίση, αλλά και μια ευκαιρία να δούμε τις ζωές μας με διαφορετική προοπτική.

Η επίδραση της κοινωνικής αποστασιοποίησης κατά την πανδημία του ιού SARS-CoV-2 στην ποιότητα ζωής των ψυχογριατρικών ασθενών

Α. Τσακμάκη, Π. Καϊμάρα & Ζ. Χαβιάρας

Γενικό Νοσοκομείο Κέρκυρας

Τα μέτρα που ελήφθησαν κατά τα δύο τελευταία έτη από την πολιτεία, προκειμένου να περιοριστεί τόσο η ραγδαία μετάδοση του ιού SARS-CoV-2, όσο και να διασφαλιστεί επαρκές χρονικό διάστημα προκειμένου να επιτευχθεί μια συλλογική ανοσία, επέφεραν αλλαγές στην καθημερινότητα των πολιτών. Οι βασικοί περιορισμοί αφορούσαν, κυρίως, τις κοινωνικές συναναστροφές κι αποσκοπούσαν στην, όσο το δυνατόν, μεγαλύτερη κοινωνική απομόνωση. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση και η καταγραφή των ενδεχόμενων ψυχοκοινωνικών επιπτώσεων κι επιβαρύνσεων σε χρόνιους ψυχιατρικούς ασθενείς, λόγω των περιορισμών που επήλθαν εξαιτίας της πανδημίας του ιού SARS-CoV-2. Πιο συγκεκριμένα, διερευνήθηκε κατά πόσο η επιβολή της κοινωνικής αποστασιοποίησης και των περιοριστικών μέτρων επηρέασε τα ηλικιωμένα άτομα με διαγνωσμένες ψυχιατρικές νόσους, καθώς η τρίτη ηλικία εμφανίζει ξεχωριστές ευαλωτότητες και πολυπλοκότητες συγκριτικά με τις υπόλοιπες ηλικιακές περιόδους της ζωής του ανθρώπου. Υποκείμενα της μελέτης αποτέλεσαν 7 χρόνιοι ψυχιατρικοί ασθενείς, ηλικίας 65 ετών και άνω, οι οποίοι φιλοξενούνται σε οικοτροφεία και ξενώνες μετά τη νοσηλεία τους στο Τμήμα Οξένων Περιστατικών και τη Μονάδα Βραχείας Νοσηλείας του Ψυχιατρικού Τομέα του Γενικού Νοσοκομείου Κέρκυρας. Το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα μελέτη ήταν ένα σταθμισμένο ερωτηματολόγιο, με ερωτήσεις τόσο κλειστού, όσο και ανοικτού τύπου, το οποίο αξιοποιήθηκε στο πλαίσιο ημι-δομημένων συνεντεύξεων. Οι κλειστού τύπου ερωτήσεις αφορούσαν, κυρίως, στα δημογραφικά στοιχεία των ερωτώμενων, ενώ οι ανοικτού τύπου αναφέρονταν τόσο στη διάγνωση, όσο στις αλλαγές/περιορισμούς αλλά και στις συνέπειες που επήλθαν με την πανδημία.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 40 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α4)

Οργανωσιακή Ψυχολογία: Εξουσία, απόδοση και δημιουργικότητα

Προεδρείο: Φ. Κοκκινάκη

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η ενσώματη διάσταση της καλλιτεχνικής δημιουργικότητας

Α. Αποστολοπούλου & Φ. Ίσαρη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Το ζήτημα της ενσώματης διάστασης της καλλιτεχνικής δημιουργικότητας παραμένει σχετικά ανεξερεύνητο. Στόχος της παρούσας ποιητικής μελέτης είναι να εισφέρει ποιοτικά ερευνητικά στοιχεία στην επιστημονική συζήτηση γύρω από τον ρόλο που διαδραματίζει το σώμα στην καλλιτεχνική δημιουργικότητα. Σε θεωρητικό επίπεδο η παρούσα μελέτη αντλεί από την φαινομενολογία της ενσώματης ύπαρξης του Merleau Ponty και την έννοια του habitus του Bourdieu. Μεθοδολογικά, αξιοποιεί την αφηγηματική θεματική ανάλυση σε αφηγηματικές συνεντεύξεις με 18 Έλληνες δημιουργούς προερχόμενους από διαφορετικά πεδία της τέχνης. Σκοπός είναι να φωτιστούν οι νοηματοδοτήσεις που συγκροτούν οι δημιουργοί σχετικά με τον ρόλο του σώματος στην καλλιτεχνική έκφραση και πράξη. Τα ευρήματα αντανακλούν την ύπαρξη ενός ενσώματου δημιουργικού habitus, εντός του οποίου το εκφραστικό σώμα διατηρεί μία κυρίαρχη θέση α) ως πηγή της δημιουργικής διαδικασίας, β) ως το μέσο με το οποίο οι δημιουργικές ιδέες μεταμορφώνονται και εξωτερικοποιούνται σε ένα από έργο τέχνης, και γ) ως το σημείο στο οποίο συγκροτούνται τα προσωπικά και καλλιτεχνικά νοήματα. Η παρούσα μελέτη προσφέρει ποιοτικά ερευνητικά ευρήματα στην τρέχουσα συζήτηση για την ενσώματη πτυχή της δημιουργικότητας και καλεί για μία ενσώματη προσέγγιση στη μελέτη της έννοιας της δημιουργικότητας.

Χρηματοδότηση: Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών

Η καταχρηστική εξουσία στην Ελλάδα, δεν είναι ένα «low base rate» φαινόμενο στην πραγματικότητα

Λ. Ζαμπετάκης

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η εξουσιαστική βία στον εργασιακό χώρο, είναι ένα ευαίσθητο προσωπικό και κοινωνικό φαινόμενο, που η συχνότητα εμφάνισής του στον εργασιακό χώρο δεν μπορεί να αποτυπωθεί με ακρίβεια, καθώς σε έρευνες αυτοαναφορών με τη χρήση απευθείας ερωτήσεων,

εμφανίζεται ως χαμηλής συχνότητας (low base rate phenomenon). Σε δύο μελέτες, χρησιμοποιήθηκε μια πειραματική και έμμεση τεχνική προσδιορισμού της συχνότητας εμφάνισης του φαινομένου της εξουσιαστικής βίας, γνωστή ως πειραματική λίστα (list experiment). Η μέθοδος της πειραματικής λίστας αποτελεί μια καινοτόμο, έμμεση τεχνική κοινωνικής έρευνας η οποία σε μεγάλο βαθμό περιορίζει τις ανειλικρινείς απαντήσεις που μπορεί να οφείλονται σε λόγους κοινωνικής επιθυμητότητας, φόβου, ή ντροπής. Στην πρώτη μελέτη, η μέθοδος εφαρμόστηκε σε τυχαίο δείγμα 69 μελών ΔΕΠ του Πανεπιστημίου Κρήτης με μέση ηλικία 52,04 έτη (Τ.Α = 7,76 έτη), 36,23% γυναίκες. Τα αποτελέσματα των στατιστικών αναλύσεων έδειξαν ότι το 48,01% των μελών ΔΕΠ δηλώνει ότι έχει υποστεί εξουσιαστική βία από συναδέλφους σε μεγαλύτερες βαθμίδες, η οποία έχει επηρεάσει αρνητικά την εργασιακή τους δέσμευση. Συμπληρώνοντας τις στατιστικές αναλύσεις με απευθείας ερώτηση για την εξουσιαστική βία, το ποσοστό των μελών ΔΕΠ που έχει βιώσει εξουσιαστική βία ανήλθε στο 62,32%, υποδηλώνοντας ότι υπάρχει ένα ποσοστό 14,31% μελών ΔΕΠ, που ενώ έχει υποστεί εξουσιαστική βία, δεν θέλει να το δηλώσει. Στη δεύτερη εμπειρική μελέτη συμμετείχαν 360 εργαζόμενοι (52% γυναίκες, 42% εργαζόμενοι στο δημόσιο τομέα), με μέση ηλικία 42,67 έτη (Τ.Α = 12,19 έτη). Η συλλογή των δεδομένων έγινε με τη μέθοδο της δειγματοληψίας της χιονοστιβάδας (snowball sampling). Τα αποτελέσματα των στατιστικών αναλύσεων έδειξαν ότι το 62,11% των εργαζομένων έχουν υποστεί εξουσιαστική βία, η οποία δημιούργησε σοβαρά προβλήματα στην εκτέλεση της εργασίας τους. Τα αποτελέσματα είναι αποκαλυπτικά για το φαινόμενο της εξουσιαστικής βίας στον εργασιακό και πανεπιστημιακό περιβάλλον και αναδεικνύουν τη χρησιμότητα της μεθόδου της πειραματικής λίστας σε έρευνες που μελετούν ευαίσθητα κοινωνικά και προσωπικά ζητήματα.

Κυριαρχία και μονολιθικότητα: Η σύνδεση μεταξύ βιωμένης διαπροσωπικής κυριαρχίας και αποκλίνουσας σκέψης

Ε. Βασιλικός¹, Α. Ορφανίδης², Κ. Κολοβού², Χ. Χιώτη², Χ. Σαμουρκασιδής² & Β. Μπίρλη¹

¹Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η αποκλίνουσα σκέψη αποτελεί το βασικό συστατικό της δημιουργικότητας και αφορά τη δυνατότητα να αντιλαμβάνεται κανείς εναλλακτικές εκδοχές της πραγματικότητας. Στην παρούσα μελέτη η αποκλίνουσα σκέψη εξετάζεται σαν πτυχή της νόησης και διερευνάται η δυναμική της σύνδεση με συστηματικά βιωμένη διαπροσωπική κυριαρχία. Η παραδοχή στην οποία βασίζεται η μελέτη είναι ότι η επαναλαμβανόμενη περιθωριοποίηση οπτικών εναλλακτικών στις κυρίαρχες αποτελεί θέσφατο της συστηματικά βιωμένης διαπροσωπικής κυριαρχίας, και μπορεί να θεωρηθεί ως de facto τιμωρία της εκδήλωσης αποκλίνουσας σκέψης, οδηγώντας συχνά σε σταδιακή μείωση τέτοιας εκδήλωσης διαχρονικά. Προηγούμενες έρευνες έχουν καταδείξει παρόμοιες συνδέσεις μεταξύ διαπροσωπικής κυριαρχίας και αντίστοιχων γνωστικών μεταβλητών (π.χ. ανάγκη για πλήρωση, κοινωνιογνωστική μεταβίβαση). Στην παρούσα έρευνα, ανατέθηκαν τυπικές δοκιμασίες αποκλίνουσας σκέψης (Χρήσεις/Συνέπειες) σε 143 συμμετέχοντες (ηλικίας 18-51), οι οποίοι παράλληλα συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο PAQ του Buri (που μετρά τις εμπειρίες των συμμετεχόντων εντός της σχέσης τους με τους γονείς τους – οι αυταρχικές γονεϊκές συμπεριφορές αποτελούν εδώ την εγχειρηματοποίηση της βιωμένης διαπροσωπικής κυριαρχίας) καθώς και το SRIS (που μετρά τον αυτο-στοχασμό, που έχει δείχθει παλιότερα να ρυθμίζει τη σύνδεση μεταξύ διαπροσωπικής κυριαρχίας και νόησης). Η βαθμολόγηση των δοκιμασιών αποκλίνουσας σκέψης (με τη μέθοδο snapshot) έδειξαν ότι η διαπροσωπική κυριαρχία, ο αυτο-στοχασμός και η θετική διάθεση κατά την ολοκλήρωση της δοκιμασίας προβλέπουν από κοινού την αποκλίνουσα σκέψη. Αυτό ισχύει και μεμονωμένα για τις πτυχές της αποκλίνουσας σκέψης που αφορούν την πρωτοτυπία (originality) και το ρηξικέλευθο (remoteness).

Οργανωσιακός ανασχεδιασμός μιας ανεξάρτητης διοικητικής αρχής, διερεύνηση των σχέσεων ανάμεσα στην εργασιακή δέσμευση, στην αντίσταση και στην εργασιακή απόδοση

Ρ. Λεμονάκη¹, Β. Κέφης²

¹Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων, ²Γπάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Προηγούμενες έρευνες έχουν δείξει ότι το φαινόμενο της αντίστασης στην αλλαγή μπορεί να αποτελέσει μία από τις κύριες αιτίες αποτυχίας εφαρμογής μιας οργανωσιακής αλλαγής. Ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθεί η συμβολή της εργασιακής δέσμευσης τόσο στη διαχείριση της αντίστασης στην αλλαγή και στην αποτελεσματική εφαρμογή της αλλαγής όσο και στην αύξηση της απόδοσης των εργαζομένων. Οι δεσμευμένοι εργαζόμενοι αντιλαμβάνονται την αλλαγή ως μία εργασιακή ευκαιρία και πρόκληση με αποτέλεσμα να συμπράττουν με όλες τους τις δυνάμεις, να είναι πιο δεκτικοί στην αλλαγή και να οδηγούν τον οργανισμό τους σε υψηλά επίπεδα παραγωγικότητας (ΕΑΠ, Bakker & Demerouti, 2017). Από την άλλη πλευρά, οι εργαζόμενοι που χαρακτηρίζονται από χαμηλά επίπεδα εργασιακής δέσμευσης αντιλαμβάνονται την αλλαγή ως μια απαιτητική διαδικασία και είναι πιθανόν να αντιστέκονται στην επερχόμενη αλλαγή μειώνοντας σημαντικά τα επίπεδα της εργασιακής τους απόδοσης. Λαμβάνοντας υπόψη τα ανωτέρω, διατυπώθηκε η βασική υπόθεση ότι η εργασιακή δέσμευση θα έχει μία θετική έμμεση επίδραση στην εργασιακή απόδοση (εντός-ρόλου, εκτός-ρόλου) μέσω της αρνητικής σχέσης της με την αντίσταση στην αλλαγή. Στο πλαίσιο του επερχόμενου οργανωτικού και λειτουργικού ανασχεδιασμού μιας ανεξάρτητης διοικητικής αρχής, έλαβε χώρα εντός του 2021, έρευνα με εκατό έντεκα (111) εργαζομένους της Αρχής. Η βασική υπόθεση της έρευνας εξετάστηκε μέσω αναλύσεων διαδρομών με τη χρήση λογισμικού AMOS v.26 software package. Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν την βασική υπόθεση διαμεσολάβησης καθώς διαπιστώθηκε ότι η αντίσταση των εργαζομένων κατά την υλοποίηση μιας αλλαγής διαμεσολαβεί τη θετική σχέση ανάμεσα στην εργασιακή δέσμευση και την απόδοση. Τα ανωτέρω ευρήματα είναι σημαντικά για τους οργανισμούς προκειμένου οι ίδιοι να μπορέσουν να διαχειριστούν με επιτυχία την αντίσταση στην αλλαγή.

Ειδικότερα, οι Οργανισμοί κατά την υλοποίηση αλλαγών, οφείλουν να ενισχύουν σημαντικά τα επίπεδα δέσμευσης των στελεχών τους προκειμένου να περιορίζουν την πιθανότητα εμφάνισης φαινομένων αντίστασης στις επικείμενες οργανωσιακές αλλαγές.

Χρηματοδότηση: Εθνική Επιτροπή Τηλεπικοινωνιών & Ταχυδρομείων

Εταιρική κοινωνική ανευθυνότητα: Ο ρυθμιστικός ρόλος της πολιτισμικής αυστηρότητας - χαλαρότητας στις αποκρίσεις των καταναλωτών

Ε. Παπαδημητρίου, Φ. Κοκκινάκη

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Προκειμένου οι εταιρείες να ανταποκριθούν στα αυξημένα επίπεδα ευαισθησίας των καταναλωτών σε κοινωνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα, υιοθετούν στρατηγικές εταιρικής κοινωνικής ευθύνης (ΕΚΕ) και προσπαθούν να ευθυγραμμίσουν τις δραστηριότητές τους με αντίστοιχα πρότυπα. Παρά τις σημαντικές θετικές επιπτώσεις της ΕΚΕ στη φήμη και τα οικονομικά αποτελέσματα των επιχειρήσεων, τα περιστατικά εταιρικής κοινωνικής ανευθυνότητας (ΕΚΑ) δεν είναι σπάνια και δεν διαφεύγουν της προσοχής των καταναλωτών. Η απόκριση των καταναλωτών σε τέτοια περιστατικά, όπως και γενικότερα οι αποκρίσεις σε ζητήματα ηθικού περιεχομένου, επηρεάζονται από ατομικούς και πολιτισμικούς παράγοντες (Skarmas, & Leonidou, 2013· Xie, Bagozzi, & Grønhaug, 2015· Xu, Bolton, & Winterich, 2021). Η παρούσα έρευνα επικεντρώνεται στον ρόλο της πολιτισμικής αυστηρότητας – χαλαρότητας. Ο παράγοντας αυτός εκφράζει τη διακύμανση στην ισχύ των κοινωνικών κανόνων και την ανοχή στην απόκλιση από τους κανόνες που μπορεί να χαρακτηρίζει διαφορετικά άτομα, ομάδες ή κοινωνίες (Gelfand et al., 2011). Τα αποτελέσματα μίας διερευνητικής πειραματικής μελέτης (313 συμμετέχοντες, Μ-Τurk, Η.Π.Α.), δείχνουν ότι η αυστηρότητα – χαλαρότητα ρυθμίζει την επίδραση της εταιρικής πρακτικής (ΕΚΕ ή ΕΚΑ) στις αποκρίσεις των καταναλωτών. Συγκεκριμένα, στην περίπτωση της ΕΚΑ, τα «αυστηρά» άτομα αντιλαμβάνονται την εταιρεία ως λιγότερο ηθική με αποτέλεσμα να διαμορφώνουν πιο αρνητικές στάσεις και προθέσεις σε σύγκριση με τα «χαλαρά» άτομα. Στην περίπτωση της ΕΚΕ, το μοτίβο αυτό αντιστρέφεται, τα αυστηρά άτομα θεωρούν την εταιρεία περισσότερο ηθική και διαμορφώνουν θετικότερες αποκρίσεις σε σύγκριση με τα χαλαρά άτομα. Τα αυστηρά άτομα, συνεπώς, τιμωρούν αλλά και επιβραβεύουν με μεγαλύτερη ένταση τις πρακτικές των επιχειρήσεων. Εξετάζονται οι συνέπειες αυτών των ευρημάτων για τη μελέτη της συμπεριφοράς του καταναλωτή τόσο σε επίπεδο ατόμων όσο και σε επίπεδο χωρών που χαρακτηρίζονται από διαφορετικά επίπεδα προσήλωσης στους κανόνες.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 28 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β1)

ΑΛΓΕΑ: Μια πολυεπίπεδη μελέτη εξέτασης ψυχολογικών μηχανισμών και παρεμβάσεων προσαρμογής στον χρόνιο πόνο

Οργανωτής / Πρόεδρος: **Β. Βασιλείου**

Πανεπιστήμιο Οξφόρδης, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητητές: **Ε. Καραδήμας¹** & **Μ. Καρεκλά²**

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ο χρόνιος πόνος (π.χ., νευροπαθητικός, ρευματοπάθειες, ημικρανίες) επηρεάζει το 20-40% του πληθυσμού και συνδέεται με φτωχή ψυχική υγεία και λειτουργικότητα. Οι φαρμακολογικές παρεμβάσεις (αναλγητικά, κορτικοειδή, κλπ.) είναι συνήθως ανεπαρκείς θεραπείες, ενώ νεότερες ψυχολογικές παρεμβάσεις, όπως η Θεραπεία Αποδοχής και Δέσμευσης (ΘΑΔ), παρουσιάζουν μακροπρόθεσμα αποτελέσματα σε πάσχοντες με χρόνιο πόνο. Παρά την ύπαρξη προγραμμάτων ψυχολογικής παρέμβασης στον χρόνιο πόνο, οι περισσότεροι πάσχοντες αδυνατούν να έχουν εύκολη πρόσβαση σε αυτά. Το έργο ΑΛΓΕΑ (<https://www.ucy.ac.cy/algea/el/>) παρουσιάζει μια πολυεπίπεδη προσπάθεια διαμόρφωσης ψυχολογικών προγραμμάτων αξιολόγησης και παρέμβασης (ομαδικών, ψηφιακών, διαδικών για ζευγάρια) για πάσχοντες με χρόνιο πόνο και τις οικογένειές τους και εκπαίδευσης νέων επαγγελματιών υγείας σε αυτά. Σε αυτό το συμπόσιο θα παρουσιαστούν τρεις κύριες μελέτες από την ερευνητική ομάδα ΑΛΓΕΑ που στόχευαν στην πολυμεταβλητή εξέταση των ψυχολογικών μηχανισμών προσαρμογής στο χρόνο πόνο. Δύο μέλη θα παρουσιάσουν νέα δεδομένα από μελέτες του έργου, εξετάζοντας κύριους ψυχολογικούς μηχανισμούς δράσης σε ψυχολογικό και νευροβιολογικό επίπεδο. Αρχικά, η Δρ. Φλουρή θα παρουσιάσει μια διαχρονική μελέτη που εξέτασε την επιβάρυνση των διασχιστικών συμπτωμάτων στην προσαρμογή της ασθένειας σε ασθενείς με χρόνιο πόνο σε σύγκριση με ασθενείς με χρόνιες ασθένειες χωρίς πόνο. Στη συνέχεια, η Δρ. Καρεκλά θα παρουσιάσει δεδομένα εξέτασης της εγκεφαλικής λειτουργίας με fMRI πασχόντων με χρόνιο πόνο και τη σύνδεση αυτών με ψυχολογικούς μηχανισμούς διαχείρισης. Έπειτα, θα γίνει παρουσίαση αποτελεσμάτων δύο κλινικών τυχαίοποιημένων μελετών του έργου, μιας ομαδικής και μιας ψηφιακής ψυχολογικής παρέμβασης. Ο Δρ. Βασιλείου θα παρουσιάσει αποτελέσματα από μια ψυχολογική παρέμβαση οχτώ ομαδικών συναντήσεων για άτομα με νοκοκεφάλους και που στη συνέχεια μετατράπηκε σε ψηφιακή πλατφόρμα τεσσάρων ατομικών συναντήσεων. Το συμπόσιο φιλοδοξεί να παρουσιάσει τις εμπειρίες της ομάδας και να τονίσει την σημασία της πολύθεματικής εξέτασης σύνθετων βιοψυχοκοινωνικών προβλημάτων υγείας, όπως ο χρόνιος πόνος που απαιτεί την εφαρμογή πολυμεταβλητών παραγόντων και την συνεργασία διαφορετικών επαγγελματιών υγείας.

Η σχέση των διασχιστικών συμπτωμάτων με τον χρόνιο πόνο και την προσαρμογή στην ασθένεια

Μ. Φλουρή¹, Μ. Καρεκλά², Α. Σίμος¹, Κ. Χατήρα¹ & Ε. Καραδήμας¹

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²Πανεπιστήμιο Κύπρου

Εισαγωγή: Γνωρίζουμε ότι ο οξύς πόνος μπορεί να προκαλέσει συμπτώματα σωματόμορφης διάσχισης και ότι τα διασχιστικά συμπτώματα συνυπάρχουν με τον χρόνιο πόνο. Παρόλα αυτά, η σχέση των διασχιστικών συμπτωμάτων με τον χρόνιο πόνο (ΧΠ) δεν έχει διερευνηθεί κατάλληλα ως τώρα, προκειμένου να απαντηθούν κάποια κύρια ερωτήματα σε σχέση με τη φύση και τη λειτουργία της διάσχισης στον χρόνιο πόνο.

Σκοπός: Στην παρούσα μελέτη διερευνάται αν τα συμπτώματα διάσχισης σχετίζονται κυρίως με τον ΧΠ ή το χρόνιο νόσημα και η πιθανή επίδραση της διάσχισης στο βίωμα του πόνου (ένταση, παρεμβολή) και άλλες μεταβλητές προσαρμογής στον ΧΠ. Στη μελέτη συμμετείχαν 284 άτομα (174 γυναίκες και 110 άνδρες). Εξ' αυτών οι 161 ήταν ασθενείς με χρόνιο νόσημα που συνοδεύεται από ΧΠ, με Μ.Ο. ηλικίας τα 53.51 έτη (Τ.Α.=12.40), ενώ οι 123 ήταν ασθενείς με χρόνιο νόσημα χωρίς πόνο με Μ.Ο. ηλικίας τα 60.57 έτη (Τ.Α.= 13.06). Αποτελέσματα: Οι ασθενείς με ΧΠ είχαν περισσότερα συμπτώματα διάσχισης από τους ασθενείς με χρόνιο νόσημα χωρίς ΧΠ. Ωστόσο και οι δύο ομάδες ασθενών, όσο περισσότερα συμπτώματα διάσχισης βίωναν τόσο αυξανόταν και η ένταση του πόνου τους, ενώ για τους ασθενείς με ΧΠ η σχέση αυτή παρατηρήθηκε και για την παρεμβολή του πόνου. Επιπλέον, φάνηκε ότι η διάσχιση και στις δύο ομάδες ασθενών σχετίζεται με χειρότερη προσαρμογή στο νόσημα χωρίς όμως να προκύπτει ότι η διάσχιση μεσολαβούσε τη σχέση μεταξύ μεταβλητών προσαρμογής και πόνου.

Συμπεράσματα: Οι ασθενείς με χρόνιο πόνο βιώνουν διασχιστικά συμπτώματα τα όποια φαίνεται να λειτουργούν επιβαρυντικά στην εμπειρία του πόνου και στην προσαρμογή στο νόσημα. Έτσι, καθίσταται σημαντική η αξιολόγηση ύπαρξης διασχιστικών συμπτωμάτων σε κάθε περίπτωση που οι ασθενείς βιώνουν πόνο, αλλά και η συμπερίληψη στρατηγικών διαχείρισης των διασχιστικών συμπτωμάτων στα διάφορα πρωτόκολλα διαχείρισης του πόνου.

Χρηματοδότηση: Η εργασία αυτή είναι μέρος του ερευνητικού έργου ΑΛΓΕΑ που χρηματοδοτήθηκε από την Ε.Ε. και τα διαρθρωτικά ταμεία μέσω του προγράμματος Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας «Ελλάδα- Κύπρος» [Κ3_01_06]

Νευρωνικές συσχετίσεις εγκεφάλου με ψυχολογικούς μηχανισμούς διαχείρισης πόνου: Μια μελέτη fMRI σύγκρισης εγκεφάλων ατόμων με νοκοκεφάλους έναντι υγιών ενηλίκων

Μ. Καρεκλά¹, Β. Βασιλείου^{2,3} & Ν. Κωνσταντίνου⁴

¹Πανεπιστήμιο Κύπρου, ²Πανεπιστήμιο Οξφόρδης, ³Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ⁴Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Εισαγωγή: Πληθώρα στοιχείων αναφέρουν την δυσλειτουργία νευρωνικών δικτύων σε άτομα με νοκοκεφάλους. Ωστόσο, υπάρχει έλλειψη στοιχείων σχετικά με το πώς ψυχολογικοί μηχανισμοί και άλλοι ατομικοί παράγοντες σχετίζονται με νευρωνικές ανατομικές και λειτουργικές διαφορές σε άτομα με νοκοκεφάλους έναντι υγιών ενηλίκων.

Σκοπός: Σε αυτή τη μελέτη διερευνήσαμε τις διαφορές στη πυκνότητα της φαιάς ουσίας, τη λειτουργική συνδεσιμότητα διαφόρων περιοχών του εγκεφάλου σε κατάσταση ηρεμίας και την αλληλεπίδρασή αυτών με ψυχολογικούς μηχανισμούς διαχείρισης νοκοκεφάλων (ψυχολογική ευελιξία) που προηγουμένως είχαν βρεθεί ότι συμβάλλουν στην αύξηση της λειτουργικότητας και την ποιότητα ζωής των ατόμων. Καταγράψαμε ολόκληρες εικόνες fMRI με την τεχνική EPI (Echo Planar Imaging) σε 37 άτομα με πρωτοπαθείς νοκοκεφάλους και 24 υγιών ατόμων με ίδια ηλικία και φύλο. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια που εξέταζαν μηχανισμούς διαχείρισης (Ψυχολογική Ευελιξία) και παραμέτρους του νοκοκέφαλου (ανικανότητα, λειτουργικότητα, χρήση υπηρεσιών υγείας).

Αποτελέσματα: Γενικά γραμμικά μοντέλα (General Linear Model) έδειξαν ότι τα άτομα με νοκοκέφαλο σε σύγκριση με αυτούς χωρίς, παρουσίασαν αυξημένη συνδεσιμότητα μεταξύ του δικτύου βασικής κατάστασης (default mode network) και σωματο-κινητικών περιοχών του εγκεφάλου. Η αποδοχή του πόνου ήταν ο μοναδικός ψυχολογικός μηχανισμός που παρουσίασε διαφορετικό φορτίο (volume) συνδεσιμότητας στην φαιά ουσία ατόμων με νοκοκέφαλο. Τα άτομα της περιματικής ομάδας, παρουσίασαν υψηλότερη πυκνότητα φαιάς ουσίας στην παρεγκεφαλίδα (x, y, z: 28,-72,-34) που συσχετίστηκε με την αποδοχή, ενώ τα άτομα στην ομάδα ελέγχου έδειξαν υψηλή πυκνότητα σε περιοχές του δεξιού εγκεφαλικού ημισφαιρίου όπως η εγκεφαλική νησίδα (x, y, z: 40, 12, -9) και μια υποφλοιική περιοχή των βασικών γαγγλίων- πουταμέν (x, y, z: 30,3,4). Συμπεράσματα: η μελέτη παρουσιάζει για πρώτη φορά τον πιθανό ρόλο της αποδοχής ως ψυχολογικό μηχανισμό θεραπευτικής δράσης που μπορεί να επηρεάσει τη ρύθμιση υποφλοιικών σωματο-αισθητηριακών και άλλων περιοχών του δικτύου βασικής κατάστασης (DMN) που φαίνεται όχι μόνο να ενεργοποιούν αλλά και μειώνουν την επίδραση των επεισοδίων νοκοκεφάλων.

Χρηματοδότηση: Η εργασία αυτή είναι μέρος του ερευνητικού έργου ΑΛΓΕΑ που χρηματοδοτήθηκε από την Ε.Ε. και τα διαρθρωτικά ταμεία μέσω του προγράμματος Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας «Ελλάδα- Κύπρος» [Κ3_01_06]

Η αποτελεσματικότητα και οι μηχανισμοί δράσης μιας ομαδικής παρέμβασης 8 συνεδριών με βάση την Θεραπεία Αποδοχής και Δέσμευσης για πρωτοπαθείς πονοκεφάλους: Κλινική τυχαιοποιημένη μελέτη

B. Βασιλείου^{1,2}, Μ. Καρεκλά³, Ε. Καραδήμας⁴, Γ. Χρήστου⁵ & Σ. Παπακώστας⁵

¹Πανεπιστήμιο Οξφόρδης, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ³Πανεπιστήμιο Κύπρου, ⁴Πανεπιστήμιο Κρήτης,

⁵Ινστιτούτο Νευρολογίας & Γενετικής Κύπρου

Παρά την αποτελεσματικότητα της Γνωστικο-συμπεριφορικής θεραπείας (ΓΣΘ: νευρομυική χαλάρωση, βιοανάδραση, διαχείριση του στρες) στη διαχείριση των πρωτοπαθών (μη παθολογικών) πονοκεφάλων, τα θεραπευτικά αποτελέσματα μειώνονται μετά από εβδομάδες. Η ΓΣΘ βασίζεται στη διαχείριση των επεισοδίων μαθαίνοντας στους πάσχοντες να αποφεύγουν τα ερεθίσματα που πυροδοτούν ή προλαμβάνουν τους πονοκεφάλους. Ωστόσο, εμπειρικά δεδομένα δείχνουν ότι αυτές οι πρακτικές αυξάνουν την ισχύ των ερεθισμάτων, περιορίζουν τον τρόπο ζωής των πασχόντων, μειώνουν την αίσθηση εσωτερικού ελέγχου και επιδεινώνουν ή διατηρούν τον πόνο. Νέες προσεγγίσεις όπως η Θεραπεία Αποδοχής και Δέσμευσης (ΘΑΔ), τονίζουν τον ρόλο της αποδοχής και της λειτουργικότητας αντί της αποφυγής ή πρόληψης. Σκοπός: Η μελέτη σύγκρινε πάσχοντες που τυχαιοποιήθηκαν σε δύο ομάδες (n= 94; 47 σε κάθε ομάδα), ομάδα ΘΑΔ (πειραματική) έναντι ομάδα αναμονής, εξετάζοντας δείκτες βελτίωσης όπως η ανικανότητα, ποιότητα ζωής, λειτουργικότητα, ανησυχία, και χρήση υπηρεσιών υγείας. Εξετάστηκαν, επίσης, οι τρεις διαμεσολαβητικοί μηχανισμοί της ΘΑΔ (αναγνώριση, ενσυνειδητότητα και δράσεις) ως παράγοντες μακροχρόνιας διατήρησης θεραπευτικών αποτελεσμάτων σε ένα πρωτόκολλο οκτώ ομαδικών συναντήσεων. Η αξιολόγηση περιλάμβανε δεδομένα βάσης, εβδομαδιαία δεδομένα πριν και μετά από κάθε συνεδρία και επαναξιολόγηση μετά από την ολοκλήρωση της θεραπείας και παρακολούθηση των συμμετεχόντων για 3, 6 και 12 μήνες. Αποτελέσματα: Μεικτά μοντέλα παραγοντικής ανάλυσης έδειξαν σημαντική βελτίωση στην ομάδα ΘΑΔ, συγκρινόμενη με την ομάδα ελέγχου, στην ανικανότητα, ποιότητα ζωής, λειτουργικότητα, και κατάθλιψη στους 3, 6 και 12 μήνες. Στους 3 μήνες επαναξιολόγησης η ομάδα ΘΑΔ έδειξε κλινικά σημαντική βελτίωση στην ανικανότητα (63%), ποιότητα ζωής (65%) έναντι 37% και 35% στην ομάδα ελέγχου. Ακολουθώντας πολλαπλές αναλύσεις διαμεσολάβησης, τα αποτελέσματα έδειξαν διαμεσολαβητικές επιδράσεις της αποδοχής, αποστασιοποίησης, ενσυνειδητότητας, στην ομάδα ΘΑΔ έναντι της πειραματικής, υποστηρίζοντας εμπειρικά τον τρόπο μηχανισμού δράσης της ΘΑΔ. Συμπεράσματα: Η ΘΑΔ στοχεύει στη βελτίωση της καθημερινότητας και λειτουργικότητας των πασχόντων ακόμη και με την παρουσία πονοκεφάλων. Προσωποποιημένοι θεραπευτικοί στόχοι βάσει της ΘΑΔ μπορούν να βοηθήσουν τους πάσχοντες.

Χρηματοδότηση: Η εργασία αυτή είναι μέρος του ερευνητικού έργου ΑΛΓΕΑ που χρηματοδοτήθηκε από την Ε.Ε. και τα διαρθρωτικά ταμεία μέσω του προγράμματος Ευρωπαϊκής Εδαφικής Συνεργασίας «Ελλάδα- Κύπρος» [K3_01_06]

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 41 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β3)

Γλωσσική ανάπτυξη και αποκλίσεις: παρεμβάσεις

Προεδρείο: **A. Ευθυμίου**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η πρόληψη και έγκαιρη παρέμβαση στις μαθησιακές δυσκολίες: Η συμβολή της μορφολογικής επίγνωσης στο πλαίσιο ενός διδακτικού προγράμματος για μαθητές Β΄ δημοτικού σε υψηλή επικινδυνότητα για διάγνωση με μαθησιακές δυσκολίες

A. Παπακώστας¹, Φ. Αντωνίου¹, A. Ράλλη¹ & Σ. Παντελιάδου²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η ανάπτυξη του γραμματισμού προβλέπεται από τις γλωσσικές δεξιότητες και επηρεάζει θετικά τη γλωσσική, κοινωνικοσυναισθηματική και ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών. Τα παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες (ΜΔ) υπολείπονται σημαντικά στις δεξιότητες γραμματισμού, αλλά η διεθνής βιβλιογραφία έχει αναδείξει την αποτελεσματικότητα της πρόληψης και έγκαιρης παρέμβασης στις αναγνωστικές δυσκολίες των μαθητών σε υψηλή επικινδυνότητα για διάγνωση με ΜΔ. Η μορφολογική επίγνωση επηρεάζει θετικά την ανάπτυξη του αρχικού γραμματισμού. Σύμφωνα με μετα-ανάλυση των παρεμβάσεων που αξιοποίησαν τη μορφολογία, προκύπτουν σημαντικά μεγέθη επίδρασης προς όφελος του γραμματισμού για τους μαθητές με ΜΔ. Με βάση τον παραπάνω σκοπό, σχεδιάστηκε, υλοποιήθηκε και μελετήθηκε η αποτελεσματικότητα ενός διδακτικού προγράμματος για μαθητές τμημάτων ένταξης στη Β΄ δημοτικού (N=78) για 20 ώρες. Διδάχθηκαν μέσω της άμεσης και σαφούς διδασκαλίας γνωστικές και μεταγνωστικές στρατηγικές φωνολογικής επίγνωσης, μορφολογικής επίγνωσης, γνώσης λεξιλογίου, αφηγηματικού λόγου και ορθογραφικής γνώσης. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της ανάλυσης συνδιακύμανσης (ANCOVA), με εξαρτημένη μεταβλητή την πρόοδο σε κάθε δεξιότητα, ανεξάρτητο παράγοντα την παρακολούθηση μίας εκ των τριών ομάδων [πειραματική (N=29), σύγκριση (N=24) ή ελέγχου (N=25)] και συμμεταβλητή την αρχική επίδοση στη δεξιότητα, η διδασκαλία του προγράμματος μαζί με το συστατικό της μορφολογίας είχε στατιστικά σημαντική διαφορά στην πρόοδο στη μορφολογική επίγνωση (ΜΟ=8,64, ΤΣ=1,03) από τους μαθητές της ομάδας ελέγχου (ΜΟ=4,43, ΤΣ=1,12), $p=0,023$, 95% CI [-7,96,-0,454] και στη φωνημική επίγνωση (ΜΟ=4,92, ΤΣ=1,41) συγκριτικά με την ομάδα ελέγχου (ΜΟ=-1,11, ΤΣ=1,53), $p=0,017$, 95% CI [-11,2,-0,841]. Η διαφορά αυτή δε μεταφέρθηκε στην ανάγνωση, καθώς η συμμετοχή σε οποιαδήποτε από τις δύο πειραματικές ομάδες είχε στατιστικά σημαντική διαφορά στην πρόοδο στην αναγνωστική αποκωδικοποίηση [$F(2,75)=21,1$, $p=0,000$, $n2=0,360$] και στην αναγνωστική κατανόηση [$F(2,74)=4,26$, $p=0,018$, $n2=0,103$] σε σύγκριση με την ομάδα ελέγχου. Η άμεση και σαφής διδασκαλία της μορφολογίας μπορεί να συνεισφέρει σημαντικά στην πρόληψη των ΜΔ.

Χρηματοδότηση: Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών

Η εμπλοκή των αδελφών σε παρεμβάσεις για την ανάπτυξη του γραμματισμού σε παιδιά με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες: Μία συστηματική ανασκόπηση

Γ. Μαρινάκης, Α. Μαρινάκης, Μ. Μαρκοδημητράκη & Μ. Κυπριωτάκη

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σύγχρονα ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι τα αδέρφια συμβάλλουν σημαντικά σε όλο το φάσμα της ανάπτυξης και της ευημερίας των αδελφών τους. Ειδικότερα, η εμπλοκή των τυπικά αναπτυσσόμενων αδελφών σε παρεμβάσεις για τα αδέρφια τους με αναπηρία ή/και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (Α/ΕΕΑ) και η επίδρασή της στην ολόπλευρη ανάπτυξή τους είναι ένα πεδίο μελέτης που ελκύει το ενδιαφέρον των ερευνητών τα τελευταία χρόνια. Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η ανάλυση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας αναφορικά με την εμπλοκή αδελφών ατόμων με Α/ΕΕΑ σε παρεμβάσεις για να εξεταστεί: α) ο ρόλος των αδελφών σε αυτές και β) το πώς τα αποτελέσματα των συγκεκριμένων παρεμβάσεων σχετίζονται με την προώθηση των δεξιοτήτων γραμματισμού των συμμετεχόντων μέσα από την αλληλεπίδραση αυτών (π.χ. ανάγνωση, γραφή). Μια κοινή στρατηγική αναζήτησης σε γνωστές βάσεις δεδομένων και τη γκριζα βιβλιογραφία πραγματοποιήθηκε με σκοπό να ταυτοποιηθούν μελέτες δημοσιευμένες στην αγγλική και ελληνική γλώσσα από το 2013-2022. Συνολικά, 5.065 αποτελέσματα προέκυψαν από τη συστηματική αναζήτηση βιβλιογραφίας. Από την ανάλυση των τίτλων και των περιλήψεων των παραπομπών, καμία μελέτη δεν πληρούσε τα κριτήρια για να οδηγηθούμε στην αξιολόγησή της. Παρά την υπάρχουσα βιβλιογραφία γύρω από την εμπλοκή των αδελφών σε παρεμβάσεις για την προώθηση του γραμματισμού σε άτομα τυπικής ανάπτυξης, δεν υπάρχουν σχετικά διεθνή και ελληνικά δεδομένα που να εστιάζουν σε αντίστοιχες παρεμβάσεις για την ανάπτυξη του γραμματισμού σε άτομα με Α/ΕΕΑ. Στα πλαίσια της παρούσας μελέτης συζητούνται εκτενέστερα κενά για τη διενέργεια μελλοντικών ερευνών που αφορούν στο ρόλο των αδελφών στην ανάπτυξη παιδιών με Α/ΕΕΑ, καθώς και προτάσεις για τους επαγγελματίες και την οικογένεια.

Πρόγραμμα παρέμβασης: Ενίσχυση της αναγνωστικής κατανόησης και της γραπτής έκφρασης μαθητών με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες

Β. Κόκκαλη, Φ. Αντωνίου, Α. Καμπούρη, Α. Κελεσιδίδη & Μ. Μπρακουδάκη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η αναγνωστική κατανόηση και η γραπτή έκφραση αποτελούν πολύπλοκες διαδικασίες που απαιτούν την ύπαρξη μιας σειράς επιμέρους δεξιοτήτων και συνιστούν ένα ιδιαίτερα απαιτητικό έργο για τους μαθητές με ΕΜΔ. Σύμφωνα με την μετα-ανάλυση (υπό κρίση), που πραγματοποιήθηκε, οι στρατηγικές που ενισχύουν καλύτερα τις δεξιότητες αυτές ήταν η Αυτορρυθμιζόμενη Εφαρμογή Στρατηγικών (SRSD), ο καθορισμός στόχων, η ανατροφοδότηση και η μοντελοποίηση. Βάσει αυτών δημιουργήθηκε ένα πρόγραμμα παρέμβασης με στόχο την ενίσχυση της αναγνωστικής κατανόησης, της γραπτής έκφρασης και των μεταγνωστικών δεξιοτήτων μαθητών Ε' και Στ' Δημοτικού (N=118) που φοιτούσαν στα τμήματα ένταξης της Αττικής. Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε για 28 συνολικά ώρες από 3 ομάδες: (i) πειραματική ομάδα, στην οποία εφαρμόστηκε το πλήρες πρόγραμμα παρέμβασης (αναγνωστική κατανόηση και γραπτή έκφραση), (ii) ομάδα σύγκρισης, στην οποία δεν έγινε διδασκαλία για την ενίσχυση της αναγνωστικής κατανόησης, ώστε να φανεί η ξεχωριστή συνεισφορά της εν λόγω μεταβλητής και (iii) ομάδα ελέγχου, η οποία διδάχθηκε σύμφωνα με την παραδοσιακή μέθοδο διδασκαλίας για το ίδιο διάστημα. Η χορήγηση κατάλληλων σταθμισμένων και μη τεστ για την αξιολόγηση των άνωθεν δεξιοτήτων πριν, κατά τη διάρκεια, μετά την ολοκλήρωση του προγράμματος παρέμβασης και έξι εβδομάδες μετά την λήξη του επέτρεψε την εξαγωγή συμπερασμάτων για την καταλληλότητα του διδακτικού προγράμματος. Βρέθηκε ότι η επίδοση τόσο της πειραματικής ομάδας όσο και της ομάδας σύγκρισης ήταν στατιστικώς σημαντικά υψηλότερη ($p < 0,001$) από αυτή της ομάδας ελέγχου, με την πειραματική ομάδα να υπερέχει έναντι των υπολοίπων. Τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης αναδεικνύουν ότι συστηματικές, πλήρως δομημένες παρεμβάσεις βασισμένες στην άμεση διδασκαλία στρατηγικών και αυτορρυθμίσεων αποφέρουν ευεργετικά αποτελέσματα για μαθητές με ΕΜΔ.

Χρηματοδότηση: Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας - ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.

Ορθογραφική δεξιότητα παιδιών με ΕΜΔ: Μετα-ανάλυση και εφαρμογή προγραμμάτων παρέμβασης

Κ. Φραγκούλη¹, Φ. Αντωνίου¹, Α. Μουζάκη² & Α. Ράλλη¹

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η κατάκτηση της ορθογραφικής γραφής είναι ιδιαίτερα κοπιώδης για τα παιδιά με Ειδικές Μαθησιακές Δυσκολίες (ΕΜΔ) και, συχνά, παρατηρείται οπισθοδρόμηση σε προγενέστερα στάδια. Για την κατανόηση του φαινομένου στην παρούσα μελέτη, παρουσιάζονται τα ευρήματα 3 διαφορετικών ερευνών που εστιάζουν στη διερεύνηση των τρόπων ενίσχυσης της ορθογραφικής δεξιότητας. Αρχικά, παρουσιάζεται μετα-ανάλυση που διενεργήθηκε με στόχο την εξέταση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων παρέμβασης (ΠΠ) στην ορθογραφία, των χαρακτηριστικών που έχουν τα αποτελεσματικότερα από αυτά και της σχέσης ανάγνωσης κι ορθογραφίας. Βάσει των μεγεθών επίδρασης, αναδείχθηκε υψηλότερη αποτελεσματικότητα: (α) των ΠΠ στην κατάκτηση της ορθογραφίας, σε σχέση με τη διδασκαλία μεμονωμένων στρατηγικών, (β) της διδασκαλίας της γραμματικής και ιστορικής ορθογραφίας, (γ) της πολυαισθητηριακής μεθόδου σε συνδυασμό με την εικονογραφική ή με την αυτο-διόρθωση και (δ) των ατομικών ή ομαδικών ΠΠ μικρής διάρκειας με χρήση Η/Υ. Τα ευρήματα της μετα-ανάλυσης αξιοποιήθηκαν για την εφαρμογή και την αξιολόγηση δύο ΠΠ που στοχεύουν στην

ενίσχυση όλων των ειδών ορθογραφίας (φωνολογική, γραμματική, ιστορική) για παιδιά με ΕΜΔ που φοιτούν στη Β' και Γ' Δημοτικού και παρακολουθούν τμήματα ένταξης. Τα ΠΠ βασίζονται στις αρχές της άμεσης και σαφούς διδασκαλίας με χρήση εμπειρικά αποδεδειγμένων καλών πρακτικών. Η αποτελεσματικότητά τους εξετάστηκε σε δείγμα 54 παιδιών για τη Β' και 73 για τη Γ' Δημοτικού, τα οποία χωρίστηκαν τυχαία σε 2 ομάδες ανά μελέτη, την πειραματική στην οποία εφαρμόστηκε το προτεινόμενο πρόγραμμα και την ομάδα σύγκρισης, η οποία συμμετείχε σε παραδοσιακές πρακτικές διδασκαλίας. Χορηγήθηκαν σταθμισμένα εργαλεία αξιολόγησης της ορθογραφικής επίδοσης σε 3 χρονικές στιγμές: πριν από την παρέμβαση, μετά από αυτή και 6 εβδομάδες αργότερα. Μέσω της ανάλυσης ANOVA παρατηρήθηκε ότι βελτιώθηκε σημαντικά η επίδοση της πειραματικής ομάδας και στις 2 τάξεις, σε σχέση με την ομάδα σύγκρισης. Τέλος, παρουσιάζονται σχετικές ερευνητικές κι εκπαιδευτικές προεκτάσεις αναδεικνύοντας τη σημασία εφαρμογής της άμεσης και σαφούς διδασκαλίας.

Χρηματοδότηση: Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 42 (ΑΙΘΟΥΣΑ B5)

Θεραπευτικές προσεγγίσεις 2

Προεδρείο: **Β. Καραμανώλη**

Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων

Παρουσίαση περίπτωσης εφαρμογής συνθετικής ψυχοθεραπείας

Α. Σαχλάμ-Τσουκού & Μ. Κορρέ

Αμερικάνικο Κολλέγιο Ελλάδος

Η θεραπευόμενη, 21χρονη φοιτήτρια έκανε αίτηση για συμβουλευτικές υπηρεσίες στο Συμβουλευτικό Κέντρο του Αμερικανικού Κολλεγίου Ελλάδος τον Σεπτέμβριο του 2021. Κατά τη διαδικασία αίτησης, χορηγήθηκαν τα εξής ψυχομετρικά τεστ : CCAPS-62, BDI, BAI. Τα αποτελέσματα έδειξαν ήπια διαταραχή της διάθεσης, ήπιο άγχος και υψηλό δείκτη δυσφορίας. Κύριος λόγος αίτησης ήταν μια περίοδος δυσφορικής διάθεσης με αποτέλεσμα αποτυχίας στους ακαδημαϊκούς στόχους. Κατά τη διαδικασία λήψης ιστορικού, χρησιμοποιήθηκαν πολλαπλά εργαλεία, συμπεριλαμβανομένου ενός οδηγού συνέντευξης, του διαπροσωπικού κύκλου και του γενεογράμματος. Εφαρμόστηκε συνθετική ψυχοθεραπεία. Σύμφωνα με μια από τις βασικές μεθόδους που ακολουθήθηκε, την Φαινομενολογική Θεραπεία (Daseinsanalysis), δυσχερείς συνθήκες μπλοκάρουν την δυνατότητα του ανθρώπου να είναι «ανοιχτός» στον κόσμο αναπτύσσοντας όσο το δυνατόν περισσότερο όλες τις ικανότητές του. Στην περίπτωση της θεραπευόμενης, ο φυσικός κόσμος της διαμορφωνόταν από αστάθεια και ανασφάλεια, κυρίως λόγω του ιστορικού πολλαπλών μετακινήσεων των μελών της οικογένειας και των οικονομικών ζητημάτων. Στην σχέση της με τους άλλους, η θεραπευόμενη κατάσπελλε τα αρνητικά συναισθήματα και χρησιμοποιούσε παθητική επιθετική επικοινωνία σε προσπάθειες διατήρησης σχέσεων, ενώ ταυτόχρονα απέφευγε άγνωστες κοινωνικές καταστάσεις. Η σχέση της με τον εαυτό της συνίστατο σε μια αίσθηση ανεπάρκειας και συνεχή αυτοκριτική. Οι αμυντικοί μηχανισμοί που χρησιμοποιούσε ήταν η άρνηση, ο εξορθολογισμός και η ιδεολογικοποίηση. Προσφέρθηκαν 17 συμβουλευτικές συνεδρίες σε εβδομαδιαία βάση και 1 τελική συνεδρία παρακολούθησης. Η θεραπεία επικεντρώθηκε στη διερεύνηση της δυναμικής της σχέσης, ειδικά με τους γονείς, χρησιμοποιώντας δεξιότητες επικύρωσης και αντανάκλασης, και στην ενθάρρυνση της συναισθηματικής αναγνώρισης και έκφρασης, ιδιαίτερα αρνητικών συναισθημάτων. Η γνωσιακή αναδιάρθρωση χρησιμοποιήθηκε για την τροποποίηση δυσπροσαρμοστικών πεποιθήσεων. Η θεραπεύτρια συνόδευε την θεραπευόμενη στην εξερεύνησή της με το να είναι εκεί και να είναι μαζί. Στο τέλος του κύκλου θεραπείας, τα επαναχορηγούμενα ψυχομετρικά τεστ έδειξαν φυσιολογικά αποτελέσματα. Συμπεραίνεται ότι ο συνθετικός προσανατολισμός παρέχει ευκαιρίες συνδυασμού εργαλείων και τεχνικών από υπαρξιακούς, ανθρωπιστικούς, γνωσιακούς, οικογενειακούς και συστημικούς προσανατολισμούς όπως απαιτείται στη βραχυπρόθεσμη θεραπεία.

Η συμβολή των παραμυθιών στην ψυχοθεραπευτική διαδικασία: Μια Gestalt προσέγγιση

Β. Καραμανώλη

Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων

Η αξία των παραμυθιών, λαϊκών και έντεχνων, ως μέσο συμβολικής έκφρασης και αναπαράστασης της εσωτερικής υποσυνείδητης ατομικής διαδικασίας είναι ανεκτίμητη, τόσο σε διατομικό ή διομαδικό επίπεδο αλληλεπίδρασης και διαμόρφωσης του πεδίου, όσο και σε πιο δομημένες διαδικασίες, όπως η εκπαίδευση και η ψυχοθεραπεία. Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο να αναδείξει την αξία των παραμυθιών στη θεραπευτική διαδικασία, τόσο στην αρχική φάση διερεύνησης της προσωπικής ιστορίας & αναγνώρισης των ανοιχτών λογαριασμών του ατόμου, όσο και στη διαδικασία της θεραπείας, όπου με συμβολικό τρόπο μέσω της προβολής και της ταύτισης ενεργοποιείται η επίγνωση αβίαστα ώστε να απελευθερωθεί η κινητοποίηση και η δράση προς την απόκτηση διορθωτικής εμπειρίας. Η δομή των λαϊκών παραμυθιών τηρεί την ακολουθία του κύκλου της εμπειρίας, όπως η ψυχοθεραπεία Gestalt εισάγει, αναδεικνύοντας τη βαθιά σχέση του λαϊκού παραμυθιού και της ατομικής διαδικασίας επαφής με το κοινωνικό περιβάλλον. Το περιεχόμενο των λαϊκών παραμυθιών αναπαριστά με συμβολικό τρόπο την ατομική εσωτερική διαδικασία ή και τη διαδικασία της ομάδας. Μιλά για τις συναισθηματικές εντάσεις, τα γνωσιακά εμπόδια και τα συμπεριφορικά προβλήματα που παρεμποδίζουν τη ροή του κύκλου της επαφής και το άτομο υποφέρει στην ενδοατομική του διαδικασία αλλά και στην αλληλεπίδρασή του με το κοινωνικό του περιβάλλον, όπως για

παράδειγμα η αναπτυξιακή διαδικασία προς την ενηλικίωση, η σχέση με τους σημαντικούς άλλους της πατρικής οικογένειας, η σχέση με το άλλο φύλο και η σεξουαλική ωρίμανση. Επιπλέον, το λαϊκό παραμύθι αναπαριστά ακόμη και πιο ψυχοπαθολογικά συμπεριφορικά μοτίβα, όπως για παράδειγμα η γενικευμένη αγχώδης διαταραχή, η μεταιχμιακή ή η ιδεοψυχαναγκαστική διαταραχή. Τέλος, διερευνώνται οι προοπτικές της έρευνας.

Η οπτική των θεραπευόμενων για τους σημαντικούς θεραπευτικούς παράγοντες της συνθετικής συστημικής ομαδικής θεραπείας τους: Μια φαινομενολογική προσέγγιση

Α. Τραβασάρος & Α. Παπαστυλιανού

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα μελέτη ερευνά την οπτική των θεραπευόμενων για τους θεραπευτικούς παράγοντες που λειτουργούν σε ομαδική θεραπεία μακράς διάρκειας συνθετικού συστημικού προσανατολισμού (ΣΣΠ). Οι προηγούμενες εργασίες του Yalom (1995) γύρω από τους θεραπευτικούς παράγοντες της ομαδικής ψυχοθεραπείας αποτελούν το βασικό θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας. Τα ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης αφορούν τα εξής: α) πως προσδιορίζουν οι θεραπευόμενοι το είδος βοήθειας που πήραν από ομαδική θεραπεία μακράς διάρκειας ΣΣΠ β) πώς προσδιορίζουν το είδος βοήθειας που έλαβαν στην αρχική, στην προχωρημένη και στην τελική φάση της θεραπείας γ) πως βιώνεται η λειτουργία των θεραπευτικών παραγόντων από τους θεραπευόμενους στην λεπτομέρεια και στην πολυπλοκότητα της εμπειρίας τους. Για τη μελέτη χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική μεθοδολογία και πραγματοποιήθηκε σε τρεις φάσεις προκειμένου να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα. Στην πρώτη φάση ελήφθησαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις από τα μέλη δύο ομάδων ψυχοθεραπείας μακράς διάρκειας ΣΣΠ τον πρώτο χρόνο της ομαδικής ψυχοθεραπείας τους. Στην δεύτερη και στην τρίτη φάση ελήφθησαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις από τους ίδιους συμμετέχοντες κατά το δεύτερο και τρίτο χρόνο της συμμετοχής τους στην ομάδα, αντίστοιχα. Το δείγμα της έρευνας είναι 13 άτομα και των δύο φύλων. Η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω Ερμηνευτικής Φαινομενολογικής Ανάλυσης. Τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν σε μεγάλο βαθμό την ταξινόμηση του Yalom για την ομαδική θεραπεία μακράς διάρκειας ΣΣΠ. Πέρα από τους 11 αναμενόμενους θεραπευτικούς παράγοντες προέκυψε ως νέο εύρημα ένας επιπλέον θεραπευτικός παράγοντας που ορίζεται ως η «ανάπτυξη μιας διευρυμένης οπτικής για την κατανόηση της πραγματικότητας». Επιπλέον προκύπτουν διαφορές, από τον δεύτερο χρόνο της ομαδικής θεραπείας και μετά στον τρόπο που οι συμμετέχοντες αντιλαμβάνονται τους «υπαρξιακούς παράγοντες» και την «διαπροσωπική μάθηση», όπως αποκαλύπτουν οι πρόσθετες υποκατηγορίες στους συγκεκριμένους θεραπευτικούς παράγοντες. Τέλος τα αποτελέσματα της έρευνας φωτίζουν με περισσότερη λεπτομέρεια τους ιδιαίτερους δρόμους που οδηγούν στο θεραπευτικό αποτέλεσμα για τον κάθε θεραπευτικό παράγοντα.

Λειτουργία μίας ψυχαναλυτικής εποπτικής ομάδας («work discussion group») ως ομάδας ομοτίμων στο χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης

Θ. Αντύπα & Λ. Αναγνωστάκη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τα «work discussion groups» έχουν τις ρίζες τους στην ψυχαναλυτική θεωρία και αποτελούν ομάδες συζήτησης μεταξύ επαγγελματιών με συντονιστή/τρια ένα/μία ειδικά εκπαιδευμένο/η ψυχαναλυτικό/ή θεραπευτή/τρια. Κεντρική ιδέα αυτών των ομάδων είναι η σημασία που έχει η πλαισιωμένη και ελεύθερη συνδιαλλαγή μεταξύ επαγγελματιών, κυρίως όσον αφορά τη δυνατότητα εξερεύνησης ασυνείδητων συναισθημάτων που εγείρονται στο χώρο εργασίας. Η λειτουργία τους στο χώρο της εκπαίδευσης δίνει έμφαση στην συναισθηματική εμπειρία των παιδαγωγών με τους/τις μαθητές/τριες τους, ενώ κρίνονται ιδιαίτερα σημαντικές για τη βαθμίδα της προσχολικής αγωγής, δεδομένου ότι τα παιδιά μικρής ηλικίας προκαλούν έντονες συναισθηματικές αντιδράσεις στους ενήλικους. Αν και η αποτελεσματικότητα των «work discussion groups» έχει αξιολογηθεί θετικά (πχ. Jackson, 2008), η λειτουργία τέτοιων ομάδων στα νηπιαγωγεία κρίνεται οικονομικά μη ρεαλιστική. Στα πλαίσια της έρευνας διερευνήθηκε η λειτουργία ενός «work discussion group» στο χώρο της προσχολικής εκπαίδευσης συντονιζόμενο από ομότιμο εκπαιδευτικό, ως δυνατότητα πιο ρεαλιστικής και ευρείας εφαρμογής τέτοιων ομάδων στα σχολικά πλαίσια. Συστάθηκε ομάδα έξι νηπιαγωγών, η οποία πραγματοποίησε 7 συναντήσεις. Η συντονίστρια της ομάδας είχε λάβει βραχεία εκπαίδευση στην λειτουργία παρόμοιων ομάδων και σχετική εποπτεία. Οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια, πριν την έναρξη της ομάδας και μετά το πέρας των συναντήσεων αυτής, με σκοπό τη διερεύνηση των προσδοκιών τους, της εμπειρίας τους από τη συμμετοχή και της τυχόν επίδρασης της ομάδας στην επαγγελματική καθημερινότητα τους. Παράλληλα, η συντονίστρια εκπαιδευτικός κρατούσε ημερολόγιο μετά από κάθε συνάντηση. Πραγματοποιήθηκε ποσοτική και ποιοτική ανάλυση των δεδομένων που συλλέχθηκαν. Τα αποτελέσματα υποδεικνύουν μείωση του άγχους των επαγγελματιών αναφορικά με τη σχολική καθημερινότητα και στην καλύτερη κατανόηση του επαγγελματικού εαυτού. Παράλληλα, θα συζητηθούν ζητήματα εξουσίας που αναδύθηκαν μέσα στην ομάδα.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 43 (ΑΙΘΟΥΣΑ Γ1)**Πολιτική Ψυχολογία και Ιδεολογία**Προεδρείο: **Α. Πετκανοπούλου***Πανεπιστήμιο Κρήτης***Όψεις της διαφορετικότητας: Ιδεολογικές εντάσεις στον καθημερινό λόγο γύρω από την κοινωνική κατηγοριοποίηση**Σ. Διαμαντή¹, Τ. Ιατρίδης¹ & Ε. Καδιανάκη²¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η κοινωνική ψυχολογία έχει ασχοληθεί εκτενώς με τις πεποιθήσεις για την διαφορετικότητα, αλλά δεν έχει επικεντρωθεί πλήρως στο ίδιο το νόημα της έννοιας αυτής. Κυρίως στο τί σημαίνει 'διαφορετικότητα' για τους καθημερινούς ανθρώπους, καθώς και πώς την χρησιμοποιούν. Η παρούσα έρευνα παρουσιάζει μία ποιοτική ανάλυση δεδομένων πάνω στις καθημερινές εννοιολογήσεις της διαφορετικότητας στην Ελλάδα. Χρησιμοποιώντας θεματική ανάλυση σε ημι-δομημένες συνεντεύξεις, αναδείχθηκαν τρεις βασικές ιδεολογικές εντάσεις όσον αφορά: την σχέση των διαφορών ανάμεσα στις ομάδες, την αξία της διαφορετικότητας, και την αξίωση σε δικαιώματα. Προτείνουμε ότι οι τρεις εντάσεις οι οποίες αναγνωρίζονται, σχετίζονται στενά με την οντολογική υπόσταση των κοινωνικών κατηγοριών, εδραιώνοντας έναν ιδεολογικό λόγο ο οποίος ταυτόχρονα μπορεί να εξυμνήσει αλλά και να υποτιμήσει κοινωνικές και πολιτισμικές διαφορές. Η έρευνα αυτή πιστεύουμε ότι συμπληρώνει μία υπάρχουσα βιβλιογραφία στις κοινωνικές επιστήμες η οποία υποστηρίζει ότι η διαφορετικότητα μπορεί να αποτελέσει έναν διακριτό ιδεολογικό λόγο ο οποίος χρήζει στις μέρες μας περαιτέρω κατανόησης. Ταυτόχρονα, επεκτείνει και συνδιαλέγεται κριτικά με τη σχετική βιβλιογραφία της κοινωνικής ψυχολογίας σε ό,τι αφορά τις παραδοχές των προταθέντων 'μοντέλων' για τη διαφορά.

Χρηματοδότηση: Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας & Καινοτομίας - ΕΛΙΔΕΚ.

«Ναι» ή «όχι» στην Ευρωπαϊκή Ένωση; Διεργασίες κοινωνικής επιρροής στον κοινοβουλευτικό λόγο για το δημοψήφισμα του 2015

Α. Δέα & Γ. Προδρομίτης

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Το Δημοψήφισμα του 2015 στην Ελλάδα χαρακτηρίστηκε από «θεσμική ασάφεια», μέσω της οποίας επήλθαν συγκρούσεις μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων: το ελληνικό κοινοβούλιο, οι ευρωπαϊκοί θεσμοί, συλλογικότητες και οργανώσεις. Τα διακυβεύματα που τέθηκαν επί τάπητος κατασκευάστηκαν από τους εμπλεκόμενους με αντικρουόμενο και πολιτικά αντίθετο τρόπο. Η κοινωνική επιρροή αποτελεί μία από τις σημαντικότερες κοινωνιοψυχολογικές διεργασίες για την εξήγηση της κοινωνικό-πολιτικής πραγματικότητας. Η παρούσα εργασία έχει ως στόχο τη μελέτη του κοινοβουλευτικού λόγου για το Δημοψήφισμα, υπό το πρίσμα των διεργασιών κοινωνικής επιρροής, εφαρμόζοντας ηλεκτρονικά υποβοηθούμενη ανάλυση περιεχομένου στα Πρακτικά της Συνεδρίασης της Βουλής. Πιο συγκεκριμένα, επιχειρείται μία κοινωνιοψυχολογική προσέγγιση των κοινοβουλευτικών παρατάξεων από τις κοινοβουλευτικές ομιλίες για το Δημοψήφισμα του 2015, υπό το πρίσμα της εργογραφίας για την κοινωνική επιρροή και τη σύγκρουση. Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το εργαλείο IRAMUTEQ με σκοπό τον εντοπισμό των στατιστικά σημαντικών αποσπασμάτων. Αυτό που αποκάλυψε η ανάλυση των δεδομένων ήταν τρία κεντρικά διακυβεύματα της συζήτησης, ή πιο συγκεκριμένα, τρεις συγκρούσεις, τις οποίες οι κοινωνικοί δράστες διαχειρίστηκαν διαφορετικά κάθε φορά. Τα κόμματα της αντιπολίτευσης επεδίωξαν να καταδείξουν την αστάθεια συμπεριφοράς της κυβέρνησης, όσον αφορά την αντιμνημονιακή της πολιτική. Η κυβέρνηση στηρίχθηκε στην συγχρονική σταθερότητα συμπεριφοράς για την άσκηση επιρροής στο εκλογικό σώμα, για την αντίσταση στην επιρροή της αντιπολίτευσης σχετικά με την συνταγματικότητα του Δημοψήφισματος. Οι παρατάξεις του ακροδεξιού (ΧΑ) και του αριστερού χώρου (ΚΚΕ), ως δύο διαφορετικές μεταξύ τους μειονότητες, συγκρούονται με την κυβέρνηση σε σχέση με τη θέση της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αν και ως «διπλές» μειονότητες ασκούν λιγότερη επιρροή.

Εξουδετερώνοντας το αίσθημα με συναίσθημα: Ρητορικές τακτικές από την κυβέρνηση της Ν.Δ.

Α. Σιδέρης

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η επίκληση στο συναίσθημα μεταφέρει τον λόγο μακριά από τα πεδία της αντιπαράθεσης επιχειρημάτων και προτάσει τις προσωπικές ανάγκες του ανθρώπου που επιτελεί αυτή τη διαδικασία. Τηλεοπτική, ραδιοφωνική και διαδικτυακή ενημέρωση σημαίνει πως οι άνθρωποι έχουν πρόσβαση σε συναισθηματικές εκφράσεις άλλων ανθρώπων εν ριπή οφθαλμού, με τη δυνατότητα ή/και τη σιγουριά της επανάληψης της αποτύπωσης αυτών των εκφράσεων (playback, επανάληψη στις βραδινές ή τις αυριανές ειδήσεις κλπ). Η δύναμη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης σημαίνει πως οι άνθρωποι μπορούν να γράψουν τη γνώμη τους, να μοιραστούν τη γνώμη άλλων και να σχολιάσουν τη γνώμη τρίτων σε δημόσιο λόγο, συγκροτώντας και διαδίδοντας έτσι έναν κοινό κορμό, ένα αίσθημα για τα κοινωνικά

δρώμενα. Ακόμα κι αν δεν αναπαράγεται από τα κυρίαρχα μέσα μαζικής ενημέρωσης, το αίσθημα αυτό καθιστά πρακτικά αδύνατη την παράβλεψη της ύπαρξής του. Με τους δύο αυτούς τρόπους, φτάνουμε σε μία κατάσταση 'επικαιροποιημένου συναισθήματος' το οποίο στο δημόσιο λόγο εκφράζει ένα αίσθημα. Η παρούσα εργασία εξετάζει την πρακτική της κυβέρνησης να καθρεφτίζει αυτό το συναίσθημα σαν να το ενστερνίζεται. Έτσι, υποστηρίζω, η κυβέρνηση: -εναποθέτει το πρόβλημα σε «ανώτερες δυνάμεις», αποποιούμενη τις ευθύνες της για τον τρόπο που κυβερνάται (και διαμορφώνεται) το κράτος -συντηρεί και βαθαίνει το διαχωρισμό ανάμεσα στους «υποστηρικτές» και τους «αντιπάλους» της -επικαλείται προσωπείο αρετής μέσω ταύτισης με το συναίσθημα των αδυνάμων. Συζητούνται τρία παραδείγματα από την πρακτική της κυβέρνησης, τα οποία παρουσιάζονται σε τρεις άξονες: σύντομη επισκόπηση της περιόδου κατά την οποία το αίσθημα και το συναίσθημα εμφανίστηκαν στη δημόσια ζωή, ψηλάφηση της γλωσσικής κατασκευής του συναισθήματος και της μεταφοράς αυτής μεταξύ πεδίων και, τέλος, διερεύνηση των αποτελεσμάτων αυτής της τακτικής σε διαπροσωπικό και πολιτικό επίπεδο.

Αντιλήψεις για την οικονομική ανισότητα ως απειλητική και ως άδικη και οι σχέσεις τους με κοινωνικοοικονομικές και ιδεολογικές μεταβλητές

A. Γρίβα¹, K. Πετκανοπούλου², Φ. Βλαστού³, E. Garcia-Sanchez⁴, R. Rondriguez Bailón⁴ & G. Willis Sánchez⁴

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Πανεπιστήμιο Κρήτης, ³Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο,

⁴University of Granada

Η οικονομική ανισότητα (ΟΑ) είναι πολύπλευρη και συνδέεται με πολλές κοινωνικές και προσωπικές επιπτώσεις. Η παρούσα μελέτη εξέτασε τις αντιλήψεις των ατόμων για τις απειλητικές και άδικες όψεις της ΟΑ, καθώς και τις σχέσεις των αντιλήψεων αυτών με κοινωνικοοικονομικές και ιδεολογικές μεταβλητές. Οι συμμετέχοντες/ουσες (N= 209, Mage = 41.47) ανέφεραν λόγους για τους οποίους η ΟΑ είναι απειλητική ή άδικη και απάντησαν σε μια σειρά κλιμάκων που αφορούσαν στο υποκειμενικό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, τις ταυτότητες και την πολιτική τοποθέτηση. Στις ανοιχτές απαντήσεις έγινε κωδικοποίηση (λογισμικό Atlas.ti 22) με 134 κωδικούς, που οργανώθηκαν σε 14 ομάδες. Οι κωδικοί με τη μεγαλύτερη συχνότητα αφορούσαν σε κοινωνικές κατηγοριοποιήσεις βάσει οικονομικών πόρων («φτωχοί», «πλούσιοι»), σε ζητήματα φτώχειας και συγκέντρωσης πλούτου, πρόσβασης σε εκπαίδευση και υγεία, κοινωνικής εκμετάλλευσης και συγκρούσεων. Δημιουργήθηκαν συστάδες (clusters) κωδικών με βάση σχέσεις συνημάνισης (λογισμικό Gephi 0.9.5). Αναδείχθηκαν τρεις εννοιολογικές συστάδες κωδικών: Η πρώτη εστίασε σε ζητήματα διομαδικών δυναμικών που αφορούν στην άνιση κατανομή πόρων και εξουσίας, κοινωνικής δικαιοσύνης και διομαδικής εκμετάλλευσης. Η δεύτερη στις συνέπειες της ΟΑ για την κοινωνία (εγκληματικότητα, εμπόδια στην ανάπτυξη), σε φαινόμενα ακραίας φτώχειας και σε ενδεχόμενες κοινωνικές συγκρούσεις. Η τρίτη εστίασε στην εμπειρία της ΟΑ, όπως η άνιση πρόσβαση σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες και η ανισότητα ευκαιριών, ιδιαίτερα για τις μελλοντικές γενιές. Τέλος παρατηρήθηκαν μοτίβα σχέσεων των αντιλήψεων αυτών με τις μεταβλητές κοινωνικοοικονομικού επιπέδου και ιδεολογικών τοποθετήσεων. Η παρούσα εργασία συμβάλλει στην ολόπλευρη κατανόηση του αναπαραστασιακού περιεχομένου της ΟΑ που εκτός από την ανισοκατανομή οικονομικών πόρων αφορά σε αγαθά, δικαιώματα και ευκαιρίες. Συζητιέται η πιθανή σύνδεση των αντιλήψεων περί ΟΑ που εστιάζουν σε ζητήματα δικαιοσύνης σχετικά με την άνιση κατανομή πόρων και εξουσίας μεταξύ ομάδων με τα κίνητρα των ατόμων για κοινωνική αλλαγή, καθώς και η σύνδεση των αντιλήψεων περί ΟΑ που εστιάζουν στις ενδεχόμενες απειλές για την κοινωνία με τα κίνητρα για κοινωνική αρμονία.

Χρηματοδότηση: Το ερευνητικό έργο υποστηρίχθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της Δράσης «2η Προκήρυξη ερευνητικών έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για την ενίσχυση Μεταδιδακτορικών Ερευνητών/τριών» (Αριθμός Έργου: 666 - αριθμός ΕΛΚΕ 6035)

18:00 – 19:30

ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΚΛΑΔΟΥ ΚΛΙΝΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ & ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2)

Οργανωτής / Πρόεδρος: **Η. Κουρκούτας**

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Συζητήτρια: **Α. Καλαντζή-Αζίτζι**

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι αρνητικές επιπτώσεις του τραύματος στην ψυχική υγεία και την ομαλή προσαρμογή του ατόμου έχουν αποτελέσει κατεξοχήν αντικείμενο μελέτης και κλινικού ενδιαφέροντος. Τα τελευταία χρόνια δε, μελετάται ολοένα και περισσότερο η διαλεκτική σχέση ανάμεσα στο τραύμα και την ανθεκτικότητα απέναντι σε αντιξοες και τραυματογόνες συνθήκες, καθώς και τη μετατραυματική ανάπτυξη.

Στο παρόν συμπόσιο παρουσιάζονται σύγχρονα ερευνητικά και κλινικά δεδομένα σχετικά με επιμέρους τρόπους αντιμετώπισης του τραύματος, με απώτερο στόχο να ενισχυθούν οι παρεμβάσεις πρόληψης και θεραπείας, τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο, λαμβάνοντας υπόψη την στρεσογόνο συνθήκη της πανδημίας COVID-19. Συγκεκριμένα, οι εισηγήσεις του συμποσίου περιλαμβάνουν: (α) την αντιμετώπιση του τραύματος μέσω της ψυχικής απόσχισης/αποσύνδεσης σε μαθητές που έχουν υπάρξει θύματα

εκφοβισμού, αναδεικνύοντας τον ρόλο του δεσμού με τους γονείς στις συναισθηματικές αντιδράσεις και τους κινδύνους θυματοποίησης των παιδιών, (β) τις στρατηγικές αντιμετώπισης σε σχέση με την αποτελεσματικότητά τους στη μετατραυματική ανάπτυξη του γενικού πληθυσμού και των επαγγελματιών υγείας κατά τη διάρκεια δύο συνεχόμενων απαγορεύσεων κυκλοφορίας στη χώρα, (γ) τους προσωπικούς, θεραπευτικούς και κοινωνικούς παράγοντες που προάγουν την ευημερία και τη μετατραυματική ανάπτυξη των ληπτών υπηρεσιών ψυχικής υγείας κατά την περίοδο της υγειονομικής κρίσης, και (δ) τη μέθοδο και τα αποτελέσματα του μοντέλου τραυματοθεραπείας «Απευαισθητοποίηση και Επαναπροσαρμογή μέσω οφθαλμικών κινήσεων» (EMDR) για ενήλικες και παιδιά με διαταραχές σχετιζόμενες με τραύμα.

Μέσω της συζήτησης των αποτελεσμάτων των μελετών θα επιδιωχθεί μία σύνθεση των τρόπων ενίσχυσης της πρόληψης, της έγκαιρης παρέμβασης και της θεραπευτικής αντιμετώπισης των τραυματικών εμπειριών, αναδεικνύοντας τον προστατευτικό ρόλο των εξωτερικών πλαισίων αναφοράς του ατόμου, όπως είναι η οικογένεια, το σχολείο, οι θεραπευτικοί φορείς, το πλαίσιο εργασίας, αλλά και ευρύτερα η λήψη κατάλληλων μέτρων και πολιτικών, ώστε να προάγεται η ψυχική υγεία και η προσαρμογή των ανθρώπων.

«Ξένος στον εαυτό μου»: Ψυχική απόσχιση ως μετατραυματικό σύμπτωμα σε θύτες και θύματα σχολικού εκφοβισμού και γονικοί τύποι δεσμού

Σ. Πλεξουσάκης & Η. Κουρκούτας

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Στην παρούσα μελέτη διερευνήθηκε η ψυχική απόσχιση/αποσύνδεση (Psychological Dissociation) ως σύμπτωμα ψυχικού τραύματος (PTSD) σε σχέση με τον σχολικό εκφοβισμό και τους γονικούς τύπους δεσμού σε 433 μαθητές (8-16 χρόνων) σε αντιπροσωπευτικό δείγμα από τις μεγαλύτερες πόλεις της Ελλάδας. Η ψυχική απόσχιση αποτελεί συγχρόνως μηχανισμό άμυνας σε σχέση με απειλητικές και αποσταθεροποιητικές εμπειρίες στις οποίες το θύμα νιώθει ότι δε μπορεί να αποδράσει σωματικά αλλά μπορεί ψυχολογικά να αποσπαστεί από την τραυματογενή κατάσταση και τις συνδεδεμένες αισθήσεις, συναισθήματα και μνήμες. Τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ήταν (α) η Κλίμακα OIweus για τον εκφοβισμό/θυματοποίηση, (β) η Κλίμακα μέτρησης του τραύματος (CROPS) και (γ) το Ερωτηματολόγιο διερεύνησης των γονικών τύπων δεσμού (PBI). Η επιβεβαιωτική παραγοντική ανάλυση ανέδειξε μια σειρά μοντέλων διαδρομών (pathways analysis) συνδυάζοντας τις ακόλουθες παραμέτρους: (α) τέσσερις διαστάσεις γονικού δεσμού, (β) συμπτώματα ψυχικού τραύματος, (γ) είδος θυματοποίησης/εκφοβισμού. Ένα από τα βασικά ερωτήματα της έρευνας μας ήταν το ακόλουθο: με βάση τους γονικούς τύπους συμπεριφοράς/δεσμού (φροντίδα, υπερπροστασία, αδιαφορία, ενθάρρυνση της ψυχικής αυτονομίας) ποια είναι τα επίπεδα και τα είδη των «τραυματικών συμπτωμάτων» σε σχέση με τις μορφές εκφοβισμού. Στην παρούσα εισήγηση εστιάζουμε σε ένα από τα συμπτώματα του ψυχικού τραύματος την απόσχιση. Από τα αποτελέσματα της έρευνας διαπιστώνουμε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στα επίπεδα της ψυχικής απόσχισης ανάμεσα στους μαθητές που έχουν υπάρξει θύματα εκφοβισμού. Συγκεκριμένα οι μαθητές που έχουν υπάρξει θύματα παρουσιάζουν πολύ μεγαλύτερα επίπεδα ψυχικής απόσχισης από τους μαθητές που δεν έχουν υπάρξει θύματα. Στην παρουσίαση θα συζητηθεί και θα αναλυθεί το συγκεκριμένο μοντέλο που αναδεικνύει πώς συγκεκριμένοι τύποι γονικού δεσμού «παράγουν» συγκεκριμένες συναισθηματικές αντιδράσεις (ψυχική απόσχιση) ως έκφραση μιας τραυματικής συνθήκης συνδεδεμένης και με τον εκφοβισμό. Ένα από τα βασικά δεδομένα είναι ο αρνητικός ρόλος της υπερπροστατευτικής στάσης των γονέων (αγχώδους και ελεγκτικής/επιθετικής) και οι συναισθηματικές αντιδράσεις/κίνδυνοι θυματοποίησης που προκύπτουν, για το σύνολο του δείγματος.

Ψυχολογικές συνέπειες της πανδημίας COVID-19: Αποτελέσματα συστηματικής έρευνας δύο ετών

Α. Καλαϊτζάκη¹, Α. Ταμιωλάκη¹, Γ. Τσουβέλας¹ & Γ. Κωνσταντακόπουλος^{2,3}

¹Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ³University College London

Έρευνες που επικεντρώνονται στην ψυχική υγεία του γενικού πληθυσμού και των επαγγελματιών υγείας και κοινωνικής φροντίδας δείχνουν ότι οι επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 είναι αρνητικές (Μετατραυματικό στρες, Δευτερογενές τραυματικό στρες, αντίστοιχα) αλλά και θετικές (Μετατραυματική Ανάπτυξη, Δευτερογενής Μετατραυματική Ανάπτυξη, αντίστοιχα). Ενώ συγχρονικές έρευνες έχουν μελετήσει τις θετικές συνέπειες του COVID-19 στην ψυχική υγεία του γενικού πληθυσμού και των επαγγελματιών κατά τη διάρκεια ενός χρονικού σημείου (συνήθως στην αρχή της πανδημίας), λίγα είναι γνωστά για την πορεία της ψυχικής τους υγείας σε δύο χρονικά σημεία (lockdowns) και κυρίως για τους παράγοντες που συμβάλλουν σ' αυτή. Σκοπός της εργασίας είναι η διερεύνηση των επιπέδων Μετατραυματικής Ανάπτυξης (ΜΑ) του γενικού πληθυσμού και Δευτερογενούς Μετατραυματικής Ανάπτυξης (ΔΜΑ) των επαγγελματιών υγείας κατά τη διάρκεια δύο συνεχόμενων lockdowns στην Ελλάδα και των στρατηγικών αντιμετώπισης. Μελετήθηκε συνολικά δείγμα 2.437 συμμετεχόντων (1,009 και 352 άτομα από τον γενικό πληθυσμό και 752 και 324 επαγγελματίες υγείας, στο πρώτο και δεύτερο lockdown, αντίστοιχα). Χορηγήθηκε το Posttraumatic Growth Inventory (PTGI) για τη διερεύνηση των επιπέδων ΜΑ και ΔΜΑ και το Brief Coping (COPE) για τη μελέτη των στρατηγικών αντιμετώπισης. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα επίπεδα ΔΜΑ των επαγγελματιών υγείας παρουσίασαν σημαντική αύξηση κατά το δεύτερο lockdown, ενώ τα επίπεδα ΜΑ του γενικού πληθυσμού παρέμειναν μέτρια προς χαμηλά. Προσαρμοστικές κυρίως στρατηγικές αντιμετώπισης (π.χ. θετική επανεκτίμηση, κοινωνική υποστήριξη, ενεργή αντιμετώπιση, στροφή προς τη θρησκεία) συνδέθηκαν με τη ΔΜΑ και τη ΜΑ, ενώ ορισμένες (παραδοσιακά ονομαζόμενες) δυσπροσαρμοστικές στρατηγικές επίσης συνέβαλαν σημαντικά. Τα αποτελέσματα της συστηματικής έρευνας δύο ετών υποδεικνύουν μία

νέα κατηγοριοποίηση των στρατηγικών σε σχέση με την αποτελεσματικότητά τους στην αντιμετώπιση συγκεκριμένα του COVID-19. Επίσης υποδεικνύουν την ανάγκη περαιτέρω έρευνας για την κατανόηση των στρατηγικών και την ανάγκη λήψης μέτρων και χάραξης πολιτικών για την υποστήριξη του γενικού πληθυσμού και των επαγγελματιών ώστε να αντιμετωπίσουν την πανδημία του COVID-19 ως μια ευκαιρία ανάπτυξης.

Η μετατραυματική ανάπτυξη και ευημερία των ληπτών υπηρεσιών ψυχικής υγείας στη διάρκεια της πανδημίας COVID-19

Β. Γιωτσίδη¹, Α. Φραγκούλη², Δ. Ταγαρά¹, Δ. Κατσούδα² & Π. Φίτσιου²

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Εταιρεία Κοινωνικής Ψυχιατρικής Π. Σακελλαρόπουλος

Κοινωνικά ευάλωτες ομάδες, όπως είναι τα άτομα με προβλήματα ψυχικής υγείας, απειλούνται περισσότερο από τις αρνητικές επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 συγκριτικά με τον γενικό πληθυσμό, καθώς έχει βρεθεί ότι η πανδημία έχει αποτελέσει πρόσθετο παράγοντα κινδύνου για όσους έχουν ιστορικό ψυχικής νόσου και ευρύτερα εκλυτικό παράγοντα για την εμφάνιση αρνητικών ψυχολογικών αντιδράσεων. Στο πλαίσιο αυτό, η διερεύνηση των παραγόντων που προάγουν την υγεία, την ευημερία και τη μετατραυματική ανάπτυξη κατά την περίοδο της παρατεταμένης υγειονομικής κρίσης στους λήπτες υπηρεσιών ψυχικής υγείας έχει τόσο προληπτική όσο και θεραπευτική αξία. Στην παρούσα μελέτη, εξετάστηκαν κοινωνικο-δημογραφικοί, ψυχολογικοί και κλινικοί παράγοντες που σχετίζονται με την ψυχολογική ανθεκτικότητα, καθώς και οι παράγοντες που προβλέπουν τη μετατραυματική ανάπτυξη και την ευημερία (wellbeing) των ληπτών υπηρεσιών ψυχικής υγείας. Στη μελέτη συμμετείχαν 128 άτομα που λάμβαναν υπηρεσίες σε στεγαστικές δομές, κιντές μονάδες, κέντρα ημέρας και ΚΟΙΣΠΕ της «Εταιρείας Κοινωνικής Ψυχιατρικής Π. Σακελλαρόπουλος», σε διαφορετικές περιοχές στην Ελλάδα. Χορηγήθηκαν το Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC), το Posttraumatic Growth Inventory (PTGI), το Mental Health Continuum-Short Form (MHC-SF), το Client Attachment to Therapist Scale (CATS) και το Fear of COVID-19 Scale (FCS). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι μεταβλητές της ευγνωμοσύνης, του κοινωνικού υποστηρικτικού δικτύου και της θεραπευτικής σχέσης αποτελούν προβλεπτικούς παράγοντες για τη μετατραυματική ανάπτυξη των ληπτών υπηρεσιών ψυχικής υγείας, ενώ σημαντική ήταν και η συσχέτιση του τύπου του θεραπευτικού δεσμού (ασφαλής vs. ανασφαλής) με τη μετατραυματική ανάπτυξη και την ευημερία. Τα αποτελέσματα της μελέτης αναμένεται να συμβάλουν στις παρεχόμενες ψυχοκοινωνικές υπηρεσίες σε άτομα και ομάδες που έχουν αυξημένες ανάγκες για ψυχολογική και ψυχιατρική υποστήριξη σε περιόδους κρίσης, αναδεικνύοντας ιδιαίτερα τον ρόλο της θεραπευτικής σχέσης και του ευρύτερου κοινωνικού υποστηρικτικού δικτύου.

Η τραυματοθεραπεία EMDR: Τεκμηρίωση και αποτελεσματικότητα

Γ. Τσουβέλας^{1,2}

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²EMDR-Hellas

Η μέθοδος «Απειαισθητοποίηση και Επαναπροσαρμογή μέσω οφθαλμικών κινήσεων» (EMDR) αποτελεί ένα τεκμηριωμένο ολιστικό μοντέλο ψυχοθεραπείας για διαταραχές σχετιζόμενες με τραύμα καθώς και για άλλες ψυχικές και σωματικές διαταραχές σχετιζόμενες με αντίξοες εμπειρίες ζωής. Το EMDR προτείνεται ως τεκμηριωμένη ψυχοθεραπεία επιλογής για το τραύμα με βάση τις διεθνείς κατευθυντήριες οδηγίες (π.χ. WHO, NHS, ISTSS). Τα πλεονεκτήματα του EMDR είναι ότι αποτελεί μια παρέμβαση σύντομης διάρκειας, είναι τεκμηριωμένα αποτελεσματική και έχει την δυνατότητα να εφαρμόζεται σε ανθρώπους όλων των ηλικιών, συμπεριλαμβανομένου και των παιδιών. Στόχος της μεθόδου EMDR, με βάση το μοντέλο Adaptive Information Processing, είναι η μετατροπή μιας δυσλειτουργικής αφομοίωσης μιας τραυματικής εμπειρίας σε λειτουργική μέσα σε ένα ασφαλές θεραπευτικό πλαίσιο. Μέσα από την ανακίνηση θα παρουσιαστεί το βασικό πρωτόκολλο των 8 σταδίων. Κατά τη διάρκεια των φάσεων θεραπευτικής επεξεργασίας ο θεραπευόμενος εστιάζει την προσοχή του σε στρεσογόνες αναμνήσεις, ενώ ταυτόχρονα καλείται να παρακολουθήσει τα διεστιάσια αισθητηριακά ερεθίσματα. Το EMDR στοχεύει αρχικά στην επεξεργασία παρελθοντικών στρεσογόνων ή τραυματικών βιωμάτων, τα οποία πιθανόν να οδήγησαν σε μια πλειάδα από συμπτώματα και προβλήματα, στη συνέχεια, θεραπευόμενος και θεραπευτής θέτουν ως στόχο επεξεργασίας καταστάσεις του παρόντος, οι οποίες πυροδοτούν δυσλειτουργικές πεποιθήσεις, συναισθήματα και σωματικά συμπτώματα, ενώ η θεραπεία ολοκληρώνεται με την εγκαθίδρυση θετικών μοτίβων συμπεριφοράς για το μέλλον. Μέσα από την ανακίνηση θα γίνει αναφορά στο μηχανισμό δράσης της μεθόδου ενώ παράλληλα θα γίνει ανασκόπηση μετα-αναλύσεων και ανασκοπήσεων που τεκμηριώνουν την αποτελεσματικότητα της μεθόδου για διαταραχές σχετιζόμενες με τραύμα καθώς και άλλες ψυχικές διαταραχές. Συνοψίζοντας το EMDR αποτελεί μια ψυχοθεραπευτική προσέγγιση για τη θεραπεία συμπτωμάτων που σχετίζονται με το τραύμα είτε πρωτογενώς (PTSD) είτε δευτερογενώς σε ασθενείς με συννοσηρές ψυχιατρικές διαταραχές, ενώ παράλληλα αποτελεί χρήσιμη παρέμβαση σε ασθενείς που υποφέρουν από χρόνια νοσήματα.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 44 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3)**Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος**Προεδρείο: **Ε. Ζιώρη***Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων***Η κατάκτηση της μη ενεργητικής μορφολογίας από παιδιά με διαταραχές αυτιστικού φάσματος και παιδιά προσχολικής ηλικίας**

Θ. Χρίστου & Μ. Μαστροπαύλου

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η κατανόηση της μη ενεργητικής φωνής είναι μια πολύπλοκη διαδικασία τόσο για τα παιδιά που βρίσκονται σε διαδικασία κατάκτησης της γλώσσας, όσο και για τους μη τυπικούς πληθυσμούς. Σχετικά με την κατανόηση της παθητικής φωνής από παιδιά που βρίσκονται στο φάσμα του αυτισμού, μελέτες έχουν δείξει δυσκολία στην κατανόηση παθητικών δομών, αλλά και διαφορές στην επεξεργασία και την κατανόηση μεταξύ αυτοπαθών και παθητικών ρημάτων. Η παρούσα έρευνα, εστιάζοντας στις παθητικές και αυτοπαθείς δομές, στοχεύει στη μελέτη της κατανόησης και επεξεργασίας ρημάτων με μη ενεργητική μορφολογία, από παιδιά που βρίσκονται στο φάσμα του αυτισμού και παιδιά τυπικής ανάπτυξης 4-6 ετών. Στη μελέτη συμμετείχαν: α) 7 παιδιά με διαταραχή αυτιστικού φάσματος (ΔΑΦ) (Μ.Ο. 10.85 ετών), β) 7 παιδιά Τυπικής Ανάπτυξης (ΤΑ) αντίστοιχης ηλικίας με τα παιδιά με ΔΑΦ (Μ.Ο. 10.85 ετών), και γ) 8 παιδιά προσχολικής ηλικίας, 4-6 ετών (Μ.Ο. 5.05 ετών). Όλα τα παιδιά συμμετείχαν σε ένα πείραμα κατανόησης με αντιστοίχιση πρότασης με εικόνα, ενώ τα μεγαλύτερα παιδιά ΤΑ και τα παιδιά με ΔΑΦ συμμετείχαν επιπλέον και σε ένα χρονομετρικό πείραμα ανάγνωσης ατομικού ρυθμού (self-paced reading). Από το πείραμα κατανόησης προέκυψε ότι τα παιδιά ηλικίας 4-6 κάνουν λάθη αντίστροφης ερμηνείας θεματικών ρόλων, ενώ τα παιδιά με ΔΑΦ ερμηνεύουν τα αυτοπαθητικά ρήματα είτε ως παθητικά είτε με αντιστροφή θεματικών ρόλων. Επιπρόσθετα, ως προς το πείραμα ανάγνωσης ατομικού ρυθμού, στα παιδιά με αυτισμό τα παθητικοποιημένα ρήματα προκαλούν μεγαλύτερη δυσκολία συγκριτικά με τα αυτοπαθή. Τέλος, παρατηρούνται διαφορές ανάμεσα στις ομάδες του πειράματος, καθώς τα παιδιά με ΔΑΦ έχουν μεγαλύτερο χρόνο αντίδρασης κατά την ανάγνωση σε σχέση με τα παιδιά ΤΑ. Τα ευρήματα θα συζητηθούν αναφορικά με τις επιπτώσεις των ΔΑΦ στο γλωσσικό σύστημα των παιδιών και στις ικανότητες συντακτικής κατανόησης και επεξεργασίας.

Χρηματοδότηση: Ευρωπαϊκή Ένωση στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος Horizon 2020

Άδηλη μάθηση σε παιδιά και εφήβους με και χωρίς Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος

Α. Ζήβα & Ε. Ζιώρη

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η άδηλη μάθηση έχει αποδειχθεί ότι συμβάλλει καθοριστικά στην απόκτηση κοινωνικών, γλωσσικών και κινητικών δεξιοτήτων. Στην παρούσα έρευνα εξετάζουμε την ικανότητα άδηλης μάθησης σε παιδιά και εφήβους με Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ), τα οποία στην πλειοψηφία τους παρουσιάζουν ελλείμματα σε δεξιότητες που συνδέονται με αυτό το είδος μάθησης, σε μια προσπάθεια να προσθέσουμε χρήσιμες πληροφορίες σχετικά με την άδηλη ή/και έκδηλη επεξεργασία πληροφοριών στα άτομα αυτά. Για τον σκοπό αυτό, μια ομάδα ατόμων με ΔΑΦ μέτριας και υψηλής λειτουργικότητας (n=16) και μια ομάδα ατόμων τυπικής ανάπτυξης (n=14) ολοκλήρωσαν ένα πειραματικό έργο άδηλης μάθησης (το έργο Μάθησης Τεχνητής Γραμματικής) και η επίδοσή τους αξιολογήθηκε με υποκειμενικές μετρήσεις μεταγνώσης, για να διαπιστωθεί εάν απέκτησαν ή όχι άδηλη γνώση. Από τις αναλύσεις των δεδομένων προέκυψε ότι και οι δύο ομάδες επέδειξαν γνώση για την οποία είχαν χαμηλό αίσθημα βεβαιότητας, καθώς και ακρίβεια γνώσης που δεν σχετιζόταν με την βεβαιότητα, δηλαδή απέκτησαν άδηλη γνώση, σύμφωνα και με τις δύο υποκειμενικές μετρήσεις που χρησιμοποιήθηκαν. Ωστόσο, η ομάδα ελέγχου είχε σημαντικά καλύτερη επίδοση στο έργο και υψηλότερα ποσοστά άδηλης γνώσης συγκριτικά με την πειραματική ομάδα. Επιπλέον, διερευνήθηκε η σχέση μεταξύ της επίδοσης των ατόμων με ΔΑΦ στο έργο άδηλης μάθησης και του επιπέδου λειτουργικότητας που εμφάνιζαν, το οποίο προσδιορίστηκε με τη χορήγηση της Κλίμακας Αξιολόγησης Παιδικού Αυτισμού (Childhood Autism Rating Scale – C.A.R.S) για την αξιολόγηση της βαρύτητας των συμπτωμάτων της διαταραχής και της Συντομευμένης Κλίμακας Nonμοσύνης του Wechsler (WASI-EK) για την αξιολόγηση της γενικής νοημοσύνης. Τα αποτελέσματα έδειξαν μέτρια συσχέτιση της ικανότητας άδηλης μάθησης με το νοητικό δυναμικό, αλλά καμία συνάφεια μεταξύ άδηλης μάθησης και βαρύτητας των συμπτωμάτων των ΔΑΦ. Τα παραπάνω ευρήματα αναμένεται να συμβάλλουν στην πληρέστερη κατανόηση των μηχανισμών μάθησης σε τυπικούς και μη τυπικούς πληθυσμούς.

Τα ψηφιακά παιχνίδια ως μέσον αντιμετώπισης κοινωνικών και συναισθηματικών ελλειμμάτων παιδιών με ΔΑΦ: Ερευνητική μελέτη μετα-ανάλυσης

Μ. Δουλγεράκη, Χ. Παρπούλα & Σ. Σαμαρτζή

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Εισαγωγή: Τα ελλείμματα στην κοινωνική και συναισθηματική συμπεριφορά αποτελούν κύριο χαρακτηριστικό των παιδιών με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ), γεγονός που αναδεικνύει την ανάγκη για αποτελεσματικές και αξιόπιστες παρεμβάσεις ενδυνάμωσης.

Τις τελευταίες δύο δεκαετίες παρατηρείται ένα αναδυόμενο πεδίο μελετών, το οποίο αποτελεί τη διεπιστημονική ενσωμάτωση των γνωστικών και συμπεριφορικών θεραπειών με νέες τεχνολογίες. Σκοπός: Η παρούσα μετα-ανάλυση μελετά το ρόλο των παρεμβάσεων με τη χρήση ψηφιακών παιχνιδιών στη βελτίωση της κοινωνικής και συναισθηματικής συμπεριφοράς παιδιών με ΔΑΦ, ηλικίας 4 έως 13 ετών. Πληθυσμός μελέτης και μεθοδολογία: Στο πλαίσιο αυτό, διενεργήθηκε αναζήτηση στις ηλεκτρονικές βάσεις SCOPUS, Google Scholar, Heal - Link, SCImago, με λέξεις – κλειδιά μεταξύ άλλων: «ψηφιακά παιχνίδια και ΔΑΦ», «ΔΑΦ και ψηφιακές κοινωνικές/ συναισθηματικές παρεμβάσεις». Ως κριτήρια συμπερίληψης τέθηκαν η ηλικία των συμμετεχόντων, η ύπαρξη επίσημης διάγνωσης και ομάδας ελέγχου, η χρήση ψηφιακού παιχνιδιού για την ενίσχυση της κοινωνικής ή συναισθηματικής συμπεριφοράς, έγκυρα στατιστικά αποτελέσματα και δημοσίευση σε αξιόπιστο επιστημονικό περιοδικό από το 2016 έως σήμερα. Η στατιστική ανάλυση πραγματοποιήθηκε με τη χρήση βιβλιοθηκών της γλώσσας R. Αποτελέσματα: Συμπεριλήφθηκαν 11 έρευνες με συνολικά 441 συμμετέχοντες. Για την εκτίμηση του συνολικού μεγέθους επίδρασης (0.584) εφαρμόστηκε μοντέλο τυχαίων επιδράσεων (SE=0.13, 95% CI [0.34, 0.83], $z = 4.63$, $p < .0001$). Από τον έλεγχο της ετερογένειας βρέθηκε πως δεν υπάρχει στατιστικώς σημαντική ετερογένεια μεταξύ των μελετών ($I^2 = 27.35\%$, $Q(10) = 17.03$, $p=0.07$). Επίσης, με τη βοήθεια θηκογραμμάτων, παρατηρήθηκε μεγαλύτερη μεταβλητότητα και θετική ασυμμετρία στις τιμές των παρατηρούμενων μεγεθών επίδρασης στις έρευνες που στόχευαν στη συναισθηματική συμπεριφορά από ό,τι στην κοινωνική. Συμπεράσματα: Η μετα-ανάλυση έδειξε ότι υπάρχει μέτριο μέγεθος επίδρασης των ψηφιακών παρεμβάσεων στην κοινωνική ή τη συναισθηματική συμπεριφορά παιδιών με αυτισμό. Συμπερασματικά, τα ψηφιακά παιχνίδια φαίνεται να αποτελούν ένα υποσχόμενο πεδίο εφαρμογής για το συγκεκριμένο πληθυσμό, με τις μελέτες για την κοινωνική συμπεριφορά να παρουσιάζουν περισσότερο συνεκτικά αποτελέσματα.

Η δυνατότητα πρόσληψης του μεταφορικού λόγου από παιδιά με Υψηλής Λειτουργικότητας Αυτισμό

Γ. Κριτωτάκης¹ & Ε. Μορφίδη²

¹Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, ²Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Έχει διαπιστωθεί ότι παιδιά και έφηβοι με Διαταραχή του Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) εμφανίζουν ελλείμματα στο πραγματολογικό επίπεδο της γλώσσας και μέρος των εκπτώσεων αυτών συνιστά και η δυσκολία ερμηνευτικής προσπέλασης του μεταφορικού λόγου, κυρίως στη συμβατική του διάσταση (συμβατικές μεταφορές, ιδιωτισμοί και παροιμίες). Εντούτοις, υφίσταται έλλειψη ομοφωνίας αναφορικά με την καθολικότητα της αδυναμίας κατανόησης της μη κυριολεκτικής γλώσσας στη ΔΑΦ, καθώς και με τους παράγοντες που συνδέονται με τις δυσκολίες αυτές. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει την ικανότητα κατανόησης του μεταφορικού λόγου, παράλληλα με τις πυρηνικές γλωσσικές δεξιότητες (σημασιολογία και μορφολογία – σύνταξη) σε μαθητές με Διαταραχή του Αυτιστικού Φάσματος Υψηλής Λειτουργικότητας (ΔΑΦΥΛ) στο τέλος του Δημοτικού (9-12 ετών). Οι συμμετέχοντες με ΔΑΦΥΛ συγκρίθηκαν με μαθητές τυπικής ανάπτυξης (ΤΑ), αφού προηγουμένως οι δύο ομάδες είχαν εξισωθεί κατά ζεύγη ως προς τη χρονολογική ηλικία, το φύλο, τη μη λεκτική ικανότητα και τη σημασιολογία (προσληπτικό λεξιλόγιο). Τα δεδομένα έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες με ΔΑΦΥΛ διέφεραν με στατιστικά σημαντικό τρόπο στον μεταφορικό λόγο, επιδεικνύοντας χαμηλότερη επίδοση συγκριτικά με την ομάδα ΤΑ, ενώ δεν διαπιστώθηκαν ποσοτικές διαφορές στη μορφολογία – σύνταξη. Αντίθετα, τα ευρήματα της ποιοτικής ανάλυσης προέβλεπαν την ετερογένεια και ανομοιογένεια ως προς τις πραγματολογικές δυνατότητες στην περιοχή του μεταφορικού λόγου, αλλά και ως προς τη μορφοσυντακτική ικανότητα για την ομάδα με ΔΑΦΥΛ. Τα συμπεράσματα της παρούσας μελέτης δύναται να αξιοποιηθούν τόσο στην έρευνα, όσο και στη διαμόρφωση και εφαρμογή εκπαιδευτικών προγραμμάτων παρέμβασης, που στοχεύουν στην καλλιέργεια επικοινωνιακών και κοινωνικών δεξιοτήτων σε παιδιά με ΔΑΦΥΛ.

Χρηματοδότηση: Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 45 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α1)

Γλωσσομάθεια και μνημονικές λειτουργίες

Προεδρείο: Ε. Μασούρα

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η επίδραση του επιπέδου της γλωσσομάθειας στην προκλητή λήθη με ανάσωση:

Μια διερεύνηση με αγγλομαθείς ενήλικες στην Ελλάδα

Β. Καραγιώργου¹, Ε. Μασούρα² & Γ. Κιοσέογλου²

¹Υπουργείο Παιδείας & Θρησκευμάτων, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η Προκλητή Λήθη με Ανάσωση, αποτελεί μνημονικό φαινόμενο κατά το οποίο η ανάκτηση υποσυνόλου πληροφοριών προκαλεί λήθη άλλων πληροφοριών, συναφών με τις πρώτες. Τα ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι η ΠΛΜΑ επηρεάζεται σημαντικά από τη γνώση μιας γλώσσας. Συγκεκριμένα, παρατηρούνται χαμηλότερα επίπεδα ΠΛΜΑ στη δεύτερη (ξένη) γλώσσα. Μια ερμηνεία της παρατήρησης είναι πως αποτελεί απότοκο ενεργοποίησης ανασταλτικών μηχανισμών κατά την εξάσκηση των προς-απομνημόνευση πληροφοριών, ενώ άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν πως η εμφάνισή της οφείλεται σε μηχανισμούς που σπηρίζονται στην ενδυνάμωση πληροφοριών, όπως ο ανταγωνισμός ή ο αποκλεισμός πρόσβασης στις πληροφορίες αυτές (μηχανισμοί που ενεργοποιούνται κατά τη διάρκεια της

ανάσυρσης). Στοχεύοντας να διερευνηθεί αν το φαινόμενο επηρεάζεται από το επίπεδο γνώσης της ξένης γλώσσας ζητήσαμε από 60 αρχάριους χρήστες της αγγλικής ως ξένης γλώσσας και από 60 έμπειρους χρήστες της, να ανακαλέσουν λίστες λέξεων στις δύο γλώσσες ακολουθώντας την τυπική διαδικασία μελέτης του φαινομένου της ΠΛΜΑ. Δηλαδή να ανακαλέσουν τις λέξεις με/και χωρίς προηγούμενη εξάσκηση. Επιπλέον, εναλλάσσαμε τη γλώσσα (ελληνικά – αγγλικά) που τους ζητούσαμε να χρησιμοποιήσουν κατά τη διάρκεια της εξάσκησης και της ανάσυρσης των λέξεων, για να αντιπαραβάλουμε τις δυο συνθήκες ώστε να εντοπίσουμε πότε η ΠΛΜΑ είναι πιο έντονη. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι έμπειροι αγγλομαθείς κατάφεραν να ανακαλέσουν τις πληροφορίες εξίσου καλά με τους αρχάριους χρήστες, και δεν παρατηρήθηκαν διαφορές στα επίπεδα της ΠΛΜΑ ανάμεσα στις δύο ομάδες. Παρόλα αυτά, οι αρχάριοι, αλλά όχι οι έμπειροι, εμφάνιζαν πιο έντονη Προκλητή Λήθη στη μητρική γλώσσα. Ωστόσο, ανάλογα με την εναλλαγή γλωσσών στην εξάσκηση και στην ανάκληση, φάνηκε ότι η ΠΛΜΑ εμφανίστηκε σε στατιστικά σημαντικά υψηλότερα επίπεδα όταν η εξάσκηση γινόταν στην ξένη γλώσσα. Ερμηνεύσαμε τα αποτελέσματά μας ως ένδειξη πως η ΠΛΜΑ οφείλεται σε ανασταλτικούς μηχανισμούς.

Η σχέση των επιτελικών λειτουργιών και της εργαζόμενης μνήμης με την ποιότητα των γραπτών κειμένων μαθητών των δύο τελευταίων τάξεων του Δημοτικού σχολείου

A. Κρετσόβαλη & A. Αϊδίνης

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η παραγωγή γραπτών κειμένων είναι μια σύνθετη και απαιτητική διαδικασία που προϋποθέτει την ενεργοποίηση διαφορετικών γνωστικών διεργασιών του συντάκτη του κειμένου. Στη βιβλιογραφία εμφανίζεται να υπάρχει σημαντική σχέση ανάμεσα στην ικανότητα παραγωγής γραπτών κειμένων, την εργαζόμενη μνήμη και τις επιτελικές λειτουργίες χωρίς όμως η σχέση αυτή να έχει ερευνηθεί πλήρως. Η παρούσα εργασία αποσκοπεί στη διερεύνηση της σχέσης της εργαζόμενης μνήμης και των υποσυστημάτων της (φωνολογικό κύκλωμα, οπτικο-χωρική αποτύπωση, κεντρικό σύστημα ελέγχου, διαχειριστής επεισοδίων) και των τριών βασικών επιτελικών λειτουργιών (αναστολή, εναλλαγή, ανανέωση εργαζόμενης μνήμης) με την ποιότητα των παραγόμενων γραπτών κειμένων. Εκατόν σαράντα μαθητές Ε' και Στ' Δημοτικού συμμετείχαν στην έρευνα. Στα παιδιά χορηγήθηκαν πέντε έργα για τη μέτρηση των επιτελικών λειτουργιών και οκτώ έργα για τη μέτρηση των τεσσάρων υποσυστημάτων της εργαζόμενης μνήμης από τη συστοιχία μέτρησης της εργαζόμενης μνήμης –Working Memory Test Battery for Children– των Pickering & Gathercole (2001). Επιπλέον, οι μαθητές κλήθηκαν να γράψουν δύο κείμενα, ένα αφηγηματικό (ιστορία) και ένα μη αφηγηματικό (άρθρο). Τα κείμενά τους αξιολογήθηκαν στη βάση έξι αξόνων: Περιεχόμενο, Δομή, Σύνταξη, Λεξιλόγιο, Ορθογραφία και Έκταση, μέσω των οποίων υπολογίστηκε η συνολική ποιότητά τους. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν στατιστικά σημαντικές σχέσεις ανάμεσα στις επιτελικές λειτουργίες και τα υποσυστήματα της εργαζόμενης μνήμης με την ποιότητα των παραγόμενων κειμένων και των δύο κειμενικών ειδών των μαθητών. Επιπλέον, η λειτουργία της εναλλαγής, της ανανέωσης της εργαζόμενης μνήμης καθώς και τα υποσυστήματα της εργαζόμενης μνήμης εξηγούσαν σημαντικό μέρος της διακύμανσης της ποιότητας των γραπτών κειμένων των μαθητών. Τα ευρήματα αναδεικνύουν τον κρίσιμο ρόλο συγκεκριμένων γνωστικών διεργασιών των παιδιών στην παραγωγή ποιοτικών γραπτών κειμένων τους και συζητούνται στη βάση βασικών μοντέλων για την ανάπτυξη της ικανότητας παραγωγής γραπτών κειμένων.

Χρηματοδότηση: Το έργο συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», στο πλαίσιο της Πράξης «Ενίσχυση του ανθρώπινου ερευνητικού δυναμικού μέσω της υλοποίησης διδακτορικής έρευνας – 2ος Κύκλος» (MIS-5000432), που υλοποιεί το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ)

Διερεύνηση του ρόλου της εργαζόμενης μνήμης στην κατανόηση ΑΠ-Υποκειμένου και ΑΠ-Αντικειμένου σε παιδιά τριών ηλικιακών ομάδων

Γ. Καραβασίλης & Κ. Διακογιώργη

Πανεπιστήμιο Πατρών

Έρευνες σχετικά με την επεξεργασία Αναφορικών Προτάσεων (ΑΠ) δείχνουν ότι τα παιδιά κατανοούν σε χαμηλότερο βαθμό τις ΑΠ-Αντικειμένου (π.χ., «Δείξε μου τον ελέφαντα που κυνηγά η καμήλα») σε σύγκριση με τις ΑΠ-Υποκειμένου (π.χ., «Δείξε μου τον ελέφαντα που κυνηγά την καμήλα»). Έως τώρα ελάχιστα είναι τα ερευνητικά δεδομένα στα Ελληνικά. Επιπλέον, έρευνες σε παιδιά δείχνουν ότι οι επιδόσεις τους σε δοκιμασίες εργαζόμενης μνήμης (EM) προβλέπουν τις επιδόσεις τους στην κατανόηση των ΑΠ-Αντικειμένου. Αναφορικά με αυτό το θέμα δεν υπάρχουν δεδομένα από την ελληνική γλώσσα. Ταυτόχρονα, είναι διεθνώς ελάχιστα τα αναπτυξιακά δεδομένα σχετικά με τα δύο αυτά θέματα. Πρώτος στόχος της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει την πιθανή δυσκολία στην κατανόηση των ΑΠ-Αντικειμένου σε σύγκριση με τις ΑΠ-Υποκειμένου, στην ελληνική γλώσσα, σε τρεις ηλικιακές ομάδες παιδιών ΤΑ (Γ', Δ', Ε' Δημοτικού). Δεύτερος στόχος, να εξετάσει διαφορετικά συστατικά της EM που πιθανόν προβλέπουν την κατανόηση των ΑΠ-Αντικειμένου ή ΑΠ-Υποκειμένου στις τρεις αυτές ηλικιακές ομάδες. Τα παιδιά καλούνται με ένα έργο αυτορρυθμιζόμενης ανάγνωσης, το οποίο περιλαμβάνει 25 ΑΠ-Υποκειμένου, 25 ΑΠ-Αντικειμένου και 50 προτάσεις – διασπαστές προσοχής, να βρουν τον δράστη της ΑΠ (π.χ., «Ο κύριος που βοήθησε ο πατέρας μου κρατούσε ένα κουτί με εργαλεία.» / Ποιος βοήθησε; Α) Ο πατέρας μου, Β) Ο κύριος). Με μία συστοιχία δοκιμασιών αξιολογούνται τρία συστατικά της EM: η βραχύχρονη μνήμη, η λεκτική εργαζόμενη μνήμη, και η μακρόχρονη εργαζόμενη μνήμη. Τα πρώτα αποτελέσματα δείχνουν να είναι συμβατά με τα ευρήματα των προηγούμενων ερευνών: και

οι τρεις ηλικιακές ομάδες παρουσιάζουν χαμηλότερες επιδόσεις στην κατανόηση των ΑΠ-Αντικειμένου. Από τις συγκρίσεις ανάμεσα στις τρεις ηλικιακές ομάδες προκύπτουν ορισμένες σημαντικές αναπτυξιακές ενδείξεις σχετικά με την κατανόηση των ΑΠ. Αναφορικά με τον ρόλο της ΕΜ, τα μέχρι στιγμής αποτελέσματα των αναλύσεων παλινδρομικής δείχνουν διαφορές σε σχέση με το ποια συστατικά της ΕΜ προβλέπουν την κατανόηση των ΑΠ-Αντικειμένου σε κάθε ηλικιακή ομάδα.

Χρηματοδότηση: «3η Προκήρυξη Υποτροφιών ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για Υποψήφιους/ες Διδάκτορες» (Α.Π. 28317/24.09.2020) - Φορέας Υποδοχής: Πανεπιστήμιο Πατρών

Ο ρόλος της εργαζόμενης μνήμης και του μορφωτικού επιπέδου στη μορφοσυντακτική παραγωγή ρηματικών τύπων

Ε. Μασούρα¹, Ι. Δόση², Β. Φυνδάνης³ & Ε. Χατζηαδάμου¹

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, ³Τεχνολογικό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Πρόσφατες μελέτες δείχνουν ότι η λεκτική εργαζόμενη μνήμη παίζει σημαντικό ρόλο στην παραγωγή μορφοσυντακτικών κατηγοριών, όπως η ρηματική Όψη και ο Χρόνος. Ωστόσο, δεν έχει διερευνηθεί ακόμα αν στη μορφοσυντακτική παραγωγή συμβάλλουν και άλλα υποσυστήματα της εργαζόμενης μνήμης, όπως η λεκτική βραχύχρονη μνήμη, η οπτικοχωρική βραχύχρονη μνήμη και η οπτικοχωρική εργαζόμενη μνήμη, ή το μορφωτικό επίπεδο. Δεν είναι σαφές δηλαδή αν τη μεγαλύτερη συμβολή στη μορφοσυντακτική παραγωγή την έχει η επεξεργασία ή η συγκράτηση πληροφοριών, ούτε είναι σαφές αν στη μορφοσυντακτική παραγωγή εμπλέκονται μόνο τα λεκτικά υποσυστήματα της εργαζόμενης μνήμης. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση της ακριβούς σχέσης μεταξύ μορφοσυντακτικής παραγωγής και εργαζόμενης μνήμης και μεταξύ μορφοσυντακτικής παραγωγής και μορφωτικού επιπέδου. Συγκεκριμένα, εξετάσαμε τον ρόλο της λεκτικής εργαζόμενης μνήμης, της οπτικοχωρικής βραχύχρονος μνήμης, της λεκτικής εργαζόμενης μνήμης, της οπτικοχωρικής βραχύχρονος μνήμης και του μορφωτικού επιπέδου στη μορφοσυντακτική παραγωγή που σχετίζεται με το ρήμα. Στην έρευνα συμμετείχαν 80 τυπικοί ενήλικες μεγαλύτερης ηλικίας (Μ.Ο. ηλικίας = 60.1 χρόνια, Τ.Α. = 4.19 χρόνια) και εξετάστηκε η ικανότητά τους να παράγουν προφορικά τρεις μορφοσυντακτικές κατηγορίες: Όψη, Χρόνο και Συμφωνία (υποκείμενου-ρήματος). Μια σειρά απλών παλινδρομήσεων έδειξε ότι η λεκτική εργαζόμενη μνήμη προβλέπει στατιστικά σημαντικά την επίδοση στην παραγωγή της Όψης και του Χρόνου, αλλά κανένα από αυτά τα υποσυστήματα της εργαζόμενης μνήμης δεν προβλέπει την επίδοση στη Συμφωνία. Επίσης, η οπτικοχωρική βραχύχρονη μνήμη δεν πρόβλεψε την επίδοση σε καμία από τις τρεις μορφοσυντακτικές κατηγορίες. Επιπλέον, το μορφωτικό επίπεδο πρόβλεψε σημαντικά την επίδοση στην παραγωγή της Όψης, αλλά όχι του Χρόνου και της Συμφωνίας. Τα παρόντα δεδομένα δείχνουν ότι διαφορετικά υποσυστήματα της εργαζόμενης μνήμης εμπλέκονται σε διαφορετικές πτυχές της μορφοσυντακτικής παραγωγής που σχετίζεται με το ρήμα και καταδεικνύουν τον σημαντικό ρόλο του μορφωτικού επιπέδου στην παραγωγή της Όψης, η οποία αποτελεί και την πιο απαιτητική μορφοσυντακτική κατηγορία.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 46 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α4)

Θεωρίες συνωμοσίας έναντι επιστημονικού λόγου

Προεδρείο: Α. Σιδηροπούλου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Είναι όλοι οι επιστήμονες εξίσου αξιόπιστοι; Η εμπιστοσύνη στον ειδικό καθ' όλη την διάρκεια της ενήλικης ζωής

Τ. Γεωργιάδου & Δ. Πνευματικός

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Η πανδημία της Covid-19 ανέδειξε ακόμα πιο έντονα τις επιπτώσεις της παραπληροφόρησης και την σημασία της αξιόπιστης ενημέρωσης για θέματα υγείας. Η διάδοση ψευδοεπιστημονικών απόψεων για θέματα υγείας, είτε εξαιτίας ελλιπούς κατανόησης είτε λόγω σκόπιμης διαστρέβλωσης, μπορεί να αποβεί μοιραία για όσους/όσες αποδεχτούν τις απόψεις αυτές. Μέσα στο πλαίσιο αυτό, η εμπιστοσύνη στους/στις ειδικούς θα μπορούσε να διασφαλίζει την αξιοπιστία των πληροφοριών που θα αποδεχτεί κανείς. Τι γίνεται όμως στις περιπτώσεις που κάποιοι ειδικοί διαφωνούν δημόσια με την επικρατούσα επιστημονική άποψη ή υποστηρίζουν ψευδοεπιστημονικές απόψεις; Η παρούσα μελέτη έχει στόχο να διερευνήσει τις κρίσεις για την αξιοπιστία των επιστημόνων και των πληροφοριών που αυτοί/αυτές δίνουν για θέματα υγείας, από αναπτυξιακή σκοπιά. Με έναν 2 (ειδικός: επιστήμονας ή δημοσιογράφος) x 2 (περιεχόμενο της πληροφορίας: επιστημονική ή ψευδοεπιστημονική) ερευνητικό σχεδιασμό, 754 ενήλικες, χωρισμένοι σε τρεις ηλικιακές ομάδες (25χρονοι, 45χρονοι και 65χρονοι) έκριναν την αξιοπιστία του πληροφορητή και της πληροφορίας που αυτός δίνει. Τα αποτελέσματα υποδεικνύουν υψηλό επίπεδο εμπιστοσύνης τόσο στην επιστημονική γνώση, όσο και στους επιστήμονες, ως πληροφορητές. Παρόλα αυτά, φαίνεται ότι οι επιστήμονες συνεχίζουν και αξιολογούνται ως περισσότερο αξιόπιστοι σε σύγκριση με τους δημοσιογράφους, ακόμα και όταν μοιράζονται ψευδοεπιστημονικές απόψεις. Από αναπτυξιακή οπτική, παρατηρήθηκε αυξητική τάση κατά την ενήλικη ζωή, σε ότι αφορά στην εμπιστοσύνη στους επιστήμονες και στις πληροφορίες που αυτοί δίνουν. Συγκεκριμένα, φαίνεται πως οι νεαροί ενήλικες, παρόλο που θεωρούν αξιόπιστους τους επιστήμονες και τις πληροφορίες που αυτοί δίνουν, είναι πιο επιφυλακτικοί

ως προς τις κρίσεις τους σε σύγκριση με τις μεγαλύτερες ηλικιακά ομάδες που δηλώνουν μεγαλύτερο βαθμό εμπιστοσύνης στους επιστήμονες, ανεξαρτήτως των πληροφοριών που αυτοί δίνουν. Οι αναλύσεις παλινδρόμησης έδειξαν ότι η ειδημοσύνη (εάν δηλαδή ο πληροφοροπότης είναι επιστήμονας), το περιεχόμενο της πληροφορίας και η ηλικία προβλέπουν σε ποσοστό μεγαλύτερο του 50% την αξιοπιστία του πληροφοροπότη. Τα ευρήματα συζητούνται ως προς τις αναπτυξιακές τους προεκτάσεις.

Εκπαιδευμένοι στις συνωμοσίες; Πρόβλεψη πεποιθήσεων σε θεωρίες συνωμοσίας, ορθολογικότητας/ αντικειμενικότητας και αντιλήψεων εκπαιδευτικών για τις συνωμοσιολογικές πεποιθήσεις των μαθητών τους σε 3 χώρες

Θ. Γκινόπουλος¹, S. Delouvee² & M. Pantazi³

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²Rennes University, ³University Libre de Brussels

Ελάχιστες μελέτες έχουν διερευνήσει την επιβεβαίωση θεωριών συνωμοσίας σε δείγμα εκπαιδευτικών. Με την έρευνα αυτή, ο στόχος μας είναι να συγκρίνουμε την επιβεβαίωση των θεωριών συνωμοσίας σε εκπαιδευτικούς, καθώς επίσης και τις πεποιθήσεις αυτών των εκπαιδευτικών σχετικά με το τι πιστεύουν και οι μαθητές τους. 1118 φοιτητές εκπαιδευτικών τμημάτων σε προγράμματα για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση σε Αγγλία, Ελλάδα και Γαλλία συμμετείχαν στην έρευνα. Μετρήσαμε τις γενικές και συγκεκριμένες πεποιθήσεις σε θεωρίες συνωμοσίας των εκπαιδευτικών, την ορθολογικότητα/ αντικειμενικότητα, τις πεποιθήσεις για μη-συνωμοσιολογικές εξηγήσεις γεγονότων και τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τις αντίστοιχες πεποιθήσεις συνωμοσίας των μαθητών τους. Εξετάστηκαν διαφορές ως προς τις προαναφερθείσες μεταβλητές ανά γνωστικό αντικείμενο και ανά χώρα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι πεποιθήσεις σε γενικές θεωρίες συνωμοσίας, η ορθολογικότητα/αντικειμενικότητα και οι μη-συνωμοσιολογικές εξηγήσεις προέβλεψαν τις πεποιθήσεις σε συγκεκριμένες θεωρίες συνωμοσίας, καθώς και τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τις αντίστοιχες πεποιθήσεις σε γενικές θεωρίες συνωμοσίας των μαθητών τους. Η συζήτηση επικεντρώνεται στον ρόλο των πεποιθήσεων των εκπαιδευτικών σε θεωρίες συνωμοσίας στην χάραξη στρατηγικών κριτικής σκέψης και διδασκαλίας για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Ποιοι πιστεύουν σε θεωρίες συνωμοσίας για την COVID-19; Χαρακτηριστικά που συνθέτουν το προφίλ των επιρρεπών στη συνωμοσιολογία πολιτών

Μ. Λιναρδάτου, Μ. Χαραλαμπίδου, Α. Σιδηροπούλου, Μ. Ντάβου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η πανδημία του ιού COVID-19 επανέφερε στο προσκήνιο το ζήτημα καταφυγής σε θεωρίες συνωμοσίας μιας ικανής μερίδας πολιτών. Οι θεωρίες συνωμοσίας επικρατούν σε περιόδους κοινωνικών κρίσεων, καθώς αισθήματα άγχους και ανασφάλειας κατακλύζουν τις ζωές των ανθρώπων. Οι έρευνες δείχνουν ότι η πίστη σε θεωρίες συνωμοσίας σχετίζεται με παράγοντες όπως το μορφωτικό επίπεδο, το φύλο, η πολιτική τοποθέτηση, η αίσθηση πολιτικής επάρκειας και η χρήση των μέσων ενημέρωσης, αλλά επίσης ότι τα αυξημένα επίπεδα άγχους εντείνουν ένα συνωμοσιολογικό τρόπο σκέψης, δηλαδή την παλινδρόμηση των νοητικών διεργασιών σε πρωιμότερα επίπεδα νοητικής ανάπτυξης που βασίζονται σε πρωτόγονους ιδεασμούς και μαγική σκέψη, όπου η πλοκή και η συνωμοσία αποτελούν θεμελιώδη στοιχεία του ερμηνευτικού μοντέλου που υιοθετείται. Στην έρευνα διερευνήθηκε το προφίλ ατόμων που πιστεύουν σε θεωρίες συνωμοσίας σχετικές με την COVID-19, με τη χρήση Πολλαπλής Ανάλυσης Αντιστοιχιών και σειράς άλλων στατιστικών μετρήσεων. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν με ερωτηματολόγιο το οποίο διανεμήθηκε ηλεκτρονικά σε 515 συμμετέχοντες, 196 άνδρες και 319 γυναίκες, ηλικίας από 18 έως 75 ετών. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν δύο ομάδες με διαφορετική τυπολογία / προφίλ. Η ομάδα των πολιτών που πιστεύουν σε θεωρίες συνωμοσίας για την COVID-19 έχουν αυξημένα επίπεδα άγχους, τείνουν προς ένα συνωμοσιολογικό τρόπο σκέψης, αυτοτοποθετούνται πολιτικά στα «άκρα» ή δεν τους απασχολεί καθόλου η πολιτική, έχουν χαμηλή αίσθηση πολιτικής επάρκειας, δυσπιστία προς τις Αρχές και τις παραδοσιακές πηγές πληροφόρησης, εμπιστεύονται περισσότερο για την ενημέρωσή τους τα μικρά ή τοπικά κανάλια, τις ιστοσελίδες και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, από τα παραδοσιακά ΜΜΕ (τηλεόραση και εφημερίδες) και έχουν χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο. Τα αποτελέσματα της έρευνας μπορούν να χρησιμεύσουν για τη δημιουργία προγραμμάτων «ανοσοποίησης» των πολιτών ενάντια στην παραπληροφόρηση και τη συνωμοσιολογία, τα οποία θα λαμβάνουν υπόψη τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που συνθέτουν το προφίλ εκείνων των πολιτών που είναι επιρρεπείς.

Έλεγχος και Σύγκρουση: Μια ποιοτική μελέτη των θεωριών συνωμοσίας στην Ελλάδα ως κοινωνικών αναπαραστάσεων

Α. Δημάκης & Ξ. Χρυσόχοου

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η ποιοτική αυτή μελέτη στοχεύει στην εξέταση των θεωριών συνωμοσίας (ΘΣ) που διακινούνταν στο διαδίκτυο στην Ελλάδα σε μια περίοδο κρίσης (2010-2020). Η μελέτη βασίζεται σε μια προσέγγιση βάσει των κοινωνικών αναπαραστάσεων. Πιο συγκεκριμένα επικεντρώνεται στις κοινωνικές αναπαραστάσεις της κοινωνικής τάξης. Εξετάσαμε α) το περιεχόμενο των ΘΣ, β) την κατασκευή διωμαδικών συγκρούσεων και διχοτομήσεων που εγγράφονται σε κάθε ΘΣ και γ) ιδεολογικές τοποθετήσεις που μπορεί να εκφράζονται

μέσω των ΘΣ. Διενεργήθηκε μια λεξικομετρική ανάλυση με τη χρήση του Iramuteg σε ένα σώμα κειμένων αποτελούμενο από 140 διαφορετικά άρθρα που αντλήθηκαν στο διαδίκτυο. Τα αποτελέσματα αποκάλυψαν τέσσερις τάξεις διακριτών ΘΣ, οι οποίες ονομάστηκαν Συνωμοσίες Οικονομικής και Πολιτικής Εξουσίας ενάντια στον ελληνικό λαό, Παγκόσμιες Γεωπολιτικές Συνωμοσίες και οι επιπτώσεις τους στο ελληνικό έθνος, Άρνηση ή Αμφισβήτηση της Περιβαλλοντικής Κρίσης και Συνωμοσίες ενάντια στην Ανθρωπότητα και τα ατομικά δικαιώματα. Οι πρώτες δύο τάξεις καλύπτουν τις διομαδικές συγκρούσεις που αναφέρονται στην οικονομική, πολιτική και παγκόσμια εξουσία, ενώ οι δύο τελευταίες αναφέρονται σε συνωμοσίες που στοχεύουν την ανθρωπότητα και τα ατομικά δικαιώματα. Οι δύο πρώτες τάξεις, σχετικές με συνωμοσίες που περιγράφουν διακριτές συγκρούσεις, προτείνεται ότι κατασκευάζουν μια κοινωνικο-δομική και κοινωνικο-πολιτισμική αναπαράσταση της κοινωνικής τάξης, ενώ εκφράζουν δεξιόστροφες λαϊκίστικες ή αριστερόστροφες πατριωτικές ιδεολογίες. Οι δύο τελευταίες τάξεις, αναφερόμενες σε συνωμοσίες που βασίζονται στον έλεγχο των μαζών, προτείνεται ότι κατασκευάζουν μια βιοπολιτική και ηθική αναπαράσταση της κοινωνικής τάξης, όπου τα ατομικά δικαιώματα απειλούνται και εκφράζουν μια ριζοσπαστική δεξιόστροφη ιδεολογία δυσπιστίας στην αυθεντία. Τα αποτελέσματα αυτά συζητιούνται υπό το πρίσμα της δυνατότητας για πολιτική κινητοποίηση και πολιτικοποίηση ενάντια σε αντιληπτές ελίτ σε καιρούς κοινωνικών εντάσεων.

Χρηματοδότηση: Πρόγραμμα 'Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Μόρφωσης και Δια Βίου Εκπαίδευσης – Υποστήριξη ερευνητών με έμφαση στους νέους ερευνητές – Β' Κύκλος', συγχρηματοδοτούμενο από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και την Ελληνική Πολιτεία.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 29 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β1)

Γλωσσική ανάπτυξη και γνωστικές δεξιότητες παιδιών από την προσχολική, σχολική και εφηβική ηλικία με διαφορετικά αναπτυξιακά προφίλ

Οργανώτρια / Πρόεδρος: **Α. Ράλλη**

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητήτρια: **Κ. Διακογιώργη**

Πανεπιστήμιο Πατρών

Το συμπόσιο αναφέρεται σε πτυχές της γλωσσικής ανάπτυξης και των γνωστικών δεξιοτήτων, σε παιδιά των οποίων η ηλικία εκτείνεται από την προσχολική μέχρι και την εφηβική ηλικία. Στις ερευνητικές μελέτες που παρουσιάζονται στις επιμέρους ανακοινώσεις συμπεριλαμβάνονται τόσο παιδιά τυπικής ανάπτυξης όσο και παιδιά μη τυπικής ανάπτυξης (παιδιά με Αναπτυξιακή Γλωσσική Διαταραχή (ΑΓΔ) και παιδιά με Ειδική Διαταραχή της Ανάγνωσης). Μελετάται, επίσης, η γλωσσική ανάπτυξη τόσο στο επίπεδο του προφορικού λόγου όσο και στο επίπεδο της παραγωγής γραπτού λόγου, αξιοποιώντας τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά δεδομένα. Η πρώτη ανακοίνωση (Τσαούση, Ράλλη, Ρούσσοσ και Αντωνίου) έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των δεξιοτήτων προφορικού λόγου και γραμματισμού παιδιών προσχολικής ηλικίας με διαφορετικά αναπτυξιακά προφίλ πριν από την είσοδό τους στο Δημοτικό σχολείο. Στη δεύτερη ανακοίνωση (Σαρτζετάκη και Ράλλη), μελετάται αναλυτικά η γλωσσική επεξεργασία κατά την κατάκτηση λεξιλογίου από παιδιά προσχολικής ηλικίας τυπικής ανάπτυξης. Στην τρίτη ανακοίνωση (Καλλιοντζή, Ράλλη, Ρούσσοσ και Παληκάρá), διερευνάται η σχέση μεταξύ των επιτελικών λειτουργιών και του προφορικού λόγου σε παιδιά με και χωρίς ΑΓΔ στην προσχολική ηλικία. Η τελευταία ανακοίνωση (Παπαδημητρίου, Ράλλη, Διακογιώργη και Ρούσσοσ) εστιάζει στη σχέση μεταξύ της λεκτικής κατανόησης, της εργαζόμενης μνήμης, και της ταχύτητας γραφής με την παραγωγή γραπτού λόγου σε εφήβους με διαφορετικά αναπτυξιακά προφίλ. Η συζήτηση θα επικεντρωθεί στην πολυπλοκότητα της γλωσσικής ανάπτυξης και επεξεργασίας, αλλά και των γνωστικών δεξιοτήτων τόσο στα παιδιά τυπικής ανάπτυξης όσο και στα παιδιά με γλωσσικές δυσκολίες. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται σε συγκεκριμένους τρόπους αξιοποίησης των δεδομένων για την πρόληψη, αξιολόγηση και παρέμβαση.

Οι δεξιότητες προφορικού λόγου και γραμματισμού παιδιών προσχολικής ηλικίας με διαφορετικά αναπτυξιακά προφίλ πριν από την είσοδό τους στο δημοτικό σχολείο

Δ. Τσαούση, Α. Ράλλη, Π. Ρούσσοσ & Φ. Αντωνίου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο προφορικός λόγος και οι δεξιότητες γραμματισμού αποτελούν σημαντικούς προβλεπτικούς δείκτες των μετέπειτα ακαδημαϊκών επιδόσεων και της σχολικής προσαρμογής των παιδιών στο Δημοτικό Σχολείο. Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να διερευνηθούν οι δεξιότητες προφορικού λόγου και γραμματισμού παιδιών 5-6 ετών τυπικής ανάπτυξης (Τ.Α.) και παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (Ε.Ε.Α.) πριν από την είσοδό τους στο Δημοτικό σχολείο. Στην έρευνα συμμετείχαν 280 παιδιά [200 Τ.Α. (118 αγόρια και 82 κορίτσια) και 80 Ε.Ε.Α. (55 αγόρια και 25 κορίτσια)], τα οποία αξιολογήθηκαν μέσα από μια συστοιχία σταθμισμένων εργαλείων, που είτε συμπληρώνονταν από τον εκπαιδευτικό τους [80 νηπιαγωγοί (40 γενικής αγωγής και 40 ειδικής αγωγής)], είτε χορηγούνταν ατομικά. Στον προφορικό λόγο, τα παιδιά Τ.Α. είχαν καλύτερες επιδόσεις στο εκφραστικό λεξιλόγιο, στην ακουστική κατανόηση, στη λεξιλογική γνώση, στην έκφραση λόγου, στην κατανόηση προφορικού λόγου, στη μορφολογική επίγνωση και στη χρήση γλώσσας, ενώ είχαν τις χαμηλότερες επιδόσεις στην αφήγηση και στην εξήγηση/ερμηνεία. Τα παιδιά με Ε.Ε.Α. είχαν καλύτερες επιδόσεις στην ακουστική κατανόηση, στο εκφραστικό λεξιλόγιο, στην κατανόηση προφορικού λόγου, στην έκφραση λόγου, στη λεξιλογική γνώση, ενώ παρουσίασαν χαμηλότερες επιδόσεις στην εξήγηση/ερμηνεία, στην χρήση γλώσσας, στην αφήγηση και στη μορφολογική επίγνωση.

ση. Στις δεξιότητες γραμματισμού, τα παιδιά Τ.Α. είχαν καλύτερες επιδόσεις στη γραφή, μετά στην ανάγνωση και τέλος στη φωνολογική επίγνωση. Τα παιδιά με Ε.Ε.Α. είχαν πολύ χαμηλές επιδόσεις και στους τρεις παραπάνω τομείς. Στατιστικά σημαντικά υπερτερούσαν τα κορίτσια Τ.Α. έναντι των αγοριών Τ.Α. σε όλες τις δεξιότητες προφορικού λόγου και γραμματισμού. Η παρούσα μελέτη αποτελεί μια προσπάθεια να χαρτογραφηθεί αναλυτικά ο προφορικός λόγος και οι δεξιότητες γραμματισμού των παιδιών με διαφορετικά αναπτυξιακά προφίλ πριν από την είσοδό τους στο Δημοτικό σχολείο. Τα αποτελέσματα συζητούνται ως προς τις πιθανές εκπαιδευτικές τους προεκτάσεις για την πρώιμη παρέμβαση και την ομαλή σχολική προσαρμογή των παιδιών στο σχολείο.

Η γλωσσική επεξεργασία κατά την κατάκτηση λεξιλογίου από παιδιά προσχολικής ηλικίας

Α. Σαρτζετάκη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η λεξιλογική γνώση αποτελεί έναν ισχυρό προγνωστικό δείκτη του γραμματισμού και των ακαδημαϊκών επιδόσεων των παιδιών. Η παρούσα μελέτη διερευνά τη γλωσσική επεξεργασία κατά την κατάκτηση νέων λέξεων, λαμβάνοντας υπόψη τη φωνολογική μνήμη, το υπάρχον λεξιλόγιο, καθώς και το γλωσσολογικό πλαίσιο μέσα από πολυμεθοδική γλωσσική αξιολόγηση. Στην έρευνα συμμετείχαν 60 παιδιά τυπικής ανάπτυξης ηλικίας (5-6 ετών), τα οποία προαξιολογήθηκαν, ως προς τις άγνωστες λέξεις τη φωνολογική βραχύχρονη και εργαζόμενη μνήμη, καθώς και το προσληπτικό και εκφραστικό λεξιλόγιο. Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες αφού κατανεμήθηκαν τυχαία σε πέντε ισάριθμες ομάδες, εκτέθηκαν σε δύο άγνωστες λέξεις, οι οποίες παρουσιάζονταν μέσα από ψηφιακές ιστορίες που διαφοροποιούνταν ως προς το γλωσσολογικό πλαίσιο (συμπερασμός, ορισμός, αντίθεση, αναλογία, κατονομασία). Αμέσως μετά την παρέμβαση, η κατάκτηση των νέων λέξεων αξιολογήθηκε μέσα από μια συστοιχία εννέα έργων (κατονομασίας, ορισμού, συσχετισμού, αναλογίας, αντίθεσης, πολλαπλής επιλογής, συμπερασμού, σύντομων ερωτήσεων, παραγωγής πρότασης). Βρέθηκε ότι η φωνολογική βραχύχρονη μνήμη συσχετιζόταν με τις επιδόσεις των παιδιών στο έργο του συμπερασμού και των σύντομων ερωτήσεων σε όλες τις γλωσσολογικές συνθήκες, το εκφραστικό λεξιλόγιο συσχετιζόταν με τις επιδόσεις τους στο έργο αντίθεσης σε όλες τις συνθήκες, ενώ ταυτόχρονα αναδείχθηκε και ο ρόλος του γλωσσολογικού πλαισίου στη λεξιλογική κατάκτηση. Επιπρόσθετα, σε επίπεδο γλωσσικής επεξεργασίας η κατάκτηση των νέων λέξεων παρουσίαζε διαφοροποιήσεις ανάλογα με το λεξιλογικό έργο με τα παιδιά να έχουν τις καλύτερες επιδόσεις στο έργο πολλαπλής επιλογής και των σύντομων ερωτήσεων, και λιγότερο καλές επιδόσεις στα έργα του συμπερασμού, της παραγωγής πρότασης, της αναλογίας, της αντίθεσης, του ορισμού, του συσχετισμού, και της κατονομασίας. Τα ευρήματα συζητούνται ως προς τις θεωρητικές και πρακτικές τους προεκτάσεις σε σχέση με την αξιολόγηση και την παρέμβαση.

Η σχέση ανάμεσα στις επιτελικές λειτουργίες και τον προφορικό λόγο σε παιδιά με και χωρίς ΑΓΔ στην προσχολική ηλικία

Ε. Καλλιοντζή¹, Α. Ράλλη¹, Π. Ρούσσος¹ & Ο. Παλγκαρά²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²University of Warwick

Πρόσφατες μελέτες δείχνουν ότι τα παιδιά σχολικής ηλικίας με ΑΓΔ (κυρίως αγγλόφωνα) παρουσιάζουν ελλείμματα και σε γνωστικές δεξιότητες, όπως οι επιτελικές λειτουργίες. Τα δεδομένα για ανάλογα ελλείμματα στα παιδιά προσχολικής ηλικίας είναι ελάχιστα. Ο σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνήσει τις επιτελικές λειτουργίες και τις δεξιότητες προφορικού λόγου σε παιδιά προσχολικής ηλικίας 4-5 ετών με και χωρίς ΑΓΔ και να μελετήσει τις πιθανές μεταξύ τους σχέσεις. Στην έρευνα συμμετείχαν 113 παιδιά προσχολικής ηλικίας, 53 παιδιά με ΑΓΔ (Μ.Ο. ηλικίας: 4,6 ετών) και 62 παιδιά ΤΑ (Μ.Ο. ηλικίας: 4,6 ετών) τα οποία αξιολογήθηκαν συστηματικά ως προς τον προφορικό λόγο (φωνολογική και μορφολογική επίγνωση, ακουστική κατανόηση, λεξιλόγιο, αφηγηματικό λόγο και πραγματολογία) και τις επιτελικές λειτουργίες (ανασταλτικός έλεγχος, ενημέρωση και γνωστική ευελιξία) σε λεκτικό και μη λεκτικό επίπεδο. Τα παιδιά με ΑΓΔ είχαν στατιστικά σημαντικά χαμηλότερη επίδοση σε όλες τις δεξιότητες του προφορικού λόγου σε σχέση με τα παιδιά ΤΑ. Ως προς τις επιτελικές λειτουργίες είχαν χαμηλότερη επίδοση στη λεκτική και μη λεκτική ενημέρωση και γνωστική ευελιξία συγκριτικά με τα παιδιά ΤΑ. Περαιτέρω αναλύσεις παλινδρόμησης έδειξαν ότι η μη λεκτική ενημέρωση, ο μη λεκτικός ανασταλτικός έλεγχος και η λεκτική γνωστική ευελιξία ήταν στατιστικά σημαντικοί προβλεπτικοί δείκτες της ακουστικής κατανόησης στα παιδιά με ΑΓΔ ενώ η λεκτική και μη λεκτική ενημέρωση, ο μη λεκτικός ανασταλτικός έλεγχος και η λεκτική και μη λεκτική γνωστική ευελιξία προέβλεψαν τη φωνολογική και μορφολογική επίγνωση, την ακουστική κατανόηση, τον αφηγηματικό λόγο και τη συνολική γλωσσική επάρκεια των παιδιών ΤΑ. Τα ευρήματά της παρούσας έρευνας συζητούνται ως προς τις θεωρητικές και πρακτικές προεκτάσεις τους όσον αφορά στη σχέση γλωσσικών και γνωστικών δεξιοτήτων στα παιδιά, στα ελλείμματα των παιδιών με ΑΓΔ, τα οποία δεν είναι μόνο γλωσσικά, καθώς και τις διαδικασίες αξιολόγησης και παρέμβασης.

Διερευνώντας τη σχέση μεταξύ της λεκτικής κατανόησης, της εργαζόμενης μνήμης, και της ταχύτητα γραφής με την παραγωγή γραπτού λόγου σε εφήβους με διαφορετικά αναπτυξιακά προφίλ

Α. Παπαδημητρίου¹, Α. Ράλλη¹, Κ. Διακογιώργη² & Π. Ρούσσος¹

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πανεπιστήμιο Πατρών

Η λεκτική κατανόηση (ΛΚ), η εργαζόμενη μνήμη (ΕΜ) και η ταχύτητα γραφής (ΤΓ) αποτελούν παράγοντες σχετιζόμενους με την παραγωγή του γραπτού λόγου. Η συνδυαστική μελέτη των παραπάνω παραγόντων με την παραγωγή γραπτού λόγου, σε ομάδες εφήβων

με διαφορετικά αναπτυξιακά προφίλ, συνιστά ερευνητική πρόκληση. Σκοπός της μελέτης ήταν η διερεύνηση: α) της αναπτυξιακής πορείας της παραγωγής γραπτού λόγου, και β) της συσχέτισης της ΛΚ, της ΕΜ και της ΤΓ με την παραγωγή αυτή σε εφήβους με και χωρίς δυσκολίες. Συμμετείχαν 60 έφηβοι 11-12 ετών και 14-15 ετών, τυπικής ανάπτυξης (ΤΑ), με Ειδική Διαταραχή της Ανάγνωσης (ΕΔΑ), και με ιστορικό Αναπτυξιακής Γλωσσικής Διαταραχής (ιστΑΓΔ). Και στις δύο ηλικιακές ομάδες οι έφηβοι με ιστΑΓΔ είχαν χαμηλότερες επιδόσεις στη ΛΚ από τους εφήβους με ΕΔΑ και ΤΑ. Επίσης, οι δύο ειδικές ομάδες είχαν χαμηλότερες επιδόσεις στην ΕΜ, στην ΤΓ, και στις περισσότερες μετρήσεις παραγωγής γραπτού λόγου από τους εφήβους ΤΑ, με εξαίρεση τους εφήβους με ΕΔΑ 14-15 ετών που σημείωσαν μεγαλύτερο μέσο όρο μήκους συνεχούς παραγωγής λόγου από τους ΤΑ. Επιπρόσθετα, οι έφηβοι με ΕΔΑ και ιστΑΓΔ, και στις δύο ηλικιακές ομάδες, είχαν μεγαλύτερη διάρκεια παύσεων από τους ΤΑ, ενώ οι έφηβοι με ΕΔΑ 11-12 ετών και με ιστΑΓΔ 14-15 ετών έκαναν περισσότερες αναθεωρήσεις. Περαιτέρω αναλύσεις έδειξαν ότι στην ομάδα 11-12 ετών, στους με ΕΔΑ, η ΕΜ και η ΤΓ συσχετιζόνταν με την παραγωγή γραπτού λόγου (ποιότητα και παραγωγικότητα). Στην ομάδα 14-15 ετών, με ΕΔΑ, η ΕΜ και η ΤΓ συσχετιζόνταν με την ποιότητα παραγωγής, ενώ στους εφήβους ΤΑ, μόνο η ΤΓ συσχετιζόταν μαζί της. Συνολικά, η ΛΚ και η ΤΓ συσχετιζόνταν με μετρήσεις της παραγωγικότητας, από τις οποίες αναδύθηκε η σημασία των τμημάτων συνεχούς παραγωγής λόγου, των παύσεων και των αναθεωρήσεων. Τα ευρήματα συζητούνται σε σχέση με τα θεωρητικά μοντέλα της «Όχι τόσο απλής Θεώρησης της Παραγωγής Γραπτού Λόγου» (2006) και το νέο μοντέλο του Hayes (2012).

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 47 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β3)

Εξουθένωση κι ανθεκτικότητα στον εργασιακό χώρο

Προεδρείο: **Α. Μπράιλας**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Διερευνώντας τη σύνδεση μεταξύ Συναισθηματικής Νοημοσύνης, ψυχικής ανθεκτικότητας και εργασιακού στρες

Ρ. Κάρκαλου, Ι. Ν. Μπεράτης & Ρ. Φωτινάτου-Βεντουράτου

Deree-Αμερικανικό Κολλέγιο Ελλάδας

Βασικός στόχος μελέτης της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ συναισθηματικής νοημοσύνης, ψυχικής ανθεκτικότητας και εργασιακού στρες. Προηγούμενες μελέτες έχουν δείξει ότι οι άνθρωποι που έχουν περισσότερη συναισθηματική νοημοσύνη και ψυχική ανθεκτικότητα, διαχειρίζονται καλύτερα το εργασιακό στρες. Η κύρια υπόθεση της παρούσας έρευνας είναι η ύπαρξη θετικής συσχέτισης μεταξύ συναισθηματικής νοημοσύνης και ψυχικής ανθεκτικότητας και αντίστοιχα αρνητικής συσχέτισης της συναισθηματικής νοημοσύνης με το εργασιακό στρες. Επίσης, διατυπώνεται η υπόθεση για την ύπαρξη αρνητικής συσχέτισης μεταξύ ψυχικής ανθεκτικότητας και εργασιακού στρες, και παράλληλα ότι η ψυχική ανθεκτικότητα λειτουργεί ως διαμεσολαβητικός παράγοντας στη σχέση μεταξύ συναισθηματικής νοημοσύνης και εργασιακού στρες. Επιπροσθέτως, ερευνήθηκε αν δημογραφικές μεταβλητές όπως φύλο, ηλικία, έτη εργασίας παίζουν ρόλο στις παραπάνω συσχετίσεις. Το συνολικό δείγμα αποτέλεσαν 132 εργαζόμενοι στην Ελλάδα, 43 άνδρες και 86 γυναίκες. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η συναισθηματική νοημοσύνη παρουσιάζει θετική συσχέτιση με την ψυχική ανθεκτικότητα και αρνητική συσχέτιση με το εργασιακό στρες. Επιπλέον, καταγράφηκε αρνητική συσχέτιση μεταξύ ψυχικής ανθεκτικότητας και εργασιακού στρες. Επιπρόσθετα, τα στατιστικά αποτελέσματα υποστηρίζουν ότι η ψυχική ανθεκτικότητα διαμεσολαβεί της σχέσης μεταξύ συναισθηματικής νοημοσύνης και εργασιακού στρες. Τα παρόντα ευρήματα υποδεικνύουν τη σημασία της περαιτέρω συνδυαστικής μελέτης της συναισθηματικής νοημοσύνης, της ψυχικής ανθεκτικότητας και του εργασιακού στρες, και παράλληλα υποστηρίζουν τη διεξαγωγή σχετικών διαπολιτισμικών μελετών.

Η καινοτομική εργασιακή συμπεριφορά των εκπαιδευτικών ως συνάρτηση της αυτοαποτελεσματικότητας, της επαγγελματικής εξουθένωσης και των δυσλειτουργικών μύθων

Α. Γκοντέλος & Δ. Σταμοβλάσης

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η πολυπολιτισμική φύση του σχολείου, σήμερα, έχει δημιουργήσει αυξημένες απαιτήσεις στους εκπαιδευτικούς αναφορικά με τον σκοπό του επαγγέλματός τους. Η επικρατούσα άποψη για την επίτευξη των στόχων του σχολείου υποδεικνύει την ανάγκη ανάπτυξης της καινοτομίας για την πρόοδο των μαθητών και την ευημερία του σχολικού οργανισμού. Η υπέρβαση κάθε κοινοτόπου, εντούτοις, προϋποθέτει την ανάπτυξη της Καινοτομικής Εργασιακής Συμπεριφοράς (ΚΕΣ) των εκπαιδευτικών, μιας διαδικασίας κατά την οποία ο εργαζόμενος προσπαθεί να δημιουργήσει νέες ιδέες, να τις υιοθετήσει και να τις εφαρμόσει στο σχολικό πλαίσιο, επικοινωνώντας τις, παράλληλα, στα υπόλοιπα μέλη του οργανισμού για την επίτευξη του συλλογικού οφέλους. Ταυτόχρονα, ωστόσο, κάθε άτομο διακατέχεται από πεποιθήσεις που χαρακτηρίζονται από την έλλειψη ορθολογισμού και είναι γνωστές ως δυσλειτουργικοί μύθοι, οι οποίοι περιγράφουν τις δομημένες αντιλήψεις του για την πραγματικότητα, αντιπροσωπεύουν την έκφραση της συμπεριφοράς τους και εκδηλώνονται σε διαφορετικές καταστάσεις και με ποικίλες μορφές προκαλώντας, επί το πλείστον, παρερμηνείες και παρανοήσεις. Επιπλέον, οι πεποιθήσεις της αντιληπτής αυτοαποτελεσματικότητας επηρεάζουν κάθε δραστηριότητα της επαγγελματικής σταδιοδρομίας,

εφόσον πρόκειται για την προσωπική αίσθηση αναφορικά με την ικανότητα της επιτυχούς ολοκλήρωσης του διδακτικού έργου, καθώς και της διαχείρισης ανακουπτούσων δυσκολιών κατά τη διδασκαλία. Ως εκ τούτου, το σχολικό περιβάλλον αποτελεί παράγοντα ενίσχυσης του εργασιακού στρες, το οποίο δύναται να οδηγήσει τον εκπαιδευτικό στην επαγγελματική εξουθένωση, δηλαδή την εξάντληση και τη σταδιακή αποδέσμευσή του από την εργασία. Στην παρούσα μελέτη, όπου συμμετείχαν εκπαιδευτικοί (N=964) της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, διερευνήθηκαν οι σχέσεις των παραπάνω μεταβλητών με την εφαρμογή μοντέλων δομικών εξισώσεων (SEM). Η ΚΕΣ εξετάζεται ως συνάρτηση της αυτοαποτελεσματικότητας, της επαγγελματικής εξουθένωσης και των δυσλειτουργικών μύθων. Το εξαγόμενο μοντέλο SEM εμφάνισε καλή προσαρμογή στα εμπειρικά δεδομένα αναδεικνύοντας τους δυσλειτουργικούς μύθους και την επαγγελματική εξουθένωση ως μεταβλητές διαμεσολάβησης μεταξύ της αυτοαποτελεσματικότητας και της ΚΕΣ. Τα αποτελέσματα είναι ερμηνεύσιμα και συζητούνται στο πλαίσιο των σύγχρονων θεωριών, αναδύοντας ιδέες και προοπτικές για περαιτέρω έρευνα.

Ο έλεγχος της αποτελεσματικότητας ενός βιωματικού προγράμματος εκπαίδευσης συναισθηματικών δεξιοτήτων σε εργαζόμενους του λιανικού εμπορίου

A. Χρυσάφη & M. Πλατσίδου
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Τα τελευταία χρόνια, παρουσιάζεται μια πληθώρα εκπαιδευτικών παρεμβάσεων με σκοπό την ενίσχυση συναισθηματικών και κοινωνικών δεξιοτήτων σε διάφορους επαγγελματικούς χώρους και, σύμφωνα με την βιβλιογραφία, η επίδρασή τους είναι θετική στην βελτίωση των συναισθηματικών δεξιοτήτων που ασκούνται (Mattingly & Kraiger, 2019). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα έρευνα επιχειρεί να διερευνήσει κατά πόσο ένα βιωματικό πρόγραμμα εκπαίδευσης πέντε συναισθηματικών δεξιοτήτων (ενσυναίσθηση, αυτοέλεγχος, αναγνώριση συναισθημάτων, καλλιέργεια σχέσεων, διαχείριση διαφωνίας), διάρκειας 11 ωρών, μπορεί να επιφέρει βελτίωση στις συναισθηματικές δεξιότητες εργαζόμενων του λιανικού εμπορίου τροφίμων (σούπερ μάρκετ). Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 118 άτομα, από τα οποία 92 αποτελούσαν την πειραματική ομάδα και 26 την ομάδα ελέγχου. Πριν την έναρξη του προγράμματος, κατά την ολοκλήρωσή του και μετά το πέρας ενός τριμήνου, όλοι οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να συμπληρώσουν ένα αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο αντικειμενικής μέτρησης που εξετάζει τις συγκεκριμένες δεξιότητες, μέσα από 13 κλειστού τύπου ερωτήσεις. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν θετική επίδραση του προγράμματος στις συναισθηματικές δεξιότητες των συμμετεχόντων, μόνο στην πειραματική ομάδα. Ειδικότερα, ο έλεγχος διαφοράς των μέσων όρων της πρώτης και της δεύτερης μέτρησης έδειξε στατιστικά σημαντική βελτίωση της ενσυναίσθησης, της αναγνώρισης συναισθημάτων και της δεξιότητας καλλιέργειας σχέσεων, αλλά καμία βελτίωση στον αυτοέλεγχο και τη δεξιότητα διαχείρισης διαφωνίας. Επιπλέον, χαμηλότερη αλλά στατιστικά σημαντική βελτίωση της ενσυναίσθησης διαπιστώθηκε και κατά τον έλεγχο διαφοράς των μέσων όρων της πρώτης και της τρίτης μέτρησης, κάτι που φανερώνει την διατήρηση της θετικής επίδρασης της εκπαίδευσης μόνο σε αυτή την δεξιότητα. Τα παραπάνω ευρήματα ενισχύουν την θέση ότι οι συναισθηματικές δεξιότητες μπορούν να βελτιωθούν ακόμη και μέσω μιας βραχύβιας εκπαίδευσης όπως ήταν αυτή.

Επαγγελματική εξουθένωση και δευτερογενές τραυματικό στρες σε κοινωνικούς επιστήμονες που εργάζονται σε ΜΚΟ και υποστηρίζουν πρόσφυγες/μετανάστες στην Ελλάδα

Δ. Νότα¹ & Π. Παναγιωτοπούλου²
¹Κέντρο Παιγνιοθεραπείας Δημιουργίας και Έκφρασης «Αγγίζω», ²Πανεπιστήμιο Πατρών

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να ερευνήσει την επαγγελματική εξουθένωση (ΕΕ) και το δευτερογενές τραυματικό στρες (ΔΤΣ) σε κοινωνικούς επιστήμονες που εργάζονται σε ΜΚΟ και υποστηρίζουν πρόσφυγες/μετανάστες στην Ελλάδα. Πρόκειται για μία διαδικτυακή συγχρονική μελέτη, στην οποία χρησιμοποιήθηκαν εργαλεία αυτοαναφοράς. Η ΕΕ και το ΔΤΣ αποτελούν εργασιακούς κινδύνους. Η ΕΕ προκύπτει ως αποτέλεσμα χρόνιων συναισθηματικών και διαπροσωπικών στρεσογόνων παραγόντων στην εργασία ενός ατόμου. Το ΔΤΣ προκύπτει ως αντίδραση στις συναισθηματικές απαιτήσεις που έχει η υποστήριξη επιζώντων τραυματικών εμπειριών. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 151 κοινωνικοί επιστήμονες, εργαζόμενοι σε ΜΚΟ, οι οποίες υποστηρίζουν πρόσφυγες/μετανάστες στην Ελλάδα. Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες εμφάνισαν μέτρια επίπεδα ΕΕ και ΔΤΣ. Οι επαγγελματίες με εργασιακή εμπειρία μεγαλύτερη των 5 ετών σε ΜΚΟ φάνηκε ότι έχουν υψηλότερα επίπεδα εξουθένωσης λόγω εργασίας με πρόσφυγες/μετανάστες, σε σχέση με τους επαγγελματίες που εργάζονται μόλις ένα χρόνο σε ΜΚΟ. Όσον αφορά στο ΔΤΣ, οι γυναίκες εμφάνισαν περισσότερα συμπτώματα ψυχολογικής διέγερσης συγκριτικά με τους άνδρες συμμετέχοντες. Εντοπίστηκε μέτρια θετική συσχέτιση ανάμεσα στην ΕΕ και το ΔΤΣ, εύρημα το οποίο συνάδει με τα ερευνητικά δεδομένα της διεθνούς βιβλιογραφίας. Τέλος, βρέθηκε ότι τα υψηλότερα επίπεδα ΔΤΣ, αυξάνουν την ΕΕ σε όλες τις διαστάσεις της. Υψηλότερα επίπεδα στην προσωπική και εργασιακή εξουθένωση, αυξάνουν τα επίπεδα ΔΤΣ. Η εξουθένωση λόγω εργασίας με πρόσφυγες/μετανάστες δεν φάνηκε να επιδρά στο ΔΤΣ.

Σάββατο 8 Οκτωβρίου 2022

ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ 3 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2)

Το Ψυχολογικό Αποτύπωμα της Πανδημίας

Προεδρείο: **Ε. Κατσαμπούρης**, *Queen Mary University of London*

Ομιλητές/τριες:

Α. Ε. Μπάκου, *City, University of London*

Α. Παπουλίδη, *Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής*

Π. Γκουτζάνη, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Κ. Δουλγέρης, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Α. Νικολοπούλου, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Χ. Παναρίτης, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Ε. Καρδάρη, *Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Ενηλίκων Π. Σακελλαρόπουλος*

Σκοπός της στρογγυλής τράπεζας είναι (i) η σύντομη παρουσίαση μίας καταγεγραμμένης περιγραφικής βιβλιογραφικής ανασκόπησης δημοσιευμένων επιστημονικών άρθρων και ερευνητικών δεδομένων, καθώς και (ii) η συζήτηση όσον αφορά τις ψυχολογικές επιπτώσεις της πανδημίας του κορωνοϊού (COVID-19) τόσο σε παγκόσμιο επίπεδο, όσο και σε κοινωνικό επίπεδο για διάφορες πληθυσμιακές ομάδες, με ή χωρίς προστατευμένα χαρακτηριστικά.

Η πανδημία της COVID-19, ως «συλλογικό τραύμα», είχε σοβαρή κοινωνική και ψυχολογική επίδραση στην ανάπτυξη και την ψυχική υγεία των παιδιών, των εφήβων και της οικογένειας. Η κοινωνική αποστασιοποίηση και ο εγκλεισμός οδήγησαν στην έντονη εμπειρία αρνητικών συναισθημάτων και ψυχικών δυσκολιών (όπως π.χ. άγχος, στρες, κατάθλιψη, μοναξιά, φόβο, αβεβαιότητα, πένθος) στα παιδιά, τους ενήλικες και τους ηλικιωμένους, αλλά και στους επαγγελματίες υγείας της πρώτης γραμμής. Επίσης, ιδιαίτερη αναφορά θα γίνει γύρω από τη χρήση των ουσιών κατά την περίοδο της πανδημίας, και το ρόλο του αρνητικού συναισθήματος και της αρνητικής ενίσχυσης στην εξάρτηση και τη χρήση.

Τέλος, η στρογγυλή τράπεζα θα κλείσει με συζήτηση αναφορικά με την επιτακτική ανάγκη για χάραξη δημόσιων πολιτικών ψυχικής υγείας σχετικά με τη διαχείριση των ψυχολογικών επιπτώσεων της πανδημίας, την αντιμετώπιση της «πανδημίας των ανισοτήτων» που έφερε στο προσκήνιο, και το σχεδιασμό και την εφαρμογή παρεμβάσεων σε μελλοντικές ανθρωπιστικές κρίσεις.

Η παρούσα παρουσίαση και συζήτηση δεν δύναται να εξαντλήσει όλες τις ψυχολογικές επιπτώσεις της πανδημίας ολιστικά και πολυεπίπεδα, αλλά μπορεί να αποτελέσει τροφή για σκέψη και προβληματισμό σχετικά με τον ρόλο των ψυχολόγων, ερευνητών και θεραπευτών, πριν, κατά τη διάρκεια και μετά το πέρας τέτοιων ψυχικών ανθρωπιστικών κρίσεων.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 30 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3)

Η απαρτιωτική προσέγγιση στη Γνωσιακή Συμπεριφοριστική Ψυχοθεραπεία παιδιών και εφήβων της Εταιρείας Γνωσιακών Συμπεριφοριστικών Σπουδών

Οργανώτρια/Πρόεδρος: **Α. Καλαντζή Αζίζι**,

Ινστιτούτο Έρευνας και Θεραπείας της Συμπεριφοράς

Συζητήτριες:

Γ. Κακλαμάνη, *Ινστιτούτο Έρευνας και Θεραπείας της Συμπεριφοράς*

Χ. Βαρβέρη, *Ινστιτούτο Έρευνας και Θεραπείας της Συμπεριφοράς*

Η δομική προσέγγιση στη Γνωσιακή Συμπεριφοριστική Ψυχοθεραπεία παιδιών και εφήβων επιτρέπει την εξατομίκευση και την ευελιξία της θεραπευτικής παρέμβασης, σε αντίθεση με την παραδοσιακή -βασισμένη σε θεραπευτικά πρωτόκολλα- γνωσιακή συμπεριφοριστική οπτική. Τα δομικά της στοιχεία που είχαν αρχικά προταθεί (αυτοπαράτηρηση, διατύπωση περίπτωσης, στοχοθέτηση, γνωσιακές τεχνικές, συμπεριφοριστικές τεχνικές) φαίνεται ότι πλέον μπορεί να εμπλουτίζονται με αποτελεσματικό τρόπο τόσο από στοιχεία άλλων θεραπευτικών προσεγγίσεων (π.χ. τρίτο κύμα ΓΣΘ, Θεραπεία Σχημάτων, θεωρία του δεσμού), όσο και από μεθόδους που μπορεί να λειτουργήσουν συμπληρωματικά σε αυτή (π.χ. παιγνιοθεραπεία, δραματοθεραπεία). Με αυτόν τον τρόπο, το σκεπτικό της κατανόησης της ψυχοπαθολογίας (διατύπωση περίπτωσης), αλλά και ο τρόπος παρέμβασης και θεραπευτικού σχετιζέσθαι διευρύνονται, απαρτιώνοντας στοιχεία που επιτρέπουν την πολύπλευρη, εις βάθος και πολυδιάστατη προσέγγιση του παιδιού και της οικογένειάς του. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα της Εταιρείας Γνωσιακών Συμπεριφοριστικών Σπουδών για τη ΓΣΘ παιδιών και εφήβων βασίζεται σε μία απαρτιωτική προσέγγιση ως προς την κατανόηση, το σχεδιασμό και την εφαρμογή της παρέμβασης. Στο Συμπόσιο θα παρουσιαστεί το βασικό σκεπτικό που διέπει την προσέγγιση αυτή και ο τρόπος με τον οποίο συνδυάζονται οι διαφορετικές επιρροές και προσεγγίσεις, μέσω της παρουσίασης των αξόνων του προγράμματος και της ανάλυσης περιστατικών από την κλινική πράξη.

Παρουσίαση των συστατικών της απαρτιωτικής προσέγγισης στη Γνωσιακή Συμπεριφοριστική Ψυχοθεραπεία παιδιών και εφήβων της ΕΓΣΣ

Κ. Αγγελή

Ινστιτούτο Έρευνας και Θεραπείας της Συμπεριφοράς

Θα γίνει σύντομη αναφορά στις θεωρητικές και θεραπευτικές προσεγγίσεις από τις οποίες αντλούνται στοιχεία και απαρτώνονται στον βασικό κορμό του Γνωσιακού Συμπεριφοριστικού σκεπτικού, προκειμένου να εμπλουτισθεί και να γίνει πιο πλήρης η κατανόηση του εκάστοτε περιστατικού και ο σχεδιασμός της παρέμβασης. Πιο συγκεκριμένα, θα περιγραφεί ο τρόπος με τον οποίο περιλαμβάνονται στοιχεία από ηθολογικές προσεγγίσεις, μοντέλα συναισθηματικών αναγκών, τη θεωρία του δεσμού κ.ά., προκειμένου να καταστεί δυνατή η εμβάθυνση στην κατανόηση της ανάπτυξης της ψυχοπαθολογίας. Επιπλέον, περιλαμβάνονται στοιχεία από παρεμβάσεις του τρίτου κύματος της ΓΣΨ (π.χ. Θεραπεία Σχημάτων), αλλά και από άλλες προσεγγίσεις (παιγνιοθεραπεία, θεραπεία μέσω της τέχνης, μοντέλα εστιασμένα στο συναίσθημα κ.ά.) που διευκολύνουν και καθιστούν αποτελεσματικότερη την παρέμβαση.

Παρουσίαση περίπτωσης παιδιού με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος και Ιδεοψυχαναγκαστική Διαταραχή

Κ. Σοφianoπούλου

Ινστιτούτο Έρευνας και Θεραπείας της Συμπεριφοράς

Η περίπτωση αναφέρεται σε αγόρι 7 ετών με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος που προσήλθε με τους γονείς του σε ιδιωτικό πλαίσιο για ψυχοθεραπεία με αίτημα τους έντονους ψυχαναγκασμούς. Στο ξεκίνημα της ψυχοθεραπευτικής διαδικασίας εμφάνιζε Ιδεοψυχαναγκαστική Διαταραχή (ΙΔΨ), γενικευμένο άγχος και φόβο θανάτου. Στην παρουσίαση θα αναφερθεί ο σχεδιασμός και η πορεία της θεραπείας η οποία βασίστηκε σε ένα γνωσιακό-συμπεριφοριστικό πρωτόκολλο για την διαχείριση της ΙΔΨ και του γενικευμένου άγχους μέσω ηλεκτρονικών εφαρμογών, εμπλουτισμένο με τεχνικές από την παιγνιοθεραπεία, την θεραπεία τραύματος EMDR και την οικογενειακή θεραπεία με παράλληλη πλαίσωση των ιδιομορφιών του αυτιστικού φάσματος (κατανόηση του τρόπου σκέψης, των δυσκολιών στην κοινωνική κατανόηση και αλληλεπίδραση, του αισθητηριακού προφίλ και των ειδικών ενδιαφερόντων και ικανοτήτων). Το παρουσιαζόμενο πλάνο παρέμβασης αποτελεί ένα παράδειγμα απαρτιωτικής προσέγγισης που πλαισιώνει συνολικά τις δυσκολίες του παιδιού και της οικογένειας με αξιοσημείωτα θεραπευτικά αποτελέσματα.

Παρουσίαση περίπτωσης κοριτσιού με Ιδεοψυχαναγκαστική Διαταραχή και Στοιχεία Ιδεοψυχαναγκαστικής Διαταραχής Προσωπικότητας

Α. Τερτίπη

Ινστιτούτο Έρευνας και Θεραπείας της Συμπεριφοράς

Παρουσιάζεται ένα κορίτσι, 11 ετών, που εμφάνισε έντονη αγχώδη συμπτωματολογία, με σοβαρές επιπτώσεις στη λειτουργικότητά της κατά την έναρξη της πανδημίας. Ακολουθήθηκε το Γνωσιακό Συμπεριφοριστικό πρωτόκολλο των March and Mulle, σύμφωνα με το οποίο αντιμετωπίστηκε αφενός η συμπτωματολογία της ΙΨΔ με το παιδί, και αφετέρου η κατανόηση και υποστήριξη από τους γονείς σε ξεχωριστές αλλά και από κοινού συνεδρίες. Για να γίνει κατανοητή η προσέγγιση και ελκυστική η θεραπεία έγινε χρήση εκφραστικών τεχνικών (ηλεκτρονικό παιχνίδι, βιβλία, βίντεο) και ενσωμάτωση στοιχείων από διάφορες θεραπείες (παιγνιοθεραπεία, δραματοθεραπεία, αφηγηματική θεραπεία). Για τη βαθύτερη κατανόηση των δυσκολιών του παιδιού και την αντιμετώπισή τους, έγινε ενσωμάτωση της συλλογιστικής και διαφόρων τεχνικών της Θεραπείας Σχημάτων. Το περιστατικό θα παρουσιαστεί με στόχο την κατανόηση του σκεπτικού και της παρέμβασης βάσει μίας απαρτιωτικής προσέγγισης της ΓΣΘ των παιδιών και των εφήβων.

Παρουσίαση περίπτωσης αγοριού με γενικευμένη αγχώδη διαταραχή μέσα από τη γνωσιακή συμπεριφοριστική θεραπεία και τη θεραπεία σχημάτων

Ρ. Λάιους & Α. Αγγελή

Ινστιτούτο Έρευνας και Θεραπείας της Συμπεριφοράς

Παρουσιάζεται η περίπτωση ενός 10χρονου αγοριού με γενικευμένη αγχώδη διαταραχή και δυσκολίες στις κοινωνικές δεξιότητες. Γίνεται αναφορά στην κλινική εικόνα του θεραπευόμενου, στο οικογενειακό ιστορικό, στη διατύπωση περίπτωσης βάσει της γνωσιακής συμπεριφοριστικής ψυχοθεραπείας (Stallard, 2006) καθώς και της θεραπείας σχημάτων (Loose et al., 2020). Ειδικότερα παρουσιάζονται οι δημιουργικές τεχνικές (Friedberg & McClure, 2018) που χρησιμοποιήθηκαν από το γνωσιοσυμπεριφοριστικό μοντέλο καθώς και τα βιωματικά συστατικά της θεραπείας σχημάτων όπως είναι οι διάλογοι με τους τρόπους λειτουργίας, η νοερή απεικόνιση, η τεχνική της άδειας πολυθρόνας και λοιπές βιωματικές τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν. Τέλος, παρουσιάζεται η πορεία, η εξέλιξη της θεραπείας και της θεραπευτικής σχέσης.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 48 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α1)

Γλώσσα – Μαθησιακές δυσκολίες

Προεδρείο: Γ. Μανωλίτσας, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Πραγματολογικές δεξιότητες σε παιδιά με Αναπτυξιακή Γλωσσική Διαταραχή (ΑΓΔ)

Γ. Ανδρέου¹, Β. Λυμπεροπούλου² & Β. Ασλάνογλου¹

¹Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ²Υπουργείο Παιδείας

Τα παιδιά με Αναπτυξιακή Γλωσσική Διαταραχή (ΑΓΔ) συναντούν δυσκολίες στον προφορικό λόγο και την επικοινωνία. Η πραγματολογική γλώσσα αποτελεί ένα δυνατό χαρακτηριστικό των παιδιών με ΑΓΔ σε σχέση με τα άλλα επίπεδα της γλώσσας χωρίς αυτό να σημαίνει ότι τα παιδιά με ΑΓΔ δεν παρουσιάζουν πραγματολογικά ελλείμματα. Σκοπό της παρούσας έρευνας αποτελεί η διερεύνηση της πραγματολογικής γλώσσας των παιδιών με ΑΓΔ σε σύγκριση με παιδιά τυπικής ανάπτυξης αντίστοιχης χρονολογικής ηλικίας και φύλου. Για τις ανάγκες της έρευνας χορηγήθηκαν δύο κλίμακες από τη Δοκιμασία Γλωσσικής Αντίληψης και Έκφρασης (Βογιन्द्रούκας, 2009) και ένα άτυπο εργαλείο για την προβλεπτική γλωσσική επεξεργασία σε 10 παιδιά με ΑΓΔ και 10 παιδιά ΤΑ. Επιπλέον, οι εκπαιδευτικοί των τάξεων των συμμετεχόντων/ουσών κλήθηκαν να συμπληρώσουν για κάθε παιδί ξεχωριστά την ελληνική εκδοχή του Children Communication Checklist-2 (Bishop, 2003; Georgiou & Spanoudis, 2021). Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως τα παιδιά με ΑΓΔ σημείωσαν χαμηλότερες επιδόσεις στο σύνολο των δοκιμασιών που συμμετείχαν, υποδεικνύοντας τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στην πραγματολογική γλώσσα και στη γενική επικοινωνιακή ικανότητα. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρήθηκαν δυσκολίες κατά την έναρξη και τη διεξαγωγή συζητήσεων, στη διατήρηση των κανόνων διαλόγου, στην κατανόηση των εκφράσεων του προσώπου, στην κατανόηση του επικοινωνιακού πλαισίου, στη χρήση κοινωνικών συμβάσεων και στην αιτιολόγηση καταστάσεων. Η μελέτη του τρόπου με τον οποίο τα παιδιά με ΑΓΔ επεξεργάζονται τα γλωσσικά ερεθίσματα προκειμένου να κατανοήσουν λέξεις και προτάσεις μπορεί να προσφέρει σημαντικές πληροφορίες σχετικά με τις δυσκολίες λόγου και επικοινωνίας που τα παιδιά αυτά αντιμετωπίζουν.

Ο ρόλος πρώιμων δεξιοτήτων προφορικού λόγου στην πρόβλεψη διαφορετικών τύπων αναγνωστικών δυσκολιών:

Από την Α΄ στη Β΄ τάξη Δημοτικού

Γ. Μανωλίτσας, Ι. Γρηγοράκης, Α. Καραγιωτίδης & Α. Μουζάκη

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σκοπός αυτής της διαχρονικής μελέτης ήταν να εξετάσει εάν πρώιμες γλωσσικές δεξιότητες του προφορικού λόγου μαθητών Α΄ τάξης δημοτικού μπορούν να προβλέψουν συγκεκριμένους τύπους αναγνωστικών δυσκολιών στη Β΄ τάξη δημοτικού.

Τυπικά αναπτυσσόμενοι μαθητές (N=66) και μαθητές με αναγνωστικές δυσκολίες (N=87) αξιολογήθηκαν στα μέσα της Α΄ τάξης ως προς την φωνολογική επίγνωση, μορφολογική επίγνωση, ταχεία αυτοματοποιημένη κατνομασία (ΤΑΚ), και το λεξιλόγιο. Οι μαθητές ταξινομήθηκαν στις δύο ομάδες με βάση τις επιδόσεις τους σε σταθμισμένες αναγνωστικές μετρήσεις (ευχέρειας και κατανόησης) σε δύο χρονικές περιόδους (τέλος Α΄ τάξης και αρχή Β΄ τάξης). Η πρώτη συγκροτήθηκε από μαθητές με επιδόσεις ίσες ή μεγαλύτερες του 25ου εκατοστημορίου και η δεύτερη από μαθητές με επιδόσεις χαμηλότερες του 25ου εκατοστημορίου. Επιπλέον, οι μαθητές με αναγνωστικές δυσκολίες ταξινομήθηκαν (α) σε μαθητές (N=28) με δυσκολίες ιδίως αναγνωστικής ευχέρειας, και (β) σε μαθητές (N=59) με δυσκολίες ιδίως αναγνωστικής κατανόησης.

Τα αποτελέσματα λογιστικών παλινδρομήσεων έδειξαν ότι η ταξινόμηση των παιδιών στην ομάδα των μαθητών με αναγνωστικές δυσκολίες έναντι της ομάδας των τυπικά αναπτυσσόμενων μαθητών, προβλέφθηκε από τις επιδόσεις τους στην φωνολογική επίγνωση, την ΤΑΚ και το λεξιλόγιο. Επιπρόσθετα, τα αποτελέσματα πολυωνυμικών λογιστικών παλινδρομήσεων έδειξαν ότι το λεξιλόγιο, η μορφολογική επίγνωση και η φωνολογική επίγνωση προέβλεψαν την ταξινόμηση των παιδιών στην υποομάδα των μαθητών με δυσκολίες στην αναγνωστική κατανόηση έναντι των υπόλοιπων μαθητών. Από την άλλη, οι χαμηλές επιδόσεις στη φωνολογική επίγνωση και στην ΤΑΚ ήταν εκείνες που προέβλεψαν την ταξινόμηση των παιδιών στην υποομάδα των μαθητών με δυσκολίες στην αναγνωστική ευχέρεια έναντι των υπόλοιπων ομάδων.

Συνολικά, τα ευρήματα αυτά αναδεικνύουν το διακριτό ρόλο των φωνολογικών και σημασιολογικών δεξιοτήτων στην πρόβλεψη δυσκολιών στην αναγνωστική ευχέρεια και στην αναγνωστική κατανόηση αντίστοιχα. Θα συζητηθούν οι ψυχοπαιδαγωγικές προτάσεις των ευρημάτων για την εφαρμογή προσαρμοσμένων παρεμβάσεων σε συγκεκριμένες αναγνωστικές δυσκολίες.

Χρηματοδότηση: Το έργο συγχρηματοδοτήθηκε από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση (MIS 5049016)

Η εξέλιξη - διαφοροποίηση της ορθογραφίας δυσλεξικών μαθητών από τη 2α έως και 6η τάξη Δημοτικού: Ταχύτητα γραφής, αριθμός και είδη λαθών

Β. Μωραΐτη

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η εξέλιξη της ικανότητας για ορθογραφημένη γραφή αποτελεί μία γνωστική ικανότητα, η οποία δεν είναι έμφυτη, αλλά αναπτύσσεται σταδιακά κατά τη διάρκεια της σχολικής εκπαίδευσης και ακολουθεί μια αναπτυξιακή πορεία η οποία είναι διαχρονική και πολύπλοκη. Σκοπός της έρευνας είναι να διερευνηθεί η εξελικτική πορεία της ορθογραφίας δυσλεξικών μαθητών από την 2α έως και την 6η δημοτικού. Συμμετείχαν συνολικά 253 δυσλεξικοί (n2= 56, n3=68, n4= 61, n5= 46, n6= 22). Υποβλήθηκαν σε 3 είδη ορθογραφικών δραστηριοτήτων ανάλογα με την ηλικία τους: 1) Κείμενο υπαγορευμένο της τάξης τους, 2) Αυτοσχέδια Έκθεση 3) Λίστα Ανεξάρτητων Λέξεων. Ερευνήθηκε η ταχύτητα γραφής, οι ποιοτικές (είδη λαθών) και οι ποσοτικές διαφορές των ορθογραφικών λαθών (αριθμός λαθών ανά 100 λέξεις).

Εφαρμογές της τεχνολογίας στην αντιμετώπιση της δυσλεξίας

Α. Αυγουστάκη¹, Ε. Ντρούβα¹, Α. Μπενέτου², Α. Κοτσώνη² & Α. Σταλίκας¹

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Ελληνική Εταιρία Θετικής Ψυχολογίας

Η δυσλεξία αποτελεί μία μαθησιακή διαταραχή που σχετίζεται με δυσκολίες στην ανάγνωση, την απομνημόνευση και στην περιγραφική εννοιών και αποτελεί το 80% των διαγνώσεων που σχετίζονται με μαθησιακά θέματα. Παρά το γεγονός ότι έχουν γίνει σημαντικές προσπάθειες για τη διάγνωση και την αντιμετώπιση της δυσλεξίας στην πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, πολύ λίγα έχουν γίνει για τους φοιτητές στο Πανεπιστήμιο. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, πολλά άτομα με δυσλεξία να αντιμετωπίζουν υψηλά ποσοστά ακαδημαϊκής αποτυχίας και εγκατάλειψης των σπουδών. Το ευρωπαϊκό πρόγραμμα Vrailexia σχεδιάστηκε για να αντιμετωπίσει αυτό το πρόβλημα. Στόχος τους συγκεκριμένου προγράμματος είναι η δημιουργία και διάδοση ενός καινοτόμου τρόπου διδασκαλίας, συμπεριληπτικού για τους φοιτητές με δυσλεξία. Ο πυρήνας του συγκεκριμένου προγράμματος είναι μία διαδικτυακή πλατφόρμα που βασίζεται στην τεχνολογία της τεχνητής νοημοσύνης και της εικονικής πραγματικότητας που είναι κατασκευασμένη να αντιλαμβάνεται ποιες είναι οι βασικές δυσκολίες που αντιμετωπίζει ένας φοιτητής με δυσλεξία και να του παρέχει υποστήριξη στις σπουδές του ακολουθώντας την κατάλληλη για αυτόν μεθοδολογία. Στόχος της συγκεκριμένης παρουσίας είναι να παρουσιάσει τη φιλοσοφία και τη μεθοδολογία του ευρωπαϊκού προγράμματος (Vrailexia) το οποίο υλοποιείται με τη συμμετοχή του Παντείου Πανεπιστημίου.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 31 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α4)

Ανοικτή Επιστήμη: Τι είναι, γιατί χρειάζεται και πώς μπορούμε να την επιτύχουμε

Οργανώτρια/ Πρόεδρος: **Μ. Παπαδάτου-Παστού**

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Ίδρυμα Ιατροβιολογικών Ερευνών Ακαδημίας Αθηνών

Συζητητρια: **Α. Βατάκη**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τα τελευταία χρόνια έχει έρθει στο προσκήνιο το πρόβλημα της αναπαραγωγιμότητας (reproducibility) και επαναληψιμότητας (replicability) στις επιστήμες συνολικά, αλλά και στην επιστήμη της ψυχολογίας ειδικότερα. Η κρίση αυτή στην αναπαραγωγιμότητα φαίνεται να είναι αποτέλεσμα λανθασμένων κινήτρων που προσφέρονται συστηματικά στους επιστήμονες, ελλιπούς υποστήριξης για τη διαχείριση και την πρόσβαση στα δεδομένα και κακών μεθοδολογικών πρακτικών. Η Ανοικτή Επιστήμη έρχεται να δώσει εργαλεία στους επιστήμονες για να αντιμετωπίσουν αυτήν την κρίση. Συγκεκριμένα, η Ανοικτή Επιστήμη είναι το νέο πρότυπο πρακτικών, μέσων και συνεργασίας για την παραγωγή και διάθεση επιστημονικού έργου και αποτελεσμάτων της έρευνας. Στο παρόν συμπόσιο, αφού συζητηθούν οι λόγοι που οδήγησαν στην κρίση αναπαραγωγιμότητας και επαναληψιμότητας, θα παρουσιαστούν οι αρχές της Ανοικτής Επιστήμης, όπως και συγκεκριμένα εργαλεία που μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι ερευνητές για να τις ακολουθήσουν. Θα δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην πρακτική των καταχωρημένων αναφορών (registered reports). Επίσης, θα παρουσιαστούν βασικά εργαλεία αναζήτησης, δημοσίευσης, επεξεργασίας και ανάλυσης επιστημονικού (ευαίσθητου) περιεχομένου, καθώς επίσης και οργάνωσης και σχεδιασμού δράσεων διαχείρισης δεδομένων, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τους ερευνητές στην καθημερινή πρακτική τους. Επιπλέον, θα συζητηθούν τα βήματα που περιλαμβάνονται σε έναν κύκλο διαχείρισης ερευνητικών δεδομένων και οι τρόποι με τους οποίους οι ερευνητές μπορούν να τα ακολουθήσουν στον "Ορίζοντα Ευρώπης", ώστε να πετύχουν συμμόρφωση με τις απαιτήσεις για ανοικτή πρόσβαση στις δημοσιεύσεις και για ανοικτά και FAIR (Finable, Accessible, Interoperable, Reusable) δεδομένα. Τέλος, θα παρουσιαστεί το παρόν Ευρωπαϊκό πλαίσιο πολιτικών Έρευνας, Τεχνολογικής Ανάπτυξης και Καινοτομίας (ETAK), η Ευρωπαϊκή υποδομή για την Επιστημονική Επικοινωνία "OpenAIRE" και το Ευρωπαϊκό Νέφος Ανοικτής Επιστήμης "EOSC", όπως και οι πρωτοβουλίες Ανοικτής Επιστήμης στον ελληνικό ερευνητικό ιστό.

Κρίση αναπαραγωγιμότητας και επαναληψιμότητας στην επιστήμη: Πού είναι το πρόβλημα

Μ. Παπαδάτου-Παστού^{1,2}

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Ίδρυμα Ιατροβιολογικών Ερευνών Ακαδημίας Αθηνών

Την τελευταία δεκαετία έχει αναδειχθεί το ζήτημα της κρίσης αναπαραγωγιμότητας (reproducibility) και επαναληψιμότητας (replicability) στην επιστήμη, συμπεριλαμβανομένης και της επιστήμης της ψυχολογίας. Το ζήτημα αναφέρεται στο γεγονός ότι μεγάλο ποσοστό (ίσως το μεγαλύτερο, σύμφωνα με κάποιες εκτιμήσεις) των επιστημονικών ευρημάτων δεν μπορούν να αναπαραχθούν και κατά συνέπεια είναι λανθασμένα. Ως αίτια της κρίσης έχουν προταθεί τα κίνητρα που προσφέρονται συστηματικά στους επιστήμονες για την παραγωγή νέας γνώσης και τη συνεργασία μεταξύ τους, αλλά και η ελλιπής εκπαίδευση των ερευνητών σε ορθές μεθοδολογικές και στατιστικές μεθόδους, τα οποία έχουν σαν αποτέλεσμα την εφαρμογή αμφιλεγόμενων πρακτικών. Οι σημαντικότερες από αυτές τις πρακτικές είναι (i) η μεροληψία δημοσίευσης, η οποία αναφέρεται στη μη δημοσίευση μελετών που δεν έδωσαν τα επιθυμητά αποτελέσματα, (ii) το p-hacking, η επιλογή δηλαδή τρόπων χειρισμού των δεδομένων ώστε να προκύπτουν θετικά αποτελέσματα, (iii) η διενέργεια μελετών χωρίς αρκετή στατιστική ισχύ και (iv) το HARKing (Hypothesizing After the Results and Known), δηλαδή η διαμόρφωση των υποθέσεων μετά την ανάλυση των δεδομένων. Στην παρούσα εισήγηση θα συζητηθούν αυτές και άλλες πρακτικές, όπως και τα δυσμενή τους αποτελέσματά τους στην παραγωγή γνώσης και κατά συνέπεια στην ικανότητα της επιστήμης να προσεγγίσει την αλήθεια.

Ανοικτή Επιστήμη: Η απάντηση στις σύγχρονες προκλήσεις για την επιστήμη

Σ. Μαστροθεόδωρος^{1,2}

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²Utrecht University

Την τελευταία δεκαετία γίνεται ολοένα σαφέστερο ότι η επιστημονική διαδικασία όπως εφαρμόζεται τις τελευταίες δεκαετίες είναι ανεπαρκής να εκπληρώσει έναν βασικό της στόχο: την αντικειμενική και αμερόληπτη προσέγγιση της γνώσης. Μέρος του προβλήματος βρίσκεται στις διαδικασίες μέσω των οποίων πραγματοποιούνται οι επιστημονικές μελέτες που συχνά περιλαμβάνουν σύγχυση μεταξύ επιβεβαιωτικών και διερευνητικών αναλύσεων, σκιάδεις στατιστικές πρακτικές, και την συνεπακόλουθη εξαγωγή συμπερασμάτων που δεν βασίζονται στα υπάρχοντα δεδομένα. Ταυτόχρονα, η σύνδεση της επιστήμης με την κοινωνία έχει αποδυναμωθεί, με τη δεύτερη συχνά να αγνοεί τα βασικά ζητήματα που απασχολούν την πρώτη, ενώ η επιστημονική γνώση έχει γίνει λιγότερο προσβάσιμη. Ως απάντηση στην προβληματική αυτήν κατάσταση δημιουργήθηκε το ρεύμα της Ανοικτής Επιστήμης που αποσκοπεί να καθιερώσει πρακτικές που μπορούν να συμβάλουν στη θετική εξέλιξη της επιστήμης. Στην παρουσίαση αυτή θα παρουσιαστούν και θα συζητηθούν μερικές από τις πλευρές της Ανοικτής Επιστήμης. Έμφαση θα δοθεί στο τι μπορεί να κάνει ο καθένας από εμάς προκειμένου να συμβάλει στη βελτίωση της επιστήμης. Θα συζητηθούν έννοιες όπως η προ-εγγραφή των ερευνητικών υποθέσεων, η χρήση εργαλείων ανοικτού κώδικα, τα ανοικτά/ελεύθερα δεδομένα, ο διαμοιρασμός του κώδικα βάσει του οποίου αναλύονται τα δεδομένα, καθώς και οι προ-δημοσιεύσεις σε δημόσιους διαδικτυακούς χώρους (repositories).

Χρηματοδότηση: Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Έρευνας (European Research Council, ERC-2017-CoG – 773023 INTRANSITION)

Καταχωρημένες αναφορές (registered reports): Καταπολεμώντας τη μεροληψία στις επιστημονικές δημοσιεύσεις

Α. Κ. Παπαδοπούλου^{1,2} & Μ. Παπαδάτου-Παστού^{1,2}

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Ίδρυμα Ιατροβιολογικών Ερευνών Ακαδημίας Αθηνών

«Καλή επιστήμη είναι αυτή που οδηγεί σε πρωτοποριακά και αξιοπρόσεκτα αποτελέσματα.» Με βάση αυτή τη (λανθασμένη) πεποίθηση που επικρατεί σε πολλούς επιστημονικούς κλάδους, συμπεριλαμβανομένης της Ψυχολογίας, τα επιστημονικά περιοδικά συχνά επιλέγουν για δημοσίευση κατά βάση μελέτες με θετικά αποτελέσματα, που επιβεβαιώνουν δηλαδή τις υποθέσεις των ερευνητών. Οι επιστήμονες, λοιπόν, προκειμένου να δημοσιεύσουν κάποια εργασία, είναι πιθανό να εφαρμόσουν αμφιλεγόμενες ερευνητικές πρακτικές, όπως το να παρουσιάζουν μόνο τα θετικά αποτελέσματα και να «κρύβουν στο συρτάρι» αρνητικά ή ουδέτερα ευρήματα (μεροληψία δημοσίευσης) ή να διαμορφώνουν τις υποθέσεις τους μετά την ανάλυση των δεδομένων τους (HARKing). Για να αποφευχθούν οι αρνητικές συνέπειες τέτοιων πρακτικών, όπως η αύξηση των ψευδώς θετικών αποτελεσμάτων και ο περιορισμός της αναπαραγωγιμότητας των ερευνητικών αποτελεσμάτων, έχει προταθεί η διαδικασία των καταχωρημένων αναφορών (registered reports) που κατατίθενται σε συμβεβλημένα επιστημονικά περιοδικά. Κατά αυτή τη διαδικασία, οι συγγραφείς παρουσιάζουν αναλυτικά και με διαφάνεια την ερευνητική τους πρόταση πριν τη διεξαγωγή της έρευνας και τη συλλογή των δεδομένων και οι κριτές εξετάζουν την ποιότητα των μεθόδων και του πλάνου ανάλυσης που προτείνονται. Οι καταχωρημένες αναφορές γίνονται «κατ' αρχήν αποδεκτές» από τους κριτές και τους επιμελητές των περιοδικών και στη συνέχεια δημοσιεύονται οποιαδήποτε και αν είναι η φύση των αποτελεσμάτων, με μόνη προϋπόθεση να έχει ακολουθηθεί πιστά ο ερευνητικός σχεδιασμός και το πλάνο ανάλυσης που έχει καταχωρηθεί. Τα οφέλη των καταχωρημένων αναφορών τόσο για τους συγγραφείς, όσο και για την ερευνητική διαδικασία, οι απορίες που έχουν διατυπωθεί σχετικά, καθώς και εμπειρίες από την κατάθεση καταχωρημένων αναφορών θα συζητηθούν περαιτέρω.

Χρηματοδότηση: Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας - ΕΛΙΔΕΚ

Το ευρωπαϊκό πλαίσιο πολιτικών και υποδομών ανοικτής επιστήμης και οι συλλογικές δράσεις ενσωμάτωσής τους στον ελληνικό ερευνητικό ιστό

Ν. Μανωλά^{1,2}

¹Ερευνητικό Κέντρο ΑΘΗΝΑ, ²OpenAIRE AMKE

Η Ευρώπη, με πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, οδηγεί τις εξελίξεις στην Ανοικτή Επιστήμη, μέσα από πολιτικές και υποδομές που αναπτύσσει για τον εκδημοκρατισμό της ερευνητικής διαδικασίας, τον εξορθολογισμό της πρόσβασης στην επιστημονική πληροφορία και την αναπαραγωγικότητα των ερευνητικών αποτελεσμάτων. Η ομιλία θα αποδώσει το παρόν ευρωπαϊκό πλαίσιο πολιτικών Έρευνας, Τεχνολογικής Ανάπτυξης και Καινοτομίας (ΕΤΑΚ) δίνοντας έμφαση στις προϋποθέσεις Ανοικτής Επιστήμης που ισχύουν στο πρόγραμμα πλαίσιο “Ορίζοντας Ευρώπη”. Ακόμη, θα επικοινωνήσει τους τρόπους με τους οποίους η Ευρωπαϊκή Υποδομή για την Επιστημονική Επικοινωνία “OpenAIRE” και το Ευρωπαϊκό Νέφος Ανοικτής Επιστήμης “EOSC” υποστηρίζουν τους ερευνητές και όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, στην υλοποίηση της Ανοικτής Επιστήμης και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων και ικανοτήτων στον Ευρωπαϊκό Χώρο Έρευνας. Τέλος, η ομιλία θα αναδείξει συνεργασίες, δράσεις και πρωτοβουλίες Ανοικτής Επιστήμης στον ελληνικό ερευνητικό ιστό.

Χρηματοδότηση: OpenAIRE NEXUS, 101017452, H2020-INFRAEOSC-2020-2 & EOSC FUTURE, 101017536, H2020-INFRAEOSC-2020-2

Πώς να πετύχετε στον Ορίζοντα Ευρώπη: Καλές πρακτικές και εργαλεία συμμόρφωσης με τις προϋποθέσεις Ανοικτής Επιστήμης

Ε. Παπαδοπούλου

Ερευνητικό Κέντρο ΑΘΗΝΑ

Ο ρυθμός παραγωγής ερευνητικών δεδομένων έχει αυξηθεί ραγδαία τα τελευταία χρόνια αναδεικνύοντας την ανάγκη δημιουργίας νέων υπηρεσιών και βελτιστών πρακτικών για την αποτελεσματική εξερεύνηση, διαχείριση και αξιοποίησή τους. Επιπλέον, οι δημοσιεύσεις ερευνητικών αποτελεσμάτων διευρύνονται τόσο ως προς τον τύπο περιεχομένου (βλ. δεδομένα, λογισμικό) όσο και ως προς το κανάλι αναδιανομής τους (βλ. ιδρυματικά και θεματικά αποθετήρια) και αναπτύσσονται διασυνδέσεις που ενισχύουν την τεκμηρίωση και αναπαραγωγικότητα της έρευνας. Στη βάση αυτή, ο Ευρωπαϊκός Χώρος Έρευνας αναδιαμορφώνεται για να υποστηρίξει την ηθική και βιώσιμη ψηφιακή παραγωγή, διάθεση και διαφύλαξη της επιστημονικής πληροφορίας.

Η ομιλία θα επικεντρωθεί στο παράδειγμα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με σκοπό να επικοινωνήσει τα βήματα που περιλαμβάνονται σε έναν κύκλο διαχείρισης ερευνητικών δεδομένων και να αποσαφηνίσει τους τρόπους με τους οποίους οι ερευνητές μπορούν να τα ακολουθήσουν στον “Ορίζοντα Ευρώπη”, ώστε να πετύχουν συμμόρφωση με τις απαιτήσεις για ανοικτή πρόσβαση στις δημοσιεύσεις και για ανοικτά και FAIR (Finable, Accessible, Interoperable, Reusable) δεδομένα. Επιπρόσθετα, η ομιλία θα υπογραμμίσει τη χρήση βασικών εργαλείων αναζήτησης, δημοσίευσης, επεξεργασίας και ανάλυσης επιστημονικού (ευαίσθητου) περιεχομένου, καθώς επίσης και οργάνωσης και σχεδιασμού δράσεων διαχείρισης δεδομένων, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τους ερευνητές στην καθημερινή πρακτική τους.

Χρηματοδότηση: OpenAIRE NEXUS, 101017452, H2020-INFRAEOSC-2020-2 & EOSC FUTURE, 101017536, H2020-INFRAEOSC-2020-2

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 49 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β1)

Κοινωνικές Ψυχολογικές πτυχές της μετανάστευσης: Κατανόηση και παρέμβαση

Προεδρείο: Ε. Αδαμοπούλου,

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο

Δημιουργώντας διεπιστημονικούς / διεπαγγελματικούς «γενναίους χώρους»: Πρόγραμμα εκπαίδευσης φοιτητών για την παροχή ψυχοκοινωνικής υποστήριξης προσφύγων

Ε. Αδαμοπούλου¹, S. Scheer² & M. Mondaca³

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο, ²IB University of Applied Health and Social Sciences, ³Karolinska Institutet

Η πολυπλοκότητα και το εύρος των κοινωνικών και υγειονομικών προκλήσεων των προσφύγων απαιτεί ολιστικές και ολοκληρωμένες προσεγγίσεις (Sheath et al., 2020) και συνεργασία ανάμεσα σε πολλούς κλάδους και τομείς (World Health Organization, 2018). Σε αυτό το πλαίσιο, η διεπιστημονική/ διεπαγγελματική εκπαίδευση και η συνεργασία μεταξύ των επαγγελματιών υγείας και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης γίνεται ολοένα και πιο καίριας σημασίας για την παροχή ολοκληρωμένης και χωρίς διακρίσεις φροντίδας. Η παρούσα εισήγηση παρουσιάζει τις αντιλήψεις και τις εμπειρίες φοιτητών σχετικά με ένα πρόγραμμα διεπιστημονικής/ διεπαγγελματικής εκπαίδευσης, το οποίο είχε στόχο την προαγωγή της ψυχοκοινωνικής υποστήριξης προσφύγων και το οποίο υλοποιήθηκε στα πλαίσια του προγράμματος Erasmus+ «InterAct - Interdisciplinary cooperation in psychosocial interventions». Συμμετέχοντες ήταν 59 φοιτητές ψυχολογίας, εργοθεραπείας, κοινωνικής εργασίας, ιατρικής και νοσηλευτικής από τη Γερμανία, την Ελλάδα, τη Σουηδία και την Ισπα-

νία. Πραγματοποιήθηκαν δύο ομάδες εστίασης στο τέλος του προγράμματος και 18 μήνες μετά την ολοκλήρωσή του. Το υλικό που προέκυψε αναλύθηκε συστηματικά σύμφωνα με τις αρχές της θεματικής ανάλυσης (Braun & Clarke, 2012). Οι φοιτητές αναγνώρισαν την αξία της διεπιστημονικής/ διεπαγγελματικής συνεργασίας για την αντιμετώπιση καθοριστικών κοινωνικών παραγόντων της ψυχικής υγείας των προσφύγων. Οι πολιτισμικές συναντήσεις και οι βιωματικές δραστηριότητες του προγράμματος έδωσαν στους μαθητές την ευκαιρία να καλλιεργήσουν μια σειρά δεξιότητες πολιτισμικής ταπεινότητας για την αντιμετώπιση των εμποδίων στην παροχή υπεύθυνης φροντίδας στους πρόσφυγες. Η αφήγηση ιστοριών φάνηκε να είναι ένα πολύτιμο παιδαγωγικό εργαλείο για τη σύνδεση του περιεχομένου του προγράμματος με πιο εφαρμοσμένα πλαίσια και ενίσχυσε τη μάθηση μεταξύ διαφορετικών επιστημονικών κλάδων. Συμπερασματικά, αναδείχθηκε ότι η ανάπτυξη διεπιστημονικών/ διεπαγγελματικών «γενναίων χώρων» (brave spaces) μπορεί να ενδυναμώσει και να ξεκινήσει διαλόγους κοινωνικής δικαιοσύνης για την αντιμετώπιση των ανισοτήτων στην ψυχοκοινωνική υποστήριξη των προσφύγων.

Χρηματοδότηση: Erasmus+ Πρόγραμμα “InterAct - Interdisciplinary cooperation in psychosocial interventions”

Η σημασία της βιογραφικής ρήξης στην βιογραφική αφηγηματική προσέγγιση της ψυχολογικής έρευνας: Ένα παράδειγμα αφηγήσεων ζωής γυναικών προσφύγων

Δ. Βιτζηλαίος

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο

Ο όρος «βιογραφική ρήξη» χρησιμοποιείται στη βιογραφική έρευνα προκειμένου να περιγράψει τα γεγονότα που κατά τη ροή τους οι υπάρχουσες δομές της καθημερινής ζωής αποσυντίθενται και οι εγκατεστημένες μορφές γνώσης διακυβεύονται. Μια βιωμένη εμπειρία, που αποτελεί απειλή στην βιογραφική ιστορία ενός ατόμου, ενδέχεται να εξοικειώσει το άτομο με τον πόνο, την απώλεια, ακόμη και με τον θάνατο. Ένα γεγονός περνάει από το επίπεδο του επεισοδίου στο επίπεδο του βιώματος· αναπόφευκτο αποτέλεσμα είναι ο επαναπροσδιορισμός των σχέσεων του ατόμου με άλλα άτομα, την οικογένειά του και το ευρύτερο κοινωνικό δίκτυο, ενώ οι προσδοκίες και τα σχέδιά του για το μέλλον πρέπει να επανεξεταστούν. Η σημασία της βιογραφικής ρήξης στην βιογραφική αφηγηματική προσέγγιση της ψυχολογικής έρευνας αναδύεται εδώ, καθώς και η σχέση της με τη μνήμη, την έγγραφη του τραύματος, την ταυτότητα και τις βιογραφικές τροχιές της οδύνης. Τα παραπάνω αναδεικνύονται εμπειρικά μέσα από σχετική έρευνα σε μία ομάδα γυναικών προσφύγων. Συγκεκριμένα, στην εν λόγω μελέτη διερευνώνται οι μετατοπίσεις της κοινωνικής ταυτότητας γυναικών προσφύγων κατά τη βίωση βιογραφικών ρήξεων (πόλεμος, έμφυλη βία, μετακίνηση) και μελετάται το επίπεδο εγγραφής των ατομικών αφηγήσεων, μέσω της μαρτυρίας, στην συλλογική μνήμη και την ταυτότητα της εσω-ομάδας. Η ανάδειξη των παραπάνω θεμάτων πραγματοποιήθηκε με την διεξαγωγή βιογραφικών αφηγηματικών συνεντεύξεων σε δεκαπέντε γυναίκες πρόσφυγες της ανατολικής εμπόλεμης ζώνης, που ζουν στην Ελλάδα με τα εξαρτώμενα ανήλικα τέκνα τους, απουσία συζύγου. Η παραγωγή των ποιοτικών δεδομένων πραγματοποιήθηκε με αφηγηματική ανάλυση θεματικού τύπου, η οποία αρθρώθηκε στους άξονες του βιογραφικού χρόνου, της κοινωνικής ταυτότητας, της βιογραφικής ρήξης και της κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Τα ευρήματα της παρούσας εργασίας δύνανται να αναδείξουν το δυναμικό ρόλο της βιογραφικής ρήξης στη βιογραφική τροχιά του ατόμου ως νοηματοδοτημένο συμβάν, αλλά και τη ερευνητική της αξία στην ποιοτική μεθοδολογία εν γένει.

Κατασκευές κοινωνικής τάξης και μετανάστευσης στο λόγο εκπαιδευτικών: Μια λογοαναλυτική προσέγγιση

Α. Δέα¹ & Α. Σαπουτζής²

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η έρευνα στην κοινωνική ψυχολογία έχει δώσει λίγη έμφαση σε έννοιες κοινωνικής τάξης, όμως μία σημαντική πτυχή που έχει αναδειχθεί είναι η διαθεματικότητα, δηλαδή η σύνδεσή της με άλλες ταυτότητες, όπως αυτή του φύλου ή της εθνότητας. Έχει αναφερθεί συχνά πως όσον αφορά την κατανόηση της κοινωνικής τάξης, τα κοινωνικά υποκείμενα δεν μπορούν να τη διαχωρίσουν από το φύλο ή την εθνότητα. Η έρευνά μας υιοθετεί μία λογοαναλυτική προσέγγιση, κατά την οποία εξετάζουμε την χρήση και κατασκευή εννοιών που σχετίζονται με την κοινωνική τάξη στον λόγο εκπαιδευτικών κυρίως όσον αφορά την παρουσία παιδιών μεταναστών στο ελληνικό σχολείο. Για τη συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκαν 12 ημιδομημένες συνεντεύξεις σε ένα χωριό της περιοχής της Χαλκιδικής στη Βόρεια Ελλάδα. Υιοθετώντας τις αρχές της Κριτικής Λογο-αναλυτικής Κοινωνικής Ψυχολογίας, εξετάσαμε πώς χρησιμοποιήθηκαν ερμηνευτικά ρεπερτόρια σχετικά με την κοινωνική τάξη και συναφείς έννοιες, όπως το οικονομικό και επαγγελματικό επίπεδο στο λόγο εκπαιδευτικών. Οι κυριότερες κατασκευές της κοινωνικής τάξης αφορούσαν την άρνηση του ρατσισμού και τη διαχείριση των επαγγελματικών ταυτοτήτων των εκπαιδευτικών. Πιο συγκεκριμένα, τα ερμηνευτικά ρεπερτόρια των εκπαιδευτικών εντοπίζονται ως προς τρεις διαστάσεις: πρώτον, το οικονομικό κύρος σαν αιτιακός παράγοντας για την επίδοση των μεταναστών μαθητών, δεύτερον, η φτώχεια και το οικονομικό κύρος σαν παράγοντας απόδοσης χαρακτηριστικών για τους μετανάστες μαθητές και τρίτον, το επαγγελματικό ανώτερο κύρος σαν ενισχυτικός παράγοντας της προκατάληψης. Η συζήτηση επικεντρώνεται στη χρήση των ερμηνευτικών ρεπερτορίων και τη σημασία τους για την κατασκευή ταυτοτήτων σχετικών με την κοινωνική τάξη στο σχολικό περιβάλλον υπό την παρουσία μεταναστών μαθητών. Επιπλέον, η έρευνα καταδεικνύει και τη σύνδεση διαφορετικών ταυτοτήτων, όπως το φύλο, η κοινωνική τάξη και η εθνικότητα ως μορφή κοινωνικής κατασκευής εντός συγκεκριμένων κοινωνικών πλαισίων.

Ο λόγος των μέσων μαζικής ενημέρωσης για τον πολιτισμό των προσφύγων στην Ελλάδα

Κ. Δούμου & Α. Μπάκα

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η έρευνα στον τομέα της κοινωνικής ψυχολογίας έχει εκδηλώσει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη μελέτη της ουσιοποίησης στην κατασκευή κοινωνικών κατηγοριών και τις ενδεχόμενες συνέπειές της. Στηριζόμενη στην υπάρχουσα βιβλιογραφία, η παρούσα μελέτη εστιάζει στις επιχειρηματολογικές γραμμές που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή του «πολιτισμού» σε ένα συγκεκριμένο ρητορικό πλαίσιο : τον λόγο των μέσων μαζικής ενημέρωσης για τους/τις πρόσφυγες στην Ελλάδα. Αναλύθηκαν άρθρα από τέσσερις δημοφιλείς ηλεκτρονικές εφημερίδες διαφόρων πολιτικών θέσεων με τη χρήση εργαλείων και εννοιών λόγου και ρητορικής ψυχολογίας. Μέσα από την ανάλυση αναδεικνύεται πως τα μέσα ενημέρωσης ταυτίζουν τον «πολιτισμό» των προσφύγων με τη θρησκεία και την «ισλαμική τρομοκρατία» και τον καθιστούν εχθρό του ευρωπαϊκού-δυτικού τρόπου ζωής και αξιών. Ο τρόπος με τον οποίο οι κατηγορίες του πολιτισμού των προσφύγων αποτυπώνονται ρητορικά και ουσιοποιούνται στη συζήτηση των μέσων ενημέρωσης συζητείται με όρους κοινωνικών πρακτικών διακρίσεων και νέου ρατσισμού.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 50 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β3)

Διαπροσωπικές σχέσεις: Σκοτεινές και φωτεινές πτυχές

Προεδρείο: Γ. Στεφάνου,

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Τα εγκλήματα βίας κατά των προσώπων μέσα από μια συνθετική προσέγγιση

Ε. Ανίτση

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Αντικείμενο της παρούσας εισήγησης αποτελεί η παρουσίαση έρευνας που διεξήχθη σε δικαστικές αποφάσεις με σκοπό την διερεύνηση της σύνδεσης ατομικών και περιβαλλοντικών παραγόντων, που δρουν κατά το πέρασμα στην εγκληματική πράξη στην περίπτωση των εγκλημάτων βίας κατά των προσώπων. Ειδικότερα, ακολουθώντας μια ποιοτική προσέγγιση, η έρευνα περιλαμβάνει την ανάλυση 30 τεκμηρίων που αποτελούνται από «Πρακτικά και Αποφάσεις» του Μικτού Ορκωτού Εφετείου Αθηνών, τα οποία αντλήθηκαν κατόπιν έγκρισης σχετικής άδειας που υπεβλήθη στο Εφετείο Αθηνών και αφορούν σε τρεις κατηγορίες εγκλημάτων βίας κατά των προσώπων. Κατά την εισήγηση παρουσιάζονται θεωρητικά ζητήματα (προβλήματα και προοπτικές) αναφορικά με τη σημασία ενός συνθετικού εξηγητικού πλαισίου στην προσέγγιση των εγκλημάτων βίας κατά των προσώπων καθώς και κάποια πρώτα πορίσματα από τη διενέργεια της θεματικής ανάλυσης. Η έρευνα αποτελεί μέρος της διδακτορικής διατριβής «Η σύνθεση της ατομικής (ψυχολογικής) και περιβαλλοντικής προσέγγισης στο πέρασμα στην εγκληματική πράξη: η περίπτωση των εγκλημάτων βίας», που διεξάγεται στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, υπό την επίβλεψη της Καθηγήτριας Χρ. Ζαραφωνίτου, με την υποστήριξη του Ελληνικού Ιδρύματος Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της Δράσης «Υποτροφίες ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. Υποψηφίων Διδακτόρων» (Αριθμός Υποτροφίας: 1004).

Διαπροσωπικές σχέσεις εκπαιδευτικών - μαθητών: Απόδοση αιτίων και συναισθήματα

Γ. Στεφάνου¹ & Κ. Αθανασιάδου²

¹Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, ²Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Σκοπός της έρευνας ήταν η διερεύνηση της απόδοσης αιτίων και των συναισθημάτων εκπαιδευτικών και μαθητών για την υποκειμενικά εκτιμώμενη ποιότητα των μεταξύ τους διαπροσωπικών σχέσεων, και του ρόλου των αιτιακών αποδόσεων στη διαμόρφωση των συναισθημάτων για τις εκτιμώμενες ως κακές και ικανοποιητικές διαπροσωπικές σχέσεις. Το δείγμα της έρευνας συγκροτήθηκε, με τυχαία δειγματοληψία κατά στρώματα, από 250 μαθητές και μαθήτριες, που προήλθαν από 50 τμήματα δέκα δημοσίων γυμνασίων της χώρας, και από 50 εκπαιδευτικούς, των δύο φύλων και ποικίλων ειδικοτήτων, που δίδασκαν στα τμήματα από τα οποία προήλθαν οι μαθητές. Οι συμμετέχοντες, στη μέση σχολικού έτους, συμπλήρωσαν τις κλίμακες της αντιλαμβανόμενης ποιότητας της διαπροσωπικής σχέσης, της απόδοσης αιτίων και των συναισθημάτων. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι ικανοποιητικές διαπροσωπικές σχέσεις αποδόθηκαν από εκπαιδευτικούς και μαθητές συχνότερα στον εαυτό και στην αποτελεσματική αλληλεπίδραση εκπαιδευτικού- μαθητή, ενώ θεώρησαν οι μεν τους δε ως υπεύθυνους των κακών διαπροσωπικών σχέσεων. Επίσης, μαθητές και εκπαιδευτικοί βίωσαν έντονα θετικά και αρνητικά συναισθήματα για τις ικανοποιητικές και μη ικανοποιητικές σχέσεις, αντιστοίχως. Ωστόσο, η διακρίνουσα ισχύς των συναισθημάτων διέφερε μεταξύ των μαθητών και εκπαιδευτικών, με τους μαθητές να βιώνουν εντονότερα συναισθήματα αποτελέσματος (π.χ., αγάπη, ευτυχία) και τους εκπαιδευτικούς να βιώνουν υψηλότερης έντασης γνωστικά συναισθήματα (π.χ., θυμό, ηρεμία, αισιοδοξία). Βρέθηκε, ακόμη, ότι οι αιτιακές αποδόσεις επηρέασαν τα συναισθήματα, κυρίως για τις εκτιμώμενες κακές σχέσεις. Ωστόσο, η σχετική ισχύς της επίδρασης των διαστάσεων της απόδοσης αιτίων στα συναισθήματα διέφερε εντός και μεταξύ των ομάδων εκπαιδευτικών και μαθητών. Παράδειγμα, από τις διαστάσεις της απόδοσης αιτίων, κυρίως η δυνατότητα ελέγχου από κοινού εκπαιδευτικού-μαθητή και η δυνατότητα ελέγχου από τον άλλο επηρέασαν τα συναισθήματα μαθητών και εκπαιδευτικών, αντίστοιχα. Τα αποτελέσματα συζητούνται ως προς τη σπουδαιότητα της

απόδοσης αιτίων και των συναισθημάτων στην πληρέστερη κατανόηση των διαπροσωπικών σχέσεων, και ως προς τις εφαρμογές τους στην προσωπική ευζωία των συμμετεχόντων και του ψυχολογικού κλίματος στο σχολείο.

Προφίλ ατομικών πολιτισμικών προσανατολισμών φοιτητών και επιθετικότητα σχέσεων

Ι. Βουλγαρίδου & Κ. Κόκκινος

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Πρόσφατα ερευνητικά πορίσματα έχουν καταδείξει πως οι φοιτητές αναπτύσσουν μορφές ατομικών πολιτισμικών προσανατολισμών που πιθανόν συνδέονται με την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς. Ωστόσο, η σχέση των ατομικών πολιτισμικών προσανατολισμών με την επιθετικότητα σχέσεων (χειραγώγηση διαπροσωπικών σχέσεων, διάδοση κακόβουλων φημών) δεν έχει ακόμη επαρκώς προσδιοριστεί. Επιπλέον, η σχετική έρευνα έχει επικεντρωθεί κυρίως στη μελέτη των σχέσεων μεταξύ επιθετικότητας και πολιτισμικών παραμέτρων και δεν έχει αποπειραθεί να διερευνήσει την ομαδοποίηση των φοιτητών σε προφίλ με βάση τους ατομικούς πολιτισμικούς προσανατολισμούς τους. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη της σχέσης ανάμεσα σε πέντε μορφές ατομικών πολιτισμικών προσανατολισμών (π.χ., απόσταση δύναμης, αποφυγή αβεβαιότητας, ατομικότητα vs συλλογικότητα, αρρενωπότητα vs θηλυκότητα, και μακροπρόθεσμος vs βραχυπρόθεσμος προσανατολισμός) και των λειτουργιών της επιθετικότητας σχέσεων (προληπτική και αντιδραστική) υιοθετώντας μία προσωποκεντρική προσέγγιση. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 730 Έλληνες φοιτητές (Μ.Ο. = 24.42, Τ.Α. = 7.92· 547 γυναίκες) οι οποίοι συμπλήρωσαν διαδικτυακό ερωτηματολόγιο. Από την ανάλυση λανθανόντων προφίλ προέκυψαν τρία προφίλ ατομικών πολιτισμικών προσανατολισμών: μετριοπαθείς προσανατολισμένοι στη συναίνεση, υποστηρικτές της ισότητας προσανατολισμένοι στη συναίνεση, ανταγωνιστές που βασίζονται σε κανόνες. Η ομάδα ανταγωνιστών που βασίζεται σε κανόνες σημείωσε υψηλότερη βαθμολογία τόσο στην προληπτική όσο και την αντιδραστική επιθετικότητα σχέσεων συγκριτικά με τους μετριοπαθείς και τους υποστηρικτές της ισότητας προσανατολισμένους στη συναίνεση. Επίσης, τα αποτελέσματα κατέδειξαν πως οι υποστηρικτές της ισότητας σημείωσαν υψηλότερη βαθμολογία στις λειτουργίες της επιθετικότητας σχέσεων από τους μετριοπαθείς προσανατολισμένους στη συναίνεση. Τα ευρήματα συζητούνται στη βάση της προοπτικής αξιοποίησής τους για την ανάπτυξη προληπτικών και παρεμβατικών προγραμμάτων με στόχο την αντιμετώπιση της επιθετικότητας σχέσεων λαμβάνοντας υπόψη τον προσωπικό πολιτισμικό προσανατολισμό των φοιτητών.

Ο ρόλος της χαμηλής επιθυμίας για διαπροσωπικούς δεσμούς και της αφοβίας στα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά και τα προβλήματα συμπεριφοράς.

Ι. Μαυρομάτης & Κ. Φάντης

Πανεπιστήμιο Κύπρου

Πρόσφατα ευρήματα υποστηρίζουν ότι οι 3 διαστάσεις των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών, δηλαδή τα Χαρακτηριστικά Σκληρότητας (ΧΣ), ο Ναρκισσισμός, και η Παρορμητικότητα μπορούν να μετρηθούν στην παιδική ηλικία, διακρίνοντας υποομάδες παιδιών με αυξημένο ρίσκο για μελλοντικά Προβλήματα Συμπεριφοράς (ΠΣ). Ωστόσο, οι αιτιολογικοί μηχανισμοί για την κάθε διάσταση ξεχωριστά δεν έχουν μελετηθεί επαρκώς. Συνεπώς, στόχος της παρούσας μελέτης, ήταν η διερεύνηση δύο ιδιοσυγκρασιακών χαρακτηριστικών, της επιθυμίας για δημιουργία και διατήρηση διαπροσωπικών δεσμών (ΕΔΔ·affiliation) και της αφοβίας, ως πιθανών αιτιολογικών μηχανισμών για τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά και τα ΠΣ. Στην έρευνα συμμετείχαν γονείς 3109 μαθητών/τριών (8-18 ετών, 50% κορίτσια). Για να αξιολογηθούν οι διαφορικές επιδράσεις της ΕΔΔ και της αφοβίας στα ΧΣ, στο Ναρκισσισμό, και στην παρορμητικότητα ξεχωριστά, εφαρμόστηκε μια σειρά από ιεραρχικά μοντέλα παλινδρόμησης κατά τα οποία ελέγχθηκαν οι επιδράσεις του φύλου, της ηλικίας, της σχέσης γονέα-παιδιού, και της συνδιακύμανσης με τις λοιπές διαστάσεις των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών. Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν τις ερευνητικές υποθέσεις, αφού έδειξαν ισχυρές θετικές επιδράσεις της χαμηλής ΕΔΔ στα ΧΣ, και της αφοβίας στην Παρορμητικότητα. Λιγότερο ισχυρές, αλλά στατιστικά σημαντικές επιδράσεις είχαν οι δύο προβλεπτικές μεταβλητές και στο Ναρκισσισμό. Μοντέλα δομικών εξισώσεων έδειξαν ότι τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά διαμεσολαβούν τη θετική σχέση της χαμηλής ΕΔΔ και της αφοβίας με τα ΠΣ. Συγκεκριμένα, η ισχυρότερη διαμεσολαβητική επίδραση των ΧΣ αφορούσε τη σχέση μεταξύ χαμηλής ΕΔΔ και ΠΣ, ενώ της Παρορμητικότητας μεταξύ αφοβίας και ΠΣ. Η παρούσα έρευνα είναι η πρώτη που αναδεικνύει τις επιδράσεις των συγκεκριμένων μεταβλητών και στις τρεις διαστάσεις των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών, αλλά και τις έμμεσες επιδράσεις τους στα ΠΣ. Τα παρόντα ευρήματα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να ενισχύσουν τα υπάρχοντα αιτιολογικά μοντέλα των ΠΣ και να βελτιώσουν τις διαγνωστικές και θεραπευτικές πρακτικές για παιδιά με αυξημένα επίπεδα ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών.

Έμφυλες αναπαραστάσεις για τη φιλία μαθητών/τριών γενικών λυκείων

Β. Τσίτος & Α. Μαντόγλου

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η παρούσα έρευνα αφορά τις αναπαραστάσεις της φιλίας, σε 920 μαθητές/τριες (15 - 17 ετών). Ο ρόλος του φύλου, του κοινωνικοοικονομικού επιπέδου των γονέων και η περιοχή κατοικίας (Αθήνας/επαρχία) μελετήθηκαν σε σχέση με τις αναπα-

στάσεις της φιλίας. Η φιλία στη μέση εφηβεία αναπαρίσταται ως ιδανική διαπροσωπική σχέση αμοιβαίας εμπιστοσύνης, αγάπης, καλής παρέας και συμπαράστασης σε κλίμα κατανόησης και σεβασμού. Η εξερευνητική κατεύθυνση των φιλικών σχέσεων των αγοριών στο χώρο και το χρόνο για κατορθώματα, άθληση και αυτοκίνηση, εκφράζει την ηγεμονική αρρενωπή ταυτότητά τους. Η συναισθηματική κατεύθυνση των φιλικών σχέσεων των κοριτσιών συμπεριλαμβάνει έντονη απαίτηση για συμμετρική αμοιβαιότητα ως προς την εμπιστοσύνη, την αγάπη, την ειλικρίνεια, την κατανόηση και την εξέμυθη αυτοαποκάλυψη. Τα αγόρια βιώνουν συχνότερα τις φιλίες τους στο δημόσιο χώρο, σύμφωνα με τους κοινωνικούς κανόνες της πατριαρχικής κοινωνίας που θέλει τα φύλα να δραστηριοποιούνται διαφορετικά στους ανισότιμους ρόλους που μέλλεται να ασκούν ως ενήλικες. Το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο των γονέων και η περιοχή κατοικίας, τροποποιούν την αναπαράσταση της φιλίας, λειτουργώντας ως αντικειμενικοί παράγοντες, δημιουργώντας διαφορετικά πρότυπα φιλίας. Οι έφηβοι της επαρχίας με χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, βιώνουν συχνότερα αλλοκεντρικά, πιο βαθιά και πολυδιάστατα τις φιλίες τους, εστιάζοντας στην αναζήτηση της ισοτιμίας, της οικειότητας, της αλληλεγγύης και της αφοσίωσης, επιλέγοντας συχνότερα τη μειωμένη αυτοαποκάλυψη και είναι πιο αυστηροί σε ζητήματα προδοσίας της εμπιστοσύνης. Οι έφηβοι της Αθήνας με υψηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, αναπαριστούν τις φιλίες πιο ατομικεντρικά, εστιαζόμενοι σε δραστηριότητες και διασκεδάσεις, ενώ η βοήθεια εκφράζεται ως ενίσχυση της ατομικής εικόνας των φίλων. Η καινοτομία της έρευνας έγκειται στο ότι, εκτός του φύλου, διερευνά και την κοινωνική ένταξη των εφήβων διαπιστώνοντας ότι οι υλικό και κοινωνικοί περιορισμοί, όπως και ο συλλογικός τρόπος οργάνωσης των σχέσεων στην επαρχία, αποδεικνύουν ότι οι φιλίες δημιουργούνται από τους ανθρώπους, αλλά όχι με τρόπους της επιλογής τους.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 51 (ΑΙΘΟΥΣΑ B5)

Εξαρτητικές συμπεριφορές

Προεδρείο: **Ε. Ζιώρη**,
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Ατομικές διαφορές στο σύστημα ανταμοιβής μεταξύ εθισμένων και περιστασιακών χρηστών ναρκωτικών ουσιών

A. Λαδά, G. Gacafferri, A. Ράπτη & Λ. Κηπουρίδη
CITY College, University of York Europe Campus

Σύμφωνα με την βιβλιογραφία ένα τροποποιημένο σύστημα ανταμοιβής, όπως μετράται από την ευαισθησία στην ανταμοιβή και στην τιμωρία, μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην ανάπτυξη εθισμού στα ναρκωτικά. Ωστόσο, αυτό το επιχείρημα βασίζεται κυρίως σε μελέτες που αφορούσαν είτε άτομα εξαρτημένα σε σχέση με ομάδα ελέγχου που δεν είχαν χρησιμοποιήσει ναρκωτικά είτε μόνο περιστασιακούς χρήστες ναρκωτικών. Δυστυχώς, τέτοιοι ερευνητικοί σχεδιασμοί δεν μπορούν να παρέχουν καμία πληροφορία σχετικά με τις διαφορές μεταξύ περιστασιακών και εθισμένων χρηστών ναρκωτικών και ακόμη περισσότερο για το εάν μπορούμε να προβλέψουμε την δριμύτητα της χρήσης ναρκωτικών από τις προαναφερθείσες αξιολογήσεις του συστήματος ανταμοιβής. Ως εκ τούτου, διερευνήσαμε τις διαφορές στο σύστημα ανταμοιβής μεταξύ περιστασιακών και εθισμένων πολυχρηστών ναρκωτικών. Μελετήσαμε επίσης εάν μπορούμε να προβλέψουμε τη δριμύτητα της χρήσης από τις ατομικές διαφορές στο σύστημα ανταμοιβής. Ελέγξαμε 202 συμμετέχοντες, που κυμαίνονταν από ελαφριά ψυχαγωγική/περιστασιακή χρήση ναρκωτικών έως εθισμό στα ναρκωτικά. Η κλίμακα BIS/BAS (Carver & White, 1994) χορηγήθηκε για την αξιολόγηση της ευαισθησίας στην ανταμοιβή και στην τιμωρία. Οι εθισμένοι σε ναρκωτικά συμμετέχοντες σημείωσαν σημαντικά υψηλότερη βαθμολογία από τους περιστασιακούς χρήστες σε όλες τις υποκλίμακες BAS και στην υποκλίμακα BIS, σύμφωνα με ανεξάρτητα t-tests. Αυτό υποδηλώνει ότι ατομικές διαφορές στο σύστημα ανταμοιβής κρύβονται πίσω από τη χρήση και κατάχρηση ναρκωτικών. Η ανάλυση λογιστικής παλινδρόμησης έδειξε ότι η δριμύτητα της χρήσης ναρκωτικών (δηλαδή η περιστασιακή χρήση έναντι της κατάχρησης) μπορούσε να προβλεφθεί από τη βαθμολογία της υποκλίμακας Ανταπόκρισης Ανταμοιβής BAS. Δηλαδή, όσο πιο ευαίσθητος είναι κάποιος στις ανταμοιβές, τόσο πιο ευάλωτος είναι στην κατάχρηση, αντί για περιστασιακή χρήση, ναρκωτικών. Αυτά τα αποτελέσματα μπορούν να ενημερώσουν τις τρέχουσες πρακτικές πρόληψης και αποκατάστασης της εξάρτησης σε ουσίες.

Χρηματοδότηση: CITY College, University of York Europe Campus

Διερεύνηση της σχέσης της αλεξιθυμίας με την έκφραση του συναισθήματος στην οικογένεια και τη συμβολοποίηση σε γονείς εφήβων-νέων χρηστών

Λ. Κανελλοπούλου & Ε. Σούρμπα
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στην παρούσα μελέτη διερευνάται η αλεξιθυμία σε γονείς εφήβων και νέων χρηστών και η σχέση της με την θετική και αρνητική έκφραση συναισθήματος στην οικογένεια και τη συμβολοποίηση. Από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας φαίνεται ότι η αλεξιθυμία σχετίζεται με αρνητική έκφραση συναισθήματος στην οικογένεια (Yelsma, Hovestadt, Nilsson & Paul, 1998), με παρουσία στις οικογένειες όπου εμφανίζεται χρήση (Balottin, Nacinovich, Bomba, & Mannarini, 2014) και έλλειμμα στη συμβολοποίηση (Taylor &

Bagby, 2004). Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 100 γονείς εφήβων και νέων, 50 από τους οποίους συμμετέχουν σε ομάδες γονέων του Ο.ΚΑ.ΝΑ για τη χρήση των παιδιών τους και αποτελούν την ομάδα έρευνας ενώ 50 γονείς προέρχονται από το γενικό πληθυσμό με παιδιά εκτός χρήσης. Στους συμμετέχοντες χορηγήθηκαν η κλίμακα Αλεξιθυμίας του Toronto -TAS-20 (Parker, Taylor & Bagby, 2003) και το Ερωτηματολόγιο Έκφρασης Συναισθήματος στην Οικογένεια -SEFQ (Halberstadt, Cassidy, Stifter et al., 2001). Πέντε συμμετέχοντες από την ομάδα έρευνας συμμετείχαν σε συνέντευξη, με ερωτήσεις γύρω από το βίωμα των συναισθημάτων, την κατοπτρική λειτουργία και τη συμβολοποίηση. Η συνέντευξη κατέληξε στη χορήγηση τριών καρτών του προβολικού εργαλείου Τ.Α.Τ (Murray, 1943) με σκοπό να διερευνηθεί η συμβολοποίηση στους γονείς. Τα αποτελέσματα έδειξαν μικρή διαφορά στην αλεξιθυμία μεταξύ των δυο ομάδων, η αλεξιθυμία σχετίζεται θετικά με την έκφραση αρνητικού και αρνητικά με την έκφραση θετικού συναισθήματος στην οικογένεια και στην ομάδα έρευνας εκφράζεται περισσότερο αρνητικό συναίσθημα στην οικογένεια. Όσον αφορά τη συμβολοποίηση, φάνηκε ότι η μειωμένη συμβολοποίηση συνδέθηκε με πιθανή ύπαρξη αλεξιθυμίας και η αυξημένη συμβολοποίηση με μη ύπαρξη αλεξιθυμίας. Δύο από τους συμμετέχοντες, σημείωσαν χαμηλή αλεξιθυμία αλλά μέτρια συμβολική λειτουργία. Τα ευρήματα συζητούνται σε συνάρτηση με παλαιότερη και σύγχρονη βιβλιογραφία για την αλεξιθυμία, τη σχέση της με τη συμβολική λειτουργία και την έκφραση συναισθήματος στην οικογένεια.

Η επίδραση της αρνητικής διάθεσης στην άδηλη μάθηση ατόμων εξαρτημένων από το αλκοόλ

Ε. Ζιώρη¹, Σ. Μπέλλος¹, Ε. Πόθος² & Σ. Δέδε³

¹Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ²City University of London, ³Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο τρόπος με τον οποίο η αρνητική διάθεση επηρεάζει την άδηλη μάθηση, γενικότερα, και την άδηλη μάθηση στις εξαρτήσεις, ειδικότερα, παραμένει αδιευκρίνιστος. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διαφωτίσει την παραπάνω σχέση, εξετάζοντας πώς ερεθίσματα-σήματα που σχετίζονται με το αλκοόλ μπορούν να επηρεάσουν την προσοχή και, κατά συνέπεια, την άδηλη (σε αντιδιαστολή με την έκδηλη) μάθηση εξαρτημένων ατόμων, σε συνδυασμό με την αρνητική διάθεση, η οποία σχετίζεται άμεσα με την υπερβολική κατανάλωση αλκοόλ. Η άδηλη μάθηση ατόμων με ιστορικό εξάρτησης από το αλκοόλ εξετάστηκε μέσω ενός έργου άδηλης μάθησης, του Έργου Μάθησης Τεχνητής Γραμματικής, στο οποίο οι συμμετέχοντες παρατηρούσαν είτε σειρές ερεθισμάτων σχετικών με το αλκοόλ είτε σειρές ουδέτερων ερεθισμάτων. Υποκειμενικές μετρήσεις χρησιμοποιήθηκαν για τη μέτρηση και τον διαχωρισμό μεταξύ άδηλης και έκδηλης γνώσης. Ο χειρισμός της διάθεσης έγινε μέσω ενός μουσικού κομματιού που έχει βρεθεί ότι προκαλεί αρνητική διάθεση και της παράλληλης ανάκλησης αντίστοιχων ιστοριών στους μισούς από τους συμμετέχοντες καθεμιάς από τις παραπάνω ομάδες και μέσω της ανάγνωσης ενός ουδέτερου κειμένου στους άλλους μισούς. Τα ευρήματα έδειξαν ότι η αρνητική διάθεση άσκησε ιδιαίτερα αρνητική επίδραση στη γενική ταξινομήση και την έκδηλη μάθηση ερεθισμάτων, μόνο όταν αυτά σχετίζονταν με το αλκοόλ. Η ουδέτερη διάθεση δεν επηρέασε διαφορετικά ούτε τη γενική επίδοση ούτε την έκδηλη γνώση των διαφορετικών τύπων ερεθισμάτων. Όσον αφορά την άδηλη γνώση, παρόλο που δεν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς το είδος των ερεθισμάτων και τη διάθεση, σημαντική άδηλη γνώση βρέθηκε μόνο κατά την επεξεργασία ουδέτερων ερεθισμάτων. Τα ευρήματα αυτά έχουν ιδιαίτερη αξία τόσο για την κατανόηση των μηχανισμών της εξάρτησης όσο και για τον σχεδιασμό προγραμμάτων παρέμβασης, τα οποία μπορούν να εστιάσουν στον καθοριστικό ρόλο της διάθεσης στην ενεργοποίηση γνωστικών προκαταλήψεων ή μνημονικών συνειρμών σχετικών με το αλκοόλ.

Μηχανισμοί ενσυνειδητότητας, αρνητικό συναίσθημα και κατανάλωση αλκοόλ: Μια σειρά πειραματικών μελετών

Α. Ε. Μπάκου

Πανεπιστήμιο του Έξετερ

Εισαγωγή: Η θεραπεία βασισμένη στην ενσυνειδητότητα φαίνεται να βελτιώνει τους δείκτες σχετιζόμενους με τη κατανάλωση αλκοόλ πιθανά μέσα από μηχανισμούς που σχετίζονται με την ανακούφιση του αρνητικού συναισθήματος. Ωστόσο, αυτός ο πιθανά θεραπευτικός μηχανισμός δεν έχει μελετηθεί σε πληθυσμό της κοινότητας που κάνει επικίνδυνη χρήση αλκοόλ.

Σκοπός των ακόλουθων πειραμάτων είναι να απομονώσουν και να ελέγξουν αν ένα από τα βασικά συστατικά της θεραπείας βασισμένης στην ενσυνειδητότητα, η εστίαση στην αναπνοή, μπορεί να περιορίσει την αύξηση στην επιθυμία κατανάλωσης αλκοόλ.

Μέθοδοι: Σε τρία πειράματα, μέλη της κοινότητας που κάνουν επικίνδυνη χρήση αλκοόλ μοιράστηκαν τυχαία σε δύο ομάδες. Η μια ομάδα άκουσε μια εξάλεπτη ηχητική καθοδήγηση που εκπαίδευσε τους συμμετέχοντες στην εστίαση στην αναπνοή ενώ η ομάδα ελέγχου άκουσε ένα εξάλεπτο ηχητικό απόσπασμα από ένα βιβλίο εκλαϊκευμένης επιστήμης. Στη συνέχεια όλοι οι συμμετέχοντες δέχθηκαν τη πρόκληση αρνητικών συναισθημάτων (λύπη, στρες). Η επιθυμία για κατανάλωση αλκοόλ μετρήθηκε πριν και μετά από αυτή τη διαδικασία με ένα ερωτηματολόγιο που μετρά τη λαχτάρα για αλκοόλ σε δύο διαδικτυακά πειράματα (N = 122 and N = 111), και με μια πειραματική διαδικασία στις τοπικές pub κατά την οποία οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να επιλέξουν ανάμεσα σε εικόνες αλκοόλ και φαγητού (N=62).

Αποτελέσματα: Στο πρώτο διαδικτυακό πείραμα, η εστίαση στην αναπνοή μείωσε τη λαχτάρα για αλκοόλ, ωστόσο, επειδή η διαδικασία πρόκλησης αρνητικών συναισθημάτων (λύπης) ήταν αναποτελεσματική στάθηκε αδύνατο να διερευνηθεί ο συγκεκριμένος μηχανισμός. Ωστόσο, η εστίαση στην αναπνοή εξαφάνισε την αύξηση της λαχτάρας για αλκοόλ μετά τη πρόκληση λύπης στο 2ο διαδικτυακό πείραμα καθώς και στο 3ο πείραμα που έλαβε χώρα στις τοπικές pub.

Συμπεράσματα: Η εστίαση στην αναπνοή μείωσε την επιθυμία για αλκοόλ σε χρήστες που κάνουν επικίνδυνη κατανάλωση αλκοόλ στη κοινότητα. Τα ευρήματα αυτά αναδεικνύουν τη πρακτική χρησιμότητα αυτών των ασκήσεων αναπνοής σε ότι αφορά την ανθεκτικότητα απέναντι στα αρνητικά συναισθήματα και τη χρήση αλκοόλ.

Χρηματοδότηση: Alcohol Change UK

“rArt of you”: Ένα καινοτόμο πρόγραμμα ψυχοκοινωνικής υποστήριξης με στόχο την πρόληψη εκδήλωσης εξαρτητικών συμπεριφορών

Ε. Παππά¹ & Ι. Δρίτσας²

¹Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων, ²Πανεπιστήμιο Πατρών

Στόχος της παρούσας εργασίας αποτελεί ο σχεδιασμός, η εφαρμογή και η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας ενός στοχευμένου, καινοτόμου προγράμματος πρόληψης εξαρτητικών συμπεριφορών στο Δημοτικό Σχολείο, το οποίο θα αξιοποιεί την τέχνη ως εργαλείο ενίσχυσης της ψυχικής ανθεκτικότητας και των δεξιοτήτων ζωής των μαθητών. Ο σχεδιασμός του προγράμματος ψυχοκοινωνικής υποστήριξης βασίστηκε σε θεωρητικές προσεγγίσεις που σχετίζονται με την πρόληψη για την εκδήλωση επικίνδυνων εξαρτητικών συμπεριφορών και προωθούν την ευημερία του ατόμου. Συγκεκριμένα, το παιδαγωγικό και επιστημονικό του πλαίσιο βασίζεται στο μοντέλο Ανάπτυξης Δεξιοτήτων Ζωής (Life Skills), στις αρχές της Ψυχικής Ανθεκτικότητας (Resilience) των παιδιών, στην Κοινωνική και Συναισθηματική Μάθηση καθώς και στην Τέχνη στην Εκπαίδευση. Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την διεξαγωγή της έρευνας είναι έρευνα δράσης. Στην έρευνα συμμετείχαν 109 μαθητές που φοιτούν σε Δημοτικά Σχολεία της Πάτρας και συγκεκριμένα στη Ε΄ και Στ΄ τάξη. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν την αύξηση του βαθμού των κοινωνικών δεξιοτήτων και της ψυχικής ανθεκτικότητας των μαθητών μετά το τέλος της εφαρμογής του προγράμματος και τη σταθεροποίηση της αύξησης αυτού τρεις μήνες μετά. Το φύλο και η τάξη φοίτησης των μαθητών φαίνεται πως δεν επηρεάζουν το βαθμό των κοινωνικών δεξιοτήτων καθώς και το βαθμό της ψυχικής ανθεκτικότητας των μαθητών. Η αποτελεσματικότητα του προγράμματος είναι υψηλή στους παράγοντες που αφορούν στις κοινωνικές και προσωπικές δεξιότητες, στην τέχνη και ψυχοκοινωνική υποστήριξη, στην ενημέρωση για εξαρτητικές συμπεριφορές-Πρόληψη, καθώς και στις νέες πληροφορίες-γνώσεις που αποκόμισαν οι μαθητές. Από τα ευρήματα της έρευνας αναδεικνύεται η ανάγκη για το σχεδιασμό συγκεκριμένης εκπαιδευτικής πολιτικής που αφορά στην πρόληψη. Μέσα από την εφαρμογή καινοτόμων και πρωτοποριακών προγραμμάτων για την ελληνική βιβλιογραφία και έρευνα όπως είναι το «rArt of you», που χρησιμοποιούν εργαλεία όπως η τέχνη, αναγνωρίζεται ο πολύ σημαντικός σημαντικό ρόλος που διαδραματίζει το σχολικό περιβάλλον ως ένας ισχυρός προστατευτικός παράγοντας για την πρόληψη της εκδήλωσης εξαρτητικών συμπεριφορών.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 32 (ΑΙΘΟΥΣΑ Γ1)

Δια ζώσης και διαδικτυακή ψυχοθεραπεία

Οργανώτρια / Πρόεδρος: **Β. Γιωτσίδη,**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Συζητήτρια: **Ντ. Χαρίλα,**

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στο συγκεκριμένο συμπόσιο περιλαμβάνονται εισηγήσεις που αφορούν διάφορα μοντέλα θεραπευτικής παρέμβασης κυρίως εξ αποστάσεως, όπως και δια ζώσης, καθώς και τα χαρακτηριστικά της θεραπευτικής σχέσης στο συγκεκριμένο θεραπευτικό πλαίσιο. Θα παρουσιαστούν ποσοτικά ευρήματα που αφορούν διαδικτυακές παρεμβάσεις του γνωσιακού-συμπεριφοριστικού μοντέλου σε σχέση με συγκεκριμένες ομάδες διαταραχών, δεδομένα και στοιχεία που αφορούν επείγουσες καταστάσεις, καθώς και δεδομένα από την κλινική εφαρμογή δια ζώσης και εξ αποστάσεως ψυχοδυναμικών προσεγγίσεων. Το συμπόσιο θα ολοκληρωθεί με ποιοτικά δεδομένα που αφορούν το βίωμα των θεραπειών συστημικής προσέγγισης, αναδεικνύοντας ευρύτερα τα δυναμικά της μετάβασης στα συγκεκριμένα διαδικτυακά πλαίσια, όπως αυτά διαμορφώθηκαν την περίοδο της πανδημίας.

Σύγχρονη ψυχοδυναμική ψυχοθεραπεία: Θεωρητικό πλαίσιο, κλινικές πρακτικές, δεδομένα αποτελεσματικότητας δια ζώσης και εξ αποστάσεως

Η. Κουρκούτας

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Στην εισήγηση θα αναπτυχθούν οι βασικές διαστάσεις και τα θεωρητικά αξιώματα μιας σύγχρονης ψυχοδυναμικής προσέγγισης για παιδιά, εφήβους και ενήλικες, καθώς και αναφορά στις κλινικές πρακτικές δια ζώσης. Θα παρουσιαστούν στοιχεία από την κλινική πρακτική που αναδεικνύουν το ψυχοδυναμικό ψυχοθεραπευτικό μοντέλο, τα όρια, τις δυνατότητες και τους περιορισμούς σε σχέση με τις εξ αποστάσεως παρεμβάσεις. Η εισήγηση θα ολοκληρωθεί με δεδομένα για τις βασικές παραμέτρους και τα κριτήρια των αξιολογήσεων της «θεραπευτικής αποτελεσματικότητας», όσον αφορά τη δια ζώσης και τις εξ αποστάσεως παρεμβάσεις.

Η ψυχοθεραπεία μέσω διαδικτύου: Από την επείγουσα κατάσταση στην καθημερινή πρακτική

Β. Πορίνι

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η πανδημία έδωσε ώθηση στην προσφορά διαδικτυακής ψυχολογικής φροντίδας, πριν ακόμα να διαμορφώνονται ξεκάθαρες οδηγίες και κανόνες για τη λειτουργία των επαγγελματιών ψυχικής υγείας σε διαδικτυακό περιβάλλον. Η διαδικτυακή ψυχοθεραπεία απαιτεί τη δημιουργία ενός ψηφιακού θεραπευτικού πλαισίου, το οποίο παρουσιάζει αρκετές διαφορές από το δια ζώσης περιβάλλον. Η παρουσίαση θα εστιάσει στις ιδιαιτερότητες της παροχής ψυχοθεραπείας μέσω διαδικτύου, τα πλεονεκτήματα που μπορεί να προσφέρει η χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας, τα διαθέσιμα δεδομένα σχετικά με την αποτελεσματικότητά τους, καθώς και τα χαρακτηριστικά της θεραπευτικής σχέσης στο διαδικτυακό θεραπευτικό πλαίσιο.

Ψυχοθεραπεία μέσω τηλεδιάσκεψης στο πλαίσιο του γνωσιακού-συμπεριφορικού μοντέλου

Γ. Ευσταθίου

Ινστιτούτο Έρευνας & Θεραπείας της Συμπεριφοράς

Η ΓΣΘ έχει μακρά παράδοση στην εξ αποστάσεως προσφορά ψυχοθεραπευτικών υπηρεσιών χαμηλής έντασης στο πλαίσιο της τμηματικής φροντίδας (stepped-care). Ωστόσο η εξέλιξη των τεχνολογιών τηλεδιάσκεψης και οι οδηγίες για περιορισμό των δια ζώσης επαφών λόγω της πανδημίας COVID-19 έφεραν στο προσκήνιο την παροχή πλήρων ψυχοθεραπευτικών υπηρεσιών μέσω βιντεοκλήσης. Στην ομιλία παρουσιάζονται ευρήματα από τη διεθνή βιβλιογραφία σχετικά με την αποτελεσματικότητα της θεραπείας μέσω τηλεδιάσκεψης σε σύγκριση με τη δια ζώσης θεραπεία, αλλά και στοιχεία από το Τμήμα Θεραπειών Ενηλίκων του Ινστιτούτου Έρευνας & Θεραπείας της Συμπεριφοράς σχετικά με τις προτιμήσεις των θεραπευόμενων για τον τρόπο διεξαγωγής της θεραπείας. Συζητούνται θέματα δεοντολογίας και ορθής εφαρμογής, καταλληλότητας των παρεμβάσεων εξ αποστάσεως για διάφορες διαγνωστικές κατηγορίες, καθώς και ζητήματα που αφορούν την επίδραση των προσωπικών προτιμήσεων των θεραπευόμενων αλλά και των θεραπευτών στη θεραπευτική διαδικασία.

Πώς βιώνουν οι ψυχοθεραπευτές τη μετάβαση στη διαδικτυακή θεραπεία λόγω της πανδημίας COVID-19: Ποιοτικά ερευνητικά δεδομένα

Β. Γιωτσίδη & Α. Προβιδάκη

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Με το ξέσπασμα της πανδημίας COVID-19, πολλοί ψυχοθεραπευτές μεταπήδησαν από τη διά ζώσης θεραπεία στην παροχή θεραπευτικών υπηρεσιών μέσω τηλεδιάσκεψης (on-line), ανεξάρτητα από την προηγούμενη εμπειρία ή τη στάση τους απέναντι στη διαδικτυακή ψυχοθεραπεία. Ιδιαίτερα στο πλαίσιο της συστημικής θεραπείας, τα διαθέσιμα ερευνητικά δεδομένα πριν από την πανδημία έδειχναν περιορισμένη ανάπτυξη της διαδικτυακής θεραπείας, ενώ οι γνώσεις σχετικά με τις ψηφιακές πρακτικές στο πεδίο της συστημικής θεραπείας παρέμεναν σε πρώιμο στάδιο. Δεδομένης της νέας ψηφιακής συνθήκης, σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνήσει πώς οι συστημικοί ψυχοθεραπευτές βίωσαν την «επιβεβλημένη» μετάβαση στη διαδικτυακή θεραπεία. Η ποιοτική έρευνα πραγματοποιήθηκε μέσω ατομικών ημιδομημένων συνεντεύξεων σε 12 ψυχολόγους συστημικής προσέγγισης, από τους οποίους οι εννέα γυναίκες και οι τρεις άνδρες, όλοι τους εργαζόμενοι ως ιδιώτες επαγγελματίες στην Αθήνα. Τα ποιοτικά δεδομένα αναλύθηκαν με τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν πέντε βασικές θεματικές: τον ρόλο της προηγούμενης εξοικείωσης στη διαδικτυακή ψυχοθεραπεία, τα εμπόδια από την έλλειψη ορίων στο διαδικτυακό θεραπευτικό πλαίσιο, τους σχεσιακούς προβληματισμούς λόγω του ασώματου διαδικτυακού περιβάλλοντος, την αναγνώριση των ευκολιών της διαδικτυακής συνθήκης, καθώς και την πεποίθηση στην αποτελεσματικότητα της διαδικτυακής ψυχοθεραπείας. Συμπερασματικά, η χρήση της διαδικτυακής ψυχοθεραπείας με δεοντολογικά και θεραπευτικά αποδεκτό τρόπο επιτάσσει την εφαρμογή σχετικών ρυθμίσεων, καθώς και την ανάγκη για περαιτέρω έρευνα.

11:00-12:00

Προσκεκλημένη Ομιλία (ΣΚ II)

Embodied psychology in health and disease

A. Fotopoulou

University College London

Προεδρείο: **Α. Σταλίκας**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

In this interdisciplinary talk, I will put forward the idea that our self-awareness is both bodily and social. According to recent neuroscientific theories on self-awareness, interoception, the sensing, perceiving and interpreting of physiological signals from the body, has a central role not only in our emotions but also in our sense of self. As a consequence, neurological or psychiatric disorders of the self may be mediated by disruptions of interoception at different neurocognitive levels. In this talk, I will provide evidence for the hypothesis that a fundamental aspect of these disruptions is social and more generally, our selfhood has social, relational origins. Specifically, I will argue that neuropsychological disorders such as anosognosia for sensorimotor deficits and neuropsychiatric disorders such as eating, somatic and functional symptom disorders that lie at the heart of the mental-physical health interface can be best understood as disorders of the social bodily self. To support these theoretical claims, I will present a set of studies on the interoceptive self and its disruptions, including neuropsychological, neuropsychiatric and neuroimaging studies in patients with neurological anosognosia and patients with anorexia nervosa. These studies will show how social regulation in infancy and beyond determine how interoceptive, embodied feelings become cognitive and metacognitive models of the self. Genetic, biological or environmental disruptions of such social regulation can lead to self-awareness being dominated either by egocentric, interoceptive priors (as in anosognosia for hemiplegia), or third-person judgements lacking in interoceptive anchoring to the body (as in anorexia nervosa).

13:00-14:30

ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ(ΣΚ II)

Προσφυγικό ζήτημα: Ιδεολογία, διαφορετικότητα, πολιτισμός και ένταξη: Τα «μαύρα κουτιά» της κοινωνιο-ψυχολογίας του προσφυγικού

Οργανώτρια/Πρόεδρος: **Ε. Φίγγου**

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Συζητητής: **Ν. Μποζατζής**

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Οι μελέτες που συνεισφέρουν στο παρόν συμπόσιο επικεντρώνονται σε διαφορετικά πλαίσια λόγου για το προσφυγικό, αλλά συναντιούνται γύρω από έναν κοινό στόχο: την επαναπροσέγγιση κομβικών εννοιών για την κατανόησή του, όπως οι έννοιες της ιδεολογίας, της διαφορετικότητας, του πολιτισμού και της ένταξης. Οι έννοιες αυτές δημιουργούν διχοτομίες με συγκεκριμένο αξιολογικό βάρος ενώ συχνά αποτελούν «μαύρα κουτιά» στο δημόσιο και επιστημονικό διάλογο, καθώς το περιεχόμενο τα όρια και οι συνέπειές τους θεωρούνται δεδομένα. Η πρώτη παρουσίαση ανοίγει το «μαύρο κουτί» της ιδεολογίας. Αναδεικνύει την τάση των περισσότερων πολιτικών αρχηγών να υποβαθμίζουν τις πολιτικές πρακτικές των αντιπάλων τους, παρουσιάζοντάς τις ως ορμώμενες από ιδεολογικές θέσεις -ενώ παρουσιάζουν τις πολιτικές τους επιλογές ως απορρέουσες από πολιτικό ρεαλισμό- και συζητά τις επιπτώσεις της από-ιδεολογικοποίησης της πολιτικής για το προσφυγικό. Η διαφορετικότητα αποτελεί το «μαύρο κουτί» για την δεύτερη παρουσίαση που α) εντοπίζει τα σημασιολογικά περιεχόμενα που δόθηκαν στον όρο από χρήστες του Twitter, β) εστιάζει στο πώς διεκδικήσεις ή αφορισμοί της διαφορετικότητας που προέρχονται από ένα συγκεκριμένο ιδεολογικό ρεύμα συνομιλούν με τις αντίστοιχες θέσεις του αντίπαλου ρεύματος και γ) αναπτύσσει τις επιπτώσεις της κατανόησης των 'προσφύγων' με όρους 'διαφορετικότητας'. Η τρίτη παρουσίαση ανοίγει το «μαύρο κουτί» του «πολιτισμού» στη συζήτηση για το προσφυγικό και μέσα από την ανάλυση του λόγου εργαζομένων σε ΜΚΟ για ασυνόδευτα ανήλικα υπογραμμίζει τα ερωτήματα που εγείρονται αναφορικά με την εννοιολόγηση του πολιτισμού στην έρευνα και θεωρία της επιπολιτισμοποίησης. Τέλος, η τέταρτη μελέτη μέσα από την ανάλυση περιηγητικών συνεντεύξεων με πρόσφυγες, προτείνει την επαναπροσέγγιση της ένταξης με όρους «αστικής πολιτειότητας» και αμφισβητεί τις αναπαραστάσεις των προσφύγων στο δημόσιο λόγο ως «περαστικών» από τη χώρα. Ανοίγοντας τα «μαύρα κουτιά» της κοινωνιοψυχολογίας του προσφυγικού οι συμβολές στο παρόν συμπόσιο στοχεύουν στη δημιουργία μιας ατζέντας τόσο για την έρευνα όσο και για τη χάραξη πολιτικών.

«Ιδεολογία» και «πολιτικός ρεαλισμός» στον κοινοβουλευτικό λόγο για το προσφυγικό

Ε. Φίγγου & Δ. Αναγνωστοπούλου

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η μελέτη αυτή διερευνά ρητορικές κατασκευές της ιδεολογίας και την αντιπαράθεσή της με την πολιτικό ρεαλισμό στον κοινοβουλευτικό λόγο για το «προσφυγικό». Το αναλυτικό υλικό της έρευνας αποτέλεσαν μεταγραφές δύο κοινοβουλευτικών συζητήσεων για την μεταναστευτική πολιτική την άνοιξη του 2016 στο ελληνικό κοινοβούλιο, εποχή κατά την οποία κυριάρχησε στο δημόσιο διάλογο η ρητορική της «προσφυγικής κρίσης». Υιοθετώντας αναλυτικές αρχές και εργαλεία της Ρητορικής Ψυχολογίας και της Κριτικής Κοινωνικής Λογοψυχολογίας, ο κοινοβουλευτικός λόγος προσεγγίζεται ως επικοινωνιακή δράση που αποσκοπεί να πείσει και να υποβαθμίσει πιθανές εναλλακτικές λύσεις. Η ανάλυση δείχνει ότι στο πλαίσιο της συζήτησης της υποτιθέμενης σύνδεσης του προσφυγικού με την ασφάλεια, οι βουλευτές τόσο της κυβερνητικής πλειοψηφίας όσο και της αντιπολίτευσης λογοδοτούν για τις πολιτικές τους επιλογές με όρους πολιτικού ρεαλισμού και αποτελεσματικότητας και υποβαθμίζουν τις πρακτικές των πολιτικών αντιπάλων τους (που παρουσιάζονται να αφορμώνται από ιδεολογικές θέσεις). Η συζήτηση των ευρημάτων επικεντρώνεται στις προεκτάσεις και μακροκοινωνικές επιπτώσεις της από-ιδεολογικοποίησης της μεταναστευτικής πολιτικής στο όνομα της *realpolitik*.

Διεκδίκηση και αποκάλυψη της ‘διαφορετικότητας’ στο Twitter: Η συγκρότηση των επιχειρημάτων του δεξιού λαϊκισμού μέσα από την ιδεολογική αντιπαράθεση

Τ. Ιατρίδης¹, Ε. Καδιανάκη² & Θ. Γκινόπουλος¹

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²Πανεπιστήμιο Κύπρου

Ο λόγος για τη ‘διαφορετικότητα’ γνωρίζει σήμερα μια εξαιρετική διάδοση και εφοδιάζει με κεντρικές αναλυτικές κατηγορίες ένα ευρύτατο πολιτικό φάσμα που συνυφαίνεται με την αντιρατσιστική ιδεολογία. Παράλληλα, όμως, η ‘διαφορετικότητα’ έχει εμφανιστεί με θετικό πρόσημο και στο λόγο ιδεολογικών ρευμάτων όπως η Εναλλακτική δεξιά (Alt right) που τοποθετούνται πολιτικά στον αντίποδα του παραπάνω φάσματος και είναι εξαιρετικά δραστήρια στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Σε αυτή τη συμβολή, εξετάζονται τα σημασιολογικά περιεχόμενα που δόθηκαν στον όρο ‘διαφορετικότητα’ από τους ελληνόφωνους χρήστες του Twitter από τον Μάρτιο 2019 ως και τον Μάρτιο 2020. Η θεματική ανάλυσή μας σε αυτό το υλικό αναδεικνύει δύο κύριες, παράλληλες ιδεολογικές αντιπαράθεσεις γύρω από το τι είναι ‘διαφορετικότητα’, σε καθμία από τις οποίες αντιδιαστέλλονται κατά ζεύγη διαφορετικές εννοιολογήσεις της διαφορετικότητας ως αντεστραμμένα είδωλα των εννοιολογήσεων που διαπιστώνουμε στην άλλη, παραπληρωματική αντιπαράθεση. Με θεωρητική αφηρησία την έννοια των ‘αντιπαριθέμενων προταγμάτων’ (Buhagiar & Sammut, 2020), εστιάζουμε στο πώς αλληλοκαθορίζονται αυτές οι εννοιολογήσεις της διαφορετικότητας και πώς, ειδικά, οι διεκδικήσεις ή αποκηρύξεις της ‘διαφορετικότητας’ με επιχειρήματα που προέρχονται από τον δεξιό-λαϊκιστικό λόγο και την Εναλλακτική δεξιά συνομιλούν με τις αντίστοιχες θέσεις του αντίπαλου πόλου. Η συζήτηση περιστρέφεται γύρω από τις επιπτώσεις της πλαισίωσης της συζήτησης ειδικά για το ‘προσφυγικό’ με όρους ‘διαφορετικότητας’, ως προς τα σημασιολογικά περιεχόμενα πάνω στα οποία επιτρέπει την ιδεολογική αντιπαράθεση η πλαισίωση αυτή.

Ποιος πολιτισμός; Υπερεθνικά πολιτισμικά στοιχεία στο λόγο εργαζομένων σε ΜΚΟ για ασυνόδευτα ανήλικα

Α. Σαπουντζής & Ε. Ζαρμακούπη

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η θεωρητική προσέγγιση της επιπολιτισμοποίησης εξετάζει την πολιτισμική προσαρμογή διαφορετικών πολιτισμικών ομάδων που έρχονται σε επαφή. Αν και το ζήτημα του πολιτισμού θεωρείται ότι αποτελεί το επίκεντρο της ερευνητικής αναζήτησης αυτού του πεδίου έρευνας, συχνά υποστηρίζεται ότι η εννοιολόγηση του πολιτισμού παραμένει προβληματική και έμμεσα πολλές φορές ταυτίζεται με την έννοια του εθνικού πολιτισμού. Στο άρθρο αυτό εξετάζεται ο λόγος εργαζομένων σε ΜΚΟ για ασυνόδευτα ανήλικα. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν με ανοικτές ημι-δομημένες συνεντεύξεις και αναλύθηκαν βάση της Κριτικής Κοινωνικής Λογοψυχολογίας και της θεωρίας των Ιδεολογικών Διλημάτων. Υποστηρίζεται ότι συχνά στο λόγο τους οι εργαζόμενοι κατασκεύαζαν την πολιτισμική προσαρμογή των παιδιών προσφύγων όχι σε σχέση με τον ελληνικό πολιτισμό, αλλά σε σχέση με υπερκείμενα πολιτισμικά σχήματα, όπως Δύση, οργάνωση, γυναικεία χειραφέτηση, αποφεύγοντας να κατασκευάσουν πολιτισμικά ελλείματα σε σχέση με την προσαρμογή των παιδιών. Αναγνωρίζεται ότι οι κατασκευές αυτές προφανώς προσανατολίζονται στη διαχείριση τοπικών ρητορικών μελημάτων όπως η αποποίηση ρατσισμού, παράλληλα όμως εγείρουν ερωτήματα για την εννοιολόγηση του πολιτισμού στην έρευνα και θεωρία της επιπολιτισμοποίησης.

Χωρικές και χρονικές διαστάσεις της ένταξης και αστική πολιτεότητα: Επανα-προσεγγίζοντας την ένταξη προσφύγων μέσα από την ενεργή κατασκευή της σύνδεσής τους με την πόλη.

Α. Ζησάκου & Ε. Φίγγου

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η παρούσα έρευνα στοχεύει στο να μελετήσει την ένταξη προσφύγων μέσα από τις ενεργές κατασκευές των πόλεων στις οποίες διαμένουν τα τελευταία χρόνια, λαμβάνοντας χωρικές και χρονικές διαστάσεις των κατασκευών αυτών. Για τους σκοπούς της έρευνας πραγματοποιήθηκαν περιηγητικές συνεντεύξεις (walking interviews) με 25 πρόσφυγες που προέρχονται από χώρες όπως η Σομαλία, η Συρία, το Αφγανιστάν, η Παλαιστίνη, το Πακιστάν, το Μπαγκλαντές, το Ιράν και το Ιράκ. Η ποιοτική ανάλυση των συνεντεύξεων ανέδειξε διαφορετικές κατασκευές της πόλης (ως δι-εθνικού κόμβου, ως τόπου αναγέννησης, ως αμαγάλματος δραστηριοτήτων, ως ανθρώπινου δικτύου προστασίας) που αποτελούν τη βάση για μια εννοιολόγηση της ένταξης που βασίζεται σε τοπικές εμπειρίες και πολυεπίπεδες συνδέσεις με τα αστικά δίκτυα. Καταδεικνύει επίσης ότι παρά τα θεσμικά εμπόδια, οι πρόσφυγες μπορούν δυναμικά να αποτελέσουν επιδέξιους-ες και ενεργούς-ές δράστες της πόλης και να ενταχθούν στη διαδικασία του «γίνεσθαι ντόπιοι/ντόπιες» (becoming local), μέσα από την ανάπτυξη ταυτίσεων με το χώρο, την ένταξη σε υπάρχοντα δίκτυα και την δημιουργία νέων. Παρόλο που στο δημόσιο λόγο αλλά και στις επίσημες πολιτικές του ελληνικού κράτους κυριαρχούν αναπαραστάσεις των προσφύγων ως «περαστικών» (και του ελληνικού κράτους ως «χώρας-περάσματος») που θέτουν εν αμφιβόλω την αναγκαιότητα πολιτικών ένταξης, η έρευνα προτείνει την επαναπροσέγγιση της ένταξης με όρους αστικής πολιτεότητας.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΚΛΑΔΟΥ ΝΕΥΡΟΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2)**Νευροτυπική και μη νευροτυπική ανάπτυξη και συμπεριφορά**

Οργανωτής/Πρόεδρος: **Φ. Βλάχος**

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Συζητητής: **Δ. Κασελίμης**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Στόχος της νευροψυχολογίας, του κλάδου της ψυχολογίας που μελετά τις περίπλοκες σχέσεις ανάμεσα στον εγκέφαλο και τη συμπεριφορά, είναι η κατανόηση των γνωστικών και άλλων λειτουργιών του ανθρώπου και του τρόπου με τον οποίο αυτές ρυθμίζουν τόσο τη νευροτυπική όσο και τη μη νευροτυπική ανάπτυξη και συμπεριφορά. Στο παρόν συμπόσιο θα παρουσιαστεί μία σειρά νευροψυχολογικών ευρημάτων που καλύπτουν αυτές τις δύο εκφάνσεις της ανάπτυξης και της συμπεριφοράς. Όσον αφορά την υγιή συμπεριφορά, θα συζητηθούν πρόσφατα ευρήματα και εργασίες σε εξέλιξη σε σχέση με την εγκεφαλική πλευρίωση για τη γραπτή γλώσσα με τη χρήση λειτουργικού διακρανιακού υπέρηχου Doppler, αλλά και μετα-αναλύσεις πάνω στον επιπολασμό της κυριοχειρίας (νευροψυχολογικού δείκτη της γλωσσικής πλευρίωσης) στο γενικό πληθυσμό και στις δίδυμες κηλίδες. Όσον αφορά την μη νευροτυπική ανάπτυξη, θα παρουσιαστούν ευρήματα σχετικά με την αναπτυξιακή δυσλεξία που υποστηρίζουν τα μοντέλα πολλαπλών ελλειμμάτων που έχουν προταθεί για να εξηγήσουν τα αίτια αυτής της ειδικής μαθησιακής διαταραχής. Επίσης, θα παρουσιαστούν εργασίες σε εξέλιξη πάνω στην εγκεφαλική πλευρίωση για τη γραπτή γλώσσα σε άτομα με κίνδυνο εμφάνισης αναπτυξιακής δυσλεξίας. Ακόμα, θα συζητηθεί σειρά μετα-αναλύσεων πάνω στη σχέση της κυριοχειρίας με μαθησιακές δυσκολίες, όπως η δυσλεξία, η διαταραχή ελλειμματικής προσοχής - υπερκινητικότητα και οι μαθησιακές δυσκολίες στα μαθηματικά, και διαταραχές, όπως η κατάθλιψη και το μετα-τραυματικό στρες. Τέλος, θα παρουσιαστούν πρόσφατα ευρήματα πάνω στην Ευαισθησία Αισθητηριακής Επεξεργασίας (EAE) [Sensory Processing Sensitivity (SPS)] τα οποία διερευνούν την επίδραση βιολογικών, νευροφυσιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνικών παραγόντων που συντελούν στην ανάπτυξη της ευαισθησίας αισθητηριακής επεξεργασίας (EAE) σε παιδιά σχολικής ηλικίας.

Η νευρογνωστική βάση της αναπτυξιακής δυσλεξίας: Δεδομένα που υποστηρίζουν τα μοντέλα πολλαπλών ελλειμμάτων

Φ. Βλάχος & Μ. Χαλμπέ

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η αναπτυξιακή δυσλεξία είναι μια ειδική μαθησιακή δυσκολία του γραπτού λόγου, τα αίτια της οποίας έχουν απασχολήσει ιδιαίτερα την επιστημονική κοινότητα. Πρόκειται για μια σύνθετη διαταραχή που περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα δυσκολιών, γεγονός που έχει εγείρει τη διατύπωση αντικρουόμενων υποθέσεων γύρω από τα πιθανά αίτια που την προκαλούν. Ορισμένοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η αναπτυξιακή δυσλεξία οφείλεται σε ένα μοναδικό γνωστικό έλλειμμα, ενώ άλλοι υποστηρίζουν την άποψη ότι τα αίτια της δυσλεξίας είναι πολλαπλά. Σκοπός της εισήγησης είναι η παρουσίαση των ευρημάτων πρόσφατων μελετών στην Ελλάδα και το εξωτερικό, οι οποίες αμφισβητώντας την ύπαρξη ενός μοναδικού ελλείμματος διερεύνησαν την πιθανότητα ταυτόχρονης ύπαρξης ποικίλων ελλειμμάτων στα άτομα με δυσλεξία. Στις έρευνες αυτές χορηγήθηκαν στους συμμετέχοντες διάφορες δοκιμασίες οι οποίες αξιολογούσαν ένα μεγάλο εύρος ικανοτήτων (ικανότητες του φωνολογικού τομέα, του τομέα της μνήμης, της προσοχής, της ταχύτητας επεξεργασίας, του κινητικού, του οπτικού και του οπτικο-κινητικού τομέα). Τα αποτελέσματά τους υποδεικνύουν ότι τα περισσότερα παιδιά με αναπτυξιακή δυσλεξία παρουσιάζουν δυσκολίες σε περισσότερους από ένα νευρογνωστικούς τομείς και υποστηρίζουν τα σύγχρονα μοντέλα σχετικά με την ύπαρξη πολλαπλών νευρογνωστικών ελλειμμάτων στην αναπτυξιακή δυσλεξία. Τα μοντέλα πολλαπλών ελλειμμάτων παρέχουν μια πιο σφαιρική και ολοκληρωμένη ερμηνεία των αιτιών και των ελλειμμάτων τα οποία συντελούν στην εκδήλωση της διαταραχής και παρέχουν ερμηνεία για τη συχνά εμφανιζόμενη «συννοσηρότητα» της δυσλεξίας με άλλες αναπτυξιακές διαταραχές.

Γλωσσική πλευρίωση για τη γραφή: Πρόσφατα δεδομένα και μελλοντικές προεκτάσεις

Χ. Σαμσούρης^{1,2}, Α. Κ. Παπαδοπούλου^{1,2}, Φ. Βλάχος³ & Μ. Παπαδάτου-Παστού^{1,2}

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Ιδρυμα Ιατροβιολογικών Ερευνών Ακαδημίας Αθηνών, ³Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η εγκεφαλική πλευρίωση για τη γλώσσα είναι ένας όρος που αναφέρεται στην ασύμμετρη κατανομή των γλωσσικών λειτουργιών στα δύο ημισφαίρια του εγκεφάλου. Γνωρίζουμε ότι οι γλωσσικές λειτουργίες εδράζονται στο αριστερό ημισφαίριο για το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού, όμως το πόρισμα αυτό προέρχεται από νευροψυχολογικές μελέτες προφορικής γλώσσας κυρίως σε υγιή δεξιόχειρα άτομα. Η επέκταση των γνώσεων για την εγκεφαλική πλευρίωση και στη γραπτή γλώσσα είναι σημαντική λόγω της διαδεδομένης χρήσης του γραπτού λόγου στην καθημερινότητα, καθώς και λόγω των πολλών γνωστικών και κινητικών λειτουργιών που συνεισφέρουν στην παραγωγή του. Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιαστεί σειρά μελετών σε εξέλιξη, με τις οποίες διερευνούμε την εγκεφαλική πλευρίωση για την γραπτή γλώσσα (ΕΠΓΓ) σε δεξιόχειρες αλλά και σε αριστερόχειρες, το πώς η ΕΠΓΓ μπορεί να επηρεάζεται από νέες μεθόδους γραφής (χρήση πληκτρολογίου προσωπικού υπολογιστή και πληκτρολογίου κινητού τηλεφώνου), αν η εξάσκηση στη γραφή με το μη κυρίαρχο χέρι μπορεί να αλλάξει την ΕΠΓΓ, όπως και το αν διαφέρει η ΕΠΓΓ σε περιπτώσεις μαθησιακών δυσκολιών.

ών και συγκεκριμένα σε άτομα με κίνδυνο εμφάνισης δυσλεξίας. Τέλος, διερευνούμε αν η ΕΠΓΓ μπορεί να προσομοιάσει τυπικά μοτίβα μετά από φωνολογική παρέμβαση σε άτομα με κίνδυνο εμφάνισης δυσλεξίας. Για τις ανάγκες της νευροπεικόνισης χρησιμοποιείται λειτουργικός διακρανιακός υπέρηχος Doppler (fTCD), μία αξιόπιστη μέτρηση συνεχούς αιματικής ροής με εξαιρετική χρονική ανάλυση, η οποία είναι ιδανική για τη μελέτη της γραφής, καθώς το σήμα της δεν επηρεάζεται από την κίνηση.

Χρηματοδότηση: Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας - ΕΛΙΔΕΚ

Κατανοώντας την κυριοχειρία με τη χρήση της μετα-ανάλυσης: Το ταξίδι συνεχίζεται

Μ. Παπαδάτου-Παστού^{1,2}

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Ίδρυμα Ιατροβιολογικών Ερευνών Ακαδημίας Αθηνών

Η κυριοχειρία (ή συμπεριφορική πλευρίωση) αποτελεί νευροψυχολογικό δείκτη της ημισφαιρικής επικράτησης (ή εγκεφαλικής πλευρίωσης) για τη γλώσσα και έχει μελετηθεί εκτεταμένα τις τελευταίες δεκαετίες. Το πλήθος, όμως, των επιστημονικών άρθρων πάνω στην κυριοχειρία κάνει ιδιαίτερα δύσκολο το εγχείρημα να αποκρυσταλλωθεί η γνώση που μεταφέρουν τα ευρήματα διαφορετικών μελετών. Συστηματική αξιολόγηση των ευρημάτων μπορεί να προσφέρει η μετα-ανάλυση, μια στατιστική μέθοδος που επιτρέπει τη συμπερίληψη και ανάλυση των ευρημάτων ενός μεγάλου αριθμού μελετών, την ποσοτική τους σύνθεση και τον στατιστικό υπολογισμό ενός συνολικού αποτελέσματος. Παλαιότερες μετα-αναλύσεις έδειξαν ότι η κυριοχειρία, και πιο συγκεκριμένα τα αυξημένα ποσοστά αριστεροχειρίας αλλά και μεικτής προτίμησης χεριού, συνδέονται με την κώφωση, με τη νοητική αναπηρία και με νευροαναπτυξιακές διαταραχές, όπως ο αυτισμός. Στην παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιαστεί μία σειρά πιο πρόσφατων μετα-αναλύσεων που επιχειρούν να απαντήσουν σε ερωτήματα σχετικά με την κυριοχειρία. Συγκεκριμένα θα απαντηθεί ποιος είναι ο επιπολασμός των διαφορετικών μορφών κυριοχειρίας, αλλά και ποια είναι η σχέση της κυριοχειρίας με μαθησιακές δυσκολίες, όπως η δυσλεξία, η διαταραχή ελλειμματικής προσοχής - υπερκινητικότητα και οι μαθησιακές δυσκολίες στα μαθηματικά, εάν υπάρχει διαφορά νοημοσύνης ανάμεσα σε δεξιόχειρες και αριστερόχειρες, ο επιπολασμός της κυριοχειρίας σε διαταραχές όπως η κατάθλιψη και το μετα-τραυματικό στρες, η κυριοχειρία σε δίδυμες κύσεις και τέλος η κυριοχειρία σε άτομα που τραυλίζουν.

Ευαισθησία αισθητηριακής επεξεργασίας νωρίς στην ζωή:

Διερεύνηση νευρογνωστικών μηχανισμών

Α. Ι. Χρήστου¹, Κ. Φάντης², Γ. Σούρσου² & Ι. Μαυροματάς²

¹Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ²Πανεπιστήμιο Κύπρου

Τις τελευταίες δεκαετίες έχει καταφανεί με εμπειρικά δεδομένα ότι τα άτομα διαφέρουν στον βαθμό που επηρεάζονται από το περιβάλλον στο οποίο ανήκουν, με κάποια άτομα να είναι πιο ευαίσθητα από θετικές αλλά και αρνητικές επιδράσεις του άμεσου περιβάλλοντός τους. Ιδιαίτερα κατά την τελευταία δεκαετία η επιστημονική έννοια της Ευαισθησίας Αισθητηριακής Επεξεργασίας (EAE) [Sensory Processing Sensitivity (SPS)] έχει αναδειχθεί ως ένα ιδιαίτερα αξιόπιστο φαινοτυπικό χαρακτηριστικό περιβαλλοντικής ευαισθησίας το οποίο οδήγησε στην πρόταση κατηγοριοποίησης των ατόμων ως ανήκοντα σε ομάδες 'υψηλής', 'μεσαίας' και 'χαμηλής' ευαισθησίας. Η παρούσα έρευνα διερευνά την επίδραση βιολογικών, νευροφυσιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνικών παραγόντων που συντελούν στην ανάπτυξη της ευαισθησίας αισθητηριακής επεξεργασίας (EAE) σε παιδιά σχολικής ηλικίας.

Οι συγκεκριμένοι παράγοντες που εξετάζονται σε σχέση με την ανάπτυξη της ψυχοκοινωνικής προσαρμογής στην έρευνα αυτή είναι, αφ' ενός η ικανότητα συναισθηματικής ρύθμισης μέσω των ατομικών διαφορών στην EAE, και αφ' ετέρου, η σημασία της επίδρασης του κοινωνικού περιβάλλοντος στην εύρυθμη ψυχολογική λειτουργία του ατόμου. Η υπόθεση είναι ότι οι παράγοντες αυτοί, βρίσκονται σε στενή συνάρτηση μεταξύ τους, και αποτελούν έναν σύνθετο νευρογνωστικό μηχανισμό, που μπορεί να συμβάλλει στα μετέπειτα επίπεδα κοινωνικής προσαρμογής και λειτουργικότητας του παιδιού. Οι βιολογικές επιρροές ενδιαφέροντος εστιάζουν στις νευροφυσιολογικές μεταβολές συσχετιζόμενες με τα επίπεδα της κορτιζόλης, μιας ουσίας στο σώμα μας σημαντική για την λειτουργικότητα τόσο του κεντρικού όσο και του περιφερικού νευρικού συστήματος. Οι περιβαλλοντικές επιρροές ενδιαφέροντος εστιάζουν σε γονικές πρακτικές όπως η γονική ζεστασιά, η γονική υποστήριξη της αυτονομίας και η γονική επίβλεψη.

Τα αποτελέσματα της έρευνας οδηγούν στην πρόταση ενός συνολικού αναπτυξιακού μοντέλου που εξηγεί με σαφή και χρήσιμο τρόπο πως η EAE συμβάλει στην ανάπτυξη ψυχοκοινωνικής προσαρμογής νωρίς στην ζωή, μέσα από βιολογικές επιρροές, γονικές επιδράσεις και επιδράσεις συγκεκριμένων ιδιοσυγκρασιακών χαρακτηριστικών.

Χρηματοδότηση: Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας Κύπρου

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 52 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3)**Προαγωγή Υγείας: Στάσεις και αναπαράστασεις για ζητήματα και αποφάσεις υγείας**

Προεδρείο: **Λ. Καρτασίδου**,
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Στάσεις των φοιτητών ιατρικής/ νοσηλευτικής και επαγγελματιών υγείας για την αναπηρία:**Μια πιλοτική έρευνα**

Λ. Καρτασίδου¹, Ε. Κυριακίδου¹, Α. Τροκάνη¹, Γ. Διαμαντοπούλου¹ & Ε. Σμυρνάκης²

¹Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Είναι κοινά αποδεκτό σε παγκόσμιο και σε διεθνές επίπεδο, ότι οι ανάπηροι ασθενείς δεν λαμβάνουν τη βέλτιστη ποιότητα υπηρεσιών υγείας. Η παρούσα εργασία υλοποιείται στο πλαίσιο του έργου με τίτλο «Ενίσχυση της έρευνας και βελτιστοποίηση λειτουργίας υπηρεσιών του Πανεπιστημίου Μακεδονίας», που χρηματοδοτείται από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη των στάσεων και απόψεων των φοιτητών ιατρικής/ νοσηλευτικής και επαγγελματιών υγείας σε μια προσπάθεια διερεύνησης των παραγόντων που επηρεάζουν τους συμμετέχοντες στην παροχή φροντίδας και περίθαλψης σε ανάπηρους ασθενείς. Τα ερευνητικά ερωτήματα είναι:

- Διαφοροποιούνται οι στάσεις των συμμετεχόντων σύμφωνα με τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά;
- Ποια είναι η αξιοπιστία και η εγκυρότητα των δύο εργαλείων;
- Υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο εργαλείων;

Τα εργαλεία συλλογής δεδομένων είναι «Στάσεις για την αναπηρία στο σύστημα υγείας» (Chadd & Pangilinan, 2011) και «Εκτίμηση των στάσεων και απόψεων απέναντι στα ανάπηρα άτομα» (Myong, et al. 2021). Συμμετέχοντες στην έρευνα θα είναι περίπου 300 φοιτητές ιατρικής/ νοσηλευτικής και επαγγελματίες υγείας. Η διάρκεια της έρευνας είναι έξι μήνες (Μάιος-Νοέμβριος 2022) με την έγκριση από την Επιτροπή Ηθικής Δεοντολογίας του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Οι έρευνες στον χώρο της υγείας που να εστιάζουν στη διερεύνηση των απόψεων των φοιτητών ιατρικής/ νοσηλευτικής και επαγγελματιών υγείας σχετικά με την παροχή υπηρεσιών σε ανάπηρους ασθενείς είναι περιορισμένες. Για τον λόγο αυτό, η παρούσα έρευνα αποτελεί σημαντικό βήμα καθώς έρευνες έχουν δείξει ότι η αρνητική ή θετική στάση επηρεάζει σημαντικά την ποιότητα της παρεχόμενης φροντίδας. Τα αποτελέσματα θα αναδείξουν κάποια βασικά στοιχεία που θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται στην βασική εκπαίδευση των φοιτητών ιατρικής/ νοσηλευτικής ή στην ενδο-πηρεσιακή επιμόρφωση των επαγγελματιών υγείας.

Χρηματοδότηση: Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων

Σύγχρονα βιοηθικά ζητήματα: Ευθανασία, ιατρικώς υποβοηθούμενη αυτοκτονία και άμβλωση.**Συγκριτική μελέτη των στάσεων επαγγελματιών υγείας και νομικών επιστημόνων**

Ν. Μαλικένζου¹, Α. Δουζένης¹, Ι. Μιχόπουλος¹ & Φ. Χατζηνικολάου²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η ευθανασία, η ιατρικώς υποβοηθούμενη αυτοκτονία και η άμβλωση είναι σύγχρονα ζητήματα που απασχολούν τον ιατρικό και το νομικό κόσμο, καθώς αποτελούν χαρακτηριστικές περιπτώσεις σύγκρουσης της ανθρώπινης ζωής ως θεμελιώδους αξίας, με το δικαίωμα στην ελευθερία αυτοκαθορισμού και αυτοδιάθεσης. Η εν λόγω έρευνα αποτελεί μία μελέτη των θεμάτων αυτών, καθώς έχουν σύνθετες ηθικές, θρησκευτικές και κοινωνικές προεκτάσεις, που διχάζουν την ιατρική κοινότητα και την κοινή γνώμη, με μακροπρόθεσμη επίδωξη μία πιο σύγχρονη αντιμετώπιση των ζητημάτων της ευθανασίας, της ιατρικώς υποβοηθούμενης αυτοκτονίας και της άμβλωσης.

Η έρευνα είχε σκοπό να μελετήσει τις στάσεις των επαγγελματιών υγείας και των νομικών επιστημόνων, όσον αφορά σε σύγχρονα βιοηθικά ζητήματα. Στόχος υπήρξε ο εντοπισμός των παραγόντων που επηρεάζουν τις στάσεις τους, καθώς και η επίδραση της εκπαίδευσης και του επαγγέλματος τους στη διαμόρφωση των απόψεων τους.

Για τους σκοπούς της έρευνας, ιατροί όλων των ειδικοτήτων, καθώς και νομικοί επιστήμονες από όλη την Ελλάδα κλήθηκαν να συμμετάσχουν. Συνολικά, 220 επαγγελματίες ανταποκρίθηκαν θετικά και αποτέλεσαν το σύνολο του δείγματος. Τα ερωτηματολόγια που συγκεντρώθηκαν υπέστησαν ανάλυση μέσω του στατιστικού προγράμματος SPSS για να βρεθούν συσχετίσεις και σχέσεις συνάφειας ανάμεσα τους.

Οι συμμετέχοντες εμφάνισαν υψηλά ποσοστά αποδοχής σε όλα τα ζητήματα που μελετήθηκαν, και βρέθηκε σημαντική διαφορά στα αποτελέσματα όταν τέθηκε ως κριτήριο το επάγγελμα των συμμετεχόντων, με αποτελέσματα μεγαλύτερης διαφωνίας απέναντι στα υπό μελέτη θέματα στους επαγγελματίες υγείας. Η θρησκευτικότητα και άλλοι δημογραφικοί παράγοντες όπως το φύλο και η ηλικία βρέθηκε να επηρεάζουν τη διαμόρφωση των στάσεων των συμμετεχόντων. Τα ευρήματα επιβεβαίωσαν εν μέρει τις ερευνητικές υποθέσεις όσον αφορά στις στάσεις των συμμετεχόντων και στους παράγοντες που τις διαμορφώνουν. Η περαιτέρω ανάλυση των ζητημάτων ενδεχομένως θα οδηγήσει σε καλύτερη αντίληψη του κοινωνικού παλμού, και τη διαμόρφωση του αντίστοιχου νομικού πλαισίου, που θα ανταποκρίνεται στις σύγχρονες κοινωνικές και ηθικές ανάγκες.

Οι πεποιθήσεις των νοσηλευτών για τις ψυχικές διαταραχές

Θ. Ριζοπούλου, Σ. Μπόσι & Ε. Γεωργάκα
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Δεδομένης της επαφής των νοσηλευτών/ριών με άτομα τα οποία αντιμετωπίζουν ψυχικά προβλήματα και λαμβάνοντας υπόψη το στίγμα που φέρουν οι συγκεκριμένοι επαγγελματίες υγείας, η παρούσα έρευνα διερεύνησε τις πεποιθήσεις νοσηλευτών/ριών χωρίς ψυχιατρική γνώση και εμπειρία για την ερμηνεία, την αιτιολογία, τη θεραπεία, τη σοβαρότητα, την πρόγνωση, την επικινδυνότητα και την κοινωνική επαφή ή απόσταση σχετικά με τις ψυχικές διαταραχές. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 30 νοσηλεύτες/νοσηλεύτριες, στους/στις οποίους/οποίες χορηγήθηκαν πέντε παραλλαγές βινιέτας ψυχικών διαταραχών στα πλαίσια ατομικής ημιδομημένης συνέντευξης. Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της θεματικής ανάλυσης. Από τις απαντήσεις των συμμετεχόντων/ουσών φάνηκε ότι αυτές διαφοροποιήθηκαν με βάση κάθε βινιέτα. Αναφορικά με την αναγνώριση, η κατάθλιψη ήταν αυτή που αναγνωρίστηκε πιο εύκολα ενώ σχετικά με την αιτιολογία οι βιολογικές αιτίες επικράτησαν στη σχιζοφρένεια και τη διπολική διαταραχή, οι ψυχοκοινωνικές στην κατάθλιψη και ο χαρακτήρας στη γενικευμένη αγχώδη διαταραχή και στην απουσία διαταραχής. Στη θεματική της θεραπείας ο ψυχίατρος αναδείχθηκε ως κυρίαρχη πηγή βοήθειας στη βινιέτα της σχιζοφρένειας, ο ψυχολόγος στις βινιέτες της διπολικής διαταραχής, της γενικευμένης αγχώδους διαταραχής και της απουσίας διαταραχής ενώ το κοινωνικό περιβάλλον στη διπολική. Σοβαρότερες κρίθηκαν η κατάθλιψη και η σχιζοφρένεια και μαζί με τη βινιέτα της γενικευμένης αγχώδους διαταραχής αποτέλεσαν τις βινιέτες με την αρνητικότερη πρόγνωση. Παρότι η επικινδυνότητα επικράτησε στο σύνολο των βινιέτων, εκφράστηκε και επιθυμία κοινωνικής επαφής και παροχής βοήθειας προς τον/την ήρωα/ηρώίδα. Μόνο στη βινιέτα της σχιζοφρένειας εκφράστηκε επιθυμία κοινωνικής απόστασης. Τα παραπάνω αποτελέσματα θα μπορούσαν να αποτελέσουν βάση για την καλύτερη διαμόρφωση προγραμμάτων κατά του στίγματος και τον εμπλουτισμό της εκπαίδευσης των νοσηλευτών/ριών όλων των βαθμίδων.

«Ο θάνατός σου η ζωή μου» - Μια μελέτη για τη στάση του γενικού πληθυσμού απέναντι στη δωρεά οργάνων μετά από καρδιακό θάνατο

Χ. Παπαχρήστου¹, Μ. Τύρλα¹, Α. Σπυρίδου¹, Ε. Κουλουκτσά¹, Κ. Νιώτη¹, Γ. Ευλαβής² & Θ. Μπελλαλή³

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Ιπποκράτειο Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης, ³Διεθνές Πανεπιστήμιο Ελλάδας

Η κύρια πηγή οργάνων προς μεταμόσχευση είναι η δωρεά από πτωματικούς δότες μετά από εγκεφαλικό θάνατο. Το χάσμα μεταξύ προσφοράς και ζήτησης οργάνων παραμένει μεγάλο και οδηγεί στην αναζήτηση νέων πρακτικών, όπως η δωρεά μετά από καρδιακό θάνατο. Καθώς το ποσοστό συναίνεσης στη δωρεά εξαρτάται σημαντικά από ψυχολογικούς παράγοντες, όπως την αποδοχή των εκάστοτε πρακτικών και τη στάση απέναντι στο θάνατο, η συμβολή της ψυχολογίας αναδεικνύεται ιδιαίτερα σημαντική στην κατανόηση και διαχείριση της συγκεκριμένης πρακτικής.

Σκοπός της μελέτης είναι να διερευνηθούν με ποιοτικές μεθόδους έρευνας οι γνώσεις, στάσεις και αντιλήψεις του γενικού πληθυσμού απέναντι στον καρδιακό θάνατο και τη δωρεά οργάνων, και να εντοπιστούν ψυχοκοινωνικοί παράγοντες που σχετίζονται με την αποδοχή και εφαρμογή αυτής.

Στόχος είναι τα ευρήματα να συμβάλλουν στη συζήτηση για τη συμπερίληψη του καρδιακού θανάτου στο νομοθετικό πλαίσιο της χώρας στα πλαίσια του νέου εθνικού σχεδίου για τη δωρεά και μεταμόσχευση. Πραγματοποιήθηκαν τρεις διαδικτυακές ομάδες εστίασης, μία με φοιτητές και δύο με συμμετέχοντες από ευρύτερα ηλικιακά και κοινωνικο-οικονομικά στρώματα. Εφαρμόστηκε η μέθοδος της θεματικής ανάλυσης. Όλοι οι συμμετέχοντες τάχθηκαν υπέρ της δωρεάς τονίζοντας την ως πράξη συνυφασμένη με την αλτρουιστική διάσταση της ανθρωπίνης υπόστασης. Παράγοντες που κινητοποιούν προς τη δωρεά είναι η βεβαιότητα για τη μη αναστρεψιμότητα του θανάτου του δότη, η μη χρησιμότητα των οργάνων του και τα θετικά συναισθήματα που συνοδεύουν την πράξη. Ως αποθαρρυντικοί παράγοντες εντοπίστηκαν η έλλειψη ενημέρωσης για τη διαδικασία, η απουσία εμπιστοσύνης στο σύστημα υγείας και η ελπίδα για διάσωση του δότη. Αμφισβητήθηκε η καταλληλότητα της οικογένειας ως προς τη λήψη της απόφασης και τονίστηκε η σημασία της προσωπικής επιλογής. Το είδος του θανάτου και η μονιμότητα αυτού επηρεάζει την απόφαση. Ο εγκεφαλικός θάνατος αξιολογήθηκε ως πιο βέβαιος, ενώ για τον καρδιακό εκφράστηκαν αμφιβολίες σχετικά με τη δωρεά. Η επιθυμία να υπάρχει η επιλογή δωρεάς έπειτα από καρδιακό θάνατο ήταν καθολική.

Χρηματοδότηση: ΕΛΚΕ Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Κοινωνικές αναπαραστάσεις της εντατικής από συγγενείς ατόμων που έχουν νοσηλευτεί στη ΜΕΘ

Γ. Γεωργίου¹, Α. Μπάκα¹ & Ι. Σουλτάτ²

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο ΑΧΕΠΑ

Η παρούσα ποιοτική κοινωνιοψυχολογική έρευνα μελετά τόσο την κοινωνική αναπαράσταση της εντατικής σε οικογένειες ατόμων που έχουν νοσηλευτεί στη ΜΕΘ όσο και τα υπόρρητα “θέματα” που δομούν τη συγκεκριμένη αναπαράσταση. Το δείγμα που συμμετείχε στην έρευνα αποτελούνταν από δεκατρία άτομα, έντεκα γυναίκες και δύο άνδρες, των οποίων οι συγγενείς είχαν νοσηλευτεί σε Μονάδες Εντατικής Θεραπείας το προηγούμενο διάστημα, αλλά κατά τη διάρκεια της συνέντευξης βρίσκονταν σε φάση ανάρρωσης. Πραγματοποιήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις εστιάζοντας στην κατανόηση και ανάδειξη των εμπειριών των συγγενών στις Μονά-

δες Εντατικής Θεραπείας, με το ενδιαφέρον να επικεντρώνεται στις κοινωνικές κατασκευές του πλαισίου αυτού. Οι συνεντεύξεις απομαγνητοφωνήθηκαν και για την ανάλυση των δεδομένων εφαρμόστηκε η Θεματική Ανάλυση, προκειμένου να αναδειχθεί η κοινωνικά κατασκευασμένη εκδοχή των Μονάδων Εντατικής Θεραπείας. Η αναπαράσταση της ΜΕΘ φαίνεται να δομείται και να οργανώνεται γύρω από τέσσερα θέματα, τα οποία αποτελούν διαλογικά αντίθετα ζεύγη, της ασφάλειας σε αντίθεση με την επικινδυνότητα και της εγγύτητας σε αντιδιαστολή με την απόσταση. Οι επιπτώσεις αυτής της αναπαράστασης για την υποστήριξη οικογενειών ατόμων που νοσηλεύονται στη ΜΕΘ αλλά και η επικοινωνία τους με το ιατρικό και νοσηλευτικό προσωπικό της ΜΕΘ αποτελούν θέματα προς συζήτηση στη παρούσα μελέτη.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 53 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α1)

Παρέμβαση στο Τραύμα

Προεδρείο: **A. Τουλουμάκου**,

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η ενημερότητα των εκπαιδευτικών για τις αντίξοες εμπειρίες κατά την παιδική ηλικία: Ανάπτυξη του εργαλείου SPACES

A. Τουλουμάκου¹ & A. Barrable²

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²University of Dundee

Πολυετής έρευνα αναδεικνύει την συχνότητα και την ένταση των Αντίξων Εμπειριών κατά την Παιδική Ηλικία [ΑΕΠΗ] (adverse childhood experiences) αλλά και τις συνέπειες που έχουν αυτές οι εμπειρίες για την ανάπτυξη και την υγεία. Ο αριθμός των παιδιών (μη κλινικά δείγματα παιδιών σε σχολεία) που έχουν τουλάχιστον μια ΑΕΠΗ συχνά ξεπερνάει το 60% του συνόλου των μαθητών. Κατ' αντιστοιχία τα τελευταία χρόνια το ενδιαφέρον να ενημερωθούν κατάλληλα οι εκπαιδευτικοί και το προσωπικό των σχολείων με βάση τις αρχές της εκπαίδευσης που είναι ευαισθητοποιημένη και ενημερωμένη στην αντιξοότητα και το τραύμα ολοένα και εντείνεται. Στη βάση των παραπάνω τεκμηριώνεται η ανάγκη για την ύπαρξη κατάλληλων και ψυχομετρικά επαρκών εργαλείων τα οποία αναμένεται να βοηθήσουν σε τρία επίπεδα τουλάχιστον: (α) στην αξιολόγηση του βαθμού ενημερότητας του προσωπικού των σχολείων πάνω σε θέματα ΑΕΠΗ, (β) στην αναγνώριση των θεματικών περιοχών στις οποίες πρέπει να στοχεύει η επαγγελματική ανάπτυξη του προσωπικού των σχολείων, και (γ) στην αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας των προγραμμάτων εκπαίδευσης και επαγγελματικής ανάπτυξης του προσωπικού των σχολείων πάνω σε σχετικά θέματα. Το εργαλείο SPACES (School Professionals' Awareness of Adverse Childhood Experiences) δημιουργήθηκε για να εξυπηρετήσει αυτήν την ανάγκη. Στην εργασία αυτή παρουσιάζεται η διαδικασία της ανάπτυξης του εργαλείου μέσα από τρεις κύκλους με πάνελ εμπειρογνομόνων, αντλώντας από σύγχρονες μεθοδολογικές προσεγγίσεις για την δημιουργία κλιμάκων και συμπεριλαμβανομένων δεοντολογικών θεμάτων. Ο πρώτος κύκλος οδήγησε στον ορισμό των διαστάσεων του εργαλείου καθώς και στην ανάπτυξη των πρώτων ερωτήσεων της κλίμακας. Στο δεύτερο κύκλο έγινε η ανασκόπηση και αποκρυστάλλωση των στοιχείων που συναπαρτίζουν στην πρώτη αυτή εκδοχή της κλίμακας SPACES. Στον τρίτο κύκλο έλαβε χώρα η γλωσσική επιμέλεια των στοιχείων που συμπεριλήφθηκαν στην κλίμακα. Η Ελληνική και Αγγλική εκδοχή στην οποία διατίθεται η κλίμακα καθώς και τα επόμενα βήματα για την ολοκλήρωση της διαδικασίας για την εγκυροποίηση του εργαλείου SPACES, παρουσιάζονται στο τέλος.

Αντίξοες εμπειρίες κατά την παιδική ηλικία και τεκμηριωμένες πρακτικές υποστήριξης μαθητών 4-12 ετών: Ανασκόπηση οριοθέτησης

A. Τουλουμάκου & Δ. Κανδύλη

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η έκθεση σε Αντίξοες Εμπειρίες κατά την Παιδική Ηλικία (ΑΕΠΗ), όπως η κακοποίηση, η παραμέληση, ο πόλεμος κ.α. έχει συνδεθεί από τη βιβλιογραφία με αρνητικές επιπτώσεις στην σωματική και ψυχική υγεία και την ανάπτυξη, καθώς ακόμη και με την φτωχή ακαδημαϊκή επίδοση και σχολική επάρκεια. Η ανάγκη για την αναγνώριση και κατάλληλη υποστήριξη των παιδιών στο σχολικό πλαίσιο είναι επιβεβλημένη, δεδομένου ότι η με βάση σύγχρονες έρευνες το ποσοστό των παιδιών με ΑΕΠΗ αγγίζει κατά περιπτώσεις το 60% των παιδιών μιας τάξης. Η αναγνώριση και εφαρμογή των ορθότερων και καταλληλότερων τεκμηριωμένων πρακτικών που είναι ευαισθητοποιημένες στην αντιξοότητα και το τραύμα για την αποτελεσματική υποστήριξη των παιδιών που έχουν βιώσει ανάλογες εμπειρίες, ωστόσο παραμένει ζητούμενο. Με στόχο τα παραπάνω στην παρούσα εργασία χρησιμοποιήθηκε η συστηματική ανασκόπηση οριοθέτησης (scoping review) στις βάσεις δεδομένων (Science Direct, PubMed, Scopus, Eric) και για την περίοδο 2016-2021 και για τις ηλικίες 4-12 ετών. Χρησιμοποιήθηκε το πρωτόκολλο PRISMA-ScR (Tricco et al., 2018) ενώ προηγήθηκε προεγγραφή της μεθοδολογίας στο επιστημονικό αποθετήριο Open Science Framework [OSF] (<https://osf.io/b4eh2/>). Από το σύνολο των 365 δημοσιεύσεων που εντοπίστηκαν 14 μελέτες πληρούσαν όλα τα κριτήρια συμπερίληψης. Τα ευρήματα καταδεικνύουν την ύπαρξη μεγάλης ποικιλίας προσεγγίσεων που είναι ευαισθητοποιημένες και ενημερωμένες για την αντιξοότητα και το τραύμα στην εκπαίδευση όπως μεμονωμένες πρακτικές, προγράμματα, παρεμβάσεις. Επιπλέον, αν και τα διαθέσιμα δεδομένα για την απολεστικότητα των πρακτικών είναι περιορισμένα, συγκεκριμένες προσεγγίσεις συνοδεύονται από προκαταρκτικές ενδείξεις που τεκμηριώνουν την αποτελεσματικότητά

τους, με τις θετικές επιδράσεις να εντοπίζονται στην ψυχική υγεία των μαθητών που έχουν βιώσει τραυματικές και αντίξοες εμπειρίες κατά την παιδική ηλικία, στην ανάπτυξη, στην ακαδημαϊκή επάρκεια, στην κοινωνικοποίηση και στις σχέσεις με τρίτους (εκπαιδευτικοί, φροντιστές, συνομήλικοι). Στην παρούσα εργασία θα παρουσιαστούν προεκτάσεις για την εκπαιδευτική πράξη και προτάσεις για την εκπαιδευτικής έρευνας στο πεδίο αυτό.

Ψυχοκοινωνικές παρεμβάσεις και τραυματοθεραπεία με τη μέθοδο EMDR σε πυρόπληκτους του στρατού Ξηράς

Θ. Φ. Τριανταφύλλου, Σ. Δημητρακόπουλος & Θ. Μουγιάκος

414 Στρατιωτικό Νοσοκομείο

Η αποστολή του Στρατού όχι μόνον στον πόλεμο, αλλά και στην ειρήνη, σχετίζεται ως επί το πλείστον με ψυχοτραυματικά γεγονότα. Η ανακοίνωση παρουσιάζει: α) Το πρωτόκολλο εργασίας της Πρωτοβάθμιας Ψυχοκοινωνικής Παρέμβασης που εφαρμόστηκε σε πληθυσμό πυρόπληκτων του Στρατού Ξηράς στα ΚΑΑΥ του Αγίου Ανδρέα, σύμφωνα με τις διεθνείς κατευθυντήριες γραμμές για την Παρέμβαση στην Κρίση του WHO/War Trauma Foundation/World Vision International, του Προγράμματος Sphere 2011/Unicef & Medecins sans Frontieres, και της Διϋπηρεσιακής Μόνιμης Επιτροπής (IASC) των Ηνωμένων Εθνών του 2007 (πβ. Roberts & Ottens, 2005). β) Τα δεδομένα που προκύπτουν από την αξιολόγηση των συμπτωμάτων Οξέως Μετα-τραυματικού Στρες στο συγκεκριμένο πληθυσμό. Η αξιολόγηση διενεργήθηκε με την κλίμακα PLC-5 (κατά DSM-5). γ) Το πρωτόκολλο εργασίας που εφαρμόστηκε σε περιπτώσεις που κρίθηκε αναγκαία η δευτεροβάθμια θεραπευτική παρέμβαση με την μέθοδο EMDR, καταδεικνύοντας τη δραστηριότητα της μεθόδου ως ένα από τα παραδείγματα Νευροψυχοθεραπευτικής παρέμβασης για το ψυχικό τραύμα (Dahlitz, 2015 · Hase, 2021). Από την ανάλυση της συγκεκριμένης άμεσης παρέμβασης και σύμφωνα με τα δεδομένα πλείστων ερευνών, επιβεβαιώνεται ότι: αμέσως μετά από την τραυματική εμπειρία, οι αναμνήσεις βασίζονται περισσότερο στις αισθητηριακές εντυπώσεις και λιγότερο σε γνωστικές αναπαραστάσεις. Συνακόλουθα, η άμεση παρέμβαση στην κρίση είναι καίριας σημασίας, πριν ακόμη οι τραυματικές αναμνήσεις προλάβουν να συνδεθούν με πάγιες δυσλειτουργικές πεποιθήσεις διευρύνοντας τα loops των νευρωνικών οδών (pathways) της ψυχοτραυματικής εμπειρίας (πβ. Stahl 2021).

Παρουσίαση περιστατικού: Τραυματοθεραπεία με τη μέθοδο EMDR και θεραπευτική απαρτίωση με το μοντέλο CRM σε πυρόπληκτο θεραπευόμενο, με διάγνωση οξέως μετα-τραυματικού στρες: Οι νέοι ορίζοντες της νευροψυχοθεραπείας

Θ. Φ. Τριανταφύλλου¹ & Δ. Βεντουράτου²

¹414 Στρατιωτικό Νοσοκομείο, ²Ινστιτούτο Τραυματοθεραπείας

Η ανάπτυξη των μεθόδων Νευρο-απεικόνισης και η μελέτη της επίδρασης της Ψυχοθεραπείας επί των εγκεφαλικών δομών, έχει ανοίξει το δρόμο για την ανάδειξη του πολλά υποσχόμενου κλάδου της Νευροψυχοθεραπείας (πβ. Dahlitz, 2015). Τα ερευνητικά δεδομένα καταδεικνύουν τη δράση ψυχοθεραπευτικών τεχνικών στη νευροπλαστικότητα του ενήλικου εγκεφάλου, στις δομές του Αμυγδαλοειδούς Πυρήνα, του Ιπποκάμπου και στη μεσοφλοιϊκή ντοπαμινεργική δραστηριότητα που διέπει την επικοινωνία του τελευταίου με τον Προμετωπιαίο Φλοιό. Οι τομογραφίες εκπομπής ποζιτρονίων (PET) επιβεβαιώνουν την εμπλοκή των παραπάνω δομών στην ανάμνηση και την επαναβίωση ψυχοτραυματικών εμπειριών (πβ. Stahl, 2012). Μολονότι δεν υπάρχει ακόμη ένα ενιαίο μοντέλο εξήγησης της δράσης των προσεγγίσεων EMDR και CRM, οι μέχρι σήμερα ερευνητικές μελέτες παρουσιάζουν ιδιαίτερα ενδιαφέροντα δεδομένα, καθιστώντας τις δύο μεθόδους ως παραδείγματα Νευροψυχοθεραπευτικής αντιμετώπισης του ψυχικού τραύματος (Lindauer et al., 2005). Στα πλαίσια αυτά: 1. Στο πρώτο μέρος της Ανακοίνωσης παρουσιάζεται περιστατικό πυρόπληκτου με διάγνωση Οξέως Μετα-τραυματικού Στρες: Αναλύονται οι άξονες της τραυματοθεραπείας του με EMDR και η ακόλουθη θεραπευτική του πορεία με την μέθοδο CRM. Ξεπερνώντας την οξεία μετα-τραυματική φάση, χρειάστηκε να αντιμετωπιστεί παλαιότερος ψυχοτραυματισμός του (σε πρώιμα στάδια ανάπτυξής του), ο οποίος πυροδοτήθηκε από την πρόσφατη εμπειρία της πάλης του με την πυρκαγιά (πβ. Corrigan & Alastair, 2015). 2. Στο δεύτερο μέρος, παρουσιάζονται (συνοπτικά) κάποια ευρήματα από έρευνες που μελετούν τη δράση των μοντέλων EMDR & CRM επί εγκεφαλικών δομών. Φαίνεται, πλέον, ότι λαμβάνουν νέα διάσταση τα pathways επεξεργασίας του τραύματος από τον εγκέφαλο και τα loops καθήλωσης στις τραυματικές εμπειρίες (Stahl, 2012).

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 54 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α4)**Αναπτυξιακές διαταραχές**Προεδρείο: **Μ. Δροσινού Κορέα,***Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου***Εντοπισμός παραγόντων που ενθαρρύνουν υποψηφίους φοιτητές με Διαταραχές Αυτιστικού Φάσματος, σε προπτυχιακές σπουδές**

Μ. Δροσινού Κορέα

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Η εισαγωγή στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, των ατόμων που πάσχουν από σοβαρές παθήσεις, προϋποθέτει ότι έχουν απευθυνθεί σε μία από τις Ειδικές Επιταμείς Επιτροπές, που έχουν συσταθεί σε συγκεκριμένα Δημόσια ή Πανεπιστημιακά Νοσοκομεία, προκειμένου να αποκτήσουν Πιστοποιητικό διαπίστωσης πάθησης.

Τα άτομα με διαταραχές στο αυτιστικό φάσμα (ΔΑΦ) εμπίπτουν στις κανονιστικές διατάξεις για προφορική εξέταση επίσης μεταξύ άλλων ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών (ΕΕΑ) και αναπηριών επειδή, λόγω της υφιστάμενης φυσικής αδυναμίας τους αδυνατούν να εκφράσουν γραπτά τις γνώσεις τους. Για το λόγο αυτό τους παρέχεται η ευκαιρία να διατυπώσουν προφορικά τις απαντήσεις τους χωρίς κατά τα λοιπά η εξέτασή τους να διαφέρει από την εξέταση των υπόλοιπων που εξετάζονται γραπτά. Σκοπός λοιπόν, της παρούσας μελέτης είναι ο εντοπισμός των παραγόντων που ενθαρρύνουν τους μαθητές και τους φοιτητές με ΔΑΦ σε προπτυχιακές σπουδές.

Στην μεθοδολογία μελετήθηκε ο τρόπος προφορικής εξέτασης σε 20 υποψηφίους στις πανελληνίες εξετάσεις (10 από εξεταστικά κέντρα στο Λεκανοπέδιο της Αθήνας και 10 από εξεταστικά κέντρα στην περιφέρεια της Πελοποννήσου) με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες με έμφαση στις ΔΑΦ και σε 10 φοιτητές που ήταν πιστοποιημένοι φορείς του αυτισμού σε δύο Πανεπιστήμια (Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου).

Σε πρωτόκολλα ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης καταγράφησαν με την μεθοδολογία παρατηρήσεων και εξατομικευμένων παρεμβάσεων οι συζητήσεις με τους γονείς [1], με τους μαθητές και φοιτητές με ΔΑΦ[2] και τους εκπαιδευτικούς [3]. Το θέμα των συζητήσεων αφορούσε τον εντοπισμό των παραγόντων που ενθαρρύνουν τους μαθητές να πάρουν απόφαση προκειμένου να συνεχίσουν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και τους φοιτητές τις προπτυχιακές σπουδές τους. Πραγματοποιήθηκαν 100 συζητήσεις τηλεφωνικά (50) και διαδικτυακά(50) την χρονική περίοδο Απρίλιος 2020-Απρίλιος 2022.

Στα αποτελέσματα οι παράγοντες που διευκολύνουν τις σπουδές στο Πανεπιστήμιο προσδιορίζονται στην ατομική μέθοδο μελέτης, που συμπεριλαμβάνει την προφορική εξέταση, τον χρόνο προετοιμασίας αλλά και το χρόνο βαθμολόγησης όταν ο μαθητής ή ο φοιτητής δηλώσει έτοιμος για αξιολόγηση.

Φοιτητές με αυτισμό και ατομικές συνεδρίες ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Μ. Δροσινού Κορέα

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρηθεί μια εντυπωσιακή αύξηση στα ποσοστά εμφάνισης του φάσματος του αυτισμού. Αυτή δικαιολογείται λόγω της βελτίωσης των διαγνωστικών κριτηρίων, της πρώιμης διάγνωσης και του έγκαιρου ενδιαφέροντος των γονιών. Όπως χαρακτηριστικά περιγράφει στο βιβλίο της Παιδικός αυτισμός “ η καθηγήτρια ψυχοπαθολογίας Κλαίρη Συνοδινού (1994, 2007) τα άτομα με αυτισμό εμφανίζουν δυσκολίες στην επικοινωνία, στην ποιότητα της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και γενικότερα στη συμπεριφορά τους.

Οι φοιτητές με διαταραχές στο φάσμα του αυτισμού εγγράφονται και παρακολουθούν μαθήματα στα Ελληνικά πανεπιστήμια. Σύμφωνα με την διαπιστωτική πράξη που αναφέρεται στην διακήρυξη των δικαιωμάτων των ατόμων με αναπηρίες. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η ανάδειξη ζητημάτων ειδικής εκπαίδευσης σε φοιτητές με αυτισμό στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Οι παρεμβάσεις στην τριτοβάθμια ειδική εκπαίδευση υλοποιούνται με ατομικές συνεδρίες στο πλαίσιο της υποστήριξης φοιτητών από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες.

Στην μεθοδολογία χρησιμοποιήθηκαν πρωτόκολλα καταγραφών με την μεθοδολογία παρατηρήσεων και εξατομικευμένων παρεμβάσεων με κριτήρια να είναι στοχευμένες, ατομικές δομημένες και διδακτικά διαφοροποιημένες, ενταξιακές παρεμβάσεις σύμφωνα με τις αρχές και την φιλοσοφία της ειδικής εκπαίδευσης. Συμμετείχαν δέκα φοιτητές που ήταν πιστοποιημένοι φορείς του αυτισμού μετά από δικό τους αίτημα που είχαν απευθύνει στο γραφείο φοιτητικής μέριμνας. Έξι από αυτούς είχαν εξεταστεί από Κέντρα πιστοποίησης της αναπηρίας και είχαν λάβει ποσοστό μεταξύ 55-67% και λάμβαναν φαρμακευτική αγωγή. Μετρήθηκαν 300 ατομικές συνεδρίες και το περιεχόμενο τους συμπεριλήφθηκε σε πρωτόκολλα που συγκεντρώθηκαν την Περίοδο 2017-2022. Εκατό πενήντα συνεδρίες έγιναν από απόσταση με τον υπολογιστή και το κινητό τηλέφωνο με ορισμένη ηλεκτρονική πλατφόρμα.

Στα αποτελέσματα φάνηκε ότι οι φοιτητές με αυτισμό διευκολύνονται σημαντικά στην παρακολούθηση του προπτυχιακού προγράμματος σπουδών με τις ατομικές συνεδρίες ειδικής αγωγής και εκπαίδευσης στο Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Σημαντική ήταν η βοήθεια από τους ψυχολόγους που υποστήριζαν αυτούς τους φοιτητές εκτός της πανεπιστημιακής κοινότητας. Ωστόσο παραμένει το ζήτημα της ειδικής εκπαίδευσης στις κοινωνικές δεξιότητες ανοιχτό για περισσότερη διερεύνηση.

Η σχέση μεταξύ των συμπτωμάτων ΔΕΠΥ στα παιδιά προσχολικής ηλικίας και της ανταπόκρισής τους στην επιβολή καθυστέρησης

A. Πέτρου & E. Sonuga-Barke
King's College London

Παρελθοντικές μελέτες κατέδειξαν ότι τα παιδιά με Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής/Υπερκινητικότητας (ΔΕΠΥ) αντιδρούν με αποστροφή προς τις ενδείξεις καθυστέρησης. Η υπάρχουσα βιβλιογραφία εστίαστηκε στην απόδοση των παιδιών σχολικής ηλικίας ή εφήβων σε συμπεριφορικά έργα που περιλαμβάνουν καθυστέρηση απονομής της ανταμοιβής. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνήσει τη συσχέτιση μεταξύ των συμπτωμάτων ΔΕΠΥ σε παιδιά προσχολικής ηλικίας και των συμπεριφορικών, συναισθηματικών και λεκτικών τους αντιδράσεων κατά την εκτέλεση δύο πειραματικών έργων με καθυστέρηση προτού απονεμηθεί η ανταμοιβή ή απροσδόκητα, αντιστοίχως. Συγκεκριμένα, έλαβαν μέρος 55 παιδιά ηλικίας 3-4 ετών, με υψηλά επίπεδα απροσεξίας και υπερκινητικότητας βάσει των αξιολογήσεων των γονέων και των δασκάλων τους. Αρχικά, πραγματοποιήθηκε κωδικοποίηση των βιντεοσκοπημένων συναντήσεων αξιολόγησης, στηριζόμενη στην παρατήρηση διαφορετικών αντιδράσεων των συμμετεχόντων στην καθυστέρηση ανταμοιβής. Μέσω ποσοτικής στατιστικής ανάλυσης, εξετάστηκε η συσχέτιση μεταξύ των αντιδράσεων αυτών στα δύο έργα και η σύνδεση της απόδοσης των συμμετεχόντων με τις βαθμολογίες αντίδρασης. Επιπλέον, διερευνήθηκε εάν οι απαντήσεις των γονέων για τα συμπτώματα ΔΕΠΥ των παιδιών τους προέβλεπαν διαφορετικά τις αντιδράσεις και την απόδοσή τους από τις απαντήσεις των δασκάλων. Τέλος, εξετάστηκε η συσχέτιση των συμπτωμάτων ΔΕΠΥ με τις βαθμολογίες των αντιδράσεων και απόδοσής τους σε περιόδους καθυστέρησης. Τα ευρήματα φανέρωσαν την ύπαρξη συνδιακύμανσης μεταξύ των συμπεριφορικών και συναισθηματικών αποκρίσεων στην καθυστέρηση ανάμεσα στα δύο έργα, κάτι που δεν ίσχυε για τις λεκτικές μεταβλητές. Επιπρόσθετα, φάνηκε ότι οι αξιολογήσεις των γονέων και των δασκάλων προέβλεπαν διαφορετικά τις αντιδράσεις των παιδιών στην καθυστέρηση. Τέλος, τα συμπτώματα ΔΕΠΥ συσχετίστηκαν πιο σημαντικά με τις βαθμολογίες αντίδρασης παρά απόδοσης. Συμπερασματικά, καταδεικνύεται η σημασία κατανόησης της ανάπτυξης της αποστροφής στην καθυστέρηση στα παιδιά προσχολικής ηλικίας με αυξημένα επίπεδα απροσεξίας και υπερκινητικότητας και των συσχετίσεων μεταξύ των διαφορετικών αντιδράσεων στην καθυστέρηση. Η κατανόηση αυτή κρίνεται χρήσιμη για την έγκαιρη διάγνωση και τον σχεδιασμό αποτελεσματικών θεραπειών για παιδιά με αυξημένο κίνδυνο εμφάνισης προβλημάτων προσοχής και υπερκινητικότητας.

Φραγμοί στη μάθηση και τη συμμετοχή: Ακούγοντας τις φωνές των μαθητών Α'βάθμιας εκπαίδευσης που φέρουν τη διάγνωση των μαθησιακών δυσκολιών

M. Οικονόμου
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τα τελευταία χρόνια ο αριθμός των παιδιών που διαγιγνώσκονται με μαθησιακές δυσκολίες έχει αυξηθεί δραματικά γεγονός που εγείρει ερωτήματα σχετικά με τους λόγους αύξησης του αφενός και αφετέρου για τους τρόπους διαχείρισης της παιδικής ηλικίας και το ρόλο του σχολείου σε αυτό. Η ανάγκη να διερευνηθούν περιθωριοποιημένες ομάδες παιδιών σε κανονιστικά πλαίσια, όπως είναι το σχολείο, ταυτίζεται με τους στόχους της έρευνας για την ένταξη, που έχει σκοπό τον εντοπισμό και τον περιορισμό του αποκλεισμού, που βιώνουν οι μαθητές στο σχολικό πλαίσιο και κυρίως οι μαθητές με αναπηρία.

Σκοπός, λοιπόν, της παρούσας έρευνας είναι να αναδειχθούν οι 'φωνές' των παιδιών, που βιώνουν φραγμούς στη μάθηση και τη συμμετοχή εντός του εκπαιδευτικού πλαισίου, να διερευνηθούν οι λόγοι των παιδιών για τον αποκλεισμό και τις μορφές του, να αναδειχθούν οι τρόποι με τους οποίους προσλαμβάνουν και αντιμετωπίζουν τις ποικίλες μορφές αποκλεισμού και επιπλέον να αναζητηθούν οι κοινωνικές και ψυχολογικές παράμετροι της κατασκευής της ταυτότητας του 'ανάπηρου' παιδιού. Απώτερος στόχος είναι να διερευνηθεί πώς το ανάπηρο παιδί και γενικά η παιδική ηλικία κατασκευάζεται στο λόγο, σε κοινωνικοπολιτικό επίπεδο μέσα από τις ποικίλες σχέσεις εξουσίας εντός του σχολικού πλαισίου και τις μοντέρνες προσεγγίσεις τους.

Η παρούσα ερευνητική εργασία είναι μια ποιοτική έρευνα στην οποία συμμετείχαν πέντε (5) παιδιά, που φοιτούσαν στο Δημοτικό σχολείο και έφεραν τη διάγνωση των μαθησιακών δυσκολιών. Τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για τη συλλογή των δεδομένων ήταν η ημιδομημένη συνέντευξη και το ημερολόγιο της ερευνήτριας και η ανάλυση των δεδομένων βασίστηκε στο συνδυασμό της θεματικής ανάλυσης περιεχομένου και της ανάλυσης λόγου, ώστε να διερευνηθούν εις βάθος όχι μόνο αυτά που λέγονται, αλλά και αυτά που αποσιωπούνται.

Από την ανάλυση αναδείχθηκαν οι κοινωνικοί και ψυχολογικοί παράγοντες που συντελούν στην κατασκευή της ταυτότητας του ανάπηρου μαθητή και πως αυτοί συντελούν στον αποκλεισμό του μαθητή από ολόκληρη τη σχολική ζωή.

Η διερεύνηση των σχέσεων διαστάσεων της ιδιοσυγκρασίας και της Αναπτυξιακής Διαταραχής Συντονισμού. Μια προκαταρκτική μελέτη

Μ. Σοφολόγη¹, Σ. Κουλούρη¹, Δ. Μωραΐτου² & Γ. Παπαντωνίου¹

¹Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ των διαστάσεων της ιδιοσυγκρασίας και των δεικτών της Αναπτυξιακής Διαταραχής Συντονισμού σε ελληνικό παιδικό πληθυσμό. Ειδικότερα, επιμέρους στόχος της έρευνας ήταν ο έλεγχος των ψυχομετρικών ιδιοτήτων (δομικής εγκυρότητας και αξιοπιστίας εσωτερικής συνέπειας) των εργαλείων εκτίμησης της ιδιοσυγκρασίας και της Αναπτυξιακής Διαταραχής Συντονισμού, που απευθύνονται σε γονείς παιδιών προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας. Για τις ανάγκες της έρευνας εξετάστηκαν 231 παιδιά προσχολικής ηλικίας (110 κορίτσια και 121 αγόρια) ηλικίας 3 – 7 ετών (Μ.Ο. = 4.75 έτη και Τ.Α. = 1.30). Πιο συγκεκριμένα, στους γονείς των παιδιών (N= 231), χορηγήθηκαν το Ερωτηματολόγιο Παιδικής Συμπεριφοράς (Children's Behavior Questionnaire – Very Short Form; Putnam & Rothbart, 2006) και το Ερωτηματολόγιο Αναπτυξιακής Διαταραχής Συντονισμού (Developmental Coordination Disorder Questionnaire; Wilson & Crawford, 2007). Για το Ερωτηματολόγιο Αναπτυξιακής Διαταραχής Συντονισμού, η εφαρμογή της επιβεβαιωτικής ανάλυσης οδήγησε στους τρεις παράγοντες, όπως ακριβώς με τους αρχικούς παράγοντες που προτείνουν οι κατασκευαστές και με ισχυρή αξιοπιστία εσωτερικής συνέπειας. Όσον αφορά, το Ερωτηματολόγιο Παιδικής Συμπεριφοράς, που μετρά τις διαστάσεις της ιδιοσυγκρασίας, από την εφαρμογή επιβεβαιωτικής παραγοντικής ανάλυσης, βρέθηκαν οι τρεις παράγοντες καθώς και ικανοποιητική αξιοπιστία εσωτερικής συνέπειας. Η εφαρμογή ανάλυσης διαδρομών, ανάμεσα στις διαστάσεις της ιδιοσυγκρασίας και στους δείκτες της αναπτυξιακής διαταραχής συντονισμού, έδειξε ότι, η ιδιοσυγκρασιακή ικανότητα αυτο-ρύθμισης, η οποία αντανάκλα τόσο τις ανασταλτικές όσο και τις διεγερτικές ικανότητες, επιδρά θετικά και στους τρεις δείκτες της αναπτυξιακής διαταραχής συντονισμού.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 55 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β1)

Μεταγνώση 1

Προεδρείο: **Ν. Μακρής**,

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Θεωρία του Νου και μεταγνώση: Αναπτυξιακές διασυνδέσεις και ο ρόλος των εκτελεστικών λειτουργιών και της γλώσσας

Δ. Οικονομάκου¹, Ν. Μακρής¹, Σ. Καζή², Α. Καρούσου¹ & Τ. Μπίκος¹

¹Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η γνώση του ατόμου για τις νοητικές καταστάσεις προσεγγίζεται αναπτυξιακά από δύο θεωρητικά και ερευνητικά πλαίσια. Η πρώτη προσέγγιση αφορά στη μελέτη της μεταγνωστικής ικανότητας εστιάζοντας στην ενημερότητα, την παρακολούθηση και τον έλεγχο των ατομικών γνωστικών διεργασιών. Η δεύτερη προσέγγιση, γνωστή ως Θεωρία του Νου (ΘτΝ), επικεντρώνεται στην ενημερότητα για τον αναπαραστασιακό χαρακτήρα του νου του άλλου ή του νου, γενικότερα. Τις τελευταίες δεκαετίες, επιπρόσθετα, η σχετική έρευνα συμπεριλαμβάνει τη διερεύνηση του ρόλου των εκτελεστικών λειτουργιών και της γλώσσας στην ανάπτυξη τόσο των μεταγνωστικών διεργασιών όσο και της ΘτΝ. Παρά τις εννοιολογικές και λειτουργικές ομοιότητες μεταξύ των δύο αυτών προσεγγίσεων, η πιθανή διασύνδεσή τους σε αναπτυξιακό επίπεδο έχει μελετηθεί ελάχιστα. Στόχος της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση της διασύνδεσης μεταξύ ΘτΝ και μεταγνωστικής ανάπτυξης των παιδιών. Επίσης στόχος είναι η διερεύνηση του ρόλου των εκτελεστικών λειτουργιών και της γλώσσας σε αυτήν τη διασύνδεση. Τριακόσια παιδιά, ηλικίας 3 έως 12 ετών, εξετάστηκαν ατομικά με την ακόλουθη συστοιχία έργων : εκτελεστικές λειτουργίες (αναστολή, ενημέρωση και εναλλαγή), ΘτΝ (κατανόηση ψευδών πεποιθήσεων 1ης και 2ης τάξης), επίλυση προβλημάτων και συλλογιστικής με τις αντίστοιχες μεταγνωστικές εκτιμήσεις μετά την επεξεργασία των γνωστικών έργων, αλλά και έργων γλωσσικής ικανότητας και μεταγλωσσικής ενημερότητας. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η κατανόηση της ψευδούς πεποίθησης αποτελεί προβλεπτικό παράγοντα μεταγενέστερων και πιο προηγμένων πτυχών μεταγνωστικού ελέγχου και παρακολούθησης. Οι εκτελεστικές λειτουργίες και η γλώσσα φαίνεται ότι διαμεσολαβούν σε αυτή την αναπτυξιακή αλληλουχία. Τα ευρήματα αυτά θα μπορούσαν να αποτελέσουν τη βάση διαμόρφωσης ενός θεωρητικού μοντέλου σχετικού με την ανάπτυξη της ενημερότητας για το νου κατά την παιδική ηλικία.

Η έρευνα χρηματοδοτήθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της Δράσης «1η Προκήρυξη ερευνητικών έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.» (Αριθμός Έργου: HFRI-FM17-13)

Χρηματοδότηση: Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της Δράσης «1η Προκήρυξη ερευνητικών έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.» (Αριθμός Έργου: HFRI-FM17-13)

Ενίσχυση της αναγνωστικής κατανόησης μαθητών Στ' τάξης Δημοτικού με διδασκαλία γνωστικών και μεταγνωστικών στρατηγικών

Μ. Τσιαμτσιαλής & Ν. Μακρής

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Η ερευνητική εργασία υλοποιήθηκε σε δημόσιο δημοτικό σχολείο της Περιφέρειας της Ανατολικής Αττικής και αφορά στην ενίσχυση της αναγνωστικής κατανόησης μαθητών της Στ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου μέσω άμεσης και ρητής διδασκαλίας της γνωστικής στρατηγικής της περίληψης και της μεταγνωστικής στρατηγικής των αυτο-ερωτήσεων. Εφαρμόστηκε πειραματικός σχεδιασμός με ομάδα ελέγχου και δύο πειραματικές. Η παρέμβαση είχε διάρκεια δύο μηνών και συντελέστηκε σε 8 διδακτικές ώρες. Όλοι οι συμμετέχοντες ήταν 69 μαθητές της Στ' Δημοτικού. Η αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών έγινε σε τρεις φάσεις: αρχική, μετά την παρέμβαση, επαναξιολόγηση. Τα αποτελέσματα, σε συμφωνία με ευρήματα διεθνών ερευνών (Αϊδίνης, 2012· Γάγκης, Καμπυλαυκά, Πολυχρόνη, 2016· Κωσταρίδου-Ευκλείδη, 2005· Benzer, Sefer, Ören, Konuk, 2016· Duke, Pearson, Strachan, Billman, 2011· Joseph, Alber-Morgan, Cullen, Rouse, 2016) έδειξαν σαφή βελτίωση της αναγνωστικής κατανόησης στο σύνολο των μαθητών των πειραματικών ομάδων, σε αντίθεση με τους μαθητές της ομάδας ελέγχου, εύρημα που δείχνει την αποτελεσματικότητα διδασκαλίας στρατηγικών κατανόησης. Παρουσιάστηκε παράλληλα βελτίωση στην αυτόνομη και αυθόρμητη χρήση των στρατηγικών από τους μαθητές, όπως και μεταβίβαση της γνώσης των στρατηγικών μεταξύ των μαθητών των δυο πειραματικών ομάδων.

Διερεύνηση της σχέσης ενσυνειδητότητας και αναστοχαστικής σκέψης κατά τη λύση προβλημάτων

Α. Λιάπη & Π. Μεταλλίδου

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της ενσυνειδητότητας ως γνώρισμα προσωπικότητας και της ικανότητας για αναστολή του αυτοματοποιημένου τρόπου σκέψης και ενεργοποίησης του αναλυτικού κατά τη λύση προβλημάτων. Στην έρευνα συμμετείχαν 22 φοιτητές και 78 φοιτήτριες. Η αναστοχαστική σκέψη αξιολογήθηκε με βάση τις απαντήσεις των συμμετεχόντων/ουσών σε πέντε προβλήματα που ενεργοποιούν σε μεγάλο βαθμό το αυτοματοποιημένο σύστημα σκέψης και τη χρήση ευρετικών μεθόδων οι οποίες οδηγούν σε εσφαλμένη λύση. Η ενσυνειδητότητα μελετήθηκε μέσω του «Ερωτηματολογίου Πέντε Εκφάνσεων της Ενσυνειδητότητας» (Five Facet Mindfulness Questionnaire), ενός ερωτηματολογίου αυτο-αναφορών (Baer et al., 2006). Ειδικότερα, το ερωτηματολόγιο αποτελούνταν από πέντε υπο-κλίμακες ενσυνειδητότητας που αξιολογούσαν τον βαθμό στον οποίο ένα άτομο: παρακολουθεί προσεκτικά το περιβάλλον του, είναι ικανό να περιγράφει τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις σωματικές του καταστάσεις, είναι ενήμερο για τη δράση του, δεν ασκεί κριτική προς τον εαυτό και το περιβάλλον και είναι ικανό να αναστέλλει τις παρορμητικές ή αυτοματοποιημένες αντιδράσεις του. Ο έλεγχος των ψυχομετρικών ιδιοτήτων του ερωτηματολογίου επιβεβαίωσε την παραγοντική του εγκυρότητα και την υψηλή αξιοπιστία των υπο-κλιμάκων στο δείγμα της έρευνας. Στατιστικώς σημαντικές θετικές συσχετίσεις βρέθηκαν μεταξύ της επίδοσης στα προβλήματα και της συνολικής ενσυνειδητότητας, καθώς και 3 εκ των 5 υπο-κλιμάκων. Όσο περισσότερο ανέφεραν τα άτομα ότι είναι σε θέση να περιγράφουν τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις σωματικές τους καταστάσεις, να δρουν με ενημερότητα και να αναστέλλουν τις παρορμητικές τους αντιδράσεις τόσο υψηλότερη ήταν η επίδοση στα προβλήματα. Το σύνολο των αυτο-αναφορών των συμμετεχόντων/ουσών για την ενσυνειδητότητα βρέθηκε να συνιστά σημαντικό προβλεπτικό παράγοντα της επίδοσης στα προβλήματα. Τα ευρήματα αυτά προσφέρουν στήριξη στη σχέση πλευρών της ενσυνειδητότητας με την αναστοχαστική σκέψη και τον αναλυτικό τρόπο επεξεργασίας πληροφοριών.

Εκτελεστικές λειτουργίες, μαθηματική και λεκτική συλλογιστική κατά τη σχολική ηλικία:

Μελέτη παρέμβασης για τον ρόλο της ενσυνειδησίας

Α. Μιχαλακούδη¹ & Ν. Μακρής²

¹Δημοτικό Σχολείο Νέας Χιλής, ²Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η παρούσα μελέτη στοχεύει στη διερεύνηση, μέσω ενός προγράμματος παρέμβασης στις μεταγνωστικές διεργασίες, του ρόλου της επίγνωσης στις εκτελεστικές λειτουργίες της αναστολής, μετατόπισης και εργαζόμενης μνήμης, αλλά και της επίλυσης προβλημάτων. Στην έρευνα συμμετείχαν 137 μαθητές, ηλικίας 10 και 12 ετών. Εξετάστηκαν ατομικά, σε τρεις φάσεις. Στην πρώτη φάση εξετάστηκαν με μία συστοιχία γλωσσικών και μαθηματικών έργων που διέφεραν ως προς την πολυπλοκότητά τους, ενώ περιγράφονταν, μέσω της μεθόδου της εκφωνούμενης σκέψης, ο τρόπος που ακολουθήθηκε για την επεξεργασία τους, με μία σειρά από έργα, που αφορούν στην αναστολή, τη μετατόπιση και την εργαζόμενη μνήμη και με τις μήτρες RAVEN για τον προσδιορισμό της ρέουσας νοημοσύνης. Οι συμμετέχοντες χωρίστηκαν σε τρεις ισοδύναμες ως προς τη νοημοσύνη τους, υποομάδες: την ομάδα ελέγχου (ΟΕ) και δύο πειραματικές ομάδες (ΠΟ). Κατά τη 2η φάση οι δύο ΠΟ πειραματικές ομάδες ασκήθηκαν στην καλλιέργεια των μεταγνωστικών δεξιοτήτων τους. Χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της εκφωνούμενης σκέψης, η μία ΠΟ ασκήθηκε μέσω των έργων λεκτικού συλλογισμού (ΠΟΓΛ, N=44), ενώ η δεύτερη ασκήθηκε μέσω των έργων μαθηματικού συλλογισμού (ΠΟΜαθ, N=43). Οι συμμετέχοντες της ΟΕ (N=50) δεν συμμετείχαν στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Στην τρίτη φάση, όλοι συμμετέχοντες εξετάστηκαν, ατομικά, με όλα τα έργα που χρησιμοποιήθηκαν στην 1η φάση. Τα αποτελέσματα έδειξαν, πρώτον, ότι ανεξάρτητα από το πεδίο (λεκτική ή μαθηματική συλλογιστική) στο

οποίο πραγματοποιήθηκε η άσκηση, οι συμμετέχοντες και των δύο ΠΟ βελτίωσαν την επίδοσή τους και στα δύο πεδία συλλογισμού και δεύτερον, ότι οι δύο ΠΟ βελτίωσαν την επίδοσή τους σε έργα της EM, την αποτελεσματικότητά τους στα έργα αναστολής και μετατόπισης, αλλά και την ακρίβεια στην περιγραφή του τρόπου που ακολούθησαν για την επεξεργασία των γνωστικών έργων. Τα αποτελέσματα συζητούνται σε σχέση με τις αρχές των σύγχρονων θεωριών γνωστικής ανάπτυξης και, ιδιαίτερα, τη θεωρία των αναπτυξιακών προτεραιοτήτων. Συζητούνται, επίσης, οι εκπαιδευτικές προεκτάσεις αυτών των αποτελεσμάτων.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 56 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β3)

Εκφοβισμός και σύγκρουση έναντι φιλοκοινωνικότητας και παιχνιδιού

Προεδρείο: **Μ. Ντοροπούλου,**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Το παιχνίδι στο σχολικό διάλειμμα μέσα από τα μάτια των παιδιών

Σ. Προμπονά¹, Κ. Γκουγκουλή² & Κ. Παπαδοπούλου³

¹Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, ²Πανεπιστήμιο Πατρών, ³Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα έρευνα μελέτησε το ελεύθερο παιχνίδι κατά το σχολικό διάλειμμα, αναγνωρίζοντάς το ως την κύρια ενασχόληση των παιδιών σε αυτό. Πέρα από την αναπτυξιακή σημασία του για τη σωματική, γνωστική και κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη, στο ιδιαίτερο πλαίσιο του διαλείμματος το παιχνίδι προσεγγίζεται ως δραστηριότητα με συγκεκριμένη νοηματοδότηση για τα ίδια τα παιδιά. Αντλώντας από την οικολογική θεωρία του Bronfenbrenner, μετα-αναπτυξιακές θεωρήσεις του παιχνιδιού, τη Νέα Κοινωνιολογία της Παιδικής Ηλικίας και την εμπειρικά θεμελιωμένη θεωρία, στην εργασία διερευνήθηκαν τα παιχνίδια που παίζουν τα παιδιά και οι παράγοντες που τα διαμορφώνουν καθώς και η σημασία του παιχνιδιού μέσα από την οπτική των παιδιών. Η έρευνα στηρίζεται σε συμμετοχική παρατήρηση, άτυπες συζητήσεις στο πεδίο, καθώς και σε ημιδομημένες συζητήσεις με δώδεκα ομάδες εστίασης στις οποίες συμμετείχαν 82 μαθητές και μαθήτριες ηλικίας 6 έως 12 ετών. Από την θεματική ανάλυση περιεχομένου, προέκυψε ότι σημαντικοί παράγοντες για την έναρξη, την εξέλιξη και τη λήξη των παιχνιδιών είναι τα παιδιά που συμμετέχουν, ο χώρος, η υλικοτεχνική υποδομή και οι κανόνες για το διάλειμμα. Από την παρατήρηση αλλά και τις συζητήσεις με τα παιδιά, αναδείχθηκαν η ελευθερία στην επιλογή και λήψη αποφάσεων, συχνά ενάντια στους κανόνες του σχολείου, ως στοιχεία που συνδέονται με την απόλαυση του παιχνιδιού στο διάλειμμα και την κοινωνικότητά τους, ενώ ιδιαίτερη έμφαση αποδόθηκε στη δυνατότητα που το παιχνίδι προσφέρει στα παιδιά να δράσουν αυτόνομα και να διαμορφώσουν το παιχνίδι τους τους σύμφωνα με τις επιθυμίες και τις επιδιώξεις τους. Στο σχολικό προαύλιο επομένως, αναδεικνύεται ο πολύπλοκος, δυναμικός και συχνά αντιφατικός χαρακτήρας του παιχνιδιού που είναι δύσκολο να ερμηνευτεί με όρους ευταξίας και κανονικότητας, ως αποκλειστικά αυθόρμητη δραστηριότητα με σημαντικά αναπτυξιακά οφέλη. Αντίθετα, το παιχνίδι αποτυπώνεται ως κοινωνική πρακτική με σημασία για τα παιδιά στο «εδώ και τώρα», με τις ενέργειες, τις επιλογές και τις αποφάσεις τους να διαμορφώνουν και να νοηματοδοτούν το παιχνίδι.

Θυματοποίηση: Ατομικά χαρακτηριστικά, γονικές πρακτικές και σχέσεις με συνομηλίκους. Μελέτη μεικτής μεθοδολογίας

Λ. Ιωαννίδου

Πανεπιστήμιο Frederick Κύπρου

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνήσει τον ρόλο των ατομικών χαρακτηριστικών των παιδιών, των γονικών πρακτικών και των σχέσεων με τους συνομηλίκους στη σχολική θυματοποίηση. Η έρευνα χρησιμοποίησε μεικτή μεθοδολογία. Η ποσοτική φάση της έρευνας περιλάμβανε 374 παιδιά και τους γονείς τους. Τα παιδιά συμπλήρωσαν το Αναθεωρημένο Ερωτηματολόγιο του Olweus για τον Σχολικό Εκφοβισμό και Θυματοποίηση, το Όργανο Συμπεριφορικής Αναστολής, την Κλίμακα Θετικής και Αρνητικής Διάθεσης, το Όργανο Γονικού Δεσμού, και την Κλίμακα Κοινωνικής Αποδοχής. Οι γονείς/κηδεμόνες συμπλήρωσαν την Κλίμακα Αξιολόγησης της Συμπεριφοράς των Παιδιών (CBCL). Η ποιοτική φάση της έρευνας περιλάμβανε οκτώ παιδιά, τα οποία επιλέχθηκαν τυχαία από την ποσοτική φάση. Τα δεδομένα σε αυτή τη φάση συλλέχθηκαν μέσω μιας ομάδας εστίασης. Τα αποτελέσματα της ποσοτικής φάσης έδειξαν ότι η θυματοποίηση προβλέπεται θετικά από την αρνητική διάθεση και συμπεριφορική αναστολή, ενώ προβλέπεται αρνητικά από τη μητρική και πατρική φροντίδα, μητρική προστασία και σχέσεις με συνομηλίκους. Τα αποτελέσματα της ποιοτικής φάσης συμφωνούν με τα αποτελέσματα της ποσοτικής και εμβαθύνουν ακόμη περισσότερο σε αυτά. Επιπρόσθετα, όμως, αναδεικνύουν και άλλα χαρακτηριστικά του παιδιού που το προϋποθέτουν να αποτελέσει θύμα σχολικού εκφοβισμού, όπως είναι η χαμηλή αυτοεκτίμηση, η αδυναμία υποστήριξης εαυτού και έκφρασης απόψεως, η χαμηλή επιτυχία, και η διαφορετικότητα θύματος. Ως εκ τούτου, μέσω της μεικτής μεθοδολογίας μπόρεσε να αναπτυχθεί ένα σύνθετο και ολοκληρωμένο προφίλ των θυμάτων σχολικού εκφοβισμού, που περιλαμβάνει τις συμπεριφορές και τα χαρακτηριστικά του παιδιού, τους γονικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Επιπρόσθετα, τα αποτελέσματα της έρευνας είναι χρήσιμα για την ανάπτυξη προγραμμάτων πρόληψης και παρέμβασης με στόχο την ανάπτυξη της ψυχικής ευημερίας και ψυχικής ανθεκτικότητας των παιδιών.

Η διερεύνηση των κοινωνικο-γνωστικών χαρακτηριστικών του αρχηγού-θύτη και του ακόλουθου του αρχηγού θύτη σε προέφηβους μαθητές

Ε. Κιπριτσή & Κ. Κόκκινος

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η παρούσα έρευνα διερευνά τη γνωστική επεξεργασία των κοινωνικών πληροφοριών και τη θεωρία του νου των αρχηγών-θυτών και των ακόλουθων του αρχηγού-θύτη, σύμφωνα με τη θεώρηση της κατανομής σε ρόλους συμμετοχής στο εκφοβισμό. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 222 προέφηβοι μαθητές που φοιτούσαν στην Ε΄ και Στ΄ τάξη σχολικών μονάδων της Βόρειας Ελλάδας, οι οποίοι επιλέχθηκαν έπειτα από προκριματικό έλεγχο μεγαλύτερου δείγματος. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ομαδικά ερωτηματολόγια αυτο-αναφοράς και τους χορηγήθηκαν κοινωνικά σενάρια και έργα θεωρίας του νου τα οποία προβλήθηκαν με τη μορφή βίντεο και στα οποία απάντησαν προφορικά. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι ακόλουθοι του αρχηγού-θύτη διαφοροποιούνται από τους αμέτοχους ως προς το τρίτο στάδιο της γνωστικής επεξεργασίας των κοινωνικών πληροφοριών, την επιλογή των κοινωνικών στόχων: επιλέγουν περισσότερο την εκδίκηση και λιγότερο το αυτο-προστατευτικό ενδιαφέρον για τα συναισθήματα του άλλου και τη διαμόρφωση φιλικής σχέσης. Επιπλέον, ως προς το τέταρτο/πέμπτο στάδιο της γνωστικής επεξεργασίας των κοινωνικών πληροφοριών, την παραγωγή και επιλογή αντίδρασης, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι αρχηγό-θύτες επιλέγουν συχνότερα την αποφυγή εμπλοκής από τους αμέτοχους και τους ακόλουθους του αρχηγού-θύτη, ενώ οι ακόλουθοι του αρχηγού-θύτη προτιμούν περισσότερο την προσπάθεια αποκατάστασης της σχέσης από τους αρχηγούς-θύτες και τους αμέτοχους. Επίσης, οι αμέτοχοι συχνότερα επιλέγουν την αναζήτηση βοήθειας από ενήλικα σε σχέση με τους αρχηγούς-θύτες και τους ακόλουθους του αρχηγού-θύτη. Δεν βρέθηκαν διαφορές μεταξύ των ρόλων ως προς τη θεωρία του νου. Τα ευρήματα αναδεικνύουν τον ρόλο της κοινωνικής νόησης στην εκδήλωση του εκφοβισμού στο σχολικό πλαίσιο. Συζητούνται εφαρμογές των ευρημάτων στην εκπαίδευση.

Μη εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς σε συνθήκες ηλεκτρονικού εκφοβισμού: Αναδεικνύοντας τις δυναμικές της ηθικής αυτορρύθμισης

Σ. Παπανδρέου & Ε. Λαμπρίδης

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Σύμφωνα με τη θεωρία της ηθικής υποκρισίας τα άτομα που επιλέγουν να μην εκδηλώσουν φιλοκοινωνική συμπεριφορά μπροστά σε μια κατάσταση την οποία αναγνωρίζουν ως χρήζουσα εκδήλωσης συμπεριφοράς βοήθειας τείνουν να κατασκευάζουν λογικοφανή επιχειρήματα για να διαχειριστούν το προσωπικό και ενσυναισθητικό κόστος από αυτή τους την επιλογή. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει το εννοιολογικό περιεχόμενο της ηθικής εργαλειοθήκης των παρατηρητών ενός επεισοδίου άσκησης λεκτικής βίας σε ψηφιακό περιβάλλον. Ειδικότερα, στόχοι της έρευνας είναι να διευκρινιστούν τα ηθικά συναισθήματα και το περιεχόμενο της ηθικής αιτιολόγησης των ατόμων αυτών. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 120 προπτυχιακοί φοιτητές και φοιτήτριες. Όλοι και όλες συμμετείχαν ως παρατηρητές σε ένα εικονικό ψηφιακό επεισόδιο άσκησης λεκτικής βίας. Στη συνέχεια συμπλήρωσαν τρία ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς τα οποία αξιολόγησαν την γνωστική και συναισθηματική ενσυναίσθηση τους, την ηθική αποδέσμευση και την ηθική ακεραιότητά τους. 70 συμμετέχοντες παρέμειναν απαθείς. Από αυτούς 41 δέχτηκαν να συμμετάσχουν σε ερευνητική συνέντευξη ημιδομημένου τύπου. Η ανάλυση των ποσοτικών δεδομένων έδειξε ότι τα άτομα αυτά διαθέτουν υψηλή ενσυναίσθηση, χαμηλή ηθική αποδέσμευση και υψηλή ηθική ακεραιότητα. Η ερευνητική συνέντευξη επικεντρώθηκε στους λόγους για τους οποίους δεν εκδήλωσαν φιλοκοινωνική συμπεριφορά και στα συναισθήματα που βίωσαν σχετικά. Η ανάλυση περιεχομένου του λόγου τους ανέδειξε 4 κατηγορίες ηθικών συναισθημάτων: Ενοχή, λύπη, θυμό και αμχανία. Αντίστοιχα, προέκυψαν 5 κατηγορίες ηθικής αιτιολόγησης της μη εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς: Χαμηλή αίσθηση αυτοαποτελεσματικότητας, έλλειψη ταύτισης με το θύμα, φόβος θυματοποίησης από τον θύτη, απρόσωπη σχέση με τον θύμα λόγω του ψηφιακού περιβάλλοντος, διάχυση της ευθύνης. Τα ευρήματα συζητούνται περαιτέρω στη βάση της θεωρίας της ηθικής υποκρισίας αναδεικνύοντας το περιεχόμενο της ηθικής εργαλειοθήκης των αμέτοχων παρατηρητών.

Επιθετικότητα και διαχείριση συγκρούσεων στο σχολείο

Α. Μίχαλου

Πανεπιστήμιο Πατρών

Η επιθετικότητα και τα προβλήματα συμπεριφοράς αποτελούν μια πραγματικότητα στο σχολικό πλαίσιο. Η επιθετικότητα μπορεί να λάβει διαφορετικές μορφές, αλλά και να επιτελεί διαφορετικές λειτουργίες. Η αποτελεσματική διαχείρισή της και ο σχεδιασμός μιας αποτελεσματικής παρέμβασης καθιστά αναγκαία την ύπαρξη εργαλείων αξιολόγησης τόσο των μορφών όσο και των λειτουργιών της. Η παρούσα εργασία παρουσιάζει την ελληνική έκδοση της Κλίμακας Σύγκρουσης Συνομηλίκων (Peer Conflict Scale) και αξιολογεί τα επίπεδα επιθετικότητας σε μαθητές που φοιτούν στις δύο ανώτερες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου. Επιπλέον, η εργασία αξιολογεί την αξιοπιστία της κλίμακας και πιθανές διαφορές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών μέσης παιδικής ηλικίας. Στην έρευνα συμμετείχαν 654 μαθητές και μαθήτριες που φοιτούσαν στην Ε΄ και Στ΄ τάξεις του Δημοτικών Σχολείων της Περιφερειακής Ενότητας Αχαΐας. Στους μαθητές δόθηκε η κλίμακα PCS και η κλίμακα CMQ (Conflict Management Questionnaire) Τα αποτελέσματα έδειξαν υψηλό δείκτη αξιοπιστίας για το σύνολο των ερωτήσεων της κλίμακας PCS ($\alpha = .931$), στοιχείο που αναδεικνύει την πολύ υψηλή αξιοπιστία της κλί-

μακας. Ομοίως, και ο δείκτης α για την κλίμακα CMQ βρέθηκε πολύ υψηλός ($\alpha = .821$). Ο δείκτης συνάφειας μεταξύ των δύο κλιμάκων βρέθηκε στατιστικά σημαντικός αλλά χαμηλού μεγέθους ($r = .210$, $p < .001$). Περαιτέρω στατιστικές αναλύσεις δεν έδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ τάξεων. Ωστόσο, ανέδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των αγοριών και των κοριτσιών με τα αγόρια να παρουσιάζουν υψηλότερα σκορ στην κλίμακα PCS και τα κορίτσια υψηλότερα σκορ στην κλίμακα CMQ. Το αποτέλεσμα αυτό συνάδει με τα ευρήματα από αντίστοιχες έρευνες του εξωτερικού. Τα αποτελέσματα αυτά εξετάζονται υπό το πρίσμα προγραμματικών παρέμβασης για την αντιμετώπιση συγκρούσεων στη σχολική μονάδα.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 33 (ΑΙΘΟΥΣΑ B5)

Μελέτες για το νόημα στη ζωή σε διάφορα πεδία της ανθρώπινης δραστηριότητας

Οργανώτρια/ Πρόεδρος: **Μ. Πλατσίδου**,
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Συζητήτρια: **Ε. Γαλανάκη**,
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται έντονο επιστημονικό ενδιαφέρον σχετικά με το νόημα στη ζωή. Τα δεδομένα από πληθώρα ερευνών καταδεικνύουν τη θετική συσχέτιση της παρουσίας νοήματος στη ζωή με την ψυχική ευεξία, την ικανοποίηση από τη ζωή και την ποιότητα ζωής. Αντίθετα, η απουσία νοήματος στη ζωή σχετίζεται με χαμηλότερη ψυχική υγεία και αδυναμία διαχείρισης των αγχογόνων γεγονότων και κρίσεων. Οι εμπειρικές μελέτες που παρουσιάζονται σε αυτό το συμπόσιο εξετάζουν το νόημα στη ζωή σε διάφορα πεδία της ανθρώπινης δραστηριότητας. Συγκεκριμένα, εξετάζουν τις πηγές νοήματος στη ζωή των εκπαιδευτών ενηλίκων που διδάσκουν ευπαθείς κοινωνικές, το νόημα στη ζωή και το φόβο για το θάνατο που βιώνουν νεαροί ενήλικες, το καθολικό και το καταστασιακό νόημα που έχουν διαμορφώσει για τη ζωή τους γονείς που ανατρέφουν ένα παιδί με αναπηρία και, τέλος, το νόημα στη ζωή, τη θρησκευτικότητα και την ικανοποίηση από τη ζωή που βιώνουν μέλη οικογενειών ατόμων με αναπηρία. Τα ευρήματα των μελετών αυτών θα συζητηθούν σε σχέση με την εφαρμογή τους για την κατανόηση της ανθρώπινης συμπεριφοράς και τη συμβολή τους στην επιστημονική έρευνα.

Οι πηγές του νοήματος στη ζωή των εκπαιδευτών ενηλίκων της σύγχρονης ευάλωτης ετερότητας

Α. Κεφαλά & Μ. Πλατσίδου
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Οι πηγές του νοήματος στη ζωή αποτελούν ειδικούς ή γενικούς, σταθερούς προσανατολισμούς, στους οποίους τα άτομα δεσμεύονται, ανάλογα με την υποκειμενική θεώρησή τους για τον εαυτό, την κοινωνία και τον κόσμο που τους περιβάλλει και από τους οποίους αντλούν νόημα και δύναμη στη ζωή τους. Οι προσωπικές, οι διαπροσωπικές και κοινωνικές σχέσεις, η εργασία, η προσωπική ανάπτυξη, η σωματική και ψυχική υγεία, αποτελούν, μεταξύ άλλων, τις βασικότερες πηγές άντλησης νοήματος στη ζωή, σύμφωνα με μία πληθώρα πρόσφατων ερευνών. Σκοπός της παρούσας ερευνητικής μελέτης είναι η μελέτη των πηγών νοήματος ζωής των εκπαιδευτών οι οποίοι διδάσκουν σε ενήλικες που ανήκουν σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες, με σκοπό να εξετάσουμε πώς αυτές συμβάλλουν στη διαμόρφωση των κινήτρων και της επαγγελματικής τους ταυτότητας. Για τις ανάγκες της έρευνας, πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις με 12 εκπαιδευτές ενηλίκων που διδάσκουν σε διαφορετικά εκπαιδευτικά πλαίσια. Η Θεματική Ανάλυση είναι η ποιοτική μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για την ανάλυση και την ερμηνεία των ερευνητικών δεδομένων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, η κυριότερη πηγή νοήματος στη ζωή των εκπαιδευτών της ευάλωτης ετερότητας είναι οι ανθρώπινες σχέσεις, τόσο οι προσωπικές, όσο και οι διαπροσωπικές, κοινωνικές σχέσεις. Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι η κοινή τους αντίληψη για συμπεριληπτικές κοινωνίες, στις οποίες οι ισότιμες σχέσεις μεταξύ των ατόμων θα έχουν πρωτεύοντα ρόλο, αλλά και η συνειδητοποίησή τους ότι κάθε ανθρώπινο ον έχει την ανάγκη να βιώνει το αίσθημα του «ανήκειν» σε κοινωνικές ομάδες, λειτουργούν ως ισχυρά κίνητρα για την ενασχόλησή τους με το συγκεκριμένο εκπαιδευτικό κοινό και νοηματοδοτούν το έργο τους.

Το νόημα στη ζωή και ο φόβος του θανάτου σε νεαρούς ενήλικες

Α. Ιωσφίδης & Μ. Πλατσίδου
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ του νοήματος στη ζωή και του φόβου απέναντι στο θάνατο σε νέους ενήλικες. Επιπλέον, ατομικές διαφορές, όπως το φύλο, η ηλικία και το εκπαιδευτικό επίπεδο διερευνήθηκαν σε σχέση με τις παραπάνω μεταβλητές. Εξετάστηκαν 394 νέοι, ηλικίας 18 έως 28 ετών, οι οποίοι κλήθηκαν να συμπληρώσουν το Meaning in Life Questionnaire (Steger et al., 2006), το οποίο διακρίνει τις διαστάσεις παρουσία νοήματος και αναζήτηση νοήματος στη ζωή, και το Death Attitude Profile - Revised (Wong et al. 1994), το οποίο αξιολογεί πέντε διαστάσεις: φόβο για το θάνατο, αποφυγή θανάτου, ουδέτερη αποδοχή, αποδοχή προσέγγισης και αποδοχή διαφυγής. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι νέοι ενήλικες αναφέρουν υψηλότερα επίπεδα αναζήτησης νοήματος στη ζωή σε σχέση με την παρουσία νοήματος, αλλά και υψηλά επίπεδα φόβου απέναντι στο θάνατο. Ακόμη, βρέθηκε ότι ο φόβος απέναντι στο θάνατο παρουσιάζει θετική συσχέτιση με την αναζήτηση νοήματος αλλά όχι με

την παρουσία νοήματος. Αναφορικά με τις ατομικές διαφορές, βρέθηκε ότι ο ρόλος του φύλου ήταν στατιστικά σημαντικός, καθώς οι γυναίκες ανέφεραν υψηλότερα επίπεδα αναζήτησης νοήματος στη ζωή αλλά και φόβο απέναντι στο θάνατο, σε σχέση με τους άνδρες.

Η διερεύνηση του νοήματος στη ζωή γονέων με παιδί με αναπηρία

Α. Μαυρίδου & Μ. Πλατσίδου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Η παρουσία νοήματος στη ζωή κατά την εμφάνιση σοβαρών γεγονότων που δημιουργούν άγχος θεωρείται πολύτιμη διάσταση για την αντιμετώπισή τους. Το «Μοντέλο Δημιουργίας Νοήματος» (George & Park, 2016) υπογραμμίζει τη σημασία του νοήματος στη ζωή κατά τη διαδικασία αντιμετώπισης στρεσογόνων γεγονότων και αποτελείται από δυο βασικά επίπεδα. Το καθολικό νόημα, που περιλαμβάνει τις πεποιθήσεις, τους στόχους και την υποκειμενική αίσθηση του νοήματος και το καταστασιακό νόημα, που περιλαμβάνει την εκτίμηση του στρεσογόνου παράγοντα. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση του καθολικού και του καταστασιακού νοήματος που έχουν διαμορφώσει για τη ζωή τους οι γονείς που ανατρέφουν ένα παιδί με αναπηρία, καθώς και η εξέταση της σχέσης του καθολικού και του καταστασιακού νοήματος με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του δείγματος. Το δείγμα αποτέλεσαν 186 γονείς με παιδί με αναπηρία από όλη την Ελλάδα. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν: το ερωτηματολόγιο World Assumptions Scale (Kaler, 2009), το ερωτηματολόγιο Life Goals Questionnaire (Nair, 2003) η υποκλίμακα Ύπαρξη νοήματος του Meaning in Life Questionnaire (Steger, 2006) και το Stress Appraisal Measure (Peacock & Wong, 1990). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, για το καθολικό νόημα, η διάσταση των στόχων βρέθηκε σημαντικότερη από την διάσταση των πεποιθήσεων, ενώ η διάσταση της υποκειμενικής αίσθησης του νοήματος καταγράφηκε μέτρια προς υψηλή. Για το καταστασιακό νόημα, η διάσταση της δυνατότητας ελέγχου της στρεσογόνου κατάστασης (αναπηρία) από τρίτους και η εστίαση στην κατάσταση βρέθηκαν υψηλότερα από τις άλλες διαστάσεις. Τέλος, διαπιστώθηκε ότι ορισμένα δημογραφικά χαρακτηριστικά (οικογενειακή κατάσταση, μορφωτικό επίπεδο, επάγγελμα γονέων, οικονομική κατάσταση, φύλο παιδιού, επίπεδο σοβαρότητας της αναπηρίας) διαφοροποιούν στατιστικά σημαντικά τους γονείς ως προς τις διαστάσεις του καθολικού και του καταστασιακού νοήματος.

Σχέσεις ανάμεσα στο νόημα στη ζωή, τη θρησκευτικότητα και την ικανοποίηση από τη ζωή σε οικογένειες ατόμων με αναπηρία

Μ. Πλατσίδου, Λ. Καρτσίδου & Α. Πετρίδου

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Το νόημα στη ζωή και η θρησκευτικότητα έχει βρεθεί ότι σχετίζονται θετικά με την ικανοποίηση από τη ζωή σε άτομα με αναπηρία (ΑμεΑ) ή σε μέλη των οικογενειών τους. Στην παρούσα έρευνα εξετάζεται αν η παρουσία ή/και η αναζήτηση νοήματος διαμεσολαβούν στη σχέση της θρησκευτικότητας (που εξετάζεται ως «πίστη στον Θεό/σε μια ανώτερη δύναμη» και «συμμετοχή σε θρησκευτικές πρακτικές») με την ικανοποίηση από τη ζωή που βιώνουν μέλη οικογενειών με ΑμεΑ (που περιλαμβάνει την «ικανοποίηση από την προσωπική/συναισθηματική ζωή», το «αίσθημα του ανήκειν» και την «ικανοποίηση από τους στόχους»). Τα ευρήματα έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες (N = 101) βιώνουν την παρουσία νοήματος σε μεγαλύτερο βαθμό από ό,τι αναζητούν νόημα στη ζωή τους, έχουν μέτρια επίπεδα θρησκευτικότητας και είναι αρκετά ικανοποιημένοι από τη ζωή τους. Η παρουσία νοήματος είχε υψηλότερες συσχετίσεις με όλες σχεδόν τις εξεταζόμενες υποκλίμακες από ό,τι η αναζήτηση νοήματος. Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν γενικά την υπόθεση ότι το νόημα στη ζωή διαμεσολαβεί σε υψηλό βαθμό στη σχέση της θρησκευτικότητας με την ικανοποίηση από τη ζωή που βιώνουν τα μέλη οικογενειών με ΑμεΑ. Συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι η παρουσία νοήματος (αλλά όχι και η αναζήτηση) αποτελεί μια ισχυρή διαμεσολαβητική μεταβλητή στη σχέση ανάμεσα στην πίστη στον Θεό/σε μια ανώτερη δύναμη και τη συνολική ικανοποίηση από τη ζωή, καθώς και τις διαστάσεις της «ικανοποίηση από την προσωπική/συναισθηματική ζωή», «αίσθημα του ανήκειν» και «ικανοποίηση από τους στόχους». Αντίθετα, η παρουσία νοήματος δεν διαμεσολαβεί στη σχέση ανάμεσα στην ενασχόληση με θρησκευτικές πρακτικές και στην ικανοποίηση από τη ζωή. Τα ευρήματα αυτά αναμένεται να είναι χρήσιμα για την υποστήριξη των οικογενειών με ΑμεΑ από τους ειδικούς της ψυχικής υγείας.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 34 (ΑΙΘΟΥΣΑ Γ1)

Πανδημία και ψυχικές επιπτώσεις: Συγκλίνοντα ευρήματα και παρεμβάσεις στην Ελλάδα

Οργανωτής/Πρόεδρος & Συζητήτρια: **Β. Γιωτσίδη**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Το Συμπόσιο αυτό επικεντρώνεται στις επιπτώσεις της πανδημίας στην ψυχική υγεία παιδιών, γονέων και ενήλικων. Παρουσιάζονται 4 μελέτες οι οποίες διερευνούν τις εξής διαστάσεις:

Η πρώτη εισήγηση επικεντρώνεται στην ηθική ιδεολογία και στις θεωρητικές προδιαθέσεις μας ως προς το ποιος είναι ο καταλληλό-

τερος τρόπος ανάλυσης μιας περίπτωσης ηθικής χροιάς με στόχο την επίτευξη μιας ορθής ηθικής κρίσης περί της εν λόγω περίπτωσης. Μέσω του ερωτηματολογίου EPQ καταγράφονται οι στάσεις του κοινού σε σχέση με την πανδημία του COVID-19 και δη σε σχέση με τις προτεινόμενες προστατευτικές συμπεριφορές.

Η δεύτερη εισήγηση βασίζεται σε επιδημιολογικές μελέτες που έχουν διενεργηθεί από την αρχή της πανδημίας μέχρι τώρα και τεκμηριώνουν επιδείνωση της ψυχικής υγείας σε πανελλαδικό δείγμα κατά τον πρώτο χρόνο της πανδημίας, τη συσχέτιση του εμβολιασμού με την ψυχική υγεία, αλλά και τη σημασία ψυχολογικών παραγόντων, όπως η αυτο-συμπόνοια και η ενσυνειδητότητα στην καλή ψυχική υγεία. Η τρίτη εισήγηση παρουσιάζει τα ευρήματα μιας διαδικτυακής μελέτης που καταγράφει το ψυχολογικό αποτύπωμα της COVID-19 σε παιδιά/εφήβους και στους γονείς τους και αναζητά οικογενειακούς παράγοντες σχετιζόμενους με το COVID-19, οι οποίοι θέτουν τα παιδιά σε κίνδυνο εμφάνισης προβλημάτων ψυχικής υγείας.

Η τέταρτη εισήγηση αφορά στην προσαρμογή και αξιολόγηση μιας τεκμηριωμένης διαδικτυακής Παρέμβασης Μίας Συνεδρίας σε έφηβους μαθητές λυκείου. Η ΠΜΣ αποτελούνταν από τέσσερις ασκήσεις που βασίζονταν σε κοινά στοιχεία από την γνωστική συμπεριφορική θεραπεία και την θετική ψυχολογία. Ειδικότερα βασίζονταν στην συμπεριφορική ενεργοποίηση, την ευγνωμοσύνη, την αυτοσυμπόνοια και τη γνωστική αναδιάρθρωση. Η ΠΜΣ αξιολογήθηκε συγκριτικά με μια τυχαίοποιημένη ελεγχόμενη δοκιμή (ΤΕΔ) η οποία βασιζόταν σε ασκήσεις αυτογνωσίας.

Επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 σε παιδιά/εφήβους: Συσχετίσεις με ψυχολογικούς, οικογενειακούς και κοινωνικούς παράγοντες των γονέων.

Α. Πάλλη^{1,2}

¹Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας, Νευροεπιστημών και Ιατρικής Ακρίβειας «Κώστας Στεφανής»,

²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η βιβλιογραφική ανασκόπηση γύρω από την Covid19, όπως και πρότερων επιδημιών ανά τον κόσμο, εντοπίζει υψηλά ποσοστά ψυχολογικής δυσφορίας στους ενήλικες. Οι υπάρχουσες μελέτες σε παιδιά/εφήβους καθιστούν σαφές, ότι οι άμεσες και έμμεσες ψυχοσυναισθηματικές επιπτώσεις μπορούν να επηρεάσουν την ψυχική τους υγεία. Επιπρόσθετα τα παιδιά/εφήβοι εκτίθενται σε μια μακρόχρονη περίοδο γονεϊκού άγχους, έχοντας περιορισμένες στρατηγικές αντιμετώπισης, σε σχέση με τους ενήλικες. Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η καταγραφή του ψυχολογικού αποτυπώματος του COVID-19 σε παιδιά και στους γονείς τους και η αναζήτηση οικογενειακών παραγόντων σχετιζόμενων με το COVID-19, οι οποίοι θέτουν τα παιδιά σε κίνδυνο εμφάνισης προβλημάτων ψυχικής υγείας. Συμμετείχαν 173 γονείς διαφορετικών οικογενειών της τομεοποιημένης περιοχής ευθύνης του Κ.Ψ.Υ. του ΕΠΙΨΥ. Διερευνήθηκαν οι επιπτώσεις της πανδημίας στην ζωή, στις καθημερινές συμπεριφορές, στα συναισθήματα, στο άγχος καθώς και στην χρήση ψηφιακών μέσων και την χρήση ουσιών. Παράλληλα καταγράφηκε η επικράτηση του άγχους στους γονείς, οι στρατηγικές διαχείρισης στρεσογόνων καταστάσεων καθώς και η ικανοποίησή τους από την οικογενειακή ζωή. Μελετήθηκαν οι συσχετίσεις μεταξύ των επιπτώσεων της πανδημίας στα παιδιά/εφήβους με τα χαρακτηριστικά των γονέων. Μεταξύ των ευρημάτων διαπιστώθηκε η προστατευτική δράση ορισμένων στρατηγικών διαχείρισης του άγχους των γονέων. Όσο μεγαλύτερη ήταν η επιρροή της πανδημίας στη διάθεση των παιδιών τόσο περισσότερο χρησιμοποιούσαν οι γονείς την αποφυγή και είχαν υψηλότερο άγχος. Αντιθέτως, όσο περισσότερο αναζητούσαν υποστήριξη τόσο λιγότερη ήταν η επιρροή της πανδημίας στη συμπεριφορά τους και στη χρήση ηλεκτρονικών μέσων. Τα επίπεδα του άγχους των γονέων για την πανδημία δεν βρέθηκαν να σχετίζονται με την ικανοποίηση από την οικογενειακή ζωή ούτε με το φύλο και την ηλικία των παιδιών. Τέτοια ευρήματα συμβάλλουν στην καλύτερη κατανόηση των ψυχολογικών επακόλουθων της πανδημίας στους μαθητές και στην επίδραση της γονεϊκής διαχείρισης του άγχους καθώς και τον σχεδιασμό τεκμηριωμένων παρεμβάσεων ενίσχυσης της ψυχικής ανθεκτικότητας και της ψυχικής υγείας κατά τη διάρκεια κρίσεων.

Η ψυχική υγεία τα χρόνια της πανδημίας: Επιδημιολογικά στοιχεία και προβληματισμοί

Λ. Ε. Πέππου^{1,2}

¹Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγείας, Νευροεπιστημών και Ιατρικής Ακρίβειας «Κώστας Στεφανής»,

²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η ψυχική υγεία και οι προσδιοριστικοί της παράγοντες εν μέσω πανδημίας έχουν αποτελέσει αμφιλεγόμενα ζητήματα που έχουν εγείρει πολλούς προβληματισμούς και επιστημονικές διαφωνίες. Η τρέχουσα πανδημία φαίνεται να μην έχει τη δυσμενή επίδραση στην ψυχική υγεία που αρχικά υπολογιζόταν. Ενώ τα στοιχεία συγχρονικών μελετών καταδεικνύουν αρνητική επιρροή της πανδημίας με έμμεσες συγκρίσεις με τα χρόνια προ πανδημίας, οι διαχρονικές μελέτες εντοπίζουν μόνο προσωρινή επιδείνωση, κυρίως μόνο μετά τους εγκλεισμούς. Επομένως, ερωτήματα όπως αν υπάρχει μία παράλληλη πανδημία, αυτή της ψυχικής υγείας, πως σχετίζεται η νόσος COVID-19 με την ψυχική υγεία, αν η πανδημία μπορεί να θεωρηθεί τραυματικό γεγονός, πως η πανδημία επηρεάζει και επηρεάζεται από τις συμπεριφορές υγείας του πληθυσμού, όπως ο εμβολιασμός, το πλύσιμο των χεριών και η τήρηση της κοινωνικής απόστασης, αποτελούν ζητήματα προς διερεύνηση και τεκμηρίωση. Στην εισήγηση αυτή, θα παρουσιαστούν διεθνή, αλλά και ελληνικά ευρήματα σε σχέση με τα ερωτήματα αυτά και τους προβληματισμούς. Τα ελληνικά στοιχεία θα βασισθούν σε επιδημιολογικές μελέτες που έχουν διενεργηθεί από την αρχή της πανδημίας μέχρι τώρα και τεκμηριώνουν επιδείνωση της ψυχικής υγείας σε πανελλαδικό δείγμα κατά τον πρώτο χρόνο της πανδημίας, τη συσχέτιση του εμβολιασμού με την ψυχική υγεία, αλλά και τη σημασία ψυχολογικών παραγόντων, όπως η αυτο-συμπόνοια και η ενσυνειδητότητα στην καλή ψυχική υγεία.

Η ηθική νόση εν καιρώ πανδημίας: Το ηθικο-ιδεολογικό υπόβαθρο των προστατευτικών συμπεριφορών

Γ. Κωστελέτος

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η Ηθική αποτελεί ένα από τα μεγάλα ρυθμιστικά συστήματα της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Επιστρατεύοντας έννοιες όπως το «καλό» και το «αγαθό», στοχεύει στην υπόδειξη του τρόπου με τον οποίο θα πρέπει να πράττουμε. Κατά το 20ο αιώνα και ειδικότερα με το έργο του Lawrence Kohlberg για την ηθική ωρίμανση του ατόμου και έπειτα, η Ηθική ετέθη και υπό τη βάση της ψυχολογικής και νευρο-επιστημονικής έρευνας. Η ηθική νόση και οι παράγοντες που τη ρυθμίζουν αποτελούν ένα σφριγηλό και ταχέως αναπτυσσόμενο πεδίο της σύγχρονης Ψυχολογίας και Νευρο-επιστήμης. Στη σύγχρονη ψυχολογική έρευνα ο όρος «ηθική ιδεολογία» αναφέρεται στις θεωρητικές προδιαθέσεις μας ως προς το ποιος είναι ο καταλληλότερος τρόπος ανάλυσης μιας περίπτωσης ηθικής χροιάς με στόχο την επίτευξη μιας ορθής ηθικής κρίσης περί της εν λόγω περίπτωσης. Πλήθος πειραματικών ερευνών αναδεικνύουν συσχετίσεις ανάμεσα στον παράγοντα της ηθικής ιδεολογίας και την ηθική κρίση με την πρώτη να επιδρά τόσο στο περιεχόμενο όσο και στην αυστηρότητα της δεύτερης. Ήδη από το 1977 οι Schlenker και Forsyth πρότειναν ότι οι ατομικές διαφορές στο ηθικό κρίνουν δύναται να εξηγηθούν από την ηθική ιδεολογία που ασπάζομαστε και ανέπτυξαν το Ethics Position Questionnaire (EPQ), ένα ερωτηματολόγιο ανίχνευσης ηθικής ιδεολογίας που διακρίνει ανάμεσα στη θεωρητική ροπή προς τον Ιδεαλισμό και τον Σχετικισμό. Πρόκειται για το πλέον δημοφιλές ερωτηματολόγιο ηθικής ιδεολογίας έχοντας επιβεβαιώσει εμπειρικά τη συσχέτιση της τελευταίας με το περιεχόμενο και την αυστηρότητα της ηθικής κρίσης σε πλήθος διαφορετικών πληθυσμών. Ηθικού τύπου είναι εν μέρει και οι κρίσεις που αφορούν στην υιοθέτηση ή μη των διαφόρων προστατευτικών συμπεριφορών εν καιρώ πανδημίας. Στα πλαίσια της μελέτης μας με τίτλο «ΕΡΕΥΝΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΕΣ ΕΝ ΜΕΣΩ ΤΗΣ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΚΟΡΩΝΟΪΟΥ» χορηγήσαμε μεταξύ άλλων το EPQ σε δείγμα 300 ατόμων γενικού ελληνικού πληθυσμού ενηλίκων. Στην προτεινόμενη συζήτηση, παραθέτουμε και σχολιάζουμε τα ευρήματά μας, συγκρίνοντάς τα και με αυτά ανάλογων διεθνών ερευνών.

Προσαρμογή και αξιολόγηση μιας βραχείας διαδικτυακής ψυχοεκπαιδευτικής παρέμβασης για εφήβους κατά τη διάρκεια της πανδημίας

Ε. Ν. Βαφέα

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Το άγχος και η κατάθλιψη φέρουν το 75% της παγκόσμιας επιβάρυνσης ψυχικών ασθενιών. Στην πλειοψηφία τους, τα προβλήματα αυτά εμφανίζονται στην εφηβία αλλά συχνά δεν αντιμετωπίζονται. Ιδιαίτερα στην Ελλάδα, λόγω της δεκαετούς οικονομικής κρίσης, του στίγματος, και -πιο πρόσφατα- της πανδημίας της COVID-19, η πρόσβαση σε υπηρεσίες ψυχικής υγείας είναι συχνά δύσκολη. Οι διαδικτυακές παρεμβάσεις αυτοβοήθειας παρουσιάζονται ως μια λύση στο πρόβλημα. Σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο της Πενσυλβάνια, η Α΄ Ψυχιατρική Κλινική του Ε.Κ.Π.Α. και η Μονάδα Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Ψυχοκοινωνικής Φροντίδας του Ε.Π.Ι.Ψ.Υ. διεκπεραίωσε μια έρευνα με βασικό στόχο την προσαρμογή και αξιολόγηση μιας τεκμηριωμένης διαδικτυακής Παρέμβασης Μίας Συνεδρίας (ΠΜΣ; Single-session Intervention), σύμφωνα με ανατροφοδότηση από Έλληνες μαθητές μεταξύ 15-18 ετών, προκειμένου η παρέμβαση να είναι πολιτιστικά και ηλικιακά κατάλληλη. Η ΠΜΣ αποτελούνταν από τέσσερις ασκήσεις που βασίζονταν σε κοινά στοιχεία από την γνωστική συμπεριφορική θεραπεία και την θετική ψυχολογία. Συγκεκριμένα οι ασκήσεις βασίζονταν στην συμπεριφορική ενεργοποίηση, την ευγνωμοσύνη, την αυτοσυμπόνια και τη γνωστική αναδιάρθρωση. Προσασμοίσαμε επίσης μια τυχαίοποιημένη ελεγχόμενη δοκιμή (ΤΕΔ) η οποία βασίζονταν σε ασκήσεις αυτογνωσίας προκειμένου να αξιολογήσουμε τις δύο δοκιμές συγκριτικά. 230 έφηβοι από 2 δημόσια και ένα ιδιωτικό σχολείο της Αττικής ολοκλήρωσαν την 45λεπτη παρέμβαση κατά τη διάρκεια σχολικών διαδικτυακών μαθημάτων. Οι δύο δοκιμές κρίθηκαν κατάλληλες και αποδεκτές από την πλειονότητα των συμμετεχόντων. Επίσης, όλες οι ασκήσεις της ΠΜΣ αξιολογήθηκαν ως χρήσιμες. Όσοι ολοκλήρωσαν την ΠΜΣ είχαν σημαντικά υψηλότερη αίσθηση ότι μπορούν να διαχειριστούν το ψυχολογικό αντίκτυπο ανεξέλεγκτων γεγονότων (perceived secondary control) σε σχέση με αυτούς που ολοκλήρωσαν την ΤΕΔ. Συνολικά, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η ΠΜΣ και η ΤΕΔ ήταν πολιτιστικά κατάλληλες για εφήβους μεταξύ 15-18 ετών. Η ένδειξη υψηλότερου perceived secondary control της ΠΜΣ σε σχέση με την ΤΕΔ υποδηλώνει την πιθανή αποτελεσματικότητα της ΠΜΣ στην βελτίωση διάθεσης των εφήβων, κάτι που σκοπεύουμε να διερευνήσουμε περαιτέρω σε επαναληπτική μελέτη.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 57 (ΑΙΘΟΥΣΑ Γ5)

Μέσα και τεχνολογία: Εφαρμογές

Προεδρείο: **Φ. Αντωνίου,**

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ποιοι παράγοντες συμβάλλουν στην ενίσχυση της γνώσης και της χρήσης των εργαλείων ψηφιακής διδασκαλίας στην εξ αποστάσεως Εκπαίδευση Εκπαιδευτικών Ειδικής Αγωγής;

Φ. Αντωνίου¹, Σ. Παντελιάδου², Β. Αργυρόπουλος³, Α. Αρμενάκης¹ & Ν. Σφακιανός⁴

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ³Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας,

⁴Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η ανάδειξη των χαρακτηριστικών που συμβάλλουν στην ενίσχυση της γνώσης και της χρήσης εργαλείων ψηφιακής διδασκαλίας κατά την σύγχρονη και ασύγχρονη εκπαίδευση εκπαιδευτικών ειδικής αγωγής. Συμμετέχοντες ήταν 3630 ειδικοί παιδαγωγοί οι οποίοι κατείχαν μόνιμη θέση εργασίας (N=463) ή ήταν αναπηρωτές (N=3167) στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Όλοι οι εκπαιδευτικοί αξιολογήθηκαν πριν και μετά την παρακολούθηση της ταχύρρυθμης επιμόρφωσης εκπαιδευτικών στην εξ' αποστάσεως εκπαίδευση T4E που πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19. Οι παράγοντες που αξιολογήθηκαν ήταν (α) η γνώση, δηλαδή οι στρατηγικές που σχετίζονταν με το περιεχόμενο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, τις τεχνικές διδασκαλίας και την ικανότητα δημιουργίας σεναρίων διδασκαλίας και (β) η χρήση, δηλαδή η συχνότητα χρήσης των πλατφορμών σύγχρονων και ασύγχρονων διδασκαλίας (eClass, e-me, WebEx) και η αξιοποίηση των εργαλείων του ψηφιακού μαθήματος στην καθημερινή τους διδασκαλία. Το επιμορφωτικό πρόγραμμα είχε διάρκεια 8 εβδομάδων, 10 ωρών σύγχρονων διδασκαλίας και 10 ωρών ασύγχρονων. Η εκκίνηση του πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της τελευταίας αναστολής λειτουργίας των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων, κατά την οποία οι ειδικοί εκπαιδευτικοί που υπηρετούσαν σε ειδικά σχολεία δίδασκαν στο σχολικό πλαίσιο, ενώ οι ειδικοί εκπαιδευτικοί που υπηρετούσαν σε τμήματα ένταξης έκαναν εξ αποστάσεως μάθημα. Μέσω αναλύσεων paired samples t-test, φάνηκε ότι κατά μετά την ολοκλήρωση της ταχύρρυθμης επιμόρφωσης, όλοι οι εκπαιδευτικοί αύξησαν σημαντικά τη γνώση τους στις πλατφόρμες εξ αποστάσεως διδασκαλίας και ήταν ικανότεροι στη χρήση του (μειώθηκε ο χρόνος ενασχόλησης και αύξησαν τον αριθμό των δραστηριοτήτων που συμπεριλάμβαναν σε κάθε σενάριο που δημιούργησαν μετά το T4E). Οι αναλύσεις γραμμικής παλινδρόμησης έδειξαν ότι η κοινωνική εγκυρότητα (αποτελεσματικότητα) της επιμόρφωσης και η υποστήριξη των επιμορφωτών προέβλεψαν στατιστικώς σημαντικά την ενίσχυση της επίδοσης των εκπαιδευτικών στη γνώση και τη χρήση αντίστοιχα.

Το βίωμα της τηλεεκπαίδευσης εν μέσω πανδημίας σε σύγκριση με αυτό της εκπαίδευσης με φυσική παρουσία και της αγωγής υπαίθρου: Μελέτη περιπτώσεων εκπαιδευτικών προσχολικής, σχολικής και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

Π. Γκίνη & Μ. Πουρκός
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η κατ' εξαίρεση εφαρμογή της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης τα τελευταία χρόνια λόγω πανδημίας ανοίγει στη δεύτερη δεκαετία του 21ου αιώνα μια νέα προοπτική στις διαδικασίες εκπαίδευσης και μάθησης για όλους τους εμπλεκόμενους της εκπαιδευτικής κοινότητας με πρωτόγνωρα βιώματα. Ερωτήματα γεννώνται για το πώς βιώθηκε αυτή η κατάσταση από τους εκπαιδευτικούς εν μέσω αναστολής της δια ζώσης εκπαίδευσης, τι αλλαγές επέφερε στην καθημερινότητά τους και στις σχέσεις τους με τους μαθητές και τους συναδέλφους τους. Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζουμε ερευνητικά δεδομένα σχετικά με τις αντιλήψεις και τα βιώματα που είχαν οι εκπαιδευτικοί στην περίοδο της πανδημίας και του λοκντάουν αναγκάζομενοι να δουλέψουν σε συνθήκες ψηφιακού περιβάλλοντος σε σύγκριση και αντιπαραβολή με τις αντιλήψεις και τα βιώματα που είχαν πριν την πανδημία δουλεύοντας με φυσική παρουσία και με την ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση σε ανοιχτό χώρο που ονομάζεται αγωγή υπαίθρου. Το δείγμα της έρευνας αφορά 7 εκπαιδευτικούς προσχολικής, σχολικής και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με εμπειρία και στις τρεις μορφές εκπαίδευσης: τηλεεκπαίδευση, δια ζώσης και αγωγή έξω από τις σχολικές αίθουσες στη φύση (μία νηπιαγωγός, ένας καθηγητής φυσικής αγωγής, μία καθηγήτρια μουσικής, μία νηπιαγωγός αγωγής υπαίθρου, ένας καθηγητής εικαστικών, μία δασκάλα και ένας καθηγητής φυσικών επιστημών). Επιστημολογικά-μεθοδολογικά η όλη διαδικασία συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων ακολουθεί τις αρχές της ποιοτικής έρευνας με τη χρήση βιογραφικών-αφηγηματικών συνεντεύξεων, κλινικών συνεντεύξεων και επίσης σε συνδυασμό με την ανάλυση σχετικών ιχνογραφικών και μεταφορικών έργων. Στην έρευνα συμπεριλαμβάνεται επίσης η κριτική αυτοεθνογραφική ματιά της ίδιας της ερευνήτριας ως καθηγήτριας ξένων γλωσσών, αλλά και ως μεταπτυχιακής φοιτήτριας που βίωσε την εξ αποστάσεως εκπαίδευση κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Από την έρευνα αναδύονται οι στάσεις και αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για το ψηφιακό περιβάλλον ως ψυχοπαιδαγωγικό εργαλείο, για τις δυνατότητες που αυτό παρέχει, σε σύγκριση όμως με την αγωγή υπαίθρου σε φυσικό περιβάλλον που συνιστά μία διαφορετική πρόταση για τις διαδικασίες εκπαίδευσης και μάθησης.

Τεχνικές παιχνιδοποίησης για τη βελτίωση της εμπειρίας χρηστών εφαρμογών αυτοβοήθειας

Κ. Καρπούζης
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η παιχνιδοποίηση (gamification) ορίζεται ως η χρήση εννοιών, επιβραβεύσεων και μηχανισμών που συνήθως απαντώνται στα ψηφιακά παιχνίδια σε εφαρμογές που δε διαθέτουν παιγνιώδη χαρακτηριστικά και που έχουν διαφορετικούς στόχους από αυτά. Ξεκινώντας από απλές έννοιες, όπως η απόδοση βαθμολογίας (πόντων) για τη σωστή χρήση μιας εφαρμογής ή εικονιδίων (badges) σαν ανταμοιβή για ένα συγκεκριμένο επίτευγμα (για παράδειγμα, συνεχή χρήση της εφαρμογής για μια εβδομάδα), τα σχήματα παιχνιδοποίησης μπορούν να χρησιμεύσουν σαν παροχή κινήτρων στους χρήστες, ώστε αυτοί να αλληλεπιδρούν με μια εφαρμογή με τον τρόπο και με τα εργαλεία που προέβλεψαν οι σχεδιαστές της. Με δεδομένο όμως ότι η καινοτομία αυτών των εργαλείων εξαντλείται αρκετά σύντομα, τα πιο προχωρημένα σχήματα παιχνιδοποίησης εμπλέκουν και παιγνιώδεις μηχανισμούς για να παράσχουν πρόσθετα κίνητρα στους χρήστες, όπως η αίσθηση αυτονομίας, προόδου και εξέλιξης. Η έρευνα στις νευροεπιστήμες επιβεβαιώνει ότι το αποτύπωμα που αφήνουν οι ψηφιακές ανταμοιβές, η ενθάρρυνση και η άμεση ανατροφοδότηση στον εγκέφαλο των χρηστών είναι το ίδιο με αυτό που

παρατηρείται στις ίδιες περιπτώσεις στην πραγματική ζωή. Σε αυτήν την εργασία, παρουσιάζουμε τις σχεδιαστικές αρχές και τα εργαλεία παιχνιδιοποίησης για παροχή κινήτρων, αυτονομίας και άμεσης πληροφόρησης για δύο εφαρμογές αυτοβοήθειας: η πρώτη εφαρμογή αφορά σε νέους και τη διαχείριση της συναισθηματικής τους κατάστασης, ενώ η δεύτερη στην παρακολούθηση και τη βελτίωση της ψυχικής και σωματικής υγείας ενηλίκων μέσα από προσωπικοποιημένες δραστηριότητες ψηφιακών παιχνιδιών και σωματικής άσκησης με τη βοήθεια φορητών συσκευών. Τα εργαλεία που περιγράφονται συνδυάζουν τους μαθησιακούς και επιστημονικούς στόχους που ορίζονται από τους ιατρούς και ψυχολόγους που συμμετείχαν στην ομάδα σχεδίασης, ενώ για καθένα από αυτά αναλύεται ο αντικειμενικός στόχος του και τα μετρήσιμα μεγέθη που είναι απαραίτητα για την υλοποίησή του.

Χρηματοδότηση: Έργο MEDILUDUS Επιχειρησιακού Προγράμματος “Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα & Καινοτομία” (ΕΠΑνΕΚ) (κωδικός έργου Τ2ΕΔΚ-03049).

“ΟΧΙ ΠΙΑ ΜΟΝΟΙ”: Πρόγραμμα ολοκληρωμένων παρεμβάσεων για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής ηλικιωμένων που διαβιούν σε Μ.Φ.Η.

Α. Καλαϊτζάκη¹, Μ. Ροβίθης¹, Ι. Καλογεροπούλου¹, Β. Παττακού¹, Ε. Μ. Φουκάκη², Α. Ευθυμίου¹, Γ. Κριτσωτάκης¹, Α. Σταυροπούλου³, Γ. Φραγκιαδάκη¹, Μ. Βοζικάκη⁴, Η. Μεραμβελιωτάκης¹, Η. Σταυροπούλου³, Α. Ταμιωλάκη¹ & Ν. Βιδάκης¹
¹Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο, ²Κέντρο Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων Δήμου Γόρτυνας, ³Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, ⁴Περιφέρεια Κρήτης

Το πρόγραμμα “ΟΧΙ ΠΙΑ ΜΟΝΟΙ” σχεδιάστηκε από το Εργαστήριο Διεπιστημονικής Προσέγγισης για τη Βελτίωση της Ποιότητας Ζωής του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου (ΕΛΜΕΠΑ) και υλοποιήθηκε στις Μονάδες Φροντίδας Ηλικιωμένων (Μ.Φ.Η.) της Κρήτης, σε συνεργασία με το Εργαστήριο Φυσικών Διαδραστικών Εκπαιδευτικών Παιχνιδιών και Περιβάλλοντων (NILE) του ΕΛΜΕΠΑ και με την χρηματοδότηση της Περιφέρειας Κρήτης. Στόχος του προγράμματος είναι η προαγωγή ενός υγιούς και ενεργού γηράσκοντος πληθυσμού μέσω α) της ψυχοκοινωνικής και νοτικής ενδυνάμωσης των ηλικιωμένων που διαβιούν σε Μ.Φ.Η. της Περιφέρειας Κρήτης, της αντιμετώπισης της μοναξιάς, την ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους (Υποέργο Ι) και (β) η επικαιροποίηση των γνώσεων και επαγγελματικών δεξιοτήτων των επαγγελματιών υγείας/τυπικών φροντιστών που εργάζονται στις Μ.Φ.Η. με σκοπό την παροχή βέλτιστων υπηρεσιών στους ηλικιωμένους (Υποέργο ΙΙ). Το έργο θα ολοκληρωθεί στο τέλος του 2022. Διεξάγεται εξ’ ολοκλήρου διαδικτυακά (λόγω COVID-19) και με τη βοήθεια σύγχρονων ΤΠΕ, καθώς υποστηρίζεται από ειδική εκπαιδευτική ψηφιακή πλατφόρμα που δημιουργήθηκε από το εργαστήριο NILE και με την χρήση tablets που διατέθηκαν στους ηλικιωμένους από την Περιφέρεια Κρήτης. Το παρόν έργο είναι πρωτότυπο και καινοτόμο καθώς αποτελεί (α) ένα ολιστικό, διεπιστημονικό και πολυδιάστατο πρόγραμμα καθώς αντλεί θεωρητικές και πρακτικές γνώσεις από διάφορα γνωστικά αντικείμενα και βασίζεται στη συνεργασία διαφόρων επιστημόνων και (β) μία βέλτιστη ψηφιακή πρακτική την περίοδο της πανδημίας και των μέτρων αποστασιοποίησης σε συνδυασμό με καινοτόμες μεθοδολογίες διαδραστικής – βιωματικής συμμετοχής.

Τα αποτελέσματα της υλοποίησης του προγράμματος (Υποέργο Ι και Υποέργο ΙΙ) είναι ιδιαίτερα ικανοποιητικά. Οι ηλικιωμένοι βελτίωσαν διάφορες πτυχές της ψυχοκοινωνικής και νοτικής λειτουργικότητάς τους και οι επαγγελματίες επικαιροποίησαν τις γνώσεις τους στα 12 γνωστικά αντικείμενα που διδάχθηκαν. Επίσης οι συμμετέχοντες (ηλικιωμένοι και επαγγελματίες) αξιολόγησαν θετικά τις διδαχθείσες ενότητες, τις μεθοδολογίες διδασκαλίας και τους εκπαιδευτές/συντονιστές.

Η αποτελεσματικότητα του έργου έχει συμβάλει στη διερεύνηση της επέκτασης και εφαρμογής του και σε άλλες δομές φροντίδας ηλικιωμένων.

Εξετάζοντας την αλληλεπίδραση ψυχολογίας και τεχνολογίας: τα ψυχολογικά θεμέλια της ψηφιακότητας

Ν. Σαρλά

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ήδη από τα τέλη του προηγούμενου αιώνα και την έλευση του παγκόσμιου ιστού κατέστη σαφές ότι η ανάπτυξη των ψηφιακών τεχνολογιών θα έχει ριζική επίδραση στην κοινωνία και το άτομο. Σήμερα πολλές/-οί δυσκολεύονται να φανταστούν τον κόσμο δίχως την επικράτηση των ψηφιακών τεχνολογιών. Παρά τη διαδεδομένη χρήση των τεχνολογιών αυτών, οι χρήστριες/-ες λίγα γνωρίζουν για τον τρόπο λειτουργίας τους. Εξάλλου, όπως αναφέρει ο De Vos (2018), οι άνθρωποι εμπλέκονται άμεσα στα ψηφιακά περιβάλλοντα, χωρίς να απαιτείται η διαμεσολάβηση της υποκειμενοποιημένης γνώσης. Παρά την ευρεία χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών και τον μετασχηματισμό της κοινωνικής και ατομικής πραγματικότητας από την (ή στην) ψηφιακή συνθήκη, παραμένει δύσκολη η περιγραφή της ιστορικής διαμόρφωσης της ψηφιακότητας, η απάντηση δηλαδή στο ερώτημα «Πώς φτάσαμε σήμερα;». Η ιστορική πραγμάτευση—ιδιαίτερα όταν προέρχεται από τον χώρο της επιστήμης της πληροφορικής—συνήθως παραμένει σε ένα επίπεδο περιγραφής των σημαντικών τεχνολογικών καινοτομιών και των επακόλουθων εφαρμογών τους. Ακόμα λιγότερο γνωστή είναι μια πολύ σημαντική πτυχή της ανάπτυξης της ψηφιακότητας: ο ρόλος της επιστήμης της ψυχολογίας. Ο ρόλος της ψυχολογίας συνήθως αναφέρεται επιγραμματικά, με τη μορφή ιδεών που ενέπνευσαν τους θεμελιωτές των πεδίων της κυβερνητικής και της επιστήμης της πληροφορικής (βλ. McCorduck, 2004· Nilsson, 2010). Στην παρούσα εργασία εξετάζεται η ελλιπώς διερευνημένη πλευρά του ρόλου της ψυχολογίας στην ανάπτυξη της ψηφιακότητας, εστιάζοντας σε τρεις διακριτές διαδικασίες: (1) στην αντικειμενοποίηση των νοητικών φαινομένων από την επιστήμη της ψυχολογίας, (2) στην αναγωγή των νοητικών φαινομένων στο επίπεδο της νευροφυσιολογίας του εγκεφάλου,

(3) στην επανενοιολόγηση του νευρικού συστήματος ως ψηφιακού και, συνεπώς, στην υπολογιστικοποίηση των νοητικών λειτουργιών. Τέλος θα παρουσιαστεί συνοπτικά η επίδραση των παραπάνω διαδικασιών στην σχεδίαση των υπολογιστικών τεχνολογιών που αποτελούν τη βάση της ψηφιακότητας. Η επίδραση αυτή εξετάζεται υπό το πρίσμα του τρόπου με τον οποίο η ψηφιακή συνθήκη, ως αναπαράσταση του κόσμου, στηρίζεται σε ψυχολογικής προέλευσης προκείμενες.

14:30-16:00

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ III ΧΩΡΟΣ Α

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 16

Ψυχολογικοί παράγοντες και υγεία

Μελέτη της επίδρασης των εξετάσεων στην ποιότητα του ύπνου σε δείγμα προπτυχιακών φοιτητών: Συσχέτιση με ψυχομετρικούς παράγοντες

Μ. Μικωνιάτης, Α. Παπαδοπούλου, Π. Μπαλή, Ε. Καλούδη, Ρ. Γουρνέλλης & Β. Ευσταθίου
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η εξεταστική αποτελεί μία ιδιαίτερα απαιτητική περίοδο για τους προπτυχιακούς φοιτητές, με ορισμένους από αυτούς να αντιμετωπίζουν συχνά άγχος, προβλήματα ύπνου και συναισθηματικές δυσκολίες. Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η διερεύνηση της μεταβολής των επιπέδων αιπνίας των φοιτητών προπτυχιακού επιπέδου κατά την εξεταστική περίοδο συγκριτικά με την περίοδο διδασκαλίας. Σύμφωνα με την βιβλιογραφία, υπετέθη η αύξηση των επιπέδων αιπνίας λόγω της στρεσογόνου φύσης των εξετάσεων. Στην παρούσα διαχρονική έρευνα συμμετείχαν συνολικά 257 προπτυχιακοί φοιτητές που κλήθηκαν να συμπληρώσουν ηλεκτρονικά το ίδιο ερωτηματολόγιο τόσο κατά τη διάρκεια διδασκαλίας του εαρινού εξαμήνου όσο και κατά την εξεταστική περίοδο. Το ερωτηματολόγιο αποτελούνταν από την Κλίμακα Αιπνίας Αθηνών (Athens Insomnia Scale, AIS), το Ερωτηματολόγιο Ανίχνευσης Διαταραχών Κατάχρησης/ Εξάρτησης Αλκοόλ (Alcohol Use Disorders Identification Test, AUDIT), την Πολυδιάστατη Κλίμακα Αντιλαμβανόμενης Κοινωνικής Υποστήριξης (Multidimensional Scale of Perceived Social Support, MSPSS), το Ερωτηματολόγιο Μέτρησης της Κατάθλιψης, του Άγχους και του Στρες-21 (Depression and Anxiety Stress Scale-21, DASS-21), καθώς και κάποιες ερωτήσεις για τα κοινωνικοδημογραφικά τους χαρακτηριστικά. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, η βασική υπόθεση δεν επιβεβαιώθηκε καθ' όσον εντοπίστηκε σημαντική αύξηση των επιπέδων αιπνίας των φοιτητών κατά τη διάρκεια των εξετάσεων σε σχέση με την προηγούμενη περίοδο διδασκαλίας. Όσον αφορά στους παράγοντες που εξηγούν ανεξάρτητα και στατιστικώς σημαντικά την αιπνία στους προπτυχιακούς φοιτητές κατά τη διάρκεια της εξεταστικής περιόδου, βρέθηκε ότι αυτοί περιλαμβάνουν τα επίπεδα αιπνίας κατά την προηγούμενη περίοδο διδασκαλίας, καθώς και το στρες και την κοινωνική υποστήριξη εκ μέρους του/της συντρόφου και των φίλων κατά τη διάρκεια της εξεταστικής περιόδου. Συμπερασματικά, παρότι δεν παρατηρήθηκε επιδείνωση στα επίπεδα αιπνίας κατά τη διάρκεια της εξεταστικής περιόδου, οι ανεξάρτητοι επεξηγηματικοί παράγοντες που αναδείχθηκαν επισημαίνουν τη σημασία της έγκαιρης αναγνώρισης δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι φοιτητές.

Ο φαύλος κύκλος: έλλειψη βιταμίνης D – κατάθλιψη

Ζ. Κουτσουπάκη¹, Α. Νταβιγλάκη¹ & Χ. Θεμής²
¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

«Βγες έξω να σε δει λίγο ο ήλιος» αποτελεί μια φράση που όλοι μας έχουμε ακούσει. Όμως, πώς το φως του ήλιου επιδρά στην ψυχολογία μας; Ανάμεσα στο φάσμα των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων που φτάνουν στην γη βρίσκεται και η υπεριώδης ακτινοβολία, η οποία ενεργοποιεί την παραγωγή της βιταμίνης D μόλις έρχεται σε επαφή με το δέρμα. Η «βιταμίνη του ήλιου» είναι οργανική ουσία η οποία υπάγεται τόσο στις βιταμίνες όσο και στις ορμόνες. Πέραν της πρόσληψης της από την τροφή συντίθεται και *de novo*, από την, ήδη, υπάρχουσα χοληστερόλη. Μέχρι πριν από μερικά χρόνια, ήταν γνωστό ότι είναι απαραίτητη για πολλές διεργασίες στο σώμα μας, όπως η υποστήριξη του ανοσοποιητικού, καρδιαγγειακού, ενδοκρινικού συστήματος και των μεταβολικών οδών (Wacker M, et al. 2013). Σήμερα, νέα δεδομένα έρχονται να εντάξουν διαφορετικές διαστάσεις στην κατανόηση του φαινομένου, καθώς αποδεικνύουν τον σημαντικότερο ρόλο της στην διατήρηση της καλής ψυχικής υγείας (DeLuca, 2004). Ύστερα από μια ενδελεχή ανασκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας, η παρούσα εργασία αποσκοπεί στην ανάδειξη της συσχέτισης των μειωμένων επιπέδων της βιταμίνης D και της ανάπτυξης ψυχικών διαταραχών, ειδικότερα της κατάθλιψης. Η έλλειψη της, σήμερα, είναι μια αναγνωρισμένη παγκόσμια πανδημία (Wacker, 2013). Αν και οι χώρες της Μεσογείου λούζονται καθημερινά με μπόλικο φως του ήλιου, συμβαίνει το παράδοξο και η έλλειψη βιταμίνης D γίνεται όλο και συχνότερη ανάμεσα στον μεσογειακό πληθυσμό. Συγκεκριμένα ένας στους τρεις Έλληνες παρουσιάζει χαμηλή συγκέντρωση της βιταμίνης, ενώ περισσότερα από 8 στα 10 ελληνόπουλα έχουν χαμηλά επίπεδα της στο αίμα (Synghellakis et al., 2011). Τα αίτια του φαινομένου, οι συνέπειες και η αντιμετώπιση του απασχολούν ακόμα τους ερευνητές, που ανακαλύπτουν το πόσο υποτιμημένη είναι η αξία της για την ανθρώπινη ευημερία.

Η σχέση συμπεριφορών υγείας με την υποκειμενική αντίληψη του στρες

B. Γκόλτση, K. Κωνσταντινίδης & A. Καψής

Μητροπολιτικό Κολλέγιο

Η καθημερινότητα, σε παγκόσμιο επίπεδο, χαρακτηρίζεται από πληθώρα στρεσογόνων καταστάσεων. Ο σύγχρονος άνθρωπος βιώνει στρες σε πολλά επίπεδα και διαστάσεις της ζωής του (Shah et al., 2010). Επιπρόσθετα, η στέρηση ύπνου, οι κοινωνικές δραστηριότητες, οι επαγγελματικές ευθύνες, οι διαπροσωπικές σχέσεις και οι συγκρούσεις είναι παράγοντες που μπορεί να επιδράσουν στη σωματική και ψυχολογική υγεία (Harrison & Stephens, 2019; Richardson, 2017).

Οι στρεσογόνες καταστάσεις συνήθως οδηγούν σε συμπεριφορές που προκαλούν αρνητικές συνέπειες στην υγεία όπως κατανάλωση ανθυγιεινών τροφών (Gonzalez & Miranda-Massari, 2014), απουσία φυσικής δραστηριότητας, κάπνισμα και κατανάλωση αλκοόλ (Witkiewitz et al., 2012) τα οποία με την σειρά τους, οδηγούν σε μεσοπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα προβλήματα υγείας όπως νοσηρότητα, αναπηρία και θνησιμότητα (Sharma, 2021; Berlowitz et al., 2020; Buschemi et al., 2019).

Σκοπός της παρούσης έρευνας είναι να ερευνήσει την σχέση της συμπεριφοράς υγείας με το αντιλαμβανόμενο στρες, ώστε να ρίξει φως στο πως οι συμπεριφορές υγείας αποτελούν μηχανισμό αναχαίτισης του στρες. Διεξήχθη μια συναφειακή διερεύνηση με χρήση ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου το οποίο αποτελείται από δύο κλίμακες: Lifestyle Profile 2 (Walker, Sechrist & Pender, 1995) και Perceived Stress Scale (Cohen Kamarck & Mermelstein, 1994). Στην έρευνα συμμετείχαν 221 άτομα (31% άνδρες και 69% γυναίκες) ηλικίας 18 έως 57 ετών. Η ανάλυση παραγόντων έδειξε 4 παράγοντες συμπεριφορών υγείας: ψυχολογική υγεία- ευεξία, φυσική άσκηση, υγιεινή διατροφή και έλεγχος σωματικής υγείας. Βρέθηκαν επίσης, στατιστικά σημαντικές συνάφειες μεταξύ των 4 παραγόντων και του αντιλαμβανόμενου στρες.

Συμπερασματικά, φαίνεται πως η σχέση μεταξύ συμπεριφορών υγείας και φροντίδας της ψυχολογικής και σωματικής υγείας με το στρες είναι ισχυρή και υποδεικνύει ανάγκη για περαιτέρω διερεύνηση. Τα αποτελέσματα μπορούν να καθοδηγήσουν την κατάρτιση ειδικών προγραμμάτων πρόληψης και αντιμετώπισης του στρες στο σύγχρονο ενήλικο πληθυσμό.

Τεχνικές διαχειρίσις φοβικών οδοντιατρικών ασθενών

K. Παπανδρέου¹, Σ. Παρασκευοπούλου¹ & Ο. Πολυχρονοπούλου²

¹Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ²Γενικό Νοσοκομείο Ευαγγελισμός

Η οδοντιατρική φοβία είναι μια συναισθηματική κατάσταση που εμφανίζεται σε μεγάλα ποσοστά παγκοσμίως και η διερεύνησή της είναι σημαντική επειδή αφενός αποτρέπει τους ανθρώπους από τη συστηματική φροντίδα της στοματικής τους υγείας και αφετέρου αυξάνει το επαγγελματικό στρες των οδοντιάτρων προκειμένου να αντιμετωπίσουν αυτούς τους δύσκολους ασθενείς και μειώνει την αποτελεσματικότητα της δουλειάς τους. Γενικός σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση τεχνικών διαχειρίσις των φοβικών οδοντιατρικών ασθενών. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 10 Έλληνες οδοντίατροι από την Αθήνα και συμμετείχαν στην έρευνα κατόπιν πληροφορημένης συγκατάθεσης. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις και για την ανάλυση τους ποιοτική μεθοδολογία. Τα ευρήματα έδειξαν ότι υπάρχει επαρκής θεωρητική γνώση της οδοντιατρικής φοβίας. Οι τεχνικές που γνωρίζουν είναι μη φαρμακευτικές όπως απόσπαση προσοχής, ύπνωση, διάλογος και αποευσθητοποίηση, αλλά και φαρμακευτικές όπως μέθη, γενική αναισθησία, μυοχαλαρωτικά και αγχολυτικά. Οι τεχνικές που θεωρούν πιο αποτελεσματικές είναι η πρόληψη, η συζήτηση, η ψυχολογική υποστήριξη, η απόσπαση προσοχής, η αποευσθητοποίηση και η φαρμακευτική διαχείριση. Οι τεχνικές που χρησιμοποιούν είναι κυρίως η μέθοδος της συζήτησης, επεξήγησης και απόδοσης της αίσθησης ελέγχου και η σταδιοποίηση των εργασιών. Ωστόσο η διαχείριση των ασθενών πραγματοποιείται εξατομικευμένα. Η συμβολή των τεχνικών αυτών έγκειται στη βελτίωση της ψυχολογικής κατάστασης του ασθενούς και τη σύναψη σχέσης εμπιστοσύνης, καθώς και στη διευκόλυνση της εργασίας του γιατρού, καθώς ο ασθενής γίνεται πιο δεκτικός και συνεργάσιμος. Τα συναισθήματα των συμμετεχόντων απέναντι στους φοβικούς ασθενείς είναι θετικά, αρνητικά και ουδέτερα. Οι συνθέστερες δυσκολίες είναι η έλλειψη συνεργασίας και η έλλειψη εμπιστοσύνης των ασθενών. Οι συμμετέχοντες δεν έχουν λάβει εξειδικευμένη εκπαίδευση στη διαχείριση φοβικών ασθενών και εμφανίζουν θετική στάση για την απόκτηση σχετικής επιμόρφωσης γιατί πιστεύουν ότι θα αποβεί ιδιαίτερα βοηθητική για την εργασία τους.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 17

Χρόνια νοσήματα, ψυχολογικές διαστάσεις και παρεμβάσεις

Στρεσογόνα γεγονότα ζωής και κοινωνική δικτύωση ως προβλεπτικοί παράγοντες για τη ψυχική υγεία ασθενών με καρδιακή νόσο

A. Πίζγα¹, E. Καρατζάνος¹, N. Παναγοπούλου², A. Νταλιάνης³, B. Λιναρδάτου⁴, Σ. Τσικρικά⁵,

I. Βασιλειάδης⁶, N. Ροβίνα¹ & Σ. Νανάς¹

¹Ιατρική Σχολή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Γενικό Νοσοκομείο Έλενα Βενιζέλου, ³Γενικό Νοσοκομείο Αλεξάνδρα, ⁴Γενικό Νοσοκομείο Γ. Γεννηματάς, ⁵Γενικό Νοσοκομείο Νοσημάτων Θώρακος «Η Σωτηρία», ⁶Γενικό Νοσοκομείο Ευαγγελισμός

Γνωρίζουμε ότι ψυχοκοινωνικοί παράγοντες επιδρούν τόσο στην εμφάνιση όσο και στην επιδείνωση της καρδιακής νόσου. Οι ασθενείς με καρδιακή ανεπάρκεια (ΚΑ) παρουσιάζουν υψηλά επίπεδα ψυχικής νοσηρότητας γεγονός που οδηγεί σε δυσμενέστερη πρόγνωση, επανανοσηλείες και υψηλότερη θνησιμότητα. Δε γνωρίζουμε αρκετά για την επίδραση των στρεσογόνων γεγονότων ζωής και της κοινωνικής δικτύωσης σε δείκτες ψυχικής υγείας σε αυτό τον πληθυσμό.

Ο ρόλος της αυτοεκτίμησης σε συνάρτηση με την ποιότητα ζωής, το άγχος, την οικογενειακή υποστήριξη και τις διαπροσωπικές σχέσεις σε παιδιά και εφήβους με λευχαιμία

Β. Παπαθανασίου & Φ. Αναγνωστόπουλος

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Σκοπός της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η μελέτη της επίδρασης του άγχους, της οικογενειακής και φιλικής υποστήριξης και της ποιότητας ζωής στην αυτοεκτίμηση των παιδιών και των εφήβων ασθενών με λευχαιμία. Η έρευνα του παραπάνω θέματος διεξήχθη μέσω της δια ζώσης χορήγησης μιας σειράς ερωτηματολογίων που περιλάμβανε το ερωτηματολόγιο “Πως αντιλαμβάνομαι τον εαυτό μου”, την κλίμακα οικογενειακής συνοχής και προσαρμοστικότητας (Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scale III), την κλίμακα ποιότητας ζωής (Pediatric Quality of Life Inventory 4.0), την κλίμακα άγχους (State Trait Anxiety Inventory), την κλίμακα αξιολόγησης ποιότητας φιλίας (Friendship Quality Scale FQS) και ένα σύντομο ερωτηματολόγιο δημογραφικών στοιχείων. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 65 παιδιά, 34 παιδιά και 31 έφηβοι, που είχαν διαγνωστεί με λευχαιμία αλλά βρισκόταν στο στάδιο της ύφεσης. Παρατηρήθηκαν συσχετίσεις ανάμεσα στις μεταβλητές της φιλίας και της αυτοεκτίμησης ($r = .46, p < .001$) και της ποιότητας ζωής και της αυτοεκτίμησης ($r = .45, p < .001$). Σημαντική αποδείχθηκε και η επίδραση επιμέρους τομέων της αυτοαντίληψης, όπως της εμφάνισης και της σχέσης με συνομηλίκους, στην αυτοεκτίμηση ($R^2 = .24$). Μέσω της πολλαπλής παλινδρόμησης αναδείχθηκε σημαντική και η συνδυαστική επιρροή των μεταβλητών της αυτοεκτίμησης και της φιλίας στην ποιότητα ζωής ($R^2 = .21$). Τέλος, επιβεβαιώθηκε η στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ του άγχους και της ποιότητας ζωής των ασθενών. Σύμφωνα με τα παραπάνω και δεδομένης της χρονιότητας της ασθένειας της λευχαιμίας κρίνεται αναγκαία η μετάθεση του ενδιαφέροντος στη καλύτερη δυνατή μακροπρόθεση προσαρμογή των παιδιών στην ασθένεια. Η βελτίωση της ποιότητας ζωής μπορεί να επιτευχθεί με την εφαρμογή προγραμμάτων ομαδικής ψυχολογικής υποστήριξης με στόχο την ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και τη συχνή επαφή και υποστήριξη από φίλους και συνομηλίκους.

Η σχέση της κατάθλιψης με τη χρονική προοπτική, την αίσθηση συνοχής και την κοινωνική υποστήριξη σε δείγμα ασθενών με σκλήρυνση κατά πλάκας

Ε. Γεωργαντά & Φ. Αναγνωστόπουλος

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Σκοπός της έρευνας είναι η μελέτη διαφόρων ψυχοκοινωνικών παραγόντων, οι οποίοι επηρεάζουν την καταθλιπτική συμπτωματολογία ασθενών με σκλήρυνση κατά πλάκας. Το δείγμα αποτέλεσαν 140 ασθενείς, οι οποίοι δεν παρουσίαζαν συννοσηρότητα με άλλες χρόνιες παθήσεις. Η έρευνα υλοποιήθηκε με την ηλεκτρονική χορήγηση ενός πακέτου ερωτηματολογίων, το οποίο περιλάμβανε την κλίμακα χρονικής προοπτικής (Zimbardo Time Perspective Inventory), την κλίμακα αίσθησης συνοχής (Sense of Coherence), την υποκλίμακα του μεγέθους υποστηρικτικού δικτύου (SSQ-6), την υποκλίμακα της κατάθλιψης (HADS) και τέλος, ερωτήσεις δημογραφικών και ιατρικών πληροφοριών. Στην ανάλυση πολλαπλής γραμμικής παλινδρόμησης βρέθηκε θετική σχέση της καταθλιπτικής συμπτωματολογίας με τη μοιρολατρική στάση απέναντι στη ζωή και την ηλικία των ασθενών, ενώ παρατηρήθηκε αρνητική σχέση της καταθλιπτικής συμπτωματολογίας με τη θετική στάση απέναντι στο παρελθόν, την ηδονιστική στάση απέναντι στη ζωή και την αίσθηση συνοχής ($R^2=0,491$). Επίσης, επιβεβαιώθηκε ο σημαντικός διαμεσολαβητικός ρόλος της αίσθησης συνοχής στη σχέση μεταξύ της αρνητικής στάσης απέναντι στο παρελθόν και της καταθλιπτικής συμπτωματολογίας, ακόμη κι όταν ελήφθη υπ’ όψιν η επίδραση συμμεταβλητών, όπως το φύλο και η ηλικία.

Ακόμη, φάνηκε πως η ηδονιστική στάση απέναντι στη ζωή διαμεσολαβεί στη σχέση του μεγέθους του υποστηρικτικού δικτύου με την καταθλιπτική συμπτωματολογία. Σύμφωνα με τα ευρήματα της έρευνας, μια σειρά ψυχολογικών παρεμβάσεων, με στόχο την ενίσχυση της αίσθησης συνοχής και την εστίαση στις πηγές ευχαρίστησης του παρόντος, των ασθενών με σκλήρυνση κατά πλάκας, καθίσταται αναγκαία. Η γνωσιακή-συμπεριφοριστική θεραπεία, η θεραπεία χρονικής προοπτικής ως εξέλιξη της αφηγηματικής θεραπείας, οι τεχνικές ενσυνειδητότητας, καθώς και διάφορες ασκήσεις εκφραστικής γραφής, καλλιέργειας της συγκώρευσης, της ευγνωμοσύνης και του «απολαμβάνειν», μπορούν να επηρεάσουν θετικά τους ασθενείς απέναντι στην εμφάνιση καταθλιπτικής συμπτωματολογίας, μέσα από την επαναξιολόγηση των αρνητικών εμπειριών του παρελθόντος τους, την ανακατασκευή της προσωπικής τους «ιστορίας» και την καταπολέμηση της μοναξιάς.

Το ψυχικό κόστος των άτυπων φροντιστών χρόνιων ασθενών

Ε. Κατηρτζόγλου

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Εισαγωγή: Ο ρόλος του φροντιστή θα μπορούσε να παρομοιαστεί με τον συνδετικό κρίκο μεταξύ της καθημερινότητας των νοσούντων και της ιατροφαρμακευτικής θεραπείας τους. Ο ρόλος αυτός, αν και δεν είναι πάντα αναγνωρισμένος ως τέτοιος, αποτελεί

καθημερινή, δύσκολη και επιβαρυντική σε προσωπικό επίπεδο και συχνά απλήρωτη μορφή εργασίας. Η ψυχοκαταπόνηση των άτυπων φροντιστών, δηλαδή των οικείων ατόμων που έχουν αναλάβει τη φροντίδα χρονίως πασχόντων, εκφράζεται στο πλαίσιο δυσμενών μεταβολών στους περισσότερους τομείς της ζωής, καθώς και στην ψυχοσωματική υγεία και στην ποιότητα της ζωής τους εν γένει. (Glasdametal., 2010. Soubhietal., 2006). Σκοπός: Η παρούσα μελέτη είχε ως στόχο τη διερεύνηση της επιβάρυνσης, της ψυχολογικής καταπόνησης και της σχετιζόμενης με την υγεία ποιότητας της ζωής των άτυπων φροντιστών (οικογένεια) χρονίων ασθενών. Μέθοδος: Στη μελέτη συμμετείχαν 100 άτομα από τη κοινότητα, οικείοι ασθενών με χρόνιες νόσους, οι οποίοι είχαν αναλάβει άτυπα την αποκλειστική φροντίδα τους. Συλλέχθηκαν τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά των φροντιστών και των ασθενών, καταγράφηκε η διάγνωση των ασθενών και αξιολογήθηκε το επίπεδο λειτουργικότητά τους με την κλίμακα Karnofsky. Επιπλέον χορηγήθηκε στους φροντιστές η Επισκόπηση Υγείας (SF-36), το Ερωτηματολόγιο Γενικής Υγείας (GHQ-28) και η Κλίμακα Επιβάρυνσης Zarit (ZBI). Αποτελέσματα: Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι άτυποι φροντιστές παρουσιάζουν σε υψηλή συχνότητα κλινικά καταθλιπτική συμπτωματολογία, η οποία ήταν στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερη μεταξύ φροντιστών μη αυτοεξυπηρετούμενων ασθενών που διαμένουν σε κοινή οικία με τον ασθενή και δεν έχουν την υποστήριξη έμμισθου φροντιστή. Οι φροντιστές μη αυτοεξυπηρετούμενων ασθενών αλλά ακόμη και ασθενών με μέτρια επίπεδα λειτουργικότητας ανέφεραν στατιστικά σημαντικά μικρότερα επίπεδα ζωτικότητας, ψυχικής ευεξίας και στατιστικά σημαντικά μεγαλύτερη συνολική επιβάρυνση από τη φροντίδα συγκριτικά με τους φροντιστές ασθενών φυσιολογικής λειτουργικότητας. Συζήτηση: Τα αποτελέσματα συζητήθηκαν στο πλαίσιο των προηγούμενων ευρημάτων, των περιορισμών της παρούσας μελέτης αλλά και προτάσεων για την αξιοποίησή τους

Γονική χρόνια ασθένεια: διερεύνηση των αντιλήψεων των γονέων για τον ρόλο της ασθένειας στη ζωή τους και στη γονική τους ιδιότητα

Ν. Αρκουλή & Α. Κανελλοπούλου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Εισαγωγή: Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας (World Health Organization, 2018) οι χρόνιες ασθένειες (καρδιαγγειακά νοσήματα, διαβήτης, καρκίνος κ.α.) αποτελούν την κύρια αιτία θνησιμότητας για το 75% των θανάτων σε ηλικίες 30-69 ετών. Οι πιθανότητες νόσησης σε γονείς ανήλικων παιδιών αυξάνονται όσο μειώνεται ο μέσος όρος ηλικίας των ασθενών. Περίπου το 4% - 12% των παιδιών παγκοσμίως έχουν έναν γονέα χρονίως πάσχοντα (Sieh, Visser-Meily, & Meijer, 2013). Η χρόνια γονική ασθένεια επηρεάζει τη λειτουργία ολόκληρης της οικογένειας (Rolland, 2019) και αποτελεί έναν παρατεταμένα στρεσογόνο παράγοντα ανάπτυξης ψυχικών δυσλειτουργιών στα παιδιά και τους εφήβους (Pedersen & Revenson, 2005). Ωστόσο, ελάχιστα έχουν ερευνηθεί τόσο οι υποκείμενες δυσκολίες των παιδιών εξαιτίας της ασθένειας του γονέα όσο και οι διαμεσολαβτικοί παράγοντες διατήρησης, ύφεσης ή υποτροπής της νόσου. Σκοπός: Στη μελέτη αυτή διερευνώνται οι αντιλήψεις των ασθενών σχετικά με τη νοσηματοδότηση της ασθένειας για τη ζωή τους γενικότερα και για την ιδιότητά τους ως γονέων (parenting) ειδικότερα. Μέθοδος: Με σκόπιμη δειγματοληψία κριτηρίου (purposive sampling) επιλέχθηκαν 20 χρονίως ασθενείς γονείς που έχουν παιδιά ηλικίας 1.5 - 18 ετών και πάσχουν από χρόνια ασθένεια Νευρολογικής, Αυτοάνοσης, Ψυχικής ή Μεταβολικής αιτιολογίας. Διεξήχθησαν ημιδομημένες συνέντευξεις σχετικές με: 1) Προσωπικό νόημα της ασθένειας, 2) Απόδοση αιτιών έκλυσης, 3) Προστατευτικοί παράγοντες, 4) Προβληματισμός για τη γονικότητα, 5) Επικοινωνία της ασθένειας στο παιδί, 6) Τρόποι Διαχείρισης της ασθένειας, 7) Προβολή στο μέλλον. Ακολούθησε θεματική ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων. Αποτελέσματα: Οι συμμετέχοντες στην πλειοψηφία τους αφηγήθηκαν τραυματικά γεγονότα ζωής που οι ίδιοι συνδέουν μεταξύ άλλων με την πυροδότηση της ασθένειας. Η σχέση με τον/την σύντροφο διαμεσολαβεί για τους περισσότερους το αίσθημα αβοηθητότητας ή θετικής διαχείρισης της νόσου. Η ασθένεια δεν έχει επικοινωνηθεί επαρκώς στα παιδιά ενώ η θετική γονικότητα φαίνεται να επηρεάζεται από τις αντιλήψεις για την εξέλιξη της νόσου. Συζήτηση: η απαρίθωση του οικογενειακού πλαισίου σε πλαίσιο ψυχολογικής φροντίδας κρίνεται αναγκαία.

Ποιότητα ζωής και ψυχική υγεία σε ασθενείς με σύνδρομο αποφρακτικών απονοιών στον ύπνο

Κ. Πηγάκης¹, Σ. Παρασκευοπούλου¹ & Ο. Πολυχρονοπούλου²

¹Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ²Γενικό Νοσοκομείο Ευαγγελισμός

Το σύνδρομο της αποφρακτικής άπνοιας υπόπνοιας στον ύπνο (ΣΑΑΥ) είναι νόσος με μεγάλο επιπολασμό, που αφορά σε όλες τις ηλικιακές ομάδες και επηρεάζει μεταξύ άλλων στην ψυχική υγεία και την ποιότητα ζωής. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να εκτιμήσει την επίδραση της θεραπείας στο δείκτη μάζας σώματος, στην ποιότητα ζωής, στην ψυχική υγεία, στην κοινωνικότητα, στη φυσική δραστηριότητα και στο αίσθημα υπνηλίας των ασθενών με σύνδρομο αποφρακτικών απονοιών στο ύπνο. Το δείγμα αποτέλεσαν ασθενείς και από τις τρεις κατηγορίες του συνδρόμου. Οι ασθενείς σε μελέτη ύπνου και εκτιμήθηκαν η ποιότητα ζωής, οι ψυχοσυναισθηματικές επιπτώσεις στην κοινωνικότητά τους με τη χρήση της ελληνικής εκδοχής του ερωτηματολογίου SAQLI, η ημερήσια υπνηλία με τη χρήση του ερωτηματολογίου ημερήσιας υπνηλίας ESS και η φυσική δραστηριότητα με τη χρήση του διεθνούς ερωτηματολογίου φυσικής δραστηριότητας IPAQ. Στη συνέχεια οι ασθενείς υποβλήθηκαν σε θεραπεία και μετά από 3 μήνες επαναλήφθηκε η αξιολόγησή τους. Τη μελέτη ολοκλήρωσαν 150 συμμετέχοντες με μέση ηλικία τα 72 έτη. Από την εκτίμηση των δεικτών ποιότητας ζωής πριν και μετά την θεραπεία, βρέθηκαν τα εξής: total - SAQLI από 3,8±0,9 σε 5,8±0,8, τομέας Β του SAQLI (κοινωνικότητα) από 4,8±1,3 σε 6,3±0,7, τομέας Γ του SAQLI (ψυχοσυναισθηματική κατάσταση) από 4,4±1,4 σε 5,7±1,0. Ο δείκτης ημερήσιας υπνηλίας (ESS) βρέθηκε από

13,7±6,5 πριν την θεραπεία σε 3,9±3,8 μετά την θεραπεία. Η φυσική δραστηριότητα πριν την θεραπεία, βρέθηκε μειωμένη σε σχέση με τα ευρήματα μετά την θεραπεία, αλλά οι διαφορές δεν ήταν στατιστικά σημαντικές ($p = 0,061$). Ωστόσο, τα δεδομένα αναδεικνύουν ότι η συμμόρφωση με την χρήση της συσκευής συνεχούς θετικής πίεσης, οδηγεί σε σημαντική βελτίωση της ποιότητας ζωής, της ημερήσιας υπνηλίας και των συμπτωμάτων της ψυχικής υγείας. Δεν τροποποιήθηκε στατιστικώς σημαντικά η φυσική δραστηριότητα των ασθενών.

Ψυχολογική υποστήριξη και διαχείριση καθημερινών δυσκολιών ασθενών με χρόνια νοσήματα στην Ελλάδα

Θ. Τσαντίλας¹, Σ. Παρασκευοπούλου¹ & Ο. Πολυχρονοπούλου²

¹Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ²Γενικό Νοσοκομείο Ευαγγελισμός

Οι ασθενείς με χρόνια νοσήματα αντιμετωπίζουν καθημερινές δυσκολίες και προβλήματα, καθώς αντιμετωπίζουν καθημερινές δυσκολίες και προβλήματα, καθώς πρέπει να ισορροπήσουν τις απαιτήσεις της καθημερινότητας τους και να διαχειριστούν τις σωματικές, ψυχολογικές και κοινωνικές επιπτώσεις της καθημερινότητάς τους. Αυτό δεν είναι εύκολη υπόθεση και συνήθως δημιουργεί αρνητικά συναισθήματα και ψυχική επιβάρυνση στους ασθενείς. Αυτό καθιστά ιδιαίτερα σημαντική την υποστήριξη των ασθενών, η οποία είναι πάντα πιο αποτελεσματική όταν προσαρμόζεται στις ιδιαίτερες ανάγκες τους. Ο γενικός σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση των απόψεων των ασθενών με χρόνια νοσήματα στην Ελλάδα σχετικά με την ψυχολογική υποστήριξη και τη διαχείριση των καθημερινών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν. Το δείγμα της έρευνας αποτελούνταν από 12 άτομα από 45 ως 78 ετών με χρόνιες παθήσεις όπως σκλήρυνση κατά πλάκας, κινητικά προβλήματα λόγω εγκεφαλικού, μυαλγία, καρκίνο, καρδιακή ανεπάρκεια, ρευματοειδή αρθρίτιδα, σύνδρομο Αδαμαντιδίδη/Behest, συστηματικό ερυθηματώδη λύκο, σπαστική τετραπληγία/τετραπάρηση. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις και για την ανάλυση τους ακολουθήθηκε ποιοτική μεθοδολογία και συγκεκριμένα θεματική ανάλυση. Η ψυχική υγεία των ασθενών επηρεάζεται αρνητικά τόσο από τις καθημερινές δυσκολίες και τα πρακτικά προβλήματα όσο και από τον τρόπο που αντιλαμβάνονται την ασθένειά τους. Επομένως η ανάγκη παροχής ψυχολογικής υποστήριξης σε αυτούς τους ασθενείς είναι επιτακτική. Τα ευρήματα αυτής της μελέτης μπορούν να βοηθήσουν στην καλύτερη κατανόηση των αναγκών των ασθενών και στο σχεδιασμό καταλληλότερων παρεμβάσεων που θα τους υποστηρίξουν να είναι πιο αποτελεσματικοί στη διαχείριση των δυσκολιών της νόσου τους. Η έρευνα αυτή είναι πρωτότυπη συμβολή στην έρευνα, καθώς το θέμα αυτό ερευνάται για πρώτη φορά στην Ελλάδα.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 18

Τρίτη ηλικία

Το πένθος ως βιωμένη εμπειρία στην τρίτη ηλικία

Φ. Κ. Κυριακού¹ & Σ. Μ. Σιδηροπούλου²

¹Μητροπολιτικό Κολλέγιο, ²Walden University

Ο θάνατος αποτελεί μία από τις λίγες βεβαιότητες της ζωής και ένα αναπόφευκτο βίωμα για κάθε άτομο. Ο αντίκτυπος αυτού αποτελεί ένα πολύπλευρο ζήτημα το οποίο επηρεάζει ακόμη περισσότερο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, όπως οι ηλικιωμένοι. Η παρούσα μελέτη αποσκοπούσε στην πληρέστερη κατανόηση της βιωμένης εμπειρίας του πένθους στην τρίτη ηλικία, διερευνώντας τις συναισθηματικές αντιδράσεις, τους τρόπους διαχείρισης του πένθους, καθώς και τις ενδεχόμενες μεταβολές στην καθημερινότητα και στην ψυχολογία των ηλικιωμένων. Μέσω της δειγματοληψίας χιονοστιβάδας συγκεντρώθηκε ένα δείγμα 15 ατόμων, ηλικίας 60 έως 85. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω της ημί-δομημένης συνέντευξης, με τη χρήση προκαθορισμένου οδηγού ο οποίος αποτελούταν 13 ερωτήσεις ανοικτού και ευέλικτου τύπου. Η ανάλυση των δεδομένων υλοποιήθηκε μέσω της Ερμηνευτικής Φαινομενολογικής Ανάλυσης (IPA), από την οποία αναδύθηκαν έξι υπερθέματα και είκοσι τέσσερα θέματα, τα οποία υπογράμμισαν τις αντιφατικές συναισθηματικές αντιδράσεις στην απώλεια, τις αυτοματοποιημένες γνωστικό-συμπεριφορικές διεργασίες, τον σωματοποιημένο πόνο και τις ατομικές ανησυχίες. Η ανάλυση ανέδειξε ακόμη τους ατομικούς και κοινωνικούς τρόπους διαχείρισης του πένθους, τις αντιλαμβανόμενες κοινωνικές και ατομικές μεταβολές ως συνέπεια, καθώς και τις ακραίες αυτό-καταστροφικές σκέψεις και συμπεριφορές κατά το πένθος και τις πολυπαραγοντικές αιτίες του βιώματος. Συστήνεται ότι τα παρόντα ευρήματα θα κατευθύνουν προσεχείς έρευνες για τη διερεύνηση του πένθους στην τρίτη ηλικία, θα βοηθήσουν στην βέλτιστη κατανόηση των επιδράσεων του πένθους, αλλά και θα συνεισφέρουν σε πρακτικές εφαρμογές για την πρόληψη του παθολογικού πένθους.

Η βιοψυχοκοινωνική διάσταση του χρόνιου πόνου στους ηλικιωμένους

Α. Στασινού & Κ. Σταυρομήτρος
Μητροπολιτικό Κολλέγιο

Ο πόνος είναι ένα αισθητήριο γεγονός και προειδοποιεί για βλάβη ή ασθένεια κάποιου ιστού (Keefe & France, 1999), και αποτελεί απαραίτητη αίσθηση για την επιβίωση (Loeser & Treede, 2008). Αντίθετα ο χρόνιος πόνος προκύπτει αυθόρμητα, τις περισσότερες φορές, χωρίς βλάβη ιστού και δεν έχει προσαρμοστικό χαρακτήρα (Miffilin & Kerr, 2013). Ο χρόνιος πόνος έχει οριστεί ο πόνος που παραμένει πέρα από τον κανονικό χρόνο επούλωσης με απουσία της οξείας προειδοποιητικής λειτουργίας του φυσιολογικού πόνου ή με διάρκεια περισσότερο των τριών ή έξι μηνών (Treede et al., 2015). Παρόλο που ο επιπολασμός του οξέος πόνου παραμένει παρόμοιος κατά τα ενήλικα χρόνια της ζωής, ο επιπολασμός του χρόνιου πόνου αυξάνεται με τρόπο που σχετίζεται με την ηλικία και κυρίως χαρακτηρίζει άτομα άνω των 65 ετών (Helme & Gibson, 2001). Το ποσοστό των ανθρώπων που υποφέρουν από χρόνιο πόνο είναι περίπου 20% του πληθυσμού (IOM, 2015). Τις τελευταίες δεκαετίες, έχει δοθεί ιδιαίτερη σημασία σε μια νέα βιοψυχοκοινωνική διάσταση που αφορά στον χρόνιο πόνο. Το βιοψυχοκοινωνικό μοντέλο υπογραμμίζει τις δυναμικές σχέσεις μεταξύ βιολογικών, ψυχολογικών και κοινωνικών παραγόντων. Κατά το μοντέλο αυτό, οι βιολογικοί και ψυχολογικοί παράγοντες αποτελούνται από κεντρικές και περιφερειακές διεργασίες και οι κοινωνικοί παράγοντες αλληλεπιδρούν με τους βιολογικούς και ψυχολογικούς παράγοντες για να επηρεάσουν περαιτέρω την εμπειρία ενός ατόμου από χρόνιο πόνο (Miaskowski et al., 2019). Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιαστούν τα ευρήματα της πρόσφατης βιβλιογραφίας και να αναδυθούν οι βιοψυχοκοινωνικοί παράγοντες, οι οποίοι είναι καθοριστικής σημασίας στην εμπειρία του χρόνιου πόνου στους ηλικιωμένους.

Η επίδραση της περιεχειρητικής εμπειρίας στην πιθανότητα εμφάνισης του delirium σε γηριατρικούς ασθενείς και οι συνέπειες που επιφέρει στην αποκατάσταση της υγείας τους. Μια εκτίμηση των ιατρών διαφόρων ειδικοτήτων στην Ελλάδα

Γ. Γατοπούλου
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η παρούσα έρευνα μελετά τις απόψεις των ιατρών στον ελλαδικό χώρο για την επίδραση που έχει η περιεχειρητική εμπειρία στην εμφάνιση του delirium στους γηριατρικούς ασθενείς, αλλά και τις αντιλήψεις τους για τις συνέπειες που επιφέρει στην αποκατάσταση της υγείας τους. Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι να διερευνήσει σε βάθος, με τη χρήση της ποιοτικής έρευνας, το κατά πόσο το delirium ως γηριατρικό σύνδρομο μπορεί να αποτελέσει ένα πεδίο όπου αξίζει να δαπανήσει χρόνο ένας γιατρός, για να διευρύνει τις γνώσεις του και να ασχοληθεί ουσιαστικά με την περαιτέρω βελτίωση των χρησιμοποιούμενων πρακτικών, προς όφελος πάντα του γηριατρικού ασθενή. Για τον σκοπό αυτό η ερευνήτρια διεξήγαγε συνεντεύξεις με ιατρούς διαφόρων ειδικοτήτων που εργάζονται σε νοσηλευτικά ιδρύματα της Μακεδονίας και της Θράκης. Στη συνέχεια επιχειρήθηκε ανάλυση του συγκεντρωμένου υλικού αποσκοπώντας στη δημιουργία θεμάτων και υποθεμάτων γύρω από τις απόψεις των ιατρών για το delirium. Τα αποτελέσματα της έρευνας μέσα από τη θεματική ανάλυση περιεχομένου, καταδεικνύουν από τη μια την αναγκαιότητα της χρησιμοποίησης πρωτοκόλλων ελέγχου εμφάνισης του παραληρήματος σε προεχειρητικό περιβάλλον, όπου μαζί με εφαρμογή στρατηγικών πρόληψης μπορούν να προλάβουν την μετεχειρητική εμφάνιση του delirium σε γηριατρικούς ασθενείς, και από την άλλη τη σπουδαιότητα της εκπαίδευσης των ιατρών στην εφαρμογή μεθόδων πρώιμης ανίχνευσης του συνδρόμου μετεχειρητικά, και την ένταξη αυτών των μεθόδων στις διαδικασίες κλινικής φροντίδας, για την άμεση αντιμετώπιση του στους χειρουργημένους γηριατρικούς ασθενείς.

Επιτυχής γήρανση σε άτομα με Σύνδρομο Down

Ε. Μάντσος¹, Δ. Κατσαρού² & Β. Ζήση¹

¹Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ²Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Η ποιότητα ζωής και η καλή υγεία συνδέονται με την ολιστική ευεξία, η οποία είναι πολυδιάστατη (συναισθηματική, κοινωνική, διανοητική, σωματική, πνευματική και επαγγελματική διάσταση). Το επίπεδο της ευεξίας είναι δυναμικό, αλλάζει ανάλογα με την κατάσταση του ατόμου σε κάθε μία από τις παραπάνω διαστάσεις και στη μεγάλη ηλικία συνδέεται άμεσα με την επιτυχή γήρανση, αφού η αυτοαντίληψη της ευημερίας του ίδιου του ατόμου βασίζεται στην επίτευξη και διατήρηση καλού επιπέδου λειτουργικότητας. Τα άτομα με Σύνδρομο Down εκτός του κλινικού και γνωστικού φαινότυπου, που περιλαμβάνει ελλείμματα στο ανοσοποιητικό και ενδοκρινικό σύστημα και νοητική καθυστέρηση, μετά την ηλικία των 30 ετών εμφανίζουν επιταχυνόμενη γήρανση με προεξάρχοντα τα συμπτώματα της γνωστικής έκπτωσης, της άνοιας και της νόσου Alzheimer. Αυτή η συμπτωματολογία οδηγεί σε μείωση της καθημερινής λειτουργικότητας, σε απώλεια καλής φυσικής δραστηριότητας, σε κατάθλιψη και κατά συνέπεια σε κακή ποιότητα ζωής. Στόχος της συγκεκριμένης παρουσίασης είναι η κατάδειξη των ψυχολογικών και γνωστικών συμπτωμάτων που εμφανίζουν τα άτομα με Σύνδρομο Down μετά την ηλικία των 30 ετών και πώς αυτά μπορούν να αμβλυνθούν μέσω της εμπλοκής τους σε προγράμματα ολιστικής ευεξίας, με απώτερο στόχο την επιτυχή γήρανση και την καλή ποιότητα ζωής.

Διερεύνηση των αντιλήψεων σεισμόπληκτων ηλικιωμένων για την ποιότητα ζωής και την ψυχική τους υγεία ως διαβιούντων στον καταυλισμό Αρκαλοχωρίου Κρήτης

Μ. Τσιαγγά & Ι. Δράκου
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Στόχος της έρευνας ήταν να διερευνήσει την ποιότητα ζωής και υγείας των ηλικιωμένων επιζώντων σε καταυλισμό έξι μήνες μετά τον καταστροφικό σεισμό της 27ης Σεπτεμβρίου 2021 στο Αρκαλοχώρι Ν. Ηρακλείου Κρήτης, όπως την αξιολογούν οι ίδιοι οι ηλικιωμένοι ως επίδραση της διαβίωσής τους στον καταυλισμό και ειδικά σε έξι (6) τομείς: (i) Κοινωνικο-οικονομικό προφίλ, (ii) σωματική υγεία, (iii) ψυχολογική κατάσταση, (iv) κοινωνικές σχέσεις, (v) αλληλεπίδραση με το περιβάλλον ως προς την πρόσβαση στις υπηρεσίες υγείας, τις συνθήκες διαμονής/στέγασης, την αποδοχή του νέου περιβάλλοντος και (vi) τις νέες προκλήσεις προς επίλυση. Υλικό - Μέθοδος: Πραγματοποιήθηκε ποιοτική έρευνα με κύρια μεθοδολογικά εργαλεία την συμμετοχική παρατήρηση και τις συνεντεύξεις με έμφαση σε δομημένες και ημι-δομημένες συνεντεύξεις με ανοιχτές ερωτήσεις σε σύνολο 25 ηλικιωμένων διαβιούντων – που επιλέχθηκαν με την μεθοδολογία της σκόπιμης δειγματοληψίας ως τεχνική συλλογής των δεδομένων της ποιοτικής έρευνας. Η διαμόρφωση του σχετικού Ερωτηματολογίου βασίστηκε εν μέρει στην ελληνική έκδοση των ερωτηματολογίων WHOQOL-100 και WHOQOL-BREF όπως έχουν αναπτυχθεί από τον Π.Ο.Υ. ως διεθνή Εργαλεία Μέτρησης της Ποιότητας Ζωής και Υγείας του γενικού πληθυσμού αλλά και στο ερωτηματολόγιο Older People's Quality of Life questionnaire OPQOL-35 (Anne Bowling 2009, 2013) προκειμένου να εκτιμήσει στην υποκειμενική ποιότητα ζωής και την ψυχική υγεία των ηλικιωμένων. Αποτελέσματα-Συμπεράσματα: Τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι οι σεισμοί προκάλεσαν δυσκολίες σε διαφορετικούς τομείς της ζωής των ηλικιωμένων. Η έκθεση στην καταστροφή, είχε επιπτώσεις στις προσωπικές σχέσεις, στην κοινωνική ζωή, στο εισόδημα, στην συμμετοχή τους σε κοινωνικές δραστηριότητες και στην πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας. Οι συμμετέχοντες παρουσίασαν επιδείνωση της υγείας τους, τόσο της σωματικής (αρτηριακή υπέρταση, σακχαρώδη διαβήτη, αύξηση ή μείωση του σωματικού βάρους) όσο και της ψυχολογικής (διαταραχές ύπνου, κατάθλιψη, στρες, φόβος, και απώλεια κινήτρων), μετά το συμβάν της καταστροφής.

Άγχος, στρες και κατάθλιψη σε ηλικιωμένους καρδιολογικούς ασθενείς

Θ. Τσέλιος¹, Σ. Παρασκευοπούλου¹ & Ο. Πολυχρονοπούλου²
¹Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ²Γενικό Νοσοκομείο Ευαγγελισμός

Είναι γεγονός αναμφισβήτητο ότι το άγχος, το στρες και η κατάθλιψη επηρεάζουν τη σωματική και ψυχική υγεία του ανθρώπου. Η επίδραση αυτών των παραγόντων είναι πιο έντονη στους ηλικιωμένους και αυξάνεται στην περίπτωση που οι ηλικιωμένοι έχουν προβλήματα υγείας όπως καρδιολογικά προβλήματα. Ο κύριος σκοπός αυτής της μελέτης είναι η διερεύνηση του βαθμού άγχους, στρες και κατάθλιψης σε ηλικιωμένους ασθενείς που έχουν διαγνωστεί με καρδιολογικά προβλήματα και τον αντίκτυπο αυτής της καταπόνησης στη σωματική και ψυχική υγεία αυτών των ατόμων. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 243 άτομα, 190 γυναίκες και 53 άνδρες. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν τα ερωτηματολόγια SF-12 και DASS 21. Για την ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν μέθοδοι της περιγραφικής και επαγωγικής στατιστικής. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η φυσική κατάσταση των συμμετεχόντων ήταν αρκετά χαμηλή και είχαν μέτρια επίπεδα στρες και υψηλά επίπεδα άγχους και κατάθλιψης. Τα αποτελέσματα έδειξαν επίσης ότι η φυσική κατάσταση των συμμετεχόντων έχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση με την ψυχική τους κατάσταση, άγχος και κατάθλιψη. Επίσης βρέθηκε ότι η φυσική κατάσταση των συμμετεχόντων έχει στατιστικώς σημαντική σχέση με την ψυχική τους κατάσταση, το άγχος και την κατάθλιψη. Τέλος βρέθηκε στατιστικώς σημαντική συσχέτιση μεταξύ άγχους, στρες και κατάθλιψης. Αυτά τα αποτελέσματα έδειξαν ουσιαστικά ότι το άγχος, το στρες και η κατάθλιψη σε ασθενείς με καρδιακά προβλήματα είναι μια διαχειρίσιμη παράμετρος που μπορεί να ελεγχθεί με τη βοήθεια του κατάλληλου υγειονομικού προσωπικού για τη μείωση των συμπτωμάτων που προκαλούν. Δεν έχουν πραγματοποιηθεί σχετικές έρευνες στην Ελλάδα και για το λόγο αυτό η παρούσα έρευνα έχει καλύψει ένα σημαντικό κενό στην ελληνική βιβλιογραφία, καθώς είναι η πρώτη που διεξάγεται στην Ελλάδα που διερευνά το άγχος, το στρες και την κατάθλιψη σε ηλικιωμένους καρδιολογικούς ασθενείς.

Οι επιπτώσεις του κορονοϊού στην ψυχική υγεία και ποιότητα ζωής των ηλικιωμένων

Ε. Τσιαντά¹, Σ. Παρασκευοπούλου¹ & Ο. Πολυχρονοπούλου²
¹Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ²Γενικό Νοσοκομείο Ευαγγελισμός

Η τρέχουσα πανδημία του κορονοϊού έχει προκαλέσει μεγάλη ταλαιπωρία και φόβο στον πληθυσμό των ηλικιωμένων. Παρά το γεγονός ότι έχουν γίνει εκτεταμένες έρευνες, η διεθνής βιβλιογραφία σχετικά με την επίδρασή του στην ψυχική υγεία και την ποιότητα ζωής είναι περιορισμένη, ενώ είναι μηδαμινή στην ελληνική βιβλιογραφία. Γενικός σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθεί η επίδραση που έχει η πανδημία του COVID-19 στην ψυχική υγεία και την ποιότητα ζωής των ηλικιωμένων ατόμων που ζουν στο δήμο Τρικάλων, καθώς επίσης και στην κατανόησή τους σε βάθος, μέσα από τα βιώματά τους, των αντιλήψεων και των στάσεων τους έναντι της τρέχουσας κατάστασης. Τα επιμέρους στοιχεία που μελετήθηκαν αφορούσαν στις επιπτώσεις στην καθημερινή δραστηριότητα και τις κοινωνικές σχέσεις τους και τέλος τις προσδοκίες τους για το μέλλον. Το δείγμα αποτέλεσαν 16 ηλικιωμένοι του νομού Τρικάλων. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις και για την επεξεργασία τους ποιοτική μεθοδολογία και

συγκεκριμένα θεματική ανάλυση. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι ηλικιωμένοι βίωσαν άγχος, φόβο, θυμό και στέρψη της ελευθερίας. Επιπλέον τόνισαν τον αντίκτυπο της κοινωνικής απομόνωσης και του αποκλεισμού. Η στέρψη των κοινωνικών επαφών και η φυσική αλληλεπίδραση με τους αγαπημένους τους έχει επηρεάσει αρνητικά τη συναισθηματική τους κατάσταση. Επίσης η νέα πραγματικότητα έχει φέρει αλλαγές στην καθημερινότητα και την ποιότητα ζωής. Βγαίνουν από το σπίτι μόνο για την προμήθεια βασικών αγαθών, για να επισκεφθούν το γιατρό και την τράπεζα. Η ψυχαγωγία περιορίζεται σε ακρόαση ραδιοφώνου, παρακολούθηση τηλεόρασης, ανάγνωσης βιβλίων και περπάτημα. Όσον αφορά στον εμβολιασμό, οι περισσότεροι σίγουρα πρόκειται να εμβολιαστούν, αν και αισθάνονται ανασφάλεια και παρενέργειες. Τέλος πιστεύουν ότι θα υπάρξουν αβεβαιότητα και αλλαγές στην καθημερινή ζωή για μεγάλο χρονικό διάστημα και ότι θα υπάρξουν θέματα σχετικά με την ψυχική υγεία.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 19

Διατροφή και διατροφικές διαταραχές

Διερεύνηση των αιτιών εμφάνισης της διαταραχής υπερφαγίας

Δ. Γκρίνια¹, Ο. Σιδηροπούλου¹ & Σ. Μ. Σιδηροπούλου²

¹Μητροπολιτικό Κολλέγιο, ²Walden University

Ο κύριος σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των αιτιών εμφάνισης της διατροφικής διαταραχής υπερφαγίας, με στόχο την ανάδειξη πληροφοριών οι οποίες είναι δυνατόν να αποκαλύψουν περαιτέρω στοιχεία, τα οποία θα βοηθήσουν στη βέλτιστη εξήγηση των αιτιών εμφάνισης. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, φάνηκε πως δεν έχουν διερευνηθεί πλήρως τα αίτια που συμβάλουν στην εμφάνιση της διαταραχής υπερφαγίας. Ελάχιστες είναι οι μελέτες που έχουν ερευνήσει την εμφάνιση της υπερφαγίας στον πληθυσμό. Οι αιτίες που οδηγούν στην εμφάνιση διαταραχής υπερφαγίας δεν είναι ακόμα ξεκάθαρες. Πρόκειται για μια πολυ-παραγοντική διαταραχή, όπως και όλες οι διατροφικές διαταραχές. Συνεπώς, τόσο ψυχολογικοί όσο και βιολογικοί παράγοντες ευθύνονται για την εμφάνισή της. Τα ερευνητικά ερωτήματα αφορούν τη διερεύνηση των συναισθημάτων και των σκέψεων των ατόμων που έχουν βιώσει τη διατροφική διαταραχή υπερφαγίας, τη διερεύνηση των αιτιών που συμβάλουν στην εμφάνιση της διατροφικής διαταραχής υπερφαγίας, καθώς και τη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο αντιμετωπίστηκε η διαταραχή υπερφαγίας. Με σκοπό τη βέλτιστη διερεύνηση των ερευνητικών ερωτημάτων η συγκεκριμένη έρευνα χρησιμοποιεί ποιοτικό σχεδιασμό με τη χρήση ατομικών ημι-δομημένων συνεντεύξεων. Η ανάλυση των δεδομένων θα πραγματοποιηθεί μέσω της Ερμηνευτικής Φαινομενολογικής Ανάλυσης (IPA), η οποία επιλέχθηκε εξαιτίας της δυνατότητας που προσδίδει στον ερευνητή να εμβαθύνει στη διερεύνηση, κατανόηση και οργάνωση της πληροφορίας σχετικά με τα αίτια εμφάνισης της διατροφικής διαταραχής υπερφαγίας. Το δείγμα της παρούσας έρευνας συγκροτείται από 15 συμμετέχοντες, ηλικίας άνω των 18. Βασικό κριτήριο συμμετοχής στην έρευνα θα αποτελέσει το ενδιαφέρον των ατόμων για το υπό μελέτη θέμα, καθώς και η βασική προϋπόθεση να έχουν λάβει διάγνωση για διαταραχή υπερφαγίας. Τα αποτελέσματα της έρευνας σκοπεύουν να συμβάλουν στην καλύτερη κατανόηση της διαταραχής υπερφαγίας, αλλά και στην πρόληψη αυτής.

Οι συνέπειες της πανδημίας στην ψυχική υγεία και την εμφάνιση διατροφικών διαταραχών σε νεαρούς ενήλικες

Α. Γιαρέμ & Α. Κορνηλάκη

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σκοπός αυτής της μελέτης ήταν να εξετάσει: α) πώς επηρεάστηκε η ψυχική υγεία των φοιτητών κατά τη διάρκεια της δεύτερης καραντίνας και β) την πιθανή συσχέτιση της ψυχικής υγείας με την εμφάνιση διατροφικών διαταραχών, όπως αυτών της συναισθηματικής υπερφαγίας και της περιοριστικής διατροφής. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 502 φοιτητές οι οποίοι συμπλήρωσαν ένα διαδικτυακό ερωτηματολόγιο, το οποίο περιλάμβανε δημογραφικές και ανθρωπομετρικές πληροφορίες, αξιολογούσε τα επίπεδα του άγχους, του στρες και της κατάθλιψης, τον φόβο προσβολής από τον ιό, τη διατάραξη της καθημερινής ζωής και ρουτίνας, τη συναισθηματική υπερφαγία και την περιοριστική διατροφή. Τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν αυξημένα επίπεδα κατάθλιψης, άγχους και στρες, καθώς και αύξηση της συναισθηματικής υπερφαγίας και της περιοριστικής διατροφής. Σημαντικός παράγοντας κινδύνου υπήρξε το φύλο, καθώς το γυναικείο φύλο παρουσίασε αυξημένα επίπεδα στο στρες, στη συναισθηματική υπερφαγία και την περιοριστική διατροφή. Ακόμη, ο αυξημένος δείκτης μάζας σώματος φάνηκε να σχετίζεται με την εμφάνιση διατροφικών διαταραχών. Τέλος, η διατάραξη της καθημερινής ζωής και των δραστηριοτήτων της φάνηκε να σχετίζεται τόσο με τις διαταραχές διατροφής όσο και με την επιδείνωση των δεικτών ψυχικής υγείας. Τα ευρήματά της μελέτης δείχνουν την ευαλωτότητα του φοιτητικού πληθυσμού και τονίζουν την αναγκαιότητα δημιουργίας και εφαρμογής κατάλληλων παρεμβατικών προγραμμάτων για τη βελτίωση της ψυχικής υγείας και την ενίσχυση της ψυχικής τους ανθεκτικότητας.

Μελέτη των διατροφικών συνηθειών, των συμπεριφορών υπερφαγίας και των σχετιζόμενων ψυχολογικών παραγόντων κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19

Ε. Σαμαρά, Α. Παπαδοπούλου, Ε. Καλούδη, Π. Μπαλή, Ρ. Γουρνέλλης & Β. Ευσταθίου
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία καταστάσεις που προκαλούν συναισθήματα όπως αυτά του άγχους και της κατάθλιψης μπορούν εν δυνάμει να οδηγήσουν σε διατροφικές συμπεριφορές υπερφαγίας ως ένα μέσο αποφόρτισης και αντιμετώπισης των συναισθημάτων αυτών. Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η μελέτη των διατροφικών συνηθειών των ενήλικων ατόμων κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19, μιας πρωτόγνωρης κατάστασης με πολυεπίπεδες συνέπειες στις ζωές των ανθρώπων. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 196 άτομα ηλικίας 18 έως 64 ετών (76,5% γυναίκες), τα οποία συμπλήρωσαν ηλεκτρονικά ανώνυμο ερωτηματολόγιο, το οποίο περιλάμβανε τα εξής ψυχομετρικά εργαλεία: τη Fear of COVID-19 Scale για την εκτίμηση του φόβου απέναντι στην νόσο COVID-19, τη Rosenberg Self-esteem Scale για την αξιολόγηση της αυτοεκτίμησης, τη Depression Anxiety Stress Scale-21 για την αξιολόγηση του άγχους, της κατάθλιψης και του στρες, τη Binge Eating Scale για την εκτίμηση της υπερφαγίας, την UCLA Loneliness Scale για την εκτίμηση του υποκειμενικού αισθήματος της μοναξιάς και το Reflective Functioning Questionnaire για την εκτίμηση της αναστοχαστικής λειτουργικότητας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων (86,7%) δήλωσαν ότι κατά τη διάρκεια της πανδημίας η διατροφή τους ήταν λιγότερο υγιεινή από ότι προ-πανδημίας, σχεδόν οι μισοί (46,4%) ότι είχαν κάνει κάποιο επεισόδιο υπερφαγίας τους τελευταίους 6 μήνες και περισσότεροι από ένας στους τρεις (36,2%) ότι είχαν κάνει εμετό προκειμένου να ελέγξουν το βάρος τους. Υψηλότερα επίπεδα φόβου για την πανδημία, καθώς και κατάθλιψης σχετιζόνταν ανεξάρτητα με υψηλότερη υπερφαγία, ενώ οι γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες παρουσίαζαν κατά μέσο όρο υψηλότερη υπερφαγία. Αντίθετα, υψηλότερη αυτοεκτίμηση φάνηκε να συνδέεται ανεξάρτητα με χαμηλότερη υπερφαγία, δρώντας έτσι ως προστατευτικός παράγοντας. Συμπερασματικά, τα ευρήματα της παρούσας έρευνας αναδεικνύουν τη σημασία αναγνώρισης δυσλειτουργικών διατροφικών συμπεριφορών και των σχετιζόμενων ψυχολογικών παραγόντων κατά τη διάρκεια της πανδημίας.

Μια εξέταση της σχέσης μεταξύ θυματοποίησης της παιδικής ηλικίας και της διαταραχής διατροφής σε αναδυόμενους ενήλικες

Μ. Μάρκου, Π. Μαστροσαββάκη & Π. Σταυρινίδης
Πανεπιστήμιο Κύπρου

Σύμφωνα με προηγούμενες έρευνες, ο σχολικός εκφοβισμός στην παιδική ηλικία (ΣΕΠΗ) αποτελεί ένα από τους σημαντικότερους παράγοντες κινδύνου για την ανάπτυξη διατροφικών διαταραχών και υπό-κλινικών συμπτωμάτων των διατροφικών διαταραχών, όπως τις διαταραγμένες διατροφικές συμπεριφορές (ΔΔΣ). Ωστόσο, παρά τα εμπειρικά ευρήματα που υποδεικνύουν τις ΔΔΣ ως πιθανό αποτέλεσμα του ΣΕΠΗ, σημαντικά ερωτήματα παραμένουν ιδιαίτερα όσον αφορά τους μηχανισμούς που εμπλέκονται στην ανάπτυξη ΔΔΣ κατά την αναδυόμενη ενηλικίωση. Επιπρόσθετα, προβλήματα στην ανάπτυξη της ταυτότητας, έχουν επανειλημμένα συσχετιστεί με την ανάπτυξη ΔΔΣ στην βιβλιογραφία. Τα υψηλά ποσοστά ΔΔΣ στην αναδυόμενη ενηλικίωση, καθώς και οι αρνητικές σωματικές και ψυχολογικές επιπτώσεις που έχουν συσχετιστεί με τις ΔΔΣ, υπογραμμίζουν έτσι την ανάγκη για έγκαιρο εντοπισμό και στοχευμένες παρεμβάσεις, για το συγκεκριμένο πληθυσμό. Ως εκ τούτου, η παρούσα έρευνα μέσω της ποιοτικής μεθοδολογίας, επιδιώκει να εξετάσει πως αυτοί οι παράγοντες, συμβάλλουν στη σχέση μεταξύ των αρνητικών επιπτώσεων του ΣΕΠΗ και της ανάπτυξης ΔΔΣ στην αναδυόμενη ενηλικίωση καθώς και πως οι αναδυόμενοι ενήλικες που έχουν υποστεί ΣΕΠΗ, βιώνουν και ερμηνεύουν τις ΔΔΣ. Ειδικότερα, η έρευνα θα εξετάσει την εμπειρία ΔΔΣ σε αναδυόμενους ενήλικες που έχουν υποστεί ΣΕΠΗ, χρησιμοποιώντας ημιδομημένες συνεντεύξεις. Το δείγμα θα αποτελείται από 15 άτομα τα οποία θα επιλεγθούν με βάση τις βαθμολογίες τους σε ερωτηματολόγια για ΔΔΣ, ΣΕΠΗ και παθολογική ταυτότητα, τα οποία θα τους έχουν χορηγηθεί πριν ξεκινήσει η εφαρμογή της ποιοτικής μεθοδολογίας. Η ανάλυση των συνεντεύξεων θα γίνει με βάση την Ερμηνευτική Φαινομενολογική Ανάλυση. Συνολικά, η παρούσα έρευνα παρέχει προκαταρκτικά ευρήματα τα οποία υπογραμμίζουν το ρόλο του ΣΕΠΗ και της ταυτότητας, στην ανάπτυξη ΔΔΣ στην αναδυόμενη ενηλικίωση, όπως επίσης και περαιτέρω πληροφορίες σχετικά με το πως οι αναδυόμενοι ενήλικες που έχουν υποστεί ΣΕΠΗ, βιώνουν τις ΔΔΣ.

Το βίωμα των διαταραχών πρόσληψης τροφής: Μια ποιοτική μελέτη

Π. Νταλκίση & Χ. Αθανασιάδου
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η αποτελεσματική αντιμετώπιση των διατροφικών διαταραχών και η υποστήριξη των ατόμων που υποφέρουν από αυτές αποτελεί συνεχή πρόκληση για τους/τις επαγγελματίες ψυχικής υγείας. Στην παρούσα ποιοτική έρευνα μελετήθηκαν, μέσω της προφορικής εξιστόρησης, οι εμπειρίες νεαρών γυναικών που ήρθαν αντιμέτωπες με την ψυχογενή ανορεξία και βουλιμία, προκειμένου να γίνει κατανοητό το βίωμα των διατροφικών δυσκολιών. Εφαρμόστηκε η θεματική ανάλυση περιεχομένου σε υλικό που προέκυψε από πέντε ημιδομημένες συνεντεύξεις. Από τα δεδομένα της έρευνας αναδύθηκαν δύο κύριοι άξονες ανάλυσης: «η ζωή με τις διατροφικές δυσκολίες» και «η ζωή μετά τις διατροφικές δυσκολίες». Το βίωμα της διαταραχής φάνηκε να είναι οδυνηρό για όλες τις συμμετέχουσες, αφού η απίσχναση, ο ακραίος περιορισμός της πρόσληψης τροφής, η διαστρέβλωση της σωματικής εικόνας και τα επεισόδια υπερφαγίας-εκ-

καθάρσις φάνηκε να διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο στις ζωές τους, προκαλώντας παράλληλα οργανικές και ψυχο-συναισθηματικές δυσκολίες. Σημαντικό, ωστόσο, ήταν και το διδακτικό απότοκο ενός τέτοιου βιώματος σε όσες αποκατέστησαν τη σχέση τους με την τροφή, αφού η εσωτερική ενδυνάμωση, η αυτογνωσία και η αποδοχή του εαυτού φάνηκε να διαπνέουν τη νέα πραγματικότητα που βίωναν. Τα παραπάνω αποτελέσματα έχουν σημαντικές εφαρμογές στην κλινική πράξη και, ειδικότερα, στην υποστήριξη νεαρών γυναικών που ταλαιπωρούνται από τέτοιου είδους διατροφικές δυσκολίες.

Ο ρόλος του μικροβιώματος στις διατροφικές συνήθειες: Ένας νέος παράγοντας για τις διατροφικές διαταραχές

Z. Κουτσουπάκη¹, Α. Νταβιγλάκη¹ & Χ. Θεμής²

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

«Όλες οι αρρώστιες ξεκινούν από το έντερο» σύμφωνα με τον Ιπποκράτη και σύμφωνα με πρόσφατες μελέτες σχετικά με το μικροβίωμα της γαστρεντερικής οδού. Αυτές συμπεριλαμβάνουν πλάι στους ήδη μελετημένους παράγοντες που οδηγούν στις διατροφικές διαταραχές νέες διαστάσεις κατανόησης των εν λόγω φαινομένων. Οι βλαβερές διατροφικές συνήθειες συνδράμουν σημαντικά σε προβλήματα υγείας όπως στην παχυσαρκία (Flegal et al., 2010), υπνική άπνοια, διαβήτη, καρδιαγγειακές παθήσεις αλλά και του καρκίνου (Calle et al., 2004). Οι μικροοργανισμοί που αποτελούν το γαστρεντερικό μικροβίωμα έχουν αναπτύξει διάφορες μεθόδους για να επηρεάσουν την διατροφή. Για παράδειγμα παράγουν ορμόνες και νευροδιαβιβαστές ανάλογες εκείνων που παράγονται από το σώμα, οι οποίες καταλήγουν μέσω του νωτιαίου μυελού στον εγκέφαλο (Berick et al., 2012), ελέγχοντας έτσι όχι μόνο την γενική αλλά και την διατροφική συμπεριφορά. Ρυθμίζοντας γευστικούς πόρους και επηρεάζοντας γευστικές προτιμήσεις καθώς και λιγούρες (Miras & le Roux, 2013). Ωστόσο ενδέχεται οι διατροφικές συνήθειες να μην επηρεάζονται από το κοινωνικό πλαίσιο στον ίδιο βαθμό όσο πιστεύαμε και κατ' ακρίβεια να προκαλείται από μετάδοση μικροοργανισμών εντός των κοινωνικών ομάδων, όπως και μία κολλητική νόσος (Ridaura et al., 2013). Συνεκδοχικά η έρευνα του υπολογίζεται να οδηγήσει στον επαναπροσδιορισμό των διατροφικών εξαρτήσεων. Απομακρύνοντας τις ορολογικά από άλλες εξαρτήσεις ουσιών και εξαλείφοντας το στίγμα που τις συνοδεύουν (Harb & Almeida, 2014). Επιπρόσθετα η μεταμόσχευση μικροβιώματος μπορεί όχι μόνο να σώσει την ζωή αλλά και να μας βοηθήσει να καταπολεμήσουμε την παχυσαρκία (Delzenne et al., 2009) ακόμη και τον διαβήτη (Kooze et al., 2012). Αυτά τα καινούργια δεδομένα έχουν αγγίξει μόνο την επιφάνεια του πιθανού σώματος γνώσεων και το μέλλον επιφυλάσσει νέους κόσμους προς ανακάλυψη, απαντήσεις σε ανεξιχνίαστα ερωτήματα αλλά και αμέτρητες εφαρμογές που θα καλύτεψουν τόσο τη σωματική όσο και την ψυχολογική μας υγεία (Alcock et al. 2014).

Διατροφικές στάσεις και σχετιζόμενοι ψυχολογικοί παράγοντες σε νεαρά άτομα κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19

Π. Ροδοπούλου, Α. Παπαδοπούλου, Ε. Καλούδη, Π. Μπαλή, Ρ. Γουρνέλλης & Β. Ευσταθίου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η μελέτη των διατροφικών στάσεων σε νεαρά άτομα και η διερεύνηση της πιθανής σχέσης τους με σημαντικές ψυχολογικές μεταβλητές, όπως είναι η εικόνα σώματος, η αλεξιθυμία, η αυτοεκτίμηση, η κατάθλιψη και η οικογενειακή λειτουργικότητα. Στη μελέτη συμμετείχαν 350 άτομα, ηλικίας 18 με 25 ετών, τα οποία συμπλήρωσαν την Eating Attitudes Test (EAT-26) για την αξιολόγηση των διατροφικών στάσεων, τη Body Appreciation Scale (BAS) για την εκτίμηση της αντιληπτής εικόνας σώματος, τη Rosenberg Self-esteem Scale (RSES) για την αυτοεκτίμηση, την Toronto Alexitymia Scale (TAS-20) για την αλεξιθυμία, τη Systemic Clinical Outcome and Routine Evaluation (SCORE-15) για την οικογενειακή λειτουργικότητα και την Patient Health Questionnaire (PHQ-9) για την εκτίμηση της κατάθλιψης. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι διατροφικές στάσεις δεν διέφεραν στατιστικά σημαντικά μεταξύ ανδρών και γυναικών, ενώ στο σύνολο του δείγματος το ιδανικό βάρος σύμφωνα με τις προσωπικές εκτιμήσεις των συμμετεχόντων, βρέθηκε να είναι στατιστικά σημαντικά μικρότερο από το αυτο-αναφερόμενο βάρος τους. Επιπλέον, οι διατροφικές στάσεις και κατά συνέπεια η μεγαλύτερη ενασχόληση με θέματα διατροφής συσχετίστηκε αρνητικά με την εκτίμηση της εικόνας σώματος και την αυτοεκτίμηση και θετικά με την αλεξιθυμία και την κατάθλιψη. Τα άτομα με υψηλό κίνδυνο εκδήλωσης Διαταραχών Πρόληψης Τροφής (ΔΠΤ) εμφάνισαν χειρότερη εικόνα σώματος από τα άτομα χωρίς αντίστοιχο κίνδυνο. Επιπρόσθετα, τα άτομα με υψηλό κίνδυνο ΔΠΤ παρουσίασαν χαμηλότερη αυτοεκτίμηση συγκριτικά την ομάδα ατόμων χαμηλού κινδύνου, ενώ φάνηκε να έχουν υψηλότερα επίπεδα αλεξιθυμίας, καθώς και υψηλότερα επίπεδα κατάθλιψης. Συμπερασματικά, υπογραμμίζεται η σημασία της μελέτης των στάσεων αναφορικά με την πρόσληψη τροφής σε νεαρά άτομα, καθώς και της διερεύνησης της σχέσης τους με σημαντικούς ψυχολογικούς παράγοντες.

ΧΩΡΟΣ Β

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 20

Εξουθένωση και Ανθεκτικότητα στο εκπαιδευτικό πλαίσιο και το πλαίσιο υπηρεσιών υγείας

Συσχέτιση ψυχικής ανθεκτικότητας χαρισματικών μαθητών/τριών με την ακαδημαϊκή τους αυτοαντίληψη

Ε. Μπυροπούλου & Α. Σ. Αντωνίου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Με βάση τη μελέτη της ψυχικής ανθεκτικότητας, η θετική ακαδημαϊκή αυτοαντίληψη είναι δυνατόν να λειτουργήσει προστατευτικά στην προεφηβεία και στην εφηβεία καθώς δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά και στους εφήβους να στηριχθούν στις δικές τους δυνάμεις και να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τις αντιξοότητες και τους κινδύνους. Ειδικά, η ψυχική ανθεκτικότητα των χαρισματικών μαθητών και μαθητριών φαίνεται ότι συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με την ακαδημαϊκή τους αυτοαντίληψη δεδομένου ότι η ακαδημαϊκή επίδοση μπορεί να λειτουργήσει ως ατομικός προστατευτικός παράγοντας. Σκοπός της έρευνας ήταν η μελέτη της σχέσης μεταξύ ψυχικής ανθεκτικότητας και ακαδημαϊκής αυτοαντίληψης. Στην έρευνα συμμετείχαν 31 χαρισματικοί μαθητές και μαθήτριες πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης οι οποίοι είχαν αξιολογηθεί με το Wechsler Intelligence Scale for Children-V και φοιτούσαν σε σχολεία της Αττικής. Όλοι οι συμμετέχοντες/ουσες συμπλήρωσαν την Connor-Davidson Resilience Scale και το Self-Description Questionnaire I για την ομάδα 10-12 ετών και το Self-Description Questionnaire II για την ομάδα 13-16 ετών. Όλες οι κλίμακες και υποκλίμακες είχαν υψηλό βαθμό αξιοπιστίας. Από τα αποτελέσματα της ανάλυσης συσχετίσεων φάνηκε ότι υπάρχει υψηλή συσχέτιση μεταξύ της ψυχικής ανθεκτικότητας και της αυτοαντίληψης των χαρισματικών μαθητών ηλικίας 10-12 ετών στους τομείς της εξωτερικής εμφάνισης ($r=0,77$, $p=0,048$) και της γενικής σχολικής αυτοαντίληψης ($r=0,79$, $p=0,045$), ενώ στην ομάδα 13-16 ετών δεν βρέθηκε καμία συσχέτιση μεταξύ ανθεκτικότητας και ακαδημαϊκής αυτοαντίληψης. Τα ευρήματα παρέχουν σημαντικές πληροφορίες για το πώς αντιλαμβάνονται οι χαρισματικοί μαθητές και μαθήτριες τον εαυτό τους σε σχέση με το σχολείο ενώ η διερεύνηση των διαφορών ανάμεσα στις δύο ομάδες μπορεί να οδηγήσει σε χρήσιμα συμπεράσματα για το εάν η είσοδος στην εφηβεία μπορεί να δημιουργήσει στα παιδιά την ανάγκη να ενδυναμωθούν ψυχικά μέσω εκπαιδευτικών ευκαιριών που είναι προσαρμοσμένες στις ανάγκες τους, όπως η διαφοροποιημένη εκπαίδευση.

Κόπωση συμπόνιας και επαγγελματική εξουθένωση σε επαγγελματίες υγείας στο Βόρειο Αιγαίο:**Μία συγχρονική μελέτη**Θ. Μπουτσιράκος¹, Β. Γιωτσίδη¹, Γ. Κουτσοραδή² & Ι. Τούντας²*¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Τα τελευταία χρόνια, οι επαγγελματίες υγείας στο Βόρειο Αιγαίο έχουν κληθεί να αντιμετωπίσουν σημαντικές προκλήσεις, λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών στο σύστημα υγείας και των αυξημένων προσφυγικών ροών στα νησιά. Παράλληλα, οι υπάρχουσες συνθήκες επηρεάζουν την ποιότητα επαγγελματικής ζωής των ανθρώπων «στην πρώτη γραμμή», μία βασική παράμετρο για την προσωπική και επαγγελματική ευημερία, αλλά και για τη διασφάλιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών. Η παρούσα έρευνα έχει ως σκοπό να διερευνήσει την ποιότητα επαγγελματικής ζωής σε σχέση με επιμέρους εργασιακά χαρακτηριστικά, προκειμένου να διαφανούν τυχόν ιδιαιτερότητες που θα επιτρέψουν τον σχεδιασμό στοχευμένων παρεμβάσεων. Στη μελέτη συμμετείχαν συνολικά 111 επαγγελματίες υγείας που εργάζονταν στα νησιά του Βορείου Αιγαίου, σε δομές πρωτοβάθμιας και τριτοβάθμιας φροντίδας υγείας. Στους συμμετέχοντες χορηγήθηκε η Professional Quality of Life Scale (ProQOL), η οποία εξετάζει την ικανοποίηση από τη συμπόνια των επαγγελματιών, καθώς και την κόπωση συμπόνιας με δύο επιμέρους παράγοντες: το δευτερογενές τραυματικό στρες και την επαγγελματική εξουθένωση. Από τα αποτελέσματα προέκυψε ότι η μέση τιμή για την ικανοποίηση συμπόνιας ήταν 37.4 (8.5), ενώ οι μέσες τιμές για την επαγγελματική εξουθένωση και το δευτερογενές τραυματικό στρες ήταν 30.9 (5.0) και 27.3 (7.8), αντίστοιχα. Επίσης, βρέθηκε ότι τα προσωπικά επίπεδα ικανοποίησης από τη συμπόνια μειώνονται σημαντικά όσο χειροτερεύει το ευρύτερο εργασιακό κλίμα, το οποίο βρέθηκε να συσχετίζεται και με την επαγγελματική εξουθένωση των συμμετεχόντων, καθώς και με το δευτερογενές τραυματικό στρες. Αντίθετα, όσα περισσότερα έτη προϋπηρεσίας είχε κανείς τόσο χαμηλότερα ήταν τα επίπεδα του δευτερογενούς τραυματικού στρες. Συμπερασματικά, οι επαγγελματίες υγείας χρειάζονται ευαισθητοποίηση για τον εργασιακό κίνδυνο της κόπωσης συμπόνιας. Η δημιουργία παρεμβάσεων πρόληψης και αντιμετώπισης του φαινομένου, εστιάζοντας στους προσωπικούς και συστημικούς παράγοντες που προάγουν την επαγγελματική ευημερία, είναι ιδιαίτερα σημαντικές για τη βελτίωση της ποιότητας της επαγγελματικής ζωής στον χώρο της υγείας, ιδιαίτερα σε περιοχές που αντιμετωπίζουν έντονες μεταβάσεις.

Η σχέση της αυτοεκτίμησης και της αυτοαποτελεσματικότητας με το ακαδημαϊκό στρες και την ακαδημαϊκή εξουθένωση στο φοιτητικό πληθυσμό

Μ. Αλεξίου & Α. Κούτρα

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Ο φοιτητικός πληθυσμός αποτελεί ομάδα υψηλού κινδύνου για την εκδήλωση συμπτωμάτων στρες, και οι παράγοντες που έχουν σχέση με το ακαδημαϊκό περιβάλλον φαίνεται να αποτελούν την κύρια πηγή στρες. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ατόμου, όπως η υψηλή αυτοεκτίμηση και η αυτοαποτελεσματικότητα έχουν βρεθεί να σχετίζονται με χαμηλότερα επίπεδα στρες. Μια συναφής έννοια με το ακαδημαϊκό στρες είναι αυτή της ακαδημαϊκής εξουθένωσης, η οποία περιλαμβάνει τα αισθήματα κόπωσης, εξάντλησης και απόσυρσης που προκαλούνται από τις ακαδημαϊκές απαιτήσεις και συνοδεύονται από μια απαισιόδοξη και απρόθυμη στάση σε σχέση με τις σπουδές. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει τη σχέση της αυτοεκτίμησης και της αυτοαποτελεσματικότητας με το ακαδημαϊκό στρες και την ακαδημαϊκή εξουθένωση των φοιτητών/τριών. Στην έρευνα συμμετείχαν 246 φοιτητές/τριες με μέσο όρο ηλικίας 21,5 έτη ($T.A. = 2,87$), εκ των οποίων το 69,5% ήταν γυναίκες και το 30,5% άνδρες. Για την εκτίμηση του ακαδημαϊκού στρες και της ακαδημαϊκής εξουθένωσης των φοιτητών/τριών χρησιμοποιήθηκαν η κλίμακα Αντιλαμβανόμενου Στρες (Perceived Stress Scale 14/ PSS14) και η Κλίμακα Ακαδημαϊκής εξουθένωσης (Oldenburg Burnout Inventory), ενώ για την εκτίμηση της αυτοεκτίμησης η Κλίμακα Αυτοεκτίμησης του Rosenberg (Rosenberg Self-Esteem Scale), και για την αξιολόγηση της αυτοαποτελεσματικότητας η Κλίμακα Γενικευμένης Αυτοαποτελεσματικότητας (Generalized Self-Efficacy Scale). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, οι γυναίκες ανέφεραν στατιστικώς σημαντικά υψηλότερα επίπεδα στρες και χαμηλότερη αίσθηση αυτοαποτελεσματικότητας σε σχέση με τους άνδρες, ενώ δεν διαπιστώθηκαν διαφορές μεταξύ των φύλων ως προς τα επίπεδα της αυτοεκτίμησης και της ακαδημαϊκής εξουθένωσης. Η αυτοεκτίμηση και η αυτοαποτελεσματικότητα βρέθηκαν να συσχετίζονται αρνητικά με το στρες και την ακαδημαϊκή εξουθένωση. Τέλος, η αυτοεκτίμηση και η αυτοαποτελεσματικότητα βρέθηκαν να προβλέπουν τα επίπεδα του αντιλαμβανόμενου στρες αλλά και την ακαδημαϊκή αποδέσμευση και εξάντληση των φοιτητών/τριών. Τα παραπάνω ευρήματα αναδεικνύουν τη σημασία της ενίσχυσης της αυτοεκτίμησης και της αυτοαποτελεσματικότητας των φοιτητών/τριών μέσω προγραμμάτων συμβουλευτικής υποστήριξης για τη μείωση του ακαδημαϊκού στρες και της ακαδημαϊκής εξουθένωσης.

Teachers' trait emotional intelligence and burnout outcomes: The moderating role of perceived stress

Ν. Δαμασκηνού

Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων

The present study aimed to explore teachers' perceived occupational stress, (PS), whether it plays a special role in the well-established relationship between emotional intelligence, (EI) and burnout, and whether it affects it, at its different levels, in a sample of Greek teachers. The study also explored the links between the three constructs and the effects of annual income and years in service, may have on burnout outcomes in teachers.

These aims were examined in a cross sectional study; data were collected from an opportunity sample of Greek primary and secondary school teachers, ($N = 180$), through electronic survey. The Emotional Intelligence Scale (EIS), the Maslach Burnout Inventory (MBI), and the Perceived Stress Scale (PSS), were used. Moderation analysis showed that perceived stress moderates the relationship between EIT and burnout outcomes in teachers, but only at its low levels. Only at low levels of PS the EIT significantly reduces burnout and becomes a protective factor from burnout outcomes. Moreover, income was not a significant predictor of burnout, but years in service were, in that, the more years in service the higher the burnout scores. Theoretical, practical implications, limitations of the study and possibilities for future research are discussed.

Η σχέση της συναισθηματικής νοημοσύνης και της ψυχικής ανθεκτικότητας των εκπαιδευτικών ειδικής αγωγής πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης

Ό. Τσούτσια

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Είναι κοινός τόπος, ότι οι εκπαιδευτικοί αντιμετωπίζουν πολλούς στρεσογόνους παράγοντες, ιδιαίτερα στα πλαίσια της συμπεριληπτικής τάξης. Αυτό οδηγεί στη διερεύνηση των συναισθηματικών ικανοτήτων και των προστατευτικών παραγόντων των εκπαιδευτικών, καθώς και της σχέσης της συναισθηματικής νοημοσύνης με την ψυχική ανθεκτικότητα, δυο έννοιες κεφαλαιώδους σημασίας για την προαγωγή της κοινωνικής και ψυχικής υγείας στο σχολικό περιβάλλον. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη της σχέσης της συναισθηματικής νοημοσύνης με την ψυχική ανθεκτικότητα σε εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, μόνιμους και αναπληρωτές και να εξετάσει την προβλεπτική ισχύ της συναισθηματικής νοημοσύνης. Επίσης διερευνήθηκε η επίδραση του δημογραφικού και επαγγελματικού προφίλ στους υπομελέτη παράγοντες. Η παρούσα έρευνα είναι ποσοτική πρωτογενής, διερευνητικής φύσης, περιγραφική και συσχέτισης μεταξύ και εντός των ομάδων, με έγκυρων χρήση ερωτηματολογίων κλίμακας Likert αποδεκτής αξιοπιστίας ($\alpha \geq 0,691$), σε μη πειραματικό σχέδιο. Στην έρευνα συμμετείχαν 161 εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ειδικής αγωγής, μόνιμοι και αναπληρωτές, με επιμόρφωση στην Ειδική αγωγή, με μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης, γυ-

ναίκες, μέσος ηλικίας 38 ετών, που υπηρετούν σε σχολικές μονάδες που βρίσκονται στο αστικό κέντρο, με κατά μέσο όρο 18 μαθητές με εκπαιδευτικές ανάγκες, προϋπηρεσία 7,5 χρόνια στην Ειδική Αγωγή και 4 χρόνια στη Γενική Εκπαίδευση. Πραγματοποιήθηκαν οι στατιστικοί έλεγχοι independent samples t-test, ANOVA, Pearson και πολλαπλή γραμμική παλινδρόμηση σε στάθμη σημαντικότητας 5%. Τέλος, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η συναισθηματική νοημοσύνη και η ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών βαθμολογήθηκε υψηλά. Εκπαιδευτικοί με υψηλά επίπεδα ψυχικής ανθεκτικότητας εμφάνισαν υψηλά επίπεδα συναισθηματικής νοημοσύνης. Χαμηλότερα επίπεδα ψυχικής ανθεκτικότητας παρουσιάστηκαν στους μεγαλύτερους εκπαιδευτικούς, με περισσότερα έτη εμπειρίας στην γενική και ειδική εκπαίδευση και στους διαζευγμένους. Σημαντικότερος προβλεπτικός παράγοντας που ενισχύει την ψυχική ανθεκτικότητα είναι η χρήση του συναισθήματος, ακολουθούμενος από την εκτίμηση των συναισθημάτων των άλλων και από την εκτίμηση των συναισθημάτων του εαυτού.

Επαγγελματική εξουθένωση, ψυχική υγεία και ποιότητα ζωής νοσηλευτών: Μια ποιοτική μελέτη

Σ. Παρασκευοπούλου¹, Μ. Σιαμέτη¹, Ε. Τζανάκης¹ & Ό. Πολυχρονοπούλου²

¹Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ²Γενικό Νοσοκομείο Ευαγγελισμός

Ο γενικός σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση της εμπειρίας της επαγγελματικής εξουθένωσης των νοσηλευτών. Το φαινόμενο της επαγγελματικής εξουθένωσης είναι ιδιαίτερα συχνό στους επαγγελματίες υγείας και η σημασία του είναι κομβική, επειδή σχετίζεται με την αποδοτικότητά τους και κατ'έκταση με την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών και την προαγωγή της υγείας στο γενικό πληθυσμό. Όσον αφορά στο νοσηλευτικό προσωπικό οι επιπτώσεις είναι ακόμη μεγαλύτερες, καθώς οι νοσηλευτές επωμίζονται το μεγαλύτερο μέρος της φροντίδας των ασθενών. Η διερεύνηση του φαινομένου αυτού είναι ιδιαίτερα σημαντική, γιατί η νέα γνώση που θα παραχθεί θα συμβάλει στη βαθύτερη κατανόηση του και κατ'έκταση στην έγκαιρη αναγνώριση και αντιμετώπισή του. Το δείγμα αποτέλεσαν 16 νοσηλευτές από το Γ.Ν.Θ. Ιπποκράτειο, οι οποίοι συμμετείχαν στην έρευνα κατόπιν πληροφορημένης συγκατάθεσης. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις και για την ανάλυση τους ποιοτική μεθοδολογία και συγκεκριμένα θεματική ανάλυση. Από την ανάλυση των συνεντεύξεων προέκυψαν τα εξής θέματα που διατρέχουν τις απαντήσεις των συνεντεύξεων σε όλα τα ερωτήματα της συνέντευξης: κούραση (με υποθέματα «σωματική κούραση», «ψυχική κούραση» και «παθολογική κατάσταση»), συνθήκες εργασίας που προκαλούν δυσαρέσκεια (με υποθέματα «μισθός», «υπερβολικός φόρτος εργασίας», «εργασία εκτός αντικειμένου», «κακή οργάνωση», «κακή επικοινωνία») και κατάσταση που δε μπορεί να αλλάξει (με υποθέματα «απουσία συλλογικής δράσης για πρόληψη του προβλήματος» και «διαχείριση προβλήματος σε ατομικό επίπεδο»).

Ο ρόλος της εκπαίδευσης στην αντιμετώπιση της επαγγελματικής εξουθένωσης του διοικητικού προσωπικού των μονάδων υγείας

Σ. Παρασκευοπούλου¹, Μ. Σιαμέτη¹, Ε. Τζανάκης¹ & Ό. Πολυχρονοπούλου²

¹Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ²Γενικό Νοσοκομείο Ευαγγελισμός

Το φαινόμενο της επαγγελματικής εξουθένωσης είναι ιδιαίτερα συχνό στους εργαζόμενους των μονάδων υγείας και σχετίζεται στενά με την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών. Η πλειονότητα των σχετικών ερευνών απευθύνεται κυρίως στους επαγγελματίες υγείας, παραγκωνίζοντας το διοικητικό προσωπικό των μονάδων υγείας. Το διοικητικό προσωπικό όμως διαδραματίζει κομβικό ρόλο στην εύρυθμη λειτουργία των υπηρεσιών υγείας, συνεπώς και η επαγγελματική εξουθένωση του διοικητικού προσωπικού επηρεάζει αρνητικά την οργάνωση και ποιότητα των υπηρεσιών υγείας με αποτέλεσμα οι ασθενείς να μη λαμβάνουν την πρόπαισα φροντίδα. Η επαγγελματική εξουθένωση του διοικητικού προσωπικού είναι θέμα κομβικής σημασίας και άξιο διερεύνησης, επειδή η νέα γνώση που θα παραχθεί μπορεί να αξιοποιηθεί στο σχεδιασμό επιμορφωτικών παρεμβάσεων σε επίπεδο πρόληψης και αντιμετώπισης. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση του φαινομένου της επαγγελματικής εξουθένωσης των διοικητικών υπαλλήλων των μονάδων υγείας με έμφαση στο βίωμα και τις ανάγκες των συμμετεχόντων για την πρόληψη και αντιμετώπιση του προβλήματος. Το δείγμα αποτέλεσαν 10 διοικητικοί υπάλληλοι του ΓΝΘ Ιπποκράτειο για τη συλλογή και ανάλυση δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις και ποιοτική μεθοδολογία και συγκεκριμένα θεματική ανάλυση για την επεξεργασία των δεδομένων. Τα βασικά θέματα που προέκυψαν από την ανάλυση των συνεντεύξεων είναι «κούραση» (σωματική και ψυχική) και «συνθήκες εργασίας» (οργανωτικά ζητήματα, επικοινωνία) τα οποία σχετίζονται με το βίωμα, αλλά και τις αιτίες της επαγγελματικής εξουθένωσης, «αποδοτικότητα στην εργασία» που σχετίζεται με τις συνέπειες του φαινομένου της επαγγελματικής εξουθένωσης. Το θέμα «εκπαιδευτικές ανάγκες» διατρέχει τις περισσότερες απαντήσεις των συμμετεχόντων, αλλά αναδεικνύεται περισσότερο σε αυτές που αναφέρονται στις ανάγκες των εργαζομένων τόσο σε ατομικό επίπεδο όσο και σε συλλογικό επίπεδο οργάνωσης και διοίκησης ως κυρίαρχος παράγοντας αντιμετώπισης του προβλήματος της επαγγελματικής εξουθένωσης.

Ψυχική Ανθεκτικότητα μαθητών/τριών δημοτικού σχολείου και η συσχέτισή της με την ψυχική ανθεκτικότητα των εκπαιδευτικών

Β. Μπερτσιά

Πανεπιστήμιο Πατρών

Η πανδημία της Covid-19 έφερε στο προσκήνιο τη σημασία της έννοιας της Ψυχικής Ανθεκτικότητας, δηλαδή της ικανότητας ενός ατόμου να διαχειρίζεται τις δυσκολίες που ανακύπτουν και να είναι σε θέση να εξελίσσεται ομαλά σε ψυχοκοινωνικό και όχι μόνο επίπεδο. Η Ψυχική Ανθεκτικότητα αποτελεί αντικείμενο έρευνας στις Κοινωνικές και Παιδαγωγικές Επιστήμες εδώ και δεκαετίες, ωστόσο η πανδημία των τελευταίων ετών ανέδειξε τη σημασία της για την κοινωνικό-συναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών/τριών. Η εργασία αυτή μελέτησε τα επίπεδα Ψυχικής Ανθεκτικότητας μαθητών/τριών 10-12 ετών σε σχέση με δημογραφικούς παράγοντες (όπως το φύλο και ο τόπος κατοικίας), την Ψυχική Ανθεκτικότητα του εκπαιδευτικού και την αντίληψη της σχέσης εκπαιδευτικού – μαθητή/τριας από πλευράς του παιδιού. Παράλληλα, ένα από τα ερευνητικά ερωτήματα στα οποία κλήθηκαν να απαντήσουν οι μαθητές/τριες του δείγματος ήταν το αν θεώρησαν πως η τηλεκπαίδευση επηρέασε τις φιλίες τους και τις παρέες τους. Η Ψυχική Ανθεκτικότητα παιδιών και εκπαιδευτικών αλλά και η σχέση εκπαιδευτικού-μαθητή αποτελούν σημαντικές παραμέτρους που επηρεάζουν πολλές πτυχές της εκπαιδευτικής πράξης. Τα αποτελέσματα τέτοιων ερευνών πρέπει να αποτελούν αντικείμενο μελέτης και ανάλυσης από επαγγελματίες της εκπαίδευσης και της ψυχικής υγείας, καθώς μπορούν να μεταφραστούν σε εκπαιδευτικές προτάσεις και παρεμβάσεις με στόχο τη βελτίωση της εκπαιδευτικής πράξης σε κάθε της έκφανση.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 21

Οργανωσιακή και εργασιακή Ψυχολογία

Διερεύνηση της ισορροπίας προσωπικής και εργασιακής ζωής σε έγγαμες γυναίκες με παιδιά

Α. Χαρισούλη¹, Α. Νίκου¹, & Σ. Μ. Σιδηροπούλου²

¹Μητροπολιτικό Κολλέγιο, ²Walden University

Κατά την διάρκεια του 20ου αιώνα οι γυναίκες κατάφεραν να αλλάξουν τα κοινωνικά στερεότυπα που τις ήθελαν μόνο στο ρόλο της νοικοκυράς και κέρδισαν το δικαίωμα τους να εργάζονται και οι ίδιες υπό συνθήκες σεβασμού και αλληλεγγύης. Μία Αγγλίδα κοινωνιολόγος, ερευνήτρια, η οποία έχει ειδικείυση στα θέματα της γυναικείας απασχόλησης, (Catherine Hakim, 2000) ταξινόμησε και κατέγραψε τις επιλογές ζωής των γυναικών κατά τον εικοστό πρώτο αιώνα. Σύμφωνα με την έρευνα της, διακρίνει τις γυναίκες σε τρεις κατηγορίες: α) τις γυναίκες που προτιμούν να μην εργάζονται δίνοντας βασική προτεραιότητα στα παιδιά και στην οικογένεια καταλαμβάνοντας ένα ποσοστό περίπου 20%, β) τις γυναίκες που επιθυμούν να συνδυάσουν την εργασία και την οικογένεια οι οποίες αποτελούν ένα ποσοστό περίπου 60%, και γ) στις γυναίκες οι οποίες δεν έχουν οικογένεια και παιδιά και είναι αποκλειστικά αφιερωμένες στην εργασία τους, που είναι το υπόλοιπο περίπου 20%.

Στην παρούσα διπλωματική εργασία καλούμαστε να ερευνήσουμε, κατά πόσο και με ποιες μεθόδους οι γυναίκες της δεύτερης κατηγορίας, δηλαδή εκείνες που επιθυμούν και επιλέγουν να συνδυάζουν την καριέρα και την οικογένεια, καταφέρνουν να επιτύχουν και να διατηρήσουν την ισορροπία μεταξύ της επαγγελματικής και προσωπικής τους ζωής.

Η μελέτη του ψυχολογικού αντίκτυπου της οικονομικής κρίσης ως προς την εύρεση εργασίας σε νέους

Ν. Ανδρεάδου¹, Α. Νίκου¹ & Σ. Μ. Σιδηροπούλου²

¹Μητροπολιτικό Κολλέγιο, ²Walden University

Η ζωή, η προσωπικότητα και η λειτουργικότητα ενός ατόμου, είναι άμεσα συνδεδεμένες με το κομμάτι της εργασίας και κατά συνέπεια με την οικονομική του υπόσταση. Πέραν όμως από το οικονομικό κομμάτι, η εργασία για έναν άνθρωπο, συμβάλλει ενεργά στη διατύπωση της αυτοεικόνας του. Ακόμη, σε ψυχολογικό επίπεδο αποδεικνύεται ότι η ανεργία συχνά σχετίζεται με την εμφάνιση καταθλιπτικών συμπτωμάτων, αισθήματος ανεπάρκειας, ανικανοποίησης, έντονου άγχους, αντικοινωνικής συμπεριφοράς και καταχρήσεων. Παρατηρείται ότι η διαδικασία εύρεσης εργασίας, έχει επηρεάσει άμεσα το εργασιακό τοπίο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, την αύξηση της ανεργίας και την κατακόρυφη μείωση του εισοδήματος. Η διαδικασία εύρεσης εργασίας, σε περιόδους οικονομικής κρίσης, φαίνεται ότι λειτουργεί ψυχοπρεστικά, για τα νεαρά άτομα που ψάχνουν να εργαστούν. Διατηρώντας ως σημείο αναφοράς τα παραπάνω, η συγκεκριμένη ποιοτική έρευνα πραγματοποιείται ένα επίκαιρο θέμα, το οποίο βιώνουν πολλοί νέοι στις μέρες. Κατά τη διεξαγωγή της εν λόγω μελέτης, διερευνάται ο ψυχολογικός αντίκτυπος της οικονομικής κρίσης, ως προς την εύρεση εργασίας σε νέους. Ο σχεδιασμός της έρευνας είναι μη-πειραματικός, ποιοτικός και τα ερευνητικά ερωτήματα αφορούν τη διερεύνηση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης, αναφορικά με την εύρεση εργασίας στους νέους, και τον τρόπο που η διαδικασία εύρεσης εργασίας επηρεάζει τους νέους σε ψυχολογικό επίπεδο. Η συγκεκριμένη μελέτη, απευθύνεται σε νεαρά άτομα, ηλικίας από 18 έως και 24 ετών, άντρες και γυναίκες, οι οποίοι θα αναφερθούν στο πώς βίωσαν την εμπειρία τους, αναφορικά με το κομμάτι της εύρεσης εργασίας κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης και στο πώς η διαδικασία αυτή, τους επηρέασε σε ψυχολογικό επίπεδο. Για την συλλογή των δεδομένων, θα χρησιμοποιηθεί η ημιδομημένη συνέντευξη, με την χρήση οδηγού συνέντευξης ο οποίος περιλαμβάνει 12 προκαθορισμένες ερωτήσεις. Εξαιτίας της μελέτης της βιωμένης εμπειρίας, η έρευνα θα εφαρμόσει την ερμηνευτική φαινομενολογική ανάλυση.

Οι επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 στην ψυχική υγεία & χρηματοοικονομική λήψη αποφάσεων: Αντίληψη κινδύνων, λήψη & ανοχή ρίσκου

Α. Γαραντούδη

Αυτοαπασχολούμενη

Ιστορικό: Η πρόσφατη πανδημία COVID-19 έχει επηρεάσει σοβαρά την παγκόσμια οικονομία αλλά και την ψυχική και οικονομική ευημερία του πληθυσμού, προκαλώντας σωματικό και οικονομικό στρες. Η κατάσταση αυτή επηρεάζει την κοινωνική ψυχολογία και τους επενδυτές και δυσχεραίνει τη λήψη αποφάσεων, καθώς κανείς δεν θέλει να διακινδυνεύσει την οικονομική του κατάσταση και να ρισκάρει, πράγμα αναγκαίο για την χρηματοοικονομική λειτουργία της αγοράς. Σήμερα ο τρόπος με τον οποίον οι άνθρωποι, και ειδικότερα οι επενδυτές, επηρεάστηκαν ως προς τις χρηματοοικονομικές τους αποφάσεις κατά τη διάρκεια της πανδημίας είναι ακόμα ανεξερεύνητος σε μεγάλο βαθμό.

Στόχος: Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να διερευνήσει την επίδραση της πανδημίας COVID-19 στην οικονομική και ψυχική υγεία των ατόμων, πώς αυτοί οι παράγοντες επηρεάζουν την ανάληψη οικονομικού κινδύνου και την ανοχή οικονομικού κινδύνου και να εξετάσει τη σχέση μεταξύ αυτών των δύο.

Μέθοδος: Σε εκατόν είκοσι έξι άτομα παρουσιάστηκε ένα δημογραφικό ερωτηματολόγιο μαζί με ένα ερωτηματολόγιο ανοχής οικονομικού κινδύνου (FRT) (Grable & Lytton, 1999), μια κλίμακα στάσης κινδύνου (DSRAS) (Weber et al., 2002) καθώς και μια κλίμακα άγχους για τον COVID-19 (CAS) (Silva et al., 2020).

Αποτελέσματα: Τα ευρήματα αποκάλυψαν ότι τα άτομα που επηρεάστηκαν περισσότερο από την πανδημία (ψυχολογικά ή/και οικονομικά), είχαν χαμηλότερη ανοχή κινδύνου και κάπως χαμηλότερη αναζήτηση κινδύνου, με σημαντικές διαφορές μεταξύ των φύλων, επιβεβαιώνοντας την ήδη υπάρχουσα βιβλιογραφία. Τέλος, το επίπεδο εμπειρίας στην αγορά (χρηματιστήριο) φάνηκε να είναι προστατευτικός παράγοντας για τα οικονομικά επηρεαζόμενα άτομα.

Συμπεράσματα: Τα παρόντα ευρήματα προστίθενται στην υπάρχουσα βιβλιογραφία δείχνοντας ότι κρίσεις όπως αυτή της τρέχουσας πανδημίας COVID-19, έχουν σημαντική επίδραση στις ανθρώπινες γνωστικές και συμπεριφοριστικές διαδικασίες.

Ηθική παρενόχληση στο χώρο εργασίας: Τι συμβαίνει στα νοσοκομεία

Κ. Αρσενίου

Γενικό Αντικαρκινικό - Ογκολογικό Νοσοκομείο Αθηνών «Ο Άγιος Σάββας»

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Τα τελευταία 20 χρόνια, ερευνάται το φαινόμενο της ηθικής παρενόχλησης στα νοσοκομεία, κυρίως προς το νοσηλευτικό προσωπικό. Το φαινόμενο του mobbing, είναι ένα κοινωνικό πρόβλημα που απασχολεί μεγάλο ποσοστό εργαζομένων στο εργασιακό τους περιβάλλον και επηρεάζει άμεσα τη ζωή τους, δημιουργώντας πλήθος ψυχολογικών και άλλων προβλημάτων υγείας.

ΣΚΟΠΟΣ: Η μελέτη της επίδρασης του φαινομένου mobbing στην ποιότητα ζωής των νοσηλευτών, που εργάζονται νοσοκομεία, ώστε να αναδειχθεί η έκταση του φαινομένου και να συσχετιστούν οι παράγοντες της παρουσίας του.

ΥΛΙΚΟ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΣ: Διενεργήθηκε αναζήτηση, με λέξεις κλειδιά όπως, : Psychological and Ethical Harassment, Workplace Bullying, Occupational Health, Mobbing σε ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων (Pubmed, Google Scholar), ανασκοπικών και ερευνητικών μελετών που εκπονήθηκαν σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, ενώ τέθηκε χρονολογικός περιορισμός πενταετίας, ώστε να συμπεριληφθούν οι πιο πρόσφατες έρευνες. Από το σύνολο των μελετών, συμπεριλήφθηκαν όσες σχετιζόνταν άμεσα με το υπό διερεύνηση θέμα, ενώ αποκλείστηκαν άρθρα που δεν σχετιζόνταν με το υπό διερεύνηση θέμα και δεν ήταν γραμμένα στην αγγλική γλώσσα.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ: Βιβλιογραφικά αποδεικνύεται ότι η ηθική παρενόχληση κατακερματίζει τις εργασιακές σχέσεις και αμαυρώνει την αξιοπρέπεια του ατόμου μέσα στον εργασιακό του χώρο, απειλώντας την ασφάλεια της ψυχικής και σωματικής του υγείας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ: Το mobbing και οι επιπτώσεις του στην ψυχική και σωματική υγεία των νοσηλευτών, αλλά στην ποιότητα ζωής τους, αποτελεί αρνητικό παράγοντα τόσο για την ψυχοπνευματική ισορροπία τους όσο και για την εύρυθμη λειτουργία των οργανισμών.

Έλξη, κοινωνική δύναμη και επιθετικότητα στον αθλητισμό: Ένα παράδειγμα εφαρμογής κοινωνικών δικτύων

Μ. Λίτσα & Α. Μπεκιάρη

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση των φαινομένων της διαπροσωπικής έλξης, της κοινωνικής δύναμης και της λεκτικής επιθετικότητας, καθώς και η ανίχνευση καθοριστικών παραγόντων που συμβάλουν στην εμφάνιση των φαινομένων αυτών ανάμεσα σε αθλητές που είναι ενταγμένοι σε αθλητικούς οργανισμούς. Τυποποιημένο ερωτηματολόγιο με δικτυακό και μη δικτυακό σκέλος χρησιμοποιήθηκε για συλλογή δεδομένων από 5 δικτυακά δείγματα, συνολικά 130 αθλητών (άνδρες = 71, γυναίκες = 59, 46 αθλητές/τριες κολύμβησης, 42 αθλητές/τριες στίβου και 42 αθλητές/τριες βόλεϊ) ηλικίας 14-17 ετών, αθλητικών οργανισμών στην ευρύτερη περιοχή Τρικάλων και Λάρισας. Εφαρμόστηκε ανάλυση κοινωνικών δικτύων (Visone 1.1.) και Spearman test. Κύρια αποτελέσματα: Οι εργασιακά/επιστημονικά ελκτικοί αθλητές που συγκεντρώνουν κοινωνική δύναμη φαίνεται να προστατεύονται έναντι της λεκτικής επι-

θαιτικότητα. Κοινωνική δύναμη συγκεντρώνουν δε, κυρίως αθλητές μεγαλύτερης ηλικίας, που φυσικά δραστηριοποιούνται σε ομαδικά αθλήματα. Αθλητές με τάση για επιδόσεις και αθλητικές διακρίσεις φαίνεται να στοχοποιούνται περισσότερο για λεκτική επιθετικότητα. Αυτή πάλι φαίνεται να ασκείται από αθλητές των ομαδικών αθλημάτων, τους μικρότερους σε ηλικία, τους λιγότερο σωματώδεις, τους προερχόμενους από αστικό περιβάλλον και από οικογένειες με καλή οικονομική κατάσταση οι οποίοι όμως δεν εμπνέονται από την συμπεριφορά των συναθλητών τους ούτε από τις επιδόσεις τους και ούτε δείχνουν ενδιαφέρον να εμπνεύσουν οι ίδιοι είτε με τη συμπεριφορά τους είτε με τις αθλητικές τους διακρίσεις.

Ψυχολογικές, κοινωνικές και επαγγελματικές συνέπειες της πανδημίας στους εργαζομένους: Εμπειρική έρευνα σε εργαζομένους του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα

Ν. Δρόσος & Ε. Κελαράκου

Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η πανδημία του κορωνοϊού και οι συνεχόμενοι υποχρεωτικοί εγκλεισμοί (lockdowns) προκάλεσαν πρωτοφανή αναστάτωση στον κόσμο της εργασίας και στην οικονομική δραστηριότητα. Τον Απρίλιο του 2021 αποφασίστηκε από την ελληνική κυβέρνηση η συνέχιση της αναστολής συμβάσεων εργασίας εργαζομένων στον ιδιωτικό τομέα αλλά και της τηλεργασίας, θεωρώντας ότι με τον τρόπο αυτό μειώνονται οι κοινωνικές επαφές και περιορίζεται η διασπορά του ιού. Η παρούσα έρευνα αφορά σε ψυχολογικές, κοινωνικές και επαγγελματικές συνέπειες που βίωσαν οι εργαζόμενοι κατά τη χρονική περίοδο του δεύτερου υποχρεωτικού εγκλεισμού και συμμετείχαν 380 άτομα. Τα μέσα συλλογής δεδομένων κατασκευάστηκαν για τις ανάγκες της συγκεκριμένης έρευνας. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων βίωσε επιδείνωση της ψυχολογικής κατάστασης των ατόμων και μείωση των κοινωνικών επαφών. Σε μικρότερα ποσοστά τα άτομα δήλωσαν ότι υπήρξε μέτρια ή μεγάλη μείωση του εισοδήματός τους (36.8%) ή μείωση της απόδοσής τους (37.4%). Τα άτομα με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο δεν είδαν μείωση της απόδοσής τους ή του εισοδήματός τους και βίωσαν λιγότερη εργασιακή ανασφάλεια σε σχέση με τα άτομα με χαμηλότερη μόρφωση. Το ίδιο ισχύει για τους ελεύθερους επαγγελματίες σε σχέση με τους ιδιωτικούς ή δημοσίου υπαλλήλους. Στην παρούσα εισήγηση τα αποτελέσματα της έρευνας θα συζητηθούν σε σχέση με τις πρακτικές τους εφαρμογές στην παροχή υπηρεσιών επαγγελματικής συμβουλευτικής.

Αυθεντική Ηγεσία, Μάνατζμεντ και Φιλανθρωπικά Καταστήματα στο St Andrews

Π. Γαλεράκης & Α. Γιώτσα

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Εισαγωγή: Με τον όρο αυθεντική ηγεσία αναφερόμαστε στην αποτελεσματική και ηθική ηγεσία (Begley, 2001), αλλά και στον γένη που «[όχι] απλώς γνωρίζει τον εαυτό του, αλλά είναι ο εαυτός του» (Abulof, 2017). Η αυθεντική ηγεσία έχει σύνθετες πτυχές, στο πλαίσιο του τομέα της κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, και ειδικότερα στον τομέα των φιλανθρωπικών καταστημάτων (charity shops), δηλαδή των καταστημάτων λιανικής πώλησης που πουλούν αγαθά που προέρχονται από δωρεές, και όπου το κέρδος τους χρησιμοποιείται για φιλανθρωπικούς σκοπούς (Blume, 1995).

Σκοπός: Διερευνάται για πρώτη φορά στο Ηνωμένο Βασίλειο η πρακτική εφαρμογή της αυθεντικής ηγεσίας στο πλαίσιο του θεσμού των φιλανθρωπικών καταστημάτων. Ειδικότερα, εξετάζεται η σχέση μεταξύ των μάνατζερ και της συμπεριφοράς των εθελοντών που εργάζονται στα φιλανθρωπικά καταστήματα στο St Andrews, υπό το πρίσμα του ερμηνευτικού μοντέλου των Avolio, et.al. (2004).

Μέθοδος: Στην παρούσα έρευνα, η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων που αποτελούνται από 20 ερωτήσεις και με τη χρήση του ερωτηματολογίου αυτοαξιολόγησης ηγεσίας του Northouse (2010). Τα δεδομένα που συλλέχτηκαν αναλύονται ποιοτικά. Το δείγμα αποτελείται από οκτώ μάνατζερ που εργάζονται σε 8 φιλανθρωπικά καταστήματα στο St Andrews στο Ηνωμένο Βασίλειο. Συγκεκριμένα, το δείγμα αποτελείται από 7 γυναίκες και 1 άνδρα μάνατζερ (6 μάνατζερ και 2 αναπληρωτές μάνατζερ). Οι μάνατζερ έχουν κατά μέσο όρο ηλικία τα 47 έτη και κατά μέσο όρο επαγγελματική εμπειρία τα 17.5 έτη (με τυπική απόκλιση 8.22 έτη επαγγελματικής εμπειρίας).

Αποτελέσματα: Οι αυθεντικοί ηγέτες εφαρμόζουν και το δημοκρατικό και το ομαδικό στυλ ηγεσίας. Η αυθεντική ηγεσία οδηγεί σε αποτελεσματικό μάνατζμεντ. Η αυθεντική ηγεσία συμβάλει στην επιτυχή καθημερινή απόδοση των εθελοντών στα φιλανθρωπικά καταστήματα στο St Andrews.

Συμπεράσματα: Οι μάνατζερ και οι αναπληρωτές μάνατζερ των φιλανθρωπικών καταστημάτων όχι μόνο λειτουργούν ως διαχειριστές-διευθυντές, αλλά και ως αυθεντικοί ηγέτες. Η αυθεντική ηγεσία παίζει καθοριστικό ρόλο στη διατήρηση των φιλανθρωπικών καταστημάτων, καθώς και στην επίτευξη του κοινωνικού τους ρόλου.

Σχέσεις αναποφασιστικότητας σταδιοδρομίας και αυτοαποτελεσματικότητας λήψης αποφάσεων σταδιοδρομίας με τη σχολική επίδοση των εφήβων: Διερεύνηση ατομικών διαφορών

Σ. Τηρήτα

Πανεπιστήμιο Νεάπολης Γάφου

Διερευνώνται σχέσεις αναποφασιστικότητας, βεβαιότητας, αυτοαποτελεσματικότητας λήψης αποφάσεων σταδιοδρομίας με σχολική επίδοση. Διαφορές κατά φύλο, ηλικία, εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων, τόπο διαμονής, σχολική τάξη. Γραμμική ανάλυση παλινδρόμησης για ενδεχόμενους προβλεπτικούς παράγοντες της αναποφασιστικότητας και αυτοαποτελεσματικότητας. Χρησιμοποιήθηκαν εργαλεία αναποφασιστικότητας και αυτοαποτελεσματικότητας. Υπάρχει στατιστικά σημαντική ισχυρή αρνητική συσχέτιση μεταξύ συνολικής αναποφασιστικότητας και των παραγόντων της και της συνολικής αυτοαποτελεσματικότητας και των παραγόντων της, ισχυρή θετική συσχέτιση μεταξύ βεβαιότητας και συνολικής αυτοαποτελεσματικότητας και των παραγόντων της, αρνητική συσχέτιση μεταξύ Έλλειψης Ετοιμότητας και σχολικής επίδοσης, θετική συσχέτιση μεταξύ Επαγγελματικής Πληροφόρησης και σχολικής επίδοσης, μεταξύ βεβαιότητας και ηλικίας, αρνητική συσχέτιση μεταξύ ηλικίας και σχολικής επίδοσης, στατιστικά σημαντικές διαφορές, μεταξύ αγοριών και κοριτσιών, στην αναποφασιστικότητα (τα κορίτσια σημείωσαν υψηλότερες τιμές), στο Νευρωτισμό και Άγχος Επιλογής/Δέσμευσης (τα κορίτσια σημείωσαν υψηλότερες τιμές) και Έλλειψη Ετοιμότητας (τα αγόρια σημείωσαν υψηλότερες τιμές), στη αυτοαποτελεσματικότητα (τα αγόρια σημείωσαν υψηλότερες τιμές) και σχολική επίδοση (τα κορίτσια σημείωσαν υψηλότερες τιμές), θετική συσχέτιση μεταξύ Άγχους Επιλογής/Δέσμευσης και εκπαιδευτικού επιπέδου πατέρα, Επαγγελματικής Πληροφόρησης και εκπαιδευτικού επιπέδου μητέρας, εκπαιδευτικού επιπέδου πατέρα και μητέρας και σχολικής επίδοσης, σημαντικές διαφορές στη βεβαιότητα με τις μεγαλύτερες τιμές να εμφανίζονται στην Γ' τάξη και τις μικρότερες στη Β' τάξη, σημαντικές διαφορές στο Άγχος Επιλογής/Δέσμευσης με τις μεγαλύτερες τιμές να εμφανίζονται στη Β' τάξη και τις μικρότερες στην Γ' τάξη, σημαντικές διαφορές στη σχολική επίδοση μαθητών/τριών διαφορετικών σχολικών τάξεων, με τις μεγαλύτερες τιμές να εμφανίζονται στην Γ' τάξη και τις μικρότερες στη Β' τάξη. Οι παράγοντες της αναποφασιστικότητας Άγχος Επιλογής Δέσμευσης, Έλλειψη Ετοιμότητας και Διαπροσωπικές Συγκρούσεις, η βεβαιότητα και η αυτοαποτελεσματικότητα είναι σημαντικοί προβλεπτικοί παράγοντες της αναποφασιστικότητας. Σημαντικοί προβλεπτικοί παράγοντες της αυτοαποτελεσματικότητας βρέθηκαν οι Νευρωτισμός και Έλλειψη Ετοιμότητας όπως και βεβαιότητα και αναποφασιστικότητα.

16:00-17:30

ΣΤΡΟΓΓΥΛΗ ΤΡΑΠΕΖΑ 4 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2)

«Η σφαίρα υπάρχει μέσα μου» - Αγνοούμενοι της Τουρκικής Εισβολής 1974: Απουσία, Απώλεια, Πένθος, Σχολιασμός της ταινίας

Προεδρείο: **Α. Παπαστυλιανού,**

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ομιλητές/ήτριες:

Α. Παπαστυλιανού, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών,*

Ρ. Παπαδόπουλος, *University of Essex*

Β. Πομίνι, *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Προβάλλεται και σχολιάζεται η ταινία «Η σφαίρα υπάρχει μέσα μου» των **Π. Χατζηπαναγή (Παραγωγή), Π. Χαραλάμπος (Παραγωγή - Σκηνοθεσία) & Α. Τσάμη-Κοκκινόλαμπου (Παραγωγή – Σενάριο, 2018).**

Η τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974 άφησε πέρα από τους χιλιάδες νεκρούς και πολλές εκατοντάδες αγνοούμενους. Έκτοτε, παιδιά περιμένουν τους γονείς τους, γονείς περιμένουν τα παιδιά τους, αδέρφια, συγγενείς. Τα τελευταία χρόνια ορισμένοι ταυτοποιήθηκαν μέσα από τις διαδικασίες ταυτοποίησης οστών, κάποιοι άλλοι ακόμα αγνοούνται. Μια σφαίρα, που υπάρχει στην καρδιά χιλιάδων οικογενειών είναι το θέμα της ταινίας που δημιουργήθηκε μέσα από την αφήγηση ενός γιου αγνοουμένου, του Πάμπου Χατζηπαναγή ο οποίος από 4 χρονών και για πολλά χρόνια σήκωνε το βάρος της απώλειας και ταυτόχρονα της άγνοιας για την τύχη του πατέρα του να σφραγίζει κάθε βήμα του. Το συλλογικό τραύμα, η απώλεια, η άγνοια για την τύχη του προσφιούς προσώπου, το ανολοκλήρωτο πένθος, το κενό ανάμεσα στην ζωή και τον θάνατο που δημιουργεί η κατάσταση αυτή για δεκαετίες στους Ελληνοκύπριους συζητούνται μετά την προβολή της ταινίας, μέσα από τις σχετικές θεωρίες και προσεγγίσεις που αναπτύχθηκαν στο πεδίο της ψυχικής προσέγγισης του τραύματος και της απώλειας.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 35 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α1)**Προκλήσεις σε θέματα υγείας και ευεξίας των γυναικών**

Οργανωτής / Πρόεδρος: **Ε. Καραδήμας**,
 Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας

Συζητητής: **Φ. Αναγνωστόπουλος**,
 Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Το φύλο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην υγεία, τόσο λόγω των βιολογικών διαφορών όσο και λόγω των διαφορετικών ζητημάτων υγείας που μπορεί να απασχολούν το κάθε φύλο. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, στην Ευρώπη έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος σε σχέση με την ισότητα των φύλων και άλλους οικονομικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς καθοριστικούς παράγοντες για την υγεία και την ευεξία των γυναικών. Στο παρόν συμπόσιο, το οποίο έχει ως στόχο να αναδειχθούν παράγοντες που ευνοούν την υγεία και ευεξία των γυναικών, θα παρουσιαστούν: α) οι μεταβολές της αυτο-αποτελεσματικότητας ασθενών με καρκίνο μαστού κατά τη διάρκεια της ασθένειάς τους και ο ρόλος αυτών των μεταβολών στα επίπεδα των ψυχολογικών τους συμπτωμάτων και στην ποιότητα ζωής τους, β) η κατάσταση εμβολιασμού για τον ιό των ανθρώπινων θηλωμάτων (HPV) στην Ελλάδα, οι προσδιοριστικοί παράγοντες αυτής της κατάστασης, καθώς και η μέτρηση της διαμορφωμένης πρόθεσης των γονέων να εμβολιάσουν τις θυγατέρες τους, γ) οι ψυχολογικοί παράγοντες που σχετίζονται με την πρόωρη ωοθηκική ανεπάρκεια (ΠΩΑ) και ο αντίκτυπος αυτής στην ποιότητα ζωής των ασθενών και δ) η αλληλεπίδραση των δυαδικών αναπαραστάσεων γυναικών με καρκίνο του μαστού και των συντρόφων τους. Η συζήτηση των αποτελεσμάτων που θα παρουσιαστούν φιλοδοξεί να προάγει τις παρεμβάσεις με στόχο την πρόληψη εμφάνισης προβλημάτων υγείας και δυσκολιών προσαρμογής των γυναικών και τις παρεμβάσεις με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής τους.

Μεταβολές στο χρόνο της αυτο-αποτελεσματικότητας αντιμετώπισης της ασθένειας και οι σχέσεις τους με την ευεξία ασθενών με καρκίνο μαστού

Ε. Καραδήμας¹, Ι. Roziner², Π. Σίμος¹, Κ. Mazzocco³, R. Pat-Horenczyk⁴, Β. Sousa⁵ & P. Poikonen-Saksela⁶

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης & Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας, ²Department of Communication Disorders, Sackler Faculty of Medicine & University of Tel Aviv, ³Department of Oncology and Jemato-oncology, University of Milan, & Applied Research Division for Cognitive and Psychological Science, European Institute of Oncology IRCCS, ⁴School of Social Work and Social Welfare, Hebrew University of Jerusalem, ⁵Breast Unit, Champalimaud Clinical Centre, Champalimaud Foundation & ⁶Helsinki University Hospital Comprehensive Cancer Center, & Helsinki University

Στόχος της έρευνας που θα παρουσιαστεί ήταν να εξεταστεί κατά πόσο η αυτο-αποτελεσματικότητα ασθενών με καρκίνο μαστού να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις που δημιουργεί η διάγνωση και η ιατρική αντιμετώπιση της ασθένειας μεταβάλλονται στο χρόνο. Ένας δεύτερος στόχος ήταν να εξεταστεί εάν και σε ποιο βαθμό οι μεταβολές αυτές είναι παρόμοιες σε όλες τις ασθενείς, όπως και εάν προβλέπουν τα ψυχολογικά συμπτώματα και τη γενική ποιότητα ζωής των ασθενών. Για την έρευνα αυτή χρησιμοποιήθηκαν δεδομένα από το BOUNCE Project, μια μεγάλη προδρομική μελέτη σε ασθενείς από τέσσερις χώρες (Ιταλία, Ισραήλ, Πορτογαλία και Φιλανδία, <https://www.bounce-project.eu/>). Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκαν τα πλήρη δεδομένα από 404 ασθενείς (μέσος όρος ηλικίας = 54.5 έτη), οι οποίες είχαν διαγνωστεί και υποβληθεί σε επέμβαση λίγες εβδομάδες πριν από την πρώτη μέτρηση. Η αυτο-αποτελεσματικότητα αντιμετώπισης των προκλήσεων της ασθένειας αξιολογήθηκε στην πρώτη μέτρηση, έξι και δώδεκα μήνες αργότερα. Οι δείκτες ψυχολογικών συμπτωμάτων και ποιότητας ζωής αξιολογήθηκαν κατά την πρώτη μέτρηση, δώδεκα και δεκαοκτώ μήνες αργότερα. Σύμφωνα με τα ευρήματα, η αυτο-αποτελεσματικότητα πράγματι μεταβάλλεται στο χρόνο, αλλά η μεταβολή αυτή δεν είναι ίδια για όλες τις ασθενείς. Η πλειοψηφία των ασθενών ανέφεραν σχετικά υψηλά επίπεδα αυτο-αποτελεσματικότητας τα οποία, μάλιστα, αυξήθηκαν στο χρόνο. Όμως, για ένα ποσοστό περίπου 15% των ασθενών, η αυτο-αποτελεσματικότητα μειώθηκε στο πέρασμα του χρόνου. Η μορφή της αλλαγής εξαρτήθηκε από ορισμένους παράγοντες τόσο προσωπικούς όσο και σχετιζόμενους με την ασθένεια. Η μειούμενη αυτο-αποτελεσματικότητα προέβλεψε χειρότερα μελλοντικά επίπεδα ψυχολογικών συμπτωμάτων και ποιότητας ζωής, ακόμα και ελέγχοντας στατιστικά για τα αρχικά επίπεδα ευεξίας. Έτσι, η αυτο-αποτελεσματικότητα ασθενών με καρκίνο μαστού να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις που δημιουργεί η ασθένεια φαίνεται πως μπορεί να αξιοποιηθεί ως ένα είδος «συναγερμού» για την ανάγκη παρέμβασης με στόχο την πρόληψη εμφάνισης δυσκολιών προσαρμογής. Επίσης, μπορεί πιθανώς να αξιοποιηθεί ως κύριος στόχος μιας ψυχολογικής παρέμβασης προς τις ασθενείς.

Χρηματοδότηση: Horizon 2020 Research and Innovation Programme της Ευρωπαϊκής Ένωσης (σύμφωνο χρηματοδότησης No 777167)

Η χρήση του μοντέλου COM-B διασυνδεδεμένο με το TDF στην μέτρηση του επιπέδου της διαμόρφωσης πρόθεσης γονέων μαθητριών 12 έως 18 ετών για εμβολιασμό των θυγατέρων τους έναντι του HPV

Α. Ευκαρπίδης^{1,2}, Γ. Κουλιεράκης² & Α. Παπαστυλιανού³

¹Γενικό Νοσοκομείο Σύρου, ²Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής & ³Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης

Εισαγωγή: Η μόλυνση με τον ιό των ανθρώπινων θηλωμάτων (HPV) θεωρείται το πιο κοινό σεξουαλικά μεταδιδόμενο νόσημα σε άντρες και γυναίκες παγκοσμίως και ευθύνεται για την εμφάνιση καλοπθών θηλωματωδών αλλοιώσεων, ή προκαρκινικών αλλοιώσε-

ων, οι οποίες μπορεί να εξελιχθούν σε καρκίνο, ιδιαίτερα στην πρωκτογεννητική περιοχή. Επιπλέον, θεωρείται, αιτιολογικός παράγοντας στην ανάπτυξη καρκίνου του τραχήλου της μήτρας. Για την πρόληψη, διατίθεται παγκόσμια και στη χώρα μας εμβόλιο για νεαρές γυναίκες 11-18 ετών και πρόσφατα και για αγόρια, για την απόφαση της λήψης του οποίου, την κύρια ευθύνη έχουν οι γονείς/κνδεμόνες. Σκοπός: Η αποτύπωση της κατάστασης εμβολιασμού για HPV και των προσδιοριστικών παραγόντων, καθώς και η μέτρηση της διαμορφωμένης πρόθεσης των γονέων να εμβολιάσουν τις θυγατέρες τους. Μεθοδολογία: Από τον Σεπτέμβριο 2021 έως τον Μάρτιο 2022, πραγματοποιήθηκε συγχρονική έρευνα με πολυσταδιακή δειγματοληψία, στρωματοποιημένη με βάση το πλήθος των μαθητριών ανά Περιφερειακή Διεύθυνση Εκπαίδευσης της Ελλάδας και το πλήθος των μαθητριών σε επίπεδο σχολικών μονάδων-συστάδων ανά περιφερειακή ενότητα, για τον εντοπισμό αντιπροσωπευτικού δείγματος μαθητριών και μέσω αυτών των γονέων/κνδεμόνων τους. Η τελική επιλογή αφορά 55 σχολεία σε επίπεδο επικράτειας, με τελική συμμετοχή αντιπροσωπευτικού δείγματος 3.203 γονέων/κνδεμόνων μαθητριών των σχολείων αυτών, οι οποίοι συμπλήρωσαν ανώνυμο ερωτηματολόγιο που δημιουργήθηκε με βάση τα μοντέλα COM-B και Theoretical Domain Framework (TDF). Αποτελέσματα: Διαφαίνεται ότι η δηλωμένη γνώση για τον ιό HPV επηρεάζεται από τα δημογραφικά στοιχεία όπως φύλο, ηλικία, τόπο διαμονής και άλλα κοινωνικο-οικονομικά χαρακτηριστικά. Όσο αφορά ειδικότερα, στους τρόπους μετάδοσης και προφύλαξης, εντοπίζεται η ανάγκη περαιτέρω εξειδίκευσης και ενίσχυσης της γενικής γνώσης για αποτελεσματικότερη προφύλαξη από τον HPV. Διαπιστώνεται συσχέτιση της γνώσης για το εμβόλιο με την πρόθεση για λήψη του εμβολίου, καθώς και τον εμβολιασμό. Συμπεράσματα: Υπάρχει σαφής βελτίωση της εμβολιαστικής κάλυψης και της διαμορφωμένης πρόθεσης των γονέων/κνδεμόνων για εμβολιασμό έναντι του HPV, με βάση τα διασυνδεδεμένα μοντέλα COM-B και TDF, τα οποία αναδεικνύονται κατάλληλα για την αποτύπωση του συνολικού θέματος.

Ψυχολογική δυσφορία, αντιλήψεις για την ασθένεια, στρατηγικές αντιμετώπισης και ποιότητα ζωής σε γυναίκες με πρόωρη ωοθηκική ανεπάρκεια

Β. Σιαφάκα¹, Σπ. Νεοφύτου^{2,3,4}, Π. Μεσσαρόπουλος^{2,4}, Μ. Καραξέλη^{2,4}, Π. Κρόκος⁴, Α. Shalit⁴, Γ. Χρούσος^{4,5,6} & Σ. Καλανταρίδου^{2,4}

¹Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ²Γ' Μαιευτική Γυναικολογική Κλινική, Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Αττικών, ³Β' Μαιευτική και Γυναικολογική Κλινική, Αρεταίειο Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο, ⁴Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ⁵Πανεπιστημιακό Ερευνητικό Ινστιτούτο Υγείας Μητέρας-Παιδιού και Ιατρικής Ακριβείας, ⁶Ειδικό Κέντρο Εφηβικής Ιατρικής (Ε.Κ.Ε.Ι.) και Έδρα UNESCO Εφηβικής Υγείας και Ιατρικής

Η πρόωρη ωοθηκική ανεπάρκεια (ΠΩΑ) μπορεί να προκαλέσει ψυχολογική δυσφορία με κατάθλιψη, άγχος, αίσθημα απώλειας της θηλυκότητας και μειωμένη αυτοεκτίμηση. Η μελέτη είχε ως στόχο τη διερεύνηση ορισμένων ψυχολογικών παραγόντων και του σχετικού αντίκτυπου στην ποιότητα ζωής (ΠΖ) των ασθενών. Το δείγμα συγκροτήθηκε από 100 ασθενείς (16). Οι μέσες τιμές STAI-S και STAI-T ήταν 47.1 (11.9) και 46.0 (10.0), αντίστοιχα (STAI>45: μέτριο άγχος). Επίσης, παρατηρήθηκαν ισχυρές αντιλήψεις γύρω από τον συναισθηματικό αντίκτυπο, τη χρονιότητα και τις συνέπειες της ασθένειας, ενώ ο προγραμματισμός, η ενεργητική αντιμετώπιση και η αναζήτηση συναισθηματικής στήριξης ήταν οι στρατηγικές αντιμετώπισης που υιοθετήθηκαν περισσότερο. Επιπρόσθετα, η ανάλυση πολλαπλής παλινδρόμησης έδειξε ότι η κατάθλιψη είχε αρνητική συσχέτιση με τους τομείς «Ψυχολογική Υγεία» και «Κοινωνικές Σχέσεις» (WHOQOL-BREF), ενώ το άγχος ως χαρακτηριστικό της προσωπικότητας (STAI-T) συσχετίστηκε αρνητικά με τον τομέα «Ψυχολογική Υγεία». Επιπλέον, η συνολική μέση τιμή του Brief-IPQ είχε αρνητική συσχέτιση με τους τομείς «Σωματική Υγεία» και «Περιβάλλον» (WHOQOL-BREF). Τέλος, παρατηρήθηκε θετική συσχέτιση της ενεργητικής αντιμετώπισης (Brief COPE) με τον τομέα «Κοινωνικές Σχέσεις». Συμπερασματικά, οι γυναίκες με ΠΩΑ ανέφεραν καταθλιπτική και αγχώδη συμπτωματολογία. Επίσης, η κατάθλιψη και το άγχος ως χαρακτηριστικό της προσωπικότητας επηρέασε αρνητικά την ΠΖ των ασθενών, ανεξάρτητα από τα κοινωνικοδημογραφικά και κλινικά χαρακτηριστικά τους. Επιπλέον, η θεώρηση της ασθένειας ως απειλητικής είχε αρνητικό αντίκτυπο στη σωματική υγεία. Για τη βελτίωση της ΠΖ των γυναικών αυτών είναι σημαντικές οι ψυχολογικές παρεμβάσεις που επικεντρώνονται στην ταυτοποίηση και επεξεργασία των αντιλήψεων για την ασθένεια, καθώς και στον εντοπισμό και τη διαχείριση της ψυχολογικής δυσφορίας.

Η αλληλεπίδραση των δυαδικών αναπαραστάσεων γυναικών με καρκίνο του μαστού και των συντρόφων τους

Χρ. Θωμαδάκης¹, Ζ. Γιαννούση², Ε. Κωνσταντουράκη³, Α. Πασχάλη⁴, Ε. Καραδήμας

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²Ογκολογικό Κέντρο Τράπεζα Κύπρου, ³Μονάδα Παθολογικής Ογκολογίας και Χημειοθεραπείας Γυναικολογικού Καρκίνου, Γ.Ν.-Μαιευτηρίου «Ελενα Βενιζέλου», ⁴Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ⁵Πανεπιστήμιο Κρήτης

Οι γνωστικές αναπαραστάσεις της ασθένειας ατόμων ασθενών και συντρόφων τους αποτελούν ένα σημαντικό παράγοντα στον τρόπο που τα άτομα ανταποκρίνονται σε σοβαρές ασθένειες και τη θεραπευτική πορεία. Αν και σε θεωρητικό επίπεδο διατυπώνεται μια ευρεία συζήτηση για το ρόλο αυτών των δυο μορφών αναπαραστάσεων (ατομικές/δυαδικές) στην ασθένεια, δεν αμφισβητείται ότι έχουν σημαντικό ρόλο στην προσαρμογή των ασθενών στη χρόνια ασθένεια, βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα. Στην παρούσα συγχρονική έρευνα, εξετάστηκαν (α) κατά πόσο οι ασθενείς με καρκίνο υιοθετούν μια ή και τις δυο μορφές προσαρμογής στην ασθένεια και (β) την αλληλεπίδραση μεταξύ ατομικών και δυαδικών (ασθενών και συντρόφων) αναπαραστάσεων προσαρμογής σε σχέση με την ποιότητα ζωής και την ικανοποίηση από τη σχέση. Ζευγάρια από την Ελλάδα και την Κύπρο (N = 92) με πρόσφατη διάγνωση καρκίνου

και σε θεραπευτική παρακολούθηση, συμμετείχαν στην έρευνα ($M_{age} = 49.37$ years; $SD_{age} = 10.52$). Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν τη σχέση μεταξύ ατομικών και διαδικών τρόπων προσαρμογής ($r < .05$) και επιπλέον τη σχέση τους με την ποιότητα ζωής και την ικανοποίηση της σχέσης ($r < .01$). Τα ευρήματα αυτά, έρχονται να συνεισφέρουν επιπλέον στη θεωρητική τεκμηρίωση της σημασίας των ατομικών και διαδικών αναπαραστάσεων προσαρμογής στη χρόνια νόσο, αλλά κυρίως στην κατανόηση της πολυπλοκότητας των εμπειριών των ατόμων για τη ίδια τη νόσο. Η σημασία των ευρημάτων θα μπορούσε να αποτελέσει ένα ακόμα πολύτιμο εργαλείο στα χέρια των ειδικών για τα προγράμματα πρόληψης και προαγωγής της υγείας. Ειδικότερα, στις θεραπευτικές παρεμβάσεις που σχετίζονται με τις πολύπλοκες σχέσεις μεταξύ ασθενών και συντρόφων σε χρόνιες νόσους, όπως πχ. τον καρκίνο.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 58 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α4)

Η συνέχεια της ηθικής και κοινωνικής ανάπτυξης: Αναδυόμενη ενηλικίωση

Προεδρείο: **Κ. Κόκκινος**,
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Ακαδημαϊκή ανεντιμότητα και Σκοτεινή Τριάδα σε φοιτητές: Ο ρυθμιστικός ρόλος της ηθικής αποδέσμευσης

Κ. Κόκκινος & Ν. Αντωνιάδου
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η ακαδημαϊκή ανεντιμότητα, η προσπάθεια δηλαδή ενός φοιτητή να παρουσιάσει ως δική του την εργασία άλλων ώστε να εξαπατήσει τον διδάσκοντα, αποτελεί ένα συχνό φαινόμενο σε φοιτητές ανώτερων και ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Παρόλο που αρκετές έρευνες έχουν επικεντρωθεί στον ρόλο της προσωπικότητας, η μελέτη της σχέσης της ακαδημαϊκής ανεντιμότητας με τη Σκοτεινή Τριάδα (ψυχοπάθεια, ναρκισσισμός, Μακιαβελισμός), είναι σχετικά περιορισμένη. Η παρούσα έρευνα έχει ως στόχο να διερευνήσει την σχέση της ακαδημαϊκής ανεντιμότητας Ελλήνων φοιτητών με τη Σκοτεινή Τριάδα και τον ρυθμιστικό ρόλο της ηθικής αποδέσμευσης. Συνολικά, 587 φοιτητές Ελληνικών Πανεπιστημιακών Τμημάτων συμπλήρωσαν εθελοντικά ένα διαδικτυακό ανώνυμο ερωτηματολόγιο που αξιολογούσε την ακαδημαϊκή ανεντιμότητα (εξαπάτηση, μη εξουσιοδοτημένη συνεργασία, λογοκλοπή), τα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας και την ηθική αποδέσμευση. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι άνδρες σημείωσαν υψηλότερη βαθμολογία στη μη εξουσιοδοτημένη συνεργασία, στη λογοκλοπή, στα χαρακτηριστικά της Σκοτεινής Τριάδας και στην ηθική αποδέσμευση. Η ανάλυση ρύθμισης έδειξε ότι στους άνδρες, η ηθική αποδέσμευση επιδρούσε στη σχέση της ψυχοπάθειας με τη μη εξουσιοδοτημένη συνεργασία και τη λογοκλοπή, ενώ στις γυναίκες η επίδραση ήταν στατιστικά σημαντική μόνο για τη σχέση της ψυχοπάθειας με τη μη εξουσιοδοτημένη συνεργασία. Συνολικά, τα ευρήματα αυτής της έρευνας αναδεικνύουν το ρόλο της ψυχοπάθειας και της ηθικής αποδέσμευσης στην πρόβλεψη της ακαδημαϊκής ανεντιμότητας και έχουν τη δυνατότητα να συμβάλουν σημαντικά στην πρόληψή της, ιδιαίτερα σε Ελληνικά πανεπιστήμια όπου οι σχετικές δράσεις είναι περιορισμένες.

Μακιαβελικές συμπεριφορές στη φοιτητική κοινότητα: Μία εφαρμογή ανάλυσης δικτύων

Κ. Σπανού, Α. Μπεκιάρη & Μ. Λίτσα
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σκοπός της εν λόγω έρευνας είναι η διερεύνηση τύπων σχέσεων μακιαβελικής συμπεριφοράς φοιτητών. Χρησιμοποιήθηκαν ερωτηματολόγια πλήρους ανάλυσης κοινωνικών δικτύων, το λογισμικό Visone 1.1 για την επεξεργασία δικτυακών μεταβλητών και το λογισμικό SPSS 2.2 για την συσχέτιση δικτυακών και μη δικτυακών μεταβλητών. Συλλέχθηκε δείγμα δεκαοκτώ κοινωνικών δικτύων (συνολικά 795 φοιτητών) τμημάτων Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού, Κτηνιατρικής και Διοίκησης Επιχειρήσεων σε Ελλάδα και Αγγλία. Από τα αποτελέσματα προέκυψε ότι οι φοιτητές που έχουν ως αντικείμενο σπουδών τη Διοίκηση Επιχειρήσεων, λόγω της ιδιαιτερότητας του αντικειμένου τους, που απαιτεί αυξημένες δεξιότητες διαχείρισης σχέσεων, χαρακτηρίζονται από διαφορετικό σύστημα αξιών (αναφορικά με χειρισμό πληροφορίας και επιρροής) απ' ό,τι οι φοιτητές του τμήματος Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού (όπου κυριαρχούν σωματικές δεξιότητες σε πλαίσια αμεσότερου ανταγωνισμού) και Κτηνιατρικής (όπου κυριαρχούν γνωσιακές αξίες θετικιστικού χαρακτήρα).

Κατανοώντας συναισθήματα: εαυτού και άλλου. Η σχέση ενσυναίσθησης και συναισθηματικής ρύθμισης κατά την αναδυόμενη ενηλικίωση

Μ. Μακρή-Μαρκόνη & Σ. Καζή
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Στόχος της έρευνας ήταν η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της ενσυναίσθησης και της συναισθηματικής ρύθμισης κατά την διάρκεια της «αναδυόμενης ενηλικίωσης», ένα ηλικιακό στάδιο μετάβασης από την εφηβεία στην ενηλικίωση. Στην έρευνα συμμετείχαν 151 αναδυό-

μενοι ενήλικες (18 έως 24 ετών, 58 άνδρες και 93 γυναίκες), στην πλειοψηφία τους φοιτητές ελληνικών ΑΕΙ. Στους συμμετέχοντες χορηγήθηκε η κλίμακα Questionnaire of Cognitive and Affective Empathy (QCAE) (Reniers et al., 2011) για την μέτρηση της ενσυναίσθησης και το Difficulties in Emotion Regulation Scale (DERS) (Gratz & Roemer, 2004) για την μέτρηση της συναισθηματικής ρύθμισης. Οι συμμετέχοντες χωρίστηκαν σε τρεις ομάδες ανάλογα με την ηλικία τους: η πρώτη περιλάμβανε τα άτομα ηλικίας 18 ετών, η δεύτερη τα άτομα από 19 έως 21 ετών και η τρίτη τα άτομα από 22 έως 24 ετών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι (α) η ενσυναίσθηση συσχετίζεται θετικά με τη συναισθηματική ρύθμιση, (β) οι μεγαλύτεροι σε ηλικία συμμετέχοντες διαχειρίζονται αποτελεσματικότερα τα αρνητικά τους συναισθήματα και (γ) δεν προέκυψαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των ηλικιακών ομάδων ως προς την ικανότητα ενσυναίσθησης. Τέλος, (δ) φάνηκε ότι οι γυναίκες παρουσίασαν υψηλότερη ενσυναίσθηση, ενώ οι άνδρες αποτελεσματικότερη συναισθηματική ρύθμιση. Τα αποτελέσματα παρέχουν σημαντικά στοιχεία για τη συναισθηματική ανάπτυξη κατά τη διάρκεια της αναδυόμενης ενηλικίωσης.

Η συναισθηματική ρύθμιση, η ακαδημαϊκή ψυχική αντοχή και η ακαδημαϊκή προσαρμογή από την σκοπιά της Θεωρίας Αυτοπροσδιορισμού: Μια συστηματική ανασκόπηση

Μ. Κρητικού & Θ. Γιοβαζολιάς

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η μετάβαση από την δευτεροβάθμια στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, φαίνεται να είναι μια στρεσογόνα περίοδος, καθώς απαιτείται προσαρμογή στις συνθήκες του νέου ακαδημαϊκού πλαισίου. Η Θεωρία Αυτοπροσδιορισμού (Self-Determination Theory, Ryan & Deci, 2000), προσβέει ότι η ικανοποίηση των τριών βασικών ψυχολογικών αναγκών του ατόμου (αυτονομία, ικανότητα και σύνδεση), σχετίζεται άμεσα με την ευημερία και την ψυχολογική του ανάπτυξη, ενώ αντίθετα συνέπεια της ματαίωσης των αναγκών αυτών, μπορεί να είναι η μοναξιά, το αίσθημα απομόνωσης και η έλλειψη αυτενέργειας κατά τη συμμετοχή σε δραστηριότητες. Η παρούσα συστηματική ανασκόπηση εστιάζει στη διερεύνηση των παραγόντων με τους οποίους έχουν συνδεθεί η συναισθηματική ρύθμιση, η ακαδημαϊκή ψυχική αντοχή, η ακαδημαϊκή προσαρμογή, αλλά και η ικανοποίηση των βασικών ψυχολογικών αναγκών υπό το πρίσμα της Θεωρίας Αυτοπροσδιορισμού. Η αναζήτηση της βιβλιογραφίας πραγματοποιήθηκε το διάστημα Μαρτίου – Απριλίου 2022 στις βάσεις δεδομένων Scopus, Web of Science, PubMed και Google Scholar και ως βασικό κριτήριο αποδοχής ήταν το δείγμα των μελετών να απαρτίζεται από προπτυχιακούς φοιτητές/τριες. Από την ανάλυση των σχετικών άρθρων προέκυψε ότι η συναισθηματική ρύθμιση και η ικανοποίηση των βασικών ψυχολογικών αναγκών των φοιτητών έχουν συνδεθεί με την καλύτερη προσαρμογή στο ακαδημαϊκό πλαίσιο, ενώ η ματαίωση των αναγκών με ανασφάλεια σχετικά με την αυτεπάρκεια, το αίσθημα αποτυχίας και ελέγχου από τρίτους και την αδυναμία για αυτόβουλη δράση. Τα αποτελέσματα αναδεικνύουν ότι η ακαδημαϊκή ψυχική αντοχή αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς παράγοντες για την ευημερία, την ικανοποίηση και την επιτυχή μετάβαση από το σχολείο στην ανώτατη εκπαίδευση. Συζητούνται οι προεκτάσεις των αποτελεσμάτων στο πλαίσιο της συμβουλευτικής φοιτητών.

Διερευνώντας τη σχέση ανάμεσα στην προσαρμογή, το κλίμα και την αναβλητικότητα στο σχολικό/ακαδημαϊκό πλαίσιο: μια σύγχρονη μελέτη σε μαθητές/ήτριες γυμνασίου, λυκείου και φοιτητές/ήτριες

Θ. Τουλούπης

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Αν και η διεθνής βιβλιογραφία έχει αναδείξει τον προβλεπτικό ρόλο ατομικών γνωστικών και συναισθηματικών παραγόντων στην υιοθέτηση αναβλητικών συμπεριφορών στο σχολικό/ακαδημαϊκό πλαίσιο, ελάχιστα έχει διερευνηθεί ο ρόλος των αντιλαμβανόμενων παραγόντων πλαισίου στην σχολική/ακαδημαϊκή αναβλητικότητα. Η παρούσα έρευνα εξέτασε τον διαμεσολαβητικό ρόλο του σχολικού/ακαδημαϊκού κλίματος στη σχέση ανάμεσα στην σχολική/ακαδημαϊκή προσαρμογή και την σχολική/ακαδημαϊκή αναβλητικότητα σε μαθητές/ήτριες Α΄ Γυμνασίου (N = 342, 159 αγόρια), Α΄ Λυκείου (N = 302, 138 αγόρια) και πρωτοετείς φοιτητές/ήτριες (N = 315, 161 αγόρια), οι οποίοι/ες καλούνται να προσαρμοστούν σε ένα νέο πλαίσιο φοίτησης. Το δείγμα προήλθε από τυχαία επιλεγμένα δημόσια Γυμνάσια (N = 5) και Λύκεια (N = 5) του Νομού Θεσσαλονίκης και Αττικής καθώς και από 2 Α.Ε.Ι. (Π.Δ.Μ., Α.Π.Θ.). Οι μαθητές/ήτριες συμπλήρωσαν δια ζώσης ενώ οι φοιτητές/ήτριες ηλεκτρονικά ένα ερωτηματολόγιο αυτο-αναφοράς που περιλάμβανε την ελληνική εκδοχή της κλίμακας Σχολικής/Ακαδημαϊκής Προσαρμογής (μαθητές/ήτριες: Adjustment Scale of School Life, φοιτητές/ήτριες: Student Adaptation to College Questionnaire), Σχολικού/Ακαδημαϊκού Κλίματος (μαθητές/ήτριες: Delaware School Climate Survey-Student, φοιτητές/ήτριες: College Classroom Climate) και Σχολικής/Ακαδημαϊκής Αναβλητικότητας (μαθητές/ήτριες: Academic Procrastination Questionnaire, φοιτητές/ήτριες: Procrastination Assessment Scale for Students). Βάσει των αποτελεσμάτων φάνηκε πως διαφορετικές διαστάσεις της σχολικής προσαρμογής για μαθητές/ήτριες Γυμνασίου (π.χ., σχέσεις με συνομηλίκους) και Λυκείου (π.χ., σχέσεις με εκπαιδευτικούς) προβλέπουν έμμεσα και αρνητικά την σχολική τους αναβλητικότητα (σε επίπεδο προετοιμασίας κατ'οίκον εργασιών και εξετάσεων) δια μέσω του αντιλαμβανόμενου σχολικού κλίματος. Αντιθέτως, η ακαδημαϊκή προσαρμογή των φοιτητών/ριών (π.χ., σε ακαδημαϊκό/μαθησιακό επίπεδο) βρέθηκε να προβλέπει αρνητικά όχι μόνο έμμεσα (μέσω του αντιλαμβανόμενου ακαδημαϊκού κλίματος) αλλά και άμεσα την ακαδημαϊκή τους αναβλητικότητα. Τα παραπάνω ευρήματα αναδεικνύουν διαφορετικές παραμέτρους οι οποίες θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στην Δευτεροβάθμια και Τριτοβάθμια εκπαίδευση για την εξασφάλιση μιας ομαλής σχολικής και ακαδημαϊκής προσαρμογής μαθητών/ριών και φοιτητών/ριών αντιστοίχως και ενός θετικού ψυχολογικού κλίματος, ώστε να περιοριστεί η πιθανότητα υιοθέτησης αναβλητικών συμπεριφορών τόσο στο σχολικό όσο και στο ακαδημαϊκό πλαίσιο.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 59 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β1)

Ακούγοντας και μιλώντας: Γλωσσική ανάπτυξη

Προεδρείο: Γ. Αγγελοπούλου,

Μονάδα Νευροψυχολογίας και Διαταραχών Λόγου, Α' Νευρολογική Κλινική, Αιγινήτειο Νοσοκομείο, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Η μητρική ομιλία ως μονοπάτι πολιτισμικής γνώσης: Μία διαχρονική και διαπολιτισμική μελέτη

Μ. Β. Μυλωνά, Σ. Μουτζουρίδη & Θ. Κοκκινάκη

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Οι έρευνες που μελετούν την υπό την προοπτική του βρέφους γονεϊκή ομιλία, την τάση δηλαδή των γονέων να εκφράζουν το λόγο των βρεφών ως εάν να μιλούν τα ίδια τα βρέφη, σπανίζουν στη διεθνή βιβλιογραφία. Η μελέτη της υπό την προοπτική του βρέφους γονεϊκής ομιλίας μπορεί να επεκτείνει την κατανόσή μας ως προς τον τρόπο απόκτησης της πολιτισμικής γνώσης και διαμόρφωσης των διαπροσωπικών σχέσεων κατά την πρώιμη βρεφική ηλικία. Προσφέρει, επιπλέον, ένα παράθυρο μέσα από το οποίο μπορούμε να παρατηρήσουμε τον τρόπο με τον οποίο οι γονείς αποδίδουν γνωστικές και συναισθηματικές ικανότητες στα βρέφη τους. Ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η εξέταση της υπό την προοπτική του βρέφους μητρικής ομιλίας διαχρονικά σε δύο πολιτισμούς, την Ελλάδα και τη Σκωτία. Στην έρευνα συμμετείχαν 18 βρέφη με τις μητέρες τους (N=36). Έντεκα ζεύγη βρεφών-μητέρων από την Ελλάδα (Κρήτη) και 7 ζεύγη βρεφών-μητέρων από τη Σκωτία (Εδιμβούργο) βιντεοσκοπήθηκαν στο νατουραλιστικό περιβάλλον του σπιτιού τους από το 2ο έως τον 6ο μήνα της ζωής τους ανά διαστήματα 15 ημερών. Το καταγεγραμμένο υλικό απομαγνητοφωνήθηκε, κωδικοποιήθηκε και αναλύθηκε χρησιμοποιώντας θεματική ανάλυση. Τα προκαταρκτικά αποτελέσματα δείχνουν ότι η υπό την προοπτική του βρέφους μητρική ομιλία αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό και στα δυο πολιτισμικά πλαίσια (Ελλάδα και Σκωτία). Τα κύρια αποτελέσματα της μελέτης θα ανακοινωθούν κατά την παρούσα ομιλία. Τα ευρήματα της μελέτης θα συζητηθούν και θα ερμηνευτούν στο πλαίσιο της θεωρίας της Έμφυτης Διυποκειμενικότητας.

Αντίληψη διάταξης σε ηχητικά ερεθίσματα: Ο πιθανός ρόλος της ευχέρειας ονοματοδοσίας τους

Α. Μ. Ψαρομπά¹, Α. Βατάκη² & Φ. Φωτιάδης²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Μία από τις διεργασίες που απαρτιώνουν την ακουστική αντίληψη είναι η αντίληψη της διάταξης την οποία ακολουθούν διαδοχικά ερεθίσματα. Παλαιότερες έρευνες έδειξαν πως η διεργασία αυτή ενδεχομένως να επηρεάζεται από την ευχέρεια με την οποία μπορεί κανείς να ονοματίσει τα διαδοχικά ακουστικά ερεθίσματα. Η παρούσα εργασία επανεξετάζει την υπόθεση αυτή, χρησιμοποιώντας έργα στα οποία οι συμμετέχοντες πρέπει να αναφέρουν τη διάταξη με την οποία παρουσιάστηκαν ακολουθίες ήχων. Οι ήχοι ήταν είτε περιβαλλοντικοί (με εύκολα διαθέσιμα ονόματα), είτε τεχνητοί (που κατονομάζονται δύσκολα, όπως επιβεβαιώθηκε πειραματικά). Προβλέψαμε πως αν η δυνατότητα αναφοράς της διάταξης των ήχων διαμεσολαβείται από την ευχέρεια ονοματοδοσίας τους, οι συμμετέχοντες θα έχουν μεγαλύτερη ακρίβεια στους περιβαλλοντικούς σε σχέση με τους τεχνητούς ήχους. Διερευνήσαμε, επίσης, κατά πόσο οι τεχνητοί ήχοι, που έχουν χρησιμοποιηθεί επανειλημμένα σε προηγούμενες έρευνες, γίνονται όντως αντιληπτοί στο σύνολο τους, ή υπάρχει κάποια αντιληπτική δυσκολία. Για το λόγο αυτό χορηγήσαμε στην αρχή του πειράματος έργα καταμέτρησης των ίδιων ακολουθιών ήχων όπως και στα έργα αναφοράς διάταξης (με τεχνητούς είτε περιβαλλοντικούς ήχους) στα οποία οι συμμετέχοντες έπρεπε να αναφέρουν τον αριθμό των ήχων που παρουσιάστηκαν. Δεδομένα από 28 συμμετέχοντες (18 έως 34 ετών) έδειξαν πως η ακρίβεια στα έργα καταμέτρησης ήταν υψηλή με την ακρίβεια στους περιβαλλοντικούς ήχους να είναι σημαντικά υψηλότερη από αυτήν στους τεχνητούς. Αντίθετα, η ακρίβεια των συμμετεχόντων στα έργα αναφοράς διάταξης ήταν εξίσου χαμηλή και για τις δύο κατηγορίες ήχων. Αυτή η αλληλεπίδραση έργου (καταμέτρηση ή αναφορά) επί συνθήκης (περιβαλλοντικοί ή τεχνητοί ήχοι) δείχνει πως η ευκολία αντίληψης του αριθμού των ήχων δεν σχετίζεται με την ευκολία αναφοράς της διάταξης των ήχων. Δείχνει επίσης, πως η ευκολία ονοματοδοσίας των ήχων δεν παρέχει διευκόλυνση στην αναφορά διάταξης αυτών. Περαιτέρω διερεύνηση είναι απαραίτητη για να διαλευκανθούν οι παράγοντες που πιθανώς επηρεάζουν την ικανότητα αντίληψης διατάξεων ήχων όπως περιορισμοί χωρητικότητας στην ενεργό μνήμη.

Προσαρμογή στην αντίληψη για την αντίληψη της ομιλίας: Μια συστηματική ανασκόπηση

Α. Τσιρώνης¹, Ε. Βλάχου¹, Π. Κοντού¹, Ν. Κορčo² & Π. Μπάγκος¹

¹Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ²Institute of Computer Science, P. J. Šafárik University in Košice, Slovakia

Στους καθημερινούς ακουστικούς χώρους η αντίληψη αλλοιώνει σημαντικά το σήμα ομιλίας, ωστόσο η αντίληψη της ομιλίας παραμένει εντυπωσιακά ανθεκτική και οι ακροατές προσαρμόζονται ταχύτατα στο ακουστικό τους περιβάλλον. Τις τελευταίες δύο δεκαετίες, ερευνητές έχουν μελετήσει τους διάφορους μηχανισμούς προσαρμογής που χρησιμοποιούν οι ακροατές για να μετριάσουν τις αρνητικές επιδράσεις της αντίληψης και να βελτιώσουν την αντίληψη της ομιλίας. Ωστόσο, ως σήμερα δεν υπάρχει μια συστηματική ποιοτική

και ποσοτική σύνθεση αυτής της έρευνας. Η παρούσα μελέτη επιχειρεί μια συστηματική ανασκόπηση με στόχο τη σύνθεση των μέχρι τώρα εμπειρικών μελετών και των εντοπισμό συστηματικών τάσεων. Συνολικά, εξετάστηκαν 653 άρθρα από δύο ερευνητές, με 25 από αυτά να πληρούν τα κριτήρια συμπερίληψης. Μεταξύ άλλων κριτηρίων, οι μελέτες οργανώθηκαν σε σχέση με τις διαφορετικές ποσοτικές μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν για τη διερεύνηση της προσαρμογής στην αντίληψη, την εξέταση μονοωτικών ή διωτικών μηχανισμών προσαρμογής, τις μονάδες της ομιλίας που εξετάστηκαν (φωνήματα, συλλαβές, λέξεις ή προτάσεις), και το χρόνο της προσαρμογής (από λίγα χιλιοστά του δευτερολέπτου έως αρκετά δευτερόλεπτα). Επιπλέον, παρουσιάζονται επιδραστικές θεωρίες για τους υποκείμενους μηχανισμούς που υποστηρίζουν την προσαρμογή στην αντίληψη, με έμφαση στην ευαισθησία στις περιβαλλοντικές στατιστικές κανονικότητες, στον εντοπισμό διαμόρφωσης πλάτους και στην τροποποίηση του βάρους ακουστικών στοιχείων. Τέλος, αναφερόμαστε σε ζητήματα που χρειάζονται περισσότερη διερεύνηση και συζητάμε για νέες τάσεις, κυρίως για το σημαντικό ρόλο της προσαρμογής στην αντίληψη για αναδυόμενες AR/VR εφαρμογές και τεχνολογίες ακοής.

Χρηματοδότηση: Το ερευνητικό έργο υποστηρίχθηκε από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της Δράσης «2η Προκήρυξη ερευνητικών έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για την ενίσχυση Μεταδιδακτορικών Ερευνητών/τριών» (Αριθμός Έργου: 00447). Ο Norbert Koröczi υποστηρίχθηκε από τα VEGA 1/0355/20 και APVV DS-FR-19-0025

Το φαινόμενο του McGurk: Προσεγγίζοντας γλωσσικά μία κλασική πολυαισθητηριακή πλάνη

Λ. Λιάπη¹, Α. Ντούλα¹, Α. Μωραϊτή² & Α. Βατάκη

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Το φαινόμενο του McGurk είναι μία γνωστή πολυαισθητηριακή πλάνη, κατά την οποία ο συνδυασμός ενός οπτικού /ga/ με ένα ακουστικό /ba/ οδηγεί στο ενοποιημένο αντίλημμα /da/, /ta/ ή /tha/, ενώ ο συνδυασμός μεταξύ ενός οπτικού /ba/ με ένα ακουστικό /ga/, οδηγεί στο συνδυαστικό αντίλημμα /bga/. Ωστόσο, δεν είναι ξεκάθαρο το πώς επιτυγχάνεται αυτή η πλάνη με τη χρήση άλλων φωνημάτων, ή σε άλλες γλώσσες εκτός της αγγλικής. Στην παρούσα μελέτη, εξετάσαμε το φαινόμενο του McGurk σε φυσικούς ομιλητές της ελληνικής γλώσσας με τη χρήση οπτικοακουστικών συνδυασμών μεταξύ των συλλαβών /ba-/ga/, /θa-/va/ και των δισύλλαβων /diki-/fiki/, /diki-miki/. Εκτός από την κλασική εκδοχή της πλάνης του McGurk (δηλ., το συνδυασμό μεταξύ ενός οπτικού /ga/ και ενός ακουστικού /ba/), η οποία δεν οδήγησε στο φαινόμενο του McGurk, όλοι οι υπόλοιποι ασύμφωνοι οπτικοακουστικοί συνδυασμοί που παρουσιάστηκαν οδήγησαν σε απρόσμενα υψηλά ποσοστά ενοποιημένων και χαμηλά ποσοστά συνδυαστικών αντιληπμάτων. Στη συνέχεια, αναλύσαμε τα ευρήματά μας ως προς τον τόπο και τρόπο άρθρωσης των ερεθισμάτων που παρουσιάστηκαν και των ενοποιημένων αποκρίσεων που δόθηκαν από τους συμμετέχοντες. Φάνηκε ότι, οι ενοποιημένες αποκρίσεις είχαν πάντα τον ίδιο τόπο άρθρωσης με το οπτικό μέρος των συλλαβών που παρουσιάστηκαν και – συχνά, αλλά όχι πάντα – τον ίδιο τρόπο άρθρωσης με το ακουστικό μέρος των ίδιων συλλαβών. Τα ευρήματα αυτά, δείχνουν ότι τα χαρακτηριστικά των φωνημάτων της μητρικής γλώσσας επηρεάζουν το πώς βιώνεται η πλάνη του McGurk, καθώς και ότι οι συνδυασμοί που οδηγούν στην πλάνη διαφέρουν μεταξύ γλωσσών. Σε συνέχεια των παραπάνω ευρημάτων, διεξάγουμε μία μελέτη χρησιμοποιώντας ένα ευρύ σύνολο συλλαβών με συμμετέχοντες φυσικούς ομιλητές της ελληνικής γλώσσας, καθώς και άλλων γλωσσών, με σκοπό να εξετάσουμε πώς ο τόπος και ο τρόπος άρθρωσης καθορίζουν τα χαρακτηριστικά του αντιλήμματος που προκύπτει από το συνδυασμό δύο ασύμφωνων οπτικοακουστικών συλλαβών.

Χρηματοδότηση: “ERANETS 2019b”, FLAGERA, Joint Transnational Call 2019 for transnational research projects in synergy with the two FET Flagships Graphene Flagship & Human Brain Project

Διερεύνηση των υποκειμενικών νοητικών μηχανισμών και του ανατομικού υποστρώματος της ανάσυρσης λέξεων κατά την εκφορά του προφορικού λόγου

Γ. Αγγελοπούλου¹, Δ. Κασερίμης^{1,2}, Γ. Παπαγεωργίου¹, Δ. Τσολακόπουλος¹, Ν. Λάσκαρης³, Γ. Βελονάκης¹, Ε. Καραβασίλης⁴, Β. Παντολέων¹ & Ν. Κελέκης¹

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ³Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, ⁴Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η μελέτη εστιάζει στη διερεύνηση των διεργασιών εύρεσης λέξης κατά την εκφορά του προφορικού λόγου. Αναζητούνται πρότυπα συσχετίσεων ανάμεσα στις μεταβλητές των παύσεων πριν από τα ουσιαστικά και τα ρήματα, την επίδοση σε νευροψυχολογικές δοκιμασίες και μεταβλητές της δομής του εγκεφάλου.

Αξιολογήθηκαν 64 υγιείς στην περιγραφή εικόνας και την αφήγηση μίας προσωπικής ιστορίας καθώς και σε γλωσσικές, μνημονικές και επιτελικές δοκιμασίες ενώ ελήφθησαν ακολουθίες δομικής απεικόνισης για την ανακατασκευή του φλοιού και των δεσμών λευκής ουσίας. Επισημειώθηκαν η συχνότητα των ουσιαστικών και των ρημάτων καθώς και η συχνότητα και διάρκεια των διαστημάτων σιωπής που εμφανίζονται πριν από τις προαναφερθείσες κατηγορίες λέξεων στα δύο είδη αφήγησης.

Βρέθηκε η συχνότητα και η διάρκεια των παύσεων πριν τα ουσιαστικά είναι σημαντικά αυξημένες στην περιγραφή εικόνα συγκριτικά με την προσωπική ιστορία. Αντίθετα, η συχνότητα των παύσεων πριν τα ρήματα εμφανίζεται σημαντικά αυξημένη στην προσωπική ιστορία. Τα μοντέλα μεικτών επιδράσεων με προβλεπτικούς παράγοντες την επίδοση σε νευροψυχολογικές δοκιμασίες έδειξαν ότι η συχνότητα και η διάρκεια των παύσεων πριν από τα ουσιαστικά στην περιγραφή της εικόνας μπορεί να προβλεφθεί από δοκιμασίες που

αξιολογούν την πρόσβαση στις σημασιολογικές αναπαραστάσεις. Τέλος, τα μοντέλα μεικτών επιδράσεων με προβλεπτικούς παράγοντες ανατομικούς δείκτες έδειξαν ότι η συχνότητα και η διάρκεια των παύσεων πριν από τα ουσιαστικά στην περιγραφή της εικόνας μπορεί να προβλεφθεί από τη μέση επιμήκη δεσμίδα, ενώ η συχνότητα των παύσεων πριν από τα ρήματα στην προσωπική ιστορία μπορεί να προβλεφθεί από την άνω επιμήκη δεσμίδα.

Τα αποτελέσματα από τη μελέτη υγιών ομιλητών παρέχουν μία συνδυαστική προσέγγιση γλωσσικών, νευροψυχολογικών και νευροανατομικών δεδομένων, η οποία υποδεικνύει ότι η εύρεση λέξη στη ροή της ομιλίας πιθανώς σχετίζεται με διακριτές νοητικές λειτουργίες, ανάλογα με το πλαίσιο της αφήγησης αλλά και τη λέξη στόχο ενώ φαίνεται να υποστηρίζεται από διαφορετικές ανατομικές δομές.

Χρηματοδότηση: Η ερευνητική εργασία υποστηρίζεται από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.) στο πλαίσιο της Δράσης «1η Προκήρυξη ερευνητικών έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. για την ενίσχυση των μελών ΔΕΠ και Ερευνητών/τριών και την προμήθεια ερευνητικού εξοπλισμού μεγάλης αξίας» (Αριθμός Έργου: 4081)

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 60 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β3)

Δόμηση Κοινωνικών Ταυτοτήτων

Προεδρείο: **Ε. Κωνσταντινίδου**,
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Αναπαριστώντας την ελληνικότητα: Χαρτογράφηση των συμβολικών περιεχομένων της ελληνικής εθνικής ταυτότητας στο πλαίσιο της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας

Ι. Ντότσικας & Ξ. Χρυσόχου
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Το παρόν αναφέρεται στη σύγχρονη επαναναδομή της ελληνικής εθνικής ταυτότητας, εστιάζοντας σε μια προσέγγιση της ελληνικότητας ως κοινωνική αναπαράσταση. Τόσο ο δυναμικός χαρακτήρας των εθνικών ταυτοτήτων όσο και η πολυδιάστατη επίδραση της ολοπαγούς κοινωνικο-οικονομικής κρίσης στο πολιτικό τοπίο της χώρας, καθιστούν την έρευνα γύρω από τα συμβολικά περιεχόμενα της ελληνικότητας ολοένα και πιο επίκαιρη. Στόχος εδώ είναι να εντοπίσουμε ποιους/ες αλλά και τι θεωρούν οι Έλληνες και οι Ελληνίδες ελληνικό σήμερα, αλλά και να εξηγήσουμε την επιλογή των συγκεκριμένων στοιχείων εις βάρος κάποιων άλλων. Στο ελληνικό συγκείμενο, πληθώρα ερευνών αφορούν την σχέση μεταξύ εθνικής ταυτότητας, υπηκοότητας και μετανάστευσης, εθνοτικών μειονοτήτων και κοινωνικο-νομικών επιπτώσεων. Εντούτοις, η κοινωνιο-ψυχολογική έρευνα στην βάση της αλληλεπίδρασης μεταξύ των αναπαραστάσεων της ελληνικότητας, της ελληνικής εθνικής ταυτότητας και της πολιτικής κουλτούρας είναι ακόμη ελλιπής. Εδώ, προτείνεται μια χαρτογράφηση των συμβολικών περιεχομένων της ελληνικότητας, όπως αυτά αντικειμενοποιούνται σε πολιτικές, ιστορικές και πολιτισμικές εικονογραφίες. Το παραπάνω σχέδιο υλοποιήθηκε με την χρήση της διαδικασίας πολλαπλής ταξινόμησης (MSP), μεθόδου που συνδυάζει την συλλογή τόσο ποσοτικών όσο και ποιοτικών δεδομένων. Συγκεκριμένα, πραγματοποιήσαμε 50 ημι-δομημένες συνεντεύξεις στον γενικό πληθυσμό, ενσωματώνοντας την ταξινόμηση 50 εικόνων σε σχέση με την αντιπροσωπευτικότητά τους - η μη - ως προς την ελληνικότητα διαχρονικά. Διάφορες ηγεμονικές αλλά και πολεμικές αναπαραστάσεις της ελληνικότητας ήρθαν στο φως, σε σχέση με τους μετασχηματισμούς που έχει δεχτεί η ελληνική πολιτική κουλτούρα. Κατ' αυτόν τον τρόπο, φιλοδοξούμε να κατασκευάσουμε έναν τόσο κειμενικό όσο και οπτικό χάρτη των σύγχρονων αναπαραστάσεων της ελληνικότητας, χρησιμοποιώντας την μέθοδο της θεματικής ανάλυσης ώστε να υπογραμμίσουμε τον αντίκτυπο αυτών των αναπαραστάσεων στην ελληνική πολιτική κουλτούρα σήμερα.

Ηθική ακεραιότητα ως ηθική αυτοσυνέπεια μεταξύ ηθικών αρχών και ηθικών συμπεριφορικών σεναρίων: Ο ρόλος της πολιτικής ιδεολογίας, της ευκρίνειας της ηθικής ακεραιότητας και της ευκρίνειας της εθνικής ταυτότητας

Α. Αρβανίτης
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σύμφωνα με τον Blasi, η ηθική ακεραιότητα πρέπει να εννοιολογηθεί ως ένα είδος ατομικής ηθικής αυτοσυνέπειας που εμπιρεύει τις γνωστικές διαδικασίες του αυτό-ορισμού, της αυτό-οργάνωσης, της αυτό-επίγνωσης και της ευαισθησίας στην εσωτερική ασυμφωνία. Στηριζόμενο σε αυτή την εννοιολόγηση, το κοινωνιογνωστικό μοντέλο της ηθικής συμπεριφοράς του Aquino και των συνεργατών του εστιάζει σε κοινωνιοψυχολογικούς γνωστικούς παράγοντες που διαμορφώνουν την ηθική συμπεριφορά. Στο πλαίσιο αυτής της προσέγγισης, η αυτοσυνέπεια εγχειρηματοποιείται ως ο βαθμός που η ηθική ταυτότητα προβλέπει την ηθική συμπεριφορά. Στην παρούσα έρευνα η ηθική αυτοσυνέπεια εγχειρηματοποιείται ως ο βαθμός που οι ηθικές αρχές προβλέπουν την απόκριση σε ηθικά συμπεριφορικά σενάρια. Τόσο οι ηθικές αρχές όσο και τα σενάρια μετρούνται μέσα από έγκυρες κλίμακες της θεωρίας ηθικών θεμελίων (moral foundations theory). Οι συμμετέχοντες ήταν 410 Αμερικανοί πολίτες που στρατολογήθηκαν μέσω της πλατφόρμας Prolific. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν το διαφορετικό τρόπο που συνεισφέρουν οι κοινωνιοψυχολογικοί παράγοντες στην ηθική αυτοσυνέπεια

ανάλογα με το είδος των ηθικών αρχών. Συγκεκριμένα, σε συνθήκες ευκρίνειας της ηθικής ακεραιότητας, η αυτοσυνέπεια στις ενωτικές ηθικές αρχές (binding moral principles) ενδυναμώνεται μόνο για τους προοδευτικούς συμμετέχοντες. Σε συνθήκες ευκρίνειας της εθνικής ταυτότητας, η αυτοσυνέπεια στις ενωτικές ηθικές αρχές ενδυναμώνεται μόνο για τους συντηρητικούς συμμετέχοντες. Η αυτοσυνέπεια στις εξατομικευμένες ηθικές αρχές (individualizing moral principles) μειώνεται σε συνθήκες ευκρίνειας της εθνικής ταυτότητας και ευκρίνειας της ηθικής ακεραιότητας. Τέλος, σε συνθήκες ευκρίνειας της ηθικής ακεραιότητας, η αυτοσυνέπεια σε εξατομικευμένες ηθικές αρχές ευθυγραμμίζεται με τη μείωση της προκατάληψης. Τα αποτελέσματα της έρευνας θα συζητηθούν με γνώμονα τόσο τον τρόπο που μπορούν να συνεισφέρουν στην περαιτέρω ανάπτυξη του κοινωνιογνωστικού μοντέλου της ηθικής συμπεριφοράς όσο και τον τρόπο που πρέπει να μετριέται η ηθική ακεραιότητα εν γένει.

Η κατασκευή της ταυτότητας των νηπιαγωγών στο νομοθετικό κείμενο του προγράμματος σπουδών της προσχολικής εκπαίδευσης

Ε. Κωνσταντινίδου

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Με την Υπουργική Απόφαση 160476/Δ1/2021 με τίτλο «Πρόγραμμα σπουδών για την προσχολική εκπαίδευση» θεσμοθετήθηκε το νέο πρόγραμμα σπουδών του νηπιαγωγείου στο πλαίσιο μιας ευρύτερης μεταρρύθμισης των προγραμμάτων σπουδών της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Το κείμενο αυτό αποτέλεσε το υλικό της ανάλυσης στην έρευνα που παρουσιάζεται, με σκοπό την ανάδειξη του τρόπου κατασκευής της ταυτότητας των νηπιαγωγών στο πλαίσιο του νομοθετικού λόγου, ιδιαίτερα στην ενότητα του κειμένου με τίτλο «Ο ρόλος της/του νηπιαγωγού». Θεωρητικά η ανάλυση βασίστηκε στην ερευνητική παράδοση για την ταυτότητα ως λόγο στην Κοινωνική Ψυχολογία του Λόγου αλλά και στη μελέτη του νομικού λόγου σε κοινωνιολογικές και γλωσσολογικές παραδόσεις που εστιάζουν στις κοινωνικοπολιτικές και ρητορικές όψεις του δικαίου. Μεθοδολογικά στην ανάλυση συνδυάστηκαν εργαλεία για την ανάλυση του κειμένου σε μικρο-επίπεδο από τη Λογοψυχολογία και τη Συστημική Λειτουργική Γλωσσολογία και σε μακρο-επίπεδο από τη φουκωική ανάλυση λόγου με επικέντρωση στη διάσταση της κυβερνησιμότητας. Η μικρο-ανάλυση ανέδειξε την κατασκευή της ταυτότητας των νηπιαγωγών στο πλαίσιο της δικαιολόγησης της θεσμοθέτησης του προγράμματος σπουδών ως ενός συνόλου παιδαγωγικών πρακτικών. Η μακρο-ανάλυση ανέδειξε την κατασκευή της ταυτότητας των νηπιαγωγών ως νόμιμης διάστασης του προγράμματος αυτού. Ο συνδυασμός των δύο επιπέδων ανάλυσης ανέδειξε τον τρόπο κατασκευής της ταυτότητας των νηπιαγωγών ως αυτόνομων επαγγελματιών στις οποίες και στους οποίους ανατίθεται η ευθύνη της υλοποίησης του προγράμματος σπουδών με τη μορφή καθοδήγησης της παιδαγωγικής δράσης τους. Αυτή η διπλή αναλυτική οπτική συνέβαλε στην ανάλυση του νομοθετικού λόγου ως σύνθετης πρακτικής διακυβέρνησης της προσχολικής εκπαίδευσης με εστίαση στην κατασκευή της ταυτότητας και, από την άποψη αυτή, μπορεί να αξιοποιηθεί ως μια οπτική για τη μελέτη της εκπαιδευτικής πολιτικής.

Αλκοόλ και Κρήτη: Συγκρότηση ταυτοτήτων σε ένα μεταβαλλόμενο πολιτισμικό πλαίσιο

Μ. Ξεπαπαδάκη

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η παρούσα διδακτορική διατριβή που βρίσκεται σε εξέλιξη, αφορά την κατανάλωση αλκοόλ στην Κρήτη, δίνοντας έμφαση στις συμβολικές διαστάσεις των πρακτικών κατανάλωσης. Έχει ως αφετηρία τη διαπίστωση ότι οι αναπαραστάσεις μιας ομάδας για το ποτό και τον τρόπο κατανάλωσης, αντανακλούν τις αξίες της, τους τρόπους που τα μέλη της κατανοούν και εκφράζουν την πραγματικότητα που βιώνουν. Οι αλλαγές στον τύπο ποτού ή στις πρακτικές κατανάλωσης αποτελούν ένδειξη για αλλαγές που συντελούνται στο πολιτισμικό πλαίσιο και στην ίδια την ομάδα. Συγκεκριμένα, η θεωρητική προβληματική της παρούσας έρευνας κινείται γύρω από δύο άξονες: α) πώς αναδιαμορφώνονται οι κοινωνικές αναπαραστάσεις σε μεταβαλλόμενα αξιακά πλαίσια και β) πώς εμπλέκονται οι κοινωνικές αναπαραστάσεις στην κατασκευή και αναπροσαρμογή της κοινωνικής ταυτότητας (κυρίως του Κρητικού και της Κρητικιάς). Για την εξέταση των παραπάνω ερωτημάτων, επιστρατεύεται η χρήση ποικίλων μεθόδων έρευνας που να ανταποκρίνονται στη φύση του εκάστοτε ερευνητικού ζητήματος. Επιχειρώντας, έναν μεθοδολογικό τριγωνισμό, χρησιμοποιείται ανάλυση περιεχομένου σε υλικό από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης για την εξέταση των αλλαγών στον τρόπο παρουσίασης της ταυτότητας σε σχέση με τη κατανάλωση και πώς αποτυπώνονται αυτές από διαφορετικούς χρήστες. Θεματική ανάλυση και ανάλυση λόγου σε συνεντεύξεις για τη διερεύνηση των αναπαραστάσεων των τοπικών και ξένων ποτών, όπως και εθνογραφική παρατήρηση για την μελέτη των πρακτικών κατανάλωσης. Ως τώρα έχουν πραγματοποιηθεί οι συνεντεύξεις και η ανάλυση τους, αναδεικνύοντας τις μεταβολές στις αναπαραστάσεις και μοτίβα που αφορούν τη κατασκευή της κρητικότητας. Στο επόμενο διάστημα θα ολοκληρωθεί η ανάλυση του υλικού από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και της εθνογραφικής παρατήρησης. Μία τέτοια προσέγγιση, διαθέτει πρωτοτυπία για την κοινωνιοψυχολογική θεωρία καθώς αναδεικνύει τον αλληλοκαθορισμό κοινωνικών ταυτοτήτων και αναπαραστάσεων στο υπό μελέτη πολιτισμικό πλαίσιο. Παράλληλα, στρέφοντας το ενδιαφέρον στην κατανάλωση ως κεντρική πρακτική για την ομάδα, επηρεασμένη από κοινωνικές και ιστορικές ζυμώσεις αναδεικνύεται η ρευστότητα του πολιτισμού ως συνθήκη στην κατασκευή της ταυτότητας και των αναπαραστάσεων.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 36 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β5)

Συμμετοχικές και πολυτροπικές μέθοδοι έρευνας στην κοινότητα

Οργανώτρια / Πρόεδρος: **Φ. Ίσαρη**

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητήτρια: **Ε. Γεωργάκα**

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Το παρόν συμπόσιο αφορά στην παρουσίαση ερευνητικών προγραμμάτων που αξιοποιούν συμμετοχικές και πολυτροπικές μεθόδους έρευνας στην κοινότητα. Η πρώτη παρουσίαση με τίτλο «Transition to 8: Μεταβαίνοντας από τα κοινωνικά φαινόμενα στη σύγχρονη καλλιτεχνική δημιουργία» περιγράφει μια πολυτροπική, συμμετοχική μελέτη που αφορά την κοινότητα της Ελευσίνας. Αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου διεπιστημονικού έργου (εταίρος- Εργαστήριο Ποιοτικής Έρευνας στην Ψυχολογία και την Ψυχική Υγεία, ΕΚΠΑ) που στοχεύει να συνδέσει τα προεξάρχοντα κοινωνικά ζητήματα της πόλης της Ελευσίνας με τη σύγχρονη τέχνη, εν όψει της Ελευσίνας ως πολιτισμικής πρωτεύουσας της Ευρώπης (2023). Η δεύτερη παρουσίαση με τίτλο «Η τέχνη ως μέσο ενδυνάμωσης μικρών, επαρχιακών κοινοτήτων: Η περίπτωση του Μελισσοχωρίου Λάρισας» είναι μια συγχρονική και ποιοτικά προσανατολισμένη έρευνα που αφορά στην Τέχνη ως μέσο ενδυνάμωσης των μικρών επαρχιακών κοινοτήτων. Προκειμένου να διερευνηθεί ο ενδυναμωτικός ρόλος της Τέχνης, υπήρξε συνεργασία με την κοινότητα του Μελισσοχωρίου, ενός μικρού επαρχιακού οικισμού, ανατολικά της Λάρισας. Η τρίτη παρουσίαση με τίτλο «Δημιουργικές τεχνικές και νέα μέσα στην ψυχολογία: Αναπτύσσοντας συνδέσεις, δίκτυα και κοινότητες» περιγράφει μια πλαισιοθετημένη μελέτη περίπτωσης ενός προπτυχιακού μαθήματος στο Τμήμα Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου το οποίο αξιοποιεί δημιουργικές, συμμετοχικές και βιωματικές προσεγγίσεις για τη συγκρότηση μιας λειτουργικής μαθησιακής κοινότητας. Η τέταρτη παρουσίαση αφορά στην έρευνα με τίτλο «Ιστορίες ζωής νέων επιστημόνων που φοιτούν σε πανεπιστημιακές κοινότητες του εξωτερικού», η οποία αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου ερευνητικού προγράμματος μεικτών μεθόδων (ΕΛΙΔΕΚ) που υλοποιείται από το Εργαστήριο Ποιοτικής Έρευνας στην Ψυχολογία και την Ψυχική Υγεία, ΕΚΠΑ και πραγματεύεται το φαινόμενο της διαρροής του επιστημονικού δυναμικού σε κοινότητες του εξωτερικού, το λεγόμενο 'brain drain/brain gain'. Τέλος, ακολουθεί συζήτηση η οποία, μεταξύ άλλων, αναδεικνύει τη σημασία των συμμετοχικών και πολυτροπικών μεθόδων έρευνας για την ενδυνάμωση και κινητοποίηση των κοινοτήτων.

Transition to 8: Μεταβαίνοντας από τα κοινωνικά φαινόμενα στη σύγχρονη καλλιτεχνική δημιουργία

Δ. Σκαλή¹, Φ. Ίσαρη¹, Ε. Γεωργάκα², Φ. Κολιούλη¹, Ε. Καρύδη¹, Κ. Ελραχέμη¹, Ν. Παπαδόπουλος¹, Μ. Καρέττα¹, Ε. Σίμου¹, Π. Γκιόκας³, Β. Κλαμπρασιδίου⁴, Β. Βασιλάκου³, Π. Διαμαντίδης⁴, Ι. Παππάς³ & Γ. Ιωαννίδης⁴

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ³Mentor, ⁴Ερευνητικό Κέντρο ΑΘΗΝΑ

Σε αυτή την παρουσίαση περιγράφουμε μια πολυτροπική, συμμετοχική μελέτη που αφορά την κοινότητα της Ελευσίνας. Αποτελεί μέρος του εν εξελίξει διεπιστημονικού έργου «Transition to 8: Μεταβαίνοντας από τα κοινωνικά φαινόμενα στη σύγχρονη καλλιτεχνική δημιουργία» (εταίρος-Εργαστήριο Ποιοτικής Έρευνας στην Ψυχολογία και την Ψυχική Υγεία, ΕΚΠΑ) που στοχεύει να συνδέσει τα προεξάρχοντα κοινωνικά ζητήματα της πόλης της Ελευσίνας με τη σύγχρονη τέχνη, εν όψει της Ελευσίνας ως πολιτισμικής πρωτεύουσας της Ευρώπης (2023). Για το σκοπό αυτό αξιοποιείται μια διεπιστημονική ομάδα, η οποία αποτελείται από ψυχολόγους, κοινωνιοδραματιστές, επαγγελματίες από το χώρο του πολιτισμού, των νέων τεχνολογιών και της ψηφιακής επικοινωνίας, καλλιτέχνες και εκπαιδευτικούς της κοινότητας. Προσκαλέσαμε λοιπόν τους κατοίκους της Ελευσίνας να παρουσιάσουν τις απόψεις, τους προβληματισμούς και τις εμπειρίες τους σχετικά με τη ζωή τους στην Ελευσίνα σε συνεδρίες κοινωνιοδράματος, των οποίων οι θεματικοί άξονες βασίστηκαν σε προηγηθείσα έρευνα- μέσω συνεντεύξεων με θεσμικούς εκπαιδευτικούς και εκπαιδευτικούς συλλογικοτήτων της πόλης και συμπλήρωσης ερωτηματολογίων - και επεξεργασία του παρεχθέντος υλικού. Κατά τη διάρκεια των συνεδριών του κοινωνιοδράματος συλλέξαμε πολυαισθητηριακά και βιωματικά δεδομένα, μέσω ακουστικής, οπτικής και βιομετρικής καταγραφής, καθώς και ημερολόγια πεδίου από συμμετέχοντες παρατηρητές εκπαιδευμένους στον ενσώματο συντονισμό. Επεξεργαζόμαστε επί του παρόντος τα δεδομένα με πολυαισθητηριακό τρόπο (εικόνα-κίνηση-λόγος-βιομετρικοί δείκτες) και στη συνέχεια θα χρησιμοποιηθούν για διάφορους σκοπούς: Σε επίπεδο ψυχοκοινωνικής έρευνας, τα δεδομένα μέσα από πολυεπίπεδη ανάλυση θα οδηγήσουν σε πολύπλοκη πολυεπίπεδη απεικόνιση των ποικίλων οπτικών των κατοίκων της Ελευσίνας σε σχέση με τις συλλογικές τους ανησυχίες. Επεξεργασμένα δεδομένα από τις συνεδρίες θα δοθούν επίσης σε καλλιτέχνες, με τη μορφή ηχητικών, οπτικών και λεκτικών στοιχείων, και θα αποτελέσουν τη βάση υλικού για καλλιτεχνική παραγωγή ποικίλου είδους (μουσική, visual arts projects). Κατά τη διάρκεια των εορταστικών εκδηλώσεων της Πολιτιστικής Πρωτεύουσας θα διοργανωθούν εκδηλώσεις, κατά τις οποίες η καλλιτεχνική παραγωγή, τα ερευνητικά ευρήματα και άλλο υλικό θα παρουσιαστούν στους κατοίκους ως μέσο κινητοποίησής τους και διάδοσης των αποτελεσμάτων του έργου. Μέσω του διεπιστημονικού και διεθνούς χαρακτήρα του, το έργο υπερβαίνει την κινητοποίηση της τοπικής κοινότητας, στη γεφύρωση ανθρώπων και κοινοτήτων μεταξύ των χωρών, υποδεικνύοντας τα κοινά κοινωνικά ζητήματα που αντιμετωπίζουν οι κοινότητες και δημιουργώντας δυνατότητες για κοινές δράσεις στην αντιμετώπισή τους.

Χρηματοδότηση: ΕΥΔΕ/ετακ Κωδικός Έργου: Τ2ΕΔΚ-00623

Η τέχνη ως μέσο ενδυνάμωσης μικρών, επαρχιακών κοινοτήτων: Η περίπτωση του Μελισσοχωρίου Λάρισας

Α. Δαλάκα & Α. Ζήση
Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Το αντικείμενο της παρούσας συγχρονικής και ποιοτικά προσανατολισμένης έρευνας αφορά στην Τέχνη ως μέσο ενδυνάμωσης των μικρών επαρχιακών κοινοτήτων. Προκειμένου να διερευνηθεί ο ενδυναμωτικός ρόλος της Τέχνης, η κοινότητα με την οποία συνεργαστήκαμε είναι αυτή του Μελισσοχωρίου, ενός μικρού επαρχιακού οικισμού, ανατολικά της Λάρισας. Βασικός σκοπός της μελέτης είναι να διερευνηθεί ο τρόπος κατά τον οποίο η επαφή των κατοίκων με τις εικαστικές τέχνες δύναται να επηρεάσει τις σχέσεις, τα δίκτυα, και τη συμμετοχή των μελών μιας τοπικής κοινότητας σε συλλογικές δράσεις. Η παρούσα μελέτη οργανώνεται σε δύο αλληλένδετες φάσεις, την ερευνητική διαδικασία και την υλοποίηση μιας καλλιτεχνικής δράσης. Η καλλιτεχνική δράση περιέλαβε πέντε εικαστικά εργαστήρια για ενήλικες στα οποία συμμετείχαν 8 άτομα, γυναίκες και άνδρες, μόνιμοι/ες κάτοικοι του χωριού. Για την συλλογή εμπειρικού υλικού πραγματοποιήθηκαν δύο ομάδες εστιασμένης συζήτησης (Ο.Ε.), μία πριν από την έναρξη των εικαστικών εργαστηρίων και μια στην ολοκλήρωση των εικαστικών εργαστηρίων. Στην πρώτη Ο.Ε. συμμετείχαν 5 ενήλικες γυναίκες ενώ στη δεύτερη 6 ενήλικα άτομα, 3 άνδρες και 3 γυναίκες. Η ανάλυση του εμπειρικού υλικού κατέδειξε την ενίσχυση της συμμετοχής των κατοίκων σε δράσεις της μικρής κοινότητας και της επιθυμίας των συμμετεχόντων/ουσών να επικοινωνήσουν την καλλιτεχνική τους δράση στα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας επιδιώκοντας την εμπλοκή των μικρών παιδιών και εφήβων σε καλλιτεχνικές, ενδυναμωτικές διαδικασίες.

Δημιουργικές τεχνικές και νέα μέσα στην ψυχολογία: Αναπτύσσοντας συνδέσεις, δίκτυα και κοινότητες

Α. Μπράιλας
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η ενασχόληση με δημιουργικές δραστηριότητες στο πλαίσιο μιας ομαδικής διεργασίας διευκολύνει την ανάπτυξη της ενσυναίσθησης, τη νοηματοδότηση του σχετίζεσθαι με άλλους ανθρώπους και την καλλιέργεια της συνεργασίας για την επίτευξη ενός κοινού στόχου. Οι δημιουργικές μέθοδοι στην ψυχολογία μπορεί να γίνουν αντιληπτές σε ένα συμβολικό επίπεδο ως μια διαδικασία μετάβασης από το χάος και το αδιαμόρφωτο στην οργάνωση και στην καινοτομία με έναν τρόπο που είναι λιγότερο γραμμικός και συχνά αφαιρετικός ή παράδοξος. Τέτοιου είδους ανωτροπικές μεταβάσεις μοιάζουν να είναι απαραίτητες στη σημερινή εποχή όπου ερχόμαστε όλο και πιο συχνά αντιμέτωποι με πρωτόγνωρα και δύσκολα προβλήματα (wicked problems) για τα οποία δεν φαίνεται να υπάρχουν ούτε εύκολες ούτε προφανείς διαδικασίες επίλυσης. Η συγκεκριμένη εργασία αποτελεί μια πλαισιοθετημένη μελέτη περίπτωσης ενός προπτυχιακού μαθήματος στο Τμήμα Ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου το οποίο αξιοποιεί δημιουργικές, συμμετοχικές και βιωματικές προσεγγίσεις για τη συγκρότηση μιας λειτουργικής μαθησιακής κοινότητας. Μέσα από τη μελέτη του συγκεκριμένου παραδείγματος, επιδεικνύουμε συγκεκριμένες δημιουργικές τεχνικές και πρακτικές που μπορούν να αξιοποιηθούν στη βιωματική δουλειά με ομάδες και κοινότητες, όπως είναι η κατασκευή ψηφιακών αφηγηματικών τεχνημάτων και η αναστοχαστική πρακτική σε ιστολόγια. Η ενεργητική παραγωγή ψηφιακών τεχνημάτων και η συλλογική διαπραγμάτευση του νοήματος, το «δημιουργούμε μαζί, αλληλεπιδρούμε μαζί και μοιραζόμαστε τις ιστορίες μας και τα συναισθήματά μας», φαίνεται να δημιουργεί τις ιδανικές συνθήκες για την ανάδυση καινοτόμων προσεγγίσεων και λύσεων. Σε αυτό το πλαίσιο, ευνοείται η προσωπική ανάπτυξη των συμμετεχόντων μέσα από τη συγκρότηση ενός ριζωματικού δικτύου νοηματοδοτημένων προσωπικών συνδέσεων, ενός σύμπλοκου κοινοτικού γίνεσθαι με αναδυόμενες ιδιότητες.

Ιστορίες ζωής νέων επιστημόνων που φοιτούν σε πανεπιστημιακές κοινότητες του εξωτερικού

Μ. Κουρτόγλου, Φ. Κολιούλη, Α. Λάου, Μ. Κυριακίδου, Π. Μαριόλη, Β. Παυλόπουλος & Φ. Ίσαρη
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα ποιοτική μελέτη αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης έρευνας μεικτών μεθόδων που υλοποιείται από το Εργαστήριο Ποιοτικής Έρευνας στην Ψυχολογία και την Ψυχική Υγεία στο πλαίσιο ερευνητικού προγράμματος (ΕΛΙΔΕΚ) με τίτλο: «Ιστορίες ζωής: Έλληνες μετανάστες υψηλής ειδίκευσης και νέοι υψηλής μόρφωσης που στοχάζονται για τη μετανάστευση» και αφορά το φαινόμενο του 'brain drain/brain gain'. Στοχεύει να διερευνήσει τις ιστορίες ζωής μεταπτυχιακών φοιτητών/τριών ή υποψηφίων διδασκτόρων που φοιτούν σε πανεπιστήμια του εξωτερικού που σκέφτονται να επιστρέψουν στην Ελλάδα ή να εγκατασταθούν στο εξωτερικό μετά το πέρας των σπουδών τους. Για την παραγωγή των ερευνητικών δεδομένων πραγματοποιήθηκαν 20 αφηγηματικές συνεντεύξεις και αξιοποιήθηκε η οπτική μέθοδος της φωτο-φωνής (photo-voice). Πραγματοποιήθηκε αφηγηματική ανάλυση του λεκτικού υλικού και πολυκειμενική θεματική ανάλυση του οπτικού υλικού. Στις αφηγήσεις (λεκτικά δεδομένα και φωτογραφίες) των νέων Ελλήνων αναδείχθηκαν οι εμπειρίες τους στη χώρα υποδοχής, και οι απόψεις τους για τη ζωή στο εξωτερικό. Οι συμμετέχοντες/ουσες υπογράμμισαν τις διαφορές που υπάρχουν μεταξύ της χώρας υποδοχής και της χώρας καταγωγής (Ελλάδα) αναφορικά με τις συνθήκες εργασίας, και την ποιότητα ζωής. Ιδιαίτερη θέση στις αφηγήσεις είχε η νοσταλγία και η επιθυμία επιστροφής υπό συγκεκριμένες συνθήκες, καθώς και η αίσθηση προσωπικής ανάπτυξης και δημιουργίας "οικουμενικής ταυτότητας" κατά τη διαμονή τους στο εξωτερικό. Θα συζητηθούν οι συνεπαγωγές των ευρημάτων για την ενίσχυση και την παροχή ευκαιριών και κινήτρων σε νέους επιστήμονες με σκοπό την αποφυγή της διαρροής επιστημονικού δυναμικού σε κοινότητες του εξωτερικού.

Χρηματοδότηση: Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛΙΔΕΚ) -ΕΡΓΟ 2376

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 37 (ΑΙΘΟΥΣΑ Γ1)

Εγκέφαλος, νους και ιδιοφυΐα

Οργανωτής / Πρόεδρος & Συζητητής: **A. Καραπέτσας**

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Στο Συμπόσιο αυτό θα ξεκινήσουμε με αναφορές στον εγκέφαλο και θα επιμείνουμε στην έννοια νους, έννοια η οποία για την αρχαία ελληνική φιλοσοφία ο νους, εκτός από τη βασική του σημασία που ισοδυναμεί με την ανώτερη πνευματική δύναμη για γνώση, ήταν και η απρόσκοπτη λογική αρχή που διέπει ολόκληρο το σύμπαν. Άποψη κάποιων Αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων ήταν ότι ο νους δημιούργησε την τάξη του κόσμου. Τα παραπάνω χαρακτηριστικά που αποδίδουν στον νου αποδεικνύουν ότι για το σύνολο των Αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων εγκέφαλος και νους δεν συμπίπτουν. Λαμβάνοντας υπόψη τους επιστημονικούς και τεχνολογικούς περιορισμούς της εποχής εκείνης, οι ιδέες και οι ανακαλύψεις του Alcmaeon, Praxagoras και Herophilus μπορούν να επαινεθούν σε μεγάλο βαθμό για τη καινοτομία και πρωτοπορία τους, την ένταση της παρατήρησής τους και τη λογική των θεωριών τους. Το εγκεφαλοκεντρικό μοντέλο στο οποίο προσχώρησαν οι Alcmaeon και Herophilus και το οποίο εγκωμιάστηκε από τον Πλάτωνα, αλλά απορρίφθηκε από τον Αριστοτέλη, υποστήριξε όχι ότι ο εγκέφαλος είναι η υλική έδρα του νου και πως συνδέεται μέσω της σπονδυλικής στήλης με ένα περίπλοκο νευρικό σύστημα. Η ιδέα ενός νευρικού συστήματος είναι πλέον κεντρικής σημασίας όχι μόνο για τη νευροεπιστήμη, αλλά και για την ανατομία και την ιατρική επιστήμη γενικότερα. Προσπαθώντας να αποδείξουν τις θεωρίες τους μέσω της ανατομής και της εκτεταμένης παρατήρησης του ανθρώπινου σώματος, αυτοί οι φιλόσοφοι-ιατροί έθεσαν σημαντικές βάσεις για τη θεμελίωση της ιατρικής έρευνας στο μέλλον. Θα μιλήσουμε, επίσης, για τον εθισμό στο διαδίκτυο και για το πώς αντιμετωπίζει το Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα τους «υπερέξυπνους» μαθητές.

Νους και εγκέφαλος: Γεγονότα εξαίσια, ένδοξα, θαυμαστά, μεγάλα και ανεξιχνίαστα

A. Καραπέτσας

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Εξετάζοντας τις διαφορές ανάμεσα στις δύο έννοιες του εγκεφάλου και του νου, θα παραθέσουμε κάποιες σκέψεις ορισμένων μελετητών, για να καταλήξουμε στην κυρίαρχη σχέση μεταξύ των δύο εννοιών. Το περιεχόμενο των εννοιών εγκέφαλος και νους αλλάζει και μετασχηματίζεται σε διαφορετικά στάδια ανάπτυξης της φιλοσοφίας και των επιμέρους επιστημών και για το λόγο αυτό είναι εξαιρετικά δύσκολο να δοθεί μια αυστηρή οριοθέτηση τους. Έτσι μερικοί μελετητές συνδέουν τις δύο αυτές έννοιες. Πιο συγκεκριμένα, «ο νους δεν προκύπτει γραμμικά από τον εγκέφαλο ενός ατόμου, αλλά από τη διαλεκτική αλληλοδιάδραση εγκεφάλου και περιβάλλοντος. Δεν υπάρχει ένας μεμονωμένος νους, καρπός ενός μεμονωμένου εγκεφάλου. Ο νους συγκροτείται ως διεπαφή (interface) μεταξύ εγκεφάλου και περιβάλλοντος της εμπειρίας. Ως εκ τούτου, ο εγκέφαλος είναι μεν αναγκαία, όχι όμως και ικανή συνθήκη του νου. Το πόρισμα είναι σαφές: Η δομή του ανθρώπινου εγκεφάλου από μόνη της δεν αρκεί για να ξεδιπλώσει το εγγενές δυναμικό της. Για να λειτουργήσει ως εγκέφαλος ανθρώπου σε πραγματικές ανθρώπινες συνθήκες, ο εγκέφαλος χρειάζεται την επενέργεια του νου, που λειτουργεί ως διεπαφή, η οποία τον τροφοδοτεί και τον εναρμονίζει με τα δεδομένα της πραγματικά ανθρώπινης κατάστασης.

Οι επικρατέστερες θεωρίες που διατυπώθηκαν στον ελληνικό χώρο από τον 6ο π.Χ. μέχρι τον 2ο μ.Χ.

αι. σχετικά με τη σπουδαιότητα του εγκεφάλου και της καρδιάς στην ανθρώπινη ύπαρξη.

Σύγχρονες θεωρήσεις

Π. Μανδράκης

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η λεπτομερής εξέταση, επίσης, του ερωτήματος το οποίο υφίστατο από την Αρχαϊκή ακόμη περίοδο και εκτείνεται μέχρι τον 2ο μ.Χ αι. αναφορικά με τη σύγκριση εγκεφάλου και καρδιάς, ποίο εκ των δύο, δηλαδή, υπερτερεί στη λειτουργία του ανθρώπινου σώματος μας οδήγησε στη διαπίστωση ότι δημιουργήθηκαν δύο ελληνικές σχολές, η εγκεφαλοκεντρική και η καρδιοκεντρική. Άλλοι θεωρούσαν τον εγκέφαλο και άλλοι την καρδιά ως βασικότερο παράγοντα στην ανθρώπινη ύπαρξη.

Τι αντιπροσωπεύει ο εγκέφαλος για τον καθένα χωριστά Έλληνα γιατρό και φιλόσοφο από τον Ακμαίωνα μέχρι τον 2ο αιώνα μ.Χ.: I. Την έδρα των αισθήσεων και της νόησης, «το ηγεμονικόν» (Αλκμαίων και Πυθαγόρειοι αρχή του 5ου αιώνα π.Χ) II. Την έδρα των αισθήσεων, της νόησης και της λογικής, την πηγή των συναισθημάτων, χάρη σ' αυτόν μπορούμε να διακρίνουμε το καλό από το κακό και το ηθικό από το αντίθετό του (Ιπποκράτης 5ος/4ος π.Χ) III. Την έδρα της λογικής ψυχής (Πλάτων 427-347 π.Χ) IV. Το εργαλείο ψήξης της θερμοκρασίας του σώματος (Αριστοτέλης 384-322) V. Το κέντρο διοίκησης του σώματος (Ηρόφιλος 335-280) VI. Την έδρα του «ηγεμονικού» (Γαλνός 129-216).

Οπαδοί της Καρδιοκεντρικής θεωρίας μέχρι τον 1ο μ.Χ αιώνα, με τη σειρά που εμφανίστηκαν, είναι οι εξής: 1. Φιλισίωνας από τους Λοκρούς και η Σχολή της Κνίδου – Αριστοτέλης – Διοκλής από την Κάρυστο – Πραξαγόρας από την Κω. 4ος π.Χ. 2. Ζήνωνας από το Κίτιο – Χρύσιππος από τους Σόλους της Κιλικίας. 3ος π.Χ. 3. Στωϊκοί - Ο συγγραφέας της Ιπποκρατικής πραγματείας “Περί καρδίνης”. 2ος π.Χ. 4. Αθήναιος από την Αττάλεια. 1ος π.Χ. Β’.

Διαδικτυακός εθισμός σε εφήβους. Πρόληψη, διάγνωση, αντιμετώπιση

Α. Φώτης

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ως εθισμό στο διαδίκτυο ορίζεται ένα νέο είδος ψυχικής διαταραχής η οποία προκύπτει από την υπερβολική χρήση του διαδικτύου. Ο διαδικτυακός εθισμός ανήκει στην κατηγορία των συμπεριφορικών εθισμών. Σκοπός της έρευνάς μας είναι η καταγραφή και η αντιμετώπιση του διαδικτυακού εθισμού με τη βοήθεια της επιστήμης της Νευροψυχολογίας και συγκεκριμένα με τη βοήθεια ενός εργαλείου της των προκλητών δυναμικών. Ο εντοπισμός των διαδικτυακά εθισμένων ατόμων πραγματοποιείται με τη χρήση εργαλείων – ερωτηματολογίων τα οποία καταγράφουν την ύπαρξη ή την απουσία διαδικτυακής ορθοπραξίας. Δεδομένου όμως, ότι όλες οι συμπεριφορές και οι ενέργειες του ανθρώπου έχουν ως βάση τον εγκέφαλο, καταγράψαμε ηλεκτροφυσιολογικά εγκεφαλικά χαρακτηριστικά των εθισμένων χρηστών. Η έρευνα αποτύπωσε τα αποτελέσματα εφαρμογής Προκλητών Δυναμικών σε 28 Έλληνες μαθητές με μέσο όρο ηλικίας τα 13,3 έτη εκ των οποίων οι 14 παρουσίαζαν χαρακτηριστικά διαδικτυακά εθισμένων χρηστών με βάση τις απαντήσεις τους στο ερωτηματολόγιο εντοπισμού του διαδικτυακού εθισμού (Internet Addiction Test). Παράλληλα, πραγματοποιήθηκε σύγκριση των αποτελεσμάτων της καταγραφής της κυματομορφής P300 σε σχέση με τα δεδομένα που δίνει η κυματομορφή όταν γίνεται σε 14 μαθητές της ομάδας ελέγχου (μαθητών που κάνουν ορθή χρήση του διαδικτύου). Τα αποτελέσματα της έρευνάς μας καταδεικνύουν την χρονική καθυστέρηση απόκρισης της κυματομορφής P300 στους εθισμένους χρήστες σε σχέση με την ομάδα ελέγχου. Ο χρόνος καθυστέρησης μειώνεται χαρακτηριστικά όταν πραγματοποιείται πρόγραμμα παρέμβασης με σκοπό την εξάρτηση των εθισμένων χρηστών. Η σπουδαιότητα των αποτελεσμάτων είναι σημαντική εάν λάβουμε υπόψη την έκταση του φαινομένου και εάν αναλογιστεί κανείς ότι προκύπτει ένα αντικειμενικό εύρημα για τον εντοπισμό του διαδικτυακού εθισμού. Κυρίως όμως η χρησιμότητα των ερευνητικών αποτελεσμάτων είναι σημαντική λόγω της βοήθειας που μας παρέχουν τα προκλητά δυναμικά στη διαδικασία αντιμετώπισης του φαινομένου.

Παιδεία και εκπαίδευση - μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες

Α. Τσιαντάκη

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Σύμφωνα με τον νόμο 3699/2008, στους μαθητές με αναπηρίες και ειδικές ανάγκες, παρέχεται ειδική αγωγή και εκπαίδευση (ΕΑΕ) που επιδιώκει να αναπτύξει την προσωπικότητά τους και να τους καταστήσει κατά το δυνατόν ικανούς για αυτόνομη συμμετοχή στην οικογενειακή, επαγγελματική, κοινωνική και πολιτισμική ζωή. Μαθητές με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες θεωρούνται όσοι για ολόκληρη ή ορισμένη περίοδο της σχολικής τους ζωής εμφανίζουν σημαντικές δυσκολίες μάθησης εξαιτίας αισθητηριακών, νοητικών, γνωστικών, αναπτυξιακών προβλημάτων, ψυχικών και νευροψυχικών διαταραχών οι οποίες, σύμφωνα με τη διεπιστημονική αξιολόγηση, επηρεάζουν τη διαδικασία της σχολικής προσαρμογής και μάθησης. Στην κατηγορία μαθητών με αναπηρία και ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες δεν εμπίπτουν οι μαθητές με χαμηλή σχολική επίδοση που συνδέεται αιτιωδώς με εξωγενείς παράγοντες, όπως γλωσσικές ή πολιτισμικές ιδιαιτερότητες. Οι μαθητές με σύνθετες γνωστικές, συναισθηματικές και κοινωνικές δυσκολίες, παραβατική συμπεριφορά λόγω κακοποίησης, γονεϊκής παραμέλησης και εγκατάλειψης ή λόγω ενδοοικογενειακής βίας, ανήκουν στα άτομα με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες είναι και οι μαθητές που έχουν μία ή περισσότερες νοητικές ικανότητες και ταλέντα ανεπτυγμένα σε βαθμό που υπερβαίνει κατά πολύ τα προσδοκώμενα για την ηλικιακή τους ομάδα. Με απόφαση του Υπουργού Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων κατόπιν εισήγησης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, ανατίθεται η ανάπτυξη προτύπων αξιολόγησης και ειδικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τους μαθητές αυτούς σε Σχολές ή Τμήματα Α.Ε.Ι. που, κατόπιν πρόσκλησης που τους απευθύνει το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, εκδηλώνουν ενδιαφέρον. Στους μαθητές αυτούς δεν έχουν εφαρμογή οι λοιπές διατάξεις του παρόντος νόμου. Η εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος νόμου και στους μαθητές αυτούς θεωρείται πλέον αναγκαία, για την ομαλή ανάπτυξη του δυναμικού τους, που στο νόμο χαρακτηρίζονται ως 'μαθητές που έχουν μία ή περισσότερες νοητικές ικανότητες και ταλέντα ανεπτυγμένα σε βαθμό που υπερβαίνει κατά πολύ τα προσδοκώμενα για την ηλικιακή τους ομάδα', σε άλλες περιπτώσεις χαρακτηρίζονται ως 'προικισμένοι' (gifted) είτε 'χαρισματικοί' είτε 'ιδιοφυίες' είτε 'υπερ-έξυπνοι'.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 38 (ΑΙΘΟΥΣΑ Γ5)

Αποτελέσματα και μαθήματα από την εφαρμογή του Συστήματος Προώθησης Θετικής Συμπεριφοράς σε σχολεία Ελλάδας και Κύπρου

Οργανωτής / Πρόεδρος & Συζητητής: **Χ. Βρασίδης**

Center for the Advancement of Research & Development in Educational Technology

Το Σύστημα Προώθησης Θετικής Συμπεριφοράς (ΣΠΘΣ; γνωστό στην αγγλική βιβλιογραφία ως School-Wide Positive Behaviour Supports (SWPBS) ή Positive Behavioural Interventions and Supports (PBIS) αποτελεί ένα πολυεπίπεδο πλαίσιο της σχολικής ψυχολογίας βασισμένο στην εφαρμοσμένη ανάλυση συμπεριφοράς. Το σύστημα έχει τη μορφή συνεχούς παρέμβασης και αποτελείται από ένα σύνολο στρατηγικών που αποσκοπούν στην ανάπτυξη ενός θετικού, ασφαλούς και υποστηρικτικού σχολικού περιβάλλοντος μέσα από το οποίο προωθείται η συμπεριφορική, κοινωνική και ακαδημαϊκή επιτυχία όλων των παιδιών στο σχολείο (Horner & Sugai,

2015; Sanetti & Simonsen, 2011). Βασικό στοιχείο είναι η χρήση τεκμηριωμένων πρακτικών πρόληψης και η λήψη αποφάσεων με βάση δεδομένα που συλλέγει το σχολείο για την ανάπτυξη στοχευμένων στρατηγικών προς τη συνεχή βελτίωση του συστήματος. Ξεκινώντας από τις Η.Π.Α., το σύστημα Προώθησης Θετικής Συμπεριφοράς έχει ερευνηθεί και εφαρμοστεί για περισσότερες από τρεις δεκαετίες σε χιλιάδες σχολεία στο κόσμο. Μέχρι στιγμής, τρεις μετα-αναλύσεις έχουν τεκμηριώσει τη θετική επίδραση του συστήματος στα κοινωνικο-συναισθηματικά μαθησιακά αποτελέσματα (Mitchell et al., 2018; Chitiyo et al., 2012; Horner et al., 2010). Η ερευνητική ομάδα του προτεινόμενου συμποσίου έχει εισάγει το 2019 την εφαρμογή του συστήματος στην Ελλάδα και την Κύπρο. Σήμερα, 60 Δημοτικά σχολεία ολοκληρώνουν για τρίτη συνεχόμενη χρονιά την εφαρμογή της πρωτογενούς πρόληψης του συστήματος, ενώ 35 σχολεία προσχολικής εκπαίδευσης ολοκληρώνουν τον πρώτο χρόνο εφαρμογής. Το συμπόσιο έχει στόχο να κοινοποιήσει τα διαχρονικά αποτελέσματα και την ερευνητική, αλλά και πρακτική γνώση που αποκτήθηκε τα τρία τελευταία χρόνια αναλύοντας τέσσερις βασικές πτυχές. Η πρώτη και δεύτερη εισήγηση παρουσιάζει την επίδραση της εφαρμογής του ΣΠΘΣ σε Ελλάδα και Κύπρο. Η τρίτη εισήγηση εμβαθύνει στα θέματα αξιολόγησης της πιστότητας της εφαρμογής ενιαίων σχολικών παρεμβάσεων. Τέλος, η τέταρτη εισήγηση παρουσιάζει την εφαρμογή του ΣΠΘΣ στην προσχολική εκπαίδευση, το οποίο έχει ρίζες από τον κλάδο της εφαρμοσμένης ψυχολογίας, σε συνδυασμό με το μοντέλο PERMA, από τον τομέα της θετικής ψυχολογίας.

Διαχρονικά αποτελέσματα από την επίδραση της πρωτογενούς πρόληψης του ΣΠΘΣ στα δημοτικά σχολεία της Κύπρου

Δ. Μιχαήλ¹, Β. Μιχαηλίδου¹, Β. Χαραλάμπους² & Χ. Βρασίδης¹

¹Center for the Advancement of the Research & Development in Education Technology & ²Institute of Development

Η παρούσα εισήγηση διερευνά την επίδραση της εφαρμογής της πρωτογενούς πρόληψης του ΣΠΘΣ για δύο σχολικές χρονιές (2019-2020 και 2020-2021) σε 30 δημόσια Δημοτικά σχολεία στην Κύπρο. Συγκεκριμένα, εξετάζεται η εξελικτική πρόοδος για επτά σχολικά αποτελέσματα για τα οποία συλλέχθηκαν δεδομένα σε τρεις περιόδους από εκπαιδευτικούς και παιδιά. Επίσης, η έρευνα επεκτείνεται στην μελέτη για το βαθμό στον οποίο τα σχολεία εφάρμοσαν με πιστότητα την πρωτογενή πρόληψη στη βάση των χαρακτηριστικών τους (π.χ., γεωγραφική περιοχή, μέγεθος σχολείου και σχολικό κλίμα, προβλήματα συμπεριφοράς στο σχολείο κτλ.). Στην πειραματική μελέτη έλαβαν μέρος μαθητές/τριες 4ης και 5ης τάξης (n1=2073, n2=1330, n3=1241) και οι εκπαιδευτικοί κάθε σχολείου (n1=473, n2=406, n3=401). Οι αναλύσεις ANOVA (repeated measures analysis of variance) αποκάλυψαν στατιστικά σημαντική βελτίωση σε όλα τα αποτελέσματα που μελετήθηκαν, ενώ σε δύο από αυτά (κλίμα συμπεριφοράς στην τάξη και σχολικό κλίμα) ήταν εμφανής η διαφορά μεταξύ πειραματικής ομάδας και ομάδας ελέγχου. Οι αναλύσεις για την πιστότητα της εφαρμογής της παρέμβασης (Tiered Fidelity Inventory) έδειξαν εμφανή πρόοδο των σχολείων που εφάρμοσαν το σύστημα ανά χρονική περίοδο (M1=1.63, M2=15.38, M3=23.56) αναδεικνύοντας τη σημασία της επένδυσης χρόνου και συνέπειας για τη συλλογική εφαρμογή προγραμμάτων σε επίπεδο σχολείου. Σύμφωνα με την ανάλυση πολλαπλή παλινδρόμησης (linear multiple regression analysis), η συλλογική αποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών μπορούσε να προβλέψει σε στατιστικά σημαντικό βαθμό τον βαθμό στον οποίο τα σχολεία εφάρμοσαν με πιστότητα την παρέμβαση. Τέλος, η πανδημία (Covid-19) με το κλείσιμο των σχολείων και τον αυτοπεριορισμό εκπαιδευτικών και μαθητών/τριών φαίνεται να επηρέασε την συστηματική εφαρμογή του προγράμματος. Τα διαχρονικά αποτελέσματα που περιγράφονται στην εισήγηση έχουν σημαντικές προεκτάσεις για έρευνα, πρακτική και χάραξη πολιτικής.

Χρηματοδότηση: Η πιο πάνω εισήγηση αποτελεί μέρος των εργασιών του Ευρωπαϊκού έργου «Building School-Wide Inclusive, Positive and Equitable Learning Environments Through A Systems-Change Approach (SWPBS)» το οποίο συγχρηματοδοτείται με την υποστήριξη του ταμείου Erasmus+ ΚΑ3 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η παρούσα δημοσίευση αντικατοπτρίζει τις απόψεις μόνο των συγγραφέων και η Επιτροπή δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτήν. Αριθμός έργου: 606687-EPP-1-2018-2-CY-EPPKA3-PI-POLICY.

Εφαρμογή του Συστήματος Προώθησης Θετικής Συμπεριφοράς σε 30 δημοτικά σχολεία της κεντρικής Μακεδονίας: Επίδραση στο κλίμα τάξης, στα προβλήματα συμπεριφοράς και στο σχολικό κλίμα

Θ. Γούτας¹, Α. Γρηγοριάδης¹, Ν. Τσιγγίλης¹, Ι. Τρικκαλιώτης², Π. Κλιάνης³ & Α. Θεοδοσίου¹

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Περιφερειακή Διεύθυνση Εκπαίδευσης Κεντρικής Μακεδονίας, 2ο ΠΕΚΕΣ &

³Περιφερειακή Διεύθυνση Εκπαίδευσης Κεντρικής Μακεδονίας, 1ο ΕΠΕΣ

Το σχολικό Σύστημα Προώθησης Θετικής Συμπεριφοράς (ΣΠΘΣ) είναι ένα διεθνώς αναγνωρισμένο πρόγραμμα εκπαιδευτικής παρέμβασης το οποίο εφαρμόστηκε σε 30 Δημοτικά Σχολεία (15 της πειραματικής ομάδας και 15 της ομάδας ελέγχου) στην Κεντρική Μακεδονία κατά τα σχολικά έτη 2019-2021. Στην έρευνα συμμετείχαν 270 εκπαιδευτικοί το σχολικό έτος 2019-2020 (152 της πειραματικής ομάδας και 118 της ομάδας ελέγχου) και 273 εκπαιδευτικοί το σχολικό έτος 2020-2021 (134 της πειραματικής ομάδας και 139 της ομάδας ελέγχου). Ο βασικός σκοπός της εργασίας αυτής είναι η διερεύνηση της επίδρασης της εφαρμογής του 1ου Επιπέδου Παρέμβασης του ΣΠΘΣ στα προβλήματα συμπεριφοράς, στο κλίμα της σχολικής τάξης και στο κλίμα της σχολικής μονάδας. Οι εκπαιδευτικοί συμπλήρωσαν τις κλίμακες «Problem Behaviors in School», «Classroom Behavioral Climate» και «School Climate» στα τρία έτη εφαρμογής του. Πραγματοποιήθηκαν έλεγχοι t-test ανεξάρτητων και συσχετισμένων δειγμάτων καθώς και ανάλυση διακύμανσης με επαναλαμβανόμενες μετρήσεις για τη σύγκριση της πειραματικής και της ομάδας ελέγχου πριν και μετά την παρέμβαση. Τα αποτελέ-

σματα έδειξαν στατιστικά σημαντική επίδραση του ΣΠΘΣ στα προβλήματα συμπεριφοράς, στο κλίμα της τάξης και στο σχολικό κλίμα των σχολείων που συμμετείχαν στην παρέμβαση. Η θετική επίδραση της εφαρμογής του ΣΠΘΣ, ακόμη και στις δυσμενείς συνθήκες λειτουργίας των σχολικών μονάδων την περίοδο της πανδημίας Covid-19, ανέδειξε τη σημασία περαιτέρω αξιοποίησης της συγκεκριμένης προσέγγισης και σε μελλοντικές έρευνες και εκπαιδευτικές παρεμβάσεις.

Χρηματοδότηση: Εισήγηση 2: Η πιο πάνω εισήγηση αποτελεί μέρος των εργασιών του Ευρωπαϊκού έργου «Building School-Wide Inclusive, Positive and Equitable Learning Environments Through A Systems-Change Approach (SWPBS)» το οποίο συγχρηματοδοτείται με την υποστήριξη του ταμείου Erasmus+ ΚΑ3 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η παρούσα δημοσίευση αντικατοπτρίζει τις απόψεις μόνο των συγγραφέων και η Επιτροπή δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτήν. Αριθμός έργου: 606687-EPP-1-2018-2-CY-EPPKA3-PI-POLICY.

Έλεγχος της πιστότητας των διαδικασιών εφαρμογής του Συστήματος Προώθησης Θετικής Συμπεριφοράς

Μ. Νικηφόρου¹, Β. Χαραλάμπους², Π. Κοσμάς¹, Χ. Βρασίδης¹ & Δ. Μιχαήλ¹

¹Center for the Advanced of the Research & Development in Education Technology & ²Institute of Development

Η παρούσα εισήγηση εξετάζει σημαντικά ζητήματα και προκλήσεις σχετικά με τον έλεγχο πιστότητας των διαδικασιών εφαρμογής της πρωτογενούς πρόληψης του Συστήματος Προώθησης Θετικής Συμπεριφοράς (ΣΠΘΣ) στις σχολικές μονάδες με τη χρήση του εργαλείου μέτρησης Tiered Fidelity Inventory (TFI). Η πιστότητα των διαδικασιών αναφέρεται στο κατά πόσο η εφαρμογή του προγράμματος παρέμβασης τηρεί το θεωρητικό μοντέλο και τις πρακτικές οδηγίες που έχουν καθοριστεί. Τέτοια εργαλεία είναι καίριας σημασίας κατά την εφαρμογή του συστήματος αλλά και για τη μετέπειτα βιωσιμότητά του στη σχολική μονάδα. Το συγκεκριμένο εργαλείο αφορά την πρωτογενή πρόληψη και περιέχει 15 δηλώσεις οι οποίες διαχωρίζονται σε τρεις υποκλίμακες: Ομάδα, Εφαρμογή, και Αξιολόγηση. Η εφαρμογή με πιστότητα των διαδικασιών επιτυγχάνεται όταν μια σχολική μονάδα φτάσει ή ξεπεράσει το 70% της συνολικής βαθμολογίας. Έρευνες έχουν αποκαλύψει θετική συσχέτιση μεταξύ της εφαρμογής των διαδικασιών του προγράμματος με πιστότητα και των μαθησιακών αποτελεσμάτων, προβλημάτων συμπεριφοράς και σχολικού κλίματος. Τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στην παρούσα εισήγηση προκύπτουν από ποιοτικά δεδομένα που κατέθεσε το ερευνητικό προσωπικό το οποίο εμπλέκθηκε ενεργά στην εφαρμογή του TFI σε 60 Δημοτικά Σχολεία και 35 Σχολεία Προσχολικής Εκπαίδευσης σε Κύπρο και Ελλάδα. Κοινές προκλήσεις που αναφέρθηκαν είναι η δυσκολία ανάπτυξης μια καινούριας κουλτούρας στο σχολείο, η ασυνέπεια στην εφαρμογή βασικών στοιχείων του ΣΠΘΣ, η έλλειψη διοικητικής υποστήριξης, η αντίσταση του προσωπικού στην καινοτομία, το φόρτος εργασίας των εκπαιδευτικών και οι ανεπαρκείς πόροι που απαιτούνται για την διαχρονική εφαρμογή του συστήματος. Εν κατακλείδι, είναι αναγκαίο να αξιολογηθεί η πιστότητα των διαδικασιών του συστήματος αφού το εργαλείο αυτό αποτελεί έναν από τους πιο αξιόπιστους τρόπους για να διερευνηθούν τα οφέλη του προγράμματος σε όλα τα εμπλεκόμενα μέρη.

Χρηματοδότηση: Η πιο πάνω εισήγηση αποτελεί μέρος των εργασιών των Ευρωπαϊκών έργων «Building School-Wide Inclusive, Positive and Equitable Learning Environments Through A Systems-Change Approach (SWPBS)» & «Promoting Teachers Well-being through Positive Behaviour Support in Early Childhood Education (ProW)» τα οποία συγχρηματοδοτούνται με την υποστήριξη του ταμείου Erasmus+ ΚΑ3 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η παρούσα δημοσίευση αντικατοπτρίζει τις απόψεις μόνο των συγγραφέων και η Επιτροπή δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτήν. Αριθμός έργου: 606687-EPP-1-2018-2-CY-EPPKA3-PI-POLICY; 626146-EPP-1-2020-2-EL-EPPKA3-PI-POLICY.

Συνδυάζοντας δύο θεωρητικά πλαίσια της εφαρμοσμένης ψυχολογίας και της θετικής ψυχολογίας στην προσχολική εκπαίδευση

Β. Χαραλάμπους¹, Α. Σταλάκας², Α. Αγαθοκλέους¹ & Χ. Βρασίδης³

¹Institute of Development, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών & ³Center for the Advanced of the Research & Development in Education Technology

Η παρούσα εισήγηση παρουσιάζει τα προκαταρκτικά αποτελέσματα του έργου «Promoting Teachers Well-being through Positive Behaviour Support (ProW)» το οποίο εφαρμόζεται σε 35 προσχολικές μονάδες σε Ελλάδα και Κύπρο. Η καινοτομία του εν λόγω έργου έγκειται στο γεγονός ότι συνδυάζει δύο θεωρητικά πλαίσια της εφαρμοσμένης ψυχολογίας (Σύστημα Προώθησης Θετικής Συμπεριφοράς (ΣΠΘΣ)) και της θετικής ψυχολογίας (μοντέλο PERMA) στην εκπαίδευση. Βασικός σκοπός του έργου ProW είναι να ενισχύσει τη ψυχική ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών μέσα από τις εφαρμογές των δύο μοντέλων στις σχολικές μονάδες. Συγκεκριμένα, το έργο αποσκοπεί στην ανάπτυξη εναλλακτικών τρόπων για να ενισχύσει τα κίνητρα των εκπαιδευτικών, τη ψυχική τους ευημερία, την επαγγελματική τους ικανοποίηση, το αίσθημα αυτο-αποτελεσματικότητας και εν τέλει να μειώσει τα επίπεδα επαγγελματικής εξουθένωσης. Για το σκοπό αυτό είναι απαραίτητη η εφαρμογή του μοντέλου PERMA, το οποίο διδάσκεται στους εκπαιδευτικούς σε συνδυασμό με ποικίλες δραστηριότητες που συνοδεύουν το κάθε μέρος εφαρμογής του μοντέλου. Το μοντέλο PERMA έχει τις ρίζες του στο πεδίο της Θετικής Ψυχολογίας και αποτελείται από 5 πυλώνες: Θετικά Συναισθήματα, Δέσμευση, Θετικές Σχέσεις, Νόημα και Επιτεύγματα. Όλοι οι πυλώνες είναι εξίσου σημαντικοί αλλά σε συνδυασμό μπορούν να βοηθήσουν στη θεμελίωση υψηλών επιπέδων ευζωίας του κάθε ατόμου. Επομένως, είναι αναγκαία η εφαρμογή του κάθε πυλώνα του μοντέλου μέσα από πρακτικές, οι οποίες θα βοηθήσουν τους εκπαιδευτικούς να αναπτύξουν την ευζωία τους σε ένα θετικό σχολικό περιβάλλον.

Χρηματοδότηση: Η πιο πάνω εισήγηση αποτελεί μέρος των εργασιών του Ευρωπαϊκού έργου «Promoting Teachers Well-being through Positive Behaviour Support in Early Childhood Education (ProW)» το οποίο συγχρηματοδοτείται με την υποστήριξη του ταμείου Erasmus+ ΚΑ3 της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Η παρούσα δημοσίευση αντικατοπτρίζει τις απόψεις μόνο των συγγραφέων και η Επιτροπή δεν μπορεί να θεωρηθεί υπεύθυνη για οποιαδήποτε χρήση των πληροφοριών που περιέχονται σε αυτήν. Αριθμός έργου: 626146-EPP-1-2020-2-EL-EPPKA3-PI-POLICY.

18:00-19:00

Προσκεκλημένη Ομιλία (ΣΚ II)

Ways of feeling: From body awareness to social awareness

M. Tsakiris

University of London

Προεδρείο: **A. Βατάκν**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

How do we become aware of ourselves and of others? Modern psychology has long focused on the importance of the body as a starting point for a science of self-awareness. Initially, this focus concerned the exteroceptive body, that is the body as perceived from the outside through multisensory integration. More recently, it has become clear that we have neglected another important dimension of the body, namely the interoceptive body, that is the body as perceived from the inside. A growing body of evidence shows how the different ways of becoming aware of our body influences our self-awareness, as well as the ways in which we relate to others. For example, higher levels of interoceptive awareness are linked to lower body-image concerns, better emotion regulation and more attuned empathic responses. In addition, bottom-up interoceptive signals modulate several cognitive processes, including our social cognition. Such findings have implications for understanding how the body shapes our cognition, our social awareness and, as I will conclude, may have far-reaching consequences for understanding timely and pressing socio-political issues that our democracies are facing.

Κυριακή 9 Οκτωβρίου 2022

09:30 – 11:00

ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΚΛΑΔΟΥ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2)**Εis Μνήμην της Καθ. Αικατερίνης Κασσωτάκη****Η σκέψη του παιδιού και το αποτύπωμα της σε εκφάνσεις της συμπεριφοράς**Οργανωτές / Πρόεδροι: **Α. Αντωνοπούλου¹, Φ. Αντωνίου² & Π. Δημητροπούλου²**¹Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο ΑθηνώνΣυζητήτρια: **Α. Ράλλη**

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τα τελευταία χρόνια η μελέτη της σκέψης του παιδιού έχει συμβάλει στην καλύτερη κατανόηση των πολλαπλών εκφάνσεων της συμπεριφοράς και έχει οδηγήσει σε σπουδαία συμπεράσματα σε επίπεδο πρόβλεψης, πρόληψης και υποστήριξης. Η Αικατερίνη Μαριδάκη-Κασσωτάκη υπήρξε πρωτοπόρος στην έρευνα για τη σκέψη και τη συμπεριφορά του παιδιού όπως αυτά αλληλοκαθορίζονται στα σημαντικά για το παιδί κοινωνικά πλαίσια του σχολείου και της οικογένειας. Το πάθος της για την επιστήμη είναι έκδηλο από τα κείμενα της και την έντονη ερευνητική της ενασχόληση με τη δύναμη που ασκεί η σκέψη του παιδιού στην ολόπλευρη ανάπτυξη του. Το παρόν συμπόσιο αφιερώνεται στη μνήμη της με αγάπη και νοσταλγία. Το συμπόσιο περιλαμβάνει τέσσερις εργασίες που αναφέρονται σε διαφορετικές πτυχές της σκέψης του παιδιού και στο αποτύπωμά τους σε εκφάνσεις της κοινωνικής του έκφρασης. Η πρώτη εργασία προσεγγίζει την αλληλεπίδραση μεταξύ της συγκίνησης και της γνωστικής δραστηριότητας με βάση το μοντέλο των πολλαπλών αναπαραστάσεων και παρουσιάζει το ρόλο της μνήμης στην παραπάνω σχέση. Η δεύτερη εργασία επικεντρώνεται στα ελλείμματα σε γνωστικές λειτουργίες και στο ρόλο τους στην κοινωνική συμπεριφορά του παιδιού με αυτισμό. Η εργασία υποστηρίζει τον ρόλο της εκπαίδευσης στη βελτίωση της γνωστικής ετοιμότητας και της κοινωνικής συμπεριφοράς του παιδιού. Η τρίτη εργασία εξετάζει την ενημερότητα των παιδιών για την ύπαρξη μεταγνωστικών στρατηγικών ρυθμιστικών συναισθημάτων και την ευέλικτη επιλογή τους. Η εργασία έδειξε ότι τα παιδιά τείνουν να αναγνωρίζουν την επίδραση της σκέψης τους στην αλλαγή και τη ρύθμιση συγκεκριμένων αρνητικών συναισθημάτων. Τέλος, η τέταρτη εργασία ασχολείται με την ψυχοκοινωνική διάσταση της παραγωγής γραπτού λόγου από τα παιδιά, με έμφαση σε δύο εκφάνσεις της σκέψης του παιδιού: τα ακαδημαϊκά συναισθήματα και τα κίνητρα. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι τόσο τα συναισθήματα όσο και τα κίνητρα των παιδιών στο πλαίσιο της μαθησιακής διαδικασίας, μπορούν να προσδιορίσουν την γραπτή τους έκφραση.

Γνωστικές Διεργασίες και Συγκινήσεις: Από τη κανονικότητα στη διαταραχή. Ερευνητικά δεδομένα και παρουσίαση μιας μελέτης περίπτωσης

Ε. Βασιλάκη & Μ. Αναστασάκης

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η συγκίνηση και η γνωστική δραστηριότητα αποτελούν αδιαχώριστα μέρη το ένα του άλλου. Έχοντας αυτή τη παραδοχή ως θεωρητικό πλαίσιο γίνεται παρουσίαση ερευνητικών δεδομένων καθώς και μιας μελέτης περίπτωσης που υποστηρίζουν ένα πολυεπίπεδο γνωστικό μοντέλο για την αλληλεπίδραση γνωστικών διεργασιών και συγκινήσεων. Η βασική αρχιτεκτονική του μοντέλου είναι αυτή των πολλαπλών αναπαραστάσεων, όπου δίνεται βαρύτητα στο περιεχόμενο και στις μορφές των αναπαραστάσεων που εμπλέκονται καθώς και στις διεργασίες που επιδρούν σε αυτές. Οι έννοιες της σπονδυλωτής διάρθρωσης για τη συγκινησιακή ανάπτυξη, της σύζευξης των συγκινησιακών αρθρωμάτων και του παθογενή πυρήνα της αυτοβιογραφικής μνήμης των Freud & Breuer συνέβαλαν στη δημιουργία αυτού του μοντέλου. Η προσέγγιση του Horowitz για τις τραυματικές αναμνήσεις που συγκροτούνται στην «ενεργό μνήμη» έως ότου υποστούν επεξεργασία και η αναθεωρημένη θεωρία της αποτίμησης του Lazarus όπου κάθε συγκίνηση φέρει ένα πυρηνικό θέμα συμπληρώνουν το θεωρητικό μας πλαίσιο.

Εκπαίδευση παιδιού με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) σε προηγμένες δεξιότητες Θεωρίας του Νου και άλλες πραγματολογικές πτυχές του λόγουΑ. Γενά¹ & Ε. Τσιρέμπολου²¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Ινστιτούτο Συστημικής Ανάλυσης της Συμπεριφοράς

Τα ελλείμματα σε ανώτερες γνωστικές λειτουργίες που παρατηρούνται σε άτομα με ΔΑΦ και περιλαμβάνουν προηγμένες δεξιότητες Θεωρίας του Νου (ΘτΝ), καθώς και άλλες πραγματολογικές δεξιότητες, επηρεάζουν την ικανότητα τους να προσαρμόζονται σε καταστάσεις κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Σκοπός της παρούσας πιλοτικής έρευνας ήταν η εκπαίδευση ενός αγοριού σχολικής ηλικίας

και με διάγνωση ΔΑΦ, στην αναγνώριση και κατανόηση τριών πραγματολογικών πτυχών του λόγου και ειδικότερα των Κοινωνικών Ολισθημάτων, των Συγκεκριμεμένων Αιτημάτων και της Κοινωνικής Συλλογιστικής. Διερευνήθηκε η αποτελεσματικότητα μίας συμπεριφορικής-αναλυτικής παρέμβασης ως προς τη βελτίωση της επίδοσης του συμμετέχοντα στις προαναφερθείσες μεταβλητές, αξιολογώντας την μέσω άμεσας παρατήρησης και αξιοποιώντας έναν πειραματικό σχεδιασμό πολλαπλών γραμμών βάσεως ανά κατηγορία αντιδράσεων. Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων διαπιστώθηκε σημαντική βελτίωση στην επίδοση του συμμετέχοντα και στις τρεις μεταβλητές, καθώς και διατήρηση των κεκτημένων της παρέμβασης κατά τον επανέλεγχο. Αν και απαιτείται περαιτέρω διερεύνηση, βάσει των ευρημάτων, μπορεί να υποθεθεί πως οι συγκεκριμένες προηγμένες δεξιότητες ΘτΝ συνιστούν συντελεστικές μορφές συμπεριφοράς, δηλαδή αντιδράσεις που δεν εξαρτώνται μόνο από αναπτυξιακούς παράγοντες, αλλά υπόκεινται και σε περιβαλλοντικές επιδράσεις. Δηλαδή, μπορούν να αντιμετωπιστούν ως αντιδράσεις που μεταβάλλονται, όχι μόνο ως αποτέλεσμα της αναπτυξιακής ωρίμασης του παιδιού, αλλά μέσω συστηματικών παρεμβάσεων.

Η ενημερότητα παιδιών Δημοτικού για τη δυνατότητα ρύθμισης των αρνητικών συναισθημάτων μέσω της χρήσης μεταγνωστικών στρατηγικών

Π. Μεταλλίδου¹, Ε. Λαμπριανίδου², Ρ. Γιοβανοπούλου³ & Ι. Μ. Ευαγγελινού⁴

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Διεύθυνση Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, Π.Ε Κέρκυρας, ³Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου, ⁴Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα έρευνα εξετάζει την ενημερότητα των παιδιών δημοτικού για την ύπαρξη μεταγνωστικών στρατηγικών ρύθμισης αρνητικών συναισθημάτων και την ευέλικτη επιλογή αυτών ανάλογα με τη δυνατότητα ελέγχου ή μη από το ίδιο το άτομο. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 161 μαθητές (N=80) και μαθήτριες της Α' (N=81) και Ε' τάξης. Η εξέταση των παιδιών ήταν ατομική και περιελάμβανε 3 έργα: (α) ερωτήσεις ρύθμισης αρνητικών συναισθημάτων αυτοβιογραφικών γεγονότων (β) υποθετικές ιστορίες συναισθηματικής ρύθμισης τρίτων προσώπων, (γ) υποθετικές καταστάσεις ενεργοποίησης αρνητικών συναισθημάτων με δυνατότητα ελέγχου ή μη αλλαγής τους από το ίδιο το άτομο. Τα ευρήματα έδειξαν ότι τα παιδιά διαθέτουν ένα καλά αναπτυγμένο ρεπερτόριο μεταγνωστικών στρατηγικών ρύθμισης των αρνητικών συναισθημάτων. Επιπλέον, τα μεγαλύτερα παιδιά αναγνωρίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό την επίδραση της σκέψης στην αλλαγή συγκεκριμένων αρνητικών συναισθημάτων και εμφανίζουν μεγαλύτερη ευελιξία ως προς την επιλογή των πιο αποτελεσματικών στρατηγικών συναισθηματικής ρύθμισης με βάση τα χαρακτηριστικά του συναισθήματος και το πλαίσιο.

Ακαδημαϊκά συναισθήματα και κίνητρα αναφορικά με την παραγωγή γραπτού λόγου σε μαθητές με και χωρίς μαθησιακές δυσκολίες

Δ. Φιλιππάτου¹, Μ. Τζωρτζάκη² & Π. Δημητροπούλου¹

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

Η παραγωγή γραπτού λόγου αποτελεί μια πολυσύνθετη, αλλά συγχρόνως καιρικής σημασίας δραστηριότητα κατά τη σχολική ζωή κάθε παιδιού. Ως εκ τούτου, η γραπτή έκφραση συνιστά ιδιαίτερη πρόκληση για τους μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες. Πέρα από τη γνωστική διάσταση και το κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο παράγεται ο γραπτός λόγος, τις τελευταίες δεκαετίες το ενδιαφέρον των ερευνητών εστιάζεται στη μελέτη των ψυχοσυναισθηματικών παραγόντων (π.χ. κινήτρων και ακαδημαϊκών συναισθημάτων) που σχετίζονται με την παραγωγή γραπτού λόγου. Η μελέτη της ψυχοσυναισθηματικής διάστασης της γραπτής έκφρασης είναι μείζονος σημασίας για τους μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες. Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνήσει τη σχέση ανάμεσα στα ακαδημαϊκά συναισθήματα και τα κίνητρα κατά την παραγωγή γραπτού λόγου σε μαθητές με και χωρίς μαθησιακές δυσκολίες. Συμμετέχοντες στην έρευνα ήταν 60 μαθητές Δ, Ε και ΣΤ δημοτικού (N=30 μαθητές με Μαθησιακές Δυσκολίες και 30 μαθητές χωρίς Μαθησιακές Δυσκολίες). Χορηγήθηκαν ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς για την αξιολόγηση των ακαδημαϊκών συναισθημάτων [(Achievement Emotions Questionnaire – AEQ), (Lichtenfeld, et al., 2012) και Achievement Emotions Questionnaire for Pre-Adolescents – AEQ-PA, Peixoto, et al., 2015)] και των κινήτρων για τη γραπτή έκφραση [Writing Activity and Motivation Scale' (WAMS) (Troia, et al., 2013), Self-regulation questionnaire -SRQ, (De Naeghel, VanKeer, Vansteenkiste, & Rosseel, 2012)]. Τα αποτελέσματα έδειξαν σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ συγκεκριμένων ακαδημαϊκών συναισθημάτων και διαστάσεων των κινήτρων του γραπτού λόγου. Τα αποτελέσματα της έρευνας συζητώνται αναφορικά με τη δυνατότητα διαμόρφωσης ενός θετικού μαθησιακού περιβάλλοντος που ενισχύει τα κίνητρα όλων των μαθητών για την παραγωγή γραπτού λόγου και ειδικότερα των μαθητών με μαθησιακές δυσκολίες.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 61 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3)**Θεραπευτικές προσεγγίσεις 3**

Προεδρείο: **Η. Τσακανίκος**,
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Πέρα από την απώλεια του εαυτού: Διερευνώντας θέματα ταυτότητας σε άτομα με διάγνωση κατάθλιψης

Μ. Ορφανίδου & Ε. Καδιανάκη
Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η βιβλιογραφία που εξετάζει την εμπειρία ατόμων με κατάθλιψη εστιάζει συχνά και στις αλλαγές ταυτότητας που τα άτομα αυτά βιώνουν. Σε αυτή τη βιβλιογραφία η κύρια έμφαση είναι στο αίσθημα της απώλεια του εαυτού, προσεγγίζοντας τη σχέση ανάμεσα στον εαυτό και την κατάθλιψη με έναν μονοδιάστατο και στατικό τρόπο. Στην έρευνα μας εξετάσαμε την εμπειρία της κατάθλιψης οκτώ Ελληνο-Κύπριων που έλαβαν σχετική διάγνωση, εστιάζοντας ανάμεσα σε άλλα θέματα, στο πώς η κατάθλιψη επηρεάζει την ταυτότητα των συμμετεχόντων. Η συλλογή δεδομένων έγινε μέσω ατομικών συνεντεύξεων και η ανάλυση βασίστηκε στην Θεματική Ανάλυση. Μέσα από τα ευρήματα αναδεικνύουμε ότι η σχέση του εαυτού με την κατάθλιψη είναι πιο δυναμική από όσο προβλέπει η βιβλιογραφία. Συγκεκριμένα, διαφαίνεται μια εσωτερική πάλη στους συμμετέχοντες που αφορά το εάν η κατάθλιψη είναι μέρος του εαυτού ή όχι και το αν οι ίδιοι ή η κατάθλιψη έχουν τον έλεγχο του εαυτού τους. Συζητάμε τα ευρήματα αυτά καθώς και την ανάγκη για μία θεώρηση αυτής της σχέσης που πάει πέρα από την απώλεια του εαυτού στην τοποθέτηση του ατόμου σε κεντρικό, ενεργητικό ρόλο στην διαχείριση των αντιφατικών νοημάτων που χαρακτηρίζουν την εμπειρία της κατάθλιψης. Επίσης, συζητάμε την θεωρητική συμβολή της μελέτης στην ευρύτερη κατανόηση της κατάθλιψης αλλά και τις κλινικές προεκτάσεις των ευρημάτων στη θεραπεία της κατάθλιψης.

Χρηματοδότηση: Οργανισμός Νεολαίας Κύπρου (ΟΝΕΚ), Πρόγραμμα Φοιτητές σε Δράση

Μπορεί μια παρέμβαση αυτο-επιβεβαίωσης (self-affirmation) να μειώσει τη ναρκισσιστική αμυντικότητα;

Η. Τσακανίκος¹ & Μ. Hardaker²

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²King's College London

Η κατανόηση της ναρκισσιστικής υπερεπαγρύπνησης ως προς τις απειλητικές για τον εαυτό πληροφορίες είναι σημαντική για το σχεδιασμό αποτελεσματικών κλινικών παρεμβάσεων. Σε αυτή τη μελέτη διερευνήσαμε εάν μια παρέμβαση αυτο-επιβεβαίωσης, σχεδιασμένη για να μειώσει τον ψυχολογικό αντίκτυπο των απειλητικών καταστάσεων, μπορεί να μετριάσει μια τέτοια υπερεπαγρύπνηση. Οι συμμετέχοντες (N = 188) χωρίστηκαν τυχαία σε πειραματική και ομάδα ελέγχου και τους ζητήθηκε να ολοκληρώσουν μια διαδικασία αυτο-επιβεβαίωσης και ένα πειραματικό έργο λεξιλογικής απόφασης. Αποτελέσματα: Η αυτο-επιβεβαίωση (1) προκάλεσε καθυστέρηση στην έναρξη της υπερεπαγρύπνησης σε απειλητικές για τον εαυτό λέξεις σε συμμετέχοντες που σημείωσαν υψηλότερη βαθμολογία σε μετρήσεις του μεγαλοπρεπούς ναρκισσισμού και (2) αποκάλυψε ένα νέο εύρημα: υπο-επαγρύπνηση (δηλαδή μειωμένη ευαισθησία/αντιδραστικότητα) σε απειλητικές για τον εαυτό λέξεις μεταξύ των συμμετεχόντων που σημείωσαν υψηλότερη βαθμολογία σε μετρήσεις ευάλωτου ναρκισσισμού. Επιπλέον, (3) η αυτο-επιβεβαίωση ενίσχυσε τις θετικές συσχετίσεις μεταξύ της αυτοεκτίμησης στον μεγαλοπρεπή ναρκισσισμό και (4) μείωσε τις αρνητικές συσχετίσεις της αυτοεκτίμησης στον ευάλωτο ναρκισσισμό. Συμπερασματικά, η αυτο-επιβεβαίωση φαίνεται να είναι μια υποσχόμενη παρέμβαση για τον μετριασμό της υπερεπαγρύπνησης σε αυτοαπειλητικές πληροφορίες στον μεγαλοπρεπή ναρκισσισμό.

Ο ρατσισμός ως γενικευμένη συντελεστική διάκριση ερεθισμάτων: Η ανάλυση συμπεριφοράς στην εκπαίδευση της ένταξης, ισότητας και ποικιλομορφίας

Μ. Κλάδη-Κοκκίνου, Α. Τσιώκος, Σ. Μανωλιάδης & Ρ. Μέλλον

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η εκπαίδευση στην ποικιλομορφία, ισότητα και ένταξη (diversity, equity and inclusion) στοχεύει στην ισότιμη ευκαιρία κοινωνικής ενσωμάτωσης ατόμων διαφορετικών φυλών, εθνικότητας, πολιτισμικών καταβολών και άλλων κοινωνικών ομάδων. Αυτή είναι μια θετική εξέλιξη, αλλά αυτά τα εκπαιδευτικά προγράμματα εν γένει δεν εξηγούν επαρκώς την προέλευση των διαφορών στις αντιλήψεις, προτιμήσεις, στους τρόπους αλληλεπίδρασης και στα συναισθήματα που τείνουν να μοιράζονται οι άνθρωποι της εκάστοτε κοινωνικής ομάδας. Αντ' αυτού, η διαφορετικότητα συνήθως αποδίδεται στον χαρακτήρα, στην προσωπικότητα, στην νοοτροπία, ή σε άλλες θολές, υποτιθέμενες πτυχές του νου ή της ψυχής των ατόμων μιας συγκεκριμένης ομάδας. Αξιοσημείωτα, οι φυλετικές διακρίσεις αποδίδονται στον «ρατσισμό», στην αντίληψη δηλαδή ότι οι άνθρωποι κάποιων φυλών είναι ανώτεροι από άλλους, χωρίς όμως να ορίζεται η προέλευση αυτής της αντίληψης ούτε πώς αυτή επιφέρει επιθετικές πράξεις. Ελλείψει κατανόησης της προέλευσης της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς, δεν υπάρχει και ελπίδα διαμόρφωσής της—η παρέμβαση της κοινωνίας περιορίζεται απλώς στον εντοπισμό και την τιμωρία των δραστών σύμφωνα με το σύνθημα «Τσακίστε τους φασίστες». Όμως, η πειραματική επιστήμη της συμπεριφοράς έχει διαπιστώσει ότι οι επιπτώσεις της κοινωνικής τιμωρίας αποτελούν τον κύριο λόγο ύπαρξης της επιθετικής συμπεριφοράς, και επομένως δεν μπορεί να παράσχει μακροχρόνιες λύσεις. Στο πλαίσιο του προγράμματος Erasmus+ “Pro-difference” διεξήχθη μια

ευρωπαϊκή έρευνα που τεκμηριώνει τη σχέση του ιστορικού τιμωρίας με την εκδήλωση βίαιης συμπεριφοράς σε παιδιά σχολικής ηλικίας. Παράλληλα, δημιουργήθηκε και υλοποιήθηκε σε διεθνές επίπεδο ένα πρωτότυπο πρόγραμμα εκπαίδευσης στην ποικιλομορφία, ισότητα και ένταξη για παιδιά των τριών τελευταίων τάξεων του δημοτικού σχολείου. Στο πρόγραμμα διδάσκονται βασικές αρχές της συμπεριφοράς οι οποίες εξηγούν πώς μέσω του ιστορικού αλληλεπίδρασης του εκάστοτε ατόμου με το κοινωνικό περιβάλλον, διαμορφώνονται οι ρατσιστικές προτιμήσεις, οι διακρίσεις καθώς και τα συναισθήματα που τις συνοδεύουν. Ως τρόπος πρόληψης και αντιμετώπισης του ρατσισμού στα σχολεία προτείνεται συγκεκριμένα η διαφορική θετική ενίσχυση ασυμβίβαστων με το ρατσισμό δράσεων χωρίς την επιβολή τιμωρίας.

Χρηματοδότηση: Erasmus+ Pro-difference project

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 62 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α1)

Ηγεσία, διοίκηση και δικτύωση στους οργανισμούς

Προεδρείο: **Δ. Ιορδάνογλου,**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Διοικώντας μέσα σε χάος και αβεβαιότητα. Η ανάγκη για ψυχικά ανθεκτικούς ηγέτες στην μετά covid εποχή

Μ. Δολόγλου

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η μετά covid εποχή που διανύουμε εισάγει τον κόσμο της εργασίας σε μία νέα κανονικότητα. Ο κόσμος μας που χαρακτηρίζεται ως *nova world* με τα χαρακτηριστικά της μεταβλητότητας, της αβεβαιότητας, της πολυπλοκότητας και της αμφισβησίας να είναι ήδη ορατά δέχτηκε ένα ακόμη σοκ από την πανδημία του covid 19 που εκτός από μία τεράστια υγειονομική κρίση και απειλή αποτέλεσε και την αφορμή για επιτάχυνση των εξελίξεων που αφορούσαν τον κόσμο της εργασίας με την ψηφιοποίηση των επιχειρήσεων, την τηλεεργασία, το ηλεκτρονικό εμπόριο και τις αλλαγές στον τρόπο διοίκησης και διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού. Οι ηγέτες ως μπροστάρηδες και κυματοθραύστες προσπάθησαν να οδηγήσουν τους οργανισμούς τους και το ανθρώπινο δυναμικό τους σε απάνημα λιμάνια σε καιρό τρικυμίας χωρίς να έχουν ορατότητα αλλά και την απαιτούμενη ωρίμανση για την επιτυχή προσαρμογή στις αλλαγές. Πολλοί ήταν αυτοί όμως που αναδείχθηκαν δυνατότεροι και άντεξαν τους κλυδωνισμούς αυτής της δοκιμασίας. Αυτοί οι ανθεκτικοί ηγέτες αποτέλεσαν πρότυπα αντοχής και προσαρμοστικότητας στις απαιτήσεις των καιρών. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει τα χαρακτηριστικά της ανθεκτικής ηγεσίας και να συμβάλει στην συζήτηση για την σπουδαιότητα ανάπτυξης ψυχικά ανθεκτικών ηγετικών στελεχών μέσα από την κατάλληλη εκπαίδευση στα πλαίσια του *reskilling* και *upskilling* των στελεχών διοίκησης ως απαίτηση της νέας εποχής.

Η επίδραση του νευρωτισμού και των νευρώσεων στην τοξική ηγεσία

Ε. Βανταράκη¹, Φ. Νταλιάνης¹ & Μ. Νταλιάνη²

¹Πανεπιστήμιο Πειραιώς, ²Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τα τελευταία χρόνια, η τοξική ηγεσία τυχάνει αυξανόμενου ενδιαφέροντος από την επιστημονική κοινότητα και τον επιχειρηματικό κόσμο, καθώς μπορεί να έχει μόνιμες αρνητικές επιπτώσεις και να ενεργοποιεί φαινόμενα αλυσιδωτών αντιδράσεων όχι μόνο εντός των οργανισμών, αλλά και στην προσωπική ζωή των ατόμων και των ομάδων. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να εξετάσει την επίδραση του νευρωτισμού και των νευρώσεων στην τοξική ηγεσία. Πιο συγκεκριμένα, μελετάται πρωτίστως πως ο νευρωτισμός, ως χαρακτηριστικό της προσωπικότητας, και δευτερευόντως οι νευρώσεις, ως συναισθηματικές και ψυχολογικές διαταραχές, επηρεάζουν τη συμπεριφορά του τοξικού ηγέτη. Για τους σκοπούς της εργασίας, πραγματοποιήθηκε ποσοτική έρευνα με τη χρήση ερωτηματολογίου ετεροαναφοράς, το οποίο διανεμήθηκε ηλεκτρονικά σε δείγμα εργαζομένων (N= 222) ελληνικών επιχειρήσεων του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν σε ερωτήσεις σχετιζόμενες με τα χαρακτηριστικά και τη συμπεριφορά του προϊστάμενου / εργοδότη τους. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης, μόνο ο νευρωτισμός σχετίζεται θετικά με την τοξική ηγεσία. Ακόμη, οι νευρώσεις δεν φαίνεται να σχετίζονται σημαντικά με τη συμπεριφορά του τοξικού ηγέτη. Τα ευρήματα της έρευνας παρέχουν εμπειρικές ενδείξεις για την άμεση σχέση του νευρωτισμού και της τοξικής ηγεσίας που είναι χρήσιμες για την περαιτέρω κατανόηση αυτής της μορφής ηγεσίας. Επιπλέον, λαμβάνοντας υπόψη ότι η παρούσα έρευνα βασίστηκε σε δεδομένα μόνο από την πλευρά των εργαζομένων, μελλοντικές προσεγγίσεις μπορούν να την επεκτείνουν, συμπεριλαμβάνοντας την πλευρά των ηγετών, καθώς και άλλους παράγοντες που πιθανώς μπορούν να προσδιορίσουν τη συμπεριφορά του τοξικού ηγέτη, όπως η ύβρις.

Οργανωσιακές αξίες και ηγετικές ικανότητες από την οπτική των millennials και της γενιάς Z

Δ. Ιορδάνογλου¹, Γ. Πραστάκος², P. Dominick² & K. Ιωαννίδης¹

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Stevens Institute of Technology

Στον σημερινό πολύπλοκο κόσμο που χαρακτηρίζεται από τη ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας, τον ψηφιακό μετασχηματισμό και τις συνεχείς κρίσεις, η δημιουργία της κατάλληλης οργανωσιακής κουλτούρας και η ανάπτυξη ηγετικών ικανοτήτων στη νέα γενιά εργαζομένων θεωρείται εξαιρετικά κρίσιμη για τους οργανισμούς και τις επιχειρήσεις. Η παρούσα έρευνα στοχεύει να μελετήσει τις επιθυμητές οργανωσιακές αξίες και τις ηγετικές ικανότητες από την οπτική της γενιάς των millennials και της γενιάς Z. Συγκεκριμένα εξετάστηκαν οι οργανωσιακές αξίες και οι ηγετικές συμπεριφορές που οι νέοι εργαζόμενοι επιθυμούν να βρουν στους χώρους εργασίας, οι διαφορές τους με τις υπάρχουσες και οι πιθανές διαφορές αντιλήψεων μεταξύ των δύο γενεών. Το δείγμα αποτέλεσαν 1350 νέοι και νέες και η ερευνητική μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε ήταν η ποσοτική έρευνα. Οι οργανωσιακές αξίες που εξετάστηκαν ήταν αυτές που υιοθετούν «οι καλύτερες εταιρίες για να εργάζεται κανείς» (Fortune 100 Best Places to Work For) (Dominick et al. 2021). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι πιο δημοφιλείς αξίες στις γενιές αυτές είναι όσες αφορούν τις σχέσεις (σεβασμός, εργασιακό περιβάλλον που εμπνέει, δικαιοσύνη, εμπιστοσύνη) και λιγότερο όσες σχετίζονται με τα οργανωσιακά αποτελέσματα (π.χ. κερδοφορία). Αναφορικά με τις ηγετικές ικανότητες που οι γενιές αυτές θεωρούν πιο σημαντικές - και ειδικά σε περιόδους κρίσεων όπως η κρίση του Covid-19 - η αξιοπιστία, η ενσυναίσθηση, η στρατηγική σκέψη και η διαχείριση αλλαγών ήταν μεταξύ των πιο σημαντικών, όπως και η προθυμία των ηγετών για συνεχή μάθηση. Τα αποτελέσματα θα βοηθήσουν να βοηθήσουν τις επιχειρήσεις και τους οργανισμούς να αναπτύξουν μία βασισμένη σε αξίες οργανωσιακή κουλτούρα προκειμένου να προσελκύσουν και να κρατήσουν τους νέους εργαζομένους και επιπλέον να τους εκπαιδεύσουν στις κρίσιμες ηγετικές ικανότητες.

Εφαρμογή ανάλυσης κοινωνικών δικτύων σε οργανισμούς: εντοπίζοντας τη θέση των διευθυντικών στελεχών

Μ. Λίτσα, Α. Μπέκιανη & Κ. Σπανού

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση της διαπροσωπικής έλξης και της δύναμης των διευθυντικών στελεχών του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ), στη Θεσσαλία. Ένα δείγμα 4 παραρτημάτων του οργανισμού συνολικά 108 εργαζομένων (49 άνδρες, 59 γυναίκες) εξετάστηκε μέσω ανάλυσης κοινωνικών δικτύων σχετικά με τη θέση των διευθυντών στο δίκτυό τους σχετικά με την διαπροσωπική έλξη και την κοινωνική δύναμη που μελετήθηκαν ως δομικά φαινόμενα. Διανεμήθηκαν ερωτηματολόγια που αποτελούνται από μη δικτυακό και δικτυακό μέρος. Το λογισμικό Visone 1.1 εφαρμόστηκε για τον υπολογισμό των δικτυακών μεταβλητών (χρησιμοποιήθηκαν αλγόριθμοι ανάλυσης δικτύου: indegree, Katz status, Pagerank, authority). Εφαρμόστηκε ανάλυση κοινωνικών δικτύων και Spearman test (SPSS). Κύρια αποτελέσματα: Οι διευθυντές του οργανισμού εμφανίζονται στη μέση ή στο κάτω μέρος της εργασιακής/επιστημονικής και κοινωνικής έλξης, συγκεντρώνοντας μέτρια έως ελάχιστη κοινωνική δύναμη στο δίκτυο τους. Κοινωνικά και εργασιακά/επιστημονικά ελκυστικοί εργαζόμενοι που δεν κατέχουν διευθυντικές θέσεις συγκεντρώνουν κοινωνική δύναμη στον οργανισμό αναπτύσσοντας προφίλ μέντορα.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 63 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α4)

Δεσμός γονέα – παιδιού: οι δύο όψεις

Προεδρείο: Ι. Στρατάκη,

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Αντιλήψεις παιδιών νηπιακής ηλικίας για τη γονεϊκή ζεστασιά και αντιλήψεις γονέων για την παιδική συμπεριφορά στην ελληνική οικογένεια

Ε. Μπτρογιώργου¹ & Α. Γιώτσα²

¹Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, ²Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση των αντιλήψεων παιδιών νηπιακής ηλικίας για τη μητρική και την πατρική ζεστασιά, καθώς και η διερεύνηση των αντιλήψεων των γονέων τους για τη συμπεριφορά τους. Το δείγμα αποτελείται από 550 οικογένειες, οπότε περιλαμβάνει 550 παιδιά νηπιακής ηλικίας (Μ=4,91 έτη), από τα οποία περίπου τα μισά είναι αγόρια (48,9%) και τα μισά κορίτσια (51,1%). Επίσης, περιλαμβάνει 916 γονείς, από τους οποίους οι περισσότερες είναι μητέρες (57,3%), με μέσο όρο ηλικίας 36,70 έτη, και οι υπόλοιποι πατέρες (42,7%), με μέσο όρο ηλικίας 40,43 έτη. Στα παιδιά χορηγήθηκε το Ερωτηματολόγιο Γονεϊκής Αποδοχής-Απόρριψης στην Προσχολική Ηλικία (ECPARQ) για τη μητέρα και τον πατέρα, ενώ στους γονείς χορηγήθηκε η Λίστα Ελέγχου Παιδικής Συμπεριφοράς για ηλικίες 1 και 1/2 έως 5 ετών (ΛΕΠΣ). Τα κύρια ευρήματα της παρούσας έρευνας υποδεικνύουν ότι (α) τα αγόρια εμφανίζουν υψηλότερες τιμές σε ορισμένες κλίμακες προβλημάτων συμπεριφοράς, σε σύγκριση με τα κορίτσια, (β) οι μητέρες γίνονται αντιληπτές από τα παιδιά ως περισσότερο στοργικές και παράλληλα περισσότερο εχθρικές, σε σύγκριση με τους πατέρες, στο παρόν

δείγμα, (γ) όσο υψηλότερα επίπεδα μητρικής και πατρικής ζεστασίας βιώνουν τα παιδιά, τόσο λιγότερο συχνά τείνουν να εκδηλώνουν δυσκολίες και προβλήματα συμπεριφοράς και συναισθήματος, σύμφωνα με τις αντιλήψεις των γονέων τους, (δ) παράλληλα όσο υψηλότερα επίπεδα μητρικής και πατρικής αδιαφορίας ή εχθρότητας/απόρριψης βιώνουν τα παιδιά, τόσο πιο συχνά τείνουν να εκδηλώνουν δυσκολίες και προβλήματα συμπεριφοράς και συναισθήματος.

Αντιλήψεις των γονέων σχετικά με τη συμπεριφορά των παιδιών τους

Σ. Πουλιανού

Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων

Η θεωρία διαπροσωπικής αποδοχής-απόρριψης (Interpersonal Acceptance Rejection Theory/IPARTheory) του Ronald Rohner εστιάζει στις αντιλήψεις των ατόμων για τη συμπεριφορά των «σημαντικών άλλων» απέναντί τους. Ήδη από τη δεκαετία του '60 έως σήμερα, ο Ronald Rohner θεμελίωσε την παραπάνω θεωρία ενώ παράλληλα κατασκεύασε ερευνητικά εργαλεία, όπως ερωτηματολόγια, για τη διερεύνηση ψυχολογικών και ανθρωπολογικών μελετών. Η IPARTheory επιχειρεί να προβλέψει και να εξηγήσει τις αιτίες, τις συνέπειες αλλά και τους συσχετισμούς που συνδέονται με τη γονεϊκή αποδοχή-απόρριψη (Rohner, 1986, 2004a; Rohner and Rohner, 1980). Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των αντιλήψεων των γονέων για τη συμπεριφορά των παιδιών τους τόσο στις διαπροσωπικές τους σχέσεις όσο και στο σχολικό περιβάλλον. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο PECC (Parents' Evaluation of Students Conduct) Ronald Rohner, το οποίο αποτελείται από 18 προτάσεις που περιγράφουν αρνητικές συμπεριφορές των παιδιών και είναι μονοπαράγοντικό. Στην Ελλάδα, το ερωτηματολόγιο έχει προσαρμοστεί από την Α. Γιώτσα (2008). Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 667 γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας (4-7 ετών) (N=667) από όλη της Ελλάδα, (187 άνδρες δηλαδή σε ποσοστό 28% και 478 γυναίκες, ποσοστό 72%). Τα αποτελέσματα της έρευνας δείχνουν ότι δεν παρατηρούνται στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ της συμπεριφοράς των αγοριών και των κοριτσιών σύμφωνα πάντα με τη γνώμη των γονέων τους. Επίσης, δεν παρατηρήθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στη συμπεριφορά των μπτέρων απέναντι στα αγόρια και των πατέρων απέναντι στα κορίτσια, όπως ήταν αρχικά αναμενόμενο. Τέλος, οι πατέρες, όπως και οι μπτέρες αναφέρουν ότι τα παιδιά τους σχεδόν ποτέ δεν παρουσιάζουν αρνητική συμπεριφορά. Συμπερασματικά, παρατηρήθηκε η τάση για εξιδανίκευση της συμπεριφοράς των παιδιών από την πλειονότητα των γονέων τους.

Διαστάσεις σχολικής προσαρμογής μαθητών νηπιαγωγείου σύμφωνα με τις εκτιμήσεις γονέων και εκπαιδευτικών: Ο ρόλος της γονικής εμπλοκής και της οικογενειακής λειτουργικότητας

Β. Καρίτσα

Γ.Ν.Α. Ιπποκράτειο

Η ψυχοκοινωνική προσαρμογή και η ανάπτυξη μαθησιακών δεξιοτήτων είναι ιδιαίτερα σημαντικοί άξονες της σχολικής προσαρμογής των μαθητών προσχολικής αγωγής. Εντούτοις, η διεθνής βιβλιογραφία καταδεικνύει πως γονείς και εκπαιδευτικοί συχνά αξιολογούν διαφορετικά αυτές τις διαστάσεις. Έχει, παράλληλα, διαπιστωθεί πως η συμφωνία των εκτιμήσεων γονέων και εκπαιδευτικών σχετικά με διαστάσεις της προσαρμογής του παιδιού συνδέεται με καλύτερη προσαρμογή στο σχολείο. Επίσης, έχει φανεί πως οι διαστάσεις της ψυχοκοινωνικής και μαθησιακής προσαρμογής συνδέονται με ορισμένες οικογενειακές μεταβλητές. Ενώ στη διεθνή βιβλιογραφία συναντώνται αρκετές σχετικές έρευνες, ωστόσο στην Ελλάδα εντοπίζεται ερευνητικό κενό.

Σκοπός: είναι η διερεύνηση των εκτιμήσεων γονέων και εκπαιδευτικών αναφορικά με την σχολική προσαρμογή των μαθητών νηπιαγωγείου με εστίαση στην ψυχοκοινωνική προσαρμογή και στις μαθησιακές δεξιότητες. Επιπλέον, στόχος είναι και η διερεύνηση του ρόλου της γονικής εμπλοκής και της οικογενειακής λειτουργικότητας στην αξιολόγηση τους και την επίδραση αυτών των διαστάσεων στη σχολική προσαρμογή.

Δείγμα: στην έρευνα συμμετείχαν οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί 635 μαθητών/τριών νηπιαγωγείου από 73 νηπιαγωγεία της Αττικής. Η συλλογή των δεδομένων έγινε με απλή τυχαία δειγματοληψία μέσω της χορήγησης τεσσάρων σταθμισμένων ερευνητικών εργαλείων σε γονείς και εκπαιδευτικούς, που εξέταζαν τις εκτιμήσεις τους αναφορικά με τις μαθησιακές δεξιότητες και την ψυχοκοινωνική προσαρμογή των νηπίων.

Συμπεράσματα: στα σημαντικότερα συμπεράσματα αναφέρεται το ότι ανάμεσα στις εκτιμήσεις γονέων και εκπαιδευτικών φάνηκε να υπάρχει ομοφωνία, αλλά όχι σε όλες τις διαστάσεις. Ειδικότερα, οι εκπαιδευτικοί απέδιδαν μεγαλύτερη σημασία στην σχολική προσαρμογή, ενώ οι γονείς στην κοινωνική και συναισθηματική. Επιπλέον, η οικογενειακή λειτουργικότητα και η γονική εμπλοκή έδειξαν θετική συσχέτιση μεταξύ τους. Τέλος, βρέθηκε πως η γονική εμπλοκή αποτελεί παράγοντα θετικής πρόβλεψης των μαθησιακών δεξιοτήτων.

Γονικές εθνοθεωρίες των Ρομά μπτέρων: Οι απόψεις τους για την εικόνα του παιδιού τους και το μέλλον τους

Ι. Στρατάκη¹ & Κ. Πετρογιάννης²

¹Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ²Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Στην παρούσα εργασία, ως τμήμα του ευρωπαϊκού ερευνητικού προγράμματος ISOTIS, το οποίο εξετάζει τις εκπαιδευτικές και κοινωνικές ανισότητες που βιώνουν οικογένειες κοινωνικο-οικονομικά ευάλωτων ομάδων σε 11 ευρωπαϊκές χώρες, στόχος μας είναι να εξετάσουμε τις γονικές εθνοθεωρίες των Ελλήνων Ρομά μπτέρων σχετικά με την εικόνα και το μέλλον των παιδιών τους. Η κοινότητα των Ρομά είναι μία από τις μεγαλύτερες μη μεταναστευτικές μειονοτικές ομάδες στην Ευρώπη (σχεδόν 12 εκατομμύρια), που περιθωριοποιείται είτε λόγω της εθνοτικής είτε πολιτισμικής και κοινωνικοοικονομικής τους κατάστασης και υφίσταται διακρίσεις στην εκπαίδευση, την αγορά εργασίας, τη στέγαση και την κοινωνική ζωή. Ωστόσο, υπάρχει περιορισμένη έρευνα σχετικά με τις ψυχολογικές πτυχές των Ελλήνων Ρομά οικογενειών. Το περιβάλλον των παιδιών, οι παρεχόμενες δραστηριότητες στο σπίτι, καθώς και οι αξίες και οι πεποιθήσεις των γονέων αποτελούν τον αναπτυξιακό θύλακα των παιδιών σύμφωνα με τη θεωρητική προσέγγιση των Super και Harkness. Η ανάλυση βασίζεται σε 27 εις βάθος συνεντεύξεις με Ελληνίδες Ρομά μπτέρες που έχουν παιδί 3-6 ή 9-11 ετών και ζουν στην ευρύτερη μητροπολιτική περιοχή της Αθήνας. Η έρευνα έχει λάβει την έγκριση από την επιτροπή δεοντολογίας του ΕΑΠ. Οι γονείς υπέγραψαν έντυπα ενημερωμένης συγκατάθεσης και τα δεδομένα ήταν εντελώς ανώνυμα. Τα ευρήματα συζητούνται με αναφορά στα γονικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά της ομάδας και έχουν ιδιαίτερη σημασία καθώς βοηθούν στην κατανόηση των αξιών και των πεποιθήσεων των Ρομά μπτέρων ως προς την εικόνα που έχουν για το παιδί τους και το μέλλον του στο ελληνικό κοινωνικό πλαίσιο, καθώς επίσης παρέχουν, με τη σειρά τους, πιο αποτελεσματικές και πολιτισμικά κατάλληλες προσεγγίσεις κοινωνικών-εκπαιδευτικών παρεμβάσεων.

Χρηματοδότηση: HORIZON

Γονεϊκότητα δεσμού: Διερευνώντας τη διαδρομή από τα βιώματα της παιδικής ηλικίας στο μητρικό γίγνεσθαι

Ε. Αρμάο & Λ. Αναγνωστάκη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η Γονεϊκότητα Δεσμού (ΓΔ) είναι μία από τις δημοφιλέστερες και ταυτόχρονα πιο αμφιλεγόμενες σύγχρονες φιλοσοφίες ανατροφής παιδιών στον δυτικό κόσμο, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας. Προωθεί την εφαρμογή πρακτικών όπως ο κατά ζήτηση θηλασμός, η συγκοίμιση, η ενσυναισθητική και άμεση ανταπόκριση στις ανάγκες του παιδιού τόσο κατά τη διάρκεια της βρεφικής ηλικίας όσο και πέραν από αυτήν. Σύμφωνα με τις αρχές της ΓΔ, στόχος της είναι η καλλιέργεια ασφαλούς δεσμού μεταξύ του βασικού φροντιστή και του παιδιού (κυρίως της μητέρας και του παιδιού), αν και κάτι τέτοιο δεν είναι εμπειρικά αποδεδειγμένο. Παράλληλα, δε, η ΓΔ μοιάζει να καλλιεργεί το ιδανικό μίας μητέρας που βρίσκεται μονίμως συντονισμένη με τις παιδικές ανάγκες δημιουργώντας ερωτήματα για τις επιδράσεις που μπορεί να έχει στη μητρική ψυχική υγεία αλλά και για τους λόγους που οι μπτέρες αποφασίζουν να μεγαλώνουν τα παιδιά τους με αυτόν τον τρόπο. Η παρούσα μελέτη αποτελεί την πρώτη προσπάθεια διερεύνησης των βαθύτερων λόγων που οι νέες μπτέρες επιλέγουν να ανατρέφουν τα παιδιά τους βάσει της ΓΔ, με έμφαση στον τρόπο που οι ίδιες μεγάλωσαν σαν παιδιά. Για τους σκοπούς της έρευνας διεξήχθησαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις με 12 μπτέρες που ακολουθούν τη ΓΔ. Οι συνεντεύξεις αναλύθηκαν μέσω της Ερμηνευτικής Φαινομενολογικής Ανάλυσης. Αναδύθηκαν τέσσερις βασικές θεματικές: 1) Τραυματικά βιώματα της παιδικής ηλικίας, 2) Η ανατροφή σαν πράξη διαφοροποίησης, 3) Η ανατροφή σαν πράξη επανάληψης, 4) Ο ρόλος της ΓΔ στη διαχείριση των μητρικών δυσκολιών. Η συζήτηση επικεντρώνεται στις πολύπλευρες συνδέσεις μεταξύ του τρόπου που οι μπτέρες μεγάλωσαν σαν παιδιά και του τρόπου που οι ίδιες μεγαλώνουν τα δικά τους. Ακόμη, εξετάζεται το πώς η ΓΔ μπορεί να συμβάλει στην προσπάθεια των μπτέρων να διαφοροποιηθούν επανορθωτικά από τα τραυματικά πρότυπα σχετιζόσθαι του παρελθόντος.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 64 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β1)

Θετική Ψυχολογία σε εκπαιδευτικό πλαίσιο

Προεδρείο: Θ. Τουλούπης,

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Η Ευγνωμοσύνη ως έννοια της Θετικής Ψυχολογίας και ως παρέμβαση: Μια ποιοτική διερεύνηση σε φοιτητές

Ε. Τσαχουρίδη & Β. Γκόλτσιν

Μητροπολιτικό Κολλέγιο

Η παρούσα διερεύνηση στοχεύει στο να καταγράψει διαστάσεις της έννοιας της ευγνωμοσύνης, σαν βασική διάσταση της Θετικής ψυχολογίας, όπως την αντιλαμβάνονται οι νέοι. Για την διερεύνηση του παραπάνω ερωτήματος πραγματοποιήσαμε ποιοτική έρευνα με 118 συμμετέχοντες. Πιο συγκεκριμένα, στα πλαίσια μίας παρέμβασης Ευγνωμοσύνης (Δοχείο Ευγνωμοσύνης) ζητήσαμε από προ-

πτυχιακούς φοιτητές του Μητροπολιτικού Κολλεγίου να τοποθετήσουν σε ένα δοχείο που βρισκόταν στην είσοδο του εκπαιδευτικού ιδρύματος ένα σημείωμα ευγνωμοσύνης στο οποίο κατέγραφαν μία βασική πηγή ευγνωμοσύνης για εκείνους.

Στα σημειώματα αυτά πραγματοποιήθηκε στην συνέχεια θεματική ανάλυση. Χρησιμοποιώντας το μοντέλο του Seligman για την Ευτυχία, η παρούσα έρευνα επεκτείνει την υπάρχουσα βιβλιογραφία εστιάζοντας στο κατά πόσο οι φοιτητές θεωρούν την κάθε διάσταση του μοντέλου σημαντική για τα επίπεδα ευγνωμοσύνης τους, καθώς και στο τι περιλαμβάνει η κάθε διάσταση ώστε να θεωρηθεί παράγοντας διαμόρφωσης της ευγνωμοσύνης.

Η θεματική ανάλυση ανέδειξε πως οι συμμετέχοντες αντιλήφθηκαν 3 βασικούς πυλώνες ευγνωμοσύνης που είχαν να κάνουν με το να ζουν μία Καλή Ζωή (Good Life), μία Ευχάριστη Ζωή (Pleasant Life) και μία ζωή με Νόημα (Meaningful Life). Πιο συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες ανέφεραν πως η Καλή Ζωή περιλαμβάνει ικανότητες διαχείρισης της καθημερινότητας, αντοχή και χαρίσματα ώστε πετύχουν στους στόχους τους. Η Ευχάριστη Ζωή φάνηκε πως αναφέρεται στα υψηλά επίπεδα απολαμβάνει κυρίως μέσω των σχέσεων που έχουν αναπτύξει οι συμμετέχοντες με την οικογένεια και τους φίλους τους. Τέλος, η ζωή με Νόημα φαίνεται πως περιλαμβάνει την εύρεση Σκοπού στην καθημερινότητα και την βίωση μετασχηματισμών που τους φέρνουν σε επαφή με βαθύτερες πτυχές της ανθρωπίνης ύπαρξης.

Η συσχέτιση των θετικών συναισθημάτων, των επιπέδων κατάθλιψης, άγχους, στρες και της βίωσης της Κυπριακής χρηματοπιστωτικής οικονομικής κρίσης με την παρουσία και αναζήτηση του νοήματος της ζωής. Η περίπτωση των Κυπρίων προπτυχιακών φοιτητών

Κ. Φλωρά

Πανεπιστήμιο Νεάπολης Πάφου

Σκοπός της έρευνας είναι η διερεύνηση της συσχέτισης μεταξύ των θετικών συναισθημάτων, επιπέδων κατάθλιψης, άγχους, στρες και βίωσης της κυπριακής χρηματοπιστωτικής οικονομικής κρίσης στην πρόβλεψη της παρουσίας και αναζήτησης νοήματος ζωής σε κύριους προπτυχιακούς φοιτητές. Συμμετείχαν 253 άτομα (175 γυναίκες και 78 άντρες) ηλικίας 19 ετών και άνω. Τα ψυχομετρικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν είναι: Ερωτηματολόγιο Δημογραφικών Χαρακτηριστικών, Τεστ Θετικών Συναισθημάτων, Κλίμακα Κατάθλιψης, Άγχους και Στρες-21, Ερωτηματολόγιο της Οικονομικής Κρίσης, Πολυδιάστατης Κλίμακας Αντιλαμβανόμενης Κοινωνικής Υποστήριξης, Ερωτηματολόγιο Νοήματος Ζωής. Εφαρμόστηκε σταδιακή ανάλυση παλινδρόμησης για την κατασκευή μοντέλων πρόβλεψης για κάθε μία από τις κύριες μεταβλητές. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν: (α) υψηλότερα επίπεδα βίωσης θετικών συναισθημάτων συσχετίζονται θετικά με την αντιλαμβανόμενη κοινωνική υποστήριξη και την παρουσία νοήματος, (β) τα θετικά συναισθήματα συσχετίζονται αρνητικά με τις μεταβλητές των αρνητικών συναισθημάτων, άγχους, κατάθλιψης, στρες, επιπτώσεων οικονομικής κρίσης και φόβο για αλλαγές, (γ) τα αρνητικά συναισθήματα συσχετίζονται θετικά με τις μεταβλητές του άγχους, κατάθλιψης, στρες, συνέπειες οικονομικής κρίσης και φόβο για αλλαγές, (δ) τα αρνητικά συναισθήματα συσχετίζονται αρνητικά με την αντιλαμβανόμενη κοινωνική υποστήριξη και με τα επίπεδα παρουσίας νοήματος, (ε) υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών στρες, κατάθλιψης, άγχους, φόβο για αλλαγές και επιπτώσεων οικονομικής κρίσης, (ζ) οι μεταβλητές στρες, κατάθλιψη και άγχος συσχετίζονται αρνητικά με την παρουσία νοήματος, (η) η παρουσία νοήματος συσχετίζεται αρνητικά με τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης και τον φόβο για αλλαγές, (θ) η αναζήτηση νοήματος συσχετίζεται θετικά με την αντιλαμβανόμενη υποστήριξη (ι) δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των φύλων στην εμπειρία θετικών συναισθημάτων, κατάθλιψη, άγχους, στρες και επιπτώσεων οικονομικής κρίσης (κ) η ηλικία δεν έχει σημαντική επίδραση στις μεταβλητές των θετικών συναισθημάτων, κατάθλιψη, άγχους, στρες, επιπτώσεων οικονομικής κρίσης και επιπέδων παρουσίας νοήματος, (λ) το έτος φοίτησης δεν έχει σημαντική επίδραση στα θετικά συναισθήματα και επίπεδα παρουσίας νοήματος. Το έτος φοίτησης έχει πολύ υψηλή σημαντική επίδραση στις επιπτώσεις οικονομικής κρίσης.

Προαγωγή δεξιοτήτων ζωής: Αξιολόγηση του προγράμματος «Skills Clubs» με δεδομένα από εκπαιδευτικούς και μαθητές

Ε. Αδαμοπούλου¹, Μ. Παπαδάτου-Παστού² & Α. Ν. Αναστασίου³

¹Business College of Athens, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ³Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Δεξιότητες ζωής, όπως η ενεργητική ακρόαση, η επικοινωνία, η κατανόηση της οπτικής των άλλων, η διαπραγμάτευση και η επίλυση κοινωνικών προβλημάτων, μπορούν να διδαχθούν μέσα από προγράμματα πρόληψης και παρέμβασης στο σχολείο και να έχουν θετική επίδραση στη ζωή των νέων (Domitrovich et al., 2017· Weissberg, 2019). Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Skills Clubs» είχε ως στόχο να υποστηρίξει μαθητές (ηλικίας 14–18 ετών) να αναπτύξουν βασικές δεξιότητες ζωής μέσα από βιωματική και εργαστηριακή μάθηση, ενισχύοντας παράλληλα την αντίληψη των μαθητών για την κοινωνική καινοτομία και την ενεργό συμμετοχή στα κοινά. Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε από το Βρετανικό Συμβούλιο και περιελάμβανε επιμορφωτικά σεμινάρια για εκπαιδευτικούς με βάση το εργαλείο «Skills Builder» (Ravenscroft, 2020) και εφαρμογή εργασιών σε σχολεία με σκοπό την προαγωγή έξι δεξιοτήτων ζωής (ενεργητική ακρόαση, ομιλία, επίλυση προβλημάτων, δημιουργικότητα, ηγεσία και ομαδοσυνεργατική εργασία). Τριάντα επτά εκπαιδευτικοί και περίπου 1500 μαθητές από σχολεία της ελληνικής επικράτειας συμμετείχαν στο πρόγραμμα κατά την περίοδο Ιανουαρίου-Μαΐου 2022. Για τους σκοπούς της αξιολόγησης χορηγήθηκαν τα παρακάτω ερωτηματολόγια: α) Το Ερωτηματολόγιο Δεξιοτήτων Skills Builder για τις

δεξιότητες ζωής που προήγαγε το πρόγραμμα, β) Η υποκλίμακα «Αίσθησης των μαθητών ότι διαμορφώνουν το σχολικό περιβάλλον» του School as a Caring Community Profile- II (SCCP-II) για τις αντιλήψεις των μαθητών σχετικά με το αν μπορούν να έχουν ρόλο και συμμετοχή στη διαμόρφωση του σχολικού περιβάλλοντος και γ) Το Ερωτηματολόγιο Αξιολόγησής Εργαστηρίων για την εφαρμογή των δραστηριοτήτων στην τάξη. Η παρούσα ανακοίνωση θα παρουσιάσει τα αποτελέσματα της αξιολόγησής του προγράμματος χρησιμοποιώντας δεδομένα από εκπαιδευτικούς και μαθητές πριν και μετά την εφαρμογή του προγράμματος. Θα συζητηθούν, ακόμα, προτάσεις για την εφαρμογή προγραμμάτων προαγωγής δεξιοτήτων ζωής στα σχολεία.

Χρηματοδότηση: Βρετανικό Συμβούλιο

Εκπαιδευτικοί δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ως σύμβουλοι σχολικής ζωής: Ζητήματα αυτο-αποτελεσματικότητας, σχολικού κλίματος και ψυχικής ευημερίας

Θ. Τουλούπης & Πρωτοετείς φοιτητές/ήτριες Ψυχολογίας
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Η πρόσφατη καθιέρωση του θεσμού του «Συμβούλου Σχολικής Ζωής» στην ελληνική Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση έχει διευρύνει σημαντικά τις αρμοδιότητες των εκπαιδευτικών που φέρουν τον συγκεκριμένο ρόλο. Η παρούσα έρευνα εξέτασε το δίκτυο σχέσεων ανάμεσα στην αυτο-αποτελεσματικότητα, το αντιλαμβανόμενο σχολικό κλίμα και την ψυχική ευημερία μεταξύ καθηγητών/ριών με την ιδιότητα του Συμβούλου Σχολικής Ζωής. Συνολικά, 235 καθηγητές/ήτριες (114 άνδρες) συμμετείχαν στην έρευνα από 235 τυχαία επιλεγμένα δημόσια Γυμνάσια των Νομών Θεσσαλονίκης και Αττικής. Οι εκπαιδευτικοί συμπλήρωσαν διαδικτυακά ένα ερωτηματολόγιο αυτο-αναφοράς που περιλάμβανε την κλίμακα Αυτο-αποτελεσματικότητας Ohio State Teachers' Efficacy Scale (OSTES) ως προς τα διδακτικά τους καθήκοντα, μια ανάλογη κλίμακα αυτο-αποτελεσματικότητας προσαρμοσμένη στα καθήκοντα του Συμβούλου Σχολικής Ζωής, την κλίμακα Σχολικού Κλίματος Revised-School Level Environment Questionnaire (R-SLEQ) και την κλίμακα Ψυχικής Ευημερίας Occupational Well - Being of School Staff Model (OWSS). Βάσει των αποτελεσμάτων των αναλύσεων διαδρομών, η αίσθηση αυτο-αποτελεσματικότητας των εκπαιδευτικών ως προς τα συνήθη καθήκοντά τους (διαχείριση τάξης, διδακτικές στρατηγικές, κινητοποίηση μαθητών/ριών) φάνηκε να προβλέπει θετικά και έμμεσα την ψυχική τους ευημερία (ως προς τις συνθήκες εργασίας και την εργασιακή ικανότητα) διαμέσου του αντιλαμβανόμενου σχολικού κλίματος. Αντιθέτως, η αίσθηση αυτο-αποτελεσματικότητας των εκπαιδευτικών ως προς τα καθήκοντα του Συμβούλου Σχολικής Ζωής (συνεργασία με οικογένεια/φορείς, διαχείριση ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών, υλοποίηση προγραμμάτων πρόληψης) βρέθηκε να προβλέπει θετικά όχι μόνο έμμεσα (δια μέσω του αντιλαμβανόμενου σχολικού κλίματος) αλλά και άμεσα την ψυχική τους ευημερία (ως προς τον φόρτο εργασίας και την επαγγελματική ικανότητα). Τα παραπάνω ευρήματα συμβάλλουν θεωρητικά εμπλουτίζοντας την περιορισμένη βιβλιογραφία αναφορικά με τον ρόλο του Συμβούλου Σχολικής Ζωής. Παράλληλα, σε εφαρμοσμένο επίπεδο, αφυπνίζουν αρμόδιους φορείς που είναι υπεύθυνοι για την ενδυνάμωση της αποτελεσματικότητας των καθηγητών/ριών (ως προς τα συνήθη διδακτικά τους καθήκοντα και κυρίως ως προς εκείνα που συνεπάγεται η ιδιότητα του Συμβούλου Σχολικής Ζωής) η οποία δύναται να επηρεάσει την ψυχική τους ευημερία.

Ψυχική υγεία και υποκειμενική ευζωία: Ο ρυθμιστικός ρόλος του χιούμορ σε Έλληνες φοιτητές

Κ. Κόκκινος & Α. Κουτσοσπίρος
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσει τον ρυθμιστικό ρόλο τεσσάρων μορφών χιούμορ (αυτοεξυψωτικό, κοινωνικό, αυτομειωτικό, επιθετικό) στη σχέση ανάμεσα στην ψυχική υγεία και την υποκειμενική ευζωία σε ένα μη κλινικό δείγμα 662 Ελλήνων φοιτητών, μέσω ενός διαδικτυακού ερωτηματολογίου. Τα αποτελέσματα έδειξαν στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση μεταξύ της ψυχικής υγείας και της υποκειμενικής ευζωίας. Οι άνδρες σημείωσαν υψηλότερη βαθμολογία στη χρήση αυτοεξυψωτικού και επιθετικού χιούμορ σε σχέση με τις γυναίκες. Επίσης, οι δύο μορφές υγιούς χιούμορ παρουσίασαν θετική συσχέτιση με την ψυχική υγεία και την υποκειμενική ευζωία, υποδηλώνοντας ότι όσοι φοιτητές χρησιμοποιούν αυτοεξυψωτικό και κοινωνικό χιούμορ δηλώνουν ότι είναι ικανοποιημένοι από τη ζωή τους. Οι δυσπροσαρμοστικές μορφές χιούμορ σημείωσαν αρνητική συσχέτιση τόσο με την ψυχική υγεία όσο και με την υποκειμενική ευζωία. Τέλος, από τις αναλύσεις προέκυψε πως η αυξημένη χρήση του επιθετικού και του αυτομειωτικού χιούμορ αποδυνάμωσε τη σχέση μεταξύ της υποκειμενικής ευζωίας και της ψυχικής υγείας των συμμετεχόντων, υποδηλώνοντας ότι όσοι χρησιμοποιούν επιβλαβείς για την ψυχική υγεία μορφές χιούμορ είναι πιθανότερο να είναι δυσαρεστημένοι με τις συνθήκες ζωής τους και να δηλώνουν περισσότερη ψυχική δυσφορία ή άλλα ψυχολογικά προβλήματα. Τα ευρήματα διευρύνουν την υφιστάμενη βιβλιογραφία και συζητούνται ως προς τις επιπτώσεις τους τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 39 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β3)

Παρεμβάσεις πρόληψης και προαγωγής της υγείας στην κοινότητα

Οργανώτρια / Πρόεδρος: **Ε. Γεωργάκα**

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Συζητητής: **Γ. Κουλιεράκης**

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Οι παρεμβάσεις προαγωγής της υγείας και πρόληψης των ψυχικών διαταραχών αποτελούν προτεραιότητα στη σύγχρονη επιστημονική κοινότητα, αλλά και στη χάραξη πολιτικών για τη δημόσια υγεία. Σημαντικές κοινωνικές προκλήσεις, όπως είναι η προσφυγική κρίση, η εμπειρία βασανιστηρίων πολέμου, η έμφυλη βία και η σεξουαλική κακοποίηση, καθώς και άλλες τραυματικές εμπειρίες, «καλούν» τους ειδικούς ψυχικής υγείας να διαμορφώσουν νέα εργαλεία και μεθόδους παρέμβασης, να αναπτύξουν δεξιότητες και πόρους, καθώς και να διευρύνουν τον επαγγελματικό τους ρόλο μέσω της κοινοτικής δράσης στο πεδίο.

Στο συγκεκριμένο συμπόσιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα μελετών σε κοινοτικούς φορείς πρόληψης και θεραπείας και η αξιοποίηση νέων μέσων πρόληψης, με στόχο τη μείωση της ευαλωτότητας στην εμφάνιση ψυχοπαθολογίας και τη θωράκιση της ψυχικής υγείας. Συγκεκριμένα, οι εισηγήσεις του συμποσίου περιλαμβάνουν: (α) την εφαρμογή ειδικού προληπτικού υλικού για παιδιά πρόσφυγες και τους γονείς τους, μέσω της χρήσης του διαδικτύου σε πολυπολιτισμικά πολύγλωσσα πλαίσια, (β) τη διερεύνηση των παραγόντων πρόβλεψης άσκησης βίας από συντρόφους σε γυναίκες που λαμβάνουν υπηρεσίες σε κοινοτικό κέντρο πρόληψης για σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα, και (γ) την εμπειρία των ψυχοθεραπευτών που εργάζονται στην κοινότητα με επιζώντες τραύματος, μέσω ποιοτικής μελέτης της έμμεσης μετατραυματικής ανάπτυξης κατά τη θεραπευτική εργασία με τον συγκεκριμένο πληθυσμό.

Στη συζήτηση που θα ακολουθήσει εξετάζεται ο κρίσιμος ρόλος της πρόληψης για τη δημόσια υγεία και η συμβολή της ψυχολογικής έρευνας στον σχεδιασμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση των παρεμβάσεων πρωτογενούς και δευτερογενούς πρόληψης στην κοινότητα, με στόχο την έγκαιρη ανίχνευση και αντιμετώπιση της ψυχοπαθολογίας και την ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας τόσο σε ειδικούς όσο και στον γενικό πληθυσμό.

Παιδιά πρόσφυγες και οι γονείς τους: Αξιοποίηση του διαδικτύου στην πρόληψη σε πολυπολιτισμικά πολύγλωσσα πλαίσια

Α. Καλαντζή¹ & Θ. Αναστασίου²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Οι οικογένειες προσφύγων, αιτούντων άσυλο, λόγω πολλαπλών τραυματικών εμπειριών στις οποίες εκτίθενται πριν, μετά αλλά και καθ' όλη της διάρκεια της μεταναστευτικής τους διαδρομής, διατρέχουν αυξημένο κίνδυνο ανάπτυξης ψυχολογικών συμπτωμάτων και ψυχικών διαταραχών και σε συνδυασμό με τις πολυάριθμες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν καθίστανται ευάλωτοι (1). Ως εκ τούτου, οι προληπτικές παρεμβάσεις είναι κρίσιμες σημασίας. Οι προσφυγικοί πληθυσμοί, ωστόσο, έχουν άριστη πρόσβαση στην πρωτοβάθμια περίθαλψη και πιθανόν δεν λαμβάνουν εμπειρικά τεκμηριωμένες και συμβατές με τις ανάγκες τους υπηρεσίες αξιολόγησης και πρόληψης. Παρά την προσφυγική κρίση των τελευταίων ετών, η γνώση μας ως προς την πρόληψη για τον συγκεκριμένο πληθυσμό, είναι περιορισμένη. Συγκεκριμένα, μία συστηματική ανασκόπηση εντόπισε επτά τυχαίοποιημένες ελεγχόμενες μελέτες που εξέταζαν τις προληπτικές επιπτώσεις των ψυχοκοινωνικών παρεμβάσεων σε ανθρωπιστικά περιβάλλοντα (2). Αναζητώντας τέτοιους είδους κατευθύνσεις που προάγουν την πρωτογενή πρόληψη και την κοινοτική δράση στο πεδίο, το Ινστιτούτο Έρευνας και Θεραπείας της Συμπεριφοράς (ΙΕΘΣ) και η Ομάδα ειδικού ενδιαφέροντος για το τραύμα, εντόπισε εργαλεία, άμεσα αξιοποιήσιμα από γονείς/φροντιστές και ειδικούς (https://www.ibrt.gr/sig_children). Συγκεκριμένα, αξιοποιώντας τις δυνατότητες του διαδικτύου, καθώς διατίθενται ελεύθερα, εργαλεία όπως το εικονογραφημένο βιβλίο για το τραύμα «Το παιδί και η απελευθέρωσή του από τη σκιά του πολύ μεγάλου φόβου» μεταφρασμένο ήδη σε 15 γλώσσες, το βιβλίο «Καλώς όρισες στη νέα σου ζωή», βιβλίο για γονείς μεταφρασμένο σε 11 γλώσσες κ.ά. μπορούν να διευκολύνουν τον εντοπισμό πρόδρομων συμπτωμάτων σοβαρής ψυχοπαθολογίας, να συνδράμουν στην προαγωγή εμπιστοσύνης προς τους ειδικούς (3), στην ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας (4) και στις διεργασίες πολιτισμικής αφομοίωσης. Μετά την προσαρμογή και πιλοτική εφαρμογή τους στα ελληνικά, εντοπίστηκαν σημαντικές ενδείξεις για τον προληπτικό τους χαρακτήρα.

Παράγοντες πρόβλεψης άσκησης βίας από συντρόφους σε γυναίκες ωφελούμενες κοινοτικού κέντρου πρόληψης και εξέτασης για σεξουαλικά μεταδιδόμενα νοσήματα (ΣΜΝ)

Α. Πούλιος^{1,2}, Α. Αποστολίδου¹, Σ. Τριανταφυλλίδου¹, Π. Σιαμήτρου³, Κ. Πρωτοπαπιάς⁴, Γ. Παπαδοπετράκης¹, Α. Πασπαλάκης³, Ε. Ντινοπούλου³, Α. Μπεκιάρης¹, Σ. Μάτνης¹, Α. Μανωλοπούλου¹, Γ. Κούτση¹, Ν. Βέγκος¹, Α. Ασλάνης³, Α. Αντωνιάδου⁴ & Λ. Κανελλοπούλου³

¹Σύλλογος Οροθετικών Ελλάδας «Θετική Φωνή», ²Πανεπιστήμιο Κρήτης, ³Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ⁴ΓΓΝ «Αττικό»

Η άσκηση βίας από συντρόφους (ΑΒΣ) κατά των γυναικών αποτελεί μια τραυματική συνθήκη, με δυσμενείς επιπτώσεις στη σωματική και ψυχική υγεία. Σύμφωνα με διεθνή δεδομένα, η ΑΒΣ συνδέεται με υψηλά ποσοστά θνησιμότητας, καθώς και εμφάνισης κατάθλιψης, μετατραυματικού στρες και αυτοκτονικότητας. Η επικράτηση του φαινομένου αποδίδεται τόσο στις αντιλαμβανόμενες διακρίσεις, στη χρήση ουσιών ιδίως στο σεξουαλικό πλαίσιο, αλλά και στα νομικά ελλείμματα και στον τρόπο διαχείρισης των περιστατικών από τις αρχές που μοιάζει να λειτουργούν αποθαρρυντικά ή/και σε αρκετές περιπτώσεις επανατραυματικά, με αποτέλεσμα να αποτρέπουν την καταγγελία των περιστατικών. Η παρούσα έρευνα διερεύνησε τους παράγοντες που συνδέονται και δύνανται να προβλέψουν την ύπαρξη ΑΒΣ. Το δείγμα αποτέλεσαν 187 cis και trans γυναίκες ωφελούμενες του κοινοτικού κέντρου πρόληψης και εξέτασης για ΣΜΝ «MyCheckpoint». Χορηγήθηκαν η Κλίμακα Καθημερινών Διακρίσεων και ένα αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο δημογραφικών και ψυχοκοινωνικών στοιχείων, που συμπληρώθηκαν κατά την προσέλευσή τους στη δομή. Οι αντιλαμβανόμενες διακρίσεις προέβλεψαν τόσο σε μονοπαράγοντικό όσο και σε πολυπαράγοντικό επίπεδο την ΑΒΣ, με συχνότερη αποδιδόμενη αιτία το φύλο αυτοπροσδιορισμού. Ταυτόχρονα, η χρήση ουσιών και αλκοόλ στο σεξ συνδέθηκε, επίσης, με το εν λόγω βίωμα. Παρότι η κακοποίηση συνιστά ένα τραυματικό για κάθε άτομο γεγονός, ο σεξισμός φαίνεται ότι συνδέεται αλλά και αποτελεί σημαντικό παράγοντα σε κακοποιητικές συνθήκες. Υπό αυτό το πρίσμα, είναι απαραίτητο τα θέματα σεξισμού να λαμβάνονται υπόψη σε προγράμματα υποστήριξης, αλλά και σε προγράμματα ενημέρωσης και πρόληψης για την έμφυλη βία. Τέλος, φαίνεται να είναι σημαντική η περαιτέρω διερεύνηση θεμάτων σχετικά με τη συναίνεση των γυναικών, ιδίως όταν αυτή δύνανται να επηρεάζεται από τη χρήση ουσιών και αλκοόλ στο σεξ. Η παροχή υπηρεσιών μείωσης βλάβης τόσο για την ίδια τη χρήση όσο και για τα θέματα συναίνεσης εντός αυτής της συνθήκης κρίνεται άκρως σημαντική καθώς τα όρια και η συναίνεση τείνουν, πολλές φορές, να παρακάμπτονται λόγω της επίδρασης των ουσιών.

Επαναπροσδιορίζοντας το έμμεσο τραύμα και την έμμεση μετατραυματική ανάπτυξη: Μια συγκριτική μελέτη σε ιδιώτες και κοινοτικούς ψυχοθεραπευτές που εργάζονται με επιζώντες τραύματος

Ε. Μελάκη¹ & Π. Δ. Σταύρου²

¹Coveramea, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η θεραπευτική εργασία με άτομα που έχουν επιβιώσει από τραυματικές εμπειρίες, επιφέρει πιθανότητα δημιουργίας Έμμεσου Τραυματισμού, όπως και Έμμεσης Μετατραυματικής Ανάπτυξης για τους ψυχοθεραπευτές. Παρά το αυξανόμενο ερευνητικό ενδιαφέρον για αυτόν τον τομέα, οι παράγοντες που οι ψυχοθεραπευτές αισθάνονται ότι συμβάλλουν στην ανάπτυξη και των δύο συνθηκών έχουν παραμείνει μερικώς ανεξερεύνητοι. Στην παρούσα μελέτη, εστίασαμε κυρίως στις διαφορές και στις ομοιότητες του βιώματος του Έμμεσου Τραυματισμού και της Έμμεσης Μετα-τραυματικής Ανάπτυξης σε ψυχοθεραπευτές που εργάζονται με επιζώντες τραύματος, σε ιδιωτική πρακτική και σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ). Δεκατέσσερις ψυχοθεραπευτές, επτά ιδιώτες και επτά εργαζόμενοι σε ΜΚΟ με επιζήσαντες τραύματος συμμετείχαν σε ημι-δομημένες συνεντεύξεις, των οποίων η ανάλυση διενεργήθηκε με τη μέθοδο της Ερμηνευτικής Φαινομενολογικής Ανάλυσης (Interpretative Phenomenological Analysis, IPA). Η ανάλυση των δεδομένων ανέδειξε ότι μόνο οι ψυχοθεραπευτές που εργάζονταν σε ιδιωτική πρακτική βίωσαν Έμμεσο Τραυματισμό (καχυποψία, παραισφρούσες εικόνες, αποσυνδεδετικά συμπτώματα). Και οι δύο ομάδες βίωσαν Έμμεση Μετατραυματική Ανάπτυξη, με τους κοινοτικούς θεραπευτές να αναφέρουν αυξημένη αίσθηση ανθρωπιάς και θετική αλλαγή της κοσμοθεωρίας τους. Οι ιδιώτες ψυχοθεραπευτές βίωσαν θετική αλλαγή στα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας τους και βελτίωση στις οικογενειακές τους σχέσεις. Και οι δύο ομάδες χρησιμοποίησαν τις ίδιες στρατηγικές αντιμετώπισης του άγχους. Επιπροσθέτως, οι θεραπευτές που εργάζονται σε ΜΚΟ, ανέφεραν ότι το μοίρασμα των συναισθημάτων και δυσκολιών τους, αμέσως μετά από μία απαιτητική συνεδρία, με συναδέλφους ήταν ένας ισχυρός προστατικός παράγοντας. Η μελέτη καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η ύπαρξη αποκλειστικά της Μετα-τραυματικής Ανάπτυξης στους κοινοτικούς ψυχοθεραπευτές, υποδεικνύει ότι το εργασιακό πλαίσιο και οι συγκεκριμένες στρατηγικές αντιμετώπισης δύνανται να αποτρέψουν τον Έμμεσο Τραυματισμό. Σε αντίθεση με προηγούμενα ερευνητικά ευρήματα, η μελέτη αναδεικνύει την πιθανότητα οι ψυχοθεραπευτές που εργάζονται με επιβιώσαντες τραύματος, να μπορούν να βιώσουν αποκλειστικά Έμμεση Μετα-τραυματική Ανάπτυξη, χωρίς την προϋπάρχουσα ύπαρξη η συνύπαρξη, Έμμεσου Τραυματισμού.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 65 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β5)

Κοινωνικές Ψυχολογικές διαστάσεις της Πανδημίας

Προεδρείο: Α. Παπαστυλιανού,

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Προτεραιοποίηση κοινωνικών αξιών και τάσεις εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς κατά το 1ο και το 2ο κύμα της πανδημίας: Ο ρόλος του φύλου, της ηλικίας, της θρησκευτικής πίστης και της απώλειας εισοδήματος.

Α. Παπαστυλιανού¹, Ε. Λαμπρίδης² & Δ. Καλαμάρας³

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, ³Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Πολύ πρόσφατες μελέτες επισημαίνουν τις σημαντικές επιδράσεις του βιώματος της πανδημίας σε ένα μεγάλο εύρος ψυχολογικών χαρακτηριστικών. Η παρούσα έρευνα ενδιαφέρεται να μελετήσει τις πιθανές αλλαγές στην προτεραιοποίηση των κοινωνικών αξιών και των τάσεων εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς στη διάρκεια των δύο πρώτων κυμάτων της πανδημικής κρίσης. Ειδικότερα, η έρευνα στοχεύει στη διερεύνηση τυχόν αλλαγών ως προς τις δύο αυτές μεταβλητές σε σχέση με το φύλο, την ηλικία, τη θρησκευτική πίστη και την απώλεια εισοδήματος σε δύο διαφορετικές χρονικές φάσεις: Αφενός μεν, αμέσως μετά την άρση των περιοριστικών μέτρων του πρώτου πανδημικού κύματος, αφετέρου δε κατά τη διάρκεια ισχύος των περιοριστικών μέτρων του δεύτερου πανδημικού κύματος. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν την κλίμακα των κοινωνικών αξιών του Schwartz, την κλίμακα των τάσεων φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς των Carlo & Randall και μια αυτοσχέδια κλίμακα δημογραφικών πληροφοριών. Για τις συγκρίσεις χρησιμοποιήθηκαν δύο ανεξάρτητα δείγματα (N1 = 467 και N2 = 483) τα οποία σταθμίστηκαν κατά ποσοτώσεις (quota) ως προς το φύλο, την ηλικία και την ιδιότητα (φοιτητής/εργαζόμενος). Για την ανάλυση των δεδομένων εφαρμόστηκε ένα μοντέλο ανάλυσης διακύμανσης τριών παραγόντων με αλληλεπιδράσεις. Τα ευρήματα δείχνουν σημαντικές αλλαγές στην προτεραιοποίηση των κοινωνικών αξιών στο σύνολο του δείγματος αλλά και στις επιμέρους μεταβλητές που ελέγχθηκαν. Στην περίπτωση της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς εντοπίζεται σημαντική αύξηση του συναισθηματικού τύπου της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς. Τα ευρήματα συζητούνται περαιτέρω στη βάση των σχετικών θεωριών και των πρόσφατων δεδομένων για τις ψυχολογικές επιπτώσεις της πανδημίας.

Το βίωμα του πένθους και των περιοριστικών μέτρων στις τελετουργικές επικήδειες διαδικασίες υπό συνθήκες COVID-19

Μ. Τζατζαδάκη & Α. Κανελλοπούλου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τον Μάρτιο του 2020 ο ΠΟΥ ανακήρυξε την πανδημία του Covid-19, που επικράτησε για δύο χρόνια με χιλιάδες θύματα παγκοσμίως κι επέδρασε αρνητικά τόσο στη σωματική, όσο και στην ψυχική υγεία των ανθρώπων. Εξαιτίας της επιβολής περιοριστικών μέτρων απομόνωσης και ατομικής προστασίας προς αποφυγή μόλυνσης και διασποράς του ιού, υπήρξε σημαντικός αντίκτυπος στις διαδικασίες φροντίδας των ασθενών, στις επικήδειες τελετουργίες και στο βίωμα του πένθους. Η παρούσα έρευνα υπάγεται στα πλαίσια της διεθνούς μελέτης, που εδρεύει στο Πανεπιστήμιο του Στρασβούργου, με σκοπό τη συλλογή μαρτυριών ανθρώπων που έχασαν οικεία τους πρόσωπα εν μέσω της πανδημίας και τη διερεύνηση των επιπτώσεων που αυτή προκάλεσε στους προαναφερθέντες τομείς, αλλά και στη γνώμη τους για τις εικονικές επικήδειες τελετές και για εικονικές πρακτικές μνημοσύνου. Στην έρευνα συμμετείχαν πέντε ενήλικες από 24 έως και 46 ετών που είχαν χάσει συγγενικά τους πρόσωπα στο διάστημα της πανδημίας κι η διαδικασία επετεύχθη με διαδικτυακές συνεντεύξεις. Κατόπιν θεματικής ανάλυσης, διαπιστώθηκε ότι τα μέτρα κοινωνικής αποστασιοποίησης και ο φόβος διασποράς της μόλυνσης είχαν αρνητικές επιπτώσεις στη δυνατότητα φροντίδας των νοσούντων, με κύριο χαρακτηριστικό την απομόνωσή τους είτε σε δομές νοσηλείας είτε στο σπίτι. Τονίστηκαν, παράλληλα, οι άσχημες συνθήκες του θανάτου και των επικήδειων διαδικασιών, που τελείωναν με πολύ αυστηρούς περιορισμούς και διέφεραν από τις τελετές υπό κανονικές συνθήκες. Επίσης, υπήρξε μείζων αντίκτυπος στην ψυχική υγεία των πενθούντων και δυσκολία στον τρόπο που βίωσαν το πένθος τους, που δεν ακολουθεί τα καθιερωμένα στάδια. Τέλος, παρατηρήθηκε ότι η πιθανότητα ύπαρξης εικονικών διαδικασιών για επικήδειες τελετές ή μνημόσυνα δεν είναι ως επί το πλείστον γνωστή ούτε κι αποδεκτή από το κοινό, προκαλώντας μάλιστα και την αντίδρασή του. Συμπερασματικά, η έρευνα συμπληρώνει τις ήδη υπάρχουσες έρευνες πάνω στο συγκεκριμένο πεδίο και παρουσιάζει την αρνητική επίδραση του ιού Covid-19 στο βίωμα του πένθους και στην ψυχική υγεία των πενθούντων στην Ελλάδα.

Θάνατος και πένθος υπό συνθήκες covid-19: Πένθος, θρησκεία και ψυχική υγεία σε συνθήκες που περιορίζουν τη φροντίδα ασθενών και τις τελετουργικές διαδικασίες

Χ. Κοκκιάδη & Α. Κανελλοπούλου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στη παρούσα μελέτη εξετάζονται οι παράγοντες της θρησκείας και των περιορισμών των τελετουργικών διαδικασιών της πανδημίας (SARS-COV-2, Covid-19) σε σχέση με τον τρόπο με τον οποίο τα ενήλικα άτομα διαχειρίζονται το πένθος. Με βάση την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας (Feldman et al., 2016· Kübler – Ross, 1969· Parkes, 1996), αναμένονταν η θρησκευτική πίστη να προάγει την ταχύτερη και αποτελεσματικότερη αντιμετώπιση της κατάστασης, ενώ, παράλληλα, οι περιορισμοί της Covid-19 να επιβραδύνουν και να παρακωλύουν τη διεργασία του «φυσιολογικού» θρήνου (Mortazavi et al., 2021). Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν, συνολικά, 60 άτομα, εκ των οποίων οι 38 δήλωσαν πως είχαν κάποια θρησκεία, οι 15 απάντησαν «όχι» και οι επτά δεν θέλησαν να απαντήσουν. Ακόμη, οι 41 δήλωσαν πως οι περιορισμοί του Covid-19 ευθύνονταν για την απόκλιση των επιθυμιών τους με την πραγματική εκτέλεση των τελετουργικών διαδικασιών. Στους συμμετέχοντες χορηγήθηκαν τρία αυτοσχέδια ερωτηματολόγια (ένα δημογραφικό ερωτηματολόγιο, ένα ερωτηματολόγιο με πληροφορίες για τον θανόντα, ερωτηματολόγιο για τις επικήδειες τελετές) και το “The Traumatic Grief Inventory Self Report Version (TGI-SR)”, (Boelen & Smid, 2017) που αξιολογούσε τα συμπτώματα της “PCBD” (Persistent Complex Bereavement Disorder) και της “PGD” (Prolonged Grief Disorder) σε κλινικά και ερευνητικά πλαίσια. Τα αποτελέσματα έδειξαν, σε αντίθεση προς το «αναμενόμενο», πως τόσο η θρησκεία όσο και οι περιορισμοί των τελετών δεν παρουσίασαν κάποια συνάφεια με τον τρόπο που διαχειρίστηκαν οι συμμετέχοντες το πένθος. Αναφέρονται οι πιθανοί περιορισμοί της συγκεκριμένης έρευνας (π.χ μικρό δείγμα) και γίνεται προτροπή για περαιτέρω διερεύνηση του θέματος.

Κοινωνικές αξίες και τάσεις εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς στην πρώτη φάση της πανδημίας covid-19

Α. Παπαστυλιανού¹, Ε. Λαμπρίδης² & Δ. Καλαμάρας³

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, ³Γάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Οι κοινωνικές αξίες αποτελούν γενικές καθοδηγητικές αρχές στη ζωή των ατόμων η προτεραιοποίηση των οποίων, όπως έχουν δείξει προηγούμενες έρευνες, σχετίζεται με τις τάσεις εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς. Η πανδημία της covid-19 αποτελεί μια κατάσταση ψυχολογικής κρίσης η οποία σε συνδυασμό με την εμπειρία των περιοριστικών μέτρων αντιμετώπισής της θεωρήθηκε ότι είναι πιθανό να επιφέρει αλλαγές σε κείριες ψυχολογικές δομές των ατόμων όπως οι κοινωνικές αξίες. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η μελέτη της προτεραιοποίησης των κοινωνικών αξιών μετά την εφαρμογή των περιοριστικών μέτρων κατά της πανδημίας στην πρώτη φάση εφαρμογής τους και η εξακρίβωση του ρόλου της θρησκευτικής πίστης, του ανεξάρτητου/αλληλεξαρτώμενου εαυτού, της αποφυγής της αβεβαιότητας, της ενσυναίσθησης και της ψυχικής καταπόνησης ως προς τη σχέση αυτή. Οι συμμετέχοντες (N = 468) συμπλήρωσαν ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς για την εκτίμηση καθενός από τους ανωτέρω αναφερόμενους παράγοντες. Για την ανάλυση των δεδομένων εφαρμόστηκε μοντέλο δομικών εξισώσεων με ανεξάρτητες μεταβλητές τις τέσσερις υπερκείμενες κατηγορίες κοινωνικών αξιών κατά το μοντέλο του S. Schwartz και εξαρτημένες μεταβλητές τους πέντε τύπους τάσεων εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς των Carlo & Randall (2002) όπου εξετάστηκαν ο ρόλος της αποφυγής της αβεβαιότητας, του ανεξάρτητου/αλληλεξαρτώμενου εαυτού, της ενσυναίσθησης και της ψυχικής καταπόνησης ως διαμεσολαβητικών μεταβλητών και ο ρυθμιστικός ως προς τις διαμεσολαβητικές μεταβλητές ρόλος της θρησκευτικής πίστης. Τα ευρήματα δείχνουν την ύπαρξη σημαντικών άμεσων επιδράσεων των υπερκείμενων κατηγοριών κοινωνικών αξιών προς συγκεκριμένους τύπους εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς και τον κείριο ρυθμιστικό ρόλο της θρησκευτικής πίστης ως προς τη ρύθμιση της διαμεσολάβησης των αντίστοιχων μεταβλητών.

11:00-12:00

Προσκεκλημένη Ομιλία (ΣΚ II)

An expanded version of attachment theory: Security dynamics in individuals, dyads, groups, and societies

M. Mikulincer
Center Herzliya

Προεδρείο: Α. Γκαρή

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Attachment theory has become one of the most influential theories in psychology, generating an explosion of empirical research and myriad clinical and educational applications. At the heart of attachment theory is a conception of what we are calling security dynamics, a set of psychological processes involved in the search for social sources of security in the context of threats and challenges, and the consequences of security attainment for emotional stability and personal growth. Stated simply, actual or anticipated dangers, threats, and challenges motivate us to seek the proximity and support of competent and benevolent others and rely on them for renewing or sustaining a sense of attachment security. Being well cared for by these figures, a person feels loved, appreciated, protected, secure and relaxed, and able to return confidently and optimistically to other pursuits. Failure to attain felt security leaves distress or worry unresolved and interferes with effective emotion regulation and healthy development. In this lecture I focus on the role security dynamics play in shaping the ways we experience and cope with stressful and traumatic events. In addition, I present ideas and evidence that people can renew their felt security and effectively down-regulate distress by forming secure attachment across different kinds of relationships, including dyadic, group, intergroup, sociopolitical, and spiritual/religious relationships. In this way, I expand and extend the core components of attachment theory to explain human behavior in a wide variety of relational and social contexts.

13:00 – 14:30

Προσκεκλημένο Συμπόσιο (ΣΚ II)

Ψυχική υγεία και ενδυνάμωση στα ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα

Πρόεδρος: **Η. Τσακανίκος**

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Συζητητής: **Η. Κουρκούτας**

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Πληθώρα μελετών από την διεθνή βιβλιογραφία δείχνουν πως τα άτομα της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας βιώνουν κοινωνική απόρριψη, διακρίσεις και ομοφοβικές συμπεριφορές. Αυτές οι υπονομευτικές για την ψυχική υγεία εμπειρίες είναι κοινές όχι μόνο στην παιδική και εφηβική ηλικία αλλά και σε διαφορετικά στάδια της ενήλικης ζωής. Στόπος του συμποσίου να αναδείξει διαφορετικούς παράγοντες που συνδέονται με την ψυχική υγεία των ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων και να αξιολογηθεί η επίδραση του ετεροκανονικού κοινωνικού πλαισίου και του μειονοτικού άγχους (minority stress). Συγκεκριμένα, θα παρουσιαστούν οι ακόλουθες εισηγήσεις: α) Διαφορές στην ψυχική υγεία και τις εμπειρίες εκφοβισμού/θυματοποίησης μεταξύ νέων 15 ως 18 ετών με διαφορετικές σεξουαλικότητες β) Ψυχική υγεία και παράγοντες που σχετίζονται με αυτή σε άνδρες που κάνουν σεξ με άνδρες στην Ελλάδα, γ) Ομογονεϊκότητα: εμπειρίες και προκλήσεις μέσα από το πρίσμα του μειονοτικού στρες, δ) Αντιλήψεις των ομόφυλων σχέσεων και των χαρακτηριστικών του ιδανικού συντρόφου μεταξύ Ελλήνων γκέι ανδρών. Απώτερος στόχος του συμποσίου είναι να συμβάλει στο επιστημονικό διάλογο για την ευρύτερη ψυχοκοινωνική ενδυνάμωση της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας μέσω εμπειρικά τεκμηριωμένων, δια-θεματικών παρεμβάσεων και πρακτικών που ανταποκρίνονται στις ανάγκες της κοινότητας αλλά και της εφαρμογής των ερευνητικών ευρημάτων στην κλινική πράξη.

Διαφορές στην ψυχική υγεία και τις εμπειρίες εκφοβισμού/θυματοποίησης μεταξύ νέων 15 ως 18 ετών με διαφορετικές σεξουαλικότητες

Γ. Βλειώρας¹, Ε. Ανδρέου¹ & Ό. Παπαδόπουλος²

¹Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ²Κέντρο «Ψυχάγειν»

Εκτενής έρευνα έχει ασχοληθεί με τις διαφορές στην ψυχική υγεία και τις εμπειρίες εκφοβισμού και θυματοποίησης νέων διαφορετικών σεξουαλικότητων. Στην έρευνα αυτή, πραγματοποιούνται συγκρίσεις είτε ανάμεσα σε ετεροφυλόφιλους και μη ετεροφυλόφιλους (ομάδα που συμπεριλαμβάνει τους ομοφυλόφιλους και αμφιφυλόφιλους) είτε ανάμεσα σε ετεροφυλόφιλους, ομοφυλόφιλους και αμφιφυλόφιλους νέους. Αυτού του είδους οι συγκρίσεις βασίζονται σε διαφορετικές υποθέσεις ως προς το πού μπορεί να βρίσκονται οι όποιες διαφορές: Η υπόθεση της ομοιογένειας θεωρεί ότι οι μη ετεροφυλόφιλοι νέοι αποτελούν μία ομοιογενή ομάδα, ενώ η υπόθεση της ανομοιογένειας θεωρεί ότι οι ομοφυλόφιλοι και οι αμφιφυλόφιλοι νέοι μπορεί να διαφέρουν μεταξύ τους. Η παρούσα έρευνα είναι η πρώτη που συγκρίνει με εμπειρικά δεδομένα αυτές τις δύο υποθέσεις. Στην έρευνα, συμμετείχαν 757 μαθητές και μαθήτριες 15 ως 18 ετών (μέση ηλικία = 15,98 έτη, τυπική απόκλιση = 0,84 έτη), που κλήθηκαν να συμπληρώσουν ένα έντυπο με τα δημογραφικά τους στοιχεία και μία σειρά ερωτηματολογίων για την ψυχική υγεία (WHO-5 Well-Being Index, Rosenberg Self-Esteem Scale), τα προβλήματα ψυχικής υγείας (UCLA Loneliness Scale, Adolescent Depression Rating Scale, Beck's Hopelessness Scale) και για τον γενικό (Illinois Bullying Scale) και ομοφοβικό εκφοβισμό (Homophobic Content Agent Target). Οι αναλύσεις έδειξαν ότι, στις περισσότερες συγκρίσεις, τα εμπειρικά δεδομένα της παρούσας έρευνας παρέχουν περισσότερη υποστήριξη στην υπόθεση της ομοιογένειας. Σε κάποιες από τις συγκρίσεις, ωστόσο, τα εμπειρικά δεδομένα δεν παρέχουν υποστήριξη σε καμία από τις δύο υποθέσεις. Τα αποτελέσματα αυτά δείχνουν ότι οι ομοφυλόφιλοι και αμφιφυλόφιλοι νέοι φαίνεται να αντιμετωπίζουν αντίστοιχες δυσκολίες, και άρα θα μπορούσαν να ωφεληθούν εξίσου από τις όποιες παρεμβάσεις για την προστασία της ψυχικής τους υγείας.

Ψυχική υγεία και παράγοντες που σχετίζονται με αυτή σε άνδρες που κάνουν σεξ με άνδρες στην Ελλάδα

Α. Αποστολίδου¹, Α. Πούλιος^{1,2}, Σ. Τριανταφυλλίδου¹, Α. Ασλάνης³, Ν. Βέγκος¹, Γ. Κούτσι¹, Α. Μανωλοπούλου¹, Σ. Μάτσης¹, Ε. Ντινοπούλου³, Α. Πασπαλάκης³, Γ. Παπαδοπετράκης¹, Κ. Πρωτοπαπιάς⁴, Π. Σιαμήτρου³, Α. Αντωνιάδου⁴ & Λ. Κανελλοπούλου³,

¹Σύλλογος Οροθετικών Ελλάδας «Θετική Φωνή», ²Πανεπιστήμιο Κρήτης, ³Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ⁴ΓΠΝ «Αττικόν»

Σύμφωνα με διεθνή ερευνητικά δεδομένα, η ψυχική υγεία των ανδρών που κάνουν σεξ με άνδρες (ΑΣΑ) είναι δυσανάλογα επιβαρυνόμενη σε σχέση με τους ετεροφυλόφιλους, με προεξάρχοντα προβλήματα το άγχος και την κατάθλιψη. Η επιβάρυνση αυτή σε μεγάλο βαθμό αποδίδεται στην επίδραση των αντιλαμβανόμενων διακρίσεων, στη χρήση ψυχοτρόπων ουσιών με ιδιαίτερη εστίαση σε αυτή που συμβαίνει κατά το σεξ καθώς και με τον HIV και το στίγμα με το οποίο συνοδεύεται. Η παρούσα μελέτη αποσκοπούσε στο να διερευνήσει παράγοντες που σχετίζονται με την ψυχική υγεία ΑΣΑ που ζουν στην Ελλάδα. Το δείγμα αποτέλεσαν 249 ΑΣΑ, 115 ωφελούμενοι των κοινοτικών κέντρων εξέτασης και πρόληψης του HIV «Checkpoint» της «Θετικής Φωνής» και 95 που ζουν με τον

HIV και παρακολουθούνται από τη ΜΕΛ του νοσοκομείου «Αττικών». Χορηγήθηκε το General Health Questionnaire 12, η Everyday Discrimination Scale καθώς και ένα αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο δημογραφικών και ψυχοκοινωνικών δεδομένων. Οι αντιλαμβανόμενες διακρίσεις προέβλεψαν όλες τις διαστάσεις των ψυχολογικών δυσκολιών. Οι αμφιφυλόφιλοι προέκυψαν να αντιμετωπίζουν περισσότερο άγχος, κατάθλιψη και κοινωνικές δυσκολίες ενώ οι ΑΣΑ που έχουν βιώσει βία εντός των σχέσεών τους ανέφεραν περισσότερο άγχος, κατάθλιψη και έλλειψη αυτοπεποίθησης. Η χρήση ουσιών στο σεξ συνδέθηκε με έλλειψη αυτοπεποίθησης. Οι αντιλαμβανόμενες διακρίσεις φαίνονται να προβλέπουν περισσότερες κοινωνικές δυσκολίες για τους ΑΣΑ μεγαλύτερης ηλικίας. Μολονότι το δείγμα μπορεί να θεωρηθεί ότι εκπροσωπεί συγκεκριμένη μερίδα πληθυσμού, προκύπτει ότι οι αντιλαμβανόμενες διακρίσεις αποτελούν κύριο επιβαρυντικό παράγοντα της ψυχικής τους υγείας, κάτι που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη από επαγγελματίες υγείας και προγράμματα ενδυνάμωσης. Η βία εντός της σχέσης είναι ένας παράγοντας που θα πρέπει να διερευνηθεί περισσότερο καθώς δεν έχει λάβει της δέουσας προσοχής, καίτοι φαίνεται να επιβαρύνει την ψυχοκοινωνική υγεία των ΑΣΑ. Τέλος, αναφορικά με τους ΑΣΑ μεγαλύτερης ηλικίας, προκύπτει ότι απαιτείται περαιτέρω διερεύνηση των αναγκών τους και την παροχή στοχευμένης μέριμνας προς αυτούς αναφορικά με τις κοινωνικές προκλήσεις που διαθεματικά αντιμετωπίζουν.

Ομογονεϊκότητα: Εμπειρίες και προκλήσεις μέσα από το πρίσμα του μειονοτικού στρες

Η. Γρηγορόπουλος

Διεθνές Πανεπιστήμιο Ελλάδας

Η ομογονεϊκότητα αμφισβητεί τους παραδοσιακούς έμφυλους ρόλους και τα ετεροκανονικά οικογενειακά σχήματα. Η παρούσα μελέτη διερεύνησε τις επιθυμίες, τα κίνητρα και τις εμπειρίες gay ανδρών σχετικά με την ομογονεϊκότητα και την ανατροφή των παιδιών τους. Διερευνήθηκαν επίσης οι δυσκολίες και οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι συμμετέχοντες. Τα δεδομένα προήλθαν από τις συνεντεύξεις 11 gay ανδρών με παιδιά σε διάφορες ηλικίες. Η συλλογή των δεδομένων έγινε με ημιδομημένες συνεντεύξεις οι οποίες επεξεργαστήκαν με τη χρήση της Ερμηνευτικής Φαινομενολογικής Ανάλυσης (IPA). Από τη συστηματική ανάλυση των αφηγήσεων προέκυψαν 3 κεντρικές θεματικές οι οποίες οδηγούν στη νοηματοδότηση της εμπειρίας των συμμετεχόντων. Συνολικά, η ανάλυση των δεδομένων ανέδειξε την επιρροή του ετεροκανονικού και ομοφοβικού κοινωνικού πλαισίου και τις προκλήσεις που αφορούν στην ομογονεϊκότητα.

Αντιλήψεις των ομόφυλων σχέσεων και των χαρακτηριστικών του ιδανικού συντρόφου μεταξύ Ελλήνων γκέι ανδρών

Κ. Χ. Δαουλτζής & Π. Κορδούτης

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η ιδεολογία της αρρενωπότητας έχει βρεθεί ότι διέπει τη συμπεριφορά ανδρών κάθε σεξουαλικού προσανατολισμού και οι άνδρες προσπαθούν να εκφράζουν άκαμπτους ρόλους σύμφωνα με τα παραδοσιακά πρότυπα αρρενωπότητας. Η παρούσα μελέτη στόχευε στην επέκταση προηγούμενων ερευνών, εξετάζοντας τις στάσεις απέναντι στην αρρενωπότητα, τα ιδανικά πρότυπα συντρόφου μεταξύ Ελλήνων γκέι ανδρών καθώς και την αντίληψή τους για τις ομόφυλες ερωτικές σχέσεις όπως και για την αυτό-αποκάλυψη. Η κριτική θεματική ανάλυση των συνεντεύξεων 10 συμμετεχόντων έδειξε ότι οι περισσότεροι έχουν αρνητικές απόψεις για τις ομόφυλες ερωτικές σχέσεις, προτιμούν αρρενωπούς συντρόφους, αποφεύγουν τους θηλυπρεπείς και όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ένας συμμετέχοντας, «οι θηλυπρεπείς γκέι άνδρες πρέπει να είναι μόνο φίλοι παρά σεξουαλικοί σύντροφοι». Παρόλο που πολλοί συμμετέχοντες χαρακτήρισαν τους αρρενωπούς γκέι άνδρες ως ανέκφραστους, απόμακρους και με περιορισμένη συναισθηματικότητα, εξακολουθούσαν να δηλώνουν ότι θα τους επέλεγαν ως συντρόφους ακόμη και στα πλαίσια σοβαρής σχέσης. Αναφορικά με την αυτό-αποκάλυψη, οι συμμετέχοντες εξέφρασαν διαφορετικές απόψεις: κάποιοι από αυτούς ήταν υπέρμαχοί της θεωρώντας πως έχει θετικά αποτελέσματα ενώ άλλοι εναντίον της. Όσον αφορά τις δράσεις και τα φεστιβάλ για τα δικαιώματα των ΛΟΑΤΚΙ+ (π.χ. Pride) στην Ελλάδα, οι συμμετέχοντες ήταν αντίθετοι, δηλώνοντας πως έκαναν περισσότερο κακό παρά καλό καθώς μπερδεύουν και παραπλανούν την κοινότητα. Τα ευρήματα μπορούν να χρησιμοποιηθούν τόσο στην κλινική πράξη, υποστηρίζοντας καλύτερα όσους γκέι άνδρες εκφράζουν συμπεριφορά σύμφωνα με την ιδεολογία της αρρενωπότητας, αλλά και στην περαιτέρω έρευνα, προσδιορίζοντας ακριβέστερα το ρόλο που διαδραματίζει η ελληνική κοινωνία στη διαμόρφωση τέτοιων συμπεριφορών.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΚΛΑΔΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗΣ & ΟΡΓΑΝΩΣΙΑΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2)

Προσέλκυση και Επιλογή Ανθρώπινου Δυναμικού στην Ψηφιακή Εποχή

Οργανωτής / Πρόεδρος: **Ι. Νικολάου**

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητήτρια: **Δ. Ξανθοπούλου**

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Το πεδίο της προσέλκυσης και επιλογής ανθρώπινου δυναμικού αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους εφαρμοσμένους κλάδους της εργασιακής / οργανωσιακής ψυχολογίας. Τα τελευταία χρόνια δε γνωρίζει ιδιαίτερα μεγάλη ανάπτυξη με μεγάλο αριθμό διαθέσιμων θέσεων εργασίας και στην Ελλάδα. Επίσης, οι πρόσφατες τεχνολογικές εξελίξεις επηρεάζουν πλέον σε μεγάλο βαθμό τις διαδικασίες προσέλκυσης, επιλογής προσωπικού αλλά και την εξεύρεση εργασίας. Η χρήση του διαδικτύου ή των ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης, αλλά και τα πρώτα βήματα χρήσης της τεχνητής νοημοσύνης ή της μηχανικής μάθησης στις μεθόδους επιλογής προσωπικού, «προσκαλούν» την ανάγκη για μεγαλύτερη μελέτη και έρευνα στο συγκεκριμένο αντικείμενο (Woods et al. 2020).

Στο συγκεκριμένο συμπόσιο θα παρουσιαστούν μια σειρά ερευνών που σχετίζονται με το θέμα. Θα συζητηθεί ο ρόλος της παιχνιδοποίησης, ως ένα νέο εργαλείο επιλογής προσωπικού από τους οργανισμούς, μέσα από μια σειρά ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί πρόσφατα στην Ελλάδα. Στη συνέχεια θα συζητηθεί ο ρόλος της ηλεκτρονικής αξιολόγησης από την μεριά των υποψηφίων στην οργανωσιακή ελκυστικότητα και την πρόθεση ενός υποψηφίου για αίτηση εργασίας, στα ευρύτερα πλαίσια μελέτης του employer branding αλλά και των αντιδράσεων των υποψηφίων (applicant reactions). Στην τρίτη παρουσίαση, θα παρουσιαστούν τα αποτελέσματα μιας πρόσφατης εμπειρικής έρευνας, όπου μελετάται η χρήση των ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης ως μέθοδος αξιολόγησης των υποψηφίων για μία θέση εργασίας, μια διαδικασία πολύ διαδεδομένη και στην Ελλάδα πλέον. Τέλος στην τελευταία παρουσίαση θα παρουσιαστεί μια σφαιρική εικόνα των σημαντικότερων τάσεων της επιστημονικής έρευνας στο χώρο της προσέλκυσης και επιλογής ανθρώπινου δυναμικού, τόσο στην Ελλάδα, όσο και διεθνώς.

Η παιχνιδοποίηση στην επιλογή προσωπικού

Κ. Γεωργίου

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η αναζήτηση νέων και βελτιωμένων ψυχομετρικών μεθόδων στην επιλογή προσωπικού έφερε στο προσκήνιο μια νέα κατηγορία αξιολογήσεων των ικανοτήτων των υποψηφίων, αυτή της παιχνιδοποίησης (gamification). Χρησιμοποιώντας την παιχνιδοποίηση, οι ερευνητές του χώρου αλλάζουν ή επανασχεδιάζουν τις παραδοσιακές μεθόδους αξιολόγησης ικανοτήτων, προσθέτοντας στοιχεία παιχνιδιού σε αυτές, με σκοπό να προσφέρουν συναρπαστικές εμπειρίες στους υποψηφίους ενώ αντλούν βελτιωμένα δεδομένα για αυτούς και την απόδοσή τους. Οι επαγγελματίες της Διοίκησης Ανθρώπινου Δυναμικού χρησιμοποιούν τις παιχνιδοποιημένες μεθόδους αξιολόγησης προκειμένου να βελτιώσουν τις αποφάσεις που λαμβάνουν στην επιλογή προσωπικού ή/και να βελτιώσουν την εικόνα τους ως εργοδότης. Είναι όμως επαρκής η προηγούμενη έρευνα αναφορικά με τις ψυχομετρικές ιδιότητες των παιχνιδοποιημένων μεθόδων ώστε η χρήση τους να είναι ασφαλής και να μπορεί να υποκαταστήσει ή έστω να συμπληρώσει τις παραδοσιακές μεθόδους επιλογής προσωπικού; Με άλλα λόγια, οι βασικές ψυχομετρικές ιδιότητες της παιχνιδοποίησης (αξιοπιστία, εγκυρότητα, δικαιοσύνη) έχουν τεκμηριωθεί; Προηγούμενοι ερευνητές στο χώρο της Οργανωσιακής Ψυχολογίας και Συμπεριφοράς και της Παιχνιδοποίησης προσπαθούν να δώσουν απάντηση σε εύλογα ερωτήματα, όπως αν οι παιχνιδοποιημένες μέθοδοι αξιολόγησης είναι αποτελεσματικές, αν προβλέπουν την εργασιακή απόδοση, αν είναι δίκαιες και περισσότερο ελκυστικές για τους υποψηφίους από ότι οι παραδοσιακές μέθοδοι, καθώς και ποιος είναι ο ρόλος των ατομικών διαφορών (π.χ., ηλικία, εμπειρία με τεχνολογία/παιχνίδια) στις αντιδράσεις των υποψηφίων. Συμπερασματικά αναφέρουμε ότι το μέλλον της αξιολόγησης που σχετίζεται με τα παιχνίδια είναι πολλά υποσχόμενο, αλλά η περαιτέρω έρευνα και μελέτη των ψυχομετρικών ιδιοτήτων είναι απαραίτητη για την καθιέρωσή της.

Ο αντίκτυπος των διαδικτυακών αξιολογήσεων στην οργανωσιακή ελκυστικότητα

Ε. Τσώνη & Ι. Νικολάου

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Στη σύγχρονη εποχή, με την έλευση του covid 19 αλλά και του κύματος της «Μεγάλης Παραίτησης», οι οργανισμοί αντιμετωπίζουν δυσκολίες στις διαδικασίες στελέχωσης. Σε αυτό το πλαίσιο, οι εργοδότες επενδύουν συστηματικά στην εικόνα τους (employer branding) προκειμένου να προσελκύσουν τους κατάλληλους υποψηφίους για πρόσληψη.

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση της επίδρασης της απόκρισης (ή της μη απόκρισης) ενός οργανισμού σε μια ηλεκτρονική ανώνυμη αξιολόγηση υποψηφίου (θετική ή αρνητική), στο Glassdoor, μια εξειδικευμένη ιστοσελίδα αξιολόγησης των δυνητικά εργοδοτών (Melian-González & Bulchand-Gidumal, 2016). Η αξιολόγηση των υποψηφίων αφορούσε την ευκολία ή μη, πραγματοποίησης μιας ασύγχρονης ψηφιακής συνέντευξης, δηλαδή της βιντεογραφημένης αποστολής απαντήσεων στον οργανισμό μέσω μιας ψηφιακής πλατφόρμας χωρίς την παρουσία του συνεντευκτή.

Η έρευνα βασίστηκε σε 4 υποθετικά σενάρια, τα οποία δημιουργήθηκαν με παραγοντικό σχεδιασμό 2x2 (Είδος Αξιολόγησης x Απόκριση) 'μεταξύ των υποκειμένων' και περιλάμβαναν την περιγραφή της ψηφιακής συνέντευξης. Εν συνεχεία, το δείγμα των συμμετεχόντων - όλοι όσοι ενεργά (ή δυνητικά) αναζητούν ή έχουν αναζητήσει ευκαιρίες απασχόλησης - απάντησαν σε μια σειρά ερωτήσεων όπου αποτίμησαν α) την οργανωσιακή ελκυστικότητα και αξιοπιστία, και β) την χρησιμότητα των πληροφοριών της ηλεκτρονικής αξιολόγησης. Η έρευνα διήρκεσε 2 μήνες και ολοκληρώθηκε επιτυχώς τον Νοέμβριο του 2021 (200 απαντήσεις).

Τα ευρήματα της έρευνας αναδεικνύουν την σημαντική επίδραση μιας ηλεκτρονικής αξιολόγησης στην οργανωσιακή ελκυστικότητα και την πρόθεση ενός υποψηφίου για αίτηση εργασίας. Επιπρόσθετα, μολονότι επιβεβαιώθηκε η διαφοροποίηση στις αντιλήψεις των

υποψηφίων περί οργανωσιακής ελκυστικότητας και αξιοπιστίας μεταξύ μιας θετικής ή αρνητικής αξιολόγησης, δεν αναδείχθηκε ως σημαντικός παράγοντας επίδρασης στην ελκυστικότητα η σημασία της απάντησης ή μη του οργανισμού σε σχόλιο υποψηφίου, θετικό ή αρνητικό.

Η έρευνα εμβαθύνει στη θεωρητική γνώση των συμπεριφορών και αντιδράσεων των υποψηφίων για την πρόθεση συμμετοχής σε διαδικασίες πρόσληψης με νέες καινοτόμες μεθόδους αλλά και στις πρακτικές συνέπειες χρήσης των διαδικτυακών αξιολογήσεων στην οργανωσιακή ελκυστικότητα.

Οι αντιδράσεις των υποψηφίων σε σύγχρονες μεθόδους επιλογής προσωπικού: Η περίπτωση των ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης

A. M. Τανακίδου & Σ. Χατζή

Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Η εξέταση ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης (Social Networking Websites: SNWs) υποψηφίων εργαζομένων κατά τη διαδικασία επιλογής προσωπικού αποτελεί, σήμερα, συχνή πρακτική των στελεχών της Διοίκησης Ανθρώπινου Δυναμικού (ΔΑΔ). Αν και συμπεράσματα σχετικά με τα προσόντα των υποψηφίων μπορούν να εξαχθούν διερευνώντας τα προφίλ των υποψηφίων στα SNWs, μια μερίδα επιστημόνων έχει εκφράσει την ανησυχία της σε σχέση με το απόρρητο των πληροφοριών και την αξιοπιστία των διαθέσιμων πληροφοριών αυτών των SNWs. Υπό το πρίσμα του κλασικού μοντέλου της «Οργανωσιακής Δικαιοσύνης» του Gilliland (1993) και του μοντέλου της «Ιδιωτικότητας» των Stone και Stone (1990), στόχος της παρούσης έρευνας ήταν να μελετηθούν οι αντιδράσεις των υποψηφίων στη μέθοδο εξέτασης των προσωπικών ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης κατά τη διαδικασία επιλογής προσωπικού. Ένα δείγμα 213 συμμετεχόντων στην έρευνα κατανεμήθηκε σε τρεις συνθήκες που δημιουργήσαμε (δηλ., εξέταση του βιογραφικού σημειώματος, εξέταση του προφίλ στο Facebook, εξέταση του προφίλ στο LinkedIn) για να απαντήσουμε στις υποθέσεις που είχαμε θέσει. Οι συμμετέχοντες διάβαζαν ένα ρεαλιστικό σενάριο επιλογής προσωπικού, και, στη συνέχεια, απαντούσαν σε ένα ερωτηματολόγιο για τις στάσεις τους απέναντι στη μέθοδο επιλογής προσωπικού και τον υποψήφιο εργοδότη. Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι γενικά η εξέταση των ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης σε σχέση με αυτή των βιογραφικών σημειωμάτων των υποψηφίων θεωρείται αθέμιτη μέθοδος επιλογής προσωπικού από την πλειονότητα των συμμετεχόντων, είναι άδικη και αποτελεί παραβίαση της ιδιωτικότητας. Οι συμμετέχοντες δήλωσαν δε, ότι θα προσέφευγαν εύκολα στη δικαιοσύνη εναντίον του υποψήφιου εργοδότη που χρησιμοποιεί τη μέθοδο αυτή. Φάνηκε, επίσης, ότι η πρακτική αυτή οδηγεί σε χαμηλά επίπεδα οργανωσιακής ελκυστικότητας, προθέσεων για αναζήτηση εργασίας στον υποψήφιο εργοδότη ή για να προταθεί η επιχείρηση ως υποψήφιος εργοδότης σε άλλους. Οι αντιδράσεις, ωστόσο, ήταν υψηλότερες στους συμμετέχοντες, οι οποίοι ενημερώθηκαν ότι, κατά τη διαδικασία επιλογής, τα στελέχη της ΔΑΔ εξέταζαν το προφίλ των υποψηφίων εργαζομένων στο Facebook. Δεν συνέβη, όμως, το ίδιο με την περίπτωση της εξέτασης του προφίλ των υποψηφίων εργαζομένων στο LinkedIn. Τα αποτελέσματα συζητούνται υπό το πρίσμα των θετικών και αρνητικών επιπτώσεων της μεθόδου στην ελκυστικότητα της επιχείρησης.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 40 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3)

Διαχείριση συγκρούσεων στη θεραπεία ζεύγους: Μία συνάντηση μεταξύ της Θεραπείας Ζεύγους Εστιασμένης στο Συναίσθημα [EFT] με ένα συγκεκριαστικό μοντέλο της γνωστικής συμπεριφορικής θεραπείας

Οργανώτρια / Πρόεδρος και Συζητήτρια: **Έ. Χάιντς**

Ελληνική Εταιρεία Έρευνας Συμπεριφοράς (ΕΕΕΣ) – Παράρτημα Μακεδονίας

Με δεδομένες τις σημαντικές κοινωνικές ανατροπές που έχουν προκύψει την τελευταία δεκαετία παρατηρούνται ανάλογες ανατροπές και στις ισορροπίες των συντροφικών σχέσεων και στο περιεχόμενο των συγκρούσεων που ανακύπτουν μεταξύ των ζευγαριών.

Αν και η Συζυγική θεραπεία με βάση τη ΓΣΘ έχει αποδείξει την αποτελεσματικότητά της στον τομέα αυτόν, ωστόσο φαίνεται μέσα από μελέτες ότι το ποσοστό των παλινδρομήσεων είναι σχετικά υψηλό και το ποσοστό των διαζυγίων εμφανίζει αυξητική τάση (Eurostat, 2022). Το κριτικό σημείο δυσκολίας στη συνήθη παρεχόμενη θεραπευτική βοήθεια φαίνεται να είναι η διαχείριση των συγκρούσεων μεταξύ των συντρόφων (Gottman, J. M., & Driver, J. L., 2005), όπου η κλασική προσέγγιση και προτεινόμενη αντιμετώπιση περιορίζεται στη γραμμική ανάγνωση της συντροφικής αλληλεπίδρασης και όχι σε μια ανάγνωση που περιλαμβάνει μια πιο σφαιρική προσέγγιση των συντροφικών συγκρούσεων.

Στόχος του παρόντος συμποσίου είναι να παρουσιασθούν δύο προσεγγίσεις, η Θεραπεία Ζεύγους εστιασμένη στο συναίσθημα (Erstein, N. B. & Baucum, D.H., 2002, Johnson, S.M., 2016), και ένα Συγκεκριαστικό μοντέλο παρέμβασης (Χάιντς, Ε., 2012) που στηρίζονται στη ΓΣΘ μεν, αλλά συμπεριλαμβάνουν και άλλες αναγνώσεις των συγκρούσεων μεταξύ των συντρόφων και να αναδειχθούν οι κοινοί τόποι τους μέσα από την αντίστοιχη ανάλυση δύο κλινικών περιπτώσεων.

Η διαχείριση των συγκρούσεων μεταξύ συντρόφων σύμφωνα με ένα συγκεραστικό μοντέλο

Έ. Χάιντς

Ελληνική Εταιρεία Έρευνας Συμπεριφοράς (ΕΕΕΣ) – Παράρτημα Μακεδονίας

Το συγκεκριμένο μοντέλο παρέμβασης (Χάιντς, Ε. (2012) αποσκοπεί στην παροχή βοήθειας σε συντρόφους οι οποίοι δυσκολεύονται να διαχειριστούν τις μεταξύ τους συγκρούσεις. Στηρίζεται στο συγκερασμό συστημικής νοηματοδότησης των συγκρούσεων και της εφαρμογής τεχνικών της ΓΣΘ για τη βελτίωση της επικοινωνίας για την διαχείρισή τους, αλλά και στην ερμηνεία της συμπεριφοράς των συντρόφων μέσα από τις ατομικές ιστορίες τους και τα αλληλοπυροδοτούμενα σχήματα τους.

Η συντροφική σύγκρουση προσεγγίζεται ως μια «διεκδίκηση» από τον άλλον σύντροφο της κάλυψης ακάλυπτων παιδικών αναγκών, αλλά και ως αντικατοπτρισμός των πυρηνικών πεποιθήσεων και στρατηγικών αντιμετώπισης που διαμορφώθηκαν από την παιδική ηλικία του.

Η Θεραπεία Ζεύγους με εστίαση στο συναίσθημα ως προς τις συγκρούσεις

Π. Χατζηλάμπου

Ελληνική Εταιρεία Έρευνας Συμπεριφοράς (ΕΕΕΣ) – Παράρτημα Μακεδονίας

Σήμερα, όλοι ξέρουμε πως για κάθε πλευρά της υγείας μας – ψυχική, συναισθηματική, βιολογική - οι στενοί δεσμοί με άλλους ανθρώπους είναι ζωτικής σημασίας. Αυτό όμως που φαίνεται να έχει μεγαλύτερη σημασία, είναι η ποιότητα αυτών των δεσμών. Τα τελευταία χρόνια βλέπουμε όλο και περισσότερο πως η κακή επικοινωνία ανάμεσα στα ζευγάρια δυσκολεύει τη μεταξύ τους σχέση και άρα και τη σύνδεση ανάμεσα στους συντρόφους. Αυτό – με τη σειρά του – αποτυπώνεται με ποικίλους τρόπους στην καθημερινότητα του ζευγαριού: το κάθε μέλος βιώνει αισθήματα μοναξιάς, αποσύνδεσης από τον σημαντικό άλλο, θλίψης, αναξιοσύνης. Στην ουσία, μιλάμε για μια συναισθηματική αποσύνδεση του ενός από τον άλλον ή την άλλη, που είναι και το βασικό χαρακτηριστικό των σχέσεων σε κρίση. Η Γνωστική Συμπεριφορική Θεραπεία (ΓΣΘ) ζευγαριών παραμένει μια από τις πιο αποδοτικές μεθόδους στη βελτίωση της ποιότητας της σχέσης ανάμεσα στο ζευγάρι και η συγκινησιακά εστιασμένη θεραπεία (EFT) έρχεται να συμπληρώσει τα εργαλεία που διαθέτουμε στην επίτευξη καλύτερης σχέσης, καλύτερης επικοινωνίας, καλύτερης ποιότητας σύνδεσης ανάμεσα στους ανθρώπους που επιλέγουν να μοιραστούν τη ζωή τους.

Με αφορμή τις συγκρούσεις μέσα στη σχέση, θα δούμε πώς τα μέλη των ζευγαριών ακούν και ακούγονται, πώς συνδέονται, αποσυνδέονται και τι γίνεται μετά. Στόχος του συμποσίου είναι ο προβληματισμός πάνω στο τι – τελικά – λειτουργεί και τι δυσκολεύει τόσο από την πλευρά του θεραπευτή προς το ζευγάρι που έχει απέναντι, όσο και από την πλευρά των συντρόφων απέναντι στον εαυτό τους και στον σημαντικό άλλο.

Μελέτη περίπτωσης: Η σύγκρουση των συζύγων ως πηγή κυριαρχίας-υποταγής και ως παράγοντας αναχαίτισης των αναγκών αυτό-έκφρασης μέσα στη σχέση

Ε. Βέχτσαλη

Ελληνική Εταιρεία Έρευνας Συμπεριφοράς (ΕΕΕΣ) – Παράρτημα Μακεδονίας

Η καλή επικοινωνία ανάμεσα στο ζευγάρι, μέσα από συγκεκριμένες παρεμβάσεις (π.χ. κανόνες επικοινωνίας, «καθρέφτισμα» του άλλου κλπ.) (Jacobson & Margolin, 1979), έχει φανεί αρκετά αποτελεσματική στη διαχείριση των συγκρούσεων, χωρίς ωστόσο να εξασφαλίζει τη γενικότερη ευημερία της σχέσης. Παράγοντες όπως τα ατομικά χαρακτηριστικά του κάθε συντρόφου, έτσι όπως αυτά έχουν διαμορφωθεί από βιώματα ζωής της προσωπικής τους ιστορίας, αλλά και τα δευτερογενή οφέλη που αποκομίζει το κάθε μέλος από την παραμονή σε μία συγκρουσιακή σχέση, μπορούν να συμβάλλουν στη διαιώνιση συναισθημάτων ματαιώσης, θυμού, παραίτησης ή ακόμα και εγκατάλειψης (Gottman & Driver, 2005). Στην παρούσα μελέτη περίπτωσης, στόχος είναι να αναδειχθούν οι παράγοντες που συντηρούν το παθολογικό μοτίβο επικοινωνίας στο ζευγάρι καθώς και η παραμονή στη σχέση παρά την ελλιπή αμοιβαία έκφραση των βαθύτερων συναισθηματικών αναγκών του κάθε συντρόφου. Η θεραπευτική παρέμβαση εστιασμένη στη συζυγική ΓΣΘ καθώς και στην αξιοποίηση πλευρών της εστιασμένης στο συναίσθημα θεραπείας (EFT) (Johnson, 2014), τονίζοντας την ανάγκη για εμπλουτισμένες και συγκεραστικές παρεμβάσεις (Χάιντς, 2012).

Η Διαχείριση των συντροφικών συγκρούσεων μέσω αξιοποίησης τεχνικών Γνωστικής Συμπεριφορικής Θεραπείας και Θεραπείας Εστιασμένης στο Συναίσθημα / Μελέτη Περίπτωσης

Α. Πανταζούδης

Ελληνική Εταιρεία Έρευνας Συμπεριφοράς (ΕΕΕΣ) – Παράρτημα Μακεδονίας

Τα τελευταία χρόνια, η ανάγκη επιλογής και εφαρμογής συγκεραστικών θεραπευτικών πρωτοκόλλων ολοένα και επισημαίνεται περισσότερο από τους κλινικούς θεραπευτές ζευγαριών (Χάιντς, 2012).

Παρουσιάζεται περίπτωση ετεροφυλόφιλου ζευγαριού με έντονες συγκρούσεις και χρόνιες δυσκολίες στη συναισθηματική επαφή

και σύνδεση. Από το ψυχοκοινωνικό ιστορικό του ζεύγους, διαφάνηκε και για τους δύο συντρόφους ατομική δυσκολία στη σύνδεση με τους άλλους ανθρώπους και στη συναισθηματική έκφραση, καθώς και η ύπαρξη κοινών βιωμάτων, που οδήγησαν σε παρόμοιες δυσλειτουργίες. Τόσο κατά τη διατύπωση περίπτωσης, όσο και κατά τη θεραπευτική διαδικασία, εφαρμόστηκε το συγκεραστικό μοντέλο της Γνωστικής Συμπεριφορικής Θεραπείας για τη θεραπεία ζεύγους (Erstein & Baucom, 2002; Χάιντς, 2012). Αναλύονται οι παράγοντες, που γέννησαν την ανάγκη εμπλουτισμού του θεραπευτικού πλάνου με πρόσθετες θεραπευτικές εννοιολογικές κατανοήσεις και θεραπευτικές τεχνικές. Επισημαίνεται η υποβοηθητική λειτουργία της εφαρμογής τεχνικών από το μοντέλο της Θεραπείας Εστιασμένης στο Συναίσθημα (Johnson, 2013; 2014), ως συμπληρωματική θεραπευτική πρακτική, για την ανάδειξη των πρωτογενών συναισθημάτων και των ανεκπλήρωτων συναισθηματικών αναγκών στο «εδώ και τώρα».

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 66 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α1)

Μεταγνώση 2

Προεδρείο: Γ. Στεφάνου,
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Παράγοντες διαμόρφωσης των επιστημικών συναισθημάτων: ο ρόλος των «σφαλμάτων υψηλής βεβαιότητας»

Α. Νεραντζάκη, Π. Στεργιάδου & Π. Μεταλλίδου
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να ελεγχθεί η υπόθεση ότι τα «σφάλματα υψηλής βεβαιότητας» μπορούν να συμβάλλουν στην ενεργοποίηση των επιστημικών συναισθημάτων. Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 302 φοιτητές/ριες Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων της χώρας. Το κύριο έργο της έρευνας αποτέλεσαν 6 σενάρια λήψης απόφασης σε προβλήματα λογικής, εκ των οποίων τα 4 ήταν πιθανότερο να οδηγήσουν στην επιλογή μίας λανθασμένης απάντησης και ταυτόχρονα στην εκδήλωση ενός αισθήματος υψηλής βεβαιότητας σε σχέση με την ορθότητα της απάντησης. Τα άλλα δύο σενάρια λήψης απόφασης αποτελούσαν εύκολα προβλήματα λογικής τα οποία αναμενόταν να οδηγήσουν στην επιλογή της ορθής απάντησης και στην ταυτόχρονη εκδήλωση ενός αισθήματος υψηλού βεβαιότητας. Έπειτα από την απάντηση σε κάθε σενάριο, οι συμμετέχοντες καλούνταν να δηλώσουν τον βαθμό δυσκολίας και βεβαιότητας σε σχέση με την απάντησή τους. Στη συνέχεια, λάμβαναν ανατροφοδότηση σε σχέση με την ορθότητα της απάντησής τους και ζητήθηκε να αναφέρουν τα επιστημικά συναισθήματα της έκπληξης, της σύγχυσης και της περιέργειας, καθώς και το ενδιαφέρον τους για το εκάστοτε έργο. Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν την υπόθεση ότι τα «σφάλματα υψηλής βεβαιότητας» αποτελούν έναν σημαντικό παράγοντα ενεργοποίησης των βασικών επιστημικών συναισθημάτων, αποτυπώνοντας έτσι το ρόλο της απροσδόκητης επανατροφοδότησης ως παράγοντα διέγερσής τους. Επιπλέον, επιβεβαιώθηκε η συνεισφορά των γνωστικών, μεταγνωστικών και κινητήριων παραγόντων στη διαμόρφωσή τους.

Χρηματοδότηση: Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών

Συνθήκες ενεργοποίησης των επιστημικών συναισθημάτων: Συμβολή γνωστικών και μεταγνωστικών παραγόντων

Α. Νεραντζάκη, Α. Ευκλείδη & Π. Μεταλλίδου
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σκοπός της παρούσας βιβλιογραφικής ανασκόπησης είναι να επανεξετάσει το ρόλο και τη λειτουργία των επιστημικών συναισθημάτων στη μάθηση. Η έμφαση δίνεται στις γνωστικές καταστάσεις που πυροδοτούν τη διέγερση των επιστημικών συναισθημάτων και στην αλληλεπίδραση των επιστημικών συναισθημάτων με γνωστικούς και μεταγνωστικούς παράγοντες κατά την επεξεργασία σύνθετων καθηκόντων μάθησης. Τα επιστημικά συναισθήματα αναδύονται συνήθως σε δύσκολα έργα και διεγείρονται από γνωστικές καταστάσεις όπως η εμφάνιση αντιφατικών πληροφοριών ή απροσδόκητων γεγονότων, η ασυμφωνία μεταξύ ενός ενεργού σχήματος και νεοεισερχόμενων πληροφοριών, η ανάγκη εξάλειψης γνωστικών κενών και η επιθυμία για νέα γνώση. Ωστόσο, στην παρούσα εργασία επιπλέον υποστηρίζεται ότι καθένα από τα επιστημικά συναισθήματα έχει τις δικές του ειδικές συνθήκες ενεργοποίησης, οι οποίες το διαφοροποιούν από τα υπόλοιπα. Επίσης, εξετάζονται σχέσεις και διαφορές των επιστημικών συναισθημάτων από σημαντικές μεταγνωστικές εμπειρίες, όπως το αίσθημα δυσκολίας και το αίσθημα βεβαιότητας. Συζητούνται εκπαιδευτικές εφαρμογές και προτάσεις για το μέλλον.

Χρηματοδότηση: Το έργο συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση», στο πλαίσιο της Πράξης «Ενίσχυση του ανθρώπινου ερευνητικού δυναμικού μέσω της υλοποίησης διδακτορικής έρευνας» (MIS-5000432), που υλοποιεί το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ)

Σχεδιάζοντας μικτά προγράμματα σπουδών για την προώθηση της αναστοχαστικής σκέψης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

Π. Χριστοδούλου, Α. Λιθοξοΐδου, Τ. Γεωργιάδου & Δ. Πνευματικός
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Οι γνωστικές δεξιότητες ανώτερης τάξης, όπως η κριτική και η αναστοχαστική σκέψη, είναι απαραίτητες για την ενίσχυση της επαγγελματικής αποκατάστασης των αποφοίτων της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Ιδιαίτερα για το επάγγελμα του εκπαιδευτικού, η αναστοχαστική σκέψη έχει επισημανθεί από θεωρητικούς, όπως ο Schön, ως απαραίτητη δεξιότητα για την αυτορρύθμιση διαφόρων πτυχών του επαγγέλματος. Η βιβλιογραφία καταδεικνύει ότι η κριτική και η αναστοχαστική σκέψη, και οι δύο γνωστικές δεξιότητες ανώτερης τάξης, μοιράζονται κοινό έδαφος. Ωστόσο, απαιτείται εκπαίδευση προκειμένου οι φοιτητές να τις αναπτύξουν στη διάρκεια (ή με το πέρας) των σπουδών τους στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Εντούτοις, ο μετασχηματισμός των προγραμμάτων σπουδών της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης για την προώθηση γνωστικών δεξιοτήτων ανώτερης τάξης μπορεί να είναι ένα απαιτητικό έργο. Ακολουθώντας θεωρητικές προϋποθέσεις σχετικά με την διδασκαλία της κριτικής σκέψης και της μικτής μάθησης, σχεδιάστηκαν δύο Μικτά Προγράμματα Σπουδών για την Εκπαίδευση Εκπαιδευτικών με στόχο την κριτική σκέψη. Η μελέτη είχε ως στόχο να εξετάσει εάν τα προγράμματα σπουδών θα μπορούσαν να προωθήσουν και την αναστοχαστική σκέψη φοιτητών/ιών-υποψήφιων εκπαιδευτικών. Συνολικά, 71 φοιτητές/ιες συμμετείχαν στην μελέτη, η οποία ακολούθησε οιονεί πειραματικό σχεδιασμό με μέτρηση πριν και μετά την παρέμβαση. Τα αποτελέσματα της έρευνας αποκάλυψαν μικρές διαφορές στην αναστοχαστική σκέψη των φοιτητών/ιών, οι οποίες ωστόσο δεν ήταν σημαντικές. Ωστόσο, όταν τα δύο προγράμματα σπουδών εξετάστηκαν ξεχωριστά, αναδείχθηκε μια σημαντική αύξηση των διαστάσεων στοχαστικής σκέψης των φοιτητών/ιών σε ένα εκ των δύο προγραμμάτων. Τα αποτελέσματα συζητούνται υπό το πρίσμα της υπερπολυπλοκότητας (super complexity) της μάθησης και της διδασκαλίας στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση.

Χρηματοδότηση: Η παρούσα μελέτη υποστηρίχθηκε από το Έργο “Critical Thinking for Successful Jobs - Think4Jobs”, με αριθμό αναφοράς 2020-1-EL01-KA203-078797, το οποίο χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή/ΕΑΧΕΑ μέσω του χρηματοδοτικού πόρου ERASMUS+.

Επιδράσεις της θεωρίας του νου και της ικανότητας ηθικής κρίσης στην ποιότητα της φιλίας των εφήβων

Γ. Στεφάνου¹ & Χ. Μοσχίδης²

¹Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, ²Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Η φιλία, αποτελώντας μια μορφή στενής διαπροσωπικής σχέσης, επηρεάζει την κοινωνικοσυναισθηματική ανάπτυξη των εφήβων, εξυπηρετώντας τις λειτουργίες της οικειότητας και της αυτονομίας. Από την άλλη, ατομικοί παράγοντες επηρεάζουν την ανάπτυξη και τη διατήρηση της φιλίας των εφήβων. Η παρούσα έρευνα αποσκοπούσε στη διερεύνηση: (α) της αντιλαμβανόμενης ποιότητας της φιλίας με το στενό φίλο/τη στενή φίλη όσον αφορά θετικά (π.χ., στοργή, συντροφικότητα), αρνητικά (σύγκρουση, ανταγωνισμό) και χαρακτηριστικά ισχύος της φιλίας και (β) του ρόλου της Θεωρίας του Νου (ΘτΝ) και της ικανότητας ηθικής κρίσης στην εκτιμώμενη ποιότητα της φιλίας. Συμμετείχαν 115 έφηβες και 119 έφηβοι που προήλθαν με τυχαία δειγματοληψία από γυμνάσια και λύκεια της Βόρειας Ελλάδας, και που αντιπροσώπευαν ποικίλα κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Η ικανότητα ηθικής κρίσης, η ΘτΝ, και η αντιλαμβανόμενη ποιότητα της φιλίας μετρήθηκαν με ‘Moral Competence Test’ (MCT, Lind, 2008), αναθεωρημένο ‘Reading the Mind in the Eyes Test’ (Baron-Cohen et al., 2001) και ‘Network of Relations Inventory-Social Provisions Version’ (NRI-SPV, Furman & Buhrmester, 1985), αντίστοιχα. Τα κύρια αποτελέσματα από αναλύσεις ANOVA, με εκ των υστέρων σύγκριση ζευγών, έδειξαν ότι οι έφηβοι/βες στη φιλία τους απέδωσαν πρωτίστως θετικά χαρακτηριστικά, και ελάχιστα αρνητικά χαρακτηριστικά. Βρέθηκε, ακόμη, από μια σειρά αναλύσεων ιεραρχικής παλινδρόμησης ότι η ικανότητα ηθικής κρίσης συνέβαλε θετικά στη διαμόρφωση όλων των θετικών χαρακτηριστικών της φιλίας, και αρνητικά στη σύγκρουση, και ότι η ΘτΝ ήταν ενισχυτικός παράγοντας των θετικών χαρακτηριστικών, ενώ ελαχιστοποίησε τον ανταγωνισμό και τη σύγκρουση. Γενικότερα, παρόλο που και οι δύο έννοιες η ικανότητα ηθικής κρίσης και η ΘτΝ ήταν προβλεπτικοί παράγοντες της αντιλαμβανόμενης ποιότητας της φιλίας, τα θετικά χαρακτηριστικά της φιλίας επηρεάστηκαν πρωτίστως από την ικανότητα ηθικής κρίσης, ενώ τα αρνητικά χαρακτηριστικά της φιλίας επηρεάστηκαν κύρια από τη ΘτΝ. Τα αποτελέσματα συζητούνται ως προς την εφαρμογή τους στη προσωπική ευζωία των εφήβων και τη μελλοντική έρευνα.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 41 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α4)

Σύγχρονες εξελίξεις στη Θετική Ψυχολογία

Οργανωτής / Πρόεδρος: **Μ. Γαλανάκης**
Ελληνική Εταιρεία Θετικής Ψυχολογίας

Συζητητής: **Α. Σταλίκας**
Ελληνική Εταιρεία Θετικής Ψυχολογίας

Το συμπόσιο θα δώσει βήμα για παρουσιάσεις και συζήτηση γύρω από τις τελευταίες επιστημονικές εξελίξεις στη Θετική Ψυχολογία. Κατά τη διάρκεια του θα παρουσιαστούν μια σειρά από καινοτόμες μεθοδολογίες οι οποίες φωτίζουν την επιστημονική έρευνα των

θετικών παρεμβάσεων, που ωστόσο, λόγω των ομάδων στόχου στις οποίες υλοποιούνται, τους προσδίδουν μια ιδιαίτερα πρακτική και κοινωνική διάσταση, χρήσιμη σε κάθε επιστήμονα του πεδίου. Η συζήτηση στο συμπόσιο θα ανοίξει με την διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο η διαλεκτική διαδικασία του «θετικού» και του «αρνητικού» αποτυπώνει την πολυπλοκότητα της ευημερίας και άλλων σημαντικών ψυχολογικών διεργασιών στην πρακτική της ψυχοθεραπείας. Θα συζητηθούν επίσης οι πιθανοί τρόποι χρήσης της εξελισσόμενης γνώσης στη θετική ψυχολογία από τη συμβουλευτική ψυχολογία, γεγονός που την καθιστά ιδιαίτερος ενδιαφέρουσα για τους συναδέλφους του πεδίου.

Την σκυτάλη παίρνει η έρευνα για την ψυχολογική ανθεκτικότητα των εργοθεραπευτών, ως απάντηση στις αντιξοότητες στο χώρο εργασίας τους. Η χρήση εξειδικευμένων μεθόδων, όπως το μοντέλο MIMIC, και η διερεύνηση άλλων μεταβλητών στα υποκείμενα της έρευνας προδιαθέτει για περαιτέρω συζήτηση και ανάπτυξη, που αποτελεί και στόχο του παρόντος συμποσίου. Στην συνέχεια, ένα ακόμη ενδιαφέρον ερευνητικό εργαλείο, και συγκεκριμένα το Ερωτηματολόγιο Μέτρησης της Πεποίθησης για το Στρες θα απασχολήσει τους συζητητές, μέσα από την παρουσίαση της αντίστοιχης έρευνας, η οποία ανέδειξε ότι το συγκεκριμένο Ερωτηματολόγιο μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ένα αξιόπιστο και έγκυρο μέσο για τη μέτρηση της πεποίθησης για το στρες στον ελληνικό πληθυσμό. Το συμπόσιο ολοκληρώνεται με την διερεύνηση ενός μοντέλου δομικών εξισώσεων, την επίδραση της Σκοτεινής Τριάδας (Ναρκισσισμός, Μακιαβελισμός, Ψυχοπάθεια) στον Σεξισμό και ακολούθως την ύπαρξη ή μη της διαμεσολάβησης της Ικανοποίησης από την ζωή στην σχέση μεταξύ της Σκοτεινής Τριάδας και Σεξισμού. Η ικανοποίηση από την ζωή είναι πολυχρησιμοποιημένη μεταβλητή στην Θετική Ψυχολογία και παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον για τους ερευνητές του πεδίου.

Δεύτερο κύμα Θετικής Ψυχολογίας: Πέρα από τη διχοτόμηση θετικού και αρνητικού και οι συνέπειες στην πρακτική της ψυχοθεραπείας

Α. Φλωρά

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Σκοπός αυτής της εισήγησης είναι η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο η διαλεκτική διαδικασία του «θετικού» και του «αρνητικού» αποτυπώνει την πολυπλοκότητα της ευημερίας και άλλων σημαντικών ψυχολογικών διεργασιών στην πρακτική της ψυχοθεραπείας. Το δεύτερο κύμα θετικής ψυχολογίας που εμφανίστηκε πιο πρόσφατα έχει εγείρει περαιτέρω προβληματισμούς και ερωτήματα σχετικά με τις κύριες υποθέσεις της πρώτης περιόδου της θετικής ψυχολογίας. Συγκεκριμένα, αμφισβητεί τη διχοτόμηση μεταξύ θετικού και αρνητικού, αμφισβητεί την ίδια την έννοια του «θετικού» και διερευνά τις περίπλοκες αλληλεπιδράσεις μεταξύ των λεγόμενων θετικών και αρνητικών ψυχολογικών διεργασιών. Εξετάζει επίσης τις επιπτώσεις αυτής της διχοτομίας στην ψυχοθεραπεία και πώς η σύγχρονη κλινική πρακτική μπορεί να ξεπεράσει τις μη γόνιμες διαφορές της προηγούμενης περιόδου. Τέλος, συζητούνται πιθανοί τρόποι χρήσης της εξελισσόμενης γνώσης στη θετική ψυχολογία από τη συμβουλευτική ψυχολογία.

Η επίδραση των δημογραφικών μεταβλητών εργοθεραπευτών στην ψυχολογική τους ανθεκτικότητα μέσω ενός μοντέλου MIMIC (Multiple Indicators Multiple Causes)

Α. Κασιάνη¹, Θ. Κυριάζος², Χ. Πεζηρκιανίδης² & Α. Σταλίκας²

¹Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, ²Γπάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η παρούσα εισήγηση έχει ως στόχο την καλύτερη κατανόηση της ψυχολογικής ανθεκτικότητας των εργοθεραπευτών, ως απάντηση στις αντιξοότητες στον χώρο εργασίας τους. Προκειμένου να διερευνηθεί η επίδραση δημογραφικών μεταβλητών σε ένα μοντέλο μέτρησης της ψυχολογικής τους ανθεκτικότητας, δομήθηκε ένα μοντέλο MIMIC. Το δείγμα της έρευνας περιελάμβανε 315 Έλληνες εργοθεραπευτές (80% γυναίκες), ηλικίας 21–61 ετών. Η ψυχολογική τους ανθεκτικότητα ποσοτικοποιήθηκε με το ερωτηματολόγιο Connor–Davidson Resilience Scale (CD-RISC 10).

Εν πρώτοις επιβεβαιώθηκε η παραγοντική δομή του CD-RISC 10. Ακολούθως αξιοποιήθηκε το μοντέλο MIMIC προκειμένου να αξιολογηθεί τόσο η ετερογένεια του πληθυσμού (population heterogeneity), όσο και αμεταβλησία (invariance) της μέτρησης μεταξύ ομάδων. Υπήρξαν στατιστικά σημαντικές σχέσεις μεταξύ των δημογραφικών μεταβλητών και των μεταβλητών αποτελέσματος (indicators), υποδηλώνοντας μεταβλητότητα μέτρησης λόγω διαφορετικής λειτουργίας στοιχείων. Επιπροσθέτως, υπήρξαν στατιστικά σημαντικές σχέσεις μεταξύ των δημογραφικών μεταβλητών και των παραγόντων, υποδηλώνοντας ότι οι μέσοι όροι των παραγόντων είναι διαφορετικοί, για διαφορετικά επίπεδα των μεταβλητών. Ως εκ τούτου, η διάρκεια της επαγγελματικής εμπειρίας, η ύπαρξη παιδιών, οι σχέσεις με τους συναδέλφους και ο φορέας εργασίας βρέθηκαν ως στατιστικά σημαντικές παράμετροι της ψυχολογικής ανθεκτικότητας των Ελλήνων εργοθεραπευτών και θα συζητηθεί ο τρόπος με τον οποίο επηρεάζουν τα βιώματά τους στην καθημερινότητα.

Η ελληνική έκδοχή του Ερωτηματολογίου Πεποίθησης για το Στρες (Stress Mindset Measure) και η σχέση του με δείκτες ευζωίας

Κ. Καραμπάς, Χ. Πεζηρκιανίδης & Α. Σταλίκας

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Σκοπός της εισήγησης είναι η παρουσίαση της ελληνικής έκδοχής του Ερωτηματολογίου Μέτρησης της Πεποίθησης για το Στρες (Stress Mindset Measure-SMM) καθώς και των ψυχομετρικών του χαρακτηριστικών. Το Ερωτηματολόγιο Μέτρησης της Πεποίθησης για το Στρες αποτελείται από οκτώ ερωτήματα-δηλώσεις που αξιολογούν τον βαθμό στον οποίο το άτομο πιστεύει ότι οι επιδράσεις του στρες είναι είτε επιβλαβείς είτε ενισχυτικές για το ίδιο. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε σε δείγμα 784 ενηλίκων ελληνικής υπηκοότητας, ηλικίας από 18 έως 65 ετών. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η ελληνική έκδοση του Ερωτηματολογίου Πεποίθησης για το Στρες παρουσιάζει ικανοποιητικούς δείκτες αξιοπιστίας και εγκυρότητας. Επιπλέον, τα ευρήματα έδειξαν ότι η θετική πεποίθηση για το στρες σχετίζεται θετικά με την ψυχική ευημερία, καθώς και με θετικούς τρόπους αντίληψης και διαχείρισης του στρες. Επίσης, η θετική πεποίθηση για το στρες σχετίζεται αρνητικά με τις αρνητικές εμπειρίες, καθώς και με αναποτελεσματικούς τρόπους αντιμετώπισης του στρες. Από την άλλη πλευρά, η αρνητική πεποίθηση για το στρες σχετίζεται αρνητικά με την ψυχική ευημερία και με αποτελεσματικούς τρόπους διαχείρισης του στρες. Επιπλέον η αρνητική πεποίθηση για το στρες σχετίζεται θετικά με την ψυχική συμπτωματολογία, τα αρνητικά συναισθήματα, καθώς και με αναποτελεσματικούς τρόπους αντιμετώπισης του στρες. Τα αποτελέσματα της μελέτης έδειξαν ότι το ελληνικό Ερωτηματολόγιο Πεποίθησης για το Στρες μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ένα αξιόπιστο και έγκυρο μέσο για τη μέτρηση της πεποίθησης για το στρες στον ελληνικό πληθυσμό.

Σκοτεινή Τριάδα και σεξισμός: Η διαμεσολάβηση της ικανοποίησης από την ζωή

Θ. Κυριάκος¹, Κ. Παπαγεωργίου, Α. Σταλίκας¹ & Δ. Πνευματικός³

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Queen's University Belfast, ³Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνηθεί με ένα μοντέλο δομικών εξισώσεων, την επίδραση της Σκοτεινής Τριάδας (Ναρκισσισμός, Μακιαβελισμός, Ψυχοπάθεια) στον Σεξισμό και ακολούθως την ύπαρξη ή μη της διαμεσολάβησης της Ικανοποίησης από την ζωή στην σχέση μεταξύ της Σκοτεινής Τριάδας και Σεξισμού.

Το δείγμα αποτελούνταν από 1230 ενήλικες (68% γυναίκες), ηλικίας 18–80 ετών ($M = 29.21$, $SD = 13.29$). Η σκοτεινή τριάδα ποσοτικοποιήθηκε με το ερωτηματολόγιο Short Dark Triad (SD3, $\alpha = 0.70$) όπως έχει τροποποιηθεί στην ελληνική του έκδοση, το οποίο περιλαμβάνει 9 δηλώσεις και τους 3 παράγοντες της σκοτεινής τριάδας. Ο σεξισμός ποσοτικοποιήθηκε με το μονο-παραγοντικό Modern Sexism scale (MS, $\alpha = 0.77$). Τέλος για τη μέτρηση της Ικανοποίησης από τη Ζωή χρησιμοποιήθηκε το επίσης μονο-παραγοντικό ερωτηματολόγιο Satisfaction with Life Scale (SWLS, $\alpha = 0.96$).

Η προσαρμογή του δομικού και μετρικού μοντέλου ήταν αρκούτως ικανοποιητική. Η εξέταση του δομικού μοντέλου έδειξε ότι υπήρξε ήπια στατιστικά σημαντική, άμεση και θετική επίδραση του Ναρκισσισμού και του Μακιαβελισμού, στον Σεξισμό. Επιπροσθέτως υπήρξε ήπια στατιστικά σημαντική, άμεση και αρνητική επίδραση του Μακιαβελισμού και της Ψυχοπάθειας στην Ικανοποίηση από την ζωή και μέτρια στατιστικά σημαντική, άμεση και θετική επίδραση του Ναρκισσισμού στην Ικανοποίηση από την ζωή. Τέλος η Ικανοποίηση από την ζωή είχε ήπια στατιστικά σημαντική, άμεση και θετική επίδραση στον Σεξισμό και διαμεσολάβωσε στην σχέση μεταξύ της Σκοτεινής Τριάδας και Σεξισμού.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 67 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β1)

Γλωσσικά ελλείμματα και διαταραχές στο σχολείο

Προεδρείο: Α. Αλευριάδου,

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ψηφιακή εξάσκηση των εκτελεστικών λειτουργιών και της φωνολογικής επίγνωσης παιδιών προσχολικής ηλικίας «σε κίνδυνο» ανάπτυξης αναγνωστικών δυσκολιών

Α. Αλευριάδου¹, Ε. Ραχανιώτη² & Γ. Χαριτάκη³

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας, ³Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Ελλείμματα στη φωνολογική επίγνωση, τη γνώση και τη χρήση των φωνημάτων της γλώσσας θεωρούνται ο σημαντικότερος προβλεπτικός παράγοντας των αναγνωστικών δυσκολιών (Lonigan et al., 2013). Επιπλέον, πρόσφατα ερευνητικά δεδομένα καταδεικνύουν την συσχέτιση των εκτελεστικών λειτουργιών με την ανάπτυξη της φωνολογικής επίγνωσης (Jackson, 2019; Veraksa et al., 2018). Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας ενός ψηφιακού προγράμματος εξάσκησης των εκτελεστικών λειτουργιών και της φωνολογικής επίγνωσης για παιδιά προσχολικής ηλικίας «σε κίνδυνο» για ανάπτυξη αναγνωστικών δυσκολιών. Στην έρευνα συμμετείχαν τριάντα (30) παιδιά προσχολικής ηλικίας ($M = 68$ μήνες, $T.A = 1.72$) με χαμηλές επιδόσεις στις υποδοκιμασίες κατάτμησης ψευδολέξεων σε φωνήματα και απαλοιφής φωνημάτων του Εργαλείου Ανίχνευσης και Διερεύνησης των Αναγνωστικών

Δυσκολιών στο Νηπιαγωγείο και Α΄-Β΄ Δημοτικού (Πόρποδας, 2007). Η εργαζόμενη μνήμη αξιολογήθηκε με την υποδοκιμασία Ανάκλησης Λέξεων σε Προτάσεις από την Συστοιχία Αξιολόγησης της Εργαζόμενης Μνήμης (Working Memory Test Battery for Children; Pickering & Gathercole, 2001). Ο ανασταλτικός έλεγχος και η γνωστική ευελιξία αξιολογήθηκαν με υποδοκιμασίες από την Συστοιχία Γνωστικής Αξιολόγησης (NIH Toolbox for the Assessment of Neurological and Behavioral Function -Cognition Battery (NIH-TB; Weintraub et al., 2013). Στη συνέχεια, τα παιδιά χωρίστηκαν τυχαία σε πειραματική ομάδα (n = 15) και ομάδα ελέγχου (n = 15). Η πειραματική ομάδα συμμετείχε σε 24 ατομικές συνεδρίες 30 λεπτών που εφαρμόζονταν δύο φορές την εβδομάδα. Με την λήξη του ψηφιακού προγράμματος, χορηγήθηκαν οι δοκιμασίες φωνολογικής επίγνωσης και εκτελεστικών λειτουργιών και στις δύο ομάδες. Οι αναλύσεις συνδιακύμανσης και post hoc κατέδειξαν σημαντικές διαφορές ως προς τις επιδόσεις της πειραματικής ομάδας σε όλες τις δοκιμασίες, εκτός από την γνωστική ευελιξία. Η συζήτηση των ευρημάτων γίνεται με άξονα την αξιοποίησή τους στην εφαρμογή προγραμμάτων εξάσκησης των εκτελεστικών λειτουργιών και της φωνολογικής επίγνωσης κατά την προσχολική ηλικία με σκοπό την ικανοποίηση των ποικίλων αναγκών τους, την ενίσχυση των ικανοτήτων τους και την πρόληψη μελλοντικών αναγνωστικών δυσκολιών.

Επιτελικές και γλωσσικές λειτουργίες σε παιδιά με αναπτυξιακή γλωσσική διαταραχή (ΑΓΔ) και διαταραχή ελλειμματικής προσοχής ή/και υπερκινητικότητας (ΔΕΠ-Υ). Μια συγκριτική προσέγγιση

Κ. Αφαντενού¹, Μ. Βαρκανίτσα² & Σ. Σταυρακάκη¹

¹Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, ²Πανεπιστήμιο Βοστώνης

Πρόσφατα οι επιτελικές λειτουργίες (ΕΛ) ατόμων με νευροαναπτυξιακές διαταραχές μελετώνται συστηματικά. Ελλείμματα στις ΕΛ έχουν εντοπιστεί σε άτομα με διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής ή/και Υπερκινητικότητας (ΔΕΠ-Υ) αλλά και σε άτομα με Αναπτυξιακή Γλωσσική Διαταραχή (ΑΓΔ), η οποία είναι πρωταρχικά διαταραχή γλώσσας.

Η παρούσα μελέτη αποσκοπεί στη σύγκριση των ΕΛ σε ελληνόφωνα παιδιά με ΑΓΔ, ΔΕΠ-Υ, και τυπική ανάπτυξη (ΤΑ) και, διαμέσου της σύγκρισης αυτής, στοχεύει να συνεισφέρει στη μελέτη των ΕΛ και τη σχέση τους με τις γλωσσικές ικανότητες (ΓΛΙ) στις κλινικές αυτές ομάδες. Τριάντα δύο παιδιά σχολικής ηλικίας (6-12 ετών) συμμετείχαν στη μελέτη (17 με ΑΓΔ, 6 με ΔΕΠ-Υ και 8 με ΤΑ). Οι συμμετέχοντες εξετάστηκαν ατομικά σε έργα i) λεκτικής βραχύχρονης και εργαζόμενης μνήμης (διαμέσου των δοκιμασιών ευθείας και αντίστροφης ανάκλησης ψηφίων του WISC-III GR), ii) αξιολόγησης ΕΛ (διαμέσου της συστοιχίας Αξιολόγησης Επιτελικών Λειτουργιών καθώς και μέρος της συστοιχίας Αξιολόγησης Συγκέντρωσης και Προσοχής (Σίμος κ.α., 2007)), και (iii) αξιολόγησης ΓΛΙ (διαμέσου της δοκιμασίας Πληροφοριακής & Γραμματικής Επάρκειας (Βογινοδρούκας κ.α., 2009)).

Τα αποτελέσματα δείχνουν χαμηλότερη επίδοση των κλινικών ομάδων στα περισσότερα έργα σε σύγκριση με την ΤΑ. Οι χαμηλότερες επιδόσεις σημειώνονται από παιδιά με ΑΓΔ, τα οποία παρουσιάζουν στατιστικά σημαντικές διαφορές συγκριτικά με την ΤΑ στην αναστολή, την ευθεία ανάκληση ψηφίων και στα γλωσσικά έργα. Αναφορικά με τα έργα ακουστικής προσοχής και τη μνήμη (λεκτική βραχύχρονη και εργαζόμενη), οι δύο κλινικές ομάδες έχουν την ίδια επίδοση. Στα γλωσσικά έργα, τα παιδιά με ΑΓΔ έχουν χαμηλότερη επίδοση σε σχέση με παιδιά με ΔΕΠ-Υ και ΤΑ, με στατιστικά σημαντικές διαφορές στα έργα επανάληψης προτάσεων και Πληροφοριακής Επάρκειας. Συνεπώς, ενώ εμφανίζονται ελλείμματα στις ΕΛ και στις δύο κλινικές ομάδες, οι ΓΛΙ προσβάλλονται περισσότερο στην ΑΓΔ. Συζητούμε τις θεωρητικές και κλινικές προεκτάσεις των ευρημάτων αυτών.

Πώς τα γλωσσικά ελλείμματα των μαθητών του δημοτικού σχολείου επηρεάζουν τη σχέση τους με τη μαθησιακή διαδικασία

Μ. Κοκκινιώτη & Σ. Βαρλοκώστα

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Εισαγωγή: Ο προφορικός λόγος, ως εκφραστική και αντιληπτική διαδικασία, αποτελεί δεξιότητα που επιτρέπει στο άτομο την αλληλεπίδραση, τη συνύπαρξη και την προσαρμογή τόσο με το φυσικό περιβάλλον όσο και με το κοινωνικό περιβάλλον. Οντογενετικά και φυλογενετικά ο προφορικός λόγος είναι εκείνος που πρώτος δίνει έκφραση στη συνείδηση. Παρόλο που η ανθρώπινη γλώσσα αποτελεί ένα ιδιαίτερα πολύπλοκο σύστημα αφηρημένων και συνθέτων κανόνων, οι φυσικοί ομιλητές την κατακτούν καθολικά, με ομοιόμορφο τρόπο και σε πολύ μικρή ηλικία.

Σκοπός: Αυτή η εργασία σκοπεύει να αναδείξει και περιγράψει τα ελλείμματα του προφορικού λόγου των μαθητών των μεγαλύτερων τάξεων του δημοτικού σχολείου καθώς και τον τρόπο με τον οποίο επηρεάζουν τη μαθησιακή διαδικασία αλλά και το ίδιο το άτομο. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού οργανώθηκε ένας ερευνητικός σχεδιασμός μικτών μεθόδων, ποσοτικών και ποιοτικών. Σύμφωνα με τον ερευνητικό σχεδιασμό, χρησιμοποιούνται:

- Προσωπικές συνεντεύξεις, οι οποίες αναλύθηκαν ποσοτικά και ποιοτικά με βάση συγκεκριμένα κριτήρια – μεταβλητές.
- Ομάδες εστιασμένης συνέντευξης (focus groups), οι οποίες αναλύθηκαν ποιοτικά και ποσοτικά.

Ευρήματα: Αρχικά, στο υπό μελέτη δείγμα, φαίνεται πως ο Προφορικός Λόγος δεν εξελίσσεται καθόλου κατά τα τελευταία τρία έτη του Δημοτικού Σχολείου. Περιγράφοντας πιο αναλυτικά τα χαρακτηριστικά του Προφορικού Λόγου των συμμετεχόντων, διαφαίνεται πως ο σκοπός της επικοινωνίας πραγματώνεται με έμμεσο τρόπο, καθώς δεν γίνεται εκτενής χρήση του λεξιλογίου προκειμένου να εκφράσουν τις ιδέες τους και τις απόψεις τους. Τα γλωσσικά ελλείμματα προκύπτει να σχετίζονται άμεσα με τις δεξιότητες γραμματισμού αλλά και με ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά.

Πρακτικές Εφαρμογές: Με βάση τα ευρήματα, διαφαίνεται η ανάγκη για τη συστηματικότερη μελέτη των χαρακτηριστικών του προφορικού λόγου των μαθητών του δημοτικού σχολείου καθώς και η ενδεχόμενη συσχέτισή του με άλλες γνωστικές δεξιότητες και ψυχοκοινωνικά χαρακτηριστικά του ατόμου.

Γλωσσική διαταραχή στην προσχολική ηλικία και η σχέση της με την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη

Φ. Μοκαϊτν & Α. Καρούσου

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Η γλώσσα αποτελεί βασικό παράγοντα τόσο για τη μάθηση όσο και για την κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών προσχολικής ηλικίας. Ο ρυθμός και ο χρόνος της γλωσσικής ανάπτυξης και ανάπτυξης, χαρακτηρίζεται από μεγάλες ατομικές διαφορές και αποκλίσεις. Μελέτες δείχνουν ότι τα παιδιά με σημαντικά γλωσσικά ελλείμματα παρουσιάζουν δυσκολίες επικοινωνίας, διατήρησης κοινωνικών σχέσεων, καθώς και αυξημένα προβλήματα συμπεριφοράς. Τις τελευταίες δεκαετίες μελετάται η Αναπτυξιακή Γλωσσική Διαταραχή (ΑΓΔ) που φαίνεται να προκαλεί σοβαρούς περιορισμούς στην καθημερινότητα των παιδιών τόσο στην εκπαιδευτική διαδικασία, όσο και στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι ο εντοπισμός παιδιών που πληρούν τα κριτήρια για διάγνωση ΑΓΔ και η μελέτη του πώς αυτή επιδρά στην ψυχοκοινωνική τους ανάπτυξη συγκριτικά με παιδιά τυπικής ανάπτυξης. Συλλέχθηκαν διαχρονικά δεδομένα από 113 ελληνόφωνα παιδιά ηλικίας 4 ετών (προνήπια) τα οποία επαναξιολογήθηκαν έναν χρόνο αργότερα. Το γλωσσικό τους επίπεδο εκτιμήθηκε με τη χορήγηση της Δοκιμασίας Εκφραστικού Λεξιλογίου (Βογινδρούκας, κ.σ., 2009) και της δοκιμασίας Εικόνες Δράσης (Βογινδρούκας, κ.σ., 2011), ενώ ταυτόχρονα για τη διερεύνηση του ψυχοκοινωνικού προφίλ των παιδιών πραγματοποιήθηκε Κοινωνιομετρικό Τεστ (Moreno, 1951) σε όλους τους μαθητές των τάξεων. Επιπλέον, συμπληρώθηκε από τους/τις εκπαιδευτικούς ο Κατάλογος Ελέγχου Συμπεριφοράς στην Προσχολική Ηλικία (Μανωλίτσος, 2013) και η Κλίμακα Συναισθηματικής Ευεξίας Παιδιών Προσχολικής Ηλικίας (Μπάρδος & Πετρογιάννης, υπό έκδοση). Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν ενδιαφέρουσες σχέσεις της ΑΓΔ, τόσο με την κοινωνική θέση των παιδιών μέσα στην τάξη, όσο και με παράγοντες της ψυχοσυναισθηματικής τους ανάπτυξης. Ακόμη συζητούνται σε σχέση με προγενέστερα σχετικά αποτελέσματα καθώς και με τις θεωρητικές και πρακτικές τους προεκτάσεις.

Χρηματοδότηση: Ίδρυμα Ωνάση

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 42 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β3)

Ο αντίκτυπος της πανδημίας του κορωνοϊού (COVID-19) στην ψυχική υγεία ευάλωτων πληθυσμών

Οργανώτριες / Πρόεδροι: **Β. Γιωτσίδη¹** & **Ε. Βούσουρα²**

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητήτρια: **Α. Χριστοπούλου**

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η πανδημία COVID-19 και τα μέτρα δημόσιας υγείας για τον περιορισμό της μετάδοσης της νόσου είχαν αναμφίβολα σημαντικό αντίκτυπο στην ψυχική υγεία. Πλήθος διεθνών ερευνών και μετα-αναλύσεων αναφέρει αυξημένα επίπεδα άγχους, καταθλιπτικών συμπτωμάτων και συμπτωμάτων μετατραυματικής διαταραχής του στρες. Ωστόσο, οι ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις της πανδημίας δεν είναι ίδιες για όλο το γενικό πληθυσμό. Η πανδημία φαίνεται να επηρέασε δυσανάλογα ήδη ευάλωτους πληθυσμούς. Σκοπός της παρούσας στρογγυλής τράπεζας είναι να συνθέσει διαφορετικά ευρήματα από μελέτες που διεξήχθησαν στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια της πανδημίας ενώ εφαρμόζονταν περιοριστικά μέτρα (lockdown) στη χώρα, με στόχο να σκιαγραφήσει το αποτύπωμα της πανδημίας COVID-19 σε διαφορετικές ευάλωτες ομάδες: ηλικιωμένοι και νέοι ενήλικες, έγκυες και λεχώιδες, και εργαζόμενοι στον χώρο της υγείας. Στην πρώτη εισήγηση, οι συγγραφείς διερευνούν πιθανές μεταβολές στην ψυχική υγεία των ενήλικων ατόμων μεταξύ του πρώτου και του τρίτου κύματος της πανδημίας, συγκρίνοντας διαφορετικές ηλικιακές ομάδες. Στη δεύτερη εισήγηση, παρουσιάζονται τα Ελληνικά δεδομένα από δύο διεθνείς μελέτες σε δείγμα εγκύων και λεχωίδων. Εξετάζονται. Στην τρίτη εισήγηση, οι συγγραφείς διερευνούν τις επιπτώσεις του στρες στη λειτουργικότητα και προσαρμογή των εργαζόμενων στην πρώτη γραμμή της υγείας κατά την διάρκεια της πρώτης περιόδου του απαγορευτικού κυκλοφορίας και διερευνούν πιθανούς διαμεσολαβητικούς προστατευτικούς παράγοντες. Η σύνθεση των ευρημάτων των διαφορετικών μελετών φιλοδοξεί να οδηγήσει σε μια εις βάθος κατανόηση των επιπτώσεων της πανδημίας σε ήδη ευάλωτες ομάδες. Δεδομένου του ότι η χώρα μας πλήττεται ήδη από μια παρατεταμένη οικονομική κρίση, τα ευρήματα συζητούνται ως προς την αναγκαιότητα κατάλληλων ψυχοκοινωνικών παρεμβάσεων.

Διαχρονική μελέτη ψυχολογικών παραγόντων κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19: Ο ρόλος της ηλικίας

Β. Ευσταθίου¹, Ε. Βούσουρα¹, Α. Παπαδοπούλου¹, Β. Γιωτσίδη², Β. Πομίνι¹, Γ. Καλέμ¹, Ι. Μιχόπουλος¹, Α. Καπαρουδάκη³, Ν. Σμυρνής¹, Α. Δουζένης¹, Α. Πολίτης¹ & Ρ. Γουρνέλλης¹

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ³Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής και Ερευνών

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η διερεύνηση των πιθανών μεταβολών στην ψυχική υγεία ατόμων διαφορετικών ηλικιακών κατηγοριών κατά την διάρκεια της πανδημίας COVID-19 και ειδικότερα μεταξύ του πρώτου και του τρίτου κύματος αυτής, ενώ εφαρμόζονταν περιοριστικά μέτρα (lockdown) στη χώρα. Στη μελέτη συμμετείχαν 720 άτομα (92 νέοι ενήλικες μεταξύ 18 και 29 ετών, 543 ενήλικες μεταξύ 30 και 59 ετών και 85 ηλικιωμένοι μεταξύ 60 και 84 ετών) που συμπλήρωσαν το ίδιο ερωτηματολόγιο κατά το πρώτο κύμα/lockdown της πανδημίας (Απρίλιος-Μάιος, 2020) και ένα έτος περίπου αργότερα, κατά το τρίτο κύμα/lockdown (Μάρτιος-Μάιος, 2021). Το ερωτηματολόγιο περιελάμβανε λήμματα κοινωνικο-δημογραφικών, κλινικών και σχετιζόμενων με την πανδημία παραγόντων, καθώς και ψυχομετρικά εργαλεία για το άγχος (Generalized Anxiety Disorder-2), την κατάθλιψη (Patient Health Questionnaire-2), την οικογενειακή λειτουργικότητα (Systemic Clinical Outcome and Routine Evaluation-15) και την ψυχική ανθεκτικότητα (Connor-Davidson Resilience Scale). Προκειμένου να εκτιμηθούν οι πιθανές μεταβολές στον χρόνο (από το πρώτο κύμα/lockdown στο τρίτο) και παράλληλα να εξεταστούν οι διαφορές μεταξύ των ηλικιακών ομάδων κατά τα δύο χρονικά σημεία, πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις διακύμανσης επαναλαμβανόμενων μετρήσεων (Two-way mixed ANOVA). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, παρατηρήθηκε αύξηση στα επίπεδα κατάθλιψης και μείωση στα επίπεδα ψυχικής ανθεκτικότητας, ανεξάρτητα από την ηλικία των συμμετεχόντων. Τα επίπεδα άγχους αυξήθηκαν σημαντικά μόνο στους νεαρούς ενήλικες και στους ενήλικες, αλλά όχι στους ηλικιωμένους. Επιπλέον, δεν παρατηρήθηκαν αλλαγές ως προς την οικογενειακή λειτουργικότητα, σε καμία από τις τρεις ηλικιακές κατηγορίες. Όσον αφορά στις συγκρίσεις μεταξύ των ατόμων διαφορετικής ηλικίας, οι νεαροί ενήλικες παρουσίασαν κατά μέσο όρο υψηλότερη κατάθλιψη και άγχος και χαμηλότερη ψυχική ανθεκτικότητα και οικογενειακή λειτουργικότητα, σε σύγκριση με τους ενήλικες και τους ηλικιωμένους και στα δύο κύματα/lockdown. Συμπερασματικά, η παρούσα εργασία παρέχει στοιχεία για την επιδείνωση της ψυχικής υγείας κατά τη διάρκεια της πανδημίας σε ενήλικες διαφορετικών ηλικιακών κατηγοριών και αναδεικνύει την ανάγκη βελτίωσης της πρόσβασης σε υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής υποστήριξης.

Οι επιπτώσεις της πανδημίας COVID-19 στην ψυχική υγεία των εγκύων και των νέων μητέρων: Ευρήματα από τις μελέτες Riseup-PPD και CoRonaviruS Health Impact Survey (CRISIS)

Ε. Βούσουρα, Α. Σπυροπούλου, Β. Ευσταθίου, Μ. Ελευθεριάδης, Α. Ελευθεριάδη, Π. Περβανίδου, Α. Σωτηριάδης, Α. Λεονάρδου & Ι. Ζέρβας

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι δυσκολίες που συνδέονται με την μετάβαση στη μητρότητα είναι πιθανό να επιδεινώνονται από την πανδημία COVID-19, καθώς και από τα μέτρα που λαμβάνονται για την αντιμετώπισή της. Στόχος της παρούσας εισήγησης είναι η παρουσίαση ευρημάτων από δύο μελέτες που διεξήχθησαν κατά την περιγεννητική περίοδο. Η μελέτη RiseupPPD-COVID-19 είναι μια διεθνής, προοπτική μελέτη κοόρτης με τέσσερα σημεία μετρήσεων: baseline, 1, 3, και 6 μήνες μετά σε έγκυες και λεχωίδες (N = 1.147 για το ελληνικό δείγμα). Η μελέτη CRISIS είναι μια συγχρονική μελέτη σε δείγμα 308 εγκύων η οποία αξιολογεί τον αντίκτυπο της πανδημίας στην γενική υγεία, ψυχική υγεία, συμπεριφορές υγείας, και αντιλαμβανόμενο στρες. Η μέση επικράτηση των κλινικά σημαντικών συμπτωμάτων κατάθλιψης ήταν 22,8%, ενώ των κλινικά σημαντικών συμπτωμάτων άγχους ήταν 22,1%. Σε σύγκριση με προηγούμενες μελέτες στον Ελληνικό πληθυσμό, η μελέτη RiseupPPD εντόπισε υψηλότερα ποσοστά κλινικά σημαντικών συμπτωμάτων κατάθλιψης, ιδιαίτερα κατά τη φάση της λοχείας ($\chi^2 = 14.66, p < .001$). Σε σχέση με 3 μήνες πριν την πανδημία, το δείγμα των εγκύων από τη μελέτη CRISIS ανέφεραν υψηλότερο σκορ καταθλιπτικών συμπτωμάτων και αυξημένη χρήση τηλεόρασης ($p = 0.01$) and μέσων κοινωνικής δικτύωσης ($p = 0.03$). Και οι δύο μελέτες εντόπισαν μια σειρά από παράγοντες επικινδυνότητας: αλλαγές στην περιγεννητική φροντίδα, μείωση κοινωνικής υποστήριξης, ανησυχία σχετικά με τις επιπτώσεις της πανδημίας στην υγεία της εγκύου/κυήματος και τις οικονομικές επιπτώσεις της πανδημίας, το προηγούμενο ιατρικό και ψυχιατρικό ιστορικό, καθώς και η έκθεση σε στρεσογόνα γεγονότα ζωής. Τα ευρήματα από τις δύο μελέτες δείχνουν πιθανή επιδείνωση της ψυχικής υγείας εν μέσω της πανδημίας, ιδιαιτέρως κατά τη φάση της λοχείας που η ανάγκη για κοινωνική στήριξη της λεχωίδας είναι αυξημένη. Κρίνεται επομένως σκόπιμο να αναπτυχθούν και να προωθηθούν στρατηγικές πρόληψης και παρέμβασης ήδη από την περίοδο της εγκυμοσύνης, οι οποίες να στοχεύουν στην προάσπιση της ψυχικής υγείας των εγκύων και νέων μητέρων.

Χρηματοδότηση: “Research Innovation and Sustainable Pan-European Network in Peripartum Depression Disorder – RiseupPPD” (Cost Action 18138), funded by the Horizon 2020 Framework Programme of the European Union

Η εμπειρία των εργαζόμενων στον χώρο της υγείας κατά την περίοδο της πανδημίας COVID-19

B. Παυλόπουλος¹, I. Κοτσιώνη², Π. Φλάρης², Ε. Κοτσώνη², Σ. Ευαγγελίδου³ & Ν. Γκιωνάκης²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών ²Κέντρο Ημέρας Βαβέλ, ³Barcelona Institute of Global Health

Η επιστημονική κοινότητα επέδειξε ταχύτητα αντανακλαστικά απέναντι στην πρωτόγνωρη εμπειρία της πανδημίας COVID-19, διεθνώς και στην Ελλάδα. Σκοπός της έρευνας αυτής ήταν να μελετήσει τις επιπτώσεις του στρες στη λειτουργικότητα και προσαρμογή των εργαζόμενων στην πρώτη γραμμή της υγείας κατά την περίοδο του απαγορευτικού κυκλοφορίας την άνοιξη του 2021. Υιοθετήσαμε το θεωρητικό μοντέλο της ψυχικής ανθεκτικότητας, σύμφωνα με το οποίο τα ψυχοπαισιτικά γεγονότα αναμένεται να έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην ατομική λειτουργικότητα και προσαρμογή στην πανδημία, αλλά οι επιπτώσεις αυτές αναμένεται να μετριάζονται εξαιτίας της διαμεσολάβησης ορισμένων προστατευτικών παραγόντων. Οι συμμετέχοντες απάντησαν σε ερωτήσεις αναφορικά με τον βαθμό και το είδος του εργασιακού στρες που βιώνουν, τα επίπεδα ατομικής λειτουργικότητας και προσαρμογής τους, τις εργασιακές συνθήκες στον φορέα όπου εργάζονται, τις ατομικές στρατηγικές και τους ψυχοκοινωνικούς πόρους που αξιοποιούν για τη διαχείριση του στρες. Το αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο συμπλήρωσαν 373 εργαζόμενοι σε μονάδες υγείας σε όλη την Ελλάδα, στην πλειοψηφία τους μονάδες του ΕΣΥ. Τα ευρήματα της έρευνας έδειξαν ότι η εργασιακή επιβάρυνση που επέφερε η πανδημία στη διάρκεια του απαγορευτικού την άνοιξη του 2021 είχε ουσιαστικές αρνητικές επιπτώσεις στην ατομική λειτουργικότητα και προσαρμογή των υγειονομικών στην πρώτη γραμμή, αλλά ταυτόχρονα ενεργοποίησε διεργασίες ψυχικής ανθεκτικότητας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των αναλύσεων διαμεσολάβησης, η ικανοποιητική προετοιμασία και η επαρκής στελέχωση του φορέα εργασίας παρέχει σαφώς ισχυρότερη προστασία από τις επιπτώσεις του εργασιακού στρες κατά την περίοδο της πανδημίας, συγκριτικά με τις ατομικές στρατηγικές διαχείρισης. Αυτές, αν και δεν μετριάζουν την αρνητική επίδραση του στρες, εξακολουθούν να είναι σημαντικές, καθώς προωθούν ανεξάρτητα την προαγωγή της υγείας και ευεξίας. Ωστόσο, και οι ατομικές στρατηγικές διαχείρισης συνδέονται με τη διαθεσιμότητα πόρων όπως η οικονομική σταθερότητα, ο ελεύθερος χρόνος και οι υπηρεσίες ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, επομένως η χάραξη πολιτικών για την ενίσχυση του συστήματος υγείας θα πρέπει να στοχεύσει και σε αυτούς τους παράγοντες.

14:30 – 16:00

ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΕΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ IV ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 22 ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Κριτήρια επιλογής συντρόφου στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης: Μελέτη περίπτωσης στο Instagram.

N. Σφακιανός

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν αλλάξει τον τρόπο με τον οποίο δημιουργούνται και βιώνονται οι ερωτικές σχέσεις. Η εύρεση πληροφοριών σχετικά με δυνητικούς ερωτικούς συντρόφους και η επικοινωνία μαζί τους έχει γίνει πλέον πιο εύκολη. Η ερωτοτροπία, όμως, στον χώρο του διαδικτύου δεν αποτελεί καινούργιο φαινόμενο. Οι άνθρωποι ακολουθώντας την ανάπτυξη των τεχνολογιών πληροφορίας κι επικοινωνίας (Τ.Π.Ε), τις χρησιμοποιούν όχι μόνο για να ενημερωθούν ή να διατηρήσουν επαφές με άτομα του περιβάλλοντός τους, αλλά και για να γνωρίσουν επίσης, ή να έρθουν σε επαφή με πιθανούς ερωτικούς συντρόφους. Η διαδικασία του φλερτ μέσω εφαρμογών γνωριμίας είναι ευρέως γνωστή και έχει προσεγγίσει το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας τις τελευταίες δεκαετίες. Παρόλα αυτά, η έρευνα όσον αφορά την επιλογή πιθανού συντρόφου για την εκκίνηση ερωτοτροπίας, όπως και η επιρροή που έχουν στην ανάπτυξη μιας ρομαντικής σχέσης τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τα οποία δεν έχουν δημιουργηθεί με σκοπό την γνωριμία με ερωτικό σύντροφο είναι περιορισμένη. Η παρούσα εργασία, έχει ως σκοπό την γεφύρωση της απόστασης μεταξύ της επιλογής ερωτικού συντρόφου για την έναρξη ερωτοτροπίας και των μέσων κοινωνικής δικτύωση και συγκεκριμένα του Instagram. Αντικείμενο μελέτης αποτελούν τα κριτήρια επιλογής ενός προφίλ χρήστη στο Instagram για την εκκίνηση ερωτοτροπίας, ενώ για την επίτευξη του σκοπού αυτού αναγκαία είναι η απάντηση στα ερευνητικά ερωτήματα που διαμορφώθηκαν και αποτυπώνονται ως εξής: Αποτελεί το Instagram έναν έφορο χώρο για την ανάπτυξη και εκδήλωση ερωτικού ενδιαφέροντος; Με τι συχνότητα; Ποιοι είναι οι παράγοντες εκείνοι στο προφίλ ενός χρήστη του Instagram, που θα δημιουργήσουν έλξη και επιθυμία για ερωτοτροπία.

Διερεύνηση στάσεων, πεποιθήσεων, και αντιλήψεων σε σχέση με τις επιπτώσεις της διακοπής μιας συντροφικής σχέσης

Z. X. Δούμα & X. Τσαλίκη

Μητροπολιτικό Κολλέγιο

Βασικό στόχο της παρούσας πτυχιακής αποτελεί η διερεύνηση στάσεων, πεποιθήσεων, αντιλήψεων σε σχέση με τις επιπτώσεις της διακοπής μιας συντροφικής σχέσης. Μελετώντας ένα τέτοιο θέμα στην Ελλάδα την συγκεκριμένη χρονική περίοδο θα θεωρούνταν

παράλειψη να μην αναφερθούν οι επιπτώσεις πανδημίας στις συντροφικές σχέσεις. Ιδιαίτερη εμφάνιση δίνεται στην έλλειψη επικοινωνίας, την ικανοποιητική επικοινωνία σε συνδυασμό με την διερεύνηση ταυτότητας και αυτό-εικόνας στις συντροφικές σχέσεις και τις προσδοκίες σε σχέση με τις διαστάσεις της συναισθηματικής έκφρασης.

Η μέθοδος που επιλέχθηκε ήταν αυτή της ποιοτικής μεθοδολογίας έρευνας, με τη συμβολή οκτώ ατόμων γενικού πληθυσμού. Από αυτούς οι έξι ήταν γυναίκες και οι δυο άντρες. Η συλλογή δεδομένων έγινε με τη χρήση της ημι-δομημένης συνέντευξης ενώ η ανάλυση του αναδύομένου υλικού πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο της Ερμηνευτικής Φαινομενολογικής Ανάλυσης.

Μέσω αυτής προέκυψαν τέσσερα βασικά υπέρθεμα, τα οποία τόνισαν την σημασία της επικοινωνίας στην λειτουργικότητα της συντροφικής σχέσης των συμμετεχόντων. Συγκεκριμένα, το πρώτο υπέρθεμα αφορά στις μεταβολές της επικοινωνίας (3 θέματα). Το δεύτερο αναφέρεται στη σημασία του συντροφικού δεσμού (3 θέματα). Το τρίτο υπέρθεμα περιλαμβάνει τους ενδο-ατομικούς παράγοντες (3 θέματα) και τέλος το τέταρτο υπέρθεμα αναφέρεται στις διαστάσεις σχέσεων πριν την εμφάνιση του Covid και μετά (3 θέματα). Εν κατακλείδι, στο τέλος της εν λόγω πτυχιακής εργασίας παρουσιάζονται ορισμένοι περιορισμοί της έρευνας που προέκυψαν και κάποιες προτεινόμενες μελλοντικές προτάσεις.

Τα αποτελέσματα που συζητήθηκαν αφορούν στην έλλειψη επικοινωνίας, στις επιθυμίες των συντρόφων και στις προσδοκίες, στην συναισθηματική έκφραση σε συνδυασμό με την πανδημία καθώς και στις δυσκολίες που περιελάμβανε η συγκεκριμένη χρονική περίοδος στην έκβαση των συντροφικών σχέσεων.

Η φαινομενολογική εμπειρία του ατόμου που απιστεί

Γ. Γιαγλής, Α. Σκλάβου & Κ. Μ. Αγοραστό
Gestalt Foundation

Εισαγωγή: Η απιστία παρότι δύσκολο να οριστεί μονοσήμαντα, αποτελεί κοινή εμπειρία σε ένα μεγάλο ποσοστό των συντροφικών και συζυγικών σχέσεων στο συναισθηματικό ή/και σεξουαλικό επίπεδο. Στη βάση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας και στατιστικών στοιχείων εξετάστηκε το πώς βιώνει την απιστία το άτομο που απιστεί.

Μέθοδος: Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν αυτή της υπερβατικής φαινομενολογικής ανάλυσης. Διεξήχθησαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις σε τέσσερα ετεροφυλόφιλα άτομα (δύο άντρες και δύο γυναίκες με μέσο όρο ηλικίας τα 33,5 έτη) κατά τη διάρκεια των οποίων περιγράφηκε από τους υποψήφιους η εμπειρία και το βίωμά τους. Οι συνεντεύξεις ήταν μέσης διάρκειας 40 λεπτών, ηχογραφήθηκαν και έπειτα απομαγνητοφωνήθηκαν και κρατήθηκαν σημειώσεις από τις ερευνήτριες, οι οποίες αναλύθηκαν σύμφωνα με την εποχή, τη φαινομενολογική μείωση, τη φανταστική ποικιλία, τη σύνθεση υψής και δομής και ένα βήμα ενσωμάτωσης της ουσίας.

Αποτελέσματα: Τα ζητήματα περιεχομένου που ανακύπτουν μετά την ανάλυση των συνεντεύξεων αφορούν τα αισθήματα μπερδέματος, αισθήματα απόστασης –παράμελησης-έλλειψης επικοινωνίας στο μεταξύ, αισθήματα ενοχής –αυτοκατηγορίας, αισθήματα εκδίκησης –μίσους, αισθήματα απογοήτευσης-πικρίας, αισθήματα ερωτικής έλξης, αισθήματα κρυφού-μυστικού- έντασης, και έλλειψη εμπιστοσύνης. Πέρα από τα ζητήματα περιεχομένου, προσεγγίζεται και η ουσία, που αποτελεί μια σύνθεση των εκφράσεων, των κινήσεων, των αντιδράσεων των ατόμων και συντίθεται στην παρούσα έρευνα παίρνοντας μια θρησκευτική οπτική απιστίας- αμαρτίας.

Συζήτηση: Όσον αφορά την εξωσυντροφική τους σχέση φαίνεται να περιγράφονται τα τρία στοιχεία που ορίζει η Perel (2017) ως συστατικά της απιστίας: τη μυστικότητα, τη σεξουαλική αλημεία και τη συναισθηματική οικειότητα. Σε ό,τι αφορά τη συντροφική τους σχέση φαίνεται ότι οι άνθρωποι αυτοί, την αντιμετωπίζουν ως αντικείμενο (I-It κατά Buber), με απόσταση, χωρίς επίγνωση και ευθύνη για το κόστος που αυτή μπορεί να έχει για το περιβάλλον τους. Συζητούνται τα σημεία βοήθειας στην πρόληψη και σε μετέπειτα παρέμβαση στο ζήτημα της απιστίας.

Ζευγάρια σε κρίση: Η σχέση του σύγχρονου ζευγαριού στην πανδημία covid-19

Χ. Αλάτσα, Λ. Ελευθεριάδη, Χ. Ρογδάκη & Β. Χατζηαντωνάκη
Ινστιτούτο εκπαίδευσης και έρευνας στη συστημική ψυχοθεραπεία-Λόγος Ψυχής

Η κρίση της πανδημίας COVID-19 αποτελεί μία πρωτόγνωρη συνθήκη παγκοσμίως. Η επίδρασή της στη ζωή μας υπήρξε πολύπλοκη και πολυδιάστατη. Η ποιοτική έρευνα που θα παρουσιαστεί παρακάτω είχε σκοπό τη διερεύνηση των πιθανών επιδράσεων της πανδημικής κρίσης στη σχέση των νέων ζευγαριών στην Ελλάδα. Η ερευνητική διαδικασία σχεδιάστηκε με επιρροές από τον κοινωνικό κονστρουκτιβισμό και την σχεσιακή προσέγγιση. Επιλέχθηκαν οκτώ ζευγάρια με τη μέθοδο της χιονοστιβάδας, που πληρούσαν ορισμένα προκαθορισμένα κριτήρια (π.χ. παρόμοια ηλικιακή γκάμα, δέσμευση, μορφωτικό επίπεδο). Τα ζευγάρια πήραν μέρος σε μια κοινή συνέντευξη ανοικτού τύπου αναφορικά με τη σχέση τους το τελευταίο διάστημα. Στο τέλος κλήθηκαν να ζωγραφίσουν μια ξεχωριστή ζωγραφιά (“Kinetic Family Drawing”) πάνω στην οποία συζητήσαν από κοινού με τον συνεντευκτή. Η ανάλυση περιεχομένου λεγομένων και ζωγραφιών έδειξε ότι υπάρχουν αρνητικές επιδράσεις της κρίσης στη σχέση του ζευγαριού (έλλειψη ιδιωτικότητας, δυσκολία ανατροφοδότησης σχέσης κ.α.) αλλά και θετικές (π.χ. δυνατότητα εξεύρεσης νέων τρόπων επικοινωνίας και επίλυσης συγκρούσεων). Με αφορμή αυτή την υγειονομική κρίση που μοιάζει σταδιακά να υποχωρεί, σημαντικοί προβληματισμοί φαίνεται να αναδύονται για τις επιπτώσεις των υγειονομικών κρίσεων (π.χ. μέτρα αντιμετώπισης) στις ανθρώπινες σχέσεις.

Σύγκρουση ρόλων φύλου στους ετεροφυλόφιλους άνδρες και σεξιστική ικανοποίηση

Ε. Φατσέα

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η υποβαλλόμενη εργασία συγγράφηκε από την Ερατώ Φατσέα στο πλαίσιο της εκπόνησης της πτυχιακής της εργασίας στο τμήμα ψυχολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, με επίσημο τον καθηγητή κύριο Παναγιώτη Κορδούτη. Πραγματεύεται την επιρροή της Σύγκρουσης Ρόλων Φύλου (ΣΡΦ) που βιώνουν οι ετεροφυλόφιλοι άνδρες στη Σεξιστική Ικανοποίηση.

Σήμερα, οι ρόλοι φύλων μεταβάλλονται και γίνονται ακαθόριστοι, ενώ παράλληλα η κοινωνία “απαιτεί” έναν τρόπο συμπεριφοράς βασιζόμενο στους παραδοσιακούς ρόλους φύλου. Η ΣΡΦ αναφέρεται σε αυτό το φαινόμενο και στη σύγχυση που προκύπτει στους ετεροφυλόφιλους άνδρες μέσω της προσπάθειας τους να ανταποκριθούν στην κοινωνική πραγματικότητα και στις προσωπικές τους ανάγκες. Εξετάζεται μέσω της κλίμακας Σύγκρουσης Ρόλων Φύλου- Σύντομη Εκδοχή (Gender Role Conflict-Short Form). Η Σεξιστική Ικανοποίηση εξετάζεται μέσω της Κλίμακας Σεξιστικής Ικανοποίησης (Relationship Assessment Scale) και αναλύεται μέσω των τριών συστατικών του Έρωτα, σύμφωνα με την Τριγωνική Θεωρία του Έρωτα. Βάσει αυτού του βασικού θεωρητικού πλαισίου, οι ερευνητικές υποθέσεις που τέθηκαν ήταν: “Η σύγκρουση ρόλων φύλου που βιώνουν οι ετεροφυλόφιλοι άνδρες επηρεάζει την ανάπτυξη οικειότητας στις στενές, ρομαντικές σχέσεις.”, “Όσο μικρότερη είναι η οικειότητα, τόσο μικρότερη θα είναι η σεξιστική ικανοποίηση.”, “Όσο μικρότερη είναι η Δέσμευση, τόσο μικρότερη θα είναι η Σεξιστική Ικανοποίηση.”, “Οι ετεροφυλόφιλοι άνδρες με υψηλά επίπεδα Σύγκρουσης Ρόλων Φύλου συνάπτουν μικρότερης διάρκειας σχέσεις απ’ ό,τι οι ετεροφυλόφιλοι άνδρες με μικρότερα επίπεδα Σύγκρουσης Ρόλων Φύλου.”. Για την εξέτασή τους, πραγματοποιήθηκε ποσοτική έρευνα μέσω της χρήσης ερωτηματολογίου με ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής, το οποίο συμπλήρωσαν 512 ετεροφυλόφιλοι άνδρες. Τα αποτελέσματα αναλύθηκαν μέσω της χρήσης του στατιστικού προγράμματος SPSS, έκδοση 26 και έδειξαν ότι υπάρχει θετική επιρροή της Οικειότητας και της Δέσμευσης στη Σεξιστική Ικανοποίηση και αρνητική επιρροή της ΣΡΦ στη Σεξιστική Ικανοποίηση ενώ η ΣΡΦ δε βρέθηκε να επηρεάζει τη Σεξιστική Διάρκεια.

Η διερεύνηση του Συνδρόμου της Στοκχόλμης στο συγκρουσιακό διαζύγιο: Μια ποιοτική μελέτη

B. Nazluian¹ & Σ. Μ. Σιδηροπούλου²

¹Μητροπολιτικό Κολλέγιο, ²Walden University

Η ανάπτυξη μιας δυσλειτουργικής συζυγικής σχέσης και η χρόνια παραμονή εντός αυτής με δυσκολία κατανόησης του παθολογικού χαρακτήρα της αποτελεί βασικό θεμέλιο εμφάνισης του Συνδρόμου της Στοκχόλμης, το οποίο δεν είναι άμεσα αντιλαμβανόμενο φαινόμενο και επιδεινώνει συστηματικά την ψυχοσωματική κατάσταση του θύματος. Αναλυτικότερα, η παρούσα έρευνα αποσκοπούσε στην πληρέστερη διερεύνηση του Συνδρόμου της Στοκχόλμης στο συγκρουσιακό διαζύγιο. Για την πραγματοποίηση της κατάλληλη κρίθηκε η ποιοτική μεθοδολογία όπου συνέβαλε στη κατανόηση των χαρακτηριστικών του συνδρόμου κατά τη διάρκεια ενός μη υγιούς γάμου, αλλά και στο βίωμα του διαζυγίου. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν μέσω της ημιδομημένης συνέντευξης στην οποία συμμετείχαν συνολικά 14 διαζευγμένοι ενήλικες (13 γυναίκες και 1 άνδρας), ενώ για την ανάλυση των δεδομένων αυτών χρησιμοποιήθηκε η Ερμηνευτική Φαινομενολογική Ανάλυση (ΕΦΑ). Βάσει αυτής, προέκυψαν επτά κύρια υπερθέματα και δεκαοχτώ θέματα μέσω των οποίων αναδείχθηκε η σημαντικότητα των χαρακτηριστικών του συνδρόμου, τόσο στην αδυναμία εγκατάλειψης της καταπιεστικής συμβίωσης, όσο και στην προσαρμογή κατόπιν της εμπειρίας του διαζυγίου. Το πρώτο υπερθέμα αναφέρεται στα συναισθηματικά χαρακτηριστικά του συνδρόμου κατά τη διάρκεια του γάμου (2 θέματα), ενώ το δεύτερο αφορά τα συμπεριφοριστικά (5 θέματα). Στο τρίτο περιγράφονται τα συναισθηματικά εμπόδια εγκατάλειψης της συζυγικής σχέσης (2 θέματα), ενώ στο τέταρτο τα γνωστικά (3 θέματα). Έπειτα, το πέμπτο υπερθέμα παρουσιάζει τις αρνητικές ψυχοσωματικές επιπτώσεις του γάμου (2 θέματα), το έκτο αποκλειστικά τις ψυχολογικές συνέπειες του διαζυγίου (2 θέματα) και το έβδομο περιλαμβάνει τις συναισθηματικές αντιδράσεις στην εμπειρία αυτού συνολικά (2 θέματα). Συγκεντρωτικά, η παρούσα έρευνα στοχεύει να αποτελέσει το έναυσμα για την πραγματοποίηση περισσότερων παρόμοιων επιστημονικών μελετών, ώστε να αναγνωρίζονται με αμεσότητα και σαφήνεια τα χαρακτηριστικά του Συνδρόμου της Στοκχόλμης σε μια μη υγιή συζυγική σχέση, αλλά και για να ενταχθεί επίσημα στη λίστα των ψυχικών διαταραχών.

Συντροφική βία: εμπειρίες και αντιλήψεις νεαρών ανδρών και γυναικών

Δ-Α Μπαρμπαρή, Ε. Σακκά & Δ. Σακκά

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Στόχος της μελέτης είναι η διερεύνηση των εμπειριών και των αντιλήψεων νεαρών ανδρών και γυναικών για τη βία στις στενές συντροφικές τους σχέσεις. Η μελέτη εστιάζει στην κατανόηση της έννοιας της βίας καθώς και στις ερμηνείες που δίνουν τα νεαρά άτομα σχετικά με την αιτιολόγησή της. Στην παρούσα μελέτη ως στενές συντροφικές σχέσεις εννοούνται οι σχέσεις εκτός πλαισίου γάμου και αφορούν στις ετεροφυλικές σχέσεις. Πρόκειται για ένα θέμα που μόνο αποσπασματικά έχει διερευνηθεί στην Ελλάδα ενώ είναι ιδιαίτερα σημαντικό με βάση το γεγονός ότι η συντροφική κακοποίηση ανάμεσα στους νέους/ες εμφανίζεται σε όλες τις χώρες του κόσμου σε απροσδόκητα υψηλά ποσοστά.

Στη μελέτη συμμετείχαν 100 νέοι/ες ηλικίας 20-30 ετών. Οι συμμετέχοντες/ουσες εντοπίστηκαν με την τεχνική της χιονοστιβάδας λόγω της ιδιαιτερότητας του θέματος ενώ τα δεδομένα συλλέχθηκαν βάσει (α) ανοικτών και κλειστών ερωτήσεων που εξετάζουν το βαθμό

επικράτησης βίαιων συμπεριφορών στις στενές σχέσεις των νέων, καθώς και (β) ήδη υπάρχοντων κλιμάκων για τις αντιλήψεις των νέων για τις στενές τους σχέσεις καθώς και τις κοινωνικές αποδόσεις και το βαθμό αποδοχής μύθων που επικρατούν για τη συντροφική βία.

Συνολικά τα αποτελέσματα δείχνουν την επικράτηση παραδοσιακών αντιλήψεων για τα δύο φύλα ιδιαίτερα στον ανδρικό πληθυσμό καθώς και την επικράτηση των αντιλήψεων εκείνων που αιτιολογούν την βία σε βάρος των γυναικών. Στο πλαίσιο αυτό οι σχέσεις των δύο φύλων περιγράφονται τόσο από τους νεαρούς άνδρες όσο και από τις νεαρές γυναίκες ως σχέσεις εξουσίας και υποταγής ενώ η ανδρική βία σε βάρος των γυναικών νομιμοποιείται. Τα αποτελέσματα συζητούνται σε σχέση με (α) τις στάσεις των νέων για τα δύο φύλα και τον γενικότερο πολιτικό τους προσανατολισμό, καθώς και (β) το ρόλο της Δευτεροβάθμιας και Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην αναπαραγωγή αυτού του είδους των αντιλήψεων και το ρόλο που θα μπορούσαν να έχουν στην πρόληψη του φαινομένου.

Αμφίθυμος σεξισμός και στάσεις σχετικά με τη σεξουαλική επιθετικότητα εναντίον των γυναικών

Ε. Πανταζίδη & Α. Γκαρή

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα μελέτη διερευνά τον αμφίθυμο σεξισμό (Glick, Fiske, 1997) και τους σύγχρονους μύθους σχετικά με τη σεξουαλική επιθετικότητα εναντίον των γυναικών (Gerger, Kley, Bohner & Sibley, 2007). Χρησιμοποιήθηκε δείγμα συμμετεχόντων 380 ενηλίκων ατόμων, 18 έως 67 ετών, στην Ελλάδα. Ειδικότερο στόχο τους μελέτης αποτέλεσε η μελέτη τους σχέσης του αμφίθυμου, του εκθρικού, και του καλοπροαίρετου σεξισμού με την αποδοχή μύθων σεξουαλικής επιθετικότητας. Επιπρόσθετα, μελετήθηκε η σχέση του φύλου, της ηλικίας, του τύπου μόνιμης κατοικίας και της θρησκευτικής τοποθέτησης με τους παραπάνω στάσεις. Παρατηρήθηκε μέτρια υιοθέτηση αμφίθυμων, εκθρικών, και καλοπροαίρετων στάσεων (κλίμακα 0-5) και μέτρια αποδοχή μύθων Σεξουαλικής Επιθετικότητας (κλίμακα 1-7). Υψηλή θετική συνάφεια βρέθηκε μεταξύ των αμφίθυμων και εκθρικών σεξιστικών στάσεων με την αποδοχή μύθων σεξουαλικής επιθετικότητας (Pearson $r = 0,79$, $r = 0,78$), ενώ χαμηλότερη με τον καλοπροαίρετο σεξισμό (Pearson $r = 0,62$). Μετά από Ανάλυση Διακύμανσης (ANOVA) φάνηκε ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της θρησκευτικής τοποθέτησης (Χριστιανοί Ορθόδοξοι, Αγνωστικιστές, Άθρησκοι, Άθεοι), του φύλου, του τύπου μόνιμης κατοικίας και της ηλικίας με τους αμφίθυμους, τους εκθρικούς, και τους καλοπροαίρετους στάσεις σεξισμού, καθώς και τους αποδοχής μύθων σεξουαλικής επιθετικότητας. Οι συμμετέχοντες που ασπάζονταν τον Ορθόδοξο Χριστιανισμό έτειναν να έχουν υψηλότερες βαθμολογίες σε τους τους κλίμακες, σε σύγκριση με τους Άθεους, Αγνωστικιστές και Άθρησκους συμμετέχοντες, καθώς και οι άνδρες σε σχέση με τους γυναίκες, και οι συμμετέχοντες μεγαλύτερης ηλικίας (42 – 67 ετών) σε σχέση με τους νεότερες ομάδες συμμετεχόντων. Συμμετέχοντες που διέμεναν σε Μεγαλουπόλεις (τουλάχιστον 100.000 κατοίκων) βρέθηκε πως είχαν λιγότερο σεξιστικές στάσεις και μικρότερη αποδοχή μύθων, συγκριτικά με τους κατοίκους μικρότερων πόλεων και χωριών. Η αλληλεπίδραση Φύλου και Ηλικίας βρέθηκε, τους, να επηρεάζει σημαντικά τους συγκεκριμένες στάσεις. Περαιτέρω μελλοντική έρευνα κρίνεται αναγκαία για την πληρέστερη κατανόηση του φαινομένου του σεξισμού και της σεξουαλικής επιθετικότητας, αφού πρόκειται για ένα πολυεπίπεδο σύμπλεγμα αντιλήψεων για τους κοινωνικούς ρόλους των φύλων.

Towards a greater integration of 'spicier' sexuality into mainstream society? Social-psychological and socio-cultural predictors of attitudes towards BDSM

Η. Γρηγορόπουλος

International Hellenic University

Opposition and prejudice toward BDSM (bondage and discipline, dominance and submission, and sadomasochism) preferences or lifestyles only recently have begun to be documented. BDSM is stigmatized since vanilla sexuality (standard or conventional sexual practice) is considered the norm assuming BDSM practitioners as socially unacceptable, and BDSM as an unethical and unacceptable form of sex. This study examined women's attitudes toward BDSM practices in the Greek socio-cultural context. An exploratory cross-sectional study was conducted between October 12 and December 12, 2021, via an online survey. This study's convenience sample consisted of female undergraduate students (N=240) who were recruited from two universities in the northern part of Greece. To test the validity of the scale, Exploratory Factor Analysis and Confirmatory Factor Analysis were conducted. A between-subject, correlational design was employed. Bivariate correlation was generated to explore the associations between variables of interest. Next, a multiple regression model was employed to predict ASMS from the other study measures, based on the significance of the associations. This study adds to the limited literature that examines the attitudes of people toward BDSM. How others view these marginalized sexual practices may profoundly influence BDSM practitioners' choices such as having children and being comfortable with telling others.

Οι ψυχολογικοί παράγοντες που αποτρέπουν την χρόνια σεξουαλική ικανοποίηση στις γυναίκες

Κ. Κεραμιτζή¹, Α. Νίκου¹ & Σ. Μ. Σιδηροπούλου²

¹Μητροπολιτικό Κολλέγιο, ²Walden University

Η σεξουαλική ικανοποίηση αναφέρεται στις θετικές και ευχάριστες σεξουαλικές εμπειρίες, με καλά αισθήματα, όπως είναι η επίτευξη

ενός οργασμού. Μέσα από έρευνες που έχουν διεξαχθεί, έχουν εντοπιστεί πολλαπλοί και ποικίλοι ψυχολογικοί παράγοντες που είναι σε θέση να εμποδίσουν αυτή την σεξουαλική ικανοποίηση των γυναικών. Οι ψυχολογικοί παράγοντες, λοιπόν, εκτός των βιολογικών, είναι σε μεγάλο βαθμό αυτοί που ευθύνονται για την πρόκληση αλλά και την διατήρηση της ελλιπίς σεξουαλικής ικανοποίησης. Από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση πολλαπλών ερευνών, επιβεβαιώθηκε η έλλειψη των ποιοτικών ερευνών, η οποία οδηγεί και στο ερευνητικό κενό που προσπαθεί να καλύψει η συγκεκριμένα μελέτη. Σκοπός, λοιπόν, της παρούσας ποιοτικής μελέτης είναι να εξεταστούν και να επεξηγηθούν οι ψυχολογικοί παράγοντες που αποτρέπουν την χρόνια σεξουαλική ικανοποίηση στις γυναίκες. Τα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας αποτελούν: (1) η διερεύνηση των ψυχολογικών παραγόντων που αποτρέπουν τη χρόνια σεξουαλική ικανοποίηση στις γυναίκες και (2) οι πιθανοί τρόποι αντιμετώπισης και η ψυχολογική διαχείριση αυτών των παραγόντων για την καλύτερη σεξουαλική ικανοποίηση των γυναικών. Για την καλύτερη κατανόηση και επεξήγηση των παραπάνω, η έρευνα ακολουθεί την ποιοτική μεθοδολογία μέσω της διεξαγωγής ημι-δομημένων συνεντεύξεων με ερωτήσεις που βασίζονται στον οδηγό συνέντευξης. Οι συμμετέχοντες (15 στον αριθμό) είναι αποκλειστικά γυναίκες, άνω των 18 ανεξαρτήτως ηλικίας, καταγωγής ή επαγγέλματος. Το υλικό των συνεντεύξεων πρόκειται να αναλυθεί μέσω της θεματικής ανάλυσης. Τέλος, τα ευρήματα αναμένεται να διαφωτίσουν ενδελεχώς τους ψυχολογικούς παράγοντες οι οποίοι σχετίζονται με την σεξουαλική ικανοποίηση των γυναικών.

Συγκριτική μελέτη της σεξουαλικής λειτουργικότητας και των σχετιζόμενων ψυχολογικών παραγόντων σε άτομα με και χωρίς σακχαρώδη διαβήτη

Μ. Γκίκα, Α. Παπαδοπούλου, Π. Μπαλή, Ε. Καλούδη, Ρ. Γουρνέλλης & Β. Ευσταθίου
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο σακχαρώδης διαβήτης αποτελεί μία χρόνια προοδευτική νόσο, η οποία έχει συνδεθεί με την εμφάνιση διάφορων προβλημάτων ψυχικής και σωματικής υγείας, συμπεριλαμβανομένων και των σεξουαλικών διαταραχών. Ωστόσο, ιδίως μεταξύ των γυναικών ασθενών οι δυντικές επιπτώσεις του διαβήτη στη σεξουαλική λειτουργικότητα έχουν υπομελετηθεί. Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η μελέτη της αντιλαμβανόμενης σεξουαλικής λειτουργικότητας σε άτομα με σακχαρώδη διαβήτη συγκριτικά με ομάδα υγιών μαρτύρων, καθώς και η διερεύνηση της πιθανής σχέσης της με την κατάθλιψη, το άγχος, την αυτοεκτίμηση, την ευεξία και τις διαπροσωπικές σχέσεις. Στη μελέτη συμμετείχαν 125 άτομα με σακχαρώδη διαβήτη και ισάριθμα άτομα χωρίς διαβήτη. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν την ψυχομετρική κλίμακα “Experiences in Close Relationships- Revised (ECR-R)” για την αξιολόγηση του ενήλικου δεσμού, τη “Hospital Anxiety and Depression Scale (HADS)” για την εκτίμηση του άγχους και της κατάθλιψης, τη “Female Sexual Function Index (FSFI)” και τη “International Index of Erectile Function (IIEF)” για την αξιολόγηση της σεξουαλικής λειτουργικότητας σε γυναίκες και άνδρες αντίστοιχα, τη “Rosenberg Self- Esteem Scale (RSE)” για την αξιολόγηση της αυτοεκτίμησης, καθώς και τη “Mental Health Continuum Short Form (MHC- SF)” για την εκτίμηση της ευεξίας. Τα αποτελέσματα δεν έδειξαν σχέση μεταξύ του διαβήτη και της σεξουαλικής λειτουργικότητας, καθώς δεν βρέθηκαν διαφορές μεταξύ ασθενών και υγιών μαρτύρων τόσο στους άνδρες όσο και στις γυναίκες. Ωστόσο, μεταξύ των ασθενών με διαβήτη βρέθηκε θετική συσχέτιση ανάμεσα στην αντιλαμβανόμενη σεξουαλική δυσλειτουργία και την κατάθλιψη, το άγχος, και τον αποφευκτικό και αγχώδη δεσμό, καθώς και αρνητική συσχέτιση με την αυτοεκτίμηση και την ευεξία. Συμπερασματικά, αναδεικνύεται η σημασία της μελέτης της σεξουαλικής λειτουργικότητας μεταξύ ατόμων με σακχαρώδη διαβήτη και ιδίως στις γυναίκες, καθώς και της διερεύνησης της σχέσης της με σημαντικούς ψυχολογικούς παράγοντες.

Πρόδρομα αποτελέσματα της εκτίμησης των ψυχοσεξουαλικών επιπτώσεων και της ποιότητας ζωής ασθενών με σκληρυντικό λειχήνα γεννητικών οργάνων

Ο. Τσώνης¹, Α-Μ Μακοπούλου², Φ. Γκρόζου³, Β. Χασιώτη⁴, Ε. Δημητρίου⁵ & Β. Σιαφάκα³

¹Guy's and St. Thomas' NHS Foundation Trust, ²University of Bangor, ³Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, ⁴Private clinic in dermatology and venereology, Hautarztpraxis, ⁵Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο σκληρυντικός λειχήνας (LS) είναι μια χρόνια, φλεγμονώδης πάθηση του δέρματος που επηρεάζει τα εξωτερικά γεννητικά όργανα. Εμφανίζεται σε οποιαδήποτε ηλικία και είναι πιο συχνή στις γυναίκες είτε στην προεφηβική είτε στην μετεμμηνοπαυσιακή περίοδο. Μπορεί να προκαλέσει κνησμό, εκχυμώσεις, αιμορραγία, ατροφία και επώδυνες ρωγμές στο δέρμα, ενώ μπορεί να οδηγήσει σε ανατομικές αλλαγές και σε συνακόλουθη σεξουαλική δυσλειτουργία. Στόχος της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση της επίδρασης ορισμένων ψυχολογικών παραγόντων και της σεξουαλικής λειτουργικότητας στην ποιότητα ζωής (ΠΖ) των γυναικών με σκληρυντικό λειχήνα. Το δείγμα συγκροτήθηκε από σαράντα (N=40) γυναίκες με σκληρυντικό λειχήνα γεννητικών οργάνων που συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια: Brief Illness Perception Questionnaire (Brief IPQ), Hospital Anxiety and Depression Scale (HADS), Δείκτης Γυναικείας Σεξουαλικής Λειτουργίας (FSFI) και Δερματολογικός Δείκτης Ποιότητας Ζωής (DQLI). Από τα αποτελέσματα φάνηκε οριακά σοβαρή συναισθηματική δυσφορία (HADS), με μέση τιμή 15.72±8.59, ενώ η μέση συνολική τιμή της σεξουαλικής λειτουργικότητας (FSFI) ήταν 10.8±15.1 που υποδηλώνει σημαντική σεξουαλική δυσλειτουργία. Η μέση τιμή της ποιότητας ζωής (DQLI) κυμάνθηκε σε μέτρια επίπεδα (6.2±9.25). Η ΠΖ συσχέτιστηκε με ορισμένες αντιλήψεις γύρω από την ασθένεια (Brief-IPQ) και συγκεκριμένα με την Ανησυχία, την Ταυτότητα, τη δυνατότητα Ελέγχου της ασθένειας, τις Συνέπειες και τις Συναισθηματικές Αναπαραστάσεις. Δεν παρατηρήθηκαν σημαντικές συσχετίσεις μεταξύ των κοινωνικοδημογραφικών χαρακτηριστικών των ασθενών, της συναισθηματικής δυσφορίας και της σεξουαλικής λειτουργικότητας με την ΠΖ (DQLI). Συμπερασματικά, ο σκληρυντικός

λειχήνας φάνηκε να έχει μέτριο αντίκτυπο στην ποιότητα ζωής των γυναικών. Ωστόσο, παρατηρήθηκαν υψηλά επίπεδα ψυχολογικής δυσφορίας και σεξουαλικής δυσλειτουργίας, ενώ οι αντιλήψεις των γυναικών για την ασθένεια θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως παράγοντας που επηρεάζει την ποιότητα ζωής τους. Η θεραπευτική προσέγγιση των ασθενών θα πρέπει να εστιάζεται όχι μόνο στην κλινική διαχείριση της νόσου, αλλά και στις αντιλήψεις τους γύρω από την ασθένεια προκειμένου να βελτιωθεί η ποιότητα ζωής τους.

Το ανθρώπινο συναίσθημα που παραμένει ξένο: Νευροβιολογική ερμηνεία του έρωτα

Z. Κουτσουπάκη¹, Α. Νταβιγλάκη¹ & Χ. Θεμής²

¹Πανεπιστήμιο Κρήτης, ²Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Ο έρωτας είναι, ίσως, το πιο ισχυρό και ακατανόητο συναίσθημα, γι' αυτό κι ο άνθρωπος προσπαθεί να το εξηγήσει και να το κατανοήσει από την απαρχή του κόσμου. Έτσι, η φύση του, αρχικά, θεοποιήθηκε και εξυμνήθηκε με κάθε μορφή τέχνης. Παρ' όλα αυτά, μόνο τα τελευταία χρόνια, με την εξέλιξη της νευροεπιστημονικής έρευνας φαίνεται ότι το μυστήριο του έρωτα, μπορεί να σταδιακά να εξηγηθεί. Μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης που πραγματοποιήθηκε στις βάσεις δεδομένων: 'PubMed', 'NCBI', 'Google Scholar', συλλέχθηκαν και επιλέχθηκαν άρθρα των τελευταίων δεκαετιών με στόχο να αποσαφηνιστεί ο όρος «έρωτας», αναδεικνύοντας μεταβολές που συμβαίνουν στον εγκέφαλο και είναι υπεύθυνες για αυτό το συναίσθημα. Συγκεκριμένα, η περίοδος του έρωτα διακρίνεται σε τρεις φάσεις: λαγνεία, έλξη και συντροφική προσκόλληση (Collongues et al., 2010), κατά τις οποίες εκκρίνονται διαφορετικές ορμόνες (Seshadri, 2016). Παράλληλα, εγκεφαλικά κέντρα ενεργοποιούνται, ενώ σε άλλα αναστέλλεται η λειτουργία τους (Zeki, 2007). Τέτοιες νευροχημικές και νευροβιολογικές αλλαγές εκδηλώνονται τόσο στο σώμα όσο και στην ψυχολογία του ανθρώπου (Bode & Kushinick, 2021). Όλες αυτές οι πολύ πρόσφατες ανακαλύψεις, σε συνδυασμό με τα νέα ερωτήματα που προκύπτουν και δίνουν έναυσμα για μελλοντικές μελέτες επί του θέματος (Bode & Kuula, 2021), τείνουν να απομυθοποιήσουν το μυστήριο του έρωτα. Όμως, ό,τι κι αν μάθουμε για τον τρόπο λειτουργίας του εγκέφαλου και τη δράση του στον έρωτα, εκείνος θα συνεχίσει να αποτελεί μια από τις σπουδαιότερες και ταυτόχρονα ισχυρότερες δυνάμεις της ζωής. Μάλιστα, μόνο όταν το τόσο ανθρώπινο συναίσθημα του έρωτα, αποσαφηνιστεί πλήρως θα μπορούμε να πούμε ότι πραγματικά δεν μας είναι ξένο.

Κινητική αναπηρία & αποστιγματοποίηση της σεξουαλικότητας

Μ. Οικονόμου

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η συγκρότηση της κοινωνικής ταυτότητας των αναπήρων είναι κρίσιμη για τη διεκδίκηση δικαιωμάτων και ισότιμης συμμετοχής (1), όπως είναι και το δικαίωμα στη σεξουαλικότητα. Ωστόσο οι ίδιοι στιγματίζονται ως α-σεξουαλικοί, ενώ ο βαθμός του στίγματος είναι μεγαλύτερος σε ανάπηρους με εμφανείς βλάβες, σχετικά με τη σεξουαλικότητα(2), όπως συμβαίνει και στα άτομα με εγκεφαλική παράλυση. Στην παρούσα έρευνα μελετώνται οι κοινωνικές αναπαραστάσεις των κινητικά ανάπηρων για την σεξουαλικότητα και την αναπηρία. Στόχο της αποτελεί η διερεύνηση των τρόπων, με τους οποίους τα άτομα με εγκεφαλική παράλυση κατασκευάζουν τη σεξουαλική τους ταυτότητα στο λόγο, αντλώντας από τις κοινωνικές αναπαραστάσεις της αναπηρίας και της σεξουαλικότητας. Απώτερο στόχο της έρευνας αποτελεί η μελέτη του κοινωνικού στίγματος, αναφορικά με τη σεξουαλικότητα των κινητικά ανάπηρων με σκοπό την προσαρμογή ενός εργαλείου αποστιγματοποίησης της σεξουαλικότητας. Επιπλέον, διερευνώνται τα κοινωνικά δίκτυα, στα οποία στηρίζονται οι κινητικά ανάπηροι για την αυτοαποκάλυψη της σεξουαλικότητάς τους. Στα κοινωνικά δίκτυα συμπεριλαμβάνονται και αυτά, που δομούνται μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 10 συμμετέχοντες, γυναίκες και άντρες με εγκεφαλική παράλυση, ηλικίας από 23 έως 35 ετών. Η έρευνα ακολουθεί τις αρχές της ποιοτικής μεθοδολογίας, το εργαλείο συλλογής των δεδομένων είναι η ημι-δομημένη συνέντευξη και η μέθοδος ανάλυσης, που επιλέχθηκε ως καταλληλότερη είναι η Ανάλυση Λόγου. Από την ανάλυση αναδεικνύονται, οι αναπαραστάσεις των κινητικά αναπήρων για τη σεξουαλικότητά τους, οι ποικίλες κατασκευές της σεξουαλικής τους ταυτότητας και του ανάπηρου σώματος, τα κοινωνικά δίκτυα στήριξης σχετικά με την αυτοαποκάλυψη της σεξουαλικότητάς τους και το στίγμα. Τα αποτελέσματα της έρευνας μπορούν να αποτελέσουν μια βάση για την προσαρμογή ενός εργαλείου για την αποστιγματοποίηση της σεξουαλικότητας και να διευρυνθεί και σε άλλες μειονοτικές ομάδες, όπως οι ανάπηροι ΛΟΑΤΚΙ.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 23 ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΛΟΑΤΚΙ+

Who watches the watchmen? Οι κακοποινικές πρακτικές των «θεραπειών» μεταστροφής

Μ. Μαθιουδάκη¹, Β. Χρηστάκη² & Α. Παπαδακάκης²

¹Εργαστήριο Διερεύνησης Ανθρωπίνων Σχέσεων, ²Μητροπολιτικό Κολλέγιο

Οι «θεραπείες» μεταστροφής αποτελούν όρο-ομπρέλα που περιλαμβάνει συνεχείς προσπάθειες αποθάρρυνσης ή αλλαγής συμπεριφορών που σχετίζονται με ταυτότητες και εκφράσεις ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων. Πρόκειται για αντιεπιστημονικές και επικίνδυνες πρακτικές, καθώς τα άτομα που συμμετέχουν σε αυτές εμφανίζουν μειωμένη αυτοεκτίμηση, κρίσεις πανικού, κοινωνική απομόνωση, αυξημένη

αυτοκτονικότητα, αγχώδεις και καταθλιπτικές διαταραχές, αλλά και αυτοτραυματικές/αυτοκαταστροφικές συμπεριφορές. Οι φορείς που επιδίδονται σε αυτές είναι κυρίως τρεις: το οικογενειακό περιβάλλον, επαγγελματίες υγείας, αλλά και μέλη του Κλήρου. Πιο συγκεκριμένα, σε αυτές τις ψευδοθεραπείες που πραγματοποιούνται από ειδικούς υγείας, συμπεριλαμβάνονται θεραπείες της ομιλίας, της συμπεριφοράς, ομαδικές θεραπείες, ηλεκτροσυσπαστική θεραπεία (ηλεκτροσόκ) και ενδονοσοκομειακές θεραπείες που βασίζονται σε όλες τις παραπάνω μεθόδους. Ακόμα, δεν εκλείπουν μορφές gaslighting που προκαλούν ενοχές, και αποστροφή για την ίδια την ταυτότητα του ατόμου, καθώς και εξώθησή του σε ερωτική συνεύρεση με το αντίθετο φύλο. Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία, η εμπλοκή ειδικών υγείας μέσω των «θεραπειών» μεταστροφής, επιδεινώνει τον πόνο και την ψυχολογική πίεση που βιώνουν τα άτομα. Αυτό οφείλεται στα ολοένα ενισχυόμενα συναισθήματα απόρριψης και ταπείνωσης λόγω της διαισθανόμενης προδοσίας του ατόμου από τον ειδικό, που αντιβαίνει στην κοινωνική νόρμα που αφορά την εμπιστοσύνη προς τους επαγγελματίες υγείας. Αν και το σύγχρονο επιστημονικό σκέπτεσθαι εστιάζει στις ψυχο- συναισθηματικές επιπτώσεις των «θεραπειών» μεταστροφής, περιορισμένος παρουσιάζεται ο αριθμός των ερευνών στη συμβολή της Εκκλησίας σε αυτές. Επιπροσθέτως, παραγκωνίζεται η διερεύνηση της συσχέτισης των ψευδοθεραπειών αυτών με το θρησκευτικό τραύμα, τα καταναγκαστικά και ελεγκτικά δηλαδή στοιχεία που εμπεριέχουν οι προσπάθειες να πεισθεί το άτομο ότι οφείλει να ταυτιστεί με το επικρατούν ετεροκανονικό πρότυπο. Ως ενεργός, ακόμα, καθρέφτης όσων προαναφέρθηκαν, λειτουργούν οι μαρτυρίες ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων που έχουν βιώσει θεραπείες μεταστροφής με την εμπλοκή του κλήρου. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η ανασκόπηση όλων εκείνων των αντιεπιστημονικών μεθόδων που εστιάζουν στην αλλαγή της ταυτότητας ΛΟΑΤΚΙ+ ατόμων, καθώς και οι συνέπειες αυτών στην ψυχική τους υγεία.

An examination of resilience protective factors among members of the LGBTQ+ community living in Greece

Ε. Αφουξενίδου, Ι. Μπεράτης, Ε. Βούσουρα & Κ. Ψαροπούλου

Αμερικανικό Κολλέγιο Ελλάδος- Deree

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερευνών αναφορικά με τη ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, θέτει στο επίκεντρο τη διερεύνηση της επιβάρυνσης της ψυχικής υγείας, που παρατηρείται συνήθως στον πληθυσμό. Το φαινόμενο αυτό έχει αποδοθεί κυρίως σε συγκεκριμένους, για ΛΟΑΤΚΙ+ άτομα, στρεσογόνους παράγοντες. Το ερευνητικό ενδιαφέρον, τελευταία, έχει επικεντρωθεί στην ψυχική ανθεκτικότητα, τον τρόπο με τον οποίο αλληλοεπιδρά με τον ΛΟΑΤΚΙ+ πληθυσμό, τις επιπτώσεις της στην ψυχική υγεία και τους σχετικούς παράγοντες προστασίας και επικινδυνότητας. Βάσει της ανασκόπησης της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, δεν υπάρχουν μελέτες που να εξετάζουν τους προστατευτικούς παράγοντες που ενισχύουν την ψυχική ανθεκτικότητα στην ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα στην Ελλάδα. Η παρούσα μελέτη εξέτασε τις υπάρχουσες θεωρίες σχετικά με τον ΛΟΑΤΚΙ+ πληθυσμό. Επιπλέον, επιχειρήθηκε η διερεύνηση των προστατευτικών παραγόντων που ενισχύουν την ψυχική ανθεκτικότητα, καθώς και των παραγόντων κινδυνού. Εξετάστηκε επίσης, το κατά ποσό η ψυχική ανθεκτικότητα λειτουργεί ως διαμεσολαβητικός παράγοντας μεταξύ των προστατευτικών, των παραγόντων επικινδυνότητας και της ψυχικής υγείας. Οι μεταβλητές που επιλέχθηκαν για την διεξαγωγή της μελέτης περιλαμβάνουν την αντιλαμβανόμενη από το άτομο κοινωνική υποστήριξη, τη σύνδεση του ατόμου με την ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητα, το αίσθημα ελπίδας, την συναισθηματική ανοικτότητα και την εσωτερικευμένη ομοφοβία. Για την αξιολόγηση της ψυχικής υγείας χρησιμοποιήθηκε κλίμακα αυτοαναφοράς που αξιολογεί τα επίπεδα κατάθλιψης, άγχους και στρες. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας κατέδειξαν πως η συναισθηματική ανοικτότητα αποδείχθηκε σημαντική μεταβλητή όσον αφορά την ψυχική ανθεκτικότητα και την κατάθλιψη. Επιπροσθέτως, φάνηκε πως η ψυχική ανθεκτικότητα λειτουργεί ως διαμεσολαβητικός παράγοντας μεταξύ της συναισθηματικής ανοικτότητας και της κατάθλιψης. Η αντιλαμβανόμενη από το άτομο κοινωνική υποστήριξη βρέθηκε να έχει σημαντική, αρνητική συσχέτιση με την κατάθλιψη και αποδείχθηκε σημαντικός προγνωστικός παράγοντας κατάθλιψης και άγχους. Τα ευρήματα της παρούσας μελέτης ενισχύουν την ενημέρωση των ψυχολόγων και των ατόμων που εργάζονται σε συναφή επαγγέλματα και συμβάλουν στην καλύτερη κατανόηση της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας, όπως και στην ανάπτυξη και προώθηση αποτελεσματικών παρεμβάσεων στο τομέα της ψυχικής υγείας.

Απορρίπτοντας την trans ταυτότητα: διερεύνηση της εμπειρίας αντιστροφής φυλομετάβασης σε μια διαδικτυακή κοινότητα

Ι. Λέφα

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η αντιστροφή φυλομετάβασης είναι ένα νέο φαινόμενο του οποίου οι αιτίες και η κατάλληλη διαχείριση δεν έχουν ερευνηθεί επαρκώς μέχρι σήμερα. Μέσω μιας προσέγγισης Θεμελιωμένης Θεωρίας, αυτή η εργασία επικεντρώθηκε στη διερεύνηση των προσωπικών ιστοριών των ατόμων που προχώρησαν σε αντιστροφή φυλομετάβασης όπως παρουσιάζονται στο δημόσιο διαδικτυακό φόρουμ r/detrans. Οι κύριες κατηγορίες που αναδύθηκαν ήταν ο δρόμος προς την εδραίωση της trans ταυτότητας, η εμπειρία του να είναι κάποιος trans και η αντιστροφή που εκφράζεται ως απόρριψη της trans ταυτότητας. Οι θεματικές που κυριάρχησαν στις αντίστοιχες κατηγορίες ήταν η φυλομετάβαση ως διαφυγή από τον παλιό εαυτό, η εμπειρία της επιβεβαίωσης ή του φόβου της αποδοχής και η αντιστροφή ως αρχή της αποδοχής του σώματός τους και της μη συμμόρφωσης με το κοινωνικό φύλο. Η παθολογικοποίηση της δυσφορίας που σχετίζεται με το φύλο, η οποία μπορεί να είναι αποτέλεσμα προηγούμενων ψυχικών τραυμάτων, σε συνδυασμό με τη άνευ όρων επιβεβαίωση του φύλου από επαγγελματίες φαίνεται ότι οδήγησε άτομα να κινηθούν σε μη αναστρέψιμες παρεμβάσεις που

θα μπορούσαν να είχαν αποφύγει. Απαιτείται περαιτέρω έρευνα στο θέμα της αντιστροφής φυλομετάβασης, ιδίως με στόχο ποσοτικά δεδομένα και ένα ολοκληρωμένο μοντέλο φροντίδας.

ΧΩΡΟΣ Β

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 24

Κοινωνική Ψυχολογία

«Τι είναι κανονικότητα;» - Μια ποιοτική μελέτη σε ενήλικες

Α. Σπύρου, Γ. Βλειώρας
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Τα τελευταία δύο χρόνια, η ανάγκη περιορισμού της διασποράς του COVID-19 έφερε δραματικές αλλαγές στην καθημερινότητα, οι οποίες επιδρούν και στην ανάπτυξη των ανθρώπων. Οι αλλαγές αυτές αντιπαραβάλλονται συχνά με την έννοια της κανονικότητας. Αυτή η αντιπαραβολή υπονοεί ότι η κανονικότητα είναι η ίδια για όλους τους ανθρώπους. Είναι όμως έτσι; Η παρούσα ποιοτική μελέτη έχει στόχο τη διερεύνηση των απόψεων ενήλικων ατόμων για το τι είναι κανονικότητα. Στην έρευνα συμμετείχαν 60 άτομα (71,6% γυναίκες), 18-60 ετών (μέση ηλικία 35,3 έτη), τα οποία συμπλήρωσαν μια φόρμα δημογραφικών στοιχείων και απάντησαν στην ερώτηση “Τι είναι για εσάς κανονικότητα;” Η συλλογή δεδομένων έλαβε χώρα τον Ιούνιο του 2021 διαδικτυακά. Από την θεματική ανάλυση των απαντήσεων προέκυψαν τα ακόλουθα έξι θέματα: (α) η οικεία καθημερινότητα, (β) η ελευθερία σε κάθε επίπεδο της ζωής, (γ) η ανθρώπινη επαφή, (δ) η δυνατότητα για δραστηριότητα και δημιουργία, (ε) η απουσία φόβου και άγχους, και (στ) η προ-covid πραγματικότητα. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι η κανονικότητα δεν είναι ίδια για όλους τους ανθρώπους. Μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να μελετήσουν τις διαφορετικές επιδράσεις της πανδημίας στην ανάπτυξη, ανάλογα με τους τρόπους που τα άτομα νοσηματοδοτούν την κανονικότητα.

Γνωστική πολυφασία και διστακτικότητα στον εμβολιασμό για τη νόσο covid-19

Α. Γκάνη
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Στόχος της συγκεκριμένης έρευνας είναι η μελέτη της Γνωστικής Πολυφασίας στις Κοινωνικές Αναπαραστάσεις του Εμβολίου για τη Νόσο Covid-19. Μέσω της ανάλυσης λόγου 12 συμμετεχόντων (οκτώ από τους οποίους δηλώνουν ότι έχουν εμβολιαστεί έναντι της νόσου ενώ οι υπόλοιποι όχι) επιχειρείται ο εντοπισμός των διαφορετικών τρόπων σκέψης (επιστημονικός, ιδεολογικός, μαγικός, θρησκευτικός), τους οποίους οι συμμετέχοντες αναμένεται να χρησιμοποιούν για να προσεγγίσουν και να κατανοήσουν το εμβόλιο. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν με τη χρήση ημι-δομημένων συνεντεύξεων στο χρονικό διάστημα από 22 Φεβρουαρίου έως 4 Απριλίου 2022. Συμμετείχαν έξι άντρες και έξι γυναίκες, 20 έως 72 ετών. Τα αποτελέσματα δείχνουν πράγματι, την συνύπαρξη διαφορετικών τρόπων σκέψης εντός των συμμετεχόντων καθώς επίσης αμφιβολία - φόβος ως προς το εμβόλιο για το σύνολο σχεδόν των συμμετεχόντων (εμβολιασμένων και μη). Η εμπιστοσύνη στην επιστήμη ανακουφίζει από τον αμφιβολία γύρω από το εμβόλιο και οδηγεί, συνήθως, στην αποδοχή του. Στο λόγο όσων εμβολιάστηκαν επικρατεί ο επιστημονικός τρόπος σκέψης, χωρίς όμως να λείπουν και οι ιδεολογικός, μαγικός και συνομωσιολογικός. Αντίστοιχα, ο επιστημονικός τρόπος σκέψης εντοπίζεται, αν και με μικρότερη συχνότητα, και στο λόγο όσων αρνήθηκαν τελικά τον εμβολιασμό έναντι της Covid-19, χωρίς να καταφέρνει όμως, να καθυποτάξει το φόβο ή την καχυποψία τους για το εμβόλιο. Οι συμμετέχοντες αυτοί, φαίνεται πως στέκονται με δυσπιστία απέναντι σε όσους χρησιμοποιούν τον επιστημονικό λόγο (επιστήμονες ή/και κυβέρνηση). Συνολικά, συχνότερα εντοπίζεται ο επιστημονικός τρόπος σκέψης μαζί με τον ιδεολογικό. Ακολουθούν ο μαγικός και ο συνομωσιολογικός. Ο θρησκευτικός εμφανίστηκε ελάχιστα στο συγκεκριμένο δείγμα. Άλλα θέματα που αναδύθηκαν από την ανάλυση του λόγου των συμμετεχόντων είναι η δύναμη των μεμονωμένων περιπτώσεων εμφάνισης παρενεργειών, οι οποίες χρησιμοποιούνται κάθε φορά για να επιβεβαιώσουν την ήδη διαμορφωμένη στάση απέναντι στο εμβόλιο, η αίσθηση ευθύνης απέναντι στη προστασία όχι μόνο του εαυτού αλλά και των άλλων, καθώς και η επιθυμία παροχής εξατομικευμένης φροντίδας από την ιατρική.

Περί κουλτούρας, στην εποχή του μεταμοντερνισμού

Β. Μπέλλου
Διεύθυνση Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Η κουλτούρα αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ιστορίας της κοινωνίας. Στο πέρασμα των αιώνων απασχόλησε πολλούς μελετητές σχετικά με την έννοια, αλλά και το πεδίο στο οποίο αναφέρεται. Με την έλευση του 20ου αιώνα και την εκβιομηχάνιση, αναπτύσσονται τα μέσα μαζικής επικοινωνίας. Αυτή η ευρεία διάχυση της κουλτούρας σηματοδοτεί την δημιουργία μιας κουλτούρας ικανής να απευθύνεται σε μεγάλη μάζα κοινού, την λεγόμενη “μαζική” κουλτούρα. Της οποίας όμως της ασκήθηκε αυστηρή κριτική κυρίως από

εκπροσώπους της Σχολής της Φρανκφούρτης. Η εποχή του “μεταμοντερνισμού” όμως φέρνει αλλαγές στις απόψεις σχετικά με τη “μαζική” κουλτούρα, εμφανίζονται υποστηρικτές αυτής και την χαρακτηρίζουν ως “δημοφιλή” κουλτούρα. Στην εργασία αυτή αναλύονται οι όροι της “μαζικής” και “δημοφιλούς” κουλτούρας βασισμένες στις θεωρίες που αναπτύχθηκαν από τους μελετητές της εκάστοτε εποχής. Στη συνέχεια γίνεται μια σύγκριση αυτών των απόψεων, έτσι εντοπίζονται και αναδεικνύονται οι διαφορές τους. Εν συνεχεία, αναφέρεται το παράδειγμα ενός πολιτιστικού προϊόντος, αναλύοντας σε ποια από τις δύο κατηγορίες κουλτούρας εντάσσεται. Το πολιτιστικό προϊόν αφορά την τηλεοπτική σειρά “Squid Games”. Ποια είναι η σχέση που αναπτύσσει με το καταναλωτικό κοινό;

Στάσεις, στερεότυπα, συναισθήματα και επικοινωνιακές στρατηγικές των εκπαιδευτικών προς μαθητές/τριες με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες

Ε. Λυπουρλή, Κ. Ευαγγελογιάννη, Γ. Παπαευθυμίου
Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Δύο συγχρονικές επισκοπήσεις εξετάζουν (Ntotal= 402) τις στάσεις εκπαιδευτικών γενικής και ειδικής πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης απέναντι στους μαθητές και τις μαθήτριες με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες καθώς και τις επικοινωνιακές στρατηγικές που υιοθετούν όταν επικοινωνούν μαζί τους. Στη δεύτερη έρευνα εξετάστηκαν επίσης, τα στερεότυπα και τα συναισθήματά τους προς τους μαθητές. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι εκπαιδευτικοί έχουν γενικά θετικές στάσεις (Μελέτη 1 & 2), θετικά στερεότυπα και εκφράζουν θετικά συναισθήματα (Μελέτη 2) απέναντί τους. Κατά την επικοινωνία μαζί τους υιοθετούν περισσότερο υποστηρικτικές (π.χ., προσπαθούν να κάνουν τον συνομιλητή τους να νιώσει άνετα) και λιγότερο πατρωναλιστικές (π.χ., προσπαθούν να μιλούν πιο δυνατά και αργά) επικοινωνιακές στρατηγικές. Πολύ λιγότερο επιθυμούν να τερματίσουν την επικοινωνία μαζί τους. Μια σειρά ιεραρχικών αναλύσεων παλινδρόμησης (με μεταβλητές ελέγχου την ηλικία και τα χρόνια υπηρεσίας) έδειξαν ότι όσο περισσότερο θετικές είναι οι στάσεις προς τους μαθητές, τόσο περισσότερο οι εκπαιδευτικοί υιοθετούν υποστηρικτικές επικοινωνιακές στρατηγικές (Μελέτη 1 & 2). Στη Μελέτη 2 οι αναλύσεις έδειξαν ότι τα θετικά στερεότυπα προβλέπουν τις στάσεις των εκπαιδευτικών και τις υποστηρικτικές επικοινωνιακές στρατηγικές, ενώ τα αρνητικά στερεότυπα και συναισθήματα προβλέπουν τις πατρωναλιστικές στρατηγικές. Τα αποτελέσματα συζητώνται στο πλαίσιο της σημασίας των στάσεων των εκπαιδευτικών για τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζουν και επικοινωνούν με μαθητές με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες.

Κοινωνικές αναπαραστάσεις των ηλικιωμένων ατόμων στα τηλεοπτικά ενημερωτικά δελτία της Ελλάδας κατά την περίοδο της πανδημίας COVID-19

Ε. Λιβανά1, Α. Γιώτσα2
1Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η κήρυξη της αναπνευστικής λοίμωξης του Sars-Cov2 ως πανδημία το Μάρτιο του 2020 από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας δημιούργησε μία νέα πραγματικότητα, επέφερε ριζικές αλλαγές και επηρέασε σημαντικά το παγκόσμιο γίγνεσθαι. Επιδημιολογικά δεδομένα καταδεικνύουν τον αυξημένο κίνδυνο των ηλικιωμένων ατόμων σοβαρής νόσησης από τον ιό. Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης σε μία τέτοια περίοδο διαδραματίζουν καίριο ρόλο για την δόμηση των νοημάτων των ατόμων. Σύμφωνα με τη θεωρία πλαισίου του Entman η πραγματικότητα κατασκευάζεται μέσω των αφηγήσεων που προβάλλονται από αυτά στα πλαίσια και του κονστρουκτιβιστικού επιστημολογικού παραδείγματος. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των κοινωνικών αναπαραστάσεων των ηλικιωμένων ατόμων στα κεντρικά τηλεοπτικά ενημερωτικά δελτία καναλιών πανελλαδικής εμβέλειας κατά την περίοδο της πανδημίας Covid-19. Η μέθοδος που χρησιμοποιείται είναι η ανάλυση περιεχομένου των κεντρικών τηλεοπτικών ενημερωτικών δελτίων κατά το διάστημα Μαρτίου-Μαΐου 2020, όπου επιβλήθηκαν σημαντικοί περιορισμοί στην κυκλοφορία και τις μετακινήσεις, των τηλεοπτικών καναλιών εθνικής εμβέλειας EPT1, EPT3, MEGA, ANTENNA, ALPHA, STAR, ΣΚΑΪ, OPEN BEYOND TV. Η διερεύνηση των αναπαραστάσεων των ηλικιωμένων ατόμων κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19 στα κεντρικά δελτία ειδήσεων ανοίγει τέλος ένα πεδίο προβληματισμού σε σχέση με τη Γερανταγωγική, τη διασφάλιση των δικαιωμάτων των ηλικιωμένων ατόμων και την προώθηση αυτών μέσω των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης.

Διαστάσεις κοινωνικών αναπαραστάσεων του λαού και της ελίτ στο πεδίο των social media, μέσα από 4 emblematicά κοινωνικό-πολιτικά γεγονότα

Μ. Δρούμπαλη¹, Ξ. Χρυσόχοου¹, Ι. Sakki¹
¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²University of Eastern Finland

Η παρούσα μελέτη διερευνά τους τρόπους με τους οποίους οι χρήστες των social media εκφράζουν και (δια)πραγματεύονται πεποιθήσεις και στάσεις πάνω σε κρίσιμα κοινωνικοπολιτικά ζητήματα της δημόσιας σφαίρας. Αντικείμενο ανάλυσης αποτέλεσαν κείμενα και μηνύματα λαϊκίστικου χαρακτήρα, περιεχομένου. Συγκεκριμένα αναζητήθηκαν οι τρόποι με τους οποίους δομούνται και επικοινωνούνται αναπαραστάσεις για τον λαό, την ελίτ, την ελληνική κοινωνία, την συλλογική δράση, την δημοκρατία. Η θεωρία των Κοινωνικών

Αναπαραστάσεων (Moscovici, 1988a) και της Κοινωνικής Ταυτότητας (Chrysochoou, 2003) από τη μία πλευρά και οι εννοιολογήσεις περί λαϊκισμού του Laclau (2005), των Mudde και Kaltwasser (2017), του Σταυρακάκη (2019) και του Σεφεριάδη (2021) από την άλλη συνιστούν την κύρια θεωρητική πλαισίωση της έρευνας. Τα δεδομένα συλλέχθηκαν μέσα από τις πλατφόρμες κοινωνικής δικτύωσης του Twitter και του Facebook. Οδηγόι ήταν hashtag και δημοσιεύσεις που αφορούσαν τέσσερα εμβληματικά γεγονότα που απασχόλησαν την εγχώρια κοινή γνώμη (συμφωνία Πρεσπών, απεργία πείνας Κουφοντίνα, υπόθεση Λιγνάδη, πανδημία). Η ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με το λογισμικό ανάλυσης γραπτού λόγου IRaMuTeQ. Εφαρμόστηκε η ανάλυση συστάδων (DHC, Reinert method). Στη συνέχεια για να αναδειχθούν οι έννοιες, τα νοήματα και τα θέματα των συστάδων και για να αντιμετωπιστούν σημεία με εκτενείς λεξικολογικές, νοηματικές αλληλοκαλύψεις, προχωρήσαμε σε θεματική ανάλυση περιεχομένου. Τα κύρια σημεία των αποτελεσμάτων δηλώνουν ότι η αναπαράσταση του λαού και της ελίτ κατασκευάζεται και επικοινωνείται μέσα από δύο διαφορετικές οδούς σκέψης που αφορούν από την μία πλευρά μία εθνοκεντρική θεώρηση της κοινωνικοπολιτικής πραγματικότητας και των όσων διαδραματίζονται μέσα σε αυτή. Η δεύτερη οδός επικεντρώνει τις διαστάσεις των εννοιών του λαού και της ελίτ στην βάση της αστικής κοινωνίας και των προκλήσεων που οι πολίτες καλούνται να αντιμετωπίσουν όταν η αστική δημοκρατία δοκιμάζεται. Τα ευρήματα αυτά τοποθετούνται στην βάση συζήτησης περί του τι συνιστά τον λαό και την ελίτ, πως οι έννοιες αυτές λαμβάνουν περιεχόμενο, πως επικοινωνούνται και πως χρησιμοποιούνται στην διαπραγμάτευση συγκρουσιακών γεγονότων.

Στάσεις και αντιλήψεις επαγγελματιών ψυχικής υγείας για ζητήματα δεοντολογίας

Ν. Φουτσιτζόγλου¹, Σ. Παρασκευούλου¹, Ο. Πολυχρονοπούλου²

¹Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, ²Γενικό Νοσοκομείο Ευαγγελισμός

Οι κώδικες δεοντολογίας είναι αναπόσπαστο μέρος της εργασίας των επαγγελματιών ψυχικής υγείας και βασικός σκοπός τους είναι να τους κατευθύνουν στη διαχείριση δύσκολων και περίπλοκων καταστάσεων που σχετίζονται με ηθικά διλήμματα. Το γεγονός ότι επαγγελματίες εξακολουθούν να δυσκολεύονται αρκετά στη διαχείριση τέτοιων καταστάσεων δείχνει ότι η απλή ύπαρξη κωδίκων δεοντολογίας δεν επαρκεί, αλλά είναι σημαντική η μελέτη των στάσεων και αντιλήψεων των επαγγελματιών απέναντί τους. Η έρευνα αυτή είναι μια πρωτότυπη συμβολή στην βιβλιογραφία, καθώς είναι η πρώτη που πραγματοποιείται στην Ελλάδα. Γενικός σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των στάσεων, αντιλήψεων και εμπειριών των συμμετεχόντων για τους κώδικες επαγγελματικής δεοντολογίας, αλλά και των απόψεων τους για το ρόλο αυτών των κωδίκων στην εργασία τους. Το δείγμα αποτέλεσαν 10 επαγγελματίες ψυχικής υγείας, ψυχολόγοι, ψυχίατροι και κοινωνικοί λειτουργοί. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν ημιδομημένα ερωτηματολόγια και για την ανάλυσή τους ποιοτική μεθοδολογία. Όπως προκύπτει από τα ευρήματα υπάρχουν διάφορα ηθικά διλήμματα, εκ των οποίων τα πιο σημαντικά είναι η εμπιστευτικότητα και η μη πρόκληση βλάβης στον ασθενή. Οι κώδικες δεοντολογίας φαίνεται να αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της εργασίας των επαγγελματιών ψυχικής υγείας. Επίσης τα σημαντικότερα ηθικά διλήμματα που αντιμετωπίζουν οι συμμετέχοντες στην εργασία τους αφορούν στην εμπιστευτικότητα, τα όριά της, στην άρση του απορρήτου και στην αποφυγή βλάβης στον ασθενή. Επίσης τα ευρήματα έδειξαν ότι υπάρχει δυσκολία στην διαχείριση καταστάσεων, καθώς οι κώδικες δεοντολογίας είναι αρκετά τυποποιημένοι και δεν είναι δυνατόν να δώσουν έτοιμες απαντήσεις για όλα τα πιθανά ζητήματα που μπορούν να προκύψουν στην κλινική πράξη. Όπως προκύπτει από τις παραπάνω δυσκολίες, οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας δεν έχουν τις απαραίτητες γνώσεις σχετικά με τους κώδικες δεοντολογίας, γεγονός που καταδεικνύει την ανάγκη συστηματικής και οργανωμένης εκπαίδευσής τους σε ζητήματα δεοντολογίας.

Υλιστικές αξίες και ξενοφοβία: Ποια η μεταξύ τους σχέση;

A. Κορνηλάκη

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Μελέτες έχουν δείξει ότι η απόδοση υψηλής αξίας στην απόκτηση υλικών αγαθών, ως δείκτη της επιτυχίας και της ευτυχίας ενός ατόμου (υλισμός), σχετίζεται με χαμηλή αυτοεκτίμηση, προβλήματα ψυχικής υγείας και ψυχοκοινωνικής προσαρμογής, καθώς και χαμηλό αίσθημα ευημερίας. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνήσει κατά πόσο ο προσανατολισμός σε υλιστικές αξίες ενδέχεται να σχετίζεται με το αίσθημα ξενοφοβίας στην εφηβική ηλικία. Είναι πιθανό οι νέοι που προσανατολίζονται στην απόκτηση υλικών αγαθών να είναι πιο προσπλωμένοι στην απόκτηση υλικών πόρων και λιγότερο διατεθειμένοι να μοιραστούν τους υπάρχοντες. Στη μελέτη συμμετείχαν έφηβοι ηλικίας 15-18 ετών. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ένα δομημένο ερωτηματολόγιο το οποίο περιλάμβανε: α) την κλίμακα μέτρησης των υλιστικών αξιών (Material Values Scale) του Richins (2004), η οποία εξετάζει τις διαστάσεις της ευτυχίας, την πεποίθηση δηλαδή ότι η κατοχή αγαθών οδηγεί στην ευτυχία, της επιτυχίας, ότι η κατοχή αγαθών είναι ένδειξη μιας επιτυχημένης πορείας στη ζωή, και της κεντρικότητας, τον βαθμό στον οποίο η κατοχή αγαθών αποτελεί κεντρικό άξονα στη ζωή του ατόμου, β) την κλίμακα ξενοφοβίας και ανεκτικότητας των ξένων των van Zalk et al (2013), καθώς και γ) μια κλίμακα αξιολόγησης της οικονομικής κατάστασης της οικογένειάς τους. Η προκαταρκτική ανάλυση των δεδομένων έδειξε ότι οι υλιστικές αξίες έχουν θετική συσχέτιση με την ξενοφοβία και αρνητική με την ανεκτικότητα των ξένων. Οι οικονομικές δυσκολίες βρέθηκε να έχουν θετική συσχέτιση τόσο με τον υλισμό όσο και με την ξενοφοβία. Τα ευρήματα της μελέτης συζητούνται στο πλαίσιο των θεωριών που έχουν αναπτυχθεί για τα αίτια της ξενοφοβίας και για το πώς οι υλιστικές αξίες σε συνδυασμό με την οικονομική αβεβαιότητα μπορούν να συνεισφέρουν στην εμφάνισή της.

Χρηματοδότηση: ΕΛΚΕ, Πανεπιστήμιο Κρήτης

Positions in the representations field of the Cyprus issue in the Greek Cypriot community: A new visualization method

Χ. Ψάλτης¹, D. Carpentras², A. Baucal³, Χ. Καραγιάννη¹, Ν. Σόπος¹

¹Πανεπιστήμιο Κύπρου, ²University of Limerick, ³University of Belgrade

In this paper we present the various ideological positions in the representational field of the Cyprus issue in the Greek Cypriot community of Cyprus. We do that with the help of two different representative sample surveys collected in the period 2017-2019 after the Crans Montana failure of the negotiations to resolve the Cyprus issue and two different methods. The first method applied is that of Two step cluster analysis offering an updated view of this field compared to previous research ten years earlier in 2007 and a new method of visualization, ResIN which compared to cluster analysis offers a number of advantages. Specifically, ResIN is a new method which combines Belief Network Analysis (BNA) with Item Response Theory (IRT). By using ResIN, we are able to analyze attitudes from different groups in the Greek Cypriot community without assuming that their behavior is symmetric. Therefore our results will render intelligible a) the interrelationship between the quality of intercommunal relations in Cyprus and the representation of the Cyprus issue and its solution, b) the split of positions amongst the voters of political parties and c) generational differences on the representation of the Cyprus issue. We propose that the two methodological methods can be used in a complementary way.

Η αυτό-εκτίμηση των χρηστών ως επιρροή από τα social media

Ρ. Λιόλιου¹, Κ. Παντελής¹, Σ.Μ. Σιδηροπούλου²

¹Μητροπολιτικό Κολλέγιο, ²Walden University

Οι άνθρωποι, εν έτη 2022 χρησιμοποιούν καθημερινά εφαρμογές που έχουν εγκαταστήσει στις κινητές τους συσκευές. Δεν υπάρχει καμία αμφισβήτηση ότι τα social media επηρεάζουν τους χρήστες σε όλους τους τομείς (προσωπικά και επαγγελματικά) καθώς αποτελούν ένα κοινωνικό πλαίσιο. Ειδικότερα, οι χρήστες έχουν τη τάση να ταυτίζονται με ανθρώπους που τους είναι συμπαθείς, με τον τρόπο αυτό γεννιέται μία σχέση εμπιστοσύνης ως αποτέλεσμα ο χρήστης ή αλλιώς στη περίπτωση αυτή, καταναλωτής να κάνει αγορές χωρίς να τις έχει πραγματικά ανάγκη. Ο χρήστης σύμφωνα με τις προβολές που υλοποιούνται, γίνεται αρκετά ευάλωτος ειδικότερα στις νεότερες ηλικίες, 18-35 όπου υπάρχει ακόμη ο διχασμός στον πραγματικό κόσμο και στον κόσμο των social media. Τέλος, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι αυτοεκτίμηση επηρεάζεται από τα social media και στη παρούσα διπλωματική εργασία θα ερευνηθεί εκτενέστερα κατά πόσο το φύλο, η ηλικιακή ομάδα, η διάρκεια της χρήσης τους (στα social media) επηρεάζει την αυτοεκτίμηση του χρήστη. Επίσης θα εξεταστεί ο βαθμός που τα social media επηρεάζουν την αυτοεκτίμηση και τη ζωή του ανθρώπου σχετικά με τα πρότυπα που προβάλλονται αλλά και διαφημίζουν. Τα δεδομένα προέρχονται από τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων όπως ηλικία 18-35, φύλο, και χρήστες των social media και ο προτεινόμενος αριθμός συμμετεχόντων είναι 120-150. Το υλικό για την παρούσα έρευνα αποτελεί η Κλίμακα Αυτοεκτίμησης Rosenberg. Οι ερευνητικές υποθέσεις διατυπώθηκαν ως εξής: (H1) η αυτοεκτίμηση επηρεάζεται από τα social media, (H2) όσο πιο πολύ η χρήση των social media τόσο περισσότερο επηρεάζεται η αυτό εκτίμηση, (H3) η ηλικιακή ομάδα σχετίζεται με την επιρροή της αυτοεκτίμησης από τα social media και (H4) το φύλο σχετίζεται με την επιρροή της αυτοεκτίμησης από τα social media. Τα ευρήματα της έρευνας αναμένεται να υπογραμμίσουν την σημαντική επιρροή των social media σε νεαρούς ενήλικες.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 25

Κοινωνική Ψυχολογία: Ταυτότητα

Διερεύνηση στάσεων-πεποιθήσεων-αντιλήψεων αναφορικά με τα ψυχικά χαρακτηριστικά της έμφυλης ταυτότητας: μια διαπολιτισμική μελέτη σε γυναίκες από την Αρμενία στην Ελλάδα

Ν. Σβούκη, Χ. Τσαλίκη

Μητροπολιτικό Κολλέγιο

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση των απόψεων Αρμενίων γυναικών σχετικά με την έμφυλη ταυτότητά τους. Η στρατηγική έρευνας είναι αυτή της ποιοτικής μεθοδολογίας. Μέσω της δειγματοληψίας χιονοστιβάδας συγκεντρώθηκε ένα δείγμα 7 συμμετεχουσών ηλικίας 20-50 ετών. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω της ημί-δομημένης συνέντευξης, με τη χρήση προκαθορισμένου οδηγού ο οποίος αποτελούνταν από 12 ερωτήσεις ανοικτού και ευέλικτου τύπου. Η ανάλυση των δεδομένων υλοποιήθηκε μέσω της Ερμηνευτικής Φαινομενολογικής Ανάλυσης (ΕΦΑ), από την οποία αναδύθηκαν 4 υπερθέματα και 16 θέματα. Τα αποτελέσματα τονίζουν την κεντρική θέση της εθνικής ταυτότητας στην κατασκευή του εαυτού, τις δυσκολίες, την σημασία της οικογένειας, ηθικές αξίες και την προσπάθεια απόκτησης ελευθερίας στην λήψη προσωπικών αποφάσεων ζωής.

«Εμείς και οι Άλλοι»: Η κατασκευή της εθνικής ταυτότητας στο λόγο Ελλήνων/ίδων παικτών/τριών Μαζικών Διαδικτυακών Παιχνιδιών Ρόλων για Πολλαπλούς Παίκτες (MMORPGs)

B. Κοκκίνη¹, E. Τσέλιου¹, N.Μποζατζής²

¹Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ²Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Τα Μαζικά Διαδικτυακά Παιχνίδια Ρόλων για Πολλαπλούς Παίκτες (Massively Multiplayer Online Role Playing Games-MMORPGs) αποτελούν δημοφιλείς, δια-εθνικές και πολιτισμικά ποικιλόμορφες «εικονικές κοινότητες», όπου εκατομμύρια παίκτες/τριες από όλο τον κόσμο συμμετέχουν με τρισδιάστατους, εικονικούς χαρακτήρες, αλληλεπιδρώντας καθημερινά. Παρόλα αυτά, ο φυσικός εκτυλισσόμενος λόγος Ελλήνων/ίδων παικτών/τριών MMORPGs για το παιχνίδι, μοιάζει να μην έχει αξιοποιηθεί για τη μελέτη των τρόπων με τους οποίους εθνικές κατηγορίες όπως αυτή του «Έλληνα παίκτη» μπορεί να κινητοποιούνται κατά τη διεργασία της λογο-κατασκευής της Ελληνικής εθνικής ταυτότητας. Έρευνες που υιοθετούν τη μεθοδολογική προσέγγιση της κριτικής λογοψυχολογίας, αντλώντας από τη θεωρία του κοινότοπου εθνικισμού, έχουν αναδείξει σε άλλα πλαίσια λόγου τους διλημματικούς τρόπους κατασκευής της Ελληνικής εθνικής ταυτότητας σε συνάρτηση με το ιστορικά εδραιωμένο δίπολο «Ανατολή-Δύση». Στην παρούσα έρευνα, ακολουθώντας τη συγκεκριμένη θεωρητική και ερευνητική παράδοση, εξετάσαμε τους τρόπους με τους οποίους Έλληνες/ίδες παίκτες/τριες MMORPGs κατασκευάζουν την Ελληνική εθνική ταυτότητα, όταν μιλούν για τους Έλληνες και τους μη-Έλληνες-«ξένους» παίκτες/τριες. Συγκεκριμένα, αναλύθηκε ο λόγος 134 παικτών/τριών ενός δημοφιούς MMORPG από τρεις διαφορετικές, δημόσια προσβάσιμες ιστοσελίδες και η συνομιλία πέντε παικτών/τριών σε μια ομάδα εστίασης που βιντεοσκοπήθηκε και μετεγγράφηκε κατά λέξη. Η ανάλυση ανέδειξε πως οι συμμετέχοντες/ουσες κατασκευάζουν στο λόγο τους την ταυτότητα του/της Έλληνα/ίδας παίκτη/τριας σε σχέση και αντιπαραβολή με τους «ξένους», κινητοποιώντας κατασκευές όπως «Ελληνάρας» ή «καθώς πρέπει Βόρειο-Ευρωπαϊόι» που παραπέμπουν σε ευρύτερους πολιτισμικά διαθέσιμους λόγους περί «Δυτικών» και «Ανατολικών». Ανέδειξε επίσης τη διλημματική κατασκευή της ταυτότητας του/της Έλληνα/ίδας παίκτη/τριας, καθώς οι συμμετέχοντες/ουσες αποδίδουν την ίδια κατηγορία τότε στους «άλλους», κατασκευάζοντας τους ίδιους ως διαφορετικούς, και τότε στον εαυτό τους, νομιμοποιώντας τα ίδια ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά που σε άλλη συνθήκη έχουν αποποιηθεί, διαχειριζόμενοι/ες το διακύβευμα της υπαγωγής στην εν λόγω κατηγορία. Τα ευρήματα από το πλαίσιο του εικονικού κόσμου επιβεβαιώνουν αντίστοιχα ευρήματα, εμπλουτίζοντας τη συζήτηση για τη λογο-κατασκευή της εθνικής ταυτότητας.

«Είμαστε καλύτεροι από αυτό»: ο ρόλος του συλλογικού ναρκισσισμού στις θεωρίες συνομωσίας

M. Ξεπαπαδάκη

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Παρατηρώντας τη ρητορική που αφορά σημαντικά γεγονότα, διαφαίνεται πως οι επίσημες εξηγήσεις δεν είναι πάντοτε επαρκείς, με τα άτομα να ζητούν εναλλακτικές εξηγήσεις, γνωστές ως θεωρίες συνομωσίας. Οι θεωρίες αυτές, συνδέονται συνήθως με παράγοντες όπως η σχιζοφρένεια ή η παράνοια (Barron et al.,2014). Αντίθετα, η παρούσα έρευνα στρέφει το ενδιαφέρον στο συλλογικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, ερευνάται ο ρόλος του συλλογικού ναρκισσισμού, στην πίστη των θεωριών συνομωσίας, σε διαφορετικά πολιτισμικά πλαίσια. Αυτός ο τύπος ναρκισσισμού, αφορά την υπερβολική αγάπη και τον θαυμασμό που δείχνει κάποιος στην ομάδα του και συνδέεται με την έννοια της απειλής. Για αυτόν τον λόγο, θεωρήθηκε πως είναι πιθανό να προβλέψει την πίστη σε ενδοομαδικές θεωρίες συνομωσίας, που εξηγούν πως κάποια κρίση ή αποτυχία της ομάδας, οφείλεται σε εξωτερικούς παράγοντες. Οι υποθέσεις που διατυπώθηκαν ήταν πως ο συλλογικός ναρκισσισμός θα προέβλεπε την πίστη σε ενδοομαδικές θεωρίες συνομωσίας, αλλά όχι σε γενικές θεωρίες ή συνομωσίες που εξηγούν πως οι αποτυχίες άλλων ομάδων είναι αποτέλεσμα εξωτερικών παραγόντων. Σε 111 άτομα ελληνικής εθνικότητας και 135 βρετανικής, δόθηκαν ερωτηματολόγια που αποτελούνταν από τη κλίμακα Collective Narcissism (de Zavala et al.,2009) και τη Generic Conspiracist Scale (Brotherton et al.,2013), ενώ δημιουργήθηκαν κλίμακες για τις ελληνικές και βρετανικές θεωρίες, που λειτουργούν αντίστοιχα ως ενδο-ομαδικές και έξω-ομαδικές θεωρίες για το κάθε δείγμα. Σύμφωνα με την στατιστική ανάλυση, ο συλλογικός ναρκισσισμός αποτελεί ισχυρό παράγοντα πρόβλεψης των ενδο-ομαδικών θεωριών αλλά όχι των γενικών ή αυτών που αφορούν άλλες ομάδες, με την σχέση να είναι ισχυρότερη στο ελληνικό δείγμα. Τα αποτελέσματα, έχουν κοινωνικές και πολιτικές προεκτάσεις καθώς εστιάζουν στο γεγονός, ότι άτομα που δείχνουν υπερβολικό θαυμασμό για την ομάδα τους, χρησιμοποιούν τις θεωρίες συνομωσίας για να διαχειριστούν οποιαδήποτε απειλή, συμβολική και ρεαλιστική, διατηρώντας θετική την εικόνα της ομάδας τους και κατ'έπείταση τη δική τους, ως μέλος.

Ένταση και περιεχόμενο του φόβου στην προσχολική ηλικία υπό το πρίσμα των έμφυλων στερεοτύπων

Σ. Κελεσιδου, Φ. Μπονώτη, Γ. Αμπακούμκιν

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Η μεγαλύτερη ένταση του φόβου που νιώθουν οι γυναίκες σε σχέση με τους άνδρες, είναι μια από τις συναισθηματικές διαφορές που εμφανίζονται στη βιβλιογραφία ανάμεσα στα δύο φύλα ήδη από την παιδική ηλικία. Έχει υποστηριχθεί ότι οι διαφορές αυτές είναι απόρροια της κοινωνικοποίησης των δύο φύλων και οφείλονται στα έμφυλα στερεότυπα. Στόχος της μελέτης αυτής ήταν να εξεταστεί αν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας αποδίδουν στερεοτυπικά την ένταση του συναισθήματος του φόβου σε θηλυκούς και αρσενικούς πρωταγωνιστές συναισθηματικών σεναρίων και σχεδιαστικών έργων και αν οι επιδόσεις τους διαφοροποιούνται με βάση την ηλικία

και το φύλο. Επιπλέον, εξετάστηκε εάν το περιεχόμενο του φόβου διαφοροποιεί τις στερεοτυπικές επιδόσεις των παιδιών κατά την απόδοση της έντασης του φόβου εξετάζοντας πέντε φοβικές κατηγορίες: (α) Αποτυχία και κριτική, (β) Φόβο του αγνώστου, (γ) Φόβο τραυμάτων και μικρών ζώων, (δ) Φόβο κινδύνου και θανάτου, (ε) Ιατρικούς φόβους. Στην έρευνα συμμετείχαν 100 παιδιά (50 αγόρια και 50 κορίτσια) ηλικίας 4 και 5 ετών, τα οποία κλήθηκαν να αποδώσουν την ένταση του φόβου μέσω συναισθηματικών σεναρίων, υποδεικνύοντας σε εικόνες πόσο φοβάται ο πρωταγωνιστής και η πρωταγωνίστρια και μέσω σχεδιαστικών έργων, σχεδιάζοντας πόσο φοβάται ο πρωταγωνιστής και η πρωταγωνίστρια. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα παιδιά είχαν υψηλότερη στερεοτυπική επίδοση κατά την απόδοση της έντασης του φόβου στις πρωταγωνίστριες των συναισθηματικών σεναρίων και σχεδιαστικών έργων και χαμηλότερη στερεοτυπική επίδοση στους πρωταγωνιστές σε όλες τις φοβικές κατηγορίες που εξετάστηκαν. Όσον αφορά το περιεχόμενο του φόβου, φάνηκε ότι τα παιδιά παρουσίασαν υψηλότερες στερεοτυπικές επιδόσεις στους «Φόβους τραυμάτων και μικρών ζώων» και στους «Ιατρικούς φόβους». Η ηλικία και το φύλο των παιδιών, όπως και τα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν (συναισθηματικά σεναρία και σχεδιαστικά έργα) δεν φάνηκε να διαφοροποιούν τις επιδόσεις τους. Τα ευρήματα συζητώνται ως προς τη σημασία τους και τη συνεισφορά τους στην έρευνα για τα έμφυλα συναισθηματικά στερεότυπα στην προσχολική ηλικία.

Η κατασκευή της επαγγελματικής ταυτότητας των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στο λόγο τους για τη σχέση τους με το/τη διευθυντή/τρια και τη σύνδεσή της με την αποτελεσματικότητά τους στο εκπαιδευτικό έργο

Ε. Περδίκη

Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Η παρούσα εργασία μελετάει την ταυτότητα των εκπαιδευτικών στο λόγο τους σε σχέση με το διευθυντή, αντλεί θεωρητικά και μεθοδολογικά στοιχεία από την Κοινωνικής Ψυχολογίας του Λόγου. Πιο συγκεκριμένα εστιάζει το ενδιαφέρον της, στις ταυτότητες των εκπαιδευτικών, όπως οι ίδιοι λογοδοτούν για τον εαυτό τους. Μέσα από την ανάλυση του λόγου των εκπαιδευτικών στο πλαίσιο των συνεντεύξεων, η ταυτότητά τους περιγράφεται ως κοινωνική κατασκευή (Μποζατζής & Δραγώνα 2011), η οποία επηρεάζεται από τη σχέση με τους άλλους αλλά και το περιβάλλον στο οποίο ανήκουν χαρακτηρίζεται από μεταβολή και αστάθεια. Είναι διαρκώς εξελισσόμενη σε μια διαδικασία σχηματισμού και απόκτησης νοήματος στη μεταξύ σχέση του προσωπικού, κοινωνικού και επαγγελματικού εαυτού. Από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας διαπιστώθηκε έλλειψη ποιοτικών ερευνών που σχετίζονται με την κατασκευή της επαγγελματικής ταυτότητας των εκπαιδευτικών στο λόγο τους για τη σχέση με το διευθυντή και πως αυτή συνδέεται με την αποτελεσματικότητά του διδακτικού έργου. Φαίνεται ότι η σχετική βιβλιογραφία των ερευνών που έχουν γίνει, εστιάζουν στην επαγγελματική ταυτότητα των εκπαιδευτικών, όπως επηρεάζεται από το διευθυντή, ενώ άλλο στοιχείο που έχει ερευνηθεί για την επαγγελματική ταυτότητα είναι τα στοιχεία των παραγόντων που διαμορφώνουν και επηρεάζουν στην επαγγελματική ταυτότητα και την αποτελεσματικότητα. Η διερεύνηση της κατασκευής της ταυτότητας των εκπαιδευτικών στο λόγο τους για τη σχέση με το διευθυντή είναι σημαντική όχι μόνο από θεωρητική αλλά και από πρακτική άποψη, καθώς μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση της λειτουργίας της σχολικής μονάδας, να επηρεάσει το ρόλο και το έργο των εκπαιδευτικών και των διευθυντών, διότι οι εκπαιδευτικοί και οι διευθυντές θα αποκτήσουν γνώση και ενημέρωση για τη δική τους επαγγελματική ταυτότητα και εάν είναι το ίδιο αποτελεσματικοί. Ακόμη, ένας άλλος σκοπός της έρευνας αυτής είναι να δείξει στους εκπαιδευτικούς και τους διευθυντές πώς λειτουργεί η γλώσσα στον εργασιακό χώρο επιτελώντας διαφορετικές λειτουργίες. (Potter & Wetherell, 2009).

Second-career psychologist: μια βιογραφική αφηγηματική μελέτη στο μετασχηματισμό της επαγγελματικής ταυτότητας

Χ. Σωτηροπούλου¹ & Μ. Α. Χριστοπούλου²

¹Χωρίς αναφερόμενο φορέα εργασίας, ²Μητροπολιτικό Κολλέγιο

Η αλλαγή επαγγελματικής δραστηριότητας και η συνακόλουθη αλλαγή επαγγελματικής ταυτότητας των ενηλίκων είναι ένα φαινόμενο που έχει αναπτυχθεί και μελετηθεί αρκετά τις τελευταίες δεκαετίες. Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τους ψυχολόγους φαίνεται τελευταία να υπάρχει έντονη τάση να προέρχονται αυτοί από διαφορετικά εργασιακά πεδία, να είναι, δηλαδή, γι' αυτούς η ψυχολογία δεύτερη καριέρα, ενώ δεν υπάρχει αντίστοιχα πλούσια σχετική ερευνητική μελέτη για τη διεργασία αυτής της μετακίνησης. Η παρούσα έρευνα, λοιπόν, έχει σκοπό να μελετήσει τη διεργασία του μετασχηματισμού της επαγγελματικής ταυτότητας των second-career psychologists με την αξιοποίηση ποιοτικής μεθοδολογίας. Συγκεκριμένα, διενεργήθηκαν ημι-δομημένες Βιογραφικές Αφηγηματικές Συνεντεύξεις σε έξι Έλληνες ψυχολόγους που στο παρελθόν είχαν μια διαφορετική επαγγελματική ταυτότητα. Οι αφηγήσεις, των οποίων η επεξεργασία έγινε με βάση τη Βιογραφική Αφηγηματική Ανάλυση, ανέδειξαν την πολυπλοκότητα της διεργασίας του μετασχηματισμού της επαγγελματικής ταυτότητας, μιας διεργασίας συνεχώς εν εξελίξει, με αποσταθεροποίηση, επιλογές και προσαρμογές, με συνεχείς προκλήσεις και επαναπροσδιορισμούς που συνδέονται τόσο με πρακτικά ζητήματα όσο και με εσωτερικές αναζητήσεις και διαμορφώνουν τελικά τη νοηματοδότηση της διαδρομής τους. Το προσωπικό νόημα, μάλιστα, φαίνεται να είναι αυτό που οδηγεί τους ανθρώπους και δημιουργεί, ταυτόχρονα, μια αίσθηση συνέχειας στην ιστορία τους, συν-διαμορφώνοντας, μαζί και με το επαγγελματικό αλλά και το οικογενειακό-κοινωνικό τους περιβάλλον μια νέα, απαρτιωμένη κάποιες φορές, ταυτότητα.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 26**Προσεγγίσεις στο προσφυγικό και τον κοινωνικό αποκλεισμό****Ο επιπολιτισμός, το μετατραυματικό στρες και η ψυχική ανθεκτικότητα των ασυνόδευτων ανηλίκων**

Α. Παπαστυλιανού & Ε. Ράπτη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η ελληνική κοινωνία συγκεντρώνει τα τελευταία χρόνια ομάδες και άτομα με διαφορετικό γλωσσικό, πολιτισμικό και θρησκευτικό υπόβαθρο. Αυτό οφείλεται στις προσφυγικές και μεταναστευτικές ροές που φθάνουν στη χώρα καθώς η Ελλάδα λειτουργεί είτε ως μεταβατική χώρα στο ταξίδι τους είτε ως χώρα υποδοχής και παραμονής. Μέρος του προσφυγικού πληθυσμού αποτελούν οι ασυνόδευτοι ανήλικοι, οι οποίοι είναι παιδιά που φτάνουν στη χώρα χωρίς τη συνοδεία κατά το νόμο ή το έθιμο υπευθύνων για την επιμέλειά τους, ή χωρίζονται για διάφορους λόγους από τις οικογένειές τους στα σύνορα. Στην παρούσα μελέτη διερευνήθηκε κατά πόσον εντοπίζονται στους ασυνόδευτους ανήλικους συμπτώματα μετατραυματικού στρες και ανάπτυξης (growth) και ποιες αλλαγές παρουσιάζουν κατά την ψυχοκοινωνική προσαρμογή τους στην Ελλάδα. Η έρευνα βασίστηκε σε 10 ημι-δομημένες συνεντεύξεις ασυνόδευτων ανηλίκων που μένουν σε δομή φιλοξενίας ή σε διαμερίσματα ημι-αυτόνομης διαβίωσης στο κέντρο της Αθήνας. Το υλικό αναλύθηκε με τη μέθοδο της θεμελιωμένης θεωρίας. Η ανάλυση των δεδομένων ανέδειξε ένα θεωρητικό μοντέλο που επιβεβαιώνει ότι οι ασυνόδευτοι ανήλικοι προσαρμόζονται και εναρμονίζονται στις αλλαγές που συμβαίνουν στη ζωή τους (βασικές ανάγκες, γλώσσα, θρησκεία, στάσεις προς έσω και έξω ομάδα). Περαιτέρω εντοπίστηκαν στους ασυνόδευτους ανήλικους συμπτώματα μετατραυματικού στρες σε πιο ήπια ένταση σε σχέση με το παρελθόν, καθώς παρατηρήθηκε ότι υπάρχει μετατραυματική ανάπτυξη η οποία αποδίδεται κυρίως στο νεαρό της ηλικίας τους, την αλληλεπίδραση με άλλους συνομήλικους, την ανάγκη για αυτοφροντίδα και την προσήλωση σε κάποιο στόχο. Η παρούσα έρευνα αποτελεί μια προσπάθεια ανάδειξης της υποκειμενικής εμπειρίας των ασυνόδευτων ανηλίκων, της ευαλωτότητάς τους καθώς και της ανάγκης για βελτίωση των συνθηκών της ζωής τους προκειμένου να επουλώσουν το τραύμα τους.

Οικογενειακό Κειμήλιο: Το Διαγενεακό Τραύμα των Προσφύγων

Σ. Γκαβανόζη, Π. Τσιάκας & Α. Παπαδάκης

Μητροπολιτικό Κολλέγιο

Με τις συνεχείς πολεμικές συρράξεις ανά την υφήλιο, και με πιο πρόσφατη εκείνη μεταξύ Ρωσίας-Ουκρανίας, όλο και περισσότεροι άνθρωποι αναγκάζονται να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους και να καταστούν πρόσφυγες. Αυτό έχει ως συνέπεια την έναρξη ενός καταρράκτη επιπτώσεων στην ψυχική τους υγεία, καθώς συνδέεται άρρηκτα με ειδικές προκλήσεις, όπως δυσκολίες στην επικοινωνία και διαφορές στην κουλτούρα ανάλογα με τη χώρα υποδοχής, ανασφάλεια για το μέλλον, καθώς και ενδεχόμενες ρατσιστικές συμπεριφορές και βία εις βάρος τους. Το «διαγενεακό τραύμα» αναφέρεται στους τρόπους με τους οποίους το τραύμα που βιώνεται από μία γενιά επηρεάζει την υγεία και την ευεξία των απογόνων επόμενων γενεών. Στις επιπτώσεις συγκαταλέγεται μία πληθώρα ψυχιατρικών συμπτωμάτων, καθώς φαίνεται πως το διαγενεακό τραύμα, αυξάνει κατά τη διάρκεια της ζωής την ευαλωτότητα ανάπτυξης κατάθλιψης και αποτελεί σημαντικό παράγοντα κινδύνου για την εμφάνιση νευροψυχιατρικών διαταραχών. Ακόμη, οδηγεί στην απορρύθμιση του ΗΡΑ άξονα αλλά και στη προγεννητική διατάραξη του νευροενδοκρινολογικού συστήματος επηρεάζοντας τα αναπτυξιακά στάδια. Όσον αφορά την επίδραση του διαγενεακού τραύματος στον εγκέφαλο δομικά αλλά και λειτουργικά, παρατηρούνται μικρύνσεις και αυξημένη ενεργοποίηση σε περιοχές που σχετίζονται με τον φόβο και τα αρνητικά συναισθήματα. Ενώ η διεθνής βιβλιογραφία έχει μελετήσει διεξοδικά τις διαγενεακές αυτές επιδράσεις σε διάφορους πληθυσμούς, όπως απογόνους επιζώντων από κατοποιοίσεις, εμπόλεμων ζωνών και γενοκτονιών, παρατηρείται ένα ερευνητικό κενό όσον αφορά πληθυσμούς προσφύγων. Δεδομένων, λοιπόν, των σύγχρονων κοινωνικών συνθηκών και του αυξανόμενου αριθμού προσφύγων από εμπόλεμες ζώνες, στόχος της παρούσας ανασκόπησης είναι να ερευνηθεί κατά πόσο το διαγενεακό τραύμα επηρεάζει τους πρόσφυγες, καθώς και το αν εκείνο οφείλεται σε συγκεκριμένες γονιδιακές και εγκεφαλικές αλλοιώσεις ή στο κοινωνικό βίωμα.

Ερμηνευτικά ρεπερτόρια κατασκευής της ετερότητας κατά τη διάρκεια της προσφυγικής κρίσης:**Η περίπτωση του τοπικού Τύπου των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου**

Β. Κωνσταντοπούλου & Ο. Διδυμιώτης

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα εργασία παρουσιάζει τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξήχθη στον τοπικό Τύπο τριών νησιών του Ανατολικού Αιγαίου (Λέσβος, Σάμος, Χίος) για την ταυτοποίηση νέων μορφών προκατάληψης απέναντι στην παρουσία των προσφύγων στις συγκεκριμένες κοινότητες.

Χρησιμοποιώντας ένα συνθετικό πλαίσιο ανάλυσης που αντλεί στοιχεία από την ψυχολογία του Λόγου [discursive psychology], την κριτική ανάλυση Λόγου [critical discourse analysis] και τις σύγχρονες θεωρίες για τον νέο-ρατσισμό, η έρευνα επικεντρώθηκε στην ταυτοποίηση και την ανάλυση των ερμηνευτικών ρεπερτορίων υπόρρητης προκατάληψης στον τοπικό Τύπο των συγκεκριμένων νησιών. Κατά την περίοδο της λεγόμενης «προσφυγικής κρίσης», τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου αντιπροσώπευσαν τις πρώτες κοινότητες υποδοχής ενός μεγάλου αριθμού προσφύγων που έφθαναν στη χώρα από τη θαλάσσια οδό της Ανατολικής Μεσογείου. Η συγκε-

κριμένη συνθήκη σηματοδότησε μια τεράστια πρόκληση για τις συγκεκριμένες κοινότητες, ενεργοποιώντας διομαδικές δυναμικές και διεργασίες πρόσληψης της ετερότητας που κινήθηκαν σε ένα ευρύτατο φάσμα: από την εκδήλωση αλληλεγγύης προς τους πρόσφυγες μέχρι τις μαζικές τοπικές αντιδράσεις εναντίον τους, υπό το σύνθημα της «αποπροσφυγοποίησης».

Η έρευνά μας επικεντρώθηκε στη διερεύνηση αυτών των σύνθετων δυναμικών, εστιάζοντας στα αφηγηματικά μοτίβα λανθάνουσας προκατάληψης που κυριάρχησαν στον δημόσιο λόγο των συγκεκριμένων κοινοτήτων και αναλύοντας την επιχειρηματολογική περιπλοκότητά τους. Ακολουθώντας τις μεθοδολογικές κατευθυντήριες γραμμές της ψυχολογίας του Λόγου και της κριτικής ανάλυσης Λόγου, η έρευνα ανέλυσε 339 άρθρα από τον νησιωτικό Τύπο, γραμμένα την περίοδο από τον Μάιο του 2015 έως τον Δεκέμβριο του 2016.

Εντοπίσαμε πέντε ερμηνευτικά ρεπερτόρια: «πλεονάζοντα σώματα», «απειλές της πολυπολιτισμικότητας», «εκπρόσωποι της μιζέ-ρίας», «ψεύδο-πρόσφυγες» και «η προσφυγική κρίση ως ευκαιρία». Τα πιο αντιπροσωπευτικά κείμενα κάθε ρεπερτορίου αναλύθηκαν λεπτομερώς ως προς την επιχειρηματολογική τους δομή.

Χρηματοδότηση: Η έρευνα χρηματοδοτήθηκε από την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση».

Διερεύνηση των απόψεων και εμπειριών προσφύγων και αιτούντων άσυλο σε θέματα πολιτισμικής κατανόησης

από επαγγελματίες υγείας: Ποιοτική έρευνα στη Λέσβο

Γ. Κουτσουραδή¹, Γ. Γιαννακόπουλος², Α. Δάλμα³, Α. Λάγιου⁴, Γ. Κολαϊτς², Β. Μπενέτου¹

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Παιδοψυχιατρική Κλινική Ιατρικής Σχολής, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ΓΝΠ «Η Αγία Σοφία», ³Ινστιτούτο Προληπτικής, Περιβαλλοντολογικής και Εργασιακής Ιατρικής, *Prolepsis*, ⁴Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής

Η ανάγκη ενσωμάτωσης των εμπειριών προσφύγων και αιτούντων άσυλο στην ανάπτυξη παρεμβάσεων για την ενδυνάμωση της πολιτιστικής ικανότητας των επαγγελματιών υγείας είναι τεκμηριωμένη. Ωστόσο, δεν έχει διερευνηθεί επαρκώς. Στόχος της μελέτης ήταν η διερεύνηση των αντιλήψεων των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο αναφορικά με την πολιτισμική κατανόηση και ικανότητα των επαγγελματιών υγείας προκειμένου να εντοπιστούν ενδεχόμενες ελλείψεις και ανάγκες στην εκπαίδευση των επαγγελματιών και να ενδυναμωθούν περαιτέρω σχετικές πρακτικές και πολιτικές. Κατά το έτος 2019, πραγματοποιήθηκαν ημιδομημένες ατομικές συνεντεύξεις σε δείγμα ευκολίας είκοσι πέντε (25) αιτούντων άσυλο και προσφύγων που ζούσαν στο νησί της Λέσβου. Τα δεδομένα αναλύθηκαν χρησιμοποιώντας τη θεματική ανάλυση. Οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι θεωρούν τον σεβασμό και την παροχή ίσης και ανθρώπινης μεταχείρισης ως σημαντικά για την πολιτισμική ικανότητα των επαγγελματιών υγείας και όχι συγκεκριμένες πολιτισμικές γνώσεις. Οι δεξιότητες στην ενημερωμένη, πάνω στο ψυχικό τραύμα, φροντίδα καθώς και η ευαισθητοποίηση σε θέματα που σχετίζονται με το φύλο αναφέρθηκαν ως τα σημαντικότερα στοιχεία και ενδείξεις πολιτισμικής κατανόησης των επαγγελματιών υγείας. Επίσης, η εθνικότητα, το φύλο, το επίπεδο εκπαίδευσης, οι ομιλούμενες γλώσσες, το ιστορικό τραύματος και η κατάσταση της διαδικασίας ασύλου επιδρούν στη δημιουργία ασύμμετρων σχέσεων μεταξύ επαγγελματιών υγείας και προσφύγων, αιτούντων άσυλο. Η δυσπιστία σχετικά με τη διαδικασία ασύλου και η αντιλαμβανόμενη διάκριση βάσει εθνικότητας αναφέρθηκαν ως οι πλέον αρνητικοί παράγοντες. Τα ευρήματα της μελέτης αυτής επιβεβαιώνουν τη σημασία της υιοθέτησης μιας διαθεματικής προσέγγισης για την κατανόηση της πολυπλοκότητας των εμπειριών και των ασυμμετριών ισχύος στις σχέσεις των προσφύγων και των αιτούντων άσυλο εντός και εκτός των υπηρεσιών υγείας. Επιπλέον, τονίζουν τη σημασία της ενσωμάτωσης στοιχείων που θα ενισχύσουν την οικοδόμηση σχέσεων εμπιστοσύνης στις παρεμβάσεις πολιτισμικής ικανότητας με απώτερο στόχο τη βελτίωση των σχέσεων μεταξύ επαγγελματιών υγείας και προσφύγων και την καταπολέμηση των διακρίσεων.

Πρακτικές κοινωνικοποίησης και γονικές αξίες μεταναστών από την Αλβανία και γηγενών:

Ποσοτικοποίηση της μεθόδου

της ιστορίας ζωής

Μ. Αγγελοπούλου & Β. Παυλόπουλος,

Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η εσωτερική ευαισθησία των αξιών, ώστε η συμπεριφορά να είναι κοινωνικά αποδεκτή, αποτελεί στόχο της γονικής κοινωνικοποίησης. Οι πρακτικές ανατροφής που χρησιμοποιούνται από τους γονείς επηρεάζουν διαφορετικά την εσωτερική ευαισθησία των παιδιών. Έχει σημειωθεί ότι η μετανάστευση δημιουργεί πιέσεις για τους μετανάστες γονείς. Η αντίθεση μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών πλαισίων (της χώρας προέλευσης και της χώρας υποδοχής) ενδέχεται να επιφέρει αποξένωση από τις κοινωνικές νόρμες του πολιτισμού καταγωγής. Η ιστορία ζωής (life history method) είναι μία ποιοτική μέθοδος βαθιάς περιγραφής της ζωής των ατόμων, κατάλληλη να μελετήσει τα παραπάνω ζητήματα. Στην παρούσα έρευνα, ποσοτικοποιώντας την ιστορία ζωής, δημιουργήσαμε ένα εργαλείο αναδρομικής αυτοαναφοράς, με το οποίο μελετήσαμε τις γονικές πρακτικές και τις επιδιωκόμενες αξίες σε δύο πολιτισμικές ομάδες ενηλίκων ελληνικής καταγωγής (n = 52) και αλβανικής καταγωγής δεύτερης γενιάς (n = 35). Οι συμμετέχοντες αξιολόγησαν τις πρακτικές των γονέων τους (δημοκρατικές, αυταρχικές) και τη συμμόρφωση, ως επιδιωκόμενη αξία των γονέων τους για τους ίδιους ως παιδιά. Τα αποτελέσματα

έδειξαν ότι οι Έλληνες αξιολόγησαν τις δημοκρατικές πρακτικές των γονέων τους υψηλότερα, συγκριτικά με τους Αλβανούς μετανάστες δεύτερης γενιάς στην Ελλάδα. Αντίστοιχα, οι Αλβανοί μετανάστες δεύτερης γενιάς αξιολόγησαν πιο υψηλά τις αυταρχικές πρακτικές των γονέων τους. Αναφορικά με τη γονική αξία της συμμόρφωσης, οι Έλληνες την αξιολόγησαν λίγο χαμηλότερα συγκριτικά με τους αλβανικής καταγωγής συμμετέχοντες. Επιπλέον, υψηλότερος βαθμός υιοθέτησης της γονικής αξίας της συμμόρφωσης συνδέθηκε με χαμηλότερο βαθμό υιοθέτησης των γονικών δημοκρατικών πρακτικών και στις δύο ομάδες καταγωγής. Τα ευρήματα αυτά αναδεικνύουν τον ρόλο της γονικότητας στη διαγενεακή μεταβίβαση των αξιών σε ομάδες διαφορετικού κοινωνικοπολιτισμικού προφίλ.

Πολιτικές διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού

Σ. Σκορδή

Γενικό Νοσοκομείο Θεσσαλονίκης «Ιπποκράτειο»

Ένα από τα δημοφιλέστερα ζητήματα στον χώρο της Κοινωνικής Πολιτικής, της μελέτης των ανισοτήτων, της Κοινωνιολογίας, της Κοινωνικής Ψυχολογίας και όχι μόνο, είναι αυτό του κοινωνικού αποκλεισμού. Έχει να κάνει με την περιθωριοποίηση ατόμων ή ομάδων και την εξαιρέσή τους από την συμμετοχή στην οικονομική ή κοινωνική ή πολιτιστική λειτουργία ή σε όλο το φάσμα των λειτουργιών και εκφάνσεων της κοινωνίας.

Εκτός των παραπάνω, δεν πρέπει να ξεχνάμε και την πολιτική διάσταση. Είναι αυτή που μπορεί να αποτελέσει την αιτία αλλά και το αποτέλεσμα του κοινωνικού αποκλεισμού. Πολιτικοί ακτιβιστές ανά τον κόσμο διώκονται για τις ιδέες τους και αποκλείονται από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης ή οποιαδήποτε άλλη δημόσια εμφάνιση ή ακόμη και φυλακίζονται. Άτομα που ανήκουν σε ομάδες με μικρή ή ανύπαρκτη πολιτική δύναμη είναι καταδικασμένα να υποκύπτουν στους κατέχοντες την εξουσία και συχνά υποφέρουν από φτώχεια αλλά και μειωμένη πρόσβαση στην εκπαίδευση, στην αγορά εργασίας και γενικά σε αγαθά που οι υπόλοιποι απολαμβάνουν ελεύθερα.

Ο πολιτικός αποκλεισμός μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνικό αποκλεισμό και αντίστροφα. Οφείλουμε να μελετήσουμε όλες τις συνιστώσες του αποκλεισμού γιατί αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και δεν θα έπρεπε να εξαιρούμε κάποια από αυτές όταν ερευνούμε σχετικά ζητήματα.

Στο άρθρο αυτή θα συζητηθούν οι πολιτικές διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού και η επίδραση που αυτές έχουν στις υπόλοιπες πλευρές του φαινομένου καθώς και στη ζωή των ατόμων γενικότερα.

ΧΩΡΟΣ Γ

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 27

ΠΑΝΔΗΜΙΑ: ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ ΥΓΕΙΑΣ, ΜΕΣΑ ΔΙΑΧΕΡΙΣΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Διερεύνηση της Ψυχικής Υγείας των ειδικών ψυχικής υγείας επί COVID-19 στην Ελλάδα

Κ. Αϊβαζίδου¹ & Σ. Μ. Σιδηροπούλου²

¹Μητροπολιτικό Κολλέγιο, ²Walden University

Το προσωπικό ψυχικής υγείας ανέκαθεν είχε σπουδαίο και δύσκολο έργο να επιτελέσει, ιδιαίτερα σε μια χώρα όπως η Ελλάδα, όπου τα προβλήματα σε πολλούς τομείς της καθημερινότητας των πολιτών της κάνουν αρκετά συχνά την εμφάνισή τους. Η πανδημία του κορωνοϊού Covid-19 ήρθε να αλλάξει τα δεδομένα στην καθημερινότητα όλων, αλλά ειδικά στο επάγγελμα των ψυχολόγων και ψυχιάτρων. Σε κάθε επιδημία οι αντιδράσεις του ατόμου που επηρεάζονται από τις επιπτώσεις της άμεσα ή έμμεσα είναι περίπου οι ίδιες όπως για παράδειγμα η ανησυχία για την απώλεια της υγείας του ίδιου και των αγαπημένων προσώπων, ο φόβος του θανάτου, το αίσθημα ανικανότητας και αδυναμίας να προστατεύσει και να φροντίσει τους οικείους του, φόβος του κοινωνικού στιγματισμού σε περίπτωση απομόνωσης ή και νόσησης, η ανία και η κατάθλιψη εξαιτίας της τήρησης μέτρων απομόνωσης. Βάσει των παραπάνω, η εν λόγω έρευνα στοχεύει στη διερεύνηση της ψυχικής υγείας των ειδικών ψυχικής υγείας κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19 στην Ελλάδα. Τα ερευνητικά ερωτήματα σχεδιάστηκαν με στόχο να εξηγηθούν απόλυτα τον προαναφερόμενο σκοπό και εστιάζουν στη διερεύνηση της ψυχικής υγείας των ειδικών ψυχικής υγείας επί COVID-19 στην Ελλάδα και στον τρόπο που επηρεάζεται η ψυχική υγεία των ειδικών ψυχικής υγείας. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 15 άτομα, επαγγελματίες ψυχικής υγείας, όπως ψυχολόγοι και ψυχίατροι. Ένα επιπλέον κριτήριο συμμετοχής αφορά την άσκηση του επαγγέλματος κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Ο ποιοτικός σχεδιασμός επιλέχθηκε για τον σκοπό της συγκεκριμένης έρευνας, με την χρήση ατομικών ημιδομημένων συνεντεύξεων. Τα ευρήματα της έρευνας πρόκειται να συνεισφέρουν σημαντικά στην κατανόηση της πιθανής ψυχολογικής επίδρασης της πανδημίας στους ειδικούς ψυχικής υγείας.

Παρέμβαση ψυχικής εμφύχωσης και ενδυνάμωσης στις κλινικές covid στο Γενικό Νοσοκομείο Νίκαιας-Πειραιάς

Α. Ρούσσου, Χ. Γεωργίου, Φ. Μπακομήτρου, Ο. Τσουρίδη, Γ. Λυράκος, Ε. Ευαγγελοπούλου & Η. Σκοπελίτης
Γ. Νοσοκομείο Νίκαιας-Πειραιά «Άγιος Παντελεήμων»

Απαντώντας στις επείγουσες, ακαρτογράφητες και θυμικά επιβαρυνμένες ανάγκες ασθενών και προσωπικού καθιερώθηκε μια πρώτη, πιλοτική, παρουσία ψυχολόγου στις νεοσυσταθείσες κλινικές covid του νοσοκομείου, η οποία ενώ δεν ήταν θεσμικά προγραμματισμένη, στην πορεία οδήγησε στη διαμόρφωση ενός προγράμματος ψυχολογικής παρέμβασης. Η παρέμβαση εστίασε στην επεξεργασία των βασικών συναισθημάτων που ανάδευσε η πανδημία χρησιμοποιώντας ψυχοδυναμική ερμηνευτική και στόχευσε στην ενίσχυση της ψυχικής ανθεκτικότητας και της εμφύχωσης των εμπλεκομένων.

Απευθύνθηκε κυρίως στους νοσηλευόμενους ασθενείς, αλλά και στους νοσηλευτές και γιατρούς που στελέχωναν τις κλινικές covid, με σκοπό στους μεν ασθενείς να διευκολύνει τη διαδικασία ίασης, στους δε υγειονομικούς να ενισχύσει την ψυχική τους ανθεκτικότητα. Χρησιμοποιήθηκαν ημιδομημένες συνεντεύξεις αναφορικά με τα συναισθήματα που διακινεί η πανδημία (φόβος, απώλεια ελέγχου, θυμός, κ.ά.) και τις συνθήκες που βιώνουν (π.χ. απομόνωση, κούραση, θάνατος ως φόβος αλλά και ως επαναλαμβανόμενο βίωμα). Ως μέσα έκφρασης και εμφύχωσης αξιοποιήθηκαν οι στολές του προσωπικού, υλικά ζωγραφικής και χειροτεχνίας (μαρκαδόροι, δαχτυλμογιές, μπαλόνια, χρωματιστά αυτοκόλλητα με λέξεις και εικόνες). Η ψυχολόγος ντυνόταν με την προστατευτική στολή, ακολουθούσε η είσοδό της στην κλινική όπου άρχιζε η φάση της κύριας παρέμβασης πρώτα στο γραφείο των γιατρών, στη συνέχεια στη στάση των νοσηλευτών και μετά στους θαλάμους των ασθενών. Στην έξοδο από τους θαλάμους, στον διάδρομο της κλινικής, ολοκληρωνόταν ουσιαστικά η παρέμβαση, η οποία τελείωνε με την επιστροφή της ψυχολόγου στο γραφείο, όπου και γινόταν «σωματική απολύμανση» και ψυχική αποφόρτιση. Οι μαρτυρίες των ασθενών αλλά και των γιατρών και νοσηλευτών ανάδειξαν τα συναισθήματα και την ψυχική κόπωση που γεννούσε η συνθήκη και κυρίως, την αναγκαιότητα της παρουσίας ψυχολόγου στους θαλάμους, και της συμμετοχής του/της σε ειδικά προγράμματα ψυχικής ενδυνάμωσης και εμφύχωσης. Η πιλοτική-διερευνητική αυτή παρέμβαση αξιολογήθηκε μέσω ερωτηματολογίου που συμπλήρωσαν οι συμμετέχοντες.

Παροχές ψυχικής υγείας στις υπηρεσίες παιδιών και εφήβων. Οι περιορισμοί και οι προϋποθέσεις των ειδικών ψυχικής υγείας στην εφαρμογή της τηλε-θεραπείας/τηλευγείας

Γ. Σενικίδου

Παιδοψυχιατρική Κλινική, Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Αλεξανδρούπολης

Το 2020 διαγνώστηκαν τα πρώτα επιβεβαιωμένα κρούσματα covid-19 στην Ελλάδα. Οι αλλαγές που επέφερε ο κορονοϊός στον εργασιακό, οικονομικό, κοινωνικό και υγειονομικό χώρο ήταν ραγδαίες. Μια από αυτές τις αλλαγές είναι η αύξηση της χρήσης του διαδικτύου και η αξιοποίηση του στις παροχές υγείας, όπως είναι η τηλευγεία, η τηλειατρική και η τηλεθεραπεία, όπου εισέβαλαν στις ζωές όλων των ειδικών ψυχικής υγείας, αποτελώντας αναπόσπαστο κομμάτι για τη συνέχεια μιας κανονικότητας στην εργασία και την παροχή υγείας. Πιο συγκεκριμένα, οι ειδικοί ψυχικής υγείας στις παροχές υγείας παιδιών και εφήβων κλήθηκαν να εφαρμόσουν μια νέα μέθοδο διεξαγωγής των θεραπευτικών συνεδριών μέσω της τηλεθεραπείας-τηλευγείας. Η νέα μέθοδος αποτέλεσε μια λύση στο ολικό lockdown της εξάπλωσης του covid-19, συμβάλλοντας στην συνέχιση της θεραπευτικής συμμαχίας και του έργου των παιδοψυχιατρών, παιδοψυχολόγων, λογοθεραπευτών, εργοθεραπευτών και άλλων ειδικοτήτων στον τομέα της υγείας. Μέσω της τηλεθεραπείας παρουσιάστηκαν αρκετά πλεονεκτήματα που συνέβαλαν ευεργετικά στις παροχές υγείας της Πανεπιστημιακής Παιδοψυχιατρικής κλινικής του Νοσοκομείου της Αλεξανδρούπολης. Συγχρόνως, παρουσιάστηκαν και δυσκολίες που παρεμπόδιζαν την ομαλή λειτουργία και ισορροπία της παρεχόμενης θεραπείας. Βάση δεδομένων της παιδοψυχιατρικής του ΠΓΝΑ μέσα από την ερευνητική ανασκόπηση προς τους ειδικούς ψυχικής υγείας που παρέχουν τις υπηρεσίες τους στα παιδιά και τους εφήβους της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης έγιναν ορατά τα guidelines και οι περιορισμοί που ενυπάρχουν στη χρήση της τηλεθεραπείας και παράλληλα αναδείχθηκαν οι προϋποθέσεις ορθής χρήσης της τεχνολογίας, για να αποτελεί έναν ορθό σύμμαχο του θεραπευτή με κύριο μέλημα την ευημερία και ψυχική υγεία των παιδιών και εφήβων. Η γνώση της ενδεδειγμένης χρήσης του νέου τρόπου παροχής υγείας είναι υψίστης σημασίας, για να μην ενσκήπουν ζητήματα δεοντολογίας και να υποστηρίζονται στο μέγιστο δυνατό βαθμό τα παιδιά και οι έφηβοι στις υπηρεσίες ψυχικής υγείας.

Χρηματοδότηση: Παιδοψυχιατρική Κλινική, Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Αλεξανδρούπολης

Η εφαρμογή του μοντέλου Τηλε-υγείας στις Ομάδες Νοπτικής Ενδυνάμωσης στο NNA

Γ. Χαλβατσιωτή¹, Β. Παττακού-Παρασύρη², Ε. Δελή³ & Τ. Ντόσκας¹

¹Ναυτικό Νοσοκομείο Αθηνών, ²Συνταξιούχος Επίκουρη Καθηγήτρια Κοινωνικής Εργασίας, ³Ανώτατη Σχολή Καλών Τεχνών

Εισαγωγή: Οι Ομάδες Νοπτικής Ενδυνάμωσης (ONE) αποτελούν Μη Φαρμακευτική μέθοδο παρέμβασης. Εφαρμόζονται από το τμήμα Εργοθεραπείας σε συνεργασία με τη Νευρολογική κλινική του Ναυτικού Νοσοκομείου Αθηνών (NNA). Απευθύνονται σε ηλικιωμένους (Μ.Ο. ηλικίας: 70 έτη) με ήπια γνωστική έκπτωση, άνοια ή νόσο Alzheimer, οι οποίοι κατατάσσονται σε ομάδες βάσει της νευροψυχολογικής τους αξιολόγησης. Σκοπός των ONE είναι η διατήρηση του υπάρχοντος γνωστικού επιπέδου και η καθυστέρηση

της επιδείνωσής του. Συντονιστές των ομάδων είναι Εργοθεραπευτές και εξωτερικοί συνεργάτες άλλων ειδικοτήτων (ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί). Το 2018, σε συνεργασία με την Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών (ΑΣΚΤ), υλοποιήθηκαν συνεργατικές εικαστικές δράσεις, αναδεικνύοντας την παιδευτική και θεραπευτική λειτουργία της τέχνης.

Μέθοδος: Το 2020, η πανδημία οδήγησε στην ανάπτυξη υπηρεσιών υγείας, οι οποίες παρέχονταν εξ' αποστάσεως, είτε σύγχρονα, είτε ασύγχρονα (Τηλε-υγεία). Στις διαδικτυακές ΟΝΕ του ΝΝΑ εντάχθηκαν 8 μέλη που σταδιακά αυξήθηκαν όπως και ο φοιτητικός πληθυσμός της ΑΣΚΤ ενώ το πρόγραμμα εμπλουτίστηκε με on-line δημιουργικά εργαστήρια. Στις διαδικτυακές ΟΝΕ του ΝΝΠ (Ναυτικό Νοσοκομείο Πειραιά) συμμετείχαν 5 μέλη. Η αποτελεσματικότητα της παρέμβασης μετρήθηκε με τα τεστ: MoCA, GDS, FUCAS, τεστ ανθεκτικότητας, τεστ ευεξίας, κλίμακα ικανοποίησης από τη ζωή.

Αποτελέσματα: Το μοντέλο «Τηλε-υγείας» λειτούργησε αποτελεσματικά στην επίτευξη των σκοπών της θεραπευτικής παρέμβασης. Ενίσχυσε τη θεραπευτική σχέση, τη δέσμευση στην ομάδα, την ανάπτυξη θετικών συναισθημάτων, τη διάθεση χωρίς διακυμάνσεις και την ικανοποίηση από τη ζωή. Επιπλέον, επικυρώθηκε η συνεργασία των φορέων ΝΝΑ & ΑΣΚΤ.

Συμπέρασμα: Η Τηλε-υγεία, ως μοντέλο παροχής υπηρεσιών υγείας, αναδείχθηκε σε ένα ιδιαίτερα χρήσιμο εργαλείο, που δίνει δυνατότητα διατήρησης μη φαρμακευτικών θεραπευτικών παρεμβάσεων με ευρύτερους ψυχο-κοινωνικούς στόχους, ξεπερνώντας τους περιορισμούς που πιθανόν υπάρχουν ή έξαφα προκύπτουν σε ένα σύστημα υγείας.

Πρόγραμμα σχολικής παρέμβασης στις τρεις φάσεις της πανδημίας

Τ. Γκάτσα

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Η εμπειρία από την πανδημία αναπνευστικής δυσκολίας Covid-19, Sars-CoV, H1N1, αναδεικνύουν δυσκολίες ψυχοκοινωνικής υγείας για παιδιά και εφήβους. Οι πανδημικές, αγχογόνες συνθήκες έχουν συνδεθεί με την πρόκληση τραύματος και μετατραυματικού στρες (PTSD). Η πανδημία Covid-19 αναδεικνύει τη μοναξιά από τον κοινωνικό περιορισμό και το τραύμα. Αξιοποιώντας τις βιβλιογραφικές πηγές για τις εφαρμοσμένες παρεμβάσεις στο σχολείο θα μπορούσε να προταθεί ένας Πανδημικό Πρόγραμμα Σχολικής Παρέμβασης, δομημένο σε τρεις φάσεις, που αποσκοπεί να ανταποκριθεί στις ψυχοκοινωνικές ανάγκες παιδιών και εφήβων.

1η Φάση: “Program School Prevention through Distance Learning – E Learning”: Επρόκειτο για παρέμβαση που μπορεί να εφαρμοστεί στο ξέσπασμα της πανδημικής κρίσης μολυσματικών και αναπνευστικών ασθενειών. Στην πρωταρχική αυτή παρέμβαση θα μπορούσε να εφαρμοστούν θεμελιώδεις αρχές προγραμμάτων αντιμετώπισης κρίσης, η διαχείριση συναισθημάτων, η πληροφοριακή ανατροφοδότηση για την εννόηση των πανδημικών συνθηκών, η υποστήριξη και καθοδήγηση στις υγειονομικές οδηγίες και μέτρα ασφάλειας, η αναπλήρωση κοινωνικό-συναισθηματικών αναγκών μέσω της κοινωνική δικτύωση με συμμαθητές και η ασφαλή χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

2η Φάση – “Re-entring to school”: Παρέμβαση επανεισόδου στο σχολείο μετά το Lockdown - θα μπορούσε να έχει τη μορφή της ομαδικής παρέμβασης στην τάξη με στόχο την αναγνώριση και διαχείριση των συναισθηματικών δυσκολιών, την “ξανά-ανακάλυψη” των κοινωνικών σχέσεων, τις κοινωνικές δεξιότητες, την επικοινωνία, την ανάπτυξη στρατηγικών διαχείρισης του στρες, το τρόπο διαχείρισης και επίλυσης προβλημάτων.

3η Φάση – “After Pandemic”: Παρέμβαση μετά την πανδημία, κατά την οποία θα μπορούσε να υλοποιηθεί αξιολόγηση των κενών, αντιμετώπιση των ακαδημαϊκών, συναισθηματικών και κοινωνικών δυσκολιών, ανάκαμψη, και αποκατάσταση προς την ομαλή επιστροφή στην κανονικότητα.

Επιπρόσθετα, θα μπορούσε να εφαρμοστεί εξ αποστάσεως ατομική, συμβουλευτική και θεραπευτική παρέμβαση (e-core) από το σχολικό δίκτυο υποστήριξης και σχολικής ψυχολογίας για τα ευάλωτα παιδιά και γονείς. Δύναται να αξιοποιηθεί η διασυνδεδετική συνεργασία των υπηρεσιών της κοινότητας, των τηλεφωνικών γραμμών βοήθειας και του δικτύου κοινότητας.

Εγχειρίδιο-Οδηγός: Κατανόηση και διαχείριση της ψυχολογίας του πένθους με αφορμή την πανδημία covid-19

Τ. Μ. Αλή

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Αφουγκραζόμενος τα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα εν μέσω Covid-19, υλοποιήθηκε η συγγραφή του Εγχειρίδιου-Οδηγού: Κατανόηση και διαχείριση της ψυχολογίας του πένθους με αφορμή την πανδημία Covid-19. Το συγκεκριμένο θέμα, δυστυχώς, απασχολεί τη Παγκόσμια Κοινότητα από τα τέλη του 2019 έως και σήμερα, καθώς, αποτελεί πλέον κομμάτι της καθημερινότητας των ανθρώπων. Ο εν λόγω Οδηγός-Εγχειρίδιο, εστιάζει σε τακτικές Κοινωνικής Ψυχολογίας, καθώς και στην εκπαίδευση/ενημέρωση των πολιτών για το πένθος (ως γενική ορολογία) με αφορμή την πανδημία, όπου μάλλον ενέχει θέση ενδημίας πλέον, εναρμονισμένο φυσικά στα σύγχρονα δεδομένα της Ελληνικής Κοινωνίας. Σκοπός του είναι η έγκαιρη και έγκυρη ενημέρωση τόσο των πολιτών όσο και των ειδικών -διεπιστημονικότητα-, ώστε οι άνθρωποι να μη καθιλώνονται στο πένθος και κατ' επέκταση στη θλίψη, αλλά να το βιώσουν σαν μια φυσιολογική αντίδραση προς την απώλεια, και όχι σαν μια αρρώστια ή αδυναμία του ανθρώπινου οργανισμού. Με αυτό τον τρόπο, οι άνθρωποι θα είναι κατά το δυνατόν πλήρως λειτουργικοί, δεν θα διαταράσσεται η ομαλή λειτουργία της κοινωνίας, και τέλος, το πένθος θα πάψει να αντιμετωπίζεται σαν ένα απαγορευμένο θέμα συζήτησης αλλά και ως ταμπού. Το συγκεκριμένο έργο, έχει αναρτη-

θεί τόσο στη κεντρική ιστοσελίδα της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας (ΕΛΨΕ), όσο και στη ιστοσελίδα του Τμήματος Ψυχολογίας Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΑΝΑΡΤΗΜΕΝΩΝ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ 28 ΠΑΝΔΗΜΙΑ: ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Συνέπειες της πανδημίας της νόσου COVID-19 σε οικογένειες με μέλος με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και αναπηρία

Α. Τσιμπιδάκη

Πανεπιστημίου Αιγαίου

Η νόσος του κορωνοϊού COVID-19 συνιστά μία πρωτόγνωρη για τη ζωή απειλή σε παγκόσμιο επίπεδο και δεν συνιστά απειλή μόνο για τη σωματική υγεία του ατόμου αλλά έχει σοβαρές ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις τόσο στο άτομο, όσο και στην οικογένεια. Μολονότι η έρευνα εστιασμένη στις οικογένειες με μέλος με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και αναπηρία (ε.ε.α./α.) κατά τη διάρκεια της πανδημίας της νόσου COVID-19 είναι σε εξέλιξη, τα δεδομένα που έχουν συλλεχθεί μέχρι στιγμής δείχνουν ότι η συνθήκη αυτή επέφερε μια μεγάλη αλλαγή και μια νέα πραγματικότητα. Η μελέτη εξετάζει τις συνέπειες της πανδημίας της νόσου COVID-19 σε οικογένειες φοιτητών/τριών με ε.ε.α./α. Συμμετείχαν 61 άτομα ηλικίας 20-58 ετών. Για τη συλλογή των δεδομένων χορηγήθηκε ένα Αυτοσχέδιο Ερωτηματολόγιο. Η ανάλυση των δεδομένων βασίστηκε σε περιγραφική στατιστική (ποσοστά, συχνότητες, μέσοι όροι, τυπική απόκλιση) και το κριτήριο χ^2 . Τα ευρήματα κατέδειξαν ότι η πλειονότητα των συμμετεχόντων/ουσών ανέφερε πως συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα ότι η πανδημία έχει επηρεάσει την καθημερινή τους ζωή, με θετικές και αρνητικές συνέπειες. Οι κυριότερες θετικές επιδράσεις της πανδημίας ήταν ότι τους/τις ώθησε να επαναπροσδιορίσουν τις προτεραιότητές τους (γονείς 88,6% & παιδιά-φοιτητές/τριες 73,1%), να γίνουν περισσότερο προσαρμοστικοί/ες και ευέλικτοι/ες (74,3% & 61,5%), να βελτιώσουν την επικοινωνία (54,3% & 53,8%) και τις σχέσεις με τα άλλα μέλη της οικογένειάς τους (42,9% & 46,2%). Στις αρνητικές συνέπειες της πανδημίας αναφέρθηκαν η ανησυχία για τους ίδιους (97,1% & 92,3%) και για τα άλλα μέλη της οικογένειας (85,7% & 80,8%), καθώς και τα δυσάρεστα συναισθήματα (71,4% & 53,8%). Επιπρόσθετα, εντοπίστηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα σε γονείς και παιδιά-φοιτητές/τριες στις ακόλουθες συνέπειες: Με ανησυχία, μου προκαλεί δυσάρεστα συναισθήματα, με ανησυχία περισσότερο για τα άλλα μέλη της οικογένειάς μου, έχει βελτιώσει τις σχέσεις με τα μέλη της οικογένειάς μου, έχει βελτιώσει τον ύπνο μου, και τέλος, έχει βελτιώσει τη διατροφή και τη σωματική μου υγεία.

Η εμπειρία της πανδημίας μέσα από τα μάτια γονέων και συνοδών παιδιών και νέων ατόμων με αναπηρία στην Κύπρο

Ε. Αθανασίου & Ρ. Ποντίκη

Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Η πανδημία του COVID-19, αντίθετα από το αναμενόμενο, επιδείνωσε τις ανισότητες αναφορικά με την προστασία ενάντια στον κίνδυνο μόλυνσης, την πρόσβαση στη θεραπεία καθώς και τις επιπτώσεις των μέτρων δημόσιας υγείας. Τα μέτρα αυτά επηρέασαν ιδιαίτερα τις ευάλωτες ομάδες και ειδικά αυτές που ζούσαν υπό συνθήκες φτώχειας, ανήκαν σε κάποια μειονοτική ομάδα, ή είχαν μακροχρόνια προβλήματα υγείας (Douglas et al., 2020; Winskill et al., 2020). Μεταξύ αυτών βρίσκονται και τα άτομα με αναπηρία που εκτέθηκαν ιδιαίτερα στους κινδύνους της πανδημίας, καθώς αντιμετωπίζουν ανισότητες και προβλήματα, και ακόμα και τα μέτρα που λαμβάνονταν για την αντιμετώπιση της πανδημίας είχαν μεγαλύτερο αντίκτυπο στη συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα (Kuper et al., 2020).

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να αναδείξει το πώς επηρεάστηκαν, καθώς και την υποστήριξη που έλαβαν οι γονείς και οι συνοδοί παιδιών και νέων με αναπηρία εν μέσω πανδημίας COVID-19 στην Κύπρο. Η εν λόγω έρευνα εγκρίθηκε από την Εθνική Επιτροπή Βιοηθικής Κύπρου. Για την παρούσα έρευνα επιλέχθηκε η ποσοτική προσέγγιση με τη χρήση ερωτηματολογίου. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 100 γονείς και συνοδοί παιδιών και νέων με αναπηρία. Η ανάλυση του ερωτηματολογίου πραγματοποιήθηκε στο στατιστικό πρόγραμμα SPSS.

Η έρευνα έδειξε πως οι γονείς-συνοδοί ατόμων με αναπηρία, αλλά και τα ίδια τα άτομα, επηρεάστηκαν περισσότερο όσον αφορά στην αγορά των βασικών προμηθειών, την ακύρωση άλλων υπηρεσιών, από περιορισμούς που επιβλήθηκαν στην εκπαίδευση, την ανικανότητα εργασίας, την αυτοαπομόνωση λόγω θεμάτων υγείας, με συνολικά αρνητικό αντίκτυπο στην ψυχική τους υγεία και ευεξία. Η πανδημία είχε ως αποτέλεσμα οι γονείς των παιδιών και των νέων με αναπηρία να κληθούν να ανταποκριθούν σε σημαντικές δυσκολίες που επιδείνωσαν ακόμα περισσότερο τις προκλήσεις που ήδη αντιμετώπιζαν. Αντίστοιχα, εντοπίστηκε έλλειψη υποστήριξης και πληροφόρησης που θα μπορούσε να συμβάλει στην καλύτερη αντιμετώπιση των, σε κάποιο βαθμό, πρωτόγνωρων προβλημάτων και των δυσκολιών που προέκυψαν.

Η ψυχολογική και γνωστική κατάσταση των μαθητών της τρίτης Λυκείου, σε συνδυασμό με τις επικρατούσες συνθήκες λόγω της πανδημίας του COVID-19: Μια ποιοτική έρευνα

Α. Δουρτιμέ, Ε. Κανούτου, Α. Κώστα, Δ. Λιάκου, Ε. Συγκούνη & Κ. Φλωρά
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Είναι ευρέως γνωστό, ότι η διαδικασία των Πανελληνίων εξετάσεων είναι ιδιαίτερως δύσκολη διαδικασία για τους υποψήφιους μαθητές. Η κατάσταση αυτή σε συνδυασμό με τις συνθήκες εγκλεισμού αποτέλεσε το ερευνητικό ενδιαφέρον αυτής της εργασίας. Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η εξέταση των επιδράσεων της πανδημίας στην ψυχολογική κατάσταση των παιδιών της Τρίτης Λυκείου. Στην ποιοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε συμμετείχαν 10 μαθητές της Τρίτης λυκείου από διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας. Οι συμμετέχοντες/-ουσες πήραν μέρος σε μια συνέντευξη της οποίας τα ερωτήματα δημιουργήθηκαν από την ερευνητική ομάδα και ακολούθησε ποιοτική ανάλυση των απαντήσεων. Απόρροια αυτής της έρευνας ήταν η κατάληξη στο συμπέρασμα πως η πανδημία του COVID-19 σε συνδυασμό με τις προϋπάρχουσες δυσκολίες της προετοιμασίας των Πανελληνίων δυσχεραίνει την ψυχολογική κατάσταση της πλειονότητας των μαθητών/-τριων και τους επηρεάζει σε ποικίλους τομείς οι οποίοι αναλύονται.

Γονείς παιδιών με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος: Κοινωνικές σχέσεις και ικανοποίηση από τη ζωή σε συνθήκες πανδημίας

Μ. Κυπριωτάκη, Μ. Σιδηροπούλου, Γ. Μανωλίτσας & Μ. Μαρκοδημητράκη
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σκοπός της παρούσας συγκριτικής μελέτης ήταν να διερευνήσει την ποιότητα των κοινωνικών σχέσεων και τον βαθμό ικανοποίησης από την ζωή σε γονείς παιδιών με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) σε συνθήκες της πανδημίας Covid-19. Ακολούθως τα ερευνητικά ερωτήματα διαμορφώθηκαν ως εξής: 1. Υπάρχουν διαφορές ανάμεσα σε γονείς τυπικά αναπτυσσόμενων παιδιών και σε γονείς παιδιών με ΔΑΦ ως προς την ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων κατά την διάρκεια της πανδημίας; 2. Υπάρχουν διαφορές ανάμεσα στις δυο ομάδες σχετικά με την ικανοποίηση που βιώνουν από τη ζωή τους στις ιδιαίτερες αυτές συνθήκες; Το δείγμα συγκροτήθηκε από 110 γονείς (62 γονείς παιδιών με ΔΑΦ) εκ των οποίων οι 97 ήταν γυναίκες. Τα μέσα συλλογής δεδομένων ήταν ένα ερωτηματολόγιο που αποτελούνταν από δύο μέρη: στο πρώτο μέρος περιλαμβάνονταν δημογραφικά στοιχεία του δείγματος και στο δεύτερο μέρος α) η Κλίμακα Μέτρησης του Κοινωνικού Δικτύου (Magliano et al., 1998), β) η Κλίμακα της Ικανοποίησης από τη ζωή (Neugarten, Havinghurst, & Tobin, 1961) και γ) η Κλίμακα Μέτρησης Επιπτώσεων της Πανδημίας (Σιδηροπούλου, Κυπριωτάκη, & Μανωλίτσας, 2021). Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι υπήρξαν διαφορές ανάμεσα στις δυο ομάδες σχετικά με την επίδραση της πανδημίας στην κοινωνική στήριξη που δέχονταν οι γονείς, αλλά δεν εντοπίστηκαν διαφοροποιήσεις σχετικά με τον βαθμό ικανοποίησης από τη ζωή. Τα ευρήματα συζητώνται υπό το πρίσμα της αναγκαιότητας διεξαγωγής διαχρονικών μελετών για τις επιπτώσεις της πανδημίας Covid-19.

Διερεύνηση του φόβου για τον εμβολιασμό των νέων κατά του COVID 19

Ε. Μπούτας¹ & Σ. Μ. Σιδηροπούλου²
¹Μητροπολιτικό Κολλέγιο, ²Walden University

Στόχος της παρούσας εργασίας ήταν η διερεύνηση του φόβου του εμβολιασμού των νέων για τον COVID-19. Η μέθοδος που επιλέχθηκε ήταν αυτή της ποιοτικής μεθοδολογίας έρευνας, για τις ανάγκες της οποίας προσεγγίστηκαν 10 άτομα ηλικίας 18-24 ετών. Από αυτούς οι επτά ήταν γυναίκες και οι τρεις άνδρες. Η συλλογή των δεδομένων έγινε με τη χρήση της ημι-δομημένης συνέντευξης ενώ η ανάλυση του αναδυόμενου υλικού πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο της Ερμηνευτικής Φαινομενολογικής Ανάλυσης. Τα αποτελέσματα που συζητήθηκαν αφορούν στους λόγους που οδήγησαν τους νέους/ες στην μη πραγματοποίηση του εμβολιασμού για τον COVID-19, στα βιωμένα συναισθήματα φόβου αλλά και την βιωμένη εμπειρία ώστε να πάρουν αυτήν την απόφαση να μην προβούν σε εμβολιασμό.

«Ένιωσα σαν να με έπνιγε το σπίτι»: εξερευνώντας τις εμπειρίες των Ελλήνων φοιτητών κατά τη διάρκεια της περιόδου καραντίνας COVID-19, με την χρήση της θεματικής ανάλυσης

Θ. Μουρατίδης
University of Derby

Υπόβαθρο: Η παρούσα έρευνα εξετάζει τις εμπειρίες Ελλήνων φοιτητών κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19. Όπως έδειξε προηγούμενη έρευνα οι μαθητές σε όλο τον κόσμο αντιμετώπισαν σημαντικές διακυμάνσεις της διάθεσης στην περίοδο του εγκλεισμού, γεγονός που επηρέασε τον προηγούμενο τρόπο ζωής τους.

Σκοπός: Η μελέτη παρουσιάζει τις περιγραφές των μαθητών για τις ψυχολογικές και σωματικές επιπτώσεις του εγκλεισμού κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19. Συγκεκριμένα η έρευνα εξετάζει τις διαφορές στις εμπειρίες των μαθητών μεταξύ του πρώτου

lockdown (Μάρτιος-Μάιος 2020) και του δεύτερου lockdown (Νοέμβριος-Απρίλιος 2021). Η παρούσα μελέτη διερευνά την αλλαγή στις συνήθειες, τις σχέσεις και τις στάσεις απέναντι στο κοινωνικό περιβάλλον. Περαιτέρω, η μελέτη διερεύνησε και συνέκρινε τις σκέψεις για το μέλλον και τον κόσμο, όπως αυτές παρουσιάστηκαν από τους συμμετέχοντες.

Μεθοδολογία: Έξι άτομα 21 ετών που σπουδάζουν σε προπτυχιακό επίπεδο σε ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα στην Ελλάδα συμμετείχαν σε ημιδομημένες ατομικές συνεντεύξεις. Η Θεματική Ανάλυση χρησιμοποιήθηκε με μια επαγωγική, κονστрукτιβιστική προσέγγιση, για να διερευνήσει τις αυθεντικές εμπειρίες των συμμετεχόντων.

Ευρήματα: Από την ανάλυση προέκυψαν 3 κύρια και 7 (υποθέματα). Τα θέματα ήταν ψυχολογικές και σωματικές συνέπειες, διαφορές μεταξύ 1ου και 2ου lockdown και σκέψεις για το μέλλον. Οι συμμετέχοντες εξέφρασαν αρνητικές εμπειρίες λόγω των παρατεταμένων περιόδων καραντίνας και επικοινωνήσαν επιβαρυνμένη ψυχολογική ευεξία, με έμφαση στη δεύτερη περίοδο καραντίνας, για την οποία ανέφεραν ότι επηρεάστηκαν σε διαφορετικό επίπεδο. Συγκεκριμένα, ορισμένοι μαθητές ανέφεραν, ότι βίωσαν ήπια αρνητικά συναισθήματα, ενώ άλλοι εξέφρασαν έντονα καταθλιπτικά συναισθήματα καθώς και αυξημένα επίπεδα άγχους για την καραντίνα και το μέλλον. Ωστόσο, δεν ανέφεραν όλα τα άτομα τις ίδιες εμπειρίες από την καραντίνα, καθώς πολλά από αυτά ήταν απομονωμένα από το κοινωνικό τους περιβάλλον.

Συνολικά, οι περισσότεροι συμμετέχοντες κατέληξαν σε απαισιόδοξες σκέψεις για το μέλλον. Ως εκ τούτου, ήταν απαραίτητο να εξεταστεί το μοτίβο των απαισιόδοξων σκέψεων, υπό το πρίσμα της θεωρίας της απελπισίας για την κατάθλιψη.

Οι επιθυμίες, τα όνειρα, οι ελπίδες και οι αξίες των γονιών για τα παιδιά τους κατά τη διάρκεια της πανδημίας: Μια αφηγηματική ματιά

Ε. Μαντέ¹, Μ. Χ Κατσαρού¹, Η. Βασιλειάδης² & Γ. Βλειώρας¹

¹Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ² Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Οι γονείς ασκούν σημαντικές επιδράσεις στην ανάπτυξη των παιδιών. Η σχετική έρευνα συχνά εστιάζει στις πλευρές της ανάπτυξης που θεωρούν σημαντικές οι ερευνητές και οι ερευνήτριες, και επίσης εστιάζει στην ανάπτυξη που έχει ήδη λάβει χώρα. Η παρούσα μελέτη υιοθετεί τις αρχές της αφηγηματικής κοσμοθεωρίας (Combs & Freedman, 2016), η οποία αποτελεί έναν εναλλακτικό τρόπο να βλέπουμε τα άτομα, τις σχέσεις τους και τις ζωές τους, και επιδιώκει να διερευνήσει ποιες ήταν οι επιθυμίες, τα όνειρα, οι ελπίδες και οι αξίες των γονέων για τα παιδιά τους το καλοκαίρι του 2020, λίγες εβδομάδες μετά την άρση των πρώτων μέτρων για τον έλεγχο της διασποράς της πανδημίας. Στην έρευνα, συμμετείχαν είκοσι δύο γονείς (90,9% μητέρες) ηλικίας 34 ως 49 ετών (μέση τιμή = 40,1, τυπική απόκλιση = 4,6) παιδιών σχολικής ηλικίας. Για τη συλλογή των δεδομένων, χρησιμοποιήθηκε ένα πρωτόκολλο ημιδομημένης συνέντευξης, βασισμένο στις αρχές της αφηγηματικής κοσμοθεωρίας, και οι απαντήσεις που συλλέχθηκαν αναλύθηκαν με τη μέθοδο της αναστοχαστικής θεματικής ανάλυσης. Η ανάλυση αυτή έδειξε ότι οι απαντήσεις των γονέων μπορούν να ομαδοποιηθούν σε οκτώ θέματα. Τρία από αυτά αφορούν στο παιδί (συμπεριφορές, συναισθήματα, αξίες), δύο στις σχέσεις του παιδιού με άλλους ανθρώπους (σχέσεις, ρόλος του γονέα), δύο σε αναμενόμενα αποτελέσματα (σχολείο, υγεία), και ένα σε εξωτερικές συνθήκες (καταστάσεις). Τα αποτελέσματα αυτά καταδεικνύουν πόσο σημαντικό είναι να λαμβάνεται υπόψη το πολιτισμικό και ιστορικό πλαίσιο στη μελέτη της ανατροφής των παιδιών, και πώς η υιοθέτηση μιας αφηγηματικής ματιάς μπορεί να εμπλουτίσει τη σχετική βιβλιογραφία, αναδεικνύοντας, μεταξύ άλλων το πολιτισμικό και ιστορικό πλαίσιο.

Χρηματοδότηση: Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

COVID-19, Μετατραυματική Ανάπτυξη και Στρατηγικές Αντιμετώπισης Στρες κατά την περίοδο εφαρμογής περιοριστικών μέτρων. Ευρήματα μέσα από μοντέλο εξόρυξης δεδομένων και ανάλυση πολλαπλής παλινδρόμησης

Α. Καλαϊτζάκη¹, Ε. Μάσσου^{2,3} & Γ. Τσουβέλας^{1,3,4}

¹Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο, ²Πανεπιστήμιο του Cambridge, ³Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών,

⁴Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η πανδημία COVID-19 αποτέλεσε ένα μείζον γεγονός δημόσιας υγείας με σημαντικές επιπτώσεις σε διάφορους τομείς της ζωής. Η μετατραυματική ανάπτυξη (ΜΤΑ) αναφέρεται σε θετικές αλλαγές στην αυτοαντίληψη, στις σχέσεις και στην κοσμοθεωρία ως αποτέλεσμα της επαφής με αντίξοες συνθήκες. Η μελέτη επιδιώκει να διερευνήσει τη σχέση ανάμεσα στην ΜΤΑ και τις στρατηγικές αντιμετώπισης τους στρες, κατά τη διάρκεια των δύο lockdowns μέσα από δύο διαφορετικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις. Χρησιμοποιήθηκε ο αλγόριθμος CRT για την δημιουργία δέντρου αποφάσεων και η πολλαπλή παλινδρόμηση. Στη μελέτη συμμετείχαν 2.437 συμμετέχοντες (1.656 κατά το πρώτο και 781 κατά το δεύτερο lockdown, 78% ήταν γυναίκες, 30,9% ήταν ιατρονοσηλευτικό προσωπικό) με μέση ηλικία 38,1 έτη ($\pm 12,2$). Χορηγήθηκαν μέσω διαδικτυακού ερωτηματολογίου οι κλίμακες Posttraumatic Growth Inventory και Brief Core. Παρατηρήθηκαν στατιστικώς σημαντικά υψηλότερες τιμές ΜΤΑ α) στο δεύτερο lockdown σε σύγκριση με το πρώτο και β) στους εργαζόμενους στον υγειονομικό τομέα σε σύγκριση με το γενικό δείγμα. Η πολλαπλή παλινδρόμηση ανέδειξε ως ισχυρούς προβλεπτικούς παράγοντες τις στρατηγικές: Στροφή προς τη θρησκεία, Θετική επανερμηνεία, Αναζήτηση συντελεστικής κοινωνικής υποστήριξης, Άρνηση, Ενεργή αντιμετώπιση και Χρήση ουσιών (αντίστροφα). Τα δέντρα αποφάσεων ανέδειξαν διαδρομές με τρεις

διαφορετικούς κόμβους για την ΜΤΑ: α) χαμηλές τιμές στην Στροφή προς τη θρησκεία, υψηλές τιμές στην Θετική επανερμηνεία και Επικέντρωση στα συναισθήματα και εκτόνωσή τους, β) υψηλές τιμές στην Στροφή προς τη θρησκεία, μέτριες και χαμηλές τιμές στην Ενεργή αντιμετώπιση και υψηλές στην Θετική επανερμηνεία και γ) υψηλές τιμές στην Στροφή προς τη θρησκεία και την Ενεργή αντιμετώπιση. Τα δέντρα αποφάσεων ανέδειξαν μια πιο φειδωλή επίλυση του μοντέλου με περισσότερες κατευθύνσεις αναφορικά με την ιεράρχηση των σχέσεων. Μέσα από τα ευρήματα φωτίζεται ο ισχυρός ρόλος των στρατηγικών Στροφή προς τη θρησκεία, Θετική επανερμηνεία και Ενεργή αντιμετώπιση για την ανάπτυξη της ΜΤΑ. Τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης μας παρέχουν ενδείξεις και προτάσεις για το σχεδιασμό παρεμβάσεων προαγωγής της ΜΤΑ.

Αρνητικές επιδράσεις του κορονοϊού στην ψυχική κατάσταση των εργαζόμενων γονέων

Μ. Καρμίρη, Χ. Κωστοπούλου, Μ. Ντεμίρη, Α. Πλούσκα, Ε. Χ Χονδροθύμιου & Κ. Φλωρά
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τις αρνητικές επιδράσεις του κορονοϊού στην ψυχολογία των εργαζόμενων γονέων. Πρόκειται για μια ποιοτική έρευνα με βασικό εργαλείο τη ημι-δομημένη συνέντευξη σε ένα δείγμα εργαζόμενων γονέων ανεξαρτήτου ηλικίας. Από το 2019 ο covid-19 έχει διασπαρθεί σε όλον τον πλανήτη και έχει εξελιχθεί σε πανδημία ενώ στη χώρα μας το πρώτο κρούσμα εντοπίστηκε το Φεβρουάριο του 2020. Λόγω της υψηλής μετάδοσης και την έλλειψη γνώσης που υπήρχε για τον ιό πάρθηκαν άμεσα, σπασμωδικά μέτρα με βασικά την απαγόρευση κυκλοφορίας, το κλείσιμο καταστημάτων, τη χρήση μάσκας και την καραντίνα. Η ισχύς και η εφαρμογή αυτών των μέτρων για εκτεταμένο χρονικό διάστημα έχει ως αποτέλεσμα την εξάντληση και την δημιουργία προβλημάτων στην πλειονότητα των ανθρώπων. Πιο συγκεκριμένα, με άξονα τις απαντήσεις που πάρθηκαν από το δείγμα μας φαίνεται η πλειοψηφία να έρχεται αντιμέτωπη με τα συναισθήματα του άγχους, του φόβου και τις ανησυχίες για την μόλυνση από τον ιό τόσο των ίδιων όσο και συγγενικών τους προσώπων που ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες. Η έλλειψη ελευθερίας και το συναίσθημα ότι δεν έχουν έλεγχο της ζωής και της καθημερινότητάς τους υπάρχει επίσης. Αναφέρεται, ωστόσο, ότι ο τρόπος αναψυχής των περισσότερων πλέον είναι το περπάτημα και γενικότερα η φύση ενώ ταυτόχρονα αυξήθηκε ο εποικοδομητικός οικογενειακός χρόνος. Όπως ήταν αναμενόμενο οι δυσκολίες και οι απαιτήσεις στον εργασιακό χώρο αυξήθηκαν καθώς επίσης και οι απαιτήσεις που απορρέουν από την ολοήμερη παραμονή των παιδιών στο σπίτι. Εν κατακλείδι, υπάρχει μια σχετική συμφωνία ότι τουλάχιστον από όλη αυτή την κατάσταση θα μπορέσουμε να μάθουμε να εκτιμούμε πράγματα που μέχρι πριν θεωρούσαμε δεδομένα όπως την υγεία και τις σχέσεις με τον περίγυρο και με τους δικούς μας ανθρώπους.

Διαχρονική μελέτη του αυτοκτονικού ιδεασμού, της κατάθλιψης και του άγχους κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19

Β. Ευσταθίου, Ε. Βούσουρα, Α. Παπαδοπούλου, Β. Γιωτσίδη, Β. Πομίνη, Γ. Καλέμη, Ι. Μιχόπουλος, Α. Καπαρουδάκη, Π. Μπαλή, Ε. Καλούδη, Μ. Σμυρνής, Α. Δουζενής & Ρ. Γουρνέλλης
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η εκτίμηση του αυτοκτονικού ιδεασμού, της κατάθλιψης και του άγχους κατά την διάρκεια της πανδημίας COVID-19, καθώς και η διερεύνηση πιθανών μεταβολών μεταξύ του πρώτου και του τρίτου κύματος αυτής, ενώ εφαρμόζονταν περιοριστικά μέτρα (lockdown) στη χώρα. Στη μελέτη συμμετείχαν 720 άτομα ηλικίας από 18 έως 85 ετών (73,8% γυναίκες) που συμπλήρωσαν το ίδιο ερωτηματολόγιο κατά το πρώτο κύμα/lockdown της πανδημίας (Απρίλιος-Μάιος, 2020) και ένα έτος περίπου αργότερα, κατά το τρίτο κύμα/lockdown (Μάρτιος-Μάιος, 2021). Οι συμμετέχοντες, μεταξύ άλλων, συμπλήρωσαν ψυχομετρικές κλίμακες για το άγχος (Generalized Anxiety Disorder-2), την κατάθλιψη (Patient Health Questionnaire-2, PHQ-2) και τον αυτοκτονικό ιδεασμό (το λήμμα “9” της PHQ-9). Προκειμένου να εκτιμηθούν οι μεταβολές στις πιθανές περιπτώσεις αυτοκτονικού ιδεασμού, κατάθλιψης και άγχους στον χρόνο (από το πρώτο κύμα/lockdown στο τρίτο) και να ελεγχθούν παράλληλα ως προς το φύλο, την ηλικία και το ιστορικό ψυχικής υγείας εφαρμόστηκαν Γενικευμένες Εξισώσεις Εκτίμησης (Generalized Estimating Equations, GEE). Επιπρόσθετα, μεταξύ των συμμετεχόντων που αναγνωρίστηκαν ως πιθανές περιπτώσεις “αυτοκτονικού ιδεασμού”, “κατάθλιψης” ή “άγχους” και στις δύο χρονικές στιγμές, εξετάστηκε η πιθανή διαφοροποίηση στη βαρύτητα της συμπτωματολογίας με τη χρήση ελέγχων εξαρτημένων δειγμάτων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα, κατά το τρίτο κύμα/lockdown παρατηρήθηκε αυτοκτονικός ιδεασμός στο 4,72% των συμμετεχόντων, ποσοστό το οποίο δεν διέφερε σημαντικά σε σχέση με το πρώτο κύμα/lockdown. Αντίθετα, παρατηρήθηκαν στατιστικά σημαντικά υψηλότερα ποσοστά τόσο στην κατάθλιψη (21,25% έναντι 28,06%) όσο και στο άγχος (12,08% έναντι 18,47%), σταθμίζοντας ως προς τους δημογραφικούς παράγοντες. Αναφορικά με τη βαρύτητα της συμπτωματολογίας του αυτοκτονικού ιδεασμού, της κατάθλιψης και του άγχους στα άτομα που αναγνωρίστηκαν ως πιθανές περιπτώσεις και στα δύο κύματα/lockdown δεν βρέθηκαν σημαντικές διαφοροποιήσεις. Συμπερασματικά, παρότι ο αυτοκτονικός ιδεασμός παρέμεινε σταθερός ένα χρόνο μετά την έναρξη της πανδημίας, τα υψηλότερα ποσοστά άγχους και κατάθλιψης υπογραμμίζουν την ανάγκη ενίσχυσης των προγραμμάτων πρόληψης και των συστημάτων φροντίδας ψυχικής υγείας.

Ο ανακαλούμενος τύπος γονικής ανατροφής και η ικανοποίηση από τη ζωή των αναδυόμενων ενηλίκων στην Ελλάδα την περίοδο της πανδημίας Covid-19

A. Παπαστυλιανού & B. Ζέρβα

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η παρούσα έρευνα εξετάζει την ικανοποίηση από τη ζωή των αναδυόμενων ενηλίκων κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19 στην Ελλάδα και τη σχέση της με τους ανακαλούμενους τύπους γονικής ανατροφής, την ψυχική ανθεκτικότητα και τη μοναξιά. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, αναμενόταν ότι η συναισθηματική ζεστασιά των γονέων θα συσχετιζόταν θετικά με την ικανοποίηση από τη ζωή των αναδυόμενων ενηλίκων, ενώ η απόρριψη και η υπερπροστασία θα είχαν αρνητικό αντίκτυπο. Επιπρόσθετα, αναμενόταν ότι η ψυχική ανθεκτικότητα θα συσχετιζόταν θετικά με την ικανοποίηση από τη ζωή, ενώ η μοναξιά θα παρουσίαζε αρνητική συσχέτιση. Το δείγμα της έρευνας συγκροτήθηκε από 292 συμμετέχοντες ηλικίας 18 έως 28 ετών, οι οποίοι κλήθηκαν να συμπληρώσουν ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς που μετρούν τις υπό εξέταση μεταβλητές. Τα αποτελέσματα της ιεραρχικής ανάλυσης επιβεβαίωσαν μερικώς τις ερευνητικές υποθέσεις. Σύμφωνα με τα ευρήματα η ψυχική ανθεκτικότητα και η μοναξιά (αρνητική συσχέτιση) προέβλεψαν σημαντικά την ικανοποίηση από τη ζωή των συμμετεχόντων, ενώ οι τύποι γονικής ανατροφής δεν αποτέλεσαν στατιστικά σημαντικούς προβλεπτικούς παράγοντες στο τελικό μοντέλο της ιεραρχικής ανάλυσης. Παράλληλα, ούτε το φύλο, ούτε η διαμονή με τους γονείς κατά τη διάρκεια της καραντίνας προέβλεψαν σημαντικά την ικανοποίηση από τη ζωή. Τα ευρήματα συζητούνται υπό το πρίσμα σύγχρονων ερευνών που διενεργήθηκαν την περίοδο της πανδημίας Covid-19 και παράλληλα παρουσιάζονται οι περιορισμοί της έρευνας.

Ο χρονισμός και η χρονική αντίληψη κατά τη διάρκεια της πανδημίας COVID-19

B. Θανόπουλος¹, O. Ταχματζίδου² & A. Βατάκη²

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο

Η εξάπλωση της πανδημίας COVID-19 στις αρχές του 2020 έμελλε να αλλάξει ριζικά τη ροή της ζωής σε παγκόσμιο επίπεδο. Σε αυτό συνέβαλαν παράγοντες όπως η έντονη ψυχολογική πίεση, η έλλειψη κοινωνικών επαφών, η πίεση του συστήματος υγείας, αλλά και η γενικευμένη αίσθηση χαμηλότερης ποιότητας ζωής σε σχέση με το διάστημα πριν από την πανδημία (He κ.α., 2021). Είναι γεγονός ότι οι περισσότερες κυβερνήσεις παγκοσμίως επέβαλαν περιοριστικά μέτρα στους πολίτες, με σκοπό να σταματήσουν την μετάδοση της νόσου. Οι επιπτώσεις των μέτρων αυτών στην ψυχική υγεία όπως και σε πολλούς άλλους τομείς έχουν ήδη διερευνηθεί ευρέως (π.χ. Onyeaka κ.α., 2021; Yamada κ.α., 2021). Ωστόσο, έως σήμερα, δεν υπήρχαν αρκετά στοιχεία για την πιθανή επίδρασή τους στην αντίληψη του χρόνου και κατ'επέκταση την μελλοντική ευημερία των ατόμων. Το Blursday project (Chaumon κ.α., 2022) δημιουργήθηκε με σκοπό να καλύψει αυτό το κενό. Η συμμετοχή 9 χωρών (και 4 διαφορετικών ηπείρων), συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, οδήγησε στη συλλογή δεδομένων για περισσότερους από 2800 συμμετέχοντες. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι, επίσης, το εύρος των συμπεριφορικών πειραματικών έργων που χρησιμοποιήθηκαν στα πλαίσια της μελέτης αυτής, τα οποία συνδυάζονται με ερωτηματολόγια, δημογραφικά στοιχεία όπως και στοιχεία σχετικά με τα επιβεβλημένα μέτρα σε κάθε χώρα. Για την Ελλάδα, η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε σε δύο διαφορετικές περιόδους, κατά την διάρκεια της επιβολής των περιοριστικών μέτρων και μετά την άρση τους. Τα έως τώρα αποτελέσματα των αναλύσεων δίνουν μια ολοκληρωμένη εικόνα για τις αλλαγές στον χρονισμό που προκάλεσε η πανδημία COVID-19, αλλά και τον ρόλο που έπαιξαν σε αυτές, τόσο τα καθολικά μέτρα που επιβλήθηκαν στους πολίτες της χώρας συνολικά, όσο και ο τρόπος με τον οποίο βίωσαν υποκειμενικά αυτήν την πρωτόγνωρη ιστορικά κατάσταση.

16:00 – 17:30

ΣΥΜΠΟΣΙΟ ΚΛΑΔΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 2)

Κοινωνικές αναπαραστάσεις και γνωστικο-συναισθηματική πολυφασία για την πανδημία Covid-19

Οργανώτρια / Πρόεδρος: **A. Μαντόγλου**

Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Συζητητής: **Π. Κορδούτης**

Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Εάν η οικονομική κρίση της τελευταίας δεκαετίας είναι εφιάλτης, η πανδημία covid-19 των τελευταίων τριών χρόνων είναι κόλαφος! Στην Ελλάδα, η covid-19 αρχίζει να εξαπλώνεται από τον Φεβρουάριο του 2020. Κορονοϊός, πανδημία, covid-19, μεταδοτικότητα, νόσος, θάνατοι, περιορισμοί στην μετακίνηση, αποστάσεις, τηλεκαπαίδευση, τηλεργασία, αντισηπτικά, μάσκες, γάντια... όλα είναι πρωτόγνωρα. Οι άνθρωποι αρχίζουν να επικοινωνούν μεταξύ τους, να ενημερώνονται από τα ΜΜΕ και να διαβάζουν σχετικά κείμενα. Στις τέσσερις εισηγήσεις του παρόντος συμποσίου θα αναδειχθεί ο τρόπος με τον οποίο κατασκευάζεται το περιεχόμενο της σκέψης των ανθρώπων για τον κορονοϊό στην Ελλάδα, και κατά πόσο αυτό το περιεχόμενο είναι ομοιόμορφο και συναινετικό για όλες τις ομάδες. Η κοινωνιοψυχολογική θεωρία που συμβάλει σε αυτή την προσέγγιση είναι αυτή των κοινωνικών αναπαραστάσεων του Serge Moscovici (1961/1976).

Η ανάγκη μας να κατασκευάσουμε αναπαραστάσεις για ένα φαινόμενο είναι η οικειοποίησή του και η επικοινωνία που το αφορά. Δύο διεργασίες συντελούν στην κατασκευή της αναπαραστασιακής σκέψης: η αντικειμενοποίηση, που εικονοποιεί τον παραγόμενο λόγο και κάνει το αφηρημένο συγκεκριμένο, και η επικέντρωση, που ονοματοδοτεί το ανοίκειο στη βάση προ-υπάρχουσας, οικείας και συναφούς αναπαραστάσης και προσεγγίζει το άγνωστο μέσω του ήδη γνωστού. Από την άλλη, οι κοινωνικές αναπαραστάσεις δεν είναι το προϊόν της κοινωνίας στο σύνολό της, αλλά προϊόντα των κοινωνικών ομάδων που συνθέτουν αυτή την κοινωνία. Έτσι, καθιστούν ένα δυναμικό προϊόν, αποτέλεσμα ετερογενών αλληλεπιδράσεων μεταξύ κοινωνικών υποκειμένων με διαφορετικές ταυτότητες, που συνεργάζονται ή συγκρούονται σε διάφορα πλαίσια και παράγουν μια ποικιλομορφία στη σκέψη και στην επικοινωνία. Ο Moscovici (1991/2014) χαρακτηρίζει αυτή τη μορφή σκέψης και τις διαφορετικές επικοινωνίες ως γνωστική πολυφασία, η οποία ορίζεται ως η ταυτόχρονη και δυναμική συνύπαρξη διαφορετικών τρόπων σκέψης εντός της κοινωνίας και εντός του ατόμου, όπως είναι η παραδοσιακή και η μοντέρνα, η τελετουργική και η επιστημονική. Χαρακτηρίζεται από ένταση, σύγκρουση και διαφωνία και όχι από ισορροπία και προσαρμογή.

Κοινωνικές αναπαραστάσεις και γνωστική πολυφασία. Συγκλίσεις, αποκλίσεις και θεωρητικές προεκτάσεις

Π. Ξανθόπουλος

Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Σκοπός της παρουσίασης είναι να αναδείξει την προβληματική σύνδεσης ανάμεσα στις κοινωνικές αναπαραστάσεις και τη γνωστική πολυφασία, γεγονός στο οποίο δεν έχει δοθεί ακόμη επαρκής προσοχή. Η σύνδεση μεταξύ των δύο θεωριών έχει γίνει αντιληπτή ως ταυτόσημη, συνεχής, συμπληρωματική, μερικώς σχετιζόμενη ή διαφορετική. Η συνθήκη εννοιολογικής ασάφειας και μη επεξεργασμένης συνοχής είχε ως αποτέλεσμα προεκτάσεις και συμπληρώσεις της θεωρίας της γνωστικής πολυφασίας από τους Jonchelovitch, Wagner, Provencher και Batel. Από την αρχική τους εμφάνιση στο έργο του Moscovici, οι κοινωνικές αναπαραστάσεις λογίζονται ως μια θεωρία με εμπειρική τεκμηρίωση, ενώ η γνωστική πολυφασία ως μία υπόθεση προς έλεγχο. Η περαιτέρω εννοιολογική επεξεργασία της γνωστικής πολυφασίας διέκρινε μεταξύ επαληθεύσιμων ή μη αναπαραστάσεων και πρακτικών και συγκεκριμένων νοητικών σχηματισμών: της μαγείας, της θρησκείας, της επιστήμης και της ιδεολογίας. Οι μετέπειτα συνδέσεις δίνουν έμφαση στην αναπαραστάση, υιοθετώντας παράλληλα στοιχεία από άλλες θεωρήσεις. Η προσέγγιση της Jonchelovitch εμπλέκει τις δημόσιες σφαίρες και προωθεί την ιδέα της πολυφασίας ως ενός κεντρικού στοιχείου των κοινωνικών αναπαραστάσεων, διακρίνοντας τις διαστάσεις, τα συστατικά και τα επίπεδα αντίφασης στην πολυφασία. Ο Wagner ταυτίζει τις δύο θεωρίες και συνδέει την πολυφασία με την ανάλυση λόγου, συζητώντας για λόγο – πολυφασία. Η γνωστική πολυφασία στο έργο της Provencher εντάσσεται στο πλαίσιο της θεωρίας των κοινωνικών αναπαραστάσεων ως μερικώς διακριτή και συνδυάζεται με στοιχεία της κοινωνικής νόησης, εισάγοντας τις βασικές πεποιθήσεις και ατομικές περιστάσεις. Τέλος, η Batel ταξινομεί τις διαφορετικές ερμηνείες της γνωστικής πολυφασίας ως προϊόν του πλαισίου, το οποίο ενεργοποιεί μια αναπαραστάση ή στοιχεία της αντί μιας άλλης και σε έκφραση της δράσης ατόμων, όταν αντιμετωπίζουν πλαίσια ανταγωνιστικών αναπαραστάσεων. Η διαφορετική σύλληψη της σύνδεσης των θεωριών καταδεικνύει την εστίαση σε κοινά ή διαφορές μεταξύ τους στον εκάστοτε ερευνητή και συνδέεται επιπρόσθετα με τις θεωρητικές επιλογές κατά τη διαδικασία σύνθεσης και επέκτασης της γνωστικής πολυφασίας, το οποίο αντικατοπτρίζεται και στις εμπειρικές έρευνες.

Κοινωνική αναπαράσταση της Covid-19 και ταυτοτικές διαφοροποιήσεις

Α. Μοροχλιάδης¹, Δ. Καλαμάρας², Κ. Καραγεώργου², Α. Μαντόγλου² & Κ. Πεκκανοπούλου³

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ³Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση του περιεχομένου της κοινωνικής αναπαράστασης της Covid-19 και του τρόπου με τον οποίο διάφορες διαστάσεις της ταυτότητας των συμμετεχόντων επιδρούν σε αυτή. Στην έρευνα έλαβαν μέρος 224 άνδρες και 486 γυναίκες ηλικίας από 18 έως 80 ετών. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να καταγράψουν με τρεις λέξεις ή τρεις φράσεις τις πρώτες σκέψεις που κάνουν συνειρμικά όταν σκέφτονται την Covid-19. Τα αποτελέσματα από την επεξεργασία των απαντήσεων ανέδειξαν, σε επίπεδο περιεχομένου της αναπαράστασης, μια πολυεπίπεδη εικόνα για την Covid-19, όπου είτε περιγράφεται ως μια ασθένεια που προκαλεί συμπτώματα και επιφέρει πανδημία είτε αναφέρεται ως μια υπερβολή που εξωτερικοί παράγοντες την συντηρούν για ίδια συμφέροντα. Τα συναισθήματα απέναντι σε αυτή την συνθήκη είναι ανάμικτα, καθώς αναφέρονται και δύσφορα, όπως απογοήτευση, θυμός, θλίψη ή/και φόβος, αλλά και θετικά, όπως υπομονή και ελπίδα. Μέσα από την ανάλυση προέκυψαν και επιπτώσεις που βιώνουν τα άτομα με κυριότερα την καραντίνα, την απομόνωση και την καταπάτηση των δικαιωμάτων. Επιπλέον, αναδείχθηκαν και πιθανοί τρόποι αντιμετώπισης, όπως η υιοθέτηση μέτρων προστασίας, το εμβόλιο αλλά και η ευθύνη, ατομική και κοινωνική, ενώ υπήρξαν και απαντήσεις με την επίρριψη ευθυνών στα οικονομικά συμφέροντα, στην κυβερνητική ανικανότητα, την ίδια τη μεταδοτικότητα του ιού, τους αρνητές, καθώς και την προπαγάνδα των Μ.Μ.Ε. Σε επίπεδο επικεντρώσεων, δηλαδή ταυτοτικών διαφοροποιήσεων για την αναπαράσταση της Covid – 19, προέκυψαν 7 ομάδες με διακριτά χαρακτηριστικά ως προς το φύλο, την ηλικία, την πολιτική αυτο-τοποθέτηση, τη θρησκευτικότητα και την στάση υπέρ ή κατά του εμβολίου, οι οποίες διακρίνονται ως προς το περιεχόμενο του ορισμού, των συναισθημάτων, των επιπτώσεων, της αντιμετώπισης και της απόδοσης ευθυνών της Covid-19. Τα αποτελέσματα συζητούνται στο πλαίσιο μιας πολυδιάστατης γνωστικο-συναισθηματικής αναπαράστασης της Covid-19, η οποία εξαρτάται από τα ταυτοτικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων.

Η πολυφασική αναπαράσταση της νόσου Covid-19 κατά τη δεύτερη καραντίνα μέσα από Ψυχολογικές, Κοινωνιοψυχολογικές και Κοινωνιολογικές Επικεντρώσεις

Κ. Καραγεώργου¹, Ε. Ψυχάρη², Δ. Καλαμάρας¹ & Α. Μαντόγλου¹

¹Εργαστήριο Εφαρμοσμένης Ψυχολογίας Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η παρούσα έρευνα έχει ως στόχο τη μελέτη της πολυφασικής αναπαράστασης της νόσου Covid-19 μέσα από κοινωνιολογικές (ηλικία, φύλο), κοινωνιοψυχολογικές (θρησκευτικότητα, πολιτισμικός προσανατολισμός, πολιτικός αυτοπροσδιορισμός, στάση απέναντι στο εμβόλιο) και ψυχολογικές (συναισθήματα) επικεντρώσεις. Συγκεκριμένα, διερευνώνται οι τέσσερις τρόποι σκέψης (μαγικός/συνωμοσιολογικός, θρησκευτικός, ιδεολογικός, επιστημονικός) που αναπτύσσονται γύρω από τη νόσο Covid-19, βάσει του τρόπου που αυτή βιώνεται συναισθηματικά, της ταυτότητας των συμμετεχόντων καθώς και της στάσης τους απέναντι στο εμβόλιο. Στην έρευνα συμμετείχαν 224 άνδρες και 486 γυναίκες ηλικίας 18-80 ετών που απάντησαν σ' ένα αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο. Το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε διαδικτυακά κατά τη δεύτερη καραντίνα (Ιανουάριος 2021). Στα δεδομένα πραγματοποιήθηκε Διερευνητική Παραγοντική Ανάλυση που ανέδειξε τους τέσσερις κύριους τρόπους σκέψης, η εγκυρότητα των οποίων ελέγχθηκε στη συνέχεια μέσω ενός μοντέλου Επιβεβαιωτικής Παραγοντικής Ανάλυσης. Τα αποτελέσματα έδειξαν την ύπαρξη τεσσάρων διακριτών τρόπων σκέψης, με κυρίαρχους τον επιστημονικό και τον ιδεολογικό και ακολουθούν ο μαγικός/συνωμοσιολογικός και ο θρησκευτικός. Για κάθε τρόπο σκέψης εφαρμόστηκε ένα μοντέλο Πολλαπλής Παλινδρόμησης για την ανάδειξη του προφίλ των συμμετεχόντων που εκφράζονται από καθένα από αυτούς. Ο ιδεολογικός τρόπος σκέψης συνδέεται κυρίως με συναισθήματα καχυποψίας, έλλειψης εμπιστοσύνης, αγανάκτησης, θυμού και απογοήτευσης, ενώ οι εκφραστές του είναι άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου και αριστερής πολιτικής τοποθέτησης. Η ξεκάθαρη τοποθέτηση υπέρ του εμβολίου, σε συνδυασμό με το υψηλό μορφωτικό επίπεδο και τον ατομικισμό συνδέονται με τον επιστημονικό τρόπο σκέψης, ενώ τα συναισθήματα που τον χαρακτηρίζουν είναι αρνητικά (άγχος, φόβος, ανασφάλεια) αλλά και θετικά (χαρά, ανακούφιση, αγωνιστικότητα, ελπίδα). Αυξημένη ηλικία, υψηλή θρησκευτικότητα σε συνδυασμό με άγχος, φόβο, ανασφάλεια, ταυτοποιούν κυρίως τον μαγικό/συνωμοσιολογικό τρόπο σκέψης, ο οποίος σχετίζεται επίσης με αρνητική στάση απέναντι στο εμβόλιο. Τέλος, οι συμμετέχοντες που εκφράζονται από τον θρησκευτικό τρόπο σκέψης αισθάνονται καχυποψία και έλλειψη εμπιστοσύνης και περιγράφονται ως υψηλής θρησκευτικότητας και μορφωτικού επιπέδου, ενώ δεν εκφράζονται από την αριστερή πολιτική τοποθέτηση και τοποθετούνται κατά του εμβολίου.

Τι σημαίνει να πιστεύεις σε θεωρίες συνωμοσίας; Θεωρίες συνωμοσίας και δομική ανάλυση μιας κοινωνικής αναπαράστασης

Ι. Κατερέλος

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Κατά την έρευνα αυτή παρουσιάστηκαν 4 εναλλακτικά σενάρια/αφηγήσεις (θεωρίες συνωμοσίας) που αφορούν την κοινωνική αναπαράσταση (ΚΑ) της COVID-19. Οι συμμετέχοντες έπρεπε σε συγκεκριμένα σημεία των κειμένων να σημειώσουν κατά πόσο νομίζουν ότι είναι πειστικά. Μετά, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να σημειώσουν τα πιο σημαντικά στοιχεία από μια λίστα 25 στοιχείων (προέκυψε από 8 εξερευνητικές συνεντεύξεις βάθους). Τέλος, τέθηκαν δύο ερωτήσεις που αφορούσαν (κατά δήλωση) συμπεριφορά: α/ εάν τηρούν τα μέτρα και β/εάν είναι «έτοιμοι» για να κάνουν το εμβόλιο. Έτσι, προσπαθήσαμε να συνδυάσουμε την πίστη σε θεωρίες συνωμοσίας, την δομική ανάλυση της ΚΑ και τις στάσεις σχετικά με την αντιμετώπιση της COVID-19 ως απορρέουσες από την ΚΑ. Αν και η δομική ανάλυση των ΚΑ (ανάλυση σημασιολογικών δικτύων-ΣΔ και Δένδρα Ελάχιστης Απόστασης-ΔΕΑ) μεταξύ διαφορετικών ομάδων συμμετεχόντων (προκύπτουσες από ανάλυση κατά συστάδες σχετικά με την πειστικότητα των θεωριών συνωμοσίας) αποδίδει αποτελέσματα σχετικά με μια σημασιολογική συσχέτιση μεταξύ στοιχείων, η σύγκριση μεταξύ τους δεν επιτρέπει μια ανάδειξη κάποιου/ων στοιχείου/ων στα οποία θα μπορούσε να «αποδοθεί» η διαφοροποίηση. Από την άλλη πλευρά, η πειστικότητα των θεωριών συνωμοσίας φαίνεται να έχει ισχυρή θετική συσχέτιση με τις στάσεις που αφορούν την αντιμετώπιση της COVID-19. Καταλήγουμε σε ένα προσωρινό συμπέρασμα ότι η «παραδοσιακή» δομική ανάλυση των ΚΑ (Κεντρικός Πυρήνας/Περιφέρεια) δεν αποδίδει, όπως αναμενόταν, και επιχειρούμε μια νέα προσέγγιση βασισμένη στη θεωρία μη γραμμικών συστημάτων ή, όπως αποκαλείται διαφορετικά, στη θεωρία πολυπλοκότητας.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 68 (ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ 3)**Προκλήσεις ψυχικής υγείας για την οικογένεια: Ανατρέφοντας ένα διαφορετικό παιδί**

Προεδρείο: **Α. Τσιμπιδάκη**,
Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Οικογένεια με παιδί με εγκεφαλική παράλυση: Απόψεις μτέρων στην Ελλάδα και την Ιταλία

Α. Τσιμπιδάκη
Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται την οικογένεια με ένα παιδί με εγκεφαλική παράλυση (ΕΠ) μέσα από την οπτική των μτέρων, στην Ελλάδα και την Ιταλία. Ειδικότερα, εξετάζει το πώς νοηματοδοτούν την ΕΠ, τα θετικά και τα αρνητικά της οικογένειας που μεγαλώνει ένα παιδί με ΕΠ, τις βασικές παραμέτρους της οικογενειακής λειτουργικότητας, την οικογενειακή ανθεκτικότητα, και τα πλέγματα στήριξης. Συμμετείχαν συνολικά 60 μτέρες (30 Ελληνίδες και 30 Ιταλίδες), ηλικίας 28-53 έτη. (Μ.Ο.=40,48, Τ.Α.=5,83). Όλες οι μτέρες ήταν παντρεμένες και ανήκαν σε πυρηνικές οικογένειες. Είχαν ένα βιολογικό παιδί ΕΠ, το οποίο ήταν υπό συνεχή ιατρική παρακολούθηση και υποψήφιο για ορθοπαιδικά χειρουργεία. Για τη συλλογή των δεδομένων χορηγήθηκαν ένα Αυτοσχέδιο Ερωτηματολόγιο, Ημι-δομημένη συνέντευξη, η Κλίμακα Εκτίμησης Προσαρμοστικότητας και Συνοχής στην Οικογένεια, το Ερωτηματολόγιο Οικογενειακής Ανθεκτικότητας και το Ερωτηματολόγιο Κοινωνικής Υποστήριξης – Σύντομη Μορφή. Η ανάλυση των δεδομένων βασίστηκε σε περιγραφική στατιστική, σε συγκρίσεις μεταξύ των ερευνητικών ομάδων με το κριτήριο χ^2 , το μη παραμετρικό τεστ Mann-Whitney, και τη μέθοδο της αναλυτικής επαγωγικής προσέγγισης της ανάλυσης περιεχομένου. Τα αποτελέσματα ανέδειξαν ότι οι μτέρες στην Ελλάδα και στην Ιταλία είχαν ποικίλες νοηματοδοτήσεις για την ΕΠ με κυρίαρχη αυτήν που θεωρεί την ΕΠ ως ένα ιατρικό πρόβλημα, το οποίο επηρεάζει όλη την οικογένεια. Οι μτέρες, και στις δύο χώρες, παρουσίασαν κοινά βιώματα και εμπειρίες για τη λειτουργία της οικογένειας, και ανέφεραν θετικά και αρνητικά χαρακτηριστικά. Η πλειονότητα των μτέρων βρέθηκε να αξιολογεί και να επιθυμεί τον τύπο της οικογένειας ως ισορροπημένο, σύμφωνα με την αναθεωρημένη έκδοση του Συστημικού Μοντέλου Κυκλικής Συνθετότητας. Επίσης, βρέθηκε να έχουν υψηλό βαθμό ανθεκτικότητας, χαμηλό αριθμό πλεγμάτων στήριξης, αλλά υψηλό βαθμό ικανοποίησης από τη συνολική στήριξη που δέχονται. Δεν εντοπίστηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές στις παραπάνω παραμέτρους, ανάμεσα στις μτέρες στην Ελλάδα και την Ιταλία, εκτός από τον βαθμό ικανοποίησης από τα πλέγματα στήριξης, όπου οι Ελληνίδες μτέρες εμφάνισαν υψηλότερη ικανοποίηση.

Βίωση άγχους και κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά οικογενειών με και χωρίς μέλος με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και αναπηρία στην πανδημία της νόσου COVID-19

Α. Τσιμπιδάκη
Πανεπιστήμιο Αιγαίου

Η πανδημία της νόσου COVID-19 έχει δημιουργήσει μια ταχύτατα εξελισσόμενη παγκόσμια υγειονομική κατάσταση κρίσης, στη διάρκεια της οποίας η ψυχική υγεία των ατόμων τίθεται συνεχώς σε δοκιμασία. Οι έρευνες για τις ψυχολογικές συνέπειες της πανδημίας της νόσου COVID-19 έδειξαν υψηλά επίπεδα άγχους. Η παρούσα εργασία πραγματεύεται τη βίωση άγχους σε οικογένειες με και χωρίς μέλος με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και αναπηρία (ε.ε.α./α.) κατά την πανδημία της νόσου COVID-19, και εάν υπάρχουν διαφοροποιήσεις σε σχέση με τα κοινωνικο-δημογραφικά: Φύλο, ρόλος στην οικογένεια (γονέας ή παιδί), μορφωτικό επίπεδο, οικογενειακή κατάσταση, τύπος οικογένειας, εργασιακή κατάσταση κατά τη διάρκεια της υποχρεωτικής παραμονής στο σπίτι λόγω της πανδημίας της νόσου COVID-19, και ύπαρξη ή μη της συνθήκης της ε.ε.α./α. στην οικογένεια. Συμμετείχαν 411 άτομα, 130 άνδρες και 281 γυναίκες, εκ των οποίων οι 217 ήταν γονείς και οι 194 ήταν παιδιά (φοιτητές/τριες), που φοιτούσαν στο 3ο και 4ο έτος σπουδών. Η ηλικία των συμμετεχόντων ήταν 20-60 έτη. Για τη συλλογή των δεδομένων χορηγήθηκαν ένα Αυτοσχέδιο Ερωτηματολόγιο και η Κλίμακα Άγχους του Spielberger. Τα ευρήματα κατέδειξαν ότι οι συμμετέχοντες/ουσες εμφάνισαν υψηλό βαθμό άγχος, και οι τιμές του προσωρινού άγχους ήταν υψηλότερες σε σύγκριση με το μόνιμο άγχος. Υπήρχε στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στις δύο διαστάσεις του άγχους, ενώ δεν εντοπίστηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ανάμεσα σε γονείς και παιδιά-φοιτητές/τριες. Επιπρόσθετα, βρέθηκε ότι υπήρχε συσχέτιση μεταξύ του άγχους (παροδικό, μόνιμο και συνολικό) με τα κοινωνικο-δημογραφικά: α) του συνδυασμού φύλο και ρόλος στην οικογένεια (γονέας: μητέρα – πατέρας και παιδί: φοιτητής – φοιτήτρια), και β) της εργασιακής κατάστασης κατά τη διάρκεια της υποχρεωτικής παραμονής στο σπίτι. Τέλος, δεν εντοπίστηκαν διαφοροποιήσεις στη βίωση του άγχους με βάση το φύλο, το μορφωτικό επίπεδο, την οικογενειακή κατάσταση, τον τύπο οικογένειας και την ύπαρξη ή μη της συνθήκης της ε.ε.α./α. στην οικογένεια.

Η σχέση μεταξύ ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών και των γονικών πρακτικών σε παιδιά και εφήβους

Γ. Γεωργίου

Ευρωπαϊκό Πανεπιστήμιο Κύπρου

Αριθμός εμπειρικών ερευνών προτείνουν την ύπαρξη μιας σχέσης μεταξύ των γονικών πρακτικών και των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών, σε παιδιά και εφήβους. Παρά το γεγονός ότι τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά περιλαμβάνουν τρεις διαστάσεις – συναισθηματική, διαπροσωπική και συμπεριφορική - η πλειονότητα των ερευνών επικεντρώνεται στη συναισθηματική διάσταση και συγκεκριμένα στα χαρακτηριστικά σκληρότητας (ΧΣ), χωρίς να δίνει την ανάλογη έμφαση σε άλλες διαστάσεις όπως την διαπροσωπική (μεγαλομανία/ χειριστικότητα) και την συμπεριφορική (παρορμητικότητα/ ανευθυνότητα). Η παρούσα έρευνα στην προσπάθεια να καλύψει αυτό το κενό, αξιολόγησε τις σχέσεις μεταξύ και των τριών διαστάσεων των ψυχοπαθητικών χαρακτηριστικών, με τέσσερις γονικές πρακτικές (γονική εμπλοκή, ελλιπή έλεγχο, ασυनेπή πειθαρχία και σωματική τιμωρία) λαμβάνοντας υπόψη την επίδραση που πιθανόν να έχουν στις εν λόγω σχέσεις τα προβλήματα διαγωγής (επιθετικές και εναντιωματικές συμπεριφορές) και το φύλο. Οι πιο πάνω σχέσεις εξετάστηκαν σε δύο διαφορετικά δείγματα – ένα δείγμα κοινότητας και ένα κλινικό δείγμα. Το δείγμα κοινότητας περιλαμβάνει παιδιά, μαθητές δημοτικού σχολείου (N= 792, Μηνλικία= 6,93, T.A=,72) από την Κύπρο ενώ το κλινικό δείγμα περιλαμβάνει παιδιά από την Ολλανδία (N= 217, Μηνλικία = 9,55, T.A=1,79) τα οποία λόγω δυσκολιών και προβλημάτων συμπεριφοράς είχαν παραπεμφθεί σε κλινικές ψυχικής υγείας. Οι στατιστικές αναλύσεις στο δείγμα κοινότητας και συγκεκριμένα η ιεραρχική πολλαπλή παλινδρόμηση κατέδειξε ότι οι γονείς παιδιών τα οποία σκοράρουν υψηλά στα χαρακτηριστικά σκληρότητας είναι πιο πιθανό να υιοθετούν ασυनेπή πειθαρχία και σωματική τιμωρία και λιγότερο θετικές γονικές πρακτικές, ενώ τα υψηλά επίπεδα παρορμητικότητας/ ανευθυνότητας φαίνεται να σχετίζονται αποκλειστικά με την ασυनेπή πειθαρχία. Στο κλινικό δείγμα, τα χαρακτηριστικά σκληρότητας φαίνεται να σχετίζονται με χαμηλή γονική εμπλοκή και η μεγαλομανία/ χειριστικότητα με υψηλά επίπεδα ασυनेπούς πειθαρχίας. Αυτά τα ευρήματα αποτελούν καταδεικνύουν πως τα ψυχοπαθητικά χαρακτηριστικά ανεξάρτητα από την ύπαρξη προβλημάτων διαγωγής επηρεάζουν τις γονικές πρακτικές που υιοθετούνται από τους γονείς.

Πρόγραμμα Προαγωγής της Ψυχικής Υγείας Παιδιών και Γονέων Βασισμένο στη Θεραπεία Σχημάτων: Σχεδιασμός, Εφαρμογή, Αποτελεσματικότητα

P. Λάιους^{1,2}, E. Γαλανάκη¹, K. Αγγελή², X. Τζαβάρα¹, E. Αργαλιά², B. Κουτραφούρη², K. Μαρίνη², N. Μπακουρίνη² & I. Συντήλα²
¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²Ελληνική Εταιρεία Θεραπείας Σχημάτων

Η Θεραπεία Σχημάτων έχει αναδειχθεί από τη σχετική έρευνα ως αποτελεσματικό θεραπευτικό μοντέλο για ένα μεγάλο εύρος ψυχοπαθολογίας των ενηλίκων. Ωστόσο, οι έρευνες που αφορούν την εφαρμογή της, ατομικά ή ομαδικά, σε παιδιά είναι ελάχιστες. Επιπλέον, δεν ανευρίσκεται στη διεθνή βιβλιογραφία πρόγραμμα πρόληψης που να βασίζεται στη Θεραπεία Σχημάτων και να απευθύνεται σε παιδιά και γονείς. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν ο σχεδιασμός, η εφαρμογή και η αξιολόγηση ενός ομαδικού προγράμματος πρόληψης και προαγωγής της ψυχικής υγείας των παιδιών, το οποίο εστιάζει στις πυρηνικές συναισθηματικές ανάγκες τους, στα πρώιμα δυσλειτουργικά σχήματα, στους τρόπους λειτουργίας και στις σχέσεις με τους σημαντικούς άλλους. Επιπρόσθετα, το πρόγραμμα περιλαμβάνει ομαδική παρέμβαση σε γονείς, με στόχο την ενδυνάμωση του δεσμού γονέα-παιδιού. Το πρόγραμμα βασίζεται στις αρχές και τεχνικές της Θεραπείας Σχημάτων, ενώ αξιοποιεί και μεθόδους της Παιγνιοθεραπείας. Στην έρευνα, η οποία βασίστηκε σε ένα οιοσεί πειραματικό σχέδιο, συμμετείχαν 90 παιδιά (9-13 ετών) από τον γενικό πληθυσμό (σχολεία της περιοχής της Αττικής) και ένας τουλάχιστον γονέας κάθε παιδιού. Έξι ψυχολόγοι-Θεραπευτές Σχημάτων διεξήγαγαν 16 εβδομαδιαίες συναντήσεις με τις ομάδες των παιδιών και 10 δεκαπενθήμερες συναντήσεις με τις ομάδες των γονέων. Τα ευρήματα δείχνουν την αποτελεσματικότητα του προγράμματος στην εξασθένιση των πρώιμων δυσλειτουργικών σχημάτων στα παιδιά και στους γονείς, στη μείωση δεικτών ψυχοπαθολογίας (SDQ) των παιδιών και, αναλυτικότερα, των συναισθηματικών συμπτωμάτων, των δυσκολιών στις σχέσεις με συνομηλικούς και των συνολικών δυσκολιών, και στην αύξηση της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς. Δεν βρέθηκαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ως προς την αυτοαντίληψη. Στην εισήγηση παρουσιάζονται ακόμη δείγματα της βιωματικής εργασίας με τα παιδιά και τους γονείς. Τέλος, συζητείται η σημασία και η χρησιμότητα του προτεινόμενου προγράμματος για την ψυχική υγεία των παιδιών και των οικογενειών τους, καθώς και η αναγκαιότητα εκπαίδευσης των επαγγελματιών ψυχικής υγείας στη Θεραπεία Σχημάτων που απευθύνεται σε παιδιά και γονείς.

Χρηματοδότηση: Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 43 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α1)

Το κρυφό μας δυναμικό, οι αποσκευές μας για μία σταδιοδρομία με νόημα

Οργανώτρια / Πρόεδρος: **Κ. Αργυροπούλου**
 Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Συζητήτρια: **Κ. Μικεδάκη**
 Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Καθώς η διαχείριση της σταδιοδρομίας δεν μπορεί να εξετάζεται ξεχωριστά από την υπόλοιπη δράση του ατόμου, ένας από τους στόχους της επαγγελματικής συμβουλευτικής είναι να υποστηρίξει τους ανθρώπους να αποσαφηνίσουν τον ρόλο και τη σημασία της εργα-

σίας στη ζωή τους. Έτσι, η διερεύνηση της επαγγελματικής ανάπτυξης επικεντρώνεται στην αυτοκατευθυνόμενη επαγγελματική πορεία, η οποία εγείρει προβληματισμούς για τη διαμόρφωση του νοήματος στη σταδιοδρομία: α) όπως για παράδειγμα τα ερωτήματα: «Από πού έρχομαι;», «Πού βρίσκομαι;» στο «Πού πηγαίνω;», τα οποία αντανακλούν το σύνολο της σημασίας που αποδίδει το άτομο στο πλαίσιο της επαγγελματικής του δραστηριότητας, β) την υποκειμενική εμπειρία των επαγγελματικών εμπειριών και αλληλεπιδράσεων, η οποία εμπλέκει το άτομο σε έναν ενεργό αναστοχασμό που αφορά τόσο την υποκειμενική/ατομική του δράση όσο και την κοινωνική του εναρμόιση, συνδέοντας τον Εαυτό με τους «Άλλους». Στοιχεία που επηρεάζουν την επαγγελματική νοηματοδότηση αποτελούν οι πηγές νοηματοδότησης, οι διεργασίες νοηματοδότησης και οι εμπειρίες νοηματοδότησης. Η επαγγελματική συμβουλευτική καθίσταται πλέον μία δυναμική διαδικασία που επιτρέπει στο άτομο να καθορίσει ποιος είναι και τι θέλει να γίνει στη σταδιοδρομία και τη ζωή του γενικότερα, ενισχύοντας το προσωπικό νόημα και αναγνωρίζοντας τη σημασία των συνδέσεων μέσα από ατομικά και συλλογικά έργα. Το παρόν συμπόσιο περιλαμβάνει μια σειρά εργασιών, οι οποίες εξετάζουν και συζητούν τα ακόλουθα θέματα: α) Ο διαλογικός εαυτός στη διαχείριση της μετάβασης από το σχολείο στο Πανεπιστήμιο: μια αφηγηματική ανάλυση των μυθοπλαστικών ιστοριών που επιλέγουν οι ωφελούμενοι στα πλαίσια της επαγγελματικής συμβουλευτικής, β) Ποιον σκοπό επιτελεί η εργασία στη ζωή; Μια μελέτη περίπτωσης διεργασιών νοηματοδότησης και προσανατολισμών εργασίας σε συμβούλους σταδιοδρομίας, γ) Εμπόδια και αποφάσεις σταδιοδρομίας για τις γυναίκες. Δυνατότητες συμφιλίωσης μέσα από την Επαγγελματική Συμβουλευτική, δ) Στοχοθεσία, ικανοποίηση και υπέρβαση κρίσεων κατά την αναδυόμενη ενήλικιση. Ο ρόλος του “job – calling”.

Χρηματοδότηση: Εργαστήριο Συμβουλευτικής Επιστήμης και Επαγγελματικής Σταδιοδρομίας, ΕΚΠΑ

Ο διαλογικός εαυτός στη διαχείριση της μετάβασης από το σχολείο στο Πανεπιστήμιο: Μια αφηγηματική ανάλυση των μυθοπλαστικών ιστοριών που επιλέγουν οι ωφελούμενοι στα πλαίσια της επαγγελματικής συμβουλευτικής

A. Καραβιά & Κ. Μικεδάκη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τα διαρκώς μεταβαλλόμενα δεδομένα της αγοράς εργασίας καλούν το άτομο να εμπλέκεται συστηματικά και ενεργά στη διαχείριση της σταδιοδρομίας του, ώστε να μπορεί να ακολουθεί τις εξελίξεις, να διαχειρίζεται αποτελεσματικά τις αιφνίδιες και μη μεταβάσεις, αλλά και να διατηρεί την ικανοποίησή του από το επάγγελμά του. Η επαγγελματική συμβουλευτική περνά σε μια ολιστική αντιμετώπιση του ατόμου και η αφήγηση κατέχει κεντρική θέση, γιατί συμβάλλει στη διαμόρφωση του εαυτού και αναδεικνύει τη νοηματοδότηση που κάνει το άτομο σχετικά με τη σταδιοδρομία του. Η αίσθηση του ποιοι είμαστε, συνεπώς, σχετίζεται με τις εμπειρίες που αφηγηματοποιούμε στη διάρκεια του διαλόγου με τους άλλους και με τον εαυτό. Στην παρούσα έρευνα έλαβαν μέρος 6 άτομα ηλικίας 16-18 ετών, τα οποία αρχικά ρωτήθηκαν πώς βιώνουν τη μετάβαση από το σχολείο στο Πανεπιστήμιο, στη συνέχεια τους χορηγήθηκε η άσκηση «Η Αγαπημένη μου Ιστορία» και τέλος τους ζητήθηκε ξανά να περιγράψουν πώς βιώνουν τη μετάβαση αυτή, με σκοπό να διερευνηθεί η όποια αλλαγή στο περιεχόμενο της αφήγησης των συμμετεχόντων. Εν συνέχεια, πραγματοποιήθηκε κατηγοριακή ανάλυση περιεχομένου μέσω της ομαδοποίησης των στοιχείων της αφήγησης που έχουν κοινά χαρακτηριστικά. Μέσα από την παραπάνω ανάλυση αναδείχθηκε η θετική επίδραση του διαλόγου ανάμεσα στα κομμάτια του εαυτού, καθώς συνέβαλε στον εντοπισμό φωνών που ήταν αδύναμες ακόμα και αποσιωπημένες, προσφέροντας στους ωφελούμενους τη δυνατότητα να έρθουν σε έμμεση επαφή με συναισθήματα και σκέψεις που δύσκολα εξωτερικεύονταν. Επίσης, οι ωφελούμενοι εμπλούτισαν την αφήγηση τους μετά τη συμπλήρωση της άσκησης και τέλος έγινε εμφανές, ότι άλλαξε το περιεχόμενο της δεύτερης αφήγησης με κυρίαρχα χαρακτηριστικά μια πιο αισιόδοξη στάση σχετικά με την επερχόμενη μετάβαση, μεγαλύτερη κινητοποίηση και μεγαλύτερη σύνδεση με την προσωπική και την ανάληψη δράσης.

Χρηματοδότηση: Εργαστήριο Συμβουλευτικής Επιστήμης και Επαγγελματικής Σταδιοδρομίας, ΕΚΠΑ

Ποιον σκοπό επιτελεί η εργασία στη ζωή; Μια μελέτη περίπτωσης διεργασιών νοηματοδότησης και προσανατολισμών εργασίας σε συμβούλους σταδιοδρομίας

Κ. Αργυροπούλου & Ν. Μουράτογλου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Τα τελευταία χρόνια, οι έννοιες της αναστοχαστικότητας και της απόδοσης προσωπικού νοήματος και σκοπού υπεισέρχονται ολοένα και περισσότερο στις θεωρητικές και μεθοδολογικές προσεγγίσεις της συμβουλευτικής και του επαγγελματικού προσανατολισμού, κυρίως μέσα από το αφηγηματικό παράδειγμα. Παράλληλα, αναγνωρίζοντας ότι η εργασία επιτελεί διάφορους σκοπούς στη ζωή ενός ατόμου επηρεάζοντας το νόημα ζωής του, οι προσανατολισμοί εργασίας δύνανται να διαμορφώσουν ένα λειτουργικό πλαίσιο διερεύνησης και συζήτησης των διαφορετικών πτυχών της εργασίας. Συγκεκριμένα, η αναστοχαστικότητα ενδυναμώνει το άτομο να κατασκευάζει μία συνεχιζόμενη αυτοαντίληψη με συνέχεια και συνοχή διαμορφώνοντας σκοπό/ούς στη ζωή και τη σταδιοδρομία του, ενώ οι προσανατολισμοί εργασίας να αποδίδει νόημα στην επαγγελματική του δραστηριότητα όσον αφορά στη συμβολή αυτού του σκοπού τόσο στο νόημα ζωής του όσο και την κοινωνία.

Η παρούσα έρευνα επιχειρεί να παρουσιάσει τα αποτελέσματα παρέμβασης, που υλοποιήθηκε στο πλαίσιο της κατάρτισης συμβούλων σταδιοδρομίας και που αφορούσε στις αφηγηματικές και αναστοχαστικές τεχνικές, με σκοπό τη διερεύνηση της σχέσης που μπορεί να

φέρει η αναστοχαστικότητα με τους προσανατολισμούς εργασίας των υποκειμένων. Οι σύμβουλοι σταδιοδρομίας που συμμετείχαν συμπλήρωσαν την Κλίμακα Αναστοχαστικότητας Σχεδίων Ζωής και το Ερωτηματολόγιο Προσανατολισμού Εργασίας πριν και μετά την παρέμβαση. Τα αποτελέσματα, τα οποία συζητούνται στο πλαίσιο της συμβουλευτικής σταδιοδρομίας και της επαγγελματικής ανάπτυξης των συμβούλων, κατέδειξαν ότι η βελτίωση της αναστοχαστικότητας δύναται να υποστηρίξει τους συμβούλους στο να νοηματοδοτήσουν την εργασία τους (υπάρχουσα ή μελλοντική) κατά μία βιώσιμη διάσταση που υποδηλώνει ότι βασίζεται στο προσωπικό νόημα και σκοπό, καθώς και στις αυθεντικές τους αξίες. Παράλληλα, οι σύμβουλοι είναι σε θέση να προάγουν την ανάπτυξη και διαμόρφωση της αυτογνωσίας των ωφελούμενων τους, υποστηρίζοντας την οικοδόμηση της ταυτότητάς τους σε συνάρτηση με τους άλλους (το κοινωνικό τους περιβάλλον).

Χρηματοδότηση: Εργαστήριο Συμβουλευτικής Επιστήμης και Επαγγελματικής Σταδιοδρομίας, ΕΚΠΑ,/ ΑΜΚΕ ΕΞΕΛΙΞΗ ΖΩΗΣ

Εμπόδια και αποφάσεις σταδιοδρομίας για τις γυναίκες. Δυνατότητες συμφιλίωσης μέσα από την Επαγγελματική Συμβουλευτική

A. Χαροκοπάκη¹ & Μ. Κωστέρη²

¹Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, ²Σύμβουλος Επαγγελματικού Προσανατολισμού

Η επαγγελματική ανάπτυξη και η σταδιοδρομία των γυναικών είναι περισσότερο πολύπλοκη σε σχέση με αυτή των ανδρών, καθώς η διαφορετική κοινωνικοποίηση των φύλων έχει επιπτώσεις στην σταδιοδρομία τους. Μια σειρά από εξωτερικά και εσωτερικά εμπόδια έχουν προσδιοριστεί ότι σχετίζονται με την σταδιοδρομία των γυναικών (ενδεικτικά: το φαινόμενο της «γυάλινης οροφής», οι μισθολογικές ανισότητες, οι απαιτήσεις για το διπλό ρόλο των γυναικών, οι στάσεις και οι τύποι συμπεριφοράς προς αυτές σε θέματα εισόδου, παραμονής και ανάπτυξης στην εργασία όπως οι αμοιβές και τα κίνητρα, η αυτοαποτελεσματικότητα για συγκεκριμένα γνωστικά αντικείμενα όπως των θετικών και φυσικών επιστημών, για τη λήψη επαγγελματικών αποφάσεων και τον προσδιορισμό των στόχων κ.ά.).

Ωστόσο παρά τα εμπόδια, σ' ένα κόσμο που αλλάζει προς το καλύτερο στην άρση των δυσκολιών και εμποδίων απέναντι στη διαφορετικότητα και τα φύλα, πολλές γυναίκες καταφέρνουν να ανελιχτούν επαγγελματικά και επιδιώκουν την επαγγελματική επιτυχία και ολοκλήρωση μέσα από την επίτευξη των επαγγελματικών τους στόχων και φιλοδοξιών. Στην πορεία αυτή, μια σημαντική διεργασία θεωρείται ότι είναι μεταξύ άλλων η βούληση για εργασία (workvolition), «η αντιληπτική ικανότητα των ατόμων να κάνουν επιλογές που αφορούν στην σταδιοδρομία τους παρά τα εμπόδια». Η ύπαρξή της είναι δυνατό να προσφέρει μια σημαντική εμπειρία νοηματοδότησης στο πλαίσιο της επαγγελματικής συμβουλευτικής η οποία και συζητείται μεταξύ άλλων στην παρούσα εισήγηση. Σύμφωνα με ερευνητικά δεδομένα σε Ελληνίδες και Κύπριες εργαζόμενες γυναίκες, η εργασιακή βούληση είναι δυνατόν να δημιουργήσει θετικές προϋποθέσεις ώστε αυτές να έχουν θετικές εμπειρίες σχετικά με τη σταδιοδρομία και την εργασία που θα συντελέσουν στην επαγγελματική τους ανάπτυξη.

Στοχοθεσία, ικανοποίηση και υπέρβαση κρίσεων κατά την αναδυόμενη ενηλικίωση.

Ο ρόλος του “job – calling”

A. Λορέντζος & Ν. Μπέλικη

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ο σχεδιασμός της σταδιοδρομίας, στις μέρες μας, περιέχει ποικίλες προκλήσεις και χαρακτηρίζεται από έντονη ρευστότητα. Στην εργασία αυτή διερευνούμε τον ρόλο του “job calling” (κάλεσμα) στη στοχοθεσία του ατόμου και στην υπέρβαση κρίσεων. Πρόκειται για μια στάση που σχετίζεται, με μια αίσθηση νοήματος και αποστολής, η οποία αναδεικνύει τα χαρίσματα, τα ενδιαφέροντα, τα ταλέντα και τις ευκαιρίες του ατόμου και την αξιοποίησή τους οδηγώντας σε έναν εργασιακό προσανατολισμό, όπου η εργασία θεωρείται άρρηκτα συνδεδεμένη με την προσωπική αποστολή και την επιθυμία του να συμβάλει στην κοινωνία με μια ευρύτερη έννοια. Σύμφωνα με τη θεωρία «διευκόλυνσης της στοχοθεσίας» (“Goal Facilitation Theory”) η άποψη αυτή προϋποθέτει την ανάπτυξη διαδικασιών εξερεύνησης της σταδιοδρομίας, ενδοσκόπησης, αλλά και την αξιοποίηση υποστηρικτικού δικτύου. Καθώς η αναδυόμενη ενηλικίωση είναι η μεταβατική περίοδος από την εφηβεία στην πρώιμη ενηλικίωση όπου οι στόχοι σχετικά με τις σπουδές και τη σταδιοδρομία γίνονται πιο σημαντικοί, το “job calling” μπορεί να προωθήσει την προσωπική δράση για την επίτευξη στόχων. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η ανάπτυξη και εφαρμογή ενός προγράμματος εξ αποστάσεως συμβουλευτικής σταδιοδρομίας εφήβων σε δομές φιλοξενίας «κλειστού τύπου» με την αξιοποίηση ημιδομημένων συνέντευξης για τη διερεύνηση συμπεριφορών “job calling.” Ειδικότερα, χρησιμοποιήθηκε το εργαλείο «Η Επαγγελματική Μου Ιστορία», το οποίο στοχεύει να βοηθήσει τα άτομα να αφηγηθούν, την επαγγελματική τους ιστορία και να αναλάβουν δράση ώστε να συνδέσουν τον εαυτό με έναν κατάλληλο επαγγελματικό σχεδιασμό. Ακόμη, χρησιμοποιήθηκε η δραστηριότητα «Πώς θα μοιάζει η ιδανική μου ημέρα σε πέντε χρόνια από τώρα;» ως μία προσέγγιση ενίσχυσης της καλλιέργειας του οραματισμού για το μέλλον. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν τη σημασία ανάδειξης συμπεριφορών “job calling, όπως εμπλοκή σε δραστηριότητες σχετικές με τη σταδιοδρομία, επαγγελματικός σχεδιασμός, διορατικότητα, αποφασιστικότητα, αυτοπεποίθηση και κίνητρα για την εξέλιξη της επαγγελματικής πορείας.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 44 (ΑΙΘΟΥΣΑ Α4)**Ο προστατευτικός ρόλος της αυτοσυμπόνιας στην ψυχική υγεία**Οργανώτρια / Πρόεδρος: **Ε. Καρακασίδου***Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών*Συζητήτρια: **Α. Αυγουστάκη***Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών*

Το παρόν συμπόσιο θα επικεντρώσει τη θεματολογία του στην έννοια της αυτοσυμπόνιας, της στάσης καλοσύνης και κατανόησης απέναντι στον εαυτό. Μάλιστα θα τη διερευνήσει από την σκοπιά της προστατευτικής ασπίδας τόσο στην ομάδα των επαγγελματιών ψυχικής υγείας που είναι τόσο έκθετοι στα δυσάρεστα βιώματα των άλλων όσο και στην ευάλωτη ομάδα της εφηβείας. Συγκεκριμένα, η πρώτη έρευνα θα φωτίσει τις δυσκολίες και τους κινδύνους με τους οποίους έρχεται αντιμέτωπος καθημερινά ένας/μία ψυχοθεραπευτής/τρια, και θα ανοίξει τη συζήτηση για την επαγγελματική τους εξουθένωση και πως η αυτοσυμπόνια και η ενσυναίσθηση μπορούν να «χτίσουν» ένα προστατευτικό δίκτυο για τους συγκεκριμένους επαγγελματίες. Η επόμενη μελέτη διερευνά τη σχέση της αυτοσυμπόνιας με την ενσυναίσθηση, την κόπωση συμπόνιας και την εργασιακή ικανοποίηση σε ψυχολόγους που ασκούν τη συμβουλευτική. Η συζήτηση θα επικεντρωθεί στην σχέση της ενσυναίσθησης και της επαγγελματικής ικανοποίησης, προσπαθώντας να αναδείξει την ανάγκη μιας εκπαιδευτικής παρέμβασης για την ανάπτυξη της αυτοσυμπόνιας στους ψυχολόγους. Στην συνέχεια, ακολουθεί συζήτηση για μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα και πρωτότυπη έρευνα για τον διαμεσολαβητικό ρόλο της αυτοσυμπόνιας σε σχέση με τον ρόλο του φύλου και τον αυτοκτονικό ιδεασμό σε εφήβους. Ξεχωριστό ενδιαφέρον θα δώσει η διάσταση της αυτοσυμπόνιας ως κατάλληλο μέσο για την ανάδειξη των αναγκών των εφήβων. Το συμπόσιο ολοκληρώνεται με την συζήτηση για τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και πως επιδρούν τη διαμόρφωση της αυτοαντίληψης και της εικόνας σώματος στους εφήβους. Μέσα από την συγκεκριμένη έρευνα, αναδείχθηκε ο ρόλος των λογαριασμών των εφήβων στο Instagram την εικόνα του σώματός τους, καθώς και η αυτοσυμπόνια ως ρυθμιστικής μεταβλητής στη σχέση ανάμεσα στην ικανοποίηση από την εμφάνιση και την κατάθλιψη των εφήβων.

Όψεις της κλινικής πραγματικότητας: Κούραση από τη συμπόνια και ψυχολογική ανθεκτικότητα

Α. Αυγουστάκη, Α. Λακιώτη, Ε. Αυγουστάκη & Α. Σταλίκας

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η ψυχοθεραπευτική εργασία είναι μία δουλειά που εμπεριέχει κινδύνους, αντιξοότητες και πολλές ανταμοιβές. Αρχικά, θα παρουσιάσουμε τις δυσκολίες και τους κινδύνους με τους οποίους έρχεται αντιμέτωπος καθημερινά ένας ψυχοθεραπευτής: Δυσκολίες που μπορεί να σχετίζονται με την ίδια τη διαδικασία, με τους θεραπευόμενούς του και τις δυσκολίες τους ή με δικά του, προσωπικά χαρακτηριστικά. Η συσσώρευση πολλών αντιξοοτήτων και δυσκολιών μπορεί να οδηγήσει σε επαγγελματική εξουθένωση, δευτερογενή τραυματισμό και κούραση από τη συμπόνια. Η ψυχολογική ανθεκτικότητα είναι μία έννοια της θετικής ψυχολογίας που μελετάει το πώς οι άνθρωποι μπορούν να «μετατρέψουν» την αντιξοότητα σε αφορμή για ψυχολογική ανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτό, θα συζητήσουμε το πώς οι αντιξοότητες της ψυχοθεραπευτικής πρακτικής μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως ευκαιρία για να έρθει κανείς σε επαφή με τα αντισταθμίσιμα και τις επιβραβεύσεις που εμπεριέχει αυτή η δουλειά. Τέλος, θα συζητήσουμε έννοιες προερχόμενες από τη θετική ψυχολογία, όπως η ενσυνειδητότητα και η αυτό-συμπόνια και πώς αυτές μπορούν να βοηθήσουν τους θεραπευτές να μετατρέψουν τις εγγενείς δυσκολίες της δουλειάς τους σε ψυχολογική ανάπτυξη.

Η σχέση της αυτοσυμπόνιας με την ενσυναίσθηση, την κόπωση συμπόνιας και την εργασιακή ικανοποίηση σε ψυχολόγους που ασκούν τη συμβουλευτική

Α. Παπαδημητρίου, Ε. Καρακασίδου, Χ. Πεζηρκιανίδης & Α. Σταλίκας

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η αυτοσυμπόνια αφορά τη θετική και συμπνετική στάση που δείχνει το άτομο απέναντι στον εαυτό του σε δύσκολες στιγμές, αναγνωρίζοντας ότι η αποτυχία αποτελεί μία κοινή εμπειρία για όλους τους ανθρώπους και έχοντας επίγνωση των σκέψεων και των συναισθημάτων του στο παρόν. Η αυτοσυμπόνια έχει συνδεθεί με πολλά οφέλη (π.χ. μειωμένο στρες, άγχος και κατάθλιψη) σε γενικό πληθυσμό και σε ψυχολόγους. Επίσης, φαίνεται πως λειτουργεί προστατευτικά απέναντι στην κόπωση συμπόνιας σε επαγγέλματα, που σχετίζονται με έκθεση σε τραυματικές εμπειρίες, όπως είναι οι νοσηλεύτες και οι ψυχολόγοι. Πραγματοποιήθηκε μία ποσοτική μελέτη προκειμένου να μελετηθεί η σχέση της αυτοσυμπόνιας με την ενσυναίσθηση, την κόπωση συμπόνιας και την εργασιακή ικανοποίηση σε ψυχολόγους που ασκούν τη συμβουλευτική. Επιλέχθηκε ο συγκεκριμένος πληθυσμός, καθώς οι ψυχολόγοι εμφανίζουν υψηλά ποσοστά ενσυναίσθησης και κόπωσης συμπόνιας, καθώς έρχονται σε έμμεση επαφή με τραυματικά γεγονότα. Στην έρευνα συμμετείχαν 104 ψυχολόγοι από διάφορες θεραπευτικές προσεγγίσεις ηλικίας 23 έως 53 ετών και συμπλήρωσαν τέσσερα ερωτηματολόγια αυτο-αναφοράς. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η αυτοσυμπόνια σχετίζεται θετικά και προβλέπει την ενσυναίσθηση και εργασιακή ικανοποίηση, αλλά μεμονωμένα ο παράγοντας της φαντασιακής ενσυναίσθησης δεν παρουσιάζει στατιστική σημαντικότητα. Η θυμική ενσυναίσθηση σχετίζεται αρνητικά με την κόπωση συμπόνιας, όταν τα επίπεδα οικουμενικότητας και ενσυνειδητότητας είναι χαμηλά. Οι αρνητικές διαστάσεις της αυτο-

συμπόνιας διαμεσολαβούν της σχέσης της θυμικής ενσυναίσθησης με την κόπωση συμπόνιας. Μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να διεξάγουν παρεμβάσεις αυτοσυμπόνιας σε ψυχολόγους με σκοπό την ενίσχυση της συμπόνιας προς τον εαυτό, την ενσυναίσθηση προς τους άλλους και την εργασιακή ικανοποίηση. Είναι ίσως σημαντικό το πρόγραμμα εκπαίδευσης στην εκάστοτε θεραπευτική προσέγγιση να περιλαμβάνει εκπαίδευση στην ανάπτυξη της αυτοσυμπόνιας προκειμένου να ωφελούνται οι εκπαιδευόμενοι ψυχολόγοι.

Η αυτοσυμπόνια ως διαμεσολαβητής του αυτοκτονικού ιδεασμού και του ρόλου του φύλου σε εφήβους

Α. Ταπεινός, Ε. Καρακασίδου, Χ. Πεζηρκιανίδης & Α. Σταλίκας

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η παρούσα εισήγηση στοχεύει στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων μιας έρευνας που μελέτησε τον διαμεσολαβητικό ρόλο της αυτοσυμπόνιας σε σχέση με τον ρόλο του φύλου και τον αυτοκτονικό ιδεασμό σε εφήβους. Η αυτοσυμπόνια αποτελεί μια έννοια της Θετικής Ψυχολογίας με σπουδαία σημαντικότητα της για την ευζωία των ανθρώπων. Οι έρευνες έχουν δείξει ότι η αυτοσυμπόνια αποτελεί κατάλληλο μέσο για την ανάδειξη των αναγκών των εφήβων, ενισχύει την ενσυνειδητότητα, την αισιοδοξία και την αυτοαποτελεσματικότητα, προστατεύει τους εφήβους από το άγχος και τα συμπτώματα κατάθλιψης και βοηθάει τους εφήβους στην ψυχολογική τους προσαρμογή και την μείωση των επιπέδων εσωτερίκευσης που παρουσιάζουν. Στην έρευνα που θα παρουσιαστεί συμμετείχαν 814 έφηβοι ηλικίας 14 έως 19 ετών. Τα αποτελέσματα έδειξαν πως η αυτοσυμπόνια ήταν υψηλότερη στα αγόρια σε σχέση με τα κορίτσια και πως αυτή φάνηκε να αυξάνεται όσο αυξανόταν και η ηλικία των εφήβων. Όσον αφορά τον διαμεσολαβητικό της ρόλο μεταξύ του φύλου και του αυτοκτονικού ιδεασμού, η αυτοσυμπόνια φάνηκε να έχει αυτόν τον ρόλο μόνο στα κορίτσια, καθώς φάνηκε να διαμεσολαβεί τη σχέση μεταξύ αρρενωπότητας και αυτοκτονικού ιδεασμού και θηλυπρέπειας και αυτοκτονικού ιδεασμού στα κορίτσια. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας κρίνονται ως σημαντικά αφού δεν έχει διεξαχθεί παρόμοια έρευνα σε αυτό το πεδίο και μπορεί να δώσει το έναυσμα για την ανάπτυξη προγραμμάτων αυτοσυμπόνιας σε εφήβους, στοχεύοντας παράλληλα στην καλύτερη εκπαίδευσή τους αναφορικά με τις αξίες της αρρενωπότητας και της θηλυπρέπειας.

Αυτοσυμπόνια, εικόνα σώματος και συναισθηματική ευζωία στην εφηβεία:

Ο ανεξερεύνητος ρόλος του Instagram

Μ. Σίνη, Χ. Πεζηρκιανίδης, Ε. Καρακασίδου & Α. Σταλίκας

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης διαδραματίζουν έναν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της αυτοαντίληψης και ιδιαίτερα της εικόνας σώματος στους εφήβους με αρνητικές συνέπειες για την ψυχική τους υγεία. Σκοπός της παρούσας εισήγησης είναι η μελέτη του ρόλου της αυτοσυμπόνιας ως ενδεχόμενου προστατευτικού παράγοντα για την εικόνα σώματος και τη συναισθηματική ευζωία των εφήβων στην Ελλάδα, καθώς και η διερεύνηση του ρόλου της χρήσης του Instagram στις παραπάνω σχέσεις. Το δείγμα της μελέτης αποτέλεσαν 257 έφηβοι, 15 έως 24 ετών, οι οποίοι συμπλήρωσαν ένα διαδικτυακό ερωτηματολόγιο που αξιολογούσε τα επίπεδα αυτοσυμπόνιας, την εικόνα για το σώμα τους, τα επίπεδα κατάθλιψης, άγχους και στρες, την ικανοποίησή τους από τη ζωή και την ένταση χρήσης του Instagram. Τα αποτελέσματα επιβεβαίωσαν τις ισχυρές συσχετίσεις της αυτοσυμπόνιας με την εικόνα σώματος και τη συναισθηματική ευζωία στην εφηβεία, ενώ ανέδειξαν τον σημαντικό ρόλο της χρήσης του Instagram σε πτυχές της εικόνας σώματος, όπως την επένδυση στην εμφάνιση και την ανησυχία για την εμφάνιση και το βάρος, καθώς και τη συναισθηματική ευζωία των εφήβων. Αναδείχθηκε επιπλέον ο ενδεχόμενος ρόλος του περιεχομένου των λογαριασμών που οι έφηβοι ακολουθούν στο Instagram για διάφορες πτυχές της εικόνας σώματός τους. Κεντρικό εύρημα αποτέλεσε η ανάδειξη της αυτοσυμπόνιας ως ρυθμιστικής μεταβλητής στη σχέση ανάμεσα στην ικανοποίηση από την εμφάνιση και την κατάθλιψη των εφήβων. Συνοπτικά, η μελέτη επιβεβαιώνει τον προστατευτικό ρόλο της αυτοσυμπόνιας για την εικόνα σώματος και τη συναισθηματική ευζωία στην εφηβεία και προτείνει τη διεξοδικότερη διερεύνηση της χρήσης του Instagram σε σχέση με τις μεταβλητές αυτές.

ΣΥΜΠΟΣΙΟ 45 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β1)

Ανοιχτός διάλογος: πολυφωνία και διαλογικότητα μέσα από ερευνητικές και κλινικές εφαρμογές

Οργανώτρια / Πρόεδρος και Συζητήτρια: **Β. Γιωτσίδη**

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Το 2018, το Κέντρο Ημέρας Franco Basaglia της Ε.Π.Α.Ψ.Υ. γίνεται το δεύτερο μετά το Κέντρο Ψυχικής Υγείας (ΚΨΥ) του Βόλου, που εισάγει στον τρόπο της θεραπευτικής του λειτουργίας την προσέγγιση του Ανοιχτού Διαλόγου. Η ανάπτυξη του κινήματος του Ανοιχτού Διαλόγου ξεκίνησε τη δεκαετία του 1980 στην Φινλανδία από τον Jaakko Seikkula και τους συνεργάτες του. Ο Ανοιχτός Διάλογος αποτελεί καινοτομία στην ψυχιατρική φροντίδα, για την υποστήριξη ατόμων που βιώνουν ψυχοκοινωνικές δυσκολίες με εντυπωσιακά αποτελέσματα σε ασθενείς του ψυχωτικού φάσματος και ιδιαίτερα σε άτομα με σχιζοφρένεια.

Στόχος του συμποσίου είναι η ανάδειξη δημοκρατικών και καινοτόμων προσεγγίσεων στην ψυχιατρική φροντίδα και η συζήτηση παραδειγμάτων εφαρμογής τους στην κλινική πράξη, μέσα από την ερευνητική τεκμηρίωση της αποτελεσματικότητάς τους.

Ανοιχτός Διάλογος: Προέλευση μοντέλου και βασικές αρχές

Ν. Κώνστα

Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας (ΕΠΑΨΥ)

Σκοπός της εισήγησης είναι να αναδείξει τη σημασία ύπαρξης ενός συνεργατικού μοντέλου μεταξύ των επαγγελματιών ψυχικής υγείας, των ασθενών και των οικογενειών τους, για την βέλτιστη έκβαση μιας ψυχοθεραπευτικής προσέγγισης. Θα εξετασθεί πώς μπορεί να συμβάλει σε αυτήν την συνεργασία η προσέγγιση του Ανοιχτού Διαλόγου.

Ο Ανοιχτός Διάλογος εξελίχθηκε το 1980 στην Δυτική Λαπωνία της Φιλανδίας ως κύριος τρόπος αντιμετώπισης του πρώτου επεισοδίου ψύχωσης, και οργάνωσης των δομών ψυχικής υγείας. Σήμερα, στο 2022, έχει εξαπλωθεί σε 30 χώρες στην Ευρώπη, στην Βόρεια Αμερική, στην Αυστραλία και στην Ιαπωνία, ως μέσο αντιμετώπισης κρίσεων στην ιστορία μιας οικογένειας ή/και ενός δικτύου. Έμφαση θα δοθεί στις αρχές του Ανοιχτού Διαλόγου που αφορούν την υπευθυνότητα και ψυχολογική συνέχεια, ως τρόποι οργάνωσης μιας δομής ψυχικής υγείας.

Η ύπαρξη και μόνο πολλών διαφορετικών φωνών δεν συνιστά πολυφωνία. Η πολυφωνία υφίσταται από τη στιγμή που αυτές οι ιδιαίτερες φωνές ενώνονται με τις άλλες, τις οποίες τις αποδέχονται κατ' ουσία ως αυτόνομες και ισάξιες, προκειμένου να συν-κατασκευαστεί μια νέα κοινή γλώσσα. Για τον Μπαχτίν όμως, η συμφωνία σε ένα πολυφωνικό κόσμο δεν οδηγεί στην ταύτιση, αλλά διατηρεί πάντοτε τον διαλογικό της χαρακτήρα (Bakhtin, 1929). Ο στόχος της πολυφωνίας είναι διπλός: Η ανάδειξη της διαφοράς και η σύνθεση μέσω αυτής.

Η ισότιμη συμπερίληψη του λήπτη, της οικογένειας, του κοινωνικού δικτύου του και των επαγγελματιών που εμπλέκονται στη φροντίδα του σε μια ανοιχτή συνάντηση δομεί την καινοτομία αυτού του μοντέλου.

Έρευνα δράσης και Ανοιχτός Διάλογος. Η διαλογικότητα της πολυκλαδικής ομάδας ως καθρέφτης της κλινικής πρακτικής

Μ. Σκουρτέλη

Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας (ΕΠΑΨΥ)

Ο ρόλος του Ανοιχτού Διαλόγου στην πρόληψη και προαγωγή ψυχικής υγείας έχει διερευνηθεί συστηματικά στις Σκανδιναβικές χώρες, την βόρεια Ευρώπη, την Αυστραλία και τις Ηνωμένες Πολιτείες, λαμβάνοντας υπόψη και απαυτώνοντας τις εκάστοτε πολιτισμικές παραμέτρους, η προσέγγιση αυτή ωστόσο δεν έχει εφαρμοστεί μεθοδικά στην χώρα μας. Η παρούσα μελέτη αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης έρευνας -δράσης που αποσκοπεί στην σφαιρική διερεύνηση της εισαγωγής και εφαρμογής του Ανοιχτού Διαλόγου στην κλινική πρακτική της διακλαδικής ομάδας του Κέντρου Ημέρας Franco Basaglia της ΕΠΑΨΥ. Το παρακάτω ερευνητικό πρωτόκολλο σχεδιάστηκε και εφαρμόστηκε από τον Σεπτέμβριο 2018 σε συνεργασία με το Πάντειο Πανεπιστήμιο και το ΕΚΠΑ (Εργαστήριο Ψυχοπαθολογίας, Κοινωνικής Ψυχιατρικής και Αναπτυξιακής Ψυχολογίας και το Εργαστήριο Ποιοτικής Έρευνας στην Ψυχολογία αντίστοιχα) και αποσκοπεί σε μια εις βάθος κατανόηση της εφαρμογής του Ανοιχτού Διαλόγου σε λήπτες υπηρεσιών ψυχικής υγείας και τις οικογένειες/δίκτυα τους καθώς επίσης και του αντικτύπου της εισαγωγής του μοντέλου στο πλαίσιο της διακλαδικής ομάδας.

Η παρούσα έρευνα -δράση αξιοποιεί τόσο ποιοτικές όσο και ποσοτικές μεθόδους συλλογής δεδομένων, συμπεριλαμβανομένης της συμμετοχικής παρατήρησης, ομάδες εστίασης καθώς και ατομικές συνεντεύξεις, με σκοπό να διερευνήσει και να προάγει συστηματικά και πολύπλευρα την εισαγωγή του μοντέλου του ΑΔ στην πολυκλαδική ομάδα μιας εδραιωμένης υπηρεσίας ψυχικής υγείας. Σκοπός των διάφορων αυτών μεθόδων είναι η διερεύνηση του υποκειμενικού βιώματος και της εμπειρία εισαγωγής του Ανοιχτού Διαλόγου τόσο στους επαγγελματίες της διακλαδικής ομάδας όσο και στους εξυπηρετούμενους του Κέντρου Ημέρας. Συμμετέχοντες ήταν όλοι οι επαγγελματίες ψυχικής υγείας του Κέντρου καθώς επίσης και οι θεραπευμένοι, τα δίκτυα και οι οικογένειες που λαμβάνουν υπηρεσίες ψυχικής υγείας στο πλαίσιο της υπηρεσίας κατ' οίκον του Κέντρου Ημέρας. Πιο πρόσφατα, η παρούσα μελέτη έχει αξιοποιήσει το νεοσύστατο OD fidelity manual, ένα εργαλείο αξιολόγησης της πιστότητας των θεραπευτικών παρεμβάσεων όπως εφαρμόζεται στη διεθνή ODESSI RCT trial για την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του ΑΔ, σε σχέση με το TAU.

Κατ' οίκον παρέμβαση και ανοιχτός διάλογος

Θ. Αραμπατζής

Εταιρεία Περιφερειακής Ανάπτυξης και Ψυχικής Υγείας (ΕΠΑΨΥ)

Η παρουσίαση αποσκοπεί στην ανάδειξη μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης στην υποστήριξη των ασθενών με ψυχωτικές διαταραχές. Σκοπός της προσπάθειας αυτής είναι η προβολή μιας διαφορετικής οπτικής, στραμμένη προς το βέλτιστο όφελος του λήπτη αλλά και προς πιο ολοκληρωμένες πρακτικές παροχής ψυχιατρικής περίθαλψης. Παράλληλα εντάσσει την φροντίδα σε ένα συνεχές επικοινωνίας και διασύνδεσης μεταξύ επαγγελματιών και υπηρεσιών.

Επιδιώκεται η περιγραφή των βασικών υπηρεσιών που προσφέρονται από το Κέντρο Ημέρας Franco Basaglia της ΕΠΑΨΥ προς ψυχωτικούς ασθενείς. Επίκεντρο της λειτουργίας του αποτελεί η Κατ' Οίκον Παρέμβαση με την παράλληλη εφαρμογή του Ανοιχτού Διαλόγου. Μέσω της πρακτικής αυτής επιτυγχάνεται η γεφύρωση των πολλές φορές κατακερματισμένων πληροφοριών μεταξύ επαγγελματιών, ασθενούς και οικογένειας. Η βελτίωση της ψυχικής υγείας δεν βασίζεται μόνο στην ιατρική παρέμβαση αλλά και στην

κινητοποίηση των υγιών κομματιών του ίδιου του ασθενούς και της οικογένειας του. Το εργαλείο του αναστοχασμού αποτελεί μια μοναδική ευκαιρία να καταφέρει να δει και η οικογένεια πίσω από το ψυχιατρικό σύμπτωμα και να προβεί σε μια αλλαγή που θα είναι ανακουφιστική για τον ασθενή αλλά και για την ίδια.

Στο τέλος της ομιλίας θα παρουσιαστεί κλινική περίπτωση.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 69 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β3)

Κατανοώντας την αντίληψη του χρόνου

Προεδρείο: **Φ. Φωτιάδης**,

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Ο ρόλος της προσοχής και των σχηματικών παραβιάσεων σκηνών του εξωτερικού κόσμου στον χρονισμό

Ο. Ταχματζίδου & Α. Βατάκη

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τα αντικείμενα διατάσσονται στον κόσμο με τρόπο που όχι μόνο δεν είναι τυχαίος αλλά ορίζεται και από έναν αριθμό κανόνων. Οι κανόνες αυτοί χαρακτηρίζονται ως συντακτικοί (αφορούν τις χωρικές σχέσεις ανάμεσα στα αντικείμενα και τις σκηνές) και σημασιολογικοί (σχετίζονται με την πιθανότητα, το μέγεθος, και την θέση ενός αντικειμένου σε μία σκηνή) και υποδεικνύουν τις καταλληλότερες χωρικές συντεταγμένες των αντικειμένων σε μια οπτική σκηνή. Πρόσφατα, αναδείχθηκε η επίδραση των παραβιάσεων των σημασιολογικών κανόνων στον χρονισμό, μέσα από την μελέτη των Clarke και Porubanova (2020), τα αποτελέσματα της οποίας υποδεικνύουν πως η διάρκεια ερεθισμάτων που περιέχουν παραβιάσεις σημασιολογικών κανόνων προσλαμβάνεται ως μεγαλύτερη σε σχέση με ερεθίσματα χωρίς παραβιάσεις. Το φαινόμενο αυτό αποδίδεται στο μοντέλο των Eagleman και Pariyadath (2009) που προτείνει πως η προσλαμβάνουσα διάρκεια ενός ερεθίσματος συσχετίζεται θετικά με τον νοητικό φόρτο επεξεργασίας του. Ωστόσο, η υπερεκτίμηση χρονικών διαστημάτων θα μπορούσε να αποδοθεί σε παράγοντες που σχετίζονται με την προσοχή. Στην παρούσα μελέτη, σκοπός μας είναι να εξετάσουμε εάν η παραβίαση σημασιολογικών αλλά και συντακτικών κανόνων μιας σκηνής οδηγεί σε υπερεκτίμηση της χρονικής διάρκειας και επιπλέον, εάν αυτή υποκινείται από την προσοχή ή άλλες νοητικές διεργασίες. Στο πείραμα που πραγματοποιήθηκε, χρησιμοποιήσαμε την δοκιμασία παραδοξότητας με φυσικές σκηνές με ή χωρίς παραβιάσεις σημασιολογικών ή συντακτικών κανόνων. Οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να κρίνουν την χρονική διάρκεια μιας εικόνας με την εκάστοτε παραβίαση σε σχέση με ουδέτερες εικόνες. Η ανάλυση των δεδομένων έδειξε υπερεκτίμηση της χρονικής διάρκειας των εικόνων με συντακτικές παραβιάσεις αλλά υποεκτίμηση εκείνων με σημασιολογικές. Αποτελέσματα που είναι σε αντίθεση με τις προηγούμενες έρευνες, οι οποίες όμως δεν χρησιμοποίησαν φυσικές σκηνές. Μια πιθανή εξήγηση των ευρημάτων θα μπορούσε να αποδοθεί στη διαφορετική νοητική επεξεργασία των συντακτικών παραβιάσεων από τις σημασιολογικές. Υποστηρίζουμε πως οι τελευταίες λειτουργούν διασπαστικά, απομακρύνοντας την προσοχή από το έργο χρονισμού και οδηγώντας έτσι σε υποεκτίμηση του χρονικού διαστήματος.

Χρονικές έννοιες και σειροθέτηση συμβάντων: Ανάπτυξη από την προσχολική και σχολική ηλικία

Β. Καραδήμα¹, Α. Κλείτσα¹, Β. Μπακάκου¹, Α. Στιβακτάκη¹, Α. Ράλλη² & Α. Βατάκη¹

¹Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η κατανόηση χρονικών εννοιών από τα παιδιά ενέχει προκλήσεις, αφού η αναπαράσταση και λεκτική έκφραση μιας νοερής χρονικής αλληλουχίας είναι μια διαδικασία υπό διαμόρφωση κατά την προσχολική και σχολική ηλικία. Η παρούσα έρευνα διερεύνησε αν διαφοροποιείται η κατανόηση χρονικών εννοιών και η σειροθέτηση συμβάντων κατά την προσχολική και σχολική ηλικία, καθώς αναμένεται έννοιες που σχετίζονται με διάρκεια, παρελθόν και μέλλον να είναι σε μια πορεία ανάπτυξης έως και το τέλος της σχολικής ηλικίας σε αντίθεση με τις έννοιες για τις εποχές ή ώρες της ημέρας, οι οποίες είναι αντικείμενο μάθησης στα προσχολικά χρόνια. Παιδιά τριών ηλικιακών ομάδων 5-6 (N=40), 8-9 (N=38), και 11-12 ετών (N=39), έλαβαν μέρος σε δύο έργα. Στο πρώτο έργο, τα παιδιά επέλεξαν μία από δύο εικόνες που παρουσιάζονταν στην οθόνη για να απαντήσουν σε μία ερώτηση, της οποίας κύριο συστατικό ήταν μία χρονική έννοια. Στο έργο της σειροθέτησης, τα παιδιά έδειχναν την σωστή χρονική ακολουθία μίας σειράς από εικόνες (2-4 για αυξανόμενη δυσκολία) από μία απλή μικρή ιστορία. Στο πρώτο έργο, τα παιδιά 5-6 ετών ήταν λιγότερο ακριβή από τα παιδιά 11-12 ετών σε όλες τις χρονικές κατηγορίες, εκτός από αυτήν της μικρής διάρκειας, όπου δεν εντοπίστηκε διαφορά. Επίσης, τα 5-6 ετών παιδιά ήταν λιγότερο ακριβή από αυτά ηλικίας 8-9 ετών στις κατηγορίες του μέλλοντος, παρελθόντος, των εποχών και ωρών της ημέρας. Ωστόσο, δεν φάνηκε διαφορά στις κατηγορίες διάρκειας, υποδεικνύοντας ότι σε αυτό το σημείο ανάπτυξης, αυτή η έννοια έχει κατακτηθεί. Στο έργο σειροθέτησης, παρατηρήθηκε ότι καθώς μεγάλωναν τα παιδιά είχαν καλύτερες επιδόσεις στις εικόνες αλλά μείωση με την αυξανόμενη δυσκολία. Τα αποτελέσματα αυτά ήταν προβλεπτικά της απόδοσης των παιδιών στην κατανόηση χρονικών εννοιών. Συμπερασματικά, η κατανόηση των χρονικών εννοιών εξαρτάται από την αναπαράσταση αλληλουχίας γεγονότων στα παιδιά και εμφανίζεται σε διαφορετικές αναπτυξιακές τροχιές και όχι ταυτόχρονα για όλες τις κατηγορίες χρονικών εννοιών.

Η επίδραση της βλεμματικής επαφής και του συναισθήματος στη χρονική αντίληψη διπολικών ασθενών

A. Τουφεχή¹, Π. Φερεντίνο² & A. Βατάκη³

¹Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ²ΠΓΝ «Αττικών», ³Γάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Σύγχρονη έρευνα στον χρονισμό στην Διπολική Διαταραχή (ΔΔ) υποδεικνύει διαφοροποιήσεις στις χρονικές εκτιμήσεις των διπολικών ασθενών σε σχέση με τους υγιείς. Η χρονική αυτή αλλοίωση στην ΔΔ έχει υποστηριχθεί ότι προκαλείται από ελλείμματα σε μηχανισμούς διέγερσης και προσοχής. Η παρούσα έρευνα εστίασε στην πιθανή χρονική αλλοίωση από ερεθισμούς σχετικούς με την συναισθηματική έκφραση και την κατεύθυνση του βλέμματος δεδομένου ότι οι ερεθισμοί αυτοί μπορούν να προκαλέσουν αλλαγές στην διέγερση και την προσοχή του συμμετέχοντα. Είκοσι τέσσερις διπολικοί ασθενείς σε νορμοθυμία (Μ.Ο=47.1 έτη) και 21 υγιείς ενήλικες (Μ.Ο=38.6 έτη) συμμετείχαν στην μελέτη. Συμπληρώθηκαν η κλίμακα του Young για την μανία, η κλίμακα κατάθλιψης Hamilton και η κλίμακα κατάθλιψης του Beck, καθώς και ένα έργο χρονικής διχοτόμησης (κρίσεις χρονικής διάρκειας) με σταθμισμένα βίντεο προσώπων με ευθύ ή απεστραμμένο βλέμμα και εκφράσεις χαράς, θυμού, φόβου ή απουσία συναισθήματος. Υπολογίστηκαν οι ψυχομετρικές καμπύλες των συμμετεχόντων και η αναλογία του Weber (WF) και το σημείο διχοτόμησης (BP). Συμμετέχοντες με ιδιαίτερα υψηλή WF ή μηδενική κλίση στην ψυχομετρική καμπύλη εξαιρέθηκαν από την ανάλυση. Παρατηρήθηκε σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ του συναισθήματος και του βλέμματος με τους συμμετέχοντες να υποεκτιμούν τα πρόσωπα με απεστραμμένο βλέμμα ανεξαρτήτως συναισθήματος συγκριτικά με ουδέτερα πρόσωπα με ευθύ βλέμμα. Φαίνεται λοιπόν ότι η προσοχή των ατόμων δεσμεύεται στα συναισθηματικά φορτισμένα ερεθίσματα με απεστρεμμένο βλέμμα, οδηγώντας στη χρονική υπο-εκτίμησή τους. Οι αναλύσεις διακύμανσης δεν ανέδειξαν στατιστικά σημαντικές διαφορές μεταξύ των δύο πειραματικών ομάδων στο BP ή στη WF υποδεικνύοντας ότι όλοι οι συμμετέχοντες είχαν παρόμοιες αποδόσεις στις χρονικές τους εκτιμήσεις. Η έλλειψη σημαντικών διαφορών μεταξύ των ομάδων στα δεδομένα μας υποδεικνύει ότι οι χρονικές αλλοιώσεις στην ΔΔ συνιστούν ένα φαινόμενο εξαρτώμενο από τη φάση της διαταραχής παρά έναν ενδοφαινόμενο τύπο της.

Η χρονική αντίληψη και επεξεργασία σε ασθενείς με σχιζοφρένεια

B. Μητρούσια¹ & A. Βατάκη²

1414 Στρατιωτικό Νοσοκομείο Ειδικών Νοσημάτων (ΣΝΕΝ), 2Γάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Η σχιζοφρένεια είναι μια πολύπλοκη διαταραχή η οποία συνδέεται, μεταξύ άλλων, με ελλείμματα στην επεξεργασία της προσοχής, των εκτελεστικών λειτουργιών, της ενεργούς μνήμης και της αντίληψης. Η αντίληψη του χρόνου είναι στενά συνδεδεμένη με τις προαναφερθείσες διεργασίες, κατά συνέπεια δεν αποτελεί έκληξη ότι άτομα με ψυχοπαθολογία και ειδικά ασθενείς με σχιζοφρένεια παρουσιάζουν μεταβλητότητα στις εκτιμήσεις τους τόσο σε έργα χρονικής αντίληψης όσο και σε έργα χρονικής επεξεργασίας. Η μεταβλητότητα αυτή φαίνεται να είναι ανεξάρτητη από τη διάρκεια του χρονικού διαστήματος που πρέπει να εκτιμηθεί. Το χρονικό διάστημα μπορεί να είναι, για παράδειγμα, το μεσοδιάστημα μεταξύ δύο σύντομων ήχων ή φωτεινών αναλαμπών ή το διάστημα από την έναρξη ως τη λήξη ενός συνεχούς ακουστικού ή οπτικού σήματος διάρκειας δευτερολέπτων ή λεπτών. Επιπλέον, δεν υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές στην μεταβλητότητα μεταξύ των χρονικών έργων που απαιτούν ρυθμικό συντονισμό αντίληψης και κίνησης (π.χ. έργο κρούσεων δακτύλου) και εκείνων που απαιτούν μόνο αντιληπτικές εκτιμήσεις (π.χ. έργα χρονικής σύγκρισης). Εν αντιθέσει με τη μεταβλητότητα, η ακρίβεια της χρονικής αντίληψης, που αναφέρεται στην απόκλιση των χρονικών εκτιμήσεων από την αληθή τιμή (δηλ. ο αριθμητικός ή γεωμετρικός μέσος όρος των παρουσιαζόμενων χρονικών διαστημάτων), δεν επηρεάζεται ιδιαίτερα από τη νόσο. Φαίνεται όμως να εξαρτάται από τις γνωστικές ικανότητες (π.χ. μνήμη) που εμπλέκονται στην εκτέλεση των έργων χρονικής αντίληψης (η ακρίβεια δεν παίζει κάποιο ρόλο στα έργα χρονικής επεξεργασίας). Στην παρουσίαση αυτή θα γίνει μια ανασκόπηση αυτών των ευρημάτων που συνολικά δείχνουν πως οι μηχανισμοί που ελέγχουν τις δύο διαστάσεις (ακρίβεια, μεταβλητότητα) της αντίληψης του χρόνου πιθανότατα διαφέρουν μεταξύ τους. Επίσης, συμφωνούν με την ιδέα ενός πιο μεταβλητού εσωτερικού ρολογιού σε ασθενείς με σχιζοφρένεια, ενώ δεν δείχνουν ισχυρή επίδραση της σχιζοφρένειας στην ταχύτητα του ρολογιού. Επιπρόσθετα, τα ελλείμματα αυτά μπορεί να μην περιορίζονται στις χρονικές εκτιμήσεις, αλλά να οφείλονται σε μια γενική ανεπάρκεια των γνωστικών διεργασιών στην σχιζοφρένεια.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ 70 (ΑΙΘΟΥΣΑ Β5)

Εργασιακός χώρος: ηθικές, πολιτισμικές και συμπεριληπτικές διαστάσεις

Προεδρείο: **N. Δρόσος,**

Πανελλήνια Ομοσπονδία Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης
(Π.Ο.Κοι.Σ.Π.Ε.)

Εμπειρίες και βιώματα ανάπηρων γυναικών από την αγορά εργασίας

B. Μακρυδάκη¹, A. Βλάχου², B. Καλαϊντζή³ & Ό. Ρόκα¹

¹Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ²Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ³Maastricht University

Με την παρούσα έρευνα επιχειρήθηκε να διερευνηθούν οι απόψεις και τα βιώματα των αναπήρων γυναικών κατά τη διαδικασία αναζήτησης εργασίας, την ένταξη τους στην αγορά εργασίας, ή/και την ανεργία. Η βιβλιογραφία ανέδειξε ότι οι γυναίκες με αναπηρία υποεκ-

προσωπούνται στην αγορά εργασίας, αμείβονται ελάχιστα, αντιμετωπίζουν περισσότερες εργασιακές δυσκολίες σε σύγκριση με τους άνδρες με αναπηρία, είναι πιθανό να αντιμετωπίσουν μορφές αποκλεισμού και να υποστούν υψηλά επίπεδα στιγματισμού. Ωστόσο, ελάχιστη ερευνητική προσοχή έχει δοθεί στον τριπλό δεσμό φύλου, αναπηρίας και εργασίας. Συνεπώς, η διερεύνηση των εμπειριών ανάπηρων γυναικών σχετικά με την εργασία καθίσταται αναγκαία στην προσπάθεια να βελτιστοποιηθούν οι συνθήκες στην αγορά εργασίας. Στην έρευνα συμμετείχαν εννιά ανάπηρες γυναίκες, ηλικίας από 36 έως 58, οι οποίες είτε είχαν λάβει σύνταξη αναπηρίας, είτε λάμβαναν επίδομα αναπηρίας, είτε εργάζονταν ως δημόσιοι υπάλληλοι. Η συλλογή των δεδομένων έγινε με ημι-δομημένη συνέντευξη φαινομενολογικού τύπου, ενώ η ανάλυση των δεδομένων έγινε με τυπική επαγωγική θεματική ανάλυση. Λόγω της φαινομενολογικής προσέγγισης, η ανάλυση εστίασε περισσότερο στην ανάδειξη διαδικασιών και όχι στην εξαγωγή γενικεύσιμων αποτελεσμάτων. Η απουσία πρόσβασης, συγκεκριμένες θεσμικές διατάξεις, καθώς και μισαναπηρικές πεποιθήσεις των μη αναπήρων αποτελούσαν συστημικά εμπόδια για την ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Η παρουσία ή μη υποστηρικτικών σχέσεων στη ζωή των ανάπηρων γυναικών επηρέαζε την εμπειρία τους στην αγορά εργασίας. Επιπλέον, τα αποτελέσματα ανέδειξαν διεργασίες, που αφορούσαν τόσο στη λήψη απόφασης για διακοπή της εργασίας και στη διαχείριση της ταμπέλας «αδυναμία για εργασία», όσο και στη διεκδίκηση των δικαιωμάτων, στην επιλογή παραμονής στην εργασία και στη θετική νοηματοδότηση της βλάβης ως «εφόδιο» στη ζωή τους. Τα αποτελέσματα της έρευνας συζητούνται ως προς τις επιπτώσεις τους στη δημιουργία πιο ενταξιακών πλαισίων εργασίας, αλλά και υποστηρικτικών προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης με στόχο την παραγωγική συμμετοχή των ανάπηρων γυναικών στην αγορά εργασίας.

Ψυχολογική διαπολιτισμικοποίηση και συναισθήματα: Η σχέση μεταξύ άγχους ασάφειας στην οργανωτική πολιτισμική επαφή και διαπολιτισμικής ικανότητας νέων ασκούμενων

P. Simou & P. Denoux

Université Toulouse Jean Jaurès

Η επιτυχημένη ένταξη σε ένα νέο χώρο εργασίας αποτελεί πρόκληση τόσο για οργανισμούς και επιχειρήσεις όσο και για τους νεοφερμένους εργαζομένους. Οι τελευταίοι αντιμετωπίζουν την ασάφεια της νέας κουλτούρας που συναντούν λόγω της πολιτισμικής διαφοράς και επομένως της έλλειψης άρρητων πληροφοριών για την οργανωτική κουλτούρα και για τις εθνικές κουλτούρες που αυτή αντανακλά. Η επίδραση βέβαια είναι συναισθηματική καθώς σύμφωνα με τη βιβλιογραφία στη Διαπολιτισμική Ψυχολογία, η ασάφεια στις διαπολιτισμικές αλληλεπιδράσεις προκαλεί συναισθηματικές αντιδράσεις όπως για παράδειγμα άγχος. Υποστηρίζεται επίσης, ότι οι πολιτισμικές επαφές προκαλούν διεργασίες ψυχολογικής διαπολιτισμικοποίησης (π.χ. ανάπτυξη διαπολιτισμικής ικανότητας) που επιτρέπουν στο άτομο να ξεπεράσει τα πολιτισμικά χάσματα δημιουργώντας μία νέα κουλτούρα. Πραγματοποιήσαμε έτσι μία έρευνα με σκοπό να ελέγξουμε την υπόθεση ότι το άγχος σχετίζεται αρνητικά με την ανάπτυξη της διαπολιτισμικής ικανότητας νέων ασκούμενων σε επιχειρήσεις και οργανισμούς στη Γαλλία (N=88). Αφού κατασκευάσαμε την πρώτη κλίμακα μέτρησης τους άγχους ασάφειας στην (οργανωτική) πολιτισμική επαφή ($\alpha = .798$), πραγματοποιήσαμε με τη βοήθεια στατιστικού λογισμικού, μία ανάλυση συσχέτισης του συντελεστή Pearson που επιβεβαίωσε μερικώς την υπόθεση μας. Συγκεκριμένα, εντοπίστηκαν διαφορετικού τύπου συσχετίσεις ανάμεσα στις τρεις διαστάσεις της διαπολιτισμικής ικανότητας (συναισθηματική, γνωστική και συμπεριφοριστική) και το άγχος ασάφειας στην πολιτισμική επαφή. Στη συνέχεια, πραγματοποιήσαμε μία ανάλυση διασποράς με σκοπό να ελέγξουμε αν ένα συγκεκριμένο επίπεδο άγχους ασάφειας επηρεάζει το επίπεδο της διαπολιτισμικής ικανότητας. Πράγματι, ένα μέσο επίπεδο άγχους ασάφειας φαίνεται να επηρεάζει σημαντικότερα κάποιες διαστάσεις της διαπολιτισμικής ικανότητας. Τα αποτελέσματα μπορούν να εφαρμοστούν για τη βελτίωση του εργασιακού περιβάλλοντος και τη μείωση του φαινομένου 'turn over' στις επιχειρήσεις βοηθώντας τους νέους εργαζομένους να ενταχθούν στην οργανωτική κουλτούρα. Παράλληλα, η συνεισφορά τους μπορεί να επεκταθεί σε πολιτισμικές επαφές διαφορετικών τύπων (εθνικής κουλτούρας ή κουλτούρας κοινωνικών υποομάδων για παράδειγμα) για την καλύτερη διαχείριση της διαφορετικότητας σε κοινωνικό επίπεδο.

Ο ρόλος του ηθικού εργασιακού κλίματος και της ικανοποίησης από την αμοιβή στην εργασιακή ικανοποίηση

Σ. Βατίκαλου & Ε. Αδαμοπούλου

Business College of Athens

Στις σημαντικότερες παραμέτρους ικανοποίησης των εργαζομένων έγκειται το εργασιακό περιβάλλον στο οποίο εντάσσεται και εξελίσσεται το εργατικό δυναμικό αλλά και οι οικονομικές απολαβές που προσφέρει ο εκάστοτε οργανισμός. Η παρούσα μελέτη πραγματοποιήθηκε με στόχο τη διερεύνηση της σχέσης της ικανοποίησης από την οικονομική αμοιβή και του ηθικού εργασιακού κλίματος με την ικανοποίηση από την εργασία. Στην έρευνα συμμετείχαν 491 εργαζόμενοι ποικίλων επαγγελματιών σε ιδιωτικό και δημόσιο τομέα. Οι υπό μελέτη μεταβλητές αξιολογήθηκαν μέσω των παρακάτω ερωτηματολογίων: α) του «Τροποποιημένου Ερωτηματολογίου Ικανοποίησης από την Αμοιβή (PSQ)», β) του «Ερωτηματολογίου Ηθικού Εργασιακού Κλίματος (ECQ)» και γ) του «Ερωτηματολογίου Επαγγελματικής Ικανοποίησης (MSQ)». Από τα αποτελέσματα προέκυψε ότι οι εργαζόμενοι που είναι πιο ικανοποιημένοι με τον τρέχοντα μισθό τους, τις παροχές και τις αυξήσεις τους είναι σημαντικά πιο πιθανό να αναφέρουν μεγαλύτερη εσωτερική και εξωτερική ικανοποίηση δηλαδή υψηλότερη αναγνώριση των επιτευγμάτων τους, αλληλοσεβασμό στο περιβάλλον εργασίας καθώς και ικανοποίηση από την οικονομική αμοιβή. Ωστόσο, η δομή της οικονομικής αμοιβής (εννοώντας τις ιεραρχικές σχέσεις που δημιουργ-

γούνται μεταξύ των αμοιβών για διαφορετικές θέσεις εργασίας εντός του οργανισμού) δεν αναγνωρίστηκε ως σημαντικός παράγοντας πρόβλεψης οποιασδήποτε πτυχής της εργασιακής ικανοποίησης. Επιπλέον, παρατηρήθηκε ότι οι εργαζόμενοι που απασχολούνται σε περιβάλλοντα που χαρακτηρίζονται από αλληλοϋποστήριξη και ελευθερία/ ανεξαρτησία επιλογών είναι σημαντικά πιο πιθανό να εμφανίσουν υψηλότερα επίπεδα εσωτερικής και εξωτερικής εργασιακής ικανοποίησης. Επίσης, τα άτομα που εργάζονται σε περιβάλλοντα εστιασμένα σε κανόνες είναι σημαντικά πιο πιθανό να βιώσουν υψηλότερη ικανοποίηση από τις οικονομικές απολαβές. Εντούτοις, τα εργασιακά κλίματα που χαρακτηρίζονται έντονα από νόμους, κανόνες και αυστηρό δεοντολογικό κώδικα ή λειτουργούν ως όργανο ή μέσο επίλυσης κρίσιμων ζητημάτων, δεν προέβλεψαν καμία πτυχή της εργασιακής ικανοποίησης. Σε πρακτικό επίπεδο, η έρευνα παρέχει αξιοποιήσιμα ευρήματα για οργανισμούς όσον αφορά τη βελτίωση του κλίματος εργασίας, των οικονομικών παροχών και της εργασιακής ικανοποίησης.

Ενίσχυση της συνηγορίας και της αυτοεκπροσώπησης σε λήπτες υπηρεσιών ψυχικής υγείας που εργάζονται σε κοινωνικούς συνεταιρισμούς περιορισμένης ευθύνης

Π. Νικολάου, Ν. Δρόσος & Π. Κουβέλη

Πανελλήνια Ομοσπονδία Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης (Π.Ο.Κοι.Σ.Π.Ε.)

Με το νόμο 2716/1999 δόθηκε η δυνατότητα για δημιουργία κοινωνικών συνεταιρισμών περιορισμένης ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.) με στόχο την επαγγελματική ένταξη των ατόμων με βαριές ψυχιατρικές διαταραχές. Οι Κοι.Σ.Π.Ε. έχουν διττό ρόλο καθώς αποτελούν μονάδες ψυχικής υγείας, ενώ ταυτόχρονα έχουν εμπορική ιδιότητα και μπορούν να αναπτύξουν οποιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα. Λειτουργούν πλέον στην Ελλάδα 30 Κοι.Σ.Π.Ε. παρέχοντας εργασία σε πάνω από 600 άτομα με ψυχοκοινωνικές δυσκολίες. Στο πλαίσιο της φιλοσοφίας του αναπηρικού κινήματος «Τίποτα για εμάς χωρίς εμάς» υλοποιείται από την Πανελλήνια Ομοσπονδία Κοινωνικών Συνεταιρισμών Περιορισμένης Ευθύνης (Π.Ο.Κοι.Σ.Π.Ε.) ένα έργο που στοχεύει στην ενίσχυση της συνηγορίας και της αυτοεκπροσώπησης των ληπτών υπηρεσιών ψυχικής υγείας. Η «αυτοεκπροσώπηση» αναφέρεται στη δυνατότητα να αποφασίζουν οι ίδιοι για τα θέματα που τους αφορούν και να αξιολογούν και να μετέχουν ενεργά στη λήψη αποφάσεων για τις υπηρεσίες που σχεδιάζονται προς όφελός τους. Η συνηγορία αφορά στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους από ανθρώπους που βρίσκονται σε θέσεις ευθύνης και από θεσμούς. Πραγματοποιήθηκαν έρευνες με μεικτή μεθοδολογία (ποσοτική και ποιοτική) σε εργαζομένους σε Κοι.Σ.Π.Ε. – λήπτες υπηρεσιών ψυχικής υγείας στοχεύοντας: (α) στη διερεύνηση των αναγκών τους σε σχέση με τη συνηγορία και την αυτοεκπροσώπηση και (β) την αναγκαιότητα ανάπτυξης δεξιοτήτων ζωής και σταδιοδρομίας. Στις έρευνες συμμετείχαν 380 άτομα, ενώ τα εργαλεία συλλογής δεδομένων κατασκευάστηκαν για τις ανάγκες των συγκεκριμένων ερευνών. Φάνηκε ότι περίπου το 50% των συμμετεχόντων δε γνωρίζει τα εργασιακά τους δικαιώματα, αλλά η συντριπτική πλειονότητα επιθυμεί να τα μάθει και ένα σημαντικό ποσοστό επιθυμεί να εμπλακεί σε αντίστοιχες δραστηριότητες. Επίσης, τονίστηκε η σημασία των δεξιοτήτων ζωής και σταδιοδρομίας και ιδιαίτερα των επικοινωνιακών δεξιοτήτων, των πεποιθήσεων αυτοαποτελεσματικότητας, της αυτοεκτίμησης, και της διεκδικητικότητας. Η παρούσα εισήγηση θα παρουσιάσει τόσο τα αποτελέσματα των ερευνών, όσο και τα εργαλεία ενίσχυσης της συνηγορίας και των δεξιοτήτων αυτοεκπροσώπησης που παρήχθησαν στο πλαίσιο του έργου, καθώς και η αξιοποίηση τους στο οικοσύστημα των Κοι.Σ.Π.Ε.

18:10

Παρουσίαση της διατριβής του Βραβείου «Μ. Νασιάκου»

Η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ της επαγγελματικής εξουθένωσης και των γνωστικών λειτουργιών ανάμεσα στους επαγγελματίες

Π. Β. Κουτσιμανή

Πανεπιστήμιο Μακεδονίας

Εισαγωγή και στόχοι έρευνας: Ο βασικός στόχος της παρούσας διατριβής ήταν η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο τα μη κλινικά επίπεδα της επαγγελματικής εξουθένωσης (ΕΕ) σχετίζονται με τις επιδόσεις σε γνωστικά έργα καθώς και με την μη-κλινική κατάθλιψη και το μη-κλινικό άγχος. Επιπλέον στόχος αποτέλεσε η ανάδειξη της βιωμένης οικογενειακής στήριξης ως προστατευτικός μηχανισμός ενάντια στην εμφάνιση ψυχολογικών προβλημάτων αλλά και γνωστικής έκπτωσης. Η διατριβή αποσκοπούσε να απαντήσει στις ακόλουθες ερευνητικές ερωτήσεις: 1) Είναι η ΕΕ διαφορετική έννοια από τις έννοιες της κατάθλιψης και του άγχους; 2) Τα μη κλινικά επίπεδα ΕΕ σχετίζονται με την γνωστική έκπτωση; 3) Τα μη κλινικά επίπεδα κατάθλιψης και άγχους σχετίζονται άμεσα με ελλείμματα στις γνωστικές λειτουργίες; 4) αποτελούν ρυθμιστικοί παράγοντες στη σχέση ΕΕ και γνωστικών λειτουργιών; 5) Μπορεί η βιωμένη οικογενειακή στήριξη να εξηγήσει τη σχέση της ΕΕ με την κατάθλιψη, το άγχος και τις γνωστικές λειτουργίες; 6) Ποια είναι η διαχρονική σχέση της ΕΕ με την κατάθλιψη και το άγχος; 7) Το άτομα με χαμηλότερο γνωστικό δυναμικό είναι περισσότερο επιρρεπή στην εμφάνιση ΕΕ, κατάθλιψης και άγχους; 8) Η βιωμένη οικογενειακή στήριξη μπορεί να αποτελέσει προστατευτικό μηχανισμό ενάντια στην εμφάνιση της ΕΕ, κατάθλιψης, άγχους αλλά και της γνωστικής έκπτωσης; Μέθοδος: Η παρούσα διδακτορική διατριβή αποτελείται από τέσσερις ποσοτικές μελέτες οι οποίες αποσκοπούν στην απάντηση των παραπάνω ερευνητικών ερωτημάτων. Αρχικά, πραγματοποιήθηκε μια

συστηματική ανασκόπηση και μετα-ανάλυση της βιβλιογραφίας προκειμένου να διερευνηθεί η σχέση της ΕΕ με την κατάθλιψη και το άγχος (Κεφάλαιο 2). Δεύτερον, διεξήχθη μια εκτενής συγχρονική έρευνα η οποία αποσκοπούσε στην απόκτηση μιας γενικής εικόνας των μελετηθεισών ερευνητικών σχέσεων. Παράλληλα, η συγχρονική έρευνα αποτέλεσε την βάση διερεύνησης των σχέσεων αυτών, επιτρέποντας με αυτόν τον τρόπο την εξέταση του τρόπου με τον οποίο εξελίχθηκαν οι σχέσεις αυτές μέσα στον χρόνο (Κεφάλαιο 3). Τρίτον, διενεργήθηκε μια έρευνα δύο επαναλαμβανόμενων μετρήσεων η οποία είχε ως στόχο τη διερεύνηση της βιωμένης οικογενειακής στήριξης ως επεξηγηματικού μηχανισμού της σχέσης μεταξύ ΕΕ και κατάθλιψης, και ΕΕ και άγχους (Κεφάλαιο 4). Τέλος, διεξήχθη μια διαχρονική έρευνα τριών επαναλαμβανόμενων μετρήσεων η οποία επέκτεινε τα ευρήματα της συγχρονικής έρευνας και αποσκοπούσε στη διερεύνηση και κατανόηση των σχέσεων αιτιότητας μεταξύ της ΕΕ και γνωστικών λειτουργιών, ΕΕ και κατάθλιψης, ΕΕ και άγχους. Επιπρόσθετα, η διαχρονική έρευνα επέτρεψε τη μελέτη των επιδράσεων της βιωμένης οικογενειακής στήριξης στην ψυχική υγεία και τις γνωστικές λειτουργίες (Κεφάλαιο 5). Αποτελέσματα: Σύμφωνα με τη συστηματική ανασκόπηση και μετα-ανάλυση, η ΕΕ αναδεικνύεται ως ένα ψυχολογικό φαινόμενο διαφορετικό τόσο από την κατάθλιψη όσο και από το άγχος. Η διαχρονική διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ της ΕΕ, της κατάθλιψης και του άγχους αποκάλυψε αμοιβαίες σχέσεις με μέτρια όμως μεγέθη επιδράσεων, υποδεικνύοντας πως η ΕΕ διαφοροποιείται από την κατάθλιψη και το άγχος αλλά δεν είναι ανεξάρτητη από τις δύο αυτές ψυχικές διαταραχές. Η μελέτη της βιωμένης οικογενειακής στήριξης ως επεξηγηματικού μηχανισμού των σχέσεων ΕΕ-κατάθλιψης και ΕΕ-άγχους έδειξε πως αυτή αποτελεί ρυθμιστικό παράγοντα των επιδράσεων της κατάθλιψης στη διάσταση της εξάντλησης της ΕΕ, αλλά σε αντίθετη κατεύθυνση από την αναμενόμενη. Ένα από τα σημαντικότερα ευρήματα της παρούσας διατριβής ήταν το γεγονός ότι μία από τις συνέπειες των μη κλινικών επιπέδων ΕΕ είναι τα ελλείμματα στις οπτικοχωρικές ικανότητες. Επιπλέον, εντοπίστηκαν αμοιβαίες σχέσεις μεταξύ συγκεκριμένων διαστάσεων της ΕΕ με τις γνωστικές διεργασίες της αυτόματης επεξεργασίας και αναστολής. Δεν εντοπίστηκε καμία στατιστικώς σημαντική σχέση μεταξύ των γνωστικών λειτουργιών με την κατάθλιψη και το άγχος, ενώ κανένα από τα δύο ψυχολογικά φαινόμενα δεν βρέθηκε να αποτελεί ρυθμιστικό παράγοντα της σχέσης ΕΕ-γνωστικών λειτουργιών. Τα αποτελέσματα της παρούσας διατριβής ανέδειξαν τις ευεργετικές επιδράσεις της βιωμένης οικογενειακής στήριξης στην οπτικοχωρική μακρόχρονη μνήμη. Ωστόσο, δεν επιβεβαιώθηκε ο ρόλος της βιωμένης οικογενειακής στήριξης ως ρυθμιστικού παράγοντα στη σχέση ΕΕ-γνωστικών λειτουργιών. Τέλος, τα αποτελέσματα έδειξαν αμοιβαίες και αρνητικές σχέσεις ανάμεσα στην βιωμένη οικογενειακή στήριξη και σε συγκεκριμένες πτυχές της ΕΕ, την κατάθλιψη και το άγχος, αναδεικνύοντας τον ρόλο αυτής στην ψυχική υγεία. Συζήτηση: Συνολικά, η παρούσα διδακτορική διατριβή ανέδειξε την περίπλοκη σχέση μεταξύ της ΕΕ και των γνωστικών λειτουργιών. Οι μειωμένες οπτικοχωρικές ικανότητες είναι εμφανείς στα πρώτα στάδια της ΕΕ ενώ οι σχέσεις αμοιβαιότητας μεταξύ ΕΕ και των διεργασιών της αυτόματης επεξεργασίας και αναστολής υπογραμμίζουν τη σημασία των ατομικών διαφορών στην εμφάνιση της ΕΕ. Επιπλέον, τα αποτελέσματα της διατριβής προτείνουν ότι τα μη κλινικά επίπεδα κατάθλιψης και άγχους δεν σχετίζονται με γνωστική έκπτωση και παράλληλα υποδεικνύουν πως οι γνωστικές ικανότητες των ατόμων δεν αποτελούν παράγοντα κινδύνου των δύο αυτών ψυχολογικών προβλημάτων. Ενδιαφέρον εύρημα αποτελεί το γεγονός πως η βιωμένη οικογενειακή στήριξη ασκεί θετικές επιδράσεις στην οπτικοχωρική μακρόχρονη μνήμη, αναδεικνύοντας τον ευεργετικό της ρόλο στις γνωστικές λειτουργίες και προτείνοντας την αξιοποίηση αυτής σε προγράμματα παρέμβασης ασθενών με γνωστικά ελλείμματα. Η απουσία έμμεσων επιδράσεων της κατάθλιψης, του άγχους και της βιωμένης οικογενειακής στήριξης στη σχέση ΕΕ-γνωστικών λειτουργιών παρέχει σημαντικές πληροφορίες σχετικά με τις διεργασίες που εμπλέκονται στη σχέση αυτή. Η παρούσα διατριβή υποστηρίζει ότι η ΕΕ αποτελεί διαφορετικό ψυχολογικό φαινόμενο από την κατάθλιψη και το άγχος ωστόσο δεν είναι ανεξάρτητη από τα δύο αυτά ψυχολογικά προβλήματα προτείνοντας ότι η ΕΕ διαχέεται στην προσωπική ζωή των εργαζομένων και αντιστρόφως. Επιπλέον, μολονότι η οικογενειακή στήριξη είναι ευεργετική ενάντια στην εμφάνιση ψυχολογικών προβλημάτων, η παρεχόμενη υποστήριξη από τα μέλη της οικογένειας δεν είναι πάντα καλοδεχούμενη οξύνοντας με αυτό τον τρόπο ήδη υπάρχουσες ψυχολογικές δυσκολίες. Στη βάση των θεωριών του γνωστικού αποθέματος (Stern, 2002), της αυτό-ρύθμισης (Baumeister & Vohs, 2003) και του μοντέλου διατήρησης των πόρων (Hobfoll, 1989) επιχειρούμε να εξηγήσουμε τα παραπάνω ευρήματα. Η αναγνώριση και η ανάδειξη των παραγόντων που μπορούν να επηρεάσουν την ψυχική υγεία και τις γνωστικές λειτουργίες των ατόμων αποτελεί σημαντικό βήμα για την ανάπτυξη στρατηγικών πρόληψης και στοχευμένων προγραμμάτων παρέμβασης. Τα ευρήματα της παρούσας διδακτορικής διατριβής προσφέρουν σημαντικές πληροφορίες αναφορικά με τους παράγοντες αυτούς.